

VARSTVO SPOMENIKOV XXII

UDK 719
UDC

VARSTVO SPOMENIKOV

REVIJA ZA TEORIJU IN PRAKSO SPOMENIŠKEGA VARSTVA

MONUMENT CONSERVATION

A PERIODICAL FOR RESEARCH AND PRACTICE
OF MONUMENT CONSERVATION

XXII

LJUBLJANA

1979

VARSTVO SPOMENIKOV — revija za teorijo in prakso spomeniškega varstva. Letno izideta do dve številki. S podporo Kulturne skupnosti Slovenije in Raziskovalne skupnosti Slovenije ga izdaja Zavod SR Slovenije za spomeniško varstvo.

VARSTVO SPOMENIKOV (MONUMENT CONSERVATION) — a periodical with studies in monument and site conservation, research and practice. It is published, as a rule, twice per year, by the Institute of the SR Slovenia for the Monument Conservation with the financial assistance from the Slovene Culture Community and the Interdisciplinary Slovene Research Community.

Revijo ureja
glavna in odgovorna urednica
Chief Editor

dr. Iva Mikl Curk, Ljubljana, z uredniškim odborom
and Editorial Board

Uredništvo in uprava
Editors and Administration

Zavod SR Slovenije za spomeniško varstvo,
YU 61000 Ljubljana, Plečnikov trg 2, p. p. 176

Naslovna stran: Dimnica pri Kavčeli na Zavodnjah

Cover: Fumous house« (interior), the Kavčela home, at Zavodnje

Za strokovne podatke in mnenja odgovarjajo avtorji.

Izvečke in podpise ilustracij je prevedla v angleščino Jana Kranjec, absolventka angleščine in umetnostne zgodovine (z izjemo avtorskih prevodov za 7. in 11. članek)

Decimalna klasifikacija je delo dr. Miloša Rybača, bibliotekarja-svetovalca NUK v Ljubljani.

Revija Varstvo spomenikov je po mnenju Republiškega sekretariata za prosveto in kulturo (št. 421-1/74 z dne 19. avgusta 1974) oproščena temeljnega davka od prometa proizvodov.

VSEBINA

ČLANKI

- D. Gregorin: Uresničevanje ustave na področju varstva naravne in kulturne dediščine
- P. Fister: Izkušnje in naloge pri revitalizaciji (prenovi) spomeniško pomembnih mestnih in vaških jeder
- I. Mikl Curk: Rimska mesta Jugoslavije kot konservatorski problem
- I. Mikl Curk: Raziskovanje rimskih cest v okviru varstva spomenikov
- I. Sedej: Dimnično stavbarstvo v severovzhodni Sloveniji
- I. Bogovčič: Na rob restavratorskim akcijam po potresih leta 1976
- V. Hudoklin-Šimaga in F. Curk: Spremembe parametrov slikarskih platen v času
- M. Slabe: Nova podoba arheološkega območja Turnovšče nad Vrhniko
- D. Vuga: Konservatorske ugotovitve o grobišču Roje
- M. Zadnikar: Rezultati najnovejših raziskav srednjeveške arhitekture
- T. Kurent: Ob Kottmannovi analizi stiškega tlorisa
- M. Zadnikar: Romanska rotunda v Selu in njena restavracija
- N. Štupar-Šumi: Rekonstrukcija romanske rotunde v Selu
- D. Prelovšek: Izhodišča za polihromacijo arhitekturnih spomenikov
- N. Štupar-Šumi: Božičev (Attems) dvorec Vogrsko
- I. Bogovčič: Tesnjenje razpok v sten- skih slikah s poliuretanskim kitom
- A. Žigon: Obnavljanje in ohranjanje stenskih slikarij druge polovice in poznega 19. stoletja

CONTENTS

ARTICLES

- D. Gregorin: The Realization of Our Constitution as for the Preservation of Our Natural and Cultural Patrimony 5
- P. Fister: Experiences and Tasks in the Revivification (Rehabilitation) of Monumentally Important Urban and Rural Centres
- I. Mikl Curk: Roman Towns of Yugoslavia as a Problem of the Conservation Work 55
- I. Mikl Curk: The investigations of Roman Roads' within the Frames of Monument Conservation 63
- I. Sedej: "Fumous Houses" in the Northeast of Slovenia 67
- I. Bogovčič: On Restoration Work after the 1976 Earthquakes 99
- V. Hudoklin-Šimaga and F. Curk: Changes of Parameters of Canvases in the Course of Centuries 109
- M. Slabe: The New Appearance of the Archeological Site of Turnovšče above Vrhnika 123
- D. Vuga: Conservator's Perceptions at the Burial-Place Roje 145
- M. Zadnikar: Researches in Medieval Architecture (Continuing) 153
- T. Kurent: Kottmann's Analysis of the Ground-Plan of the Romanesque Basilica at Stična 161
- M. Zadnikar: The Romanesque Rotunda at Selu in Prekmurje and its reconstruction 167
- N. Štupar-Šumi: The reconstruction of the Romanesque Rotunda at Selu 173
- D. Prelovšek: Some Thoughts about the Colouring of Architectural Monuments 179
- N. Štupar-Šumi: The Božič (Attems) Mansion of Vogrsko 189
- I. Bogovčič: Jointing of Cracks in Mural Paintings by Means of Polyurethane Putty 199
- A. Žigon: Renovation and Preservation of Mural Paintings from the Second Half and the End of the 19th century 205

N. Štupar-Šumi: Pokrito sprehajališče v Rogaški Slatini	215	N. Štupar-Šumi: Attempts to Preserve the Covered Promenade at Rogaška Slatina
P. Mali in G. Pečenko: Uporaba utrjevalnih in impregnacijskih sredstev v restavraciji	225	P. Mali and G. Pečenko: Impregnation and Consolidation Materials in Wood Conservation
I. Mikl Curk: konservatorjeve misli ob kongresu klasične arheologije	233	I. Mikl Curk: Conservator's Meditations at the Congress of Classical Archaeology
I. Bogovčič: Kmečke freske in rimski zid	237	I. Bogovčič: The Peasant Frescoes and the Roman Wall
D. Vuga: Vključevanje mladine v arheološko topografsko delo	243	D. Vuga: Calling-in School-Youth to the Archeological Topography Work
V. Šribar: Topografska garnitura	249	V. Šribar: Topographical Set

NAŠA NOVA KNJIGA

- F. Zupan: Ob izidu Umetnostnozgodovinske topografije Grosupeljske krajine avtorja Staneta Mikuža 253

OR NEW BOOK

- F. Zupan: At the issue of the book Umetnostnozgodovinska topografija Grosupeljske krajine (Inventory of Art Monuments in the Grosuplje Region) by Stane Mikuž

PRELIMINARNA POROČILA

- Arheološki spomeniki 257
 Umetnostni in urbanistični spomeniki 348
 Etnološki spomeniki 372
 Zgodovinski spomeniki 419

PRELIMINARY REPORTS

- Archeological Monuments
 Art and Urban Monuments
 Ethnological Monuments
 Historical Monuments

BIBLIOGRAFIJA

- N. Stergar: Bibliografija člankov v zvezki z varstvom spomenikov v obdobju 1945—1972 429

BIBLIOGRAPHY

- N. Stergar: A Bibliography of Articles about Monument Conservation 1945—1972

URESNIČEVANJE USTAVE NA PODROČJU NARAVNE IN KULTURNE DEDIŠČINE

Dinko Gregorin

Ljubljana, Zavod SR Slovenije za spomeniško varstvo

UDK 719(497.12):342.4

THE REALIZATION OF OUR
CONSTITUTION AS FOR THE
PRESERVATION OF OUR CULTURAL
AND NATURAL PATRIMONY

IZVLEČEK

Ustava SR Slovenije je varstvo naravne in kulturne dediščine dvignila na stopnjo ustavnosti. Avtor obravnava zakonodajno-pravno uresničevanje ustavnega sistema varstva. Kazenski zakon SR Slovenije iz leta 1977 uvaja pri ustreznih kaznivih dejanjih spomeniško lastnosti in stopnjo njene pomembnosti kot kvalifikatorni element. Predlog za izdajo zakona o naravni in kulturni dediščini, ki pomeni prvo fazo v reformi spomeniškovarstvene zakonodaje, temelji na naslednjih načelih: področje nepremične in premične naravne in kulturne dediščine ureja en zakon. Zakon o naravni in kulturni dediščini je sistemski zakon. Dediščina ni nadomestilo za spomenik, temveč je nova širša kategorija, ki pomeni kulturno sestavino človekovega okolja. Sistem družbenega varstva ter sistem ohranjanja in razvoja dediščine se v celoti prilagodi in vključi v družbenopolitični sistem ter samoupravne in družbenoekonomske odnose z opredelitvijo pravic in obveznosti posameznih nosilcev. Inventarizacija in valorizacija dediščine je element družbenega pomena in način uresničevanja posebnega družbenega interesa. Predlogu za izdajo zakona sledi osnutek zakona in nato predlog zakona.

The Constitution of the Socialist Republic of Slovenia raised the preservation of our natural and cultural patrimony to the level of the constitutionality. The author deals with the legislatively-legal realization of the preservation system, regulated by our constitution. The Penal Code of the SR Slovenia from the year 1977 has in connection with some culpable acts already introduced the monumental quality and the degree of its importance as a qualificational element. The proposal of the Natural and Cultural Patrimony Act, as the next grade of the monument conservation reform, is based on the following principles: the immovable and the movable natural and cultural patrimony is regulated by one act; this bill is a system law; patrimony is not a substitute expression for the monument, but a new, wider category which represents the cultural component of man's environment; the system of the social protection and of the preservation, and the development of the patrimony is entirely incorporated into our social and political system and our self-management and socially economical relations, stipulating the rights and obligations of all the partners; the inventoring and the evaluation of patrimony are elements of all the planning; there are defined the tasks which are especially important for our society, and the ways of their realization.

Usklajevanje zakona o varstvu kulturnih spomenikov iz leta 1961 in zakona o varstvu narave iz leta 1970 z Ustavo SR Slovenije iz leta 1974 ne pomeni formalnega usklajevanja, temveč globoko vsebinsko reformo spomeniškovarstvene zakonodaje. Ta proces se je začel že s sprejetjem ustavnih amandmajev k prejšnji

ustavi in še posebej z odločbo Ustavnega sodišča Jugoslavije o ustavnosti nekaterih določb jugoslovanskih zakonov o varstvu kulturnih spomenikov, izdani leta 1970.¹

I.

Prva prelomnica v reformi spomeniškega varstva je gotovo sprejetje Ustave SR Slovenije leta 1974 kot rezultat javne razprave o njenem osnutku. Osutek ustave je bil do končnega predloga bistveno spremenjen, kar zadeva naravno in kulturno dediščino. Med drugim prej ni določal, da so tudi »nepremičnine in druge stvari posebnega kulturnega in zgodovinskega pomena« dobrotnine splošnega pomena. Naravna in zlasti kulturna dediščina še nista bili dovolj samostojno obravnavani in ju je bilo mogoče izvajati le iz pojma kulture. Ustavna komisija Skupščine SR Slovenije je bila zelo dovzetna za taka opozorila in je sprejela večino predlogov, tako da slovenska ustava za razliko od drugih republiških in pokrajinskih ustav vsebuje že kar pravi ustavni sistem varstva naravne in kulturne dediščine od občana prek krajevne skupnosti in občine do republike.² Pri tem tudi ne smemo prezreti »male ustave«, zakona o združenem delu,³ ki je med pravice in dolžnosti združenega dela vnesel varstvo človekovega okolja, katerega bistvena sestavina je tudi naravna in kulturna dediščina.

II.

V letu 1976 smo posegli v priprave za izdajo kazenskega zakona SR Slovenije, ki je bil druga pomembna prelomnica z vidika kazenskopravnega varstva tistega dela naravne in kulturne dediščine, ki ima status kulturnega spomenika oziroma naravne znamenitosti in je pod posebnim družbenim varstvom. Osutek kazenskega zakona je bil glede tega pomanjkljiv in se v ustavi določeno posebno družbeno varstvo kulturnih spomenikov in naravnih znamenitosti ni kazalo v ustreznem kazenskopravnem varstvu. Te dobrine so kot dobrine splošnega pomena v osnutku uživale enako kazensko varstvo kot vse druge dobrine glede na njihovo denarno vrednost.

Iz ustave in sedanje spomeniškovarstvene zakonodaje poznamo dve kategoriji kulturnih spomenikov in naravnih znamenitosti. Enako kategorizacijo vsebuje tudi predlog za izdajo zakona o naravni in kulturni dediščini. Pri tem gre za kulturne spomenike in naravne znamenitosti, ki so velikega ali izjemnega pomena (nacionalni, republiški pomen), in za druge spomenike oziroma znamenitosti, ki niso takega pomena, imajo pa še vedno pravni status spomenika oziroma znamenitosti in so v razmerju do druge naravne in kulturne dediščine še posebnega kulturnega in zgodovinskega pomena. Podlaga take kategorizacije je torej stopnja pomembnosti kulturnega spomenika oziroma naravne znamenitosti.

Zato naj bi bil po mojem mnenju tudi kazenski zakon upošteval, da so spomeniki in znamenitosti pod posebnim družbenim varstvom in da kvalifikacijski element kaznivega dejanja ni splošna denarna vrednost varovane dobrine, temveč poseben pravni status take dobrine (to je kulturnega spomenika oziroma naravne znamenitosti) in stopnja njene družbene pomembnosti.

Delovna skupina za sestavo osnutka kazenskega zakona SR Slovenije je soglašala s takim predlogom, zato navajam tiste njegove člene⁴, ki vsebujejo kazniva dejanja s področja naravne in kulturne dediščine (ta so v tukajšnji navedbi poudarjena z močnejšim tiskom).

Velika tatvina

166. člen

(1) Storilec tatvine iz prvega odstavka 165. člena se kaznuje z zaporom od enega do desetih let:

1. če je storil tatvino tako, da je z vlomom, vdorom ali z drugačnim premagovanjem večjih ovir prišel v zaprto stavbo, sobo, blagajno, omaro ali v druge zaprte prostore;

2. če je storilo tatvino več oseb, ki so se združile zato, da bi kradle;

3. če je storil tatvino na posebno predrzen način;

4. če je imel pri sebi kakšno orožje ali nevarno orodje za napad ali obrambo;

5. če je storil tatvino ob požaru, povodnji ali podobni naravni nesreči;

6. če je storil tatvino tako, da je izrabil nemoč ali nesrečo drugega.

(2) Enako se kaznuje storilec tatvine, če je ukradena stvar posebnega kulturnega ali zgodovinskega pomena ali če vrednost ukradene stvari presega trideset tisoč dinarjev in je šlo storilcu za to, da si prilasti takšno stvar ali stvar take vrednosti.

(3) Če je ukradena stvar velikega ali izjemnega kulturnega ali zgodovinskega pomena ali če vrednost ukradene stvari presega sto tisoč dinarjev in je šlo storilcu za to, da si prilasti takšno stvar ali stvar take vrednosti, se kaznuje z zaporom najmanj treh let.

(4) V posebno hudem primeru dejanja iz tretjega odstavka tega člena se storilec kaznuje z zaporom najmanj petih let ali z zaporom dvajsetih let.

Zatajitev

169. člen

(1) Kdor si protipravno prilasti tujo premično stvar, ki mu je zaupana, se kaznuje z zaporom do treh let.

(2) Kdor si tujo premično stvar, ki jo je našel ali do katere je po naključju prišel, protipravno prilasti, se kaznuje z denarno kaznijo ali z zaporom do enega leta.

(3) Če vrednost zatajene stvari ne presega petsto dinarjev in je šlo storilcu za to, da si prilasti stvar take vrednosti, se kaznuje z denarno kaznijo ali z zaporom do enega leta.

(4) Če stori dejanje iz prvega odstavka tega člena skrbnik,

se kaznuje z zaporom do petih let.

(5) Če je zatajena stvar posebnega kulturnega ali zgodovinskega pomena ali če vrednost zatajene stvari presega trideset tisoč dinarjev in je šlo storilcu za to, da si prilasti takšno stvar ali stvar take vrednosti,

se kaznuje z zaporom od enega do osmih let.

(6) Če je zatajena stvar velikega ali izjemnega kulturnega ali zgodovinskega pomena ali če vrednost zatajene stvari presega sto tisoč dinarjev in je šlo storilcu za to, da si prilasti takšno stvar ali stvar take vrednosti, se kaznuje z zaporom od dveh do desetih let.

(7) Pregon zaradi dejanja iz prvega, drugega ali tretjega odstavka tega člena, če gre za zatajitev zasebnega premoženja, se začne na zasebno tožbo.

Prikrivanje

176. člen

(1) Kdor stvar, za katero ve, da je bila pridobljena s kaznivim dejanjem, ali tisto, kar je bilo zanj dobljeno s prodajo ali zamenjavo, kupi, sprejme v zastavo, si kako drugače pridobi, prikrije ali razpeča, se kaznuje z zaporom do treh let.

(2) Kdor stori dejanje iz prvega odstavka tega člena, pa bi moral in mogel vedeti, da je bila stvar pridobljena s kaznivim dejanjem, se kaznuje z denarno kaznijo ali z zaporom do enega leta.

(3) Če so stvari iz prvega ali drugega odstavka tega člena družbeno premoženje, njihova vrednost pa presega sto tisoč dinarjev ali če je stvar posebnega kulturnega ali zgodovinskega pomena, se storilec kaznuje z zaporom od treh mesecev do petih let.

(4) Če je bila prikrita stvar pridobljena s kaznivim dejanjem, za katero se preganja storilec na zasebno tožbo, se tudi storilec dejanj iz prvega in drugega odstavka tega člena preganja na zasebno tožbo.

Poškodovanje ali uničenje stvari, ki so posebnega kulturnega ali zgodovinskega pomena in naravnih znamenitosti

178. člen

(1) Kdor protipravno poškoduje ali uniči stvar, ki ima poseben kulturni ali zgodovinski pomen, ali naravno znamenitost, se kaznuje z zaporom od treh mesecev do petih let.

(2) Če je poškodovana stvar velikega ali izjemnega kulturnega ali zgodovinskega pomena ali če škoda presega trideset tisoč dinarjev, se storilec kaznuje z zaporom od enega do osmih let.

Nedovoljen izvoz stvari, ki so posebnega kulturnega ali zgodovinskega pomena, in naravnih znamenitosti

179. člen

(1) Kdor brez dovoljenja pristojnega organa odnese v tujino stvar, ki je posebnega kulturnega ali zgodovinskega pomena, ali naravno znamenitost, se kaznuje z zaporom do treh let.

(2) Poskus je kazniv.

(3) Če je stvar iz prvega odstavka tega člena velikega ali izjemnega kulturnega ali zgodovinskega pomena, se storilec kaznuje z zaporom od šestih mesecev do petih let.

S takšno ureditvijo kazenskopravnega varstva kulturnih spomenikov in naravnih znamenitosti se je tudi to področje vključilo v splošen kazenskopравни sistem in tako stopilo še en korak naprej k popolni vključitvi tega področja v sedanji družbenopolitični sistem. Takšno zakonsko ureditev kazensko-pravnega varstva kulturnih spomenikov in naravnih znamenitosti pozna edinole slovenski kazenski zakon, ne pa tudi kazenski zakoni drugih republik in pokrajin.

III.

Tretjo in verjetno najpomembnejšo prelomnico v zakonodajnopравни reformi spomeniškega varstva bo zagotovo pomenil novi zakon o naravni in kulturni dediščini. To, da je od sprejetja nove ustave minilo že skoraj pet let in da ta zakonodaja še ni usklajena s samoupravnimi družbenoekonomskimi odnosi ter z novim pomenom in vlogo naravne in kulturne dediščine, kot ju določa nova ustava, kaže, da gre za pomembna in tudi zapletena sistemska vprašanja. Pa ne samo to, ob tem gre tudi za spreminjanje naše miselnosti, za »zorenje« zakona, za podružbljanje in demokratizacijo te družbene dejavnosti.

Reforma spomeniškovarstvene zakonodaje namreč ne zadeva samo zakona o varstvu kulturnih spomenikov in zakona o varstvu narave, temveč tudi vse druge zakone, ki vsebujejo določbe o varstvu naravne in kulturne dediščine. Zakon o naravni in kulturni dediščini naj bi bil torej predvsem sistemski zakon, s katerim bi se usklajevale ustrezne določbe drugih zakonov, in bi bil obenem podlaga za sprejemanje aktov o zavarovanju nekaterih takih dobrin v obliki izvršilnih odlokov ali zakonov. Zaradi tega je nujno, da se čimprej sprejme zakon o naravni in kulturni dediščini, saj je v skupščinskem zakonodajnem programu že nekaj zakonov, ki se bodo morali navezovati na njegove sistemske rešitve. To še posebej velja za zakon o urbanističnem planiranju.

Med pripravami za novi zakon o naravni in kulturni dediščini je nastal kar precej gradiva. Dokument Temeljna družbenopolitična izhodišča za ohranitev in razvoj nepremične kulturne in naravne dediščine iz marca 1977 je bil izhodišče za nadaljnje delo pri pripravi novega zakona.

In kako daleč smo s pripravami tega sistemskega zakona? Izdelan je predlog za izdajo Zakona o naravni in kulturni dediščini. Po poslovniku Skupščine SR Slovenije je namreč predviden za sprejem vsakega zakona tristopenjski postopek. To pomeni, da bo predlogu za izdajo zakona sledil osnutek in nato predlog zakona o naravni in kulturni dediščini, kar je gotovo pomembno za področje te družbene dejavnosti in še zlasti za delavce v spomeniškovarstvenih organizacijah. Prav zaradi pomembnosti tega dogodka in da ne bi povzegal vsebine, objavljam v celoti predlog za izdajo zakona o naravni in kulturni dediščini, ki sem ga skladno s skupščinskim poslovnikom pripravil za predlagatelja republiški komite za kulturo in republiški sekretariat za urbanizem.

PREDLOG ZA IZDAJO ZAKONA O NARAVNI IN KULTURNI DEDIŠČINI

I. Ustavna podlaga za izdajo zakona

Ustavna podlaga za izdajo Zakona o naravni in kulturni dediščini je 5. točka prvega odstavka 321. člena Ustave SR Slovenije, po kateri ureja Skupščina SR Slovenije v okviru pravic in dolžnosti republike z zakonom tudi razmerja, ki so skupnega pomena za delovne ljudi in občane na področju varstva kulturnih in zgodovinskih spomenikov, pokrajine in naravnih znamenitosti.

Po 102. členu Ustave SR Slovenije se z zakonom določajo pogoji in način uporabe nepremičnin in drugih stvari posebnega kulturnega in zgodovinskega pomena kot dobrin splošnega pomena, ki so pod posebnim družbenim varstvom, 104. člen pa določa, da so naravne in z delom pridobljene vrednote človekovega okolja (posamezna krajinska območja, predmeti narave, rastlinski in živalski svet, območja, namenjena za rekreacijo) pod posebnim družbenim varstvom.

Tudi temeljno načelo VII Ustave SR Slovenije predpisuje, da je posebna skrb socialistične družbene skupnosti varstvo objektov in območij, posebno pomembnih za narodnostni značaj Slovenije in za njeno zgodovino, ter varstvo naravnih znamenitosti in redkosti.

II. Ocena stanja

Področje varstva naravne in kulturne dediščine sedaj urejajo:

- Zakon o varstvu narave (Ur. l. SRS, št. 7/70).
 - Zakon o varstvu kulturnih spomenikov (Ur. l. SRS, št. 26/61 in 11/65).
 - Temeljni zakon o varstvu kulturnih spomenikov (Ur. l. SFRJ, št. 12/65), ki se uporablja kot republiški zakon.
 - Pravilnik o registraciji kulturnih spomenikov (Ur. l. SRS, št. 29/62).
- Poleg teh temeljnih predpisov ureja posamezne zadeve s področja naravne in kulturne dediščine tudi več drugih zakonov, in sicer:
- Zakon o urbanističnem planiranju (Ur. l. SRS, št. 16/67) — varstvo spomeniško zavarovanih objektov, območij in naselij.
 - Zakon o grobiščih in grobovih borcev (Ur. l. SRS, št. 4/78 — varstvo grobišč in grobov, ki so kulturni spomenik).
 - Zakon o dedovanju kmetijskih zemljišč in zasebnih kmetijskih gospodarstev (Ur. l. SRS, št. 26/73) — nedeljivost spomeniško zavarovanih kmetij.
 - Zakon o muzejih (Ur. l. SRS, št. 11/65) — varstvo muzealij.
 - Zakon o arhivskem gradivu in o Arhivih (Ur. l. SRS, št. 34/73) — varstvo arhivskega gradiva.
 - Zakon o knjižnicah (Ur. l. SRS, št. 11/65) — varstvo redkih knjig.
 - Zakon o kulturnih skupnostih (Ur. l. SRS, št. 38/74) — varstvo spomenikov je kulturna dejavnost in s tem dejavnost posebnega družbenega pomena.
 - Zakon o združenem delu — pri opravljanju dejavnosti varovati vrednote in zagotavljati potrebne pogoje ter preprečevati in odstranjevati škodljive posledice, ki ogrožajo naravne in z delom ustvarjene vrednote človekovega okolja.

— Kazenski zakon SR Slovenije (Ur. l. SRS, št. 12/77) — kazenskopravno varstvo glede tatvine, zatajitve, poškodovanja ali uničenja in nedovoljenega izvoza.

S področja mednarodnega varstva naravne in kulturne dediščine pa je naša država ratificirala naslednje mednarodne konvencije:

— Konvencija o varstvu kulturnih dobrin v primeru oboroženega spopada, dodatek: mednarodne pogodbe in drugi predpisi (Ur. l. SFRJ, št. 4/65).

— Konvencija o ukrepih za prepoved in preprečevanje nedovoljenega uvoza in izvoza kulturnih dobrin ter prenosa lastninske pravice na njih (Ur. l. SFRJ, št. 50/73).

— Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine (Ur. l. SFRJ, št. 56/74).

— Konvencija o varstvu ptic (Ur. l. SFRJ, št. 6/73).

— Konvencija o močvirjih, ki so mednarodnega pomena, zlasti kot gnezdišča močvirnih ptic (Ur. l. SFRJ, dodatek: mednarodne pogodbe, št. 9/77).

Ustava SR Slovenije določa:

— da delovni ljudje in občani v krajevni skupnosti odločajo o uresničevanju svojih skupnih interesov in o opravljanju nalog ter o solidarnostnem zadovoljevanju skupnih potreb med drugim tudi na področju varstva kulturnih in zgodovinskih spomenikov (73. člen);

— da delovni ljudje in občani v občini skrbijo za varstvo in vzdrževanje kulturnih in zgodovinskih spomenikov ter spominskih obeležij (186. člen);

— da v okviru z ustavo in zakoni določenih pravic in dolžnosti Socialistična republika Slovenija po republiških organih skrbi za varstvo kulturnih in zgodovinskih spomenikov (314. člen);

— da je vsakdo dolžan varovati naravo in njene dobrine, naravne znamenitosti in redkosti ter kulturne spomenike (241. člen).

Po sedanjem Zakonu o varstvu kulturnih spomenikov iz leta 1961 so vse zadeve — upravne in strokovne — v izključni pristojnosti zavodov za spomeniško varstvo in prav tako tudi pravica odločanja in izdajanja odločb o zavarovanju kulturnih spomenikov; občinska skupščina odloča le o zavarovanju okolice spomenika, republiški komite za kulturo pa odloča o izvozu kulturnih spomenikov.

Tako zakon nalaga zavodom za spomeniško varstvo skrb za varstvo spomenikov, nadzor nad izvrševanjem predpisov in izvajanjem ukrepov in obenem tudi izvrševanje tehničnovarstvenih ukrepov, kar ni skladno z našim pravnim sistemom in je taka zakonska ureditev v nasprotju z nekaterimi drugimi zakoni.

S tako pravno ureditvijo je delovnim ljudem in občanom odvzeta možnost odločanja na področju varovanja kulturnih spomenikov, po drugi strani pa je strokovni službi naložena prevelika družbena odgovornost, saj je po zakonu pooblaščen, da razglašča za kulturne spomenike tudi cela naselja. V praksi je to povzročalo nemalo težav in škode. Družbenopolitične skupnosti se s tem področjem niso ukvarjale, strokovne službe pa niso bile kos takemu bremenu. Neskladje med Zakonom o varstvu kulturnih spomenikov in ustavo je očitno, očitna pa je tudi premajhna učinkovitost varovanja in vzdrževanja spomenikov.

Na področju varstva narave je pravna ureditev bistveno drugačna: upravne zadeve so v izključni pristojnosti republiškega in občinskih upravnih organov, pristojnih za urbanizem, praviloma tudi strokovne zadeve, ki pa jih upravni organ lahko poveri ustrezni strokovni organizaciji, akte o zavarovanju pa sprejemajo občinske skupščine oziroma Skupščina SR Slovenije glede na družbeno pomembnost naravne znamenitosti oziroma pokrajinskega območja.

Kakor je zakonska ureditev varstva narave neprimerno ustrežnejša, ima to slabost, da upravni organi niso ustrezno strokovno usposobljeni oziroma nimajo ustrezne strokovne službe. Le redke občinske skupščine so izkoristile možnost, da strokovne naloge poverijo ustreznim strokovnim organizacijam. To je urejeno v republiškem merilu. Zavod SR Slovenije za spomeniško varstvo opravlja take naloge za republiški sekretariat za urbanizem. Res je tudi, da imata samo zavoda v Mariboru in Ljubljani po enega strokovnega delavca za področje narave. Brez dobro pripravljenih strokovnih gradiv ni mogoče odločati in posledica tega je, da se Zakon o varstvu narave izvaja v zelo omejenem obsegu.

Posledica take ureditve in stanja so predvsem pomanjkljiva evidenca in registracija kulturnih in naravnih spomenikov, nerazvito planiranje in nerazviti samoupravni in družbenoekonomski odnosi in še vedno tudi zaprtost ali izoliranost te družbene dejavnosti. Zato naj zakon jasno opredeli njeno vsebino in obseg, določi, katere naloge in zadeve so zadeve posebnega družbenega pomena, določi nosilce in razmeji pristojnosti ter zagotovi način uveljavljanja posebnega družbenega interesa.

Čeprav sta naravna in kulturna dediščina močno povezani, je predmet varovanja v sedanjih dveh zakonih različno opredeljen.

Po Zakonu o varstvu narave se ureja varstvo narave kot celote in posebej še varstvo pokrajinskih območij (narodni parki, naravni rezervati, krajinski parki) in naravnih znamenitosti (naravni spomeniki, hortikulturni spomeniki, redke ali ogrožene rastlinske in živalske vrste); pri tem gre za tisti del narave, ki bi ga širše lahko imenovali kulturni, ker je to tisti vidik, ki loči naravno dediščino od drugih naravnih dobrin, naravnih bogastev. Po Zakonu o varstvu kulturnih spomenikov so predmet varstva kulturni spomeniki (nepremični in premični predmeti ter skupine predmetov, ki so zaradi svoje arheološke, zgodovinske, sociološke, etnografske, umetniške, urbanistične in druge znanstvene in kulturne vrednosti pomembni za družbeno skupnost), ki so lahko tudi naselja, vendar še vedno samo najkvalitetnejši deli celotne materialne kulturne zakladnice.

Glede na stopnjo družbenega in posebej še kulturnega razvoja so se povečale potrebe delovnih ljudi in občanov po bogatejšem, polnejšem, humanem in kulturnem okolju dela in gibanja, počitka in rekreacije. To pomeni ne samo varovanje najkvalitetnejših objektov, temveč tudi vsega človekovega naravnega in kulturnega ambienta, le da je varstveni režim za spomenike različen od varstvenega režima preostale naravne in kulturne dediščine in da izhaja iz potreb in interesov delovnih ljudi in občanov, iz ugotovljenih skupnih in širših družbenih potreb in interesov.

Na področju varstva, ohranjanja in razvoja kulturne in naravne dediščine je bilo veliko storjenega in pri tem imajo strokovne službe nemalo zaslug.

V prihodnje bo treba več načrtnega in usmerjevalnega dela z vidika posebnega družbenega interesa, naravno in kulturno dediščino bo treba vključiti v sistem samoupravnega družbenega planiranja.

Še vedno je nezadovoljivo stanje zlasti na področju inventarizacije naravne in kulturne dediščine, njenega vrednotenja in dokumentacije. Čeprav inventariziranje in vrednotenje stalno poteka, pa s sedanjim stanjem ne moremo biti zadovoljni. To velja zlasti za spomenike, ki jih je le neznaten procent vpisanih v register kulturnih spomenikov, dokumentacija je nepopolna, za mnogo objektov pa je ni. Na področju naravne dediščine še vedno nimamo po zakonu predpisanega katastra naravnih in krajinskih parkov, naravnih rezervatov in naravnih znamenitosti. Le ustrezen informacijski sistem, ki bi temeljil na enotni metodologiji, bi dajal pregled stanja naravne in kulturne dediščine, kajti le dobra in popolna informacija je podlaga za kakršnokoli ukrepanje in zlasti še za vključevanje te dediščine v celovit družbeni razvoj. V prihodnje je treba dati inventarizaciji in programiranju več poudarka in skladno s tem se morajo organizirati tudi strokovne službe.

K takemu stanju inventarizacije, dokumentacije in registracije spomenikov je na področju kulturnih spomenikov prispevalo tudi dejstvo, da se kulturni spomeniki varujejo po samem zakonu (*ex lege*) ne glede na vpis v register in je za samo varovanje zadoščala že neformalna ugotovitev strokovne službe, da je določen objekt kulturni spomenik, čeprav prizadetim to ni bilo zaznavno. Razglasitev nekega objekta, predmeta ali območja za kulturni spomenik ima tako za imetnika kot za družbo določene pravne in materialne posledice, zlasti glede razpolaganja in vzdrževanja. Na področju naravne dediščine je vzrok takega stanja med drugim to, da še nismo organizirali strokovne službe. Kazenskopravno varstvo pred poškodovanjem in uničenjem spomenika ni mogoče, če spomenik kot tak ni zaznaven.

Pri večini kulturnih dejavnosti (gledališka, muzejska, knjižničarska, filmska) gre predvsem za urejanje dejavnosti same, usklajevanje splošnih in skupnih interesov, na področju naravne in kulturne dediščine pa je poglobitveno urejanje pravnih razmerij med delovnimi ljudmi in občani v razmerju do te dediščine. Za razliko od drugih kulturnih dejavnosti ta dediščina ni v posesti spomeniškovarstvenih organizacij, kot so knjižnice, muzeji itd. Naravna in kulturna dediščina, zlasti nepremična (stavbni objekti, zgodovinska naselja, območja itd.), je v lasti oziroma posesti drugih fizičnih ali pravnih oseb in ima poleg kulturnih funkcij še ekonomske in druge podobne funkcije, ki so ponavadi celo primarne (stanovanje, poslovni prostor, sakralni objekt, kmetijska in gozdna zemljišča itd.). Družbeni interesi za ohranjanje dediščine zaradi kulturnih, rekreacijskih, estetskih, znanstvenih, vzgojnoizobraževalnih, turističnih in drugih potreb niso vedno istovetni z gospodarskimi in drugimi uporabniškimi interesi imetnikov takih objektov. Varstvo naravne in kulturne dediščine pomeni v prvi vrsti omejevanje individualnih interesov (uporabe, razpolaganja) v korist splošnih in skupnih potreb in interesov. Od tod tudi zapletenost urejanja pravnih in družbenoekonomskih razmerij.

Zato nikakor ne gre samo za ohranjanje in vzdrževanje in za materialna vprašanja vzdrževanja, kar velja sicer za večino javnih spomenikov. Pogosto je tudi prevladovalo mnenje, da gre »spomeniškem varstvu« predvsem za tehničnovarstvene ukrepe in za njihovo izvajanje.

Poseben problem so lastninskopravna razmerja, kadar gre za omejitev lastninskih pravic glede pogojev in načina uporabe in za naložitev konkretnih obveznosti glede vzdrževanja zavarovanega objekta (spomenika) in v zvezi s tem za ustavno načelo pravične odškodnine. Sedanja zakonska ureditev je taka, da mora imetnik spomenik skrbno varovati, skrbeti za njegovo pravilno vzdrževanje in popravila ter pravočasno izvršiti vse predpisane tehnično-varstvene in druge ukrepe z omejitvijo, da trpi stroške vzdrževanja do zneska, ki ne presega dohodka ali drugih materialnih koristi, ki jih ima od spomenika.

Odločba Ustavnega sodišča Jugoslavije o vprašanju ustavnosti določb Temeljnega zakona o varstvu kulturnih spomenikov in republiških zakonov o varstvu kulturnih spomenikov (Ur. l. SRS, št. 10/70), ki se uporabljajo tudi za narodne in krajske parke, naravne rezervate in naravne znamenitosti, opozarja, da ti zakoni ne določajo v celoti odškodnine za omejitev lastninske pravice na nepremičninah, ki so kulturni spomenik, in ustreznega vračila stroškov, ki jih imajo lastniki z vzdrževanjem spomenikov. Ker nova ustava vsebuje enako načelo pravične odškodnine, je ta odločba še vedno aktualna. Sedanja praksa je zelo pestra: od tega, da imetniki spomenik v celoti sami vzdržujejo, pa do vzdrževanja samo iz družbenih sredstev, pač glede na stališča imetnikov pa tudi strokovnih služb. Gre za pomanjkljivost, nepopolnost zakonskih določb in za različno prakso, posledica tega pa je med drugim tudi neracionalna poraba sredstev. To stanje terja rešitev in odločitev, kaj gre v breme družbenih sredstev in katere so možne oblike pravične odškodnine, tudi v obliki raznih olajšav in ugodnih kreditov, predvsem pa je izhod v pogodbenem in samoupravnem urejanju načina vzdrževanja za posamične spomenike ali nekatere vrste spomenikov. V praksi že obstajajo družbeni dogovori o vzdrževanju spomenikov NOV in ljudske revolucije. Urejanje teh razmerij je bistvena sestavina sistema varstva spomenikov in ena bistvenih nalog strokovne službe.

V spomeniškovarstvenih organizacijah, ki opravljajo dejavnost in zadeve posebnega družbenega pomena, še vedno ni zadovoljivo uresničen poseben družbeni interes, zlasti soodločanje uporabnikov, ustanoviteljev, družbenopolitičnih skupnosti in družbenopolitičnih organizacij pri uresničevanju skupnih ciljev. Vse preveč je nejasnosti o primarnih nalogah, vsebini in obsegu dejavnosti teh organizacij. Od tod marsikdaj tudi različna usmerjenost posameznih organizacij. Medobčinski zavodi za spomeniško varstvo so organizacije združenega dela, ki pridobivajo dohodek na podlagi svobodne menjave dela v okviru kulturnih skupnosti, nekateri pa za nekatere naloge tudi z družbenopolitičnimi skupnostmi ali v neposredni svobodni menjavi dela. Povsem drugačen položaj ima Zavod SR Slovenije za spomeniško varstvo, ki je po Zakonu o republiških upravnih organih republiška organizacija, upravni organ, ki se mu zagotavljajo sredstva za delo iz republiškega proračuna; restavratorski atelje kot posebna delovna enota pa pridobiva del dohodka iz neposredne svobodne menjave dela (pogodbe o restavratorskih posegih z imetniki, medobčinskimi zavodi in kulturnimi skupnostmi).

Ta neskladja bodo odpravljena z Zakonom o skupnih osnovah svobodne menjave dela, z zakonom, ki bo urejal organizacijo republiških upravnih organov, in z določbami novega Zakona o naravni kulturni dediščini o uresniče-

vanju posebnega družbenega interesa v tej družbeni dejavnosti. Isto velja tudi za samoupravno organiziranost na tem področju.

III. Razlogi za izdajo novega zakona

Razlogi za izdajo novega zakona izhajajo iz dosežene stopnje družbenega in zlasti še kulturnega razvoja in iz Ustave SR Slovenije, s katero je naša družba dala naravni in kulturni dediščini nov pomen in samo varstvo te dediščine dvignila na stopnjo ustavnosti. V ustavi je več določb o naravni in kulturni dediščini, da lahko govorimo že o ustavnem sistemu varstva, ki omogoča delovnim ljudem in občanom, da tudi na tem področju zadovoljujejo svoje potrebe in interese. Sedanja zakonska ureditev tega področja še ni usklajena z ustavo in iz nje izhajajočimi novimi samoupravnimi in družbenoekonomskimi odnosi in to neskladje povzroča nemalo škode in težav, kar je bilo večkrat ugotovljeno v razpravah o delegatski informaciji Problematika naravne in kulturne dediščine in je razvidno iz ocene stanja v tem predlogu. Potreba po novem zakonu je bila poudarjena ob sprejemanju Zakona o grobiščih in grobovih borcev glede varstva spomenikov NOV in ljudske revolucije, posredno pa tudi v skupščinski razpravi o predlogu za izdajo Zakona o Triglavskem narodnem parku.

Nadalje je potrebno v zakonu obdelati ustavne določbe o ohranitvi in razvoju naravnih in z delom pridobljenih vrednot človekovega okolja (naravna in kulturna dediščina) kakor tudi pogoje in način uporabe tistih nepremičnin in stvari posebnega kulturnega in zgodovinskega pomena ter posameznih pokrajinskih območij in predmetov narave (kulturni in naravni spomeniki), ki jih ustava razglaša za dobrine splošnega pomena oziroma jih postavlja pod posebno družbeno varstvo.

Sistem družbenega varstva ter sistem ohranjanja in razvoja ter organizacijo »spomeniškega varstva« je treba v celoti prilagoditi in vključiti v družbenopolitični sistem in obstoječe samoupravne in družbenoekonomske odnose in opredeliti pravice in obveznosti posameznih nosilcev.

Opredeliti je potrebno, katere dejavnosti ali zadeve s področja te družbene dejavnosti so posebnega družbenega pomena, in način uresničevanja posebnega družbenega interesa. Le deloma in nepopolno to rešuje Zakon o kulturnih skupnostih, ki določa, da je varstvo kulturnih spomenikov (varstvo narave ni zajeto) kulturna dejavnost in s tem dejavnost posebnega družbenega pomena, saj tako pojmovano varstvo obsega vse, od čisto oblastnih upravnih zadev do izvajalskih del.

Lastninskopravna razmerja, odškodnina za omejitev lastninske pravice oziroma pravice uporabe in stroškov za vzdrževanje naravnih in kulturnih spomenikov so sedaj nepopolno urejeni deloma v republiškem Zakonu o varstvu kulturnih spomenikov in deloma v zveznem Temeljnem zakonu o varstvu kulturnih spomenikov, zato jih je treba uskladiti z ustavo in v enem zakonu.

V novem zakonu bo treba upoštevati tudi tiste mednarodne konvencije s področja naravne in kulturne dediščine, ki jih je naša država ratificirala, in z njim zagotoviti njihovo izvajanje.

IV. Osnovna načela zakona in pogloblitve rešitve

1. Področje naravne in kulturne dediščine, ki ga sedaj urejata dva zakona, posamezne določbe pa vsebuje še več drugih zakonov, naj bi v prihodnje urejal en zakon, ki bi poenotil sistem varstva naravne in kulturne dediščine. Že sedanji zakon o varstvu narave se neposredno navezuje na predpise o varstvu kulturnih spomenikov. Na obeh področjih gre za materialne, praviloma nepremične dobrine, ki so kot prostorski pojav sestavine človekovega okolja. Obe vrsti dobrin imata podoben kulturni in rekreacijski pomen, obe sta praviloma istočasno tudi ekonomski dobrini in zato pomenita istovrstno problematiko urejanja družbenih odnosov. Tudi kulturna dediščina ima svoje prostorsko in naravno okolje ta zlitost je opazna še posebej v kulturni krajini. Ustava SR Slovenije močno povezuje naravno in kulturno dediščino. Strokovna služba za varstvo narave je organizirana, čeprav zelo nepopolno, samo v zavodih za spomeniško varstvo.

2. Zakon naj bi bil zasnovan tako, da ureja predvsem družbena razmerja in daje zakonsko podlago ne samo za urejanje konkretnih, posamičnih razmerij, temveč tudi za izdajanje skupščinskih aktov o zavarovanju, npr. odlokov kot izvršilnih predpisov.

Vprašanje je, ali naj zakon ureja tudi varstvo premične materialne naravne in kulturne dediščine, ki jo zbirajo in hranijo muzeji, galerije, arhivi in deloma knjižnice (redke knjige), kar sedaj urejajo posebni zakoni teh vrst kulturne dejavnosti; to varstvo omenja tudi dosedanji Zakon o varstvu kulturnih spomenikov.

Zakon naj bi se omejil predvsem na družbenopravno varstvo in predpisal načela za ohranjanje in vzdrževanje dediščine ter zadovoljevanje osebnih, skupnih in širših družbenih potreb in interesov, samo uresničevanje pa naj bi bilo predmet družbenih dogovorov in samoupravnih sporazumov. Zakon naj zagotovi uresničevanje splošnih in skupnih interesov pri ohranjanju in razvoju naravne in kulturne dediščine kot naravnih in z delom pridobljenih vrednot človekovega okolja ter dobrin splošnega pomena.

3. Izraz dediščina ni nadomestilo za besedo spomenik, temveč gre za novo kategorijo, ki jo na področju narave že imamo in ki ni istovetna s kategorijo spomenika, ki je sestavina dediščine. Kategorijo dediščina izvajamo iz Ustave SR Slovenije, zlasti iz določb o varovanju človekovega okolja, kakor tudi iz dosežene stopnje kulturnega razvoja.

Tako bi po zakonu šteli za naravno in kulturno dediščino vse tiste naravne in z delom pridobljene vrednote, ki so širše rečeno kulturna sestavina človekovega okolja in ki zadovoljujejo kulturne, estetske, rekreacijske, znanstvene in druge potrebe ter interese delovnih ljudi in občanov. S tem bo delovnim ljudem in občanom zagotovljeno uresničevanje ustavne pravice do uživanja kulturnih vrednot, do dostojnega kulturnega življenja, razvijanja ustvarjalnih sposobnosti in vsestranskega razvoja osebnosti.

Za kulturne (kulturozgodovinske) spomenike in naravne znamenitosti štejemo tiste dele naravne in kulturne dediščine, ki so zaradi svoje naravne, kulturne in zgodovinske vrednosti posebno značilni za slovensko pokrajino oziroma posebno pomembni za narodnostni kulturni in socialni značaj Slovenije in za njeno zgodovino; pri tem je še zlasti pomembna novejša zgodovina

(NOV in socialistična revolucija). Taka opredelitev spomenika se razlikuje od sedanje, ker stopnjuje njegov pomen na poseben pomen in pomeni številčno zmanjšanje spomenikov. Naravne znamenitosti (naravni spomeniki) so že sedaj imele poseben pomen.

S tako opredelitvijo naravne in kulturne dediščine ter kulturnega in naravnega spomenika bistveno presegamo ratificirane mednarodne konvencije, ki se omejujejo na varstvo kulturnih spomenikov in naravnih znamenitosti.

4. Sistem varstva, ohranjanja in razvoja naravne in kulturne dediščine kot kulturne sestavine človekovega okolja se izvaja s sistemom družbenega planiranja, zlasti prostorskih in urbanističnih načrtov, ki morajo vsebovati tudi njeno vključevanje v celovit družbeni razvoj. Vrednotenje (valorizacija) te dediščine je element regionalnega prostorskega plana in urbanističnega načrta.

Kulturni spomeniki in naravne znamenitosti se še posebej zavarujejo z aktom o zavarovanju in zanje velja strožji varstveni red.

Akt o zavarovanju (akt o razglasitvi spomenika ali znamenitosti), ki naj bi med drugim v skladu z zakonom predpisoval pogoje in način uporabe za spomenik ali znamenitost razglašene nepremičnine ali stvari, posamezne omejitve in prepovedi, pomeni družbeno valorizacijo, določitev stopnje družbene pomembnosti in tudi uveljavitev širših družbenih interesov. Samo strokovna valorizacija je premalo, čeprav je nujna in je podlaga za družbeno valorizacijo. Zaradi tega naj bi akte o zavarovanju kot izvršilne predpise s sodelovanjem ustrezne samoupravne interesne skupnosti izdajale skupščine družbeno-političnih skupnosti.

Za kulturne spomenike in naravne znamenitosti naj bi akte o zavarovanju izdajale občinske skupščine. Skupščina SR Slovenije pa bi določala, kateri kulturni spomeniki in naravne znamenitosti so velikega ali izjemnega pomena za republiko. Taka razmejitev pristojnosti je uveljavljena v sedanjem Zakonu o varstvu narave in tako stopnjevanje pomena spomenika oziroma znamenitosti je kot kvalifikatorni element v Kazenskem zakoniku SR Slovenije. Utemeljeno je tudi z vidika širšega družbenega interesa.

5. Vsakdo je dolžan varovati naravno in kulturno dediščino in jo uporabljati na način, ki zagotavlja njeno ohranitev in bogatenje človekovega okolja. Naravna in kulturna dediščina je zaradi zadovoljevanja kulturnih, rekreacijskih in drugih potreb dostopna vsem delovnim ljudem in občanom, če ni drugače določeno z aktom o zavarovanju ali če kak drug predpis ali namembnost uporabe tega ne omejuje ali izključuje.

Delovni ljudje in občani, organizacije združenega dela, družbenopolitične skupnosti, krajevne skupnosti in druge samoupravne organizacije in skupnosti imajo pravico in dolžnost zagotavljati pogoje in skrbeti za smotrno uporabo ter za ohranitev in izboljšanje naravne in kulturne dediščine. V ta namen sklepajo družbene dogovore in samoupravne sporazume. Zaradi tega imajo pravico in dolžnost v skladu s sistemom samoupravnega družbenega planiranja v svoje planske dokumente in samoupravne splošne akte vključevati ohranitev in razvoj naravne in kulturne dediščine in zagotavljati pogoje, da na tem področju delovni ljudje in občani uresničujjo svoje skupne interese in potrebe.

Sistem ohranjanja, razvoja in zadovoljevanje osebnih in skupnih potreb in interesov delovnih ljudi in občanov mora biti zasnovan na najširših družbenih osnovah, da se v celoti vključi v socialistični samoupravni sistem tako, da bo delovnim ljudem in občanom v krajevnih skupnostih, organizacijah združenega dela in v drugih samoupravnih organizacijah in skupnostih zagotovljena pravica in dolžnost odločanja tudi na področju te družbene dejavnosti. Samoupravno organiziranje te dejavnosti naj zagotovi tudi udeležbo tistih delovnih ljudi, ki gospodarijo ali kako drugače uporabljajo in izkoriščajo to dediščino v kulturne, znanstvene, vzgojnoizobraževalne, rekreacijske, gospodarske (stanovanjske, turistične itd.) in druge namene, kakor tudi delavcev v samoupravnih organizacijah, ki skrbijo za ohranjanje in razvoj te dediščine, to pa niso samo spomeniškovarstvene organizacije, temveč tudi nekateri inštituti, ki znanstveno proučujejo dediščino, kakor tudi organizacije s področja prostorskega in urbanističnega planiranja. Samoupravna organiziranost te družbene dejavnosti oziroma tega področja bo urejena z Zakonom o skupnih osnovah svobodne menjave dela, ki je že v postopku.

6. Inventarizacija in valorizacija naravne in kulturne dediščine v celoti naj se izvaja po enotni metodologiji, ki naj bi omogočila enoten sistem informiranja kot podlago in nujnost v sistemu samoupravnega družbenega planiranja in pri sprejemanju ukrepov. Dediščino naj bi valorizirali celotno z vseh družbenih vidikov, in ne samo po ožjih strokovnih kriterijih.

7. Zakon naj opredeli dejavnosti in zadeve spomeniškovarstvenih organizacij, ki so posebnega družbenega pomena, in uredi način uresničevanja posebnega družbenega interesa ter v skladu z njim način uresničevanja samoupravnih pravic delavcev.

Posebne družbenega pomena bi bile naslednje naloge:

- inventarizacija, dokumentiranje in vrednotenje naravne in kulturne dediščine,
- sodelovanje pri pripravah družbenih in samoupravnih planov in drugih programov ter družbenih dogovorov in samoupravnih sporazumov,
- pripravljane predlogov za izdajo aktov o zavarovanju spomenikov,
- dajanje strokovnih mnenj, predlogov in soglasij za posege, vzdrževanje in upravne ukrepe,
- strokovno nadzorstvo nad vzdrževanjem in izvajanjem posegov,
- spremljanje stanja naravne in kulturne dediščine,
- izdelava investicijsko-tehnične dokumentacije za posege na spomenikih,
- izvajanje konservatorsko-restavratorskih del na spomenikih ter arheoloških izkopavanj in raziskovanj,
- izdajanje strokovnih in drugih sorodnih publikacij.

Posebni družbeni interes se uveljavlja s samoupravnimi sporazumi, ki določajo pogoje in način opravljanja te dejavnosti ter zagotavljajo soodločanje uporabnikov, ustanoviteljev (organov družbenopolitičnih skupnosti in samoupravnih interesnih skupnosti) ter družbenopolitičnih organizacij, zlasti o uresničevanju nalog posebnega družbenega pomena, o temeljnih pogojih za pridobivanje dohodka in poslovanja, o cenah, o namenu uporabe sredstev, o razvojnih programih in o razširitvi materialne osnove dela ter o soglasju družbenopolitičnih skupnosti k posameznim določbam splošnih samoupravnih aktov in k imenovanju in razrešitvi poslovodnih organov.

8. Skladno z družbenopolitičnim sistemom opravljajo upravne naloge pristojni upravni organi, spomeniškovarstvene organizacije pa bi imele le določena pravna pooblastila v primerih, ko to narekujejo razlogi smotrnosti. Strokovne naloge, ki so posebnega družbenega pomena, lahko opravljajo samo spomeniškovarstvene organizacije. Da bi zagotovili večjo učinkovitost dejavnosti in izvajanja temeljnih nalog in da bi uskladili to dejavnost z drugimi predpisi, naj bi se območne spomeniškovarstvene organizacije razbremenile upravnih nalog pa tudi izvajalskih tehničnih del, saj za ta dela določajo pogoje ali dajejo soglasje in izvajajo strokovni nadzor. Tehničnovarstvena dela na spomenikih, tj. specializirana strokovno zahtevna dela (konserviranje in restavriranje vseh vrst likovnih spomenikov) in specializirana obrtniška dela (štukatura, rezbarstvo ipd.) ki jih obrtne in druge gospodarske dejavnosti ne zagotavljajo, kot tudi specializirana dela projektiranja pa naj bi izvajale posebne spomeniškovarstvene temeljne organizacije.

Območne spomeniškovarstvene organizacije so tako skupne strokovne službe družbenopolitičnih skupnosti in samoupravnih interesnih skupnosti, ki se organizirajo kot delovne organizacije družbene dejavnosti. Glede na naravo njihove dejavnosti bi se lahko organizirale tudi kot delovne skupnosti, morda pa tudi kot temeljne organizacije, ki se skupaj z izvajalskimi (ali izvajalsko) temeljnimi organizacijami združujejo v delovno organizacijo. Pri tem naj ponovno opozorimo, da so sedanji medobčinski zavodi organizirani kot enovite delovne organizacije, republiški zavod pa je republiška organizacija (delovna skupnost) s posebno delovno enoto za izvajanje konservatorsko-restavratorskih posegov, vsi pa so združeni v skupnost zavodov.

9. Zaradi specifičnosti nepremične naravne in kulturne dediščine stopa v ospredje tudi problem upravnega nadzorstva (nadzorstvo nad zakonitostjo aktov, s katerimi se odloča o pravicah in dolžnosti občanov, nad zakonitostjo dela organizacij združenega dela ter drugih samoupravnih organizacij in skupnosti ter inšpekcijsko nadzorstvo), kar pa ne velja za premično dediščino (muzeji, arhivi, knjižnice). Pri nepremični dediščini je bistveno urejanje pravnih razmerij med subjekti glede na to dediščino.

10. Zakon naj bi določil načela in merila za ugotavljanje odškodnine za škodo, ki bi jo utrpeli imetniki spomenikov zaradi predpisanih pogojev in načina rabe, in to, kateri stroški vzdrževanja se krijejo iz družbenih sredstev, njihovo zavarovanje in druge oblike družbene pomoči.

V. Finančne in druge obveznosti

Izvedba take zakonske ureditve tega področja ne bi povzročila večjih novih finančnih obveznosti za družbenopolitične skupnosti, samoupravne interesne skupnosti, organizacije združenega dela in občane. O novih finančnih sredstvih lahko govorimo samo zaradi neizvajanja nekaterih sedanjih predpisov, sicer pa gre predvsem za smotrnejšo organiziranost dejavnosti in smotrnejšo uporabo sedanjih finančnih sredstev. Višina finančnih sredstev za vzdrževanje in obnavljanje spomenikov pa je odvisna od programov kot osnove družbenega planiranja in za združevanje dela in sredstev na podlagi dogovarjanja in sporazumevanja.

Pri spomeniškovarstvenih organizacijah gre za organiziranje strokovne službe za področje narave, kjer še ni organizirana ali je nepopolna, za ustrezno organizacijsko prilagoditev nalogam in delno kadrovsko dopolnitev.

Družbenopolitične skupnosti sprejemajo novo nalogo, izdajanje aktov o zavarovanju tudi za kulturne spomenike (naravne spomenike že imajo), občinski upravni organi pa bi sprejeli še upravne zadeve s področja varovanja kulturne dediščine.

Ljubljana, 15. novembra 1978.

Oba predlagatelja sta predlog za izdajo zakona v celoti sprejela in ga predložila Izvršnemu svetu Skupščine SR Slovenije. Po poprejšnjih obravnavah v odborih Izvršnega sveta je le-ta na svoji seji dne 16. 11. 1978 sprejel zgornji predlog za izdajo zakona in ga spet skladno s skupščinskim poslovnikom poslal v obravnavo Skupščini SR Slovenije.

OPOMBE

¹ D. Gregorin, Varstvo spomenikov XIII-XIV, 1968—1969, 5 ss.

² D. Gregorin, Varstvo spomenikov XX, 1976, 93 ss.

³ 40. člen Zakona o združenem delu.

⁴ Uradni list SRS št. 12/77 z dne 11. 7. 1977.

IZKUŠNJE IN NALOGE PRI REVITALIZACIJI (PRENOVI)¹ SPOMENIŠKO POMEMBNIH MESTNIH IN VAŠKIH JEDER

Peter Fister

Ljubljana, Univerza, Fakulteta za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo

UDK 711.523.025(497.12)

EXPERIENCES AND TASKS IN THE
REVIVIFICATION REHABILITATION
OF MONUMENTALLY IMPORTANT
URBAN AND RURAL CENTRES

IZVLEČEK

Studija razčlenjuje vzroke, napore in uspehe k prizadevanju spomeniške službe v Sloveniji, da bi uvedla načrtne revitalizacijske procese kot načelo varstva spomeniško pomembnih mestnih in vaških jeder. Poglavitne sestavine doslej izdelanih primerov so: poenoteni dokumentacijski sistem, odprtost načrtovanja interdiscipliniranost dela in meril, arhitektonsko-urbanistični nivo, nepretrganost ponavljanja in nova vloga kulturnih spomenikov, ki postajajo nosilci in oblikovalci meril za vrednotenje prostora. Kot primer sta predstavljena pravilnik in odlok prvega izvajanja revitalizacijskega načrta pri nas (Tržič) in del načrtov za Kranj.

The study deals with the causes, efforts, and successes in the endeavours of the monument conservation service in Slovenia, which is trying to introduce systematical revivification processes as a principle of the safeguarding of monumentally important urban and rural centres. The main components of the up-to-now prepared examples are: uniformed documentation systems, the openness of planning, the interdisciplinarity of work and of criteria, the architecturally-urbanistic level, the permanency of rehabilitation, and the new role of cultural monuments, which are becoming the bearers and formers of the planning criteria. As examples there are represented the statute and the decree of the first revivification plan, which is in Slovenia being carried out (at Tržič) and part of such plans made for Kranj.

I. RAZLOGI

Ne da bi se spuščali v zgodovino ideje o pomembnosti ohranjanja kompleksnih urbanih ali ruralnih spomenikov, je treba navesti vsaj glavne vzroke, ki so do take naloge privedli pri nas. Čeprav so podobne ideje obstajale že pred vojno,² lahko rečemo, da smo jih uveljavili šele z novimi zahtevami po prostorskem načrtovanju v zadnjem desetletju.³ Spomeniška služba je bila v teh prizadevanjih glavni pobudnik⁴ in je danes morda celo na razpotju: ali naj se v celoti posveti obširni problematiki aktivnega čuvanja spomeniške dediščine v okvirih načrtne revitalizacije večjih kompleksov ali naj še naprej vztraja pri posamičnem reševanju najpomembnejših spomenikov glede na nujnost in možnost takih rešitev. Morda je vsaj del odgovora na to vprašanje skrit v dosedanjih izkušnjah, ki smo jih dobili ob prvih dejanskih izvedbah revitalizacijskih načrtov.

Ker ima vsak prostor svoje posebne značilnosti, je bilo treba tudi v Sloveniji iskati specifične oblike načrtovanja uporabe kvalitet stavbne dediščine. Nekako v šestdesetih letih je dozorelo spoznanje, da so v prenekaterih mestih pri nas območja nekdanjih (starih) mest hkrati odlično ohranjene urbanistične celote, ki so po svojem pomenu mestna jedra. Žal do danes podobna ideja še ni dozorela tudi za »ruralne« naselbine. Vzrok za to je splošno zapostavljanje neurbaniziranih območij.⁵

Najprej je bilo vrednotenje pasivnega značaja,⁶ saj so odloki o zaščiti mestnih jeder v nekem pogledu še pospeševali njihov propad; predvsem je bilo zaradi družbene nezainteresiranosti to samo načelno varstvo brez pozitivnih posledic. Vseno pa je tako izhodišče še vedno ostalo precedens in je izbira območij, ki naj jih zajemajo načrti revitalizacij, prenov, sanacij ipd., vezana izključno na urbanistične spomenike najvišjih kategorij. Zaradi novih izkušenj ne le pri nas, ampak tudi drugje v svetu vemo, da bo treba enake postopke uvesti tudi za mnogo manj pomembna in mlajša območja naselitve, da bo treba krog izbranih območij razširiti najprej na vaške, nato še na razmeroma manj pomembne mestne komplekse. Obenem ostaja kot najpomembnejša naloga v vsaki prenovi varovanje kvalitet, ki so res pretežno spomeniške narave.

Po poskusih, da bi ohranjali urbane spomenike izključno s konservatorsko metodo dela, je že dozorelo spoznanje, da to zaradi vrste razlogov ni več mogoče. Gre za finančne, predvsem pa strokovno utemeljene razloge, ki ne upravičujejo bolj ali manj stihijskih drobnih posegov in obravnavanja vsake stavbe posebej ne glede na prostor, v katerem je. Obenem je dozorelo zelo pomembno spoznanje, da so vsi ti kompleksi *živi ambienti*, pri katerih je poleg zgodovinsko-estetskih kvalitet zelo pomembna tudi kvaliteta vsebine. Da bi torej združili vse te zahteve, je bilo treba poleg pravnega varstva zagotoviti tudi družbeno, to je aktivno, in ne le formalno zaščito.

Spomeniško varstvo je moralo kot ustanova (ki je bila za to nalogo neusposobljena in je še vedno!) poiskati možnosti za uveljavitev nove ideje in s tem posredno tudi za svojo lastno uveljavitev. Če namreč skušamo današnje stanje spomeniškovarstvenih institucij na območju Slovenije primerjati z razširjenostjo in uveljavljanjem ideje o nujnosti varstva arhitekturnih spomenikov v povezavi z družbeno nalogo prenove starih mestnih (in vaških) jeder, lahko ugotovimo, da so prav tiste ustanove, ki so nalogo boljše uveljavile, tudi ustanove z manjšimi problemi in z večjo družbeno uveljavljenostjo.⁷

Kljub naporom v marsikaterem delu Slovenije se je ideja revitalizacije najprej uveljavila na Gorenjskem od Tržiča do Ljubljane. Za primorska mesta bi lahko rekli, da so sicer med prvimi skušala uvesti načrtno sanacije, da pa je bilo načrtovanje (sanacijski načrti za Piran in Koper) preozko in hkrati preširoko zastavljeno in da je ostalo na ravni povprečnega urbanističnega planiranja: spomeniška služba ni mogla uveljaviti stavbne dediščine kot arhitektonsko-urbanističnega izhodišča, načrti so bili predvsem tehnokratski in brez pravega stika z vsebino in obstoječimi razmerami. Ker so bila gorenjska mesta po vojni dovolj močna in so zato hitro naraščala, se je pokazala potreba po zaščiti kvalitetnih jeder (starih mestnih predelov), kar naj bi hkrati omogočilo izraziti tudi identiteto posamičnih mest, torej neko višjo kvaliteto, ki ni vezana le na ekonomiko.

Čeprav je bilo treba ustvariti povsem nove metode dela, je bilo tudi to olajšano zaradi dejstva, da so bili izbrani kompleksni manjši, pregledni ambienti s približno 200 do 300 arhitekturnimi enotami. V tej regiji je bila tudi že uveljavljena zadostna širina in strokovna odprtost pristojnega Zavoda za spomeniško varstvo, vsaj desetletje prej pa se je tudi uveljavila misel o nujnosti širokega obravnavanja starih mestnih jeder.⁸

Ena od temeljnih prednosti je bila tudi v tem, da je bil pooblaščen zavod pripravljen prenesti velik del svojih interesov v usmerjeno zbiranje dokumentacije in pripravlanje gradiv, ki so kasneje služila za izdelavo načrtov revitalizacije; svoje zanimanje je razširil na ves spomeniško pomemben prostor, ne le na najvišje kvalificirane posamične spomenike. Istočasno so se začele kazati tudi vsebinske spremembe na področju urbanističnega planiranja.⁹ Spomniti je treba tudi na to, da se je tedaj začelo še delo za poenotenje sistema interdisciplinarne dokumentacije arhitekture; pri tem je nekaj kasneje najbolj aktivno sodeloval Oddelek za arhitekturo FAGG.

Vsa ta dejstva, vezana drugo na drugo, so omogočila izdelavo prvega pri nas uradno priznanega načrta revitalizacije za staro mestno jedro Tržiča in za njim načrtovanje vrste drugih.¹⁰ Težave so nastale že pri pripravah za načrtovanje in seveda med delom samim. Treba je bilo pritegniti večje število strokovnjakov, na voljo pa je bilo le malo specialistov, ki bi imeli vsaj nekaj izkušenj na tem področju. Posebno težavni sta bili izvedba dokumentacije (topografiranja) in formalna vključitev izdelanih načrtov v urbanistično prakso. Pokazalo se je, da Zavod za spomeniško varstvo nikakor ne more biti edini izvajalec tako širokega projekta, da pa mora v podobnih primerih postati (in ostati) eden od glavnih usklajevalcev akcije.

Čeprav se skuša v zadnjem času načrtovanje prenovitvenih procesov prenašati na že »uveljavljene« projektantske kroge (urbanistične inštitute in biroje), moramo vedeti, da to nikakor ne more in ne sme postati izključno z ekonomiko utemeljeno načrtovanje, temveč vsebinsko najširše utemeljena družbena akcija. Če so namreč projektantske skupine, ki so v celoti vezane na trenutno ekonomiko svojega dela, šele sedaj, ko postaja akcija družbeno podprta, uvidele možnosti za svoje sodelovanje, prej pa so se takega dela v celoti ogibale, pomeni to, da za sedaj zanj niso niti primerne niti usposobljene. Hkrati mora tudi spomeniško varstvo spoznati nujnost odpiranja svojega strokovnega dela in organizirati take skupine, ki so res zmožne opraviti delo v celoti in s pravim odnosom do vsebine.

Ves historiat bo treba napisati šele tedaj, ko bo ideja v celoti uveljavljena in preizkušena. Morda bodo do takrat tudi že bolj razjasnjeni odnosi med nosilci preнове in se ne bo treba zapirati v preozke kroge, da bi tako preprečili zlorabo osnovne ideje.¹¹

II. SESTAVINE METODOLOGIJE REVITALIZACIJSKIH PROCESOV IN POSEBNE IZKUŠNJE

Vzroki za nastanek specifične slovenske (ali bolje: do sedaj uveljavljene naše) metodologije revitalizacijskih procesov so tako teoretični kot praktični. Med teoretičnimi je zanimiv predvsem tisti, ki daje možnost primerjave z osta-

limi evropskimi. Čeprav v svojem odnosu do stavbne dediščine izhajamo iz še vedno precej »avstroogrskih« idej¹² in se tako navezujemo na podobne odnose v nekaterih sosednjih državah (Avstrija, ČSSR...), smo se skušali čimbolj izogibati tistim napakam, ki so v teh deželah že vidne. Priznati moramo, da smo bili pri izdelavi našega modela odnosov do tega problema časovno prav na repu evropskih dogajanj, zato pa smo se na napakah drugih lahko tudi nekaj naučili.

Druga značilnost je, da je bilo treba izhajati iz naše posebne družbene ureditve in specifičnih kvalitet naše stavbne dediščine. Čeprav je bila metoda dela izdelana že do leta 1974, je kasneje nastala amsterdamska deklaracija kot strokovno vodilo praktično v celoti potrdila pravilnost usmeritve.¹³ To bi obenem pomenilo, da je načrtana smer vsaj teoretično pravilna, da pa jo bo treba dopolnjevati in vedno bolj prilagajati našim potrebam.

Gotovo je, da je bilo treba tako specifično metodo, kot je bila izdelana za prvi primer, že za Slovenijo v vsakem novem primeru postaviti na nove osnove in da bi bilo povsem nepravilno, če bi jo nespremenjeno uporabljali kjerkoli drugje. Kvaliteta metode je namreč lahko tudi v tem, da jo je vedno mogoče prilagoditi različnim danostim in da pri tem ostane v okvirih enotnih teoretičnih izhodišč.

Čeprav neposredno delo spomeniške službe pri načrtovanju revitalizacije zadeva predvsem tiste sestavine, ki vsebujejo direkten odnos do spomeniških kvalitet, pri izvedbi pa spomeniško najpomembnejše sestavine prostora in pogoje, ki jih te utemeljujejo,¹⁴ bi moral vsakdo, ki naj bi delal v okviru naloge, čeprav je specialist, spoznati vsaj osnovne sestavine. Ker te izhajajo tako iz vzrokov za nastanek kot iz posebnosti dela v okviru prenove, bom skušal opisati najznačilnejše med njimi.¹⁵

Do sedaj je bil glavni razlog za izdelavo načrta zaščite (kasneje prenove, revitalizacije) zahteva, da je treba varovati kulturne spomenike s področja arhitekture. Hkrati se je pri nas predvsem v povojnem času pojavila teoretična zahteva, da se obravnavajo kot sestavni deli teh spomenikov tudi širši ambient, da so lahko celo sami taki predeli pomembni spomeniki in da imajo poleg zgodovinsko-percepcijskih vrednosti tudi vsebinske značilnosti. To pa niso zgolj funkcije (abstraktno), ampak predvsem ČLOVEK KOT MERILO.¹⁶

Naloga je bila razširjena od dosedanjega varovanja likovnih kvalitet na »zaščito« vsebine. To je v resnici pomenilo pravilno usmerjanje kontinuitete načina izrabe danih visoko kvalitetnih prostorov z možnostjo dopolnitev. Obenem to nikakor ni bilo le zaščita folklornih značilnosti, ampak uveljavljanje sodobnega, humanega življenjskega prostora. V tem okviru je najpomembnejše izhodišče splošna kvaliteta celote, kulturni spomeniki pa so nosilci in oblikovalci kriterijev za vrednotenje celote. Zato je morala postati zahteva po izdelavi in uveljavitvi načrte revitalizacije skupna spomeniškem varstvu ter družbenopolitičnim in interesnim skupnostim v obravnavanem prostoru.

V zadnjem času poleg spomeniškega varstva in prebivalcev nastopajo stanovanjske skupnosti kot zelo aktiven zagovornik prenov starih bivalnih predelov. S pravilno usmeritvijo njihovih želja in možnosti od izključno ekonomsko pogojenih zahtev za pridobitev novih stanovanjskih površin k posodabljanju obstoječih in hkratni prostorski povezanosti z ostalimi kvalitetami obravnavanih predelov je mogoče prav s temi skupnostmi dobiti eno od družbeno po-

membnih izhodišč za načrtno varstvo in uveljavitev spomeniškega fonda v okvirih načrtno prenove.

Vsi ti (le v osnovnih obrisih navedeni) pogoji za nastanek do sedaj uporabljene metodologije revitalizacije so narekovali tudi naslednje temeljne metode dela: ODPRTO NAČRTOVANJE, INTERDISCIPLINARNOST DELA IN KRITERIJEV, ARHITEKTONSKO-URBANISTIČNO RAVEN, STALNOST POSTOPKA REVITALIZACIJE (PRENOVE), AKTIVNO KATEGORIJO KULTURNIH SPOMENIKOV.¹⁷ Ker so to skoraj v celoti značilnosti dosedanjih načrtov in procesov revitalizacij, jih bom skušal vsako posebej razložiti in obenem opisati tudi vlogo spomeniškega varstva v vsakem izmed njih.

Odprto načrtovanje

Odpiranje strokovnih krogov, najprej za medsebojno sodelovanje, kasneje pa tudi do tistih, ki jim je strokovno delo namenjeno, je zahteva, ki se skuša uveljavljati na vseh področjih (bodočega) prostorskega urejanja. Pomen posebnega »načrtovanja izven strokovnih krogov« ni v demagoški ideji popularizacije strokovnih analiz in sintez. To je edini možni način, s katerim lahko dobimo dovolj kvalitetno in široko lestvico podatkov o razmerjih med človekom in prostorom, o specifičnih zakonitostih kontinuitete načina življenja v tem prostoru, in kot najpomembnejše: to je praktično edina možnost, da naše načrte tudi realiziramo. Naloga prenove postane naloga vseh, ki sodelujejo pri njenem nastajanju, in ne le teoretična želja.

Čeprav je za odprto načrtovanje vrsta možnosti, se bom pomudil predvsem pri tistih, pri katerih mora sodelovati tudi spomeniško varstvo. V praksi se je pokazalo, da to velja brez izjeme za vse faze načrtovanja in tudi za kasnejšo izvedbo. Razlika je le v teži in pomembnosti posameznih delov glede na povezanost problematike s problemi varstva spomeniških kvalitet.

V okviru odprtega načrtovanja je treba že pred začetkom dela na terenu, še bolj pa pred začetkom izdelave načrtov, zajeti široko informiranje. S tem je mišljena priprava vseh strokovnih skupin in vseh uporabnikov (prebivalcev) za prihodnje skupno delo. Od temeljitosti tega poprejšnjega sodelovanja je odvisna skoraj v celoti tudi možnost uresničevanja načrtov. Spomeniško varstvo mora po eni strani pokazati čim več vrednot v obravnavanem predelu, pojasnjevati pa mora tudi pravilno vlogo teh vrednot v prihodnjem razvoju. Že na tej stopnji je treba začeti odstranjevati nevarno miselnost — ki je žal precej pogosta — da lahko pomeni zaščita nekih kvalitet predvsem oviro za kakršenkoli razvoj ali pa da je celo sama sebi namen. Ker imamo v večini primerov opraviti z dovolj strogo zaščitenimi predeli, v katerih se je dosedanja zaščita v resnici pokazala glede na uporabnike skoraj kot nekakšna ovira, je vloga spomeniškega varstva v novi vsebini zelo pomembna prav na tej začetni stopnji. Poleg vseh drugih, ki sodelujejo v tej začetni pripravi, mora namreč prav spomeniško varstvo ustvarjati ustrezno pripravljenost (»klimo«), ki kasneje omogoča vse nadaljnje faze revitalizacije.

V marsikaterem do sedaj obdelanem primeru so bili poprejšnji pogoji precej neugodni in je pomenilo »spomeniško varstvo« konservativne odnose za uporabnike in morda še bolj za nekatere strokovne kroge.¹⁸ Z zadostnim informiranjem, ki je žal v večini primerov potekalo šele med začetnim delom na

STARO MESTNO JEDRO KRANJA

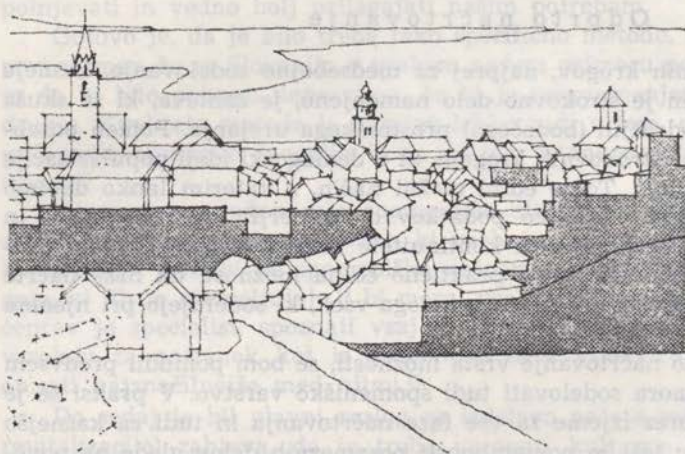
NAČRT REVITALIZACIJE

1977

FAGG, VTO arhitektura

1

Sl. 1 Kranjski in izolski bilten sta primera uveljavitve odprtega načrtovanja; prve številke so posvečene mislim o nujnosti in obsegu prenove ter pomembnosti kulturne dediščine. (Glej še str. 27—29!)

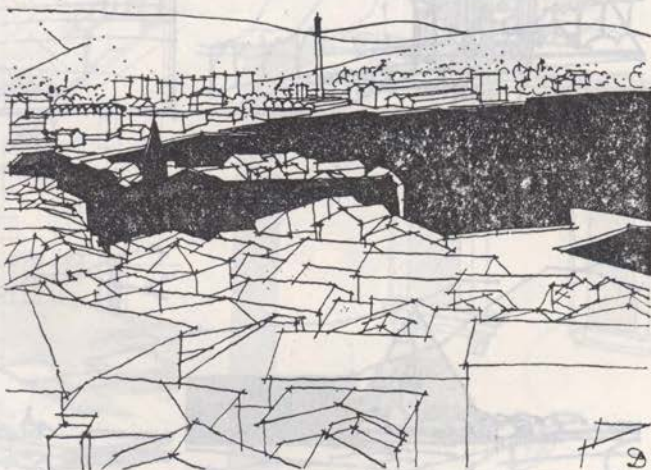
Domplan, Zavod za spomeniško varstvo Kranj

terenu, moralo pa bi biti organizirano že celo leto prej, nam je odlično uspelo pritegniti sicer nenaklonjene strukture uporabnikov k načrtovanju in izvedbi procesa prenove. Obenem nam je uspelo pojem »spomeniškovarstvene zaščite« prikazati kot pozitiven pojav in s tem pridobiti ne le stanovalce, ampak tudi namenska sredstva za vključitev konservatorskih postopkov v ekonomsko in družbeno upravičeno prenovo arhitekture. To lahko dokaže primer Tržiča, kjer je prvi obdelani kare obenem tudi arhitektura najvišje spomeniške vrednosti, ali Kranj, kjer so — upoštevajoč še ne s predpisom uveljavljeno idejo revitalizacije — že zajeli v širše družbene programe tudi objekte, za katere se je spomeniško varstvo borilo že dolga leta.¹⁹

Poleg zviševanja splošne družbene zavesti je pozitiven rezultat »odprtega načrtovanja« tudi nov način verifikacije celotnega dogovora (načrta procesa prenove ali revitalizacije). Ker je delo vseskozi odprto in ker postanejo uporabniki po pravilnem uvajanju v celoten proces tudi sami sposobni ocenjevati strokovne predloge, se izognemo doslej uporabljenemu postopku javnega preverjanja končnega rezultata, ki nam da bodisi odklonilno stališče do strokovnega dela ali pa izkaže brezbriznost, kar je morda še slabše, ker je tako gradivo v celoti neuporabno in v izvedbi vedno kritizirano. Novi način uporablja

Fig. 1 The Kranj and Izola documentation bulletins are examples of the introduction of open planning; the first copies have been dedicated to the ideas of urgency and extent of the rehabilitation, and of the importance of the cultural patrimony. (Also pp. 26, 28—29!)

**PRENOVA STAREGA
MESTNEGA JEDRA IZOLE**
1978 gradivo I
**RISANAZIONE DEL CENTRO
STORICO DELLA CITTA' DI
ISOLA** documentazione I°

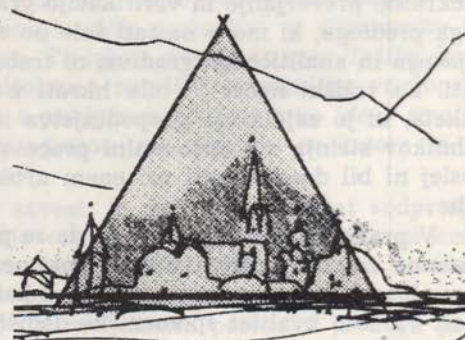
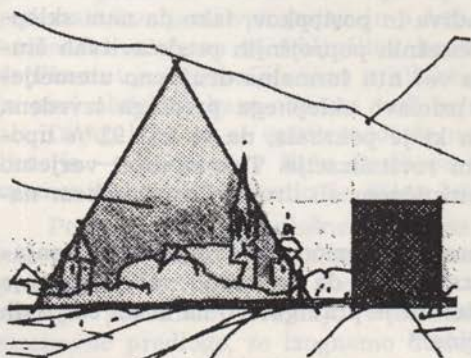
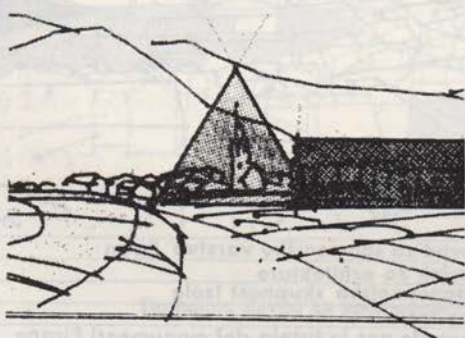
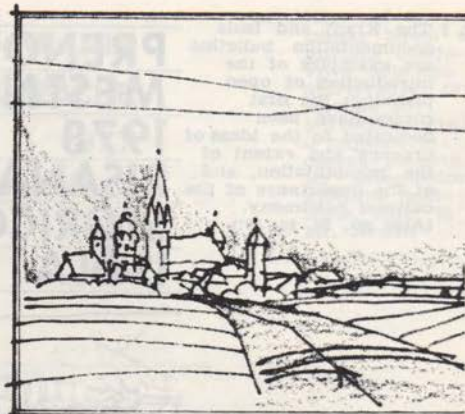
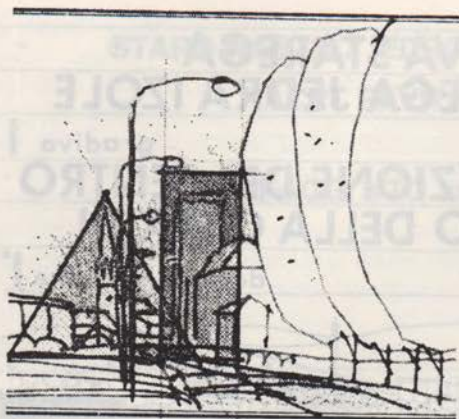

Medobčinski zavod za spomeniško varstvo Piran
FAGG-VTO oddelek za arhitekturo
Samoupravno stanovanjska skupnost Izola
Skupščina občine Izola
Istituto intercomunale per la tutela dei monumenti Pirano
FAGG-VTO sezione per l'architettura
Comunità autogestita di alloggi di Isola
Assemblea del comune di Isola

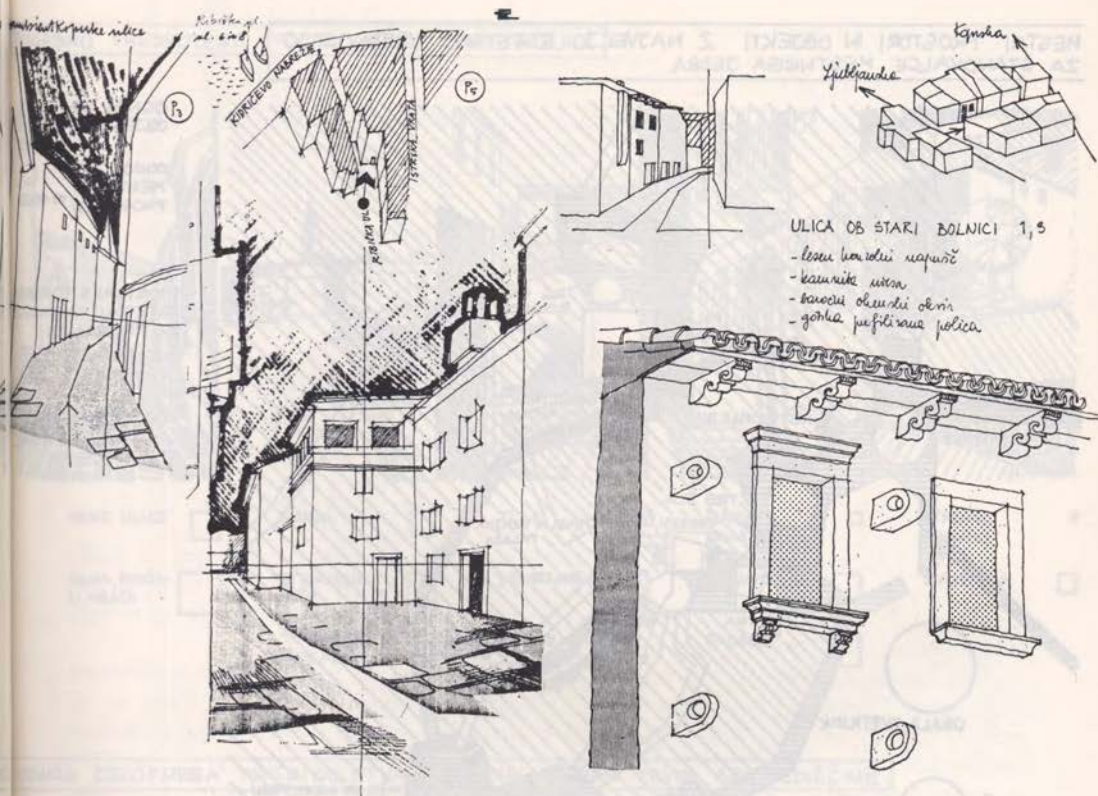
večkratno preverjanje in verifikacijo gradiva in postopkov, tako da nam sklepne predloga, ki mora nastati šele po obsežnih poprejšnjih predstavitev študijskega in analitičnega gradiva, ni treba več niti formalno družbeno utemeljevati. Za tržiški načrt je bila hkrati z izdelavo sklepne predloga izvedena anketa, ki je zajela vsa gospodinjstva in ki je pokazala, da se kar 92 % uporabnikov strinja z načrtovanim procesom revitalizacije. Tak rezultat verjetno doslej ni bil dosežen niti pri enem urbanističnem ali drugem prostorskem načrtu...

V praksi se je celo pokazalo, da se prav s sistemom »odprtega načrtovanja« sčasoma zmanjša privatiziranje posameznikov in da je vedno več zanimanja posvečenega skupnim interesom, med katerimi je prav gotovo na enem od prvih mest varstvo kvalitet spomeniške dediščine.²⁰

Za tako »vzgojo« uporabnikov je treba že pred začetkom dela predvideti vse možnosti in vanj vključiti tudi vse bodoče člane skupine načrtovalcev. Neposredno delo z uporabniki mora postati za vsako stroko obvezna sestavina,

Kranj je bil s svojo piramidno obliko vedno izjemen simbol v pokrajini. Nove gradnje so jo načele ali celo uničile. Levo so rekonstrukcije, desno današnje stanje (z golniške, šenčurske, ljubljanske smeri). Studije A. Mlakar, abs. arh.

skoraj največ pa lahko vsaj v začetku pripomore prav spomeniška služba. Informacija o spomeniških, zgodovinskih in drugih sestavinah obravnavanega prostora, razlaga načinov vrednotenja, predstavitev sorodnih primerov (in rezultatov) in podobno so tiste začetne informacije, na podlagi katerih se sploh odločamo o potrebnosti revitalizacijskega procesa.

Čeprav je mogoče uporabiti prav vse načine in sredstva za obveščanje javnosti,²¹ so se v praksi najboljše izkazali naslednji načini: televizija, razstave s stalno ali občasno strokovno razlago in razgovori, tiskanje posebnih biltenov, ki jih dobi vsak uporabnik prostora brezplačno,²² in kot najbolj živo: neposredni razgovor z uporabniki med terenskim zbiranjem gradiva (topografiranjem). Pri tem je treba posebej omeniti v Izoli prvič preizkušeno metodo etnološko-socioloških raziskav z anketo, ki je bila zamišljena kot del informacije za uporabnike in hkrati zbiranje zelo pomembnega gradiva.²³ Prav ob tem primeru se je v celoti pokazala sprememba dotlej negativnega odnosa do varstva spomeniško pomembne celote in njenih delov v aktivno vrednotenje danih kvalit. Pred začetkom dela je bila dana raziskovalcem vrsta opozoril o odklonilnem odnosu uporabnikov do predvidene prenove. Že ob koncu prvega obdobja

Sl. 2 (str. 30–31). Etnološka študija Izole (1978) je med drugim pokazala tudi dotlej neznan, močno pozitiven odnos novo naseljenih prebivalcev do arhitekturne dediščine
 Fig. 2 (pp. 30–31). The ethnological study of Izola (1978) showed, among other things, an up to then unknown, definitely positive relation of the new inhabitants towards the architectural patrimony

MESTNI PROSTORI IN OBJEKTI Z NAJVEČJO ESTETSKO VREDNOSTJO
ZA STANOVALCE MESTNEGA JEDRA

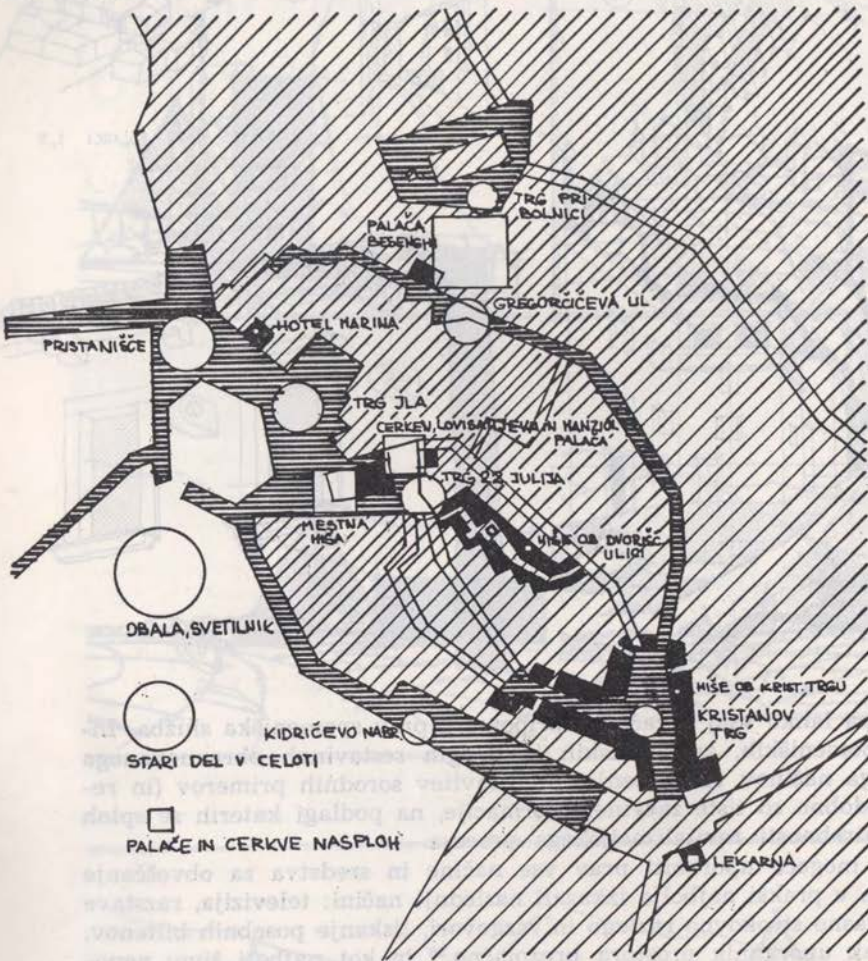
ODNOS DO
OBJEKTOV 10 OSEB

ODNOS DO
MESTNIH
PROSTOROV 40 OSEB

PROSTORI S POSEBNO
ESTETSKO VREDNOSTJO
ZA PREBIVALCE

MESTNI
PROSTOR

OBJEKT

OBALA, SVETILNIK

STARI DEL V CELOTI

PALAČE IN CERKVE NASPLOH

MNENJE PREBIV. O ESTETSKIH VREDNOTAH
MESTNEGA PROSTORA

POZITIVNA OCENA

BREZ POSEBNOSTI

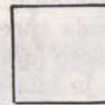

NOV PREDEL BOLJE OCENJEN

INDIFERENTNI

OBJEKTOV

POZITIVNA OCENA

NEGATIVEN ODNOS

BREZ POSEBNOSTI

NOV PREDEL BOLJE OCENJEN

INDIFERENTNI

POSEBNO VREDNOTENE PRVINE STARE ARHITEKTURE

OZKE ULICE ☐	BARVA ☐	TLAK ☒	KAMNITI BALKONI ☐	STREHE, DINNIKI ☒
OKNA, PORTALI, VRATA ☐	STRNJENE HIŠE ☐	TUNELI, OBOKI ☐	ORNAMENTI ☐	DYORISČA ☐
	TIP OBHORSKE ARHIT. ☐		FASADE ☐	

ODNOS CELOTNEGA PREBIVALSTVA DO KVALITETNIH PRVIN ARH. DEDIŠČINE

POZITIVEN ODNOS ☐	NEGAT. ODNOS ☒	INDIFERENTNI ☒	40 GOSPODINJS. ☐

ODNOS DO OHRANITVE ARHTEKT. DEDIŠČINE

OHRANITEV CELOTE ☐	OHRANITEV POSAM. OBJEKTOV BREZ ZNAČ. OKOLICE ☒	INDIFERENTNI, VSE PORUŠIT ☒	40 GOSPODINJS. ☐

ODNOS DO VKLJUČITVE MOD. ARHITEKTURE V OBSTOJEČ PROSTOR

MOD. ARH. SE LAHKO UJEHA S STARO ☐	MOD. ARH. MOTI ☒	INDIFERENTNI ☒	40 GOSPODINJS. ☐

javnega dela pa se je izkazalo, da so bile take teze neupravičene in le teoretične oziroma da je že minimalna informacija o bodoči prenovi ustvarila ustrezno naklonjenost, ki je tudi omogočila delo.

Opozoriti je treba tudi na to, da se s koncem raziskovalnega in načrtovalnega dela »odprto načrtovanje« ne sme nehati. Tudi tu izkušnje kažejo, da takoj, ko se začne proces, prenove ne smemo niti zapirati v preozke strokovne kroge niti (po starem načinu) skrivati pred uporabniki, sicer uplahne zanimanje za celovitost, začnejo se težave z iskanjem možnosti financiranja, ni več pripravljenosti posameznikov, da bi v procesu tudi sami sodelovali. To velja še posebej za najtežji del revitalizacijskega procesa — reševanje problematike spomeniških kvalitet. Dosedanje izkušnje so pokazale, da se je treba varovati predvsem pred strokovnim zapiranjem, pred možnostjo, da bi posamične projektantske skupine dobile izkjučen monopol ali da bi se po drugi strani spet vrnili na nekdanji način dela v obliki stihijskih konservatorskih akcij brez povezave s celovitim procesom prenove.

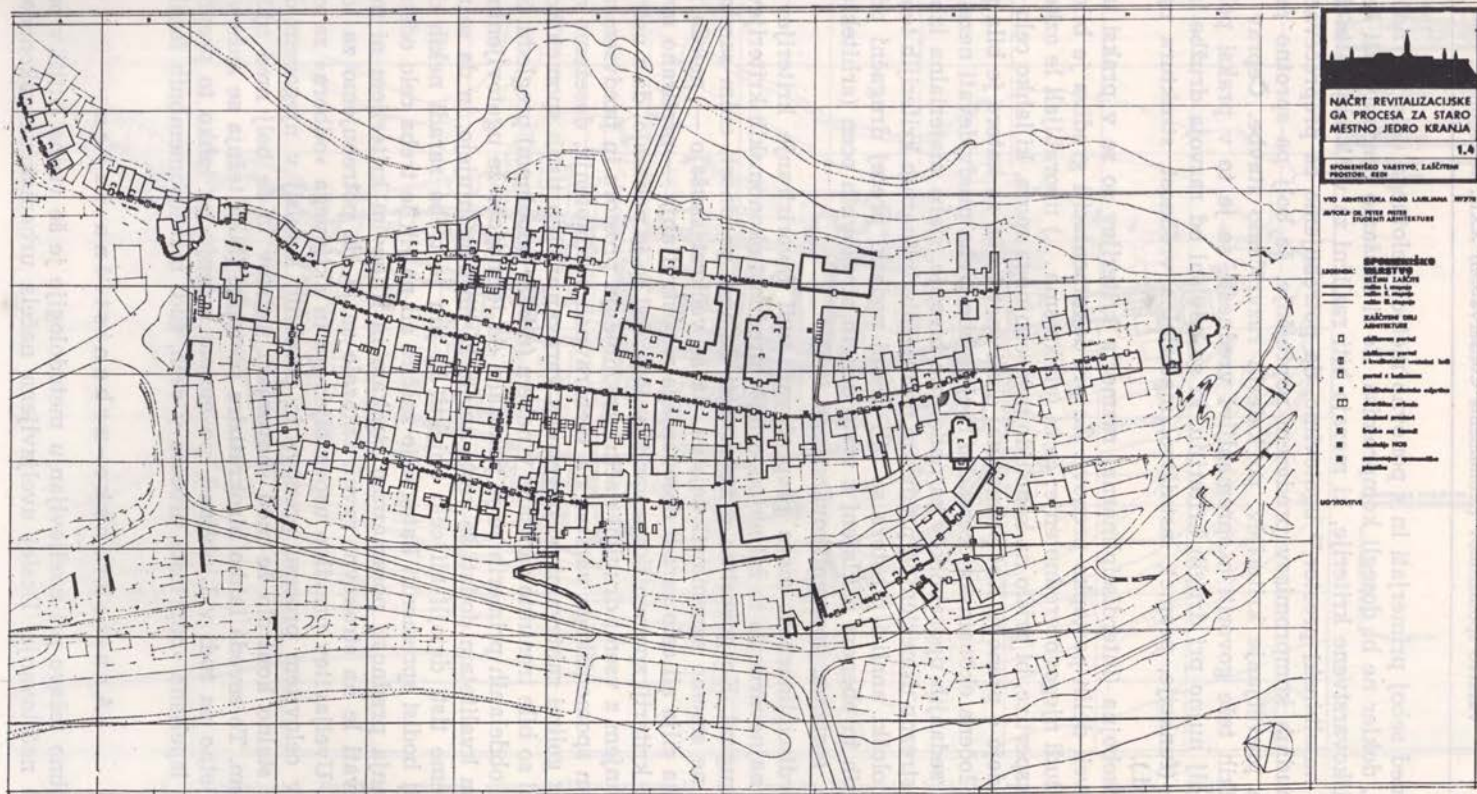
Interdisciplinarnost dela in kriterijev

Tako kot je odprtost dela do uporabnikov in do drugih strok pogoj za družbeno objektivnost, je pri revitalizaciji interdisciplinarnost dokumentiranja, načrtovanja in kriterijev pogoj za strokovno objektivnost. Teoretično je to morda laže razumljivo, v praksi pa je danes to še težko doseči.

Za oceno kakršnihkoli kvalitet danes teoretično ni več mogoče upoštevati le enega kriterija ali posamičnih med seboj nepovezanih kriterijev. Tako so se morale zaradi ločeno ugotovljenih kriterijev vrednosti že umakniti prenekatero spomeniško pomembne stavbe. Spomnimo se samo Kozlerjeve hiše v Ljubljani (kjer projektanti za prihodnost že razmišljajo o zapori Titove ceste...) ali meščanskega dvorca »Podrtina« v Kranju na račun nove cestne povezave (ki jo te dni zapiramo...). Iz istih vzrokov pa smo varovali tudi funkcionalno povsem neustrezen Plečnikov stadion za Bežigradom — in na ta račun dobili štiri funkcionalno sicer upravičene, likovno pa skrajno agresivne svetlobne stolpe (vsaj do Plečnikove arhitekture...).

Hkrati nastopajo ločene ocene, ki zaradi medsebojnega izključevanja lahko povsem razvrednotijo tudi vrednost ocenjevanja (ali celo stroke). Če vzamemo samo teoretični primer ocenitve neke stavbe kot spomenika najvišje kategorije, obenem pa ločeno ugotovimo, da je v tako slabem stanju, da je ni mogoče ohraniti drugače, kakor da jo skoraj v celoti na novo zgradimo, nastane s tem nesmiselno vztrajanje pri spomeniški vrednosti: tako obnovljena stavba je zgolj maketa v naravnem merilu, in ne več »spomenik«. Njena spomeniška vrednost bi se torej morala spremeniti vsaj v stopnji zaščite. Taki med seboj ločeni kriteriji ocenjevanja so številni in to je eden izmed razlogov za doslej tako težko uresničljive dogovore o vsestransko upravičenih varstvenih ali obnovitvenih postopkih za posamezne spomenike (Ljubljanski grad...), še bolj pa za večje naselbinske komplekse.

Med take, že vnaprej predvidene »izključevalne« postopke vredenja sodi tudi metodologija ljubljanskega načrta prenove.²⁴ V predvidenem »iterativno-konvergentnem« postopku naj bi bilo brez prejšnjega prilagajanja kriterijev omogočeno vsaki stroki posebej izdelati dokončne analize in sinteze ter jih šele

Sl. 3 Osnovna študija spomeniškovarstvenih kvalitiet starega mestnega jedra
Fig. 3 The basic study of the monumental qualities of the historic town center

potem med seboj primerjati in s ponovno metodo celotnega dela tak način ponavljati, dokler ne bi dosegli kompromisa. Če si skušamo predstavljati že samo spomeniškovarstvene kriterije, ki morajo biti različni za vsak objekt in še bolj za vsak naselbinski prostor,²⁵ ugotovimo, da potrebujemo za preprečevanje takih zamudnih kompromisov predvsem poprejšnje, še bolj pa sprotno prilaganje in preverjanje kriterijev, po katerih razvrščamo stavbe. Čeprav je pri spomenikih težje govoriti o spremenljivi vrednosti, se je to v praksi pokazalo toliko bolj nujno pri drugih kriterijih, ki so odvisni od razvoja družbe in tehnologije (funkcije, promet, lastništvo, materialna vrednost, struktura uporabnikov itd.).

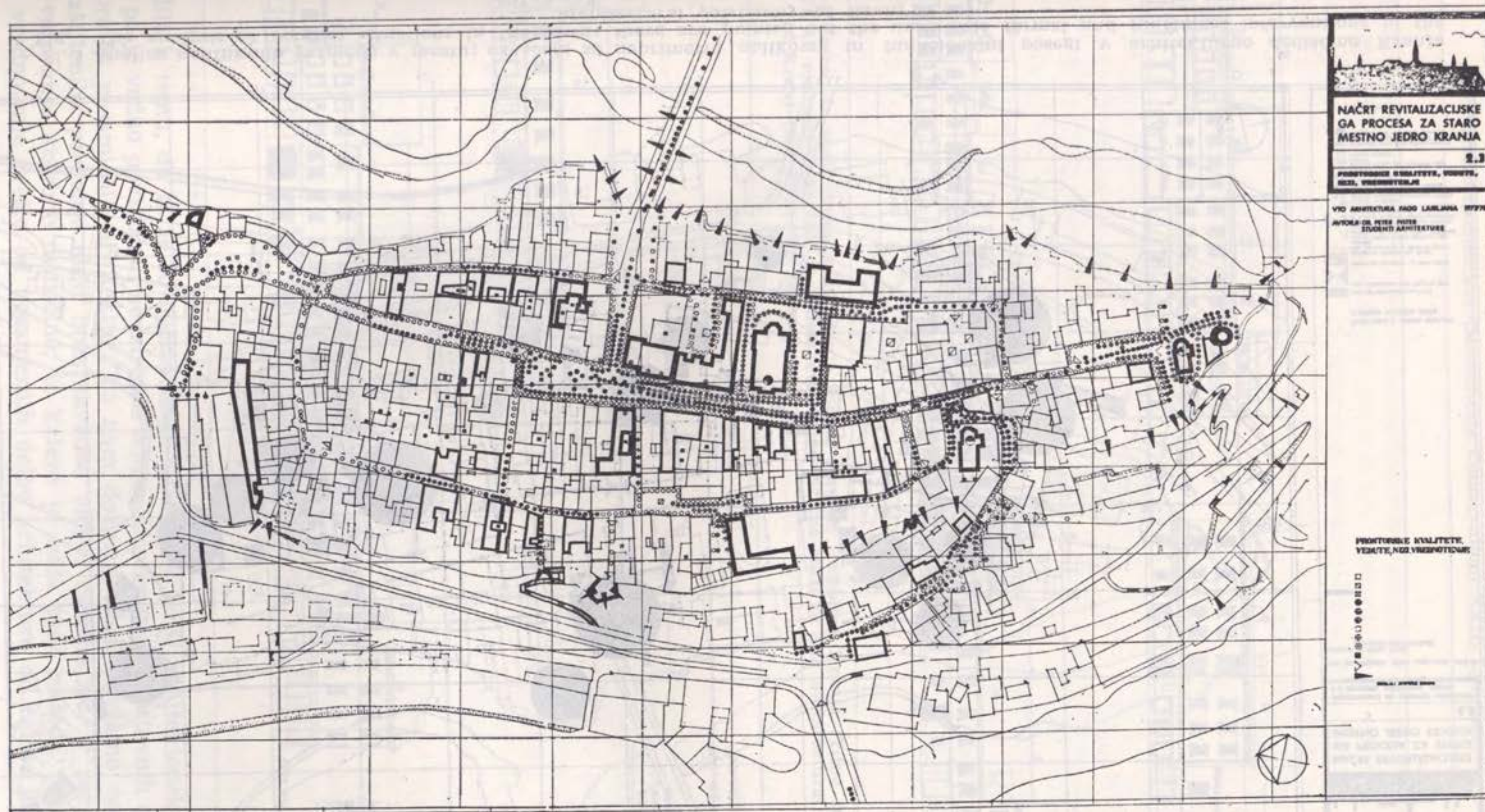
Medsebojna (interdisciplinarna) razmerja kriterijev so se v praksi uveljavila v dveh delih postopka prenove. Že pri dokumentaciji gradiva je bilo upoštevano tudi njegovo vrednotenje; če bi (ali ko smo ...) uporabljali le ozke strokovne ekspertize, bi prišlo na koncu do medsebojnega spora, ki lahko celo ogrozilo celotno idejo o obnovi. Kot primer naj služi spet Izola, za katero je bila poprej izdelana ločena ekonomska ocena. Po njej je bilo treba predvidevati nezainteresanost sedanjih uporabnikov za nadaljnje bivanje, slaba materialna izhodišča itd. Po ustrezno usmerjeni in predvsem na interdisciplinarnih kriterijih temelječi etno-sociološki analizi prostora so bili realni podatki precej drugačni od ozko statističnih in obenem usklajeni z vrsto drugih strokovnih ocen (arhitektonska, tehnična, socialna, spomeniškovarstvena itd.).

Interdisciplinarnost mora preprečevati tudi favoriziranje kriterijev; med njimi je najnevarnejša in žal najpogostejša prednost ekonomskih kriterijev pred vsemi drugimi. Ko govorimo o nevarnosti dajanja prednosti enim samim kriterijem, ne smemo zanemariti dejstva, da se večkrat skušajo — morda zaradi posebnega cilja ali celo zaradi dosedanjega zapostavljanja — pretirano uveljavljati tudi kriteriji spomeniškega varstva. V praksi se je pokazalo, da z ustreznim povezovanjem z vsemi drugimi načini vrednotenja prostora in predvsem z upoštevanjem spomeniškega varstva na vseh ravneh vrednotenja, dosežemo mnogo več kot z golimi zahtevami po obveznem varovanju vseh tistih spomeniških sestavin, ki so bile trenutno zapisane v nekem (nikdar popolnem) pregledu. Skoraj pri vseh obdelanih primerih se je pokazalo, da je mogoče že ugotovljenim spomeniškim kvalitetaim dodati še vrsto novih, ki jih dopolnjujejo, in da so morda prav izjeme tisti detajli ali celo objekti, ki jim je treba zaradi nekkih drugih vrednosti bodisi spremeniti kategorijo zaščite ali pa jih je treba celo odstraniti.

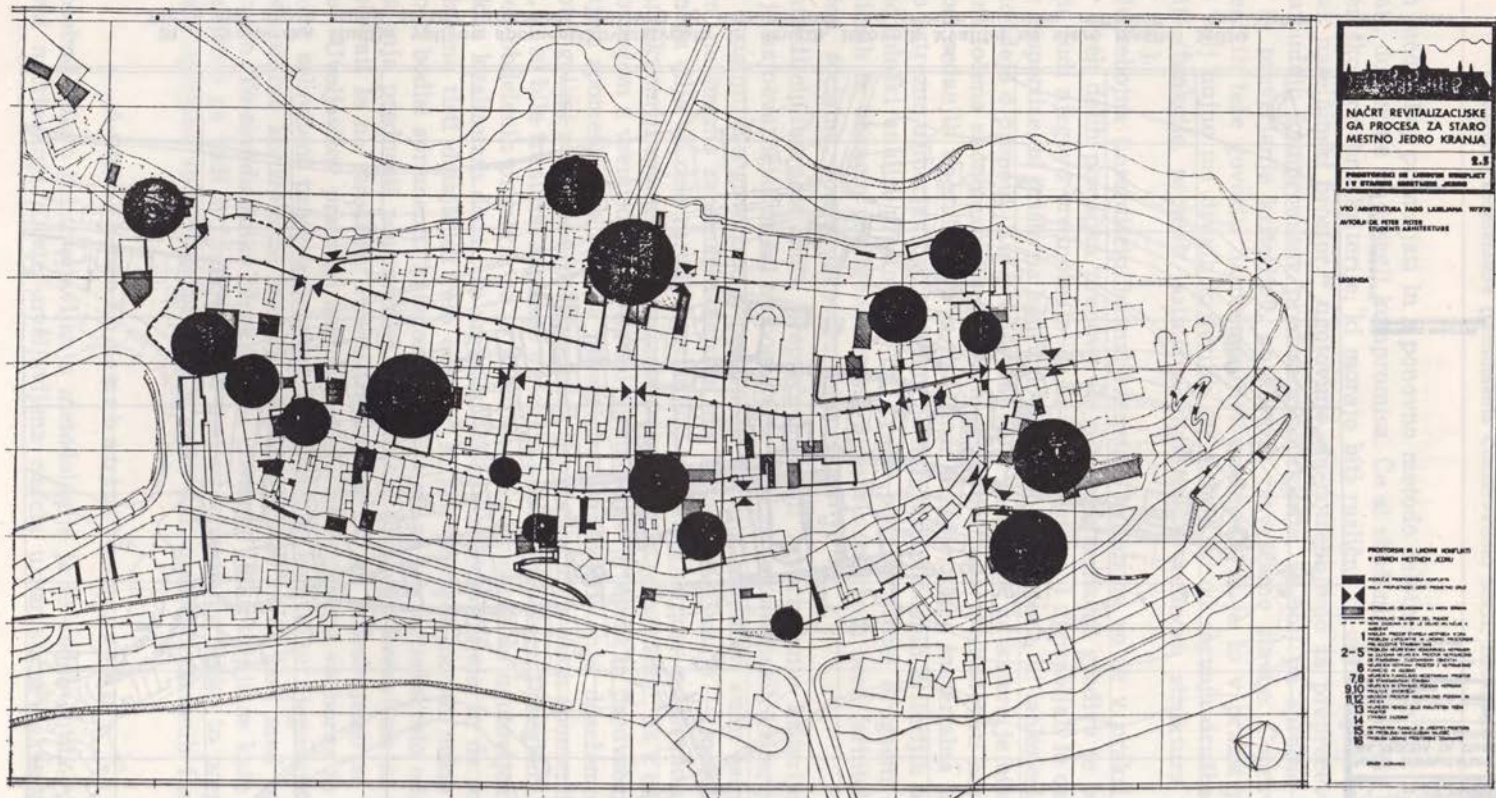
Dajanja prednosti posameznim strokam in njihovim kriterijem ni mogoče preprečevati le na strokovni ravni. Izkazalo se je, da potrebujemo za to širši dogovor. Uveljavitev pravilno usposobljenega in aktivnega »odbora« za revitalizacijo v celovitem procesu prenove in posebnih komisij v njegovem okviru omogoča stalno kontrolo že med snovanjem načrtov in še bolj med njihovim izvajanjem. To seveda lahko birokratizira postopke (taka težnja se kaže v Kranju, verjetno pa tudi v Ljubljani), po mojem mnenju pa lahko to prepreči le dosledno izpeljana »odprtost« procesa v vseh, tudi manj pomembnih fazah.

Arhitektonsko-urbanistična raven

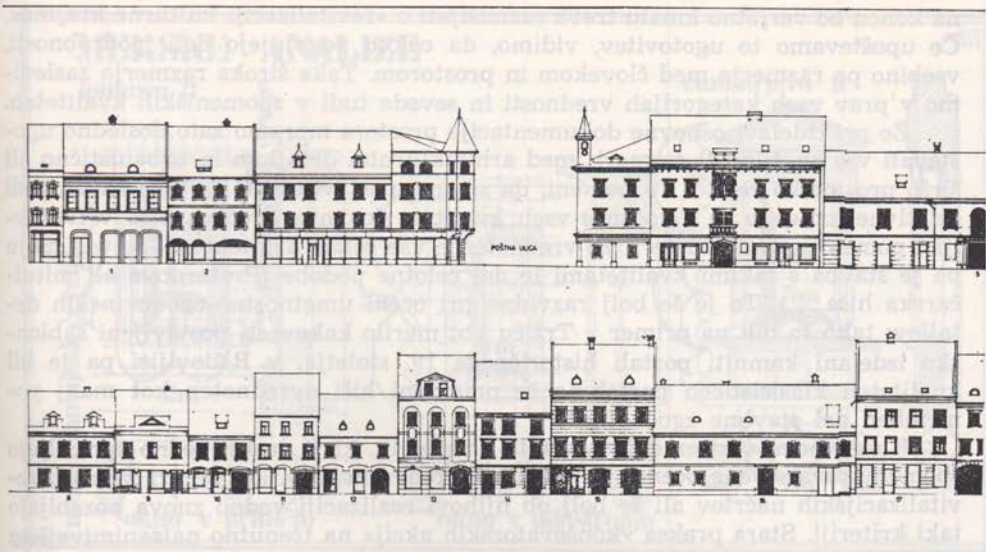
Posebno težavo pri uveljavljanju metodologije je še vedno čutiti v odnosu do ravni načrtovanja. Doslej uveljavljena načela urbanistične zakonodaje so

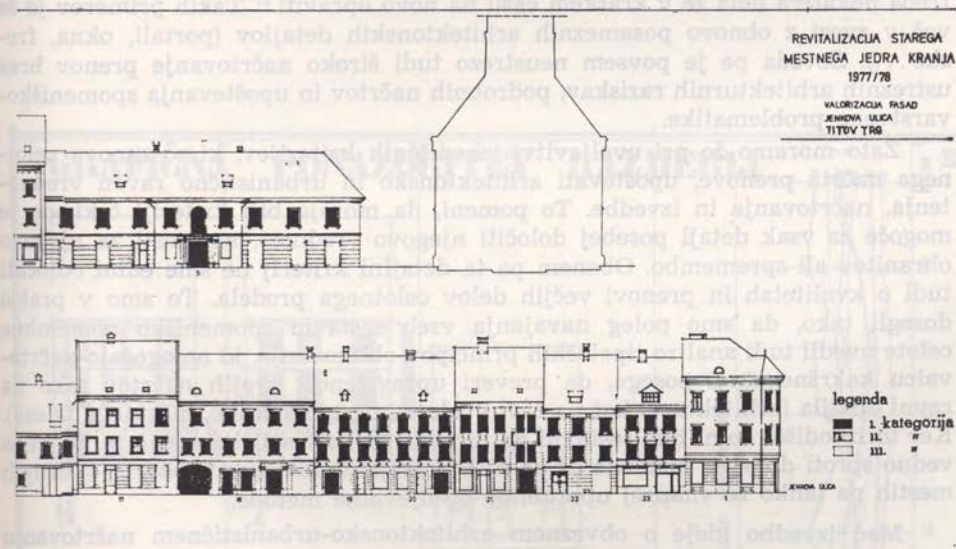
Sl. 4 Prostorska študija vplivov spomeniškovarstvenih in drugih likovnih kvalitete na staro mestno jedro
 Fig. 4 The urban study of the influences achieved by monumental and artistic qualities, reflected in the historic town center

Sl. 5 Analiza konfliktnih razmerij v mestu; označeni so neprimerni oblikovni in funkcionalni posegi v arhitekturno dediščino Kranja
 Fig. 5 The analysis of conflict situations in the town; there are pointed out the unsuitable formal and functional interventions in the architectural patrimony of Kranj

Sl. 6 Vzorec iz analitičnega vrednotenja lupine stavbne dediščine Kranja (Titov trg)
 Fig. 6 An example from the analytical evaluation of the shell of the architectural patrimony of Kranj (the Titov trg square)

težila k temu, da bi se to načrtovanje ustavilo še pred arhitektonsko ravnijo, to pa je vedno povzročalo neustrezen odnos do vrenotenja sestavnih delov prostora in posamičnih arhitektur. To nam dokazuje tudi pavšalno označevanje »zaščiteneh« predelov mest brez navedbe vloge, vsebine itd. V razvoju ideje o varovanju stavbne dediščine, iz katere je izšla tudi metoda revitalizacije, je vrednotenje prešlo od posameznih delov arhitekture do celote in prostora;

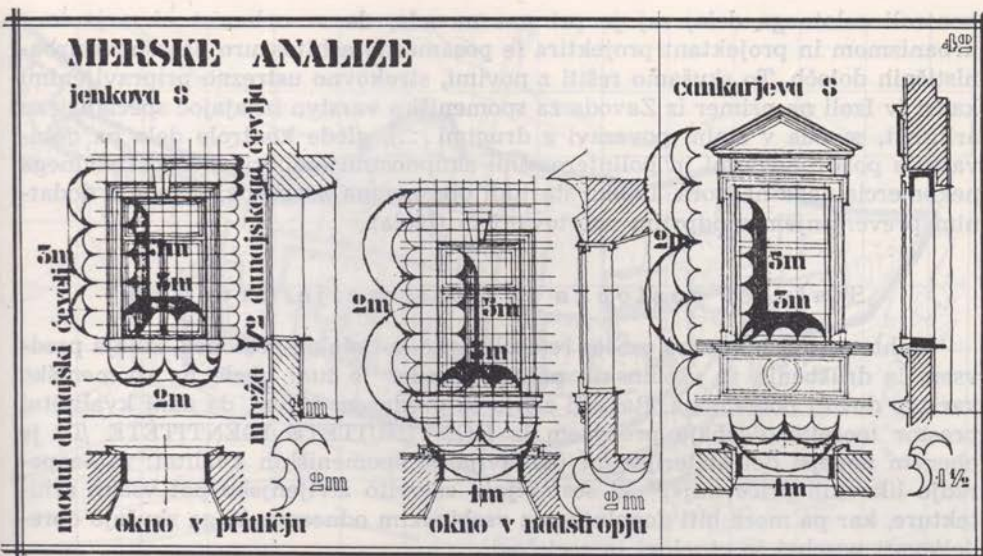
na koncu bo verjetno kmalu treba razmišljati o »revitalizaciji kulturne krajine«. Če upoštevamo to ugotovitev, vidimo, da celoto pogojujejo deli, podrobnosti, vsebino pa razmerja med človekom in prostorom. Taka široka razmerja zasledimo v prav vseh kategorijah vrednosti in seveda tudi v spomeniških kvalitetah.

Že pri izdelavi osnovne dokumentacije prostora moramo zato dosledno upoštevati vse značilnosti razmerij med arhitekturnim detajlom in urbanistično ali širšo prostorsko celoto. To pomeni, da smemo postavljati le na tako raven tudi relativne kriterije za določanje vseh kvalitet: skromna Šivčeva hiša v Radovljici pomeni najvišji kriterij za vrednotenje vse ostale arhitekture, že v Kranju pa je stavba s takimi kvalitetami le del celotne podobe (Prešernova ali mitničarska hiša...). To je še bolj razvidno pri oceni umetnostno-zgodovinskih detajlov; tako so bili na primer v Trziču kot merilo kakovosti postavljeni šablonsko izdelani kamniti portali historičnega 19. stoletja, v Radovljici pa je bil kvaliteten klasicističen portal na že omenjeni hiši ovrednoten kot manj pomemben del stavbne zgodovine.²⁶

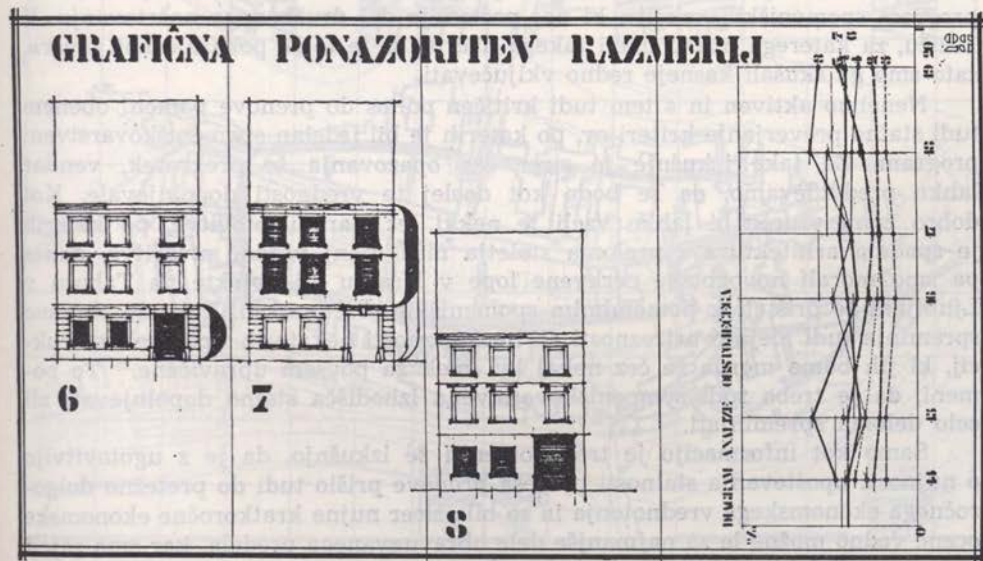
Ko govorim o sicer dobro znanih razmerjih, ki v praksi redno spremljajo spomeniškovarstvene ocene, jih navajam predvsem zato, ker se pri izdelavi revitalizacijskih načrtov ali še bolj ob njihovi realizaciji vedno znova pozabljajo taki kriteriji. Stara praksa »konsevatorskih akcij« na trenutno najzanimivejšem objektu v celovitem procesu prenove ni več mogoča, razen v naključnih primerih. V Trziču se je na primer pokazalo, da je bila sicer napol konservatorska akcija obnovitve zanimivejših fasad neuskaljena z revitalizacijo in da je bilo treba nekatera dela že v kratkem času na novo opraviti.²⁷ Takih primerov je še več v zvezi z obnovo posameznih arhitektonskih detajlov (portali, okna, freske...). Seveda pa je povsem neustrezo tudi široko načrtovanje prenov brez ustreznih arhitekturnih raziskav, podrobnih načrtov in upoštevanja spomeniškovarstvene problematike.

Zato moramo že pri uveljavitvi izhodiščnih kriterijev, ki so osnova celotnega načrta prenove, upoštevati arhitektonsko in urbanistično raven vrednotenja, načrtovanja in izvedbe. To pomeni, da morajo biti kriteriji taki, da je mogoče za vsak detajl posebej določiti njegovo vrednost, možnosti za njegovo ohranitev ali spremembo. Obenem pa ta detajlni kriterij ne sme edini odločati tudi o kvalitetah in prenovi večjih delov celotnega predela. To smo v praksi dosegli tako, da smo poleg navajanja vseh sestavin spomeniško pomembne celote uvedli tudi analizo tipoloških principov oblikovanja, ki omogočajo načrtovalcu kakršnegakoli posega, da preveri upravičenost svojih načrtov tako na ravni detajla (arhitekture) kot na ravni celote (mestne krajine, mestnega telesa). Ker to izhodišče še ni bilo sestavni del prvega revitalizacijskega načrta, je treba vedno sproti določati kriterije in po njih presojeti pravilnost posegov, v drugih mestih pa lahko že vnaprej uporabimo ocenjevalne metode.

Med izvedbo ideje o obveznem arhitektonsko-urbanističnem načrtovanju posameznih delov prenove vedno znova postavlja ovire praksa, ki do sedaj navadno sploh ni bila pripravljena delati v taki povezavi. Tako je urbanista prav malo zanimalo, kako bodo prenovljeni ali zaščiteni spomeniško pomembni detajli na neki stavbi, če je le bilo zadoščeno predpisanim funkcionalnim okvirom in kvečjemu še odnosu do celotne stavbe (volumna). Zato smo tudi v obstoječih predpisih zamen iskali opore; izkazalo se je, da je sistem mogoče šele sproti vključevati v vsak revitalizacijski načrt posebej. Težave so tudi pri izvedbi in

Sl. 7 Primer tipoloških likovnih analiz kranjske arhitekture (modul je dunajski čevélj)
 Fig. 7 An example of typological formal analysis of architectural patrimony of Kranj (modulus being the Vienna foot)

Sl. 8 Grafično prikazana tipološka razmerja arhitekturnih členov so postala izhodišni kriterij za oceno novega oblikovanja
 Fig. 8 The graphically represented typological relations of the architectural components have become the starting-point criterion for the estimation of the new design

kontroli celotnega dela, saj je pri nas navada, da se urbanist ukvarja le z urbanizmom in projektant projektira le posamezno arhitekturo na osnovi urbanističnih določb. To skušamo rešiti z novimi, strokovno ustrezno pripravljenimi kadri (v Izoli na primer iz Zavoda za spomeniško varstvo izhajajoč specializiran arhitekt, seveda v stalni povezavi z drugimi...), glede kontrole dela pa dobivamo s polstrokovnimi in polinteresnimi skupnostmi (odbori) možnost stalnega nekomercialnega nadzora. Lahko sta tudi oba načina združena, seveda z dodatnim preverjanjem z odprtim načrtovanjem (Izola).

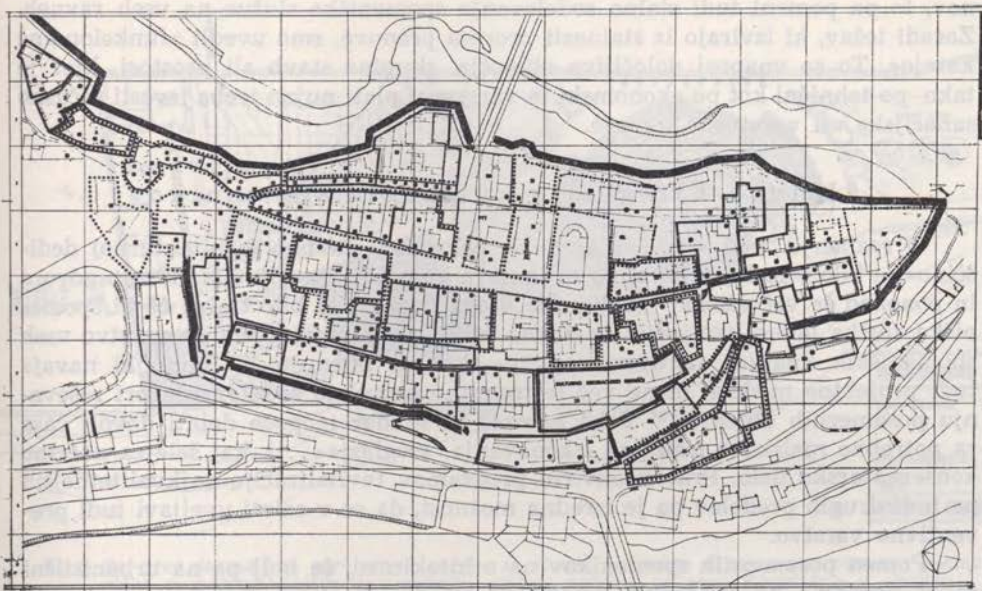
Stalnost postopka revitalizacije (prenove)

Zahteva, naj izvajamo proces revitalizacije kot stalen postopek, izhaja predvsem iz družbenih in vsebinskih potreb, vendar je tudi glede na spomeniško varstvo dovolj pomembna. Razlogi zanjo so predvsem v tem, da dani kvalitetni prostor teoretično izhaja predvsem iz KONTINUITETE IDENTITETE. To je obenem novejši del kriterijev za ugotavljanje spomeniških kvalitete: za »zaporedje likovnih pričevanj«,²⁸ ki sestavljajo celovito življenjsko pot vsake arhitekture, kar pa mora biti dopolnjeno z vsebinskim odnosom, ki ga skušajo opredeljevati posebej še etnologi in sociologi.

Stalnost postopka seveda pomeni tudi stalno sodelovanje spomeniške službe med realizacijo. V nasprotju s prejšnjim načinom, ko je šlo za občasno dajanje mnenj ali za občasne konservatorske akcije, naj bi v revitalizacijskem postopku spomeniška služba nastopala s stalnim in enakopravnim sodelavcem (arhitekt, umetnostni zgodovinar ali etnolog konservator ter občasno arheolog konservator bi moral biti tudi stalni član strokovne skupine pri odboru za revitalizacijo), pa tudi kot enakopraven izvajalec. Že v programu prenove je treba zajeti celoten program spomeniških »akcij«, ki naj postanejo del družbenega načrtovanja. V Tržiču, za katerega nismo imeli takega načrta, se je to že pokazalo kot zavora, zato smo ga skušali kasneje redno vključevati.

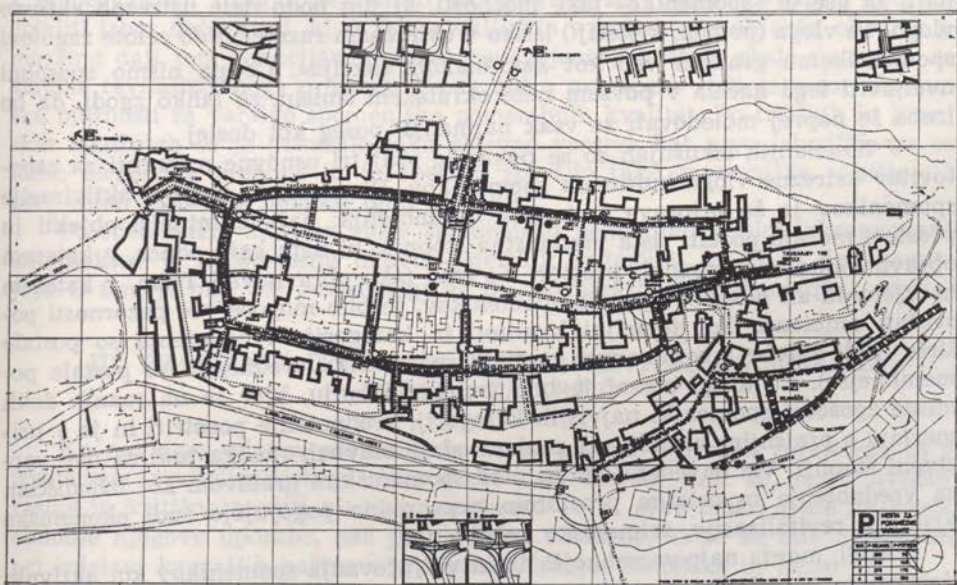
Nenehno aktiven in s tem tudi kritičen odnos do prenove pomeni obenem tudi stalno preverjanje kriterijev, po katerih je bil izdelan spomeniškovarstveni program. Za take izkušnje je sicer čas opazovanja še prekratek, vendar lahko predvidevamo, da se bodo kot doslej te vrednosti dopolnjevale. Kot dobro znan vzorec bi lahko vzeli le nekaj let stare ugotovitve, po katerih je spadala arhitektura s preloma stoletja med manj vredne stvaritve, danes pa smo morali novogotske cerkvene lope v Kranju ali objekte na Taboru v Ljubljani že prišteti k pomembnim spomeniškim vrednostim! Tako se občasno spreminja tudi ideja o ustreznosti ali neustreznosti nekaterih tipov rekonstrukcij, ki jih bomo morda že čez nekaj let imeli za povsem upravičene.²⁹ To pomeni, da je treba tudi spomeniškovarstvena izhodišča stalno dopolnjevati ali celo deloma spreminjati.

Samo kot informacijo je treba omeniti še izkušnjo, da je z ugotovitvijo o nujnosti upoštevanja stalnosti procesa prenove prišlo tudi do pretežno dolgoročnega ekonomskega vrednotenja in so bile sicer nujne kratkoročne ekonomske ocene vedno možne le za najmanjše dele obravnavanega predela, kar smo zajeli največ za obdobja enega do dveh let. Če nam bo uspelo uveljaviti tak način ekonomskega vrednotenja, bo potrebno tudi stalno preverjanje trenutno najustrežnejših posegov ali pa celo dopolnjevanje že dogovorjenega zaporedja ob-

Sl. 9 Predlog coniranja procesa revitalizacije Kranja sloni na enakovrednih prostorskih, spomeniškovarstvenih, tehnično-materialnih, funkcionalnih in ekonomskih kriterijih

Fig. 9 The draft of zoning of the revivification process of Kranj is based upon equivalent urbanistic, monument-conservational, technically material, functional and economic criteria

Sl. 10 Študija ureditve prometa v Kranju temelji tudi na spomeniških kriterijih; končna predlagana varianta popolne odstranitve prometa se postopoma že uveljavlja

Fig. 10 The study of traffic arrangement at Kranj is also based on the monument-conservation criteria; the final suggested version of the thorough removal of motor traffic is gradually being realized

nov, to pa pomeni tudi stalno sodelovanje spomeniške službe na vseh ravneh. Zaradi težav, ki izvirajo iz stalnosti procesa prenove, smo uvedli »funkcionalne kareje«. To so vnaprej določljiva območja, skupine stavb ali prostori, kjer je tako po tehnični kot po ekonomski in varstveni plati nujno treba izvesti sočasno sanacijske ali varstvene ukrepe.

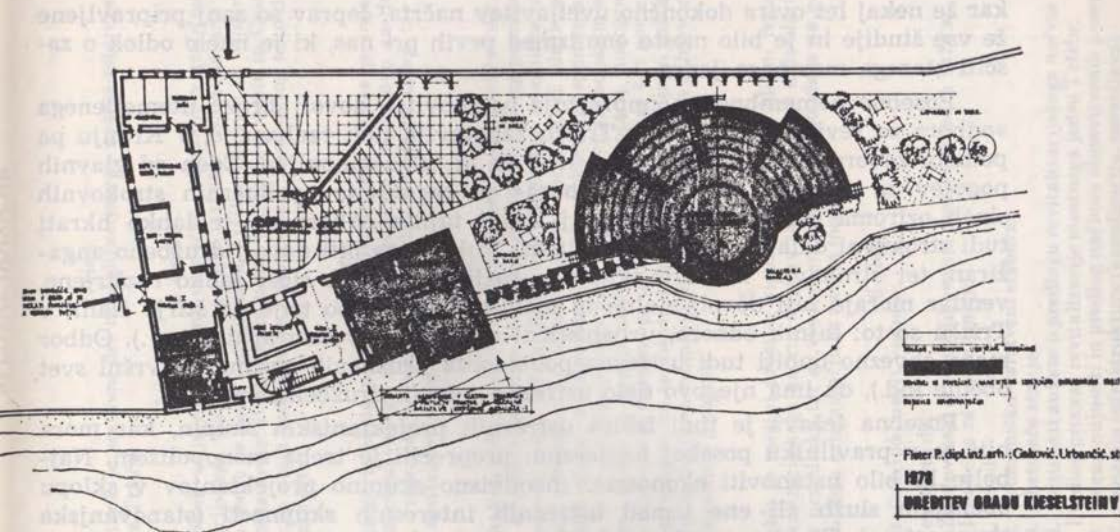
Aktivna kategorija kulturnih spomenikov

O razmerju med »spomenikom« in celostno »stavbno (arhitekturno) dediščino« je bilo v zadnjih letih, ko se je nova kategorija uveljavila, mnogo govora in ponekod še več dilem.³⁰ Mislim, da vsega tega ne bi bilo treba, če bi spomeniška služba lahko uveljavila že davno željo, da je najustreznejše varstvo vseh spomeniških kvalitet »aktivno varstvo«, kot ga imenuje N. Šumi, ki navaja tudi projektne modele, in ne več le trenutno potrebno sodelovanje pri reševanju posameznih objektov.³¹ Tako namreč ni nikdar mogoče dobiti dovolj časa za potrebne raziskave (zaščitna izkopavanja, »soglasja«...), kaj šele za načrtno konservatorsko delo. Prav v okvirih programov revitalizacije najkvalitetnejših pa tudi drugih predelov pa je izredna možnost, da se v celoti uveljavi tudi preventivno varstvo.

Pomen posameznih spomenikov na arhitekturni, še bolj pa na urbanistični ravni poznamo po zakonskih omejitvah, predpisih ali po posebnih postopkih obravnavanja. Ko nastopi revitalizacija (prenova) kot metoda dela z najkvalitetnejšimi in drugimi arhitekturami, ni več dovolj le naziv »spomenik«, da bi vsako vrednoto lahko že avtomatično vključili v novi proces, temveč je treba najti za vse te »spomenike« take možnosti, ki jim bodo dale ustrezno aktivno vlogo. Ta vloga (pomen, kriterij!) lahko v ustreznem razmerju do celote zagotovi spomeniškem gradivu več kot kakršnakoli »akcija«. Če pa nismo sposobni uveljaviti tega načela v povsem nebirokratskem smislu, se lahko zgodi, da bo treba še naprej moledovati za vsak najmanjši poseg kot doslej...

V dosedanjih izkušnjah so se pokazale vsaj tri osnovne možnosti za zagotovitev ustrezne vloge kulturnih spomenikov. Prva možna stopnja aktivizacije spomenikov je že priprava kriterijev vrednotenja; najkvalitetnejši objekti in prostori morajo postati tista vrednostna stopnja, ki nam kaže odnos, v katerem obravnavamo ves preostali prostor. Ko smo tako obravnavali Tržič, v katerem ni izjemnih ali posebno opaznih spomenikov, je bilo mogoče več pozornosti posvečati ambientu kot temeljni kvaliteti in kategorije vrednotenja so postale širše (tudi stavbe s sorazmerno majhno spomeniško vrednostjo so postale pomembnejše). Po drugi strani je bilo treba v Kranju, kjer so na raznih delih mesta zgoščeni spomeniki najvišjih kategorij, vrednotenje poostri in je v primerjavi s prejšnjim nastala pri enakovrednih stavbah razlika tudi za dve varstveni stopnji. Vsi navedeni odnosi med spomeniškim gradivom kot izhodiščem za vrednotenje in ostalim prostorom neposredno pogojujejo tudi ekonomske kriterije revitalizacije, tehnološke rešitve itd.

Drugi, morda najpomembnejši način vključevanja spomenikov kot aktivnih dejavnikov v celovitem procesu prenove je določevanje obsega in prioritete možne vsebine (funkcij) v posameznih objektih ali sklopih objektov. Pri določevanju je treba upoštevati predvsem dolgoročneje rešitve, ki morajo biti ne-
ločljivi sestavni deli revitalizacije — torej jih moramo določevati šele obenem

Sl. 11 že pred formalnim sprejetjem načrta za Kranj so stekle priprave za prenovo spomeniško najpomembnejših kompleksov; primer načrtov za grad Kieselstein z okolico
 Fig. 11 Even before the rehabilitation plan for Kranj has been officially accepted, the preparations for the restoration of the most important monumental complexes of Kranj have begun; an example of rehabilitation plans for the Kieselstein castle with its surroundings

z določevanjem drugih dejavnosti za obravnavani predel. Vnaprej moramo omejiti izbor dejavnosti, ki se lahko vključijo v posamezne objekte, obenem pa moramo dati tem funkcijam posebej poudarjene prioritete glede na ostale sestavine revitaliziranega prostora. Na ta način ustvarimo tudi ustrezne ekonomske možnosti za varstvo spomeniško pomembnih kvalitet. Po tržiških in kranjskih izkušnjah se je pokazalo tako aktivno varstvo kot prvo izhodišče za celotno usmeritev prenove in je obenem sprožilo take spomeniške »akcije«, ki prej sploh niso bile mogoče (glej op. 18!).

Poseben način aktivne vloge spomeniško pomembnih delov obravnavanih kompleksov je upoštevanje likovno-estetskih kriterijev, ki jih ti deli pogojujejo. O tem je bilo več povedanega že pri »arhitektonsko-urbanistični ravni«.³²

III. PRAVILNIK IN ODLOK PRVEGA REVITALIZACIJSKEGA NAČRTA ZA TRŽIČ

Ko navajam celoten pravilnik in odlok prvega formalno sprejetega in že izvajanega revitalizacijskega načrta pri nas, moram dati še nekaj uvodnih razlag in kritično oceniti njegovo uspešnost. To ni prav lahko glede na kratko obdobje njegove uporabe, pač pa glede na izkušnje, ki so že bile upoštewane pri izdelavi kasnejših načrtov, predvsem Kranja, Kamnika in Izole.

Kot osnovno izhodišče se je izkazala nujnost, da je načrt revitalizacije edini možni način urejanja posebno kvalitetnega prostora (starega mestnega jedra) in da se zato sprejme še prej v druge družbene dogovore — urbanistične programe in načrte, prostorske plane itd. Tega niso naredili na primer v Kamniku,

kar že nekaj let ovira dokončno uveljavitev načrta, čeprav so zanj pripravljene že vse študije in je bilo mesto eno izmed prvih pri nas, ki je imelo odlok o zaščiti starega mestnega jedra.

Posebno pomembna je čimprejšnja ustanovitev dovolj široko utemeljenega »odbora za revitalizacijo«, ki v Trziču zagotavlja tudi realizacijo, v Kranju pa pomeni zavoro, ker do konca leta 1978 še ni bil ustanovljen. Eden od glavnih pogojev za uspešno aktivnost »odbora« je zagotovitev primernih strokovnih služb oziroma delavcev. To so vsaj stalni tajnik odbora, ki je lahko hkrati tudi strokovni delavec (Izola — arhitekt) in ki mora biti dovolj družbeno angažiran, ter strokovne komisije, ki so za različne potrebe sicer lahko razširjene, vendar morajo biti dovolj stalne in mobilne (največ po trije do štirje člani; v Trziču so to: tajnik odbora, urbanistični referent, zavodov arhitekt...). Odbor mora obvezno dobiti tudi ustrezna pooblastila družbenih organov (izvršni svet občine ipd.), da ima njegovo delo ustrezno težo in družbeno vrednost.

Posebna težava je tudi izbira ustreznih projektantskih skupin, kar mora biti že v pravilniku posebej naglašeno: preprečiti je treba monopolizem. Najbolje bi bilo ustanoviti ekonomsko neodvisno skupino projektantov v sklopu občinskih služb ali ene izmed ustreznih interesnih skupnosti (stanovanjska skupnost...). To bi namreč omogočilo znižati projektantske stroške za več kot polovico, dalo pa bi se tudi organizirati stalen nadzor nad njenim delom in hkrati omogočiti njeno večjo strokovnost.

Vsebina tržiškega revitalizacijskega načrta kaže še nekoliko nejasno sliko o razmerju med študijami (ki so že v celoti sestavni deli načrta!) in predlogi. Zato skušajo biti metodološke usmeritve v kasnejših primerih bolj jasne; predvsem smo skušali pri vsaki študiji točno navesti tudi njen način uporabe.³³ Zaradi že omenjenih specifičnosti posameznih obdelanih primerov je seveda tudi razlika v številu in širini različnih delov načrta, v osnovnih sestavinah pa ostaja ideja, izražena v tržiškem načrtu, temeljno vodilo.

Povedati je treba še to, da je bil tržiški načrt izdelan sicer že v letih 1974/75, vendar je bil na nekakšni preizkušnji še dve leti, preden je bil dokončno potrjen. Težave so bile tudi z nedorečeno zakonodajo, zaradi katere je bilo treba načrt sprejeti z veljavnostjo »zazidalnega načrta«, čeprav ima povsem druge vrednosti. Dileme o prihodnji vlogi takih načrtov v okvirih urbanistične zakonodaje še niso rešene. Z vsemi močmi bi se morali upreti predvsem težnji, da bi bili to le tehnološki »sanacijski« (»asanacijski«) načrti ali kvečjemu »prostorski ureditveni« načrti. Zanje bi morali ustvariti novo kategorijo v okvirih urbanistične zakonodaje.

OPOMBE

¹ Edini dokument, ki doslej avtoritativno uvaja poseben naziv za celovit načrt in izvedbo procesa urejanja urbanih in kulturnih spomenikov je Navodilo za popis nepremičnih spomenikov, ki ga je izdal Zavod SRS za statistiko 1977. V njem navaja kot strokovni pojem »revitalizacijo«, čeprav naj bi se poleg njega upoštevali tudi drugi, ki pa imajo dodatne pomene (str. 17, člen 18). Ker je to obenem že ustaljen termin v jugoslovanskem in mednarodnem merilu, ga poleg enakovrednega izraza »prenova«, ki se je ponekod na Slovenskem že uveljavil, redno uporabljamo.

² M. Fabiani, Ljubljana, Kronika slovenskih mest II/1, 4-6, Ljubljana 1935; F. Stele, Kako oživiti staro Ljubljano, KSM II/1, 6, 7, Ljubljana 1935.

³ Prim.: N. Šumi, Prenova Ljubljane, 10-13, Ljubljana 1978.

1. člen

Pravilnik je sestavni del revitalizacijskega načrta (starega) mestnega jedra Tržiča.

2. člen

Pravilnik velja za določeno območje, prikazano v grafičnem delu revitalizacijskega načrta v situacijah (1:500). Obravnavani prostor mestnega jedra je med vodotokoma Tržiške Bistrice in Mošenika ter čeli Koroške ceste, Partizanske ulice, Cankarjeve ceste in Ceste JLA, pravilnik pa ureja tudi odnose v prehodnem pasu okrog tako določene regulacijske črte.

3. člen

Izhodišče in sestavni del revitalizacijskega načrta je topografsko gradivo obravnavanega območja, ki predstavlja osnovo za določitev območja, vrednotenja celote in detajlov urbanega tkiva ter osnovo tekočega revitalizacijskega procesa.

4. člen

Revitalizacijski načrt, ki vsebuje tekstovni in grafični del, določa tehnična izhodišča, predloge in pogoje revitalizacijskega procesa v (starem) mestnem jedru Tržiča. Je rezultat podrobne analitične obdelave kompleksne problematike obravnavanega območja, ki združuje izjemne kvalitete celote, ovrednotene kot urbani kulturni spomenik najvišjega reda in živo funkcijo mestnega jedra. Z revitalizacijskim načrtom so določeni okviri in pogoji zaščite, obnov, adaptacij, novogradenj in rednega vzdrževanja določenega urbanega kompleksa kot pomembnega kulturnega spomenika ter okviri in pogoji vključevanja in usklajevanja sedanjih in bodočih ekonomskih in družbenopolitičnih zahtev in potreb v širšem mestnem prostoru.

5. člen

Objekti in mestni prostor, ki so v neposredni bližini regulacijske črte revitalizacijskega načrta so prav tako vezani na določila in smernice tega pravilnika ter so vrednoteni enakopravno glede na navajana določila širšega urbanističnega načrta mesta.

6. člen

Revitalizacijski načrt vsebuje:

1. Tekstovni del:

1.1. Zgodovinski oris izoblikovanja mestnega jedra Tržiča.

1.2. Izhodišča za revitalizacijo

1.2.1. Uvod

1.2.2. Spomeniško-varstveni elaborat

1.2.3. Obstoječe stanje

1.2.4. Rezultati ankete o predlogu revitalizacijskega načrta

1.3. Predlog procesa revitalizacije mestnega jedra Tržiča:

1.3.1. Ocena nujnosti in predlog načinov obnovitvenih posegov

1.3.2. Sanacija infrastrukture (kanalizacija, osvetljava)

1.3.3. Nova prometna ureditev

1.4. Pravilnik k revitalizacijskemu načrtu mestnega jedra Tržiča

1.3.4. Predlog funkcionalnega coniranja v reaktiviranem mestnem jedru Tržiča

1.4. Predlog pravilnika reaktivacijskega načrta mestnega jedra Tržiča

1.5. Predlog odloka o reaktivacijskem načrtu

2. Grafični del:

2.1. Zgodovinski podatki in raziskave:

2.1.1. Starost stavb in njihovih sestavnih delov

2.1.2. Poskus rekonstrukcije razvoja mesta

2.2. Podatki za izhodišča reaktivacije:

2.2.1. Aksonometrija mestnega jedra

2.2.2. Spomeniškovarstvena zaščita in valorizacija

2.2.3. Višina objektov – etažnost

2.2.4. Mestni gabarit – prezezi

2.2.5. Vrsta in stanje kritin, oblike streh, predlog možnih ali nujnih sprememb

2.2.6. Struktura materialov zazidanih površin in ocena nujnosti obnove

2.2.7. Proste površine, komunalna opremljenost

2.3. Podatki za reaktivacijski proces v mestnem jedru Tržiča:

2.3.1. Predlog ureditve in sanacije komunalne opremljenosti (kanalizacija)

2.3.2. Predlog ureditve prometa, proste površine, parkiranje

2.3.3. Prvotna funkcija in predlog nove – pritličja

2.3.4. Prvotna funkcija in predlog nove – 1. nadstropje

2.3.5. Prvotna funkcija in predlog nove – 2. nadstropje

2.3.6. Prvotna funkcija in predlog nove – 3. nadstropje

2.4. Zbirna karta izhodišč reaktivacijskega načrta

2.5. Zbirna karta predlogov reaktivacijskega načrta

2.6. Pregledna karta lastništva

2.7. Fasadni nizi (Trg Svobode, Partizanska cesta), 1:100

2.8. Floris pritličij mestnega jedra 1:100

3. Topografska dokumentacija vseh posameznih objektov mestnega jedra po sistemu topografskih kartonov; material predstavlja prvo informacijo za vsa mikrorevitalizacijska načrtovanja.

7. člen

Izdelava reaktivacijskega načrta je v skladu z odlokom o noveliranem urbanističnem programu občine Tržič in urbanističnim načrtom mesta Tržič, ki določa, da se mesto Tržič ureja z reaktivacijskim načrtom (Uradni vestnik Gorenjske, št. 14. z dne 8/7-1975) na podlagi ureditvenih in zazidalnih reaktivacijskih načrtov.

8. člen

Zaradi obsežnosti in pomembnosti naloge, ki jo predstavlja proces obnove (revitalizacije) starega mestnega jedra in ki naj postane zakon in skrb vse skupnosti, je pri izvršnem svetu skupščine občine Tržič imenovan poseben odbor za revitalizacijo starega mestnega jedra. Odbor sestavlja skupina delegiranih predstavnikov strokovnih služb ter družbenopolitičnih skupin uporabnikov starega mestnega jedra. Odgovoren je za dosledno izvajanje politike procesa obnove in ohranjanja starega mestnega jedra na podlagi osvojenih kratkoročnih, srednjeročnih in dolgoročnih planov razvoja ter obenem predstavlja

osredno povezovalno med izvajalci in uporabniki reaktivacijskega procesa v starem mestnem jedru Tržiča. Odbor ima svoj statut.

9. člen

Pravilnik obravnava naslednje:

1. Splošne določbe

2. Spomeniško varstvo

3. Namenska raba površin (funkcionalni coning)

4. Komunikacije (ceste, ulice, promet, parkiranje, garažiranje)

5. Stanovanja

6. Centralne dejavnosti

7. Komunalna opremljenost, varstvo okolja

8. Zelene površine, šport, rekreacije

9. Etapnost reaktivacijskega procesa

10. Projektiranja

11. Revidiranje projektov

12. Upravni postopek

13. Končna dela

2. SPOMENIŠKO VARSTVO

Stopnja in obseg spomeniškega varstva mestnega prostora in arhitekturnih ter drugih spomenikov starega mestnega jedra Tržiča, sta določena s spomeniškovarstvenim elaboratom, ki je del reaktivacijskega načrta in sestavni del pravilnika. Evidenco, nadzor in register kulturnih spomenikov na tem območju vodi pristojni zavod za spomeniško varstvo.

11. člen

Zaradi učinkovitejšega zavarovanja in vključevanja spomeniških vrednot v reaktivacijskem procesu določa elaborat za posamezna območja mesta posebna določila (povzetek elaborata):

1. Spomeniškovarstvena določila v ozjem zavarovanem področju:

1.1. Varovanje urbanistične prostorske zasnove mesta:

1.1.1. Varovanje florisne zasnove ulic in trgov

1.1.2. Varovanje danih uličnih linij

1.1.3. Varovanje zelenih površin

1.2. Varovanje drugih prostorskih vrednot starega mestnega jedra:

1.2.1. Varovanje prostorskega značaja ulic in trgov (Ohranjevanje značilnih ambientov)

1.2.2. Ohranjevanje obstoječih kvalitetnih uličnih ostenj (uličnih fasad)

1.2.3. Varovanje danega gabarita (višine) ulic in trgov, ohranjevanje značilnih silhuetnih kvalitet

1.2.4. Ohranjevanje kompozicijske strukture posameznih značilnih arhitekturnih dominantov

1.2.5. Varovanje značilnih pogledov

1.3. Varovanje posameznih spomeniško pomembnih arhitektonskih celot: Dvoriščne arkade, tehnični spomeniki ob Mošeniku in ob Muzeju, Kurnikova hiša, ...

1.4. Varovanje posameznih spomeniških objektov:

1.4.1. Spomeniki ljudske revolucije

1.4.2. Umetnostni (stilni) spomeniki

- 1.4.3. Etnografski spomeniki
- 1.4.4. Tehniški spomeniki
- 1.4.5. Arhitektura ali obeležja, vezana na pomembne osebnosti
- 1.4.6. Urbanistično pomembni prostori in ambianti
- 1.4.7. Parki, nasadi, naravne znamenitosti
- 1.5. Varovanje vsega obrobja starega mestnega jedra, izoblikovanje izolacijskega pasu.

- 2. Spomeniškovarstveno zavarovanje vsebuje naslednje elemente:
 - 2.1. Ohranja spomeniške vrednosti posameznih objektov in prostorov
 - 2.2. Zagotavlja objektom take namembnosti, ki ne razvrednotijo spomeniških kvalitete
 - 2.3. Zagotavlja redno vzdrževanje spomenikov
 - 2.4. Varuje neposredna okolja spomenikov kot sestavne dele vsakega spomenika.

12. člen

Redna vzdrževalna dela, obnove, predelave in rekonstrukcije objektov in naprav, ki so navedene in valorizirane v spomeniškovarstvenem elaboratu, je mogoče izvajati le v sodelovanju s strokovnimi službami pod vodstvom Zavoda za spomeniško varstvo in Odbora za revitalizacijo starega mestnega jedra Tržiča.

3. NAMENSKA RABA POVRŠIN (FUNKCIONALNI CONING)

13. člen

Revitalizacijski načrt predlaga območja v starem mestnem jedru, v katerih naj se zaradi njihovih posebnosti izvaja zavarovanje, obnove, odstranitve, novogradnje, preureditve objektov in naprav ter izgradnje komunalne opremljenosti v revitalizacijskem procesu pod naslednjimi pogoji:

- 1. Ureditvi in zazidalni revitalizacijski načrti morajo biti usmerjalci optimalne in kvalitetne izkoriščenosti površin celotnega območja.
- 2. Nova funkcija (vsečina) naj bo utemeljena v obstoječih objektih in napravah; njen cilj naj bo utemeljitev novih, sodobnih in vabljivih pogojev za vse uporabnike.
- 3. Uvajanje novih gradbenih in arhitektonskih elementov naj omogoča posodobitev okolja vendar nikdar na škodo ugotovljenih kvalitete tako spomeniške vrednosti kot zdravega okolja v samem jedru in izven njega.
- 4. Vsak gradbeni poseg v mestnem jedru (rušitvena dela, obnove ali novogradnje) mora biti zaščiten z vsemi potrebnimi varstvenimi ukrepi, in v nobenem primeru ne sme ovirati normalnega življenja v mestnem jedru.
- 5. Zahtevana naj bo racionalna izbira površin, v prvi vrsti v okviru že obstoječega stavbnega fonda. Možne lokacije novih objektov so določene z načrtom. Tak sistem je nujen, da bo v procesu revitalizacije ohranjena kvalitetna prostorska zasnova mestnega jedra.
- 6. Etapna opustitev neprimernih industrijskih obratov v starem mestnem jedru je zahteva in določilo revitalizacijskega načrta.

7. Obrti in servisi, ki pomenijo v prvi vrsti uslužnostno dejavnost za prebivalce in obiskovalce, je mogoče dopolnjevati predvsem z značilnimi avtohtonimi dejavnostmi, ki bi bile namenjene tudi širšemu prostoru (čevljarstvo, pletilstvo, nogavičarstvo, krojaštvo, mizarstvo, kleparstvo itd.).

4. KOMUNIKACIJE (ceste, ulice, promet, parkiranje, garažiranje)

14. člen

Staro mestno jedro Tržiča se poveže s cestami vpadnicami iz Bistrice.

14. člen

Staro mestno jedro Tržiča se poveže s cestami vpadnicami iz Bistrice in Ljubelja po cesti uvoznici z ostalimi regionalnimi in magistralnimi cestami.

Cesta uvoznica sprejema ves motorni promet za potrebe starega mestnega jedra, določa postajališča, parkirne prostore in del garažiranja (predvsem za potrebe prebivalcev)

15. člen

Revitalizacijski načrt določa ureditev prometa skozi mestno jedro (situacija 1:500).

Oskrba prebivalcev, trgovine in obrti v območju, kjer je izločen motorni promet, se opravlja po posebej določenem časovnem režimu.

Na območju starega mestnega jedra je prepovedano garažiranje vseh vrst avtomobilov razen v objektih, ki so dostopni iz ceste uvoznice, Cankarjeve ceste, dela Koroške ceste, dela ulice Heroja Bračiča, dela ulice Heroja Grajzerja, dela Janežičeve in Bečanove ulice (prikazano v situaciji 1:500).

5. STANOVANJA

16. člen

Revitalizacijski načrt ureja naselitvene kapacitete in kvalitete v starem mestnem jedru z izboljšavo sedanjega stanovanjskega fonda (adaptacije obstoječih stanovanjskih površin, nova stanovanja v neizrabljenih podstrešnih etažah) in z izgradnjo novih stanovanjskih objektov na razpoložljivih površinah. Obnova stanovanjskega fonda in pridobitev novih površin je v procesu revitalizacije ena od osnovnih nalog, ki naj ustvari ustrezne pogoje za naselitev in izboljšanje strukture stalnih prebivalcev mestnega jedra Tržiča.

17. člen

Stanovanjska izgradnja na območju starega mestnega jedra ne povečuje bistveno gostote naseljenosti.

Prostor za nove možne lokacije stanovanjskih objektov je določen z revitalizacijskim načrtom. Novi objekti so ozko povezani z obstoječimi v obliki razširjenih že obstoječih enot. Postopno pridobivanje novih stanovanjskih površin je predvideno tudi z ekonomičnejšim izkoriščanjem obstoječih in izrabo neizkoriščenih delov stavb (pritličja, podstrešja itd.), ki naj z novimi etažnimi dohodi izoblikujejo nove, samostojne stanovanjske enote, ki so vezane na obstoječo komunalno opremljenost, kar znižuje gradbene stroške.

18. člen

Izgradnja stanovanjskega fonda se lahko izvaja le na osnovi posameznih ureditvenih in zazidalnih revitalizacijskih načrtov, ki jih lahko naroči investitor le na podlagi programov, za katere je dal soglasje Odbor za revitalizacijo.

Redna vzdrževalna ali obnovitvena dela stanovanjskega fonda se lahko izvajajo le na podlagi gradbenih soglasij ali urbanističnih potrdil, ki jih lastnik pridobi s prijavo upravnemu organu SO Tržič. Strokovna soglasja pred izdajo odločbe dajeta Zavod za spomeniško varstvo in Odbor za revitalizacijo.

19. člen

Komunalna opremljenost stanovanjskega fonda naj se vključuje v širša območja in naj bo zaradi ekonomičnejše izrabe povezana z drugimi odjemalci komunalnih uslug v mestnem jedru (trgovina, obrt, ustanove itd.).

6 CENTRALNE DEJAVNOSTI

20. člen

Urbanistično načrtovanje določa stopnjo opremljenosti v posameznih soseskah; zaradi specifičnosti uvršča staro mestno jedro med prioritete centre.

Staro mestno jedro, ki ga določa osvojeni revitalizacijski načrt, naj tudi v bodoče na podlagi urbanističnih določil obdrži funkcijo primarnega centra občine Tržič.

Staro mestno jedro naj postane prostor, ki lahko zagotovi obstoj in razvoj sodobnega bivanja za ljudi, poleg tega združuje na istem prostoru poleg stanovanjske funkcije tudi tiste dejavnosti, ki ljudi združujejo v skupnostih, kot so mesta.

21. člen

Centralne dejavnosti so naslednje:

- upravne službe
- javne službe
- uslužnostne dejavnosti
- trgovina
- gostinstvo in turizem
- promet
- varstvo
- šolstvo
- zdravstvo
- kultura in prosveta
- telesna kultura

Vse navedene dejavnosti, ki so v večji ali manjši meri že dane v okviru mestnega jedra, naj bi ostale in se razvile glede na potrebe v tem območju, obenem pa jim je treba dati načelno prioriteto tudi v širšem prostoru.

7. KOMUNALNA OPREMLJENOST, VARSTVO OKOLJA

22. člen

Staro mestno jedro je v svoji kompleksni vsebini odjemalec in koristnik uslug komunalne opreme, ki je sestavni del celotnih instalacijskih sistemov mesta Tržiča.

Vse študije sodobnega planiranja varstva okolja in zaščite ljudi narekujejo regionalno obnovo in izgradnjo sodobnih objektov in naprav komunalne opremljenosti.

23. člen

Vse odpadne vode (meteorne, fekalne in industrijske) na območju vodotokov Tržiške Bistrice in Mošenika morajo v določenem in osvojenem kanalizacijskem sistemu biti s prečiščenjem speljane v glavno kolektorsko kanalizacijo s centralnimi čistilnimi napravami.

Celotni stavbni fond mestnega jedra mora biti po obstoječih ali novih pretočnih in sekundarnih kanalizacijskih omrežjih povezan v kolektorsko kanalizacijsko napravo.

Novi kanalizacijski sistem določa funkcijo in način odvajanja posameznih vrst odpadnih voda, predvsem odvodnjavanje voda s cestnih površin in iz pobočij, specifičnih za konfiguracijo prostora tržiškega jedra.

24. člen

Na območju starega mestnega jedra naj se etapno uvaja novi sistem ogrevanja z izgradnjo centralnih kotlovnice za določena območja. Lokacije za centralne kotlovnice morajo biti rezultat skrbno izdelanih študij strokovnih in ekoloških služb, da varujejo okolje in v čim manjši meri onesnažujejo zrak ter vodotoke. Vse dimne naprave in vse vrste odvajanja plinov iz obrti ali drugih dejavnosti morajo biti zavarovane s filtri. Brez ustreznih filtrov in urejenega odvoza nastalih odpadnih snovi ni mogoče na območju starega mestnega jedra pridobiti uporabnostnega dovoljenja za koriščenje objekta, prostora ali dejavnosti.

25. člen

Sistem distribucije električne energije na območju mestnega jedra Tržiča ureja in določa Podjetje za distribucijo elektro energije Kranj.

Osnovna določila so:

1. Glavna napajalna mreža elektroenergije od glavne trafo postaje do trafo postaj napajalnih območij mora biti v kabelski izvedbi.
2. Opušča naj se obstoječe proste električne vode ter naj se jih postopoma nadomešča s kabelsko izvedbo.
3. Pri vseh novogradnjah, obnovah ali adaptacijah mora biti zadoščeno predpisu, ki prepoveduje kakršnokoli drugo izvedbo električnih vodov kot kabelsko.

4. Postopoma naj se odstranijo obstoječe napajalne elektroinstalacije proste izvedbe na fasadah ali strehah, ter naj se jih nadomesti z napajalno mrežo po predpisih Elektro Kranj, uvajati je treba izvedbo skupnih TV anten.

5. Določi naj se oprema, jakost in izvedba javne razsvetljave cest, ulic, dohodov, trgov, prehodov in peš poti ter osvetlitev pomembnih kulturnih spomenikov.

6. Za namestitev, oblikovanja in osvetlitev napisov lokalov, delavnic, trgovin, obrti, gostinstva in ustanov se mora pridobiti soglasje Odbora za revitalizacijo (Zavod za spomeniško varstvo) in upravnega organa SO Tržič.

26. člen

Telefonske instalacije na področju starega mestnega jedra se urejajo po predpisih PTT podjetja Kranj.

Vsi prosti telefonski vodi so lahko le začasni in je treba zagotoviti zanje etapnost (rok) zamenjave s kabelskimi. Pri vseh novogradnjah, obnovah in adaptacijah je treba zadostiti predpisu, ki prepoveduje kakršnokoli začasno izvedbo PTT instalacij. Vsi vodi morajo biti definitivno določeni in izvedeni kabelsko.

27. člen

Preskrba starega mestnega jedra z zadostno količino zdrave pitne vode je eden od osnovnih pogojev. Zato je treba na območju mesta takoj pričeti z generalno obnovo obstoječega vodovodnega omrežja.

Določi naj se trasa novega napajalnega omrežja mestnega vodovoda, ki bi bila v skladu z novo razporeditvijo uporabnikov v mestnem jedru in z bodočo kolektorsko instalacijo.

V vseh stavbah je treba postopoma obnavljati sanitarne naprave. Zaradi ekonomike koriščenja in razporejanja uporabe vode je treba montirati vodovodne števec po predpisih uprave mestnega vodovoda.

28. člen

V skladu z revitalizacijskim načrtom naj se določi napajalne trase plinovodov. Plin naj postane v starem mestnem jedru glavni vir toplotne energije (kotlovnice, delavnice, stanovanja ...).

8. ZELENE POVRŠINE, ŠPORT, REKREACIJA

29. člen

Revitalizacijski načrt določa in usmerja predele na področju starega mestnega jedra, ki naj se na osnovi ureditvenih in zazidalnih načrtov opremijo in urejujejo ter izkoriščajo kot zelene površine, namenjene športu in rekreaciji. Smernice so naslednje:

1. Ob zelenih površinah naj se uredi otroška igrišča, počivališča, omogoči naj se dohode, peš poti ter primerno opremo za vzdrževanje čistoče.

2. Vse zelene površine morajo biti zasajene in redno vzdrževane z ureditvenimi hortikulturnimi načrti, ki jih nadzoruje Odbor za revitalizacijo.

3. Čistoča starega mestnega jedra naj bo splošno vodilo in obveza vseh prebivalcev kot eno od izhodišč za kvalitetno kulturno okolje.

4. Varovanje zelenih površin je določeno s predpisi mestnega odloka o varstvu zelenih površin.

9. ETAPNOST REVITALIZACIJSKEGA PROCESA

30. člen

Revitalizacijski načrt predvideva s tem pravilnikom naslednjo etapnost revitalizacije mestnega jedra:

1. Izgradnja kanalizacije v starem mestnem jedru
2. Rekonstrukcija in izgradnja posodobljenih in novih stanovanjskih površin na določenih območjih na podlagi ureditvenih in zazidalnih revitalizacijskih načrtov.

3. Rekonstrukcija ceste vpadnice iz Bistrice in postopna izgradnja ceste uvoznice (predvideni dve etapi) v staro mestno jedro ter istočasna ureditev prometa z izločitvijo motornih vozil.

4. Izgradnja kulturno-športnega centra.

5. Izgradnja hotela, realizacija zazidalnega načrta T-5.

Predvidena etapnost izhaja iz trenutnih potreb. Ker pa je revitalizacija stalen proces, bo etapnost sledila tako osvojenim izhodiščem kot časovnim zahtevam in je zato do neke mere fleksibilna.

10. PROJEKTIRANJE REVITALIZACIJSKEGA PROCESA

31. člen

Odbor za revitalizacijo starega mestnega jedra na podlagi sestavljenih in revidiranih programov za izdelavo ureditvenih in zazidalnih revitalizacijskih načrtov pooblašča projektivo pod naslednjimi pogoji:

1. Vse naloge, ki jih prevzema projektiva, so izdelane na osnovi skrbno sestavljenih programov po določilih, predlogih in potrebah revitalizacijskega načrta kot osnove konstrukcije za vsak poseg v prostor starega mestnega jedra.

2. Posamezni investitorji lahko sami naročajo projekte ali organizacijo izdelave projektov pri pooblaščenih projektivni organizaciji šele po odobritvi programa za projektiranje, za kar je pristojen Odbor za revitalizacijo in Zavod za spomeniško varstvo Kranj (ZSV - Kranj)

3. Pooblaščen projektivna organizacija lahko organizira izdelavo kompletnih načrtov ali inženiringa tudi z zunanjimi sodelavci, vendar vedno z odobritvijo Odbora za revitalizacijo in ZSV - Kranj)

4. Projektant mora občansko ali po dogovoru organizirati še med procesom projektiranja sodelovanje s strokovnimi službami odbora za revitalizacijo zaradi čim uspešnejšega usklajevanja posameznih nalog, kar je lahko le rezultat skupnega dela.

5. Da bi revitalizacijski proces res zajel in odseval dejanske potrebe mestnega jedra Tržiča, naj bi bili v projektiranje pritegnjeni vsi uporabniki. To naj bi se izvajalo z dosledno javnostjo dela (razstavljani načrti in osnutki, občasne javne razprave o poteku revitalizacijskega procesa, obveščanje javnosti itd.).

11. REVIDIRANJE PROJEKTOV

32. člen

Idejne in glavne projekte objektov in naprav ter zazidalne in ureditvene revitalizacijske načrte revidira odbor za revitalizacijo starega mestnega jedra Tržiča in ZSV Kranj. O pregledu sestavi zapisnik, ki je zahtevana dokumentacija k upravnemu postopku za pridobitev lokacijskih ali gradbenih dovoljenj.

12. UPRAVNI POSTOPEK

33. člen

Za izvajanje rednih vzdrževalnih, obnovitvenih in adaptacijskih del na področju starega mestnega jedra kakor tudi za novogradnje se mora pridobiti dovoljenje upravnega organa SO Tržič na podlagi naslednjih določil:

1. Za redna vzdrževalna in obnovitvena dela se izda potrdilo po odloku o določitvi pomožnih objektov in gradbenih posegih, za katere ni potrebno gradbeno dovoljenje (Uradni vestnik Gorenjske št. 20/72 z dne 30/9-1972).

2. Za novogradnje objektov in naprav mora biti izdelana lokacijska dokumentacija in pridobljeno lokacijsko dovoljenje (21. člen zakona o urbanističnem planiranju (Ur. l. SRS, št. 16/67).

3. Za novogradnje objektov in naprav na podlagi lokacijskega dovoljenja je potrebno pridobiti gradbeno dovoljenje (23. člen temeljnega zakona o graditvi investicijskih objektov (Uradni list SFRJ, št. 20/67) in 6. člen zakona o ureditvi določenih vprašanj s področja graditve investicijskih objektov (Uradni list SRS, št. 10/68).

4. Po končanih gradbenih, obrtniških in instalacijskih delih in zunanji ureditvi objektov in naprav je treba pridobiti uporabno dovoljenje.

13. KONČNE DOLOČBE

34. člen

Revitalizacijski načrt je izhodišče revitalizacijskega procesa v starem mestnem jedru Tržiča. Predstavlja osnovo za izdelavo revitalizacijskih zazidalnih, ureditvenih in drugih programskih ali obnovitvenih načrtov ter za izdajo lokacijskih dokumentacij.

35. člen

Izvajanje revitalizacijskega procesa vrši urbanistična služba SO Tržič in Odbor za revitalizacijo starega mestnega jedra Tržiča. Dopolnitve in spremembe revitalizacijskega načrta lahko vnaša le pooblaščen strokovna organizacija v neposrednem sodelovanju z Odborom za revitalizacijo.

36. člen

Revitalizacijski načrt mora biti z vsemi tekočimi spremembami in dopolnitvami vred stalno na vpogled občanom pri urbanistični službi Oddelka za gospodarstvo SO Tržič in na tajništvo odbora za revitalizacijo, ki daje občanom strokovna tolmačenja ter predstavlja strokovno in organizacijsko izhodišče revitalizacijskega procesa.

Spore in nejasne primere obravnava odbor za revitalizacijo.

37. člen

Nadzor nad izvajanjem revitalizacijskega načrta (proces) vrši Odbor za revitalizacijo, urbanistična služba in gradbena inšpekcija.

38. člen

Ta pravilnik postane veljaven s sprejetjem revitalizacijskega načrta.

Tržič, marec 1976

Izvršni svet SO Tržič

1.5. Odlok o revitalizacijskem načrtu za mestno jedro Tržiča

Na osnovi 13. člena zakona o urbanističnem planiranju (Uradni list SRS, št. 16/67 in 27/72) ter 133. člena statuta občine Tržič (Uradni vestnik Gorenjske, št. 11/74) je skupščina občine Tržič na seji družbenopolitičnega zbora, dne 25.4. 1977, seji zbora združenega dela in zbora krajevnih skupnosti, dne 25.4. 1977 sprejela

ODLOK o potrditvi in izvajanju revitalizacijskega načrta starega mestnega jedra Tržiča

1. člen

Sprejme se revitalizacijski načrt starega mestnega jedra, ki ga je izdelal Zavod za spomeniško varstvo Kranj pod številko: III-87/1-1974 z dne 19/9-1975, nosilec naloge doc. dr. Peter Fister, dipl. ing. arh.

2. člen

Revitalizacijski načr. določa tehnična izhodišča, predloge in pogoje revitalizacijskega procesa v (starem) mestnem jedru Tržiča. Je rezultat podrobne analitične obdelave kompleksne problematike obravnavanega območja, ki združuje izjemne kvalitete celote, ovrednotene kot urbani kulturni spomenik najvišjega reda in živo funkcijo mestnega jedra. Z revitalizacijskim načrtom so določeni okviri in pogoji zaščite, obnove, adaptacij, novogradenj in rednega vzdrževanja določenega kulturnega spomenika ter okviri in pogoji vključevanja in usklajevanja sedanjih in bodočih ekonomskih in družbenopolitičnih zahtev in potreb v širšem mestnem prostoru.

3. člen

Revitalizacijski načrt vsebuje:

1. Tekstovni del:

1. Zgodovinski oris izoblikovanja mestnega jedra Tržiča.
2. Izhodišča za revitalizacijo:
 - uvod
 - spomeniško varstveni elaborat
 - obstoječe stanje
 - rezultati ankete o predlogu revitalizacijskega načrta
3. Predlog procesa revitalizacije mestnega jedra Tržiča:
 - ocena nujnosti in predlog načinov obnovitvenih posegov
 - sanacija infrastrukture (kanalizacije, osvetljava).
 - nova prometna ureditev
 - predlog funkcionalnega coniranja v revitaliziranem mestnem

jedru Tržiča

- predlog pravilnika revitalizacijskega načrta mestnega jedra Tržiča
- predlog odloka o revitalizacijskem načrtu

11. Grafični del:

1. Zgodovinski podatki in raziskave:
 - starost stavb in njihovih sestavnih delov
 - poskus rekonstrukcije razvoja mesta
2. Podatki za izhodišča revitalizacije:
 - aksonometrija mestnega jedra
 - spomeniškovarstvena zaščita in valorizacija
 - višina objektov – etažnost

- mestni gabarit – prezezi
- vrsta in stanje kritin, oblike streh, predlog možnih ali nujnih sprememb
- struktura materialov zazidanih površin in ocena nujnosti obnove
- proste površine, komunalna opremljenost
- 3. Podatki za revitalizacijski proces v mestnem jedru Tržiča:
 - predlog ureditve in sanacije komunalne opremljenosti (kanalizacija)
 - predlog ureditve prometa, proste površine, parkiranje
 - prvotna funkcija in predlog nove – pritličja
 - prvotna funkcija in predlog nove – 1. nadstropja
 - prvotna funkcija in predlog nove – 2. nadstropja
 - prvotna funkcija in predlog nove – 3. nadstropja
- 4. Zbirna karta izhodišč revitalizacijskega načrta, 1:500
- 5. Zbirna karta predlogov revitalizacijskega načrta, 1:500
- 6. Pregledna karta lastništva, 1:500
- 7. Fasadni nizi (Trg Svobode, Partizanska ulica) 1:100
- 8. Tloris pritličij mestnega jedra, 1:100

III. Topografska dokumentacija vseh posameznih objektov mestnega jedra po sistemu topografskih kartonov; material predstavlja prvo informacijo za vse mikrorevitalizacijsko načrtovanje.

4. člen

Izhodišče za izvajanje revitalizacijskega procesa je potrjeni pravilnik revitalizacijskega načrta starega mestnega jedra, ki obravnava naslednje:

1. Splošne določbe
2. Spomeniško varstvo
3. Namenska raba površin (funkcionalni coning)
4. Komunikacije (ceste, ulice, promet, parkiranje, garažiranje)
5. Stanovanja
6. Centralne dejavnosti
7. Komunalna opremljenost
8. Zelene površine, šport, rekreacija
9. Etapnost revitalizacijskega procesa
10. Projektiranje
11. Revidiranje projektov
12. Upravni postopek
13. Končne določbe

5. člen

Revitalizacijski načrt je na vpogled občanom in organizacijam na referatu za urbanizem in gradbene zadeve SO Tržič in na tajništvu odbora za revitalizacijo starega mestnega jedra Tržiča, ki daje občanom strokovno in organizacijsko izhodišče revitalizacijskega procesa.

6. člen

Odlok začne veljati osmi dan po objavi v Uradnem vestniku Gorenjske.

Predsednik skupščine občine Tržič
Milan Ogris, s. r.

⁴ Simpozij v Piranu, 24.—27. 3. 1965; Priporočilo, (M. Ž.), VS X, 259—260, Ljubljana 1966.

⁵ Pojem »ruralnega« se vedno bolj izgublja, v urbanistični zakonodaji in metodologiji se govori celo o brezpogojni »urbanizaciji vasi«, čeprav gre ne glede na današnje izenačevanje socialnih kategorij mesta in vasi za povsem drug prostorski koncept izrabe arhitekture in s tem povezano posebno vsebino.

⁶ Odloki za Ljubljano (10. 4. 1964), Kamnik (28. 10. 1965) in Kranj (11. 3. 1965); VS X, 260—269, Ljubljana 1966.

⁷ Ugotovitev je povzeta po splošnih zaključkih s posvetovanj v Kranju 21. 12. 1977 (ob razstavi Revitalizacijski načrt Kranj I) in v Ljubljani 20. 4. 1978 (Vloga spomeniškega varstva v prostorskem planiranju), ki pa, žal, niso objavljeni.

⁸ Prim: M. Železnik, Stara mestna jedra in nekatere nujne naloge spomeniške službe, VS X, 85—94, Ljubljana 1966; C. Avguštin, Spomeniškovarstveno zavarovanje starega Kranja, VS X, 95—102, Lj. 1966; P. Fister, Spomeniškovarstvena sanacija mesta Kranja, VS XII, 56—60 itd.

⁹ Novelirani urbanistični načrt mesta Kranja (Urbanistični inštitut SR Slovenije, april 1974) že vsebuje zahtevo, da mora biti za staro mestno jedro izdelan kompleksen načrt revitalizacije (»asanacije«, III, Poročilo, str. LVI), ki naj izhaja iz določb o varovanju stavbne in urbane dediščine.

¹⁰ Druge študije: Kamnik in Koštabona (1975/76), Kranj in Višnja gora (1976/77), Izola (1978/79); v pripravi: Ljubljana (1978-), Radovljica (1979-), Celje (1979-) itd.

¹¹ Primer v Kranju: po predstavitvi gradiva je oktobra 1978 prišlo do vzporedne akcije, ki jo je v imenu Kulturne skupnosti Kranj organiziralo nekaj likovnikov in arhitektov. Sprejetje odloka o revitalizaciji je bilo zadržano, ustanovljen ni bil niti odbor za revitalizacijo, nekatere ideje pa so bile predstavljene kot nove, čeprav je bilo gradivo zanje javno razgrnjeno študijska dokumentacija...

¹² Podatki so povzeti po Unescovi študiji: R. Bricchet, Comparative Law on the Protection of Monuments, Rome 1971.

¹³ Primerjava izhodišč pretežnega dela Amsterdamske deklaracije (M. Kolarič, Amsterdamska deklaracija, VS XX, 316—323), in naše metodologije.

¹⁴ Usmeritve, kot jih teoretično razvija N. Šumi v Prenovi Ljubljane, Ljubljana 1978.

¹⁵ Posamezne metodologije so že bile predstavljene ob delu: bilten Tržiča, bilten št. 1, 2 in 3 za Kranj, Bilten št. 1 za Izolo, v člankih itd. Izkušnje so prinesle že nove poglede nanje, enkratna (posamezna) informacija pa nima dovolj trajne vrednosti. Več o revitalizaciji v: P. Fister, Obnova in varstvo arhitekturne dediščine, 83—108, Ljubljana 1979; celotni pregled je v pripravi.

¹⁶ Funkcija se marsikje še vedno vrednoti kot ideja brez človekove navzočnosti; zelo je razširjena tudi ideja o prednostni »obnovitvi« ali »ohranitvi« prvotne funkcije: N. Šumi, Prenova Ljubljane, str. 35: »V vsakem primeru pa mora biti temeljno vodilo prostorski sestav izvirne funkcije in lupine...«

¹⁷ Navedene sestavine so bile v taki celoti in povezavi prvič podane na posvetovanju Stalne konference mest Jugoslavije v Trziču, 29. 6. 1978, v referatu P. Fistra: Metodologija i kriteriji za obnovu i revitalizaciju starih gradskih jezgri u Sloveniji.

¹⁸ Primer iz Izole je bil najbolj zgovoren: po vnaprejšnjem opozarjanju vseh strokovnih služb, da je treba pričakovati odpor proti načrtovanju prenove, so že rezultati etnološke ankete, ki je bila izvedena med topografiranjem, pokazali dotlej neznane možnosti in pripravljenost prebivalstva za sodelovanje.

¹⁹ Primer v Kranju: grad Kieselstein, renesančna Pavšlarjeva hiša, ureditev prometa in podobno so po desetletjih neuresničenih želja spomeniške službe dobili prioriteten možnosti...

²⁰ Podatki iz ankete v Kamniku: 80% anketirancev je postavilo celotno načrtno prenovo mestnega jedra na prvo mesto, 15% se jih je zavzelo predvsem za spomeniško najpomembnejše stavbe in le 5% je navajalo predvsem osebne želje. Anketa je bila izvedena s sodelovanjem ZSV Kranj, VTO arhitekture in krajevne skupnosti Kamnik februarja 1978, rezultati pa so bili objavljeni v junijski številki Kamniškega občana.

²¹ Doslej uporabljeni načini obveščanja: razstave, predavanja, javne tribune, članki v časopisju in revijah, samostojno tiskano gradivo v obliki vabil, katalogov, biltenov ali le razmnoženo, oddaje na radiu in televiziji.

²² Kranjski bilten: Staro mestno jedro Kranja, Načrt revitalizacije št. 1 (1977), št. 2 (1978), št. 3 (1979); izolski bilten: Prenova starega mestnega jedra Izole, Gradivo I (1978)

²³ Anкета je bila izvedena s sodelovanjem Filozofske fakultete, PZE za etnologijo (asistent J. Bogataj s študenti), Muzeja v Kopru (kustos Z. Salamun), Pomorskega muzeja S. Mašera v Piranu (kustos Z. Žagar) in FSPN (asistent P. Gantar s študenti). Gradivo je del načrta prenove.

²⁴ Glej referat s posvetovanja v Trziču 26. 6. 1978: K. Kreitmajer, O postopku izrade asanacionih planova u Ljubljani, str. 5, 6.

²⁵ O relativnosti spomeniških teorij tudi: I. Sedej, Varstvo spomenikov v luči varovanja stavbne dediščine, VS XX, predvsem str. 330.

²⁶ Prim.: P. Fister, Šivčeva hiša v Radovljici, VS XXI, str. 60.

²⁷ Prim.: P. Fister, Študij barvne podobe starega Kranja in Trziča, VS XV, 103 do 120.

²⁸ N. Šumi, Prenova Ljubljane, str. 24.

²⁹ Ibid.: str. 16, 33.

³⁰ Prim.: D. Gregorin, Razmišljanja o spomeniškem varstvu ob novi ustavi, VS XX, 93—105.

³¹ N. Šumi, Prenova Ljubljane, 11, 17.

³² Prvi poskus izdelave likovnih kriterijev za vse vrste posegov v okviru prenove je bil izdelan 1978 za Kranj (avtor: K. Zaplotnik, diplomatska naloga, mentor P. Fister).

³³ Kranjski revitalizacijski načrt in načrt revitalizacije Koštabone, P. Fister, Obnova in varstvo arhitekturne dediščine, 102—108.

Naslov teme je zelo širok. Ta lahko predložimo le skice-problema z nekaj gledišči: težnja po razumljivi, na varstvenostnega problema, na vsah različnih zahtev, ki jih mora upoštevati postavljanje spomeniških rešev, pa tudi na ugotovitvi, kako raz usvajajo določene skizme. Ne moremo si domisljati, da aspiramo na prevzetekna temeljito spoznanje vseh arheoloških in konservatorskih ugotovitev s tako številnih in pomenitnih spomeniških občini, kot so stari rimski mesti v Jugoslaviji, da tudi ne na temeljito spoznanje vseh doseženih izkušenj. Težni smo predvsem k temu, da bi spoznali ter razumljivo probleme in kar najrazličnejše rešitve ter težnja, da se skladen študij lega in onega iz teh skrajnosti.

Arheologija kot znanstvena veja ima svoje temelje in varstven spomeniške staja. Pri obravnavi arheoloških spomeniških spovedi vidimo dve: konzervativno naravnostno in praktično delo nas nalaga s varstvenih stališč, razen v Jugoslaviji, ali boljše analize nekaterih komponent njihovega "spomeniškega". Na gledamo le obdelave in objave, nam je za prvi pogled vidno, da, sva normalno in poltana, raziskovalci posvečajo največ pozornosti, razen v Jugoslaviji in posebnim mestnim sestavljanem, splošno vidno pa je, da sva v varstvenih delih odloži. To je razumljivo, saj je zmožnost o mestih konzervativno s varstvenimi stali v regiji,

RIMSKA MESTA JUGOSLAVIJE KOT KONSERVATORSKI PROBLEM

Iva Mikl Curk

Ljubljana, Zavod SR Slovenije za spomeniško varstvo

UDK 711.523.025(497.1:37)

ROMAN TOWNS OF YUGOSLAVIA
AS A PROBLEM OF THE
CONSERVATION WORK

IZVLEČEK

Sestavek obravnava nekaj problemov in primerov, kako so na raznih krajih v Jugoslaviji poskušali reševati ostaline rimskih mest in jih vključevati v sodobno življenje. V Jugoslaviji je skupina rimskih mest, v katerih so ostanki iz antike trdno zraščeni s sedanjim mestnim jedrom, spet druga skupina hrani ostaline skrite pod sedanjim jedrom, vtem ko je tretja skupina rimskih mest na površinah, ki danes še niso urbanizirane. Pri vsaki izmed teh skupin je potreben poseben konservatorski pristop. Mogoče pa so konservatorjeve naloge pri obravnavanju rimskih mest v drugi skupini vendarle najtežje.

The article deals with some problems and examples of preservation of Roman towns in Yugoslavia resp. of their remains, which should have been incorporated into the life of modern towns. There is a group of Roman towns in Yugoslavia, in which the antique remains are firmly integrated with the modern town center; another group has its remains still beneath the modern center, and the third group of Roman towns was built in areas which are not urbanized at the present. Each of them demands a particular conservational treatment. But it seems the tasks of the conservationist are the hardest when dealing with Roman towns from the second group.

Naslov teme je seve silno širok. Tu lahko predložimo le skico problema z enega gledišča: težišče je, razumljivo, na konservatorskem problemu, na vseh različicah zahtev, ki jih mora upoštevati pripravljanje spomeniških redov, pa tudi na ugotovitvi, kako nas usmerjajo dosedanje izkušnje. Ne moremo si domišljati, da opiramo naš povzetek na temeljito spoznanje vseh arheoloških in konservatorskih ugotovitev s tako številnih in pomembnih spomeniških območij, kot so ostanki rimskih mest v Jugoslaviji, pa tudi ne na temeljito spoznanje vseh dosedanjih izkušenj. Težili smo predvsem k temu, da bi zapisali kar najrazličnejše probleme in kar najrazličnejše rešitve ter izkušnje in se skušali naučiti tega in onega iz teh skrajnosti.

Arheologija kot znanstvena veja ima svojo teorijo in varstvo spomenikov svojo. Pri obravnavi arheoloških spomeniških območij rabimo obe. Arheološko teoretično in praktično delo nas zalaga z množico analiz rimskih mest v Jugoslaviji, ali bolje analiz nekaterih komponent rimskih mest v Jugoslaviji.¹ Ko gledamo te obdelave in objave, nam je na prvi pogled jasno, da, seve, normalno in pošteno, raziskovalci posvečajo največ pozornosti nekaterim problemom in posameznim mestnim sestavinam; mnogo manj pa je govor o mestu kot celoti. To je razumljivo, saj je mogoče o mestu kot celoti, o njegovi vlogi v regiji,

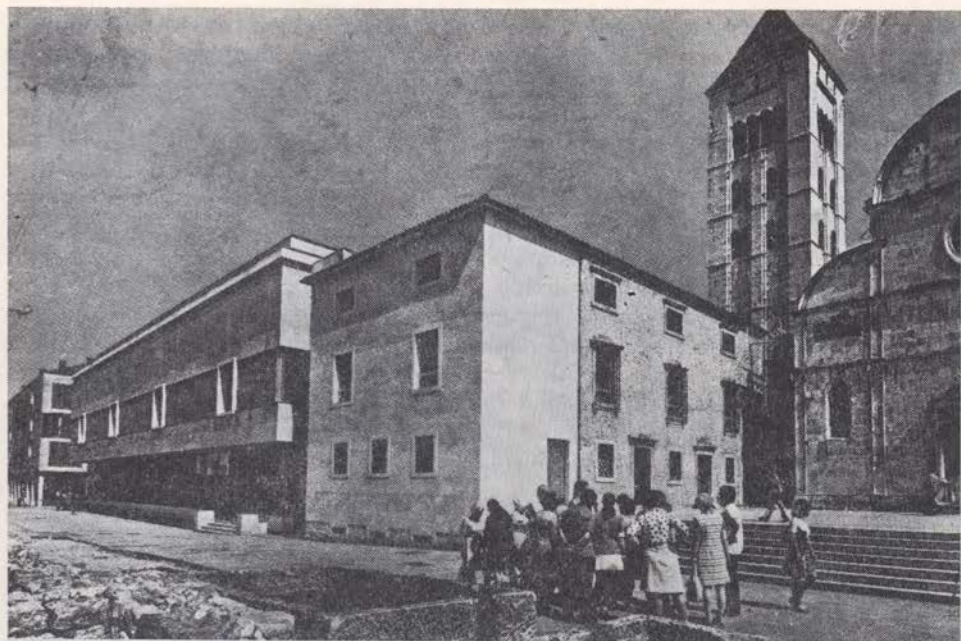
govoriti šele tedaj, ko ga dodobra poznamo. Arheološko raziskovanje pa se je največkrat dotaknilo le mestnega obsega in nekaterih značilnih ali opaznih stavb. Mnogokrat (npr. Salonae) ne poznamo v mestu že logike komunikacij v celoti. Toda za celostno konservatorsko obravnavo se moramo najprej zavedati, da je na rimsko mesto vezana vsa vrhnja stavba rimskega imperija. Za zdaj si moramo mnogokrat pomagati tako, da v splošnih ugotovitvah zajemamo vlogo posameznega mesta v provinci in pri posegih na celotni mestni teritorij posplošujemo te delne podatke. Ta ugotovitev se nam že kaže kot eden izmed konservatorskih problemov pri obravnavi rimskih mest v Jugoslaviji. Tako delo je, če gledamo strogo znanstveno, problematično in kočljivo, življenje pa ga vsak dan narekuje. Še dolgo (k sreči!) ne bomo poznali vsega, kar skrivajo v sebi arheološka najdišča. Da bi jih lahko postopoma spoznavali in raziskovali, pa jih moramo že danes in takoj zavarovati. Zavarujemo pa jih lahko le, če zavarovanje utemeljimo s podatki, posplošenimi na opisani način.

Osnova slehernega varstvenega dela je dobra valorizacija spomenika ali spomeniškega območja. Valorizirati moramo spet najprej mesto kot celoto, potem pa tudi njegove posamezne komponente. Ravno kar smo našli, kje nas pri tem čisto arheološko delo že podpira in kje ne. Gotovo pa je, to je jasno tudi površnemu poznavalcu dediščine minulih časov v Jugoslaviji, da je skupina rimskih mest na naših tleh zelo pomembna. Ta skupina je eden izmed ključnih dokumentov zgodovine v naši domovini. Ozemlje Jugoslavije, del nekdanjega rimskega Ilirika, je v stari zgodovini Sredozemlja odigralo pomembno vlogo. Na njem, v njegovih mestih, so se odigravali ključni dogodki — naj omenimo le Salonae in Cezarjevi državljanski vojni, Avgustov pohod do Siscie, Trajanov odhod iz Jadera, Sirmij in Viminacij ali Naissos kot občasno cesarsko bivališče v odločilnih trenutkih življenja rimske države. Z nekaterimi kraji in spomeniki na našem ozemlju so že dolgo povezana nekatera osnovna, rekli bi že kar šolska spoznanja o rimski civilizaciji in kulturi. Pomislimo na amfiteater ali Avgustovo svetišče v Pulju, Dioklecijanovo palačo, krščanske starosvetnosti iz Salon, dela poznoantične likovne umetnosti iz Niša, poetovijski mitraizem ali teater v Stobih, če naštejemo le nekaj, mogoče niti ne najbolj značilnih primerov. O tem, kakšen delež je odigralo ozemlje naše države s svojim izročilom v rimski civilizaciji, nam pomaga razumeti na primer čas ilirskih vladarjev in Dioklecijana.² Mesta, ki so bila prizorišče njihovega delovanja, seveda sodijo med spomenike svetovnega pomena.

Zelo pomembno je valorizirati posamezne sestavine arheološkega območja — rimskega mesta. Vsako mesto je individualno tkivo. Pri enem je pomembnejša njegova lokacija, pri drugem njegov forum, tretje se odlikuje z utrdbenim sistemom, četrto s sledovi gospodarskih dejavnosti. Pomembna pa so seve tudi v spomenikih materializirana razmerja posameznih osnovnih mestnih funkcij.³

Pomemben podatek, ki je potreben pri pripravi varstvenega reda za katerokoli rimsko mesto v Jugoslaviji, je, kako sodobnost neposredno dojema spomeniško območje in njegov prostor. Brez dvogovora na osnovi spomeniške valorizacije spomenika ni.

Ko hočemo prikazati nekaj konkretnjših dilem pri določanju varstvenih režimov za spomenike na ozemlju Jugoslavije, ugotovimo, da se nam naloge vedno razvrščajo v nekaj skupin. Eden od kriterijev, ki oblikujejo te skupine,

Sl. 1 Zadar, pogled na ruševine antičnega foruma in ureditev okolice
Fig. 1 Zadar, view of the ruins of the ancient forum, and arrangement of the surroundings

je to, v kateri geografski ali klimatski enoti Jugoslavije leži mesto, ali je ob morju, ali je v širšem primorskem pasu ali je v notranjosti, dalje so pomembni nadmorska višina, klimatske in pedološke razmere, pa tudi gradbeni material, ki je značilen za tisto regijo, ni brez pomena (npr. popolnoma drugačna je podoba in obravnavanje izrazito kamnitih primorskih mest kot iz opeke zgrajenih panonskih mest).

Naslednji, nadvse pomembni kriterij, ki nam obravnavana spomeniška območja uvršča v skupine, je to, ali so pred nami spomeniki mesta, ki se je kontinuirano razvijalo do današnjih dni. Če se je mesto tako razvijalo, je naprej treba vedeti, ali je bila katera od poznejših mestnih tvorb, v številni sedanjo, obsežnejša in pomembnejša od rimske ali ne. Tako vidimo, da so nekatere ostaline pomembnih rimskih mest sodobnemu življenju še vedno nekako od rok, druge pa v središču danes živih in aktivnih mest, ki se jim mestna hrbtnica ni spremenila stoletja in tisočletja.

To v spomenike spremenjeno izročilo in še vrsta drugih posebnih pogojev so oblikovali dosedanje varstvene izkušnje.⁴

Pulj, Sisak, Zadar, Cavtat, Ohrid, Celje in Ljubljano izberimo za primere, kako so obravnavali obsežno antično aglomeracijo v obsežni sodobni mestni aglomeraciji. Split bomo v tem opisu izpustili, ker Dioklecijanova palača ni bila spontano zrastle mesto. Najstarejše so izkušnje v Pulju ali Zadru. Stojeca rimska arhitektura je tu poleg dobro ohranjene cestne in deloma še obzidne mreže dobesedno narekovala nadaljnji razvoj mesta. Ostanki antičnega mestnega

tkiva so tu tako čvrsto vtikani v vse ostalo mestno tkivo, da je nujno in za mesto tudi že zdaj samo po sebi umevno (to je zelo pomembno!) vse antične ostanke vedno obravnavati enakovredno kot vse ostalo staro mestno tkivo. Nekaj antičnih stavb ima v teh mestih skozi ves njihov razvoj žive in rekli bi sodobne funkcije, in sicer tako dolgo, kolikor seže nazaj spomin mesta. Taka sta cerkev sv. Donata v Zadru ali Avgustov tempelj v Pulju. Sledovi Lihnida so se v zavesti sodobnega Ohrida skozi zgodovino že mnogo bolj zgubili (čeprav je v mestnem tkivu še vedno ohranjena stara cestna mreža), še bolj v Ljubljani ali v Sisku. Nova zavarovalna izkopavanja sicer izpričujejo v vseh treh mestih neko davno opiranje na stare ruševine in cestno mrežo, ostanki arhitekture pa niso imeli vseskozi obstoječe in vedno znova obnovljane funkcije. Sodobna zavarovalna izkopavanja spet in spet odkrivajo ostanke izjemnih rimskih mestnih stavb, ostanke, ki jih ne kaže rušiti. Treba jih je vkomponirati v sodobno mestno tkivo, treba jim je dati tudi sodobno funkcijo (pa naj si bo to le estetska obogatitev ambienta ali čisto spomeniška). Tu si pomagajo oblikovalci in konservatorji s preizkušenim posebnim muzejem, arheološkim rezervatom ali parkom oziroma muzejem na prostem in s tem, da uporabijo ostanek le kot obogatitev sodobne stavbe ali okoliša. Na tak način seve pogosto obravnavamo tudi nove najdbe v mestih, v katerih je antika že dolgo sestavni del mestnega tkiva — kot primer navedimo le Dirkin mozaik v Pulju. Še nekaj besed moramo spregovoriti o dogajanju na forumu v Zadru: to dogajanje moramo, kot bomo videli na koncu, verjetno šteti za nekakšno vodilo, kako bi bilo mogoče v urbanizmu sodobnega mesta dati to ali ono pomembno sestavino staroveškega mesta za usmerjevalec, in ne le za »coklo« urejanja. Okolica stolnice in cerkve sv. Donata v Zadru je pred vojno do morske obale dajala prostor umirajoči stanovanjski soseski. Vojna, ki je kruto gospodarila po Zadru, je pokazala, da je pod ruševinami te soseske mnogo več ruševin rimskega forumskega stebrišča in tlaka foruma, tlakov portikov in drugih javnih zgradb, kot si je bilo prej mogoče misliti. Historiat raziskav in težav načrtovanja v Zadru je nekoliko bolj dostopen v literaturi kot dogajanje v zvezi z vrsto drugih spomenikov.⁵ Tu le sklenimo, da tako Zadar z ureditvijo foruma kot spomenika dobi še en sodoben »forum«, prastaro in hkrati novo težišče vsaj dela svojega dnevnega življenja.

Ptuj, Nin, Sremsko Mitrovico, Niš, Risan in Bitolo pa naštejemo kot primere iz druge skupine nekdanjih rimskih mest, ki nam bodo pomagala pri opredelitvi konservatorskega problema. V to skupino smo uvrstili tista rimska mesta, ki so pozneje v zgodovini po obsegu nazadovala ali pa se je težišče sodobnega mesta preneslo drugam. Donedavna idealna torišča za arheološko raziskovanje, saj je bilo mogoče v polpretekli dobi raziskovati na primestnih njivah in vrtovih za majhno odškodnino, so danes silno zahtevna naloga za konservatorja in urbanista, ker se je sodobno mesto začelo širiti na arheološke površine, ki so tako začele dobivati novo namembnost. Žal se pri tem navadno zavemo, da je mogoče s konservacijo nekaterih arheoloških ostankov in z upoštevanjem izročene mestne mreže oblikovati visoko kvalitetno sodobno urbano okolje, takrat, ko je že prepozno in ko je zemljišče že preveč načeto. Prav na takih, donedavna primestnih površinah je tudi najteže preseči sedanje stanje, za katero sta značilna cenenost in improvizacija, in se povzpeti do kvalitetnega urbanizma in arhitekture, ki ga narekuje pomembno spomeniško izročilo. Prav ti prostori zahtevajo ogromno osveščevalnega in izobraževalnega dela, živega nastajanja

Sl. 2 Sremska Mitrovica, pogled na arheološki park z ostalinami Sirmija
Fig. 2 Sremska Mitrovica, view of the archaeological park with the remains of Roman Sirmium

kulture v krajevni skudpnosti in temeljni organizaciji združenega dela z aktivnim sodelovanjem vsakega občana in delovnega človeka, sicer je še tako idealno načrtovanje zaman.

Naj omenimo samo Solin, Naronu in Dukljo ali Stobi kot primere ruševin rimskih mest (k sreči jih je v notranjosti Jugoslavije še več), ki so danes tako rekoč povsem zunaj sodobnih naselij in imajo res vse pogoje, da so ali postanejo Pompeji ali Ostia svoje regije. Naronu je zaradi neretvanskih močvirij in visoko donosnih kmetijskih zemljišč svojevrsten konservatorski in tehnološki problem, Solin tudi, saj ga vse bolj oklepa industrijska cona Splita. Tudi pri teh mestih se moramo zavedati, da zaradi omejenih materialnih možnosti celotne površine in vseh ruševin nekega mesta danes ni in ne bo mogoče izoblikovati in redno vzdrževati (!) kot muzej na prostem. Tako je tudi tu pomemben konservatorski ukrep predpisovanje primernih poljedelskih kultur, vzdrževanje pašnikov (zelo ugodna kultura za arheološke površine) pa tudi normiranje višin stavb ali industrijskih objektov v okoliških naseljih.

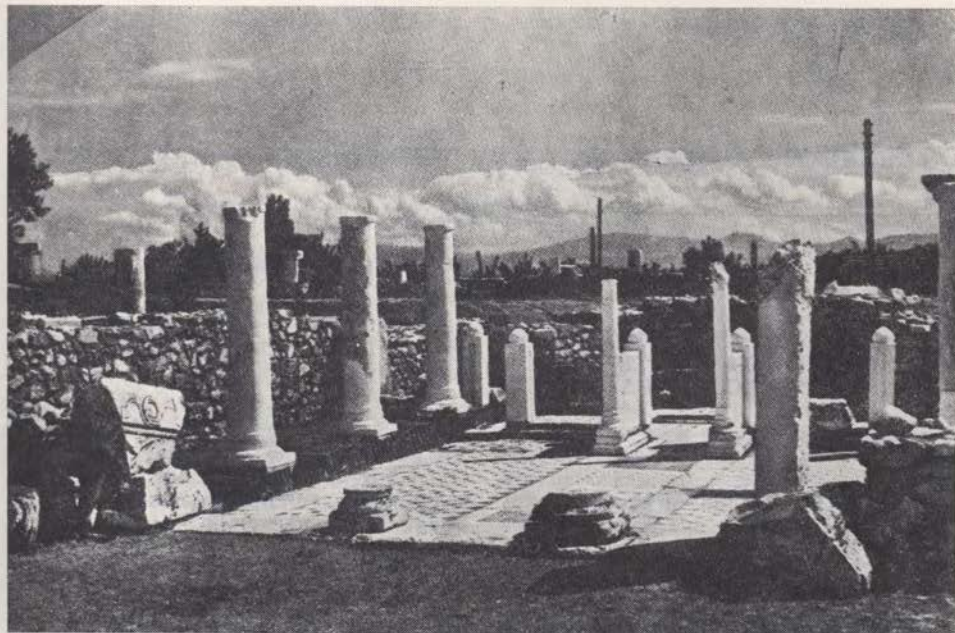
Ko spremljamo dogajanja po naštetih in drugih najdiščih, se nam za hip zazdi, kot bi bila pred nami kronika konservatorskih porazov — rešeno ne šteje, v oči bodo predvsem neuspehi. V Ptujju si je mogoče na terenu še vedno ogledati le 80 in 60 let stari prezentaciji spomenika, v Sisku so še vedno povsem neznanе nekatere osnove informacije o stari Siscii, v Osijeku ni, razen v muzeju, niti sledu o stari Mursi, v Solinu razpada nekaj starih ureditev, nova raziskovanja pa neljubo režejo poti skozi arheološki park, v Nišu so posamezni prezentirani objekti izgubljeni kot tujki v povsem drugorodnem naselbinskem tkivu, Dukljo reže železniška proga in Cavcat sploh še ni vključil svojega bogastva iz starih dob v živo turistično dejavnost; še arheološki spomenik v hotelskem kompleksu je na pogled tak, kot da se ga mesto sramuje. Te primere naštevam zato, ker se moremo in moramo nekaj naučiti ob njih.

V tem sestavku bi previsoko segli, če bi skušali oblikovati recept za ravnanje. Pri delu z individualnim tkivom (in še bolj z ostalinami nekega individualnega tkiva, ki so se ohranile v povsem specifičnih in enkratnih razmerah), recepta za ravnanje ni. Konservator, ki dela s tako zahtevnim tvornim izročilom, se mora opreti le na nekaj osnovnih misli.

Brez celostnega načrtovanja, torej z izdelovanjem varstvenih režimov po kosih, znotraj vsakega spomeniškega ali še pogosteje zazidalnega območja, gotovo ni mogoča nikakršna smotrna in trajna rešitev. Nadalje se mora strokovna služba zavedati, kaj mora zahtevati za vsako ceno in kateri posegi so le zaželeni; ali pa so tudi možni, se mora odločiti v dobrem in dovolj široko zasnovanem procesu pravega družbenega načrtovanja. Prav tako ni mogoče sprejeti brez informiranih občanov in dela z njimi nobene trajne rešitve, ki ne bo tujek v svojem kraju. In na koncu: arheološki sledovi rimskih mest v Jugoslaviji naj postanejo načrtovalcem eden od usmerjevalcev za opremo in oblikovanje prostora za sodobno rabo, ne pa le cokla in ovira.

OPOMBE

¹ M. Suič, *Antički grad na istočnom Jadranu*, Zagreb 1976; A. Gnirs, *Führer durch Pola*, Wien 1915; S. Mlakar, *Antička Pula*, 1958; B. Forlatti-Tamaro, *Not. Scavi VI*, 1923, 211 ss; B. Gabričević, *Vjesnik arheol. dalm.* 53, 1951, 155 s; M. Mirković, *Rimski gradovi na Dunavu u Gornjoj Meziji*, Diss. 6, Beograd 1967; E. Čerškov, *Municipij DD*,

Sl. 3 Bitola, pogled na arheološki park, ostaline male bazilike iz Heraclee Lyncestis
 Fig. 3 Bitola, view of the archaeological park with the remains of the small basilica from Heraclea Lyncestis

Diss. 10, 1970; J. Wiseman, *Stobi, Beograd—Titov Veles* 1973; *Studies in the Antiquities of Stobi, Beograd* 1973; M. Parović-Pešikan, *Starinar* 15—16, 1965, 31 ss; ista, *ibid.* 19, 1968, 75 ss; ista, *ibid.* 20, 1969, 265 ss; *Archaeological Investigations in Syrmian Pannonia, I, Beograd* 1970; F. Bulić, *Zbornik Matice Hrv. 1925*, 93 s; E. Dyggve, *Rev. Arch.* 1933, 6, 1 ss; *Dyggve-Egger, Forschungen in Salona, II, III, 1926*, 1939; D. Pinterović, *Mursa i njeno područje u antičko doba, Osijek* 1978.

² CAH; Parker, *Roman World*, 1958; F. Altheim, *Die Krise der alten Welt*, 1943.

³ I. Mikl Curk, *VS* 13-14, 1970, 23 ss; ista, *VS* 17-19/1, 1974, 71 ss s citirano literaturo.

⁴ Te izkušnje nam strokovna literatura slabše dokumentira. Nekaj jih navaja zbirka *Limes v Jugoslaviji 1*, Beograd 1961, nekaj pa jih dobimo v strokovnih prispevkih v vrsti lokalnih zbornikov. Največ podatkov je bilo mogoče zbrati v neposrednih stikih s strokovnimi delavci na zadevnih območjih. Pomembna članka: C. Fisković, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske I*, 1975, 25 ss; D. Vrsalović, *prav tam*, 77 ss.

⁵ M. Suić, o. c. 156, zlasti 203; I. Petricioli, *Vjesnik za arheologiju dalmatinsku*, 51, 1950, 263 s; K. Radulić, *Problemi i tehnika zaštite historijskih gradskih centara, Split, Beograd* 1971, 196 ss.

RAZISKOVANJE RIMSKIH CEST V OKVIRU VARSTVA SPOMENIKOV

Iva Mikl Curk

Ljubljana, Zavod SR Slovenije za spomeniško varstvo

UDK 656.1(398.5/6)

THE INVESTIGATIONS OF ROMAN
ROADS WITHIN THE FRAMES
OF MONUMENT CONSERVATION

IZVLEČEK

V preteklih letih smo bili v Zavodu SR Slovenije za spomeniško varstvo organizatorji raziskovalne akcije za spoznanje rimskih cest na Slovenskem. Ta akcija naj prispeva varstvenemu delu tudi novo komponento: sistematično obravnavanje starih komunikacij in njihovih smeri v sodobnem prostorskem načrtovanju. Mnogokrat namreč nadvse pomaga, ko moramo predlagati najboljšo rešitev za bistveno vrednostno komponento spomenika, ravno razumevanje povezave spomenika ali območja s svetom.

During the past years, the Institute of the SR Slovenia for Monument Conservation organized investigations of the Roman roads in Slovenia. This research should enrich the conservation work by a further component: a systematic dealing with ancient communications and their directions in contemporary regional planning. It is, namely, often extremely helpful to understand the connections of a monument or a site with the world when the best solution for the basic value of a monument has to be suggested.

V preteklih letih smo bili v Zavodu SRS za spomeniško varstvo organizatorji raziskovalne akcije za spoznanje rimskih cest na Slovenskem. Za to delo je s pogodbami zagotovila sredstva od leta 1969 in 1971 dalje Republiška skupnost za ceste (najprej Sklad). Rezultati dela so jo namreč neposredno zanimali kot ena izmed osnov za projektiranje sodobne cestne mreže. Delo naj bi prispevalo k dokaj dobremu teoretičnemu poznavanju cest na našem ozemlju¹ kar največ točnih podatkov s terena, podatkov o podobi ohranjenih ostankov rimskih cest in načinu njihove gradnje.

Izsledka raziskav tu ne želimo povzemati — za to v našem časopisu ni prostora. Vsak raziskovalec bo v skladu s pogodbo svoje izsledke objavil v strokovnem arheološkem tisku. Nekaj takih prispevkov lahko že preberemo.² Vsekakor pa moramo povzeti ugotovitev, da je raziskovanje jasno pokazalo, kako zelo fragmentarno so ohranjeni neposredni sledovi rimskih cest in da le ponekod dopuščajo jasnejše sklepe o tem, kako so se Rimljani spoprijeli s to ali ono tehnično težavo na našem ozemlju. Vendar je vseh sklepov precej več, kot smo mogli pričakovati, več pa je tudi dokaj zanesljivih posrednih podatkov o gostoti poti, kot pa je bilo mogoče sklepati po naši strokovni ali napol poljudni literaturi.³

Raziskovanje je obsegalo intenzivnejšo terensko raziskovalno akcijo predvsem po vznožju Pohorja, kjer so po našem spoznanju stara terenska razmerja dobro obvarovana. Poleg tega so potekale raziskave po Dravskem polju, na

širšem Kozjanskem, na Koroškem in v Vipavski dolini, nekaj obsežnejših rekonosciranj smo opravili v Vremski dolini in na Krasu, v zaledju Ljubljane, na prostoru med Šmartnim pod Šmarno goro in Kranjem, v Savinjski dolini, v zaledju Litije in Sevnice. Ovrednotenje prostorskih razmerij pa je zajelo vso Slovenijo in arheološke podatke vseh vrst, zbrane pri vseh vrstah del.

Zdaj se moramo vprašati, v čem je specifičnost tega dela, ki je posledica tega, da je delo organiziral Zavod za varstvo spomenikov. Sam arheološki del akcije bi lahko organizirala katerakoli arheološka organizacija, raziskovalno delo so že tako v dobršni meri opravili sodelavci drugih organizacij, kustosi in asistenti. Toda akciji smo takoj pridružili še tisti del, ki je specifičen za teoretično pripravljane spomeniškovarstvene delovne prakse. S tem, da ga tu definiramo, bomo javnosti dali še en podatek o specifičnosti spomeniškovarstvenega dela. Menimo, da smemo trditi, da bi morala spomeniškovarstvena raziskava, ali boljše teoretično spomeniškovarstveno strokovno delo, približno tako — seve mutatis mutandis — kot ga bomo tu prikazali, analizirati vsako arheološko znanstveno raziskavo, da jo lahko nato uporabi kot osnovo v svoji vsakodnevni delovni praksi.

Akcija nas je najprej opozorila, kot to stori vsaka arheološka raziskava, na arheološke terenske spomenike, ki jih še nismo poznali. Tu naj omenimo le nekaj dobro ohranjenih cestnih odsekov na Krasu in verjetne sledove rimskega inženirskega dela pri Senožeah⁴ ali na Ljubljanskem barju.⁵

Toda akcija naj prispeva varstvenemu delu tudi novo komponento, prispeva naj sistematično obravnavanje starih komunikacij in njihovih smeri v sodobnem prostorskem načrtovanju. Pot takemu delu je nakazal že naročnik naše raziskave, ki je za izhodišče svojih načrtov uporabil vse podatke o obstoju in trajnosti starih cestišč na območju načrtovanih cestnih odsekov.

Gotovo imajo že tako maloštevilni delavci v varstvu spomenikov vrsto pomembnejših in nujnejših opravil, predvsem pa dela, ki ne dopuščajo odloga in terjajo veliko časa. Toda mnogokrat, ko moramo predlagati najboljšo in najlažjo rešitev za najbolj bistveno vrednostno komponento spomenika ali območja, nadvse pomaga ravno spoznanje vzroka za nastanek in spremembe v življenju tega spomenika ali območja. Vzrok nastanka, sprememb ali odmiranja pa se neshetokrat skriva prav v povezavi točke s svetom. Odgovor na dilemo daje podatek, kam je vodila pot, ki je povezovala spomenik s svetom, in kaj je po njej prihajalo. S. Pahič nam je najlepše razčlenil te zakonitosti v zvezi z manjšim rimskim naseljem v Slovenski Bistrici.⁶ Nadalje naj mi bo dovoljeno za potrditev napisanega poseči še v čas po razpadu rimskega imperija. Celo Turjak lahko razumemo kot spomenik čisto drugače, če ga gledamo (vsebinsko) s perspektive poti Škofljica—Želumlje—Rašica—Slevica—Bloke, in ne iz naše današnje izkušnje, ko prihajamo h gradu z zadnje strani in še navzdol. Pot, o kateri govorimo v zvezi s Turjakom, ni naključno izbrana za podporo našim mislim: je ena od prastarih bistvenih komunikacij na našem prostoru. To dokazujejo gradišča Magdalenska gora, Gradišče nad Pijavo gorico, Osolnik in rimska zopora pri Robu. V novejših časih so se težišča življenja v prostoru zamenjala in povsem spremenila, varstveno delo pa mora vendarle — ne le pri posameznem spomeniku, marveč pri obnavi cele regije — vedeti, če se izrazim poenostavljeno, kam so spomeniki te regije obračali svoj obraz. Kako drugače

npr. doživljamo Benetke, če se jim bližamo po nasipu, z nikdar zares zanimive kopenske strani, ko pa mesto obrača lice na jug, v laguno, k morju. Tak podatek pa postane v prostorskem planiranju, pri oblikovanju spomeniškega reda nankrat izredno pomemben.

OPOMBE

- ¹ J. Šašel, Arheološka najdišča Slovenije, Ljubljana 1975, 74 str.
² S. Pahič, Arheološki vestnik 25, 1974, 392; AV 26, 1975, 225; AV 27, 1976, 223; isti Ptujski zbornik 4, 1973, 63; isti, Razprave 1. razr. SAZU 6, 1969, 311 ss. Varstvo spomenikov 12, 1969, 95; VS 13-14, 1970, 169; VS 15, 1972, 147; VS 17-19/1, 1974, 151 ss; VS 21, 1977, 209 ss. Materiali ADJ z gradivom srečanja sekcij v Peči (1978) v tisku.
³ Npr. B. Grafenauer, Zgodovina slovenskega naroda I, DZS, Ljubljana 1964, 182; F. Truhlar, Kronika 22, 1974, 156 s.
⁴ V tisku bo oboje podrobneje predstavil B. Slapšak.
⁵ Izsledke bo objavil D. Vuga.
⁶ S. Pahič, AV 27, 233 ss; I. Mikl-Curk, Časopis ZN 47, NV 12, 1976, 16 s; Materiali ADJ XV, Prilep 1976, 47 ss.

ljudeškega stavbarstva, ki temelji na dolo-
 čilno razporejeni lestvi stavev in na
 človeku je prvotno odlika prostora, kjer se
 kažejo in spali. Tej funkcionalistični
 stali so pomembni dodali kipe (vredni in v
 18. stoletju že kamni (spelnajo) ali pa so-
 gozno kipi, kar se pa pravi v roki in tako
 dobni list stvalni prostor in črna kuhinja.
 Od 18. stoletja dalje odlikujejo takšno
 stavbo tudi grobo oblikovane mize po-
 dmanosti (oklonečni postaji ali trapezi v
 obliki »slovenskega križca«), odvisni trini
 na stropih, pomeni stropi in linah in
 strah oblikovane pod obokne z svetili
 listi. Tudi zato je ta arhitektura sredno
 evropska spomeniška skupina, ki je pa
 zaradi ni mogoče prilagoditi sodobnemu
 načinu življenja. Zato bi bila treba mo-
 jedno predstaviti najpomembnejše ob-
 jekte, pri drugih pa ohraniti predvsem
 kipe v okviru kulturne krajine kot njen
 pomemben akcent. Na koncu avtor nakraje
 nekaj teoretičnih izhodišč varstva ljudske
 občinski inborni arhitekture in etnološkega
 etnološkega stavbarstva.

... the basic was the two-room-house
 where people used to cook and sleep.
 Later, a hall was added to this multi-
 functional room and in the 18th century
 another room (kitchen) or a new living-
 room. The open hearth was removed into
 the hall, and they got a clean living-room
 and a black kitchen. Since the 18th cen-
 tury such buildings were decorated with
 rougher shapes of stylized details (semicir-
 cular pinnacles or such in the shape of man's
 back, i.e. of a depressed pointed arch,
 jagged friezes on gables, cut edges in
 barrel-windows and windows, designed
 slaves, small sliding windows, etc.). There-
 fore this kind of architecture is a most
 interesting group of monuments, but
 hardly suited for the modern way of life.
 The most important objects ought to be
 preserved as a live museum, while with
 the others their shell should be preserved
 as an accent within the cultural land-
 scape. Finally, the author indicates a few
 theoretical starting points for the preser-
 vation of rural and minor architecture,
 and for the ethnological evaluation of the
 older dwelling architecture.

Tipološka oznaka stavbarstva, nastajajoča kulturne krajine na Pohorju in Kabanškem

V karoliških občinah in na Pohorju so se na ostarelih stavbah ohranili
 znameniti ljudskega stavbarstva, ki jih lahko na vsaj razdelimo na tri različne
 skupine, od katerih pomeni vsaka drugačnega in človeku različnega razlaga,
 v delovnem okviru pa celo pomembno priložnost za proučitev prvotne, dim-
 ulične hiše v stavbni tip z visjo, kipi in kipi in kipi in kipi in kipi in kipi in kipi
 Na severnih pobočjih Pohorja, predvsem okrog Dravice in Šentjane nad Dravo

DIMNIČNO STAVBARSTVO V SEVEROVZHODNI SLOVENIJI

Ivan Sedej

Ljubljana, Zavod SR Slovenije za spomeniško varstvo

UDK 728.6(497.12)

»FUMOUS HOUSES« IN THE NORTH-EAST OF SLOVENIA

IZVLEČEK

Avtor analizira razvoj posebnega tipa ljudskega stavbarstva, ki temelji na dimnično zasnovani leseni stanovanjski hiši. Osnova je prvotno edini prostor, kjer so kuhali in spali. Tej mnogofunkcionalni enoti so pozneje dodali lopo (vežo) in v 19. stoletju še kamro (spalnico) ali pa novo izbo, kurišče pa prenesli v vežo in tako dobili čist bivalni prostor in črno kuhinjo. Od 16. stoletja dalje odlikujejo takšno stavbo tudi grobo oblikovane stilne podrobnosti (polkrožni portali ali takšni v obliki »oslovskega hrbita«, zobčasti frizi na kaščah, posneti robovi na linah in oknih, oblikovane peči, okenca z zasuni itd.). Tudi zato je ta arhitektura izredno zanimiva spomeniška skupina, ki je pa skoraj ni mogoče prilagoditi sodobnemu načinu življenja. Zato bi bilo treba muzejsko prezentirati najpomembnejše objekte, pri drugih pa ohraniti predvsem lupino v okviru kulturne krajine kot njen prostorski akcent. Na koncu avtor nakaže nekaj teoretičnih izhodišč varstva ljudske oziroma minorne arhitekture in etnološkega vrednotenja starejšega stanovanjskega stavbarstva.

The author analyzes the development of a special type of rural wooden dwelling house. Its basis was the one-room-house where people used to cook and sleep. Later, a hall was added to this multi-functional room, and in the 19th century another room (bedroom) or a new living-room. The open hearth was removed into the hall, and they got a clean living-room and a black kitchen. Since the 16th century such buildings were decorated with roughly shaped stylish details (semicircular portals or such in the shape of »ass's back«, i.e., of a depressed pointed arch, jagged friezes on granaries, cut edges in garret-windows and windows, designed stoves, small sliding windows, etc.). Therefore this kind of architecture is a most interesting group of monuments, but hardly suited for the modern way of life. The most important objects ought to be presented as a live museum, while with the others their shell should be preserved as an accent within the cultural landscape. Finally, the author indicates a few theoretical starting points for the preservation of rural and minor architecture, and for the ethnological evaluation of the older dwelling architecture.

Tipološka oznaka stavbarstva, naselij in kulturne krajine na Pohorju in Kobanskem

V koroških občinah in na Pohorju so se na nekaterih območjih ohranili spomeniki ljudskega stavbarstva, ki jih lahko za zdaj razdelimo na tri zanimive skupine, od katerih pomeni vsaka regionalno in časovno opredeljeno varianto, v določenem okviru pa celo posredno pričo o postopnem razvoju prvotne, dimnične hiše v stavbni tip z višjo, higiensko in funkcionalno ustrežnejšo zasnovo. Na severnih pobočjih Pohorja, predvsem okrog Dravč in Šentjanža nad Drav-

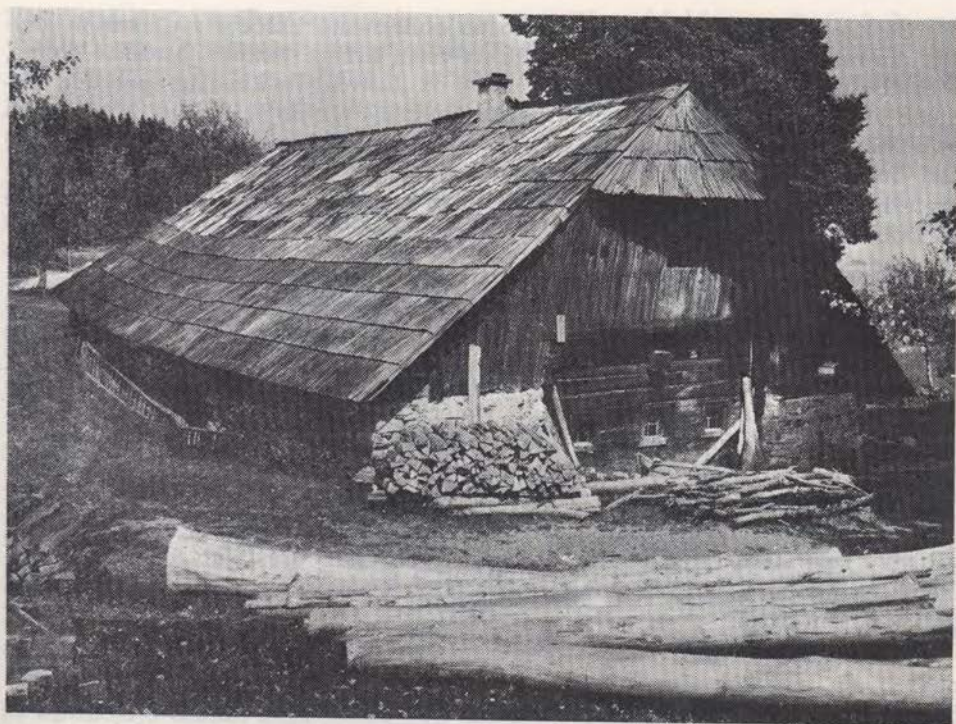
čami in na Kobanskem, so se do današnjih dni ohranili sledovi in v celoti ohranjeni spomeniki dimničnega stavbarstva. Gre za strnjeno območje, na katerem je poleg manjšega števila ohranjenih spomenikov živo tudi izročilo, mnogo podatkov o dimnicah pa najdemo tudi v starejši literaturi. Osamljen primer dimnice, ki priča o nekdanji razširjenosti tega stavbnega tipa, pa je Kavčelova domačija v Zavodnjah (območje samotnih kmetij) nad Šoštanjem.

Drug stavbni tip, ki je obvladal ozemlje južnega Pohorja že ob koncu 18. in v začetku 19. stoletja, je južnopohorska, v celoti lesena (ali deloma zidana) kmečka hiša. Tu se je dimnični koncept (bivalni prostor z odprtim ognjiščem in pečjo) ohranil v dimenzijah in funkciji velikih črnih kuhinj v obliki črke L. Poglavitni primerki starejše arhitekture s tega območja izražajo torej izrazito prehodnost. Sam tip hiše z monumentalno dimnično kuhinjo pa nakazuje način, kako je določeno socialno okolje prekrasilo pobude iz naprednejšega okolja. Glede na starost vseh raziskanih primerkov lahko sklepamo, da se je omenjeni tip pojavil in uveljavil v dokaj kratkem razdobju nekaj desetletij ter nadomestil nekdanj uveljavljeno dimnično hišo.

Na širšem območju Mežiške doline med Toplo, Strojno in vrhovi nad Zavodnjah pa srečujemo drugega ob drugem, vendar na geografsko sklenjenih območjih, definiran in povsem izpeljan tip hiše z alpsko funkcionalno zasnovo »gorenjskega« tipa (Topla), tip alpske zasnove z vzdolžno lopo (Strojna, kraj okrog Mežice, Šentanel) in spet tip adicijske dimnične hiše okrog Raven in Prevalj. Na tem, lahko bi rekli izrazito prehodnem ozemlju, kjer srečujemo poleg arhaičnih dimničnih oblik tudi bolj zapletene in v bistvu naprednejše koroške stavbne oblike, se je ohranilo nekaj sledov najbolj preprostih stanovanjskih zasnov. V primeri z dimničnimi hišami iz Šentjanža ali Pernic, oblikovanimi na dokaj tog način kot somerne tvorbe z osrednjo lopo, ki deli hišo na dve stanovanjski polovici (dimnično in čisto), so bile dimnične hiše na prevaljskem območju zasnovane svobodnejše — stanovanjsko poslopje je bilo pravzaprav sestav enoceličnih objektov, ki jih je v nedeljivo celoto povezovala le streha.

Sicer pa se tudi v obliki stavbe z vzdolžno lopo (v razvojnem smislu gre za opažen gank ali zunanji hodnik) kažejo sledovi dimničnih zasnov — predvsem v dimenzijah velikih kuhinjskih prostorov in v izročilu, ki zakajene bivalne prostore še pomni. Po drugi strani pa starejše stanovanjske hiše na Topli pričajo, da se je tam že v 17. stoletju razvil tip bogatejše, tudi zidane hiše s posebej locirano črno kuhinjo in čisto izbo, v kateri je peč (kurijo jo iz kuhinjskega prostora). Tudi na območju severno nad Šoštanjem (Zavodnje) je spomin na dimnično hišo že ugasnil in so poslopja starejšega datuma (praviloma so to lesene stavbe) organizirana na higiensko ustrežnejši »alpski« način (s črno kuhinjo in čistim bivalnim prostorom). Hkrati pa se je v istem okolju do današnjih dni ohranila hiša, ki ima enega od dveh bivalnih prostorov organiziranega kot dimnico!

V splošnem lahko ugotovimo, da je celotno območje koroških občin in Pohorja ozemlje, kjer najdemo drugega ob drugem različne stavbne tipe, ki se navzven sicer bistveno ne razlikujejo, so pa med njimi velike razlike v ustroju in funkcionalnih zasnovah. Čeprav gre za pojave, ki so na neki način geografsko vezani (dimnice na Pernicah in Šentjanžu), pa so dimnice tudi socialno opredeljen pojav. V mnogih primerih se na območjih z že davno uveljavljeno višjo alp-

Sl. 1 Dimnica pri Sabodinu (Svobodin?) v Sentjanžu nad Dravčami je bila v funkciji do leta 1968, ko so jo spremenili in prilagodili sodobnejšim stanovanjskim zahtevam. Gre za tip stegnjenega doma, kjer so pod eno streho stanovanjski in gospodarski prostori (dimnčna izba, mala kamra, lopa, hlev, senik in kolnica). V tej obliki predstavlja starejši razvojni tip (foto Janez Mikuž)

Fig. 1 The »famous house«, the Sabodin (Svobodin? — the yeoman?) home, at Sentjanž above Dravče was in use till 1968, when it was rebuilt to suit the modern dwelling demands. It belonged to the type of stretched-out homes, combining under one roof all the dwelling and farming rooms (the fumous living-room, a small bedroom, the hall, the stable, the hay-shed, and the cart-shed). Thus it represented the older phase of this type of houses. (Photo: Janez Mikuž)

sko zasnovno ohranjajo dimnične zasnove pri bivališčih revnejših plasti ali pa v konservativnih, od starejših komunikacij odmaknjenih krajih (samotne kmetije na Šentjanžu nad Dravčami in kraju z istim imenom nad Radljami).

Vsi tipi, ki jih srečamo na obravnavanem ozemlju, pa imajo izjemno vrednost tudi kot posredne priče o razvoju stavbnih oblik na posameznih območjih. Domovi s podolžno lopo so pomenili verjetno uveljavljeno obliko že pred začetkom 16. stoletja na Jezerskem in v krajih na koroški strani pod Ljubeljem — o tem pričajo ohranjeni spomeniki (v Podgorju — Unterbergen) ali pa stavbne oblike iz 16. stoletja (Šenkova hiša na Jezerskem), ki pomenijo že višjo stopnjo, pravzaprav izpeljavo tega stavbnega tipa. Nič manj zanimiv ni tip sorazmerno mlade hišne oblike na južnem Pohorju, kjer imamo ohranjenega enega najlepših dokazov o načinu prehoda dimnične v čisto hišo in o omahovanju med dvema pomembnima zasnovama, bivalne kuhinje in minimalne črne kuhinje, pri čemer pa ima velika črna kuhinja še vedno tudi nekaj bivalnih funkcij!

Šentjanž - 30

Še zanimivejše so lesene, ambiciozno oblikovane kašče s svojevrstno geografsko razširjenostjo — srečujemo jih na vsem širšem območju Mežiške doline, v hribovju nad Šoštanjem, v manjši meri na Južnem Pohorju in spet zelo strnjene v Zadrečki dolini, v Dobrovljah in končno v Tuhinjski dolini. Medtem ko je v Mežiški dolini večje število kašt, ki jih lahko datiramo v 17. stoletje, jih je nad Šoštanjem že manj, v Zadrečki dolini pa je ena sama — druge izvirajo pretežno iz prvih let 19. stoletja. V podobno časovno obdobje sodijo tudi kašče na Dobrovljah in v Tuhinjski dolini, kjer gre nedvomno za mlajši pojav (vpliv iz sosednjih območij).

Bolj enovito so oblikovana gospodarska poslopja, predvsem veliki skednji (marofi). Kot lahko razberemo iz starejših katastrov, so poslopja teh oblik in dimenzij (velike etažne gmote, zgrajene iz lesa in deloma kamna) poznali že v 19. stoletju, in sicer kot povsem razvito obliko, po čemer lahko sklepamo, da so podobne oblike prevladovale tudi stoletje prej, kolikor ne gre za starejši pojav, posebno če upoštevamo dejstvo, da so bile spremembe v gospodarski strukturi vendarle počasnejše. Ker so skednji zaradi svoje funkcije izraz pretežno živinorejske proizvodnje in ker je bila živinoreja prevadujoča panoga tudi v prejšnjih stoletjih (pričevanja urbarjev), lahko sklepamo, da pomeni skedenj v bistvu zelo staro funkcionalno obliko, ki gotovo ni prestajala tolikšnih sprememb na likovni ravni kot stanovanjska hiša. Sicer pa jih le redko spreminjajo tudi v našem času.

Skedenj je statusni simbol predvsem kot gmota, saj je njegova velikost nakazovala tudi bogastvo kmetije, tako, kot jo je nakazovalo število oferskih bajt. Tudi tu gre v bistvu za posebnost, ki so jo narekovali način življenja in specifični proizvodni odnosi na velikih samotnih kmetijah v aglomeraciji. Oferske bajte dokazujejo, da kmetij praviloma niso delili, marveč so stoletja ohranile svoj obseg. Presežek delovne sile je živel na kmetijah v hišicah, ki so bile last posestnika. V istih bajtah pa so stanovali tudi preužitkarji ali »strici«, starejši posli z izgovorjenim »kotom« itn.

Podrobnejša analiza oferskih hišic, ki so jih pogosto spremenili v bivališče kar iz kašče (Zadrečka dolina, Pohorje), pa je pokazala, da so najstarejši taki objekti nastali večinoma v 19. stoletju in da gre morda za nekoliko mlajšo institucijo, ki je posledica spremenjenih odnosov v tem času. Za razliko od kašč in stanovanjskih hiš so bajte izredno skromne, tako po dimenzijah kot po obdelavi detajlov in konstrukciji sploh. Načelno gre za varianto najpogostejšega stavbnega tipa na določenem ozemlju, le da je temeljna zasnova uresničena v najbolj skromni obliki.

V Mežiški dolini, pa tudi drugod, smo registrirali še nekaj čebelnjakov. Izročilo sicer pomni večjo razprostranjenost čebelarstva, vendar je materialnih dokazov razmeroma malo. Še manj pa je pričevanj o starejših oblikah čebelarjenja — čebelnjakov starega tipa, zgrajenih iz brun, skorajda ni več. Na nekaj mestih smo še našli manjše število kranjčev, take s poslikanimi končnicami pa le še tri. Razmeroma malo se je ohranilo tudi sušilnic za lan ali sadje (pajštva), prav tako redki so tudi kozolci, ki jih je nekaj več (vendar šele iz 19. in našega stoletja) na širšem šoštanjskem območju.

Zato pa se je ohranilo precej sledov starejših mlinov in izročilo, ki priča, da je imela skoraj vsaka večja kmetija tudi svoj lastni mlin v bližnji grapi.

Večinoma gre za majhne lesene ali zidane enocelične objekte z majhnim kolesom, v katerih so s preprostim mehanizmom mleli žito, predvsem za lastno uporabo.

O starejših oblikah mlinov in čebelnjakov, pa tudi o drugih manj pomembnih, večinoma improviziranih poslopij gospodarskega značaja, zaenkrat ne moremo soditi, saj gre za poglavje iz stavbarstva, ki je mnogo premalo obdelano. Vendar lahko sodimo, da so bili mlinci načeloma zgrajeni na podoben način kot hiše, iz lesa, in sicer na način kladne konstrukcije. Za nekaj takih poslopij oziroma naprav bi lahko sodili, da izvirajo iz 18. stoletja, vsi ohranjeni mlinski mehanizmi pa so praviloma nastali v drugi polovici 19. stoletja.

Pri velikih pa tudi manjših kmetijah zelo pogosto vidimo značilne stiskalnice za sadje (nad Velenjem tudi za grozdje) — preše. Načelno so si najstarejši ohranjeni in najmlajši primerki zelo podobni, konstrukcija je enaka, razlike so le v okrasju. Precejšnja razlika med prešami je tudi v velikosti, ki pa je praviloma vezana na velikost kmetije oz. domačije!

Domačije na obravnavanem ozemlju kažejo enotnejšo podobo. Večinoma se srečujemo s tipom tako imenovane gručaste domačije ali doma, to pa seveda ne pomeni, da so objekti strnjeni na manjšem prostoru brez nekega višjega reda. Kolikor dopušča oblikovitost zemljišča, so objekti razporejeni v geometrijskem redu — večinoma gre za načelo kompozicije vzporednih in v pravem kotu sekajočih se smeri fasad. V nekaterih primerih pa je bolj dosledno izpeljano načelo krožnega nizanja objektov okrog večjega dvorišča. Pri precejšnjem številu kmetij (samotnih kmetij) pa sodi v sklop domačije kot svojevrstna dominanta tudi velika, košata lipa.

Večina ohranjenih starih domačij se odlikuje z velikim številom objektov, ki sestavljajo celoto. Draučbaherjevo domačijo z žal skoraj podrti dimnico sestavlja pet objektov, domačije pri sv. Danielu (Šentanel, Jamnica) so sestavljene največkrat iz štirih ali petih objektov — stanovanjske hiše, skednja, dveh kašč, svinjaka in manjših poslopij. Enako število sestavin imajo tudi domačije na drugih območjih. Vzemimo le kmetije na Topli — tu je v sklopu velike samotne kmetije poleg kašče in senika kar troje skednjev ter stanovanjska hiša — in končno še prostor za obdelavo lanu v bližnjem spodmolu, ki po funkciji sodi v sklop domačije!

Razvojno je gručasta skupina, ki jo sestavlja več smostojnih poslopij, oblika, ki se navezuje na najstarejše domačijske tipe, na hipotetično preobliko slovenske domačije, ki so jo v najstarejših obdobjih sestavljale skupine enoceličnih poslopij (3). Število in velikost poslopij v domačijskem krogu pa je tudi dokaj jasn kazalec socialnega statusa lastnikov ali velikosti kmetije (posestva). Zato se reprezentativne težnje izražajo tudi v razmestitvi, ali točneje rečeno v dominantnem lociranju najpomembnejših objektov. Praviloma je na častnem oziroma najbolj vidnem mestu postavljena hiša, tik ob njej pa je skedenj z mostom. Kašča je praviloma locirana v stran od hiše in skednja. Verjetno je šlo predvsem za zaščitno funkcijo, saj bi kašča, če bi zgorel en ali drug objekt, vendarle ostala nedotaknjena. Ohranila bi se živila in zaloge, hkrati pa bi lahko kašča zaradi solidne gradnje nekaj časa služila tudi kot pomožni stanovanjski prostor, zlasti tedaj, ko ima tak objekt poleg kleti še dve celici v prvem in drugem nivoju in pogosto še prislonjeno celico ob stranski daljši fasadi.

Glede naselij in njihove oblike lahko ugotovimo dvoje — v večjih in bolj strnjenih naseljih v dolini se je ohranilo zanemarljivo malo spomenikov, zato

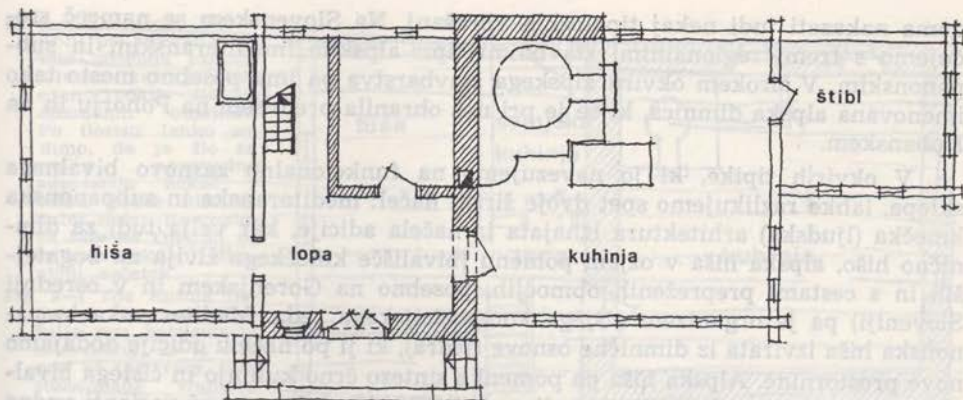
smo v naši topografiji obravnavali predvsem razložena naselja in, širše vzeto, območja samotnih kmetij, ki so sicer pogosto akcentuirana z nekoliko bolj strnjeno zazidavo ob dominantni (cerkvi), vendar gre za manj pomembna jedra, kjer so bile v prejšnjem stoletju, predvsem pa kasneje, strnjene nekatere pomembnejše komunalne dejavnosti (trgovina, gostilna, šola, župnišče itd.). Taka jedra lahko najdemo v Strojni, pri sv. Janezu nad Dravogradom, v Pernicah, v Šentjanžu nad Radljami itd.

Zato nas obravnavano območje zanima bolj glede »kulturne krajine«, torej širokih naselbinskih območij, v katerih pomenijo posamezne domačije in redka naselbinska jedra kulturne akcente, dominante v deloma preoblikovani in deloma nedotaknjeni krajini. V bistvu lahko zaradi obstoja starih arhitekturnih aglomeracij (domačij) govorimo o »historični krajini«. Pojem historična krajina je namreč nekoliko širši od pojma naselbinsko območje, saj gre za spomenik (območje) z različnimi sestavinami, med katerimi so tudi take, ki ne sodijo v tradicionalni spomeniški repertoar (sadovnjaki okrog domačij, vrtovi, sorazmerje med gozdnimi in nekoč izkrčnenimi površinami itd.). V pričevalnem pomenu ima prav »historična krajina« izjemen pomen, hkrati s pomenom pa se večja tudi vrsta vprašanj kako take areale zavarovati.

Srečujemo se z več krajinskimi tipi, ki pa imajo vendarle tudi precej sorodnih potez, tako glede sestavin (domačije in ožje stavbne oblike) kot v širšem pogledu. Vendar nas pri varovanju historične krajine nekoliko manj zanimajo atraktivni elementi, kot so heroična gorska ozadja in atraktivna pobočja s skalnimi skladi in geološkimi posebnostmi. V bistvu nam gre za tiste izseke iz krajine, ki v celoti funkcionirajo kot dokument o določeni naselbinski kulturi in načinu življenja ljudi, ki so tako območje preoblikovali in prililičili svojim potrebam.

Območje samotnih kmetij na Strojni ima pomembnejši vertikalni poudarek le v panoramskem smislu (cerkev z župniščem in šolo). V notranjih, ožjih pogledih cerkve skorajda ne vidimo — zato pa je zelo jasna razdelitev ozemlja med posamezne kmetije in zaselke, ki jih v vertikalni in horizontalni smeri pogosto razmejujejo gozdne površine. Načelno je na podoben način — vendar z mnogo večjimi gozdnimi površinami med posameznimi zaselki ali nekoliko bolj strnjenimi skupinami kmetij — oblikovana krajina nad Dravčami. Tam srečujemo poleg od daleč vidnih kmetij na pobočjih in v sedlih dominantno — cerkev sv. Janeza — v razmeroma skromnem številu vedut. Tesneje je vezana le na kmetijo pri Levovniku in na nekaj manj pomembnih domačij nad njo. V primerjavi s Strojno je krajina tu bolj »divja« in kaže, da je bila v preteklosti poseljena mnogo redkeje. Prav tako nam krajinsko lice priča tudi o precejšnji izolaciji kmetij na Šentjanžu. Ne samo da so bile vse po vrsti precej oddaljene od pomembnejših komunikacij v dolini Drave, marveč so tudi med njimi precejšnje razdalje.

Na strmih pobočjih nad Dravogradom (širše okolje med sv. Duhom in sv. Janezom na Orlici) pa zato opažamo skorajda nasproten pojav. Med posameznimi kmetijami in verigami kmetij so sicer gozdne zavesse, zato pa skorajda iz vsakega kraja (domačije) na tem območju vidimo bodisi eno cerkev (v nekaterih pogledih tudi obe), bodisi sosednjo domačijo, tako da imamo opravka z vizualno povezavo tudi v notranjih pogledih, vedutah.

Sl. 2 Dimnična hiša na Radelci, pri Moriju, sodi v vrsto »klasičnih«, somerno koncipiranih talnih zasnov z dimnico in čistim bivalnim prostorom. Preden so jo podrli oziroma spremenili, so jo že nekaj desetletij prilagajali novim potrebam (oddeljen kuhinjski prostor v lopi, dimna tuljava, oprema itd.). Zanimiva je lega »štibla«, spalnice, ki so pristonili k ozki zatrejni fasadi

Fig. 2 The »fumous house« at Radelca, the Mori home, belonged to the group of »classical«, symmetrically conceived houses with a fumous kitchen and a clean living-room. Before its demolition resp. its inhabitants have adapted it for some decades to their new needs (the separated kitchen in the hall, the flue, the equipment, etc.). The position of the bedroom is interesting — they lent it against the narrow gabled façade

Severozahodna in zahodna pobočja Pohorja pa razen redkih izjem učinkujejo kot strnjeno naselbinsko območje; le vrhove in velike površine pod njimi pokriva gozd kot neprekinjen plašč. Gozd se v obliki jezikov in zvez vriva tudi med posamezne domačije in ožja območja. Posamezni izseki pa so še posebej akcentuirani s cerkvenimi dominantami, tako kot so pravzaprav vsa nekoliko večja naselja v podnožju hribovja. Hkrati pa lahko v dokaj jasni luči vidimo v načinu poselitve tudi odmev socialne stratifikacije v pretekli in polpretekli dobi. Na plodnih pobočjih in osončenih legah so locirane večinoma velike, bogatejšje kmetije. V odročnih lazih, zlasti pa v senčnih globelih in ob vodah, srečujemo skromnejša bivališča vaškega proletariata — domovanja gozdnih delavcev, dninarjev, oglarjev, delavcev v nekdanjih glažutah itd.

Večinoma gre za spomeniška območja v širšem krajinskem pomenu, saj so posamične sestavine (domačije in objekti) večinoma že zelo spremenjene in prilagojene novim načinom življenja in proizvodnje. Dokaj neokrnjeno se ohranjajo le večja gospodarska poslopja, ki so upravičila svojo funkcionalno zasnovo tudi v sodobnejšem gospodarjenju. Zato niso redki novi skednji, grajeni v betonu, opeki in lesu, ki ohranjajo malodane vse prvine starejših. Med gospodarskimi objekti je v celoti izgubila svojo prvotno in celo dominantno funkcijo le kašta.

Dimnično stavbarstvo v severovzhodni Sloveniji

V našem razpravljanju o dimnicah, kjer nas zanima poseben tip stanovanjske hiše z osrednjim (mnogokrat tudi edinim) bivalnim prostorom, v katerem sta ognjišče in peč, iz katere se vali dim v prostor, in v katerem so prebivalci delali, kuhali, spali in kjer so potekale skoraj vse hišne dejavnosti, moramo vsaj uvo-

doma nakazati tudi nekaj tipoloških vprašanj. Na Slovenskem se namreč srečujemo s tremi regionalnimi stavbnimi tipi: alpskim, mediteranskim in subpanonskim. V širokem okviru alpskega stavbarstva pa ima posebno mesto tako imenovana alpska dimnica, ki se je pri nas ohranila predvsem na Pohorju in na Kobanskem.

V okvirih tipike, ki jo navezujemo na funkcionalno zasnovo bivalnega sklopa, lahko razlikujemo spet dvoje širših načel: mediteranska in subpanonska kmečka (ljudska) arhitektura izhajata iz načela adicije, kar velja tudi za dimnično hišo, alpska hiša v ožjem pomenu (bivališče kmečkega življa na bogatejših in s cestami prepreženih območjih, posebno na Gorenjskem in v osrednji Sloveniji) pa je organizem višjega kompozicijskega reda. Mediteranska in panonska hiša izvirata iz dimnične osnove (jedra), ki ji po načelu adicije dodajamo nove prostornine. Alpska hiša pa pomeni s sintezo črno kuhinjo in čistega bivalnega prostora organizem, ki je tudi v najbolj radikalni in revni varianti vedno vsaj dvoceličen, saj gre za povezavo med dvema sovisnima prostorninama s povezanimi funkcijami (kurjenje bivalnega prostora iz črne, »umazane« kuhinje). V tem se tudi razlikujeta alpska in dimnična hiša, saj je slednja lahko tudi preprost enocelični objekt, ki v enem prostoru združuje vse bistvene sestavine hiše tega tipa.

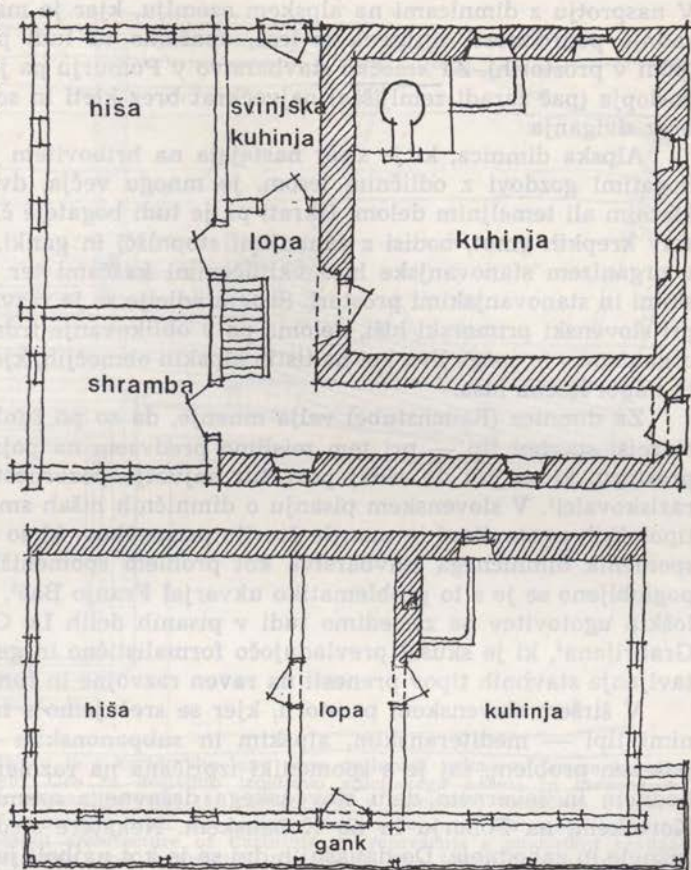
Hkrati pa moramo zaradi večje jasnosti opozoriti še na značilnost vsakega od navedenih hišnih tipov — na specifično gradnjo in materialno strukturo. Mediteranska hiša je praviloma zidana in razen redkih izjem tudi nadstropna. Subpanonska hiša je bila do konca 19. stoletja večinoma izvedena v lesu, ki so ga začeli v 18. in 19. stoletju ometavati in barvati. Alpska hiša na naprednejših, gospodarsko razvitejših območjih (Gorenjska, del Notranjske in Savinjska dolina, širša okolica Ljubljane) pa je po socialni tipiki razdeljena na več skupin — bogatejše in bogate hiše so večinoma zidane in pogosto tudi nadstropne, revnejši domovi pa imajo navadno zidan vežni in gospodarski del — del hiše z izbo in kamro pa je izveden v lesu. Tako stanje lahko na omenjenih območjih sledimo od začetka 16. stoletja dalje — še v 15. stoletju pa je tudi tod prevladovala v celoti lesena hiša. Zato lahko govorimo, da se je v 16. stoletju (vsaj kar zadeva materialno strukturo hiš) izvršil zanimiv preskok, ki ima globoke vzroke v novi zavesti kmečkega prebivalstva, ki se je začelo v tem času tudi množično upirati!

Dimnična hiša na alpskem ozemlju je, tako kot večina izpeljank iz te zasnove do konca 19. stoletja, v celoti lesena, kljub temu, da se je gosposka še v 19. stoletju trudila, da bi, vsaj kar zadeva kuhinje, kmetje uvedli manj nevarna gradiva (nevarnost požarov) in hiše posodobili. Pri teh hišah so zidani le temelj ali kletni del ter del ostenja ob peči in kurišču. Hkrati pa lahko ugotovimo še eno zakonitost — na slovenskem ozemlju skoraj ni zidane dimnične hiše. Zato ugotavljamo, da se je največkrat tisti hip, ko so na nekem prostoru začeli uvajati namesto lesa kamen in opeko, spremenila tudi funkcionalna zasnova — namesto dimnice smo dobili hišo s čistim bivalnim prostorom in črno kuhinjo.

Pred nekoliko podrobnejšim orisom alpskega dimničnega stavbarstva, ki ga v pričujoči razpravi dokaj nasilno obravnavamo kot poseben kulturni element (torej neodvisno od domačije in naselja), moramo nekaj pozornosti posvetiti tudi tako imenovani panonski dimnici, ki jo v sledovih poznamo iz Prekmurja, po

Sl. 3—4 Kotnikova hiša v Kotu pri Prevaljah je bila posebna zanimivost, ker je bila eden redkih zidanih dimničnih objektov. Po tlorisu lahko sodimo, da je šlo za malce nenavadno adaptacijo nekoč v celoti lesene hiše. — Talni načrt Komoutove hiše na Ojstrici pa še kaže nekdanji dimnični začetek.

Fig. 3—4 The Kotnik home at Kot near Prevalje was particularly interesting, as it was one of the very rare stone-made »furous houses«. Its ground-plan shows that it was a rather unusually adapted one-time entirely wooden house. — The ground plan of the Komout home at Ojstrica still show its »furous house« origins

pričevanjih iz časa pred drugo svetovno vojno pa še iz okolice Brežic in končno po enem skromnem ohranjenem primeru iz Posotelja (Curnovec, občina Brežice). Posredno pa govori o dimničnem izvoru tudi nekaj spomenikov na Dolenjskem. Tu se je kot posebnost ohranila kuhinja v veži z odprtim ostrejšem, kjer se dim suklja iz peči in ognjišča naravnost pod slamnato streho, iskre pa lovi pleten klobuk nad žrelom peči ali nad ognjiščem. Vendar lahko pri dolenjskih hišah najdemo nekaj več podobnosti z značilno dinarsko hišo, gre pač, tako kot pri večini stavbnih oblik na Slovenskem, za prehodni pojav!

Načelno gre za enak pojav kot pri alpski dimnici, vendar je nekaj bistvenih razlik tako v izvoru kot tudi v prostorskem razvijanju stavbnega organizma. Na panonskih in subpanonskih območjih poznamo kot pravilo tip dimnice, ki je v horizontalni smeri razvit kot sestav avtonomnih in v bistvu enako velikih celic, od katerih ima vsaka poseben izhod na dvorišče oziroma v prostor pod napuščem (podsten). Notranje komunikacije so v tej hiši uvedli zelo pozno (v 19. stoletju). Panonska hiša je praviloma manjša. Na našem ozemlju se ta razlika kaže tudi v gradivih — prevladujejo namreč konstrukcije iz slabšega lesa listavcev, ki so ga morali pogosto vezati s sistemom opornih soh, strehe so pokrite s slamo.

V nasprotju z dimnicami na alpskem ozemlju, kjer je malodane vsa stavba do zadnje podrobnosti zgrajena iz lesa, opažamo tu tudi pogosto uporabo gline (pôdi v prostorih). Za kmečko stavbarstvo v Pomurju pa je značilno še to, da so poslopja (pač zaradi zemljišča) največkrat brez kleti in so razvita v ravnini tal brez dviganja.

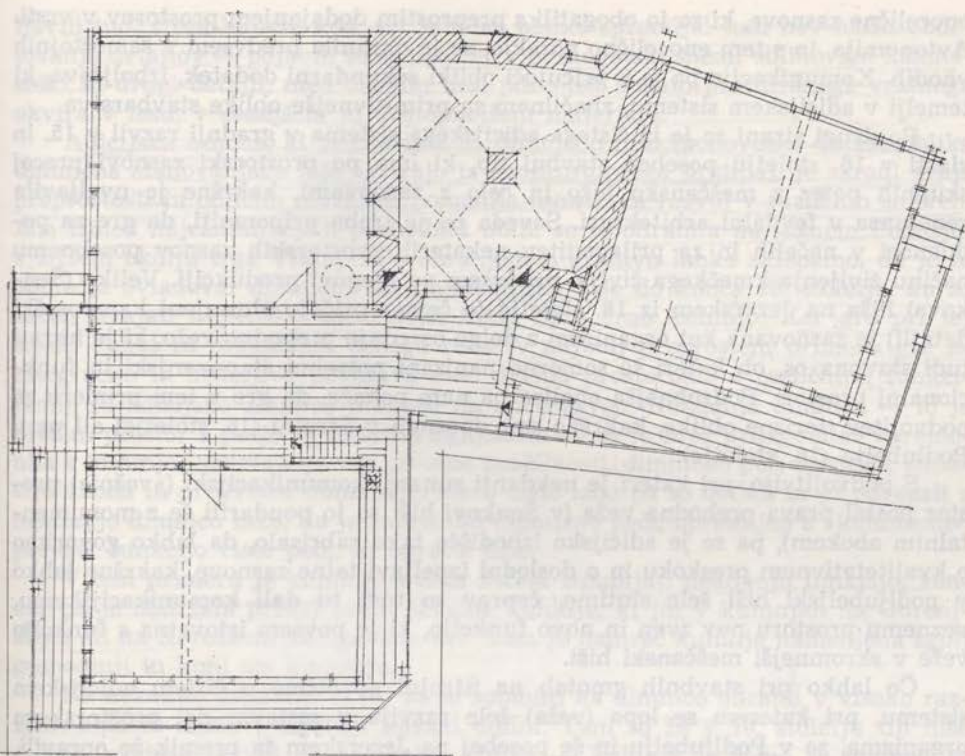
Alpska dimnica, ki je sicer nastajala na hribovitem ozemlju, zato pa med bogatimi gozdovi z odličnim lesom, je mnogo večja, dvignjena je z zidanim kletnim ali temeljnim delom. Hkrati pa je tudi bogateje členjena, bodisi kot sestav krepkih gmot, bodisi z zunanji stopnišči in ganki, dodatnimi lopami in v organizem stanovanjske hiše vključenimi kaščami ter pomožnimi gospodarskimi in stanovanjskimi prostori. Sistem adicije se je razvil v podobno smer kot pri slovenski primorski hiši, deloma pa v oblikovanje trdnih in monumentalnih organizmov iz enega liva kot na tistih alpskih območjih, kjer prevladujeta zidana in napol lesena hiša.

Za dimnice (Rauchstube) velja mnenje, da so po funkcionalni zasnovi najstarejši stavbni tip — pri tem mislimo predvsem na pojave v širšem alpskem prostoru, ki so jim do sedaj posvetili največjo pozornost avstrijski in nemški raziskovalci¹. V slovenskem pisanju o dimničnih hišah smo našli nekaj splošnih tipoloških ugotovitev² in manjše število prispevkov, ki so obravnavali ta ali oni spomenik dimničnega stavbarstva kot problem spomeniškega varstva. Najbolj poglobljeno se je s to problematiko ukvarjal Franjo Baš³, nekaj zanimivih tipoloških ugotovitev pa zasledimo tudi v pisanih delih Le Corbusierovega učenca Grabrijana⁴, ki je skušal prevladujočo formalistično in geografsko metodo ugotavljanja stavbnih tipov prenesti na raven razvojne in funkcionalne opredelitve.

V širšem slovenskem prostoru, kjer se srečujemo s tremi okvirnimi stavbnimi tipi — mediteranskim, alpskim in subpanonskim — je alpska dimnica poseben problem, saj je s spomeniki izpričana na razmeroma ozkem severozahodnem in severnem delu slovenskega državnega ozemlja — na slovenskem Koroškem, na Pohorju in na Kobanskem. Nekatere sledove pa najdemo tudi južneje in zahodneje. Do današnjih dni se je kot najbolj južni primerek ohranila dimnična hiša v Zavodnjah nad Velenjem, precej objektov na južnih obronkih Pohorja pa kaže, da so jih spremenili iz dimničnih v higiensko ustrežnejše in boljše stanovanjske organizme šele v prvi polovici 19. stoletja. Kot najstarejši izpričani primer dimnice na širšem slovenskem ozemlju pa lahko povzamemo kratek zapisek o štiridesetih slovanskih hišicah⁵ v listini vojvode Tasila iz leta 777. Iz konteksta lahko razberemo, da so bile to lesene prenosljive hiše z enoprostorno zasnovo, torej s kuriščem v bivalnem prostoru.

Na tem mestu bi bilo treba opomniti na nekaj nelogičnih ugotovitev nemških raziskovalcev, ki so trdili, da pomeni dimnična hiša na Pohorju, Kobanskem in Koroškem izraziti nemški vpliv. Če pomislimo, da gre pri dimnici za izpeljanko najprimitivnejšega stavbnega tipa, potem je taka trditev nesmiselna — na koncu koncev so bile vse najstarejše hiše dimnice, pač tako kot znameniti grški megaron.

Za naprednejše pokrajine na širšem alpskem ozemlju, kamor sodijo predvsem Gorenjska in dobršen del osrednje Slovenije z Notranjsko, lahko ugotovimo, da so dimnično hišo opustili že pred 15. stoletjem, kolikor ni značilni tip kmečke hiše s črno kuhinjo in čistim bivalnim prostorom⁶ posebnost kolonizacijskih obdobj pri nas (13. in 14. stoletje). V tem času sta se pri nas dokončno

Sl. 5 Jaunežova hiša na Strojni je s koridorsko lopo eden najlepših primerov lesene kmečke arhitekture na Koroškem. Gre za dosledno izpeljavo adicijskega načela in brezobzirno funkcionalnost. Poslopje iz prve polovice 18. stoletja sodi v kategorijo »kmečkih dvorcev«

Fig. 5 The Jaunež home at Strojna with its corridor hall is one of the most beautiful examples of wooden peasant architecture of Carinthia. It represents a consistent realization of the addition principle, and thoroughly functional. The house, originating from the first half of the 18th century belongs to the category of »peasant mansions«

ločili kmečka in meščanska hiša, ki kot funkcionalni tip izvirata iz skupne nespecializirane bajte. Tudi pričevanja s srednjeveških fresk govore, da je bila na omenjenih območjih hiša s črno kuhinjo in čisto izbo v splošni rabi že v 15. stoletju. Po drugi strani pa dimenzije kuhinjskih prostorov pričajo, da je tudi zasnova te hiše v bistvu dimnična. V zatišnem Bohinju so še v 18. stoletju gradili hiše s črnimi kuhinjami, ki so po razsežnostih dosegale bivalni prostor, to se pravi površino približno 25 m^2 ($5 \times 5 \text{ m}$), ki izvira iz optimalne dolžine lesenega bruna⁷.

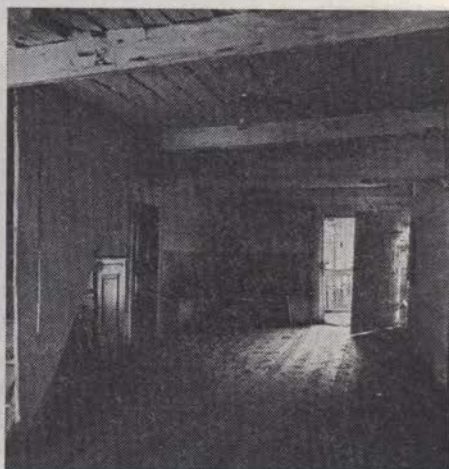
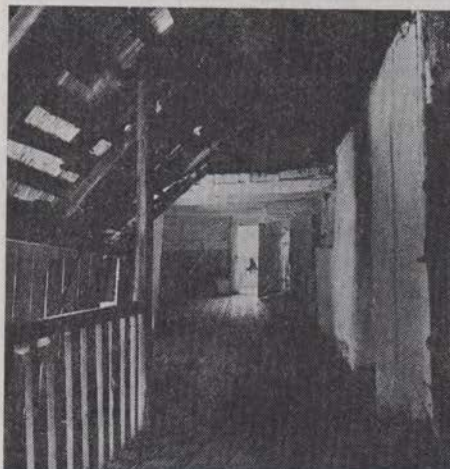
Dimnično poreklo v razmeroma napredni arhitekturi na Koroškem (Jezerško, Podgorje in Podljubelj na avstrijski strani, primerki iz Ziljske doline) pa lahko izpričamo s sorodnimi predhodnimi primeri iz kasnejših obdobj. Na Koroškem (v SRS) se je v naselju Strojna ohranilo precej poslopj z značilnim tlorisom: v vrsti si slede bivalni prostor, kuhinja in nekoliko manjša izba. Prostori imajo posebne izhode v lopo (vežo), ki se vleče vzdolž hiše — v bistvu gre za z deskami zaprt prostor — gank. Veža je tudi v mlajših primerkih iz 19. stoletja zaprta bolj improvizirano, z opažem! To pa priča, da gre za izpeljavo nekdanj

enocelične zasnove, ki so jo obogatili s preprostim dodajanjem prostorov v vrsti. Avtonomija, in s tem enocelično poreklo, se je ohranila predvsem v samostojnih vhodih. Komunikacija pa je v pričujoči obliki sekundarni dodatek, izboljšava, ki temelji v adicijskem sistemu, značilnem za primitivnejše oblike stavbarstva.

Po drugi strani se je iz čistega adicijskega sistema v gradnji razvil v 15. in zlasti v 16. stoletju poseben stavbni tip, ki ima po prostorski zasnovi precej skupnih potez z meščansko hišo in celo z zasnovami, kakršne je uveljavila renesansa v fevdalni arhitekturi. Seveda pa je treba pripomniti, da gre za podobnost v načelih in za prilagoditev nekaterih prostorskih zasnov posebnemu načinu življenja kmečkega življa, predvsem pa njegovi produkciji. Velika (Šenkova) hiša na Jezerskem iz 16. stoletja (o čemer pričajo ohranjeni kamnoseški detajli) je zasnovana kot organizem z dolgo osrednjo prehodno vežo, ki je hkrati tudi stavbna os, ob kateri so somerno nanizani potrebni stanovanjski in funkcionalni prostori. Podrobnejša analiza pa nam pokaže, da gre v tem primeru za podvojitve tlorisne oblike, kakršno smo spoznali v Strojni (18. stoletje) ali pa v Podlublju (16. stoletje).

S podvojitvijo, pri kateri je nekdanji zunanji komunikacijski (»vežni«) prostor postal prava prehodna veža (v Šenkovi hiši so jo poudarili še z monumentalnim obokom), pa se je adicijsko izhodišče tako zabrisalo, da lahko govorimo o kvalitativnem preskoku in o dosledni izpeljavi talne zasnove, kakršno lahko v podljubeljski hiši šele slutimo, čeprav so tudi tu dali komunikacijskemu, veznemu prostoru nov zven in novo funkcijo, ki je povsem istovetna s funkcijo veže v skromnejši meščanski hiši.

Če lahko pri stavbnih gmotah na Strojni govorimo o čistem adicijskem sistemu, pri katerem se lopa (veža) šele razvija v sestavni del prostorskega organizma, so v Podlublju in še posebej na Jezerskem ta premik že opravili. Tako so se na Podgorju in na Jezerskem poleg sorodne prostorske zasnove uve-

Sl. 6—7 Strojna, pri Jauneži, zunanji hodnik s funkcijo lope in razglednega ganka. — Desno: prostor za lopo so dobili tako, da so pokrili prostor med stanovanjsko hišo in nekaj pozneje postavljeno kaščo

Fig. 6—7 Strojna, the Jaunež home, the outdoor gallery functioning as a hall and an open gallery. — Right: they got room for the hall by roofing the space between the living quarters and the something later raised granary

ljavili tudi stilni likovni kod, saj je novo obliko spremljal tudi nov način obdelovanja detajlov — pojavili so se namreč v poznogotski shemi oblikovani kamnoseški in drugi detajli, med drugim tudi posnetek bogato profiliranega vratnega okvira v lesu, v cenejšem in dostopnejšem materialu.

Adicijska osnova, ki je značilna za dimnično hišo (ponovimo, da vse oblike dimnične stanovanjske hiše izvirajo iz enoprostornega pratipa), je zaradi svoje preprostosti in odprtih možnosti pomenila osnovo za razvoj v različnih smereh. Ena izmed najzanimivejših prehodnih oblik se je ohranila na južnem Pohorju, v širšem okolju trga Vitanje. Po ohranjenem gradivu lahko sklepamo, da je to območje ovladoval dimnični tip stanovanjske hiše do konca 18. stoletja, ko so začeli uvajati higiensko ustrežnejši hišni tip s črno kuhinjo. Ker gre pri tej tipski obliki za organizem višjega reda (v najbolj preprostem primeru gre za integracijo in nedeljivo povezavo med dvema prostoroma z različnimi funkcijami), so adicijsko zasnovno prenesli na novo raven. Nekdanja dimnica — to je bivalni prostor s pečjo in odprtim ognjiščem — se je brez prilagoditev spremenila v kuhinjo: obdržala je vse prvotne značilnosti, dimnično peč, ognjišče, situacijo vhoda in predvsem dimenzije. Novo čisto izbo pa so dodali in jo povezali z nekdanjo dimnico tako, da je zaprti del dimnične peči, opremljen s »kahlicami«, prevzel funkcijo čiste peči, ki ogreva izbo.

V tem primeru je kuhinja seveda začela izgubljati nekdanjo funkcijo, vendar pa je obdržala precej prvih bivalne kuhinje, ki jih v kuhinjah na Gorenjskem ali na Koroškem ne opazimo več. Tam je namreč kuhinja namenjena zgolj gospodinji in kuhi ter kurjenju.

Na nekoliko drugačni ravni so se spomini na dimnico ohranili v visoko razvitih alpskih hišah v Zgornji Savski dolini. Tam so že v 16. stoletju tip hiše s črno kuhinjo razvili do radikalne oblike — kuhinja je samo še majhen in zaprt obokan prostor, umaknjen za bivalni prostor. S tem pa so se sprostile velike površine v veži, ki je obdržala nekdanje »dimnične« dimenzije. Komunikacijski prostor je tako pridobil — vanj so prenesli mizo in služi kot letni jedilni prostor in prostor za nekatera opravila (domačo obrt, rezanje zelja, začasno skladiščenje občutljivejših poljščin itd.), ki so jih morali nekoč opravljati v bivalnem prostoru. To pa spet pomeni, da se je s sprostivijo in novo funkcionalizacijo veže izboljšala stanovanjska raven. Manj obremenjena izba (bivalni prostor) je postala čistejša, z dodano kamro (spalnico) v prostoru za kuhinjo in izbo pa so se tudi izboljšale razmere za počitek.

V konservativnejših okoljih, predvsem v odročnih krajih na Pohorju, kjer so se sredi obširnih gozdov razvile verige samotnih kmetij z zemljiščem v aglomeraciji in kjer so še v letih pred prvo svetovno vojno pridobivali nove obdelovalne ali travniške površine s požigalništvom, je dimnica živela prav do današnjih dni, ko poznamo še tri ali štiri »žive« primere. Podobne razmere so vladale tudi na mejnem hribovju nad Dravo. Viri pa pričajo, da so bile še v 17. in 18. stoletju zasnovane kot dimnice tudi bogatejše stavbe, recimo župnišča.

Prav na tem ozemlju, kamor moramo prišteti tudi del Koroške v mejah Slovenije, pa spet ne moremo govoriti o tipski enotnosti. Na razmeroma majhnem prostoru je že pred nekaj stoletji živelo drug ob drugem več povsem različnih stavbnih tipov. Ob čistem »alpskem« stavbnem tipu z ločeno črno kuhinjo iz 17. in 18. stoletja v alpski dolini Topli pod Peco se je v istem času na Strojni

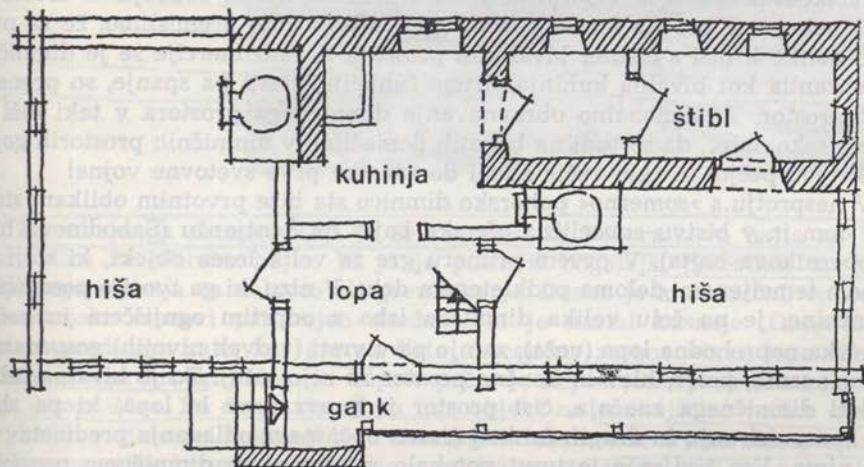
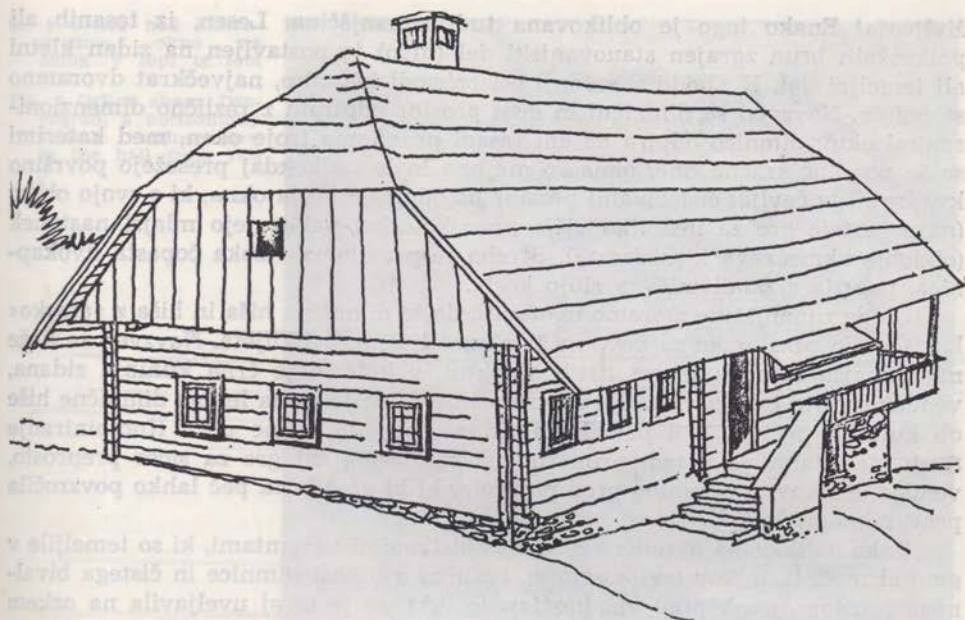
in v posameznih vaseh na Koroškem uveljavljala ob dimnici posebna oblika hiše s črno kuhinjo in vzdolžno lopo. Vendar so se v več smeri razvijali tudi čisti »dimnični«¹ tipi.

V neposredni okolici starega rudarskega in fužinarskega središča, Raven na Koroškem, so bile na robu doline prave dimnične hiše v uporabi prav do leta 1965, nekaj kilometrov za njimi v bolj odročnih vaseh pa so ohranjeni spomeniki iz 17. in 18. stoletja, ki izpričujejo mnogo naprednejšo funkcionalno obliko. Dimnične hiše so se tod razvijale v zanimive in precej gibčne organizme. V bistvu gre za smiselne sestave avtonomnih prostorskih enot, ki jih povezujejo na videz improvizirani hodniki in lope. Avtonomijo posameznih enot pa čutimo tudi v konstrukciji, pri kateri opažamo značilni dualizem. Vsak prostor zase je zgrajen kot samostojna celica, skupek takih celic pa povezuje v višjo enoto razvejena in izredno duhovita strešna konstrukcija.

Sledove tako pojmovanega adicijskega načela v graditvi večprostornih hiš najdemo spet na Strojni pri monumentalni leseni Sekalovi hiši, ki je v današnji obliki nastala leta 1737. Srečujemo se s prostorsko zasnovo, ki je hkrati zelo napredna in konservativna. Sestavlja pa jo dvoje skupkov prostorov na enovitem kamnitem temelju. Jedro pomeni vrsta: bivalni prostor, črna kuhinja in drugi bivalni prostor. Nasproti prvega bivalnega prostora pa je zasnovana kot samostojna enocelična »zgradba«² kamra velikih dimenzij (talne mere: 6 × 6 m). Obe prostorski enoti pokriva enotna strešina, povezuje pa ju tudi odprt hodnik, ki učinkuje kot ploščad, iz katere poganjajo lesene gmote omenjenih prostorov. O konzervativni zasnovi lahko govorimo zato, ker hodnik ni zaprt, marveč gre za razmeroma širok in dokaj členjen klasični »gank«³ (ponavlja se torej motiv preproste zasnove s posebnimi vhodi v vsako avtonomno celico). Po drugi strani pa se naprednost prostorske zasnove kaže v funkciji posameznih enot in v izrabi ter funkcionalnosti odprte lope — »ganka«. Izredno zanimiv motiv je v tem okviru velika črna kuhinja z obokom, ki počiva na močnem slopu sredi prostora! Tako lahko ugotovimo, da se je tu že v prvi polovici 18. stoletja uveljavila poleg lesenih bivalnih prostorov zidana kuhinja, zaradi tradicije pa so vendarle obdržali stare mere nekdanjih dimnic (približno 7 × 7 metrov). Ker tako velikega prostora niso mogli obokati (klasičen banjasti svod bi bil nedvomno previsok) v celem, so uporabili motiv nižjih obokov in osrednjega slopa.

V omenjenem primeru gre za zelo svobodno prostorsko rešitev, ki pa ni edinstvena, marveč pomeni poseben tip, ki je časovno omejen med začetkom 16. in prvo polovico 19. stoletja na ozemlju med Dravogradom in obrobniimi predeli Koroške do Podljubelja (na avstrijski strani). To pa nas navaja k misli, da je bil na tem območju prehod iz dimnične v »alpsko«⁴ hišno zasnovo pogojen z enakimi pobudami — pri tem je spet izredno zanimiv prav Podljubelj. Statistike iz 18. in 19. stoletja kažejo, da je bilo tu — na dokaj živahnem in prehodnem ozemlju — še v teh poznih obdobjih precej dimničnih hiš ob starejših ali novejših hišah z naprednejšo funkcionalno prostorsko zasnovo.

V primeri s svobodno zasnovano dimnično hišo na delu Južne Koroške sta pohorska in kobanska dimnica drugačni. Tu srečujemo (žal v posredni obliki) starejši enocelični hišni tip, tip stegnjenega doma, in dimnično hišo s stalno in dokaj togo vzporedno tlorisno zasnovo. Za zadnjo obliko, ki je tudi najbolj razširjena, saj poznamo še danes kakšnih deset deloma ali v celoti ohranjenih hiš tega tipa, se je uveljavil tipološki termin pohorska dimnica, vendar pomeni sa-

Sl. 8 Sv. Duh pri Dravogradu, stanovanjsko poslopje pri Kosu

Fig. 8 Sv. Duh near Dravograd, the Kos home, dwelling house

mostojno tipsko enoto v razmeroma ozkem časovnem obdobju. Najstarejši datirani primer poznamo iz Vrha nad sv. Janezom nad Dravogradom, najmlajšega pa iz srede prejšnjega stoletja na Pernicah (Kobansko) in s Šentjanža nad Dravčami. Oblika je v bistvu dokaj enolična: gre za sistem treh prostorov z ozko osrednjo vežo (lopo — laube), levo in desno pa sta velik dimnični prostor (z odprto pečjo in ognjiščem) in enako velika ali nekoliko manjša izba s »kahlasto« pečjo, ki so jo kurili iz lope. Srečujemo se torej s kombinacijo dveh prostorskih in ogrevanih zasnov, ki vsaka zase pričata tudi o drugačnem načinu

življenja! Enako togo je oblikovana tudi zunanjščina. Lesen, iz tesanih ali polkrožnih brun zgrajen stanovanjski del (nivo) je postavljen na zidan kletni ali temeljni del. K vhodu v srednji osi pa vodi kamnito, največkrat dvoravno stopnišče. Navzven se dimnični in čisti prostor odpirata z različno dimenzioniranimi okni: dimnico odpira na eni fasadi praviloma troje oken, med katerimi so še posebne zračne line, okna so majhna in le redkokdaj presežejo površino kvadratnega čevlja; čist bivalni prostor pa odpirajo večja okna, ki s svojo obliko (najpogosteje gre za nekoliko višje pravokotnike) nakazujejo mlajši nastanek (obdobje »kmečkega klasicizma«). Streha je praviloma visoka čopasta dvokapnica, pokrita s skodlami »na ribjo kost«.

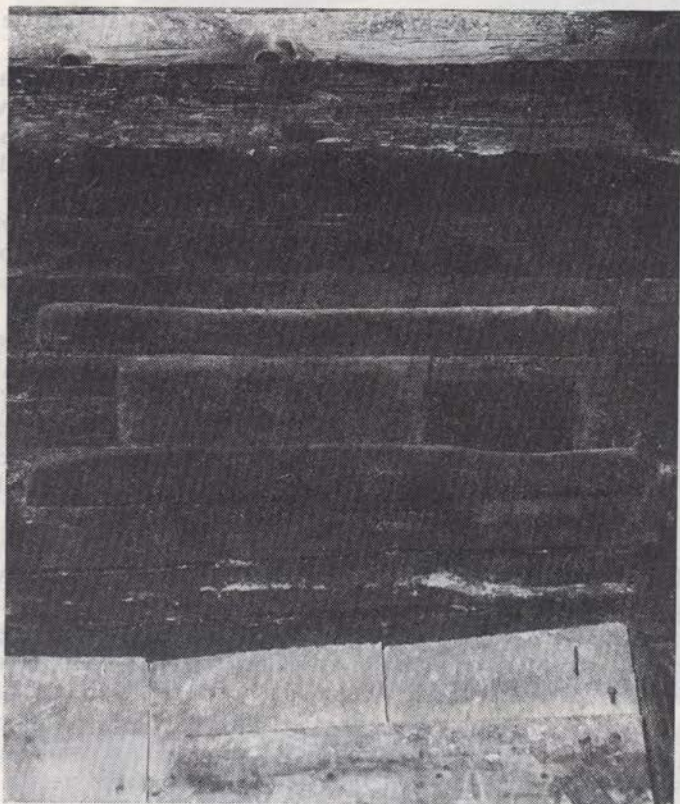
Glede zunanjščine moramo ugotoviti, da se dimnična hiša in hiša z »alpsko« kuriščno in prostorsko zasnovo na tem ozemlju ne razlikujeta. Navzven se kaže naprednejša zasnova le pri tistih objektih, v katerih je črna kuhinja zidana, vendar tudi ta trditev ne velja za vse primere, saj je stena lesene dimnične hiše ob kurišču, peči in lopi praviloma zidana vsaj do višine peči. Kombiniranje dveh materialov je v tem primeru več kot jasno, saj gre za sicer preprosto, vendar učinkovito obrambo pred požarom, ki bi ga odprta peč lahko povzročila prav mimogrede.

Tako oblikovana dimnična hiša, z nebitvenimi variantami, ki so temeljile v gmotni moči lastnikov (velikost hiše, različna velikost dimnice in čistega bivalnega prostora, gank pred vhodno fasado itd.), se je torej uveljavila na ozkem geografskem prostoru in v sorazmerno kratkem časovnem obdobju — živela je komaj nekaj več kot sto let — vendar gre, če natančno premislimo, že za prehodno obliko k hiši s čistimi bivalnimi prostori. Zaradi inercije se je dimnična izba ohranila kot bivalna kuhinja, druge funkcije, zlasti pa spanje, so prenesli v čist prostor. Tradicionalno obravnavanje dimničnega prostora v taki hiši je šlo celo tako daleč, da so tudi na bogatih domačijah v dimničnih prostorih gojili kokoši (pod pečjo) in celo večje živali do začetka prve svetovne vojne!

V nasprotju s »somerno« pohorsko dimnico sta bliže prvotnim oblikam stegnjeni dom in v bistvu enocelična oferska bajta na Šentjanžu (Sabodinova hiša in Pobernikova bajta). V prvem primeru gre za velik lesen objekt, ki stoji na zidanem temeljenem, deloma podkletenem delu. V nizu, ki ga tvorijo posamezne prostornine, je na čelu velika dimnična izba z odprtim ognjiščem in pečjo, sledi ozka neprehodna lopa (veža), za njo pa v vrsti (v dveh nivojih) gospodarski prostori: senik, peter, hlev in končno prostor za rejo svinj. Tu je bivalna celica v celoti dimničnega značaja, čist prostor je pravzaprav le lopa, ki pa služi zgolj komuniciranju in drugih funkcij (razen občasnega odlaganja predmetov ali živil) nima. Vse življenje je torej potekalo v zakajenem dimničnem prostoru. V tako zasnovanem stavbnem organizmu seveda ni nikakršnih razvojnih možnosti — gre za ponavljanje tradicionalne sheme, ki lahko z dodajanjem bogati le gospodarski del, stanovanjski del pa ostaja slej ko prej v mejah ene bivalne celice, ki so jo dopolnili v prejšnjem stoletju s skromno dodano kamro ob strani. O omejenih razvojnih možnostih posredno priča tudi domače ime — Sabodin. Gre namreč za svobodina — svobodnjaka — torej kmeta, ki je bil do neke mere osebno svoboden in razbremenjen fevdalnih obveznosti. To pa pomeni, da gre za socialno in posredno tudi gmotno nekoliko višjo socialno plast, pri kateri bi uvedbo čistejšega in naprednejšega prostorskega koncepta pričakovali prej kot pri skromnih domačijah v sosesčini.

Sl. 9 Orlica nad Dravogradom, okno na smuk v lopi iz leta 1753

Fig. 9 Orlica above Dravograd, a horizontally sliding sash-window in the hall from 1753

Pobernik
19.

Z razvojnega zornega kota je še zanimivejša Pobernikova bajta na Šentjanžu. Gre za ofersko bajto, ki jo je postavil bogatejši posestnik ob koncu prejšnjega stoletja za delavce ali preužitkarje. Danes je k dimnični, enocelični stanovanjski zasnovi prislonjen skedenj, ki je nastal kasneje. Dimnica nas zanima predvsem zato, ker gre za čisto enocelično zasnovo brez lope. Vhod v prostor z odprtim ognjiščem in odprto pečjo je neposredno prek kratkega lesenega »stopnišča«. Po drugi strani pa ima objekt na zunanjsčini večino elementov, ki jih vidimo pri bogatejših in razvitejših hišah: uokvirjena okna, konzolno oblikovane stike brun, konstrukcijo vrat itd. — to velja tudi za notranjščino — razlika pa je predvsem v velikosti prostora, ki je mnogo manjši kot običajne dimnice; videti je, da so bajto postavili za ostarel par (preužitkarje) ali delavce brez otrok.

Primerjava z nekoliko mlajšimi oferskimi bajtami na širšem pohorskem in kobanskem prostoru nas navaja k misli, da je šlo pri gradnji teh objektov za skromna bivališča, ki so že navzven (zlasti z velikostjo) kazala, da v njih prebivajo socialno nižje stoječi prebivalci. Po drugi strani pa so prav oferske bajte, ki so nastale v 19. stoletju (razen redkih izjem), zasnovane napredneje od matičnih kmečkih hiš. Če so bile kmečke hiše praviloma dimničnega značaja, pa so oferske bajte večinoma že opremljene s pečjo, ki so jo kurili iz lope; gre torej

za funkcionalno bolj dognan organizem, pri katerem je najmanjša prostorska diferenciacija še vedno v okviru pravila dvoceličnega organizma. Zato ima Pobernikova bajta še toliko večji pomen, saj nam v dokaj jasni luči kaže usodo in način življenja kmečkega proletariata in neproduktivnih starcev, ki so jih odrinili na rob posestva in hkrati na skrajni rob revščine.

Naprednejša zasnova večine bajt, ki so nastale v 19. stoletju, pa je spet eminentna priča, da se je nova funkcionalna zasnova pojavila na nekaterih območjih v povsem dognani obliki in da so jo bodisi sprejeli v nespremenjeni obliki ali pa so nov dvocelični organizem vključili kot pomemben dodatek pod isto streho z dimnico. V bistvu gre za prehod brez postopnega prilagajanja in za radikalno uporabo novega elementa ob starem.

Iz tega pa lahko kot zakonitost izluščimo tudi način spreminjanja dimničnih hiš v starejših obdobjih. Tako, kot je na severnih obronkih Pohorja in na Kobanskem dobila lopa v hipu tudi funkcijo črne kuhinje (ob veliki bivalni kuhinji — dimnici), so marsikje druge dimnice brez prilagoditev spremenili v črno kuhinjo in jo smiselno povezali s čistimi bivalnimi prostori. Vendar moramo na tem mestu poudariti, da največkrat le ni šlo za adaptacijo starega (dimničnega) objekta, marveč za gradnjo nove hiše s kombinacijo tradicionalnih in novih prvin, seveda pa tudi prilagoditve niso bile neznane. Veliko dimnično hišo pri Levovniku (Šentjanž nad Dravčami) so prilagodili novim potrebam in višji bivalni ravni sicer šele leta 1911, vendarle kaže smer (ali natančneje — eno od smeri možnega razvoja), v katero se je funkcionalni organizem razvijal. Tu so velikansko dimnično izbo preprosto spremenili v čist bivalni prostor tako, da so kurišče za peč prenesli v lopo (deli starega »zidu« so še ohranjeni), ki je prevzela tudi funkcijo črne kuhinje, ognjišče v izbi pa so povsem odstranili. Najpomembnejše pa je dejstvo, da je zunanjščina ostala nedotaknjena, saj so se spremembe dogodile v okvirih dane lupine brez večjih posegov.

V shematičnem tlorisu kmečke hiše iz Podljubelja, ki jo objavlja Geramb⁸, se srečujemo z adaptacijo drugačne vrste — s spremembo dimnične izbe v dimno (črno) kuhinjo, ki je zavzela središčni položaj, hkrati pa je ohranila bistvene sestavine nekdanje dimnice: velikansko peč z ognjiščem v kotu ob vratih in vrsto oken na zunanji nosilni steni. Kljub temu pa je bivalne funkcije prevzela nova »hiša«.

Še preprostejši princip so uporabili pri Kavčeli v Zavodnjah nad Velenjem, kjer je najbolj jugozahodni ohranjeni primer dimnice. K stanovanjskemu jedru, ki sta ga nekoč tvorili lopa in dimnica, so na čelni strani prislonili kamro ali čisto hišo tako, da je dostop vanjo skoz kuhinjo (dimnico). Hkrati pa je dimnica ohranila večino svojih funkcij — v njej je poleg delovnega kota pod okni tudi jedilni kot. Natančneje — nova čista izba ima pravzaprav funkcijo dodane kamre, le da je niso prislonili k daljši stranski fasadi, marveč k čelni in tako (zgolj v obliki) posneli talni načrt dvocelične hiše s črno kuhinjo.

Vsi načini preobrazbe dimnic v hiše z alpsko funkcionalno zasnovo imajo s tipološkega vidika poseben pomen, saj nam kažejo določeno stanovanjsko zasnovo in z njo povezan način življenja kot značilno strukturo, ki je odvisna od mnogih dejavnikov, med katerimi omenimo vsaj odzivnost na zunanje vplive in gmotno moč posameznih lastnikov ali okolij, ki je v premem sorazmerju s stopnjo razgledanosti. Vse to pa nas navaja k misli, da je imela dimnica v življenju njenih nosilcev sicer natanko označene razsežnosti posebnega tipa sta-

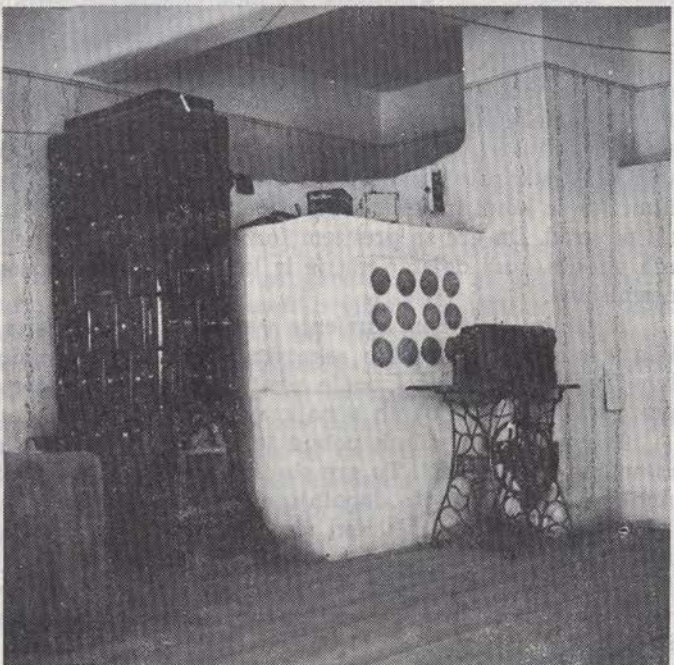
Sl. 10 Zavodnje nad Soštanjem, detajl dimničnega prostora pri Kavčeli

Fig 10 Zavodnje above Soštanj, a detail from the fumous living-room in the Kavčela home

Sl. 11 Pernice. Leta 1929 predelana dimnična peč. Na mesto nekdanjega zidu (ognjišča) so namestili »kahlasto« peč. Pozneje so kot modernizirali še z dodatnim »kaminom«

Fig. 11 Pernice, the in 1929 transformed hearth. The one-time wall (hearth) was replaced by a tile stove. Later, the corner was modernized by adding a »fireplace«

novanjske kulture (konfrontacija med bivalno in minimalno kuhinjo), da pa je ob srečanju z više razvito alpsko hišo in z njo povezanim načinom življenja dobila tudi pri lastnikih nadih zaostale oblike. Zato se iz dimnice ni razvila hiša s higiensko popolnejšo in čistejšo bivalno kuhinjo (nov način odvajanja dima s kaminsko napo itd.), marveč je prešla v obliko in način bivanja, ko je kuhinja ločena od bivalnih prostorov in pomeni avtonomen prostor z natanko definirano funkcijo. Dimnična zasnova stanovanjske hiše pogojuje tudi način oblikovanja, ki je odvisen od načina življenja njenih nosilcev in hkrati od pogojev, ki jih zahtevata način gradnje in funkcija hiše. Hkrati pa lahko ugotovimo, da je oblikovanje, kar zadeva zunanjščino in notranjščino, spet v tesni zvezi z zaostalostjo in razmeroma manjšo razgledanostjo ljudi na območjih, kjer so se dimnične hiše ohranile najdalj. Zato najdemo v teh okvirih mnogo manj »stilnih« elementov in pobud kot v razvitejših alpskih krajih ali na Primorskem. Srečujemo se sicer z oblikami oken in portalov, ki jih lahko povežemo na pobude iz visoke umetnosti, posebno na poznogotski in baročni likovni kod, vendar ti detajli nimajo tako usodnega pomena, kot recimo na Gorenjskem, kjer lahko kmečke hiše zelo natanko opredeljujemo tudi stilno.

Sočasni stilni kodeks lahko na zunanjščinah dimnic sledimo predvsem v oblikovanju nekaterih konstrukcijskih detajlov, med katerimi so najpomembnejši stiki brun. Križna vezava in sistem, ki pravokotno vezana bruna na vogalih oblikuje tudi kot smiselne konzole (ki nosijo strešno oklepje), sta dajala tesarjem obilo možnosti za krasilne podvige. Sicer strogo funkcionalne oblike pa so vendarle v marsičem odsev sočasnih oblik v višjih družbenih slojih, čeprav se v kmečkem okolju poenostavljene in novi funkciji prilagojene oblike drže mnogo dalj časa in se ne spreminjajo po modi. Tudi preprosti vratni okvirji imajo najpogosteje nakazano zvezo s podobnimi stilnimi detajli. Zanimivi so polkrožno v steno iz brun vrezani vhodi, ki imajo v temenu zarezo kot shematičen odmev oblike oslovskega hrbita, ali pa leseni okvirji na oknih, ki s profilacijo in sorazmerji spminjaj na okvire, kakršne srečujemo predvsem v 17. stoletju. Na neki način so stilne pobude odmevale tudi pri drugih konstrukcijskih podrobnostih: vzemimo le nosilni stropni tram, ki s posnetimi robovi in rozeto v sredini nakazuje zvezo z gotskimi konstrukcijskimi členi in oblikami, s kakršnimi sta se kmet in tesar srečala bodisi v bližnji cerkvi, bodisi na poti v mesto ali na grad. Da gre za prevzem formalne sheme, pa priča, posebno pri polkrožnih vhidih, tudi dejstvo, da je iz konstrukcijskih razlogov taka oblika povsem nesmiselna.

S samim sistemom kurjenja v dimnici je povezana notranja oprema, ki je bila v vseh časih izredno asketska. Tu se tudi v obdobju najbolj slikovitega kmečkega baroka niso mogle uveljaviti pisane in barvite skrinje ali podobe, preprosto zato, ker bi jih v najkrajšem času pokrila čad in saje.

Povsem izven stilnih pobud je ostalo oblikovanje najpomembnejšega dela dimnične izbe — peči. Tu gre slej ko prej za strogo utilitaren objekt rustikalne oblike, ki ga slikovito dopolnjuje klobuk (plašč) za prestrezanje isker, ki se boči v različnih oblikah nad ognjiščem in odprtino peči. Surova in preprosta konstrukcija v lesu, ki so jo ometali z debelo plastjo gline in občasno tudi pobelili z apnom, je v nekaterih primerih nastopala tudi samostojno — kot neke vrste »slepi kamin« (več takih primerov se je ohranilo na avstrijskem Koroškem)⁹.

Sl. 12 Sentanel, portal na kašči iz 18. stoletja. Zanimiv je predvsem nakazani motiv loka v obliki »oslovskega hrbta«

Fig. 12 Sentanel, the portal of an 18th century granary — particularly interesting is the indicated motif of an arch in the shape of »ass's back«

Zanimiv element v dimničnem stavbarstvu so višine prostorov s pečjo in ognjiščem. V razliko od hiš s čistimi bivalnimi prostori, kjer je višina prostora istovetna z Le Corbusierovo modularno človeško višino (ca. 220 cm), je višina dimnic redno višja in dosega tudi več kot 300 cm. Zanimivo pa je, da se potem dim zadržuje pod stropom in odteka skozi dušnike (»léve«) v običajni »človeški« višini 220 cm. Tako se pravzaprav spet srečamo z »modularno višino«, le da tvori zgornjo mejo plast dima! To pa po drugi strani pomeni, da so bile življenjske razmere v dimnični izbi vendarle boljše, kot si navadno predstavljamo, zato lahko tudi razumemo trdovratno življenje tega elementa daleč v naš čas.

Dimnična hiša na slovenskih tleh ima v nasprotju s spomeniki na nemškem ozemlju več prvin, s katerimi se navezuje na druge stavbne tipe v sosesčini, zato tudi kaže razmeroma raznolično podobo na majhnem območju. Na severovzhodnih obronkih Pohorja se že kažejo v oblikovanju zunanjščine in obdelavi detajlov vplivi iz sosednjega subpanonskega območja (Slovenske gorice). Prav tako zanimiv je položaj dimnic na skrajnem zahodnem robu — vzemimo objekt

v Zavodnjeh nad Velenjem. Hiša (ki je del samotne kmetije v aglomeraciji) je obkrožena z domačijami, ki so prav tako nastale v 18. stoletju, pa so vendarle oblikovane v čisti »alpski« funkcionalni shemi in ne kažejo nikakršnih dimničnih elementov. Nekaj kilometrov bolj južno pa sploh že srečamo tipe skromnejših hiš, ki bi jih lahko uvrstili v najširšem okviru v kategorijo subpanonskega stavbarstva. Tu se namreč že uveljavlja manjša hiša z izrazito somernim tlorisom z osrednjo vežo in kuhinjo, poleg tega opazimo tudi stenske obloge (omete) in kritino iz slame.

Prav na robu Štajerske, v Zadrecki dolini, kjer je že čutiti močne vplive iz sosednje Gorenjske, so zadnje ohranjeno dimnično hišo (ofersko bajto) podrla leta 1960. Oblikovana je bila kot dvocelični organizem z ozko lopo in manjšo izbo, v kateri sta bila odprto ognjišče in peč, datirana pa je bila z vrezano letnico 1665. Kolikor smo mogli ugotoviti po nekaterih ostankih (tesanih brunih z značilnimi utori), pa je šlo za sekundarni stanovanjski objekt — za kaščo, spremenjen v bivališče. To pa nas navaja k nekoliko drugačnemu sklepu, kot smo ga naredili ob pohorskih oferskih bajtah — na tem ozemlju se je dimnica ohranjala le pri nižjih socialnih plasteh in pri bolj improvizirani stanovanjski gradnji, druge hiše pa so že davno gradili na »kranjski« način s posebej situirano črno kuhinjo in čisto kahlasto izbo (Kachelstube).

Kljub zasnovi, ki je skoraj istovetna z zasnovami prazgodovinskih bivališč, pa je dimnično stavbarstvo vendarle tudi bogato diferencirano glede na socialno stopnjo njegovih nosilcev. Seveda so tu razmerja mnogo manj opazna kot recimo na Gorenjskem, kjer so si bogati kmetje privoščili tudi kamnoseško in slikarsko okrasje. Prvi reprezentativni in hkrati funkcionalni vidiki v taki delitvi je nedvomno velikost hiše, naslednji moment je bolj ali manj skrbna obdelava gradbenih elementov (tesana bruna, umetelni utorni stiki, oblike konzolnih stikov itd.), sledi pa tudi »čistejši« likovni okras — menimo le lesene okenske okvire, ornamente ob vhodih in predvsem obliko vratnih okvirov. Saj lahko ugotovimo, da so skromnejše hiše, bivališča revnejših kmetov, praviloma manjše, zunanjščine pa so obdelane manj skrbno in bliže tistemu pojmovanju stavbarstva, ki se giblje zgolj v mejah stroge funkcionalnosti.

Slej ko prej pa je pglavitni reprezentativni in označevalni element (znak) velikost hiše in še bolj kot to — velikost in število objektov v okviru domačije. Če je bajta vaškega proletarca omejena zgolj na minimalni stanovanjski prostor in majhno gospodarsko celico pod isto streho, pa že pri revnejšem kmetu opazimo poleg minimalnih stanovanjskih površin tudi že gmotnim razmeram in velikosti posestva prilagojen sklop funkcionalnih objektov, ki so v tem primeru navadno združeni pod eno streho. Bogata kmetija (grunt, huba) pa učinkuje navzven kot zaselek, saj združuje več sorazmerno velikih objektov, med katerimi sta največja skedenj (marof) in stanovanjska hiša, najbolj reprezentativna pa kašča, manjši lesen objekt z umetelno obdelanimi detajli. Kolikor je ostajala stanovanjska hiša v mejah tradicionalne gradbene logike in funkcionalnosti, toliko lahko pri kašči sledimo izrazitejšim stilnim elementom, ki so seveda prevrednoteni in prilagojeni novi funkciji in materialu.

Tako se tudi gospodarski objekt in posebno kašča pokažeta kot struktura v kontekstu dimničnega (adicijskega) stavbarstva, saj je njuna zveza z dominantnim objektom (stanovanjsko hišo) več kot usodna. Navsezadnje pa tudi njuna oblika izhaja iz širšega sistema oblikovanja domačije, kjer ima dimnično izho-

Sl. 13 Zelenbreg pri Rav-
nah, kašča pri Ročlu
(sreda 19. stoletja)

Fig. 13 Zelenbreg near
Ravne, Ročel's gra-
nary

dišče stanovanjske hiše nedvomno izredno pomembno mesto. Na ozemljih z dimnično tradicijo so kašče pravilo, na območjih z drugačnimi hišnimi oblikami (v alpskem prostoru na Slovenskem) pa so kašče pravzaprav izjema, čeravno imajo tako kot na Koroškem tudi izrazito reprezentativno funkcijo. Na tem mestu bi lahko ugotovili, da srečujemo kašče v večjem številu tudi na Gorenjskem le tam, kjer je bilo v preteklosti čutiti tesnejše vezi s Koroško in njenim načinom oblikovanja stavbnih organizmov, to pa je predvsem Zgornja Savska dolina in okolica Bleda, kjer so dokumentirane tesnejše vezi pred koncem 15. stoletja predvsem v freskanstvu, v začetku 16. stoletja pa v arhitekturi (cerkev v Kranjski gori, kašče v Podkorenu, Martuljku, Potokih in v okolici Bleda).

V zidani ali solidno grajeni napol leseni hiši na Gorenjskem (velja za širok časovni razpon med 16. in 19. stoletjem) so dragocenejša živila in žito hranili v posebnih prostorih pod isto streho s stanovanjskimi prostori. Tu je bilo blago razmeroma varnejše pred tatovi in predvsem pred požari, ki so bili v lesenih dimničnih hišah mnogo pogostejši. Hkrati pa so v prostorsko dokaj skromno diferencirani dimnični hiši živila dobila značilno vonjavo po dimu, k za dragocenejše poljske pridelke gotovo ni najprimernejša. Zato je k dimnici na Koroškem in Pohorju (govorimo o območjih v mejah Slovenije) praviloma sodila tudi kašča.

Kolikor se je zaradi specifičnega dimnega značaja ohranjalo oblikovanje stanovanjskih objektov v mejah najstrožjega utilitarizma, je postala kašča

najbolj priljubljen predmet likovnega izživljanja, ki pa je imelo nedvomno magične in reprezentativne razsežnosti. Kašča je bila nedvoumen znak bogastva in lastnikove veljave, zato je tudi bila oblikovana izredno skrbno in bogato. Tu se je pravzaprav uveljavilo nekoliko drugačno načelo — če pri stanovanjski hiši odloča o njenem socialnem statusu predvsem velikost, je pri kašči odločilnega pomena njen okras, saj so bile kašče revnejših in bogatejših lastnikov po velikosti približno enake, le da so bogatejši primerki mnogokrat dvignjeni tudi v eno ali celo dve etaži!

Velikanski skednji — marofi — ki pa jih lahko z gotovostjo datiramo šele pod konec 18. in v začetek 19. stoletja (v tem času so namreč že vrisani v katastrske zemljevide, omenjajo pa se tudi v protokolih), nakazujejo izvor hiše in domačije iz enoceličnih zasnov, hkrati pa se prav v oblikovanju marofov z značilnimi mostovi kaže tudi težnja po čim večji zaokroženosti, ki je na Koroškem doživela svoj višek v obliki domačije, ki jo imenujemo Ringhof¹⁰. Na slovenskem ozemlju dosledne izpejave tega koncepta skorajda ne poznamo, zato pa so velike domačije kompomirane tako, da so objekti razvrščeni okrog osrednjega dvorišča v krožni obliki, ali pa gre za tip tako imenovanega vzorednega doma, kjer sta marof in hiša povezana z mostovžem (Ravne na Koroškem). Ker gre večinoma za nekoliko mlajše primere (od 18. do 19. stoletja — Šentanel), lahko postavimo hipotezo, da je bila začetna oblika domačije pravzaprav gruča enoceličnih specializiranih objektov (stanovanjska hiša, kašča, hlev z govejo živino, hlev za drobnico, seniki itd.), končna oblika pa domačijski sestav, v katerem so poglavitne funkcije ločene in hkrati združene v večjih aglomeratih (marof združuje pod eno streho hleve za več vrst živine in večinoma še konjski hlev in dodani svinjak, senik ter prostor za mlačev in sušenje določenih poljščin). Prek adicije je potemtakem tudi domačija dozorela do oblike, ki v bistvenih sestavinah ponazarja končno obliko in smer razvoja dimnične hiše. Ugotavljamo torej načelo sinteze, po katerem nekdanji avtonomni organizmi postanejo neločljivi deli višje celote, ki pa ima v skrajni posledici izrazito utilitaristično funkcijo in izvor. Gre torej za arhitekturno načelo, ki pomeni oblikovno kvaliteto predvsem zato, ker izhaja iz funkcije stavbe in načina življenja. Lepotni učinek, torej likovna in estetska plat, sta rezultat načina mišljenja, kjer je pomen lepega izenačen s pomenom koristnega.

Zato dimnica na Slovenskem ne pomeni le zastale stavbne in funkcionalne oblike, prežitka v širokih okvirih bolj komplicirane in higiensko ustrežnejše hiše s čistimi bivalnimi prostori, marveč tudi zanimiv in samosvoj arhitekturni pojav. Tu se srečujemo z arhitekturnim »regionalizmom« v najčistejši obliki.

Varstvo spomenikov ljudskega stavbarstva kot etnološko vprašanje

Arhitektura kot eminentna priča o materialni in duhovni kulturi v določenem času in prostoru nam tudi na Pohorju in na Koroškem razgrinja likovne, funkcionalne, socialne in druge dimenzije človekovega življenja. Če bomo poskusili najprej ugotoviti nekaj elementov bivalne kulture (ki kaže predvsem kulturni in gmotni standard), bomo prišli do spoznanja, da je arhitekturna (stavbna) lupina stalnica, ki jo prebivalci ali lastniki postopoma prilagajajo spre-

Sl. 14 Strojna, gospodarsko poslopje pri Pokršniku iz leta 1839

Fig. 14 Strojna, the farmbuilding at Pokršnik's, from 1839

membam v načinu življenja. Prav zato je starejša kmečka hiša, ki je v rabi še danes, pričevanje o življenju v času njenega nastanka in o prilagajanjih v kasnejših obdobjih.

Velik kmečki dvorec, izveden v lesu, na Strojni ali pa dimnica na Pernicah sta kot arhitekturi obdržala temeljne poteze arhitekture iz 18. stoletja, ohranila sta tudi večino tradicionalnih funkcionalnih prvin, vendar v povsem novem kontekstu. Srečamo se s podobnim paradoksom kot pri ocenjevanju starih mest in mestnih arhitektur. V kmečki arhitekturi (zgrajeni v 18. stoletju) gledamo pravzaprav dvojno sliko: staro lupino in način življenja, ki sicer teče po utečenih kolesnicah, je vendarle vpet v naš čas. V prvi vrsti moramo ugotoviti, da se je v tem času bistveno spremenil higienski standard, hkrati pa je hiša v stoletjih dobila toliko drobnih izboljšav, da je postala kot bivalna celota nekaj povsem drugega. Naj omenimo le razsvetlavo, zračenje, pohištvo, posteljnino, obleke, informacijska sredstva, prehrano itd. Čeprav gre za prvine, ki se ne vežejo neposredno na stavbarstvo, vendarle odločajo o njegovi uporabnosti in izkoriščanju.

Podobno učinkuje tudi prezentirana, muzejsko urejena kmečka hiša, opremljena z originalnim inventarjem (rekonstruirana oprema, značilna za neko določeno obdobje). Postavljena je v čisto in urejeno okolje, prav tako čista je tudi notranjščina. Prezentirana postelja (ležišča) in deli pohištva so restavrirani in prilagojeni razstavnim namenom. Kljub temu da jih najdem na izvirnih mestih, pa vendarle učinkujejo drugače — predvsem kot likovna in okrasna struktura! Zato dobimo tudi bistveno drugačen vtis o življenju v takem prostoru. Hkrati pa ne smemo zanemariti dejstva, da je prezentirana ali pa sodobnemu

načinu življenja prilagojena hiša osvetljena na drugačen način, diskretno z električnimi svetilkami. Zasteklena in čista so tudi okna, v izbah ni kokoši ali celo pujskov. Nekdanji edini bivalni prostor (kot na primer v dimnici) ima danes funkcijo dnevne sobe, spalnica pa je v adaptiranem prostoru, ki je nekoč služil v drugačne namene!

Spremembe se kažejo tudi na populacijski ravni. Kmečke družine imajo danes sorazmerno malo otrok, ki se večinoma šolajo, zato nam hiša z majhno družino nehote vsili drugačen pogled na staro funkcijo stavbe. Prav tako nas lahko zapelje v zmoto opuščena, drugače dokaj dobro ohranjena hiša. Tudi tu gledamo predvsem široke prostore, čisto stavbno lupino, drzne kombinacije lesa in kamna, smotrno in lepo izpeljana zunanja stopnišča in hodnike ter množico izredno lepo in smotrno izpeljanih konstrukcijskih detajlov, ki imajo poudarjeno likovno funkcijo.

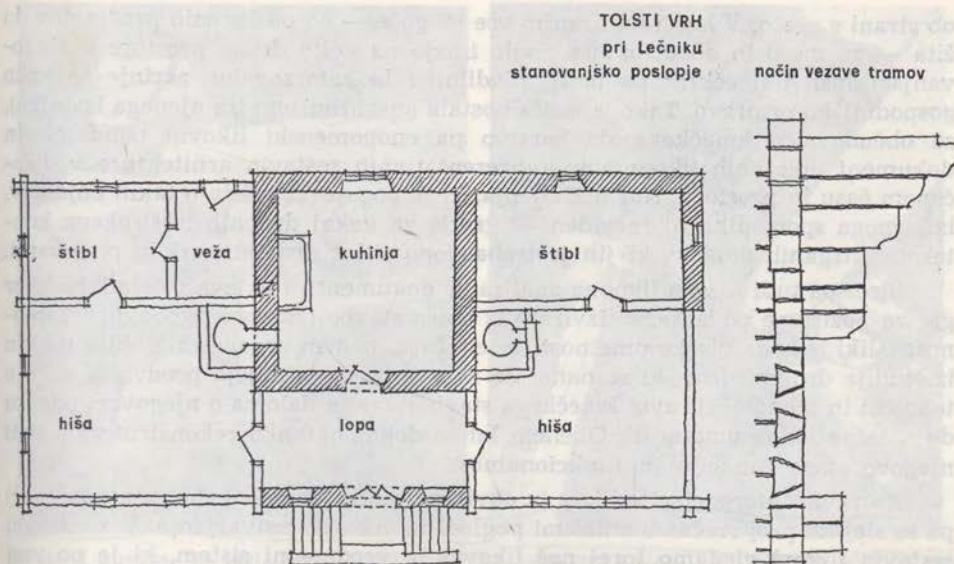
V skandinavskih deželah so hkrati z gradnjo muzejev na prostem skušali najti rešitev tudi za predstavitev življenja v stari, muzejski hiši. Vendar so se omejili predvsem na malce teatralno prikazovanje običajev ali pomembnejših del (obrti) in na hostese v slikovitih ljudskih nošah iz 19. stoletja. V našem okolju, kjer nismo prišli niti tako daleč, pa se rekonstrukcije življenja omejujejo zgolj na suhoparen prikaz dejavnosti.

Zato lahko ugotovimo, da spomenik sam po sebi ni vedno dovolj zgovorna priča o dogajanjih v določenih časih, predvsem zaradi sedimentov v njegovi notranjosti. Škoparjeva hiša, ki so jo kot objekt v celoti prenesli na muzejski vrt Loškega pokrajinskega muzeja, je v taki luči spomenik (dokument) na dveh ravneh. Kot lupina govori o stavbarski kulturi v času med koncem 16. in začetkom 20. stoletja (ko so k hiši dodali še kamro — spalnico), z vso originalno in dopolnjeno opremo pa o načinu življenja in o sedimentih starega v teh okvirih v prvih desetletjih našega stoletja. Oprema, poudarek je predvsem na oblikovanih predmetih za vsakdanjo rabo, je večinoma nastala konec 18. in v 19. stoletju. V času, ko so hišo namenili novi muzejski funkciji, je bil del te opreme še v rabi, nekaj je bilo deponirane na podstrešju, nekaj je živelo v spominu zadnje lastnice, dobršen del opreme pa je izviral iz časa po prvi svetovni vojni.

Zato je Škoparjeva hiša v etnološkem pogledu (tudi kot prezentiran muzejski objekt) predvsem priča o zadnjih letih življenja tradicionalne arhitekture, ko se je začela kazati vedno večja razlika med lupino in vsebino.

Oprema, ki jo najdemo v trenutku, ko poslopje ocenimo kot dokument ali spomenik, nas zelo lahko zavede v zmoto. Ob starejših predmetih nehote domnevamo, da so to v bistvu nadomestila za starejše enake predmete, zato si tudi opremo v renesančni ali baročni hiši predstavljamo enako. Vendar nam podrobnejša analiza marsikaj razkrije. Za 18. stoletje vemo, da je bil stol v kmečki hiši posebnost. V 19. stoletju pa je pri mizi že več stolov; na podlagi tega bi po logiki današnje opreme lahko sklepali tudi o starejši razporeditvi in številu. Tako pridemo do predstave o sorazmerno bogato opremljenem interierju (vsaj kar zadeva število predmetov, zlasti še okrasnih), ki pa najbrž ne ustreza historičnim dejstvom.

Velik kmečki dvorec z nekaj velikimi prostori in množico gospodarskih prostornin (klet, »kleti«, kašča, priročna shramba, čumnata itd.) je v današnjem trenutku, posebno če se ozremo na življenjski standard naprednega kmetovalca,

Sl. 15 Tolsti vrh, pri Lečniku, stanovanjsko poslopje in način vezave tramov

Fig. 15 Tolsti vrh, the Lečnik home, the dwelling house and (left) the way of beam-jointing

odličen in v bistvu tudi idiličen okvir za življenje in različne dejavnosti, kjer bi lahko imel pglaviltn vlogo t. i. kmečki turizem. Tudi tu vidimo mnoge pridobitve sodobnega življenjskega standarda: od pralnega stroja do televizijskega sprejemnika in radia. Kot zanimivost lahko navedemo, da je televizor dobil častno mesto v izbi, in sicer v nekdanjem bogkovem kotu (kar za gledanje niti ni najboljše, saj je miza s stoli in klopjo tik pod aparatom!).

Arhitekturna lupina s starinsko poslikavo in okrasjem na zunanjsčini ter bogatim kamnoseškim dekorjem in ornamentalnimi prviniami v notranjsčini (oboki, leseni stropi, peči) je dandanes le okvir, v katerem poteka življenje na način, lasten posebni družbeni plasti v 20. stoletju. Iz tega pa prenašamo nekatere posledice tudi v rekonstrukcijo življenja v starejših obdobjih, iz tega pa mnogokrat sledi romantična predstava o razmeroma ugodnem življenju bogatejšega kmeta, predvsem pa predimenzioniran pomen arhitekturne lupine.

Potemtakem se srečujemo z latentno nevarnostjo, da bi določene pomenske odtenke arhitekture in njenega okvira razširili prek razumnih meja. Gre za podobno smer razmišljanja kot v starejši etnologiji, ki je preprostejšo leseno arhitekturo štela na pratip, veljaven za vse čase. Sedimenti iz časovnih obdobj (med časom nastanka in današnjim dnem) so prispevali bistven delež, ki je včasih lahko tudi bolj čustvene narave ali pa si zaradi določenih mitoloških struktur v naši interpretaciji ljudske umetnosti obliko in funkcijo razlagamo izrazito samovoljno.

Poljubna lesena kašča na Koroškem (vzemimo primer iz Strojne) je sestavni del domačije, pravzaprav pomemben prestižni poudarek in hkrati strogo funkcionalna enota. Danes ima tako objekt le še nekaj sledov prejšnjega namena — starim namenom največkrat služita le klet (za shranjevanje pijače) in lopa

ob strani s prešo. V kašči pa hranijo vse mogoče — od odsluženih predmetov do žita — za meso in občutljivejša živila imajo na voljo druge prostore v stanovanjski hiši, največkrat pa poleg hladilnika in zamrzovalne skrinje še kako gospodinjsko pripravo. Tako je kašča postala anarhronizem (za njenega lastnika), za občudovalca kmečkega stavbarstvo pa enopomenski likovni poudarek in dokument določenih likovnih in reprezentativnih sestavin arhitekture v določenem času in prostoru. Način življenja, ki je pogojeval gradnjo takih objektov, iz samega spomenika ni razviden — gre le za nekaj drobnih iz širokega konteksta iztrganih dejstev, ki jih je treba dopolniti z drugimi viri in pričevanji.

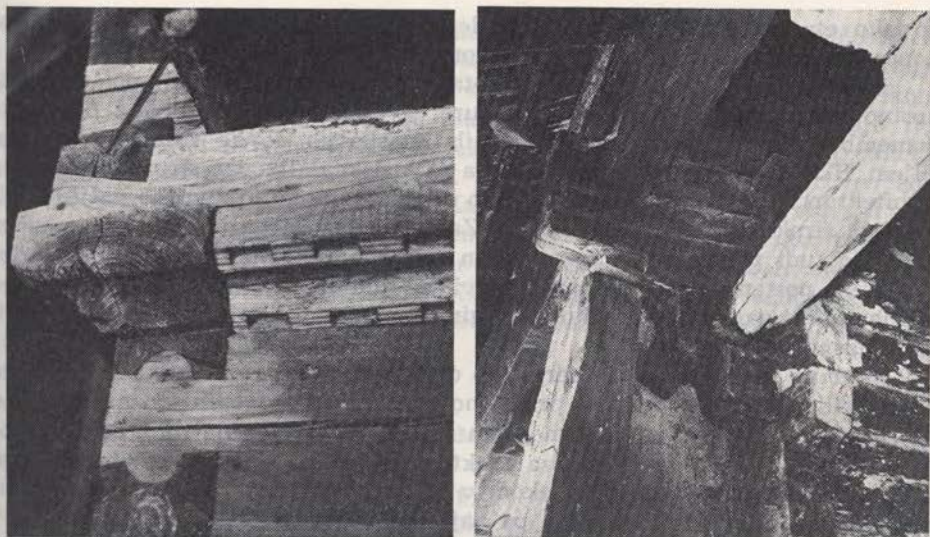
Sicer pa tudi zožena likovna analiza ne dokumentira pojava v celoti. Kolikor gre za pozitivne podatke, ki izvirajo iz opisa stavbe (stavbna zgodovina, sorodnost z liki iz koda visoke umetnosti v tem času, pomen posameznih oblik itd.) in iz študija drugih virov, ki se nanašajo na stavbo, nam dajejo predvsem sliko o tehnični in tehnološki ravni kmečkega stavbarstva in deloma o njegovem odnosu do sočasne stilne umetnosti. Obenem lahko dokaj natanko rekonstruiramo tudi njegovo staro funkcijo in funkcionalnost.

Na ravni interpretacije likov (v okvirih strukturalne ali kake druge metode) pa se slej ko prej srečamo z našimi pogledi na likovno ustvarjanje. V kontekstu sestavin (likov) gledamo torej naš likovni in vrednostni sistem, ki je po vsej verjetnosti drugačen od tistega, ki ga je imel kmet v 18. stoletju (lahko tudi prej ali kasneje).

Zato lahko vnovič ugotovimo, da je uporaba spomenika kot pomembne pričevalne prvine pravzaprav le del celotnega postopka rekonstrukcije (recimo) načina življenja v nekem času. Zato pa lahko toliko več pove o likovnem obzorju naročnika (in izvajalca) in o določenih sestavinah splošne likovne kulture. Zato je arhitektura (kot lupina) lahko okvir za tako razpravljanje. Pri tem bi lahko pripomnili, da je arheologija zgodnjega srednjega veka pri nas ob raziskavah drugih materialnih ostankov prevečkrat pozabila na stavbarstvo, zato je slika o življenju Slovencev v prvih stoletjih po naselitvi več kot pomanjkljiva, saj lahko kontinuiteto v najbolj razširjeni arhitekturni (stavbarski) plasti dokazujemo zgolj na podlagi domnev in s primerjavami iz drugih dežel.

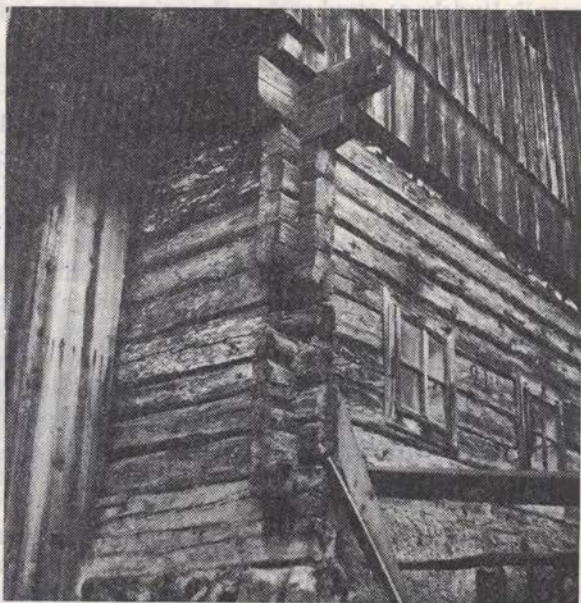
Kolikor pa raziskujemo kmečko ali ljudsko stavbarstvo kot kulturni element (kjer je predmet obdelave tudi njen končni cilj), se historična razsežnost najpogosteje pragmatizira. Tako postanejo (na sodoben način interpretirani) tehnični in likovni poudarki ali detajli alibi za določeno smer v modernem oblikovanju ali pa celo izhodišče za oblikovanje. To pa pomeni, da je zgodovinski razvoj (ali točneje opis tega razvoja) podrejen našemu tipu percepcije likov ali iskanju tehničnih načel. Omenimo le Grabrijanovo analizo jugoslovanske orientalske hiše, v kateri gre v bistvu za potrjevanje Le Corbusierovih tez o funkciji in obliki sodobne stanovanjske hiše.

Te ugotovitve pa seveda ne pomenijo, da so take raziskave »nepravilne« — nasprotno, potrebne in zaželene so, ne smemo pa jih enačiti z etnološkim pogledom na materijo. Spet gre za protislovje, ki tip »pragmatičnih« raziskav postavlja bliže etnologiji kot klasične etnološke raziskave, pri katerih gre pravzaprav za »narodopisni« sistem registracije zanimivih pojavov iz slikovitega ljudskega življenja v preteklosti. Mislimo povedati, da ima uporaba tradicionalnih regionalnih načel (tako kot njihovo iskanje) v arhitekturi naše sodobnosti tudi

Sl. 16—17 Strojna. Na levi: detajl konstrukcije na kašči (pri Oplazu). V likovnem pogledu gre za prenos motiva venčnega zidca v les. Stiki brun so oblikovani v načelu kot »šivani robovi«. — Na desni: starejši, ambicioznejši način vezave brun in konstrukcijska rešitev konzolnih nosilcev strešnega oklepja. 18. stoletje

Fig. 16—17 Strojna. On the left: a detail of the granary construction (the Oplaz home). From the architectural point of view, it is a transposition of the string course motif into timber. In principle, the beam junctures are formed like the Baroque »sewn corners«, alternately laid quoins. — On the right: an older (18th century), more ambitious way of log-binding, and a constructional solution of console supports of the roofing

Sl. 18 Podkraj, primer funkcionalne vezave brun na vogalu hiše iz 19. stoletja. V primeri s starejšimi primerki gre za manj skrbno obdelavo brun in stikov

Fig. 18 Podkraj. An example of the functional log-binding at the corner of a 19th century house. If compared to older examples, it shows a less careful elaboration of logs and their junctures

izrazito etnološke razsežnosti, saj zadeva način življenja nas samih, ki smo konec koncev lahko tudi pomemben predmet etnoloških raziskav.

Iz zoženega likovnega zornega kota, pri katerem gre predvsem za umetnostno interpretacijo ljudske arhitekture, so zgodovinske sestavine prav tako pomembne kot pri drugače usmerjenih raziskavah, le da služijo drugačnim ciljem. Hkrati pa ne smemo pozabiti, da so raziskave likovne strukture umetnin (arhitektur) itd. pogojene tudi s splošno družbeno klimo in z vedno večjim zanimanjem širokih krogov za umetnost. Zahteve modernega človeka potemtakem odsevajo tudi v stroki, ki na ta način preneha funkcionirati kot akademska stroka in postane živa vez med pojavi in ljudmi. V bistvu gre za podobno razmerje, kot ga malce nerodno propagira dnevna politika za povezavo znanosti in proizvodnje.

Sicer pa je v enakih razmerjih do družbe tudi širša etnološka veda, lahko bi govorili celo o možnostih za praktično uporabo znanstvenih spoznanj (recimo v urbanizmu, planiranju kulturnega in materialnega razvoja itd.), da ne govorimo o pomenu vede, ki ga ima za praktično reševanje spomenikov in za druge znanosti, ki se ukvarjajo s človekom v historični perspektivi. V tej navidezni stranski poti našega razmišljanja pa najdemo osnovo za neko drugo tezo.

Ker je čas »čistih« akademskih disciplin vendarle minil, je težko govoriti (tudi na področju ljudskega stavbarstva) o eminentnem umetnostnozgodovinskem, etnološkem ali spomeniškovarstvenem interesu in ciljih. Pomen vede in znanosti sploh je v tem, da išče vedno nove probleme, za rešitev novih problemov pa je treba poiskati nove metode. Novi problemi pa seveda izvirajo iz našega življenja in časa, torej na področju arhitekture iz našega načina percepcije umetnine (likovnega organizma). Na tej točki pa tudi spoznavamo pomen stare umetnosti za naš čas, saj v njej odkrivamo zastavljena vprašanja in pomeni, ki se jih ustvarjalci v preteklosti sploh niso zavedali. Zato je tudi spomenik ljudskega stavbarstva (če se omejimo na problematiko likovne percepcije in interpretacije) nujna sestavina našega okolja. Smer prezentacije in poudarjanja določenih problemov (oblik, tehničnih rešitev, sintez itd.) pa iz spomenika neke minule kulture ustvarja tudi spomenik našega časa in sestavin našega načina življenja — torej smo spet pri etnologiji!

Kmečko stavbarstvo, ali točneje rečeno: spomeniki te arhitekture funkcionirajo na več pomenskih ravneh, na katerih imajo kot dokument dokaj natančno določeno mesto. Tako lahko ugotovimo, da je etnološki spomenik (konkretno ljudska arhitektura, gospodarsko poslopje itd.) kompleksna tvorba, ki vsebuje vrsto pomenov v »šifriranih znakih« — likih in tehničnih oblikah — od interesa raziskovalca pa je odvisno, katere izmed teh pomenov (znakov) bo interpretiral in raziskal. Zato je za varstvo spomenikov nujno treba upoštevati ne le kompleksnost, marveč tudi mnogopomenskost spomenika, ki pa je neokrnjena le tedaj, če ostane spomenik nespremenjen, torej tak, kakršnega smo podedovali, pa naj gre za organizem, ki je nastajal več stoletij, ali pa objekt iz enega liva. Kot manjši popravek lahko dodamo le misel, da lahko nekatere starejše (in redkejše) detajle tudi ustrezno poudarimo, vendar ne v škodo ostalih pričevalnih sestavin.

V nasprotju s takim, etnološkim pogledom na spomenik je umetnostnozgodovinski interes nekoliko ožji že zato, ker ga zanimajo predvsem likovne sestavine arhitekture (likovnega organizma). Zaradi specifičnosti umetnostnega ma-

teriala, ki ga v mnogih primerih vrednotimo predvsem po »stilni čistosti« in navadno više cenimo starejše stilne oblike od mlajših (radikalna odstopanja najdemo le pri vrednotenju vrhunskih stvaritev), se pogosto uveljavlja rekonstrukcija »prvotnega stanja«, to je stanja pred barokizacijo, gotizacijo itd. Hkrati pa je bil do nedavna vsak dodatek na objektu ali umetnini iz 19. stoletja povsem jasno označen kot nekvaliteta. Sicer pa je pri slikah stvar vendarle nekoliko drugačna kot pri arhitekturi. Kasnejši dodatki na poljubni starejši sliki so po vseh merilih degradacijski elementi, ki jih je treba odstraniti, po historični in etnološki plati pa so pomemben dokument o spremembah načina percepcije likovnih produktov, zato imajo čisto dokumentarično vrednost, ki pa je seveda manjša od vrednosti celostne umetnine. Zato moramo take dodatke ohranjati predvsem arhivsko.

OPOMBE

¹ Omeniti moramo predvsem avtorje, ki s svojimi prispevki načenjajo tudi problematiko dimnic na slovenskem ozemlju (tako v mejah Jugoslavije kot v zamejstvu). Klasične tekste so napisali predvsem K. Rham (*Urzeitliche Bauernhöfe im german.-slawischen Waldgebiet, Braunschweig 1908*); V. Geramb (*Kulturgeschichte der Rauchstuben, Wörter und Sachen IX, Heidelberg 1924; Die Rauchstuben in Lande Salzburg, Salzburg (O. Müller) 1950; Kärntner Rauchstuben, Carinthia I, št. 1—3, 144 Jahrgang, 1954, str. 663—732; itd.*), O. Moser (*Zur Geschichte und älteren Verbreitung der Rauchstuben in Rosental, v Geramb-Festschrift »Volk und Heimat«, Graz 1949*) in drugi.

² S. Vurnik: Kmečka hiša Slovencev na južnovzhodnem pobočju Alp, *Etnolog IV, Ljubljana 1930, str. 30—86*

R. Ložar: Kmečki dom in kmečka hiša, *Narodopisje Slovencev, Ljubljana 1944*

R. Kotnik: Slovenske starosvetnosti, Založba Svet, Ljubljana 1944

A. Melik: Slovenija I., Slovenska Matica, Ljubljana 1963

V. Novak: Slovenska ljudska kultura, Oris, Ljubljana 1960

³ F. Baš: Kobanski hram, *Časopis za zgodovino in narodopisje XXIII, str. 17—42*

⁴ Prim: D. Grabrijan: Kako je nastajala naša sodobna hiša, *Ljubljana 1959, str. 12—20*

⁵ Prim: F. Kos: Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku I., *Ljubljana 1902, št. 256*

⁶ Obliko visoko razvite kmečke hiše na alpskem ozemlju (s črno kuhinjo in čistim bivalnim prostorom) izvajata iz kolonizacijskega doma:

C. Avguštin: Oris razvoja meščanske arhitekture v Kranju od srednjega veka do začetka 20. stoletja, *Kranjski zbornik 1970, Kranj 1970, str. 227—244*

I. Sedej: Ljudske prvine v arhitekturi mesta Kranja, *Kranjski zbornik 1970, Kranj 1970, str. 262—267*

⁷ Prim: R. Weiss: Häuser und Landschaften der Schweiz, Erlenchbach - Zürich 1959

⁸ Prim.: V. Geramb: Kärntner Rauchstuben, *Carinthia I, št. 1—3, 144. Jahrgang, Klagenfurt 1954, sliki na strani 711*

⁹ Prim: V. Geramb: o. c., slike na straneh 678, 681, 684, 689 in 694

¹⁰ Večina citiranih avstrijskih (posebno koroških) avtorjev povezuje obliko domačije zaokroženega tipa (Ringhof) s starim nemškim, germanskim stavbarstvom. Vendar tako naše kot avstrijsko gradivo kaže, da je taka oblika vendarle rezultat dolgega razvoja in lahko njeno uresničitev datiramo šele v 18. ali kvečjemu 17. stoletje, skratka v čas, ko se začne uveljavljati naprednejša hlevska živinoreja.

NA ROB RESTAVRATORSKIM AKCIJAM PO POTRESIH LETA 1976

Ivan Bogovčič

Ljubljana, Zavod SR Slovenije za spomeniško varstvo

UDK 7.025:550.34

ON RESTORATION WORK
AFTER THE 1976 EARTHQUAKES

IZVLEČEK

Vsebina članka je posvečena popotresnim akcijam restavradorjev na potresnem območju, predvsem v Breginjskem kotu. Te akcije so opozorile na nekatere pomanjkljivosti v organizacijsko-tehničnem pogledu, predvsem pa na neprimeren in slabo opremljenost te dejavnosti. Kljub tem slabostim je restavradorjem uspelo opraviti zastavljene naloge, in sicer zaradi izjemne požrtvovalnosti vsakega posameznika in celote.

Del članka je posvečen nekaterim ugotovitvam, do katerih smo prišli ob teh restavratskih delih.

The article is concerned with the restorers' activities in the area which had been inflicted by earthquakes, especially at the surroundings of Breginj (the Breginjski kot). These activities showed some deficiencies in the organization and technics, and most of all the unsuitable, deficient equipment of the restorers. In spite of these weaknesses, the restorers managed to fulfil the given tasks, owing to the exceptional readiness of each individual and of the whole group to make sacrifices.

A part of the article deals with some recognitions and conclusions that were reached on basis of our interventions on buildings, inflicted by the earthquakes.

Območje Slovenije, prizadeto v potresnem letu 1976, nedvomno sodi oziroma je sodilo med območja, izjemno bogata z ljudskim stavbarstvom. V mislih imam predvsem Breginjski kot.

Izjemnega in enkratnega Breginja, obkroženega s terasami njiv, sicer ni več. Od nekdanjega »gneзда pod Stolom« je ostalo le majhno jedro v zgornjem delu izbrisane naselja.

Prav to kmečko stavbarstvo je bilo pogosto likovno okrašeno. Ta okras so predvsem sami arhitekturni členi, pogostne pa so tudi tako imenovane »kmečke freske«, s praviloma nabožno vsebino. Ta želja po okraševanju pročelij bivališč sicer ni posebnost tega območja, kljub temu priča o dokajšnji kultiviranosti nekdanjih naročnikov.

To območje ima bogato likovno izročilo tudi v svojih cerkvah. Če lahko štejemo sem že cerkev v Svinem, nato v Sužidu, nadaljujem s pokopališko cerkvijo v Borjani, prav tako pokopališkima cerkvicama nad Sedlom in na Kladju nad Breginjem ter sklenem z osamelo podružnico Sv. Helene nad Podbelo, sem zajel nekaj lepih primerkov gotskih, pretežno pokopaliških cerkva. Vse so ali so bile v daljni in bližnji preteklosti poslikane. Ko so jih prizadeli potresi, so se pod beleži in novejšimi slikarjimi pokazale starejše, kvalitetnejše poslikave.

Sl. 1 Breginj. Delo na provizoričnem delovnem »odru« foto: J. Gorjup)

Fig. 1 Breginj — working on a provisional »scaffold«. (Photo: J. Gorjup)

Našteti likovni pomniki, zbrani na tako majhnem območju, so pravi zaklad narodne kulture. Med njimi ni več cerkvice na ravni kopastega hribečka nad Podbelo. Tam stojijo le ostanki nekdanje stavbe. Ogoleli zidovi, kljubujoči slavolok. Morda ne bi bilo napak, če bi jo tako, kot je, konservirali in ohranili zanamcem kot nemo pričo ujme, ki je prizadejala mnogo gorja tem krajem.

RESTAVRATORSKI POSEGI PO POTRESIH MAJA 1976

Že kmalu po prvih potresnih sunkih smo oblikovali ekipo, da je šla na prizadeto območje ugotavljat stanje likovnih spomenikov in pripravila vse potrebno za njihovo zaščito.

Na podlagi podatkov, ki nam jih je poslal Zavod za spomeniško varstvo iz Nove Gorice, smo pregledali domala vse »kmečke freske« in stenske slike v cerkvah Breginjskega kota in okolice. Dragocene podatke so nam dali tudi sami občani, ki zelo cenijo stvaritve svojih prednikov.

Kljub osnovnemu namenu akcije, ki je bil kot že rečeno, predvsem preventiva, smo opravili tudi obsežnejše posege. Sneli smo »triptih« s pročelja hiše št. 140 v Breginju ter utrdili poslikavo in rebra v cerkvi v Sužidu. Ostalo so bili dejansko manjši preventivni posegi, ki pa so zaradi izjemne situacije in zaradi naše neopremljenosti terjali velik napor in iznajdljivost.

Pri večini cerkva je bil najbolj prizadet apsidalni del, kar priča o siloviti rušilni moči sunkov, ki so potekali v smeri zahod-vzhod.

Sl. 2 Breginj. Odstranjevanje spominske plošče bratoma Tonkli (foto J. Gorjup)

Fig. 2 Breginj — removing the memorial tablet dedicated to brothers Tonkli. (Photo: J. Gorjup)

Zgovoren primer je bila prav gotovo cerkev sv. Helene nad Podbelo. Ko smo se povzpeli k njej, je kazala prav žalostno podobo. Korci so zdrsnili s slemen na spodnji rob strehe, zvonik (»na preslico«) je zasukalo v osi, sunek je izbil kamen in omet iz zazidanega gotskega okna v apsidi, stene so bile razpokane, oltar močno poškodovan.

Kljub zaščitnim ukrepom jo je septembrski potres dokončno obsodil. Pa vendar je približno pol tisočletja kljubovala na majhni ravni kopastega hribčka kot naslednik nekdanjega gradišča.

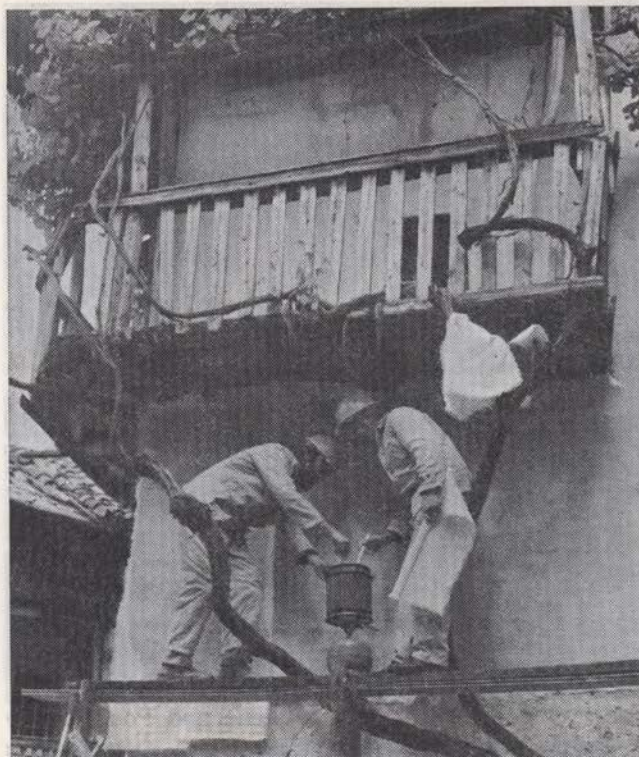
POSEGI PO SEPTEMBRSKIH SUNKIH

Rdeče in rumene označbe na hišah so se po teh sunkih le še pomnožile. Ni bilo dvoma, sodba je bila izrečena. Breginj in Podbela bosta porušena in nadomeščena z montažnimi naselji.

Nam ni preostalo drugega, kot da smo se zopet odpravili v Breginjski konec in reševali (snemali) »kmečke freske« s fasad in notranjščin »odpisanih« hiš.

Začeli smo pri hiši, ki jo je krasila spominska plošča narodnih buditeljev — bratov Tonklijev. Prav tam smo maja utrjevali izбуhli omet. Morali smo pohiteti pred ekipami, ki so se lotile sistematičnega dokaj naporenega in zamudnega rušenja.

Iz Breginja smo se napotili še v Sedlo in Potoke. Vendar to še ni bilo vse. Zmeraj več poslikanih hiš je bilo določenih za rušenje. Snemali smo še v Kobaridu, Tolminu in v Starem Selu.

Sl. 3 Breginj. Priprave za snemanje slike (foto I. Bogovčič)

Fig. 3 Breginj — making preparations for the detaching of the mural painting. (Photo: I. Bogovčič)

OSNOVNE TEHNIČNO-TEHNOLOŠKE ZNAČILNOSTI »KMEČKIH FRESK« S TEGA OBMOČJA

Slikarije so nastale pretežno v 19. stoletju. Razen po času nastanka se razlikujejo tudi po tehnično-tehnoloških značilnostih, po katerih jih na splošno delimo na tri kvalitetne skupine.

Najkvalitetnejše so slikane na močan, bogat apneno-peščen omet, ki je bil vrhu vsega še glajen. Nedvomno gre za slikanje v tehniki »fresco buono«. V to skupino sodijo starejše plasti iz Starega Sela ter iz hiše št. 74 v Breginju. Snemanje teh slik je bilo težavno zaradi neenakomernega enoplastnega ometa, ki je bil nanešen na neravno kamnito gradivo. Hrbtna stran snetih kosov je kazala kepast videz ometa, ki je bil grobo razkopan in je vseboval večje drobce apna. Takšen omet pa otežuje tudi obdelavo hrbtne strani pred armiranjem.

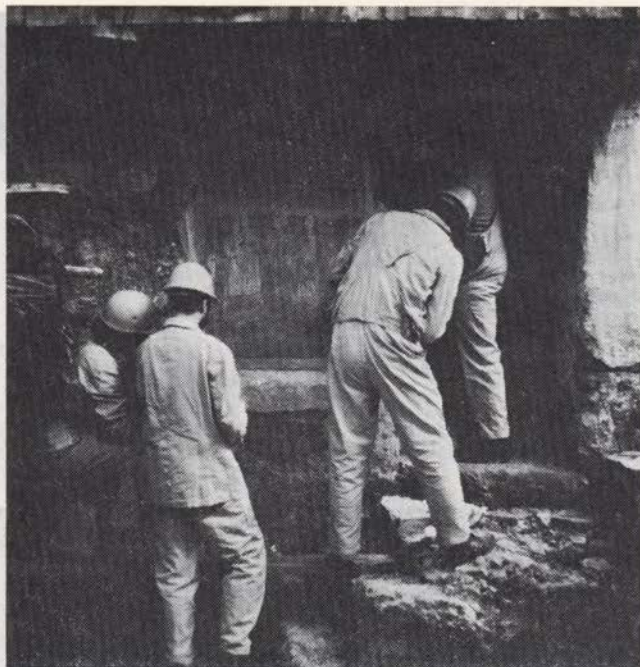
Mlajše slike so slikane praviloma na slabšem, eno- ali večplastnem ometu iz mivke ali drobljenca. Sam omet je dokaj pust, včasih drobljiv. Sem sodijo slikarije iz Breginja, Potokov, Kobarida, Tolmina in mlajše iz Starega Sela.

Izjemen primer najslabše kvalitete je slika, sneta na Sedlu. Slika je na večplastnem beležu. Ta je bila edina sneta »a strappo«.

Sl. 4 Breginj. Brušenje hrbtne strani snete slike (foto I. Bogovčič)
 Fig. 4 Breginj — polishing the backside of the detached mural. (Photo: I. Bogovčič)

Sl. 5 Sedlo. Lepljenje začasnega nosilca (foto J. Gorjup)
 Fig. 5 Sedlo — gluing of the temporary support. (Photo: J. Gorjup)

Sl. 6 Potoki. Snemanje stearske slike s kašče (foto J. Gorjup)

Fig. 6 Potoki — detaching a mural painting from a granary. (Photo: J. Gorjup)

NEKAJ MNENJ IN UGOTOVITEV O NAŠEM PRISPEVKU NA POTRESNEM OBMOČJU

Večina ugotovitev bi se lahko nanašala tudi na druge ujme, kot so poplave, požari, plazovi in vojna. Ker sem imel na skrbi organizacijo te restavratorske odprave, sem mogoče vse pomanjkljivosti občutil bolj prizadeto. Na začetku me je zelo motilo poudarjanje, da je treba prizadetim najprej dati najosnovnejše — streho in hrano. Menim, da je to samo po sebi umevno. Človek pa zasluži več kot to — zasluži celovito pomoč. Tudi slike, ki jih je dal »namalati« oče, ded ali praded, so del njegove eksistence, njegovega včeraj in danes. In njegov jutri mora biti tudi human. Z dobro voljo in iskreno pomočjo nas vseh je mogoče dati takšno celovito pomoč. Pri našem delu so nam bili prizadeti sami s svojim odnosom do teh »malarij« v veliko moralno oporo.

Za take primere je seveda nujno imeti posebne sklade, ki bi zagotavljali takojšnjo, nemoteno in učinkovito akcijo. Ugotovili pa smo tudi lastno tehnično nepripravljenost. Krivca ne kaže iskati. To tudi ni namen tega sestavka. Pomembno je, da se pripravimo za morebitne podobne situacije.

Str. 105: sl. 7—9 Sv. Helena nad Podbelo. Pogled v prezbiterij in (desno) pogled na cerkev z jugozahodne strani po septembrskem potresu (foto F. Kokalj in I. Bogovčič). — Spodaj: ti medaljoni so kljub provizoričnemu zavarovanju po septembrskem potresu nato med zimo propadli (foto I. Bogovčič)

P. 105: fig. 7—9 St Helen above Podbela. View of the presbytery and (right) of the church from the SW after the second great earthquake in September 1976. (Phot: F. Kokalj, I. Bogovčič.) — Below: despite our provisional protection after the September earthquake these medallions were destroyed during winter. (Photo: I. Bogovčič.)

Sl. 10 Sv. Helena nad Podbela. Snemanje poslikave v notranjščini oktobra 1977 (foto I. Bogovčič)

Fig. 10 St Helen above Podbela — detaching the inside murals in October 1977. (Photo: I. Bogovčič)

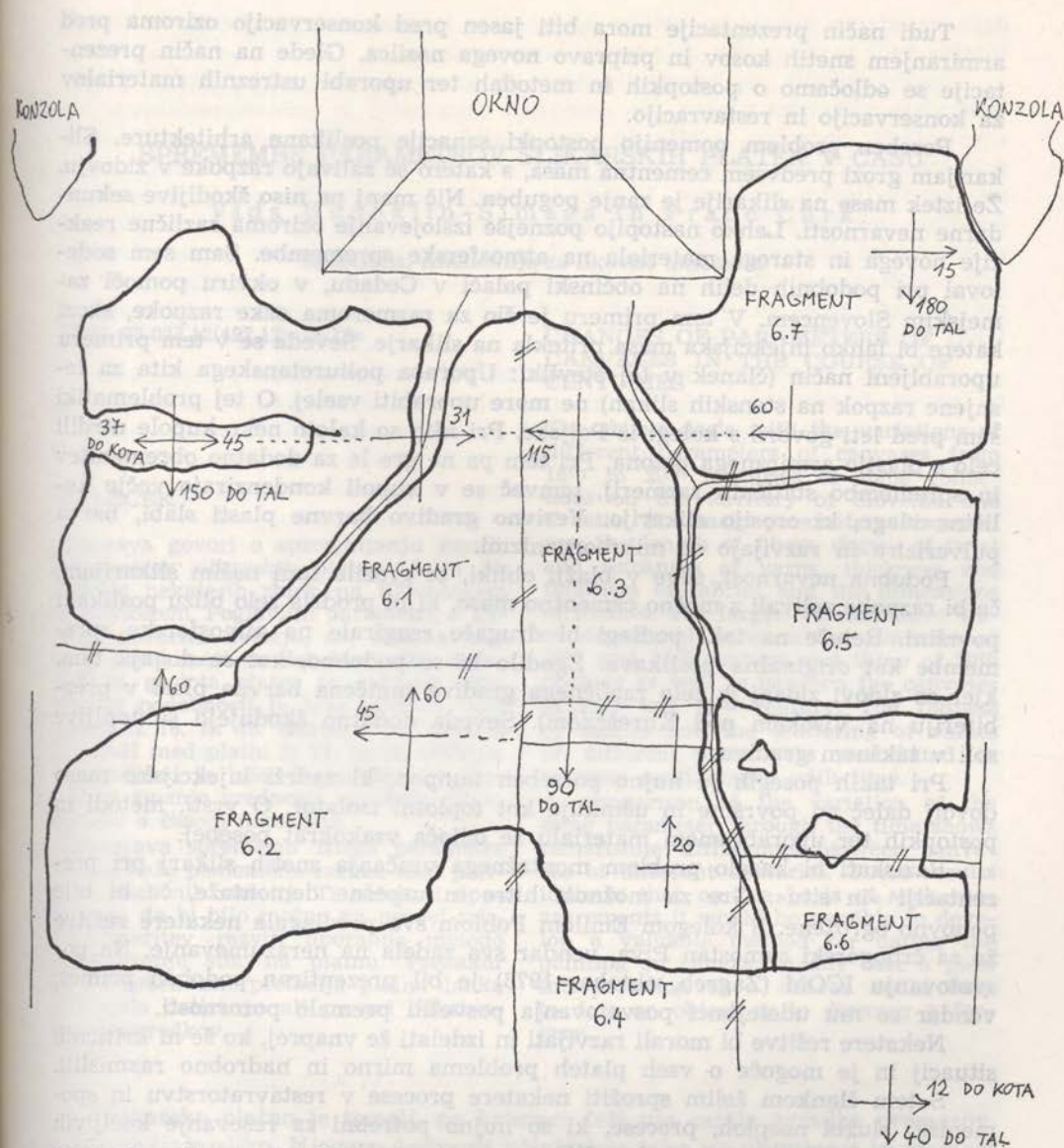
Tokrat smo šli na pot z lastnimi osebnimi vozili, ki ne zmorejo ne teže ne vsake poti. Imeli smo kladiva, dleta, »kopja«, gazo, platno in lepilo. Sposojali smo si lestve po hišah, lovili na njih ravnotežje in reševali, kar je bilo mogoče. Snete kose smo morali deponirati na kraju samem.

Danes bi bilo že nekoliko ugodneje. Imamo eno terensko vozilo in delovni oder.

V trenutkih, ko se me je polaščalo malodušje, sem razmišljal o različnih možnostih, kako dobiti ustrezno opremo in material. Pomislil sem na različne odprave in »odprave«, ki so jih neštetokrat opremile posamezne delovne organizacije. Le zakaj je naše poslanstvo manj pomembno? Prepričan sem, da imamo le premalo poguma, da bi prosili koga za pomoč. Tiste dni pa sem glede tega doživel manjše razočaranje. Na prošnjo — šlo nam je za nohte — da bi nam proti plačilu dobavili neki material, so mi iz neke tovarne kategorično odgovorili »ne«. Napotili so me na trgovsko mrežo, ki prodaja njihov finalni izdelek, ta pa ne ustreza popolnoma našim zahtevam. A šlo je za izjemno situacijo!

Iz vsega sledi, da moramo čimprej izpopolniti svoja delovna sredstva in nabaviti ustrezen, obstojen material, ki ga je mogoče v nujnih primerih takoj uporabiti. To ne sme biti le skrb peščice ljudi, pač pa usmerjena akcija spomeniškovarstvene službe in samoupravnih interesnih skupnosti.

Kritično je treba oceniti tudi ne celovitost akcij. Za snemanje se zagotovo sredstva, za konservacijo in ustrezno prezentacijo snetega gradiva pa

Sl. 11 Shematična ponazoritev snete stenske slikarije v p. c. sv. Helene nad Podbelo (severovzhodna travaja prezbiterijska) (risal I. Bogovčič)

Fig. 11 Schematic presentation of the detached murals from the north-east bay of the sanctuary in the St Helen's church above Podbela. (Drawn by I. Bogovčič)

zmanjka »sape«. Začete akcije je nujno treba nadaljevati in dokončati, ker sčasoma nastanejo neljube spremembe v snetem in pomožnem gradivu. To otežuje nadaljnje delo na snetih slikah in je zato tudi končni rezultat lahko občutno slabši.

Tudi način prezentacije mora biti jasen pred konservacijo oziroma pred armiranjem snetih kosov in pripravo novega nosilca. Glede na način prezentacije se odločamo o postopkih in metodah ter uporabi ustreznih materialov za konservacijo in restavracijo.

Poseben problem pomenijo postopki sanacije poslikane arhitekture. Slikarijam grozi predvsem cementna masa, s katero se zalivajo razpoke v zidovju. Že iztek mase na slikarije je zanje poguben. Nič manj pa niso škodljive sekundarne nevarnosti. Lahko nastopijo poznejše izslojevanje oziroma različne reakcije novega in starega materiala na atmosferske spremembe. Sam sem sodeloval pri podobnih delih na občinski palači v Čedadu, v okviru pomoči za mejskim Slovencem. V tem primeru je šlo za razmeroma ozke razpoke, skozi katere bi lahko injekcijska masa pritekla na slikarje. Seveda se v tem primeru uporabljeni način (članek v tej številki: Uporaba poliuretanskega kita za tesnjene razpok na stenskih slikah) ne more uporabiti vselej. O tej problematiki sem pred leti govoril s kolegi iz Poljske. Pri njih so kaloto neke kupole utrdili celo s plastjo armiranega betona. Pri tem pa ne gre le za dodatno obremenitev in spremembo statičnih razmerij, temveč se v kupoli kondenzirajo večje količine vlage, ki orosijo slikarijo. Vezivno gradivo barvne plasti slabi, barva pulverizira in razvijajo se mikroorganizmi.

Podobna nevarnost, seve v blažji obliki, bi grozila tudi našim slikarijam, če bi razpoke zalivali z močno cementno maso, ki bi prodrla zelo blizu poslikani površini. Retuše na taki podlagi bi drugače reagirale na atmosferske spremembe kot originalna poslikava. Zgodilo bi se podobno, kot se dogaja tam, kjer so zidovi zidani iz zelo različnega gradiva (uničena barvna plast v prezbitერიju na Visokem pod Kureščkom). Seveda dodatno škodujejo še topljive soli v takšnem gradivu.

Pri takih posegih je nujno potreben tampon, ki zadrži injekcijsko maso dovolj daleč od površine in učinkuje kot toplotni izolator. O vrsti, metodi in postopkih ter uporabljenem materialu se odloča vsakokrat posebej.

Raziskati bi kazalo problem montažnega vračanja snetih slikarj pri prezentaciji »in situ«. Gre za možnost hitre in uspešne demontaže, če bi bile ponovno ogrožene. S kolegom Emilom Pohlom sva predlagala nekatere rešitve že za črnogorski samostan Piva, vendar sva zadela na nerazumevanje. Na posvetovanju ICOM (Zagreb, oktober 1978) je bil prezentiran podoben primer, vendar so mu udeleženci posvetovanja posvetili premalo pozornosti.

Nekatere rešitve bi morali razvijati in izdelati že vnaprej, ko še ni kritičnih situacij in je mogoče o vseh platih problema mirno in natančno razmisliti.

S tem člankom želim sprožiti nekatere procese v restavracijstvu in spomeniški službi nasploh, procese, ki so nujno potrebni za reševanje kočljivih situacij. Ti procesi in primerne rešitve pa so koristni tudi pri vsakdanjem reševanju naše materialne kulturne dediščine.

SPREMEMBE PARAMETROV SLIKARSKIH PLATEN V ČASU

Vida Hudoklin-Šimaga in Franc Curk

Ljubljana, Akademija za likovno umetnost

UDK 75.023.12(497.12)»18/19«

CHANGES OF PARAMETERS OF CANVASES IN THE COURSE OF CENTURIES

IZVLEČEK

Razprava govori o spreminjanju raznih parametrov slikarskih platen 16. in 20. stoletja nekaterih zbirk na Slovenskem in Hrvaškem. Poglavitni parametri, o katerih govorita avtorja, so: dolžina vlaken, posukanost in debelina niti, debelina in gostota platen in velikost očes. Največ podobnosti je bilo odkritih med platni iz 16. in 18. oziroma 20. stoletja kot tudi med platni iz 17. in 19. stoletja. Ugotovljeno je bilo, da sploščenost tkanin in sipanje vrednosti različnih parametrov s časom naraščajo.

Primerjava sprememb istega parametra v času kaže pomembne razlike med platni iz različnih stoletij. Ti rezultati opozarjajo, da bi bilo možno na osnovi takšnih meritev razviti uporabno metodo za datiranje slik na platnu. Vsekakor pa bi dobra interpretacija platna lahko pomagala datiranju ali pa pri odkrivanju ponaredkov.

The article deals with the variations of different parameters of canvases from 16th to 20th centuries of some collections on the territory of Slovenia and Croatia. The main parameters discussed are: the length of fibers, degree of twist and thickness of yarns, thickness and tightness of fabrics and the dimensions of meshes. The largest resemblances were discovered between the canvases of 16th and 18th century and those of 20th century as well as between the canvases of 17th and 19th century. The flatness of fabrics and the scattering of values of different parameters was found to increase continuously with time.

A comparison of the variation of the same parameter through the time shows remarkable differences between canvases of different centuries. These results indicate that on the basis of such measurements it would be possible to develop a valuable method for dating the painting on canvas. In any case a good interpretation of a canvas could help to date an object or to discover a forgery.

Slikarsko platno je temelj, na katerem leži vsa ostala zgradba premazov, ki sestavljajo sliko. Njegove lastnosti učinkujejo tako na obstojnost in trajnost kot na videz umetniškega dela. V svoji restavratorski in tehnološki praksi že nekaj let zasledujemo pri sodobnih slikah na platnu pojavljanje vedno novih poškodb, napak in nepravilnosti zaradi neustrezne kakovosti slikarskih platen. Problem postaja vedno bolj pereč, zato smo se lotili v okviru raziskovalne naloge Kompatibilnost sistema tkani temeljnik — podloga, ki jo sofinancirata Raziskovalna skupnost Slovenije in tovarna Induplati Jarše, zbiranja podatkov o tehnoloških značilnostih slikarskih platen iz različnih obdobj, da bi določili parametre, značilne za kvaliteto slikarskega platna. V pričujočem

delu navajamo nekaj ugotovitev, ki izhajajo iz dosedanjega študija in so zanimive tudi za muzejske delavce in konservatorje.

Spričo dejstva, da tekstilnih strok ne zanimajo procesi in pogoji, ki jih prestajajo slikarska platna, so omenjeni parametri še zelo neraziskani. Na umetniškem področju je bilo do pred kratkim možno reševati te probleme s primerno izbiro tkanin, ki so, vsaj v prvem delu svoje življenjske dobe, ustrezale postavljenim zahtevam. V tem desetletju pa smo priča splošnim težnjam tekstilne industrije, ki so v letu 1978 povzročile popoln izpad lanene tkanine, primerne za slikarsko platno, iz vseh proizvodnih programov jugoslovanskih proizvajalcev metražnega blaga. Obenem opažamo, da se surova lanena platna poljubnega izvora pri podlaganju dostikrat vedejo prav tako neustrezno kot lahke bombažne tkanine.

Defekte, ki postavljajo sodobna slikarska lanena platna po uporabnosti na raven bombažnih, pripisujemo po eni strani poslabšanju surovine, po drugi pa sodobni industrijski tehnologiji predenja, tkanja in končne obdelave tkanin, ki ustrezajo specifikacijam, neprimernim za slikarska platna. Na slikarskih platnih polpreteklega in preteklega časa se ti defekti, ki jih ugotavljamo vedno pogosteje, niso pojavljali, zato smo skušali zbrati kar največ podatkov o platnih, nastalih do prve polovice dvajsetega stoletja. Obravnavali smo dosegljive primerke iz fundusov Narodne galerije v Ljubljani, Umetnostne galerije v Mariboru, Strossmayerjeve galerije v Zagrebu in galerije Akademije za likovno umetnost v Ljubljani ter primerke, zbrane na restavratorskem zavodu v Zagrebu ter likovnih akademijah v Ljubljani in Zagrebu. S tem je omejena tudi reprezentančnost dobljenega vzorca. Opazovanci iz 16. stoletja so iz Italije. Platna iz kasnejših stoletij so pretežno z območja nekdanje Avstro-Ogrske, nekaj tkanin je iz Italije, Nemčije, Holandije, Francije, Poljske in Jugoslavije, nekatere pa so nedoločljivega izvora.

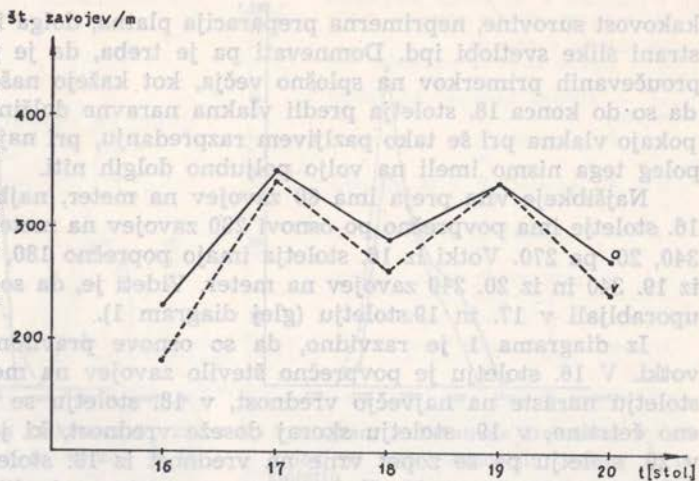
Pri opredeljevanju platen po starosti smo bili dostikrat navezani na datacijo slike na proučevanem platu, ki je nismo mogli preverjati, tako da obstaja pri ocenjevanju posameznih parametrov možnost dodatnih napak zaradi napačno datiranega slikarskega dela ali uporabe platna starejšega datuma, zlasti kadar gre za slikarska platna del, ki so nastala ob prelomih stoletij. Najstarejša obravnavana platna so iz 16. stoletja, najmlajša pa iz lanskega leta. Najštevilnejši so primerki iz prve polovice 20. stoletja.

Tkanine so skoraj vse lanene. Pri tem je treba pripomniti, da so vse priporočane in v literaturi navedene barvne ali drugačne kemične reakcije za ločevanje lanu od konoplje, ki smo jih preskusili, na stari tkanini odpovedale. Prav tako strukturalne značilnosti vlaknine pri vitih prejah ne pridejo več do izraza. Tudi ločljivost po mikroskopskih znakih (opazovanih na navadnem laboratorijskem mikroskopu) se s staranjem vlakna izgubi. Ostale metode, ki bi še lahko z večjo gotovostjo pojasnile omenjeno vprašanje, nam, žal, niso dostopne, zato smo se pri oceni teh dveh surovin morali opreti pretežno le na optične značilnosti, ki so nam znane iz dolgoletnih opazovanj in dela s temi platni, oziroma na deklaracijo proizvajalca.

Vezava velike večine obravnavanih tkanin je navadna platnena. Prvi keper je iz konca 18. stoletja, pa še tu je možno, da je slika napačno datirana. Če primerjamo zbrane podatke, vidimo, da so najstarejša platna iz enojnih

Sl. 1 Diagram 1. Povprečno število zavojev na meter osnov in votkov v času
o — povprečno število zavojev na meter osnov
v — povprečno število zavojev na meter votkov

Fig. 1 Diagram 1: the average number of twists per meter of warps and wefts against time
o — the average number of twists per meter of warps
v — the average number of twists per meter of wefts

niti. Potem se pojavijo ojačitve, najprej na krajcih, nato pri tistih nitih v obeh smereh tkanja, ki so dosti tanjše od ostalih. Največkrat so ojačene osnove. V 18. stoletju se pojavljajo dvojne niti (ena debela, druga tanka) v vseh osnovah platna. Iz 19. stoletja pa imamo več primerov z dvema enako debelima in močno stisnjenima nitima v vseh osnovah, tako da dobimo nekaj rips. Gosta in zbita panama in keper vezava ter konopljena, bombažna in mešana platna se pojavljajo v materialu, ki smo ga zbrali, šele v 20. stoletju. To velja tudi za jadvrovine, ki imajo snopičaste niti iz komaj sukane ali močno vite oziroma presukane preje. Začetek 20. stoletja pozna veliko vrst najrazličnejših lanenih tkanin, izdelanih posebej za slikarska platna. Asortiment obsega tkanine od povsem redkih in neenakomernih do izredno tankih in enoličnih ter gostih in zbitih, ki imajo včasih tudi močno presukane niti v eni ali obeh smereh tkanja.

V naših raziskavah zgodovinskih platen smo opazovali predvsem naslednje parametre: dolžino vlakna, število zavojev preje, debelino niti, debelino tkanine, gostoto tkanine in razmike niti ter potem primerjali velikosti teh parametrov in njihovo spreminjanje s časom.

Spričo neenakomernosti materiala ter včasih le skromnega števila merjencev in pogoste omejitve na nedestruktivne metode določanja in ocenjevanja posameznih parametrov, dobljene vrednosti praviloma niso absolutne, temveč samo primerjalne. Zato se bomo omejili na prikaz globalne slike spreminjanja slikarskih platen skozi stoletja. Podatki iz 16. stoletja so, žal, tako pičli, da nam lahko dajo le najbolj grobo orientacijo o gibanju proučevanih parametrov.

Maksimalna dolžina vlaken, ki smo jih lahko dobili iz platen 16. in 17. stoletja, se giblje od 100 do 160 mm, pri vzorcih iz konca 18. stoletja in iz 19. stoletja pa okrog 70 mm. To lahko pomeni dvoje: ali so tkalci začeli uporabljati krajša vlakna, kar je malo verjetno, ali pa je lomljivost mlajše vlaknine večja. Slednje se lepo sklada z uvajanjem tekstilnih strojev v proizvodnjo, ne smemo pa seveda izključiti ostalih dejavnikov, ki zvečajo krhkost vlakna, npr.: slabša

kakovost surovine, neprimerna preparacija platna, dolga izpostavljenost hrbtni strani slike svetlobi ipd. Domnevati pa je treba, da je prava dolžina vlaken proučevanih primerkov na splošno večja, kot kažejo naše meritve, ker vemo, da so do konca 18. stoletja predli vlakna naravne dolžine. Pri krhki vlaknini pokajo vlakna pri še tako pazljivem razpredanju, pri najstarejših primerih pa poleg tega nismo imeli na voljo poljubno dolgih niti.

Najšibkeje vita preja ima 80 zavojev na meter, najbolj posukana pa 800. 16. stoletje ima povprečno po osnovi 230 zavojev na meter, 17. 350, 18. 290, 19. 340, 20. pa 270. Votki iz 16. stoletja imajo poprečno 180, iz 17. 340, iz 18. 260, iz 19. 340 in iz 20. 240 zavojev na meter. Videti je, da so najbolj sukane preje uporabljali v 17. in 19. stoletju (glej diagram 1).

Iz diagrama 1 je razvidno, da so osnove praviloma močnejše vite kot votki. V 16. stoletju je povprečno število zavojev na meter najmanjše, v 17. stoletju naraste na največjo vrednost, v 18. stoletju se zmanjša za približno eno četrtno, v 19. stoletju skoraj doseže vrednost, ki jo ima v 17. stoletju, v 20. stoletju pa se zopet vrne na vrednost iz 18. stoletja. Zanimiva je podobnost povprečnega števila zavojev na meter pri slikarskih platnih lihih in sodih dvojic stoletij. Relativno frekvenco zavojev na meter osnov in votkov za posamezna stoletja kažejo diagrami 2, 3, 4 in 5.

V 17. stoletju se posukanje preje giblje v območju od 150 do 600 zavojev na meter. Niti z 200 do 400 zavoji na meter se pojavljajo v obeh smereh tkanja enako pogosto pri približno treh četrtninah pregledanih primerkov.

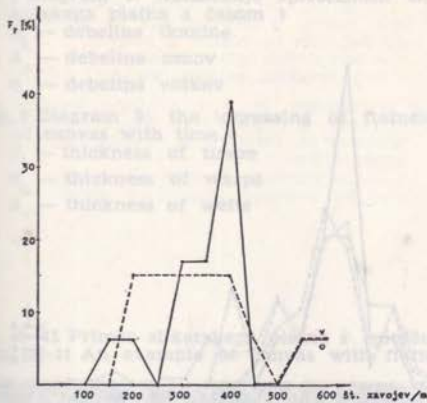
V 18. stoletju kaže število zavojev razpon od 200 do 450 zavojev na meter. V obeh smereh tkanja je največkrat po 250 zavojev na meter. (Omenjeno število zavojev ima 31 % osnov in 44 % votkov.) V celoti ima 13 % merjencev votke močnejše posukane kot osnove, kar je, v primeri z ostalimi stoletji, daleč največje odstopanje od pravila, da so osnove močnejše vite kot votki.

V 19. stoletju se giblje posukanje preje v območju 250 do 700 zavojev na meter, 92 % osnov in 83 % votkov je v območju od 250 do 450 zavojev na meter. Značilno je, da so osnove in votki skoraj enako posukani in da se pojavlja pri nitih v obeh smereh tkanja veliko več različnih vrednosti za število zavojev na meter kot v prejšnjih stoletjih.

V 20. stoletju opazimo še nekoliko večji raztros vrednosti za število zavojev na meter po osnovi in votku kot v 19. stoletju. Vitje preje se giblje od 100 do 800 zavojev na meter. 74 % zavojev na meter je tako po osnovi kot po votku v intervalu od 200 do 300 zasukov. Večina zavojev je torej na občutno ožjem območju vrednosti parametra kot v 19. stoletju. Osnove so vedno močnejše posukane kot votki.

Zanimiv podatek o opazovanem parametru dobimo, če primerjamo relativno frekvenco razmerij števila zavojev na meter po osnovi in votku slikarskih platen različnih stoletij (glej diagram 6).

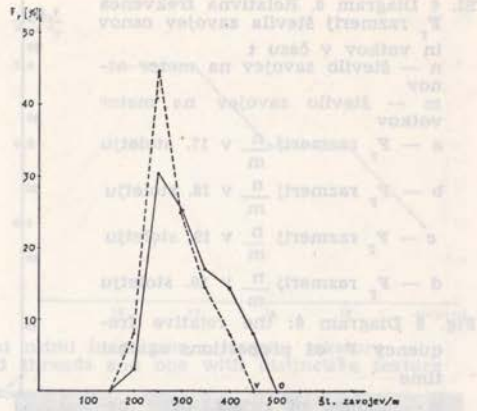
Diagram 6 kaže, da je skozi vsa stoletja število zavojev na meter pri osnovah in votkih v večini primerov enako, kar pomeni, da so tkalci vedno težili k temu, da bi se platno obnašalo v obeh smereh tkanja kar najbolj enakomerno. Razvidno je, da je bila ta težnja najbolj izrazita v 17. stoletju, kar se ujema z našo vednostjo o trajnosti in tehnološki kvaliteti slikarskih del na platnu iz tega obdobja.

Sl. 2 Diagram 2. Relativna frekvenca F_r zavojev na meter osnov in vtokov v 17. stoletju

o — F_r zavojev na meter osnov
v — F_r zavojev na meter vtokov

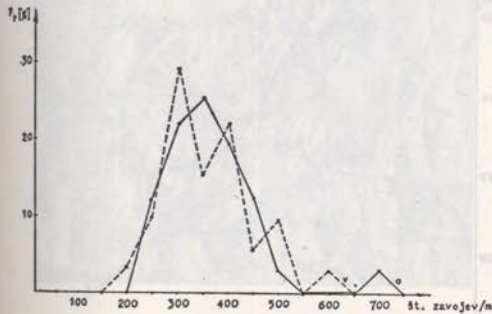
Fig. 2 Diagram 2: the relative frequency F_r of twists per meter of warps and wefts in the 17th century
o — F_r of twists per meter of warps
v — F_r of twists per meter of wefts

Sl. 3 Diagram 3. Relativna frekvenca F_r zavojev na meter osnov in vtokov v 18. stoletju

o — F_r zavojev na meter osnov
v — F_r zavojev na meter vtokov

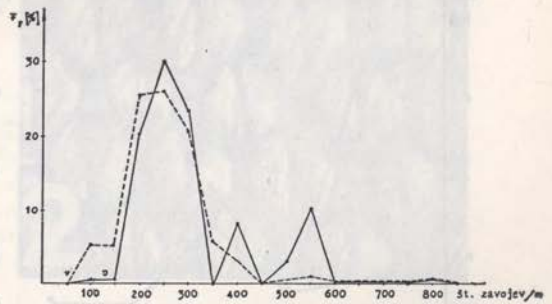
Fig. 3 Diagram 3: the relative frequency F_r of twists per meter of warps and wefts in the 18th century
o — F_r of twists per meter of warps
v — F_r of twists per meter of wefts

Sl. 4 Diagram 4. Relativna frekvenca F_r zavojev na meter osnov in vtokov v 19. stoletju

o — F_r zavojev na meter osnov
v — F_r zavojev na meter vtokov

Fig. 4 Diagram 4: the relative frequency F_r of twists per meter of warps and wefts in the 19th century
o — F_r of twists per meter of warps
v — F_r of twists per meter of wefts

Sl. 5 Diagram 5. Relativna frekvenca F_r zavojev na meter osnov in vtokov v 20. stoletju

o — F_r zavojev na meter osnov
v — F_r zavojev na meter vtokov

Fig. 5 Diagram 5: the relative frequency F_r of twists per meter of warps and wefts in the 20th century
o — F_r of twists per meter of warps
v — F_r of twists per meter of wefts

Število zavojev preje je neposredno povezano z debelino niti. Praviloma so tanke niti močnejše vite kot debele. Debelina niti pregledanih primerkov variira od 0,2 do 2,0 mm. Če si ogledamo diagrama 7 in 8, ki kažeta povprečno

- Sl. 6 Diagram 6. Relativna frekvenca F_r razmerij števila zavojev osnov in votkov v času t
 n — število zavojev na meter osnov
 m — število zavojev na meter votkov
 a — F_r razmerij $\frac{n}{m}$ v 17. stoletju
 b — F_r razmerij $\frac{n}{m}$ v 18. stoletju
 c — F_r razmerij $\frac{n}{m}$ v 19. stoletju
 d — F_r razmerij $\frac{n}{m}$ v 20. stoletju

Fig. 6 Diagram 6: the relative frequency F_r of proportions against time

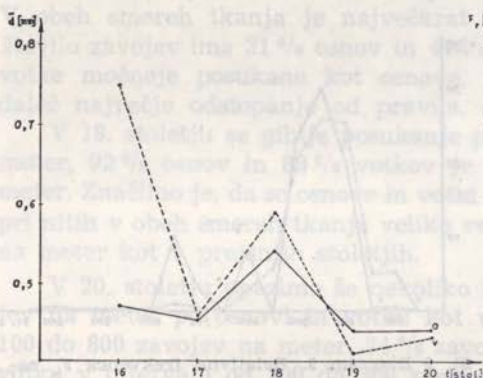
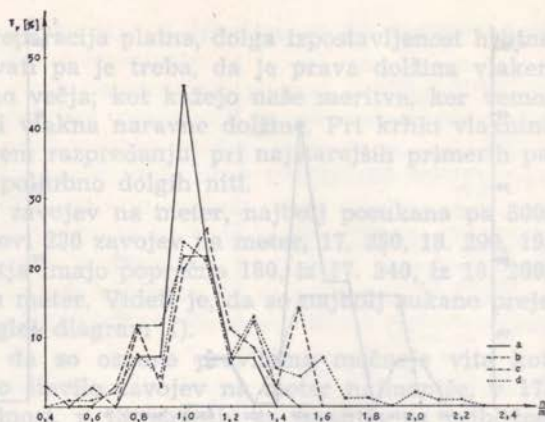
n — number of twists per meter of warps

m — number of twists per meter of wefts

a — F_r of proportions n/m in the 17th century

b — F_r of proportions n/m in the 18th century

c — F_r of proportions n/m in the 19th century

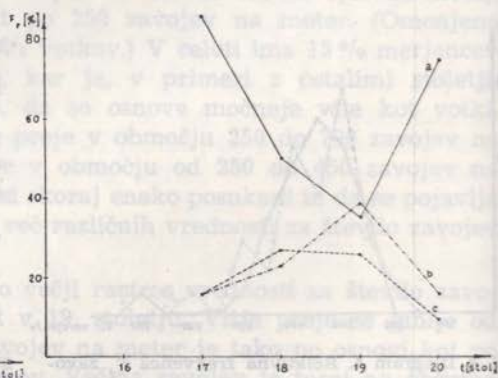

Sl. 7 Diagram 7. Povprečna debelina d osnov in votkov v času t

o — povprečna debelina osnov
 v — povprečna debelina votkov

Fig. 7 Diagram 7: the average thickness d of warps and wefts against time t

o — the average thickness of warps
 v — the average thickness of wefts

Sl. 8 Diagram 8. Relativna frekvenca F_r razmerij povprečnih debelin osnov in votkov v času t

a — povprečna debelina osnov je enaka povprečni debelini votkov
 b — povprečna debelina osnov je večja od povprečne debeline votkov
 c — povprečna debelina osnov je manjša od povprečne debeline votkov

Fig. 8 Diagram 8: the relative frequency F_r of proportions of average thicknesses of warps and wefts against time t

a — the average thickness of warps equals the average thickness of wefts
 b — the average thickness of warps surpasses the average thickness of wefts
 c — the average thickness of warps is below the average thickness of wefts

Sl. 9 Diagram 9. Naraščanje sploščenosti slikarskega platna s časom t

d_t — debelina tkanine

d_o — debelina osnov

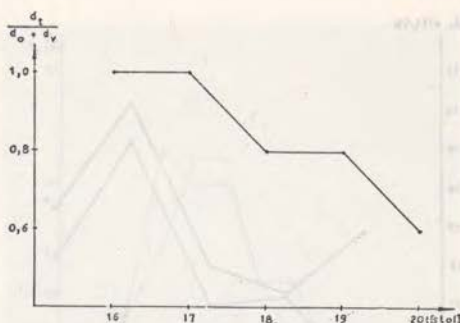
d_v — debelina votkov

Fig. 9 Diagram 9: the increasing of flatness of canvas with time t

d_t — thickness of tissue

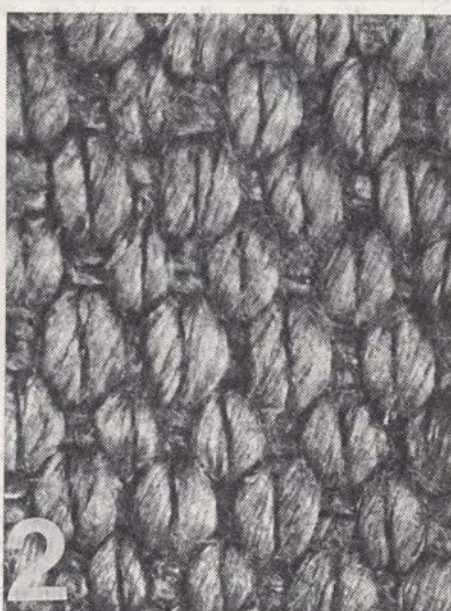
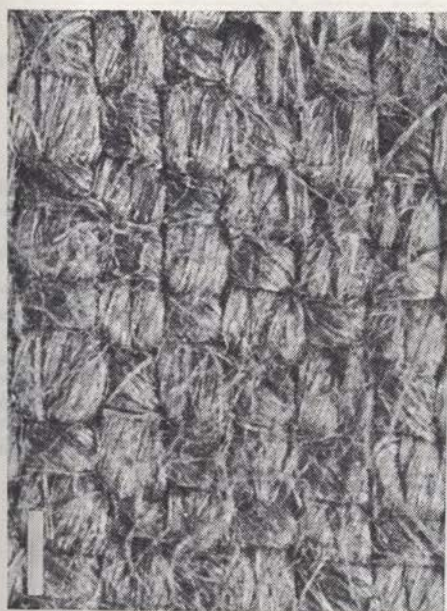
d_o — thickness of warps

d_v — thickness of wefts

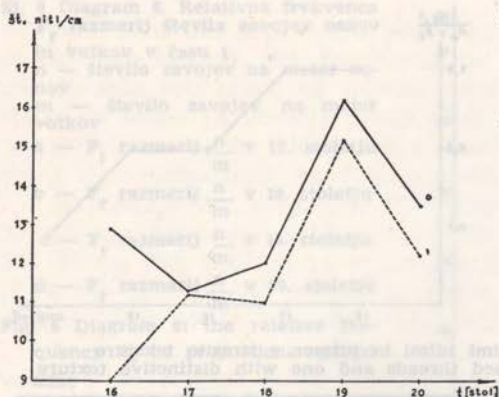
Sl. 10—11 Primer slikarskega platna s sploščenimi nitmi in primer z izrazito teksturo

Fig. 10—11 An example of canvas with flattened threads and one with distinctive texture

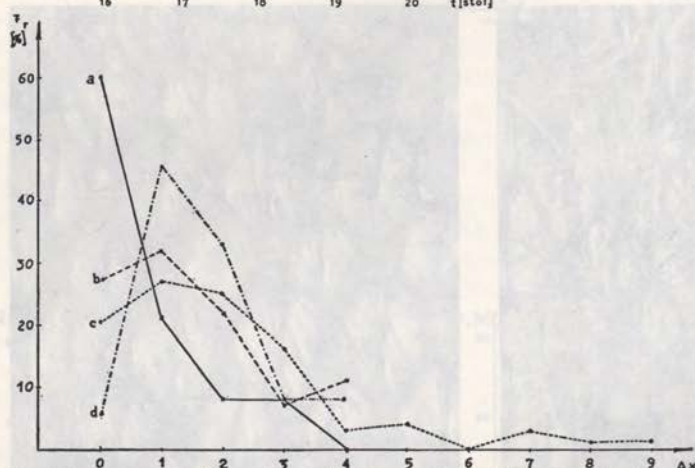
debelino slikarskih platen oziroma relativno frekvenco razmerij debelin osnov in votkov v posameznih stoletjih, vidimo, da so na platnih iz 16. stoletja votki dostikrat debelejši od osnov. V 17. stoletju imamo nekaj nad 80 % platen z enako debelimi nitmi, pri ostalih pa je delež debelejših in tanjših votkov enak. 18. stoletje kaže pri polovici platen enako debelino niti, votkov, debelejših od osnov, pa je nekoliko več kot tanjših. Najpogosteje je opaziti razliko v debelini med osnovami in votki pri platnih iz 19. stoletja. Enako debele niti ima le 35 % platen. Pri ostalih (38 %) prevladujejo tanjši votki. 75 % opazovancev iz 20. stoletja je imelo enako debele niti v obeh smereh tkanja, pri ostalih pa so prevladovali tanjši votki v razmerju 1 : 1,7. Razvidno je tudi, da se debelina votkov ves čas močnejše spreminja kot debelina osnov.

Najbolj enakomerno debelino niti v obeh smereh tkanja imajo torej platna 17. in 20. stoletja, najbolj različno debele niti v posamezni smeri tkanja pa

Sl. 12 Diagram 10. Povprečna gostota slikarskih platen g (število niti na centimeter) po osnovah in votkih v času t
 o — povprečna gostota osnov
 v — povprečna gostota votkov

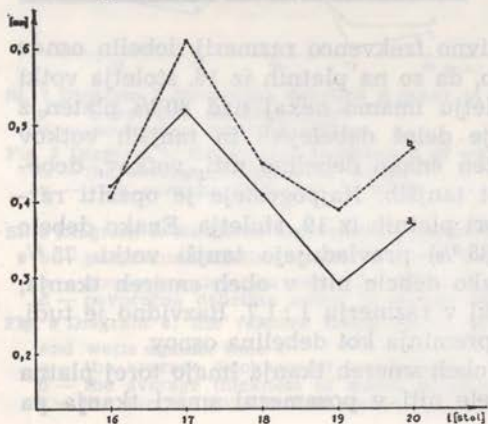
Fig. 12 Diagram 10: the average density of canvases g (number of threads per centimeter) in relation to warps and wefts against time t
 o — the average density of warps
 v — the average density of wefts

Sl. 13 Diagram 11. Relativna frekvenca F_r diferenc gostote Δx slikarskih platen v času t
 a — F_r diferenc gostote Δx v 17. stoletju
 b — F_r diferenc gostote Δx v 18. stoletju
 c — F_r diferenc gostote Δx v 19. stoletju
 d — F_r diferenc gostote Δx v 20. stoletju

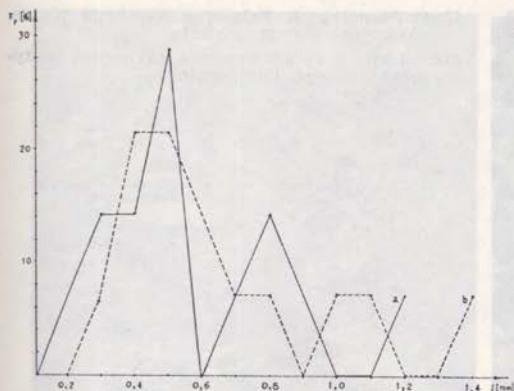
Fig. 13 Diagram 11: the relative frequency F_r of differences in the density against time t

- a — F_r of differences of density Δx in the 17th century
 b — F_r of differences of density Δx in the 18th century
 c — F_r of differences of density Δx in the 19th century
 d — F_r of differences of density Δx in the 20th century

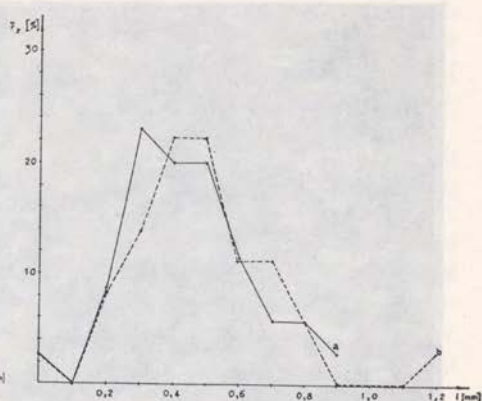
Sl. 14 Diagram 12. Povprečni razmik l med nitmi slikarskih platen v času t
 o — povprečni razmik med osnovami
 v — povprečni razmik med votki

Fig. 14 Diagram 12: the average distance l between the threads of canvases against time t
 o — average distance between warps
 v — average distance between wefts

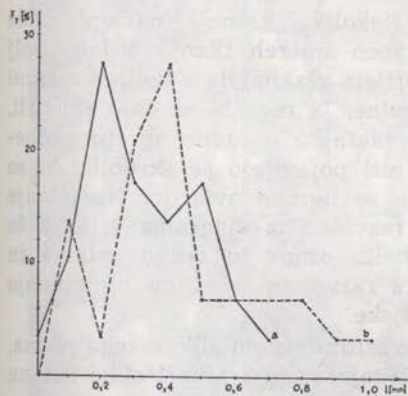
Sl. 15 Diagram 13. Relativna frekvenca F_r razmikov l med nitmi slikarskih platen iz 17. stoletja
a — F_r razmikov med osnovami
b — F_r razmikov med votki

Fig. 15 Diagram 13: the relative frequency F_r of distances l between the threads of canvases from the 17th century
a — F_r of distances between warps
b — F_r of distances between wefts

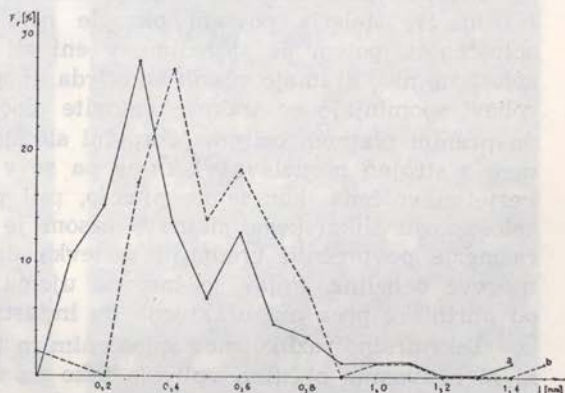
Sl. 16 Diagram 14. Relativna frekvenca F_r razmikov l med nitmi slikarskih platen iz 18. stoletja
a — F_r razmikov med osnovami
b — F_r razmikov med votki

Fig. 16 Diagram 14: the relative frequency F_r of distances l between the threads of canvases from the 18th century
a — F_r of distances between warps
b — F_r of distances between wefts

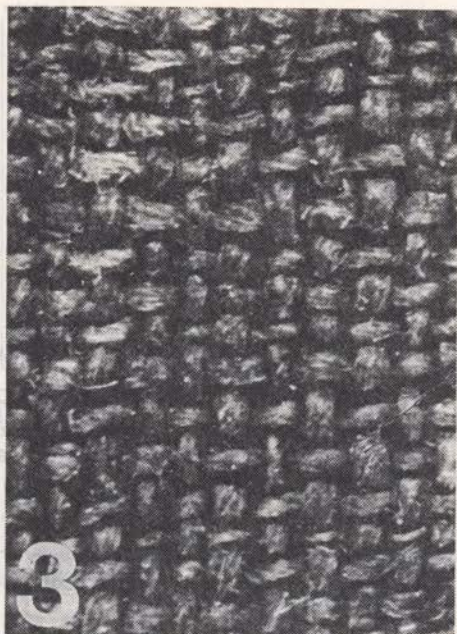
Sl. 17 Diagram 15. Relativna frekvenca F_r razmikov l med nitmi slikarskih platen iz 19. stoletja
a — F_r razmikov med osnovami
b — F_r razmikov med votki

Fig. 17 Diagram 15: the relative frequency F_r of distances l between the threads of canvases from the 19th century
a — F_r of distances between warps
b — F_r of distances between wefts

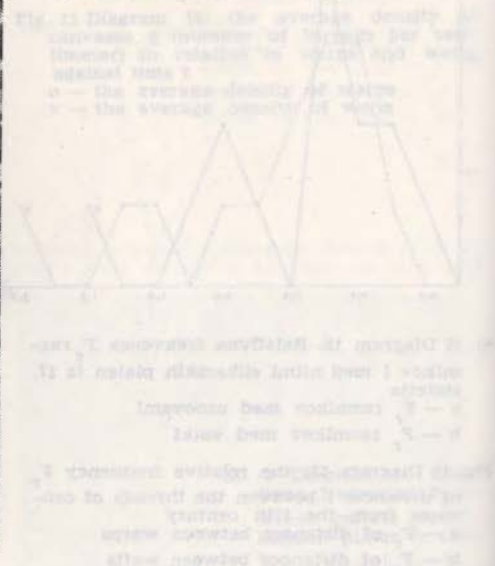
Sl. 18 Diagram 16 Relativna frekvenca F_r razmikov l med nitmi slikarskih platen iz 20. stoletja
a — F_r razmikov med osnovami
b — F_r razmikov med votki

Fig. 18 Diagram 16: the relative frequency F_r of the distances l between the threads of canvases from the 20th century
a — F_r of distances between warps
b — F_r of distances between wefts

Sl. 19 Posnetek 3. Primer slikarskega platna, značilnega za 17. stoletje

Fig. 19 Photo 3: an example of a canvas, typical for the 17th century

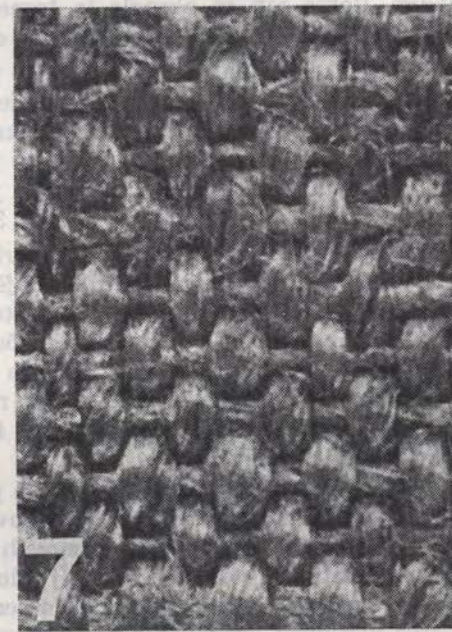
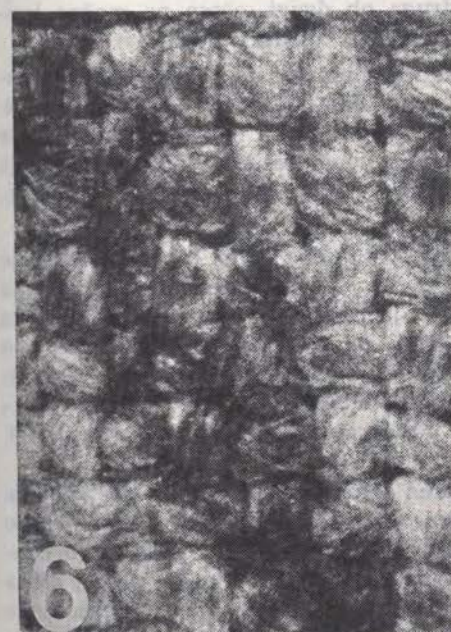

zasledimo v 19. stoletju. Najtanjša so platna v 19. stoletju in razmeroma tanka v 17. stoletju, platna iz 16. in 18. stoletja pa so relativno debela.

Pri merjenju debeline niti in tkanine smo opazili, da imajo platna iz 16. in 17. stoletja povsem okrogle niti. Nekoliko kasneje nastopi rahla sploščenost, potem pa zasledimo v eni ali obeh smereh tkanja čedalje bolj sploščene niti, ki imajo včasih tako trda in sprijeta vlakna, da s svojimi ostrimi robovi spominjajo na trakove valovite pločevine. Iz tega bi se dalo sklepati, da pranim platnom oziroma surovini sledijo platna z naravno apreturo, obenem s strojno predelavo vlaknine pa se v niti pojavljajo še škrobila, ki so verjetno voščena, ker se ne prašijo, niti pa se nerade ovlažijo. Naraščanje sploščenosti slikarskega platna s časom je razvidno iz diagrama 9, ki kaže razmerje povprečnih vrednosti seštevka debelin osnov in votkov platna in njegove debeline. Pojav se časovno ujema z razvojem tekstilne proizvodnje od obrtniške prek manufakturne do industrijske.

Teksturalno razliko med sploščenim in izrazitim zrnom slikarskega platna, ki bi nedvomno občutno vplivala tako na obstojnost in trajnost slike kot na njen vizualni učinek, ilustrirata posnetka 1 in 2.

Pomemben faktor za ocenjevanje kvalitete slikarskega platna je gostota tkanine (število niti na centimeter). Z njo je najbolj pogojena trdnost in nosilnost platna. Spreminjanje povprečne gostote slikarskih platen s časom po osnovah in votkih je razvidno iz diagrama 10. Če zanemarimo podatke o 16. stoletju, ki so zaradi majhnega števila opazovancev pomanjkljivi, lahko ugotovimo, da je bila gostota tkanin v 17. in 18. stoletju sorazmerno majhna v primerjavi z vrednostmi, ki jih dosega v 19. stoletju. V 20. stoletju ugotavljamo ponovno zmanjšanje gostote platna. Pozornosti vredno je tudi dejstvo,

Sl. 20–23 Posnetki 4–7. Zgoraj: dolg, neurejen las in (desno) pravokotna očesa v slikarskem platnu iz 18. stoletja. — Spodaj: slikarsko platno iz 18. stoletja, podobno platnu iz 16. stoletja. Desno: slikarsko platno, značilno za 19. stoletje

Fig. 20–23 Photos 4–7. Above: a long unsettled hair, and (right) the rectangular meshes in canvas from the 18th century. — Below: a canvas from the 18th century, similar to the canvas from the 16th century. Right: a canvas, typical for the 19th century

da ostaja razlika povprečnih gostot po osnovah in votkih v zadnjih treh stoletjih skoraj konstantna, v 17. stoletju pa je gostota tkanine po obeh smereh tkanja praktično enaka. Relativno frekvenco diferenc gostote slikarskih platen po osnovah in votkih v posameznih stoletjih lahko razberemo iz diagrama 11.

Gostota tkanine ni odvisna samo od debeline niti, temveč predvsem od načina tkanja. Zato je treba upoštevati kot kriterij za gostoto slikarskega platna poleg števila niti na centimeter tkanine še velikost očes. Redkih platen, z očesi s premerom več kot 0,9 mm, ne moremo več zadovoljivo zapreti s slikarsko podlogo. Minimalni razmik med nitmi obravnavanih platen znašajo nekaj stotink milimetra, maksimalni pa približno 1 mm. Povprečni razmik niti je v veliki večini primerov približno 0,4 mm. Občutno večjo vrednost doseže le v 17. stoletju, manjšo pa v 19. stoletju. Povprečen razmik med osnovami oziroma votki kaže diagram 12.

V 16. stoletju so odprtine med nitmi platna skoraj kvadratične, v vseh kasnejših stoletjih pa pravokotne, z daljšo stranico v smeri votkov. Največja očesa imajo platna iz 17. stoletja, najmanjša in najbolj podolgovata pa platna iz 19. stoletja. Iz diagramov 13, 14, 15 in 16 je razvidna relativna frekvenca razmikov med osnovami oziroma votki v posameznih stoletjih. Najbolj raznolična očesa imajo slikarska platna v 17. stoletju, najbolj enolična pa v 18. stoletju.

Če strnemo dobljene podatke, lahko ugotovimo, da so najstarejša slikarska lanena platna debela in voljna, ker imajo šibko vito prejo iz dolgih in prožnih vlaken. Rahle niti so okrogle in tesno druga ob drugi, očesa pa močno kvadratična. Vse to se kaže v zaprti, zelo enakomerni teksturi platna.

Slikarska platna iz 17. stoletja, o katerih menimo, da sodijo med najkvalitetnejšega slikarska platna, imajo še vedno zelo dolga in elastična vlakna. Preja je močneje posukana, zato je tkanina trša, niti pa so razmeroma gladke in okrogle ter enako debele. Očesa so še precej kvadratična, toda veliko večja kot v prejšnjem stoletju, čeprav se je število niti na centimeter povečalo. Primer takega platna kaže posnetek 3.

V 18. stoletju je opazna večja krhkost vlaknine. Delež kratkih vlaken je večji, zato se pojavlja na platnih daljši las, ki je, kot je razvidno s posnetka 4, včasih povsem neurejen. Gostota tkanine je približno taka kot v prejšnjem stoletju, debelina niti se močno poveča, očesa pa se zmanjšajo in so pretežno pravokotna (glej posnetek 5). Tkanina je nekoliko bolj sploščena kot v prejšnjih stoletjih. V istem platnu so niti različne debeline. Na splošno pa je tekstura teh platen precej enakomerna in dostikrat spominja na platna iz 16. stoletja (glej posnetek 6).

V 19. stoletju se gostota slikarskih platen zelo poveča, debelina pa zmanjša, vendar ne v enaki meri. Očesa se povsem zožijo in s tem bolj razgibano teksturo kot platna iz starejših obdobij (glej posnetek 7). Vlaknina je precej krhka in delež kratkih vlaken opazen. Sploščenost platna in niti se veča. Na splošno je raztros vrednosti opazovanih parametrov okoli srednje vrednosti občutno večji kot v prejšnjih stoletjih.

V 20. stoletju se raztros vrednosti večine parametrov slikarskih platen zopet poveča. Sploščenost tkanine je splošna in večja kot v preteklih obdobjih. Poja-

vijo se vlakna, rezana na dolžino bombažnih, ki zahtevajo razmeroma močno vitje preje. Gostota platen se zelo zmanjša, očesa in debelina niti pa se povečajo. V prvi polovici stoletja se je za kratek čas pojavil širok spekter specialnih slikarskih platen z različnimi teksturami in vezavami, s katerimi so želeli posnemati videz in doseči kvaliteto starih slikarskih platen. Vendar je bila že v začetku stoletja tekstilna tehnologija tako spremenjena, da je bil zastavljeni cilj nedosegljiv, zato so tako proizvodnjo opustili.

Izpeljana primerjava posameznih parametrov slikarskih platen v različnih časovnih obdobjih kaže, da se platna po stoletjih močno razlikujejo, in se ponuja misel, da bi bilo na tej osnovi mogoče izdelati metodo za določanje starosti slik na platnu. V vsakem primeru pa lahko poznavanje karakteristik slikarskih platen dostikrat prispeva k dataciji objekta in ugotavljanju ponaredb.

UDK 904.097.12 Turnovšča/Vrhnika;
622.4.002.34

THE NEW APPEARANCE
OF THE ARCHAEOLOGICAL SITE
OF TURNOVŠČA ABOVE VRHNIKA

OPREDELBA

Med obsevanjem stavbe mesta Vrhnika je bila opazovana tudi nekdanja lokacija na Turnovšči. Ukrajn spomeniške službe IZRSV je obiskal poleg stavbe pravno zaščiteno terensko spomeniško tudi lokaliteto zaščitra izkopa, ki vsebuje to arheološke pomembne j zato naj bi tudi nastančeno določiti spomeniško in arheološko vrstnosj Turnovšča.

V letih 1974-1976 opravljena raziskovalna dela so potrdila domnevo v temeljnih arheoloških stolpa na tem mestu, ki pa je in okrogel in ne okrogel, kot je rečeno v literaturi. Spomeniško varstvena vloga, zaradi posebej odlikuje tega spomeniškega izkopa, je vsebala prezentacija stolpa. To je bilo mesto v celoti opravljeno v letih 1975 do 1977, spomeniške sta kriti KS Vrhnika in KSS. To je da je v tem izvedena arheološka lokaliteta, ampak je arheološka ostala delna primerna podoba, ki se ne vključevala v prostor a posebej obdelala neposredno okolje, poleg tega je bila opravljena prva prezentacija arheološke spomeniške in situ v vrhnikem spomeniškem kompleksu.

The urbanization of the neighbouring territory of Vrhnika threatened the ancient site at Turnovšča. The regional monument conservation service included, besides the usual legal protection, an immediate remedial excavation, i.e. the research of the site which would enable us to determine more accurately the value of the monument.

The excavations in the years 1974-1976 confirmed our supposition about the existence of an antique tower on this spot, which was, however, quadrangular and not round, as had been stated in the literature. The remains were well preserved in their comparatively good condition, and their exceptional position dictated the presentation of the remains of the tower. This has been achieved in the years 1975-1977 with the subsidy of the Cultural Communities of Vrhnika and Slovenia. Thus, not only is an archaeological monument safeguarded, but has been given an appropriate environment too, and it will be a special distinction of Vrhnika, the archaeological area of which got the first appropriately presented archaeological monument in situ.

UVOD

Vrhniki arheološki kompleks je v gradivu Kulturni spomeniki Slovenije opredeljen kot arheološki terenski spomenik I. kategorije v III. Toča, če gre za eno preventivno pravno zaščiteno, dosedanje arheološke pomembne dejavnosti, razna vrsta bolj ali manj naključnih odkritij, od katerih se je ohranil del prvih najdb, in posameznik raziskovalnih posegov, ačakor ni mogoče

NOVA PODOBA ARHEOLOŠKEGA OBMOČJA TURNOVŠČE NAD VRHNIKO

Marijan Slabe

Ljubljanski regionalni zavod za spomeniško varstvo

UDK 904(497.12 Turnovšče/Vrhnika)
652:902.34

THE NEW APPEARANCE
OF THE ARCHAEOLOGICAL SITE
OF TURNOVŠČE ABOVE VRHNIKA

IZVLEČEK

Zaradi zazidavanja okolice mesta Vrh-nike je bila ogrožena tudi antična lo-kaliteta na Turnovščah. Ukrep spome-niške službe LRZSV je obsegal poleg običajne pravne zaščite terenskega spo-menika tudi takojšnji zaščitni izkop, tj. raziskavo te arheološke postojanke, s katero naj bi tudi natančneje določili spomeniško in arheološko vrednost Tur-novšč.

V letih 1974—1976 opravljena raziskoval-na dela so potrdila domnevo o temeljih antičnega stolpa na tem mestu, ki pa je bil štirioglat in ne okrogel, kot je rečeno v literaturi. Spomeniškovarstvena valo-rizacija ostalin, ki jih posebej odlikuje dobra ohranjenost in izjemna lega, je zahtevala prezentacijo stolpa. To je bilo skoraj v celoti opravljeno v letih 1975 do 1977. Stroške sta krili KS Vrhnika in KSS. Ne le da je s tem zavarovana arheološka lokaliteta, ampak je arheološka os-talina dobila primerno podobo, ki se bo vključevala v prostor s posebej obdelanim neposrednim okoljem, poleg tega je bila opravljena prva prezentacija arheološkega spomenika in situ v vrhniškem arheološkem kompleksu.

The urbanization of the neighbouring ter-ritory of Vrhnika threatened the ancient site at Turnovšče. The regional monu-ment conservation service included, besi-de the usual legal protection, an immedi-ate rescuing excavation, i. e. the research of the site which should enable us to de-termine more accurately the value of the monument.

The excavations in the years 1974—1976 confirmed our supposition about the existence of an antique tower on this spot, which was, however, quadrangular and not round, as had been stated in the literature. The remains excel above all by their comparatively good condition, and their exceptional position dictated the presentation of the remains of the tower. This has been achieved in the years 1975—1977 with the subsidy of the Cultural Communities of Vrhnika and Slovenia. Thus, not only is an archaeo-logical monument safeguarded, but has been given an appropriate environment too, and it will be a special distinction of Vrhnika, the archaeological area of which got the first appropriately present-ed archaeological monument in situ.

UVOD

Vrhniški arheološki kompleks je v gradivu Kulturni spomeniki Slovenije ovrednoten kot arheološki terenski spomenik I. kategorije v SRS.¹ Toda, če izvzamemo preventivno pravno zaščito, dosedanje arheološke spomeniške dejavnosti, razen vrste bolj ali manj naključnih odkritij, od katerih se je ohranil del drobnih najdb, in posameznih raziskovalnih posegov, nikakor ni mogoče

primerjati s spomeniškovarstvenim poletom v sosednji Ljubljani. Med akcijami naj omenimo zaščitne raziskave ob pripravah gradbišča za priključek na avtocesto leta 1969 in 1970, kjer so bili dokazani ostanki tržišča Nauportus. Sicer je leta 1934 W. Schmid na desnem bregu Ljubljanice raziskal in dokumentiral stavbne ostanke ob bregu Ljubljanice (v tem arealu so se opravljala zaščitna arheološka dela tudi 1960. leta) oziroma so tam raziskovali že F. Schulz, G. Jelovšek in S. Jenny; seveda tudi ne moremo mimo izkopavanj S. Jennyja v začetku 20. stoletja na Gradišču, ko je bil med drugim odkrit del fortifikacijskega kompleksa antičnega kastela, katerega ostanke so ponovno dokumentirali v zaščitnih posegih leta 1962 in 1963.²

Prav tako se doslej bodisi zaradi objektivnih vzrokov bodisi zaradi pre-majhnega zanimanja ni prezentiral in situ niti del te v evropski literaturi tako znane arheološke celote.

Torej je bilo povsem razumljivo, da je Ljubljanski regionalni zavod za spomeniško varstvo zajel v svoj raziskovalni in prezentacijski program kot primarno spomeniško akcijo tudi arheološko točko na Turnovščah.

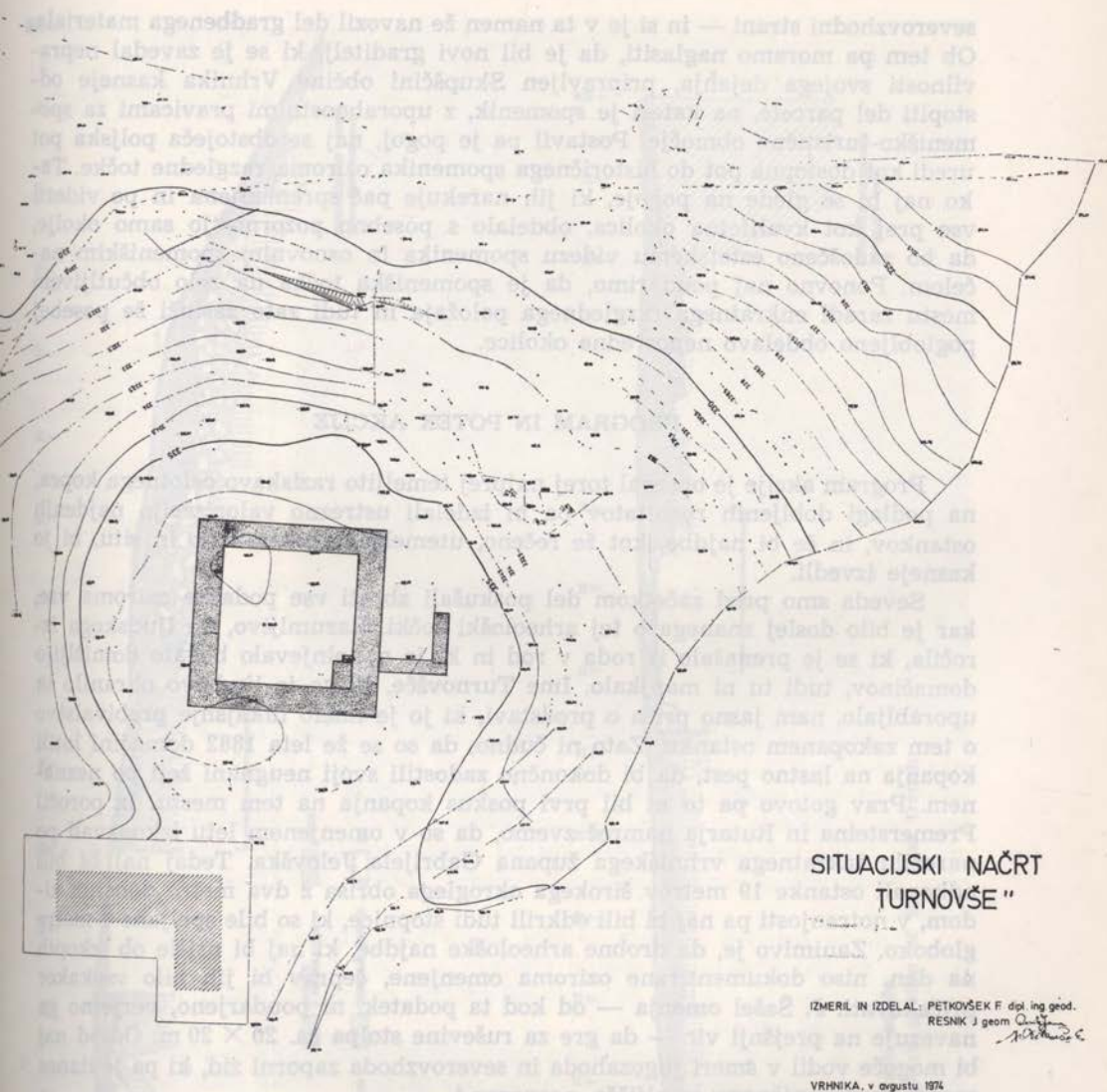
Tako se je dolgoletna želja strokovne javnosti s finančno pomočjo Kulturne skupnosti Vrhnika leta 1974 začela uresničevati. Deloma je za ta dela krila stroške tudi Kulturna skupnost Slovenije. Izjemno zanimanje za ta poseg pa je pokazalo tudi Turistično društvo Vrhnika in ne nazadnje tudi predstavniki občinske skupščine, ki so dajali vodju raziskav vso moralno podporo. Akcija je bila zajeta tudi v dolgoletni program raziskav poznoantičnega limesa na Slovenskem in je torej bila prvorazredna akcija arheološke dejavnosti.

Programirana dela so se v tem letu omejila na prve sondažne posege, s katerimi naj bi potrdili in ugotovili obstoj in ohranjenost nepremičnih arheoloških ostankov. Hkrati pa bi poskusili vsaj grobo oceniti njihov pomen za arheološko védenje sploh, zlasti še za razvoj kulturnozgodovinskih dogajanj na tem ozemlju. Istočasno smo nameravali s temi zavarovalnimi raziskavami doseči tudi dokončni zaščitni ukrep, ki ne bi samo omejil nadaljnje graditve na tem prostoru, marveč bi tudi ohranil okolje spomenika in sploh to edinstveno razgledno točko nedotaknjeno oziroma bi prostor morebiti obogatili še z izkopanimi in prezentiranimi ostanki.

LOKACIJA SPOMENIKA

V kotu, ki ga oklepata glavna cesta Vrhnika—Logatec in stara cesta, ki drži proti Štampetovemu mostu, in ki ga danes ob straneh obrobajo predvsem novejši stanovanjski objekti, se dviga kopasta vzpetina. Proti severu in vzhodu oziroma proti Tržaški cesti se kopec strmo spušča, na južni strani pa ga veže majhna ravnina s potjo, ki pelje na plato, ki se na vrhu širi v obliki nepravilnega kroga. Na zahodni strani ga omejuje kraška vrtača oziroma spočetka nekoliko položnejša strmina. Danes je deloma v to vrtačo in deloma v sam kopec posegla divja gradnja s stanovanjsko hišo, ki jo gradi lastnik parcele.

Sicer leži arheološka lokaliteta na travniški parceli št. 688, vložek 1452, k. o. Vrhnika, last Antona Popita, Tržaška cesta 48, Vrhnika.³ Površina terena ima prave kraške značilnosti in je bila ob našem prihodu travnato zemljišče, vznožje kopca pa oklepajo sadovnjak oziroma vrtno grede.

Sl. 1 Turnovšče, situacijski načrt M = 1 : 450

Fig. 1 Turnovšče, situation plan (1 : 450)

Vrh kopca se kar sam ponuja s svojo, danes na tem predelu tako redko razgledno vrednoto, saj pogled zaobjame radij od Ljubljanskega vrha prek Stare Vrhničke, Trojice, mesta Vrhnika do Borovnice in se sklene z obronki nad postajo Verd.

Začetek zaščitnih arheoloških del je sprožil varovalni ukrep, ko je lastnik parcele tik ob spomeniku zgradil »na črno« stanovanjsko stavbo ne glede na to, da so občinski organi pravno prepovedali gradnjo že prejšnjemu graditelju, ki je želel postaviti stanovanjsko hišo pred spomenikom — tik pod kopcem na

severovzhodni strani — in si je v ta namen že navozil del gradbenega materiala. Ob tem pa moramo naglasiti, da je bil novi graditelj, ki se je zavedal nepravilnosti svojega dejanja, pripravljen Skupščini občine Vrhnika kasneje odstopiti del parcele, na kateri je spomenik, z uporabnostnimi pravicami za spomeniško-turistično območje. Postavil pa je pogoj, naj se obstoječa poljska pot uredi kot dostopna pot do historičnega spomenika oziroma razgledne točke. Tako naj bi se glede na pogoje, ki jih narekuje pač spremenjena in po videzu vse prej kot kvalitetna okolica, obdelalo s posebno pozornostjo samo okolje, da bo zadoščeno estetskemu videzu spomenika in osnovnim spomeniškim načelom. Ponovno naj poudarimo, da je spomeniška točka na zelo občutljivem mestu zaradi enkratnega razglednega položaja in tudi zato zasluži še posebej poglobljeno obdelavo neposredne okolice.

PROGRAM IN POTEK AKCIJE

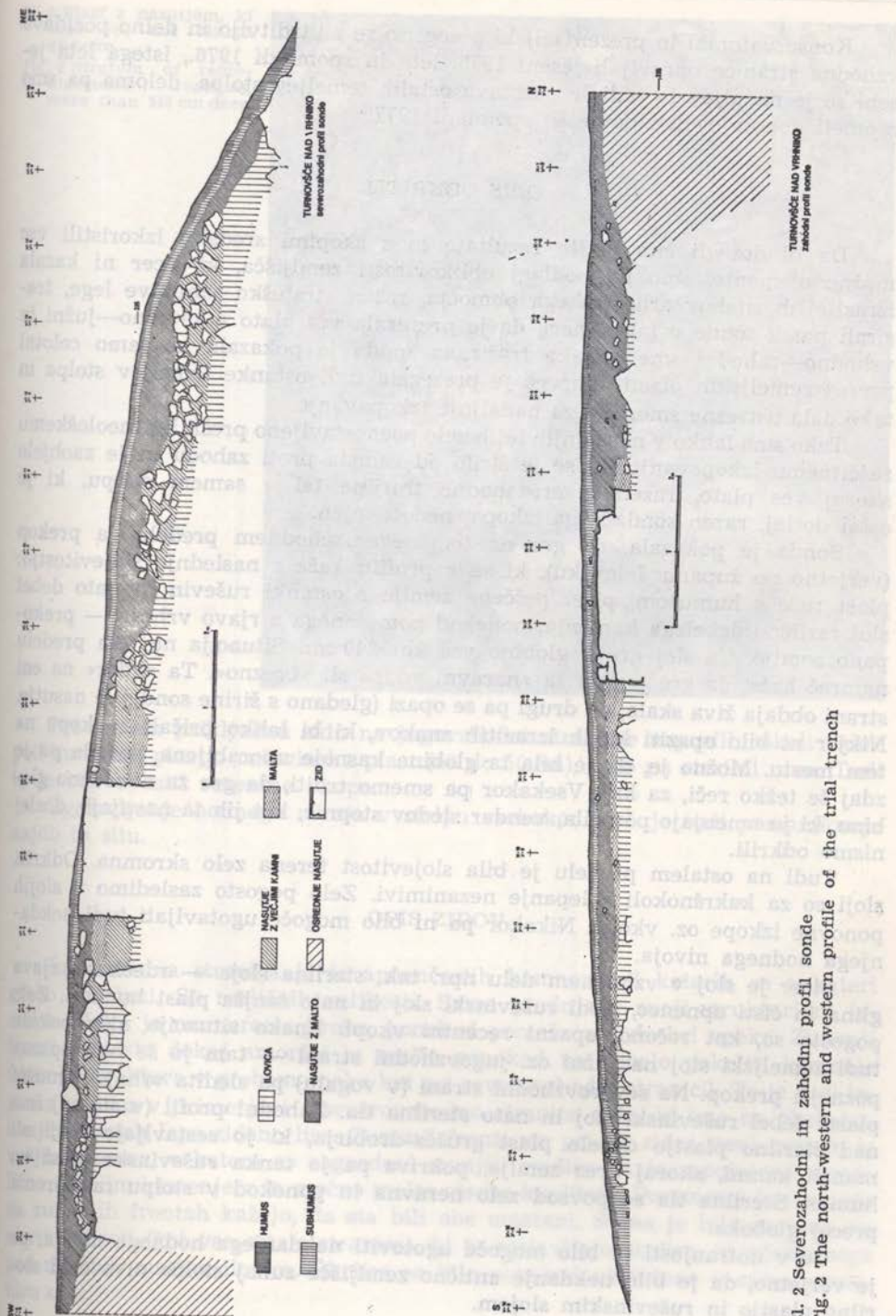
Program akcije je obsegal torej najprej temeljito raziskavo celotnega kopca, na podlagi dobljenih rezultatov pa bi izdelali ustrezno valorizacijo najdenih ostankov, in če bi najdbe, kot že rečeno, utemeljile prezentacijo in situ, bi jo kasneje izvedli.

Seveda smo pred začetkom del poskušali zbrati vse podatke oziroma vse, kar je bilo doslej znanega o tej arheološki točki. Razumljivo, da ljudskega izročila, ki se je prenašalo iz roda v rod in ki je napolnjevalo bogato domišljijo domačinov, tudi tu ni manjkalo. Ime Turnovšče, ki ga je ljudstvo ohranilo in uporabljalo, nam jasno priča o predstavi, ki jo je imelo tukajšnje prebivalstvo o tem zakopanem ostanku. Zato ni čudno, da so se že leta 1882 domačini lotili kopanja na lastno pest, da bi dokončno zadostili svoji neugnani žeji po neznanem. Prav gotovo pa to ni bil prvi poskus kopanja na tem mestu. Iz poročil Premersteina in Rutarja namreč zvemo, da so v omenjenem letu izkopavali po naročilu takratnega vrhniškega župana Gabrijela Jelovška. Tedaj naj bi bili odkopali ostanke 19 metrov širokega okroglega obrisa z dva metra debelim zidom, v notranjosti pa naj bi bili odkrili tudi stopnice, ki so bile speljane 4 metre globoko. Zanimivo je, da drobne arheološke najdbe, ki naj bi prišle ob izkopih na dan, niso dokumentirane oziroma omenjene, čeprav bi jih bilo vsekakor pričakovati. J. Šašel omenja — od kod ta podatek, ni poudarjeno, verjetno ga navezuje na prejšnji vir — da gre za ruševine stolpa ca. 20 × 20 m. Odtod naj bi mogoče vodil v smeri jugozahoda in severovzhoda zaporni zid, ki pa je danes zaradi spremenjenega zemljišča neopazen.⁴

Leta 1972 so tik pod kopcem začeli kopati za gradnjo hiše, kar pa smo, kot rečeno, pravočasno ustavili. V izkopanem profilu na severovzhodnem delu kopca, ca. 1 m pod vrhom, smo pobrali med različno antično keramiko tudi več kosov dna, trebuha in vratu večjega lonca z izvihanim ustjem, katerega površina je bila črno premazana in ki bi po tipoloških analogijah morda pripadal še zgodnjemu obdobju rimske poselitve pri nas (sl. 17, 11).

Arheološke akcije so potekale:

1. od 5. 8. do 10. 8. 1974 sondiranje terena;
2. od 23. 6. do 2. 7. 1975 sistematični zaščitni izkop;
3. od 23. 6. do 6. 7. 1976 sistematični zaščitni izkop.

Sl. 2 Severozahodni in zahodni profil sonde
 Fig. 2 The north-western and western profile of the trial trench

Konservatorski in prezentacijski posegi so se z utrditvijo in delno pozidavo vzhodne stranice opravljali jeseni 1975. leta in spomladi 1976., istega leta jeseni se je nadaljevala tudi še pozidava ostalih temeljev stolpa, deloma pa smo z ometi dopolnjevali zidovje še spomladi 1977.⁵

OPIS ODKRITIJ

Da bi dosegli čim boljše rezultate in s skopimi sredstvi izkoristili vse možne elemente, smo na podlagi oblikovitosti zemljišča, ki sicer ni kazala izrazitejših znakov arheološkega območja, razen strateško zanimive lege, trasirali potek sonde v taki smeri, da je prerezala ves plato v severno—južni in vzhodno—zahodni smeri. Tako trasirana sonda je pokazala ne samo celotni prerez zemeljskih plasti, marveč je prerezala tudi ostanke temeljev stolpa in tako dala ustrezne smernice za nadaljnje izkopavanje.

Tako smo lahko v naslednjih letih zelo poenostavljeno prešli k arheološkemu zaščitnemu izkopavanju, ki se je širilo od vzhoda proti zahodu in je zaobjelo skoraj ves plato, razen severozahodne tretjine tal v samem stolpu, ki je ostal doslej, razen sondažnega izkopa, nedotaknjen.

Sonda je pokazala, da gre na tem severozahodnem predelu za prekop (verjetno po županu Jelovšku), ki se v profilu kaže z naslednjo slojevitostjo: plast ruše s humusom, plast peščene zemlje z ostanki ruševin in nato debel sloj različno debelega kamenja, ponekod pomešanega z rjavo vrhnjo — prekopano zemljo. Ta sloj gre v globino več kot 240 cm. Situacija na tem predelu namreč kaže, da gre morda za »naravni vdor« ali »brezno«. Ta »vdor« na eni strani obdaja živa skala, na drugi pa se opazi (gledano s širine sonde) le nasutje. Nikjer ni bilo opaziti kakih izrazitih znakov, ki bi lahko pričali o vkopu na tem mestu. Možno je, da je bila ta globina kasneje uporabljena, seveda pa je zdaj še težko reči, za kaj. Vsekakor pa smemo trditi, da gre za navedeno globino, ki jo omenjajo poročila, vendar sledov stopnic, kot jih ta navajajo, doslej nismo odkrili.

Tudi na ostalem predelu je bila slojevitost terena zelo skromna. Odkriti sloji so za kakršnokoli sklepanje nezanimivi. Zelo pogosto zasledimo v slojih ponovne izkope oz. vkope. Nikakor pa ni bilo mogoče ugotavljati tudi nekdanjega hodnega nivoja.

Sicer je sloj v vzhodnem delu npr. tak: sterilna sloja — rdečkasto rjava glina in čisti apnenec, sledi ruševinski sloj in nato tanjša plast humusa. Zelo pogosto so, kot rečeno, opazni recentni vkopi. Enako situacijo nam pokaže tudi zemeljski sloj na južni oz. jugovzhodni strani — tam je še bolj opazen poznejši prekop. Na severovzhodni strani (v vogalu) pa sledita vrhnji humusni plasti debel ruševinski sloj in nato sterilna tla. Zahodni profil (v stolpu) ima nad sterilno plastjo debelo plast grušča-drobirja, ki jo sestavljajo večji ali manjši kamni, skoraj brez zemlje, pokriva pa jo tanka ruševinska plast oz. humus. Sterilna tla so povsod zelo neravna in ponekod v stolpu razmeroma precej globoka.

Če v notranjosti ni bilo mogoče ugotoviti nekdanjega hodnega nivoja, pa je verjetno, da je bilo nekdanje antično zemljišče zunaj stolpa nivo med sterilno plastjo in ruševinskim slojem.

Sl. 3 Plast z nasutjem, ki
sega več kot 240 cm
globoko

Fig. 3 Stratum of reple-
nishment, reaching
more than 240 cm deep

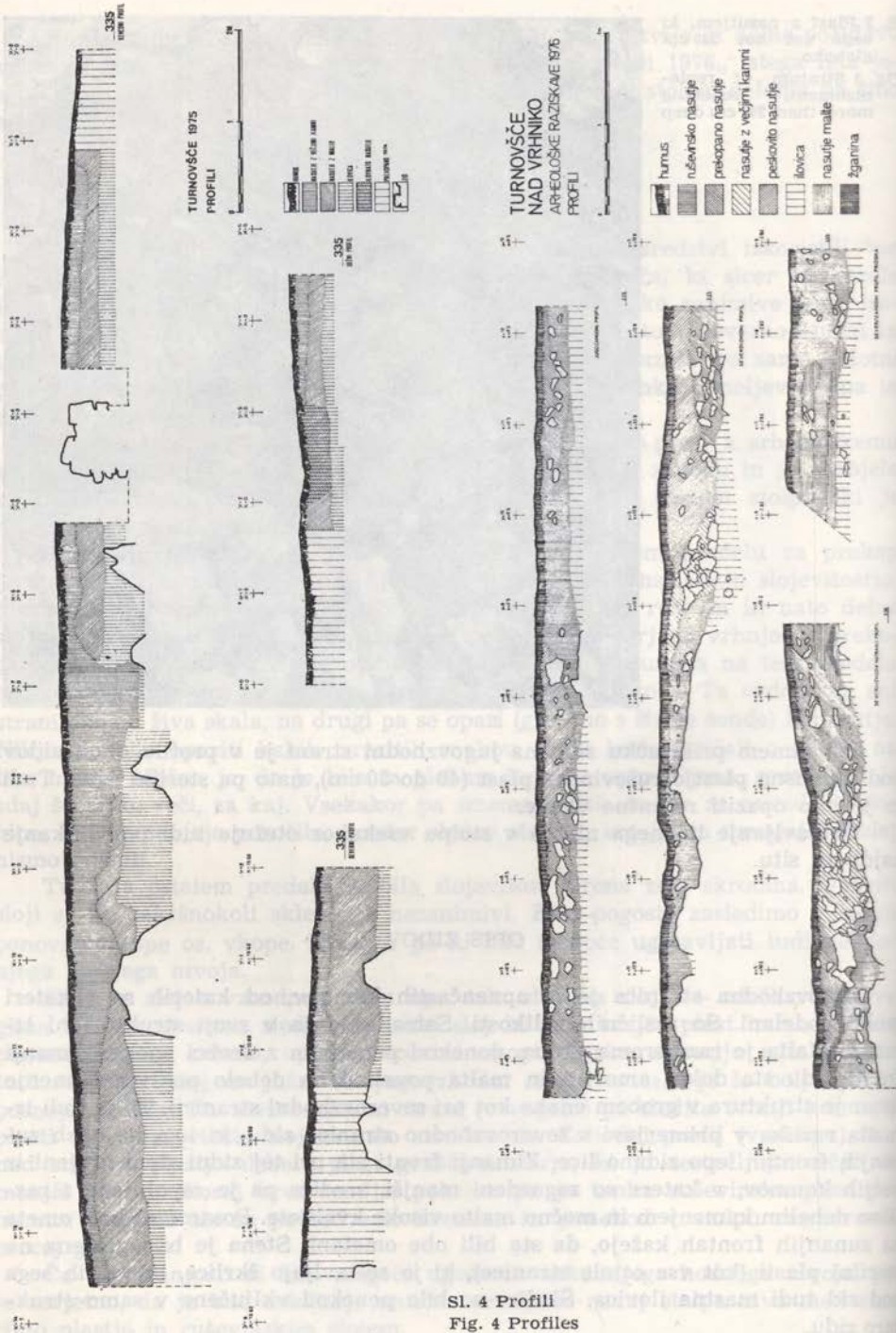

Pri samem priključku zidu na jugovzhodni strani je v profilu okoli zidov pod humusno plastjo ruševinska plast (40 do 50 cm), nato pa sterilni nivo. Tudi tu je bilo opaziti recentne vkope.

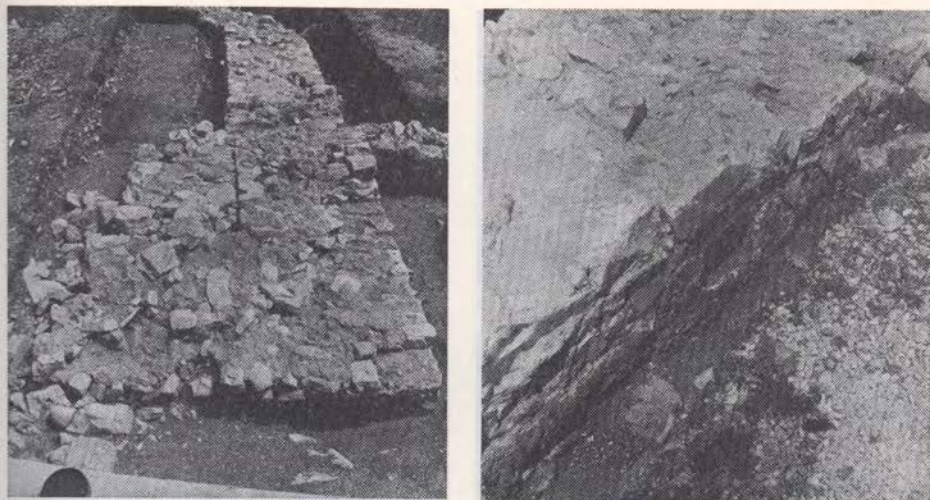
Ugotavljanje hodnega nivoja v stolpu vsekakor otežuje tudi pomanjkanje najdb in situ.

OPIS ZIDOV

Jugovzhodna stranica je iz apnenčastih kamnov, od katerih so nekateri grobo obdelani. So različnih velikosti. Sama gradnja v svoji strukturi ni izrazita. Malta je razmeroma groba, ponekod pomešana z drobci opeke. Zunanji fronti zidu sta dokaj amorfni in malta ponekod na debelo pokriva kamenje (sicer je struktura v grobem enaka kot pri severovzhodni stranici). To je tudi izrazita razlika v primerjavi s severovzhodno stranico zidu, ki ima na obeh zunanjih frontah lepo zidano lice. Zunanji fronti sta pri tej zidni steni grajeni iz večjih kamnov, v katere so zagozdeni manjši, sredica pa je zapolnjena z različno debelim kamenjem in močno malto visoke kvalitete. Posamezni kosi ometa na zunanjih frontah kažejo, da sta bili obe ometani. Stena je bila grajena na sterilni plasti (kot vse ostale stranice), ki jo sestavljajo škrlice, in včasih sega pod zid tudi mastna ilovica. Škrlice so bile ponekod vključene v samo strukturo zidu.

Sl. 4 Profili
Fig. 4 Profiles

Sl. 5–6 Jugovzhodna stranica stolpa in (na desni) odprtina, kanal, v jugovzhodni steni stolpa
 Fig. 5–6 South-east side of the tower and (right) the opening, the channel, in the south-east wall of the tower

Vsekakor smo lahko opazili, da je šlo tod — pri jugovzhodni steni — za gradnjo kompaktnih temeljev brez želje po lepi zidavi.

Ta jugovzhodna stranica ni bila povsod enako ohranjena, vendar je bila na splošno slabše kot severovzhodna stena stolpa. Večji del v južnem vogalu je bolje ohranjen, njegova ohranjenost je od tod proti vzhodnemu vogalu vedno slabša. Na južnem vogalu je zid ohranjen v višini 65 cm, enako na priključku z zidom na zunanji fronti; na sredi meri ta stranica v višino 60 cm, pri kanalu 65 cm, pri vzhodnem vogalu pa le 15 cm. Širina zidu je 1,60 m kot pri ostalih stranicah. Temelji segajo največ 82 cm globoko pod današnji nivo. Največja ohranjena višina je 72 cm. Pojavljati pa se je začel že 8 cm pod rušo. Stranica stolpa (kot tudi ostale) je dolga ca. 11,5 m.

V jugovzhodni stranici zidu je posebno zanimiva odprtina, ki gre nekoliko poševno skozi zid in predstavlja verjetno odtočni kanal. Odprtina je pravokotne oblike in je nekoliko višje od dna temelja (na notranji strani ca. 5 cm, na zunanji pa 20 cm nad tlemi). Na notranji strani je v strukturi zidu nad odprtino opazna kamnita preklada, nekoliko manj izrazito preklado pa opazimo tudi na zunanji strani. Notranjost kanala je lepo pravokotna, na dnu so vogali nekoliko ovalni. Dno je tudi, za razliko od sten, ki niso premazane z malto, ometano. Omet sega še na robovih 5 do 7 cm visoko. Izhodi niso posebej obdelani.

Severovzhodna stranica je najbolj ohranjena. Višina stranice se od severnega vogala počasi veča, dokler ne doseže približno na $y = 4$ višine kakšnih 70 cm. Čeprav je tu ohranjena višina zidu največja, pa to vendar ne pomeni, da severovzhodna stranica ni utrpela nobenih večjih recentnih posegov — prekopov. Popolne prekope opažamo med $y = 8-9$ in okrog $y = 5$. Na $y = 6,6$ je v sredini ca. 48 cm globoka luknja. Kjer ni prekopov, sta obe fronti zidu odlično ohranjeni, notranja prav do severnega vogala, zunanja pa približno

Sl. 7—9 Del severovzhodne stene stolpa, (na desni) severovzhodna stranica z ohranjenim ometom in (spodaj) pogled na to steno

Fig. 7—9 Part of the north-east wall of the tower, (right) the north-east side with the preserved plaster, and (below) the view of this wall

od $y = 8$ dalje. V frontah se opaža polaganje kamnov v vrstah. Na nekaterih mestih je še dobro ohranjen omet, ki je svetlo oker barve.

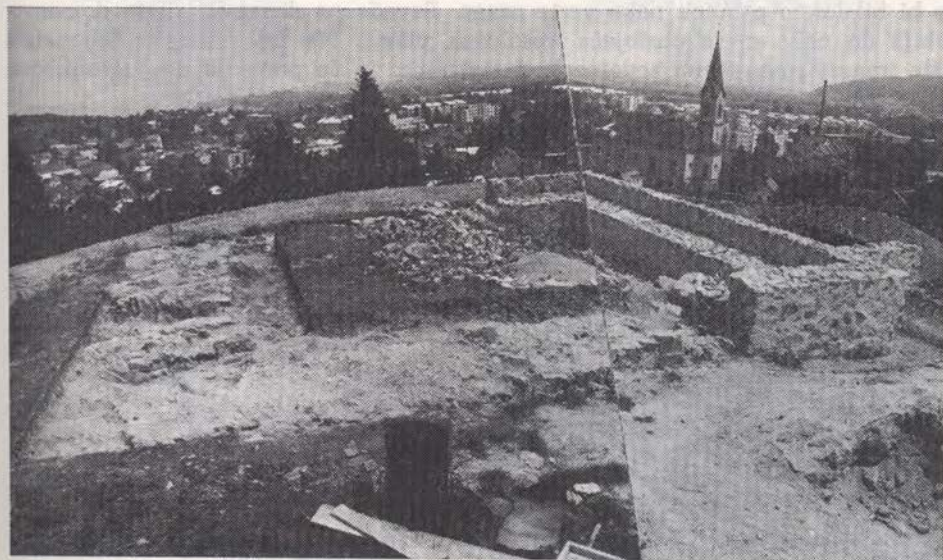
Severozahodna stranica se je ohranila najslabše. Živa skala je tod na nekaterih mestih tako visoka, da je planiranje platoja (umetno ali deloma tudi erozija) zid v glavnem odneslo. Osnovna lega temeljev je med $x = 3-6$, nato jo prekinja živa skala. V nadaljevanju od $x = 7$ je zid mestoma boljše ohranjen, pri tem mislimo na ostanke fronte, in je le tu in tam prekinjen. Najvišjo ohranjeno višino zidu smo lahko opazili med $x = 7-8$, kjer znaša 28 cm. Proti severnemu vogalu naravni teren pade, zato je tu ($x = 7$) tudi fronta izrazitejša. Od tod dalje je mogoče notranji fronti dobro slediti prav do vogala, zunanji pa le nekje od $x = 10-11,5$.

Sl. 10 Ostanke severozahodne stene
Fig. 10 Remains of the north-west wall

Severni vogal je popolnoma uničen, čeprav ga je mogoče po sledih malte in prirejenosti žive skale z gotovostjo rekonstruirati.

Zid jugozahodne stranice je slabo ohranjen. Povprečna ohranjena višina zidu ne presega 25 cm, le nekje na predelu $y = 7$ se višina vrtil okrog 40 cm. Med $y = 4-8$ je bilo mogoče opazovati še obe fronti zidu, sicer pa gre le za osnovno lego kamenja. Fronti sta sicer manj izraziti, le tu in tam je mogoče opaziti še večje kamne. Sredica je manjši drobir, pomešan z malto brez reda. V samem zahodnem vogalu pa še tega ni bilo več. Tu je bila živa skala tako

Sl. 11 Pogled na prvotne temelje in deloma pozidano jugovzhodno steno stolpa
Fig. 11 View of the original groundworks and the partly rebuilt south-wall of the tower

Sl. 12 Temelj opornika v južnem vogalu stolpa

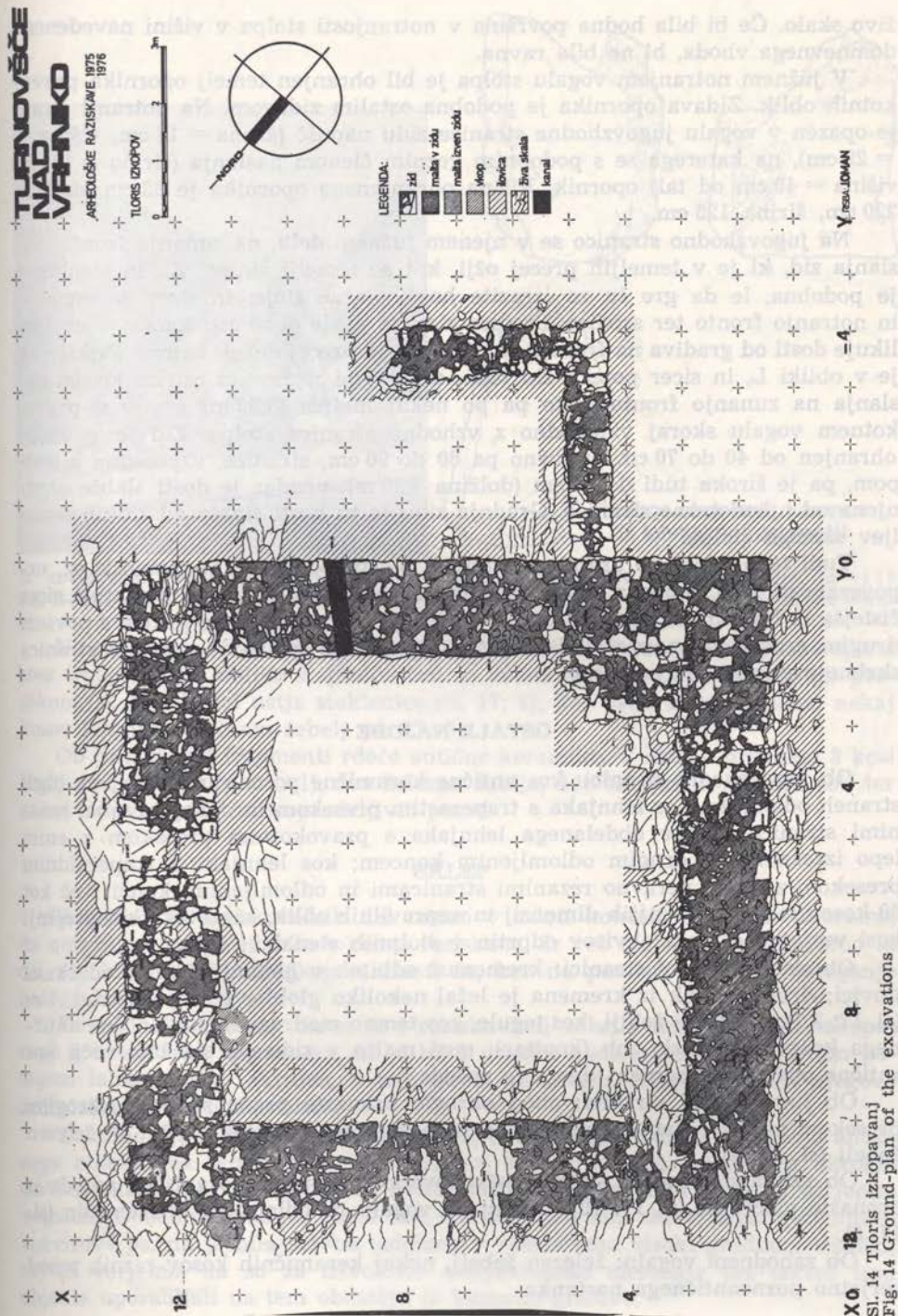
Fig. 12 Foundation of the buttress in the southern corner of the tower

visoko, da je bil zid v celoti odnešen, ohranila se je le osnovna plast malte, ki je bila nalita na živo skalo. Kot zanimivost naj omenimo, da je bila tudi tu naravna skala nekoliko prirejena za osnovo temelja, kolikor pa tega ni bilo, so bile groblje in škraplje zasute z drobnejšim kamenjem (granulacija do 8 cm) in šele nato je bila izravnavana površina zalita z osnovno plastjo malte. Zlasti se je to opazilo na začetku izkopa med $y = 4-5$, kjer je v zidu znatna odprtina. Vsiljuje se namreč misel, da bi bil tu vhod v stolp, saj je kamen na $x = 1,5$ in $y = 4,5$ dokaj opazen; zidava zunanje fronte je zelo izrazita in kompaktna. To bi bil lahko ostanek neke vrste praga. Seveda po drugi strani to domnevo pobije do neke mere obstoječa absolutna višina. Na tej višini in še znatno višje imamo namreč na severozahodni stranici in še ponekod na jugozahodni

Sl. 13 Stik prizidka z zunanjo stranjo jugo-vzhodne stene stolpa

Fig. 13 Junction of the added wall with the outer side of the south-east wall of the tower

živo skalo. Če bi bila hodna površina v notranjosti stolpa v višini navedenega domnevnega vhoda, bi ne bila ravna.

V južnem notranjem vogalu stolpa je bil ohranjen temelj opornika pravokotnih oblik. Zidava opornika je podobna ostalim zidovom. Na notranji strani je opazen v vogalu jugovzhodne stranice zidu napušč (širina = 13 cm, višina = 29 cm), na katerega se s podobnim veznim členom naslanja (širina = 18 cm, višina = 40 cm od tal) opornik. Višina ohranjenega opornika je 62 cm, dolžina 220 cm, širina 125 cm.

Na jugovzhodno stranico se v njenem južnem delu, na zunanjo fronto, naslanja zid, ki je v temeljih precej ožji, kot so temelji stolpa. Zidna struktura je podobna, le da gre tu za izrazite horizontalne sloje, in sicer za zunanjo in notranjo fronto ter sredico. Sredica zidu se glede debelosti kamenja ne razlikuje dosti od gradiva na frontah, v njej so celo precej debeli kamni. Priključek je v obliki L, in sicer poteka zid tako, da se pod nepravim ostrim kotom naslanja na zunanjo fronto, nato pa po nekaj metrih (5,30 m) zavije v pravokotnem vogalu skoraj vzporedno z vzhodno stranico stolpa. Zid je v višino ohranjen od 40 do 70 cm, v širino pa 80 do 90 cm, stranica, vzporedna s stolpom, pa je široka tudi do 90 cm (dolžina 4,90 m), vendar je dosti slabše ohranjena od njene vezne stranice. Gradnja zidu je tu dosti slabša od zidnih temeljev samega stolpa.

Tudi ta prizidek je grajen na sterilni plasti. Sodeč po neenotnosti oz. nepovezanosti zidu stolpa z zidom prizidka in po malti, ki je po strukturi sicer čistejša in bolj krhka, gradivo pa drobnejše, je bil zid ne samo grajen s povsem drugim gradivom, marveč tudi kasneje. Opaziti pa je, da je zunanja stranica skrbneje grajena od notranje.

OSTALE NAJDBE

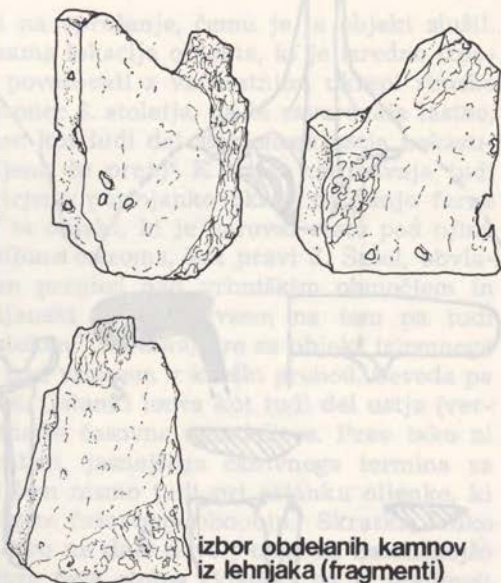
Ob jugovzhodni stranici: kos antične keramične posode in opeke; na obeh straneh odlomljen kos lehnjaka s trapezastim presekom in dokaj ravnimi rezanimi stranicami; kos obdelanega lehnjaka s pravokotnim presekom z enim lepo izraženim in drugim odlomljenim koncem; kos lehnjaka s trapezoidnim presekom z dokaj neravno rezanimi stranicami in odlomljenimi konci; več kot 60 kosov lehnjaka manjših dimenzij in nepravilnih oblik, ki so tako kot prejšnji kosi verjetno ostanki okvirov odprtin v stolpnih stenah.

Ob severovzhodni stranici: kremenast odbitek v globini 85 cm v rdečkasti ilovici; drug odbitek iz kremenja je ležal nekoliko globlje v isti plasti gl. 1 m (sl. 17: 3,7); 4 železni žebelji, kos tegule, kos temno modrega stekla od dna antičnega kozarca, živalski zob (kopitar); med malto v zidu pa sta bila večji kos antične opeke in fragment dna sive posode.

Ob jugozahodni stranici: obod okrogle bronaste pasne spone z okroglim presekom in s stanjšanim delom, kjer se je pritrjeval jeziček (sl. 17: 8); železen žebelj (sl. 17: 4).

Ob vzhodnem vogalu stolpa: poškodovano dno, verjetno antične posode iz bronaste pločevine (sl. 17: 10); v zidu na vogalu pa odlomljen železen klin (sl. 17: 6).

Ob zahodnem vogalu: železen žebelj, nekaj keramičnih kosov raznih posod verjetno poznoantičnega nastanka.

izbor obdelanih kamnov
iz lehnjaka (fragmenti)

Sl. 15–16 Kosi obdelanega kamna (lehnjaka) — ostanki okvirov odprtin v stolpu M=1:9
Fig. 15–16 Parts of the hewn stones (tuff), remains of the frames of the apertures in the tower

Na severnem vogalu je bila na globini 50 cm najdena železna pasna spona brez trna, okrogle oblike s sploščenimi in zavitimi konci ter z rombastim presekom (sl. 17; 9); del ustja steklenice (sl. 17; 2); kos ustja sivega lončka; nekaj kosov lehnjaka; železen žebelj (sl. 17; 5).

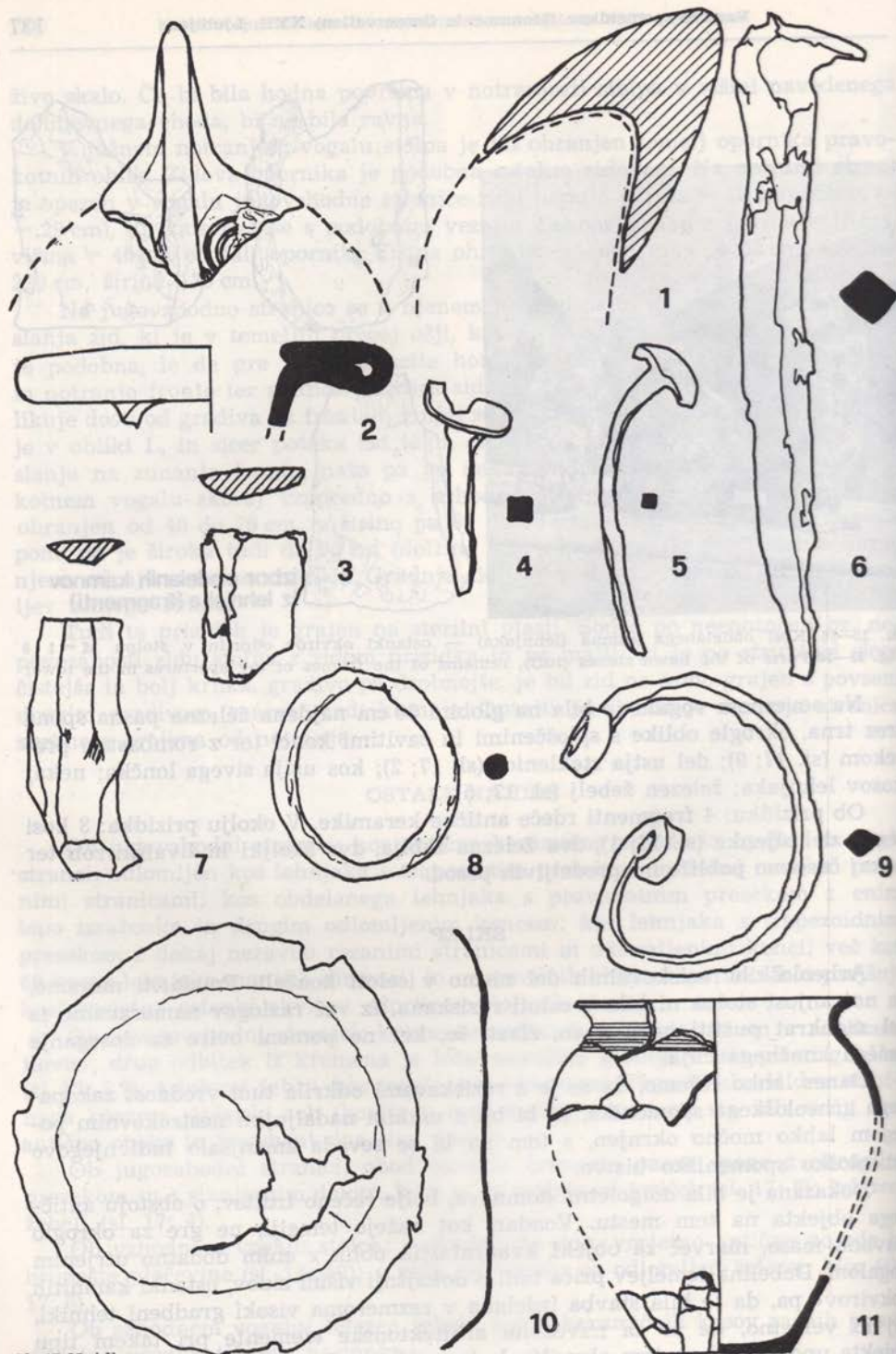
Ob prizidku: 4 fragmenti rdeče antične keramike. V okolju prizidka: 3 kosi tegul, del oljenke (sl. 17; 1), dva železna žeblja, dve školjki in živalski zob ter nekaj časovno поблиže neopredeljivih posod.

SKLEP

Arheoloških raziskovalnih del nismo v celoti končali. Poudariti moramo, da notranjost stolpa ni bila v celoti raziskana. Iz več razlogov nameravamo ta del zaenkrat pustiti neodkopen, zlasti še, ker ne pomeni ovire za doseganje našega končnega cilja.

Danes lahko rečemo, da se je z raziskavami odkrila tudi vrednost zakopane arheološkega spomenika, ki bi bil z vsakim nadaljnjim nestrokovnim posegom lahko močno okrnjen, s tem pa bi se seveda zmanjšalo tudi njegovo arheološko spomeniško bistvo.

Dokazana je bila dolgoletna domneva, bolje rečeno trditev, o obstoju antičnega objekta na tem mestu. Vendar, kot kažejo temelji, ne gre za okroglo stavbno maso, marveč za objekt kvadratastih oblik z enim dodatno utrjenim vogalom. Debelina temeljev priča tudi o dokajšnji višini zidov, ostanki kamnitih »okvirov« pa, da je bila stavba izdelana v razmeroma visoki gradbeni tehniki, saj ni verjetno, da so za navedene arhitektonske elemente pri takem tipu objekta uporabljali na tem območju le kamnito gradivo.

Sl. 17 Najdbe
Fig. 17 Finds

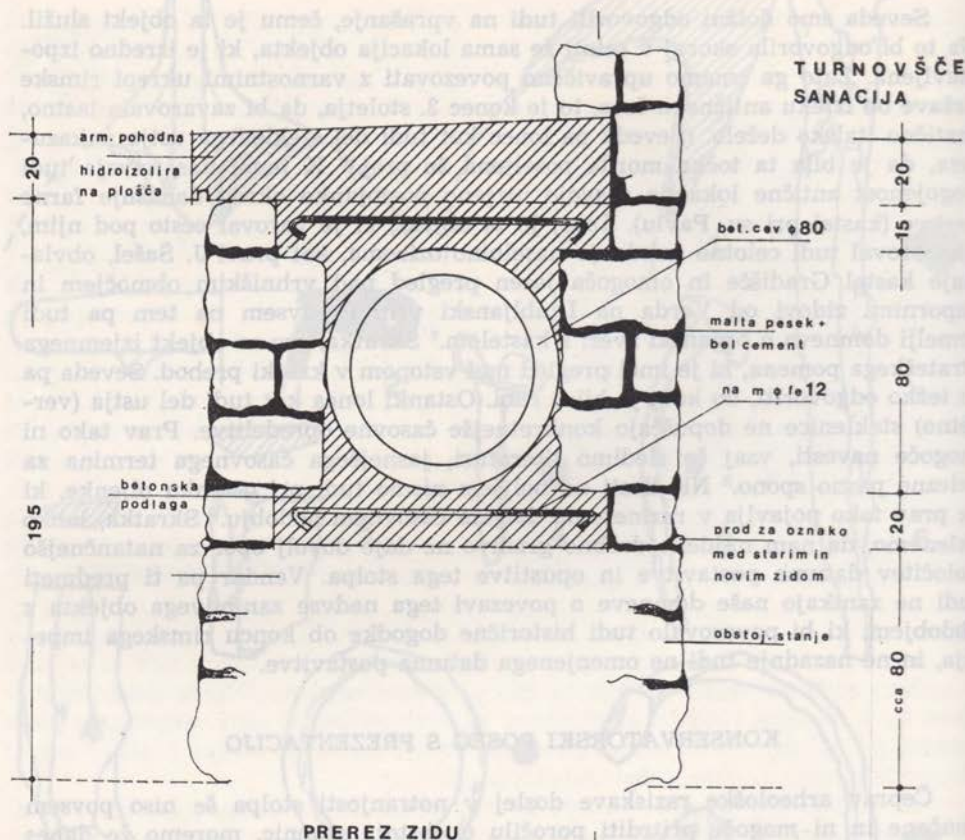
Seveda smo dolžni odgovoriti tudi na vprašanje, čemu je ta objekt služil. Na to bi odgovorila skoraj v celoti že sama lokacija objekta, ki je izredno izpostavljena. Zato ga smemo upravičeno povezovati z varnostnimi ukrepi rimske države ob izteku antičnega časa, to je konec 3. stoletja, da bi zavarovala lastno, matično italško deželo. (Seveda pa lonca kot tudi del steklenega ustja nakazujeta, da je bila ta točka morda poseljena že prej.)⁶ K temu nas navaja tudi pogojenost antične lokacije s svojo utrjeno postojanko okrog današnje farne cerkve (kastel pri sv. Pavlu). Torej je ta objekt, ki je varoval cesto pod njim, nadzoroval tudi celotno nekdanjo naselbino oziroma, kot pravi J. Šašel, obvladuje kastel Gradišče in omogoča jasen pregled nad vrhniškim območjem in zapornimi zidovi od Verda na Ljubljanski vrh. Predvsem na tem pa tudi temelji domneva o organski zvezi s kastelom.⁷ Skratka, gre za objekt izjemnega strateškega pomena, ki je imel pregled nad vstopom v kraški prehod. Seveda pa je težko odgovoriti, do kdaj je bil v rabi. Ostanke lonca kot tudi del ustja (verjetno) steklenice ne dopuščajo konkretnije časovne opredelitve. Prav tako ni mogoče navesti, vsaj če sledimo literaturi, jasnejšega časovnega termina za železno pasno spono.⁸ Nič dosti na boljšem nismo tudi pri ostanku oljenke, ki se prav tako pojavlja v razmeroma dolgem časovnem obdobju.⁹ Skratka, lahko sklenemo, da nam najdeno drobno gradivo ne daje dovolj opor za natančnejšo določitev datuma postavitve in opustitve tega stolpa. Vendar pa ti predmeti tudi ne zanikajo naše domneve o povezavi tega nadvse zanimivega objekta z obdobjem, ki bi povezovalo tudi historične dogodke ob koncu rimskega imperija, in ne nazadnje tudi ne omenjenega datuma postavitve.

KONSERVATORSKI POSEG S PREZENTACIJO

Čeprav arheološke raziskave doslej v notranjosti stolpa še niso povsem končane in ni mogoče pritrčiti poročilu o obstoju stopnic, moremo že danes govoriti o izjemni globini na severozahodnem delu notranjščine, ki pa, kot rečeno, ni bila dokončno izčiščena. Vendar smo se odločili, ker to ne ovira splošnega raziskovalnega posega in ker smo imeli razmeroma dovolj podatkov, da se bomo najprej lotili delne obnove spomenika. Seveda smo se strogo držali konservatorskega kanona in se pri obnovi nismo nikoli pustili zapeljati kakršnimkoli imaginarnim predstavam.

Obnova je potekala tako, da smo nivo temelja posamezne stene s pozidavo izravnali do enotne največje ohranjene višine, prej pa smo ga z ustreznim gradivom še utrdili. Nato smo nadaljevali z nadzidavo. Spočetka smo načrtovali, da bi le obe zunanji fronti pri stenah pozidali s sorodnim gradivom in na ustrezen način, kot je mogoče opaziti na posameznih mestih najbolj ohranjenih sten. Notranjo strukturo bi v tem primeru pomenila enostavna cementna cev, ki leži v cementni oblogi, nanjo pa bi se naslanjali zunanji fronti zidu, ki sta zaradi trdnosti še povezani z železnimi vezmi. Vrh bi skončali z armirano oz. hidroizolirano hodno ploskvijo, na katero bi se kasneje na zunanji strani dozidavala še tanjša stena stolpa in tako zaznamovala nekdanje stene.

Kasneje smo zaradi pomanjkanja cevi in drugega gradiva odstopili od tega načrta in se odločili za običajno pozidavo. Tako smo uporabili kamenje podobnih oblik, barve in narave iz kamnoloma Verd. Prav tako smo poskušali z

Sl. 18 Sanacija zidu (prerez, M = 1 : 25)
Fig. 18 Renewal of the wall (section, 1 : 25)

ustreznim peskom doseči sorodno kvaliteto malte za zid in za omet. Strukturo ometa smo mogli posnemati po obstoječih ostankih antičnega ometa, ki je bil ohranjen še na posameznih mestih sten stolpa.

Zidovi so dozidani z betonom MB 220 in s peskom z granulacijo do 5 mm iz kamnoloma Verd. Za izdelavo malte, potrebne za omet, pa smo uporabili naslednjo mešanico: za 1 m³ gotove malte:

- 250 kg belega cementa,
- 125 kg hidriranega apna,
- 0,930 m³ peska za grobo malto (Sostro),
- 250—270 l vode, odvisno od vremena.

Plastifikacija hodnega dela zidu (recept izdelal Zavod za raziskavo materiala v Ljubljani).

Za 100 l cementne malte:

- 50 kg cementa,
- 68 l peska do 3 mm iz separacije Utik,
- 23 l vode,

— cementol Delta 2 promila na težo cementa je 1 dl,

— Gama 3 ‰ na težo cementa je 1,5 l.

Višina pozidave sten stolpa je bila iz več razlogov dokaj problematična. Zaradi pomanjkanja podatkov smo sklenili opirati se predvsem na zunanji videz objekta, ne da bi iskali analogije s podobnimi stolpi, ki so bili vsekakor precej višji od našega programiranega oz. današnjega vrhnjega nivoja sten.

Deloma nam je služil za oporo tudi odkriti najvišje ohranjeni temelj, za katerega pa ne poznamo višine, do katere se je v tej širini dvigal. Gotovo je, da nismo mogli pogrešiti, če smo tudi stranico, kjer praktično ni bilo zidu, razen osnovnega sloja, pozidali oz. rekonstruirali približno do tiste višine, kot je bila ohranjena višina sosednje, nanjo navezane (severovzhodne) stranice.

Nadzidali smo stene stolpa do ustrezne oziroma programirane višine, vendar ne v enaki širini, s podobno zidno strukturo, kot je bila prvotna, in tako predstavili objekt kot močno načeto ruševino. Poudariti je treba, da notranji del stene ni pozidan do iste višine, kot je zunanja masa, marveč pomeni danes ta hodni nivo.

Najvišja višina severovzhodne in severozahodne stene je na vzhodnem vogalu, in sicer 3,30 m, najnižja pozidava pa na nasprotni strani 0,80 m. Višina hodnega nivoja je 35—90 cm, širina pa 90 cm. Višina sten prizidka je od 80 do 110 cm. Nadzidava se od originalnega nivoja zidu loči z mejo, ki je v zidu označena z linijo iz opečnih kosov in ki se vije skoraj po celotnem stolpnem kompleksu.

Zaradi pomanjkanja dokazov, kot rečeno, tudi nismo poskušali rekonstruirati elementov nekdanjih odprtih in njihovega nameščenja v steno, čeprav imamo, vsaj menimo tako, tudi materialne dokaze o njihovem obstoju. Skratka, nismo imeli ustreznega vodila za prezentacijo tudi teh elementov.

Odločili smo se, da zidno maso stolpa pozidamo tako, da predstavimo objekt kot močno načeto ruševino, ki s svojim vzhodnim vogalom, ki je najbolj viden iz doline, moli nad ostalo zidno strukturo. Na notranji strani poteka okrog in okrog zidu hodni nivo, v vzhodnem vogalu pa so stopnice, od koder se je mogoče obiskovalcu zazreti v dolino. Jugovzhodna in severozahodna stena sta pozidani pravzaprav v taki višini, da lahko služita tudi kot sedišče.

Spočetka smo menili, da bi ves originalni temelj zaradi hidroizolacije dodatno odkopali in obkopali ter ga obsuli s prodniki do višine 30—40 cm. Vendar smo pri opazovanju odtekanja meteorske vode ugotovili, da na tem mestu ni potreben dodaten poseg s tehnično popolnejšo in seveda dražjo izolacijo. Zid naj bi se zasul do višine, ki bi še kazala del originalnega temelja.

Vendar smo se kasneje zopet predvsem zaradi zunanjega videza odločili — ker je odtekanje vode zaradi kraškega terena povsem ustrezno — da obkopljemo zidove z jarki, ki imajo eno steno poševno, in pokažemo temelje oz. stene v celoti. Tako smo sicer prekršili konservatorska načela, vendar pa nam je v opravičilo, da bi bil glede na prekope in na to, da danes, kot rečeno, ne poznamo nekdanjega hodnega nivoja, tak poseg do neke mere upravičen.

Tla v notranjosti stolpa bodo obdelana dokončno po koncu raziskav. Vsekakor bomo poskušali, kolikor seveda ne bi raziskave dokazale še kakega posebnega elementa, tla zravnati in jih ob zidovih podobno obdelati, kot so na zunanji strani, to je z okopom s poševno stranico, ki se spušča v blagem naklonu proti steni stolpa.

Sl. 19—20 Prezentirani antični stolp — današnji videz in (spodaj) skica predvidenega končnega videza

Fig. 19—20 The presented Roman tower — the present-day appearance, and (below) a sketch of the foreseen final appearance

Končno naj spregovorimo še o ureditvi okolice. Okolje bomo poskušali obdelati s posebnim režimom, ki nam ga narekuje vse prej kot kvalitetna okolica, in sicer tako, da bi spomenik ustrezno vključili v prostor in s tem tudi zadostili osnovnim spomeniškim zahtevam. Zlasti je treba ustrezno urediti ozadje spomenika, ki ga danes kazi nova gradnja. Verjetno jo bo treba zakriti z drevesi. Sicer pa načrt ureditve okolice izdeluje strokovnjak. Naj omenimo še, da je predvidena tudi osvetlitev stolpnih ruševin. Za ta načrt še nimamo dovolj ustreznih zagotovitev, vsekakor pa bi to veliko koristilo spomeniku in kraju samemu.

Kot smo videli, so vsi posegi na spomeniku ustrezno strokovno utemeljeni, saj temelji vsa prezentacija na poprej izdelani dokumentaciji, ta pa izhaja predvsem iz valorizacije ostankov spomenika, ki je seveda plod arheoloških raziskav oz. strokovnega proučevanja in dobljenih rezultatov.

V končni fazi bo treba primerno urediti tudi dostop (ki se bo po najnovejši varianti vezal direktno na glavno cesto, kjer naj bi stalo tudi opozorilo), ki bo pač povezan z ureditvenimi deli okolice. S tem bo spomenik zaživel v novem okolju in bo s svojim izjemnim položajem in dokumentarno vrednostjo enkratna kulturna vrednota, ki ne bo samo bogatila tega prostora s kulturno dediščino,

marveč bo dala tudi nove vizualne kvalitete temu, po gradbeni plati že precej neurejenemu okolju.

Z izhodišči za programsko osnovo raziskovalnega in prezentacijskega dela sta bila seznanjena tudi konservator Zavoda za spomeniško varstvo SRS dr. Iva Mikl-Curk in dr. P. Petru, ki je eden glavnih nosilcev raziskav antičnih zapor na Slovenskem.

Zidarska dela sta ustrezno in kvalitetno opravila zidarska mojstra Andrej Herceg in Janez Zalar, njun trud je bil vse prej kot majhen. Prezentacijski postopek je vodila ing. arch. Staša Blažič, konservatorski svetnik na Ljubljanskem regionalnem zavodu za spomeniško varstvo. Pri raziskavah so sodelovali predvsem študentje Filozofske fakultete iz Ljubljane, od katerih smo dolžni omeniti Jožefa Omana in Alenko Možina.

OPOMBE

¹ Vestnik I, 1962, str. 27, izdal Zavod za spomeniško varstvo LRS. Kulturni spomeniki Slovenije, spomeniki I. kategorije, 1974, str. 46, izdal Zavod za spomeniško varstvo SRS.

² Arheološka najdišča Slovenije, 1975, 207 ss. Sonja Petru, Vrhnika, Varstvo spomenikov IX, 1962-64 (1965), 159, 187. Iva Mikl-Curk, Vrhnika, Varstvo spomenikov XIII—XIV, 1968-69 (1970), 172, 191 s. Ista, Vrhnika, Varstvo spomenikov XV, 1970 (1972), 167. Ista, Utrdbe Nauporta ob Ljubljani na Vrhniki, Arheološki vestnik XXV, 1974 (1976), 370 ss. Ista, Nekaj misli k naselbinski podobi rimskega Nauporta, Živa antika XXI/1, 1971, 273 ss.

³ Del parcele je Ljubljanski regionalni zavod za spomeniško varstvo z odločbo št. 241 proglasil za kulturni — arheološki spomenik.

⁴ Najpomembnejša literatura, ki omenja to arheološko lokaliteto: A. Müllner, Emona, 1879, 113; Rutar-Premerestein, Römische Strassen und Befestigungen, 1899, 12; Rutar-Premerestein, MZK, NF 25 (1899), 96; Claustra Alpium Iulianum I, Katalogi in monografije 5, 1971, 77.

⁵ Krajša obvestila o delih na Turnovščah so bila objavljena v zadnjih zvezkih Varstva spomenikov in Arheološkega pregleda.

⁶ Vsekakor moramo poudariti, da lonec takega tipa s ploščato jajčasto obliko spada med kuhinjsko posodje domače izdelave z izraznimi potezami prazgodovinskega časa in ga poznamo v vzhodnoalpskem prostoru in v jugozahodni Panoniji. To kuhinjsko posodje naj bi večinoma sodilo v obdobje zgodnje antike. Vendar, če sledimo tudi nadaljnjim izvajanjem I. Mikl-Curk [Zapažanja o temni rimski kuhinjski lončeni posodi v Sloveniji, Arheološki vestnik XXIV, 1973 (1975), 884], naj bi ravno lonci ostali v rabi dalj časa, in sicer še v 4. stoletju. Kolikor pa bi želeli dobiti tipološko in časovno nekoliko natančnejši odgovor, se moramo pač nasloniti na tipološko tabelo B. Vikić-Belančič [Keramika grublje fature u južnoj Panoniji s osobitim obzirom na urne i lonce, Arheološki vestnik XXVI, 1975 (1976), 27 ss s časovno shemo na str. 30, T. 2, sl. 4]. Po tej razpredelnici bi naš lonec lahko približali tipu A 4 in času med leti 100 in 300. Poudariti pa je treba, da nam situacija, v kateri smo našli ostanek lonca, onemogoča vsakršno natančnejšo časovno opredelitev.

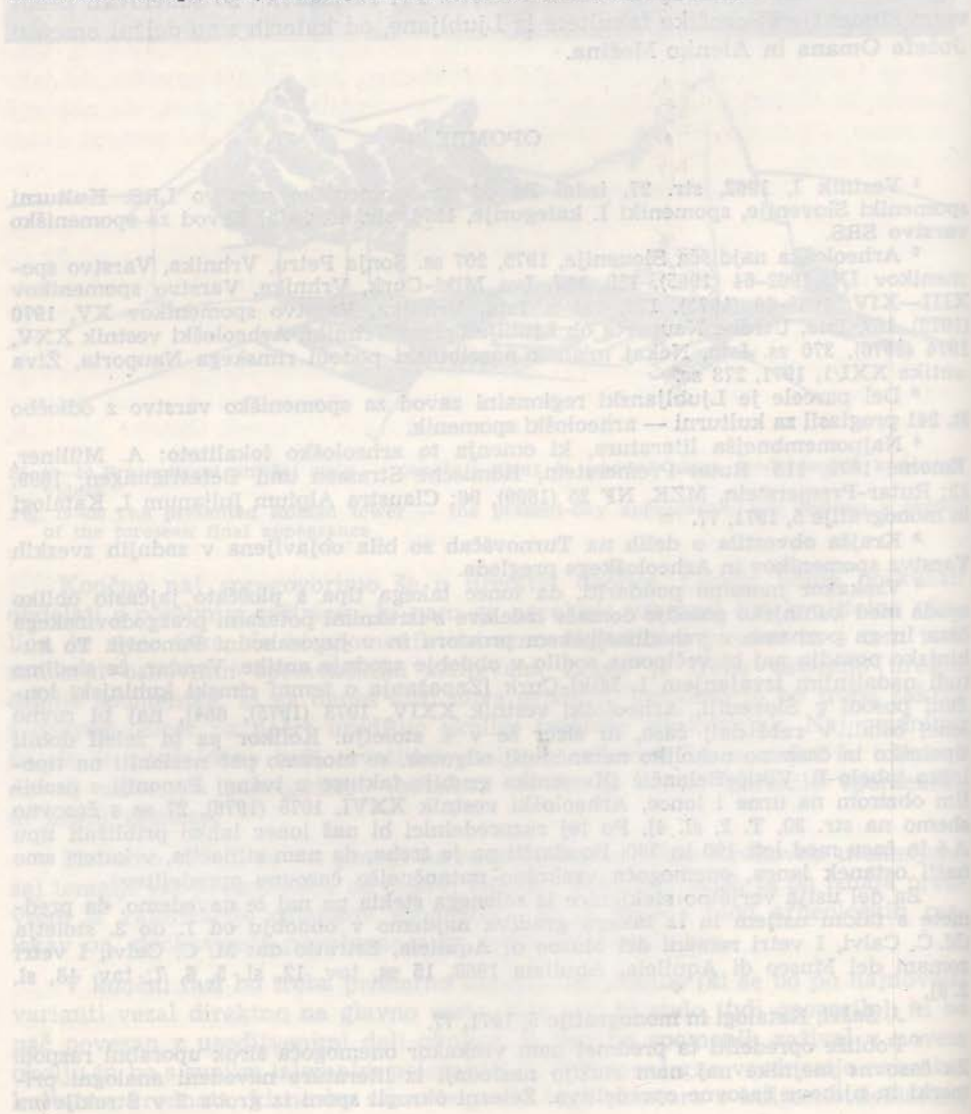
Za del ustja verjetno steklenice iz zelenega stekla pa naj le navedemo, da predmete s takim ustjem in iz takega gradiva najdemo v obdobju od 1. do 3. stoletja (M. C. Calvi, I vetri romani del Museo di Aquileia, Estratto da: M. C. Calvi, I vetri romani del Museo di Aquileia, Aquileia 1968, 15 ss, tav. 12, sl. 5, 6, 7; tav. 13, sl. 2, 3).

⁷ J. Šašel, Katalogi in monografije 5, 1971, 77.

⁸ Poblize opredeliti ta predmet nam vsekakor onemogoča širok uporabni razpon. Za časovne mejnike naj nam služijo naslednji iz literature navedeni analogni primerki in njihove časovne opredelitve. Železni okrogli sponi iz groba 2 v Štrekljvcu

v Beli krajini sodita še v drugo polovico 2. stoletja (Anja Dular, Rimski grobovi iz Rosalnic, Štrekljevca in Otoka pri Podzemlju, Arheološki vestnik XXVII, 1976 (1977), 196, T. 9, sl. 3, 4). P. Petru in S. Petru datirata analogne predmete v sredino 4. stoletja (Neviodunum, Katalogi in monografije 15, 1978, 44, T. II, sl. 10, 11, 12, 13, 20; T. III, sl. 16, 19, 23). Veliko kasnejša pa naj bi bila spona iz Dunaszekcső (Madžarska), ki naj bi sodila v 10. oz. 11. stoletje (I. Nađ - P. Nađ, Katalog arheološke zbirke dr. Imre Freya, Gradski muzej — Sombor, 1964, 40. T. LIV, sl. 6; prim. še spono na sl. 5).

⁹ K izrazno čisti poznoantični obliki 4. in 5. stoletja sodijo prav gotovo oljenke tega tipa. Zanje dobimo neposredno analogijo v Ptuj (Zorka Šubic, Rimske oljenke v Sloveniji, Arheološki vestnik XXVI, 1975 (1976), 83, T. 5, sl. 19), na Polhograjski gori (neobjavljeno), dokaj blizu ji je tudi oljenka z emonskega grobišča (Sonja Petru, Emonske nekropole II., Katalogi in monografije 7, 1972, T. XCVIII).

KONSERVATORSKE UGOTOVITVE O GROBIŠČU ROJE

Davorin Vuga

Ljubljana, Zavod SR Slovenije za spomeniško varstvo

UDK 727.4(897.12 Roje/Gabrovka): 571.91

CONSERVATOR'S PERCEPTIONS
AT THE BURIAL-PLACE ROJE

IZVLEČEK

Avtor analizira dosedanje raziskave grobišča na Rojah (Gabrovka, Ljubljana) v zvezi z valorizacijo najdišča samega in posredno tudi pripadajoče pokrajinske enote. Valorizacija posameznih skupin grobov na velikem grobišču in posameznih grobov znotraj delno raziskane, vendar ohranjene najsevernejše skupine grobov naj bi bila vzorčna akcija. Izsledki, ki se sicer nanašajo predvsem na doslej slabo raziskano arheološko enoto Gabrovka, so uporabni tudi za primerjavo zakonitosti nastanka arheoloških najdišč in poteka naseljevanja na drugih območjih Slovenije. V praksi lahko omenjeni izsledki, skupaj s pritegnitvijo drugih strok, npr. etnologije, zgodovine umetnosti, zgodovine, antropologije itd., pripomorejo k pravilnemu prostorskemu planiranju in ohranjanju naseljitvenih značilnosti starih časov v videzu sodobnih naselij.

The author analyzes the hitherto researches of the burial-place at Roje (Gabrovka, Ljubljana) in connection with the evaluation of the find-spot itself, and, indirectly, also of the area. The valuation of the groups of tombs at the large burial-ground, and of single tombs within the partly investigated, but preserved northmost group of tombs is projected as a sample action. The results, though referring to the till now scarcely researched archeological area of Gabrovka, are useful also for comparison of the formation of archaeological sites, and the process of settling in other areas of Slovenia. In practice, these results might, jointly with those of other branches, e. g. ethnology, art history, history, anthropology etc., help with the correct regional planning and preserving of old-time settlement characteristics in the appearance of present time settlements.

Raziskovalno nalogo Valorizacija arheološkega odseka Gabrovka¹ smo leta 1977 zastavili na znanem najdišču Roje (Gabrovka pri Litiji), in sicer na najbolj severnem doslej znanem delu velikega grobišča na ledini Roje ali Na Rojah.² Z arheološko metodo smo raziskali približno 120 m² zemljišča³ in tako dobili nove otipljive podatke za konservatorsko obdelavo tega spomenika na zemljišču.

I

Z odkritjem skeletnih halštatskih grobov lahko opravimo prvo valorizacijo posameznih skupin grobov znotraj velikega grobišča. Kljub nedokončanim raziskavam je najviše — s I. kategorijo — ovrednotena skupina skeletnih grobov III oziroma skupina žarnih grobov II. Obe skupini se razprostirata pomešani druga z drugo na skrajnem severnem, doslej ugotovljenem delu grobišča, in

sicer na parcelah št. 146/22 in 146/21 k. o. Moravče.⁴ Tako visoko ovrednotenje utemeljujemo s sorazmerno majhnim prostorom, na katerem ležijo grobovi iz halštatske, latenske in okvirno prazgodovinske dobe ter zgodnjega srednjega veka.⁵ To dokazuje, da so tu hote pokopavali v zaporedno si sledečih obdobjih, razen v času antike.⁶ Zaporedno pokopavanje na istem mestu v tako dolgem časovnem obdobju je velika redkost, za zdaj celo edinstven primer na arheoloških najdiščih v Sloveniji. Dalje utemeljujemo visoko ovrednotenje s številnimi in dobro ohranjenimi najdbami v grobovih. Veliko pomeni tudi, da je najsevernejši del grobišča skoraj še nedotaknjen in neraziskan. Naposled utemeljujemo valorizacijo z nenavadno prepletenostjo načinov pokopavanja v različnih obdobjih, saj si skoraj izmenoma sledijo skeletni grobovi iz halštatskega časa, žarni grobovi iz latenskega časa in ponovno skeletni grobovi iz zgodnjega srednjega veka.

V II. kategorijo znotraj Roj smo uvrstili skupine skeletnih grobov I in II ter žarnih grobov I na parcelama št. 146/21 in 146/20 k. o. Moravče, na osrednjem in južnem delu glavnega grebena velikega grobišča. Glede na izredno kakovost in pomen latenskih in zgodnesrednjeveških najdb v širšem jugovzhodnem alpskem in predalpskem prostoru bi ta del grobišča zlahka uvrstili v najvišjo kategorijo. Vendar je prav ta del nekropole največkrat zamikal raziskovalce tja od leta 1860 dalje. Za veliko število grobov sploh nimamo podatkov, o nekaterih izvemo iz skopih notic, druge pa imamo dokumentirane le s samimi najdbami, ne tudi s prepotrebnimi načrti.⁷ Nazadnje je ta del grobišča hudo trpel, ko so nenadzorovano kopali pesek na južnem delu Roj. Pravo dokumentarno vrednost imajo le grobovi, izkopani leta 1970. Žal so bili mnogi najdeni prazni ali deloma uničeni, kar je sled starejših kopanj. Možno pa je, da se te skupine pokopov nadaljujejo še na parcelo št. 146/11, kar bi precej dopolnilo našo predstavo o tem delu Roj. Vsi ostali deli osrednjega grebena so za arheologijo odpisani zaradi kopanja peska. Naj opozorim, da v elaboratu iz leta 1976 navajam še več skupin grobov, raztresenih na območju velikega grobišča med sedanjima krajema Moravče in Klanec, na ledinah Roje in Na Gmajni.⁸ Za te skupine, ločene druga od druge, velja brez poprejšnjih raziskav uvrstitev v III. kategorijo. O omenjenih grobovih nimamo zanesljivih podatkov. Ni izključeno, da doslej znani podatki o Rojah, zapisani v starejši arheološki literaturi, merijo tudi nanje.

II

Roje (Gabrovka, Ljubljana) so kot celota še vedno uvrščene v II. kategorijo arheoloških spomenikov na ozemlju SR Slovenije.⁹ Za prevrednotenje Roj v najvišjo kategorijo je treba nadaljevati načrtna raziskovanja in pripraviti strokovno objavo vseh dosedanjih ugotovitev. Naj vendar navedemo nekatere posebnosti našega najdišča, ki že zdaj presegajo širši slovenski pomen. Predvsem je dokazana kontinuiteta pokopavanja od halštatske dobe do konca zgodnjega srednjega veka, razen v antičnem času, ki je izpričan v dolini pod Rojami. Dalje imamo opraviti z največjim doslej znanim zgodnesrednjeveškim grobiščem na Dolenjskem, s tremi časovnimi stopnjami: staroselsko, t. i. prehodno med »karantansko« in »ketlaško« in t. i. ketlaško. Opozoriti moramo, da so na Rojah odkrili sploh prve zgodnesrednjeveške oziroma prav staroslo-

vanske grobove na Slovenskem, in sicer že v letih 1860 in 1878, mnogo pred izkopavanji Bleda, Bohinjske Srednje vasi, Mengša, Ptuja, Kranja.¹⁰ Pomembno je tudi, da so Roje znane kot eno večjih doslej raziskanih latenskih grobišč v Sloveniji, z najdbami iz časa srednjega in poznega La Tène.¹¹ Zaradi ugodne geološke sestave tal so na najdišču dobro ohranjeni tudi zametki grobne arhitekture. V mislih imamo grobne jame, vkopane v trdo podlago iz dolomitiziranega apnenca, obloge iz dolomitnih lomljencev in posamezne kamne, priložene k mrličem verjetno v zvezi s pogrebnimi obredi.¹² Ne moremo prezreti odlične ohranjenosti osteološkega gradiva, in sicer predvsem zgodnesrednjeveškega in halštatskega, iz žarnih grobov pa imamo le drobce kalciniranih kosti.¹³ Naposled moramo omeniti, da rojski grobovi s svojimi pridatki izpričujejo izrazito zakasnele kulturne vplive od zunaj in dolgotrajna vztrajanja lokalnih posebnosti. To je lepo vidno v razmerju keltskodobnih ostalin do rimskih, staroselskih do slovanskih.¹⁴

Ob izkopavanju grobišča na Rojah se zastavlja tudi problem kako edinstveno kontinuiranost pokopov predstaviti vsaj na delu velikega grobišča, *in situ* in *sub divo*. Letošnje odkritje grobov iz halštatske dobe govori v prid našemu prvotnemu predlogu iz leta 1976, naj bi razporeditev grobnih jam označili na zelenici. Na cenejši način bi obrise grobnih jam v travi označili s peskom, na dražji, vendar trajni pa bi jih ponazorili z betonom. Tik nad zasutimi grobnimi jamami bi po načrtu grobišča v travi odlili tanke betonske plošče, utrjene z železno armaturo.¹⁵ Seveda moramo misliti tudi na postavitve ustreznih napisov z najosnovnejšimi podatki za obiskovalce. Najprimerneje bi bilo, če bi se sploh odločili za postavitve majhnega lesenega objekta na grobišču, in sicer tako, da bi v njem predstavili vsaj nekaj grobnih jam z zametki grobne arhitekture. Po notranjih stenah lesenjače bi bilo na voljo dovolj prostora za razstavitev načrtov, fotografij in morda celo nekaterih odlitkov izkopanin. Takšna predstavitev na kraju najdbe bi bila za obiskovalca zanimiv napotek, saj bi si nato izvirno gradivo ogledal na stalni arheološki razstavi na gradu Bogenšperk.¹⁶

III

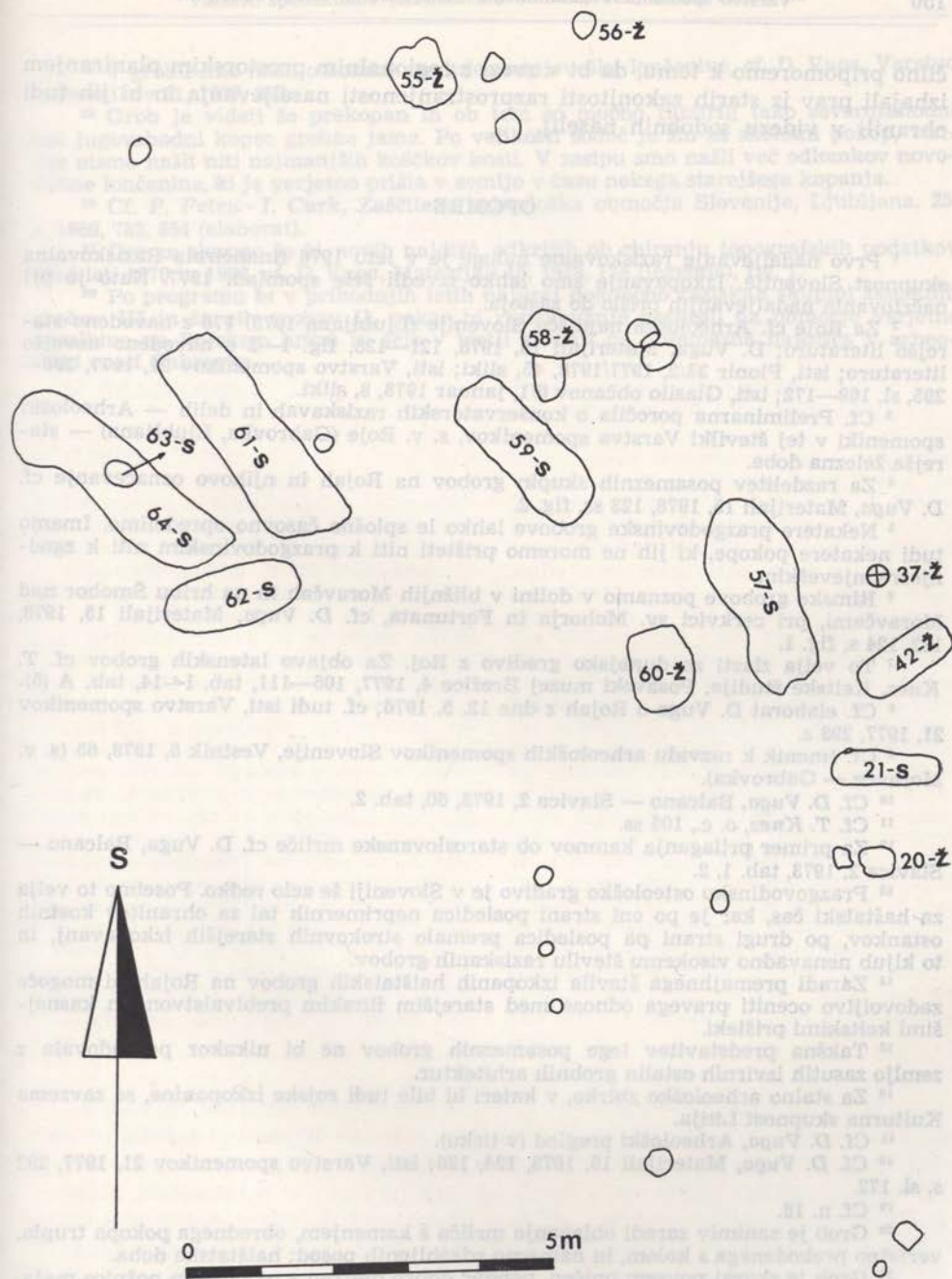
Po dosedanjih ugotovitvah izkopavanj smo izdelali tudi valorizacijo znotraj skupin skeletnih grobov III in žarnih grobov II. Med prazgodovinskimi sodi v I. kategorijo grob 64 — skeletni, in sicer zaradi značilnega gradiva iz 6. stoletja pr. n. š. (lončenina, pasna spona, nožiček), ki obenem datira tudi podobne pridatke lončenine v grobu 61 — skeletnem. Grob visoko uvrščamo tudi zaradi zanimivega oblaganja grobne jame s kamenjem, kar je poleg skrbno izdelanih sten samih vsekakor pomemben zametek halštatske grobne arhitekture.¹⁷ Med zgodnesrednjeveškimi grobovi vrednotimo najvišje grob 59 — skeletni, in sicer zaradi najdb pasne spona, nožička, zakovice in odlomka obročka, ki ga datirajo v t. i. prehodno skupino med »karantansko« in »ketlaško« kulturno skupino (2. polovica 8. — 1. polovica 9. stoletja).¹⁸ Gre za gradivo, ki je na območju SR Slovenije še vedno sorazmerno redko. Prednjačijo namreč predvsem najdišča na Gorenjskem. Na Rojah imamo grobove te kulturne skupine, imenovane tudi »skupina s keramiko«, na južnem delu osrednjega grebena Roj, na

območju skupine skeletnih grobov II. Grob 59 — skeletni je zanimiv tudi zaradi pokopa razkosanega mrliča.¹⁹

V II. kategorijo uvrščamo grobove: 61 — s²⁰, 37 — ž²¹ in 62 — s²², in sicer zaradi izpričanega pomena tako za proučevanja nastanka in razvoja velikega grobišča na Rojah kot tudi zaradi poteka naselitve na območju Gabrovke in na širšem prostoru med dolinama Save in Mirne, na meji med Zasavjem in severno Dolenjsko. V zadnjo, III. kategorijo spadajo preostali grobovi, in sicer predvsem zaradi delne ohranjenosti najdb. Ti grobovi so bili poškodovani ob poljedelskih delih in med starejšimi izkopavanji. V to kategorijo uvrščamo tudi grobova 55 in 58 — ž, in sicer zaradi nepojasnjenega pokopavanja mrličevega pepela brez vsakršnih grobnih pridatkov.²³ Naposled moramo omeniti še grobova 56 — ž in 57 — s, ki smo ju tudi uvrstili v III. kategorijo: prvega zaradi doslej neznanih značilnosti pokopa,²⁴ drugega zaradi nenavadnih okoliščin najdbe.²⁵

IV

Z raziskovalno nalogo smo se na povsem nov način lotili problema valoriziranja arheoloških spomenikov na zemljišču. Namerno smo si izbrali urbanistično razdrobljeno pokrajinsko enoto Gabrovka s številnimi najdišči, ki doslej večinoma sploh niso bila raziskana. Med arheološkimi spomeniki so najbolj raziskane Roje. Zato smo izvedli poskus valoriziranja znotraj spomenika, grobišča samega, na podlagi dosedanjih arheoloških ugotovitev. Pri tem smo dobili zanimivo predstavo o pravi vrednosti nekega spomenika na zemljišču, v našem primeru uvrščenega v II. kategorijo. Ugotovitve raziskav znotraj posameznega najdišča so zanimive tudi za proučevanje bližnjih, še neraziskanih najdišč, saj imamo z njimi vpogled v pravo vrednost arheološke enote. Naj omenimo npr. gabrovsko okolico, kjer sta med nespornimi arheološkimi najdišči le dve uvrščeni v III. kategorijo (Gradišče nad Tihabojem, Ajdovska jama nad Podpečmi pod Skalo).²⁶ Ostala najdišča, ki so bila doslej večinoma neznan, ²⁷ so bila šele pred nedavnim predlagana za uvrstitev v III. kategorijo. Ker vemo, da z omenjeno kategorijo v praksi razumemo prav slabo ali povsem neraziskana najdišča, celo domnevne arheološke točke, je nesorazmerje pri valorizacijah brez poprejšnjih raziskav povsem v neskladju s pravo vrednostjo. Zato smo tudi zastavili dolgoročni program konservatorskih raziskav Roj, da bi predvsem s praktičnimi spoznanji prikazali nedoslednosti pri dosedanjih valorizacijah in tudi raziskali pravo vrednost arheološkega spomenika na zemljišču in pripadajoče pokrajinske enote.²⁸ Ugotovitve raziskovanj v okolici Gabrovke so kot vzorčno zastavljena naloga že zdaj zanimive tudi za primerjavo z drugimi območji na Slovenskem, saj odkrivajo med drugim tudi čisto oprijemljive zakonitosti nastanka arheoloških spomenikov v posameznih zemljepisno sklenjenih pokrajinskih enotah. Razprostranjenost arheoloških spomenikov na nekem območju je pogojena s potekom naselitve že od prazgodovinskih časov dalje. Urbano razdrobljena naselitev se je po prastarih vzorih in tradicijah ohranila v nekem okolju prav do današnjih dni in je značilnost sedanje zemljepisne podobe dela Slovenije. Zato lahko prav s proučevanjem arheoloških vrednosti takšnih spomeniških območij, s pritegovanjem raziskovalcev iz drugih strok. npr. etnologije, zgodovine umetnosti, zgodovine, antropologije itd., odlo-

Sl. 1 Roje, načrt najsevernejšega doslej raziskanega dela velikega grobišča s skupinama skeletnih grobov III in žarnih grobov II. Med grobovi so jame za kole — sled doslej nepojasnjene lesene arhitekture (risal D. Vuga)

Fig. 1 Roje, plan of the northmost up to now investigated part of the large burial-place with its groups of skeleton graves III and urn graves II. Between the graves, there are post-holes, a trace of an until now unexplained wooden architecture (drawn by D. Vuga)

čilno pripomoremo k temu, da bi v zvezi z regionalnim prostorskim planiranjem izhajali prav iz starih zakonitosti razprostranjenosti naseljevanja in bi jih tudi ohranili v videzu sodobnih naselij.

OPOMBE

¹ Prvo nadaljevanje raziskovalne naloge je v letu 1976 financirala Raziskovalna skupnost Slovenije. Izkopavanje smo lahko izvedli šele spomladi 1977. Nato je pri načrtovanih nadaljevanjih prišlo do zastoja.

² Za Roje cf. Arheološka najdišča Slovenije (Ljubljana 1975) 178 z navedeno starejšo literaturo; D. Vuga, Materijali 15, 1978, 121—128, fig. 1—2 z navedeno novejšo literaturo; isti, Pionir 33/2, 1977/1978, 45, slike; isti, Varstvo spomenikov 21, 1977, 290—295, sl. 169—172; isti, Glasilo občanov 6/1, januar 1978, 8, slike.

³ Cf. Preliminarna poročila o konservatorskih raziskavah in delih — Arheološki spomeniki v tej številki Varstva spomenikov, s. v. Roje (Gabrovka, Ljubljana) — starejša železna doba.

⁴ Za razdelitev posameznih skupin grobov na Rojah in njihovo označevanje cf. D. Vuga, Materijali 15, 1978, 123 ss, fig. 2.

⁵ Nekatere prazgodovinske grobove lahko le splošno časovno opredelimo. Imamo tudi nekatere pokope, ki jih ne moremo prišteti niti k prazgodovinskim niti k zgodnjeresednjeveškim.

⁶ Rimske grobove poznamo v dolini v bližnjih Moravčah in na hribu Šmohor nad Moravčami, pri cerkvi sv. Mohorja in Fortunata, cf. D. Vuga, Materijali 15, 1978, 122, 124 s, fig. 1.

⁷ To velja zlasti za dunajsko gradivo z Roj. Za objavo latenskih grobov cf. T. Knez, Keltske študije, Posavski muzej Brežice 4, 1977, 105—111, tab. 1—14, tab. A (5).

⁸ Cf. elaborat D. Vuge o Rojah z dne 12. 5. 1976; cf. tudi isti, Varstvo spomenikov 21, 1977, 293 s.

⁹ Cf. Imenik k razvidu arheoloških spomenikov Slovenije, Vestnik 5, 1978, 65 (s. v. Moravče — Gabrovka).

¹⁰ Cf. D. Vuga, Balcano — Slavica 2, 1973, 60, tab. 2.

¹¹ Cf. T. Knez, o. c., 105 ss.

¹² Za primer prilaganja kamnov ob staroslovanske mrliče cf. D. Vuga, Balcano — Slavica 2, 1973, tab. 1, 2.

¹³ Prazgodovinsko osteološko gradivo je v Sloveniji še zelo redko. Posebno to velja za haštatski čas, kar je po eni strani posledica neprimernih tal za ohranitev kostnih ostankov, po drugi strani pa posledica premalo strokovnih starejših izkopavanj, in to kljub nenavadno visokemu številu raziskanih grobov.

¹⁴ Zaradi premajhnega števila izkopanih halštatskih grobov na Rojah ni mogoče zadovoljivo oceniti pravega odnosa med starejšim ilirskim prebivalstvom in kasnejšimi keltskimi prišleki.

¹⁵ Takšna predstavitev lege posameznih grobov ne bi nikakor poškodovala z zemljo zasutih izvornih ostalin grobnih arhitektur.

¹⁶ Za stalno arheološko zbirko, v kateri bi bile tudi rojske izkopanine, se zavzema Kulturna skupnost Litija.

¹⁷ Cf. D. Vuga, Arheološki pregled (v tisku).

¹⁸ Cf. D. Vuga, Materijali 15, 1978, 124, 126; isti, Varstvo spomenikov 21, 1977, 292 s, sl. 172.

¹⁹ Cf. n. 18.

²⁰ Grob je zanimiv zaradi oblaganja mrliča s kamenjem, obrednega pokopa trupla, verjetno prebodenega s kolom, in namerno zdrobljenih posod; halštatska doba.

²¹ Grob je skoraj povsem uničen, vendar dobro datiran z odlomkom nožnice meča, 1. stoletje pr. n. št.

²² Gre za pokop ženske z obsenčnima obročkoma in jantarjevo ogrlico; halštatska doba.

²³ Pepel sežganih mrličev so v obeh primerih enostavno zasuli v jamo, izkopano v trdo podlago iz dolomitiziranega apnenca.

²⁴ V grobu smo našli odlomke zgodnjerednjeveške lončenine, cf. *D. Vuga*, Varstvo spomenikov 21, 1977, 292.

²⁵ Grob je videti že prekopan in ob tem so močno razširili tako severozahodni kot jugovzhodni konec grobne jame. Po velikosti sodeč je šlo za skeletni pokop, vendar nismo našli niti najmanjših koščkov kosti. V zasipu smo našli več odlomkov novodobne lončenine, ki je verjetno prišla v zemljo v času nekega starejšega kopanja.

²⁶ Cf. *P. Petru - I. Curk*, Zaščitená arheološka območja Slovenije, Ljubljana, 25. 3. 1969, 782, 854 (elaborat).

²⁷ Gre za skupno še 21 novih najdišč, odkritih ob zbiranju topografskih podatkov med leti 1970 in 1976, cf. *D. Vuga*, Materijali 15, 1978, 124 (legenda), fig. 1.

²⁸ Po programu bi v prihodnjih letih najprej dokončno raziskali skupini skeletnih grobov III in žarnih grobov II, nakar bi raziskovanje prenesli na območje verjetne naselbine na Rojskem hribu in šele v tretji stopnji na posamezna najdišča v arheološki enoti Gabrovka.

UDK 728.632.4(497.13)

BEVLEČEK

Črter poročá o nadaljevanju sistematičnih raziskav srednjeveške arhitekture v Sloveniji v leto 1977. V Gornjem gradu na Štajerskem, kjer je bil 1140 ustanovljen benediktinski samostan, so bili južno od sedanja baročna cerkva izkopani ostki prikljeni stropi, ki bi lahko kazali na prostore v zahodnem traktu ob križnem hodniku, a se ne njihova starost in funkcija pokazala varjaten štev v nadaljevanju predvidenih izkopavah. — Na robu Krasa pa so bile v bližini Monastosa (Tržiča) odkrite ruševine cerkvice sv. Ambroža, ki z motilom pravektno apsida, skrite v debelini zahodne stene, pripada t.i. istrskemu tipu romanske arhitekture, verjetno iz 13. stoletja. Cerkev je zanimiva zlasti glede svetovnosti geografije in v okviru tipološkega pluralizma romanske arhitekture v Sloveniji, ki ga povzročajo izjemni geografski položaj v skrajnih velikih evropskih naravnih in etničnih enot ter mediteranske in celinske gradbene tehnike.

V okviru večletne raziskovalne zaloge Srednjeveška romanična arhitektura in izbrani spomeniki romanske arhitekture, ki jo skupaj z republiškim zavodom denarno omogoča Raziskovalna skupnost Slovenije, smo v juniju 1977 ustavili izkopavanje v Gornjem gradu. Namreč teh raziskav je bil predmet morebitne arhitekturne ostanke nekdanjega benediktinskega samostana, ki je bil tu ustanovljen leta 1140, a je bil skrajna že v 13. stoletju ob ustanovitvi Štajerske škofije, ki je prevzela njegovo lastnjo in si je ustvarila samostojno razvite postopoma proučevila z svoje druge razdalje. Pri raziskovanju so bili slednjih škofijskih traktov pred cerkvijo po drugi svetovni vojni je postalo neke tudi večje število kromarščke in španske ostanke in kromarščke in 13. stoletja, a izhajajo po vsej verjetnosti iz nekdanjega samostanskega križnega hodnika na

RESEARCH IN MEDIEVAL ARCHITECTURE (CONTINUATION)

The author reports on his continuing researches of Medieval architecture in Slovenia in 1977. At Gornji grad (Oberburg), where a Benedictine monastery was founded in 1140, some ground-floor walls were excavated south of the present Baroque church, which might indicate rooms in the eastern wing along the cloister, but their age and function will probably show only during further excavations that are foreseen. — On the border of Kras (Karst) near Monastosa, the ruins of the small church of St. Ambrose were cleaned. The church with its rectangular apse, hidden in the thick eastern wall, belongs to the so-called Istrian type of Romanesque architecture, probably dating from the 13th century. It is particularly interesting concerning the geography of art monuments, and concerning the pluralism of types of Romanesque architecture in Slovenia, caused by its exceptional geographic position at the junction of the great European natural and ethnic units, and of the Mediterranean and continental cultures.

REZULTATI NAJNOVEJŠIH RAZISKAV SREDNJEVEŠKE ARHITEKTURE

Marijan Zadnikar

Ljubljana, Zavod SR Slovenije za spomeniško varstvo

UDK 726.5.033.4(497.12)

RESEARCHES IN MEDIEVAL ARCHITECTURE (CONTINUATION)

IZVLEČEK

Avtor poroča o nadaljevanju sistematičnih raziskav srednjeveške arhitekture v Sloveniji v letu 1977. V Gornjem gradu na Stajerskem, kjer je bil 1140 ustanovljen benediktinski samostan, so bili južno od sedanje baročne cerkve izkopani neki pritlični zidovi, ki bi lahko kazali na prostore v vzhodnem traktu ob križnem hodniku, a se bo njihova starost in funkcija pokazala verjetno šele v nadaljevanju predvidenih izkopavanj. — Na robu Krasa pa so bile v bližini Monfalcona (Tržiča) očiščene ruševine cerkvice sv. Ambroža, ki z motivom pravokotne apsida, skrite v debelini vzhodne stene, pripada t. i. istrskemu tipu romanske arhitekture, verjetno iz 13. stoletja. Cerkev je zanimiva zlasti glede umetnostne geografije in v okviru tipološkega pluralizma romanske arhitekture v Sloveniji, ki ga pogojuje izjemni geografski položaj v stikališču velikih evropskih naravnih in etničnih enot ter mediteranske in celinske gradbene kulture.

The author reports on his continuing researches of Medieval architecture in Slovenia in 1977. At Gornji grad (Oberburg), where a Benedictine monastery was founded in 1140, some ground-floor walls were excavated south of the present Baroque church, which might indicate rooms in the eastern wing along the cloister, but their age and function will probably show only during further excavations that are foreseen. — On the border of Kras (Karst) near Monfalcone, the ruins of the small church of St. Ambrose were cleaned. The church with its rectangular apse, hidden in the thick eastern wall, belongs to the so-called Istrian type of Romanesque architecture, probably dating from the 13th century. It is particularly interesting considering the geography of art monuments, and concerning the pluralism of types of Romanesque architecture in Slovenia, caused by its exceptional geographic position at the junction of the great European natural and ethnic units, and of the Mediterranean and continental culture.

V okviru večletne raziskovalne naloge Srednjeveška monastična arhitektura in izbrani spomeniki romanske arhitekture, ki jo skupaj z republiškim zavodom denarno omogoča Raziskovalna skupnost Slovenije, smo v juniju 1977 zastavili izkopavanje v Gornjem gradu. Namen teh raziskav je bil poiskati morebitne arhitekturne ostanke nekdanjega benediktinskega samostana, ki je bil tu ustanovljen leta 1140, a je bil ukinjen že v 15. stoletju ob ustanovitvi ljubljanske škofije, ki je prevzela njegovo imetje in si je nekdanje samostanske stavbe postopoma preuredila v svojo drugo rezidenco. Pri nesmiselnem rušenju obsežnih škofijskih traktov pred cerkvijo po drugi svetovni vojni je prišlo na dan tudi večje število kamnoseško in kiparsko obdelanih kamnov iz 13. stoletja, ki izhajajo po vsej verjetnosti iz nekdanjega samostanskega križnega hodnika na

južni strani srednjeveške redovne cerkve, ki se je komaj v 18. stoletju umaknila sedanji baročni cerkvi. Ker je prostor južno od cerkve ostal nepozidan, je obstajalo upanje, da so morda nekateri deli nekdanjega samostana, zlasti še njegovega križnega hodnika, vsaj v temeljnih zidovih morda še ohranjeni. Na tem nepozidanem prostoru južno od sedanje baročne stolnice, kjer je zdaj sadovnjak, naj bi bil od 12. pa vsaj do 15. stoletja samostanski križni hodnik, saj je srednjeveška redovna cerkev stala na mestu zdajšnje baročne. Taka zasnova, da je križni hodnik ob redovni cerkvi, bi ustrezala konceptu cenobitično urejenih samostanov v benediktinski tradiciji, nakazujejo pa jo tudi vizitacijska poročila iz 17. stoletja (1631), ki še vedno govore o tem, da je bil v južni cerkveni steni pri oltarju sv. Benedikta vhod v križni hodnik (janua claustrum).

Izkopavanje smo torej zastavili na parceli št. 435.5 k. o. Gornji grad tik južne strani cerkve, na prostoru, velikem kakšnih 15×15 metrov. Tik pod rušo se je pokazalo izrazito nasutje, pomešano z zemljo, opeko, kamenjem in malto. V različnih višinah se je kmalu pokazala vrsta kamnitih zidov in prostorov med njimi, v katerih je nekako v globini 110 centimetrov pod sedanjo površino travnatih tal deloma še ohranjen prvotni tlak jenšterle. Položen je neposredno na razširjene temelje teh zidov in mehko prehaja v omet. Zidovi potekajo vzporedno s sedanjo južno cerkveno zunanjščino in pravokotno nanjo, kar pomeni, da so se prilagajali tudi usmeritvi srednjeveške cerkve, ki jo je po njej prevzela tudi njena baročna naslednica. Z vzdolžno osjo je sedanja stavba odmaknjena od pravilne orientacije le za dobrih 20° proti severu. Vsi zidovi, ki se v severni smeri približujejo sedanji cerkvi, so bili porušeni ob kopanju njenih temeljev, tako da so ostali od njih le še skromni ostanki, ki pa so organsko zvezani z močnim vzdolžnim zidom, vzporednim z južno cerkveno steno. Na zahodni strani preiskanega prostora poteka močan zid (85 cm) v smeri sever—jug in zdi se, da je z njim podana zahodna meja nekega trakta, ki se je pravokotno naslanjal na srednjeveško cerkev. Na vzhodni strani poteka domala vzporedno z njim drug močan zid in se tako med obema nakazuje v florisu razmeroma velik, pravokoten prostor, katerega posebnost je k steni prislonjena zidana in ometana ter z opečnimi zidaki tlakovana klop, ki spremlja po vsej dolžini (8,90 m) severno steno in v pravokotnem zalomu tudi del zahodne stene tega prostora. Prav ta obstenska klop z globino sedeža 45 centimetrov spominja na pritlične prostore, kakor jih v samostanskem okolju pomeni kapiteljska dvorana. Taki samostanski zbornici bi lahko dobro ustrezal tudi tlorisni položaj, če dopuščamo možnost, da pomenijo doslej izkopani zidovi del vzhodnega trakta ob samostanskem križnem hodniku. Iz tega prostora vodi v sosednjega vzhodno od njega, ki pa še ni bil preiskan, ozek prehod, ki se je zapiral z enokrillnimi vrati. Spodnji del levega portalnega ostenja se je kot njegova baza edini ohranil še na prvotnem mestu. Ta kamnoseško obdelani kamen, ki je profiliran z dvema globokima žlebovoma in s hruškasto palico med njima in so se na njem še ohranili sledovi prvotne rdeče barve, je doslej edino oporišče za vsaj začasno datacijo sicer slogovno anonimnih izkopanih zidov. Močan žlebasto-paličasti profil in poligonalna baza tega portalnega ostenja s poševnimi izteki žlebov so izrazito gotski, vendar je približja datacija tega osamljenega detajla precej negotova, saj ga je mogoče postaviti v čas od poznega 13. do 15. stoletja.

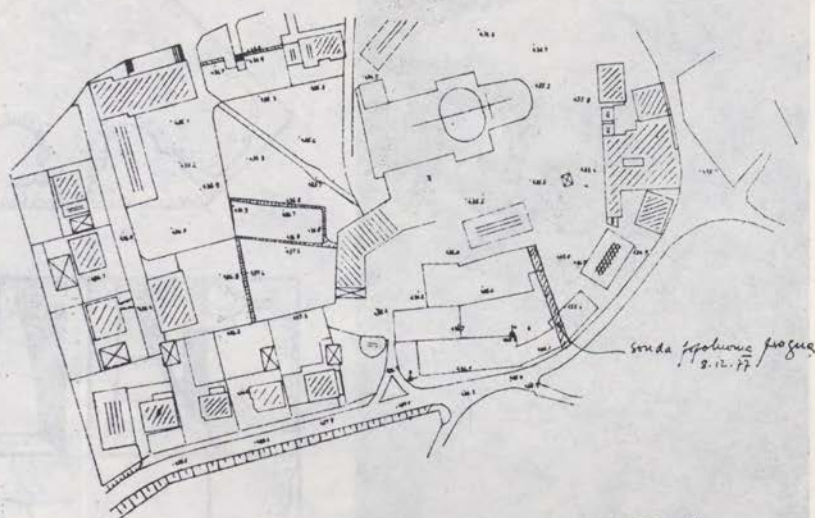
V nasutju, ki je verjetno šele s poznim barokom dvignilo višino tal v pri-merjavi z ugotovljenimi tlaki v teh pritličnih prostorih za dober meter, ni bilo

SR SLOVENIJA
 Občina NOZDRJE
 Gradsko upravn.

SITUACIJSKI NAČRT

M = 1:1000

K.o. GORNJI GRAD

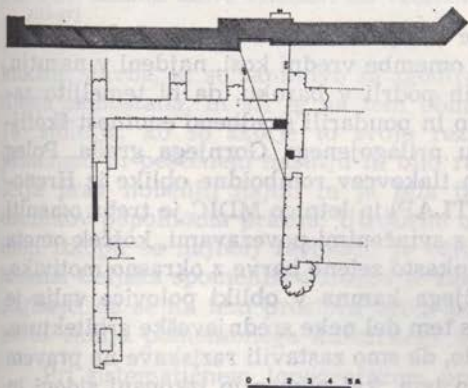
OBSTOJEČE STANJE

Mestno, št. 4, 1976

Projekt: _____

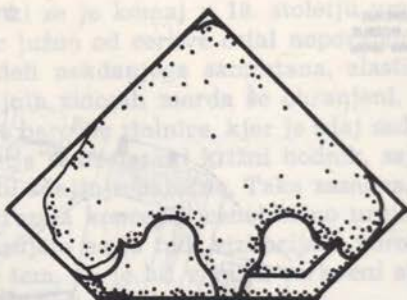
RAZVOJNI CENTER CELJE

106/77

Sl. 1—3 Gornji grad, situacija z vrisano sondo na predvidenem parkirnem prostoru. — Spodaj: leta 1977 izkopani zidovi (risal T. Bešter); na desni: izkopani zid vzdolž cerkve s prislonjeno klopjo (foto avtor)

Fig. 1—3 Gornji grad, the situation plan with the test trench on the planned parking lot. — Below: in 1977 excavated walls (drawn by T. Bešter) and (right) the excavated wall along the church with the leant-on »bench«. (Photo: M. Zadnikar)

Sl. 4—5 Gornji grad: del portalnega ostenja s profilirano bazo (foto avtor) in baza tega ostenja (risal T. Bešter)

Fig. 4—5 Gornji grad, part of the portal jamb with a moulded base (photo: M. Zadnikar), and the base itself (drawn by T. Bešter)

0 10 20 30 40 50 cm

pomembnejših najdb, ki bi pojasnjevale izkopane zidove in namembnost prostorov med njimi. Zdi se, da izhajajo vsi omembe vredni kosi, najdeni v nasutju, iz nadstropij nad temi prostori, ki so jih podrli v baroku, da bi temeljito zbrisali srednjeveško samostansko zasnovo in poudarili gradbeno enotnost škofijske poletne rezidence baročnemu okusu prilagojenega Gornjega grada. Poleg fragmentov že od poprej znanih opečnih tlakovcev romboidne oblike iz Hrenovega časa z njegovimi oznakami (TCEL, TLAP) in letnico MDIC je treba omeniti edinole ostanke lečastih okenskih stekel s svinčnimi povezavami, košček ometa z oranžno poslikavo pa del pečnice rumenkasto zelene barve z okrasno motiviko, ki kaže na 16. stoletje. Edinole del večjega kamna v obliki polovice valja je mogoče ostanek obstenskega služnika in s tem del neke srednjeveške arhitekture.

Začetno izkopavanje je torej pokazalo, da smo zastavili raziskave na pravem mestu. Za kakršnokoli dokončno sodbo o tem, kaj pomenijo izkopani zidovi in tlakovani prostori, ki se nakazujejo med njimi, kateremu delu srednjeveške stavbne zasnove pripadajo in kateremu času, pa je očitno še mnogo prezgodaj. Verjetno bodo nadaljnja izkopavanja na ta vprašanja vsaj deloma odgovorila.

V zvezi z ureditvijo parkirnega prostora na zanemarjenem prostoru med cesto, ki pripelje s kamniške strani, in med župnijskim gospodarskim poslopjem je bil decembra 1977 v smeri sever—jug v dolžini 35 metrov izkopen globok jarek vse do sterilne glinaste plasti, ki naj bi pokazal, ali so bile na tem mestu

Sl. 6 Sv. Ambrož nad Temnico: izkopani vzhodni del cerkve (foto avtor)

Fig. 6 Sv. Ambrož above Temnica: the excavated eastern part of the church. (Photo: M. Zadnikar)

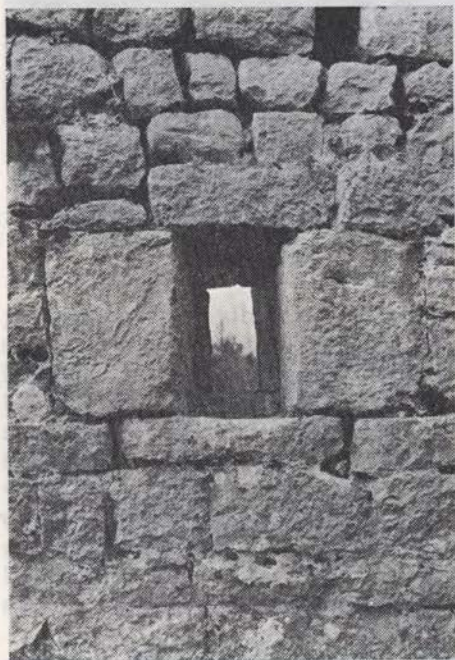
kakšne stavbe, ki so zanimive za zgodovino Gornjega gradu in zlasti še nekdanjega samostana, in ali je na tem območju potekalo južno obzidje iz začetka 16. stoletja, ko so škofje to svojo rezidenco utrdili pred turškimi vpadi. V prstenem in peščenem nasutju ni bilo razen dveh fragmentov pečnic iz 17. stoletja prav nobenih najdb in je bila ta sonda tudi glede kakšnih gradbenih ostankov popolnoma prazna. Utrdbeno obzidje, na katerega smo pri tem zaščitnem izkopu še najbolj računali, je očitno potekalo še južneje od sondiranega terena. Celjska spomeniška služba je zato izdala krajevni skupnosti Gornji grad soglasje, da se na tem prostoru uredi parkirni prostor v taki izvedbi, da ne bo motil okolja pomembnega kulturnega spomenika.

Pri sistematičnem topografskem pregledu terena so arheologi že pred leti naleteli na ruševine nekaterih cerkva na komenskem Krasu in me opozorili, da bi jih kazalo stavbno zgodovinsko raziskati, slogovno opredeliti in spomeniško ovrednotiti. Po ogledu nekaterih lokacij so se za najzanimivejše izkazale ruševine cerkve sv. Ambroža nad Temnico, ki leže sredi obširnega prazgodovinskega gradišča na osamelem vrhu Tabor (531 m) pod Trsteljem na skrajnem severnem robu Krasa. Že v takratnem stanju, ko so bili deloma ohranjeni zidovi zunaj in znotraj cerkvenega tlorisa močno zasuti z ruševinami in z

zemljo, na kateri se je razrasla že kar čedna vegetacija, se je dalo z značilnostmi tlorisa ugotoviti, da gre za romansko cerkev »istrskega tipa«, kakor sem ga z motivom v debelini ravne vzhodne stene skrite apsida kot oltarnega prostora opredelil in poimenoval že pred 25 leti.

Jeseni leta 1977 so bile razvaline te cerkve v okviru omenjene raziskovalne naloge v notranjosti očiščene in preiskane. Prvotna slogovna in tipološka opredelitev objekta se je v celoti potrdila, znanstveno spoznanje pa se je obogatilo še z mnogimi podrobnostmi.

Cerkveni tloris obsega na zunaj enoten pravokotnik (10,70 × 7,10 m) s 75 centimetrov debelimi zidovi iz za silo obdelanih kamnov, ki so položeni v vodoravnih plasteh. Z vzdolžno osjo je stavba domala natanko orientirana. V izredno debelo, zunaj ravno vzhodno steno sega pravokoten oltarni prostor, ki je bil za razliko od odprtega ostrešja v ladji obokan z vzdolžnim banjastim obokom polkrožnega prereza. Ob njem je v debelini stene skrit na vsaki strani pokončen, pravokoten (85 × 77 cm) in skrbno obzidan jašek, ki sega prav do skalnega nivoja tal. Namen teh dveh votlin v zidu ni jasen, zdi pa se, da zaradi skromnih mer nista mogli imeti kakšne praktične funkcije. Podobna prazna

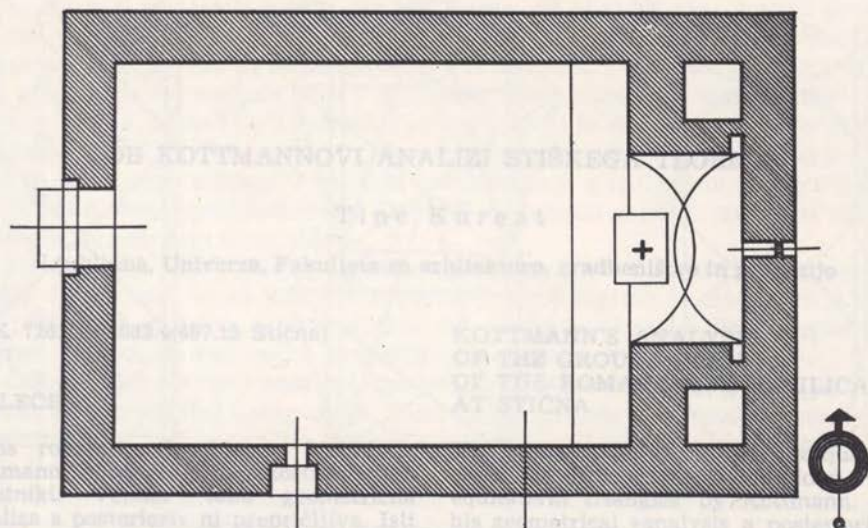

Sl. 7—8 Sv. Ambrož: edino ohranjeno okence v vzhodni steni in (desno) votlina ob oltarnem prostoru na severni strani (foto avtor)

Fig. 7—8 Sv. Ambrož: the sole preserved window in the eastern wall, and (right) the cave on the northern side of the sanctuary. (Photo: M. Zadnikar)

prostora v zidu je videti tudi v zgodnjeresnjenjski arhitekturi v Zalaváru, ki so jo nekateri povezovali z istrskimi vplivi. Ali so želeli graditelji s tema votlinama morda le prihraniti pri materialu?

Znotraj so bile cerkvene stene ometane in po vsej cerkvi je bil nekodaj tlak, narejen kot jensrle iz apnene malte. V vzhodnem delu se je dvignil za nizko stopnico in je na tej višini segal tudi v oltarni prostor. Tam smo našli še temelje

Sl. 9 Tloris cerkve sv. Ambroža (po avtorjevih izmerah narisala M. Stupar-Sumi)
 Fig. 9 The ground-plan of the St. Ambrose's church (drawn by N. Stupar-Sumi
 according to the author's measurements)

iz kamna zidane oltarne menze, v kateri je bil skoraj gotovo porabljen tudi obdelan kvader z vklesanim križem na večji ploskvi. Podoben križ je vklesan tudi na ločno oblikovanem kamnu, ki je verjetno del portalnega ostenja edinega vhoda v zahodni fasadi cerkve. Zaradi višjega zunanjega nivoja tal sta vanjo vodili dve stopnici. Od okenskih odprtin je v celoti ohranjeno le ozko pokončno pravokotno okence v vzhodni steni cerkve, ki edina še v celoti stoji. To okence ima zunanjo odprtino 47×18 cm, ki jo svetlobni okvir sredi stene zmanjša na 31×14 cm. Okence seveda ni bilo nikoli zastekleno. V južni ladijski steni se je ohranila od zahodnega okenca le polica, vzhodno je bilo s steno vred uničeno, severna stena pa je bila zaradi klimatskih razlogov brez oken kakor pri večini naših srednjeveških cerkva.

Z opisanimi, zlasti še tlorisnimi posebnostmi so razvaline cerkve sv. Ambroža, o kateri ni prav nobenih arhivskih podatkov, dober primer, kako je istrski tip romanske cerkvene stavbe ob koncu 12. ali nekje v 13. stoletju prodril tudi na Kras in z njim daleč proti zahodni meji slovenskega ozemlja, medtem ko ga Furlanija vsaj v tej obliki menda ni prevzela. Pojav tega spomenika je zanimiv posebno še glede umetnostne geografije, saj po svoje dopolnjuje podobo tipološkega pluralizma romanske arhitekture na Slovenskem, kakršno je pogojeval izjemni geografski položaj Slovenije na stikališču velikih evropskih naravnih in etničnih enot ter mediteranske in celinske gradbene kulture. Zato bi bilo prav, da bi spomeniška služba uvrstila raziskani objekt v seznam kulturnih spomenikov in z ustreznimi ukrepi ter vsaj skromnimi zavarovalnimi posegi zagotovila njegovo ohranitev.

OB KOTTMANNOVI ANALIZI STIŠKEGA TLOORISA

Tine Kurent

Ljubljana, Univerza, Fakulteta za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo

UDK 726.6.012.033.4(497.12 Stična)

KOTTMANN'S ANALYSIS
OF THE GROUND PLAN
OF THE ROMANESQUE BASILICA
AT STIČNA

IZVLEČEK

Tloris romanske bazilike v Stični je Kottmann razdelil z enakostraničnimi trikotniki. Vendar taka geometrična »analiza a posteriori« ni prepričljiva. Isti tloris je mogoče razdeliti ne le s trikotniki, ampak na več načinov s shemami, ki jih sestavljajo vasicae piscis, kvadrati, peterokotniki, mnogokotniki in, končno, krogi. Majhne razlike med zunanjo, osno in svetlo mero omogočajo dovolj manevrskega prostora za različne geometrične razdelitve.

The ground plan of the Romanesque Basilica at Stična was subdivided with equilateral triangles by Kottmann. But his geometrical »analysis a posteriori« is not convincing. The same plan also conforms to the schemes composed not only of triangles, but also of the vesicae piscis, of squares, pentagons, of other polygons, and, finally, circles. The small differences between outer sizes, axial distances, and clear spans, allow various geometrical subdivisions.

Zadnikarjeva Stična (1) načinja vprašanje analize tlorisa romanske stavbe. Razdelitev tlorisa z enakostraničnimi trikotniki, kot jo prikazuje slika Proporcijski sestav stiškega tlorisa po Kottmannu, se zdi na prvi pogled sprejemljiva, dokler ne ugotovimo, da je tloris precej skrajšan (2). Najbrž je Kottmann dobil

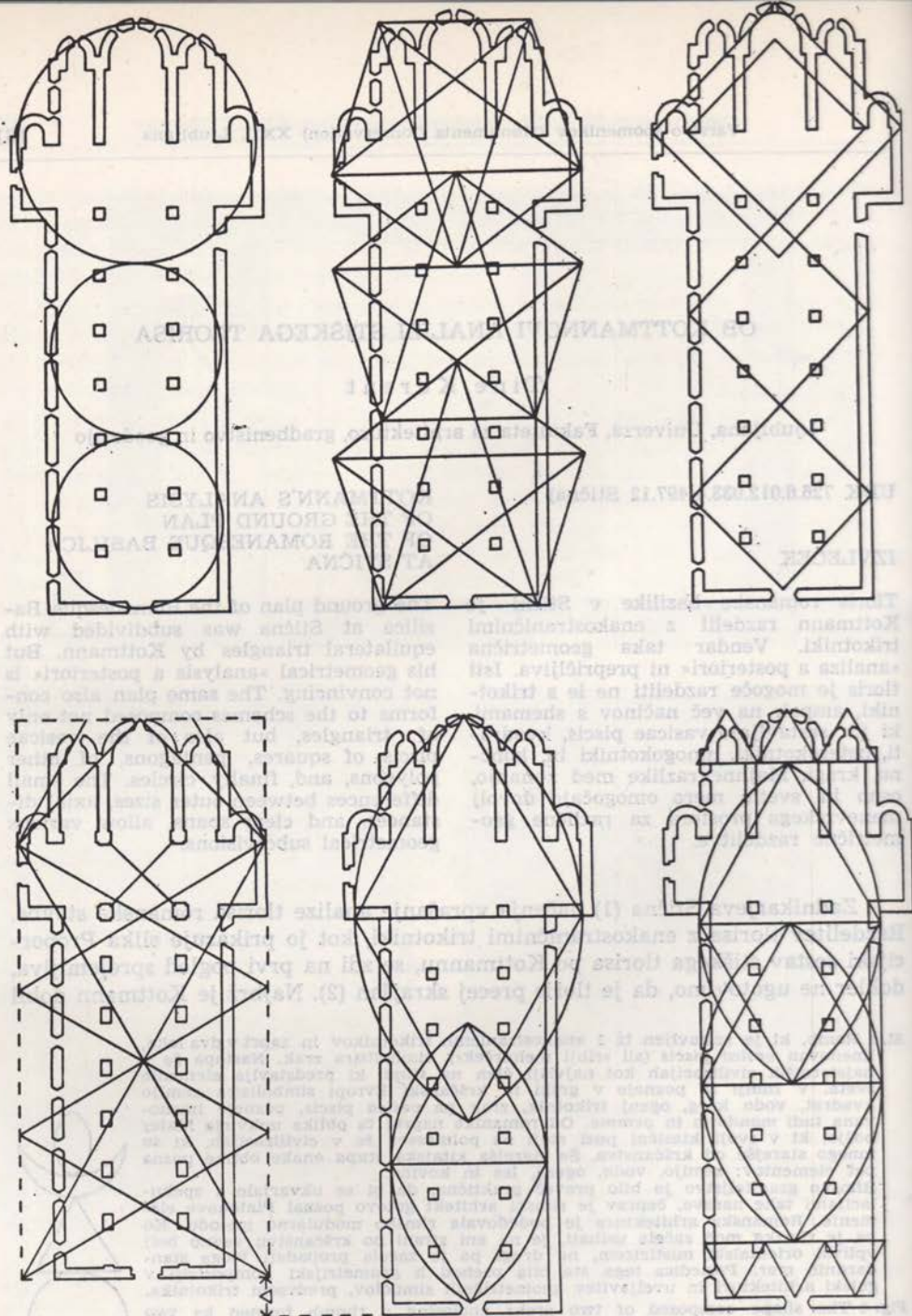
Sl. 1 Romb, ki je sestavljen iz 2 enakostraničnih trikotnikov in zaprt v dva loka, imenovan *vesica piscis* (ali »ribji mehurček«), simbolizira zrak. Nastopa že v najstarejših civilizacijah kot najvišji člen na *stupi*, ki predstavlja elemente sveta. V Indiji in pozneje v grški in krščanski Evropi simbolizira zemljo kvadrat, vodo krog, ogenj trikotnik, zrak pa *vesica piscis*, pozneje imenovana tudi *mandorla* in *gemma*. Od romanike naprej ta oblika uokvirja Mater božjo, ki v svoji klasični pozi stoji na polmeseču že v civilizacijah, ki so mnogo starejše od krščanstva. Se starejša kitajska *stupa* enake oblike pozna pet elementov: zemljo, vodo, ogenj, les in kovino.

Rimsko graditeljstvo je bilo preveč praktično, da bi se ukvarjalo s spekulacijami take narave, čeprav je rimski arhitekt gotovo poznal Platonove elemente. Romanska arhitektura je podedovala rimsko modularno metodo. Ko pa je rimska moč začela usihati, je na eni strani po krščanstvu vedno bolj vplival orientalski misticizem, na drugi pa je začela propadati vloga standardnih mer. Posledica tega sta bila prehod h geometrijski kompoziciji v gotski arhitekturi in uveljavitev geometričnih simbolov, predvsem trikotnika.

Fig. 1 The shape composed of two archs enclosing a rhomb formed by two equilateral triangles, variously called *vesica piscis*, or *mandorla*, or *gemma*, is a symbol for air in oldest Asian and European civilizations. Together with other geometrical shapes, *vesica piscis* forms the *stupa* of elements. Since the Romanesque period, it encapsules the Mother of god standing on the moon crescent.

The practical Roman modular coordination was in use also in the Romanesque architecture. But because of the decline of the Roman system of standard sizes on one side, and because of the growing influence of oriental mysticism in the Christian Church, the Gothic architecture resorted to the geometrical composition and adopted the symbolical meaning and the practical use of triangles.

Sl. 2 Skrajšani Kottmannov tloris, razdeljen z enakostraničnimi trikotniki, in tlorisi stiške bazilike v pravih razmerjih, razdeljeni z vrisanimi *mandorlami* iz enakostraničnih trikotnikov, s kvadrati, peterokotniki in krogi. Tlorisu pa bi lahko vrisali tudi druge mnogokotnike, kajti vsak primerno razčlenjen tloris je vedno mogoče »analizirati« z najrazličnejšimi geometrijskimi liki, ker majhne razlike med svetlimi, osnimi in zunanji merami dopuščajo manevriranje.

Fig. 2 The Kottmann's plan, shortened to fit his composition of triangles, compared to the plan of the Romanesque basilica at Stična with inscribed triangles forming *vesica piscis*, squares, pentagons, and circles. A suitable plan can be geometrically »analyzed« with various geometrical shapes because of the small but helpful differences between the outside sizes, axial distances, and the clear spans

v roke tloris v napačnih merah. Ne verjamem, da bi si bil sam dovolil prokrustovsko prilagoditi načrt svoji teoriji, saj mu tega niti ne bi bilo treba: tudi tlorisa v pravih merah ni težko spraviti v sklad ne le z enakostraničnimi trikotniki, ampak na več načinov tudi z njihovimi kombinacijami, imenovanimi *vesica piscis* (slika 1), s kvadrati, s peterokotniki in drugimi mnogokotniki tja do krogov (slika 2). Trik je v tem, da majhne razlike med svetlo mero, zunanjo mero in osno mero zidovja dopuščajo kombiniranje z različnimi geometrijskimi liki. (Tudi Kottmannovi trikotniki določajo na zahodu zunanjo stran, na vzhodu transepta pa notranjo stran zidu.)

Na možnost zelo različnega geometričnega interpretiranja iste kompozicije je bilo opozorjeno že na četrtem mednarodnem kongresu o estetiki v Atenah leta 1960: štiri različne analize glavne fasade Notre-Dame, s krogi, trikotniki, linijami in loki, so vse enako prepričljive — ali pa neprepričljive (3).

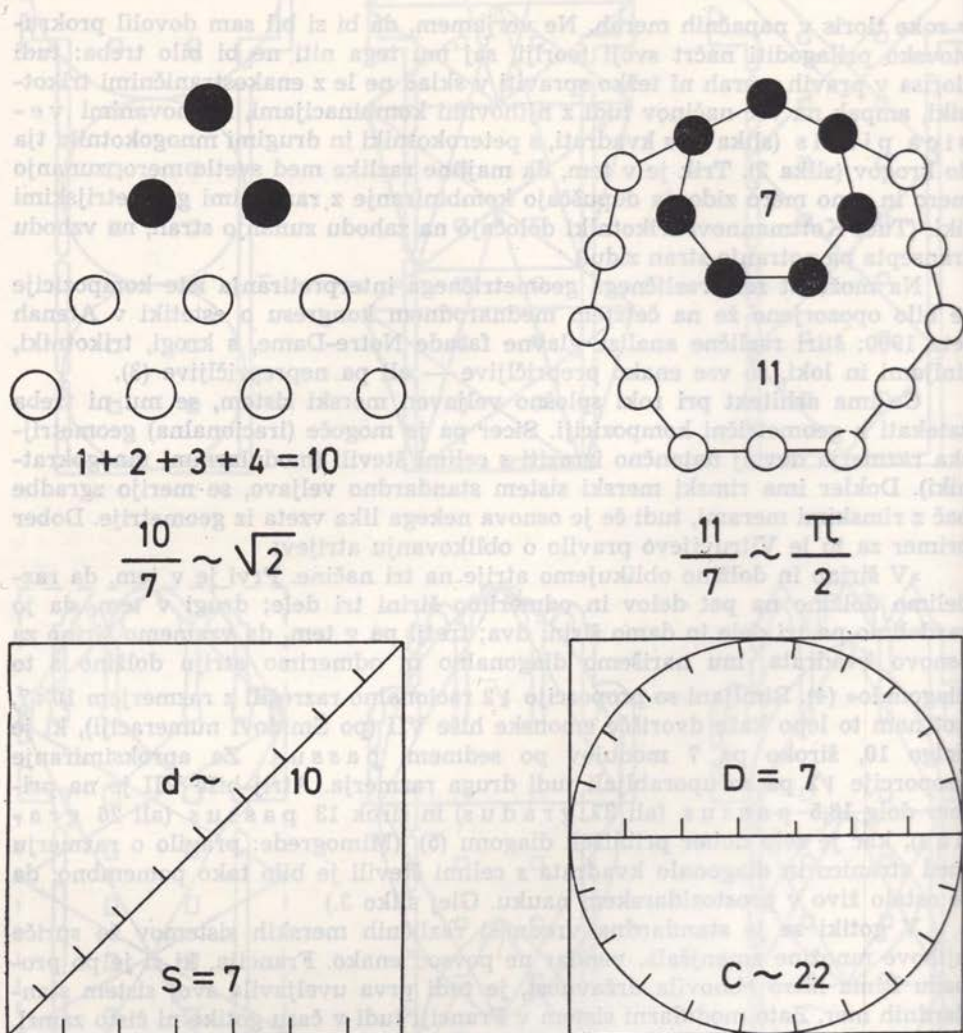
Če ima arhitekt pri roki splošno veljaven merski sistem, se mu ni treba zatekati h geometrični kompoziciji. Sicer pa je mogoče (iracionalna) geometrijska razmerja dovolj natančno izraziti s celimi števili (modularnimi mnogokotniki). Dokler ima rimski merski sistem standardno veljavo, se merijo zgradbe pač z rimskimi merami, tudi če je osnova nekega lika vzeta iz geometrije. Dober primer za to je Vitruvijevno pravilo o oblikovanju atrijev:

»V širino in dolžino oblikujemo atrijske na tri načine. Prvi je v tem, da razdelimo dolžino na pet delov in odmerimo širini tri dele; drugi v tem, da jo razdelimo na tri dele in damo širini dva; tretji pa v tem, da vzamemo širino za osnovo kvadrata, mu narišemo diagonalno in odmerimo atrijsko dolžino s to diagonalo« (4). Rimljani so proporcijo $\sqrt{2}$ racionalno razrešili z razmerjem 10 : 7, kot nam to lepo kaže dvorišče emonske hiše VII (po Šmidovi numeraciji), ki je dolgo 10, široko pa 7 modulov po sedmem *passus*. Za aproksimiranje proporcije $\sqrt{2}$ pa so uporabljali tudi druga razmerja. Atrijska hiša VII je na primer dolga 18,5 *passus* (ali 37 *gradus*) in široka 13 *passus* (ali 26 *gradus*), kar je zelo dober približek diagonali (5). (Mimogrede: pravilo o razmerju med stranico in diagonalo kvadrata s celimi števili je bilo tako pomembno, da je ostalo živo v prostozidarskem nauku. Glej sliko 3.)

V gotiki se je standardna vrednost različnih merskih sistemov že spričo njihove množine zmanjšala, vendar ne povsod enako. Francija, ki si je po propadu Rima hitro obnovila državnost, je tudi prva uveljavila svoj sistem standardnih mer. Zato modularni sistem v Franciji tudi v času gotike ni čisto zamrl. V deželah, ki so bile razbite na manjše državne tvorbe ali kjer so se mešala različna merila sosednjih dežel, pa splošno veljavnega merskega sistema niso poznali. Tam je prihajalo do geometričnih kompozicij, največkrat *ad triangulum* in *ad quadratum* (6).

Obenem z geometrično analizo stiškega tlorisa Zadnikar predstavi tudi Kottmannov čevlji, ki da meri 33,3 cm. Kako je Kottmann prišel do te merske enote, in to na tlorisu, ki ni v pravih razmerjih, pa ni povedano (7).

Pripis. Ko je bil rokopis zgornje razprave že oddan uredniku, se je pri meni oglasil dr. Marjan Zadnikar. Prinesel mi je originalno Kottmannovo skico in po njej prerisano risbo v tušu, po kateri so posneli kliše, objavljen na str. 141 njegove knjige. Kottmann je svojo skico izdelal na kserokski kopiji risbe s str. 135, torej v pravih razmerjih. Do skrčenja stiškega tlorisa je prišlo pri prerisovanju za kliše. Zdi se, da je risar najprej skonstruiral abstraktno geometrično

Sl. 3 Lep primer, kako so v zgodnjih arhitekturah racionalizirali iracionalne geometrične količine z razmerji malih celih števil, najdemo pri Tolstojevih prostozidarjih.

Pierre Bezuhov je zapisal v svoj dnevnik: »Potem mi je dobrotnik dočista razložil pomen velikega kvadrata stvarstva in opozoril na to, da sta trojka in sedmica vsemu osnova.« (8) Trojka je trikotniško število 10; če ga delimo s 7, dobimo kvocient, ki je blizu $\sqrt{2}$. Gnomon (prirastek) sedmerokotnega števila je 11; če ga delimo s 7, dobimo kvocient, ki je blizu $\pi : 2$. (9)

Šele po propadu standardnega rimskega merskega sistema so arhitekti začeli uporabljati geometrično kompozicijo

Fig. 3 A good example of how the irrational geometric quantities were rationalized in early architectures with the aid of ratios of integers is offered by Tolstoy's masons. Pierre wrote in his diary: »My benefactor then explained to me fully the meaning of the Great square of creation and pointed out to me that the numbers three and seven are the basis for everything.« (War and Peace, II, II, 8)

Number three is the triangular number 10 which, divided with 7, results in a close approximation to $\sqrt{2}$. Gnomon (increment) of the heptagonal number is 11 which, divided with 7, nearly results in $\pi : 2$.

But after the disappearance of the Roman system of standard sizes, modular approximation of irrational geometrical quantities were no longer possible and architecture resorted to geometrical composition

shemo in šele njej prilagodil tloris. Ker je risar enakostranične trikotnike konstruiral geometrično pravilno, se seveda z dejanskim tlorisom ne bi mogel ujeti. Kottmann, ki je izhajal iz pravega tlorisa, pa je svoje trikotnike aproksimiral s približno +6-odstotno natančnostjo, kar je bilo dovolj, da se mu je risba izšla. Kottmann ni dobil v roke tlorisa v napačnih merah in mu ga sploh ni bilo treba prokrustovsko prilagajati. Razlika v tlorisnih razmerjih je torej nastala pri prerisovanju za klišé.

OPOMBE IN BIBLIOGRAFIJA

1. M. Zadnikar, *Stična in zgodnja arhitektura cistercijanov*, Ljubljana, DZS 1977.
2. Primerjaj razmerja Kottmannovega tlorisa na str. 141 s tlorisom »stiške bazilike, kakor jo poznamo danes« na str. 135 v Zadnikarjevi *Stični*, ali še bolje, z delineacijo dr. Petra Fistra.
3. Glej: Demètre Constantinidès, *Sur la valeur esthétique des tracés harmoniques, Actes du IV Congrès international d'esthétique*, Athenes 1960; Fig. 4 prikazuje »Notre-Dame de Paris. Comparaison de quatre différentes méthodes d'analyse de son élévation par les Tracés Harmoniques.« V tekstu na str. 795—796 Constantinidès pove zelo jasno: »Toute oeuvre d'art est susceptible d'analyse géométrique, suivant un principe donné a posteriori, à l'exemple d'une figure purement géométrique... Malheureusement... cette substructure régulatrice peut être impunément appliquée même à des objets anesthésiques...«
4. Vitruvius, *De Architectura*, VI, III, 3.
5. V knjigi M. Detoni, T. Kurent, *Modularna rekonstrukcija Emone*, Ljubljana, Narodni muzej 1963, je na slikama 21 in 22 prikazana tlorisna kompozicija inzule VII; slika 35 pa prikazuje pregled proporcij emonskih površin; na sliki 36 je prikazano Vitruvijevo pravilo o oblikovanju atrijev in še posebej atrij hiše VII.
6. Glej v knjigi M. Zadnikar, *Srednjeveška arhitektura kartuzijanov*, Ljubljana, SAZU 1972, sliko na str. 333: »Pleterje, študija proporcijskega kanona stare cerkve po M. Mušiču« in v knjigi T. Kurent, *Modularna evritmija šempeterskih edikul*, Ljubljana, Narodni muzej 1970, na str. 28—31, analizo fasade »po pravilih« zgrajenega skednja v Mengšu iz leta 1905.
7. T. Kurent, *Kozmogram romanske bazilike v Stični*, Ljubljana, FAGG 1977—1978, prikazuje v tlorisu bazilike ritem v meri, imenovani *l'aune de Bordeaux*, ki je dolga 119,12 cm.
8. Lev Tolstoj, *Vojna in mir*, II, II, 8.
9. T. Kuret, *Preoblikovanje proporcijskih shem na Slovenskem*, Etnografski vestnik 1972-73, Etnografski muzej v Ljubljani, 90—108.

ROMANSKA ROTUNDA V SELU IN NJENA RESTAVRACIJA

Marijan Zadnikar

Ljubljana, Zavod SR Slovenije za spomeniško varstvo

UDK 726.5.033.4(497.12 Selo)

THE ROMANESQUE ROTUNDA
AT SELO IN PREKMURJE AND ITS
RECONSTRUCTION

IZVLEČEK

V tipološki mnogoličnosti romanske arhitekture v Sloveniji pomeni vaška cerkev v Selu (Tótlak) v bližini madžarske meje regionalno pogojen primer pozno-romanske rotunde z apsidno iz srede 13. stoletja. Stavba je opečna, razčlenjena zunaj z lizenami in z bogatim venčnim zidcem, znotraj pa z vencem pritličnih stenskih vdolbin ter obokana s kupolo. Prostor je poslikan s freskami iz 14. in 15. stoletja. Objekt se tako uvršča med nacionalno pomembne kulturne spomenike. V 19. stoletju je bila stavba bistveno prezidana in s tem močno okrnjen njen estetski ter pričevalni potencial. Namesto podrtje apside so pozidali veliko lopo z zvonikom, spremenili okna in vrata, zazidali niše, dvignili nivo tlaka itd. — Avtor razpravlja o dilemah v zvezi z zdajšnjo prezentacijo spomenika, ko se spomeniška služba po odstranitvi motečih dodatkov ni mogla ogreti niti za strogi arheološki prijem niti za sodobno oblikovan oltarni prostor, pač pa za popolno rekonstrukcijo prvotnega stanja, za kar je dovolj podatkov (tloris in višina apside, naklon in kritina strehe itd.). Tako se je nihanje med suhoparno dokumentarno rešitvijo in med estetsko obravnavo spomenika nagnilo v prid slednji, saj gre za umetnostni spomenik v še povsem nepokvarjenem naravnem okolju.

Within the typological multiformity of the Romanesque architecture in Slovenia, the village church at Selo (Tótlak) near the Hungarian border is a regionally conditioned example of Late-Romanesque rotunda with an apse from the middle of the 13th century. The domed brick building is on the outer side articulated by lesens and a rich string course, and inside by a succession of wall-niches. Its inside is covered by frescoes from the 14th and 15th centuries. Thus, this building ranks among the nationally important cultural monuments. In the 19th century, the church was essentially rebuilt, and its aesthetic and evidential potentiality very much mangled. The demolished apse was replaced by a large porch with a steeple, the windows and the doors were immured, the level of the floor raised, etc. — The author discusses the dilemmas concerning today's presentation of the monument: after the inconvenient additions had been removed, the monument conservation service could neither decide for a strict archaeological treatment nor for a temporarily shaped sanctuary, but for a complete reconstruction of the original state, for which there are enough particulars (ground-plan and height of the apse, incline and covering of the roof, etc.). Thus the hesitation between a dull documentary solution and an aesthetic treatment of the monument gave preference to the latter, because the art monument concerned is a monument in an entirely unspoiled natural environment.

Med podeželskimi kapelami iz romanskega obdobja zbuja pozornost spomenik na skrajnem severovzhodnem obrobju slovenskega ozemlja. Gre za rotundo s polkrožno apsidno, ki ima svoje umetnostno izhodišče onkraj sedanje državne

meje v ogrskem kulturnem prostoru, saj stoji ta spomenik na ozemlju, ki je vse do konca prve svetovne vojne, to je do leta 1919, v političnem pogledu pripadalo madžarski državi.

Rotunda v Selu v strokovni literaturi ni neznana, pa tudi pisec tega stavka jo je doslej že ponovno navajal in omenjal v zvezi z romansko arhitekturo v Sloveniji in v Prekmurju še prav posebej, v posebni monografiji pa jo je predstavil leta 1967. Madžarska raziskovalka tega posebnega arhitekturnega tipa V. Gervers-Molnár jo je uvrstila v regionalno skupino poznoromanskih opečnih rotund, ki so — kakor na primer rotunda v bližnjem Kallósdú po letu 1263 ter Vitenyédszentpál — nastajale v zahodni Transdanubiji tudi še po tatarskem vpadu v letih 1241-42. Romanska tradicija se je namreč v gradbeništvu ohranjala v ta pozni čas zlasti v komitatih Vas in Zala, ki sta bila na splošno bolj konservativna in tudi od Tatarov manj prizadeta. Omenjene tri poznoromanske opečne rotunde podeželske smeri, ki ohranjajo zgodnesrednjeveško tradicijo centralnih stavb, kakor jih poznamo v širšem kulturnem prostoru vzhodne Srednje Evrope, družijo morda celo skupno delavniško izhodišče. Pri vseh je namreč zunanjščina razčlenjena z lizenami, v notranjščini pa so povsod plitve stenske niše kakor v ladjah sočasnih opečnih stavb longitudinalnega tipa (Egrecy, Óriszenpéter, Zalamindszent) in so bile pred nedavnim odkrite tudi v stari župnijski cerkvi v Turnišču, ki so jo v 14. stoletju v celoti porabili za prezbiterij gotško povečane stavbe.

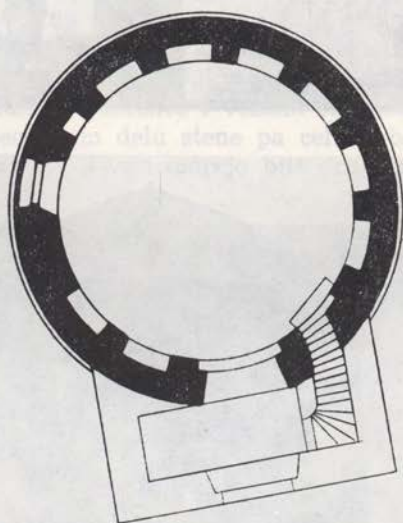
Rotunda v Selu je torej v poznoromanski obliki in v skoraj dosledni opečni izvedbi — samo zokel je zložen iz velikih blokov peščenca — nastala sredi 13. stoletja. V glavnem nespremenjena se je ohranila vse do leta 1845, ko so podrli njen apsidalni oltarni prostor in na njegovem mestu pozidali okorno vhodno lopo s pevskim korom in zvonikom nad njim ter postavili oltar v ladji na zahodno stran. Ta prezidava je močno prizadela zunanji videz in prostorski značaj dragocene srednjeveške arhitekture. Leta 1956 izvedena spomeniška restavracija, katere primarni namen je bil prezentirati dve plasti gotških stenskih slikarij v notranjščini, ni mogla vrniti stavbi, niti njenemu prostoru prvotne podobe. Odprli smo dotlej zazidane in poslikane stenske niše ter ohranjeni romanski okenci na južni strani, zazidali novo veliko okno in dostop iz rotunde na pevski kor, zaprli njegovo veliko polkrožno odprtino nad nekdanjim slavalokom ter rekonstruirali romanski vhod na južni strani, ki je zato, ker ni zahodnega portala, na tem mestu običajen in za ta stavbni tip celo značilen. V vhodni lopi smo z izkopom ugotovili kamnite temelje podrte romanske apside. Neustreznega in nekvalitetnega stavbnega dodatka iz 19. stoletja pa takrat nismo odstranili in smo ta zahtevnejši poseg odložili za kasnejši čas.

Za temeljito restavracijo spomenika in celo za njegovo delno rekonstrukcijo smo se odločili šele po 20 letih, ko smo dodobra pretehtali vse možnosti kako obravnavati spomenik potem, ko bo odstranjen neustrezn prizidek iz 19. stoletja. Teoretično so se za presojo ponujale tri rešitve: prva bi bila stroga dokumentarna in arheološka, ki bi nespremenjene in samo zaščitene ohranjala vse tiste sledove prvotnega stanja, ki bi se pokazali po porušenju vhodne lope in zvonika, to je kamnite temelje romanske apside in njene morebitne sledove na zidovih rotunde. Ta rešitev pa bi bila estetsko močno pomanjkljiva, saj bi rana, ki je nastala na rotundi v 19. stoletju s porušenjem oltarnega prostora, močno motila estetski potencial tega krajinsko izredno lepo postavljenega spomenika. Poleg

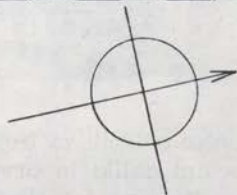
tega pa bi bilo v danih podnebnih razmerah težko ustrezno ohranjati nepokrite temelje apsida in bi taka rešitev tudi funkcionalno ne zadovoljila imetnika in primarnega uporabnika spomenika, ki želi v njem spet pridobiti od ladje ločen oltarni prostor; sedanji oltar je namreč provizorično nameščen v sami ladji pod nekdanjim slavolokom. Druga teoretična možnost za spomeniško obravnavo bi bila ta, da bi izkopane temelje romanske apsida in njene siceršnje sledove vključili v sodobno oblikovan in izveden oltarni prostor, ki bi jih na ta način fizično varoval, hkrati pa bi zlasti na zunaj kot centralnemu prostoru rotunde v masi podrejeni del samo navidezno ne pa tudi formalno posnemal obstoj nekdanje

Sl. 1 Selo, tloris rotunde pred rekonstrukcijo
Fig. 1 Selo, ground-plan of the rotunda before its reconstruction

■ ROMANIKA
□ NOVO

1 0 1 2 3 4 5 6 7 8 M

apside. Problematičnost take rešitve pa bi bila zlasti v tem, ali bi se dodani prizidek sploh prilagodil slogovno zelo izraziti arhitekturi romanske rotunde, in še bolj, kako bi se tak prizidek, zgrajen morebiti celo z novimi materiali, v tem naravno k sreči še ne pokvarjenem in ne urbaniziranem okolju vključil v krajinsko podobo, ki je tudi v tem primeru sonosilka historične pričevalnosti, zlasti pa še estetskega potenciala tega kulturnega spomenika.

Sl. 2-3 Romanska rotunda s prizidkom iz 19. stoletja in (spodaj) med odstranjevanjem tega prizidka (leta 1978) (foto avtor)

Fig. 2-3 The Romanesque rotunda with the in the 19th century built-on part, and (below) during the pulling-down of this addition in 1978. (Photo: M. Zadnikar)

Zato smo se odločili za tretjo mogočo varianto, za rekonstrukcijo romanske apside v prvotni obliki in prvotni izvedbi. Morda se zdi ta odločitev na prvi pogled malce tvegana in celo v nasprotju s temeljnim načelom spomeniškega varstva: konservirati, ne restavrirati! Kljub nesporni načelni veljavi tega aksioma pa se je treba zavedati, da se mora obravnavanje zlasti umetnostnih spomenikov, pri katerih je njihov estetski potencial poglavitna spomeniška sestavina, po pameti gibati med dvema skrajnostima, ki ju določajo suhoparna dokumentarna pričevalnost spomenika in njegove estetske vrednote. Spričo močne estetske okrnjenosti, ki jo je selanski rotundi povzročila njena utilitarna prezidava sredi 19. stoletja, ki se ni prav nič ozirala na spomeniško plat, to je

na pričevalnost in celovitost dane arhitekture, se zdi povsem upravičena uporaba načel francoske konservatorske prakse, po kateri je dovoljeno izgubljeni del arhitekturnega spomenika spet pozidati, če sloni taka rekonstrukcija na dovolj trdni dokumentaciji prvotnega stanja, saj vemo, da je dopustna v tem smislu celo anastiloza, to je zopetna pozidava vsega izgubljenega v prvotnih oblikah in na star način s historičnim gradivom, kakor so po drugi svetovni vojni z uspehom delali npr. Poljaki, ko so iz užaljenega nacionalnega ponosa dvigali iz popolnih ruševin Staro mesto svoje prestolnice. Podobno prakticirajo poleg drugih narodov zlasti Francozi, ko v ustrezno revidiranem duhu Viollet-le-Duca včasih upravičeno postavljajo estetiko pred dokumentarnost, kadar gre za arhitekturne, to je umetnostne spomeniške vrednote.

Za rekonstrukcijo v 19. stoletju porušene romanske apside rotunde v Selu je na voljo vrsta pomagal. Najpričevalnejši je tloris, ki je v temeljih še v celoti ohranjen. Njeno višino so pokazale sonde na vzhodni zunanjščini rotunde pod sedanjim prislonjenim prizidkom. Z lizenami in zidci razčlenjena fasada apside je le ritmično enako nadaljevanje vseh takih momentov, kakor so dani na plašču rotunde in zato oba uporabljena materiala — peščenec v velikih obdelanih blokih v podzidku in opečni zidaki v preostalem delu stene pa celo v bogatem podstrešnem vencu, ki je iz njih sestavljen — ne morejo biti drugačni. Ker

Sl. 4 Gotske freske v kupoli romanske rotunde

Fig. 4 Gothic frescoes in the cupola of the Romanesque rotunda at Selu

bo treba spremeniti tudi obliko in kritino sedanje kupolaste pločevinaste strehe in jo spet pokriti s skodlami, kakor o njih poroča vizitacijski zapisnik iz leta 1698, ki omenja na strehi tudi še lesen nastrešni stolpič, ne bo težava, kako uskladiti naklona obeh streh, razmeroma strme stožčaste na rotundi in na apsidi. Za oboje, za obliko strehe in za obstoj lesenega zvonička na njenem vrhu, nudijo dovolj analogij madžarski primeri podobnih arhitektur, čeprav zelo verjetno tudi ti v substanci niso več iz romanskega časa. Delno rekonstruirani romanski portal na južni strani bi kazalo dopolniti z gladkim timpanonom, ki smo ga ob prvem restavriranju našli le deloma ohranjenega in nad tem portalom napraviti spet dvokapno strešico, oprto na dve kamniti konzoli, ki smo ju takrat naši zazidani v oltarni menzi iz 19. stoletja. Varovala bo portal ter z igro luči in sence poudarjala njegovo plastiko. Rekonstruirana apsida bo v prvotnem obsegu dopolnila tudi prostor sam kot poglavitno sestavino sleherne, tudi spomeniške arhitekture. S tem ji bo vrnjena njena najbolj lastna dokumentarna sestavina, omogočena bo v nekdanjem obsegu spet njena prvotna funkcija in dopolnjen njen, zdaj okrnjen estetski potencial, saj bo tako rekonstruirana prostornina zaživela spet v svoji diskretni osvetljavi in v pisanem bogastvu srednjeveških stenskih slikarij. S tako izvedeno restavracijo tega umetnostno-geografsko tolikanj pomembnega arhitekturnega spomenika bo zadoščeno tako estetiki kakor dokumentarnosti kot dvema poloma, med katerima se giblje spomeniška služba v obravnavanju kulturnih, zlasti še umetnostnih spomenikov. Ustreženo pa bo z njo tudi mnogim kulturnim obiskovalcem, saj celo manj razgledani med njimi boleče občutijo, da dosedanje stanje spomenika, v katero ga je postavilo utilitarno 19. stoletje še pred rojstvom spomeniško-varstvene misli, ni v skladu z njegovo častitljivo starostjo in siceršnje spomeniško pričevalnostjo. Saj končno morajo tudi spomeniki dobiti svoje mesto v našem času in živeti v družbi, ki jih je kot nesporne vrednote preteklosti nasledila, da bi jih lahko brez sramu izročila v varstvo rodovom, ki prihajajo.

REKONSTRUKCIJA ROMANSKE ROTUNDE V SELU

Nataša Štupar-Šumi

Ljubljana, Zavod SR Slovenije za spomeniško varstvo

UDK 726.5.025.033.4(497.12 Selo)

RECONSTRUCTION
OF THE ROMANESQUE ROTUNDA
AT SELO

IZVLEČEK

V letu 1978 smo se odločili za rekonstrukcijo romanske apsida rotunde v Selu. Projekt pa je zajel obnovo celotne romanske rotunde v prvotni obliki.

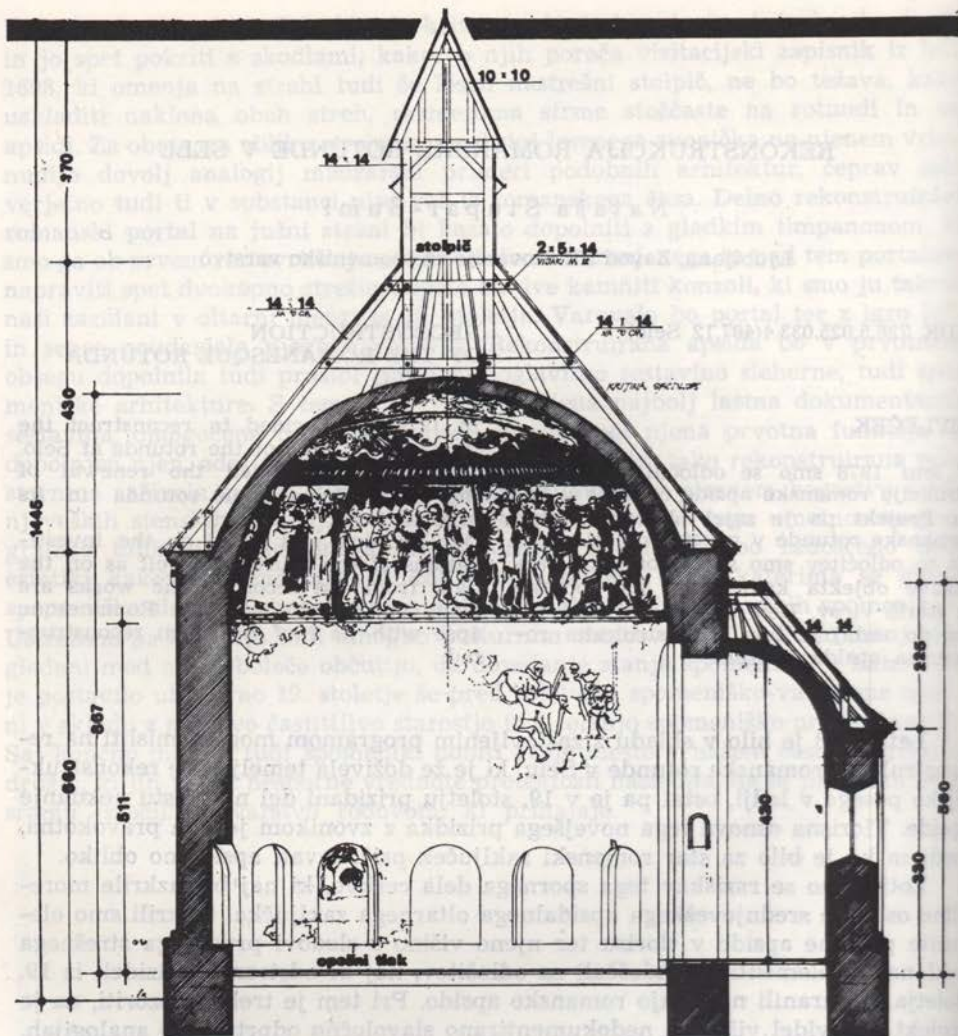
Za to odločitev smo se naslonili na raziskave objekta kakor tudi na podatke iz starih virov. Dela na rotundi so v teku, do sedaj je bila rekonstruirana romanska apsida s streho.

In 1978 we decided to reconstruct the Romanesque apse of the rotunda at Selo. The project included the renewal of the entire Romanesque rotunda in its original form.

Our decision was based on the investigations of the church, as well as on the data from old records. The works are going on, and by now the Romanesque apse with its roof has been reconstructed.

Leta 1978 je bilo v skladu z zastavljenim programom mogoče misliti na rekonstrukcijo romanske rotunde v Selu, ki je že doživela temeljitejšo rekonstrukcijske posege v ladji, ostal pa je v 19. stoletju prizidani del na mestu nekdanje apsida. Tlorisna osnova tega novejšega prizidka z zvonikom je bila pravokotna, medtem ko je bilo za star romanski zaključek pričakovati apsidalno obliko.

Lotili smo se raziskav tega spornega dela cerkve, ki naj bi razkrile morebitne ostanke srednjeveškega apsidalnega oltarnega zaključka. Odkrili smo elemente prvotne apsida v tlorisu ter njeno višino s sledovi prvotnega strešnega naklona. Ti elementi so zadoščali za odločitev, naj bi odstranili prizidek iz 19. stoletja in ohranili nekdanjo romansko apsido. Pri tem je treba opozoriti, da je projekt predvidel višinsko nedokumentirano slavoločno odprtino po analogijah, medtem ko je bila prvotna lesena kritina dokumentirana v starejših virih. Ker je bila lesena kritina prvotno tudi nad ladijsko kupolo, je projekt predvidel obnovo te kritine tudi nad ladijskim prostorom. Vrh tega je načrt predlagal tudi napravo miniaturnega zvonika na vrhu ladijske kupole po studijah cele vrste analogij. S tako načrtovano obnovo naj bi cerkev dobila spet podobo, kakršno je zasnoval romanski čas. Do sedaj je bila obnovljena apsida s streho, streha na ladji pa se bo obnavljala letošnje leto.

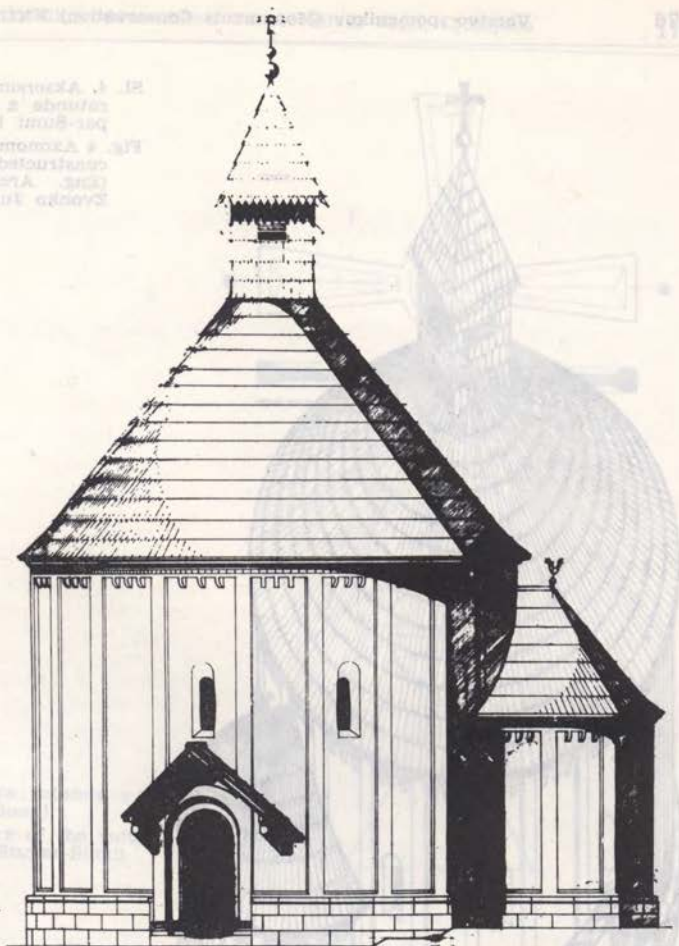

Sl. 1 Rotunda v Selu, prerez cerkvene ladje in rekonstruirane apsidi (ing. arh. N. Stupar-Sumi in Zvonko Juretin)

Fig. 1 Rotunda at Selo, section of the nave and the reconstructed apse of the church (Eng. Arch. N. Stupar-Sumi and Zvonko Juretin)

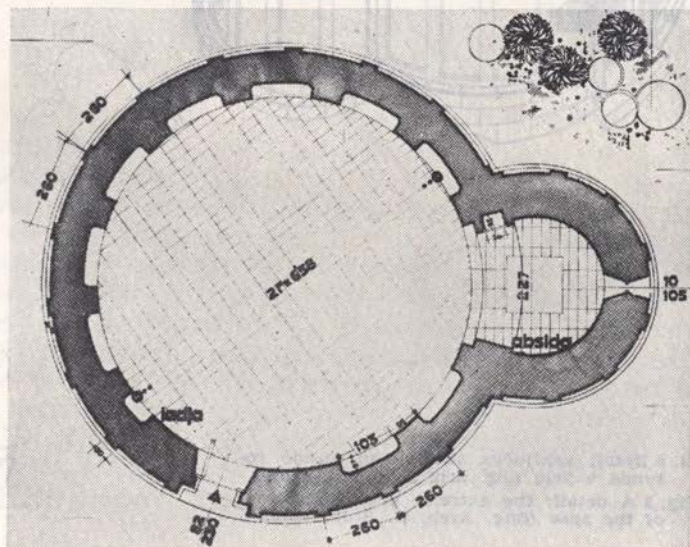
Sl. 2 Fasada rotunde z rekonstruirano apsido in zvonikom (ing. arh. N. Stupar-Sumi)

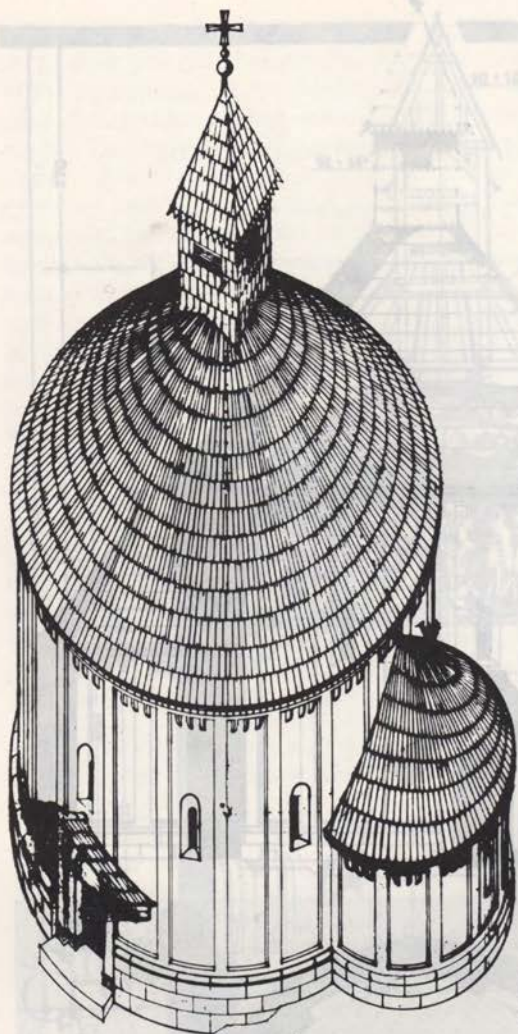
Fig. 2 West front of the church with its tower and the reconstructed apse (Eng. Arch. N. Stupar-Sumi)

Sl. 3 Rekonstrukcija tlorisne zasnove rotunde z apsido (ing. arh. N. Stupar-Sumi)

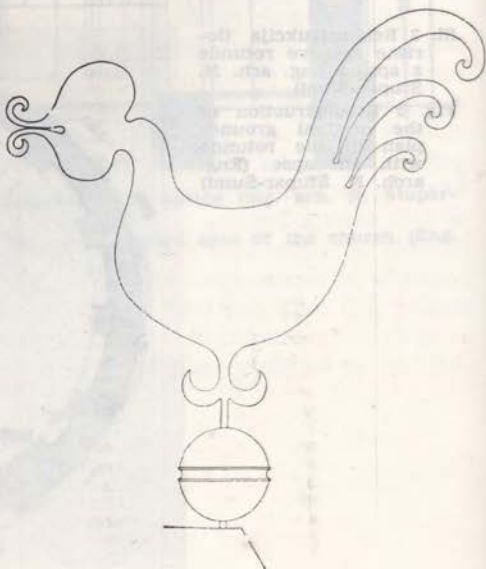
Fig. 3 Reconstruction of the original ground-plan of the rotunda with its apse (Eng. arch. N. Stupar-Sumi)

Sl. 4. Aksonometrična študija obnovljene rotunde z apsidno (ing. arh. N. Stupar-Sumi in Zvonko Juretin)

Fig. 4 Axonometrical study of the reconstructed rotunda with its apse (Eng. Arch. N. Stupar-Sumi and Zvonko Juretin)

Sl. 5 Detajl zaključka strehe nad apsidno rotundo v Selu (ing. arh. N. Stupar-Sumi)

Fig. 5 A detail: the extreme end of the roof of the apse (Eng. Arch. N. Stupar-Sumi)

IZHODISKA ZA POLIROMACIJO ARHITEKTURNIH SPOMENIKOV

Damjan

Ljubljana, SAZU, Umestnostsgedovinski inštitut, ul. S. Strelca

VRK 1284.025

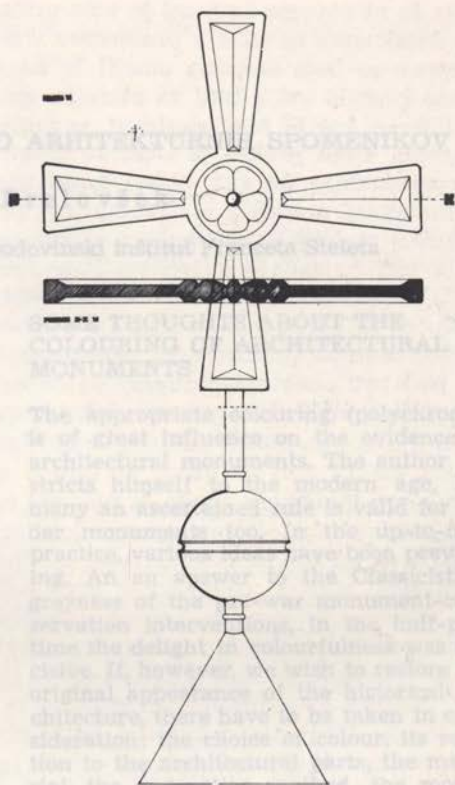
EVLEČEK

Ustrezna polihromacija v veliki meri vpliva na pričevnost arhitekturnih spomenikov. Avtor se sicer opazuje na novi več, marsikatero ugotovljeno pravilo pa velja tudi za starejše objekte. V dosežanih praksi so prevladovale različna izhodišča. Kot odgovor na klasičistično gibanje predvsnih varstvenih povelj je upr. v polihromaciji (umestnostsgedovinski inštitut).

Sl. 6 Detajl zaključka zvonika rotunde v Se-lu (ing. arh. N. Stupar-Sumi)
Fig. 6 A detail from the spire of the rotunda at Seilo (Eng. Arch. N. Stupar-Sumi)

obnove, spomenik kot sestavni del mestnega ambientsa. Odgovor na to da lahko v stroki vztrajamo ravnodušno, ker se pozna tudi praktična plat obnove. Italijansko sodišanje strokovne je najprej, podoben pa mora biti z umestnostsgedovinske sheme.

Pogosta presnavljanje fasad, ki je nujno zaradi večje omejenosti orodja pa tudi zaradi slabše kakovosti opravljenih del, zbuja vns, da lahko stavbine spomenike vsakih nekaj let »obdelamo« in nato svet razočarno »obdelamo«. Ker se vse te spremembe dogajajo vsaj z vednostjo strokovnih služb, kot so republiški in regionalni zavodi za spomeniško varstvo, to ne pomeni sprevalec sklep, da barva ni odločilna sestavina arhitekture. Vendar ni povsem tako. Med dobrim desetletjem je to vprašanje morda Milan Zemanek in poklical, tako se je prvi naz spreminjal odnos spomeniškega varstva do barvanja fasad. Ilirski je opoznil na prevladujočo sproščeno in čisto slikarsko gledanje na problematiko, ki je bila odgovor na klasičistično gibanje, porojeno iz delovne svete med Stalton in Plečnikom. Seila je namreč znal splošno arhitekturno kreativnost in njegov izbrani posuh za monumentalnost, čeprav je oboje marsikaj pregledno ustaljena spomeniško-varstvena pravila. Ker kaže, da slikovita razvoja

THOUGH ABOUT THE COLOURING OF ARCHITECTURAL MONUMENTS

The appropriate colouring (polichromy) is of great influence on the evidence of architectural monuments. The author restricts himself to the modern age, but many an aspect of the same is valid for older monuments. The up-to-date practice, which may have been prevailing. An answer to the Classical progress of the monument conservation movement. In the half-past time the delight in colourfulness was decisive. It, however, is to restore the original appearance of the historical architecture, there have to be taken in consideration the choice of colour, its relation to the architectural parts, the material, the situation, the monument as part of the environment, etc. The answer to all these problems can be given by a professionally educated theorist, who is acquainted also with the technical side of the renewal. The precise sounding of plasterings is indispensable, but it has to be backed by an art-historical analysis.

IZHODIŠČA ZA POLIHROMACIJO ARHITEKTURNIH SPOMENIKOV

Damjan Prelovšek

Ljubljana, SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta

UDK 729.4.025

SOME THOUGHTS ABOUT THE
COLOURING OF ARCHITECTURAL
MONUMENTS

IZVLEČEK

Ustrezna polihromacija v veliki meri vpliva na pričevalnost arhitekturnih spomenikov. Avtor se sicer omejuje na novi vek, marsikatero ugotovljeno pravilo pa velja tudi za starejše objekte. V dosedANJI praksi so prevladovala različna izhodišča. Kot odgovor na klasicistično sivino predvojnih varstvenih posegov je npr. v polpreteklem času odločalo veselje do slikovitosti. Če pa želimo zgodovinski arhitekturi vrniti izvorni videz, moramo upoštevati: izbiro barve, razmerje barve do arhitekturnih členov, gradivo in način obnove, spomenik kot sestavni del mestnega ambienta. Odgovor na to da lahko v stroki vsestransko razgledan teoretik, ki pa pozna tudi praktično plat obnove. Natančno sondiranje ometov je nujno, podprto pa mora biti z umetnostnozgodovinsko analizo.

The appropriate colouring (polychromy) is of great influence on the evidence of architectural monuments. The author restricts himself to the modern age, but many an ascertained rule is valid for older monuments too. In the up-to-now practice, various ideas have been prevailing. An answer to the Classicist greyness of the pre-war monument-conservation interventions, in the half-past time the delight in colourfulness was decisive. If, however, we wish to restore the original appearance of the historical architecture, there have to be taken in consideration: the choice of colour, its relation to the architectural parts, the material, the restoration method, the monument as part of the environment, etc. The answer to all these problems can be given by a professionally educated theorist, who is acquainted also with the technical side of the renewal. The precise sounding of plasterings is indispensable, but it has to be backed by an art-historical analysis.

Pogosto prenavljanje fasad, ki je nujno zaradi večje onesnaženosti ozračja pa tudi zaradi slabše kakovosti opravljenih del, zbuja vtis, da lahko stavbne spomenike vsakih nekaj let »slečemo« in nato spet moderno »oblečemo«. Ker se vse te spremembe dogajajo vsaj z vednostjo strokovnih služb, kot so republiški in regionalni zavodi za spomeniško varstvo, bo nepoučen opazovalec sklepal, da barva ni odločilna sestavina arhitekture. Vendar ni povsem tako. Pred dobrim desetletjem je to vprašanje načel Milan Železnik in pokazal, kako se je pri nas spreminjal odnos spomeniškega varstva do barvanja fasad.¹ Hhrati je opozoril na preveliko sproščenost in čisto slikarsko gledanje na problematiko, ki je bila odgovor na klasicistično sivino, porojeno iz delovne zveze med Steletom in Plečnikom. Stele je namreč znal spoštovati arhitektovo kreativnost in njegov izbrušeni posluš za monumentalnost, čeprav je oboje marsikdaj preglasilo ustaljena spomeniškovarstvena pravila. Ker kaže, da »slikovita« razvojna

faza še ni povsem za nami in smo priča vedno večji zmedbi pojmov, bo prav, če se dotaknemo nekaterih problemov v zvezi z barvanjem historičnih arhitektur. Čeprav se bom časovno omejil le na novi vek, marsikatero pri tem ugotovljeno pravilo velja tudi za starejše spomenike.

Prvo, kar bi želel naglasiti, je nujnost sodelovanja restavratorja z zgodovinarjem. Taka praksa je sicer že dolgo v navadi, vendar se v resnici dogaja, da zgodovinar ne zna vedno jasno utemeljiti svojih stališč in zato odločitve nemalokdaj prepušča restavratorjevi presoji, ki temelji na sondiranju ometov. Izkušen praktik lahko nalogo skrbno opravi, vendar njegovi izsledki ne morejo biti že zadnja odločitev. Ker zgodovinarju manjka izdelanih stališč, se rešuje tudi z zanašanjem na podeželske obrtnike, češ da imajo nepokvarjen občutek za barve in laže ugenejo pravilno koloristično sestavo spomenika. Eden izmed nešteti primerov, ki mi samo prihaja na misel in ki priča o nasprotnem, je nedavno obnovljena župnijska cerkev v Dobropolju. Živahno poslikana notranjščina je ljudem gotovo všeč, hkrati pa potrjuje, da obrtniška tradicija ne seže dje kot do konca minulega stoletja, ko sta barvna industrija in velemestna moda uničili tudi na deželi še zadnje ostanke starega znanja in okusa. Groba struktura fasadnega ometa in njegova nasičena barva sta v popolnem nasprotju s klasicističnim slogom spomenika ter zabrisujeta še tiste skromne likovne kvalitete, ki so jih nekdanji znali svojim stvaritvam vtisniti povsem praktično usmerjeni stavbni uradniki iz prve polovice 19. stoletja.

Ničesar novega ne povem s trditvijo, da pravilna barvna interpretacija lahko odločilno poudari umetnostno kakovost spomenika. Preprost primer: Če bi bila Urbančeva hiša v Ljubljani — in z njo vred vse druge secesijske stavbe — ometana z najdrobnejšim peskom in pobeljena, bi opazili pretanjšano arhitektonsko členjenje, s katerim se je ubadal njen avtor, danes pa to skoraj ni mogoče zaradi grobe strukture ometa in temnega barvnega premaza.

Pod večdesetletno patino se zdi skoraj vsak spomenik na prvi pogled stilno enoten in za obnovo neproblematičen. Vendar se ob poskusnem sondiranju kaj kmalu zastavi vrsta vprašanj, ki so povsem naravna, če jih pogledamo iz drugega zornega kota. Za vsako fasado so nekdanji računali povprečni življenjski čas ene generacije (zaradi že omenjenih vzrokov so danes zunanjščine še dosti manj obstojne), kar pomeni, da so jih obnavljali v približno polstoletnih presledkih. Taka obnova pa je bila v času pred uradnim rojstvom spomeniškega varstva hkrati bolj ali manj temeljita stilna prenova. Tudi če ne upoštevamo pogostih obsežnejših predelav, s katerimi so sledili modi ambicioznejši lastniki, je mogoče predvideti, na kako raznolične slogovne elemente bomo naleteli pri delu. Če imamo, na primer, opravka z baročno arhitekturo, moramo pričakovati, da je 19. stoletje zapustilo na njej močne sledove. S poznejšimi dodatki je arhitektura pogosto celo postala še bolj monumentalna in slikovita, čeprav so ji povsem spremenili prvotni slogovni izraz. V takih in podobnih primerih lahko le zgodovinar odloči, katero stavbno fazo in v kolikšni meri kaže ohraniti. Kot se je pokazalo pri obnovi ljubljanske uršulinske cerkve, je v praksi silno težavno razločevati tehnično kvalitetno izvedeno poznejše okrasje od izvirnega. Pri sondiranju včasih naletimo na več zgodnejših polihromacij in nikakor ni vseeno, katero razglasimo za izvirno. Po logičnem premisleku je druga najstarejša barva navadno v precejšnjem nasprotju z originalno, saj je obnovo spomenika najbolj pogosto sprožilo prav spremenjeno stilno občutje.

Pri polihromaciji historične arhitekture so odločilnega pomena naslednja vprašanja:

1. izbira barve,
2. razmerje barve do arhitekturnih členov,
3. gradivo in način obnove,
4. spomenik kot sestavni del mestnega ambienta.

Pri izbiri barve je bilo doslej zagrešenih največ napak zaradi šablonskih predstav in slabega poznavanja primerjalnega gradiva. Tako je bila nekdanj in je deloma še baročna Ljubljana pobarvana intenzivno rjavo, ne glede na to, ali gre za po rimskem vzoru sezidano stolnico, za beneško vplivano mestno hišo ali za srednjeevropsko klimatizirano kitasto fasado škofijske palače. Pri obnovi hotela Union je, kot kaže, odločala soseščina temno zelene Urbančeve hiše in tako naprej. Največja zmeda vlada pri spomenikih 19. in začetka 20. stoletja, in to kljub vrsti starih jkoloriranih grafik, ki nam kažejo stavbe še v prvotnem stanju!

Oglejmo si nekaj splošnih, že več stoletij ustaljenih pravil. Ker so bile mestne ulice znotraj obzidja ozke in temačne, so morale biti fasade le pobeljene ali svetlo pobarvane, da so odbijale kar največ sončnih žarkov. To sprva nepisano pravilo je veljalo še daleč v 19. stoletje in so ga povzeli tudi prvi mestni stavbni redi. Tako so leta 1838 v Celovcu in nekaj let pozneje v Ljubljani prepovedali živo barvanje hiš z utemeljitvijo, da to nasprotuje dobremu okusu.² V drugi polovici prejšnjega stoletja se je z novimi urbanističnimi prijemmi in z nebrzdano željo po krašenju to pravilo začelo krhati. Kljub temu pa v deželnem stavbnem redu za Kranjsko iz leta 1875 še vedno beremo: »Na ulice obrnjena stran poslopij (fasada) ne sme biti dobremu okusu zoprna (nasprotna) ter je prepovedano hiše nabarvati preživo, da v oči bode (da je za oči škodljivo).«³

Kar zadeva obstojnost barv, je treba opozoriti, da so bili nekdanj v rabi le zemeljski pigmenti. Mešali so jih v omejenih kombinacijah, ki so dale čiste in trpežne barve. Na te stare modrosti opozarjam predvsem zato, ker je bilo v zadnjem času več objektov obnovljenih z zapletenimi mešanici modre, sive in zelene barve. Te mešanice z zgodovinskega stališča težko zagovarjamo, povrh vsega pa so tudi slabo obstojne. V vsakem primeru naj polihromacijo narekuje spomenik sam! Monumentalni objekti z močnim plastičnim členjenjem prenesejo bolj žive barve kot fasade z drobn ornamentiko. Okrasje in arhitektonski členi na zunanjsčini so bili nekoč skoraj brez izjeme tonirani drugače kot zid. Čeprav je vsak čas ljubil svoje barve, je v spomeniški praksi pomembno ujeti predvsem slogovno ustrezni značaj kolorita. Stavbe z izrazitimi klasicističnimi slogovnimi elementi naj delujejo hladno ne glede na to, ali so pobarvane sivo, zeleno ali kako drugače. Barvne sestave starejših spomenikov so bile precej stereotipne; prevladovali so bela barva ter okraši in rumenkasti toni. O vsem tem se lahko prepričamo na vrsti baročnih slik z mestnimi vedutami. Od ustaljenih norm so se odmikali le kvalitetnejši spomeniki, ki so odločneje sledili modi. Ker je naša arhitektura nastajala na križišču dveh umetnostnih tokov, mora zgodovinar poznati koloristične značilnosti avstrijskega in sevenoitalijanskega stavbarstva. Zelo poučna je vzporednica s slikarstvom, ki nam lahko pomaga iz zadrege ali potrdi odločitev. Barvni sistem se je z modo spreminjal.

Lahko bi dejali, da je barvna skala natančno sledila čustvenemu razpoloženju časa. Zato moramo pri obnovi poleg tega, da pravilno izberemo barve, paziti tudi na njihovo intenzivnost ter tonsko vrednost glede na skrajnosti toplo-hladno.

Posebno zahtevne so stavbe iz 17. stoletja, kajti tedaj je v naši arhitekturi prišlo do močnejšega stilnega preobrata. Ustaljena načela so se morala umakniti novim predstavam o lepem. Cerkevne notranjščine je skozi vrsto velikih oken zalila bleščeča dnevna svetloba. Nobenega dvoma ni, da je tej »profanizaciji« sledila tudi polihromacija. Barvno sozvočje arhitekture in opreme, ki je bilo značilno za ves srednji vek, se je v 17. stoletju spremenilo v kontrast med svetlim, belim prostorom in pisanimi zlatimi oltarji. Kljub povedanemu pa s te plati naše spomenike še premalo poznamo, da bi bilo mogoče dati splošnoveljaven recept. Nova polihromacija mora biti rezultat skrbnega sondiranja, podkrepljenega z umetnostnozgodovinsko analizo. Problematični so predvsem kvalitetnejši spomeniki, ki so skoraj vsi delo tujih stavbarjev in so zato tudi koloristično drugačni od svojih umetnostno skromnejših vrstnikov. Pri sondiranju fasade frančiškanske cerkve v Ljubljani je tako na primer prišla na dan vijoličasta barva.⁴ Upoštevati pa moramo, da se je od zamisli do realizacije marsikatera novost obrusila ob lokalnih razmerah. Gotovo je neznani arhitekt slogovno izredno moderne romarske cerkve v Novi Štifi pri Ribnici načrtoval zanj drugično opremo. Z zlatimi oltarji pa je spomenik postal razumljiv preprostemu človeku, a je hkrati dobil tudi močno novo barvno komponento.

Na videz je manj težav s spomeniki iz 18. stoletja. Kljub temu pa je treba opozoriti na delež Benečije v kranjskem stavbarstvu v prvi polovici stoletja. Kako zelo se ti spomeniki razločujejo od naših ustaljenih predstav, dokazuje nedavna obnova fasade uršulinske cerkve v Ljubljani. Tuji mojstri so pri nas poskušali uveljaviti tudi svojo barvno estetiko. Od srede stoletja naprej je, razen na Primorskem, naše stavbarstvo prešlo pod enoten vpliv avstrijske umetnosti. Ta je bil tako močan, da je preglasil krajevne značilnosti in vplive drugih središč. Zaradi obilice primerjalnega gradiva pa tudi pogostejših slikarskih upodobitev arhitekture (votivne podobe, vedute na ozadjih oltarnih slik itd.) je restavratorjevo delo sorazmerno lahko, če ima le dovolj izostren posluš za razločevanje slogovnih odtenkov. Pri spomenikih iz druge polovice stoletja pogosto naletimo na nelogično neskladnost med arhitekturo in polihromacijo. Gre za dosledno belo pobarvane notranjščine cerkva (npr. Gornji grad), ki bi bile gotovo precej drugačne, če bi jih ne bile prehiteli terezijansko-jožefinske reforme o varčevanju pri krašenju. Res pa je tudi, da tedaj na Kranjskem ni bilo več pomembnejših freskantov.

19. stoletje je pri nas kljub vsemu še vedno neznanka. Močni spomini na barok dolgo niso dopuščali prave klasicistične barvne strogosti. Med najbolj priljubljenimi barvami prve polovice stoletja je bila rumena. Uveljavljanje romantičnega historizma je to strogost nekoliko omililo, vendar je prišlo do odločilnega obračuna z nasledki uradniške arhitekture šele v sedemdesetih in osemdesetih letih. Čas zidanja dunajskega Ringa in Makartov nastop sta avstrijsko arhitekturo barvno močno reformirala. Spremembi je z vrst sintetičnih pigmentov sledila tudi industrija. Kljub slogovnemu pluralizmu druge polovice stoletja pa živih barv ne smemo posplošiti na vso stavbno produkcijo. Prisluh-

niti moramo spomenikom samim ter značaju njihove členitve in ornamentike. Najbolj zanesljivo vodilo so kolorirane grafične upodobitve stavb. Pomagamo si lahko tudi z nekaterimi strokovnimi revijami, ki so imele proti koncu stoletja že barvne priloge.

Kakšna uradniška arhitektura iz dvajsetih in tridesetih let ne bi smela biti, vidimo v Ljubljani na južni sosedbi Slovenske filharmonije na Trgu osvoboditve in na prav tako temn rdeče pobarvani stavbi Kazine. Nasprotno pa je nedavno obnovljena železniška postaja glede na slog in čas nastanka sredi stoletja barvno preveč umirjena.

Poseben problem, v katerega pa se tu ne spuščam, so ornamentalne poslikave cerkvenih in profanih notranjščin.

Poglejmo si še problem secesijske polihromacije. Arhitekti so dosegali koloristične poudarke z vnašanjem novih gradiv (marmor, granit, steklo, keramika, kovine), ne pa z barvanjem fasad samih. Te so bile brez izjeme svetlo prepleskane. Najbolj kvalitetni spomeniki secesijskega časa, med katere sodijo v Ljubljani Fabianijsve, Vancašove in Kochove stavbe, so nastali pod vplivom sočasne Wagnerjeve arhitekture na Dunaju. Zanj pa obvezno velja takale barvna skala: bel omet, zeleni kovinski deli in živobarvne ali pozlačene ornamentalne aplikacije.

O razmerju med steno in arhitekturnimi členi za restavratorsko prakso zadostuje nekaj krajših ugotovitev. Nekdaj je to vprašanje veljalo za temeljno in je bilo predmet mnogih teoretičnih razglabljanj. V popolno pozabo je zašlo v času funkcionalizma. Danes ne zmoremo več pravilno doživeti historične arhitekture prav zaradi pomanjkanja posluha za življenje arhitektonskih členov. Mimogrede: iz istega vzroka tudi s Plečnikom ne najdemo pravega stika. V starejšem stavbarstvu je najpomembnejša ornamentalna vloga pripadla stebri in pilastru, ki sta v resnici ali simbolično prevzemala nase stavbno tektoniko. Razmerja stebra so bila dolgo izhodišče za zasnovu celote. Arhitektonski členi, kot stebri, pilastri, preklade, oproge, zidci itd., so bili navadno kamniti in so se

Sl. 1 Ljubljanski mági-strat, nedosledno toniranje arhitekturnih členov

Fig. 1 The Ljubljana Town-hall, unconsquent toning-up of the architectural members

Sl. 2 Nova Štifta pri Ribnici, netektonsko obravnavanje arhitekturnih členov

Fig. 2 Nova Štifta near Ribnica, untectonical colouring of the architectural members

tako že po gradivu ločevali od stene. Isto velja za rustiko in šivane robove, ki so, prav tako izdelani v drugih gradivih, posnemali značilnosti zidave v kamnu. Pri obnovi bi ne smeli prezreti kompozicijske logike členov. Med novjšimi spodrsjlaji na tem področju naj omenim le obnovo ljubljanskega rotovža. Historično šolano oko ob vrsti drugih napak najbolj zbode nedosledno restavrirana atika, kjer so temno tonirane samo konzole, zidci nad njimi pa ne.

Veliko nejasnosti je tudi glede vprašanja, kaj naj bo svetlejšje — stebri ali zid. Odgovor iščemo navadno po klasicističnem receptu, ki predpisuje svetle arhitektonske člene. V resnici pa se je barvno razmerje med steno in členitvijo zelo spreminjalo in se je ravnalo predvsem po gradivu, ki je bilo v kraju in času

moderno ai v rabi. Beneška arhitektura je na primer ob snežno belem istrskem kamnu ljubila tudi opečnate ali pa samo kot opeka pobarvane stavbne člene.

Pomemben razloček med italijansko in avstrijsko arhitekturo 18. stoletja izpričuje prav obravnava arhitektonskih členov. Severnjakom namreč manjka prirodni smisel za tektonsko logiko in so zato pogosto zabrisovali mejo med primarnim in sekundarnim. To dokazujejo najbolj jasno rokokojske cerkve in njihova poslikava.

Preden preidemo k tehničnim vprašanjem polihromacije, bi se rad ustavil še ob spomeniku, ki ga navadno postavljamo za zgled, a je v jedru vendarle precej problematično obnovljen. Gre za romarsko cerkev v Novi Štifti pri Ribnici, ali natančneje za poslikavo arhitektonskih členov v njeni notranjosti. Zelo dvomim, da so pri sondiranju ometa iz 17. stoletja res naleteli na take navpične črte, kakršne vidimo danes.⁵ Te bi ne bile samo izjemne v vsem primerjalnem gradivu, ki ga poznam, ampak tudi diametralno nasprotujejo značaju stavbe same. Na tem mestu se, žal, ne morem ukvarjati z apriornimi restavratorjevimi izhodišči. Iz drugega zornega kot lahko spomenik tudi popolnoma drugače interpretiramo. Z navidez absurdno, v resnici pa dokazljivo mislijo, da Nova Štifta ni zrasla iz manierističnih predstav, postane sedanja polihromacija nevzdržna. Ne gre toliko za to, da so črte zarisane s prosto roko in da na robovih naivno obrisujejo pilastre, ampak za povsem samovoljno razvrednotenje tektonike zelo logično sezidanih arhitektonskih členov. Sedanjega načina polihromacije ne moremo zagovarjati niti s spoznanjem, da je pri opremljanju cerkve zmagala prvotnemu konceptu tuja umetnostna usmeritev.

Gradivo in način obnove sta neločljivo povezana. Ne le barva, temveč tudi struktura ometa vpliva na videz spomenika. Praviloma moramo vsako fasado obnoviti v originalni tehniki. Za starejše spomenike prihajata v poštev le droben pesek in apno. Spomeniško varstvo sicer vztraja pri tem načelu, v praksi pa je to skoraj nemogoče doseči. Ker je staro in uležano apno težko dobiti, si pomagamo z industrijskim. Temu se pridružijo še ne dovolj izpran in pregrob pesek, naglica pri delu, neustrezen letni čas, močenje ometa med glajenjem, ki izpira vezivo in tako naprej. Zaradi takih in podobnih površnosti modernega časa trpi kvaliteta opravljenega dela. Edino trajnejšo rešitev bi zagotovile lastne apnenice spomeniškega varstva in stalne zidarske ekipe, vajene starega načina dela.

Nekaj besed je treba posvetiti vprašanju vpliva gradiva na estetske vrednote spomenika. Odločno je treba odsvetovati vse emulzijske barve. Poslikava mariborske stolnice s sinkolitom naj bo varilo pred podobnimi prihodnjimi posegi. Medtem ko apno utrdi podlago in pod njim še vedno čutimo strukturo zidu ali členov, pa emulzijske barve prekrijejo spomenik z neprozorno, mrtvo skorjo. Tudi zaščita je le navidezna. Zaradi neprepustnosti modernih polihromacijskih sredstev se zidovi slabo zračijo. Nasledek tega so vlažni madeži, ki se hitro širijo po površini. Z določitvijo barvnega vzorca delo še ni končano. Pogosto se dogaja, da zaradi nepoznavanja pleskarske obrti pride do nespornazuma prav v zadnjem trenutku. Slabo zmešan barvni odtenek lahko popolnoma zabriše razloček med steno in arhitekturnimi členi, kot se je zgodilo pri obnovi Gruberjeve palače v Ljubljani.

Sl. 3 Ljubljana, Mestni trg št. 27, Robbov vodnjak se slabo odraža na neustrezno pobarvanem ozadju

Fig. 3 Ljubljana, No 27 on the Mestni trg square, the Robba's Fountain doesn't detach oneself enough from the unsuitably coloured background

Še beseda o ometu. Videz svetleče se bele in gladke površine so nekdanj dosegali tudi z dodajanjem marmornega prahu. Surovo ometane površine izvirajo šele iz časa secesije. Rabili so jih kot ornamentano dopolnilo gladke ploskve, in ne za prekritje vse zunanjščine stavbe.

Problematiko spomenika kot sestavnega dela mestnega ambianta bomo najlaže razložili ob primeru obnove hiše št. 27 na Mestnem trgu v Ljubljani. Njena zunanjščina kaže baročno členitev z izrazitimi dodatki iz druge polovice preteklega stoletja. Čeprav je arhitektonsko šibkejša od rotovža in nekdanjega mestnega hotela pri Divjem možu, med katerima stoji, je s sedanjo neustrezno barvo preglasila vso okolico. Hkrati pomaga poglobljati rano, ki jo je miljejski sklenjenosti Mestnega trga zadala zmotna razširitev Stritarjeve ulice na začetku našega stoletja. Da je nesreča še večja, je pred njo tonsko utonil tudi Robbov vodnjak. Obelisk se namreč v smeri najbolj pogostega pogleda od Tromostovja zlije z belimi pilastri na fasadi, spodnji del vodnjaka pa se lahko loči od sivine rusticiranega pritličja. O polihromaciji omenjene stavbe z zgodovinskega stališča ni vredno izgubljati besed in lahko le upamo, da jo bo ljubljansko ozračje kmalu patiniralo. Na Mestnem trgu je ob magistratu, Souvanovi hiši in nekdanjem mestnem hotelu malo nadpovprečnih stavb. Največja odlika trga je ambidentalna skladnost, ki so jo postopoma in s poslušom za celoto ustvarjali stavbeniki minulih stoletij. To bi morali upoštevati tudi pri barvanju posamičnih fasad. Gre pač za določeno mero posluha, ki pa se ga, na žalost, ni mogoče priučiti, čeprav tudi sodi v konservatorski poklic.

OPOMBE

¹ Milan Železnik, Stare polihromacije, Varstvo spomenikov IX, 1962-64, str. 82-91.

² Sammlung der politischen Gesetze und Verordnungen für das Herzogthum Krain und den Villacher Kreis Kärntens im Königreiche Illyrien für das Jahr 1838, Laibach 1839, str. 129.

³ Stavbni red za vojvodino Kranjsko od 25. oktobra 1875, Ljubljana 1876, str. 31.

⁴ Cf. op. 1, str. 85.

⁵ Konservator Milan Železnik mi je prijazno zagotovil, da je bilo vse obnovljeno na podlagi sondiranja. Posebej bi rad naglasil, da omenjam Novo Štifo in druge primere le v upanju na morebitni dialog, ki naj koristi stvari sami.

1986.728.82(487.11) Vogrsko

VLAČEK

Obnoviti svet, v katerem stoji dvorec Vogrsko, je bil že od nekdaj nalagan, največ bogati pa z vinogradi. Osvetilo je na redovno razpisano iz. v antiki, o kateri pričajo ostanki rimske ceste in nekdanje cesarske hiše. V 13. stoletju je opuščen na griču naselje z gradom. Po 300 let izanila cerkev sv. Justa leta 1483 postala farna. Grad je bil v 16. stoletju Ungarščakom in od tedaj so naselja Vogrsko Dvorcej naj bi bil spomen 1524, njegovo baročno podoba pa so mu dal znani arhitekt Nicolo Bossio in zbir v fasu, ko je bil v obliki. Nato je bila struktura da obnovljena vojna v lasti redovna Bossio Vogrsko ima: Bossiojev grad. Ob večletnih obnovitvenih delih smo prišli do dejstva za rekonstrukcijo baročne prvotnega dvorca. Studij teras je pokazal, njegovo izvedenost, le več pa so dali baročni karvonski detajli in renesančni slog, pozneje vključeni v baročno zasnovo in se dobro vidni na stanki fotografij. Baročni dvorec je pri nas največja stavba z velikimi raztegnjenimi krakom, v ozadje poravnanih glav in krakom in dvorca prvotna izvedba na krajih stranicah. Dvorce je spomenik I. kategorije v slovenski republiki in vsebinsko kulturno spomenik. Obnoviti smo se vse na stavbi, dvorce nas je rekonstrukcijo dvorca in prvotnega starejših stavb in se vse na stavbi je odprto vprašanje izvedenosti. Dvorce je odlična arhitektura, saj se vse na stavbi je izraba dvorca v izvedbi vsebinsko ostali samo na papirju.

THE BOŠIČ (ATTEMPT) MANSION OF VOGRSKO

The hilly land, where the Vogrsko mansion is situated, has been cultivated long since. The remains of a Roman road and of a road-survivor's house bear witness for the population of this area in the antiquity. In the 13th century, a settlement and a castle were on the hill. In 1483, the about 300 years younger St. Justus became parish church. The mansion is supposed to have been built in 1524. It is said to have been given the Baroque appearance by the well-known architect Nicolo Bossio in the time when it was owned by the Attems family. Later, till the 2nd world war, the owner has been the Bošič family, hence its popular name, the Bošič Castle. — After several years of restoration work we found proofs for the Renaissance design of the original mansion: the ground plan showed some irregularities, additional proofs were the excavated stone-masonry details and the Renaissance tower which had been later included into the Baroque scheme, and is still clearly visible in old photographs. — The Baroque mansion of Vogrsko is exceptional for our country also owing to its large iron-cut court, its recessed main wing and the two short lateral wings. The mansion being thus a first class monument, the restoration works have been subsidised by the republic and national cultural organisations. All the more wings have been restored. Now, we have to reorganise the courtyard and to plan the other phases of the building. Unfortunately, the future life of the original structures is still uncertain as plans of its use for public records remained on paper.

BOŽIČEV (ATTEMISOV) DVOREC VOGRSKO

Nataša Štupar-Šumi

Ljubljana, Zavod SR Slovenije za spomeniško varstvo

UDK 728.82(497.12 Vogrsko)

THE BOŽIČ (ATTEMIS) MANSION
OF VOGRSKO

IZVLEČEK

Gričevnati svet, v katerem stoji dvorec Vogrsko, je bil že od nekdanj kultiviran, posebej bogat pa z vinogradi. Ozemlje je bilo nedvomno naseljeno že v antiki, o čemer pričajo ostanki rimske ceste in domnevne cestarske hiše. V 13. stoletju je izpričano na griču naselje z gradom. Pribl. 200 let manjša cerkev sv. Justa je l. 1493 postala farna. Grad je bil v lasti rodbine Ungarisbach in od tod ime naselja Vogrsko. Dvorec naj bi bil zgrajen 1524, njegovo baročno podobo pa naj bi mu dal znani arhitekt Nicolò Poccassi, in sicer v času, ko je bil v lasti Attemsov. Nato je bila graščina do 2. svetovne vojne v last rodbine Bosizio (ljudsko ime: Božičev grad). Ob večletnih obnovitvenih delih smo prišli do dokazov za renesančno zasnovo prvotnega dvorca. Študij tlorisa je pokazal neke »nepravilnosti«, še več pa so dali izkopani kamnoseški detajli in renesančni stolp, pozneje vključen v baročno zasnovo in še dobro viden na starih fotografijah. Baročni dvorec je pri nas izjemen tip stavbe z velikim razglediščnim dvoriščem, v ozadje pomaknjnim glavnim traktom in dvema prečnima traktoma na krajših straneh. Zato je dvorec spomenik I. kategorije in sta dela podprli republiška in temeljna kulturna skupnost. Obnovili smo že vse tri trakte, čakata nas še raziskava dvorišča in prezentacija starejših stavbnih faz. Še vedno pa je odprto vprašanje nadaljnega življenja te odlične arhitekture, saj so načrti za izrabo dvorca v arhivske namene ostali samo na papirju.

The hilly land, where the Vogrsko mansion is situated, has been cultivated long since. The remains of a Roman road and of a road-surveyor's house bear witness for the population of this area in the antiquity. In the 13th century, a settlement and a castle were on the hill. In 1493, the about 200 years younger St. Justus became parish church. The mansion is supposed to have been built in 1524. It is said to have been given the Baroque appearance by the well-known architect Nicolò Poccassi in the time when it was owned by the Attems family. Later, till the 2nd world war, its owner has been the Bosizio family, hence its popular name, the Božič Castle. — After several years of restoration work we found proofs for the Renaissance design of the original mansion: the ground plan showed some »irregularities«, additional proofs were the excavated stone-masonry details and the Renaissance tower which had been later included into the Baroque scheme, and is still clearly visible in old photographs. — The Baroque mansion of Vogrsko is exceptional for our country also owing to its large look-out court, its recessed main wing, and the two shorter lateral wings. The mansion being thus a first class monument the restoration works have been subsidized by the republic and communal cultural communities. All the three wings have been restored. Now, we have to investigate the courtyard and to present the older phases of the building. Unfortunately, the future life of this splendid architecture is still undefinable, as plans of its use for public records remained on paper.

Sl. 1—2 Lega naselja Vogersko (iz arhivov goriskega katastra) in detalj nekdanjim srednjeveškim gradom in parkom

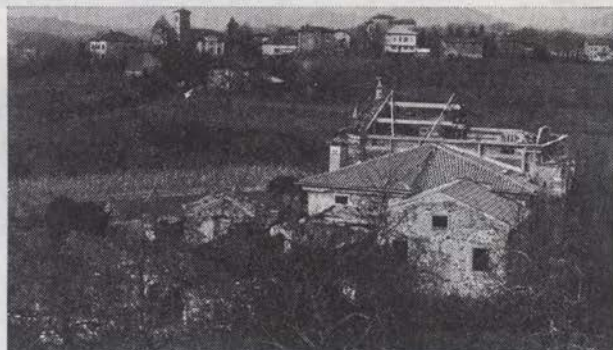
Fig. 1—2 The location of the Vogersko village (from the Archives of the Gorica Land Register), and a detail: the then still existing mediaeval castle and its park

Okoliš, v katerem stoji дворец Vogrsko, je gričevnat svet, ki ga po dolini napaja potok Lijak, v katerega se na tem območju izlivata še potoka Lomovšček in Vogršček. Območje je bilo od nekdaj kultivirana zemlja, posebej bogata z vinogradi. Potok Livek je vsaj na enem kraju, pri zaselku Kurja vas, prečkala rimska cesta, v kraju Replje pa so bili do prve svetovne vojne ostanki domnevne rimske cestarske hiše. Te in še druge najdbe dokazujejo, da je bilo ozemlje naseljeno vsaj že v rimski dobi.

V srednjem veku je zatrdno izpričano naselje z gradom sredi 13. stoletja. Lastniki gradu se imenujejo Vogrščani — Ungarischbach.

Ime Vogrsko je, menijo nekateri, nastalo kot slovenska oznaka Ogrskega tabora; znano je, da so Madžari čez to ozemlje večkrat vdirali na zahod.

V virih je potem dokaj dobro izpričana zgodovina zlasti osrednje naselbine Vogrskega z gradom in cerkvijo na dvignjenem pomolu.

Sl. 3 Pogled na naselje Vogrsko iz Božičevega (Attemsovega) dvorca

Fig. 3 The Vogrsko village. View from the Božič (Attems) mansion

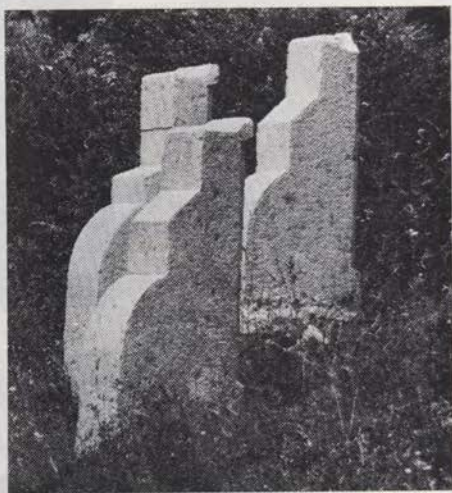
Sl. 4 Vogrsko, farna cerkev sv. Justa

Fig. 4 Vogrsko — the St Justus's parish church

Sl. 5-7 Poslopje osnovne šole, ki stoji na temeljih nekdanjega srednjeveškega gradu v naselju Vogrsko; spodaj: razvaljen del gradu in tri ohranjene kamnite konzole

Fig. 5-7 The primary school building, situated on the foundations of the former mediaeval castle at Vogrsko; below: part of the castle ruins, and three preserved stone-carved brackets from the castle

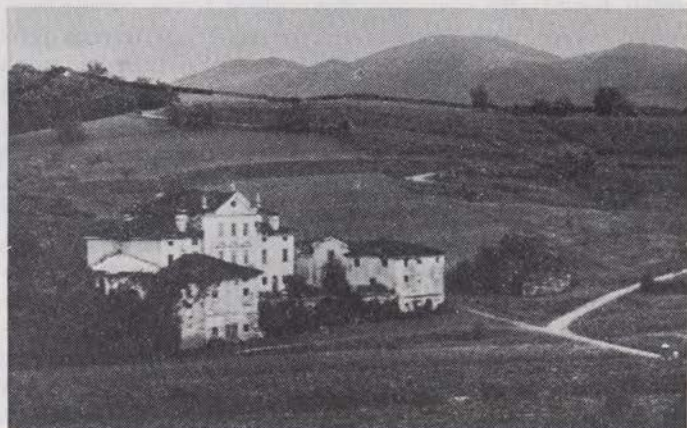
Cerkev se na Vogrskem omenja v drugi polovici 15. stoletja. Leta 1493 je bila povzdignjena v farno cerkev. V baročni dobi se poleg te glavne cerkve, posvečene sv. Justu, omenja še neka druga, očitno mlajša cerkev sv. Primoža in Felicijana. Domnevajo, da je bila odstranjena v času jožefinskih reform, kje naj bi bila stala, pa ni znano. Župna cerkev je bila očitno kasneje barokizirana. Kakor mnogo drugih stavb je tudi njo prizadela prva svetovna vojna z znano soško fronto, tako da so jo leta 1922 temeljito prenovili.

O gradu Vogrskih gospodov, katerih goriško-krminska veja je izumrla ob koncu 15. stoletja in je nato menjaval številne lastnike do rodbine Tacco, so znani nekateri podatki o starejši podobi, preden je bil po prvi svetovni vojni predelan v šolsko poslopje. Ves grajski kompleks je imel pravokotno obzidje in notranje dvorišče z globokim starim vodnjakom. Najstarejši del gradu je utegnili tudi močno stolpasto poslopje z obokano kletjo, pritlično dvorano in stano-

vanjskimi prostori; po trditvah nekaterih naj bi bila v tem delu gradu grajska kapela, spodaj dostopna javnosti, zgoraj grajskim gospodom.

Prav tako je dovolj nadrobnih podatkov o novejši zgodovini Vogrskega. Na najslabšem pa smo z našo vednostjo o dvorcu, ki naj bi bil nastal leta 1524 na majhni vzpetini vzhodno od vasi Vogrsko, onkraj potoka. Med ljudmi se je ustalilo ime Božičev grad po družini lastnikov Božičev (de Bosizio, Bosizi), ki je omenjeno v 70. letih 18. stoletja. Ob tem je treba navesti verjetno lastništvo Attemsov pred Božiči, zakaj prav za Attemse naj bi bil znameniti goriški arhitekt Nicolo Paccassi zasnoval baročno predelavo v двореc s podkvasto obzidavo razglednega dvorišča z vodnjakom.

Pri obnovitvenih delih, ki trajajo že skoraj celo desetletje, smo se postopno dokopali do nekaterih elementov podobe dvorca, kakršno je imel v prvi polovici 16. stoletja. Že od začetka je bilo videti, da двореc ni enotna baročna zasnova,

Sl. 8—9 Pogleda na Božičev (Attemsov) двореc okrog leta 1930

Fig. 8—9 Two views of the (Božič (Attems) mansion from about 1930

Sl. 10 Pogled na Božičev (Attemsov) dvorec iz naselja Vogrsko
 Fig. 10 The present view of the Božič (Attems) mansion from the Vogrsko village

saj so se v na zunaj simetrični shemi pokazale nekatere »nepravilnosti«, ki so kazale na starejši izvor teh elementov. Deloma se je to pokazalo že potem, ko je odpadel omet z nekaterih delov poslopja, še dalj pa so nas pripeljale raziskave pri čiščenju nekaterih porušenih sestavin gradu. Na dan so prišli poleg tega nekateri zanimivi kamnoseški členi, ostanki portalov in konzole, ki s svoje strani bogatijo dokumentacijo arhitekture iz 16. stoletja.

Seveda dosedanje raziskave še niso mogle zadovoljivo razložiti vseh sestavin prvotnega značaja dvorca, podati pa je vendarle mogoče nekatere nedvomne splošne okvire te arhitekture. Tako se zdi gotovo, da je prvotni dvorec s svojo glavno maso stal na današnjem dvorišču ter da so potem v 17. stoletju zidali v okviru današnjih mas dvorca in nazadnje, sredi 18. stoletja, staro poslopje podrli ter mlajše sestavine povezali v trdno simetrično uravnano celoto. Med najbolj zanimivimi sestavinami renesančnega dvorca je bil nedvomno obrambni stolpič s konzolnim sklepnim motivom, ki je bil pozidan na jugozahodnem vogalu grajskega kompleksa. Stolpič je viden še na starih upodobitvah kompleksa. Pri čiščenju kletnih prostorov stolpa smo zadeli na renesančno strelno lino v pritličju stolpiča in na kamnite konzole. S temi sestavinami je bilo mogoče ogelni stolpič rekonstruirati ter tako pridobiti odlično pričo prve zasnove dvorca na tem mestu.

Kakor rečeno, tudi druga poslopja dvorca dokazujejo, da je današnja celota nastala postopno. Jugovzhodni vhodni trakt dvorca je očitno pokazal, da je treba pri njem računati z dvema bistvenima adaptacijama, tako v prednji fronti trakta kakor z vstavitvijo današnje grajske kapele. Na fasadi te kapele so s slikarjijo posneli motive glavne fasade dvorca, ki s svoje strani spet maskira neenotnost zidave tega osrednjega dela kompleksa. Zahodno krilo glavnega poslopja dvorca je očitno mlajše od jedra, vendar je ta prizidek starejši od

prečnega krila (pendenta vhodnemu) na nasprotni strani dvorišča. S tem seveda še niso dana vsa opazovanja, ki kažejo na genezo današnjega baročnega dvorca; nekaj spoznanj bo treba pridobiti še z dodatnimi raziskavami, še posebej v območju razglednega dvorišča.

Naj se zato obrnemo z nekaj besedami k zasnovi baročnega dvorca iz srede 18. stoletja. Po svojem tipu je dvorec v slovenskem gradivu zelo izjemna stavba, v celoti zasnovana kot veliko razgledišče z glavnim traktom, umaknjениm v ozadje, in dvema prečnima traktoma na obeh krajših stranicah dvignjenega dvorišča.

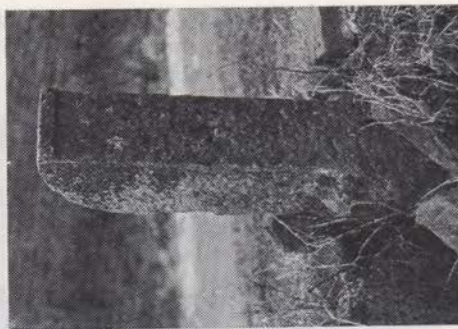
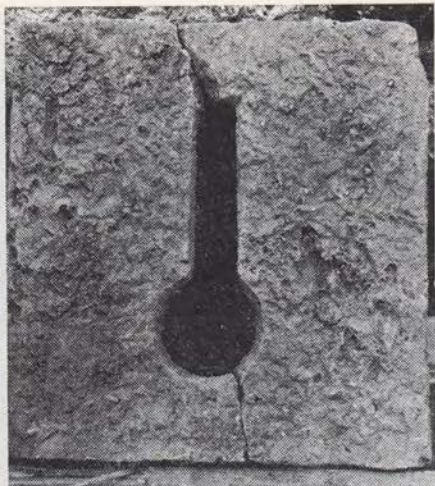
Podobno zasnovo poznamo iz Podgore pri Gorici, ki je bila v zadnji vojni razrušena. Očiten razloček med obema sočasnim zasnovama, ki sta morda celo

Sl. 11—12 Dvorec pred in med obnovitvenimi deli

Fig. 11—12 The mansion before and during the restoration works

Sl. 13—14 Strelna lina v pritličju renesančnega stolpa in ohranjena kamnita konzola tega stolpa

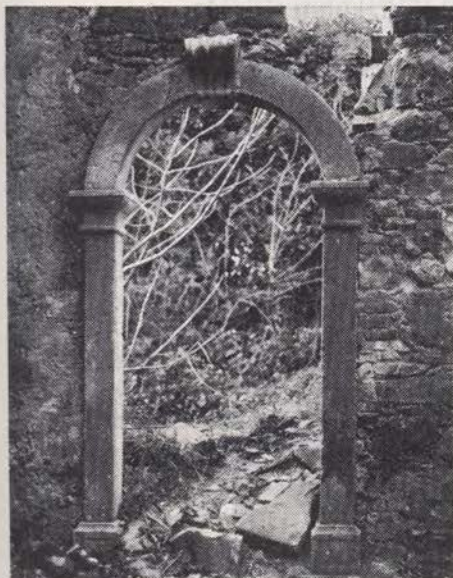
Fig. 13—14 A loop-hole at the ground-floor of the Renaissance tower, and a preserved stone-carved bracket from this tower

Sl. 19 Fasada kapele v dvorcu
Fig. 19 The façade of the mansion chappel

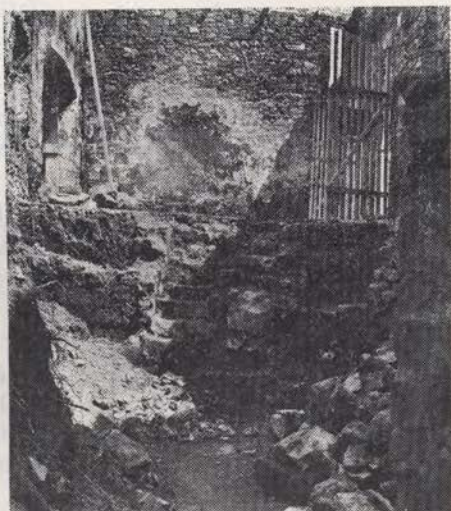
delo istega arhitekta, je seveda odsotnost stopnišnega dostopa na Vogrskem, kar je mogoče pojasniti z zgodovino gradu oziroma z upoštevanjem predbaročnih faz. S takimi lastnostmi je dvorec kot unikat v našem gradivu svojega časa. V nadrobnejšem oblikovanju glavne fasade dvorca je že čutiti baročni klasicizem z zaprtimi oblikami okenskih čel.

Zaradi pomena zasnove je bil dvorec uvrščen v prvo kategorijo umetnostnih spomenikov na Slovenskem, ter je bil deležen finančne podpore s strani kulturne skupnosti Slovenije pri obnovitvenih delih. Podobno podporo je naklonila tudi temeljna kulturna skupnost goriške občine, kar je omogočilo sorazmerno

Sl. 15—18 Božičev (Attemsov) dvorec: portal vhodnega trakta in ohranjeni kamin v osrednji palači; spodaj: starejši kamnit portal v kletnih prostorih in pri čiščenju teh prostorov odkopane starejše kamnite stopnice

Fig. 15—18 The Božič (Attems) mansion: the portal to the entrance wing, and the preserved fire place in the central palace; below: an older stone-carved portal in the cellar, and older stone steps, excavated during the cleaning of the cellars of the entrance wing

počasno, vendar uspešno obnovitveno akcijo. Nekaj časa je kazalo, da bo mogoče obnovo bistveno pospešiti, pojavil se je interes goriške kulturne skupnosti, naj bi v dvorcu namestili del goriškega arhiva. Akcija pa ni privedla do rezultata, kakor tudi niso bili uresničeni prvotni načrti za stanovanjsko izrabo. Tako torej dvorec še zmeraj ostaja brez perspektivnega gospodarja in obnovitvena dela lahko napredujejo samo iz skromnih možnosti kulturnega dinarja.

Dosedanja obnovitvena dela so se ravnala po stopnji ohranjenosti in pomena posameznih gradbenih sestavin dvorca. Najprej smo se lotili rekonstrukcije glavnega grajskega poslopja, pozidali nosilno in okvirno zidovje ter napravili popolnoma novo strešno konstrukcijo, pri čemer smo opustili najmlajše moteče dozidave na hrbtni strani poslopja. Sledila je obnova vhodnega trakta, ki je bil izredno ogrožen; sanirali smo staro zidovje in nad celotnim krilom postavili novo strešno konstrukcijo.

Zdaj pa so v teku obnovitvena dela na zahodnem dvoriščnem traktu, kjer smo kakor rečeno, obnovili renesančni obrambni stolpič, utrdili temelje, zidove rekonstruirali do strehe, ki jo tudi že pripravljamo, na ta način bo še letos obnovljena celotna podoba mas Božičevega (Attemsovega) dvorca z obema osema — z glavno na fasado osrednjega poslopja in prečno s kompozicijo portalov obeh stranskih traktov.

Hkrati bo rekonstruirana celota pripravljena za razpravo o potrebni novi funkciji tega pomembnega stavbnega spomenika na Primorskem.

TESNJENJE RAZPOK V STENSKIH SLIKAH S POLIURETANSKIM KITOM

Ivan Bogovčič

Ljubljana, Zavod SR Slovenije za spomeniško varstvo

UDK 75.025.052:550.34

JOINTING OF CRACKS IN MURAL
PAINTINGS BY MEANS OF
POLYURETHANE PUTTY

IZVLEČEK

Potresi, ki so leta 1976 prizadeli severovzhodno Italijo in severozahodni del Jugoslavije, so poškodovali številne kulturne in zgodovinske stavbe. V mnogih med njimi so bile stenske slike, ki so pri tem hudo popokale.

Statično sanacijo zidov je treba pogosto izvesti z injiciranjem cementne mase v razmajane zidove oziroma s sidranjem. Kako zavarovati stenske slikarije pred nevarnostjo cementne mase, ki priteka skozi razpoke na slike? Pričujoča razprava govori o načinu tesnjenja razpok z elastičnim kitom na poliuretanski bazi, ki ga je avtor uporabil v Mestni hiši v Čedadu (Italija).

The earthquakes, which in 1976 struck the north-east of Italy and the north-west of Yugoslavia, damaged many cultural and historical buildings. Many of these had mural paintings which were badly cracked.

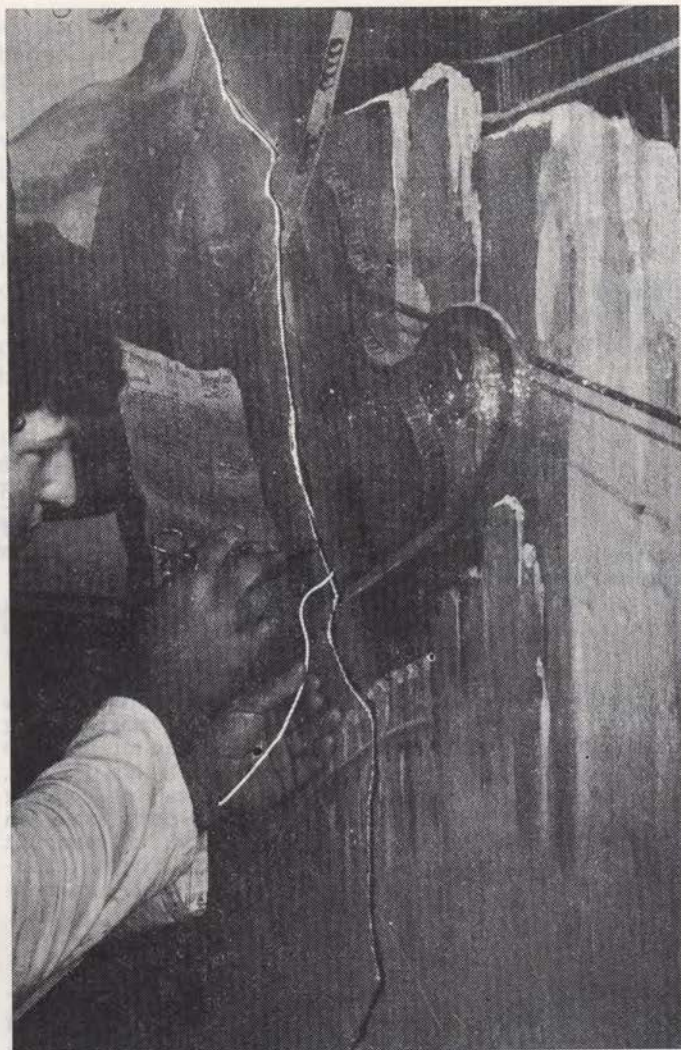
The static sanation of walls is often carried out by injecting the concrete mass into the shaken walls, and by binding or anchoring them, respectively.

How to protect mural paintings from the danger of the concrete mass pouring through the cracks onto the murals? The present treatise deals with this problem, and exposes the method of jointing of cracks by an elastic putty made on polyurethane basis. The author carried it out on the murals in the Palazzo Comunale in the town of Cividale del Friuli in Italy.

V potresih, ki so leta 1976 prizadeli severozahodno Italijo in severozahodni del Jugoslavije, so bili poškodovani mnogi kulturni in zgodovinski objekti. Škodo so utrpeli tudi objekti s stenskimi slikami, ki so zvečine močno razpokale.

Za statično utrditev zidov so začeli po potresu uvajati poseben sistem vezanja in sidranja ter injektiranje s cementno maso. Ta sistem je razvil Zavod za raziskavo materialov in konstrukcij v Ljubljani (Slovenija). Pri potresni sanaciji ga je začelo uvajati tudi podjetje Benedil iz Čedadu (Cividale del Friuli, Italija).

To podjetje je saniralo tudi stavbo, ki je bila poškodovana v potresih, poslikana pa je s stenskimi slikami iz 18. stoletja. Poslikani omet je že prej razpokal, vendar so bile razpoke zakitane in retuširane. Ob potresih leta 1976 pa je prišlo do novih poškodb — razpok — in sicer na mestih, kjer so že bile, pojavile pa so se tudi nove.

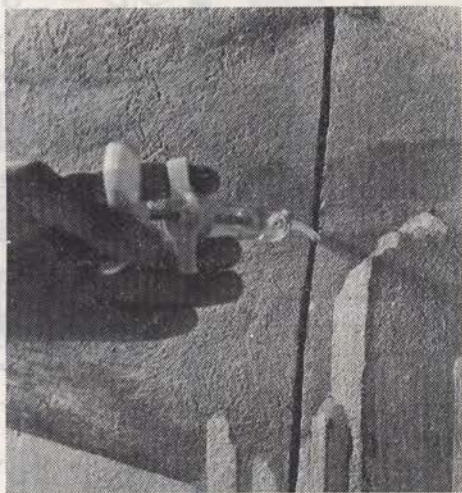
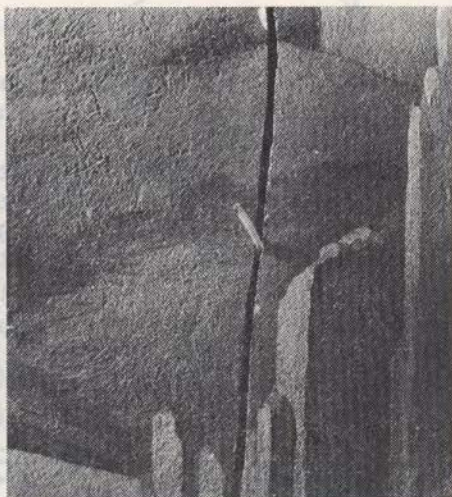
Sl. 1 Palazzo Comunale, Cividale del Friuli/Cedad. Vstavljanje vrvice v obdelano razpoko (foto I. Bogovčič)

Fig. 1 Palazzo Comunale, Cividale del Friuli (Italy) — inserting the string into the already prepared (extended) crack. (Photo: I. Bogovčič)

Injektiranje zidov se opravlja praviloma z obeh strani zidu. Pri poslikanih zidovih se injektiranje opravi izjemoma samo z neposlikane strani. Kljub temu je grozilo, da bo cementna masa prodrla skozi razpoke na poslikano stran in poškodovala stenske slike.

V normalnih razmerah bi razpoke zakitali na klasičen način s fino apneno-peščeno malto ter po potrebi injektirali s strani, kjer je slikarija, še kazeinsko raztopino.

Pri uporabi omenjenega sistema povezovanja in sidranja zidov pride lahko do minimalnih premikov tudi med samim potekom vezanja in tudi injektiranja. Zato bi klasični kit, ki je trd in krhek, zlahka popustil pred temi napetostmi

Sl. 2—4 Palazzo Comunale, Cividale del Friuli/Cedad. Zapolnjevanje razpoke s poliuretanskim kitom, (zraven) montirana plastična cevka in (spodaj) preizkus z vodo pred injiciranjem kazeinske raztopine (foto I. Bogovčič)

Fig. 2—4 Palazzo Comunale, Cividale del Friuli (Italy) — filling the crack with polyurethane putty, (right) the inserted plastic tube, and (below) water test before the injecting of casein solution. (Photo: I. Bogovčič)

in ne bi več zadrževal cementne mase; tako bi lahko prodrla skozi razpoke na površje.

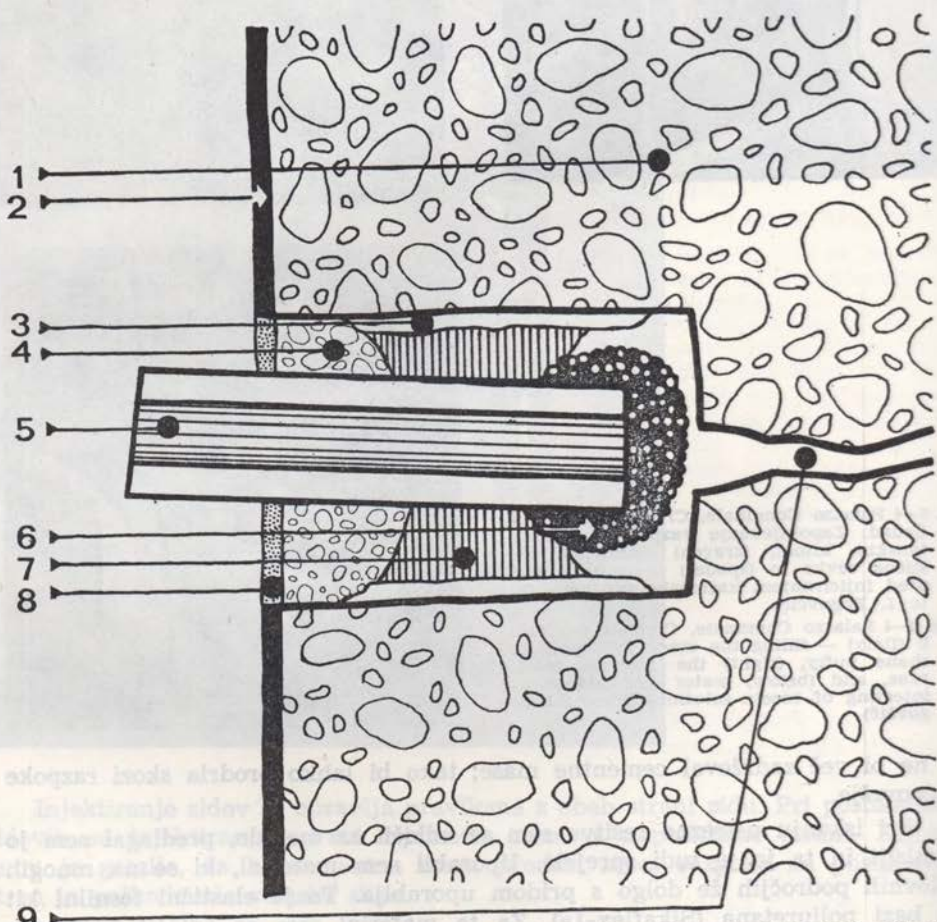
Pri iskanju ustrezne rešitve sem se odločil za metodo, predlagal sem jo komisiji in ta jo je tudi sprejela. Uporabil sem material, ki se na mnogih delovnih področjih že dolgo s pridom uporablja. To je elastični tesnilni kit na bazi poliuretana (Sikaflex-1a). Za ta material sem se odločil predvsem zaradi njegovih primarnih lastnosti — elastičnosti in dobre adhezivnosti. Uporabil sem vrsto kita, ki pri strjevanju ne izloča kislinjskih ostankov.

Postopek tesnjenja razpok je potekal takole. Razpoke smo po potrebi poglobili in razširili. Po odstranitvi prahu smo stranice razpok premazali s »primerjem« 3 do 4 milimetre pod nivojem slikarije. Po osužitvi »primerja« smo v razpoke položili vrvico, da jih je zaprla v globini približno en centimeter

pod nivojem slikarije. Razpoke smo nato zatesnili z elastičnim kitom na bazi poliuretana. Na razdalji približno 30 cm smo v vse razpoke (skozi kit) vstavili kratke (7—8 cm) plastične cevke. Skoznje smo po strditvi kita injektirali kazeinsko raztopino in tako ojačali »pregrado«, ki naj bi zaustavila prodor cementne mase proti poslikani površini.

Prednost take metode je predvsem elastičnost tesnila v razpoki, ki zaradi svoje nevtralnosti ostane trajno vgrajeno pod stenski slikami.

Po statični konsolidaciji se čez poliuretanski kit položi v razpoke še zaključni klasični apneno peščeni kit. Prav zaradi tega moram poliuretanski

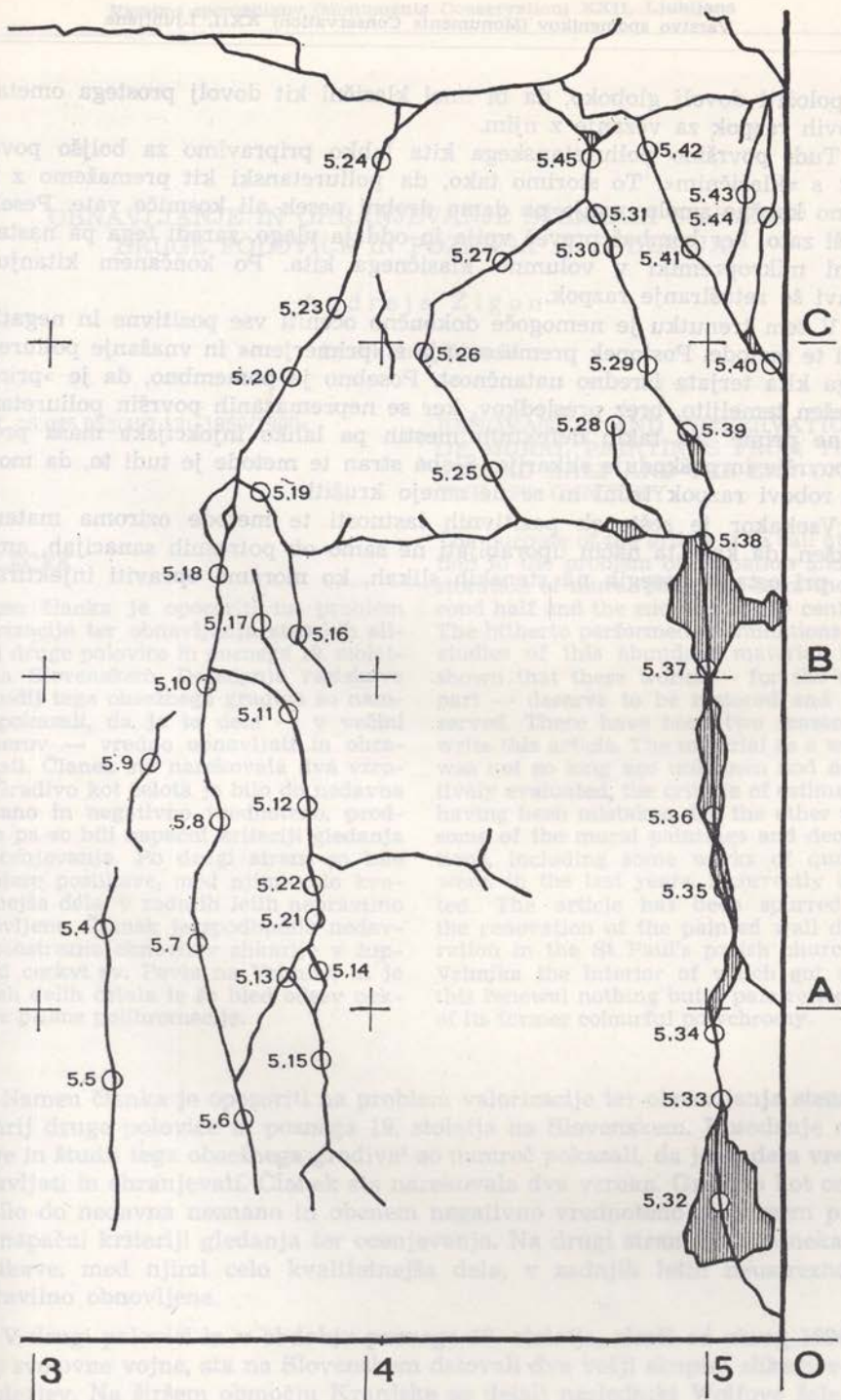

Sl. 5 Prerez dela stene s slikarijo (risal I. Bogovčič):

- 1 — prvotni omet
- 2 — prvotna barvna plast
- 3 — »primer«
- 4 — malta za kitanje (apno, pesek)
- 5 — cevka
- 6 — vrvica
- 7 — kit, izdelan na poliuretanski bazi
- 8 — retuša
- 9 — razpoka (del, ki ga nismo razširili)

Fig. 5 Section of a part of the wall with mural paintings (drawn by I. Bogovčič):

- 1 — original plaster
- 2 — original colour layer
- 3 — primer
- 4 — luting mortar (lime, sand)
- 5 — tube
- 6 — string
- 7 — polyurethane putty
- 8 — retouch
- 9 — crack (its unextended part)

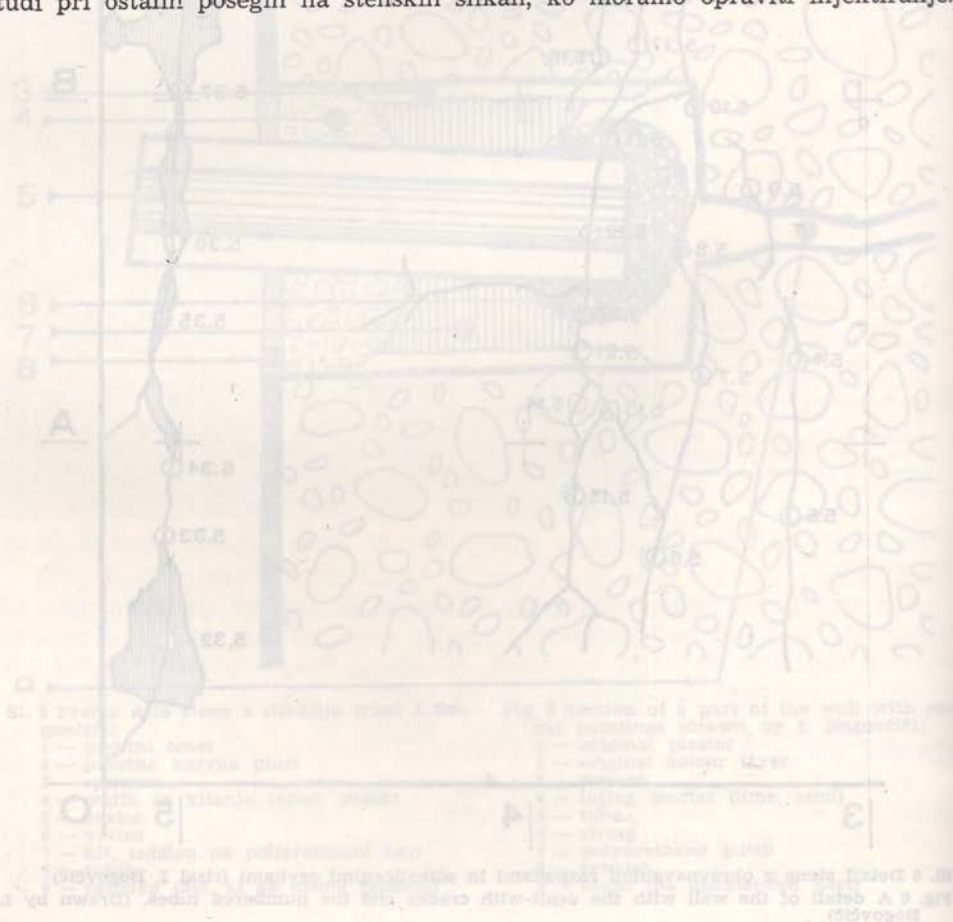
Sl. 6 Detajl stene z obravnavanimi razpokami in oštevilčenimi cevkami (risal I. Bogovčič)
 Fig. 6 A detail of the wall with the dealt-with cracks and the numbered tubes. (Drawn by I. Bogovčič)

kit položiti dovolj globoko, da bi imel klasični kit dovolj prostega ometa ob robovih razpok za vezanje z njim.

Tudi površino poliuretanskega kita lahko pripravimo za boljšo povezanost s »klasičnim«. To storimo tako, da poliuretanski kit premažemo z raztopino kakšne smole, nanjo pa damo drobni pesek ali kosmiče vate. Pesek je boljši zato, ker bombaž preveč vpija in oddaja vlago, zaradi tega pa nastajajo stalni mikropremiki v volumnu klasičnega kita. Po končanem kitanju se opravi še retuširanje razpok.

V tem trenutku je nemogoče dokončno oceniti vse pozitivne in negativne plati te metode. Postopek premazovanja s »primerjem« in vnašanje poliuretanskega kita terjata izredno natančnost. Posebno je pomembno, da je »primer« nanešen temeljito, brez presledkov, ker se nepremazanih površin poliuretanski kit ne prime. Na takih defektnih mestih pa lahko injekcijska masa prodre na površje in poškoduje slikarstvo. Slaba stran te metode je tudi to, da morajo biti robovi razpok trdni in se ne smejo krušiti.

Vsekakor je seštevek pozitivnih lastnosti te metode oziroma materiala tolikšen, da kaže ta način uporabljati ne samo ob potresnih sanacijah, ampak tudi pri ostalih posegih na stenskih slikah, ko moramo opraviti injektiranje.

OBNAVLJANJE IN OHRANJEVANJE STENSKIH SLIKARIJ
DRUGE POLOVICE IN POZNEGA 19. STOLETJA

Andreja Žigon

Ljubljana, Biro 71

UDK 75.025.052(497.12)»1850/1900«

RENOVATION AND PRESERVATION
OF MURAL PAINTINGS FROM THE
SECOND HALF AND THE END OF
THE 19th CENTURY

IZVLEČEK

Namen članka je opozoriti na problem valorizacije ter obnavljanja stenskih slikarij druge polovice in poznega 19. stoletja na Slovenskem. Dosedanje raziskave in študij tega obsežnega gradiva so namreč pokazali, da je ta dela — v večini primerov — vredno obnavljati in ohranjovati. Članek sta narekovala dva vzroka. Gradivo kot celota je bilo do nedavna neznano in negativno vrednoteno, predvsem pa so bili napačni kriteriji gledanja in ocenjevanja. Po drugi strani so bile nekatere poslikave, med njimi celo kvalitetnejša dela, v zadnjih letih nepravilno obnovljene. Članek je spodbudila nedavna neustrezna obnovitev slikarije v župnijski cerkvi sv. Pavla na Vrhniki, ki je po teh delih ostala le še bled odsev nekdanje pisane polihromacije.

The purpose of the article is to call attention to the problem of valuation and restoration of mural paintings from the second half and the end of the 19th century. The hitherto performed examinations and studies of this abundant material have shown that these works — for the most part — deserve to be restored and preserved. There have been two reasons to write this article. The material as a whole was not so long ago unknown and negatively evaluated, the criteria of estimation having been mistaken. On the other side, some of the mural paintings and decorations, including some works of quality, were, in the last years, incorrectly treated. The article has been spurred by the renovation of the painted wall decoration in the St Paul's parish church at Vrhnika the interior of which got after this renewal nothing but a pale reflection of its former colourful polychromy.

Namen članka je opozoriti na problem valorizacije ter obnavljanja stenskih slikarij druge polovice in poznega 19. stoletja na Slovenskem. Dosedanje raziskave in študij tega obsežnega gradiva¹ so namreč pokazali, da je ta dela vredno obnavljati in ohranjovati. Članek sta narekovala dva vzroka. Gradivo kot celota je bilo do nedavna neznano in obenem negativno vrednoteno, predvsem pa so bili napačni kriteriji gledanja ter ocenjevanja. Na drugi strani so bile nekatere poslikave, med njimi celo kvalitetnejša dela, v zadnjih letih neustrezno in nepravilno obnovljene.

V drugi polovici in v obdobju poznega 19. stoletja, zlasti od okrog 1890 do prve svetovne vojne, sta na Slovenskem delovali dve večji skupini slikarjev-dekoraterjev. Na širšem območju Kranjske so delali nasledniki Wolfove šole, M. Koželj, M. Bradaška, S. Ogrin in A. Jebačin, na Štajerskem furlanski slikarji,

T. Fantoni in J. Brollo s sinovoma ter O. Bierti, ob teh pa še vrsta posameznikov, D. Fabris, K. Delneri, P. Markovič in drugi. Poglavitne značilnosti njihovih dekoracij, ki jih slogovno opredeljujemo kot uresničitev nazarensko obarvanega historizma, so naslednje. Prostori so popolnoma poslikani in učinkujejo s svojo pisano polihromnostjo. Poslikave so zasnovane na razčlenjenem dekorativnem sistemu, čigar osnovni element je ornamentika oziroma »ornamentalna mreža«, v katero so kot pomembni naglasi vključeni figuralni motivi, večidel kopije po nazarenskih slikarjih. Ornamenti posnemajo pretekle vzorce, zlasti srednjeveške, renesančne in baročne, večkrat sodobno preoblikovane motive, nekateri slikarji pa so v ornamentiko vključili tudi detajle secesijskih vzorcev.

Značilni primer cerkvene poslikave 19. stoletja je dekoracija novoromanske cerkve v Ribnici na Dolenjskem, v kateri je Janez Wolf leta 1880 poslikal prezbitერიj, deset let pozneje pa ga je z dekoracijo ladje skladno dopolnil Matija Koželj. Cerkev je velika, skozi okna proseva v notranjščino obilna svetloba. Triladijskemu prostoru sledi poudarjeni križiščni del in apsidalno zaključeni prezbitერიj. Vsi oboki so križni. Površine so popolnoma poslikane. Spodnje dele sten krasijo raznobarvne »marmorirane plošče«, obrobja oken in polkrožne zaključke pa bogati ornamentalni pasovi. Ornamentika naglaša tudi vse aktivne arhitekturne dele, tako da pilastri, obočni polkrožni loki in diagonale križnih, svetlo rumeno in svetlo modro toniranih obokov učinkovito izstopajo. V soglasju z arhitekturo sta oba slikarja izbrala romanske ornamente, ki s svojimi pisanimi barvami prispevajo k polihromnemu učinku celote. V ta ornamentalni sistem so vključeni figuralni motivi. V križiščnem delu sta Koželjeva po Schnorru posneta evangelijska prizora, na slavoločni steni pa samostojni kompoziciji s sv. Uršulo in s sv. Frančiškom Asiškim. V polkrožnih nišah prvega dela prezbitერიja izstopajo Wolfovi liki evangelistov, Mojzesa in Janeza Krstnika, katerih statičnost poudarjajo zlata ozadja. V skladu s celoto je tudi monumetalni prizor »Sv. Trojica z angeli« v apside. Slikarja, ki daje notranjščini odločilni pečat, harmonira v pisanih, vendar skladnih barvah. Ribniška cerkev iz šestdesetih let preteklega stoletja predstavlja s svojo nekoliko mlajšo, vendar stilno enoto in skladno dekoracijo ter opremo t. i. celostno umetnino in sodi med pomembnejše spomenike cerkvene nazarensko-historične umetnosti na naših tleh.

Ribnica je primer poslikave v novodobni, tj. historični notranjščini. Med tovrstna dela sodijo tudi slikarije na Vrhniki, v Bohinjski Bistrici, Čadramu, v cerkvi Srca Jezusovega v Ljubljani, v Sostrem, Sori, Smledniku in Šmartnem pri Litiji, v Brestanici ob Savi itd. Pomembno je, da so slikarji ornamentalne motive izbirali v skladu s slogovnimi značilnostmi objekta, tako da so npr. novogotsko cerkev dekorirali z gotskimi ornamenti (cerkev Srca Jezusovega v Ljubljani), značilno pa je tudi — kar ravno tako velja za arhitekturo — prepletanje in mešanje slogovno različnih ornamentalnih vzorcev, npr. romanskih in renesančnih (Vrhnika, Bohinjska Bistrica).

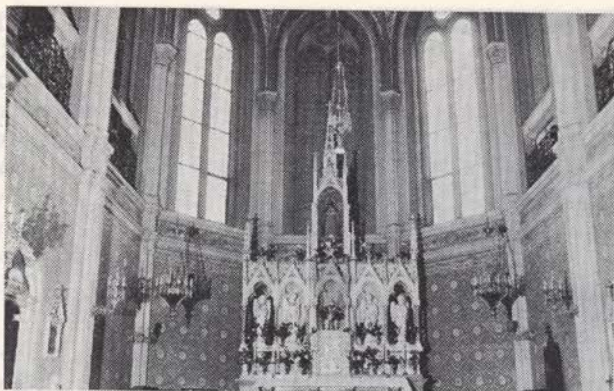
Na enakem principu so zasnovane tudi dekoracije starejših cerkva, v okviru katerih srečujemo predvsem dva tipa prostorov, baročno in podobno oblikovane notranjščine ter gotške cerkve. V prvih so poslikave zaradi večjih pasivnih stenskih in obočnih površin bolj figuralnega značaja, tako da so slikarji z upodobitvijo svetopisemskih ali svetniških ciklusov lahko uresničili nazarenski ideal pripovedne celote. Pri slikarjih kranjske skupine srečujemo različne re-

Sl. 1—2 Ribnica, prezbiterij: Janez Wolf, 1880; spodaj ladja: Matija Koželj, 1890 (oboje foto: V. Kotlušek)

Fig. 1—2 Ribnica, the presbytery: Janez Wolf, 1880, and (below) the nave: Matija Koželj, 1890. (Photo: V. Kotlušek)

Sl. 3 Šmartno pri Litiji, prez-
biterij: Anton Jebačin,
1911—1913. (foto: V. Kot-
lušek)

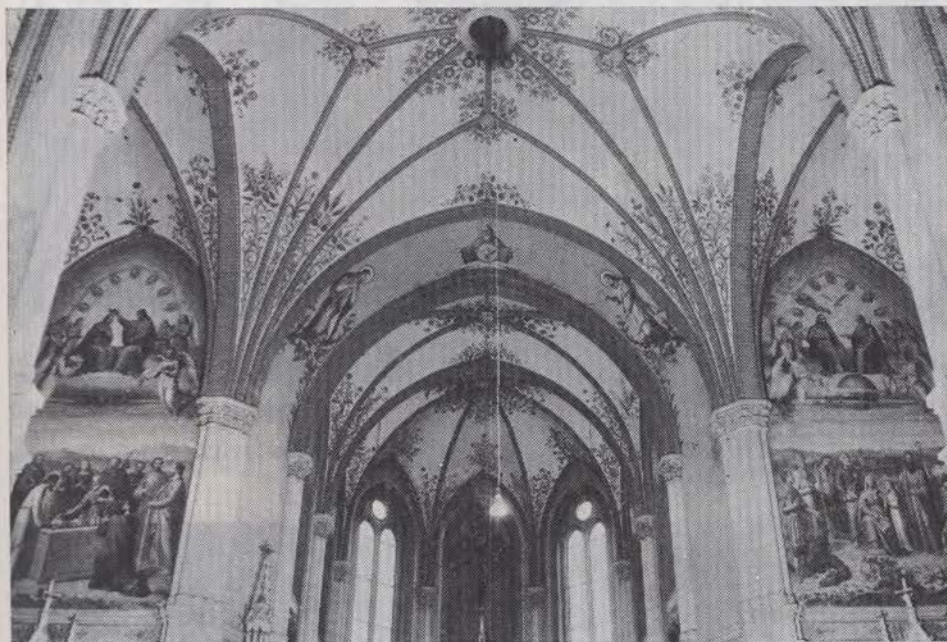
Fig. 3 Šmartno near Litija, the
presbytery: Anton Jebačin,
1911—1913 (Photo: V. Kot-
lušek)

šitve. Povečini so v bogato razčlenjen dekorativno-ornamentalni sistem vključeni večji in manjši figuralni motivi, ornamenti pa so v glavnem renesančni (Cerklje na Gorenjskem, Homec, Begunje na Gorenjskem, Kamna gorica, uršulinska cerkev v Škofji Loki). Nekatere obočne kompozicije kažejo umirjeno nadaljevanje baročnega iluzionizma (Trebnje, Dolenja vas pri Vidmu ob Savi, Predoslje), ponekod pa jih spremlja tudi baročna štukatura (Borovnica, Šenturška gora). Spet drugod je arhitektura predvsem ornamentalno naglašena (Bohinjska Bela). V okviru poslikav baročno oblikovanih notranjščin pripada posebno mesto dekoracijam Jakoba Brolla, njegove slikarije so namreč zasnovane na baročno-rokokojskem načinu slikanja prostorov. Bogato figuralno-ornamentalno razčlenjenje dekoracije se učinkovito prilegajo velikim notranjščinam (Velika Nedelja, Gradišče in Stara gora pri Vidmu v Slovenskih goricah), zlasti pa centraliziranim prostorom, kritim s kupolami (Mali Bukovec v Podravini, Kápela pri Radencih, Ponikva pri Grobelnem, Tomaž pri Ormožu). V Brollovo raznovrstno ornamentiko so vključeni številni baročni motivi.

V sklopu dekoracij gotških cerkva so pomembnejša dela zapustili kranjski slikarji, Brollove poslikave, ki jih tudi v teh prostorih zaznamuje baročna ornamentika, pa se gotškim notranjščinam v večini primerov ne prilegajo (Slovenske Konjice in Ormož, kjer so Brollovo slikarijo že prebelili, Jarenina). Dekoracije kranjskih slikarjev so v manjših prostorih pretežno figuralnega značaja in učinkujejo s svojo pripovednostjo (podružnici v Kranju), v smislu gotškega slikarstva izpolnjen in smiselno poudarjen pa je mrežasto obokani prezbiterij cerkve na Proseku pri Trstu, ki ga je poslikal Anton Jebačin. V večjih in arhitekturno razčlenjenih gotških notranjščinah so ti slikarji oživili tradicijo poznogotskih rastlinskih poslikav. V nekaterih primerih so posneli originalne vzorce, ki so jih našli pod ometom (Radovljica, ladja v Šentrupertu), drugod pa so gotško ornamentiko spretno prepletli s secesijskimi detajli (prezbiterij v Šentrupertu, kapiteljska in frančiškanska cerkev v Novem mestu).

Če se vrnem k namenu članka, moram opozoriti na nekatere, v zadnjih letih obnovljene poslikave. Kot primer pravilne obnove velja omeniti **Ribnico na Dolenjskem**, kjer so očistili in retuširali Wolfovo slikarijo v prezbiteriju, v ladji pa obnovili Koželjeve figuralne kompozicije in na novo naslikali ornamentiko z minimalnimi oblikovnimi in barvnimi spremembami.² Notranjščina

se izraža v skorajda originalnem, barvno pisanem in vedrem razpoloženskem vzdušju. — Bolj ali manj ustrezno obnovljena je tudi Jebačinova dekoracija novogotske cerkve v **Šmartnem pri Litiji** iz let 1911—1913. Stenske figuralne kompozicije so očistili, stropno stilizirano rastlinsko ornamentiko, ki z zelenimi listi, rdeče rjavimi cvetovi in lilastimi spiralami harmonira z barvo osnovnega materiala, opeke, in ki daje notranjščini odločilno razpoložensko noto, so obnovili po originalnih vzorcih. Stenske površine ob oknih, ki so bile bele, so zdaj svetlo drap; enako so tonirali slovoločni lok, kjer je upodobljeno »Oznanjenje«. Žal so prebarvali zeleno preprogo s stiliziranim cvetličnim vzorcem, ki je

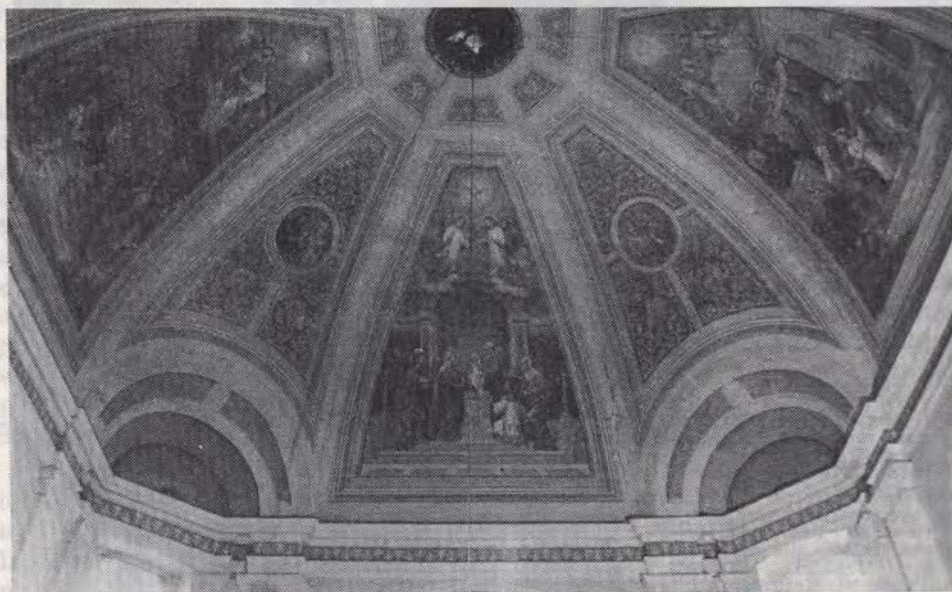
Sl. 4—5 Šmartno pri Litiji, pogled proti prezbitteriju in (spodaj) ladja: Anton Jebačin, 1911—1913 (foto: V. Kotlušek)

Fig. 4—5 Šmartno near Litija, view to the presbytery, and (below) the nave: Anton Jebačin, 1911—1913. (Photo: V. Kotlušek)

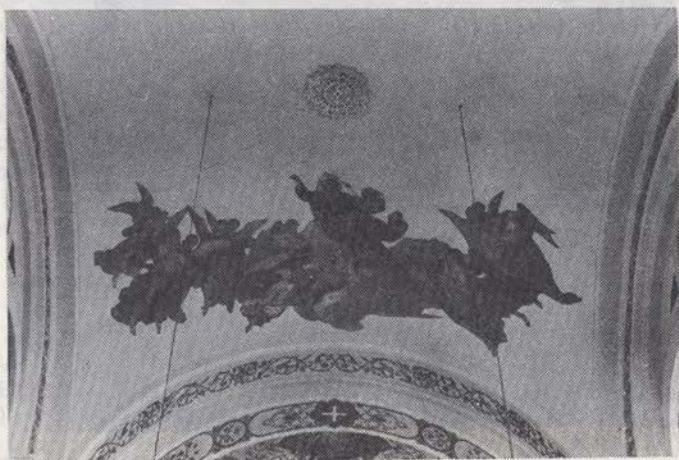
Sl. 6–7 Homec pri Kamniku, prezbitarij in (spodaj) ladja: Matija Koželj, 1905 oziroma (ladja) 1912–1914 (foto: V. Kotlušek)

Fig. 6–7 Homec near Kamnik, the presbytery, and (below) the nave: Matija Koželj, 1905 resp. (the nave) 1912–1914 (Photo: V. Kotlušek)

Sl. 8—9 Vrhnika, prezbitერიj pred obnovitvijo in potem (1977): Janez Wolf, 1867 (foto V. Kotlušek in A. Zigon)

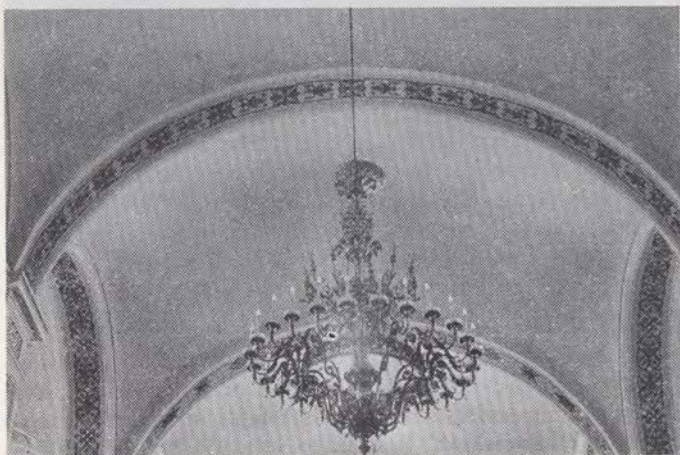
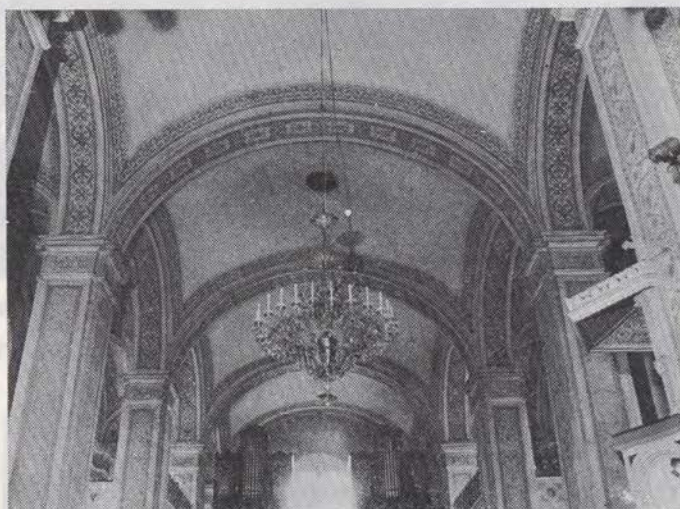
Fig. 8—9 Vrhnika, the presbytery before, and (below) after the renovation in 1977: Janez Wolf, 1867. (Photos: V. Kotlušek, A. Zigon)

krasila stene prezbitერიja in ki je bila barvno usklajena s stropno, pretežno zeleno ornamentiko; kakor stene stranskih kapel v ladji so tudi te pobarvali pompejansko rdeče.³ Kljub tem spremembam je učinek celote še vedno polihromno bogat in radosten. — Med manj ustrezne obnovitve sodi poslikava v božjepotni cerkvi na **Homcu pri Kamniku**; baročno, po potresu leta 1895 predelano cerkev, krasi Koželjeva lahkotna figuralno-ornamentalna slikarija iz let 1905 in 1912—1914. Ko so jo obnavljali, so stene prezbitერიja in kapel na novo ornamentirali z drobnim geometrijskim vzorcem, v prezbitერიju v rdeče rjavi, v kapelah pa v zeleni barvi.⁴ Barve so pretemne, vzorec pa neskladen s Koželjevo nežno cvetlično ornamentiko.

Cerkev sv. Pavla na **Vrhniku**, v kateri je Janez Wolf leta 1867 poslikal prezbitერიj, v letih 1906—1907 pa ga je z dekoracijo ladje in oltarnega zaključka dopolnil Simon Ogrin, je do nedavna sodila med pomembnejše spomenike stenskega slikarstva 19. stoletja na Slovenskem. Z obnovo leta 1977 pa so celoto

oropali prvotnega polihromnega učinka.⁵ Stene, ki so bile svetlo tonirane, v prvem delu prezbiterija pa jih je krasila rustika, so rožnato oranžno obarvali. Temno rdečo preprogo z zlatimi obrobami in z zlatimi lilijami v oltarnem delu so prebarvali rdeče. Vso ornamentiko so »obnovili«. Ornamentalni, v prezbiteriju renesančni, v ladji pa renesančni in romanski pasovi, ki poudarjajo stebre, pilastre in polkrožne obočne loke, so le delno obnovljeni po prvotnih vzorcih: izpustili so drobne stranske obrobe, podlage, ki so bile različnih barv, pa so enotne, rožnato oranžne. Obrobja stebrov v ladji so svetlo rumena. Ornamentiko na obeh pilastrih ob oltarju so prebarvali in pilastra neustrezno marmorirali v beli in rdeče lila barvi. V celoti so prebelili romansko ornamentiko, ki je obrobljala prej z zvezdicami posute, zdaj pa bele plitve kupole v ladji. Ravno tako so odstranili ornamentalne pasove, ki so uokvirjali like evangelistov in sv. Jerneja v prezbiteriju. Popolnoma drugačen je tudi vtis Wolfove kompozicije »Stvarje-

Sl. 10—11 Vrhnika, ladja pred obnovitvijo in potem (1977): Simon Ogrin, 1906—1907 (foto: V. Kotlušek in A. Zigon)

Fig. 10—11 Vrhnika, the nave before the renovation, and (below) after the renovation, in 1977: Simon Ogrin, 1906—1907. (Photos: V. Kotlušek, A. Zigon)

nje sveta« v kupoli prezbiterija. Prebeljena je modra osnova z zvezdicami in žarki ter sonce, ki je poudarjalo lik boga: kompozicija izstopa, obenem pa se izgublja ne belini oboka; sicer pa so Wolfovo figuraliko samo očistili. Slikarija je bila resda umazana in zaprašena ter potrebna obnove, ta pa jo je tako spremenila, da je celota le še bled odsev in spomin nekdanje polihromacije, poprej drobna in precizno slikana ornamentika pa učinkuje grobo. — Nepravilno obnovljena je tudi Brollova slikarija v centralizirani cerkvi v **Tomažu pri Ormožu** iz leta 1894, ki je sodila v vrsto njegovih boljših del, danes pa je zlasti barvno uničena.⁶ — Na tem mestu velja tudi opozoriti na stanje najkvalitetnejše Brollove dekoracije, slikarije v **Ponikvi pri Grobelnem** iz leta 1890. Potres, ki je pred leti prizadel cerkev, je razrahljal omet, tako da v večjih in manjših kosih neprestano odpada. Slikarijo bi bilo potrebno in vredno v celoti obnoviti oziroma utrditi.

Dekoracije druge polovice in poznega 19. stoletja se s svojim razčlenjenim ornamentalno-figuralnim sistemom izražajo kot celote, s svojo pisano barvnostjo pa ustvarjajo razpoložensko vzdušje. Napačno je, če se pri obnavljanju ne upošteva originalnih barv in če se ornamentiko, ki bistveno prispeva k celostnemu učinku, obnovi le delno ali pa sploh preslika, ravno tako je potrebno korektno obnoviti figuralni del poslikav in ne prepustiti delo domačim slikarjem oziroma pleskarjem, nekatere, celo kvalitetnejše slikarije, ki se učinkovito prilagajata arhitekturi, pa so hoteli tudi že popolnoma prebeliti. Dekoracije, ki so značilni izraz romantičnega historizma preteklega stoletja, moramo obravnavati s prav tolikšno resnostjo kakor gotske ali baročne poslikave in jih temu primerno tudi ohranjovati in obnavljati.

OPOMBE

¹ Andreja Žigon: Poslikave cerkva poznega 19. stoletja v osrednji Sloveniji: Matija Koželj, Matija Bradaška, Simon Ogrin, Anton Jebačin, magistrska naloga, Ljubljana 1977 (tipkopis); ead., Jakob Brollo, ZUZ, n. v., XI—XII, 1976, pp. 123—203, repr. 82—89.

² VS, IX, 1965, p. 239; VS, X, 1966, p. 239.

³ Cerkevno notranjščino so obnavljali v l. 1974—1976. Delo je vodil arh. J. Valentinčič. Najprej so prenovili stranske kapele v ladji; H. Podkrižnik, ki je obnavljal kipe, je predlagal, naj bi oltarne stene kapel obarvali pompejansko rdeče, tako da bi obnovljeni kipi imeli primernejše ozadje. Na osnovi tega je J. Valentinčič določil, naj se pompejansko rdeče prebarva tudi spodnje stene v prezbiteriju, zato da bi bila notranjščina bolj enotna. Zavod za spomeniško varstvo pri obnovi ni sodeloval, ker objekt ni spomeniško-varstvena zaščiten. Podatki po posredovanju župnijskega upravitelja.

Vinko Šega: Župnijska in dekanijska cerkev v Šmartnem pri Litiji: Ob 75-letnici posvetitve, Šmartno pri Litiji 1976, pp. 29—30.

⁴ Cerkevno notranjščino so obnavljali l. 1961: »Vsa cerkev, obe zakristiji in veže so bile na novo prebeljene. Načrte je napravil Ing. Ivan Pengov iz Ljubljane. Delo pa je prevzel pleskar Ivan Jezernik iz Domžal. Zavod za spomeniško varstvo je zahteval, da prebelimo vse freske in da je notranjščina popolnoma bela. Ker na to ni pristal župnik, je po mnogih bojih dosegel, da je smel vsaj delno vzeti pestrejše barve. Kupola je ostala neizpremenjena.« Župnijska kronika.

⁵ Cerkevno notranjščino so obnavljali privatni mojstri. Po ustnem posredovanju župnijskega upravitelja so si obnavljanje prišli ogledat predstavniki Zavoda za spomeniško varstvo, ki so predlagali, naj bi dekoracijo v ladji popolnoma prebelili.

⁶ Ker je bila Brollova poslikava v precej slabem stanju (zaradi vlage v cerkvi so freske počrnele, omet pa je na posameznih mestih odpadal), jo je župnijski upravitelj želel obnoviti. Obrnil se je na Zavod za spomeniško varstvo Maribor in vprašal za nasvet. Ko si je predstavnik Zavoda slikarijo ogledal, je menil, da J. Brollo ni toliko pomemben slikar, da bi ga bilo vredno restavrirati, in da bi bilo najbolje v celoti pobeliti cerkveno notranjščino. Navzlic temu se je župnijski upravitelj odločil, da bo dal freske na lastno pobudo obnoviti. Cerkveno notranjščino je v l. 1970—1974 obnavljal domačin, slikar samouk S. Kosi, ki pa je slikarijo v bistvu preslikal. Podatki po posredovanju župnijskega upravitelja.

Dekoracije drugega plovca iz leta 1874 so z dvojno razdaljo od originala. Izvirna slika je bila v celoti pobeljena, kar je bilo posledica pomanjkanja sredstev za obnovo. Dekoracije so bile obnovljene v skladu s prvotno zamisli, vendar so bile uporabljene različne barve in materiale. To je posledica pomanjkanja sredstev in pomanjkanja izvirnih vzorčnikov. Dekoracije so bile obnovljene v skladu s prvotno zamisli, vendar so bile uporabljene različne barve in materiale. To je posledica pomanjkanja sredstev in pomanjkanja izvirnih vzorčnikov.

Arhivski list: Posredovanje župnijskega upravitelja, 1970. Letnik: 1970, št. 12, str. 123-124. Datum: 1970.12.15. Ljubljana: Zavod za spomeniško varstvo, 1970. 123-124.

Cerkvena notranjščina je bila v slabem stanju zaradi vlage in pomanjkanja sredstev za obnovo. Dekoracije so bile obnovljene v skladu s prvotno zamisli, vendar so bile uporabljene različne barve in materiale. To je posledica pomanjkanja sredstev in pomanjkanja izvirnih vzorčnikov.

Vzrok za slabost dekoracij je bila vlaga in pomanjkanje sredstev za obnovo. Dekoracije so bile obnovljene v skladu s prvotno zamisli, vendar so bile uporabljene različne barve in materiale. To je posledica pomanjkanja sredstev in pomanjkanja izvirnih vzorčnikov.

POKRITO SPREHAJALIŠČE V ROGAŠKI SLATINI

(Prizadevanja za njegovo ohranitev)

Nataša Štupar-Šumi

Ljubljana, Zavod SR Slovenije za spomeniško varstvo

UDK 725. 755(497.12 Rog)

ATTEMPTS TO PRESERVE
THE COVERED PROMENADE
AT ROGAŠKA SLATINA

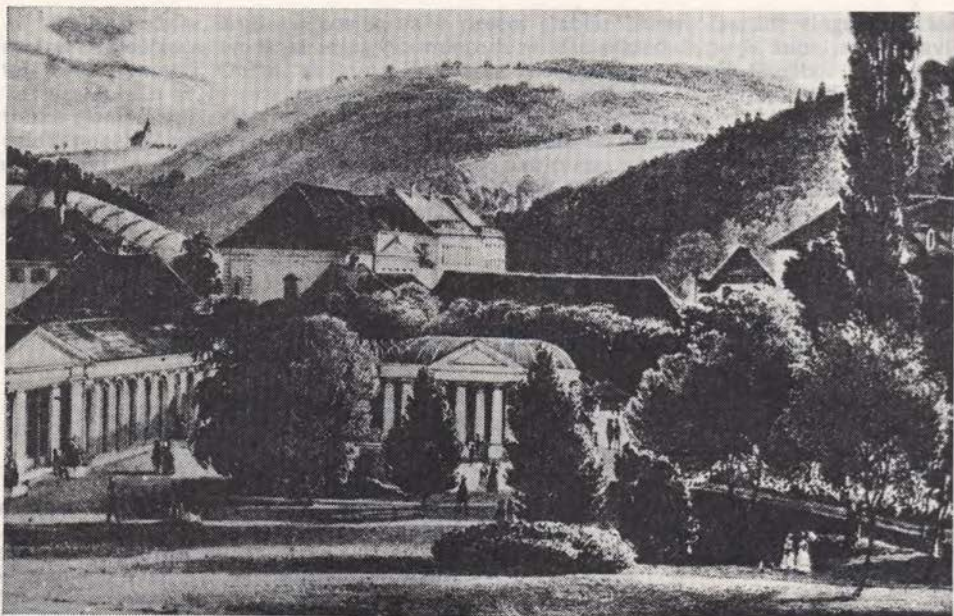
IZVLEČEK

Zdravilne vrelce v Rogaški Slatini so poznali že Rimljani. Do 18. stoletja je poznala to naše zdravilišče že vsa Evropa. V 19. stoletju je dokumentirana krožna zazidava okrog slatinskega vrelca; sam izvir je monumentalno povečal Tempelj (iz 1819), dopolnila sta nato središče še Pokrito sprehajališče in Zdraviliški dom (1842), v smeri sprehajališča so uredili tudi park. — Sprehajališče, zasnovano po zgledu antične stebriščne lope, je tu rabilo za družabna srečanja in v trgovinicah na hrbtni strani gostom omogočalo nakupe. Bilo je neločljiv del klasicističnega zdraviliškega jedra, kvaliteten zgodovinski spomenik najvišje kategorije. Čeprav je bilo v minulih letih obsojeno na rušenje, je spomeniški službi uspelo, da bo spomenik ohranila v nekotliko okrnjeni obliki. Namesto nekdanjih trgovinic na hrbtni strani naj se poudari motiv kolonade z glavne fasade.

The mineral springs at Rogaška Slatina had been known already to the Romans. In the 18th century all Europe knew the Rogaška Slatina spa. We have documents from the 19th century, testimonials of the circular building-up the environment of the mineral spring which has been additionally accented by the so-called Temple (from 1819). This accent was completed, afterwards, by the Covered Promenade and the Spa-House, Zdraviliški dom (both from 1842), and in the direction of the Covered Promenade they arranged also a park. — The Covered Promenade, designed on the scheme of a Greek stoa, was here intended for social encounters, while in the small shops at its backside the guests could make some purchases. The Covered Promenade was an organic part of the classicist centre of the health resort, a genuine historical monument of the highest category. Some years ago, it has been sentenced to death. In spite of that our Monument preservation service now succeeded to preserve this monument, though in a something mutilated form. Instead of the small shops at the back-side there will be repeated the motive of the colonnade from the main façade.

IZ ZGODOVINE

Rogaška Slatina je eno naših najstarejših zdravilišč in najslavnejše po svoji monumentalni podobi. Vrelce so gotovo poznali že v rimski dobi. Do 18. stoletja je Rogaško Slatino poznala že Evropa. Prvotno so vrelce izkoriščali domačini, kasneje pa je pravica izkoriščanja postala javna. Leta 1721 je to pravico

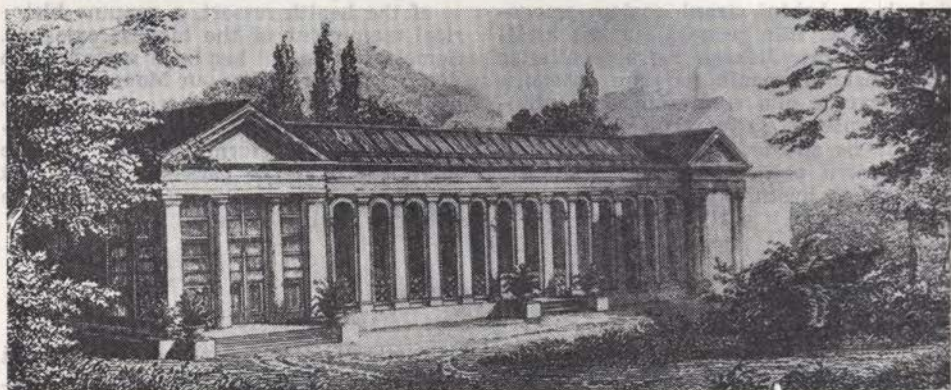

Sl. 1 Pokrito sprehajališče v prvotni klasicistični zasnovi Rogaške Slatine

Fig. 1 The Covered Promenade in the original, classicistically conceived centre of the mineral springs resort Rogaška Slatina

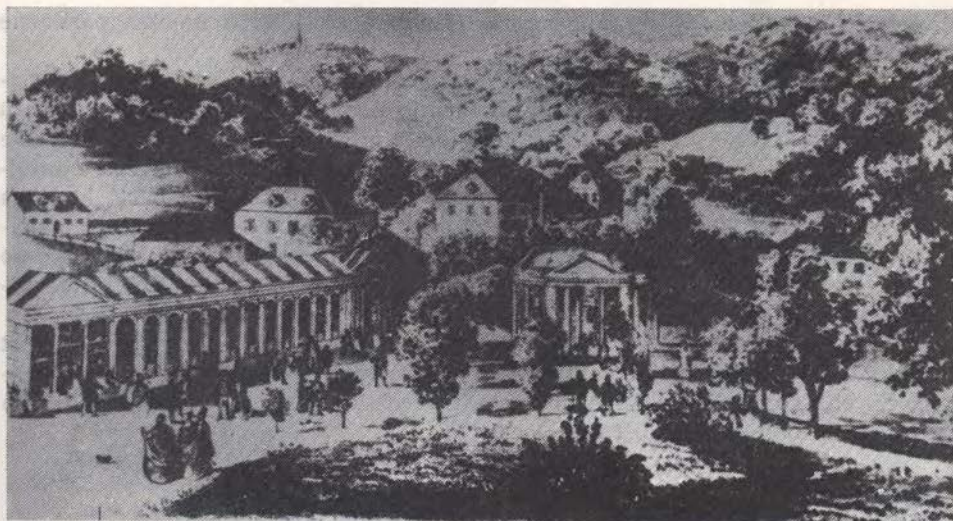
pridobil gremij dunajskih farmacevtov, potem pa je bila do leta 1803 v zasebnih rokah. Odtlej je rast zdraviliškega naselja dovolj dobro dokumentirana.

V začetku 19. stoletja je dokumentirana krožna zidava stavb okrog vrelca; ta je bil preprosto leseno nadstrešen. Potem se je začelo urejanje naselja na južno stran; tam je bil 1813. leta zgrajen prvi Zdraviliški dom, leta 1819 pa so postavili današnjo arhitekturo templja kot monumentalno povečanje sla-

Sl. 2 Pokrito sprehajališče v Rogaški Slatini po stari upodobitvi

Fig. 2 The Covered Promenade at Rogaška Slatina, from an old picture

Sl. 3 Pokrito sprehajališče v nekdanji prostorski zasnovi z dvobarvno streho
Fig. 3 The Covered Promenade with a two-colour roof in the former urban scheme

Sl. 4 Pokrito sprehajališče, notranjščina po stari upodobitvi
Fig. 4 The inside of the Covered Promenade, from an old picture

tinskega izvira. Nekdaj naravno okolje je dobilo značilnosti umetne parkovne ureditve.

V taki celoti je nastalo leta 1842 današnje Sprehajališče kot obogatitev slatinskega središča s Templjem in Zdraviliškim domom. Obenem so v tem času začeli snovati klasicistično ureditev kompleksa v isti smeri, kakor jo narekuje smer Sprehajališča. Zlitje obeh prostorov je omogočilo rušenje starega Zdraviliškega doma, jedro razširjenega kompleksa je postal pravokotni park, ki so ga pozneje obstopile novejše zdraviliške zgradbe. Poleg parkovnih površin je značilen povezovalni kostanjev drevored. Vsi stari načrti in vedute nam kažejo ključno vlogo pokritega Sprehajališča, ki je povezovalo slatinski izvir z Zdraviliškim domom.

Nastanek in oblikovanje tega motiva sta značilna za klasicistično miselnost časa, ko se je etos zdravljenja vsebinsko in formalno povezoval z antično tradicijo. Sprehajališče je bilo obenem osrednja arhitektura, v kateri je potekalo družabno življenje zdravilišča.

ARHITEKTURA SPREHAJALIŠČA

Opisani zgodovinski pričevalnosti ustreza tudi arhitektura Sprehajališča. Njen vzor in zgodovinski prednik je antična stoa — pokrita stebriščna lopa, ki je rabila za sestajanje, meditiranje, recitiranje, razna srečanja, urejanje trgovskih poslov in podobno. Prav zaradi zgledovanja po takih zgodovinskih vzorih se arhitektura Sprehajališča tudi po oblikovni plati navezuje na označene prednike kakor arhitekture tega časa nasploh.

Z zgledovanjem po antičnem oblikovnem svetu in ustreznimi vsebinskimi poudarki (tempeljska paviljona na obeh straneh Sprehajališča, obe plastiki Aesculapa in Higie (Johann Meisner), poslikava obočne lupine (A. Metz) so se želeli povrniti v domnevno zlato dobo evropske kulture, katere mitološki vzori so nadomestili srednjeveške religiozne predstave in svete priprošnjike. Nova smer se je spet obračala k naravi, katere zdravilne moči posvečuje hkrati antika.

Ta predstavi svet se je v svojem času uveljavljal domala za vsako ceno ne glede na materialno »prisotnost« arhitekture. V tej vrsti je Sprehajališče v Rogaški Slatini značilen predstavnik svoje dobe, ko se klasicistično antiko posnemajoča govorica stebrov in obokov uveljavlja zgolj z zunanjim videzom kamnito gradnjo posnemajoče stavbe. Nosilna konstrukcija sama pa je pogosto tudi pri bolj monumentalnih stavbah lesena. Tudi v takem pojmovanju arhitekture je Sprehajališče značilen spomenik. Načrt za Sprehajališče je napravil arhitekt Haslinger. Sestoji se iz pokrite lope, ki se na obeh konceh sklene z motivom tempeljskega paviljona, sicer pa se s stebriščem odpira proti središčnemu objektu zasnovanega klasicističnega prostora — Templju z izvirom zdravilne vode. Na hrbtni strani pa je bilo sprehajališče opremljeno z nizom trgovinic za drobne nakupe.

SPREHAJALIŠČE KOT SESTAVINA PROSTORSKE UREDITVE

Ker so bili v dosedanjih razpravah o Sprehajališču načeti tudi urbanistični vidiki tega motiva, je treba naglasiti vsaj dva izmed njih.

Sl. 5 Tempelj s secesijskim, že porušenim veznim hodnikom

Fig. 5 The Temple with the already demolished connecting corridor, made in the Secession-style

Najprej je treba poudariti, da je Sprehajališče neločljiv del zdraviliškega klasicističnega jedra. Z njim so dopolnili že z arhitekturo Templja zastavljeno zasnovno zdraviliškega središča. Šele s Sprehajališčem je namreč dobil monumentalno poudarjeni izvir zdravilne vode svoje arhitektonsko in družabno dopolnilo. Zato so razmišljanja, naj bi to celoto tako ali drugače razdrli, kratkovidna in spomeniški pričevalnosti zdraviliškega jedra škodljiva. Sožitje Templja in Sprehajališča se očitno kaže tudi v natančni prostorski prilagoditvi obeh arhitektur. Zato bi okrnitev Sprehajališča razbila tudi to skladnost.

Drugič je treba poudariti, da se Sprehajališče dobro sklada tudi z novo hotelsko stavbo, in tako v na novo nastali situaciji ni utemeljenih razlogov za okrnitev ali odstranitev Sprehajališča.

SPREHAJALIŠČE V SLOVENSKEM IN MEDNARODNEM MERILU

Sprehajališče v Rogaški Slatini je torej po času nastanka, oblikovnosti in vsebinski zgornosti značilen, kvalitetno izdelan in izjemen spomenik ne le sam zase, marveč tudi kot neodtujljiv del zgodovinskega središča Rogaške Slatine in zasluži uvrstitev v najvišjo kategorijo spomeniške dediščine pri nas.

Na Slovenskem sploh nima ustrezne primerjave, natančnejša primerjava s podobnimi zdraviliškimi kompleksi v Evropi pa doslej še ni bila opravljena.

Sl. 6 Sprehajališče v novi zazidalni situaciji — po zidavi nove Terapije in hotela Donat

Fig. 6 The Covered Promenade in the present built-up situation, after the raising of the new Therapeutics building, and of the Hotel Donat

USODA SPREHAJALIŠČA V NAČRTIH PO OSVOBODITVI IN PREDLOG ZA NJEGOVO OBNOVO

V šestdesetih letih se je začela široka modernizacija zdraviliškega kompleksa v območju starega jedra. Ena izmed najvidnejših novih stavb je Terapija, pozidana v obliki stolpnice. Ta objekt je zlasti za poglede iz daljave kot nov višinski naglas bistveno spremenil razmerja. Kazalo je, da bodo odstranili oba stara spomeniška objekta, Tempelj in Sprehajališče. Spomeniški službi je uspelo doseči, da so oba spomenika obenem s parkom in nekaterimi drugimi objekti vključili v modernizirano zasnovo. Na tej osnovi je leta 1969 Zavod za napredek gospodarstva v Celju izdelal dopolnilni urbanistični program: sestavni del tega programa je postal elaborat Zavoda za spomeniško varstvo v Celju leta

Sl. 7 Hrbtina stran Sprehajališča z odstranjenimi trgovnicami

Fig. 7 The back side of the Covered Promenade after the demolishing of the small shops

SITUACIJA I 1843

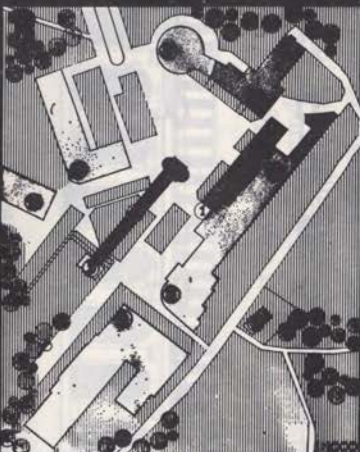
1 PLOŠČA SPREHAJALIŠČA /1843-1844/	6 PLOŠČA SPREHAJALIŠČA /1843-1844/
2 TEMPLJ /1844/	7 ZAKRIVLJENA NOLA /1844-1845/
3 PLOŠČA SPREHAJALIŠČA - VARNOSTNA /1844-1845/	8 PLOŠČA SPREHAJALIŠČA /1844-1845/
4 SPREHAJALIŠČA /1844-1845/	9 PLOŠČA SPREHAJALIŠČA /1844-1845/
5 SPREHAJALIŠČA /1844-1845/	10 PLOŠČA SPREHAJALIŠČA /1844-1845/

SITUACIJA PRED I 1889

1 PLOŠČA SPREHAJALIŠČA /1843-1844/	6 ZAKRIVLJENA NOLA /1850-1851/
2 TEMPLJ /1844/	7 KAPELICA /1850-1851/
3 SPREHAJALIŠČA /1844-1845/	8 STARA SPREHAJALIŠČA /1851/
4 VARNOSTNA PLOŠČA /1844-1845/	9 PLOŠČA ZA JARČE /1851-1852/
5 PLOŠČA SPREHAJALIŠČA /1844-1845/	10 PLOŠČA SPREHAJALIŠČA /1851-1852/

SITUACIJA I 1964

1 PLOŠČA SPREHAJALIŠČA /1843-1844/	7 PLOŠČA SPREHAJALIŠČA /1844-1845/
2 TEMPLJ /1844/	8 ZAKRIVLJENA NOLA /1844-1845/
3 VELEK STREHA /1844-1845/	9 PLOŠČA SPREHAJALIŠČA /1844-1845/
4 VELEK STREHA /1844-1845/	10 PLOŠČA SPREHAJALIŠČA /1844-1845/
5 PLOŠČA SPREHAJALIŠČA /1844-1845/	11 PLOŠČA SPREHAJALIŠČA /1844-1845/
6 PLOŠČA SPREHAJALIŠČA /1844-1845/	12 PLOŠČA SPREHAJALIŠČA /1844-1845/

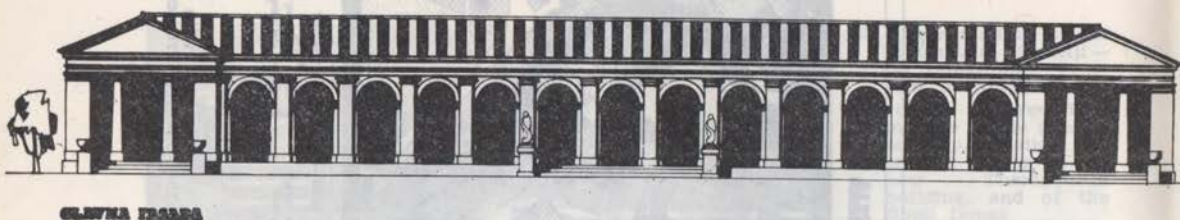
SITUACIJA I 1976

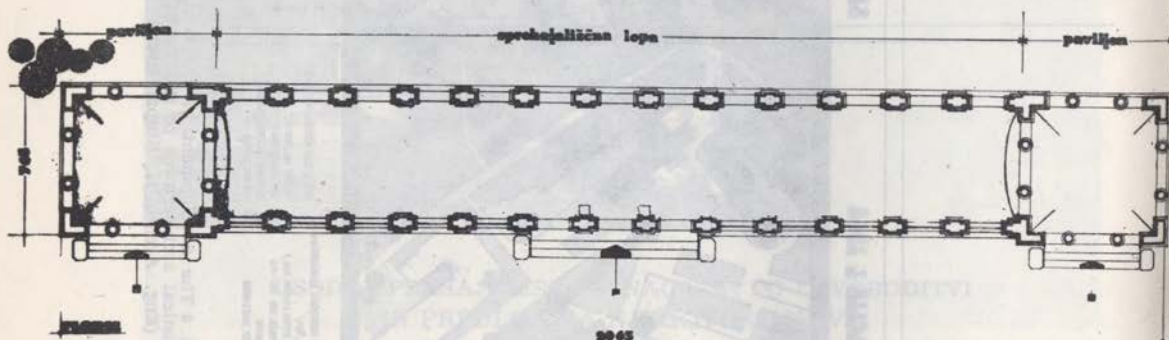
1 SPREHAJALIŠČA /1843-1844/	5 SPREHAJALIŠČA /1844-1845/
2 TEMPLJ /1844/	6 PLOŠČA SPREHAJALIŠČA /1844-1845/
3 ZAKRIVLJENA NOLA /1844-1845/	7 PLOŠČA SPREHAJALIŠČA /1844-1845/
4 PLOŠČA SPREHAJALIŠČA /1844-1845/	8 PLOŠČA SPREHAJALIŠČA /1844-1845/

Sl. 8 Razvoj središča zdraviliškega prostora s klasicistično arhitekturo Templja in Pokritega sprehajališča (ing. arh. N. Stupar-Sumi)

Fig. 8 The development of the central area of the spa with its classical architectures of the Temple and the Covered Promenade (Eng. Archit. N. Stupar-Sumi)

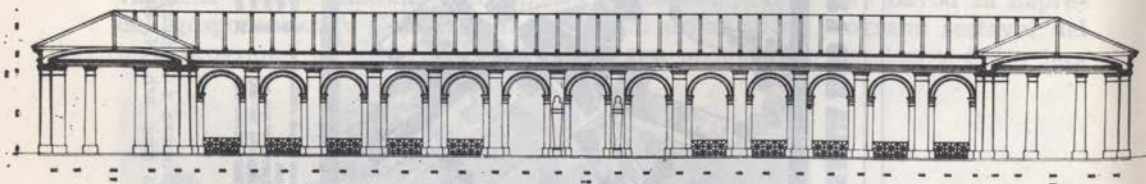

GLAVNA FASADA

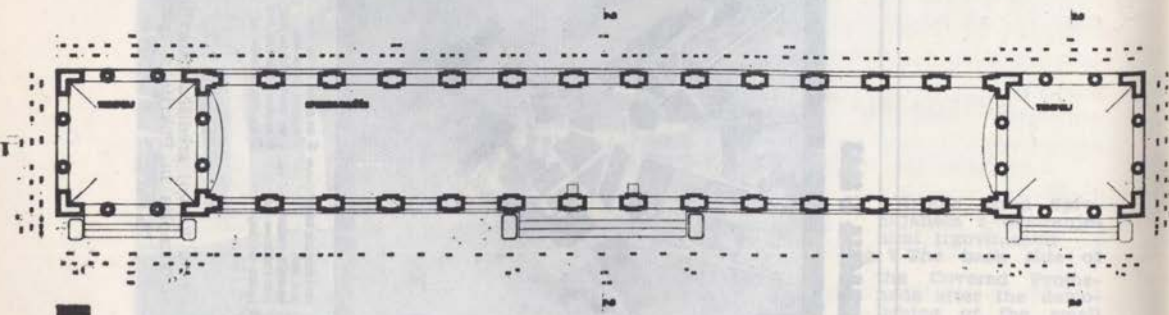

Sl. 9—10 Rekonstrukcija Pokritega sprehajališča (brez trgovinic na hrbtni strani) — tloris in glavna fasada (ing. arh. N. Stupar-Sumi) in (spodaj) izvršni projekt rekonstrukcije (ing. arh. N. Stupar-Sumi in M. Jugovič)

Fig. 9—10 Reconstruction of the Covered Promenade (without the boutiques at the back side) — its main façade and its ground-plan (Eng. Archit. N. Stupar-Sumi), and, below, the execution project of the reconstruction (Eng. Archit. N. Stupar-Sumi, M. Jugovič)

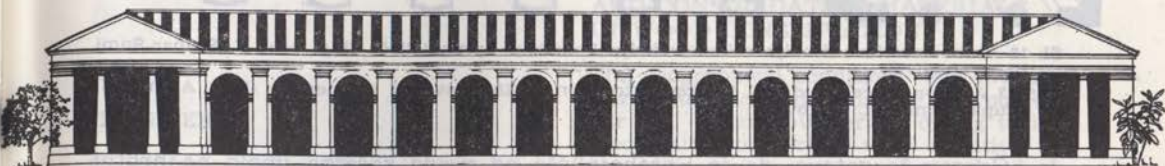

VIZIJA 1-1

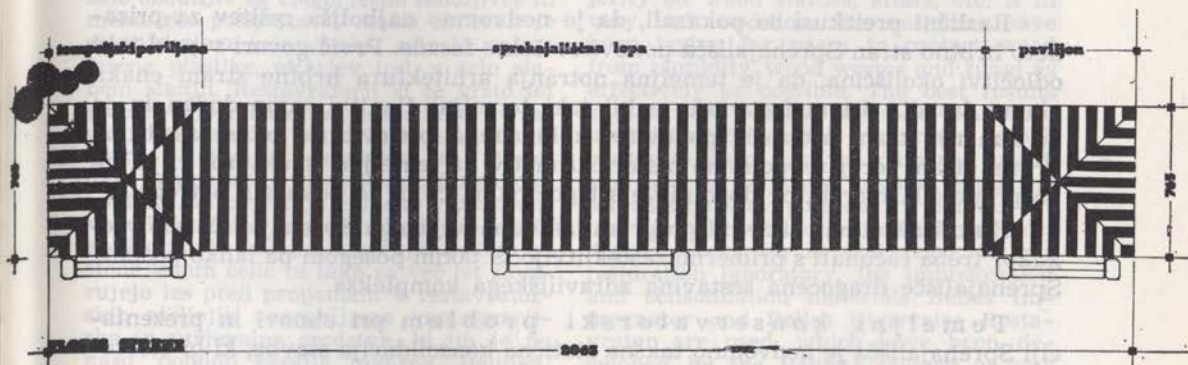

1964. V naslednjih letih je bila najpomembnejša novost zidava novega hotela Donat. Zanj je bil leta 1972 razpisan natečaj, na njem pa je zmagal projekt ing. arh. B. Pečenka in Klemenca. Idejni projekt iz let 1972 in 1973 je Sprehajališče vključeval v funkcijo novega hotela. Sam hotel deluje sicer kot visoka gmota nad Sprehajališčem, z naglašeno horizontalno členitvijo pa dobro uveljavlja motiv Sprehajališča; poleg tega je projektant zasnoval v južnem podaljšku modernizirano obliko pokritega Sprehajališča s trgovinami. Treba je ugotoviti, da je projektantova zamisel upoštevala Sprehajališče kot motiv, ki naj bi bil s kolonadami odprt na obe strani, proti Templju in novemu hotelu.

Če že preskočimo vrsto dogodkov in sporov v zvezi z obstojem Sprehajališča, pa moramo reči, da se je letos dokončno izoblikoval perspektivni program za ta spomeniški objekt. Razmišljanja o obnovi in moderni priredbi niza trgovinic na hrbtni strani so se končale s sporazumno odločitvijo investitorja in spomeniške službe, naj se pri prezentaciji Sprehajališča motiv trgovin opusti.

ZADNJA FASADA

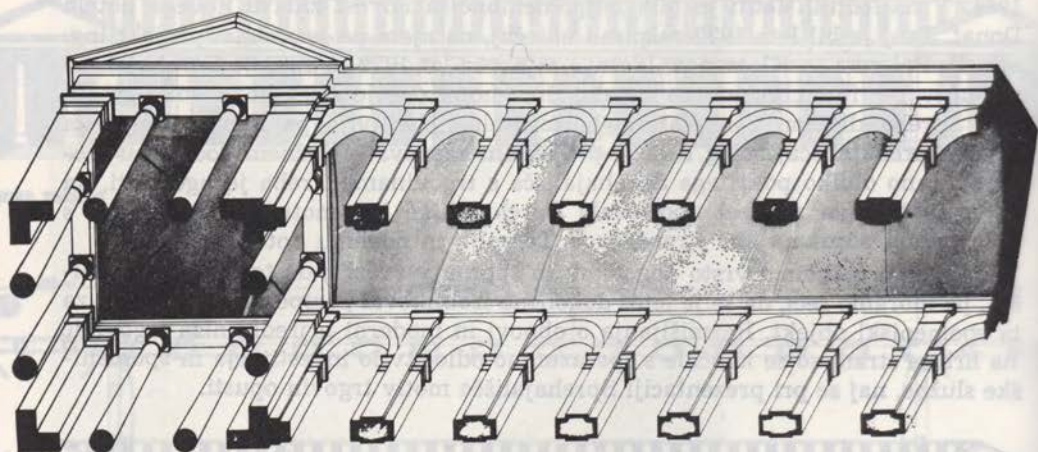

Sl. 11—12 Rekonstrukcija Pokritega sprehajališča — tloris strehe in zadnja fasada (brez nekdanjih trgovinic) (projekt. ing. arh. N. Štupar-Sumi) in (spodaj) izvršni projekt rekonstrukcije (ing. arh. N. Štupar-Sumi in M. Jugovič)

Fig. 11—12 Reconstruction of the Covered Promenade — the ground-plan of its roof and its back façade (projected by Eng. Arch. N. Štupar-Sumi) and, below, the execution project of the reconstruction (Eng. Archit. N. Štupar-Sumi, M. Jugovič)

ZADNJA FASADA

Sl. 13 Aksonometrična študija rekonstrukcije Pokritega sprehajališča (ing. arh. N. Stupar-Sumi in M. Jugovič)

Fig. 13 Axonometrical study of the reconstruction of the Covered Promenade (Eng. Archit. N. Stupar-Sumi, M. Jugovič)

Čeprav je gotovo, da je Sprehajališče od vsega začetka imelo na hrbtni strani niz prodajaln za goste, je tako odločitev narekoval tudi hotel Donat. Nekdanja hrbtna stran Sprehajališča je postala neprimerna in neugledna.

Različni preizkusi so pokazali, da je nedvomno najboljša rešitev za prizadeto hrbtno stran Sprehajališča ponovitev čelne fasade. Prvič govori v prid taki odločitvi okoliščina, da je temeljna notranja arhitektura hrbtne strani enaka glavni fasadi; sistem trgovinic je bil taki temeljni členitvi samo dodan in je na zunanji strani preprečil ponovitev kolonade. S ponovitvijo čelne fasade na hrbtni strani torej reduciramo historični motiv na temeljno strukturo, ki pa ne bo preprečila morebitne dopolnitve s trgovinami, če bi se pokazala potreba.

Kakršenkoli naj bi že bil program tako obnovljenega Sprehajališča, bo vsekakor treba računati s primerno zasteklitvijo. S takim posegom pa lahko postane Sprehajališče dragocena sestavina zdraviliškega kompleksa.

Temeljni konservatorski problem pri obnovi in prezentaciji Sprehajališča je nedvomno takšna statična konsolidacija stavbe, ki bi bistveno podaljšala življenje zdaj z leseno konstrukcijo in ometom izvedene stavbe.

Načeloma je bilo seveda mogoče predvideti tudi preprosto obnovo sedanje konstrukcije. Po daljšem razmisleku in na predlog statika ing. Ribnikarja smo se nazadnje odločili, da bomo postopoma obnovili dotrajane elemente konstrukcije stebrov z betonsko lupino, hkrati pa tudi historični omet. Tako se bomo izognili nenehnemu obnavljanju lesenih konstrukcij, optično pa bo objekt ohranil svojo historično podobo.

UPORABA UTRJEVALNIH IN IMPREGNACIJSKIH SREDSTEV V RESTAVRATORSTVU

Peter Mali

Ljubljana, Zavod SR Slovenije za spomeniško varstvo

PRILOGA: EKSPERTIZA GREGORJA PEČENKA

UDK 726.5.025.4:729.9

IMPREGNATION AND CONSOLIDATION MATERIALS IN WOOD CONSERVATION

IZVLEČEK

Geografske razmere Slovenije pogojujejo obilno uporabo lesa v naši umetnosti. Les pa je zaradi svojih biokemičnih lastnosti zelo občutljiv za vlago, lesne škodljivce in mehanske poškodbe. V naših cerkvah je stopnja vlage zelo visoka, zato je večina lesene plastike, oltarjev ipd. v zelo slabem stanju. Restavratorji si že vrsto let prizadevajo kolikor mogoče učinkovito zavarovati les pred vlago in lesnimi škodljivci. Najboljše rezultate so doslej dala kombinirana insekticidno-fungicidna sredstva, ki prodirajo globoko v poškodovano lesno tkivo ter pomore glive in žuželke. Ko topila izhlape, se strupi usedejo na stene lesnih celic in tako za več let zavarujejo les pred propadom. V restavratorskih ateljejih uporabljamo impregnacijska in utrjevalna sredstva, ki jih je na našo pobudo razvila tovarna Belinka: Belles impregnator in Belles utrjevalec restavrator. O tem izčrpnije govori ing. Gregor Pečenko v svojem sestavku.

The geographical conditions of Slovenia have caused considerable use of wood in our art. Wood, however, is, owing to its biochemical properties, very sensitive to humidity, wood pests, and mechanical damages. The degree of humidity is very high in our churches, therefore, the majority of wood statues, altars, etc. is in very bad condition. The restorers have been trying for years to protect wood from humidity, wood worms and fungi as effectively as possible. The best results so far were reached by some combined insecticidal-fungicidal materials which penetrate deep into the damaged wood, and destroy fungi and insects. After the solvents have evaporated, the poisons remain in the wood cells and thus protect it from decay for several years. In our restoration laboratory, the impregnation and consolidation materials Belles Impregnator and Belles Utrjevalec Restavrator are used, which have been developed by the Belinka factory on our initiative. Their properties are given in the article by Gregor Pečenko, eng. of chem.

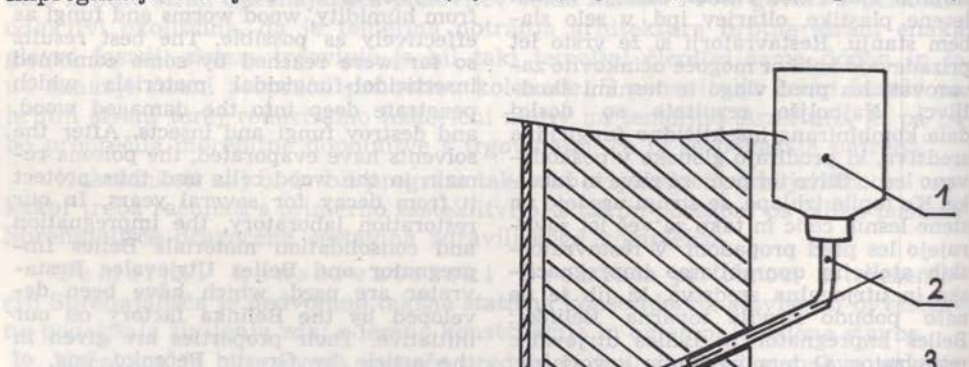
Slovenski spomeniški fond vsebuje vse likovne zvrsti, med katerimi pa je poleg zidnega slikarstva najbolj obsežna lesena plastika (zlasti oltarji). Zaradi zelo neugodnih klimatskih pogojev je notranja oprema cerkvenih stavb v hudo slabem stanju: izpostavljena je vlagi in velikim nihanjem temperature zaradi obiskov vernikov in uvedbe občasnega centralnega ogrevanja.

Najbolj občutljivi so: lesena poslikana plastika, leseni oltarji in druga lesena oprema. Les je zelo občutljiv za vlago in vse vrste lesnih škodljivcev. Pod vplivom vlage se razteza in krči, teh procesov pa ne moremo popolnoma preprečiti.

Človek je že zgodaj spoznal lastnosti lesa in načine, kako vsaj zmanjšati spremembe volumna lesa. Zato je z izkušnjami spoznal, da je važen čas poseka lesa, izbira rastišča, način impregnacije itd. Vemo, da je najboljši les tisti, ki raste v težjih razmerah in zato počasneje, ter je letni prirastek zato manjši. Tak les je gost in se tudi pri sušenju manj krči. Les je najboljše sekati pozimi, ko vegetacija miruje. Pri pravilni izbiri rastišča in časa sečnje ter s pravilnim in dolgotrajnim sušenjem lesa dobimo najboljši les.

Les je v vlagi izpostavljen skupnemu napadu gliv in lesnih škodljivcev. Lesni škodljivci potrebujejo vlago in zrak ter pravo mero svetlobe. Ličinke v lesu lahko zabubljene čakajo več let na ugodne razmere, ko pa te nastopijo, se v zelo kratkem času razvijejo v žuželko, ki je takoj sposobna za razplod in tako pomnoži število škodljivcev. Organske snovi v lesu in dodatki, ki jih dodaja človek, ko npr. leseno plastiko grundira s kredjo in klejem, barva in lakira, so dobra hrana za lesne zajedalce in glive. Ponavadi je kip napaden s hrbtni strani. To je razumljivo, saj na hrbtni strani ni premazov, ki bi varovali površino pred vlago, in prihaja tudi svetloba neposredno do lesa. Les se izsuši in popoka najprej na hrbtni strani, kjer ni premazov, in tudi največ luknjic zajedalcev vidimo na hrbtni strani skulptur in lesene ornamentike.

Restavratorji so se zato že od nekdaj srečevali s problemom, kako najučinkoviteje zavarovati les pred škodljivci. V začetku so uporabljali materiale, ki v bistvu niso bili zaščita, temveč celo hrana za zajedalce (razne vrste firnežev, šelaki). Šele z razvojem kemije so se zaščitna sredstva izboljšala in razvila, da jih lahko uporabljamo pri konserviranju in restavriranju. Kemijska industrija nam ponuja pod različnimi imeni v bistvu ozko izbiro varovalnih premazov, impregnacijsko utrjevalnih sredstev (Xylamon, Xydecor, sandolin, improsol itd.).

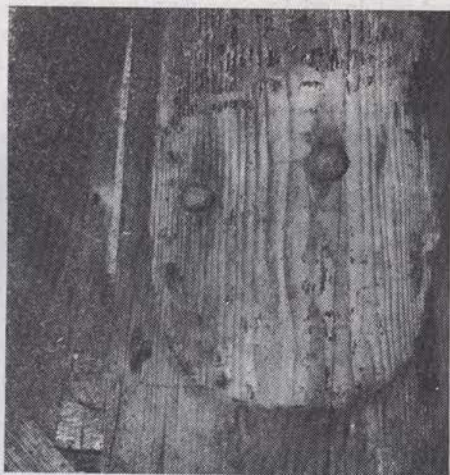
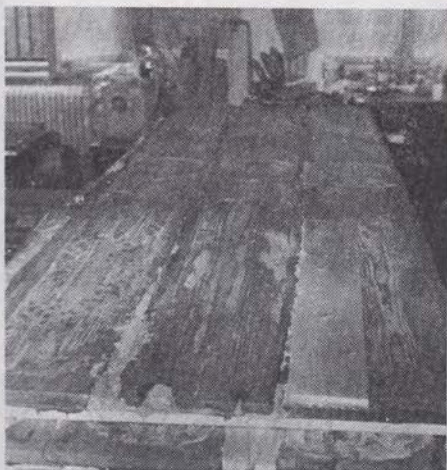
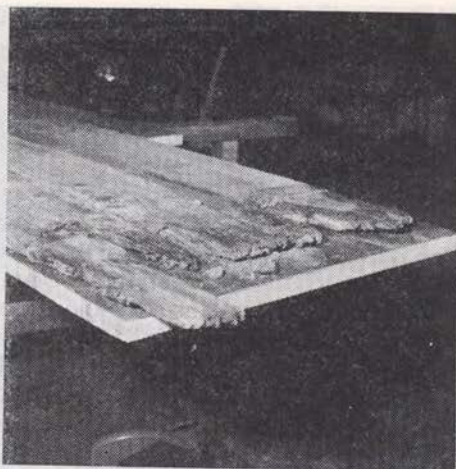
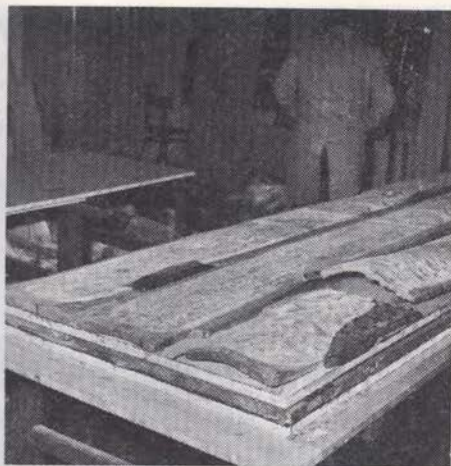

Sl. 1 Shema impregniranja lesene plastike

- 1 — posoda z impregnatorjem
- 2 — cevka
- 3 — izvrtina v lesu
- 4 — pobarvana ali pozlačena površina
- 5 — temeljnik
- 6 — les

Fig. 1 Scheme of the impregnation of a wooden sculpture

- 1 — the impregnator-filled container
- 2 — tube
- 3 — bore in the wood
- 4 — painted or gilded surface
- 5 — ground
- 6 — wood

Sl. 2—5 Deformirane deske stropa iz p. c. na Visokem pod Kureščkom (čelna stran) pred lepjenjem na novi nosilec; temne lise so že impregrirani in utrjeni kosci lesa s spet svežimi barvami. — Zgoraj desno: deske stropa so nalepljene na novi nosilec (panelno ploščo). — Spodaj levo: vstavljanje manjkajočih kosov lesa. — Spodaj desno: Kitanje razpok in grč s poliuretanskim kitom. Volumen poliuretana se pri strjevanju povečuje, tako da kit izpolni vse praznine. Odvečno maso pozneje odrežemo.

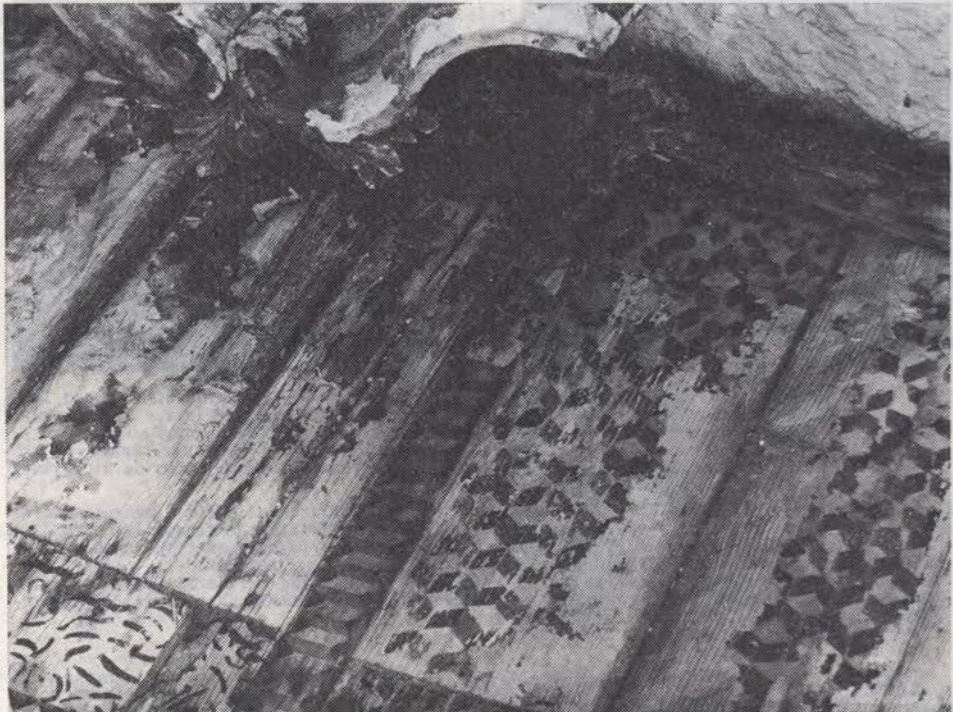
Fig. 2—5 The deformed boards of the ceiling from the filial church at Visoko beneath Kurešček (the front side) before the glueing upon the new support; the dark spots are already impregnated and consolidated pieces of wood the colours of which got again fresh. — On the right: The boards are already glued on the new support (a panel plate). — Below left: Inserting of the missing pieces of wood. — Below right: filling of clefts and knots with the polyurethane putty, the volume of which grows larger as it hardens; thus all the hollows are filled up. Later, the superfluous mass is cut off.

Pred leti je bilo zelo upošteevano zaplinjevanje lesa, ki pa se je izkazalo za začasno varstvo, ker z njim uničimo samo žive ličinke v lesu. Učinek plina je kratkotrajen, zato ne uniči z ovojem zavarovanih bub lesnih škodljivcev. Tudi prodornost plina v globino lesa je omenjena. Zato je ta način zastarel in neprimeren za učinkovito varstvo pred lesnimi škodljivci.

Najboljše rezultate v zaščiti lesa proti insektom in glivam dosega današnja kemična industrija s kombiniranimi insekticidno-fungicidnimi sredstvi. To je potrdil tudi kongres društev za zaščito lesa v Cambridgeu, kjer sem bil pri predavanjih. Tam je več strokovnjakov iz kemijske industrije, lesnih tehnologov in biologov potrdilo pravilno usmeritev razvoja kombiniranih fungicidno-insekticidnih sredstev. Ta zaščitna sredstva namreč odlikuje lastnost, da se strupi, ki so vorajeni vanje, vsedajo v strukturo lesa in uničijo tudi naslednji red lesnih škodljivcev, ki bi se razvili iz bub; seveda uničijo tudi odrasle insekte, ki pridejo v les od zunaj, in tako učinkovito prekinajo propadanje lesa.

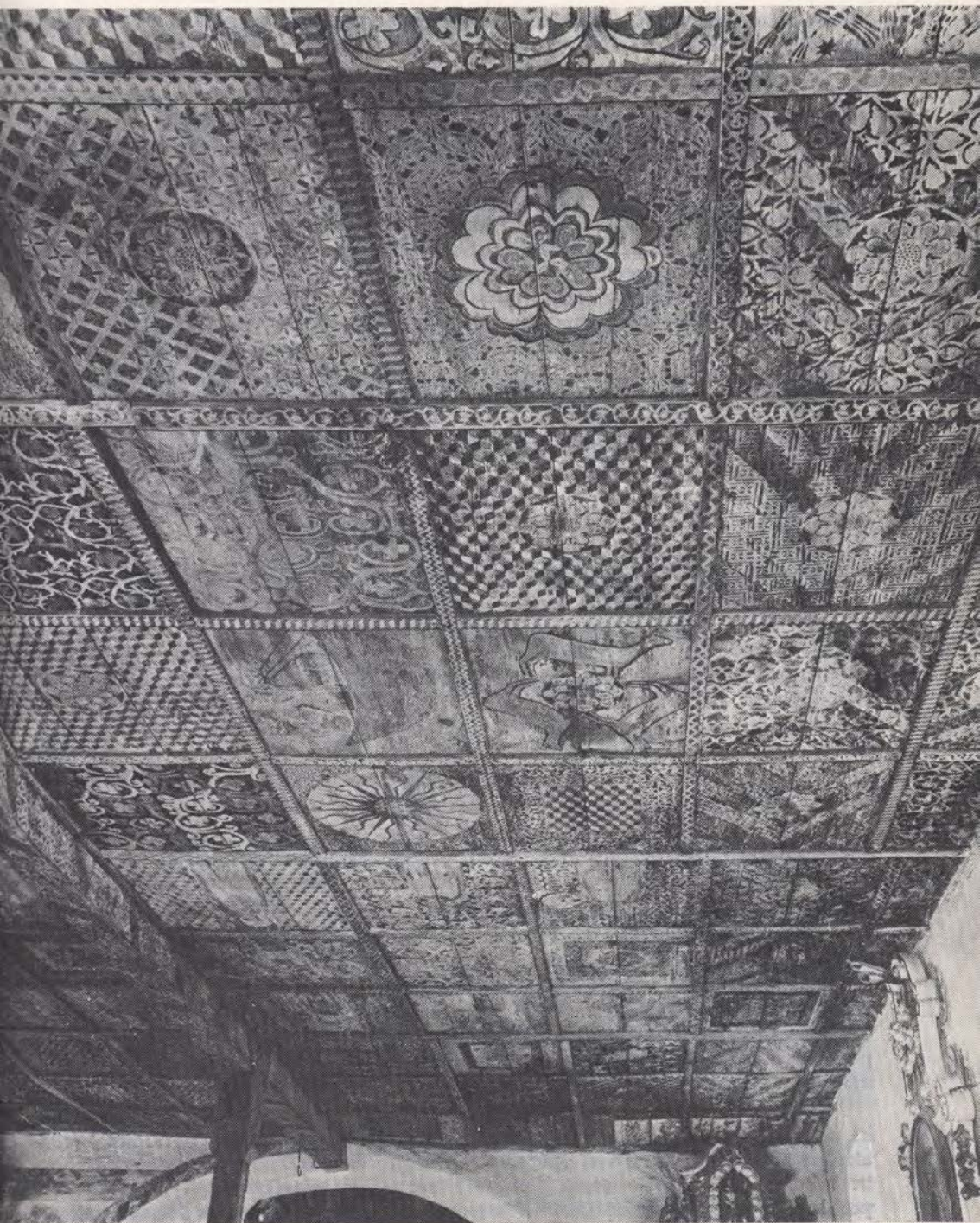
V restavratorskih ateljejih našega zavoda smo za impregnacijo lesa uporabljali kombinirano insekticidno-fungicidno sredstvo Xyladecor. Ker pa smo imeli vedno težave z nakupi tega proizvoda (uvoz), smo pričeli iskati domačega proizvajalca. Za to problematiko je imela največ posluha tovarna Belinka. Navezali smo dobre stike z oddelkom Tozd Lesni premazi. S šefom razvoja mgr. Pečenkom smo pričeli testirati poizkusne vzorce. Tako so v laboratoriju Belinke razvili impregnator Belles in Belles utrjevalni restavrator. Prvi proizvod je kombiniran insekticid in fungicid, drugi ima dodano še akrilno smolo, ki utrjuje sprhnel in od insektov poškodovan les.

S kombinacijo Belles-impregnatorja in Belles-utrjevalnega restavratorja dobimo primerno viskozen utrjevalec za les. Ta sredstva zdaj uspešno uporab-

Sl. 6—7 Poškodbe stropa iz p. c. na Kurenu nad Vrhniko, nastale zaradi zamakanja skozi streho. — Na desni strani: delno obnovljen strop.

Fig. 6—7 Some damages of the ceiling in the filial church at Kuren above Vrhnika, caused by leakage of the roof. — On the right: the partly restored ceiling.

ljamo pri konserviranju in restavriranju lesene plastike, lesenih tabel, skrinj in lesenih poslikanih stropov.

Pri poskusnih impregnacijah lipovega lesa smo dosegli odlične rezultate. Industrija testira impregnacijsko zaščitna sredstva na iglavcih in trdem lesu. Pri našem delu pa se v glavnem srečujemo z mehkim lipovim lesom. Ponavadi je lipov les izsušen in ves prevrtan od insektov — lesnih škodljivcev, zato je penetracija zaščitnih sredstev nasploh boljša kot na vzorcih, ki jih uporablja kemijska industrija. Zato lahko zanesljivo trdimo, da z doslednim nanašanjem s čopičem dosežemo zaželeno globino impregnacije, s tem pa tudi zavarovanje lesene plastike ali drugih predmetov. S čopičem najlaže nadziramo globino, do koder prodre varovalno sredstvo, saj je treba pri polihromirani plastiki skrbno paziti na barvno plast, grund in pozlačeno površino. Pri leseni plastiki večkrat uporabljamo injiciranje hrbtni strani ali pa impregniranje, pokazano na skici št. 1. Za večje lesene površine, ki so dobro zračene, npr. za lesene stropove v cerkvah pa je primernejše impregniranje s škropljenjem. Drobne kapljice najučinkoviteje impregnirajo enakomerno debele površine (deske). Škropljenje je torej zelo učinkovito, vendar je za ateljejsko delo (zaprti prostori) neprimerno, ker so vsa topila zelo nevarna za dihala in v večjih koncentracijah smrtno nevarna. V tujini se zaščitna impregnacijska sredstva lahko dobijo samo s posebnimi pogoji in niso v prosti prodaji. Zaradi organskih topil so insekticidno-fungicidna zaščitna sredstva tudi vnetljiva in ne smemo z njimi delati pri odprtem ognju, visoki temperaturi, slabemu zračenju itd. S temi preparati smejo delati le strokovno kvalificirane osebe, zavarovane z rokavicami in maskami.

Pri utrjevanju lesa pa seveda ne zanemarjamo klasičnih materialov, kot so rjavi šelak in razne vrste kitov na osnovi kožnega kleja s polnili. Posebno primerni materiali za utrjevanje lesa so brezbarvne epoksidne smole. Uporabljati so jih pričeli pred približno 15 leti v zahodni Evropi. To so dvokomponentni metakrilestri pod različnimi komercialnimi nazivi (Araldit, Pleksi, Donipox). Te smole prodirajo zelo globoko in sprhnili les v bistvu okameni. Uporabljamo jih za izdelavo odlitkov in dodatkov manjkajočih delov. Na našem trgu dobimo epoksidne smole, ki jih izdeluje Donit TOZD Kemostik. Tovarna izdeluje dolgo vrsto dvokomponentnih smol različne viskoznosti, modificirane za različne namene. Uporabljajo se kot lepila za les, beton, železo itd.

Najobsežnejše restavratorsko delo, pri katerem sem uporabljal impregnacijska utrjevalna sredstva za les, sta bila lesena gotska stropova Visokega pod Kureščkom in Kurena nad staro Vrhniko.

Leseni strop iz cerkve na Visokem pod Kureščkom smo očistili in ga pripeljali v atelje restavratorskega oddelka RZSV. Strop je bil v zelo slabem stanju in je bil pred 2. svetovno vojno že restavriran (Sternen). Deske iz smrekovine so bile zelo uničene in deformirane (sl. 2). Zato smo jih morali nalepiti na nov nosilec, da smo jih ravnali in obenem razbremenili (sl. 3). Za nosilec smo uporabljali panelne plošče, debele 20 mm, lepili pa smo s proti vodi odpornim dvokomponentnim polivinil-acetatnim lepilom tovarne Mitol, Sežana.

Pred lepljenjem je bilo treba zavarovati in utrditi barvno plast. Poskusi, ki sem jih naredil, so pokazali, da je najprimernejše vezivo paraloid, zvrst akrilne smole. Zato smo vso površino naškropili z raztopino paraloida v toluolu in tako utrdili barvno plast, površino barve pa sem očistil s toluolom — paraloid se namreč lahko topi — je povraten. Tako sem barvo očistil umaza-

nije in ji povrnil prvotni sijaj. Del, ki ga je restavriral Sternen, smo morali ponovno doslikati in prilagoditi ostalemu delu. Vendar so barve za odtenek svetlejše, zato, da se novo loči od originala. Hrbtno stran desk smo utrdili z Belles-utrjevalnim restavratorjem, panelne plošče pa prepajali z Belles-impregnatorjem. Tako smo preprečili napad škodljivcev iz starega lesa na novi les. Najbolj ogrožen je namreč na novo vstavljeni del lesa, ki je sveža hrana za lesne škodljivce. Ko so bile deske nalepljene na nov nosilec, panelne plošče, smo vstavili manjkajoče dele desk in zakitali razpoke in poškodbe (sl. 4—5).

Barvno poslikavo smo še enkrat utrdili z akrilno smolo paraloid in jo nato retuširali. Ker je cerkvena streha zamakala, je bila barva na stropu čisto uničena. To se zelo dobro vidi na posnetkih sl. 2-3. Za ornamente, naslikane čez barvne pasove, smo izrezali šablone. Za vezivo barvnih pigmentov smo uporabili prav tako paraloid in paraloidno-akrilna smola se je zelo lepo vezala z akrilno smolo v Belles-utrjevalnem restavratorju.

Za utrjevanje in impregniranje lesenega stropa v podružnici sv. Nikolaja na Kurenu nad staro Vrhniko (sl. 6) smo prav tako uporabljali Belles-utrjevalni restavrator. Tu smo najprej utrdili barvno plast s calatonom in nato s hrbtne strani napojili deske, saj so bile te boljše ohranjene kot strop iz p. c. Visoko nad Kureškom, zato jih ni bilo treba lepiti na nov nosilec (sl. 7).

PRILOGA

ZAŠČITA LESENIH UMETNIŠKIH IN ETNOLOŠKIH PREDMETOV

Gregor Pečenko

Ljubljana, Tovarna kemičnih izdelkov Belinka

Les je zaradi svojega biološkega izvora in zgradbe hrana za lesne zajedalce. Pri lesenih predmetih zgodovinske ali umetniške vrednosti želimo naselitev škodljivcev preprečiti, če so se že naselili, napad ustaviti in škodo popraviti.

Čeprav les v splošnem napadajo glive in insekti, je napad gliv (lesna goba) pogosto izključen že zato, ker vrednejše lesene predmete hranimo na suhem. Na suhem lesu se večina lesnih gob ne more naseliti. Zelo pogost pa je napad raznih vrst insektov (lesnih črvov), ki lahko les sčasoma skoraj popolnoma prevrtajo in tako izredno zmanjšajo njegovo trdnost. Ker traja razvojni cikelus insekta določeno dobo, se lahko z lesom iz istega lesenega predmeta hrani cela vrsta rodov istovrstnega insekta.

Za zaščito vrednih lesenih predmetov pred škodljivci obstajajo plinska in tekoča sredstva. Plinska so v bistvu strupeni plini, ki vdirajo v les in pomorijo v njem živeče ličinke. Ne delujejo preventivno, lesa torej ne zaščitijo pred ponovnim napadom in ne delujejo proti glivam. Z njihovo uporabo lesa ne izprememimo, z njimi je mogoče uničiti insekte v lesu cele sobe, dvorane in celo stavbe. Ker so ti plini strupeni tudi za ljudi in sesalce, je njihova uporaba seveda zelo omejena.

Vodna zaščitna sredstva so zaradi nabrekanja in pokanja lesa neprimerna.

Za te namene so najprimernejša sredstva na osnovi organskih topil, v katerih so raztopljeni poleg smol (polimerov) — sredstev za boljše prodiranje v les —

nije in ji povrnil prvotni sijaj. Del, ki ga je restavriral Sternen, smo morali ponovno doslikati in prilagoditi ostalemu delu. Vendar so barve za odtenek svetlejše, zato, da se novo loči od originala. Hrbtno stran desk smo utrdili z Belles-utrjevalnim restavratorjem, panelne plošče pa prepajali z Belles-impregnatorjem. Tako smo preprečili napad škodljivcev iz starega lesa na novi les. Najbolj ogrožen je namreč na novo vstavljeni del lesa, ki je sveža hrana za lesne škodljivce. Ko so bile deske nalepljene na nov nosilec, panelne plošče, smo vstavili manjkajoče dele desk in zakitali razpoke in poškodbe (sl. 4—5).

Barvno poslikavo smo še enkrat utrdili z akrilno smolo paraloid in jo nato retuširali. Ker je cerkvena streha zamakala, je bila barva na stropu čisto uničena. To se zelo dobro vidi na posnetkih sl. 2-3. Za ornamente, naslikane čez barvne pasove, smo izrezali šablone. Za vezivo barvnih pigmentov smo uporabili prav tako paraloid in paraloidno-akrilna smola se je zelo lepo vezala z akrilno smolo v Belles-utrjevalnem restavratorju.

Za utrjevanje in impregniranje lesenega stropa v podružnici sv. Nikolaja na Kurenu nad staro Vrhniko (sl. 6) smo prav tako uporabljali Belles-utrjevalni restavrator. Tu smo najprej utrdili barvno plast s calatonom in nato s hrbtne strani napojili deske, saj so bile te boljše ohranjene kot strop iz p. c. Visoko nad Kureškom, zato jih ni bilo treba lepiti na nov nosilec (sl. 7).

PRILOGA

ZAŠČITA LESENIH UMETNIŠKIH IN ETNOLOŠKIH PREDMETOV

Gregor Pečenko

Ljubljana, Tovarna kemičnih izdelkov Belinka

Les je zaradi svojega biološkega izvora in zgradbe hrana za lesne zajedalce. Pri lesenih predmetih zgodovinske ali umetniške vrednosti želimo naselitev škodljivcev preprečiti, če so se že naselili, napad ustaviti in škodo popraviti.

Čeprav les v splošnem napadajo glive in insekti, je napad gliv (lesna goba) pogosto izključen že zato, ker vrednejše lesene predmete hranimo na suhem. Na suhem lesu se večina lesnih gob ne more naseliti. Zelo pogost pa je napad raznih vrst insektov (lesnih črvov), ki lahko les sčasoma skoraj popolnoma prevrtajo in tako izredno zmanjšajo njegovo trdnost. Ker traja razvojni cikelus insekta določeno dobo, se lahko z lesom iz istega lesenega predmeta hrani cela vrsta rodov istovrstnega insekta.

Za zaščito vrednih lesenih predmetov pred škodljivci obstajajo plinska in tekoča sredstva. Plinska so v bistvu strupeni plini, ki vdirajo v les in pomorijo v njem živeče ličinke. Ne delujejo preventivno, lesa torej ne zaščitijo pred ponovnim napadom in ne delujejo proti glivam. Z njihovo uporabo lesa ne izprememimo, z njimi je mogoče uničiti insekte v lesu cele sobe, dvorane in celo stavbe. Ker so ti plini strupeni tudi za ljudi in sesalce, je njihova uporaba seveda zelo omejena.

Vodna zaščitna sredstva so zaradi nabrekanja in pokanja lesa neprimerna.

Za te namene so najprimernejša sredstva na osnovi organskih topil, v katerih so raztopljeni poleg smol (polimerov) — sredstev za boljše prodiranje v les —

tudi insekticidi ali/in fungicidi. Ta sredstva med nanašanjem na les oziroma vanj ne povzročajo dimenzijskih izprememb, lahko delujejo kurativno ali/in preventivno, barve lesa ne izpremenijo ali pa mu dajo globlji, bolj svež ton. Ko topila izhlapijo, je les brez duha, aktivne snovi pa ostanejo v lesu in voda jih ne izpere. Gorljivost lesa se z uporabo teh sredstev ne poveča. Organska topila pa so nevarna za nanašalca med delom. Navadno so vnetljiva, prav tako tudi njihovi hlapci, pomešani z zrakom, in lahko zgorejo zelo hitro, celo eksplozivno. Zato je pri delu potrebna dobra ventilacija, tudi zato, da bi delavec vdihaval čim manj zdravju škodljivih hlapov. Insekticidi in fungicidi niso hlapni, lahko pa pridejo, kot tudi topila, v telo skozi kožo. Zato je treba delati z rokavicami.

Načinov za nanašanje oziroma vnašanje teh sredstev je več, glede na vrsto napada, stanje in velikost lesenega predmeta, zaželeno zaščito itd. Možni načini so umakanje, brizganje, oblikvanje, nanašanje s čopičem, injekcijsko brizgalko, vakuumom ali pritiskom. Površine lesa, kamor jih nanašamo, naj bodo brez starih premazov (razen pri nanašanju z brizgalko, ko obdelamo vsako izletno luknjico posebej). Paziti je treba pri starih premazih, ki jih ne želimo odstraniti. Čeprav so topila v sredstvih navadno neagresivna, je potreben poprejšen poizkus in nasvet proizvajalca.

Belinka ima med svojimi proizvodi dva, ki sta primerna za restavriranje in konserviranje lesa.

Belles-impregnator 04.60 svetlo rjav je namenjen za zatiranje insektov in obenem za preventivno zaščito lesa pred insekti in tudi pred glivami. Produkt je standarden, namenjen za široko porabo in obarvan malce rjavo, tako da nanašalec zaznamuje že zaščiten les. Sredstvo se odlikuje z dobro penetracijo (prodiranjem v les) in trajnostjo zaščite.

Belles-utrjevalni restavrator 24.00 brezbarvni je namenjen predvsem za restavratorske in konservatorske potrebe. Kot pove že ime, utrdi zelo razjedeni les, uniči ličinke, kjer jih doseže, in zaščiti les pred ponovnim napadom. Zdaj se še ne proizvaja redno.

Podrobnejše informacije o sredstvih je mogoče najti v Belinkinih tehničnih informacijah in pri tovarniški tehniški službi.

KONSERVATORJEVE MISLI OB KONGRESU KLASIČNE ARHEOLOGIJE

Iva Mikl Curk

Ljubljana, Zavod SR Slovenije za spomeniško varstvo

UDK 719:904(410)

CONSERVATOR'S MEDITATIONS AT THE CONGRESS OF CLASSICAL ARCHAEOLOGY

IZVLEČEK

Sestavek govori najprej o tistih poročilih na IX. mednarodnem kongresu za klasično arheologijo, ki so bila posebno zanimiva za konservatorja. Pokongresna ekskurzija v severovzhodno Anglijo pa je omogočala srečanja z britansko spomeniškovarstveno prakso. Navdušuje zlasti obseg dela z javnostjo in smotrno izbiranje objektov, ki jim velja posebna pozornost. Nekatere dileme ob neposrednih posegih so splošne, s prav takimi se ubadamo pri nas.

First of all, the article gives some particulars about those reports from the 11th International Congress of Classical Archaeology which were particularly interesting from a conservator's point of view. The post-congress excursion to the north-east of England offered the opportunity of meeting with the British monument conservation practice on archaeological monuments. Especially the large extent of the information work and contacts with the public raises much enthusiasm, and so does the purposeful selection of objects which deserve special attention. Some dilemmas in connection with the restoration works are universal, and are well-known also with us.

Septembra 1978 je bil v Londonu XI. mednarodni kongres klasične arheologije. Po treh zaporednih kongresih, ki so obravnavali provincialne probleme, so temu določili za temo spet matični deželi klasične antike: Grčijo in Italijo in njuno vlogo v starem svetu. Poleg vseh strokovnih informacij, ki jih je mogoče dobiti na takem kongresu, sem slišala seve tudi več prispevkov, ki mi mnogo koristijo za izpopolnitev teorije arheološkega konservatorstva. Prav tako je mnogo pomenilo srečanja s spomeniki.

Med teoretičnimi prispevki naj omenim predvsem nekaj poročil o novih spoznanjih zakonitosti antičnega urbanizma. Ta spoznanja rabijo s pridom tudi v sodobnem urbanizmu prikazanih mest (predvsem Tarragona in Marseille), in sicer na podobne načine, kot poskušamo z urbanisti sodelovati tudi mi (ne gre toliko za prezentacije, konservacije in le za zavarovalna izkopavanja, marveč tudi za povsem nove možnosti pri omejevanju posameznih delov sodobnega mesta, komunikacij v mestu itd.). Zanimiv je bil tudi naslednji primer: več let nadrobnegega topografskega študija (dela v Laciju) je pokazalo razvoj klime in pedoloških razmer v zgodovini in težišče ekonomike ter shemo naselij v posameznih zgodovinskih obdobjih, kar vse s pridom uporabljajo tudi v sedanjih

načrtih za pospeševanje kmetijstva. Predvsem po organizacijski plati je bila poučna informacija o veliki mednarodni akciji v Kartagini, kjer so priprave narodnega parka v sklepni fazi. Poročilo o delih na atenski Akropoli je dal F. Dontas. Varstvena prizadevanja potekajo tu v treh smereh: treba je onemogočiti poškodbe, ki jih povzročajo turisti, sodobno je treba obnoviti razpadajoče stare konservacije (železne vezi!) in vezivo v marmorju. Turiste že vodijo po koridorjih iz umetne mase, prekrito je tudi stopnišče v Propilejah. Marmorja akropoljskih arhitektur se, skrajno odgovorno in po mojem teoretično povsem pravilno, niso lotili z nobenim utrjevalcem širšega spektra, marveč v široki mednarodni akciji iščejo formulo za utrjevalec »po njegovi meri«; ta bo marmorju vrnil prav tiste snovi, ki so izlužene, in v pravih količinah. Zanimivo je bilo tudi slišati, koliko pozitivnega arheološkega spoznanja antičnega stavbarstva je prispevala anastiloza Celsusove biblioteke v Efezu (V. M. Strocka in F. Hueber).

Še več je seve pomenilo srečanje z deli in spomeniki v severni Angliji in s Hadrijanovim zidom. Vsakogar in brez pridržka navdušita kvaliteta vzdrževanja spomenikov in obseg pedagoškega dela, ki z njim Britanci opremijo dediščino svoje preteklosti in tako tudi arheološke spomenike. Ta dejavnost je stara že prek sto let in gre kot logični nasledek navdušenja mnogih ljubiteljskih društev v potankostih včasih za strokovni okus sicer malce predaleč, vendar pa vidimo mnogo takega, ob čemer se lahko učimo.

V Lincolnu smo videli uspešno uporabo rezultatov arheoloških zavarovalnih izkopavanj pri sodobnem oblikovanju mesta. Problemi vključevanja in konserviranja zidov na prostem so enaki kot drugje in strogo vzeto tudi odgovori nanje. Enotnega recepta pač ni nikjer — in ga ne more biti. V Yorku pa smo se srečali z dilemami mesta z mnogimi vrednotami. Arheološka dejavnost se mora tako omejiti le na nekatere površine, ki pa so res pretehtano izbrane. Ostankom vikinškega kraljestva posvečajo vso pozornost blizu pristanišča, kjer so najmanj poškodovani, spomenike rimske dobe in ostalih obdobji zgodnjega srednjega veka pa odkrivajo z vrsto izkopavanj ob eni sami osi skozi staro mesto. Sicer pa neposredna konservacija na lokalitetah, ki smo jih obiskali, omahuje kot povsod med skrajnostmi: ponekod poškodbe zidovja le malenkostno zapolnijo z novo malto. Spomenik tako ohrani ves svoj izkopani videz. Nekaj let po odkritju tak videz navdušuje, žal pa taka konservacija ne more dolgo vzdržati. Predvsem na objektih v Hadrijanovem limesu pa smo si ogledali konservacije, ki so trdno zasidrane v preteklosti: zidove in tlorise trdnjav predstavljajo vselej v eni, najboljše čitljivi gradbeni fazi in rekonstruirane do tiste višine, do katere je kjerkoli v objektu original najvišje segal. Danes strokovni obiskovalec že čuti nekaj »razpok« v takem stališču. To ponovno potrjuje, da so vsi konservatorski projekti tudi stvaritev trenutka, zato se ob usodi starih konservacij lahko naučimo marsičesa koristnega za danes. Pri ogledih Hadrijanovega zidu me je namreč ves čas spremljala misel, da zidajo bodisi preveč ali premalo. Preveč, kjer je sodobna konservacija zakrila problematične splete v zidovju, skoraj premalo pa za gledalca-laika, ki naj bi spoznal predvsem življenje vojaka na Hadrijanovem limesu. Seveda čutijo dilemo tudi domačini. Odtod izhaja poučna rekonstrukcija dela utrdb v Vindolandi pri Corbridgeu. Iz te dileme verjetno vodi le ena pot. Del arheoloških spomenikov v naravi naj služi za pouk in ponazorila naj pomagajo neizkušeni gledalčevi domišljiji. Del (pomembnejši?) spomenikov pa mora ostati, tudi če smo ga že raziskovali, kolikor je mogoče tak, kot smo ga prejeli

od preteklosti, da more strokovnjak še kdaj pozneje vsaj tu pa tam do originalne snovi in da ostane še nekaj poleta gledalčevi fantaziji. Žal pa je glavno selekcijo spomenikov treba pripraviti dovolj zgodaj, vsekakor še pred dokončnim, s prezentacijo povezanim izkopavanjem, sicer objekt tako propade (to smo pri nas tudi že večkrat doživeli), da ob dokončni odločitvi in izbiri posega nismo več svobodni.

Ivan Rogovčič

Ljubljana, Zavod SR Slovenije za spomeniško varstvo

UDK 73.035.033(497.17)

THE PEASANT FRESCOS AND THE ROMAN WALL

IZVLEČEK

Vestna članka je vsebna še tri kraje s kmečskimi freskami, ki smo jih v letu 1978 delno ali v celoti obdelali. Odstranili smo recentne plasti ometov in belozid, odstranili barvne plasti in ometi, ometali prazna površina, na njej površini pa rekonstruirali poslikavo. Članek je plenu s področjem na skrajni in vedašju, v katerem smo delali. Zato bo nadaljevanje s strokovnega gledišča tudi v prihodnji številki Varstva spomenikov. Problem obnavljanja kmečkih fresk se konservatorji ne poverjajo s nadaljavo polemiko okrog skladitve »komponentnega« rimskega zidu v Ljubljani.

The contents of the article are referring to three places with peasant frescoes, which were partly or entirely dealt with in the year 1978. The recent layers of plastering and whitewash were removed, the colour layers and plastering were consolidated, the empty surfaces plastered. At one place the paintings were reconstructed. The article is written with emphasis on the circumstances and atmosphere we worked in. The report will therefore continue, from the expert's point of view, in the next volume of this publication. For a conservator, the problem of preserving the peasant frescoes has a significant connection with the recent polemics about preserving the "integral" Roman wall in Ljubljana.

Ena rednejih restavratorskih akcij, ki je je po naročilu Zavoda za spomeniško varstvo Nova Gorica opravila skupina Restavratorskega ateljeja Zavoda SR Slovenije za spomeniško varstvo, je potekala na območju idrijske kulturne skupnosti. Zajela je tri lokacije izmed mnogih, ki smo jih na pobudo novogoriškega zavoda pregledali že spomladi 1977.

Zanimi so bili ti kraji in njihova ljudska likovna dediščina novo odkritje, prava pala za od tako strokovnjaka kot ljubitelja. Nešteto hiš in koč je poslikanih z dekorativnimi kompozicijami in figuralko. Napoleonom vojak, ki strah uhod v knjičo, vaza s cvetjem ob oknu ali nad okensko pregrado, ki je dvostrkat le sama naslikana. Proporce in zahtevnejše »bordure« povzročajo frazno, obdelano vogalne kamne je tu zmanjela poslikava. Mnogo hiš in koč je poslikanih s figurativno kompozicijami, praviloma nekatere vsebine. Okrtača, zavočje natečaj oblik in barvnih odtenkov v sicer strojni paleti.

»Kmečke freske« so posebnost same tega območja. Srečujemo jih po vsej Sloveniji in tudi zunaj naših meja. Takojšnji kraji pa so izjemno bogati s temi likovnimi stvaritvami. Duhovno nam, da je eden poglednih vzorcev tega prav gotovo do lepega, saj bi bila s mnogimi grešilavami sicer zagotovo izgubila. Mnoge so sicer močno poškodovane, a so vendarle ostale kot naše prave dušne-

KMEČKE FRESKE IN RIMSKI ZID

Ivan Bogovčič

Ljubljana, Zavod SR Slovenije za spomeniško varstvo

UDK 75.025.052(497.12)

THE PEASANT FRESCOES AND
THE ROMAN WALL

IZVLEČEK

Vsebina članka je vezana na tri kraje s »kmečkimi freskami«, ki smo jih v letu 1978 delno ali v celoti obdelali. Odstranili smo recentne plasti ometov in beležev, utrdili barvne plasti in omete, ometali prazne površine, na eni površini pa rekonstruirali poslikave. Članek je pisan s poudarkom na okolju in vzdušju, v katerem smo delali. Zato bo nadaljevanje s strokovnega gledišča izšlo v prihodnji številki Varstva spomenikov. Problem ohranjanja kmečkih fresk se konservatorju povezuje z nedavno polemiko okrog ohranitve »nepomembnega« rimskega zidu v Ljubljani.

The contents of the article are referring to three places with »peasant frescoes«, which were partly or entirely dealt with in the year 1978. The recent layers of plastering and whitewash were removed, the colour layers and plastering were consolidated, the empty surfaces plastered. At one place the paintings were reconstructed. The article is written with emphasis on the circumstances and atmosphere we worked in. The report will therefore continue, from the expert's point of view, in the next volume of this publication. For a conservator, the problem of preserving the peasant frescoes has a significant connection with the recent polemics about preserving the "insignificant" Roman wall in Ljubljana.

Ena zadnjih restavratorskih akcij, ki jo je po naročilu Zavoda za spomeniško varstvo Nova Gorica opravila skupina Restavratorskega ateljeja Zavoda SR Slovenije za spomeniško varstvo, je potekala na območju idrijske kulturne skupnosti. Zajela je tri lokacije izmed mnogih, ki smo jih na pobudo novogoriškega zavoda pregledali že spomladi 1977.

Zame so bili ti kraji in njihova ljudska likovna dediščina novo odkritje, prava paša za oči tako strokovnjaka kot ljubitelja. Nešteto hiš in kašč je poslikanih z dekorativnimi kompozicijami in figuraliko. Napoleonov vojak, ki straži vhod v kaščo, vaza s cvetjem ob oknu ali nad okensko preklado, ki je dostikrat še sama naslikana. Preproste in zahtevnejše »bordure« povezujejo fasado, obdelane vogalne kamne je tu zamenjala poslikava. Mnogo hiš in kašč je poslikanih s figuralnimi kompozicijami, praviloma nabožne vsebine. Skratka, sozvočje nešteti oblik in barvnih odtenkov v sicer skromni paleti.

»Kmečke freske« niso posebnost samo tega območja. Srečujemo jih po vsej Sloveniji in tudi zunaj naših meja. Tukajšnji kraji pa so izjemno bogati s temi likovnimi stvaritvami. Domnevam, da je eden poglavitnih vzrokov tega prav ljubezen do lepega, saj bi bile z mnogimi prezidavami sicer zagotovo izginile. Mnoge so sicer močno poškodovane, a so vendarle ostale kot neme priče duhov-

nega bogastva ljudi, ki so si lajšali trpki vsakdan z lepšanjem pročelij svojih bivališč.

Večina teh slikarij je nastala v začetku 19. stoletja, o čemer pričajo mnogokrat na hišah naslikane letnice. Tudi starejši krajanji vedo povedati to in ono o nastanku podob. Življenje visoko v hribih je bilo vedno naporno. Zemlja je iz ljudi izcejala zadnje kaplje potu. Žulji so bili večni okras dlani, ramen, nog. Njive, sadovnjaki, travniki in gozdovi so jih prehranjevali nekoč, danes pa mladina raje odhaja v dolino za lažjim kruhom. Nekoč se je na močnih kmetijah gnetlo tudi več kot petdeset ljudi, danes pa žive tu majhne družine, ki obdelujejo zemljo s stroji, vendar le manjše površine, drugo se spet zarašča in tako počasi izginevajo krčevine, ki so jih pradedi mukoma iztrgali gozdomom.

Trije kraji, ki smo jih obiskali, so bolj ali manj znani le manjšemu številu ljudi. Bolj znana je prav gotovo Tratnikova domačija, ki je med vojno nekaj časa dajala zavetje partizanski bolnišnici. Plošča na hiši opozarja na tiste čase. Na njej je zapisano tudi ime pred kratkim preminulega dr. Aleksandra Gale. Tratnikova domačija je že zaradi teh dogodkov iz obdobja NOB in revolucije spomenik.

Prijazna domačija sameva visoko v hribih ob cesti, ki drži mimo Divjega jezera ter spremlja nekaj časa dolino bistre Idrijce. Cesta danes precej služi gozdnemu gospodarstvu, saj po njej spravljajo les. Tam, kjer se cesta neha, so »klavže«, zapornice na Idrijci, ki so nekoč zadrževale vodo, s katero so splavljali jamski les v dolino za rudnik živega srebra. Mestni muzej iz Idrije skuša »klavže« ohraniti in z njimi obogatiti tehnično zbirko o rudniku.

Tiste dni, ko smo luščili beleže na pročelju Tratnikove domačije, je sonce neusmiljeno žgalo. Luščili smo bleščavo belino in znova odkrivali lepote okrasja hiše, sezidane okrog leta 1800. Poslikava je nastala zelo kmalu po pozidavi. Hiša je v svojem poldrugo stoletje dolgem življenju doživela tudi spremembe. Okna so praviloma tisti del kmečke arhitekture, ki se najbolj spreminja. Tratnikova domačija ni izjema. Prav te prezidave, ta večanja oken ali vrat, so poglavitni vzrok poškodb likovnega okrasja kmečkih hiš. Seveda je težko pričakovati, da bodo ljudje še kar naprej živeli v hišah z okenci 40 × 40 centimetrov, vendar bi lahko vsaj kvalitetnejše ali zanimive likovne stvaritve rešili propada tako, da bi jih sneli s sten in obdelali ter take razstavili v bližnjem muzeju ali kakem drugem primernem okolju. Take rešitve že poznamo. Za takšen poseg je potreben tudi denar, ki ga je z dobro voljo skoraj vselej mogoče dobiti, predvsem pri samoupravnih interesnih skupnostih ali kje drugje.

Tratnikova domačija je, kot sem že omenil, spomenik NOB, zato je tem bolj pomembno, da se čim bolj ohrani z vsemi svojimi lastnostmi, mednje pa sodi tudi njena etnološka komponenta.

Na pročelju, ki gleda na njive in sadovnjake, smo pod beleži odkrili dva prizora v bogatih slikanih okvirih. Levi prizor je ohranjen v celoti, desnega pa manjka več kot polovica — to je posledica povečave okna. Ta del hiše ima še poslikane šivane robove, v zgornjem delu širok trak s »cofi«, simbol IHS in ostanke rož nad okni. Eno samo okence v ostrešnem delu pročelja ima ohranjeno naslikano preklado in rožo.

Druga domačija, h kateri smo se povzpeli, so Šturmovci v Gorenji Kanomlji. Baje so dobili tako ime zato, ker so pogosto dajali dobre vojake cesarskim.

Tistega dne, ko smo se vzpenjali, otovorjeni s potrebno opremo za delo, in se spraševali, kdaj bo možen dostop z avtom, smo v višini kmetije Ivanovše zaslišali hreščanje podirajoče se smreke in hrumenje težkega stroja, ki je vztrajno rinil v hrib in pripravljajl podlago za novo cesto. V prvi fazi naj bi peljala do Šturmovcev, nato pa naprej na Vojsko. Kolikšen pomen ima cesta, spoznamo lahko šele tam, kjer take povezave ni bilo ali pa je bila izredno slaba. Do Šturmovcev so se doslej povzpeli le vprega, traktor in fičko. Za druga vozila je bila pot preslaba, prestrma in preozka.

Šturmovci imajo pomembno mesto med etnološkimi spomeniki prve kategorije. Izjemni položaj, velikost in izredno bogato likovno izročila so lastnosti, ki jih kaže uporabiti in izdelati ustrezna strokovni načrt za sanacijo nekdanje velike kmetije. Nova cesta bo omogočila večji razvoj temu območju. Gotovo bo ta kraj postal turistično zelo zanimiv. Tudi domači kažejo navdušenje, da bi tej kmetiji kot dopolnilno dejavnost ustvarili možnosti za razvoj gostinstva. Naloga strokovne (spomeniške) službe je, da po svojih močeh pomaga z nasveti ter pri izdelavi dokumentacije in načrtov za adaptacijo. Priložnosti ne kaže zamuditi, ker se bo sicer zgodilo to, kar se dogaja z nekaterimi drugimi podobnimi spomeniki ljudskega stavbarstva.

Tudi Šturmovci so bili predelani, prvič kmalu po koncu zidave. Sledovi so jasni, lepo vidni na fasadi, posebej še na šivanih robovih in na kvalitetno različnih vazah s cvetjem nad okni. Ta hiša je res izjemno bogato poslikana. Krasi jo pet prizorov — praviloma je to religiozna motivika — ki so razkošno uokvirjeni z bogatimi stiliziranimi cvetovi, volutami in mrežami. Zasedimo še »cofe«, simbola IHS iz dveh obdobj ter lepe šivane robove. Pod enim izmed prizorov je vzdana manjša kamnita plošča iz leta 1800, nad okni pa so naslikane že omenjene vaze s cvetjem.

K hiši sodita tudi dve kašči z lepima portaloma ter kovanimi mrežami na oknih.

Nadaljnja usoda tega enkratnega spomenika je odvisna od treh pomembnih dejavnikov. Predvsem je to lastnik sam, nato strokovna služba zavoda za spomeniško varstvo, ki naj oskrbi strokovna izhodišča za ustrezne rešitve, pomemben dejavnik pa je tudi širša družbena skupnost, ki po samoupravnih interesih skupnosti pomaga pri sanaciji spomenika. V tem primeru je težko govoriti o revitalizaciji, bolj ustreza beseda poživitev. Ne smemo namreč zanemarjati kmetijske dejavnosti domačije.

Tretja domačija, na kateri smo izvedli konservatorsko restavratorski poseg, je v Zavrnatcu, vasici, oddaljeni komaj za nekaj kilometrov bele ceste od asfalta v Godoviču. Vasica premore danes že dosti kmetijske mehanizacije, deloma pa odhajajo ljudje v Logatec, Idrijo in Žiri in si tam služijo kruh.

Po domače se reče kmetiji Pri Rupniku. Leta 1923 so pozidali novo hišo, kajti stara je doslužila, vendar je bila še vedno uporabna za svinjak in ropotarnico. Standard pač raste. Časi se spreminjajo. In potres, ki je leta 1976 prizadel mnoge predele v zahodni Sloveniji, je sprožil akcijo, v kateri naj bi pregledali tudi spomenike ljudskega stavbarstva. Na pobudo Zavoda za spomeniško varstvo sem s kolego Mihom Pirnatom in pod vodstvom Pavla Medveščka iz novogoriškega zavoda pregledal več kot trideset lokacij na območju kulturne skupnosti Idrija in kulturne skupnosti Tolmin. Tiste dni sem se prvokrat srečal s temi pomniki preteklosti in med njimi tudi z Rupnikovo staro hišo. Čeprav

je videti majhna, je postala v naših očeh izredno pomembna, ko smo z njenih fasad odstranili novejšje plasti malte in beležev. Pokazala se je v vsej svoji nekdanji lepoti, čeprav je bila poslikava zelo poškodovana.

Sodelavci Jože Škrilec, Franc Drev in Radiša Žikić so z menoj vztrajali štiri dni od jutra do večera in opazovali ponovno rojstvo oziroma prevrednotenje hišice in njene poslikave. Domači niso ohranili podatkov o njenem nastanku. Sodimo, da je bila poslikana okrog leta 1800. zredno bogat je njen ornamentalni pas s »cofi«. Krasijo jo lepi tribarvni šivani robovi, bogate vaze s cvetjem na podstavkih, dva prizora in niša, v kateri je bila svoj čas gotovo manjša figura. Eden izmed prizorov s tremi figurami je bil naslikan čez starejšo vazo s cvetjem. Ohranili smo oboje. Prizor Križanja ob na novo odprtih vratih v svinjak je bil skoraj popolnoma uničen. Danes je deloma barvno povezan, tako da daje celosten vtis. Barvno smo dopolnili tudi ostale poškodovane likovne elemente, tako da ima današnja fasada bistveno drugačno podobo kot pred našim prihodom, ko je bila še obrasla s plevelom, na enem vogalu se je bohotil grm, pri vhodu v svinjak pa je bil velik kup gnoja.

V pogovoru z gospodarjem sem opazil navdušenje nad novo kvaliteto, pa ne samo pri njem, temveč tudi pri mimoidočih. Pravzaprav so tudi starejši pozabili, da je bila njihova vas nekoč izredno lepa. Bolj poenoteno in smotrno postavljene ter lepo okrašene hiše so dajale čudovit videz vasi. To danes ljudje, ko se odločajo za nove gradnje, premnogokrat pozabljajo. Kako bi sicer mogli razumeti zidavo sredi njiv zunaj strnjjenih naselij ali eno- in dvonadstropne hiše v strmih slemenih z namenom, naj vidijo sosedje, »kaj zmorem«, že od daleč.

Take in podobne misli rojijo po glavi tudi restavratorju, ki se pogosto srečuje s funkcionalnostjo, izpiljeno v stoletjih. Gotovo vedo o tem več povedati etnologi in sociologi in prava škoda je, da niso bolj upoštevanji pri načrtovanjih.

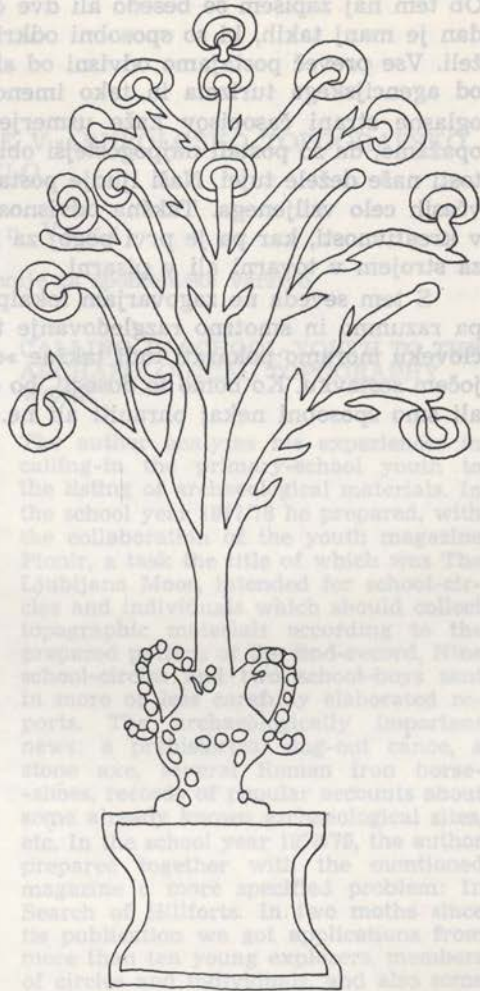
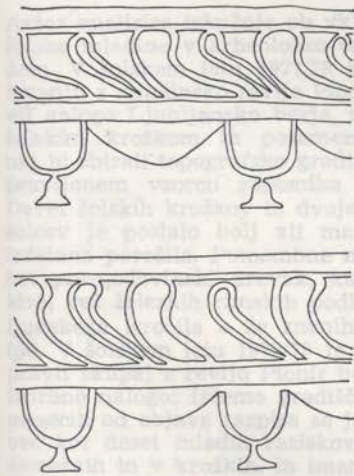
Pri Rupniku so dobili novo možnost za razvoj. Imajo traktor in druge pripomočke. Zemlja je plodna. Govorili smo o možnosti, da bi spremenili namembnost nekdanje hiše. Prašiče naj bi preselili v ustrežnejši prostor, saj obstaja nedaleč vstran hlev. In kaj potem s staro hišo? Nakazal sem možnost v kmečkem turizmu. Seveda se takoj zastavi vprašanje, kje dobiti sredstva za adaptacijo. Pri takem posegu je gotovo mogoče pomagati s posojili. Čeprav smo »poklicani« le restavrirati, pogosto poskušamo tudi svetovati ali kako drugače pomagati pri nadaljnjem reševanju spomenikov. Upam, da bo hišica v Zavrattu kmalu zopet v ponos ne le Rupnikovim, ne le Zavrattu, temveč vsem nam.

Nedavna polemika o usodi rimskega zidu na območju bodočega kulturnega centra Ivan Cankar je dala misliti tudi meni. Prepričan sem, da smo prerevni oziroma premalo bogati, da bi mogli ohraniti prav vse. Vendar menim, da je za selekcijo odgovorna predvsem strokovna služba oziroma strokovnjaki v širšem krogu. Nje je namreč skupnost »akreditirala« za to poslanstvo ter jim mora zaupati, kot moramo zaupati načrtovalcem našega razvoja ali zdravniku v ordinaciji. Izvedbo nekaterih spomeniških projektov pa tako že vnaprej omejujejo določena sredstva. Tudi omenjeni kos rimskega (emonskega) zidu je kamenček v mozaiku stare Emone. Resda imamo južni zid na Mirju in ostanke severnih emonskih vrat, toda ali jih je res treba ohraniti, če vemo, da imajo boljše ostanke v samem večnem mestu Rimu?

Ta polemika me je podžgala zato, ker bi po enaki logiki lahko prepustili propadanju tudi vse druge »nepomembne« spomenike naše preteklosti, in s tem

Sl. 1—2 Zavratac, hiša št. 21; fasada: ena izmed vaz s cvetjem ob oknih; okrasni pas s čopki, ki obkroža vrhnji del hišnih sten (narisal I. Bogovčič)

Fig. 1—2 Zavratac, house No. 21, the façade: one of the painted vases with flowers beside the windows; the ornamental band with tufts, which runs along the upper part of the walls (drawn by I. Bogovčič)

mislim ne le na preteklost slovanskega življa, ampak tudi vseh drugih narodov, ki so v kateremkoli obdobju živeli na tem območju. Takšen celovit kulturni način ohranjanja velevajo tudi naši zakoni.

Spomeniki so dostikrat kamenčki v mozaiku ali členi v verigi, ki le kot celota nekaj pomenijo. Kultura naroda se ne bogati le z novimi spoznanji in stvaritvami, ampak v veliki meri tudi z odkrivanjem, ohranjanjem in gojenjem tega, kar je nastalo v preteklosti, pa naj gre za kos zidu (ne vsak in ne za vsako ceno), pesem Rezijanov, Belokranjcev ali Prekmurcev ali pa za »kmečko fresko« na slovenski domačiji kje v hribih.

Ko ob našem delu seznanjamo ljudi z namenom tega truda, opažamo, da naš človek (velika večina) čuti potrebo po takem samopotrjevanju s preteklostjo, ki mu služi kot osnova za ustvarjanje sedanjosti in načrtovanje prihodnosti.

Ob tem naj zapišem še besedo ali dve o nekem pojavu pri naših ljudeh. Vsak dan je manj takih, ki so sposobni odkrivati neznano, se ogledati po lastni deželi. Vse preveč postajamo odvisni od sicer gospodarsko pomembne dejavnosti, od agencijskega turizma in tako imenovanih »paketov«. Že bežen pogled na oglasne strani časopisov kaže usmerjenost našega turizma. Tudi na terenu opažamo, da so postali najpogostejši obiskovalci in ogledniki lepot in znamenitosti naše dežele tujci. Naši ljudje postajajo vse preveč odvisni od ponujenega, včasih celo vsiljenega. Takšna odvisnost pa pomeni tudi manjšo samostojnost v kreativnosti, kar pa je prvi pogoj za nova ustvarjanja, tako v umetnosti kot za strojem v tovarni ali v pisarni.

S tem seveda ne zagovarjam lokalpatriotskega zapiranja v ozke meje, pač pa razumno in smotno razgledovanje tudi navznoter, po naši deželi. Našemu človeku moramo pokazati tudi takšne »drobnarije«, kot sem jih opisal v pričujočem sestavku. Ko bomo to dosegli, bo dosti manj dilem in razprav tudi o tem, ali smo sposobni nekaj ohraniti ali ne.

VKLJUČEVANJE ŠOLSKE MLADINE V ARHEOLOŠKO TOPOGRAFSKO DELO

Davorin Vuga

Ljubljana, Zavod SR Slovenije za spomeniško varstvo

UDK 902.3/4:379.82-053.7

CALLING-IN SCHOOL-YOUTH TO THE ARCHAEOLOGICAL TOPOGRAPHY WORK

IZVLEČEK

Avtor analizira izkušnje ob vključevanju šolske mladine v arheološko topografsko delo. V šolskem letu 1977/78 je v sodelovanju z mladinsko revijo Pionir pripravil nalogo Ljubljansko barje, namenjeno šolskim krožkom in posameznikom, ki naj bi zbirali topografsko gradivo po pripravljem vzorcu zapisnika o najdbi. Devet šolskih krožkov in dvojice osnovnošolcev je poslalo bolj ali manj skrbno izdelana poročila. Pomembne nove najdbe: prazgodovinski drevak, kamnita sekira, več železnih rimskih podkev, zapisi ljudskega izročila o že znanih najdiščih ipd. V šolskem letu 1978/79 je avtor pripravil skupaj z revijo Pionir bolj specializirano nalogo: Iščemo gradišča. V dveh mesecih od objave razpisa se je prijavilo več kot deset mladih raziskovalcev, posameznih in v krožkih, in imamo že tudi nove podatke.

The author analyzes his experiences in calling-in the primary-school youth to the listing of archaeological materials. In the school year 1977/78 he prepared, with the collaboration of the youth magazine Pionir, a task the title of which was The Ljubljana Moor, intended for school-circles and individuals which should collect topographic materials according to the prepared pattern of the find-record. Nine school-circles and two school-boys sent in more or less carefully elaborated reports. The archaeologically important news: a prehistorical dug-out canoe, a stone axe, several Roman iron horse-shoes, records of popular accounts about some already known archaeological sites, etc. In the school year 1978/79, the author prepared together with the mentioned magazine a more specified problem: In Search of Hillforts. In two months since its publication we got applications from more than ten young explorers, members of circles and individuals, and also some new data.

S. Pahič je že v navodilih za arheologe topografe opozoril na pomen anketiranja prebivalstva na arheološko bogatih območjih, in sicer zlasti anketiranja šolske mladine (cf. Argo NS 1, 1962, 95, 98). Pripravil je tudi poseben vzorec vprašalne pole o možnih arheoloških najdbah (gomilah, gradiščih, rimskih ruševinah, napisnih kamnih, posameznih najdbah itd.), ki naj bi ga pošiljali osnovnim in drugim šolam ter zlasti prosvetnim delavcem (cf. o. c., 109, priloga 3). To možnost zbiranja topografskega gradiva je s pridom uporabljal predvsem Pahič v Slovenskih goricah in drugod na območju mariborskega muzeja. Anketiranja so izvedli še nekateri arheologi na raznih območjih Slovenije (npr. B. Slapšak v kraški regiji). Žal doslej nimamo splošne ocene takšnih pismenih poizvedovanj med ljudmi. Zato skušam na tem mestu predvsem razgrniti svoje izkušnje in oceniti izsledke osnovnošolske mladine.

Prvič sem se lotil pismenega anketiranja na območju Ljubljanskega barja. Leta 1975 sem na osnovni šoli Ljuba Šerčerja na Igu s pomočjo mentorice zgodovinskega pouka J. Trošt izvedel popisovanje arheološko pomembnega ljudskega izročila v povsem poenostavljeni obliki; učenci so v obliki prostih spisov strnili podatke o najstarejši preteklosti svojih krajev. Kljub sorazmernemu uspehu se je izkazalo, da zgodovinski krožki le potrebujejo nekakšna navodila za anketiranje, ki naj bi bila čimbolj prilagojena učencem višjih razredov osnovnih šol in predvsem značilnostim njihovega domačega okolja. Na pobudo uredništva poljudnoznanstvene revije Pionir sem v šolskem letu 1977/78 pripravil raziskovalno nalogo za mlade ljubitelje arheologije z delovnim naslovom Ljubljansko barje.

Navodila za zbiranje podatkov sem deloma priredil po Pahičevem vprašalniku in jih poenostavil. Nalogo smo si zamislili kot vzorčno akcijo, h kateri naj bi se poleg šol na barjanskem obrobju in tudi mladih raziskovalcev posameznikov prijavili tudi šolski zgodovinski krožki po vsej Sloveniji. Iz vzorca vprašalnika in navodil o zbiranju podatkov se vidi, da so bili krožkarji usmerjeni k najosnovnejšim oblikam dokumentiranja najdbe in najdišča (fotografija, risba in skica, opis), cf. Pionir 33/1, 1977/78, 12 s. Pri razpisu raziskovalne naloge sem predvidel tudi pomoč strokovnjakov krožkarjem in posameznim raziskovalcem. Do konca januarja 1978 smo dobili prijave 11 šolskih krožkov in treh posameznikov. Poročila o delu in izsledkih so prijavitelji pošiljali naravnost na uredništvo Pionirja, od tam pa so jih takoj pošiljali meni kot avtorju raziskovalne naloge. Za območje Ljubljanskega barja in Litijskega (Gabrovka, Dole), sem prevzel sodelovanje z osnovnimi šolami sam, o delu krožkov v ostalih krajih Slovenije pa sem obvestil pristojne muzejske strokovnjake (Goriški muzej, Dolenjski muzej). V enem primeru se je mentorica krožka sama obrnila na pristojno strokovno ustanovo (npr. sodelovanje Stranjčanov s kamniškim muzejem). K razpisu se niso prijavili le zgodovinski in arheološki krožki (vrhniški osnovni šoli in osnovna šola Lojzeta Hostnika-Jova iz Gabrovke!), temveč tudi po en biološki (OŠ Trnovo) in zemljepisni (OŠ Dobrova). Ob koncu popisovalne naloge junija 1978 smo dobili poročila devetih šolskih krožkov in dveh raziskovalcev posameznikov.

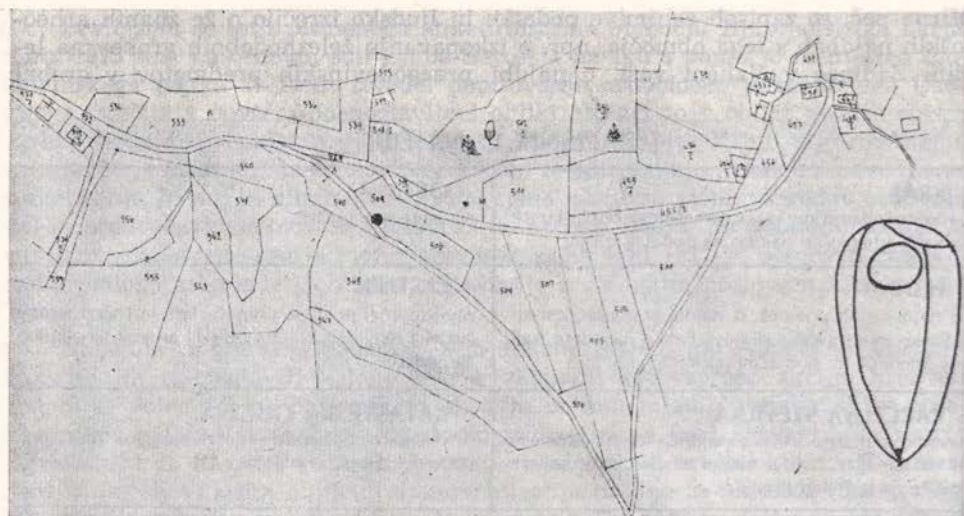
Najbolj urejen prispevek so pripravili učenci **osnovne šole Stranje** pod vodstvom mentorice M. Šteblaj. Omejili so se na raziskovanje enega samega predmeta — kamnite kladivaste sekire; povezali so se tudi z arheologinjo Mirino Zupančič iz Kamniškega muzeja. Poročilo so napisali natanko po vzrocu zapisnika o najdbi, dokumentirano s skicami, fotografijami in risbo sekire (sl. 2 in 3). Arheologi smo dobili vse podatke o najdbi: sekiro je avgusta 1969 izoral Janez Krivec iz Stolnika, in sicer na ledini Ravne, parc. št. 508, k. o. Stranje, v istem kraju (predmet hrani zdaj kamniški muzej), cf. Pionir 33/9, 1977/78, 262 s; Pionir 33/10, 1977/78, 302. Zgodovinski krožek pod vodstvom K. Mršnik, ki deluje na **osnovni šoli Krimskega odreda v Preserju**, je zbral podatke o: že znanem kolišču ob jarku Založnica pod Kamnikom (navpično zabiti klani koli, številni odlomki lončenine in celo glineno vretence za prejo); verjetno novem mostišču približno 150 m vzhodno od Založnice (neklani navpično zabiti koli, vidni v jarkih mejačih); mostiščarskem drevaku v bližini Šivcovega grabna pri Prevaljah pod Krimom (morda še neznana najdba), cf. Pionir 33/10, 1977/78, 302. Učenci, ki delujejo v zgodovinskih krožkih **osnovnih šol Žužemberk** in

Mirna peč, so zapisali zanimive podatke in ljudsko izročilo o že znanih arheoloških najdbah s tega območja, npr. o izkopavanju železnodobnih grobov na ledini Zadinec v Valični vasi, o najdbi prazgodovinskih predmetov v grobni

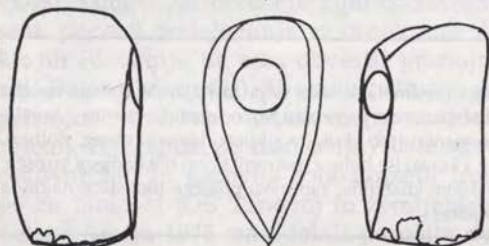
ZAPISNIK O NAJDBI	
1 KRAJ navedite sedanje ime kraja, na katerega zemljišču ste zasledili arheološko najdbo ali podatek o njej;	2 OBČINA navedite ime občine;
3 LEDINA za najdišče ali podatek o najdbi skušajte zapisati ledinsko ime travnika ali njive (lahko navedete tudi več imen, če jih domačini uporabljajo);	4 LASTNIK zapišite ime, priimek, domače ime in točen naslov lastnika zemljišča, kjer ste zasledili arheološko najdbo ali podatek o njej;
5 PARCELNA ŠTEVILKA navedite parcelno številko najdišča (če najdišče leži na več parcelah, zapišite tudi te številke; zanje najlaže izveste pri lastnikih zemljišč);	6 KATASTRSKA OBČINA ne pozabite pripisati še katastrske občine (tudi zanjo bo vedel lastnik zemljišča);
7 NAJDBA opišite najdeni predmet (kamnito sekuro, železno sulično konico, staro železno podkev, glinasto posodo ali stare odlomke lončenine itd.); navedite mere, skušajte narediti skico v merilu 1:1 ali 1:2; lahko priložite tudi fotografijo (povežite se s fotografskim krožkom na vaši šoli), to velja za posamezne najdbe; arheološka najdba pa je lahko tudi drévak – čoln izdolbenec, gomila ali skupina gomil, skupina navpično zabitih kolov (mostišče), gradišče, ostanek starodavne utrdbe itd.; za takšne arheološke najdbe navedite le kratko ugotovitev: npr. najdba gomile.	
8 NAJDIŠČE opišite mesto najdbe, če gre za najdišče posameznega predmeta; enako velja za najdišče starega naselja (mostišča, gradišča) itd.; pri gomilnih grobiščih skušajte napraviti preprosto skico (razdalje merite s koraki, označite gomile po številkah); pri ostankih naselbin in starih utrdb skušajte s koraki izmeriti obseg, dolžino, širino; pri »starih cestah« okvirno opišite potek, izmerite s koraki (še bolje z metrom) širino nekdanjega vozišča; zaželeno so fotografije zemljišča (povežite se s fotografskim krožkom); zapisniku priložite tudi skico najdišča (lahko je preprosta, lahko pa se pri izdelavi tudi potrudite);	
9 LJUDSKO IZROČILO zapišite ljudsko izročilo o najdišču, če je še ohranjeno (tu gre tudi za podatke o najdbah, pa če so stare 100 let ali le od lani); če je ljudsko izročilo edini podatek o nekem – verjetno arheološkem – najdišču, ga na tem mestu upoštevajte; navedite pripovedovalce; ime in priimek, domače ime, letnik rojstva, poklic lenega ali več, tudi če gre za isti podatek);	
10 OSNOVNA ŠOLA navedite svojo osnovno šolo, ime krožka, razred;	11 MENTOR navedite ime in priimek tovarišice ali tovariša, ki vodi vaš krožek (če raziskuješ sam, podatek ni potreben);
12 DATUM ZAPISA navedite datum zapisa (če gre za najdbo na zemljišču, pripovedovanje domačinov); če gre pri vašem raziskovalnem delu za več različnih datumov, jih navedite drugega za drugim (tako bo vaše delo dokumentirano in časovno razvidno);	13 ZAPISOVALEC vsak zapisovalec naj navede svoje ime, priimek in naslov; če je več zapisovalcev, vpišite svoje osebne podatke eden za drugim (najbolje je, če si razdelite zapisovanje podatkov o arheoloških najdbah na skupine po 3).

Sl. 1 Primer zapisnika o najdbi (Pionir 33/1, 1977/78), ki je pravzaprav poenostavljen Pahičev vprašalnik

Fig. 1 Pattern of the find-record, actually a simplified questionnaire, as it had been conceived by S. Pahič

Skice sekire z vseh štirih strani.

Sl. 2—3 Kopija katastrskega načrta z vrisanim najdiščem kamnite kladivaste sekire v Stolniku, kd je le del skrbno izdelanega poročila OŠ Stranje (občina Kamnik); spodaj: fotografija in risbe te sekire z raznih strani, delo zgodovinskega krožka OŠ Stranje (Pionir 33/9, 1977/78)

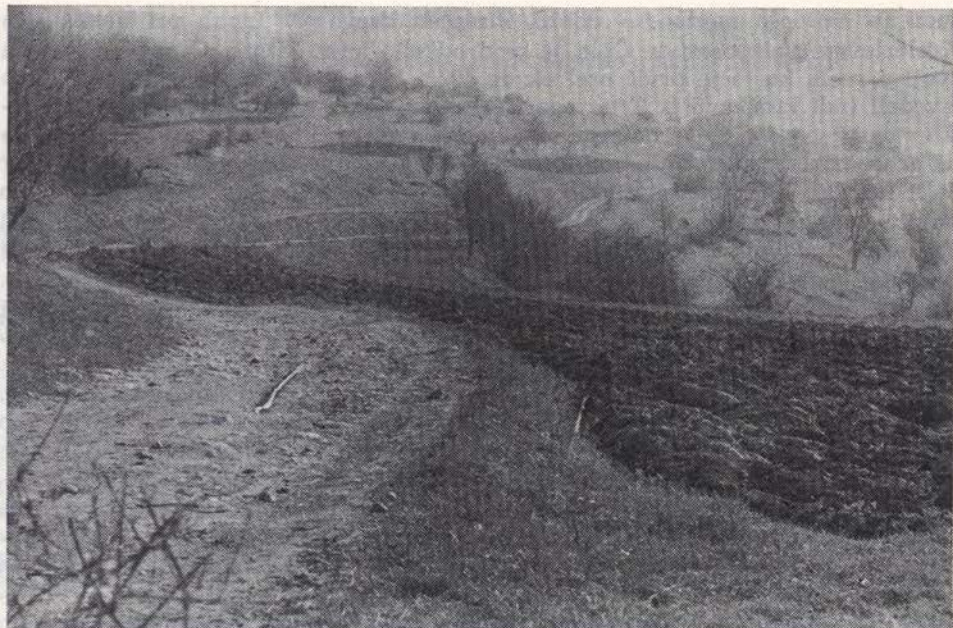

Fotografija sekire z merilom za primerjavo. Črta z razdelki predstavlja dolžino 1 dm (zgoraj)

Fig. 2—3 Copy of the cadastral survey plan with the indrawn finding-place of the stone hammer-axe at Stolnik near Kamnik which is only part of the carefully elaborated report by the Primary School of Stranje. — Below: photograph and sketches of various sides of this axe, made by history-circle at the mentioned school (Pionir 33/9, 1977/78)

gomili na ledini Gomila v Vinkovem vrhu itd. Zbrali so tudi topografsko gradivo o manj znanih najdiščih in o verjetnih arheoloških točkah, npr. o trasi »rimske ceste« ob Zadincu, o »ilirsko-keltskih« kovačnicah na Ulicah oziroma Starih njivah v Valični vasi, o »rimski stražarnici« in hribu Gradišče v istem kraju, o prazgodovinskem gradišču Cvinger pri Koritih, o hribu Gradišče ali Sv. Ana pri Mirni peči (tu naj bi bilo zakopano »zlato tele«, na travniku pod verjetno prazgodovinsko naselbino pa je star »britof«), o ledini Malikovci pri istem kraju (svetišče ali obredni prostor?), sl. 4, cf. Pionir 33/10, 1977/78, 302.

Osnovna šola Dole se je odzvala z zapisi izročila o hribu Gradišče nad Suhadolami (star »grad iz lesa«), o »gradu iz kamenja« nad kmetom Zupanom (pod

Sl. 4 Trasa »rimske ceste« pri Valični vasi z ledino Zadinec (preorane njive), kjer so bili najdeni prazgodovinski in rimski grobovi (fotografirali mladi zgodovinarji OŠ Zužemberk)
 Fig. 4 Trace of the »Roman road« near Valična vas with the fallow field Zadinec (the ploughed fields) where the prehistoric and Roman graves have been found (photo by the young historians at the Primary School of Zužemberk)

njim podzemeljska jama z ostanki zidovja), o »Ajdovskem pokopališču«, vse pri istem kraju; ohranili so tudi podatek, da je po legendi v dolini potoka Bočarnica zakopano »zlato tele« (verjetna arheološka točka), cf. Pionir 34/1, 1978/79, 7.

Kročkarji iz osnovne šole Ljuba Šercerja z Iga so poslali skrbno sestavljen zapisnik o najdbi dveh »turških podkev« z ledine Dolgi del pri Tomišlju (rimska doba, 3. do 4. stol.; najdbi so podarili NMLj); žal niso najdišča podrobneje locirali na katastru. Omeniti moram, da je zgodovinski krožek z Iga sodeloval pri sondiranju ob p. c. sv. Mohorja in Fortunata v Mateni, junija 1978, cf. Pionir 33/10, 1977/78, 302; Pionir 34/1, 1978/79, 7. Tudi učenci šol Ivana Cankarja in Janeza Mraka z Vrhnike so se udeležili arheološkega izkopavanja, in sicer sondiranja odseka rimske itinerarske ceste med Lesnim brdom in Logom marca 1978; v poslanih prispevkih niso obravnavali novih podatkov, omejili so se le na svoje zapise v zvezi s sondažnim izkopavanjem, cf. Pionir 33/10, 1977/78, 302. Največ gradiva so zbrali učenci osnovne šole Trnovo, ki delujejo v biološkem krožku pod vodstvom M. Zorc. Poslali so skrbno napisano poročilo v obliki dnevnika, v katerem so strnili izsledke raziskovalnega dela v šolskem letu 1977/78. Zapisali so zanimiv podatek o še neznanem drevaku iz Lip (na zemljišču Škrabovih, Lipe 4). Drugi drevak so odkrili v bližini stare Dimčeve kmetije pri Rudniku (izkopan okrog 1927. skupaj z lončeno posodo; čoln je propadel, odlitek posode je na PZE za arheologijo FF, izvornik pa v zasebni lasti). Za zdaj je nepojasnen podatek o najdbi dobro ohranjenih pilotov, zabitih v barska tla južno od Črne vasi (odkril jih je I. Mazi leta 1970). Trnovčani so nas opozorili

tudi na najlepšo najdbo — dobro ohranjen drevak v Lipah pri nekdanjem Koslerjevem veleposestvu. Čoln je prvi odkril Janez Žitnik, Črna vas 446, na svoji parceli, ko jo je prvič oral okrog 1963. leta; spomladi 1978. so za najdbo izvedeli tudi krožkarji iz Trnovega (takrat je stekla naša skupna akcija za rešitev ogroženega plovila, dolgega od 15 do 17 metrov, ki se je v prvi fazi omejila na arheološko raziskovanje v oktobru 1978), cf. Pionir 33/10, 1977/78, 303; Pionir 34/1, 1978/79, 7. Pri posameznikih naj omenim I. Benka iz Ajdovščine (poročilo o najdbi starega železnega meča in kamnitih stopnic na ledini Rdeča jama pri Fužinah, cf. Pionir 33/5, 1977/78, 132; Pionir 33/10, 1977/78, 302 in J. Sedeja iz Šentvida nad Ljubljano (s svojo dokumentacijo je bistveno dopolnil članek D. Vuge o egiptovskih sarkofagih v Vipavi, cf. Pionir 33/5, 1977/78, 154 in prvi razbral hieroglifska napisa, cf. Pionir 34/1, 1978/79, 7; glej tudi Jagodičevo korekturo Sedejevega branja »Seheraver« v Semeraver na str. 6).

Pri raziskovalni nalogi Ljubljansko barje smo si pridobili nove izkušnje. Nekoliko preseneča sorazmerno majhen odziv, saj se mnoge šole na arheološko bogatih območjih niso zmenile za razpis. Zanimivo je, da nekatere prijavljene šole kljub izpričanemu zanimanju za arheologijo niso poslale zaželenih topografskih poročil, npr. osnovna šola Lojzeta Hostnika-Jova iz Gabrovke, ki je sicer sodelovala pri arheološkem izkopavanju na Rojah leta 1977. Tudi oblikovno in vsebinsko so poslana poročila različna, od izredno natančnega dela zgodovinskega krožka na osnovni šoli Stranje, ki je deloval s strokovno pomočjo M. Zupančič iz kamniškega muzeja, do preprosto oblikovanih domačih spisov o sledovih najstarejših prebivalcev v svojih krajih, vendarle se je vsak krožek trudil pri zapisovanju topografskega gradiva. Verjetno brez sodelovanja krožkarjev za nekatere najdbe še lep čas ne bi izvedeli (npr. za drevak iz Lip, kamnito kladivasto sekiro iz Stolnika). Preseneča, da kljub vabilom in kljub temu, da smo poslali priročno literaturo, nismo mogli pridobiti za sodelovanje srednjih šol. Verjetno je marsikaterega možnega sodelavca odbil delovni naslov raziskovalne naloge, ne glede na to, da sem v navodilih izrecno poudaril, da vzorčna naloga velja za vse kraje Slovenije. Zato smo se letos odločili, da za Pionirjevo arheološko nalogo izberemo gradišča. Zamisli o nalogi Išćemo gradišča je botrovalo dejstvo, da so gradišča najštevilnejša vrsta arheoloških spomenikov v republiki, cf. razpis v prvi letošnji številki Pionirja, str. 11. Raziskovalno temo je s priporočilnim pismom šolam podprl Inštitut za arheologijo SAZU in do konca novembra 1978 smo sprejeli prijave že več kot desetih šol in posameznikov.

TOPOGRAFSKA GARNITURA

Grafična metoda za geodetsko in arheološko risanje na terenu

Vinko Šribar

Ljubljana, Narodni muzej

UDK 528.511

IZVLEČEK

Avtor želi predstaviti geodetsko opremo, ki jo lahko obvlada brez težav vsak, ki pozna ročno busolo. V geodeziji označujejo to opremo kot topografsko garnituro ali geodetsko mizo, pa tudi kot kipregel, v angleščini kot »plane table equipment« ali »alidada«. V geodeziji je ta garnitura namenjena izdelavi topografskih načrtov in kart z grafično metodo neposredno na terenu.

TOPOGRAPHICAL SET
(A METHOD OF PREPARING
GEODETIC AND ARCHAEOLOGICAL
DRAWINGS OF THE LAY

The author of the article wishes to present a geodetic equipment which can be mastered easily by anyone, acquainted with the hand compass. In geodesy it is known as the topographical set or the geodetic table, it is called also »kipregel«, in English »plane table equipment« or »alidada«. In geodesy this set is used for elaboration of topographical plans and maps by the graphic method, directly on the spot.

Sistematično arheološko izkopavanje ali sondiranje spremlja raziskovalec z grafično dokumentacijo planumov, ki so omejeni z lokalno koordinatno mrežo. Geodetsko pa je dokumentirano izhodišče za lokalni koordinatni sistem in njegova orientacija ter določena nadmorska višina za posamezne planume in morebitne objekte na planumu.

Zaradi odpora, ki ga ima arheolog po svoji izobrazbi do geodetskega dela, in ker si zaradi pomanjkanja sredstev težko privoščimo geodeta, je geodetska dokumentacija večkrat pomanjkljiva ali celo zanemarjena.

Zaradi tega želim predstaviti geodetsko opremo, ki jo lahko brez težav obvlada vsak, ki pozna ročno busolo. V geodeziji pravimo tej opremi topografska garnitura ali tudi geodetska miza. Rečejo ji tudi »kipregel«, angleško govoreči pa plane table equipment ali alidada. V geodeziji se je ta garnitura uporabljala za izdelavo topografskih načrtov in kart z grafično metodo kar na zemljišču. Vse delovne postopke in rezultate spremljamo z grafično dokumentacijo. Točnost rezultata je odvisna od natančnosti našega dela in debeline črte, ki jo rišemo s svinčnikom. Ker je črta vedno tanjša od pol milimetra, je napaka pri risbi v merilu 1 : 20 manjša od 10 mm. Ta napaka je nepomembna in se lahko pri risarski interpretaciji katerekoli arheološke situacije na terenu zanemari.

OPIS INSTRUMENTA

Topografsko garnituro sestavljajo:

1. ploščeglavi stativ z grezilom;
2. kvadratna geodetska miza, ki ima na spodnji strani mehanizem s tremi vznožnimi vijaki;

3. optični instrument z daljnogledom, ki je na kovinski vertikali, pritrjeni na kovinsko ravnilo; vertikalna os stoji na ravnilu pod kotom 90° ; daljnogled je premičen in opremljen z vertikalnim krogom za odčitavanje nagiba oziroma kotov; vizirna os daljnogleda je v ravni z robom ravnila, ki nosi vertikalno os instrumenta; v okularju daljnogleda je vgrajen nitni križ s konstanto (c) 50 ali 100; konstrukcijske značilnosti daljnogleda na tem instrumentu nam omogočajo meritev razdalje pri horizontalnem položaju daljnogleda in višinske razlike, ko je daljnogled nagnjen oziroma pod kotom; to je tahimetrija oziroma računski način ugotavljanja razdalje in višinske razlike med stojno točko instrumenta in točko, ki jo obravnavamo; instrumenti novejših izvedb so avtorredukcijski, se pravi, da že v instrumentu odčitamo popravljeno razdaljo in višinsko razliko med stojno točko instrumenta in točko, na katero smo vizirali; pri merjenju oziroma obračunavanju razdalj je dopustna razlika ± 10 cm pri razdalji 100 metrov in pri konstanti 100; ta podatek velja npr. pri uporabi instrumenta SOM-PARIS;

4. merniška tahimetrična lata.

To so glavni sestavni deli topografske garniture, poleg njih pa so še drugi manjši sestavni deli, npr. busola, viličasti nosilec grezila pri geodetski mizi itd.

DELOVNI POSTOPEK

Na arheološkem zemljišču, kjer je označena koordinatna mreža, postavimo stojalo nad eno izmed točk koordinatnega sistema ali na točko zunaj našega koordinatnega sistema, za katerega pa so določene koordinate.

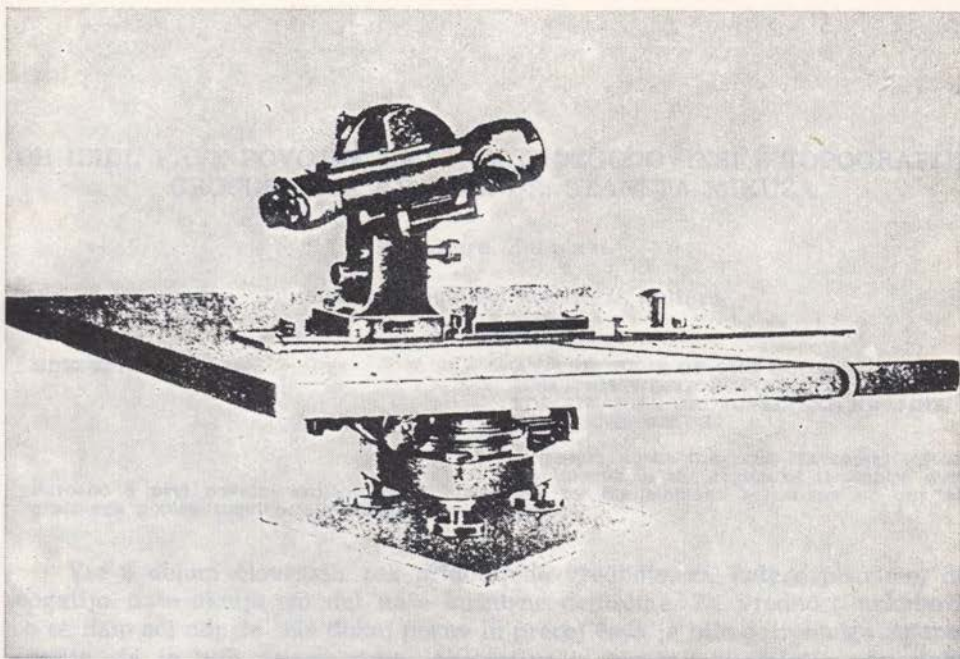
Na stativ montiramo merniško mizo, risalno desko ali planšeto. Mizo najprej temeljito izravnamo z vznožnimi vijaki in s cevno ali centrično libelo, ki praviloma sodi k opremi. Potem mizo usmerimo po x osi našega koordinatnega sistema; to naredimo z vijaki za grobo in fino pomikanje mize v vodoravni smeri.

Na tako postavljeni risalni mizi je napet šelešamer in na njem v zelenem merilu narisana naša koordinatna mreža, vanjo pa obvezno vnesena točka, nad katero smo postavili stativ naše opreme. Na geodetsko mizo postavimo rob ravnila na našem optičnem instrumentu na točko, ki je vrisana kot stojišče naše naprave. Z ravnilom na instrumentu ravnamo tako kot s horizontalnim krogom pri nivelirnih instrumentih ali tahimetrih. S pomikanjem ravnila okoli stojišča viziramo na tiste točke, ki nas zanimajo na zemljišču. Potem ko odčitamo oziroma dobimo razdalje (pod vertikalnim kotom 00 ali s tahimetrijo), vnašamo tako dobljene smeri in točke takoj na risbo in jih, če situacija tako zahteva, tudi povezujemo med seboj. S tem postopkom zelo hitro in sproti dobimo risbo planuma ali arheološkega objekta.

Ta način je najbolj primeren za dokumentiranje večjih arheoloških kompleksov, kot so npr. grobišča in naselja.

O NASTANKU TOPOGRAFSKE GARNITURE

Zamisel »kipregla« oziroma geodetske mize se je porodila konec 16. stoletja. Njena prvotna oblika pa se je do danes zelo spremenila. Poleg italijanskih in francoskih »kipreglov« so najbolj znani nemški Breithauptov in švicarski Kernov, pri katerih so s posebno pozornostjo razvijali daljnogled s pripadajočimi deli. Tudi franciscejski kataster, ki je še danes uporaben, je nastal na tej instru-

Sl. 1 Topografska garnitura
Fig. 1 Plane table equipment

mentalno-grafični osnovi. Poleg preprostih grafičnih operacij so s tem instrumentom reševali vse probleme triangulacije, med njimi tudi zapletene metode določanja koordinat za stojno točko instrumenta ali pa za točke, ki so bile pred stojiščem oziroma zunaj njega.

Ko je bilo obvladano grafično reševanje problemov triangulacije, so lahko delali tudi najbolj zapletene poligone, vlake itd. S tem pa je mogoče rešiti tudi vse probleme na še tako zahtevnem arheološkem zemljišču. Zaradi tega priporočamo, da bi se mladi raziskovalci arheologi seznanili s tem instrumentom in ga začeli tudi uporabljati.

NABAVA INSTRUMENTA

Muzeji in druge arheološke institucije, ki se ukvarjajo s terenskim raziskovalnim delom, bi najbrž brez težav dobili topografsko garnituro od ustanov, ki opravljajo geodetska dela in so tak instrument že zdavnaj nehale uporabljati. Nabaviti je mogoče tudi poceni topografske garniture pri tovarni MOM iz Budimpešte ali KR 30 tovarne VEB iz Dresdena ali geodetsko mizo tovarne MEOPTA iz Prage.

Način uporabe in dela je opisan v vsakem priročniku, ki obravnava geodetske instrumente!

OPOMBA

Podatke sem vzel iz knjige: Vjekoslav Cimerman, Atlas geodetskih instrumenta, Zagreb 1960, 135, 187, 195, 247, 297, 321.

OB IZIDU PRVE POVOJNE UMETNOSTNOZGODOVINSKE TOPOGRAFIJE
GROSUPELJSE KRAJINE DR. STANETA MIKUŽA

France Zupan

Ljubljana, Republiški komite za kulturo

UDK 72/745-655.4

AT THE ISSUE OF THE BOOK
UMETNOSTNOZGODOVINSKA
TOPOGRAFIJA GROSUPELJSKE KRAJINE
BY STANE MIKUŽ

Poročilo o prvi povojni knjižni izdaji topografskega popisa umetnostnih spomenikov.

A report about the book Inventory of art monuments in the region of Grosuplje written by the eminent researcher of our art history.

Vse z delom človeških rok pridobljene vrednote, za katere pravimo, da bogatijo naše okolje, so del naše kulturne dediščine. Za vrednost nekaterih so se nam oči odprle šele dokaj pozno in precej časa je bilo potrebne za spoznanje, da je tudi sajasta črna lokomotiva iz prejšnjega stoletja prav tako dragocen in enakovreden del naše kulturne dediščine, kot so to arheološka najdišča, nekdanje plemiške palače in dvorci, stare kmečke hiše, sakralni spomeniki, spomeniki NOB, slike na platnu, risbe, arhivi, plastike vseh vrst, pohištvo, posodje . . . naštevanju ni tako kmalu konca.

Ker si te dediščine nismo izbrali sami, je tudi res, da lahko občutimo skrb zanjo včasih kot breme, ne glede na to, da nam utegne zbujati tudi neprijetne spomine na zaostalost.

Posamezne dele kulturne dediščine so še v bližnji preteklosti ljudje doživljali predvsem kot simbol nečesa preživelega. S kakšno vnemo in stroški so na primer na vasi modernizirali svoje hiše tako, da so pometali v staro šaro stare, klesane okenske preklade in kamnite podboje vrat, pri čemer pa jih ni motilo, da so imeli stranišče še vedno takšno kot dedje pred njimi. Šlo je predvsem za odstranjevanje zunanjih znakov starega, obenem pa zaradi splošne neosveščenosti za zamenjavo med navideznim in bistvenim.

Prav gotovo se je odnos do naše kulturne dediščine v zadnjih desetih letih močno spremenil. Četudi še srečujemo posamezne primere nerazumevanja in ponekod še na zgoraj opisani način »moderniziramo«, pa so vendar danes, leta 1979, taki primeri že anahronizem, izjema, ne pa več pravilo.

Vse to in še marsikaj drugega je bilo povedanega o naši kulturni dediščini, ko je Skupščina SR Slovenije sprejela predlog za izdajo zakona o naravni in kulturni dediščini, predvsem pa je bila v vseh razpravah jasno izražena želja, da bi to dediščino ohranili kar najbolj popolno, to se pravi, da bi posamezne spomenike vključili v splošni družbeni razvoj, jim dali primerno funkcijo in jim tako omogočili nadaljnji obstoj.

Seveda je bilo izrečenih tudi mnogo kritičnih besed, med njimi še posebej o nepopolni dokumentaciji naše kulturne dediščine. Dolga vrsta spomenikov

sploh še ni primerno evidentirana in dogaja se, da ob tatvinah, ki so vse pogostejše, nimamo niti primernih fotografskih posnetkov za identifikacijo ukradenih predmetov. Evidentiranje in dokumentiranje dediščine je tisto nepogrešljivo, temeljno in težaško delo, ki — če smo iskreni — prinese svojemu avtorju malo »znanstvene« slave in v stroki ni dovolj cenjeno. Čeprav se v zgodovinski perspektivi izkaže za daleč koristnejše od marsikaterih bleščeče pisanih del, še danes velja za drugorazredno opravilo. Vsi se sicer strinjamo, da je potrebno, le malokdo pa se z njim resnično ukvarja.

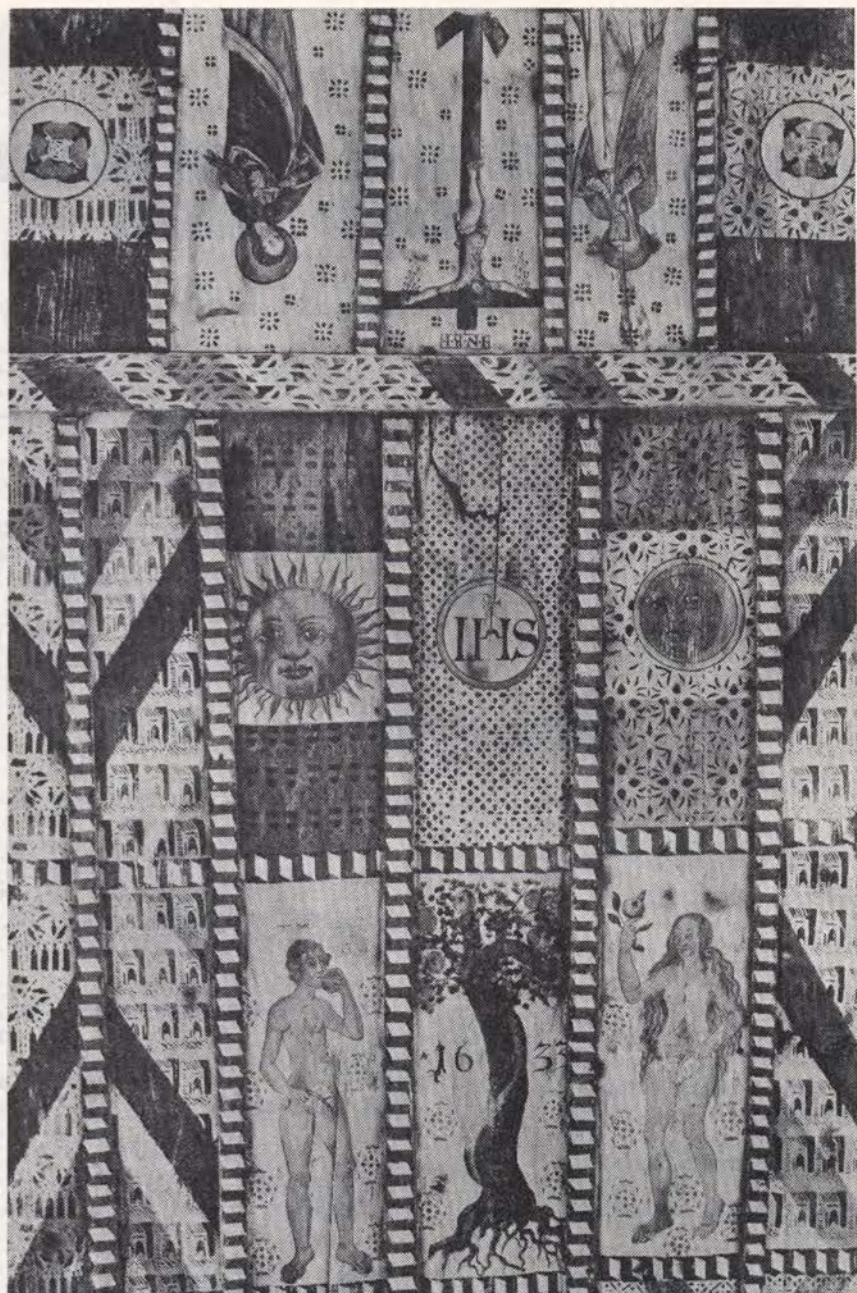
Prav zato je vsaka pridobitev s področja dokumentiranja naše kulturne dediščine vredna posebne pozornosti, še posebej, če gre za tako zrelo in avtorsko delo, kot ga je opravil dr. Stane Mikuž s svojo Umetnostnozgodovinsko topografijo grosupeljske krajine (izšla pri Zavodu SR Slovenije za spomeniško varstvo), ki daleč presega samo evidentiranje in naštevaje oziroma opis stanja.

Knjiga je rezultat desetletja trajajočega terenskega dela, ki je bilo začeto in zasnovano že pred drugo svetovno vojno. Med tem časom je bilo seveda tudi na ozemlju grosupeljske krajine, ki se v glavnem ujema z današnjo grosupeljsko občino, marsikaj uničenega — za vedno. Tem pomembnejša se zato pokaže kakršna koli grafična in fotografska dokumentacija, poleg faktografskega opisa spomenikov bistveni del klasične topografije, kot jih imamo na Slovenskem sicer že nekaj, vendar še zdaleč ne pokrivajo ozemlja naše republike.

Avtor, univerzitetni profesor dr. Stane Mikuž, je za vsak posamezni spomenik povsod navedel še vire in literaturo, kratko zgodovino, lego, opis zunanjsčine in notranjsčine, opravo, izdelal slogovni povzetek, navedel je slikovno gradivo . . . ; zato lahko trdimo, da je njegovo delo temeljno, nepogrešljivo za kakršne koli tako strokovne kot tudi družbenopolitične ukrepe v zvezi s kulturno dediščino tega območja.

Prevladujejo seveda, kot to zaradi našega zgodovinskega razvoja drugače tudi biti ni moglo, sakralni spomeniki s svojo zanimivo in pisano notranjo opremo. Res je, da tu ne bomo srečali velikih imen evropske umetnostne preteklosti, toda kot celota je ta del naše kulturne dediščine vendarle izjemno bogat in raznoličen. Kar pa je najpomembnejše, je zavest, da gre tu za dobrine, ki so postale naša splošna last in jih zato velja varovati in čuvati pred propadom in odtujitvijo.

Še to lahko zapišemo, da je pričujoča topografija verjetno zadnja topografija klasičnega tipa, delo enega samega avtorja, ki so mu seveda pomagali strokovnjaki z izdelavo načrtov in tlorisov, uporabljene so tudi fotografije različnih avtorjev, fototeke Narodne galerije, Zavoda SR Slovenije za spomeniško varstvo, Narodnega muzeja in Dolenjskega muzeja. Prihodnje topografije, ki jih seveda nujno potrebujemo, najbrž ne bodo mogle več nastati brez skupinskega dela, s pritegnitvijo večjega števila strokovnjakov, že zaradi časovne stiske in družbene potrebe po takšnih delih.

Iz knjige: poslikan lesen strop iz 1633 (sl. 210, str. 257)

From the book: a painted wooden ceiling from 1633 (fig. 210, p. 257)

Točno lociranje v poročilih omenjenih delovišč in najdišč je že dolgo težavno. Ureditev enotne dokumentacije o arheoloških najdiščih Slovenije na Institutu za arheologijo SAZU nas je še posebej opozorila, da je treba oznake poenotiti. Oznake dokumentacije na SAZU pa za praktične potrebe varstva niso dovolj — tam je ohranjena mreža občin iz leta 1954. Odločili smo se za naslednjo rešitev:

Ime naselja navajamo zapisano tako, kot je zapisano v Krajevnem leksikonu LRS (Ljubljana 1954 —) in dodatkih. Ime-

nu naselja dodajamo rimsko številko regije in arabsko številko nekdanje občine, kakor so zapisane v Arheoloških najdiščih Slovenije (Ljubljana 1975), pa tudi ime sedanje občine. V primeru, kjer sta stara in sedanja občina isti, opuščamo ime občine kot tudi celotno označevanje pri imenih, ki so v poročilih večkrat ponovljena, pri podatkih o negativnih posegih pa oznako arheološke regije. Imena zaselkov in ledin ter po eno parcelno številko označujemo z debelejšim tiskom.

NEOLITIK IN ENEOLITIK

BOROVNICA, VIII, 2, Vič-Rudnik. — Alojz Berglez, p. d. pri Joklu, Blatna Brezovica 21, je povedal, da je 1960 na ledini **Na Blatih** izkopal lonček z enim ročajem (najdba je v NMLj., cf. VS 8, 1960—61, 189). Poleg posode je bilo tudi oglje. Najdišče leži na l. bregu Borovničice, j. od Ljubljance, v smeri Kamina (v Bevkah), nekđ. železniški viadukt v Borovnici. — D. V.

BLATNA BREZOVICA, VIII, 43. — Dne 29. 4. 1977 sem obhodil zemljišče mostišča **Na Dniškem**. Ledina obsega d. breg **Lipovškega grabna** z Lenarčičovo parcelo, na kateri je izkopal J. Korošec (parc. št. 408, k. o. Blatna Brezovica). Zemljišče je travniško, barsko. Od 3—4 m jarka proti J se pozna plitva vdolbina, poraščena z ostro močvirsko travo (prostor izkopavanja leta 1953). Na l. bregu jarka so ozke travniške parcele, ločene z odvodnimi jarki »mejači«. Lipovski jarek so strojno trebili 1976 in izmetano zemljo pustili nezravnano na d. bregu jarka. V močno zaraščenih kupih prsti sem našel nekaj ostalin mostiščarske kulture. V d. preseku jarka se na nekaj mestih jasno razloči plast polzarice. Našel sem oglje, lončene črepe in kremenov odbitek s sledovi uporabe. Strojno so poglobili samo dno jarka in niso segali v preseke, kjer je še nedotaknjena plast z ostalinami iz mostiščarskega časa. Na l. bregu Lipovškega jarka raste prav na mestu mostišča skupina 5 mladih jelš in vrbovje. Zemljišče na s. strani jarka je ravno, na j. pa nekoliko dvignjeno. Poševna stranica brega sega ok. 10 m proč od jarka, nakar se svet izravna. Na dnu Lipovškega jarka nisem zasledil mostiščarskih ostalin.

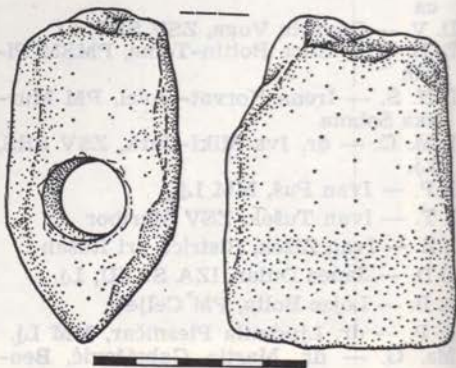
Jože Pleško, p. d. pri Kotavlu, Blatna Brezovica 54, je povedal, da je S. Petrič

našel predmete iz časa »mostiščarjev« v **Lipovškem grabnu**.

Na svetu **Za Meznarijo**, j. od blatnobrezoviške cerkve, so dobili v tleh kole. Parcela je last Franca Umeka iz Blatne Brezovice (povedal J. Pleško).

Aprila 1977 sem na ledini **Pod Njivo**, na sz. vnožju osamelca, na površju njiv odkril številne odbitke in orodja iz kremenca, odlomke starih živalskih kosti ter koliščarske lončenine. Gre za sledove naselja na ozkem, v barje pomaknjenem nekđ. otoškem pomolu, ki obsega parc. št. 2529, 2534, 2535, 2536 in 2443 k. o. Blatna Brezovica. — D. V.

GORJANE, XII, 17, Šmarje pri Jelšah. — Na njivi pri Kuneju, zaselek **Železno**, najdena kamnita sekira iz serpentina, svetlo zelene barve. Sekira je delno poškodovana. Dl. 8 cm, š. 5,6 cm, pr. luknje 2 cm. Hrani jo Osnovna šola Kozje (sl. 1). — S. C.

Sl. 1 Gorjane, zaselek Železno — kamnita sekira
Fig. 1 Gorjane, the hamlet of Železno. A stone axe

IG, VIII, 11, Lj. Vič-Rudnik. — Tone Kozin, p. d. Kozin, Kot 9, je kot sedemleten deček videl na njihovem svetu na **Gornjem Mostišču** »lesene kole«. Bili so zabiti pokonci in moleli ok. »pol metra« iz tal. Oče T. Kozina je pravil, da so ti koli še iz časa »mostiščarjev«. Ledina obsega zemljišče j. od Maharske ceste. Parcela, kjer so koli, je last Kozinovih in leži v bližini škofeljske ceste, na njeni z. strani; od tod vodi proti Maharskemu grabnu, na koncu Lazov, kolovoz Srednji štrandon.

T. Kozin je tudi povedal, da zemljišču, kjer izkopava T. Bregant (npr. cf. VS 21, 1977, 166 ss) pravijo **Spodnje Mostišče**. Ledinsko ime zajema barske travnike med Ižico, Maharskim grabnom (Strojanovo vodo) in Maharsko cesto.

Ob ogledu **Maharskega grabna** 21. 9. 1976 sem opazil na obeh straneh betonskega mostu, po katerem je izpeljana Maharska cesta, v ok. 0,50 m gl. vodi številne navpično zabite kole, s premerom 10—20 centimetrov in še čez. Na v. strani mostu so koli zabiti nekoliko poševno. Nedvomno gre za mostišče, pri Meliku označeno kot Dežmanovo mostišče V (prim. Ljublj. mostiščarsko jezero etc. [1946] 75 s, karta 2) na kolenu Strojanove vode ali Maharskega grabna, na meji Spodnjega ali Malega Mostišča in Mahov. — D. V.

Maharski prekop. Dosedanja raziskovanja (leta 1970, 1972, 1973, 1974 in 1976) so zajela predel naselbine z dvema arhitektonskima elementoma, in sicer j. predel ploščadi naselbine z odkritimi štirimi hišami (H₂—H₅) in zajetnim obrobjem H₁ ter povezovalnim sistemom — mostovžem, ki je nakazoval povezavo po suhi poti z bližnjim sosednjim koliščem na z. predelu sosednje j. parcele. Kolišče je bilo ob z. bregu tekoče vode, domnevne struge stare Išce. Zato je bilo v obrobje ploščadi kolišča zavarovano pred vodnim tokom z močnim obrambnim sistemom, medtem ko je z. rob ploščadi ležal ob mirni stoječi vodi. Dosedanje ugotovitve so pokazale, da je ta položaj ob mirni vodi omogočal dostop na kolišče in oblikovanje doslej odkritega z. obrobja kolišča je to domnevo potrjevalo.

Zaradi teh opazanj so bila raziskovanja 1977 usmerjena predvsem k temu problemu. Neposredno z. od sedaj raziskanega predela naselbine je bilo raziskanih 14 kv. (9 kv. 4 × 4 m in 5 kv. 4 × 5 m). S. predel z. obrobja kolišča že po konfiguraciji terena na površini kaže, da se je naselbina naglo in močno širila v z. smer, zato smo

raziskali večjo površino prav na tem predelu, medtem ko je bolj j. predel obrobja kolišča že po dosedanjih raziskavah kazal, da mora biti njegov rob v neposredni bližini, zato je raziskovanje zajelo le 5 kv. Na tem j. predelu smo v celoti odkrili pravokotno oblikovan pomol š. 10 m in gl. 8 m. Ta pomol je drugi v vrsti. Prvi je še bolj j., š. 6 m, in je bil na skrajnem j. delu dostopen z mostovža, medtem ko se je s celotno v. stranjo naslanjal na valobran. Pomola sta bila med seboj oddaljena 6 m. Ta razdalja 6 m in gl. 8 m je bila razpoložljiva površina v smislu pristanišča oziroma dostopa na notranjost ploščadi kolišča.

V s. predelu obrobja kolišča smo v celoti odkrili hišo 6, deloma zajeto že pri raziskovanjih 1976. leta. Je pravokotne oblike (3 × 4 m), s pravokotnim izrastkom na jv. strani, dl. 2,4 m in š. 2 m. Močna plast žganine na njenem zbitem ilovnatem podu, ki je mestoma rdeče pečen, zoglenela bruna, ki so verjetno ostanek strešne konstrukcije ter dvakrat prežgana keramika kažejo, da je stavba po vsej verjetnosti pogorela. V skrajnem sz. vogalu izkopnega polja smo zadeli na vrhu plasti s kulturnimi ostanki ležečo plast ilovice mestoma prežgano, ki pa se širi še s. in z. izven izkopnega polja. Zaenkrat ni mogoče soditi ali smo tod zadeli na obrobje še ene stavbne enote.

Tako kot smo predvidevali že po sami konfiguraciji terena tega z. predela, se je tudi z raziskovanji izkazalo, da se kolišče močno in naglo širi proti Z. in tako še nismo dosegli na tem predelu njegovega z. obrobja. Po celotni razporeditvi navpičnih kolov sodimo, da bomo tudi tod ugotovili pravokotni pomol, kar potrjuje tudi presledek, š. ca. 8 m in gl. 8 m brez navpičnih kolov, ki loči drugi pomol od predvidenega tretjega pomola. Po vsem ugotovljenem vidimo, da je bil z. rob kolišča v rabi kot pristanišče s pomoli in med njimi zavarovani pristani — organiziran pristajalni sistem ob mirni oziroma stoječi vodi. Verjetno je bil dostop v ta predel na mestu priključka mostovža z j. pomolom tam, kjer smo pri raziskovanjih 1973 in 1974 mogli predvidevati celo neko dvizno brv. Vprašanje je, ali nam celoten ugotovljen sistem dosedaj raziskanega predela kolišča, tako celoten v. fortifikacijski sistem, varovan dostop med mostovžem in j. ploščadjo pa celoten z. pristajalni sistem in nenazadnje lokacija vrste predmetov, ki so mogli biti ali pa bili orožje, ne kažejo, da bomo morali v koliščih videti tudi vojaško branjena naselja? — T. B.

NERADNOVCI. XX, 7, Murska Sobota.

— Kardoš Oskar, Neradnovci 10, je povedal, da so pred leti pri podiranju stare hiše na mestu sedanje našli v kladu del kamnite sekire, temne barve, z luknjo na sredi. Sekiro so spet vzdali nazaj v novo hišo, kjer je še danes. Lastnik ni vedel, od kod je sekira. — I. H. S.

PODGORJE PRI PIŠECAH. XII, 15,

Brežice. — Nad manjšo dolino ob potoku Dramle sta hriba rel. vi. ok. 60 m, ki ju domačini imenujejo oba **Gradec**. Pri terenskem obhodu so bili najdeni številni fragmenti prazgodovinske keramike in sicer na v. strani sedla, ki leži med obema vzpetinama, sporadično tudi na vrhu obeh hribčkov (sl. 2). Na sl. 3, 1—6 je nekaj značilnejših kosov keramike.

Sl. 3,1. fragment ustja skodele iz sive, slabo prečiščene gline (vel. $12,5 \times 6$ cm). Zunanja stran je temno sive, notranja pa

svetlo sive barve. Glini je primešan droben pesek. Tri cm pod ustjem skodele je okras v obliki vertikalnih, ca. 0,5 cm dl. vtisov.

Sl. 3,2. fragment dna lonca, sivo rjave barve (vel. $3,5 \times 3,5$ cm). Glini je primešan droben pesek.

Sl. 3,3. fragment rjavo sive posode (vel. 5×3 cm) s slabo vidnim apliciranim, približno 1 cm š. rebrom. Glini je primešan droben pesek.

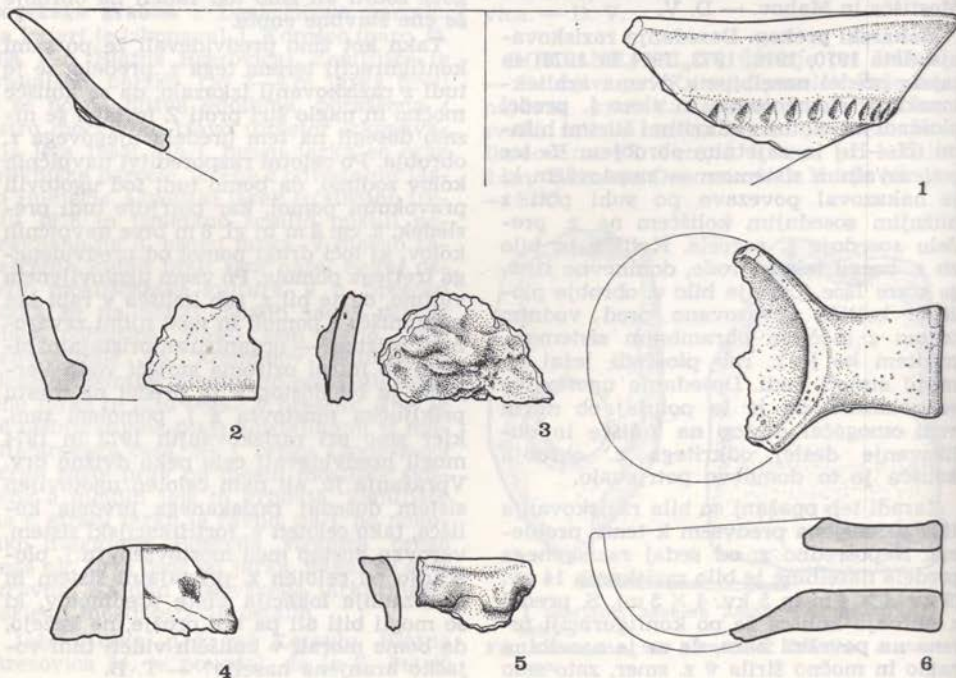
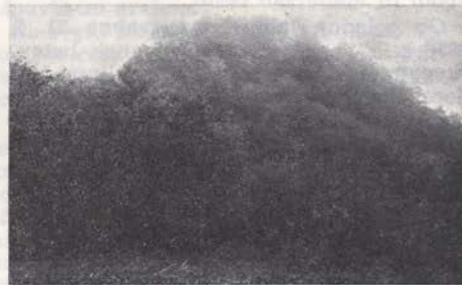
Sl. 3,4. fragment vijčka (vel. $5 \times 2,5$ cm) sivo rjave barve z luknjo (pr. 1 cm).

Sl. 3,5. fragment ustja temno sive posojaj ravno zaključeno, poteka 1 cm š., zobčast ornament.

Sl. 3,6. fragment glinaste zajemalke (vel. $6,5 \times 6$ cm) s prevotljenim tulcem (pr. od-

Sl. 2-3 Podgorje pri Pišecah — sedlo in južni vrh Gradca, eneolitjskega, podrobneje nepredeljenega prazgodovinskega najdišča, in (spodaj) površinske eneolitjske in prazgodovinske najdbe z Gradca

Fig. 2-3 Podgorje near Pišcece. The pass and the southern peak of Gradec, an eneolithic, nearer undefined prehistoric site, and (below) the surface eneolithic and other prehistoric finds

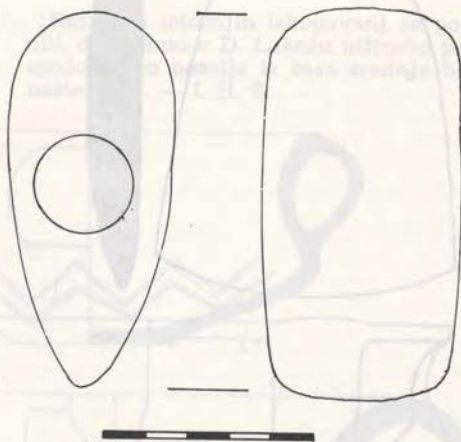

prtine 1,2 cm). Je svetlo sive barve, na več straneh so vidni ostanki rjavkastega premaza. Glina je pomešana z grobim peskom.

Poleg keramike smo našli tudi koščke hišnega lepa in oglja. Vsi najdeni fragmenti keramike pripadajo prazgodovinskemu času, a podrobneje niso določljivi. Časovno preciziran je le del eneolitske glinaste zajemalke s prevotljenim tulcem.

Zanimivo bi bilo ugotoviti, ali pripada temu najdišču kamnita sekira, omenjena v ANSL, 256, pod tem krajem. — S. C.

PUCONCI, XX, 14, M. Sobota. — V vasi sem izvedela, da Kuhar Kalman, Pucenci 76, hrani kamnito sekiro. Sekiro, že četrto iz te vasi sem pridobila za muzej (inv. št. 355): dl. 9 cm, iz zelenkaste kamenine, na sredi preluknjana. Lastnik jo je našel pri oranju na svoji njivi **Rim**, v. od Pucotec (sl. 4). — I. H. Š.

Sl. 4 Pucenci — kamnita sekira
Fig. 4 Pucenci — a stone axe

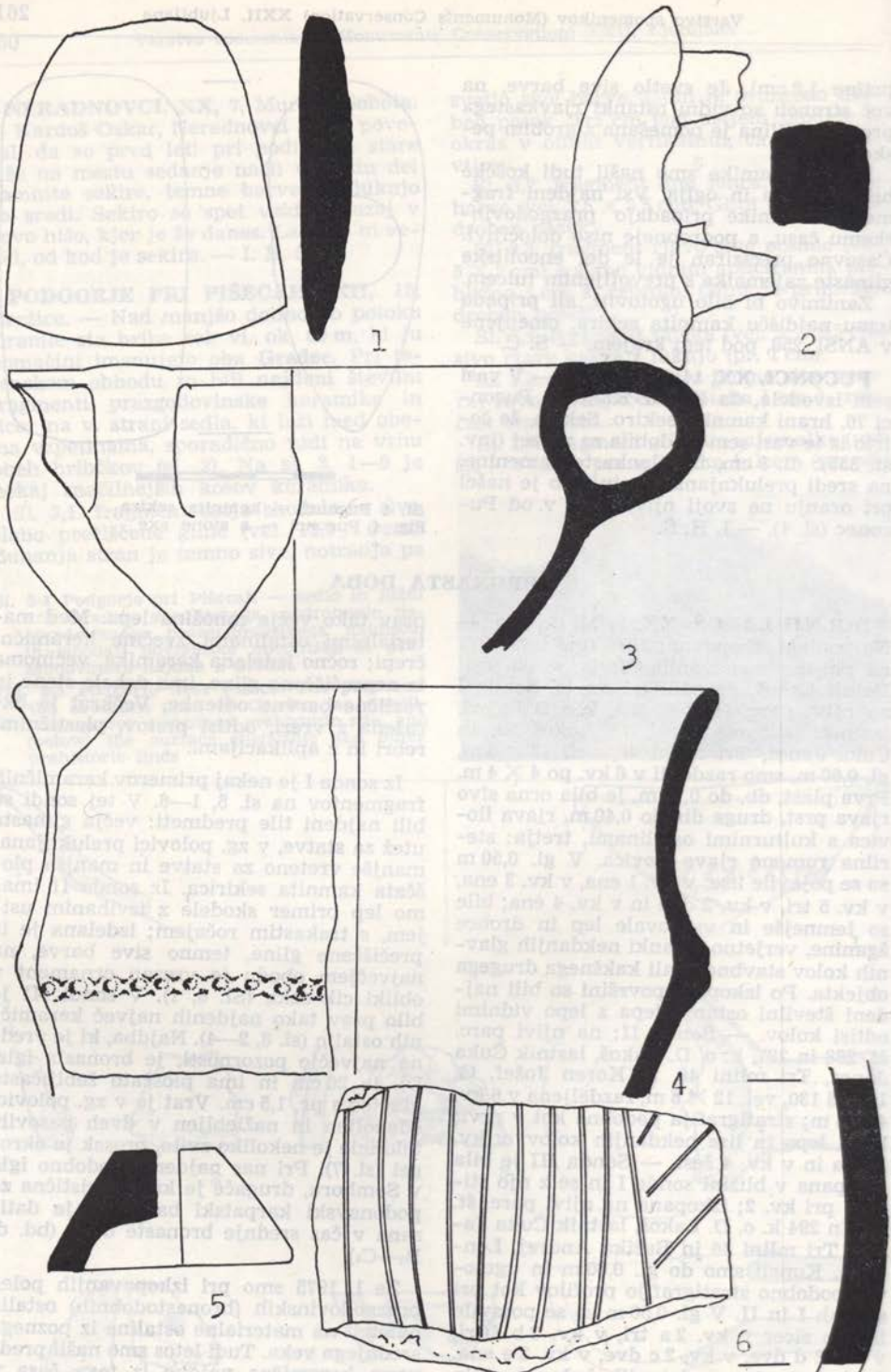
BRONASTA DOBA

DOLJNI LAKOŠ, XX, 9, M. Sobota. — Na podlagi izkopavanj 1975 smo leta 1977 na poljih, imenovanih **Oloris**, s. od vasi Dolnji Lakoš, naredili tri sonde. Sonda I na njivi parc. št. 296, 295, k. o. D. Lakoš, lastnik Szunyog Pavel, D. Lakoš 59, in Čuka Janez, Tri mlini 46, vel. 12×8 m, gl. 0,60 m, smo razdelili v 6 kv. po 4×4 m. Prva plast, db. do 0,10 m, je bila orna sivo rjava prst, druga db. do 0,40 m, rjava ilovica s kulturnimi ostalinami, tretja: sterilna rumeno rjava ilovica. V gl. 0,50 m so se pojavile lise: v kv. 1 ena, v kv. 3 ena, v kv. 5 tri, v kv. 2 dve in v kv. 4 ena; bile so temnejše in vsebovale lep in drobce žganine, verjetno ostanki nekdanjih glavnih kolov stavbnega ali kakšnega drugega objekta. Po izkopani površini so bili najdeni številni ostanki lepa z lepo vidnimi odtisi kolov. — Sonda II: na njivi parc. št. 288 in 287, k. o. D. Lakoš, lastnik Čuka Janez, Tri mlini 46, in Koren Jožef, G. Lakoš 130, vel. 12×8 m, razdeljena v 6 kv. 4×4 m; stratigrafija podobna kot v prvi; kosci lepa in lise nekdanjih kolov: v kv. 1 ena in v kv. 4 šest. — Sonda III je bila izkopana v bližini sonde I in se z njo stikala pri kv. 2; izkopana na njivi parc. št. 295 in 294 k. o. D. Lakoš, lastnik Čuka Janez, Tri mlini 46 in Bažika Andrej, Lendava. Kopali smo do gl. 0,60 m in ugotovili podobno stratigrafijo profilov kot pri sondah I in II. V gl. 0,50 m so se pojavile lise in sicer v kv. 2 a tri, v kv. 2 b štiri, v kv. 2 d dve, v kv. 2 c dve, v kv. 2 e ena. Poleg ostankov nekdanjih kolov je bila

prav tako večja množina lepa. Med materialnimi ostalinami zvečine keramični črepi; ročno izdelana keramika, večinoma iz neprečiščene gline, ima debele stene in različne barvne odtiske. Večkrat je okrašena z vrezi, odtisi prstov, plastičnimi rebri in z aplikacijami.

Iz sonde I je nekaj primerov keramičnih fragmentov na sl. 5, 1—6. V tej sondi so bili najdeni tile predmeti: večja glinasta utež za statve, v zg. polovici preluknjana; manjše vreteno za statve in manjša ploščata kamnita sekirica. Iz sonde II imamo lep primer skodele z izvihanim ustjem, s trakastim ročajem; izdelana je iz prečiščene gline, temno sive barve, na največjem obodu je vrezan ornament v obliki cik-caka (Sl. 6, 1). V sondi III je bilo prav tako najdenih največ keramičnih ostalin (sl. 6, 2—4). Najdba, ki je vredna največje pozornosti, je bronasta igla. Dl. je 20 cm in ima ploščato žebličasto glavico s pr. 1,5 cm. Vrat je v zg. polovici odebeljen in nažlebljen v dveh pasovih, telo igle je nekoliko zvito, presek je okrogel (sl. 7). Pri nas najdemo podobno iglo v Somboru, drugače je karakteristična za podonavski karpatski bazen in je datirana v čas srednje bronaste dobe (bd. d. B₂—C₁).

Že l. 1975 smo pri izkopavanjih poleg prazgodovinskih (bronastodobnih) ostalin našli na materialne ostaline iz poznega srednjega veka. Tudi letos smo našli predvsem keramične najdbe iz tega časa v

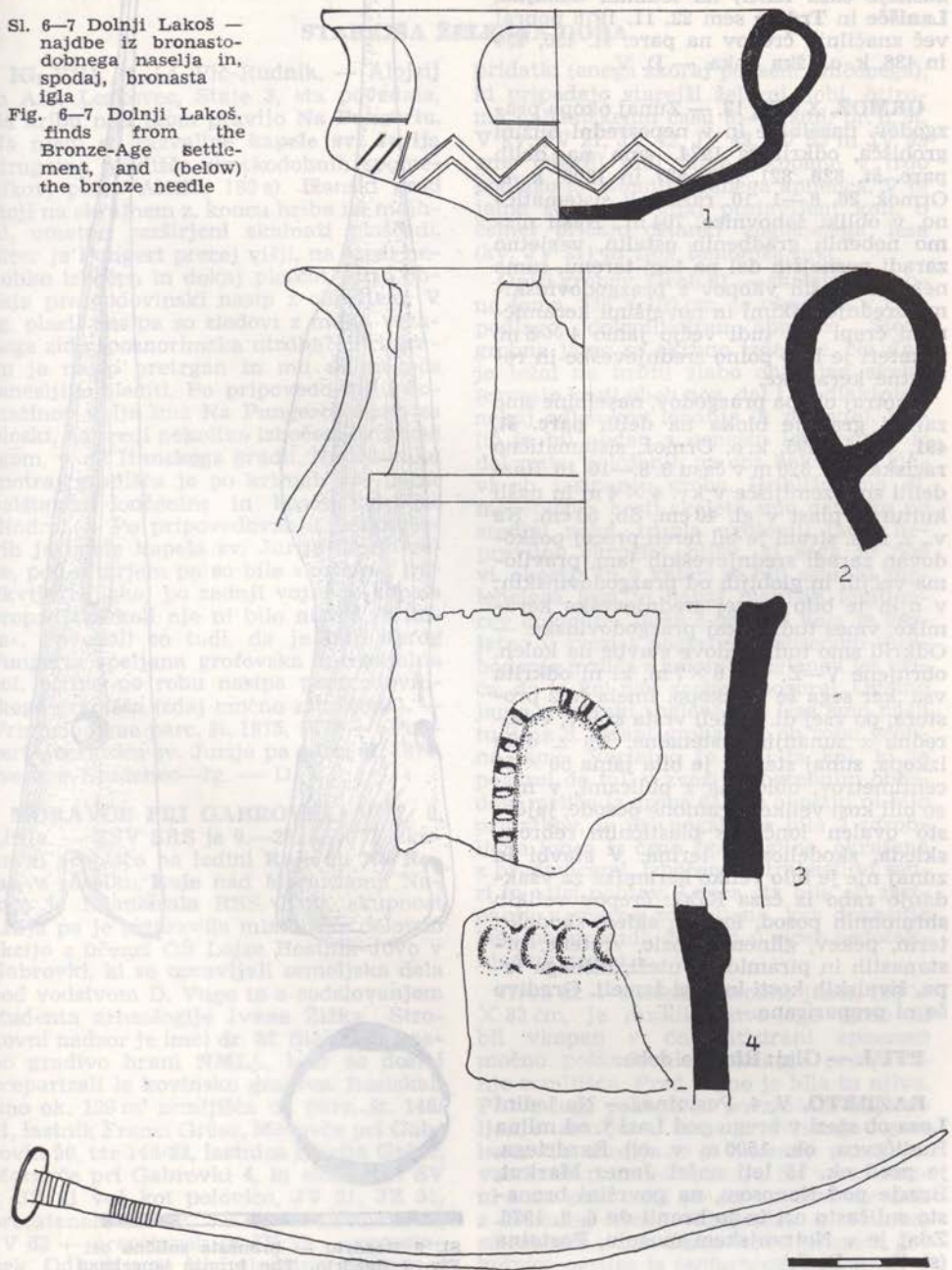
Sl. 5 Dolnji Lakoš — najdbe z bronastodobnega naselja (1, 3, 5-6 = 1:1; 2 = 1:2; 4 = 1:4)
 Fig. 5 Dolnji Lakoš. Finds from the Bronze-Age settlement (1, 3, 5-6 = 1:1; 2 = 1:2; 4 = 1:4)

sondi III. Le-te so bile s prazgodovinskimi v isti plasti in z njimi pomešane, tako da lahko sklepamo na poznejši vkop na mestu prazgodovinskega naselja.

Rezultati letošnjih izkopavanj so potrdili, da imamo v D. Lakošu nižinsko prazgodovinsko naselje iz časa srednje bronzaste dobe. — I. H. Š.

Sl. 6-7 Dolnji Lakoš — najdbe iz bronastodobnega naselja in, spodaj, bronasta igla

Fig. 6-7 Dolnji Lakoš, finds from the Bronze-Age settlement, and (below) the bronze needle

KULTURA ŽARNIH GROBIŠČ

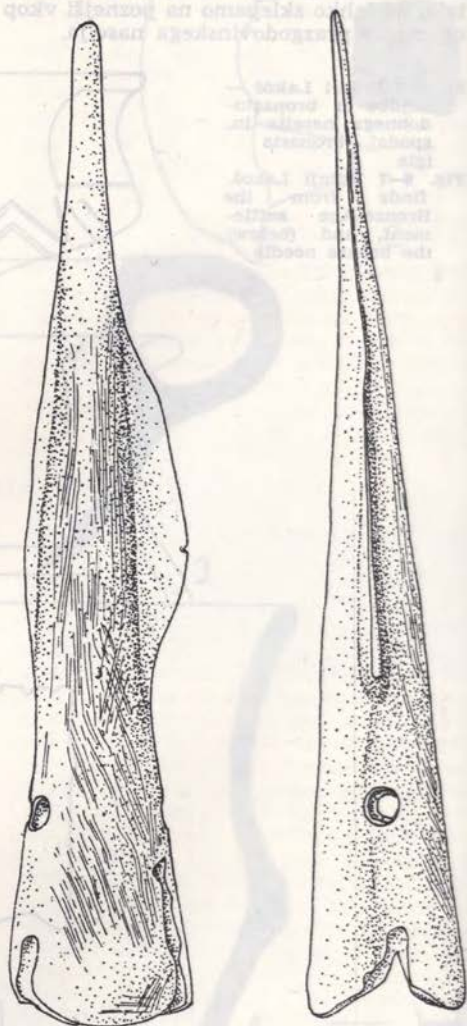
IŠKA LOKA, VIII, 11, Lj. Vič-Rudnik. — Pri ogledu zemljišča naselbina (iz najkasneje časa KŽG) na ledinah **Gmajna, Lanišče** in **Trdine** sem 22. 11. 1976 pobral več značilnih črepov na parc. št. 430, 434 in 436, k. o. Iška Loka. — D. V.

ORMOŽ, XVIII, 13. — Zunaj okopa prazgodov. naselbine in v neposredni bližini grobišča, odkritega 1974, smo na delih **parc. št. 820, 821, 826, 827** in 1303, k. o. Ormož, 26. 8.—1. 10. raziskali sistematično, v obliki šahovnice, 704 m². Našli nismo nobenih gradbenih ostalin, verjetno zaradi poznejših del na tem terenu, samo nekaj manjših vkopov s prazgodovinskimi, srednjeveškimi in novjšimi keramičnimi črepi kot tudi večjo jamo 4 × 5 m, v kateri je bilo polno srednjeveške in recentne keramike.

Znotraj okopa prazgodov. naselbine smo zaradi gradnje bloka na delih **parc. št. 491, 492** in 495, k. o. Ormož, sistematično raziskali ok. 320 m v času 8. 8.—10. 10. Razdelili smo zemljišče v kv. 4 × 4 m in našli kulturno plast v gl. 40 cm, db. 50 cm. Na v., z. in s. strani je bil teren precej poškodovan zaradi srednjeveških jam, praviloma večjih in globljih od prazgodovinskih; v njih je bilo precej srednjeveške keramike, vmes tudi nekaj prazgodovinske. — Odkrili smo tudi sledove stavbe na kolen, obrnjene V—Z, vel. 8 × 7 m, ki ni odkrita vsa, ker sega še iz izkopa. Imela je 2 prostora, po vsej dl. jo deli vrsta kolov, vzporedna z zunanjsima stenama. Na z. delu izkopa, zunaj stavbe, je bila jama 50 × 50 centimetrov, obložena z oblicami, v njej so bili kosi velike shrambne posode, jajčasto ovalen lonček s plastičnim rebrom, skleda, skodelica in terina. V stavbi in zunaj nje je bilo veliko keramike za vsakdanjo rabo iz časa KŽG: črepov velikih shrambnih posod, loncev, skled, skodelic, terin, pekev, glinenih kozic, vretenc, prstanastih in piramidnih uteži, hišnega lepa, živalskih kosti in kosi žrnelj. Gradivo še ni preparirano. — M. T. J.

PTUJ. — Glej: Rimska doba.

RAZDRTO, V, 4, Postojna. — Na ledini **Loza** ob stezi v bregu pod Lazi j. od mlina Hudičevca, ok. 1500 m v. od Razdrtega, je pred ok. 15 leti našel Janez Markut, Brezje pod Nanosom, na površini bronasto suličasto ost in jo hranil do 6. 3. 1976. Zdaj je v Notranjskem muzeju, Postojna (sl. 8). — B. S.

Sl. 8 Razdrto — bronasta sulična ost
Fig. 8 Razdrto. The bronze lancehead

SODINCI, XVIII, 14, Ormož. — Ana Lah, p. d. pri Semejokovih, roj. 1896, Sodinci 61, je povedala, da je bil po ljudskem izročilu na hribu **Kujzjak** grad.

Grič je z. nad vasjo, vrh je raven in gozdnat. Verjetno gre za gradišče iz obdobja KŽG, prim. ANSL, 321. — M. V.

STAREJŠA ŽELEZNA DOBA

IG, VIII, 11, Lj. Vič-Rudnik. — Alojzij in Ana Leskovec, Staje 3, sta povedala, da hribu nad Igom pravijo **Na Pungertu**. Na njem so razvaline **kapele sv. Jurija** (drugotno najdišče rimskodobnih spomenikov, prim. ANSL, 180 s). Ižanski grad stoji na skrajnem z. koncu hriba na majhni, umetno razširjeni skalnati ploščadi. Sicer je Pungert precej višji, na sredi nekoliko izbočen in dokaj ploščat. Hrib obdaja prazgodovinski nasip z obzidjem. V zg. plasti nasipa so sledovi z malto vezanega zidu (poznorimska utrdba)? Pri gradu je nasip pretrgan in mu ni mogoče zanesljivo slediti. Po pripovedovanju domačinov velja ime Na Pungertu samo za ploski, na sredi nekoliko izbočeni hrib nad Igom, v. od Ižanskega gradu. Na travniku znotraj gradišča je po krtnah vse polno halštatske lončenine in kosov železove žindre. — Po pripovedovanju Leskovečevih je imela kapela sv. Jurija lepe freske, pod oltarjem pa so bile »koščice« (relikvije?). Takoj po zadnji vojni je kapela propadla. Okoli nje ni bilo nikoli »britofa«. Povedali so tudi, da je bila okrog Pungerta speljana grofovska sprehajalna pot, očitno po robu nasipa prazgodovinskega gradišča (zdaj močno zaraščena). — Vrh hriba ima parc. št. 1875, 1877 — »Pungert«, cerkva sv. Jurija pa parc. št. 1876, vse k. o. Studenec—Ig. — D. V.

pridatki (enega skoraj povsem uničenega), ki pripadajo starejši železni dobi, oziroma halštatskemu času 6.—5. stol. pr. n. št. V kv. JV 21, JV 42, JV 43, JV 52 in JV 53 smo odkrili tudi jame, vkopane v trdo podlago iz dolomitiziranega apnenca. V te jame so bili nekdanj postavljeni koli, o čemer pričajo ostanke zoglenelega lesa (kv. JV 21) in fina temnejša prst.

Opisi grobov. **Grob 61 — skeletni.** Grobna jama, 325 × 100 cm, je vkopana v trdo podlago, dolomitiziran apnenec. Stene grobne jame so skrbno izdelane. Na dnu je ležal na hrbtu slabo ohranjen skelet (cevastе kosti obeh nog, del 1. podlaktnice, nekaj odlomkov lobanje in zobovje). Mrlič je bil obdan z vencem lomljencev iz dolomita, položenih na oba boka in h glavi ob zasipanju groba. Približno na dl. medeničnih kosti skeleta smo natanko na sredini nekđ. trupla ugotovili jamo nepravilne okrogle oblike, ki sega že pod vi. okostja in v kateri so bili ostanke zoglenelega lesa in nekaj manjših lomljencev dolomita. Jama z ostanke kola je verjetno v zvezi s pogrebnim obredom (prebodenje mrliča s kolom). Zogleneli les pričā, da je kol nad grobom pogorel. Ovalno jamo z ostanke zoglenelega lesa smo našli tudi na d. strani groba, tik ob robu grobne jame. Verjetno je tudi ta kol, ki je pogorel do tal, v zvezi s pogrebnim obredom mrliča iz groba 61. Ob okostju ni bilo pridatkov, le pri nogah sta bila 2 zdrobljena lonca iz črno žgane gline, okrašena z bradavicami, izbočenimi trakastimi rebri in vtisi nohtov. Lonca sta bila ob zasipanju namerno zdrobljena, kar dokazuje lega posameznih črepinj v sicer nedotaknjenem grobu.

Grob 62 — skeletni. Grobno jamo, 190 × 83 cm, je zaradi plitve lege (grob ni bil vkopan v dolomitizirani apnenec) močno poškodovalo nekdanje preoravanje zemljišča. Pred vojno je bila tu njiva. Plitvo lego pokopa je povzročalo odplavljanje zemlje s temena rojskega grebena. Od okostja se je ohranilo nekaj cevastih kosti in deli lobanje. Na vsaki strani senc smo našli po en bronast obroček z zoženimi konci, okrašenimi z motivom smrekovih vejic. Okoli vratu je imela pokojnica ogrlico iz jantarjevih jagod.

MORAVČE PRI GABROVKI, VIII, 8, Litija. — ZSV SRS je 9.—23. 5. 1977 izkopal grobišče na ledini **Roje** ali **Na Rojah** v zaselku **Roje** nad Moravčami. Nalogo je financirala RSS, Kult. skupnost Litija pa je pripravila mladinsko delovno akcijo z učenci OŠ Lojze Hostnik-Jovo v Gabrovki, ki so opravljali zemeljska dela pod vodstvom D. Vuge in s sodelovanjem študenta arheologije Ivana Žižka. Strokovni nadzor je imel dr. M. Slabe. Izkopano gradivo hrani NMLj., kjer so doslej preparirali le kovinsko gradivo. Raziskali smo ok. 120 m² zemljišča na parc. št. 146/21, lastnik Franci Grčar, Moravče pri Gabrovki 50, ter 146/22, lastnica Marija Grčar, Moravče pri Gabrovki 4, in sicer kv.: SV 1, JZ 21 več kot polovico, JV 21, JZ 31, preostanek, JV 52, JV 53 — preostanek, JV 63 — preostanek in JV 73 — preostanek. Odkrili smo štiri skeletne grobove s

Grob 63 — skeletni. Skoraj povsem uničena grobna jama leži nad grobom 64. Ohranili sta se le cevasti kosti obeh golenic in ena piščal. V ostanku groba smo našli odlomek bronaste pločevine in drobce oglenine.

Grob 64 — skeletni. Grobna jama, 350 × 95 cm, je skrbno vsekana v trdo podlago, dolomitiziran apnenec. Na d. strani okostja in pri glavi je obloga iz večjih in

Sl. 9 Moravče pri Gabrovki, zaselek Roje — halštatski skeletni grob št. 64

Fig. 9 Moravče near Gabrovka, the Roje hamlet. The Hallstatt skeleton grave No. 64

manjših lomljencev dolomita. Mrlič je bil položen vznak z iztegnjenimi nogami. Ohranile so se cevaste kosti obeh nog, deli cevastih kosti rok in deli lobanje. Na dnu grobne jame smo našli bolj mastno in temno ilovnato prst (verjetno je bila takšna sestava prsti na Rojah pred erozijo), pomešano s sprhnelimi ostanki organskega tkiva mrliča. Na d. ramenu okostja smo odkrili drobec bronca, na 1. strani nekdanjega mrličevega trebuha železno pasno spono rombaste oblike. Pri nogah okostja so bili položeni železen nožiček, glinena ponev z navpično prevrtanim ročajem in glinena trebušasta lonca, okrašena podobno kot zdrobljeni posodi iz groba 61. Vse tri lončene posode so sorazmerno dobro ohranjene, samo malo potlačene zaradi pritiska zemlje (sl. 9).

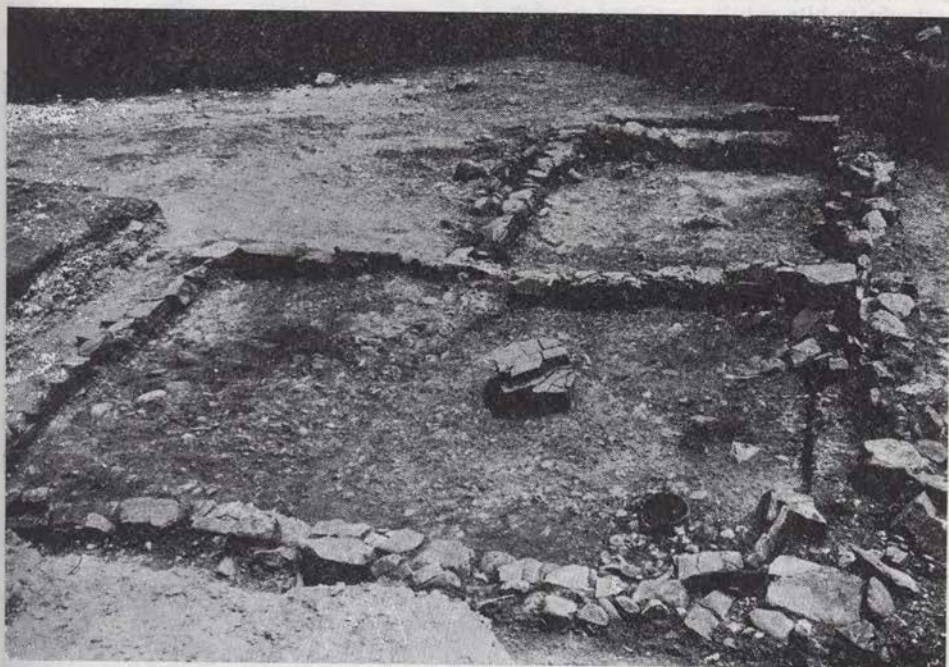
Grobova 61 in 64 sta globoko vkopana v trda tla in ležita v smeri SZ—JV, z glavo proti JV in obrazom proti SZ. Grob 62 ima smer V—Z, z glavo proti V in obrazom proti Z. Uničeni grob 63 (oranje) je verjetno ležal v isti smeri kot 62. Grobova 61 in 64 pripadata istemu času, 6. stoletju pr. n. š. Datacija sloni na značilnih podatkih groba 64. Grobova 63 in 64 sta stratigrafsko že mlajša, saj ležita nad omenjenima grobovoma (grob 63!) in v povsem drugi smeri. Sta še vedno prazgodovinska, halštatska. Na tem delu grobišča imamo opraviti torej z redko navpično stratigrafijo planih grobov, v našem primeru halštatskih. Glede na prdatke groba 62 je zdaj možna le okvirna datacija v okviru starejše železne dobe. Gre za nekoliko mlajše pokope kot pri grobovih 61 in 64.

Razpored jam za kole na prostoru grobišča v obrisih kaže nekakšen tloris. Morda gre za arhitekturo, povezano z namensko izrabo prostora, tj. grobiščem. Zai nimamo arheoloških najdb. Sledovi so verjetno izginili ob izpiranju tal v deževju in kasneje ob oranju.

Večina letos raziskanega prostora na grobišču je prazna. Skupini skeletnih grobov III in žarnih grobov II smo omejili na J, JV in delno na S. Neraziskana ostajata še kv. JV 11 in JV 12. Po načrtu grobišča je razvidno, da se grobovi verjetno nadaljujejo proti SZ (morda nadaljevanje halštatskih pokopov). Nejasno je, kako je s s. mejo tega dela grobišča. Raven prostor je bil za pokopavanje nedvomno primeren. Prazen kv. SV 1 dokazuje, da je bila na tem mestu verjetno večja vrzel med posameznimi grobovi. — D. V.

MOST NA SOČI, I, 7, Tolmin. — Arheološka izkopavanja leta 1977 so zajela vse območje, predvideno za pozidavo z zaidalnim načrtom iz 1971: 11 gradbenih parcel na površini $110 \times$ (največ) 50 m. Izkopanih je bilo 16 sondažnih jarkov, š. 2 m, dl. je bila odvisna od terena. Vsako gradbeno parcelo smo prerezali z 2 sondama, povsod, kjer smo v sondah ugotovili zanesljive stavbne ostaline, pa izkope razširili, tako da so zajeli arheološke objekte v celoti. Območje halštatskodobne

čerke L, dvoprostorna, dve gradbeni stopnji; tloris starejše je ohranjen v celoti, velikost prostorov $3,96 \times 2,75$ m in $2,12 \times 2,95$ m (sl. 10); v manjšem je bilo v izraziti ruševini obilo odlomkov ornamentiranega glinastega ometa (sl. 11), glinasti podstavni svitki, lončenina; mlajša stopnja tega objekta je bila zgrajena v nekoliko povečanem tlorisu na poravnanih ruševinah starejše stavbe. Temelj je nizek suhi zid v kombinaciji s temeljem iz ene vrste ploščatih kamnov (sl. 10—11).

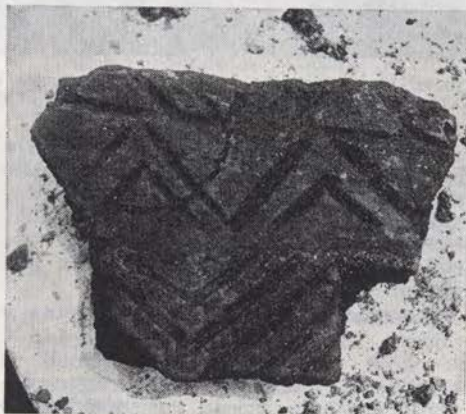
Sl. 10—11 Most na Soči — tloris prve faze halštatske hiše 3 in (spodaj) del ornamentiranega glinastega ometa

Fig. 10—11 Most na Soči. The ground-plan of the first phase of the Hallstatt house No. 3, and (below) a piece of the decorated clay plastering

hiše 3 smo s sondami raziskali že leta 1974.

Odkrili smo 9 halštatskih objektov in jih 6 tudi raziskali: hiše 3, 5, 6, 7, 8, 9. Odkrili in raziskali smo tudi tloris enega latenskodobnega objekta in dveh rimskodobnih stavb; v eni izmed teh je bila gradbena jama ob nosilnih zidovih zasuta z izrazito latenskodobno stavbno ruševino.

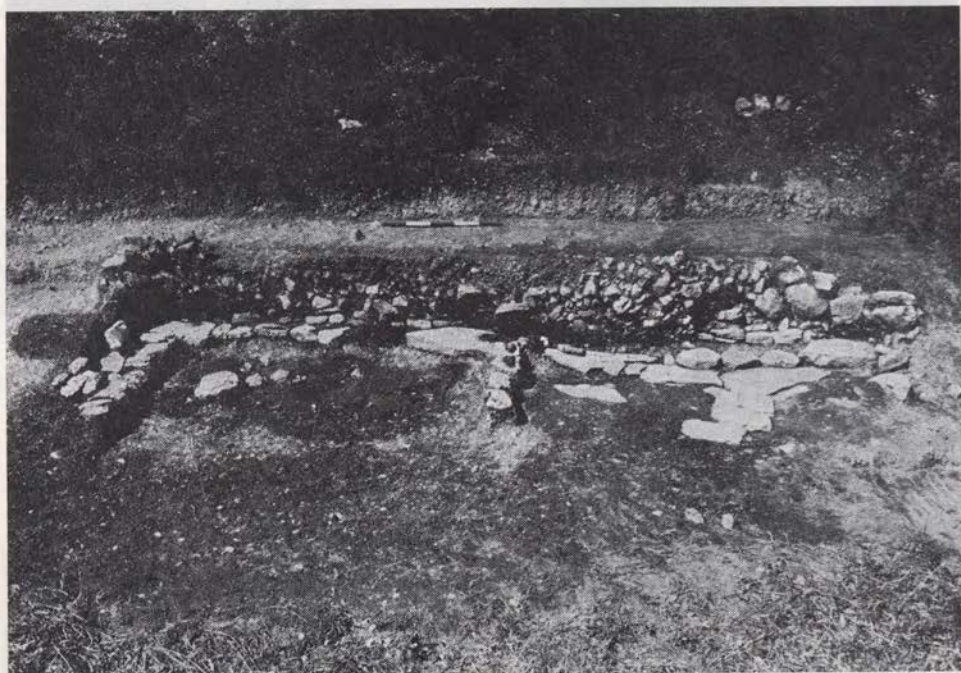
Halštatskodobna hiša 3: tloris v obliki

Halštatskodobna hiša 5: ohranjen je le del hišnega tlorisa in sicer tam, kjer je bila hiša najgloblje poglobljena v pobočje: dvoprostorna, zanesljiva je d. s. stene, to je 6,20 m (notranjost 5,20 m), ohranjena š. od 100 cm do 190 cm (sl. 12). V v. prostoru, š. 2,25 m, je bil tlak iz lomljenih neobdelanih kamnitih plošč, v drugem prostoru, š. tudi 2,25 m, pa iz sphane zemlje. Na kamnitem temelju iz ene vrste ploščatih kamnov so bili ohranjeni deli zoglenelih vodoravnih brun. Drenažni zid grajen na suho. Poleg odlomkov stavbnih sestavin je bila v hiši 5 najdena importirana keramika (sl. 12).

z ostalinami hišne konstrukcije; v ruševinah odlomki lončenine in bronasta fibula, certoška različica. V ruševine te hiše je bila vkopana jama (pr. 0,80 m), v kateri so bili odlomki bronaste posode in žitarice.

Halštatskodobna hiša 8: pravokotna v tlorisu, ohranjena ni bila deloma le njena jz. stena, velikost 6,20 × 3,10 m, velikost prostorov 1,40—3,50—1,30 m × 3,10 metrov; dve gradbeni stopnji; tlak je le v enem prostoru zanesljivo iz sphane zemlje (sl. 13). Temelj grajen iz ene lege ploščatih kamnov, na temelju ostaline zoglenelih vodoravnih brun, tudi na te-

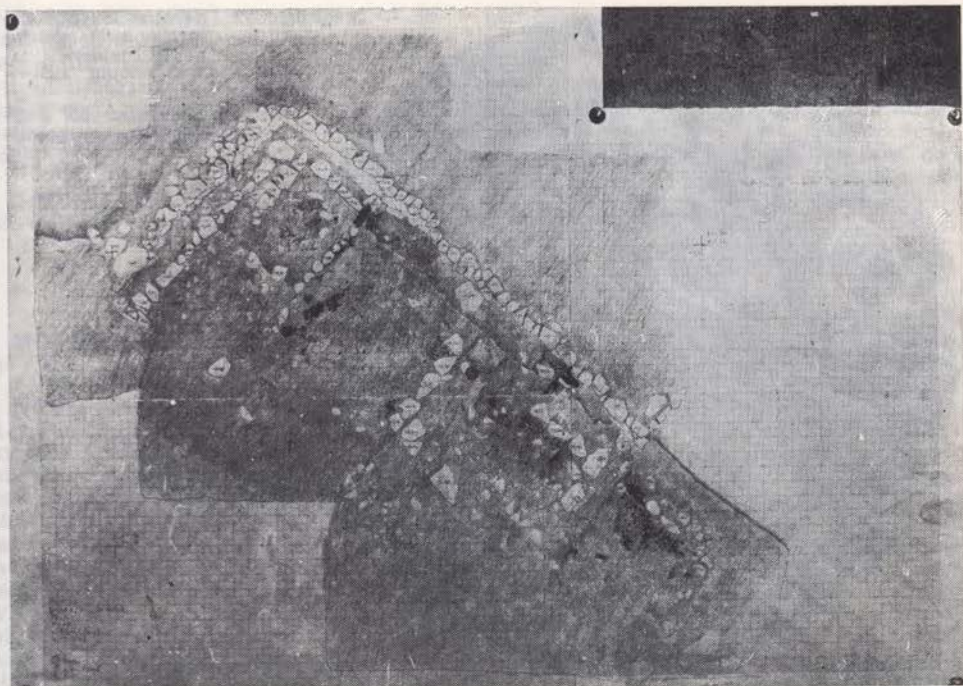
Sl. 12 Most na Soči — ohranjeni del tlorisa halštatske hiše 5
Fig. 12 Most na Soči. The preserved part of the ground-plan of the Hallstatt house No. 5

Halštatska hiša 6: večji del tega objekta je bilo uničenega z gradnjo rimskodobne stavbe (sonda 2—3), tako da so se ohranile le ruševinske stavbne prvine, po katerih je bilo moč zanesljivo soditi o obstoju halštatskodobnega objekta na tem mestu.

Halštatskodobna hiša 7: pravokotna v tlorisu, enoprostorna, velikost 4,40 × (okoli) 3,50 m, suhozidni temelj v kombinaciji s temeljem in ene vrste ploščatih kamnov; izraziti ruševinski zasip

melju predelanih sten. Drenažni zid je grajen kot suhi zid, v času življenja v stavbi je bil popravljen. V izrazitem ruševinskem zasipu je bilo obilo stavbnih — gradbenih prvin (omet, les), lončenina pretežno v odlomkih in pa bronasta fibula, različica kačastih fibul.

Halštatska hiša 9: ohranjen je bil le fragment te stavbe, velik 1,50 × 1,50 m in to sv. vogal hiše, ves preostali del je bil uničen z gradnjo Ha hiše 8; po načinu

Sl. 13 Most na Soči — terenska risba tlorisa halštatske hiše 8
Fig. 13 Most na Soči. The »on the spot« made ground-plan of the Hallstatt house No. 8

gradnje se ne loči od ostalih halštatskih objektov.

Latenskodobni objekt: tlorisna zasnova objekta in usmeritev povsem posnema halštatskodobne vzore, sorodna je tudi gradnja sama, vendar je kvalitetno bistveno revnejša; velikost $6,90 \times$ (okoli) $4,80$ m. Pretežno ruševinsko stavbno gradivo je vsebovalo tudi steklene jagode, srednjelatenski fibuli, odlomke grafitne in na lončarskem vretenu narejene lončnine. Zanesljiva opredelitev v idrijsko kulturno skupino.

V ruševinskem zasipu gradbene jame rimskodobne stavbe (sonda 2—3) je bilo primešane tudi precej polomljene lončnine, orodje, odlomki bronastega nakita in masivnih predmetov hišne opreme, mnogo kolobarjastih steklenih jagod in trije keltski srebrniki, ki so verjetna ostalina večje množine shranjenega denarja v latenskodobni stavbi, ki je bila z gradnjo rimskodobnega objekta porušena. Novci so zaenkrat tudi najbolj oprijemljiv datacijski element (zahodnonoriški tip, okoli 60 pr. n. š.) (sl. 14).

Povsem drugačne dimenzije dobiva z novimi objekti tudi rimskodobna poselitev Mosta na Soči, predvsem kvaliteta gradnje in dokajšnje razkošje niso elementi obrobnosti in odmaknjenosti. Z gradnjo t. i. hiše z ognjišči je bil uničen latenskodobni objekt in Ha hiša 6. Obodne stene te stavbe, velike $8,20 \times$ (okoli) $8,20$ m, so se ohranile do $1,40$ m vi. V notranjosti objekta sta bili ohranjeni dve odprti ognjišči.

Druga rimskodobna stavba je imela razgibano notranjo razdelitev, v bivanjskem delu dva prostora, povezana s »kopalnico«, katere kurišče pod vododržnim tlakom je imelo odprtino na dvorišče; na dvorišču sta bili v steni ob kurišču »kopalnice« dve niši, potem pa še odprto ognjišče in štirje podstavki (zidani) za stebre strešne konstrukcije. Oba rimskodobna objekta sodita (po oceni) v 2.—3. stol. n. š., ohranjata halštatskodobni način gradnje, ob uporabi malte seveda in tudi orientacijo. — D. S.

RABELČJA VAS (Ptuj). Glej: Rimskodobna, Ptuj.

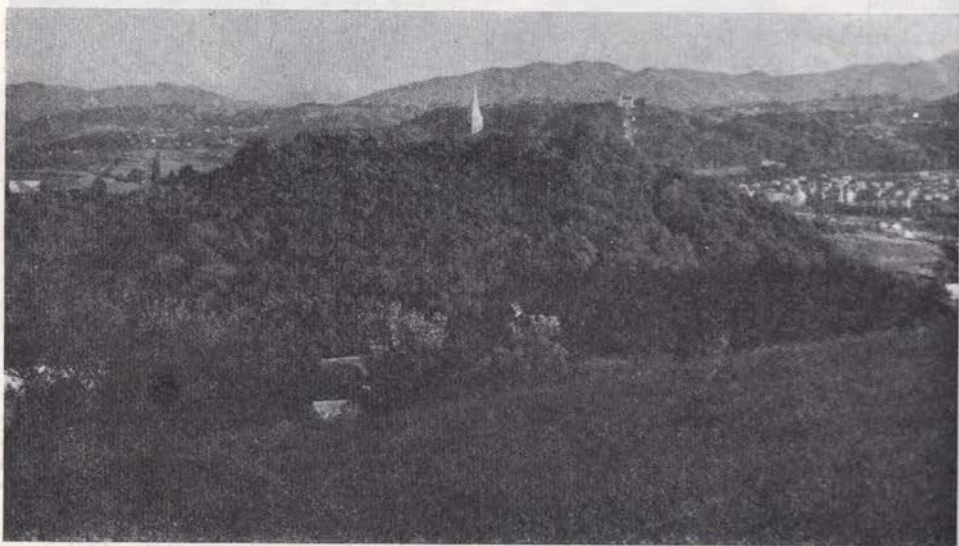

Sl. 14 Most na Soči — sonda 2-3: keltski novček, najden v la-tenskodobni ruševini

Fig. 14 Most na Soči. From the test trench No. 3: a Celtic coin, found in the La Tène Age ruin

SOTENSKO PRI ŠMARJU PRI JEL-ŠAH, XVI, 31. — Na hribu Sv. Miklavž, 360 m n. m., smo odkrili gradišče, 150 × 90 m, ki ga najdene črepinje datirajo v

halštatsko obdobje. Poleg črepinj so bili najdeni tudi kremenovi odbitki. Okop je lepo viden predvsem na s. in v. strani, na j. strani pa povsem uničen (sl. 15). — S. C.

Sl. 15 Sotensko pri Šmarju — halštatsko gradišče pri Sv. Miklavžu s severne strani
Fig. 15 Sotensko near Šmarje pri Jelšah. The Hallstatt hillfort by St Nicholas, from the north

VINJI VRH, IX, 15, Novo mesto. — Zaradi širjenja poti, ki gre prek s. in v. dela gradišča so ob delih leta 1977 deloma prizadeli obrambni nasip na sv. strani ob izteku ceste z naselbine, niso pa poškodovali same naselbine oziroma njenih plati. — M. S.

ZGORNJA SLIVNICA, VIII, 36, Lj. Moste-Polje. — Med Joštarjevim lazom ter

gomilama 11 in 12 pri Joštarjevi hiši je v gozdu gomila, ok. 100 m z. od ceste: sploščena, pr. ok. 7 m, vi. 1 m. Gomila je neprekopana. Leži na položnem pobočju, ki se nekoliko niže konča kot naravna terasa, nato se začne zemljišče strmo spuščati. Sodi h grobišču **Magdalenske gore**, na novem načrtu iz 1972 ni zaznamovana (prim. J. Dular - M. Guštin, VS 17-19/1, 1974, 102 ss, sl. 12). — D. V. in M. V.

MLAJŠA ŽELEZNA DOBA

MOST NA SOČI. Glej: Starejša železna doba.

NOVO MESTO, IX, 9. — V avgustu, 2.—8. in 29. 8. 1977 smo nadaljevali sistemsko izkopavanje keltsko-rimske nekropole na **Beletovem vrtu** (gradbišče stavbe Ljubljanske banke), in sicer v skrajnem jz. delu Beletovega vrta, ter tako v celoti preiskali površino te parcele, na kateri smo načrtno izkopavali že v letih 1973—1976. (VS 17—19/1, 1974, 202 s; VS 21, 238 ss). Leta 1977 smo prekopali ok. 50 m² površine in na tem prostoru odkrili nadaljnjih 14 grobov: grobovi št. 210 do 222, vsi z žganim pokopom, Večina letošnjih grobov je bila poznolatskih (La D) iz 1. stoletja pred n. š., ostali so rimski iz 1. stoletja n. š. Dva rimska groba sta bila narejena iz kamnitih plošč, vsi drugi so bili preprosti vkopi brez kamnite konstrukcije. Grob 216 s kamnitimi ploščami je bil že v preteklosti izpraznjen, vsi drugi so bili intaktni.

Grobovi so razmeroma bogati na pridatkih. Prevladujejo keramične posode zelo različnih oblik in kvalitete, med njimi sigilatni krožnik z žigom »v podplatu« italske provenience. Najdenih je bilo tudi več bronastih fibul in železen nož. Med keramičnimi posodami prevladuje pivsko posodje: veliki in mali vrči ter čaše.

Tudi letošnje izkopavanje je potrdilo že prej ugotovljeno dejstvo, da je bila poznolatsko-zgodnjerimska nekropola na Beletovem vrtu kontinuirano, brez vidne cenzure, uporabljena od začetka 1. stoletja pred n. š. do začetka 3. stoletja n. š. Grobni inventar iz te nekropole služi kot izvrsten primer neprekinjene tradicije iz zaključne faze naše prazgodovine v obdobje prvih dveh stoletij rimske okupacije v dolini Krke.

Izkopavanje sta opravila arheologa T. Knez in D. Breščak iz Dolenjskega muzeja ob sodelovanju študenta arheologi-

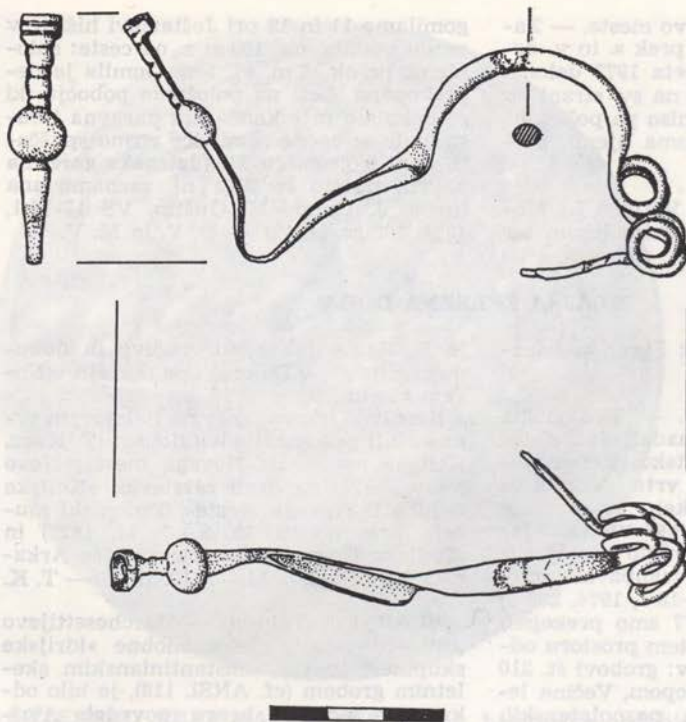
je B. Križa. Izkopano gradivo in dokumentacija sta v Dolenjskem muzeju v Novem mestu.

Rezultati izkopavanja na Beletovem vrtu so bili prikazani s katalogom (T. Knez. Keltske najdbe iz Novega mesta; Novo mesto, 1977) na dveh razstavah »Keltske najdbe iz Novega mesta« (Dolenjski muzej, Novo mesto, 16. 9.—1. 11. 1977) in »Keltsko Novo mesto« (razstavišče Arkade v Ljubljani, 9. 11.—7. 12. 1977). — T. K.

SLAP, I, 7, Tolmin. — Marchesettijevo grobišče mlajše železnodobne »idrijske skupine«, tudi s konstantinianskim skeletnim grobom (cf. ANSl, 118), je bilo odkrito na ledini **V bregu** (povedala Alojzija Kuštrin, Slap 70, rojena 1900). Travnato zemljišče, ki na zg. strani pobočja meji na gozd, leži z. od vasi, na d. strani ceste Idrija—Most na Soči, in je last Kuštrinovih, Slap 70. — D. V.

VELIKI MENGEŠ, VIII, 22, Domžale. — Ob nadzoru trase plinovoda je bila 22. 8. 1977 najdena na površini z ledinskim imenom **Drnovo** med Križem in Mengšem bronasta fibula srednjelatske sheme, dl. 8 cm, vi. 3 cm in povsem dobro ohranjena, le buldožer jo je nekoliko deformiral. Lok je vi., skoraj polkrožen in enakomerno odebeljen. Peresovina je enodelna, sestavlja jo 5 ovojev, del igle manjka. Podaljšek noge, ki se je uvijal nazaj in se pritrjeval na sredino loka (pritrjevališče je še dobro vidno), je nekoliko zravnano, na sredini ima ploščato-kroglasto odebelitev, od odebelitve do pritrjevališča pa je dvakrat astragalno profiliran. Prijemališče za lok je okrašeno z dvema prečnima zarezama (sl. 16).

Fibula v našem gradivu nima natančne paralele. Podoben visok in enakomerno odebeljen lok je bolj značilen za zgodnjelatenaste fibule (npr. iz Jezerin — Radimsky, Die Nekropole von Jezerine in Pritoka, WMBH 3, 1895, fig. 172, 199; na

Sl. 16 Veliki Mengeš —
bronasta srednjela-
tenska fibula, naj-
dena na ledini Dr-
novo

Fig. 16 Veliki Mengeš.
The bronze Middle
La Tène Age fibula,
found in the fallow
field Drnovo

V so znane podobe fibule iz Češke — J. Filip, Keltové ve Střední Evropě, Monum. Arch. 5, 1956, T XXIII, 3, 7; T XXIV z, 4; T L, 3, 6; T LIV, 9; T LV, 8; T LVIII, 6, 9, 10; T LXXXII, 1, 2 itd.; in Madžarske — I. Hunyady, Die Kelten in Karpatenbecken, Diss. Pann. II, 18 (1942, 44), T XIII, 1; T XIX, podoben lok imajo tudi fibule srednjelatenske sheme iz Idrije ob Bači — J. Szombathy, Das Grabfeld zu Idrija bei Bača, MPK 1, 1903, fig. 72, 83, 92, 173, 174 itd. Fibule iz Idrije ob Bači se od naše razlikujejo zlasti po specifično izdelani peresovini, pa tudi po podaljšku noge, ki se oprijema loka. Ta zadnji element je presenetljivo soroden pri nekaterih

srednjelatenskih fibulah iz Jezerin (npr. Radimsky, o. c. fig. 511 in 543). Morda bi tudi paralele, kot sta npr. fibuli iz Vinice (S. Gabrovec, Srednjelatensko obdobje v Sloveniji, AV XVII, 1966, T 16, 7, 8), kljub nekaterim razlikam (peresovina), dovoljevale, da našo fibulo pripišemo viniškemu srednjelatenskemu horizontu, ki je japodsko vplivan (Gabrovec, o. c.). Vsekakor tudi ta fibula po svoje govori, da je kamniško območje glede kulturne pripadnosti v srednjem latenu nejasno. (Gabrovec, Kamniško ozemlje v prazgodovini, Kamniški zbornik X, 1965, 112 s; isti, Latensko obdobje na Gorenjskem, AV XVII, 1966, 243 ss). — Mi. S.

PRAZGODOVINA — PODROBNEJE NEOPREDELJIVO

BARKA, III, 13, Sežana. — V dnu doline **Pod Orešenco**, jz. od vasi, so iz preteklosti znane najdbe keramičnih posod s pepelom (Kljun Marija iz Barke 21), ki pa niso ohranjene. Ogljed lokacije (januarja 1977) je z najdbo črepa prazgodovinske lončenine potrdil verjetnost najdbe v bližini. Domnevam obstoj žganih grobov na širšem območju, ohranjenih samo na

neobdelanem delu parcel. Plitvo zakopane žare na sosednjih njivah na terasah so z oranjem gotovo uničili že v preteklosti.

Na travniških površinah z pobočja hriba **Breg**, ki na s. in sz. strani zapira vas, je najti črepinje prazgodovinske lončenine. Zanesljivih sledov utrjene naselbine na hribu ni več opaziti, tudi sicer najdbe

tod niso znane. Kulturno plast je zaslediti znotraj kamnitih ograd v vnožju pobočja, nobenih sledov ni opaziti v vkopih za steber daljnovoda v bližini (topografski jan. 1977). — N. O.

BATE, II, 7, Nova Gorica. — Na najvišjem delu širokega slemenskega hrbta, ki se začneja j. od Bat in na JZ zapira Banjško planoto oziroma njen srednji del, je po ljudskem izročilu stala **p. c. sv. Lovrenca**, ki da so jo pozneje prenesli v vas Bate. Na najvišjem platoju je slutiti (ogled decembra 1977) sledove zidov, vendar je vsa površina popolnoma razrita s strelskimi jarki iz I. vojne. Na jz. položnejšem pobočju obdaja vrh močan kamnit nasip, ki je z jarki le delno poškodovan na notranji strani. Nasip poteka tako, da se na sz. in na jv. strani pobočja dotika strmih skalnih skladov, kjer je dostop na vrh otežen. Brani dostop s položnega pobočja na JZ in s skoraj ravnega nadaljevanja slemenskega hrbta na J.

S strelskim jarkom so poškodovali kulturno plast znotraj nasipa, saj je na kamnitih ruševinah okopa najti veliko rdeče prazgodovinske keramike.

V notranjosti gradišča je opaziti na pobočju vsaj tri, dokaj š. umetne terase, ki jih zati niso bistveno poškodovali. Tu je zato pričakovati še precej dobro ohranjeno kulturno plast. Tudi nasip sam je malo poškodovan. — N. O.

BISTRICA PRI RUŠAH, XVIII, 25, Maribor. — Julija 1977 je bilo na trasi plinovoda, odsek Maribor—Ruše, odkrito in dokumentirano najdišče prazgodovinske keramike na površini ok. 190 m², in sicer na d. bregu Drave na ravnici nad rečno teraso. Verjetno gre za naselbino. Podrobnejšo obdelavo gradiva pripravljamo. — I. Z.

ČRNA VAS, VIII, 18, Lj. Vič-Rudnik. — Stari gospodar Škodlar, p. d. pri Rovtarju, je povedal, da so za časa stare Jugoslavije našli pri rezanju šote pri vasi »čoln« koritaste oblike, izdolben iz enega debela. Ko so čoln potegnili ven, »se je razlezel«. — D. V.

GRGAR, II, 7, Nova Gorica. — Sredi grgarske kotline je nizka kopasta vzpetina **Grajšče**; na ploskem vrhu leži z nasipi utrjeno prazgodovinsko gradišče (ANSI 124). Doslej je bilo zavarovano njegovo ožje območje.

V pomladanskih mesecih 1977 je bila ob gradnji nove hiše, znotraj območja za

zidove po urbanističnem redu odkrita in ob kopanju v pobočje v celoti uničena kulturna plast z obilico prazgodovinske keramike in z veliko žindre (opis navajam po pripovedovanju lastnika Franca Podgornika, Grgar 162 a, oktobra 1977). Nekaj keramičnih drobcev je bilo na robu izkopa še najti. Uničena kulturna plast je ležala skoraj 2 m gl. ob veliki skalni steni, ki sega nad današnjo površino ok. 1 m vi. Podobnih skal samic je na sv. in j. pobočju Grajšča videti precej.

Novoodkrita najdba kaže, da moramo pričakovati prazgodovinsko poselitev Grajšča tudi na vsem j. pobočju hriba. Prostor najdbe leži v vnožju hriba, ok. 15 m nad sedanjo cesto iz Grgarja na Banjščice. Poostriili smo varovalni režim arheološkega spomenika in znatno razširili varovalno območje. — N. O.

IG, VIII, 11, Lj. Vič-Rudnik. — Nekako na sredi parc. št. 555, k. o. Studenec—Ig, sem 22. 11. 1976 na ledini **Gmajna** našel črep okrašene prazgodovinske lončenine. Površje njive je tu že iz »trebežak«, šotne prepereleline, in se komaj opazno spušča proti V, v pravo barje. — D. V.

KAL NAD KANALOM, II, 8, Nova Gorica. — Globoko razrezana dolina potoka Avšček deli z. polovico Banjške planote v dva dela: na J se strmo dvigne planota Banjščic sv. Duha, na S pa se položneje dvigajo terase z vasmí Avček, Levpa, Kal nad Kanalom in Koprivišče. Na vnožju položnejše polovice s. pobočja leže posamezni zaselki vasi Kal nad Kanalom. Spodnji se imenuje **Zabrdo** in njegovo vaško polje sega prav tako do roba prepadnih sten nad d. bregom potoka. Ta strmi del pobočja imenujejo **Gradišče**, njegov skrajni z. pomol, odlično zavarovan s treh strani, pa **Na gradu**. Na z. strani ga ločuje od Levpe globel s previsnimi pobočji, po kateri priteka v Avšček potok izpod Koprivišča. Dostop na pomol je možen samo z V in zaradi nekaj položnejšega pobočja s SV, kjer je bil zgrajen močan kamnit okop, ki v loku prehaja z v. na sv. stran in na SZ sega do sten globeli. Čeprav nisem zasledila keramičnih najdb (decembra 1977), domnevam prazgodovinski nastanek okopa, ki obdaja ok. 70 m dl. in 30—40 m š. prostor proti J nagnjenega pobočja, kjer je opaziti ostanke umetnih teras, prilagojenih terenskim oblikam. Spodnja terasa leži prav na robu sten nad Avščkovo sotesko. Sestop k potoku je bil očitno možen na sv. strani, zato je tod zaslediti podaljšek kamnitega nasipa, vendar znatno šibkejšega.

Na robu skalnih sten je opaziti nekaj manjših strelskih jarkov, vendar prva svetovna vojna gradišča ni posebno poškodovala. Sodim, da mora biti kulturna plast dobro ohranjena.

Najdbe od tod niso znane.

Glede toponima Gradišče, ki se nanaša na strmo pobočje pod zaselkom Zabrd, nisem uspela ničesar ugotoviti. Morda je znotraj posameznih ograjenih travnikov na prvi terasi nad sotesko pričakovati še takšne najdbe (topografija dec. 1977). — N. O.

NOVO MESTO, IX, 9. — Spomladi 1977 so pri širjenju **Zagrebske ceste** odrezali del zelenice pod blokom št. 4, parc. št. 78/26, k. o. Kandija. Pri tem se je v profilu pokazalo ostenje srednje velike posode, ki smo jo 18. 4. odkopali in zraven odkrili še drugo. Po izpiranju gradiva v poletnih nevihtah smo 9. 8. našli pol metra od prejšnjih še manjšo skodelo.

Očitno gre za halštatski grob v predelu, kjer doslej ni bilo arheoloških najdb. Vrh groba je bil 16 cm pod travnato rušo, dno v gl. 40 cm, vkopan je bil v sterilno ilovico.

Opis najdb: 1. sivo črn lonec z ravnim ozkim dnom in rahlo izvihanim ustjem; na ostenju so tri skupine s po 3 koničnimi bradavicami;

2. sivo črna posoda na nogi, izdelana iz slabo prečiščene porozne ilovice; pokrov se končuje s 3 stiliziranimi živalskimi glavami;

3. sivo črna skodela z rahlo upognjenim dnom, ohranjena skoraj v celoti. — D. B.

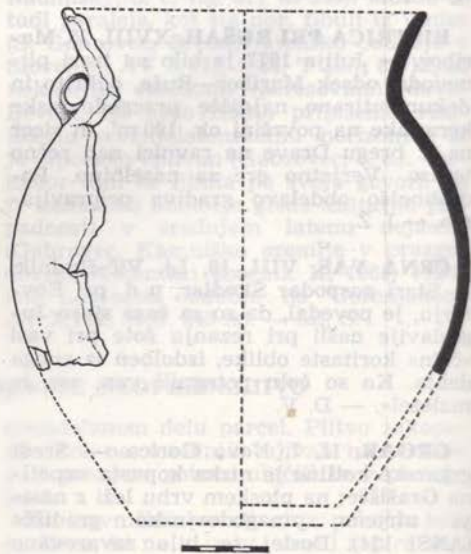
PETRINJE, III, 5. — S. skalnati rob soligrajske planote nad Petrinjem skriva na j. delu nekaj kraških dolinic s travniki in pašniki na dnu, znotraj kamnitih ograd. Ena od njih leži blizu odcepa makadamske ceste za soligrajski kamnolom od trase nekdanje deželne ceste iz Petrinja proti Črnemu kalu. Ta ograda je na s. strani zaprta z nekaj m visokim skalnim previsom, v vznožju katerega se odpira pečina z dokaj velikim vhodom (sedaj zakritim z vejevjem). Pred vhodom je bilo, na skalah najti (januarja 1977) prazgodovinske črepinje, po čemer je moč sklepati na naseljeno jamsko postojanko. — N. O.

PLEŠIVICA, VIII, 3, Lj. Vič-Rudnik Na s. vznožju **Vrbičevega hribca** sem 11. 2. in 11. 4. 1977 pobral na površju njive več kremenovih orodij in odtikov ter odlomkov starih, močno poapnelih žival-

skih kosti (prim. tudi VS 21, 1977, 192 s). — D. V.

RADOHOVA VAS, VIII, 34, Grosuplje. — Na gozdni parc. št. 155, k. o. Bukovica, last Jožeta Kavška iz zaselka Pluska pri Radohovi vasi sem poleti 1978 v kupčku zemlje, ki ga je izkopala lisica izpod manjše previsne stene, našel od dežja sprane črepinje večjega prazgodovinskega lonca. Parcela leži na strmem pobočju grička z ledinskim imenom **Za gričem** s. od zaselka Grumlof. Zemljišče je tod in okoli kraško z večjimi skalami. Na s. pobočju je manjša prepadna stena, vi. ok. 3 m, pod katero so si lisice skopale svoje skrivališče, kjer pa v izkopanem materialu ni bilo opaziti kulturnih ostalin. Tik ob lisičinah, nekoliko z., je majhna previsna stena, pod katero je hotela lisica izkopati še eno jamo, kar so ji pa preprečile večje podorne skale. V tu izkopanih prgiščih grušča in zemlje so ležali omeñeni čepi in nekaj mlajšega kulturnega gradiva.

Lonec je bil izdelan ročno iz gline, v kateri je bilo pomešanega dosti drobnega in tudi debelejšega belega peska. Razmera tanko ostenje je kljub grobemu materialu skrbno zglajeno, ostale so le manjše vdolbinice med zrnci peska, tako da ima lonec porozen videz. Zunanost posode je rjavo rdeče žgana, natranjost in

Sl. 17 Radohova vas — prazgodovinska posoda
Fig. 17 Radohova vas. A prehistoric vessel

sredica sta črni. Lonec ima razmeroma visoko, precej navzven upognjeno ustje, kratek sedlast vrat, rame blago preidejo v zaobljeni največji obod. Sp. del je koničen, dno manjka. Rame je z vratom povezano z manjšim trakastim ročajem. Verjetno je posoda imela dva taka ročaja, ki sta bila postavljena eden nasproti drugemu (sl. 17). Najbrž bi z izkopom pod previsno steno našli manjkajoče dele posode.

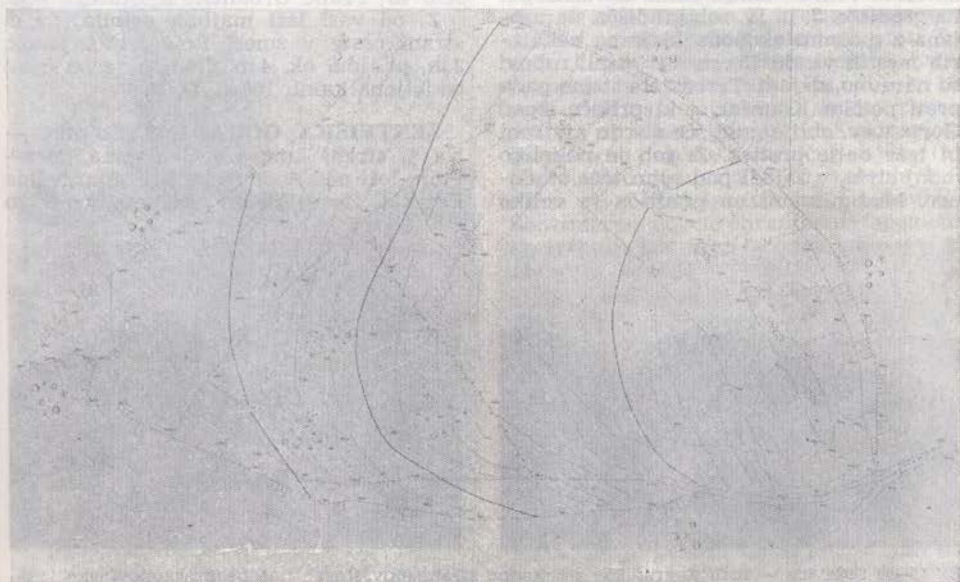
V izkopanem kupčku zemlje in grušča smo poleg črepij prazgodovinskega lonca našli še nekaj kosov živalskih kosti, kos ustja steklene, verjetno antične posode ter nekaj atipičnih fragmentov keramične posode, ki so verjetno še mlajšega, srednjeveškega datuma. Kako so črepije prazgodovinskega lonca zašle pod previsno steno in se pomešale z veliko mlajšim kulturnim gradivom, za zdaj ni mogoče pojasniti.

Časovna in kulturna opredelitev najdenega lonca je težavna, saj poleg njega nismo našli drugega prazgodovinskega materiala, na podlagi katerega bi našemu loncu lahko določili natančnejši čas nastanka in njegove uporabe. Takih oblik loncev z ročaji na vratu v halštatskem obdobju ne moremo najti. Prav tako jih ni v keramičnem gradivu kulture žarnih grobišč, čeprav so lonci z ročaji v tem

obdobju zelo pogosto, vendar le na rame-nu ali največjemu obodu posode. Tako material, iz katerega je posoda izdelana kot tudi sama izdelava, predvsem njen profil govorita za čas kulture žarnih grobišč. Mogoče je posoda še starejša, bronastodobna, saj bi jo tako po obliki, kot po položaju ročajev lahko pripisali tudi temu časovnemu obdobju. Jasno je, da natančnejšega datuma nastanka našega lonca ob situaciji, ki smo jo opisali, za zdaj ne bomo mogli določiti. — I. P.

RAVNICA, II, 7, Nova Gorica. — Kopa-sti **Štanjelski hrib** (kota 553 m) je del slemske verige, ki na S strmo zapira Goriško ravnino; na V ga ločuje od sklenjenega čavenskega masiva globel z izvirom Lijaka, na Z pa od Škabrijelskega slemenca nizko, lahko prehodno sedlo v Vratcih, čez katero vodi starodavna pot z ravnine na Banjško planoto.

J. pobočje hriba je strmo in nedostopno, tri strani pa so položnejše. Najlažji je dostop s SZ. Na hribu so vidni (ogled decembra 1977) ostanki prazgodovinskega gradišča in prav na sz. strani je videti slabo ohranjene ostaline dvojnega zunanjega obrambnega nasipa, katerega nadaljevanje na pobočju se na obeh straneh zgubi. Notranji obrambni nasip, zgrajen iz velikih kamnitih blokov, katerega

Sl. 18 Sela pri Zajčjem vrhu — načrt prazgodovinskega gradišča na Gracu
Fig. 18 Sela near Zajčji vrh. The plan of the prehistoric hillfort at Grac

ruševine so še dobro ohranjene le na sz. in z. strani, obdaja ves vrhnji plato gradišča, vel. ok. 30×20 m. Sorazmerno dobro je ohranjena tudi očitno umetna terasa vzdolž z. stranice med notranjim in prvim nizom zun. nasipa. Ves osrednji plato in v. pobočje hriba sta povsem prekopana s strelskimi jarki 1. svet. vojne. Kulturno plast s prazgodovinskimi čepi je najti v vkopih na jz. strani gradišča.

Po izročilu je na hribu stala cerkvena sv. Danijela, zato niso izključene tudi najdbe iz kasnejših obdobij.

Tik pod robom notranjega obrambnega nasipa gradišča na v. strani je videti ruševine stavbe, velike ok. 6×6 m, katere s. stena še stoji do vi. ok. 3 m. Zidovi so grajeni iz velikih lomljenčev in vezani z zelo grobo malto. Stavba je z z. steno do polovice vkopana v pobočje. Po ljudskem izročilu so to ostanki samostana na Sv. Danijelu. — N. O.

SELA NA ZAJČJEM VRHU, IX, 5, No-vo mesto. — Spomladi 1978 je bil izdelan geodetski posnetek ledine **Grac** sv. od Sel pri Zajčjem vrhu (parc. št. 1252, 1264, 1265, 1266, 1267, 1268, 1269, vse k. o. Zajčji vrh). Vzdolžna os gradišča v smeri S—J meri 205 m, prečna pa 130 m. Od J proti S teren rahlo pada, vi. razlika znaša 23 metrov. V jz. kotu gradišča je vhod, po katerem vodi še danes edina dovozna pot na gradišče. J. in jv. rob gradišča sta urejena z močnim okopom, ki je na nekaterih mestih vi. do 75 cm. Vsi ostali robovi so naravno utrjeni. Teren zelo strmo pada proti potoku Klamfarju, ki priteče izpod Gorjančev, oblije gradišče z v. in s. strani in teče dalje proti z. Z. rob je nekoliko manj strm, v zajedi pod njim teče studenec. Med njivami na gradišču je veliko

kamnitih grobelj (sl. 18). Na s. pobočju gradišča v smeri proti Hrušici je bilo najdenih več antičnih, klesarsko obdelanih kamnov (gl. ANSI, 214, s. v. Hrušica), od katerih naj bi bila dva vzdana v hišah na Hrušici. Pri preverjanju nismo našli nobenega več. (Glej VS 21, 1977, 193 s). — D. B.

SRZEVIKA, XVI, 18, Celje. Na hribu **Zagradišče** smo našli drobce prazgodovinske keramike. Hrib se dviga nekoliko j. od križišča ceste in železnice v dolini Cecinjskega potoka. Tloris utrjenega prostora je podolžne oblike, 90×60 m. Na vseh straneh so vidni do 6 m vi. okopi. Na osrednjem delu prostora se teren dvigne za nekaj metrov. Tu sta na videz umetno prirejani ravni, kjer je vidna tudi kamnita groblja. Mogoče je tu stal v poznejših časih kak manjši utrjen objekt (sl. 19—20). — S. C.

STARO SELO, I, 6, Tolmin. — Leta 1889 odkrito prazgodovinsko grobišče (ANSI, 116) obsega ledino **Na gomili** (ime Na gomilah v ljudskem izročilu ni ohranjeno), položno pobočje z njivami in travniki z. od vasi v smeri Robiča. Terasasto zemljišče sega od gozda do sadnih dreves ob cesti Kobarid—Robič, kjer se začneja Ograjnica. Lastniki ledine Na gomili: Franc Lukan, Staro selo 47; Olga Koren, Staro selo 46; Franc Urbančič, iz Starega sela.

Z. od vasi leži majhna gomila, na d. strani ceste v smeri Robiča. Vi. je ok. 2 m, pr. ima ok. 4 m. Gomila je od ceste oddaljena kakih 100 m. D. V.

ŠENTVIŠKA GORA, I, 7, Tolmin. — Na j. strani kolovoza Šentviška gora—Polje leži pod Ajdovskim britofom ledina **Prevala**. Zemljišče je gozdno, vmes so

Sl. 19—20 Srzevica — hrib Zagradišče z zahodne strani (površinske najdbe prazgodovinske keramike) in (desno) z vzhoda
Fig. 19—20 Srzevica. The Zagradišče hill, from the western side (surface finds of prehistoric ceramics), and (right) from the east

tudi travniki. V Tolminskem muzeju hranijo s Prevale 4 odlomke steklenih jagod (ANSI, 118). — D. V.

ŠIKOLE, XVIII, 1, Ptuj. — Na trasi plinovoda od Šikol do Pršetinc smo 23. 3. do 10. 5. 1977 sondirali: v k. o. Hajdina 19, v k. o. Brstje in Podvinci 12. v k. o. Dornava 11, v k. o. Polenšak 11 in v k. o. Bratislavci 19 sond 2×1 m do 13×1 ali 2 m in popolnoma raziskali prazgodovinsko gomilo s premerom 10,5 m v Pršetincih.

V sondah izkopanih v k. o. Hajdina in v k. o. Brstje ni bilo nobenih najdb, čeprav je bila trasa plinovoda v neposredni bližini keltskega in rimskega grobišča.

V sondah na parc. št. 731, 699/3, 7, 707/1, 2, 709/1 in 706, vse k. o. Podvinci, smo ugotovili prazgodovinsko naselbinsko keramiko. Ker smo se držali trase plinovoda, nismo ugotavljali obsega te naselbine, ki spada v obdobje eneolit. Naselbina je na planem in ni bila niti naravno zavarovana. Takšno naselbinsko keramiko smo našli tudi na parc. št. 120/5, k. o. Dornava, vendar zaradi pogostih poplav Pesnice zaenkrat ne moremo reči, ali je iz naselbine ali pa je bila naplavljena.

Prazgodovinsko naselbinsko keramiko iz obdobja eneolita smo našli tudi v son-

Sl. 21 Šikole, Pršetinci — gomila s prazgodovinskim žarnim grobom pred zaščitnim izkopavanjem na trasi plinovoda

Fig. 21 Šikole, Pršetinci. The barrow with the prehistoric urn grave, before the rescue excavation on the course of the long-distance pipeline for natural gas

dah na parc. št. 350/8, k. o. Bratislavci. Ker smo jo odkrili smo v sondah na padcu griča, lahko rečemo, da je bila ta naselbina naravno zavarovana. Gomila, ki smo jo raziskovali, leži na delu parc. št. 446, k. o. Pršetinci (sl. 21). Gomila je imela pr. 10,5 m in je bila vi. 0,6 m. V njej smo odkrili ožgano ilovico, v kateri so bile sežgane kosti in žara. Posamezni fragmenti grobne keramike so bili po vsej gomili. Gradivo, ki smo ga našli, je v preparaciji. — B. J.

VRHPEČ, IX, Novo mesto. — Po natančnem topografskem ogledu hriba **Sv. Ana** smo zaščitili območje prazgodovinske naselbine zaradi morebitnega širjenja kamnoloma na s. strani hriba. — M. S.

ZAGORJE, XVI, 11, Šmarje pri Jelšah. — V zaselku **Gaberje** je prazgodovinsko gradišče 90×30 m. Okop je viden deloma samo na sv. strani. Na z. strani sta umetno oblikovani terasi. Ustno izročilo omenja na **Gradišču** »grad«. — S. C.

ZAZID, III, 8, Sežana. — Vrh slemenskega hriba **Na krasu**, ki na JV zapira dolino z vasjo Zazid, leži dokaj obsežno gradišče z razvalinami obrambnih okopov na j. in s. pobočju. V stranico zapira velikanski kamnit nasip, okrepljen s skalami naravnega preloma. Dobro je ohranjen tudi nasip na Z, kjer prehaja gradišče v položno pobočje slemena proti Zazidu. Lega na ozkem slemenskem hrbtu pogojuje tudi obseg gradišča, dl. ok. 100 metrov, š. največ 20 m. Na močno zakrasi in zaraščeni površini v notranjosti gradišča so pogoste keramične najdbe (topogr. ogled januarja 1977), zato je kulturna plast verjetno povsem na površju. Sorazmerno dobra ohranjenost spomenika je posledica lege in odmaknjenosti od sedanjih bivališč.

Slepi zaključek doline z Zazidom je na JV **Ozki dol**, kjer se v dnu vrstijo ozke ograjene travniške in njivske površine, dokler ne prevladajo pašniki. Januarja 1977 sem na prej omenjenem ogledu izvedla, da je v eni izmed srednjih ograd v času med obema vojnama pok. Anton Mrsetič iz Zazida pri odkopavanju roba njivice na j. strani odkopal kose »zemljene lonca, v katerem je bilo oglje in pepel«. Pepel so pred nekaj leti opažali tudi na sosednji parceli, ko so popravljali kolovozno pot. — Sodim, da gre za plano žgano grobišče na vznožju gradišča Na krasu. Najdbe niso ohranjene.

S. in sv. nad vasjo Zazid se strma po-bočja s skalnimi previsi vzpenjajo do roba kraške planote pod vrhoma Kavčičem (kota 879 m) in Lipnikom (kota 804 m). Rob te planote imenujejo **Struga**, nanj pelje kolovoz iz vasi prek strmin do sedla med skalnima stenama. Ok. 200 m od tega sedla leži dokaj obsežno gradišče, le-dinsko ime **Mojbrma**, katerega zelo močni nasipi zapirajo del roba planote v močno utrjeno postojanko. Osrednji del gradišča, ok. 100 × 25—30 m, obdajajo ruševine zi-du iz velikih kamnitih blokov. Prvotnega

roba zidu na prvi pogled ni opaziti (ogled januarja 1977). Bolj v. je nekakšen pred-nji prostor gradišča, ok. 70 × 30—35 m, z zunanje strani prav tako zavarovan, a s šibkejšim okopom. J. stranica gradišča je zavarovana z navpičnimi, 5—7 m vi. ste-nami, ob vznožju teh je precej ravna in razsežna terasa. Sledov kulturne plasti ni bilo najti niti na gradišču, niti na tej te-rasi. — Strateška lega tega gradišča je izredna, saj vidimo od tod koprski zaliv in velik del sz. Istre. — N. O.

RIMSKA DOBA

AJDOVŠČINA, II, 1. — ZSV Gorica je izdal mnenje o gradnji ceste od Goriške c. do ceste IV. Primorske brigade:

Gradnja ceste, ki bi povezovala Goriško cesto s cesto IV. Prekomorske brigade bi bila s stališča urbanizacije in revitalizacije najožjega jedra Ajdovščine koristna: poživila bi obzidni del jedra, odprla bi poglede na mestno obzidje ter pripomogla k pozornejšemu odnosu do prostora med jedrom in Hubljem. Vendar bi nameravana cestna povezava presekalala zemljišče parc. št. 981 in 151 k. o. Ajdovščina, kjer so dosedanja vrtna površine očuvale verjetno nedotaknjene antične in kasnejše kulturne plasti znotraj obzidja utrjene **Castre** in tik ob obzidju. Presek skozi to zemljišče bo tako dal odgovor na vprašanje, kjer je potekala linija južnega in vzhodnega zidu in kje leži jv. stolp. Ker gre v tem primeru za sestavne dele arheološkega terenskega spomenika I. kategorije, zahtevamo za okolico ožjega mestnega jedra II. varovalni režim. V našem primeru postavlja ta varovalni režim naslednje zahtevke:

1. najstrožji arheološki nadzor vsakršnih zemeljskih izkopov na območju zgoraj imenovanih parcel — v vsakem primeru arheoloških najdb ali sledov kulturne plasti (obzidje posebej) se gradbena dela zaustavijo za čas, ki je potreben arheologu za zaščiten odkop najdbe in zadostno strokovno dokumentacijo. Predlagamo investitorju oziroma izvajalcu del, da upošteva močne časovne zadržke pri gradnji.

2. Na vsem ostalem območju nameravane gradnje nove ceste velja zahteva po strogem arheološkem nadzoru del; v primeru najdb velja isto kot za toč. 1.

3. V primeru, da bodo gradbena dela naletela na ohranjene dele obzidja poznoantične **Castre**, je treba upoštevati tudi

možnost prezentacije obzidja na primerni lokaciji. — N. O.

BABNA GORICA, VIII, 18, Lj. Vič-Rudnik. Alojz Primc, Babna gorica 8, je povedal, da vodi »rimska cesta« (vicinalna cesta, cf. ANSI, 186) od vznožja Babenškega hriba proti JZ, seka potok Pročzo, pride na njegovem l. bregu na ledino Na Rantovem ter se preko ledine V Mahū nadaljuje proti Kremenci, od koder se vzpenja proti Kureščku. Cesto so »kopali okoli leta 1910« na ledini Na Rantovem, 142 korakov od mostu čez Pročzo po poti proti samotni barski kmetiji p.d. Pri Primcu, Babna gorica 19. Takrat je »rimska cesta« izkopal Jože Mehlè (rojen ok. 1878 — umrl ok. 1954), nekdanji gospodar pri hiši št. Babna gorica 8, in sicer na mestu, kjer »rimska cesta« seka sedanjo pot. Izkop je bil ši. okoli 2 m, gl. pa 1,5 do 2 m. Pod šoto je bilo cestišče, »iz savskih kamnov zloženo«, položeno na starejšo šoto. A. Primc je tudi povedal, da se vidi »rimska cesta« na koncu borovega gozdička na ledini V Mahū, na j. strani h. št. Babna gorica 19, v smeri Kremence. Pri ogledu mesta, kjer so odkrili rimsko cesto, sem ugotovil, da se zemljišče s sedanjim kolovozom vred rahlo zniža od Pročze proti JZ. Okoliški svet je barski, travniški. — D. V.

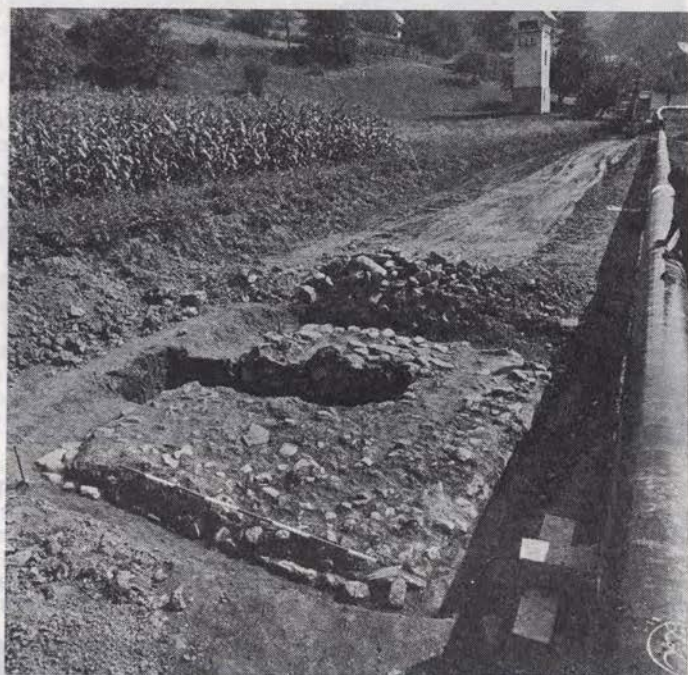
BLAGOVICA, VIII, 1. Domžale. — Na trasi plinovoda je bila 1977 na njivi parc. št. 138, k. o. Blagovica, v. od h. št. 18, lastnika Jože in Matevž Lipovšek, delno odkrita nekropola, ki jo skromne najdbe datirajo v pozno antiko in zgodnji srednji vek. Teraso, na kateri leži, imenujejo **Ajdovski ali Poganski britof** in vedo povedati, da so jo raziskovali že med 2. svet. vojno. Številna starejša literatura omenja v Blagovici grobišče in gradišče.

Zaščitna izkopavanja 1977 so dala naslednje rezultate. Odkrili smo temelje 2 postamentov za grobnici: $2,80 \times 3,80 \times 1,30$ m; $2,00 \times 3,00 \times 1,20$ m (zadnji številki sta gl. temeljev), (sl. 22—24). Rečno kamenje, 15×10 cm, je bilo zloženo v skrbno pripravljen izkop in vezano z rahlo malto. Vremenske razmere zahtevajo zaradi zmrzali gl. večjo od 90 cm,

tako da je gl. 1,30 m ob dimenzijah temelja $2,80 \times 3,80$ m kljub siceršnji slabi nosilnosti tukajšnjih tal (zmočvirjen teren, lapor) zagotavljala nosilnost tudi nekajtonskega bremena. Na prostor med temeljema I in II je bila s hriba speljana po koritu ali cevi voda, ki je nato otekalala proti J prosto po koritu, obloženem s kamni.

Sl. 22—24 Blagovica — temelj rimske grobnice I, odkrit med zaščitnimi izkopavanji na trasi magistralnega plinovoda: celota in prerez, (spodaj desno) temelj grobnice II

Fig. 22—24 Blagovica. The base of the Roman tomb No. I, discovered during the rescue excavation on the course of the long-distance pipeline for natural gas; below: its section; on the right: the base of the tomb II

Sl. 25 Blagovica — konstrukcija rimskih grobov, odkritih na ledini Ajdovski britof ob zaščitnem izkopavanju

Fig. 25 Blagovica. The construction of Roman graves, discovered in the Ajdovski britof fallow field during the rescue excavation

Na z. delu terase je plinovod v gl. 1 m pod današnjim dvoriščem (parc. št. 137, k. o. Blagovica) presekala rimsko cesto, ki se je tu spustila s hriba v dolino in katere določljiva š. je bila 6,70 m, ohranjena db. belega, finega gramoza pa je 15 cm. Na tem odseku cesta ni imela jarkov. Gramoz je bil nasut na dobro pripravljeno podlago: 22 cm db. plast laporja, pod katero je bila vrsta kamnov-prodnikov (lapor) povpr. vel. 30×20 cm, podloženih z ilovico. Arheoloških najdb na cesti ni bilo.

Na vsem odkopanem območju je bilo malo najdb. V obeh temeljih je bilo med kamenjem nekaj fragmentov tubulov, tegul in imbreksov.

Od temelja II proti Z smo odkrili 6 slabo ohranjenih skeletnih grobov medaljonske oblike z zanimivo kamnito konstrukcijo, s krogom kamenja na z. strani groba, pod katerim so ležale živalske kosti (sl. 25). Legu skeleta je bilo mogoče določiti samo v enem grobu: Z—V. Grobovi so namreč ležali tik pod današnjo površino in so jih z oranjem ves čas odnašali.

Grob 1. V grobni jami, dl. 2,20 m, gl. 50 cm, ohranjena š. 75 cm, je ležal skelet na rjavi ilovnati zemlji. Ohranjena dl. skeleta 112,5 cm, lega Z—V, glava obr-

njena na desno, l. roka upognjena v kolmolcu. V vi. srca je ležala na skeletu breča ($26 \times 14 \times 10$ cm). Grob je obdajala gomila mandljaste oblike. Kamni so bili zloženi v 3 vrste, vmes premazani z ilovico. Med kamenjem smo našli črepe

Sl. 26 Blagovica — kamnita obloga groba 2
Fig. 26 Blagovica. The stone coating of the grave No. 2

amfore, krožnika (2. stoletje) in več atipičnih črepov keramike. Vsi kažejo stare lome. Na z. strani je gomilo zaključeval krog kamenja (pr. 60 cm), pod katerim so bile živalske kosti.

Grob 2. Enaka konstrukcija kot prej, lega Z—V. Grob je bil prazen. Med kamenjem najdeni čepi keramike imajo stare lome. V drugi vrsti kamenja je bila tudi tukaj breča (sl. 26).

Grob 3. Grob je bil ob izkopu jarka za plinovod uničen. Po ohranjenih sledih v j. profilu je bil enake konstrukcije kot prejšnja dva. Ugotovljiva dl. groba 2,25 metra.

Grob 4. Zaradi dviganja tal proti Z je bil ta grob skoraj na današnji površini in zato močno poškodovan. Kamnita konstrukcija se ni ohranila. Ohranjena sta bila samo lobanja v sekundarni legi in sivo žgan lonček, okrašen s pasom valovnic.

Groba 5 in 6 sta vprašljiva. Po skromno ohranjenih sledih na današnji površini (sledi) kamenja in razdalja sklepano, da sta bila tu še 2 grobova (5, 6), a ni ostalo razen posameznih kamnov ničesar. V vi. predvidenega groba 5 je ob izkopu jarka za plinovod stroj vrgel ven nogo amfore.

K nekropoli je peljala pot (rečni prod, položen v lapor), š. ok. 1 m. Ob čiščenju poti smo našli fragment bronaste fibule (1. stoletje — prva polovica 2. stoletja) in 4 novce: Gallienus (za Salonina; ant. 260 do 268), Constantus (cen., 346—350), Constantius II. (fol., 341—346), Constantius II. (cen., 351—361).

Leta 1975 je kmet ob podiranju hruške našel v. od zdaj odkrite rimske ceste mozaične kamenčke in dele zidovja.

Preiskati bo treba teren, ki se terasasto dviga nad odkrito nekropolo, da izvemo, čemu je pripadala. — M. Z.

BATE, II, 7, N. Gorica. — V dnu doline med Sv. Lovrencem na J in Slemenom na S leži zaselek **Sveto**. Z. od zaselka so po pripovedovanju Henrika Fabjana, Bate 34, v 20. letih našli velike opeke, eno od njih z napisom (»francoskim«). Najdbe niso ohranjene. Pri oranju so menda tudi že zadeli na zidove, med kamni je bilo videti dobro malto. Kamenje so seveda zaradi obdelovanja odstranili, vendar od tedaj pripovedujejo, da je tam živel »francoski grof«.

Na njijskih površinah na tem področju je videti (decembra 1977) precej atipičnih keramičnih drobcev, vendar je v kamnitih ogradah na pobočju nad doli-

no najti veliko kosov antičnih tegul. So-deč po tem, mora biti rimskodobno najdišče tod že močno poškodovano. Obseg najdišča je po videzu težko določiti. Verjetno sega do prvega obronka na Z in na V po vsej verjetnosti še pod najbolj z. hišo v zaselku, tj. ok. 150 m v smeri Z—V.

Na ledini **Podmirje** v. od zaselka Sveto je na njijski površini v. od odcepa kolovoza za zaselek **Humarji** pri Svetem najti kose atipične keramike. Domačini pravijo, da so ležale tod večje groblje znese-nega kamenja, ki pa so ga uporabili za gradnjo ceste pred letom. Najdb sicer tod ne pomnijo. — N. O.

BREST, VIII, 11, Lj. Vič-Rudnik. — Anton Pavlič, p. d. v Gradiču, Brest 23, je povedal, da je jeseni 1973 pri izoravanju krompirja na ledini **Gmajna**, parc. št. 966/23, k. o. Tomišelj, našel več »turških podkev«; dve je podaril NMLj. (2. 11. 1974), eno ima doma založeno. Prva podkev je železna, dobro ohranjena; na površini je nekoliko razjedena od rje; ležati je morala v plasti rumeno rjave trdinske ilovice, ker se je ta sprijela z rjo; podkev je iz rimske dobe. Druga podkev je železna, slabo ohranjena; površje ima močno razjedeno od rje; ležati je morala v isti plasti kot prva podkev, ker se je rumeno rjava trdinska ilovica sprijela z rjo; gre za t. i. špansko podkev; morda sodi v 1. skupino španskih podkev — 7.—9. stoletje po Brooseu, cf. B. Vikić — E. Walter, Starohrv. prosvjeta 3. S. 4, 1955, 54, tab. 12/sl. 24.

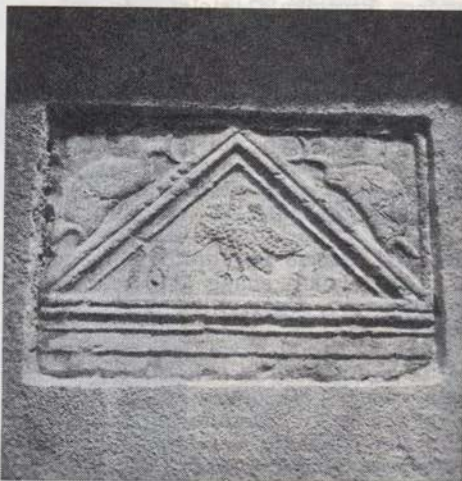
A. Pavlič je povedal, da so ledini prej rekli Pri Župčevem malnu. V bližini je namreč še v stari Jugoslaviji stal mlin. Njiva, kjer so bile najdene »turške podkve«, je bila še pred 50 leti travnik. Tla so peščena (spodaj), vendar površje pokriva že ok. 40 cm db. barska črna prst. Parcela leži na z. strani kolovoza, ki vodi od Bresta proti S v barje. Na s. strani meji parcela na kolovoz, ki se odcepi na Z in prečka po mostu potok Peščenek — Zidarjev graben. Najdišče leži prav na nek. bregu mostiščarskega jezera, ki se je tu v obliki prodnatega jezika položno spuščal proti S. Ob prodnatem jeziku je morala biti prostrana jezerska plitvina. Naplavino je verjetno ustvaril potok Peščenek, ki se v sp. teku imenuje Zidarjev graben (o nek. jezerskem bregu prim. Melik, Ljublj. mostišč. jezero, 1946, k. 2).

Tik ob temelju z. zidu **Gradiča** gleda 26 cm vi. iz tal velik, grobo obdelan kvader iz sivega apnenca, dl. 95 cm in š. 85 cm. V zg. ploskev kvadra je vklesana

precej velika ovalna vdolbina, gl. ok. 20 centimetrov. Robovi vdolbine, ki je napolnjena z blatom, se poševno spuščajo proti dnu; zg. robovi so pri stiku z zg. ploskvijo kvadra ostro odrezani in drugotno nekoliko odkrhnjeni. Dno vdolbine je zaobljeno. Na robu vdolbine, na nasprotni strani zidu graščine, je vklesan plitev žleb. V jamo v kvadru je še zdaj izpeljan kovinski žleb s strehe Gradiča, zato so verjetno odprtino na robu vdolbine že nekoč prej drugotno izklesali nalašč za odtok deževnice. Verjetno gre pri kvadru v vdolbeno ovalno jamo za rimskodobno pepelnico — kamnit zaboj za spravlanje pepela ali žare, ki so jo drugotno uporabili v 17. stol.; morda je kamniti spomenik iz bližnje Matene, kjer so že izpričana vzdana antična spolia, prim. ANSl (v okolici Matene je bilo ob topografskem delu najdenih tudi več rimskodobnih podkev); morda so kamen privlekli celo z izžanske nekropole med Igom in Stajami). — D. V.

DEKMANCA, XII, 2, Šmarje pri Jelšah. — Na ledini **Groblje** (parc. št. 29/2, 30/2, 30/3, 37/2, 41, 44, 45, k. o. Dekmanca) smo odkrili ostanke večje rimskodobne naselbine. Arheološki teren je na prostoru med cesto Podčetrtek—Bistrica ob Sotli in Sotlo, tik preden se cesta dvigne na Srebrnik. Lastnik večine njiv na ledini Groblje, A. Bračun, Dekmanca 20, je povedal, da je pri oranju našel črepinje, opeko in nekoč celo novec, na katerem je bil viden »ded z brado«. Po pripovedi naj bi se na tem mestu nekaj pogreznila cerkev sv. Jošta. Pri ogledu terena smo našli črepe grobe rimskodobne keramike in dele tegul. Natančnejši obseg naselbine ni ugotovljiv. — S. C.

DOLENJE LAKOVNICE, IX, 5, Novo mesto. — Ob arheološkem topografiranju jv. Dolenjske smo 18. 4. 1978 ponovno našli vrhnji del rimskega nagrobnika z orlom v zatrepju in delfinoma v zaklinih (sl. 27). — Prvič je bil najden leta 1876, ko so Zupancičevi iz Dol. Lakovnic št. 2 na njivi **Na sobešni**, parc. št. 602, k. o. Lakovnice, nabirali kamenje za zidavo hiše. Istega leta so spomenik vzdali d. od glavnih vrat, gledano iz hiše, kjer je še vedno. — O najdbi sta poročala Leinmüller. MZK 15, 1889, 211, in Rutar. LMS 1890, 122. V nagrobnik je vklesana letnica 1876 kot spomin na zidavo hiše, prav to pa je preprečilo, da ga niso že zdavnaj odpekljali v muzej. Dolenjski muzej poskuša v sodelovanju z LR ZSV spomenik pridobiti za svojo zbirko. — D. B.

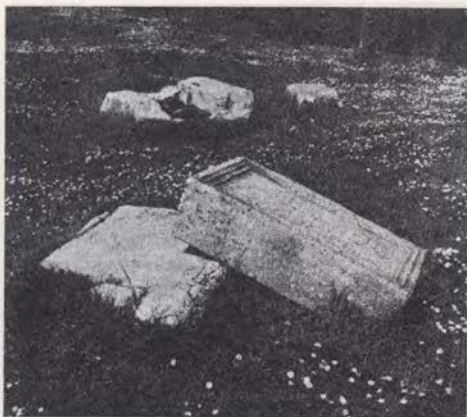
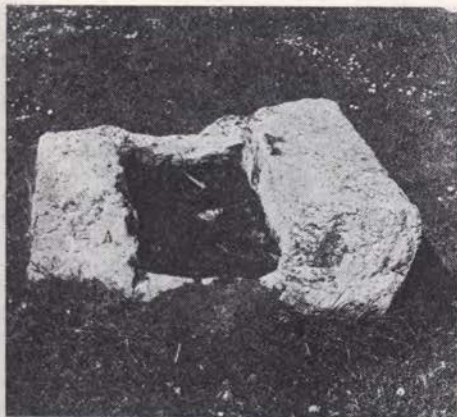
Sl. 27 Dolenje Lakovnice — vrhnji del antičnega nagrobnika

Fig. 27 Dolenje Lakovnice. The upper part of a Roman tombstone

DRNOVO, XII, 14, Krško. — V zadnjih letih pogosto opažamo na tem arheološkem kompleksu sledove divjih prekopaevanj in posamezne poškodbe prezentiranih spomeniških kosov (sl. 28—30). LR SZV je preko družbenih organov poskušal zagotoviti zavarovanje tega spomenika. — M. S.

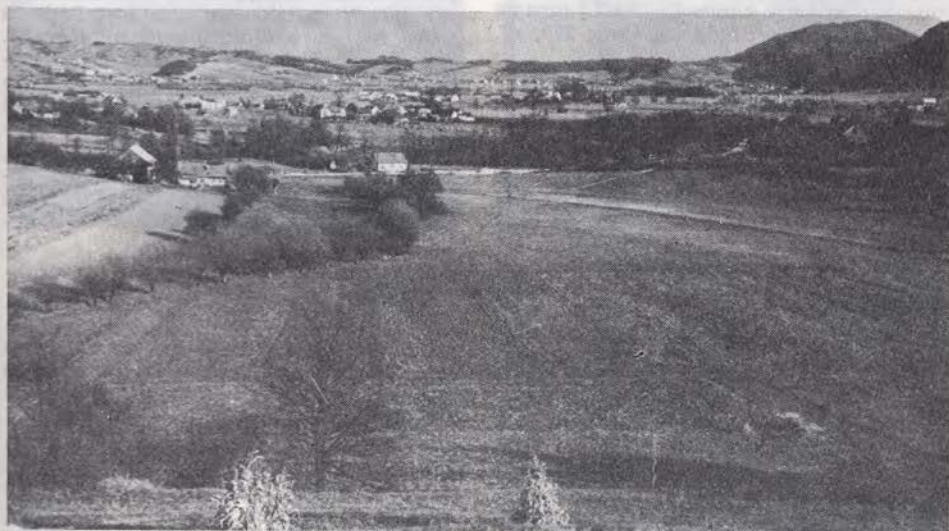
HRASTJE OB BISTRICI, XII, 2, Šmarje pri Jelšah. — Na parc. št. 1068, 1069, 1077, k. o. Hrastje, ledinska imena **V travniki in Banova njiva** je stala rimska naselbina, ki jo dokazujejo črepi keramike, tegul in imbreksov. Kolikor je bilo mogoče ugotoviti, je najdišče veliko pribl. 150 × 100 m, in sicer blizu današnje ceste Podčetrtek—Bistrica ob Sotli, ki verjetno sledi rimski trasi (sl. 31). Po pripovedovanju domačinov naj bi bil tod stal »klošter«, po drugi verziji »cerkev«, ki se je pogreznila. Kamenje, ki so ga tu našli, naj bi bili menda uporabili za gradnjo cerkve v Kunšperku. — S. C.

IG. Alojz Pucih, p. d. Likopič, Ig 81, je povedal, da je leta 1962 ali 1963 pri kopanju jarka za vodovodno napeljavo na glavni cesti skozi Ig, na vogalu pri trgovini Mercator, našel srebrn »sestercij iz leta 135«. Novec je ležal 1 m gl. v tleh, 1 m od vogala trgovine. A. Pucih je novec nesel v NMLj., v Numizmatični kabinet k dr. A. Jeločniku. Najdišče novca ima parc. št. 2787, cesta, trgovina pa parc. št.

Sl. 28—30 Drnovo — antični kamnit člen, uporabljen za kurišče; na desni: prevrnjen, že prezentiran antični epigrafski spomenik; desno: divji vkop na območju mestnega jedra antičnega Nevioduna

Fig. 28—30 Drnovo. A stone from a Roman architecture, used as hearth; on the right the overturned, already presented Roman epigraphic stone; right: traces of wild digging in the area of the centre of the Roman Neviodunum

Sl. 31 Hrastje ob Bistrici — pogled na prostor rimskodobne naselbine z zahoda. V ozadju levo je Kumrovec

Fig. 31 Hrastje near Bistrica. View of the site a Roman settlement, from the west. Left in the background one sees Kumrovec

170, oboje k. o. Studenec—Ig. Koordinate: 5463.470, 5090.750.

A. Pucihar je tudi povedal, da se na l. strani Ižanske ceste, gledano od Iga proti Ljubljani, na ledini **V Kepjah** (domaćini uporabljajo tudi ime v Kepju) vidi »stara cesta«. Izpeljana je poševno na Ižansko cesto, približno v smeri S—J. En krak »stare ceste« seka Ižansko cesto, nekako v smeri Zidana gorica—Grmez. Drugemu kraku je mogoče slediti še naprej proti S po ledini V Kepjih. »Stara cesta« gre preko njive A. Puciharja približno 100 m z. od Ižanske ceste. Verjetno gre za rimsko stransko cesto ali pot, ki je iz barja prišla na trdna tla nekje na nizki gruščnati terasi, s. od prve visoke terase na ledini Na Ukli. Tu zaradi travnatega površja ni mogoče slediti »stari cesti«; tudi na površju peščenih družbenih njiv na prvi visoki prodnati terasi pred Igom je potek stare cestne trase neopazen. Krak verjetne rimske ceste, ki vodi na v. stran Ižanske ceste, čez ledini v Kepju in V Partih, prekorači Ižico in se usmeri proti Grmezu, je verjetno dodatno povezoval Ižansko s cestnim omrežjem ob v. obrobju Ljubljanskega barja (poleg dokazano rimske stranske ceste med Babno gorico in Kremenco).

A. Pucihar je še povedal, da je bil nekdanj na mestu hiše Staneta Možeka p. d. pri Rotovih »kloster«. S. Možek je pri kopanju temeljev za novo hišo našel »lonec denarja«, ki ga je odnesel v NMLj (gre za rimsko zakladno najdbo iz leta 270, cf. ANSl, 180).

Dne 22. 11. 1976 sem na površju njive v. od Ižanske ceste našel železno rimskodobno podkev (parc št. 555 k. o. Studenec—Ig, ledina **Gmajna**).

Alojzija in Ana Leskovec sta povedala, da vodi z Iga na Golo **Stara cesta**. Na Igu se začne na kraju, ki mu pravijo Za brvjo, na jv. koncu vasi za kmetijo p. d. pri Stefanu. Nato je Stara cesta izpeljana čez Lušče na Dobravico in še naprej čez »Vscano dolino« do zaselka Podgozd. Tam si je pridruži Stajska pot (z. krak vicinalne ceste za Golo) in temu mestu pravijo V trbežu. Nato gre Stara cesta skozi Skrilje na Golo.

Stara cesta je v. krak rimske vicinalne ceste Ig—Golo; proti J se nadaljuje v smeri Roba, na obrobju barja pri Studencu (Igu) pa se precepi v tri smeri: proti Babni gorici (dokazano rimska barska cesta), proti Studencu (zveza z rimskodobnim naseljem na tleh sed. Iga) in Želimeljski dolini (povezana z grosupeljsko-velikolaškim prostorom). — D. V.

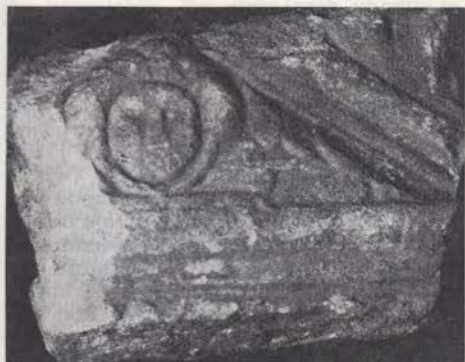
ILIRSKA BISTRICA, V, 5. — Ob gradnji Doma JLA na mestu nekđ. italijanske kasarne v zaselku **Trnovo** pod sedanjo osnovno šolo so vzdolž s. stene nove stavbe izkopali drenažni jarek. V z. polovici jarka so novembra 1977 v gl. 1,20 m delavci našli 3 zlatnike, raztresene v razdalji ok. 4 m. Jarek je bil izkopen v zemljeno nasutje, db. 1 m, pod katerim je ležala dobro določljiva plast prvotne ruše in humusa, pomešanega z drobnim kamenjem. Po izjavi Franca Muniha, ravnateljica OŠ Dragotin Kette v Il. Bistrici, je bil teren nasut ob gradnji italij. kasarn med obema vojnoma. Očitno so torej novci ležali sprva tik pod rušo oziroma znotraj obdelovalne površine **Na Vidmu**. Danes je na tem terenu šolski park, ki doslej, kot kaže, še ni bil prekopan. Zemljišče je bilo ob mojem prihodu že docela razrito, delno so že betonirali temelje. Po delovodjevi izjavi niso opazili najdb. — Najditelji so zatrjevali, da so bili vsi novci enaki. Kljub takojšnji intervenciji smo namreč s posredovanjem UJV Il. Bistrica našli samo enega (lastnica je Kult. skupnost Ilirska Bistrica, hrani ga trenutno Numizmatični kabinet NM Lj.). Gre za solidus Justinijana I. (Wroth: BMC I, št. 12 — določil dr. A. Jeločnik). — N. O.

KOT — GABERJE, XX, 6, Murska Sobota. — ANSl omenja sledove rimske ceste. S kustosom S. Pahičem smo si jih ogledali. V vasi Kot so v mrtvem rokavu Mure še dobro vidni leseni piloti nekđ. mostu, domácini pravijo, da gre za ostanke rimskega. Vaščani so naju opozorili na vidno traso ceste sv. od vasi v smeri proti Gaberju: do 5 m š. plast nasutega gramostu. Njivam, na katerih je vidna trasa, pravijo **Pokopališče njive** (Temetotablodülö). Sledili smo trasi do Gaberja, kjer se stika s sodobno cesto M. Sobota—Lendava. — I. H. Š.

KRANJ. Glej: Zgodnji srednji vek.

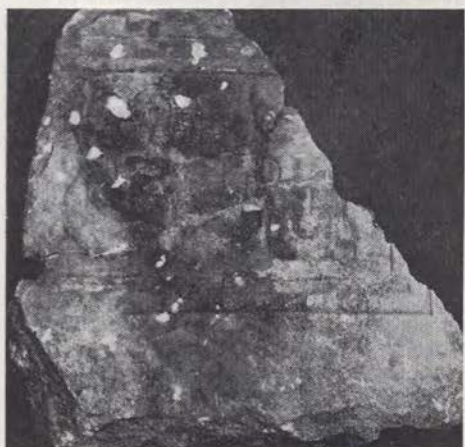
LAŠKO, XVI, 10. — Pri obnovitvenih delih in čiščenju cerkve in župnišča so leta 1977 našli 4 reliefno okrašene kamne iz rimskega obdobja.

Pri čiščenju podstrešja ž. c. sv. Martina so septembra 1977 našli manjši del kamnitega rimskega nagrobnika (sl. 32); del vrhnjega zaključka neke nagrobne stele, okrašene z bršljanovo vejico in stiliziranim Meduzinim obrazom v trikotnem zatrepu. Fragment je iz pohorskega marmorja, meri 44 × 32 cm, db. 12 cm.

Sl. 32-33 Laško — odlomek rimskega nagrobnika in odlomek rimskega družinskega nagrobnika z reliefno upodobljenimi pokojniki

Fig. 32-33 Laško. Fragment from a Roman tombstone, fragment of a Roman family tombstone with relief-portraits of the deceased

Sl. 34-35 Laško — odlomek reliefno okrašenega rimskega nagrobnika in odlomek rimskega družinskega nagrobnika

Fig. 34-35 Laško. Fragment of a Roman tombstone with relief-decorations, fragment of a Roman family tombstone

Decembra 1977 so pri kopanju drenažnih jarkov na dvorišču župnišča našli d. sp. del nagrobnika iz pohorskega marmorja z reliefno podobo pokojnika (sl. 33), vel. 50×41 cm, db. 13 cm, glava je odbita.

Pri preureditvenih delih v laškem župnišču so decembra 1977 odkrili fragment reliefno okrašenega rimskega kamnitega nagrobnika (sl. 34). Pri izkopu je bil ka-

men tako poškodovan, da se je prelomil na dva dela. V profiliranem okviru je upodobljen polkrožen venec-girlanda, d. od nje pa stilizirana glava goveda — bukranon. Fragment meri 55 × 55 cm, db. 10 cm. Relief je izdelan iz pohorskega marmorja.

Že 1970 so v župnišču odkrili kos rimskega družinskega nagrobnika (prim. VS 17-19/1, 1974, 132), ki smo ga iz tehničnih vzrokov lahko fotografirali in izmerili šele konec leta 1977 (sl. 35).

Vsi štirje opisani kamni so ostanki bolj ali manj bogato okrašenih rimskih nagrobnih spomenikov in pomnožujejo število tistih, ki so že doslej bili znani v Laškem (pregled vseh arheoloških najdb iz Laškega daje: T. Knez, ČZ n. v. 12, 1976, 193 ss). Ti fragmentarno ohranjeni rimski spomeniki posredno izpričujejo premožnost prebivalcev antičnega Laškega, ki so pretežno živeli od izkoriščanja termalnih vrelcev v zidanih termah, katerih ostanke so našli pri zidanju kopalniškega poslopja sredi 19. stoletja (glej: Novice 10, 1852, 296). Lokacija rimskega grobišča v Laškem zaenkrat še ni znana. Vse zgoraj opisane reliefne kamne hrani muzejska zbirka v Laškem. — T. K.

LANIŠČE, VIII, 35, Lj. Vič-Rudnik. — Ivan Janežič iz Ljubljane, nadlogar izanskega rajona, je povedal, da se pri Lanišču vidi »rimska cesta«, ki gre za gradom **Lisiče** proti Skofljici. Cestišče je š. 6 m. Gre za odsek itinerarske ceste Emona—Praetorium Latobicorum, ki teče po v. robu Ljubljanskega barja. — D. V.

LESNO BRDO, VIII, 43, Vrhnika. — Avgusta, septembra in oktobra je ZSV SRS (podpisani) sondiral rimsko itinerarsko cesto na Lesnem brdu. Prvo sondo smo izkopali na parc. št. 2102/2, na vrtu Petrovčičevih, p. d. Lukovih. Cestišče, š. ok. 10,50 m, je iz trdo steptanega srednje zrnatega proda. Nad cestiščem smo ugotovili leseno konstrukcijo iz vzdolžno s cesto položenih brun in prečno postavljenih desak, ki niso bile z ničemer pritrjene na bruna. Leseno konstrukcijo je pokrival »trebež«, preperelina šote. To leseno gradnjo, verjetno nekakšen mostovž, smo našli tudi v podaljšku sonde na z. strani. V glavnem je iz hrastovine in mlajša od zadnjega vozišča rimske ceste. Zaradi talne vode smo lahko prebili samo manjši izkop skozi rimsko vozišče in zadeli na ok. 20 cm db. trdo nasutje rumeno rjavega drobnega peska, pod tem pa mastno sivo modro plast drobnega dolomitnega

peska, pomešanega s fino ilovico. Ljudsko izročilo za odkrito cesto je »rimska cesta«. Smer je ravna in se povsem uje-ma z verjetnim potekom itinerarske ceste med Nauportom in Emono.

Drugo sondo smo zastavili na v. strani h. št. 20. Z bagrom smo izkopali jarek, dl. več kot 10 m in š. več kot 2 m. Očistili in dokumentirali smo v. presek sonde. Zaradi bližine vodovodne cevi ob glavni cesti in zaradi talne vode v peščenih nasutjih antične ceste, ki pri kopanju nenehno zaliva sondo, nismo mogli izkopati celotnega preseka rimske ceste. Pod trebežem in delno slabo šoto smo ponovno odkrili ostanke lesenega mostovža, enako zgrajenega kot v prvi sondi. Deske spet niso bile z ničemer pritrjene na bruna. Dokumentirali smo kar 8 različnih vozišč rimske ceste, drugega nad drugim, š. ok. 6—7 m (natančnih mer nismo mogli ugotoviti, ker je širjenje izkopa na s. strani oviral vodovod, na j. strani pa deponija barske prsti, navožene iz izkopov na trasi avtomobilske ceste).

Najbolj zanimiva najdba v sondi je »rešeto« hrastovih debel, položenih (prečno na smer rimske ceste) na sterilno, mastno rjavo sivo ilovico z rumenkastimi lisami, ki se je zaradi pritiska vrinila skozi vrzeli med debli in obdala »rešeto« tudi na zgornji strani. Na to leseno podlogo so nato navozili zelenkasto siv gruč. Mlajša nasutja cestišč so bila verjetno potrebna zato, ker je cesta zaradi prevelike teže nenehno lezla v barski svet. Okvirni časovni razpon odkrite ceste je rimsko obdobje. Najvišje cestišče pripada verjetno času poznega cesarstva. Leseni mostovž nad njim je očitno še mlajši in hkrati dovolj star, da ga je lahko prekrila šotna odeja. Najstarejše cestišče (I) je lahko istovetno le s cesto, ki jo je po Tacitu leta 14 na barskem obrobju med Nauportom in Emono gradila rimska vojska. — D. V.

LJUBLJANA. Zaščitna izkopavanja, ki jih je od junija do 15. 11. izvajal Mestni muzej v Ljubljani in jih je vodila L. Plesničar, so zajela območje 3500 m² med **Erjavčevu c.**, Kidričevim spomenikom, Veselovo ulico in stolpnico Iskre. To je sz. del antične Emona, ki je na tem mestu obsegal insulo XXXI, XXX, cestišča C, B, K in kloako pod cesto K ter s. del insule XXXV in sz. vogal nove še neimeno-vane stavbe nasproti XXX. Z arheološkim izkopom smo pričeli, ko nam je investitor odstranil 0,6 m recentne površine.

Izkopani ostanki treh rimskih zgradb pričajo, da so bile razdeljene v stanovanj-

ske komplekse. Po ohranjenih vhodih je mogoče sklepati, da je prevladoval sistem vrstnih stanovanj. Zasnovano zgradb so dali že prvi zametki civilnega mesta. To dokazuje tudi zidava velikega kanalizacijskega omrežja. Z. predel izkopnega polja se konča z obrambnim zidom, ki je na tem mestu ohranjen v dl. skoraj 70 m.

a) Z. obrambni zid (s stolpom): db. 2,3 m (v temelju do 3,1 m), ohranjena vi. 2,7 m. Zid je trdno zgrajen iz kamenja in malte, zunaj obložen s pravokotnimi kvadri v obliki opus incertum, znotraj zgrajen po principu emplektona. Stolp je četverokotne oblike, v jedru povezan s strukturo obrambnega zidu. Stolp kot tudi zid imata v peščenem produ temelje iz grobo zloženih lomljenecv, vezanih z malto. Š. stolpa v temeljih je 6,5 m. Zunanja obloga je iz enakomerno sestavljenih kamnov golovškega apnenca, vezanih z malto. Notranjost je tako kot zid grajena po principu emplektona.

Zid je bil, po ohranjenih zgodovinskih virih in arheoloških podatkih, zgrajen med leti 14 in 15 n. e. in sodi po ohranjenosti in monumentalnosti med najpomembnejše zgodovinske priče Ljubljane, saj je bil njen prvi obrambni sistem in dokazuje urbanistično mrežo najstarejše poselitve mestnega jedra.

b) Cestišče, ki je povezovalo fortifikacijo z naseljenim delom mesta. Cesta je zgrajena v makadamski tehniki, naloženo in zbito drobno kamenje in manjše oblice je vezano s slabo malto. Cestišče ima več plasti. Na nekaterih mestih je bilo mogoče izluščiti dve gradbeni fazi. V najstarejši plasti je bilo precej gradiva iz 1. stol. n. št.: fibule, terra sigillata, novci.

c) Cestišče nad kloako. Ohranjeno v š. 7,5 m. Grajeno v makadamski tehniki. Na s. in j. strani cestišča so bili ob stavbah ohranjeni glinasti pločniki, š. 2,5 m, z naloženimi kamnitimi robniki. Cesta je bila večkrat popravljena.

d) Kloaka, š. 2 m, vi. 2,24 m, z začetkom v liniji z. fasade insule XXXI. Zidana je bila v obliki šilastega oboka iz golovškega apnenca, tlakovana z 2 vrstama narobe obrnjenih strešnih opek. Začetek kloake je zaključen obok, na zunanji strani vertikalno preisekan.

e) Insula XXXI. Odkopan je j. del stavbe. Zunanja fasada je bila dl. 50 m. Z. fasada je odkopana v dl. 17 m, v. fasada v dl. 15 m.

Zaradi vkopa recentne stavbe na Erjavčevi 18 je bila stavba deloma poškodovana. Fasadni zidovi š. 0,5 m, notranji

parapetni zidovi pa 0,4 m. Zidovi iz golovškega apnenca, vezanega z malto, so le deloma dopolnjeni s kamni podpeškega apnenca. Iz stratigrafskih podatkov je možno sklepati, da je bila stavba večkrat prezidana, v pozni antiki pa deloma tlakovana z opečnatim mozaikom. Iz drobnega gradiva je razvidno, da je bila stavba poseljena od 1. do 5. stoletja.

f) Insula XXXV. Odkopani s. del s skraj v celoti ohranjeno fasado, dl. 50 m; z. fasada je odkopana do pločnika Erjavčeve c. v dl. 9 m, v. fasada prav tako do pločnika Erjavčeve c., dl. 3,5 m. Fasadni zidovi, š. 0,5 m, parapetni 0,4 m, iz golovškega apnenca, vezani z malto. Stavba je bila poseljena od 1. do 5. stol. Ostanke centralne kurjave in fresk pričajo o visoki stanovanjski kulturi.

g) Sz. vogal insule XXXVI. Ohranjen vogal in del s. fasade z vhodom v hišno kanalizacijo, ki se odteka v kloako.

h) Cesta, ki je potekala v smeri S—J in povezovala insule XXXI, XXX, XXXV, XXXVI. Zgrajena v makadamski tehniki in ohranjena v š. 7 m. V. in z. povezana s pločnikoma iz zbite rumeno rjave gline, mešane s prodrom in manjšimi kamni: imata kamnite robnike.

i) Obrambni jarek. Odkopan v š. do 20 metrov. Gl. jarka 5,5 m. Zaradi omejenega prostora, ki nam je bil na razpolago, smo odkopali le prvi jarek. Iz konfiguracije terena v parku z. od Kidričevega spomenika je vidno, da sta tudi na z. strani obrambnega zidu potekala 2 jarka. Odkopani profil v smeri V—Z na lokaciji Kulturnega doma Ivan Cankar je dal povsem nove stratigrafske podatke. Iz nepoškodovanih plasti je razvidno, da na tem predelu manjka nasip za dohod na obzidje. Prav tako manjka tudi berma, ploščad za obhodno stražo na zunanji strani obzidja. Prvi jarek strmo pada do gl. 5,5 m. V njegovi usedlini smo našli kamnite stebre in ostanke živalskih kosti. V srednjem veku je bil jarek zasut in zravan z debelo plastjo ilovke.

Pregled najpomembnejših najdb:

1. Močno patinirana in deformirana bronasta posoda. Verjetno uničena v ognju. Manjka tretjina posode. Ustje je narajeno posebej. Rob je okrašen z volutami, »ribjimi mehurji« in drobnimi vrezji. Pr. 10 cm, vi. 10 cm. Reliefni trak: prizori boja z divjimi živalmi. Po načinu okraševanja sodi v 4. stol. 2.214 novcev, pretežno bronastih, le v depojski najdbi v kv. 40 je bilo nekaj srebrnikov. Novci so v obdelavi v Numizmatičnem kabinetu NM.

3. Bronasta lokasta fibula z nogo, razširjeno v ploščico. Dl. 5,2 cm. Kv. 5, z. 296,95 m, sip nad kloako.

4. Lokasta fibula s trapezoidno razširjeno nogo. Kv. 140, z. 297,85 m, črna zemlja v kloaki.

5. Železna lokasta fibula; z. 296,6 m. Premetana plast ob vodovodnem jašku.

6. Bronasta, lokasta fibula z vtisnjenimi, neperforiranimi luknjicami na razširjenem pravokotnem delu noge, dl. 5,5 cm. Kv. 48, z. 297,60 m, antična ruševinska plast. V isti plasti je bila še poškodovana bronasta kozmetična žlička (dl. 6 cm) in bronasta lasnica s kijasto glavico (dl. 6 centimetrov).

7. Majhna bronasta fibula z močno profiliranim lokom, trapezoidno razširjeno nogo in dvema perforacijama na ploščati razširjeni nogi (dl. 3,5 cm). Kv. 22, z. 297,38 m, rjava ruševinska plast.

8. Bronasta fibula z močno profiliranim lokom, ki je okrašen s cikcakastimi vrezi (dl. 7 cm). Kv. 14, z. 297,50 m, rjava ruševinska plast.

9. Srebrna luničasta fibula, okrašena s koncentričnimi krogi, v katere je bil verjetno vložen emajl (dl. 3 cm). Kv. 24, z. 297,48 m, rjava prodna plast.

10. Okrogla bronasta fibula. Zunanji rob je okrašen s polkrogi v azurirani tehniki. Osrednja ploskev je okrašena s koncentričnimi krogi. Pr. 4 cm. Kv. 52, z. 297,20 m. V ruševinski plasti pod drugo plastjo gline.

11. Lok čebulaste fibule z ostanki pozlate; z. 297,35 m. Ruševinska plast.

12. Bronasta aplika v obliki stilizirane živali (bežiči zajec) izvedena v tehniki večbarvnega celičnega emajla (moder, rumen, rdeč), dl. 4,2 cm. Kv. 126, z. 297,30 m, antični sip.

13. Bronast obesek v obliki stilizirane človeške maske v celičnem emajlu, ki je izpadel (dl. 3,5 cm). Kv. 93, z. 297,05 m ob zidu.

14. Bronast obesek v obliki stiliziranega cveta, okrašen z drobnimi vbodi (dl. 4 cm). Kv. 24, z. 297,48 m, rjava prodna plast.

15. Bronast gumb z verižico. Okrašen s koncentričnimi krogi. Pr. 3 cm. V rjavi zemlji na sterilnem gramozu, v gl. 1,4 m pod hodno površino.

16. Koščena in kamnita ploščica za igro; z. 296,8 m v rjavi zemlji.

17. Bronasti srčasti obeski v nizu (5 primerkov). Kv. 108, z. 297,10 m, črn humus nad glino.

18. Tenka bronasta zapestnica z rahlo odebeljenimi konci (stilizirane kačje gla-

ve?), pr. 5,6 cm. Kv. 114, z. 297,80 m, črna ruševinska plast.

19. Bronasta igla z glavico v obliki storža. Dl. 21 cm. Kv. 10, ruševinska plast nad cesto, 0,5 m pod hodno površino.

20. Bronast stilus s profilirano oblikovanim zgornjim delom. Dl. 10 cm. Kv. 38, z. 297,50 m. Na tlaku iz maltnega preлива.

21. Koščena igla, ki ima na vrhu žensko doprnsko figurico. Kv. 139, z. 296,55 m. Rjava črna zemlja.

22. Odlomljena koščena igla, ovalna glavica. Dl. 7 cm. Kv. 139, z. 296,57 m, črna zemlja nad kloako.

23. Srčasta bronasta ulita pasna sporna. Dl. 7 cm. Kv. 12, z. 297,50 m. Antična ruševinska plast.

24. Poškodovana glazirana oljenka zelenkasto rumene barve, dl. 10 cm. Kv. 59, z. 297,15 m. Glinasta plast pod tlakom iz oblic.

25. Železen nož in železen obroč. Dl. noža 12 cm. Kv. 138, ruševinska plast.

26. pilum-kopje. Ohranjena dl. 13,3 cm. V ruševinskem sloju nad antično cesto.

27. Talilni ločnek za stekleno maso. Vi. 5 cm. Kv. 22, z. 297,08 m, ruševinska plast.

28. Kos dna steklene posode.

29. Ovalen lonček iz sivkasto žgane gline. Do sredine največjega oboda ima sledove metličastega ornamenta. Pr. ustja 8 cm.

30. Del rjavkaste skodelice z barbotinjskim ornamentom zgoraj in peskastim ornamentom spodaj. Pr. dna 4 cm.

Poleg opisanih predmetov pa je bilo na kompleksu najdeno tudi veliko keramike. Najdeni so bili tudi ostanki razbitega steklenega posodja (čaše, skodelice, krožniki). Numizmatično gradivo obsega novce od Klavdija do Konstancija in tudi drugi najdeni predmeti sodijo v čas od 1. stoletja dalje. Precej je izdelkov iz 3. in začetka 4. stoletja, prehod v pozno antiko. Takih najdb je bilo doslej v Emoni malo. — L. P. in I. S.

V jv. vogalu peterokotnega izpostavljenega stolpa na **Ljubljanskem gradu** je med drugim vzidan del antičnega kamna z reliefno upodobitvijo, ki je bil doslej skrit pod nasuto hodno površino. Mere: 64 × 44 × 30 cm, svitek 12 cm, rob 5 cm (sl. 36—39).

Pri poglobljanju kleti pod lokalom **Penca Gordana, Gosposvetska 7**, so ok. 2 m pod sedanjim nivojem delavci našli v humozni plasti na nivoju prehoda v prod 3 okostnjake in jih uničili. Po pripovedi so bili slabo ohranjeni in brez privedkov, ležali pa v smeri Z—V z večjim ali manj-

Sl. 36–39 Ljubljana, Grad — vzidan antični arhitektonski člen: pogled na njegovo krajšo in daljšo stranico ter njegova lega med drugimi antičnimi kamni v vogalu peterokotnega stebra

Fig. 36–39 Ljubljana, the Castle. The built-in Roman architectural element: views of its shorter and longer side, and its position among other ancient stones in the corner of the pentagonal tower

šim odklonom. Po analogijah sodeč, so pripadali času pokopov ob Metalki. — M. S.

LOČICA OB SAVINJI, XVI, 17, Žalec.
— Tudi leta 1977 smo spremljali zemeljska dela pri gradnji plinovoda, zlasti v

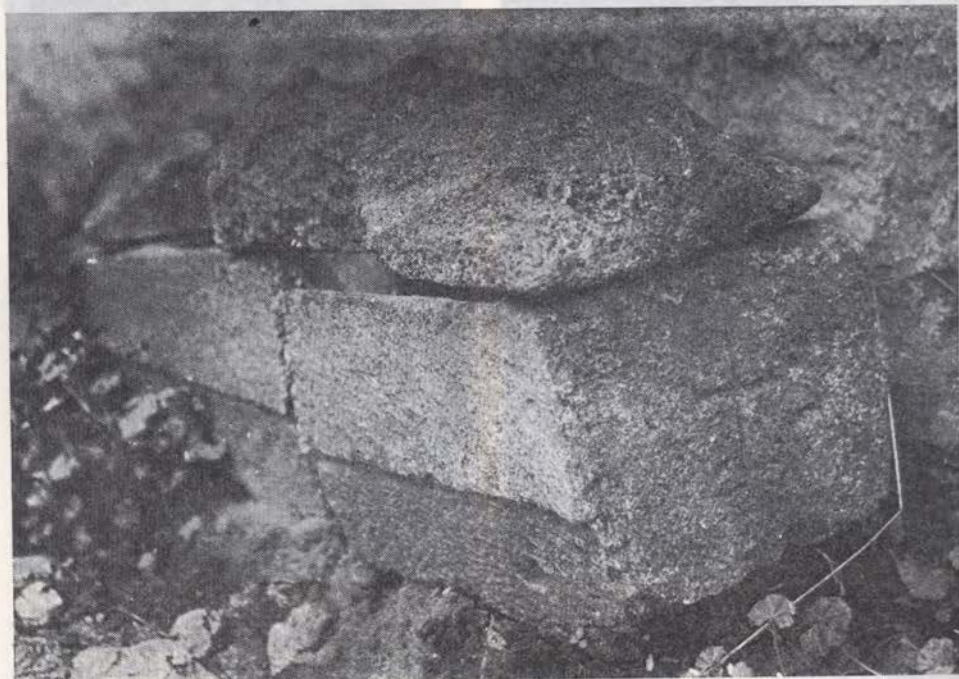
z. okolici tabora, kjer bi bil utegnil prerezati cesto iz portae decumanae. Sledov ni bilo. Gramozne plasti so ležale visoko, humozna plast pa je zelo tanka in so cesto verjetno uničili pri obdelovanju njiv. — V. K.

LOG PRI BREZOVICI, VIII, 3, Vrhnika. — ZSV SRS je opravil zaščitno izkopavanje jz. od vasi na trasi cestnega odcepa Log septembra—oktobra 1977. Bagger je izkopal ok. 1 m š. jarek in presekal več vozišč rimske itinerarske ceste do sterilne mastne sivo rumenkasto rjave ilovice, prvotnega zemeljskega površja. Z. presek izkopa smo obtesali in dokumentirali v dl. 14,5 m. Pokazal je štiri vozišča rimske ceste, nasuta drugo vrh drugega. Najstarejše je na sredi izbočeno in š. 7,20 metra. Verjetno ga lahko povežemo s Tacitovo omembo o gradnji vojaške ceste od Nauporta v Emono leta 14. Mlajša cestišča so nekoliko ožja. Zadnje, najmlajše, verjetno iz časa poznega cesarstva, je le še 5,20 m š. Arheoloških najdb, ki bi natančneje opredelile posamezna obdobja, ni bilo. — D. V.

LOKA PRI ZUSMU, XVI, 40, Šentjur. — V izpiskih Steletovih zapisov, Zap. XXI, 1923, 35, ki jih hrani dokumentacija ZSV SRS, beremo, da je v zaselku **Zamerk** pri Loki v hiši Jožefa Drača, v oglu za mizo, vzdian rimski napisni kamen in

da je J. Drač pod svojo hišo izkopal tudi star zid in več drugih stvari, med njimi 2 rimska kamna, »enega z vojaško opremo, drugega z vazo z rastlino« (prim. ANSL, 297, kjer sta omenjena odlomljena epigrafska spomenika z reliefi, trupom vojščaka in polovico delfina, najdena pri Dračevih v Loki št. 74. Očitno gre za najdbo, navedeno pod »Tinje«. Gospodar J. Drač je omenjena kamna oddal graškemu Joaneju.) Stele dalje omenja, da je J. Drač izkopal obokan otroški grob (brez natančnejše navedbe kraja najdbe) in dodaja, da so »v hribcu« izkopali grob, v katerem je sedel sključen mrlič (ponovno ne navaja natančnejšega prostora najdbe; po ANSL, 297 s. v. **Tinje** sodeč gre verjetno za nekoliko nižjo kopo pod porušnim gradom **Saldenburg**, kjer so pri Pertinačevi hiši našli rimske grobove).

V dokumentaciji ZSV SRS se je ohranil tudi izvorni Steletov fotografski negativ (steklena plošča formata 14,3 × 10 cm, inv. št. 580 N), ki ima v zgornjem desnem kotu z iglo vpraskan napis: »Zamark 619«. To je edini Steletov negativ iz zaselka

Sl. 40 Loka pri Zasmu, zaselek Zamerk — poznorimski sarkofag (foto: dr. France Stele leta 1923)
Fig. 40 Loka near Zusem, the Zamerk hamlet. A Late-Roman sarcophagus. (Photo: Dr. France Stele, 1923)

Žamerk in očitno prikazuje rimski sarkofag (korito in verjetno del pokrova — sl. 40). Korito je počeno po širini in višini, nekako na sredini. Na vidni krajši, verjetno čelni stranici pri glavi mrliča, je vklesan križ z dolgima navpičnima in krajšima vodoravnima krakoma. Na vidni daljši stranici je na sp. polovici izklesana nekaj cm globoka stopnička. Na koritu sarkofaga je ohranjena nepravilno oblikovana, podolgovata plošča, verjetno ostanek pokrova. Stele v cit. zapisu pod »Žamarkom« sarkofaga izrecno ne omenja in tudi nam ni znano iz novejših arheoloških podatkov, kakšna je bila usoda fotografiranega spomenika. Videti je, da je bil sarkofag ob Steletovem obhodu prislonjen k neki stavbi. Po izklesani stopnički sodeč, verjetno nekakšnem razčlenjenem robu večjega kamnitega bloka, sestavine rimske arhitekture, je bilo korito sarkofaga izklesano v neki poznejši rimski dobi. Zaradi drugačnosti uporabe kamnitega kvadra in vklesanega križa domnevamo, da gre pri sarkofagu za poznorimsko obdobje. Takšna datacija tudi sicer ustreza izpričani poznorimski naseljenosti Tinja. — D. V.

MOST NA SOČI, I, 7, Tolmin. — Na griču **Franceljnova teza** so velike groblje kamenja, ki oblikujejo nekakšen nasip (ostanki obzidja?) na robu ploščadi. Mogoče je prostor istoveten s kastelom, ki ga na Mirišču domneva Marchesetti (ANSI, 117).

Jv. od tega griča je precej velika ploščad, na sz. strani polkrožno vbočena in tam se pobočje v terasah spušča v ravnico jezičaste oblike, imenovano **Merišče**, lastnik je Vuga z Mosta na Soči. Po pripovedovanju domačinov so na ravnini našli stare predmete. Verjetno je zemljišče istovetno s Kovačičevim Miriščem, kjer so 1882 pri rigolanju vinograda našli židovje in rimske novce (ANSI, 117). — D. V.

Glej tudi: Starejša železna doba.

NOVO MESTO. Glej: mlajša železna doba.

NOTRANJE GORICE, VIII, 3, 25, Lj. Vič-Rudnik. — Na ledini **Na bregu** sem 22. 9. 1977 našel 2 železni podkvi: rimskodobno in visokosrednjeveško. Najdišče leži na l. bregu Stare Ljubljance, tik z. od ceste Notranje Gorice—Podpeč. Zemljišče na nek. rečnem bregu (verjetno še iz rimskega časa, ko so izravnavali barsko strugo Ljubljance) je izbočeno in ok. 1

do 2 m višje od ostalega barja; prst na površju je rjava, ilovnata. Njivo — nekdanji travnik — so prvič preorali poleti 1977. — D. V.

PETRUŠNJA VAS, VIII, 34, Grosuplje. — Avgust Sadar, p. d. Kukeljce, Zaboršt pri Šentvidu 15, je povedal, da so na hribu med Petrušnjo vasio in Šentvidom pri rigolanju za vinograde našli »bronaste zapestnice in keramične posode«. Vzpetina leži jz. od vasi. Skubicova, p. d. Kutnarjeva, iz Petrušnje vasi je povedala, da se to zemljišče imenuje **Kutnarjev hrib**.

Skubicova je tudi povedala, da so na Hribenci, grebenasti izboklini jz. od vasi in z. od ceste Šentvid—Petrušnja vas, na njihovem svetu našli »lonce in pepel sežganih mrličev, lampice itd.« Grobove je prvi odkril Skubic, p. d. Kutnar, nato naj bi tu kopal Jože Kastelic (cf. ANSI, 199: najdbe s tega zemljišča se ne omenjajo). Na prostoru grobišča, ki obsega teme griča, so vidni sledovi kopanja. — D. V. in M. V.

PODKRAJ, II, 3, Ajdovščina. — Pozimi 1976 so ob gozdarskih delih poškodovali restavrirano obzidje utrdb na **Hrušici**. ZSV Gorica je posredoval pri GG Tolmin, obrat Ajdovščina, da je bila škoda popravljena in vsaj delno vzpostavljeno prejšnje stanje.

Ponovno je bilo tudi ugotovljeno, da je zlasti del obzidja zg. utrdb v zelo slabem stanju in bo potrebno v naslednjih letih vsaj plombirati določene odseke. — N. O.

PODMELEC, I, 7, Tolmin. — Na pobočju hriba Tlake se vzpenja od J proti S podolžen greben z ledinskim imenom **Na Bukovčevem brdu**, kjer je skeletno grobišče iz 6. stoletja (prvi grobovi odkriti že pred prvo svetovno vojno, sondiranje V. Šribarja leta 1963 in 1965, cf. VS 9, 188; cf. tudi V. Šribar, AV 18, 1967, 377 ss). Zemljišče je last Maksa Droleta, p. d. pri Bukovcu, Podmelec 39 in Justina Droleta, p. d. pri Božiču, Podmelec 5.

Z. od grobišča leži pod Humarjevo domačijo terasa z ledinskim imenom **Na kapli**. Na j. strani je strmo odsekana in ima obliko nekakšnega nasipa. Na površju terase je nekaj kamnitih grobelj. Zemljišče verjetne naselbine, ki ji je očitno pripadalo sondirano grobišče, je last Angele Humar, p. d. Na kapli, Podmelec 38. — D. V.

PODZEMELJ, XI, 4, Črnomelj. — Tudi v letu 1977 so raziskovanja na **Kučarju**

potekala po programu, torej osredotočena na dokončen izkop manjšega stavbnega objekta in sondiranje prostora med cerkvama ter domnevnim stanovanjskim predelom.

Raziskovanje objekta ob jv. vogalu zgornje cerkve je pokazalo, da je tu nastala manjša stavba kvadratnega tlorisa, ok. 5×6 m, ki je imela vhod na j. strani. Gradnja zidov je enaka kot pri cerkvah, le da so tu za temeljne kamne uporabljene večinoma večji apnenčasti bloki. Tla v notranjščini so zvečne naravna skala, ki je na nekaj mestih umetno zravnana. V sv. vogalu je manjša lisa estriha brez ohranjene glazure.

Hoteli smo preveriti, ali so sredi platoja stale še kakšne stavbe, katerih temeljev ni videti, zato smo ga načrtno presondirali. Šest sond v skupni dl. 145 m je bilo razporejenih po vsej površini platoja. Rezultat sondiranja je bil večinoma negativen in nismo med domnevnim stanovanjskim predelom in cerkvenim kompleksom ugotovili nobenih stavbnih ostalin. Hkrati se je pokazalo, da je tudi kulturni sloj v sredini platoja izredno tank, saj se že pod plastjo humusa pojavi sterilna zemlja oziroma naravna skala. Najdbe v humusu so skromne in omejene večinoma na maloštevilne fragmente keramike.

Docela drugačno podobo pa so odkrile sonde na robovih platoja. Tu je namreč kulturni sloj zaradi umetnega prazgodovinskega nasipavanja precej močnejši, tako da meri na nekaterih mestih tudi več kot 1 m. Poleg tega sta sondi 3 in 5 presekali temelj obodnega zidu naselbine, ki je zgrajen brez maltne vezave iz različno velikih lomljenčev. Ker je konstrukcija zidu enaka, kot smo jo ugotovili že 1976 v sondi 1, značilnosti ne kaže ponavljati. Pač pa je treba poudariti, da sta bila na zunanji strani zidu na dveh mestih odkrita krajša, iz lomljenčev zgrajena podpornika (kontraforja), ki sta najverjetneje preprečevala, da se ni obodni zid popeljal po pobočju.

Na koncu poročila naj omenimo še to, da smo v sondi 2 prav na robu platoja odkrili temelje kvadratne stavbe ok. 4×4 m, ki pa jo skladno z našim de-

lovnim programom še nismo dokončno raziskali. — J. D.

Na podlagi detajlnega kratkoročnega programa za zaščito arheološkega kompleksa na **Kučarju** je uporabnik kamnoloma omogočil nadaljevanje zaščitnih arheoloških posegov. Te po dogovoru z LRZSV opravlja Inštitut za arheologijo pri SAZU. — M. S.

POLHOV GRADEC, VIII, 27, Lj. Vič-Rudnik. — Program dela na **Polhograjski gori** je obsegal nadaljevanje raziskav na izkopnem polju S XXV v smeri SZ, kjer so ostanki antične stavbe (na predelu pred kapelico), in sondiranje terena na samem sedlu. Med drobnimi najdbami, ki so bile 1977 sicer razmeroma manj pestre, omenjamo predvsem nekaj poznoantičnih novcev, ostanke antičnega posodja, kose antičnega stekla, ostanke prazgodovinskih posod in nekaj kresil (sl. 41). — M. S.

PTUJ, XVIII, 17. — Na izkopišču za gasilski dom smo 28. 3. do 20. 5. 1977 sondirali na delu parc. št. 383, k. o. Ptuj. Zaradi padca terena smo na začetku odprli sondo 20×2 m, nato pa še več manjših sond različnih velikosti tako, da smo na omenjenem izkopišču presondirali ok. 60 m². Odkrili nismo nobenih sledov gradbenih ostalin niti drobnih najdb.

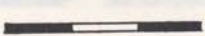
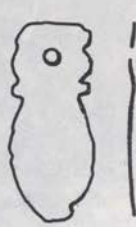
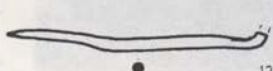
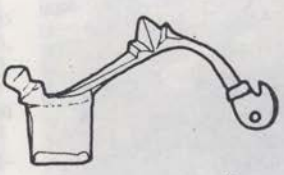
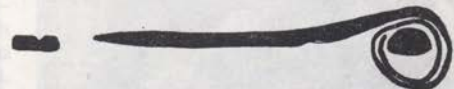
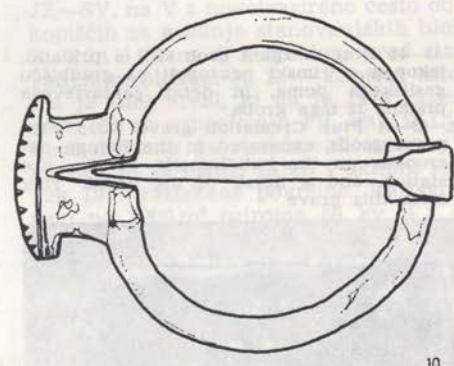
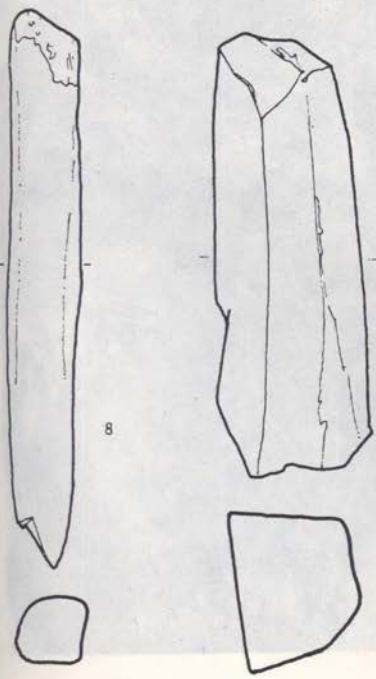
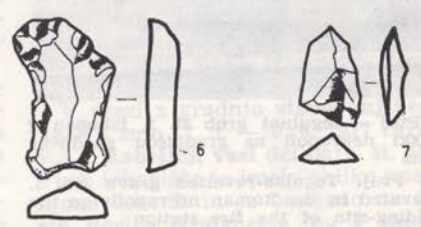
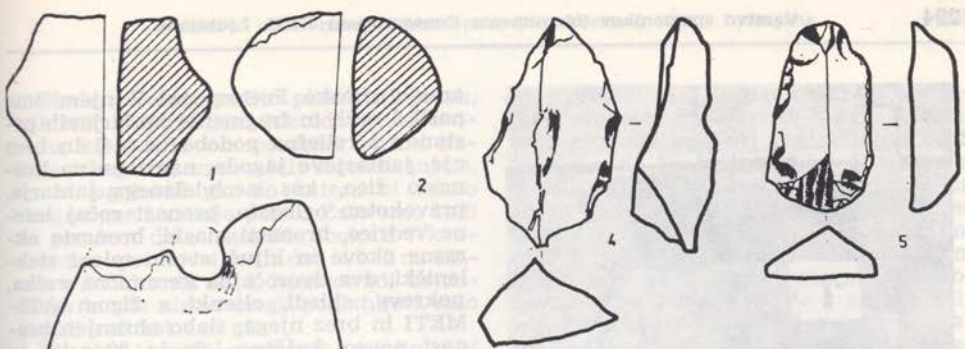
Pozneje, ko se je delno spremenila lokacija objekta in so vrhno plast strojno posneli, se je izkazalo, da je na tem delu del rimskega grobišča. Poleg marmornatega ovršja nagrobnika z dvema levjima glavama smo ugotovili vkopano grobno jamo vkopanega groba in poškodovan tegulnat grob, ki sta bila brez pridatkov, ter dva grobova s pridatki. Grobne najdbe so bile v grobovih 1 in 5.

Grob 1. V tegulnatem grobu smo našli žaro s pokrovom, oljenko z žigom LITOGENE, keramično čašo in zelenkasto steklenico, ki ima visok vrat z nazaj zavahanim in poudarjenim ustjem, trakast ročaj in široke poševne kanelure, ki potekajo od ramena do dna (sl. 42).

Grob 5 (sl. 43). Vkopana grobna jama, 180×80 cm, je iz ožgane ilovice. Sodeč po pridatkih, je ta grob eden izmed najbogatejših, najdenih v zadnjih letih na

Sl. 41 Polhov Gradec, Polhograjska gora — v zadnjih letih izkopani predmeti: 1–2 keramična vijčka; 3 kamnita utež; 4–7 kresila; 8–9 brusna kamna; 10 bronasta pasna spona; 11 bronasta fibula; 12 bronasta igla; 13 bronast pasni jezičasti okov

Fig. 41 Polhov gradec, the Polhograjska gora hill. In recent years excavated objects: 1–2 ceramic spindle whorls; 3 stone loom weight; 4–7 flints, flakes; 8–9 grind-stones; 10 a bronze girdle buckle; 11 a bronze fibula; 12 a bronze pin; 13 a bronze girdle mounting

8

9

11

12

13

1

2

4

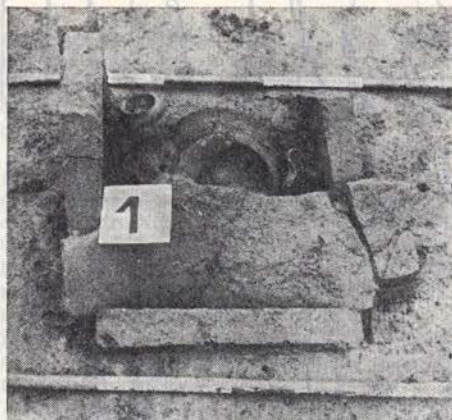
5

3

6

7

10

Sl. 42 Ptuj — tegulnat grob št. 1, izkopan v rimski nekropoli na gradbišču gasilnega doma

Fig. 42 Ptuj. Tegulae-revetted grave No. 1, excavated in the Roman necropolis on the building-site of the fire station

Sl. 43—44 Ptuj — žgani grob št. 5 s pridatki, izkopan v rimski nekropoli na gradbišču gasilskega doma, in detajl jantarjevega prstana iz tega groba

Fig. 43—44 Ptuj. Cremation grave No. 5 with grave goods, excavated in the Roman necropolis on the building-site of the fire station, and a detail of the amber ring from this grave

arealu rimske Poetovione. V njem smo našli 9 celih in fragmente jantarjevih prstanov z reliefno podobo (sl. 44) in brez nje, jantarjeve jagode, nanizane na bronasto žico, kos neobdelanega jantarja, pravokotno ogledalo, bronast ročaj lesene vedrice, bronasti maski, bronaste okrasne okove in ključ, svetlo zeleni steklenički, dva dvoročajna keramična vrčka, pokrova, skledi, oljenki z žigom ATIMETI in brez njega, slabo ohranjen bronast novc, koščeno iglo in 80 celih in fragmentiranih železnih žebeljev raznih velikosti. Na dnu grobne jame so bile po vsej površini sežgane kosti.

V zvezi z gradnjo nove upravne stavbe Mesokombinata Perutnina Ptuj smo 28. 3. do 4. 10. 1977 raziskovali dele parc. št. 1441/1, 1444/1 in 1445, vse k. o. Ptuj. Zaradi odstranjevanja asfalta, snemanja vrhnjih plasti in rušenja stavb znotraj izkopišča so raziskave potekale s časovnimi prekinitevami (28. 3. do 18. 5. sondirali, nato 11. 7 do 30. 8. in 28. 9. do 4. 10. 1977 sistematično raziskovali).

Glede na stratigrafijo plasti pri pečeh, odkritih 1967 ob Ciril-Metodovem drevo-redu, ki so bile v neposredni bližini našega izkopišča, smo začeli s sondiranjem, da bi ugotovili gl., do katere bi lahko strojno sneli vrhnje plasti. Zato smo tudi na prostem delu izkopišča locirali 7 kvadrantov: pet 4×4 m in dva 4×2 m. Razen v kvadrantu št. 6, kjer zaradi betonskega korita nismo mogli poglobljati, smo kopali več kot 2 m gl.

Kv. št. 1: niti gradbenih ostalin niti drobnih najdb.

Kv. št. 2: srednjeveški vkop in črepi rimske keramike, v gl. 1,90 m pa smo zasledili ožgano ilovico, običajno pri rimskih lončarskih pečeh.

Kv. št. 3: med keramičnimi črepi omejenam črep sp. dela oljenke z žigom CRESCE in prazgodovinski žgani grob, vkopan v mivko, mešano z rumeno ilovico. V njem sta bila 2 lonca. Večji ima zvončasto obliko z navzven zavahanim ustjem, sedlastim vratom, ki prehaja v največjo periferijo, odkoder konično preide v sp. del. Na največji periferiji je na eni strani usence, na drugi pa jezičaste izbokline. — Drugi lonec je bikoničen z navzven zavahanim ustjem. Na največji periferiji ima poleg trkastega ročaja še 4 bradavičaste izbokline.

Kv. št. 4 in 5: srednjeveški vkopi. Med črepi srednjeveške keramike smo našli tudi enega iz rimskega obdobja.

Kv. št. 7: opeke, tudi take z žigom IVNFIRM, slabo ohranjen bronast novc in dva prazgodovinska žarna grobova. V enem grobu smo našli sp. del velike žare in manjšo polkrožno terino, fragmente ustja in ostenja jajčasto ovalnega lonca in skodelice. V drugem so bili 3 lončki. Eden je bikoničen, dva pa zvončaste oblike. Grobni dodatki iz vseh grobov v tem in v kv. 3 so sivo rjavo žgani, imajo grobo fakturo in jih datiramo v čas od 14.—12. stoletja pr. n. š.

Tako smo ugotovili, da lahko strojno snamejo vrhnje plasti do gl. ok. 1,20 m, nato pa začeli sistematično raziskovati. Razen v v. delu, kjer smo vlekli podolgovate jarke, smo izkopišče razdelili na kvadrante 4×4 m.

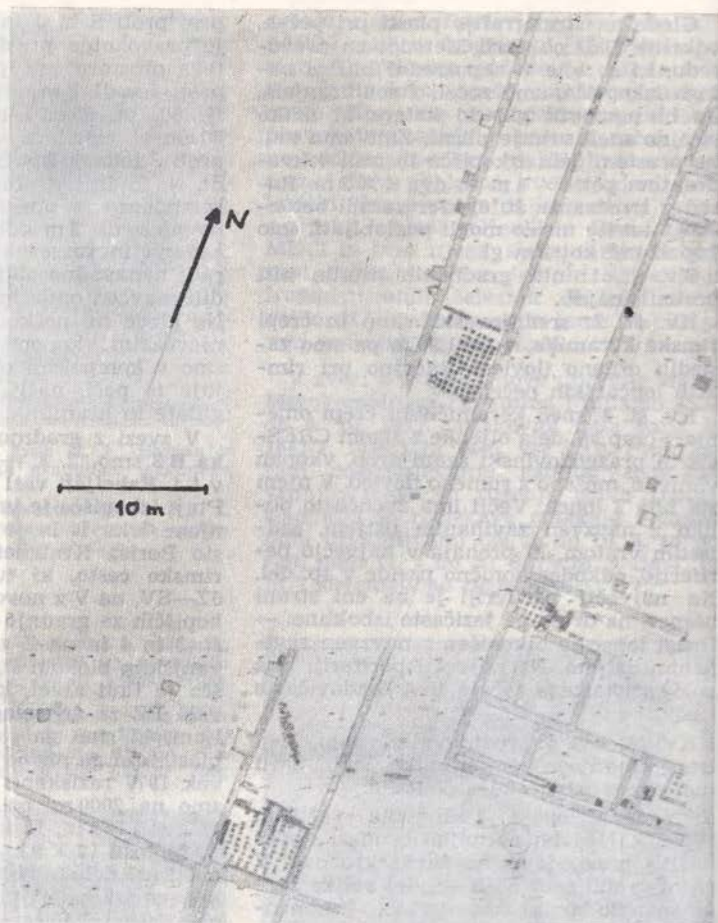
Na vsem raziskovalnem delu smo odkrili slabo ohranjene gradbene ostaline. Zadeli smo namreč na del večje stavbe, ki je bil s kvadratnimi stebrički iz oblic 70×70 cm razdeljen na manjše prostore.

Ožgani ilovici, ki smo jo našli med sondiranjem v kv. št. 2, smo sledili še na-

prej proti S in J in ugotovili, da omejuje pravokoten prostor $9,9 \times 3$ m. Znotraj tega prostora smo pri poglobljanju od S proti J v dl. 3 m odkrili 2 kurilna kanala (š. 60, vi. 65 cm) iz ožgane ilovice, na 50 cm vi. zidih iz apnenca in opek, ki se proti J lokasto končujeta in sta pribl. 1 m dl. Na zadnji strani sta omejena z zidom iz apnenca in opek, za katerim smo ponovno v dl. 3 m odkrili še 2 enako oblikovana in razsežna kurilna kanala. Zaradi nenavadne oblike te peči smo naredili mavčen odtis in ga prenesli v muzej. Ne glede na poškodovanost peči s srednjeveškim vkopom je treba omeniti, da smo v kompaktni ožgani ilovici, ki omejuje te peči, našli fragmente terrae sigillate in hranilnik.

V zvezi z gradnjo stanovanjskega bloka B2 smo 7. 3. —19. 6. 1977 raziskovali v t. i. Rabeljčji vasi del parc. št. 512, k. o. Ptuj; izkopišče je imelo obliko nazaj obrnjene črke L in je omejeno na S s cesto Borisa Kraigherja, na J skorajda z rimsko cesto, ki tukaj poteka v smeri JZ—SV, na V z novotrasirano cesto ob izkopiščih za gradnjo stanovanjskih blokov št. 3 in 4 in na Z za arealom pred stanovanjskim blokom št. 2. — Znotraj izkopišča je tudi areal, ki ga je 1976 raziskovala PZ za arheologijo Fil. kaf. v Ljubljani, ki smo ga raziskovali samo v sp. plasteh in ga nismo zajeli v skupni seštevek 1977 raziskane površine. Raziskovali smo na 2000 m² oziroma 86 kv. 4×4 m, 13 kv. 4×5 m, 12 kv. 4×3 m, 2 sektorja v velikosti 12×9 m, in še 4 m² zaradi varnosti pri delu v vodnjaku št. 3. Gl. raziskanega izkopališča je bila različna: na S ok. 150 cm, 150 cm, na J celo globlje od 200 cm, na V in Z pa ok. 180 cm. Sledove prazgodovinske arhitekture smo ugotovili v sp. plasti skorajda pa vsem izkopišču. O obliki hiš in njihovih prostorov ne moremo govoriti; vsekakor so bile postavljene skoraj pravokotno na traso prazgodovinske ceste, na kateri je bila pozneje zgrajena tudi rimska cesta. S poznejšimi posegi so močno poškodovane. V sp. prazgodovinski plasti smo našli nasebinško keramiko za vsakdanjo rabo, uteži, vreteno, kamnito sekuro, bronasto vozlasto in čolničasto fibulo (sl. 45).

Tukaj smo odkrili tudi gradbene ostaline iz rimskega obdobja, ki jih pa ne moremo obravnavati kot zaključeno celoto. Glede na njihovo lego in ugotovitve na tem območju lahko rečemo, da bi se na S vezale z gradbenimi ostalinami, ki smo jih odkrili 1974 ob kompleksu peči, na Z pa s traktom rimske stavbe na iz-

Sl. 45—47 Ptuj, Rabelčja vas — gradbišče stanov. bloka št. 3: halštatska čolničasta fibula, tloris rimskih gradbenih ostalin in pogled nanje

Fig. 45—47 Ptuj, Rabelčja vas. The building-site of the apartment block No. 3: a Hallstatt boat-type fibula, the ground-plan of the Roman buildings remains and a view of the site

kopišču za gradnjo stanovanjskega bloka št. 2, kjer smo raziskovali 1975 in 1976.

Lahko ugotovimo, da so tukajšnje stavbne ostaline del večje stavbe, ki je stala s. od trase rimske ceste. Zidovi, š. 50 do 75 cm, dl. različna, so večinoma iz oblic, peščencev in lomljencev, vezanih z apnom s primesjo drobnega gramoza, nekateri pa so bili v zg. delu narejeni z zidaki. Zidova, ki sta skoraj pravokotna na rimsko cesto in odkrita v dl. 65—68 m, sta bila najdaljša na izkopišču. V medsebojni razdalji 4,5—5,5 m tečeta skoraj vzporedno skozi izkopišče ter segata na s. in j. strani še iz njega. Med tema zidovima smo odkrili dva pravokotna prostora in jih imenovali sušilnici (sl. 46—47). Eno smo odkrili v kv. 19 in 20, drugo pa v sektorju št. 2.

Prva sušilnica $5,10 \times 3,60$ m je na s. in j. strani omejena z opekami, vel. $27 \times 27 \times 5,5$ cm, postavljenimi druga zraven druge na prej pripravljeno podlago iz rumenkasto rjave ilovice, na v. in z. strani pa jo omejujeja prej omenjena zidova. Ob podolgovati strani v v. delu sušilnice smo odkrili 6 vzporednih vrst iz opek, spet na rumenkasto rjavi ilovnati podlagi. Vsaka je imela po 13 opek, postavljenih v razdalji 10—20 cm ena od druge; razmik med vrstami je bil prav tako 10—20 cm. Nekatere vrste so imele tudi po 2 opeki, postavljeni druga na drugo in vezani z blatom iz rumene ilovice. V z. delu sušilnice smo odkrili 2 m dl. in 1 m š. vdolben prostor iz ožgane ilovice. Temno in svetlo rdeča barva ožgane ilovice ga nedvomno opredeljuje kot kurišče znotraj sušilnice. Zanimivo je še to, da smo takšen kurilni prostor odkrili zunaj nje, samo da je bila višinska razlika med njima ok. 80—100 cm.

Kako so greli sušilnico iz zunanjšega kurišča, nam zaenkrat ni znano. Na opekah, ki smo jih našli v sušilnici, nismo opazili nobenih žigov, čeprav smo na nekaterih ugotovili pentlje in polkrožne koncentrične kanelure.

Drugo sušilnico, $5,50 \times 5$ m, sta na v. in z. strani omejevala že omenjena vzporedna zidova, s. stran so omejevale opeke, vel. $27 \times 27 \times 5,5$ cm, položene druga zraven druge, j. stran pa zid, ki poteka prečno na že omenjena zidova in se nadaljuje v. od nje do j. profila na eni strani, na Z pa se je dl. ok. 20 m ter s 6 m dl. prečnim zidom omejuje prostor proti S izkopišču na drugi strani. Ta prostor je s 4 stebrički iz oblic razdeljen na manjše prostore.

V sušilnici smo odkrili 8 vzporednih vrst opek, postavljenih na rumenkasto rjavo ilovnato podlago. Vsaka je imela 10—11 opek $27 \times 27 \times 5,5$ cm, postavljenih v razdalji 10—20 cm druga od druge, vrste pa so bile razmaknjene za 30 cm. V s. delu sušilnice smo odkrili kurišče $2,50 \times 1,50$ m iz opek, in sicer v sp. delu kurišča $60 \times 60 \times 5,5$ cm z 1 cm db. premazan iz gline, na v. in z. strani pa vel. $27 \times 27 \times 5,5$ cm. Proti j. strani oziroma proti notranjosti sušilnice je bilo kurišče odprto tako, da se je toplota lahko širila po vsej površini. Ob njem in zunaj sušilnice smo na s. strani našli ostanke zoglenelega žita.

Pribl. 4,50 m j. od s. profila izkopišča in 6,50 m v. od zidu, ki omejuje v. del obeh sušilnic, se začne še en vzporedni zid, dl. 49 m. Ta zid skupaj z zidovima na s. in j. strani oblikuje del stavbe, ki se širi na V izven izkopišča. Zaenkrat lahko rečemo, da smo na S tega dela stavbe odkrili dva manjša prostora $4,5 \times 3,5$ m in $6,5 \times 3,30$ m ter ob njih in v. profilu izkopišča ugotovili samo dl. tretjega prostora: 9 m. Na J smo odkrili 4 prostore: $6,50 \times 6,25$ m; $4,30 \times 3,30$ m; $6,50 \times 3,20$ m; $3,20 \times 1$ m, in ugotovili le delne dimenzije še za petga, $3,50 \times 3,50$ m s hipokavsti. Med odkritimi prostori na S in J je ok. 26 m dl. in proti v. profilu nezaključen vmesni prostor, ki bi ga lahko imenovali dvorišče z lopami. Ta prostor je z zidanimi stebrički razdeljen v manjše prostore (sl. 48). Stebrički kvadratne oblike so širši in ožji. Širši so v sp. delu

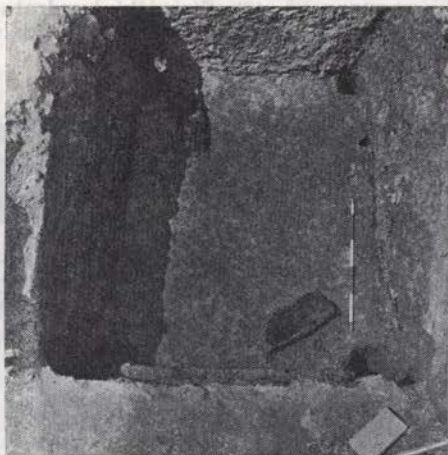

Sl. 48 Ptuj, Rabelčja vas — del stavbe na vzhodni strani izkopišča za blok 3

Fig. 48 Ptuj, Rabelčja vas. Part of the building on the eastern side of the building-site of the block No. 3

s stranicami 1 m, v zg. delu pa s stranicami 80 cm, ožji so v sp. delu s stranicami 80 cm in v zg. s stranicami 60 cm. Pri obojih je bilo zanimivo to, da so v sp. širšem delu iz oblic vezani z apnom s primesjo gramoza, v zg. ožjem delu pa iz peščencev in lomljencev, vezani z apnom s primesom gramoza ali samo z blatom iz prsti. Na dvorišču z lopami smo odkrili utrjena prostora, kjer so obdelovali marmor, in lončarsko peč. Prvi prostor je v ok. 39, kjer smo poleg marmornatih odkruškov našli 2 nedokončana kapitela, drugi pa v kv. 18 in 22, kjer smo našli marmornat stebriček s kapitelom.

Lončarsko peč smo odkrili v kv. 31 in 32. Peč s kuriščem vred je dl. 4,50 m in š. 3,25 m, sama pa meri $3 \times 3,25$ m. Omejujejo jo zidovi iz oblic in peščenca, kurišče pa zidovi iz opek različnih velikosti. Zanimivo je, da je sp. del peči nižji ob sp. delu kurišča. Z j. strani je speljan kanalček iz oblic, skozi katerega je priitekla voda v sp. del peči. Zaradi regulacije vode v peči je bil s tubusom skozi z. zid speljan odtok v jarek, vkopan v rumeno ilovico, ki teče vzporedno ob 49 m dl. zidu v smeri S—J po vsej dl. izkopišča. Na S, kjer se konča s pravokotnim prostorom, $2,50 \times 1,50$ m, je segal skoraj do profila izkopišča. Gl. tega pravokotnega prostora je 2,50 m. V njem smo na vogalih našli tudi zoglenele ostanke kolov s pr. 20 cm (sl. 49). Na J seže jarek tudi iz-

Sl. 49 Ptuj, Rabelčja vas — globok pravokoten prostor na severni strani izkopišča za blok 3

Fig. 49 Ptuj, Rabelčja vas. A deep rectangular cavity on the northern side of the building-site of the block No. 3

Sl. 50 Ptuj, Rabelčja vas — gradbišče bloka št. 3, kašta iz brun v vodnjaku št. 2
Fig. 50 Ptuj, Rabelčja vas. — Building-site of the block No. 3: the log-lining in the well No. 2

ven izkopišča. Vanj je bil z J speljan dotočni kanal ali jarek.

Sp. del peči je iz ožgane ilovice. Na njo so bile postavljene štiri vrste opek $22 \times 22 \times 5,5$ cm. Na nekatere od teh so bili še navpično postavljeni tubusi. Za poznejšo prezentacijo peči smo nekaj originalnih delov dvignili in naredili mavčne odtise.

Poleg gradbenih ostalin, lončarske peči in utrjenih prostorov za obdelavo marmorja smo na j. delu izkopišča odkrili in dokončno raziskali 3 vodnjake.

Prvi vodnjak smo odkrili v sektorju št. 1. Obrisi tega smo zasledili že v gl. ok. 90 cm. Ugotovljeni pr. je bil 200 cm, in sicer do gl. 240 cm, ko se zoži na 200 cm. Vodnjak je bil namreč v sp. delu do gl. 480 cm zidan iz peščenih blokov $60 \times 40 \times 30$ cm in $80 \times 100 \times 30$ cm. V njem smo našli sp. del marmornatega stebrička, enoročajne vrče, nekatere z glazuro, leseno vedro, izdelano iz 10 deščic, š. 5,5 do 7,2 cm.

Drugi vodnjak smo našli v kv. 57 in 58. Obrisi smo ugotovili v gl. 1,85 m. Vkopan je bil v rumeno ilovico in je gl. 4,40 m ter ima na sp. delu kašto iz brun (sl. 50). V njem smo poleg enoročajnih keramičnih vrčev našli tudi bronasto plastiko.

Tretji vodnjak smo našli v kv. 54 in 59. Obrisi smo ugotovili v gl. 1,85 m. Tudi ta vodnjak je bil vkopan v rumeno ilovico in je gl. 5,40 m. V zg. delu je imel pr.

2 m, v gl. 2,70 m se zoži na 1,50 m in proti dnu na 85 cm, torej se stopničasto zožuje. V sp. delu je imel kašo v obliki soda. V njem smo poleg keramičnih pri- datkov našli tudi zlato ploščico.

Od gradiva, ki smo ga našli na ome- njenem izkopišču in sodi v rimski čas, je vsekakor najbolj številna keramika: ža- re in njihovi fragmenti, z metličastim or- namentom ali brez njega, pokrovi raznih oblik in dimenzij, pepelnice, čaše, plad- nje, sklede, lonce, vrče, amfore, kalupe za izdelavo raznih okrasnih predmetov, del kalupa za izdelavo reliefne posode, dva pečata, fragmentirane in cele oljenke z žigi (FORTIS, CRESC, OCTAVI) ali brez njih, kalupe za izdelavo oljenk, ope- ke raznih oblik in dimenzij z znaki in žigi (IVNFIRM, CIA) ali brez njih. Od bronastih predmetov omenim le igle in lasnice, fibule s T peresovino, lokaste fi- bule in fragment noriško panonske fi- bule. Med bronastimi, posrebrenimi in sre- brnimi novci so najbolj številni tisti iz 2.—4. stoletja: Trajanovi, Hadrijanovi, Antonina Pija, Marka Avrelija, Maksimi- na, Filipa I., Klavdija II., Konstantina Velikega in drugi.

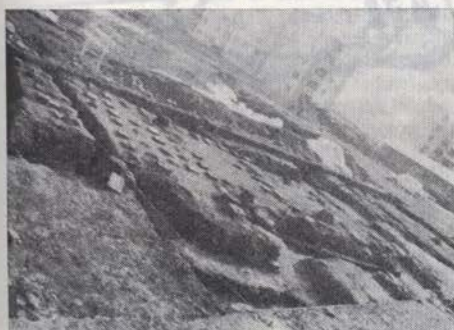
Številni so bili tudi železni predmeti, žal pa je njihova oblika neugotovljiva, razen pri žebličkih, ki so bili različnih vel.

Redkejšje so bile koščene in steklene najdbe. Ker smo prinesli gradivo v pro- store Pokrajinskega muzeja Ptuj, to po- ročilo povzema samo spoznanja in ugo- tovitve z izkopavanja.

Pri raziskavi izkopišča za gradnjo sta- novanjskega bloka št. 3 so sodelovali na- slednji arheologi: dr. Paola Korošec; sku- pina SAZU: dr. Jaroslav Šašel, dr. Fran- ce Leben, Zorka Šubic, Janez Dular, Bo- jan Đurič in Dragica Lunder-Knific; iz ZSV SRS dr. Iva Mikl-Curk in Davorin Vuga, Irena Šavel iz Pokr. muzeja Mur- ska Sobota, Marjana Tomanič-Jevre- mov iz Pokr. muzeja Ptuj, Kiril Trajkov- ski, Zora Kostić in Leposava Popović iz Beograda, Alenka Salezin, dalje preparatorja Aleš Lah iz NMLj. in Stanko Goj- kovič iz Pokr. muzeja Ptuj ter študentje arheologije iz ljubljanske in beogradske univerze. Za izdatno pomoč in sodelova- nje se vsem naštetim in drugim, ki so nam kakorkoli pomagali, najlepše zahva- ljujem.

S časovnimi prekinitvami smo od ok- tobra 1976 do maja 1977 raziskovalna dela **parc. št. 512**, k. o. Ptuj. Ze v času sne- manja vrhnje plasti smo v gl. ok. 5 cm zadeli na zidake, položene na večji povr- šini (sl. 51). Šlo je za zidake hipokavstov, ki so segali do gl. 30 cm, položeni na 10 do 15 cm db. estrih iz zdrobljenih opek, apna in drobnega gramoza ter razpore- jeni v vrste, ki so bile 50 cm druga od druge znotraj pravokotnega prostora, 14 × 7 m. Hipokavsti so bili zidani z zi- daki in vezani z apnom s primesjo peska. Sp. zidaki, položeni na estrih, so bili vel. 30 × 25 × 7 cm. Nanje so bili postavljeni manjši, večinoma 20 × 20 × 7 cm ali pa 15 × 15 × 7 cm.

Pri nadaljnjem poglobljanju do gl. ok. 85 cm se je izkazalo, da je plast od estri-

Sl. 51—52 Ptuj, Rabelčja vas — pogled s se- vera na zgornje hipokavste in pogled z vzhoda na spodnje hipokavste na gradbi- šču bloka št. 3

Fig. 51—52 Ptuj, Rabelčja vas. View from the north on the upper hypocausts, and the lower hypocausts, from the east, all on the building-site of the block No. 3

ha do gl. 80 cm dejansko ruševinska plast, v kateri je bilo dosti malte in žganine. Pri čiščenju smo ugotovili, da jo na sp. delu omejuje estrih, ki je bil na podlagi iz oblic. Tudi ta estrih je bil iz zdrobljenih opek, apna in drobnega gramoza. Na njem smo našli hipokavste in zidce iz zidakov. Sp. zidaki hipokavstov položeni na estrihu, so bili vel. $27 \times 27 \times 5-7$ cm do $30 \times 30 \times 5-7$ cm. Nanje so bili postavljeni manjši, $20 \times 20 \times 5-7$ cm do $25 \times 25 \times 5-7$ cm. Šele na teh so bili še zidaki $17 \times 15 \times 5-7$ cm (sl. 52).

Zidci, ki so nosili zg. estrih, so bili dl. 85, š. 30 in vi. 50 cm, narejeni iz zidakov $42 \times 30 \times 5-7$ cm.

Tudi velikost sp. estriha je bila enaka velikosti zg.: 14×7 m, le da je bil sp. omejen z zidovi iz oblic in lomljencev, vezanih z apnom s primesjo peska. V enaki gl. kot sp. estrih in tik ob njem na v. strani smo našli tudi pravokotno kurišče 4×3 m. S treh strani je bilo omejeno z zidovi iz oblic in odprto proti prostoru s hipokavsti.

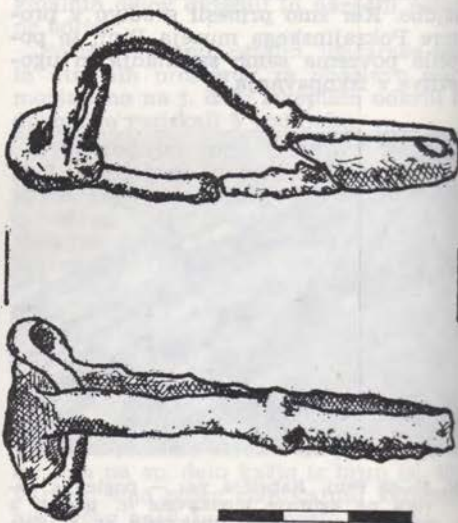
Ceprav so drobne najdbe na tem delu skorajda prava redkost, smo našli skeletni grob, ki je bil vkopan skozi zg. estrih v ruševinsko plast (sl. 53). Kot pridaček je imel železno lokasto fibulo z nazaj

zavito nogo in s peresovino, izdelano iz enega kosa žice (sl. 54). — B. J.

Stanovanjski blok B IV. Ko je SSS občine Ptuj mehanično prekopala prostor za gradnjo **stanovanjskega bloka B IV**, cesto in parkirni prostor do današnje kurilnice in s tem posegom uničila debelo plast bogatega antičnega sedimenta, je razširjena komisija Arheološkega društva na seji 2. 3. 1977 v Ptujju sklenila, naj arheološka ekipa na terenu kartira in zbere kolikor mogoče veliko podatkov o uničenih objektih. Pri tem smo ugotovili naslednje:

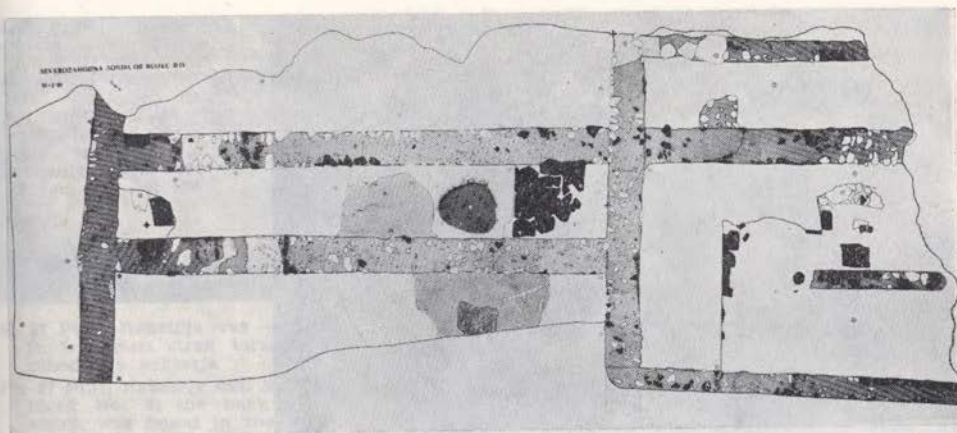
a) na prostoru ceste in parkirišča je bilo uničenih okoli 10 peči, razporejenih v smeri J—S;

b) areal bloka B IV, $100 \times 20-25$ m, je bil prekopan 5 m gl., tj. do prazgodovinske plasti. Po ohranjeni profilih s., z. in s. polovice v. stene izkopa so pri tem uničili: pribl. 11 peči, od katerih jih je nekaj delno ostalo pod v. in z. stranjo ceste; veliko število žganih grobov z velikimi steklenimi urnami in pridatki (terre sigillate in steklenih posod) na jz. delu v. stene izkopa; dokaj široko cesto, ki je šla po sredi izkopa od Z proti V in katere prerez je bil viden še na z. strani, medtem ko so bili na izkopišču fragmenti cestišča; v s. profilu

Sl. 53—54 Ptuj, Rabelčja vas — gradbišče bloka št. 3: v ruševine hipokavsta vkopan rimsko-dobni skeletni grob in železna lokasta fibula, najdena kot grobni pridaček

Fig. 53—54 Ptuj, Rabelčja vas. From the building-site of the block No. 3: a Roman skeleton grave dug into the hypocaust ruins, and an iron arc-type fibula, found in it

Sl. 55 Ptuj, Rabelčja vas — gradbišče bloka B IV — severozahodna sonda
Fig. 55 Ptuj, Rabelčja vas. Building-site B IV: the NW test trench

v modro zeleni ilovici (gl. 3,80 m) ostanki lesenega soda; v j. delu izkopa ok. 7,00 × 5,00 m velik objekt, katerega osnova se je videla na zemlji tal ob v. steni; še več manjših in večjih objektov, katerim, razen peči, ni bilo moč določiti namena in ki so bili po vsem prostoru mehaničnega izkopa. V sv. delu so uničili dovršen del velikega objekta, ki se je glede na profile širil v s. smeri in zlasti proti V.

Na s. delu ob v. robu izkopa smo odprli sondo, 7 × 3 m z različno gl. do 0,80 m. Z njo smo dobili naslednje podatke: stavba je imela več (vsaj 4) faz zidav, oz. obnov. Najbolj zgodnja zidava z zunanjimi (j. in s.), ok. 1 m š. zidovi se je širila proti V, tj. pod cesto. Vprašanje je, ali k tej fazi sodita dve majhni kocki mozaika, najdeni v štu. Stavbo zanesljivo datirajo freske, ki smo jih odkrili v narejeni son-di. Prevladovala je pompejsko rdeča barva. Na vrhu so se končale z vencem štukatur v obliki jajčnega venca. V tej fazi je stavba ležala na plasti s pečmi. V 2. fazi je bila notranjost stavbe predelana in po gl. teh zidov lahko sklepamo, da se je zdaj širila proti S. Ali je v to gradbeno fazo sodil tudi delno raziskani prostor s hipokavstom, ki je s. od izkopa in delno raziskan, ostaja odprto vprašanje. V 3. gradbeni fazi so stavbo okrasili s freskami, črni motivi na beli osnovi. Poleg zgornje plasti te faze je bila mehanično sneta tudi vsa 4. gradbena faza tega objekta (sl. 55).

Obdelava najdenega drobnega gradiva bo dala bolj natančno datacijo posameznih plasti oz. posameznih gradbenih faz.

Kolikor je bilo možno, so bili v času pripravljanih del za zidavo stanovanjskega bloka zrisani in fotografirani posamezni profili in detajli. Z risbami in s fotografijami je dokumentiran raziskan prostor. Poleg fragmentov stekla in zlasti keramike, smo opazili tudi večje kose obdelanega marmorja, ki jih zaradi hitrega odvoza s kamioni ni bilo mogoče rešiti niti kartirati. Prav tako niso kartirana mesta, kamor so odpeljali izkopan sediment s tega prostora.

Stanovanjski blok B 5. Od 1. 4. do 15. 8. 1977 smo raziskali ok. 1240 m² površine. Antični sediment je db. 1,2 do 2,15 m. Uporabili smo plankvadratno mrežo ter sondažno in ploskovno raziskovalno metodo.

Raziskani prostor je med izkopiščem bloka B 3 in kurilnico. Odkrili smo nekaj arhitektonskih in drugih objektov v sz., nekaj uničenih grobov pa v jz. in v. predelu izkopa. v srednjem delu so se pojavile na nekdanjem recentnem nivoju na več mestih plasti fragmentov keramike, živalskih kosti (večje kosti in kosti glave), rogovja idr. Na teh mestih je bila ilovnata podlaga pomešana z večjimi kosi kamna in opeke ter s precejšnjo množino pooglenelih kosov lesa (sl. 56.—56 a). Glede na njihovo razporeditev štejemo te plasti za ostanke ritualnih obredov. Sočasna s temi najdbami sta žgana groba, ki smo ju odkrili v jz. sektorju izkopa, tj. z. od prej omenjenih plasti. Bila sta uničena, zato sklepamo, da sta bila vkopana v zemljo brez posebne konstrukcije, samo obdana s kamni. Nasprotno so imeli

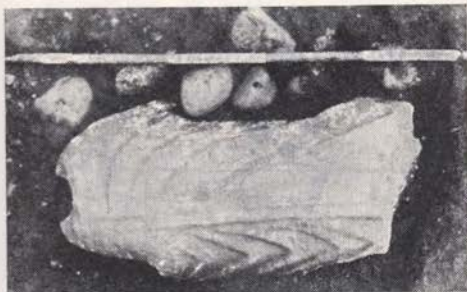
pokopi v v. sektorju grobno konstrukcijo iz tegul in prostor med njimi je tlakovan z rečnimi oblicami. Tudi ti grobovi so bili poškodovani, le v treh je bilo nekaj grobnega inventarja. Sodeč po stratigrafiji so

bili ti pokopi mlajši od prejšnjih in mlajši od kulturnih mest.

Med odkritimi arhitekturnimi sledovi lahko naštejemo jv. vogal velikega objekta, raziskanega na B 3 in v sz. sektorju

Sl. 56—56 a Ptuj, Rabelčja vas — gradbišče bloka št. 5: kulturni mesti št. 4a in 4b

Fig. 56—56a Ptuj, Rabelčja vas. Building-site of the block No. 5: the ritual sites No. 4a and 4b

Sl. 57 Ptuj, Rabelčja vas — gradbišče bloka št. 5: hrbtna stran torza v tlaku severozahodnega sektorja

Fig. 57 Ptuj, Rabelčja vas. Building-site of the block No. 5: the back side of a torso, which was found in the pavement of the NW sector

našega izkopišča. Pod j. zidom prve faze tega objekta so bili ostanki velike okrogle peči. Z ruševinami njene kupole so bila tlakovana tla stavbe v prvi gradbeni fazi. V tem tlaku smo med drugimi spolijami našli tudi torzo nekega kipa (sl. 57).

V. od tega objekta, pribl. 1 m od v. zidu, smo našli v zg., mlajšem horizontu ostanki zelo tankih temeljev. Stavba je bila nekoliko nepravilne štirioglate oblike in je imela 4 prostore. Tla, pa tudi okolica in prostor pod temelji zidov so bili tlakovani z drobnimi zloženimi rečnimi ob-

licami. Na nivoju tega tlaka so bila tla v večjem objektu ponovno tlakovana, le da z zdrobljeno opeko.

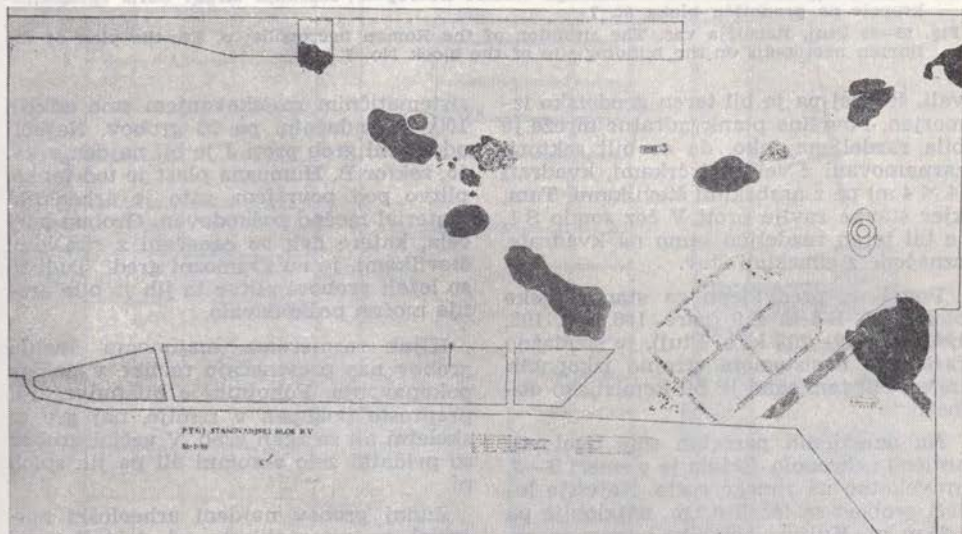
Na nivoju, v katerem so bili starejši žgani grobovi in kulturna mesta, smo odkrili vodnjak. Zaradi močne vode smo ga raziskali le do 6,5 m gl. Sodi k tipu, ki je obložen z lesom. Vodnjak je poškodovan, postopno zasut. Verjetno je bil njegov zg. del porušen šele, ko so prostor tlakovali z odbitki marmora.

V plasteh, katerih vi. je enaka sedanji površini, smo našli del neke konstrukcije, verjetno v zvezi s kovinarskim delom (taljenje).

V plasteh smo našli številno keramiko, bronaste, železne in svinčene predmete, novce in zlasti mnogo steklenih fragmentov, amorfnih kosov steklene mase in številne najdbe v zvezi s predelavo stekla. Prav po teh najdbah lahko sklepamo, da so bile na tem prostoru steklarske delavnice, poleg klesarske delavnice, lončarske in opekarske peči in kovačnice.

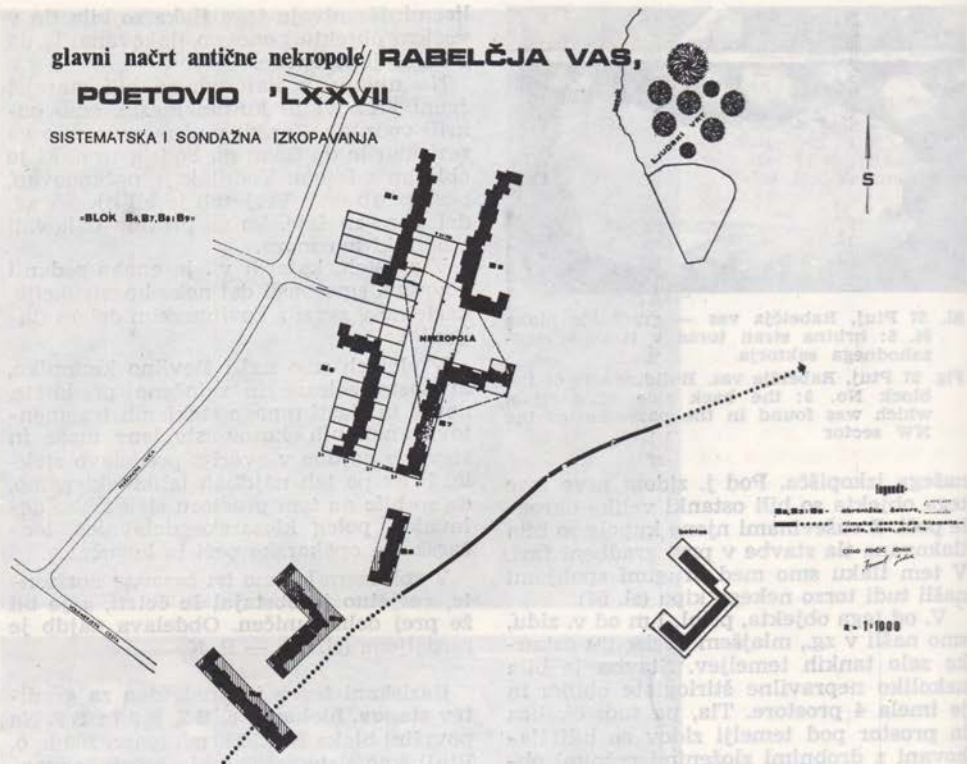
V splošnem ločimo tri časovne horizonte, verjetno je obstajal še četrti, a je bil že prej delno uničen. Obdelava najdb je razdeljena (sl. 58). — P. K.

Raziskani teren je predviden za graditev **stanov. blokov B 6, B 7, B 8 in B 9**. Na površini bloka B 7, 2950 m², (parc. 200 k. o. Ptuj) smo sistematično ploskovno izkopa-

Sl. 58 Ptuj, Rabelčja vas — gradbišče bloka št. 5: tloris izkopišča

Fig. 58 Ptuj, Rabelčja vas. Building-site of the block No. 5: the ground-plan of the excavation-site

Sl. 59—60 Ptuj, Rabelčja vas — situacija rimske nekropole; sosednja stran: tloris rimske nekropole na gradbišču bloka št. 7

Fig. 59—60 Ptuj, Rabelčja vas. The situation of the Roman necropolis; p. 305: the plan of the Roman necropolis on the building-site of the block No. 7

vali, še prej pa je bil teren geodetsko izmerjen. Površina plankvadratne mreže je bila razdeljena tako, da so bili sektorji zaznamovani z velikimi črkami, kvadrati (4×4 m) pa z arabskimi številkami. Tam, kjer stavba zavije proti V čez sondo S 1, je bil teren razdeljen samo na kvadrate, označene z rimskimi štev.

Površina, predvidena za stanovanjske bloke B 6, B 8 in B 9 (parc. 186, 188, 193, 194, 195, 199—202 k. o. Ptuj), je sondažno raziskana s sistemom strojno izkopanih jarkov. Sistem sond je bil komisijsko določen.

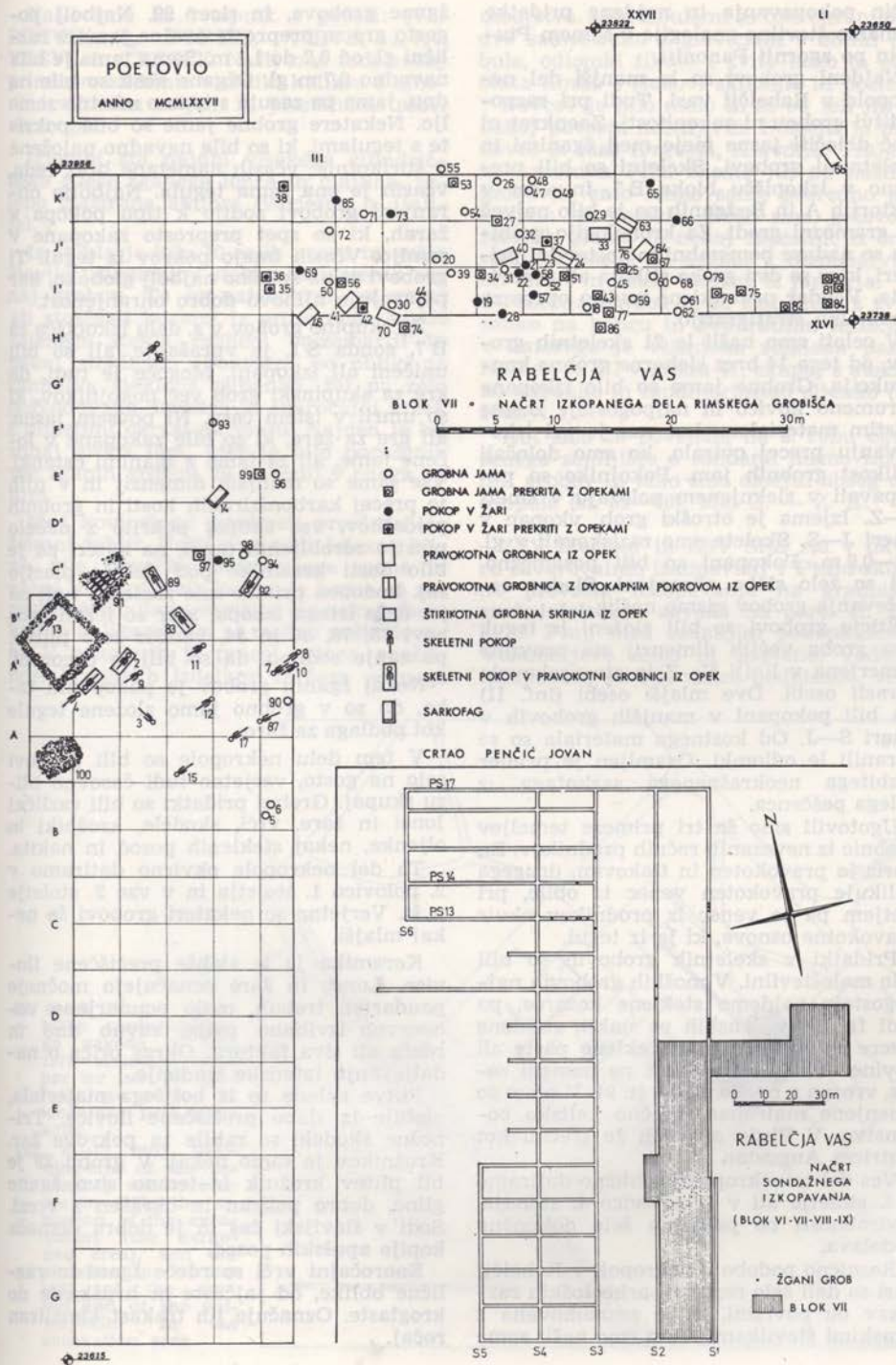
Na omenjenih parcelah smo ugotovili antično nekropolo. Ležala je v smeri S—J, pravokotno na rimsko cesto. Najvišje ležeči grobovi so ležali 0,2 m, najgloblje pa 1,25 m gl. Kulturni sloj je humus in zg. plast rumene ilovice ali pa gramoz s sivo ilovico. Humus, db. med 0,2 in 0,4 m, vsebuje heterogen arheološki material. S

sistematičnim raziskovanjem smo odkrili 100, s sondažnim pa 20 grobov. Najbolj oddaljeni grob proti J je bil najden v kv. 15, sektor B. Humusna plast je toč tanka, plitvo pod površjem, zato je arheološki material močno poškodovan. Grobna parcela, katere deli so označeni z rimskimi številkami, je na gramozni gredi. Tudi tu so ležali grobovi plitvo in jih je bilo oranje močno poškodovano.

Kljub razmeroma majhnemu številu grobov nas presenečajo razlike v načinu pokopavanja. Pokojnik je bil največkrat preprosto pokopan v zemljo, naj gre za skeletni ali za žgan grob. V večini grobov so pridatki zelo skromni ali pa jih sploh ni.

Zunaj grobov najdeni arheološki material se ne razlikuje od pridatkov v grobovih. Vsekakor tudi vsaj nekaj tega gradiva pripada z oranjem ali drugače uničenim grobom. Za obliko in

POETOVIO
ANNO MCMLXXVII

način pokopavanja in najdene pridatke poznamo številne analogije v samem Ptujju in po zgornji Panoniji.

Najdeni grobovi so le manjši del nekropole v Rabelčji vasi. Tudi pri razporeditvi grobov ni zakonitosti. Zaenkrat ni moč določiti jasne meje med žganimi in skeletnimi grobovi. Skeletni so bili pretežno v izkopišču bloka B 7, in sicer v sektorjih A in B, žganih pa je bilo največ na gramozni gredi. Za kronologijo grobišča so nadvse pomembni maloštevilni primeri, kjer se dva groba stikata ali prekrivata. Vendar pridatki ne nudijo opore za vertikalno stratigrafijo.

V celoti smo našli le 21 skeletnih grobov, od tega 14 brez sleherne grobne konstrukcije. Grobne jame so bile izkopane v rumeno ilovico in najpogosteje zasute z istim materialom, kar nas je pri izkopavanju precej oviralo, ko smo določali velikost grobnih jam. Pokojnike so pokopavali v zleknenem položaju v smeri V—Z. Izjema je otroški grob, vkopan v smeri J—S. Skelete smo raziskovali v gl. 0,2—0,9 m. Pokopani so bili posamezno. Vsi so zelo slabo ohranjeni. Sledov označevanja grobov nismo našli.

Štirje grobovi so bili zloženi iz tegul. Dva groba večjih dimenzij sta pravilno usmerjena v liniji V—Z in sta vsebovala odrasli osebi. Dve mlajši osebi (inf. II) sta bili pokopani v manjših grobovih v smeri S—J. Od kostnega materiala so se ohranili le odlomki. Osamljen je primer razbitega neokrašenega sarkofaga iz belega peščenca.

Ugotovili smo še tri primere temeljev grobnic iz nevezanih rečnih prodnikov. En tloris je pravokoten in tlakovan, drugega oblikuje pravokoten venec iz oblic, pri tretjem pa je venec iz prodnikov okvir pravokotne osnove, ki je iz tegul.

Pridatki v skeletnih grobovih so bili zelo maloštevilni. V moških grobovih najpogosteje najdemo steklene kozarce, pa tudi fibule, v ženskih pa nakit, steklene bisere in zapestnice iz steklene paste ali kovine. Posebno vrednost pa pomeni zapis, vrezan v opeko groba št. 91. V njem so omenjene matronae, tipično keltsko božanstvo. V Ptujju smo jih že srečali kot Nutrices Augustae.

Ves del te nekropole približno datiramo v 3. stoletje ali v 1. polovico 4. stoletja. Podrobnosti bo pokazala šele dokončna obdelava.

Resnično podobo o nekropoli v Rabelčji vasi so dali šele rezultati arheoloških raziskav na površini, ki je zaznamovana z rimskimi številkami. Tam smo našli same

žgane grobove, in sicer 99. Najbolj pogosto gre za preproste ovalne jame v različni gl. od 0,2 do 1,1 m. Sama jama je bila navadno 0,7 m gl. Ožgane kosti so bile na dnu, jama pa zasuta s temno mastno zemljo. Nekateri grobne jame so bile pokrite s tegulami, ki so bile navadno naložene v štirikotnik, včasih nametane brez reda, včasih je ena sama tegula. Najbolje ohranjeni grobovi sodijo k tipu pokopa v žarah, ki so spet preprosto zakopane v zemljo. Včasih imajo pokrov iz tegul. Ti grobovi so na splošno najbolj globoko, kar pojasnjuje njihovo dobro ohranjenost.

Za skupino grobov v s. delu izkopišča za B 7, sonda S 1, je vprašanje, ali so bili uničeni ali izkopani. Mogoče je tudi, da gre za skupinski grob več pokojnikov, ki so umrli v istem času. Ni povsem jasno, ali gre za žare, ki so bile zakopane v ločene jame, ali za jame z žganimi ostanki. Vse jame so manjših dimenzij in v njih je precej karboniziranih kosti in grobnih pridatkov, vse skupaj pokrito z debelo plastjo zdrobljenih tegul, na kateri pa je bilo dosti keramike pod debelo plastjo saj. Podoben primer smo zasledili tudi na jv. delu istega izkopa, kjer so ležali grobovi 75, 78, 80 in 84, vendar zelo plitvo, pa zanje sodimo, da so bili le preorani.

Nekaj žganih grobov je pokopanih tako, da so v grobno jamo zložene tegule kot podlaga za žaro.

V tem delu nekropole so bili grobovi zelo na gosto, verjetno tudi časovno blizu skupaj. Grobni pridatki so bili različni lonci in žare, vrči, skodele, krožniki in oljenke, nekaj steklenih posod in nakita.

Ta del nekropole okvirno datiramo v 2. polovico 1. stoletja in v vse 2. stoletje n. št. Verjetno so nekateri grobovi še nekaj mlajši.

Keramika je iz slabše prečiščene ilovice. Lonce in žare označujejo močnejše poudarjen trebuh, malo poudarjeno vodoravno izvihano ustje, ravno dno in rdeča ali siva faktura. Okras priča o nadaljevanju latenske tradicije.

Plitve skodele so iz boljšega materiala, globlje iz slabo prečiščene ilovice. Trinožne skodele so rabile za pokrove žar. Krožnikov je samo nekaj. V grobu 29 je bil plitev krožnik iz temno sivo žgane gline, dobro poliran in okrašen z vrezi. Sodi v flavijski čas in je dobra domača kopija apulskih posod.

Enoročajni vrči so rdeče žgani in različne oblike, od jajčaste in hruškaste do kroglaste. Označuje jih trakast kaneliran ročaj.

Našli smo le 6 oljenk s pečati: (Ve) RECVN(us?), FORTIS, VIRVS, LVA, VRSVL in CRESCe. Našli smo tudi nekaj primerov kadilnic v obliki kaliksa z močno izvihanim ustjem in plastičnimi rebri na trupu.

Izjemni sta najdbi visokega cilindričnega rdeče žganega lonca in majhna, zeleno glazirana amfora (verjetno iz Italije).

Iz stekla je bilo 10 celih posod in večje število fragmentov stekla, raztresenih zunaj grobov. To so največkrat polkrožni ali stožčasti kozarci iz prozornega svetlo zelenega stekla, različni balzamariji in nekaj steklenic. Predvsem po obliki je zanimiva steklena gubanka, žal pa zelo poškodovana. Izreden je enoročajni vrček z nitastimi okrasi na vratu. Najden je bil zunaj groba tam, kjer je bilo porušenih več žganih grobov, in je sodil v enega od njih.

Med kovinskimi predmeti prevladujejo železni žebliji. Našli smo tudi železne klinke, pile, obročke, nože, pasne sponse in nekaj nedoločljivih kosov. Iz bronca so zapeljnice, fibule in verižice ter nekaj obeskov in aplikacij. Vsi so močno poškodovani. V nekaterih je precej svinca, značilnost bronastih izdelkov iz časa poznega

cesarstva. Med fibulami so bile ohranjene: dve samostrelni z glavicami v obliki čebule, odlomki fibule z zvito nogo in ploščata fibula s sledovi sklenine in pozlate.

Novcev je bilo malo in še od teh jih je nekaj povsem nečitljivih. Določiti je moč novce iz časa Avgusta, Klavdija, Trajana in Antonina Pija. Nismo jih pa našli v grobovih, zato lahko samo posredno pomagajo pri dataciji. Našli smo, gotovo v ženskih grobovih, nekaj zapeljnic iz črne steklene paste, tri ogrlice z raznobarnimi biseri in nekaj biserov iz jantarja.

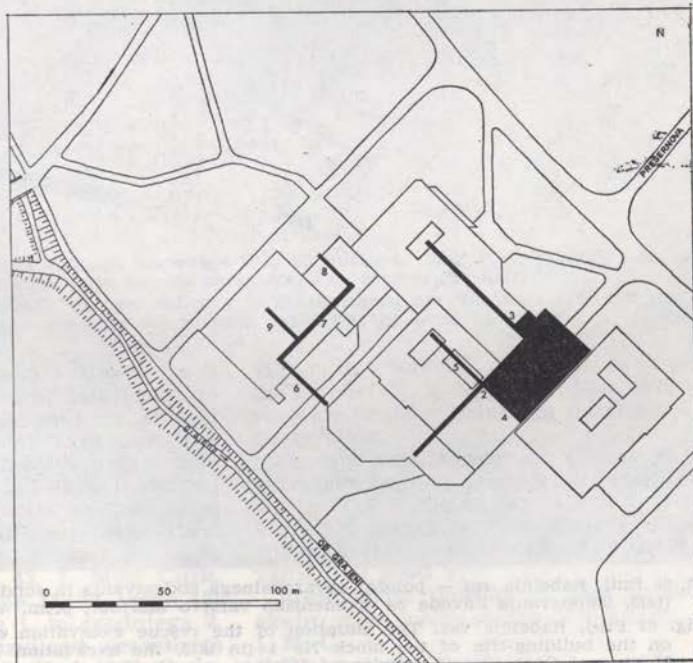
Posebna najdba je še zlat uhan z zvito zanko na koncu in kvadratnim ležiščem, v katerega je vtisnjena steklena pasta. Najden je bil v grobu 41, skupaj s stekleno gubanko in zgodnjersko oljenko (tip Ivanyi I).

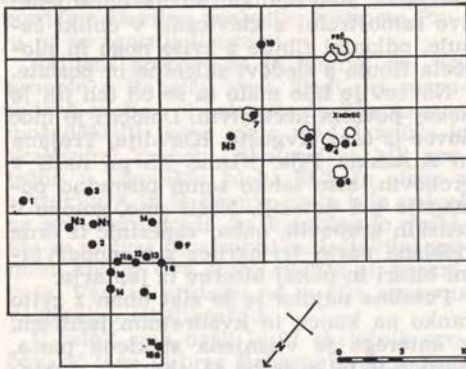
Kot smo že povedali, na s. robu ogroženega zemljišča s sondami nismo zasledili grobov in tako smo omejili obseg nekropole (sl. 59—60). Ma. G. — Z. K.

ZSV Maribor in ZSV SRS sta v okviru zavarovalnih izkopavanj v Ptujju skupno prevzela izkopavanje na gradbišču srednješolskega zavoda na parc. št. 168, k. o. Ptuj, med sedanjim pokopališčem, Volkmerjevo ulico in Grajeno. Vodstvo izkopavanj je bilo delež podpisane, večji

Sl. 61—62 Ptuj — gradbišče srednješolskega zavoda v letu 1977: situacija izkopar ter (str. 308 zgoraj) lega grobov in lončarske peči v izkopu

Fig. 61—62 Ptuj. Building-site of the secondary school centre in 1977: the situation of the excavation (the darkened area), and the situation (p. 308 top left) of the graves and of the pottery-kiln in the excavation area

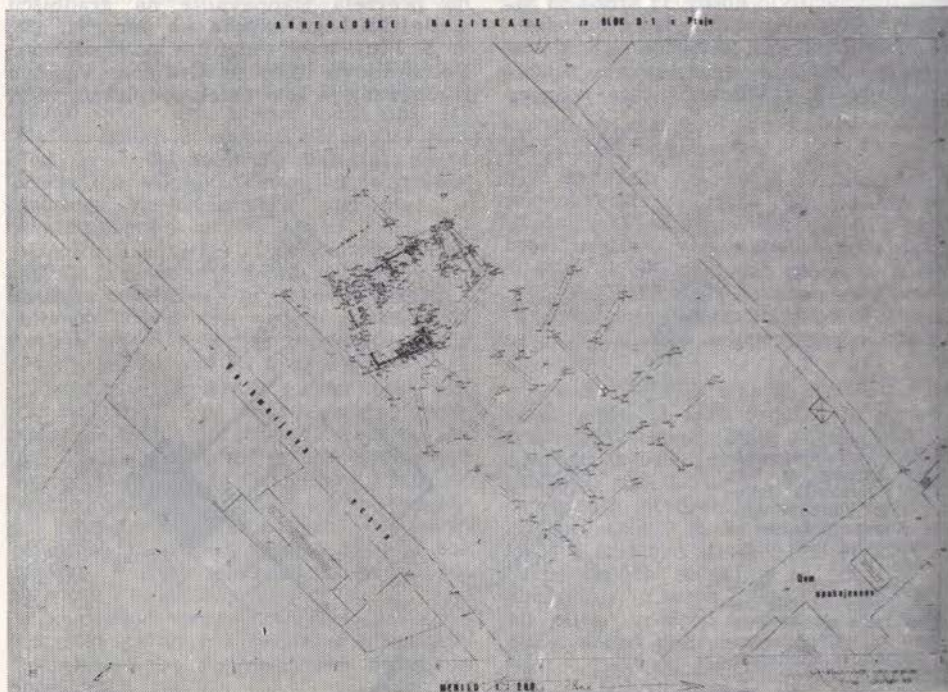

del terenskega dela je opravila M. Strmčnik-Gulič. Sodelovali so še I. Tušek, študent P. Kuzmanovski, preparatorja S. in J. Gojkovič ter V. Rojic (pri terenski administraciji in inventarizaciji). Terensko delo je trajalo od 21. 3. do 27. 5. 1977, obdelava materiala pa do avgusta 1978. Kopalni so dijaki srednjih šol pod vodstvom

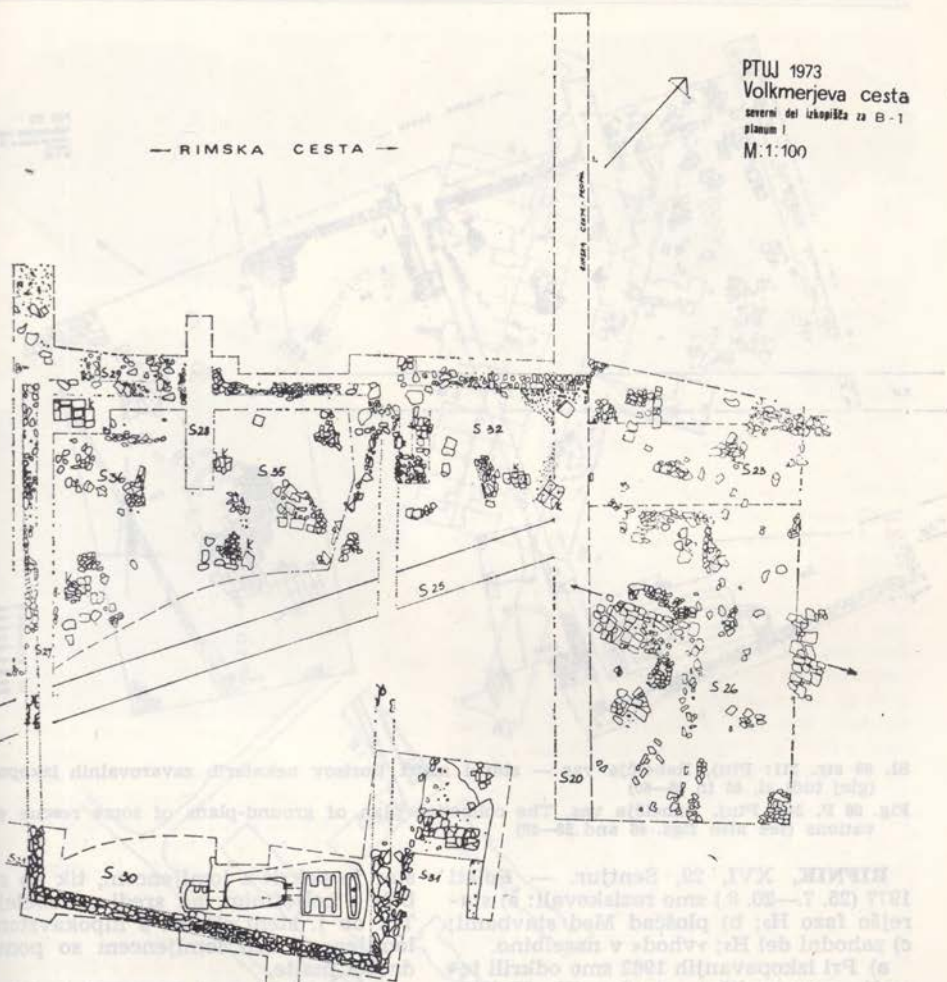
svojih profesorjev. Takemu značaju akcije smo v celoti prilagodili značaj arheološkega dela.

Izkopavanje se je ravnalo povsem po tlorisu, ki je bil zakoličen marca 1977 po prvem idejnem načrtu stavbe. (Pozneje so načrt spremenili in gradbišče premaknili za okrog 20 m proti SV. Pozimi 1977/78 je zato postalo potrebno dodatno izkopavanje, ki ga je vodil I. Tušek in bo o njem posebej poročal.) S kontrolnimi jarki smo najprej omejili prostor za površinski izkop in ugotovili, da je jasnejša kulturna plast in povezane ostaline le na ravnih prostorih višjega dela terena proti pokopališču in Volkmerjevi ulici (sl. 61). V tem delu smo raziskali 5 ohranjenih in nekaj poškodovanih prazgodovinskih ter preko 10 (v dobršni meri poškodovanih) rimskih žganih grobov in en rimski skeletni grob ter okroglo rimsko lončarsko peč. Ta je bila stratigrafsko povezana z dvema težko spoznavnima fazama vkopov za drenažo ali kopanje gline. Rimski grobovi so ji stratigrafsko sledili (sl. 62).

Sl. 63 Ptuj, Rabelčja vas — položaj zavarovalnega izkopavanja in sond na gradbišču bloka št. 1 (1973, izkopavanje Zavoda za spomeniško varstvo Maribor, prim. VS 17-19/1, 208)

Fig. 63 Ptuj, Rabelčja vas. The situation of the rescue excavation and of the trial trenches on the building-site of the block No 1 (in 1973, the excavation being performed by the Monument Conservation Service of Maribor, see Varstvo spomenikov 17-19/1, p. 208)

Sl. 64—65 Ptuj, Rabelčja vas — tloris severnega dela izkopišča za blok št. 1, planum 1 in (str. 310) planum 2 (1973, izkopavanje Zavoda za spomeniško varstvo Maribor)

Fig. 64—65 Ptuj, Rabelčja vas. The ground-plan of the northern part of the digged-out site of the block No. 1, planum 1 and (p. 310) planum 2 (in 1973, the same as before)

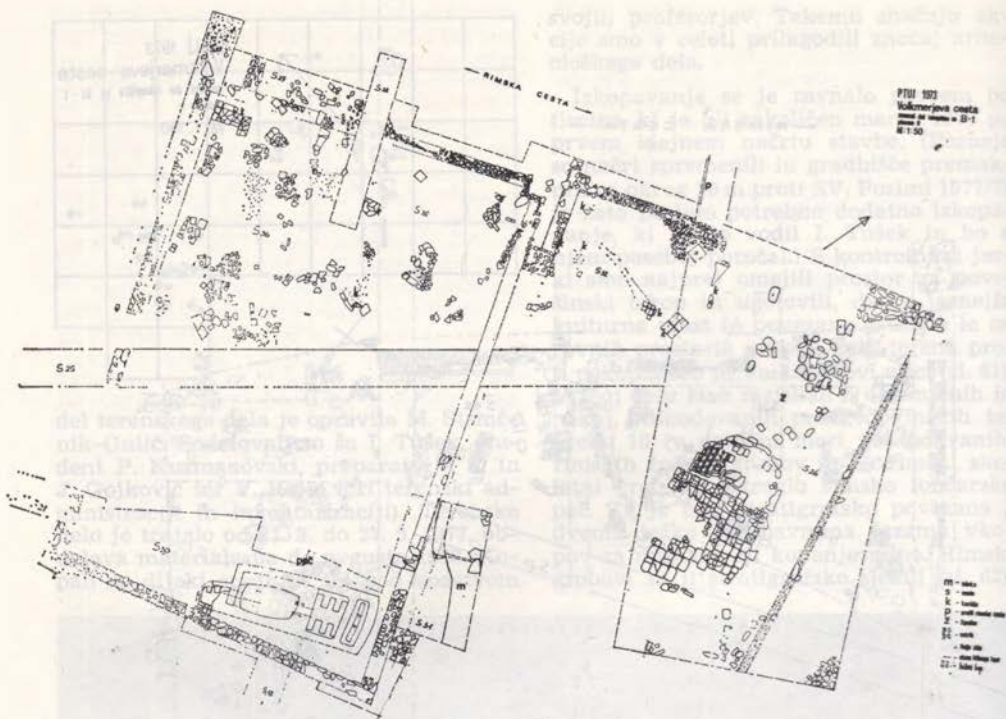
Prazgodovinski grobovi sodijo v Ha B fazo in v njih so lončeni pridatki; zvečine po 2 posodi. Vsi rimski kulturni sledovi pa kažejo znake poznega 2. in zlasti celotnega 3. stoletja, le skeletni grob je najbrž mlajši. Raziskano zemljišče je vmesni prostor med intenzivneje uporabljenim prostorom bliže sedanjemu pokopališču in rimski cesti, kjer so v starejših izkopavanjih (Blatt Ptuj 42, I. Mikl Curk, Katalogi in monografije 13, 57, točka 15) našli grobove poznega 1. in zgodnjega 2. stol. ter stavbe iz razvitega cesarskega časa in med prostorom više k Volkmerje-

vi ulici in v Rabelčjo vas, kjer so že prej našli rob (VS 7, 339) in v letu 1978 pa verjetno središče manjšega poznorimskega grobišča.

Skupina prazgodovinskih grobov je topografsko najbolj zanimivi izsledki dela v letu 1977. Verjetno je ta skupina sodila k plani v prazgodovinski naselbini Ptuja. Njeno kulturno plast odkrivajo izkopavanja dalj proti V.

Prezentacija izsledka in dela najdb v okviru nove šolske stavbe je v načrtu. — I. M. C.

Glej tudi sl. 63—66!

Sl. 66 str. 311: Ptuj, Rabelčja vas — zbirni načrt tlorisov nekaterih zavarovalnih izkopavanj (glej tudi sl. 46 in 58—60)

Fig. 66 P. 311: Ptuj, Rabelčja vas. The collective plan of ground-plans of some rescue excavations (see also figs. 46 and 58—60)

RIFNIK, XVI, 29, Sentjur. — Poleti 1977 (25. 7.—20. 8.) smo raziskovali: a) starejšo fazo H₃; b) ploščad Med stavbami; c) zahodni del H₃; »vhod« v naselbino.

a) Pri izkopavanjih 1962 smo odkrili temelje poznoantične stavbe (V. Kolšek, Celjski zbornik, 1965). Zaradi pomanjkanja delovne sile smo zemljo puščali tik odkopanih temeljev. Ko smo jo letos odstranjevali čez obrambni zid, smo ugotovili na j. in z. strani še en zid. Prvotni prostor je bil torej proti J za 1,10—1,50 m širši. Starejši zid se loči od mlajšega po kakovosti izdelave. Tudi tla so v tem prostoru ravna in gladka, v z. delu nekaj estrih, v v. polovici pa tlak iz drobnega lomljenca. V prostoru smo našli volutno oljenko, ki spada po S. Loeschkeju (Lampen aus Vindonissa, Zürich 1919) v tip I. C. Večina oljenk tega tipa je iz zgornje Italije, datira pa v 1. stoletje n. št., flavijski in postflavijski čas.

b) Ves prostor j. od stavbe s hipokavstom, v. od stavbe 5 oziroma 6 in z. od stavbe 7 smo očistili humusa. Ves pro-

stor je pokrit z lomlencem, tik ob stavbah z bolj finim, na sredi z debelejším. Tik ob j. steni stavbe s hipokavstom ni lomljenca. Med lomlencem so ponekod drobci malte.

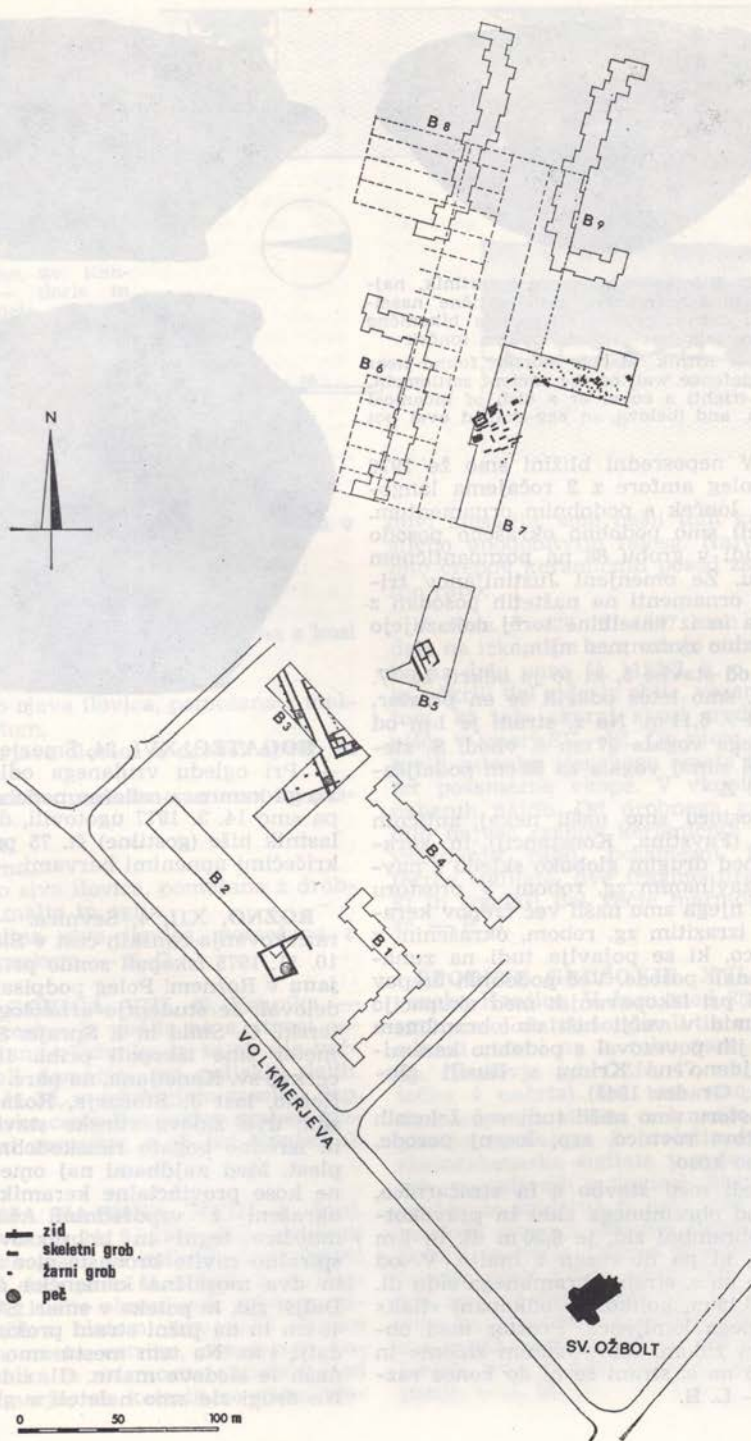
Na prostoru med stavbami je bilo več drobnih arheoloških najdb:

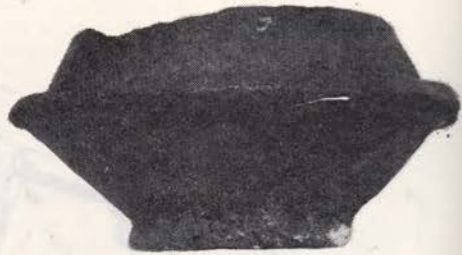
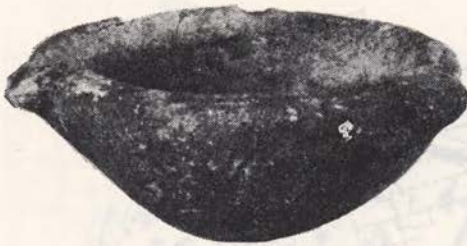
1. v. od stavbe 6, tik ob obrambnem zidu, smo našli marmornat terilnik, pr. 24,5, vi. 10,5 cm. Ima 3 plastične držaje, pri enem je ohranjen žleb za odtokanje. Dno je bilo verjetno izrabljeno in ga danes ni (sl. 67). Podoben terilnik hrani muzej v Zadru (Muzeji i zbirke Zadra, Zagreb 1954);

2. bronast ščitnik za ključavnico;

3. Justinijanov triens, podoben tistemu iz groba 100 rifniškega poznoantičnega grobišča.

Več predmetov, posebno keramičnih, smo našli tudi s. od stavbe in hipokavstom in z. od hiše 3. Omenil bi posodo ali pokrov bikonične oblike (sl. 68), jajčasto ovalen lonček (sl. 69) in več manjših črepov žigosane (langobardske) kera-

Sl. 67—69 Rifnik — marmornat terilnik, najden ob obrambnem zidu antične naselbine; desno: pokrov ali posoda bikonične oblike; spodaj: jajčasto ovalen lonček

Fig. 67—69 Rifnik. Marble mortar, found near the defence wall of the ancient settlement, and (right) a cover or a dish of biconical form, and (below) an egg-shaped oval pot

mike. V neposredni bližini smo že 1976 našli poleg amfore z 2 ročajema langobardski lonček s podobnim ornamentom. Pred leti smo podobno okrašeno posodo našli tudi v grobu 86 na poznoantičnem grobišču. Že omenjeni Justinijanov triens ter ornamenti na naštetih posodah z grobišča in iz naselbine torej dokazujejo neposredno zvezo med njima.

c) Z. od stavbe 5, ki jo je odkril že W. Schmid, smo letos odkrili še en prostor, vel. $7,11 \times 6,11$ m. Na z. strani je 1 m od notranjega vogala 97 cm š. vhod. S. stena je od zunaj vogala za 86 cm podaljšana proti Z.

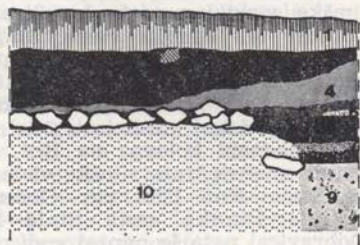
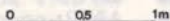
V prostoru smo našli nekaj antičnih novcev (Favstina, Konstancij) in keramiko, med drugim globoko skledo z navznoter zavahanim zg. robom. V prostoru in z. od njega smo našli več črepov keramike z izrazitim zg. robom, okrašenim z valovnico, ki se pojavlja tudi na zunanjih stenah posode. Več podobnih črepov je našel pri izkopavanjih med okupacijo W. Schmid v večji hiši ob obrambnem zidu in jih povezoval s podobno keramiko, najdeno na Krimu v Rusiji (Johanneum, Gradec 1943).

V prostoru smo našli tudi več železnih predmetov: rovnico, srp, locenj posode, nekakšno koso.

d) Sredi med stavbo 6 in stražarnico, 2,75 m od obrambnega zidu in pravokotno na obrambni zid, je 6,30 m dl. in 1 m š. »zid«, ki pa ni vezan z malto. V. od njega je na s. strani obrambnega zidu dl. ($9,30 \times 3,15$ m, kolikor je odkopan) »tlak« iz drobnega lomljenca. Prostor med obrambnim zidom, tkzv. »suhim zidom« in stavbo 5 na s. strani še ni do konca raziskan. — L. B.

ROGATEC, XVI, 24, Smarje pri Jelšah. — Pri ogledu vzdanega odlomka rimskega kamna z reliefno podobo hipokampa smo 14. 3. 1977 ugotovili, da ga je dal lastnik hiše (gostilne) št. 75 prepleskati s kričecimi apnenimi barvami. — D. V.

ROŽNO, XII, 4, Sevnica. — V okviru raziskovanja rimskih cest v Sloveniji smo 10. 11. 1975 izkopali sondo pri **Sv. Kancijanu** v Rožnem. Poleg podpisanega so sodelovali še študentje arheologije A. Pleterski, G. Smid in I. Sprajc. Sondo 6×1 meter smo izkopali pribl. 100 m z. od cerkve sv. Kancijana, na parc. št. 134, k. o. Rožno, last J. Stoparja, Rožno 45. Našli smo dva zidova rimske stavbe (stavb?) in izredno bogato rimskodobno kulturno plast. Med najdbami naj omenim številne kose provincialne keramike (nekateri okrašeni z vzporednimi valovnicami), množico tegul in imbreksov, fragment spiralno zavite bronaste žice s pr. 2 mm in dva mozaična kamenčka črne barve. Daljši zid, ki poteka v smeri SV—JZ, je š. 40 cm in na južni strani prekinjen v razdalji 1 m. Na tem mestu smo v š. 40 cm našli le sledove malte. Gl. zidu je 70 cm. Na drugi zid smo naleteli v gl. 90 cm. Je

Sl. 70 Rožno, Sv. Kancijan — tloris in profil dela vzhodne stene sonde (rimske stavbne ostaline)

Fig. 70 Rožno, St Kancijan's. The groundplan and the profile of a part of the trial trench (Roman architectural remains)

solidneje grajen, širši (60 cm) in poteka v smeri V—Z (sl. 70).

Opis plasti:

1. humus,
2. temno rjava ilovica, pomešana s kosi opek,
3. omet,
4. svetlo rjava ilovica, pomešana z malto in ometom,
5. sivo rjava ilovica z drobcu opeke in žganino,
6. sloj malte, pomešane z rumenim peskom,
7. estrih,
8. žganina,
9. svetlo siva ilovica, pomešana z drobcu opeke, malte in oglja,
10. sterilna siva ilovica, pomešana z drobnim peskom. — S. C.

SINJA GORICA, VIII, 43, Vrhnika. —

»Rimska cesta« je vodila na s. strani ceste Ljubljana—Vrhnika in so ob njo večkrat zadeli domačini pri poljskih delih. Nad hišo št. 25, v nekdanjem zaselku Sap, seka »rimsko cesto **Bognarjev graben** (povedal stari gospodar, p. d. pri Gantarju). — D. V.

SPODNJA HAJDINA, XVIII, 6, Ptuj.

— Od 1. 8. do 24. 9. 1977 smo nadzirali delo na izkopišču za individualno stanov. stavbo na delu **parc. št. 1153/5**, k. o. Hajdina. Poleg slabo ohranjenih zidov iz oblic, vezanih z blatom, smo našli drobce stenskega ometa, estriha, posamezne koščke mozaika in marmorne okruške. Med kosi marmorja, na katerih so vidni sle-

dovi klesanja, smo našli tudi kos s plastično upodobitvijo falosa. Največ pa je bilo črepov keramičnih posod za vsakdanjo rabo.

V času 7.—27. 9. 1977 smo nadzirali delo na izkopišču za gradnjo stanov. stavbe na delu **parc. št. 1152/2**, k. o. Hajdina, in odkrili del zidu iz oblic, vezanih z blatom, ki teče skoraj skozi sredino izkopišča v smeri SV—JZ. Ob njem smo ugotovili ostanke stenskega ometa in estriha ter posamezne vkope. V vkopih ni bilo nobenih najdb. Od drobnega gradiva je bilo največ črepov keramičnih posod za vsakdanjo rabo, posamezni fragmenti terrae sigillate, dve fragmentirani oljenki in spodnji del večje marmornate vaze. — B. J.

SPODNJE GRUŠOVJE, XVI, 26, Slovenske Konjice. V času med 25. in 29. 7. 1977 smo dodatno sondirali tik v. ob l. 1972 odkriti stavbi na v. robu **parc. 274**, k. o. Sp. Grušovje (gl. ČZN, 47, nv, 12, 16 ss, točka 4 načrta). Pri tem smo ugotovili sled lesenega tlorisa z izrazito kulturno plastjo zgodnjega 3. stoletja (več pozne rheinzaberske sigilate v ruševinskih lisah, vglobljenih v ilovico). Struktura posevkov in sredstva za delo niso dopuščala poiskati zvezo z zidanim tlorisom in dopolniti ta tloris. Očitno je kronološka situacija proti SV še nekaj bolj zapletena, kot smo to domnevali. Da ne bi spomenika po nepotrebnem poškodovali, ko nismo mogli izvedeti, kar in kot smo pričakovali, smo za zdaj opustili nadaljno kopanje. — I. M. C.

STAJE, VIII, 11, Lj. Vič-Rudnik. — Cilka Ponikvar, p. d. pri Ponikvarju, roj. 1922, je povedala, da vodi mimo njihove hiše »rimska cesta« in da ji pri Stajah pravijo **Paške ulice**. Tako se imenuje odsek rimske vicinalne ceste Staje—Podgozd (Dobravica)—Golo, ki se nekje v bližini Ponikvarjeve hiše, morda tik pri sedanjem razpotju glavne ceste Ig—Staje s Paškimi ulicami, odcepi od verjetne rimske vicinalne ceste Ig—Strahomer—Gorenji Ig. Rimska cesta Staje—Podgozd (Dobravica), nato poteka po sedanjem kolovozu mimo nagrobnika AIJ 134 (Starega dedca) proti JV, v gozdove. Izpeljana je dokaj naravnost. Onstran **Boršta** se odcepi kolovoz na Kot, ki je v bistvu ostanek trase rimske vicinalne ceste Staje—Kot—Iška vas—Gorenji Ig—Rakitna. Rimska cesta Staje—Podgozd (Dobravica) nato še naprej vodi proti JV, do odcepa gozdne poti, po kateri se skozi gozdove j. od Pungerta pride na Ig. Nato rimska cesta Staje—Podgozd (Dobravica) še nekaj časa vijuga proti JV in se položi v vzpenja, nakar sunkovito zavije proti SV. Tu se prične strm vzpon in cesta je v precejšnji dl. na obeh straneh vsekana v skalnato pobočje. Svet je gozdat in izrazito kraški. Paške ulice imajo od razpotja z glavno cesto Ig—Staję najprej par. št. 2858, k. o. Studenec — Ig.

Domaćini označujejo začetek strmega vzpona rimske ceste z imenom **Strmec** (C. Ponikvarjeva je ta kraj imenovala **Strmica**). Dalje od Strmca leži ob rimski cesti **Posouca** ali **Posulca**. Po ljudskem izročilu je na tem mestu stal »grad«, ki se je »posul«, verjetno v času nekega hudega potresa. Od njega naj bi ostal le še »kup kamenja, ki se nikoli ne zaraste«, Posulca leži sredi gozdov in je last Sterletovih. Odsek rimske vicinalne ceste Strmec poteka v glavnem naravnost proti SV in je izredno lepo vsekan v skalovje. Pri križišču z gozdno potjo zavije cesta ostro proti JJV. Tu je vzpon nekoliko bolj položen. Malo naprej se od trase rimske ceste odcepi kolovoz (vodi naravnost proti J in se po pribl. 300 m ponovno združi z rimsko cesto; verjetno gre za nekakšno vzporedno cestišče, očitno že rimskodobno). Glavna trasa rimske ceste zavije pri razpotju proti JJZ in se nato obrne proti JJV. Na l. strani, gledano od Staj, je pod cesto veliko brezno nepravilne okrogle oblike. Verjetno je nastalo ob zrušitvi svoda neke velike kraške jame. Nekdanja jama je bila morda v zvezi s podzemeljskim tokom Ižice. To brezno je Posulca. Od p. d. Tomaževih v Stajah je v zračni

črti oddaljeno ok. 1 km. Koordinate: 5463.460, 5089.660.

Rimska cesta vodi od Posulce naprej proti JJV. Po združitvi s kolovozom, ki poteka na v. strani brezna, je cesta bolj ali manj naravnost izpeljana proti J. V gozdu jv. nad Kotom se združi z gozdno potjo, ki pripelje po pobočju iz te vasi.

C. Ponikvarjeva je povedala, da je njen pok. mož Ivan aprila 1955 našel pri preurejanju **stare hiše št. 2** »kamen z napisom, kamen s podobo glave in kladiva ter kamen brez napisa«. Gre za odlomek rimskodobnih nagrobnikov; odlomek nagrobnika z napisom IL Jug 301 je v lapidariju v p. c. sv. Mihaela v Iški vasi, cf. ANSl: omenja najdbo nagrobnika IL Jug 301 s posvesta kmeta J. Ponikvarja. »Kamen z napisom« je bil vzidan v notranji steni sredi hiše, 0,50 m vi. od tal; že prej je gledal nekoliko ven iz stene. »Kamen s podobo glave in kladiva« je ležal pred pragom na dvoriščni, jz. strani hiše, in so po njem hodili. »Kamen brez napisa« je rabil za prvo stopnico v klet, prav tako na dvoriščni strani hiše. Staro stopnišče je imelo 8 kamnitih stopnic, ki so vodile v 2,5 m gl. klet, zdigano iz kamnov. Ko so prvo stopnico dvignili, se je izkazalo, da je »spomenik«. Druge stopnice so pustili pri miru, le zasuli so jih in čeznje položili betonsko ploščo. Stara klet se je ohranila, vanjo vodi novo stopnišče bolj znotraj hiše. Leta 1957 ali 1958 je prišel k Ponikvarjevim J. Sašel. Tedaj so bili »kamen s podobo glave in kladiva« že raztolkli in ga zabetonirali v temelj novega dvorišnega zidu hiše. Ostala dva kamna je J. Sašel odkupil in ju dal prepeljati v lapidarij pri sv. Mihaelu.

C. Ponikvarjeva je tudi povedala, da je bil na dvorišču pri njihovi hiši, **par. št. 1911/1**, k. o. Studenec — Ig, jz. od domačije, »turški« ali »rimski britof«. Verjetno gre za vsaj rimskodobno grobišče ob kraku vicinalne ceste proti Golemu.

Aljozij Leskovec, p. d. pri Tomaževih, Staje 3, roj. 1900, in njegova žena Ana, roj. 1902, sta povedala, da je pri Stajah ob Paški ulici spomenik, ki mu pravijo **Paševa skala**. Vklasan je v živo skalo na robu gozdne parcele, ki ji pravijo **V Dejeu** (V Dedcu, tudi pri Dedcu). Kar Leskovecva pomnita, je skala z napisom enako izdelana. Ok. 1929 so iz Ljubljane (muzeja?) ukazali njenemu sosedu Matiji Ponikvarju, naj vklesane črke prebarva z rdečim, da bi se dale laže brati. Gre za rimski nagrobnik Pletorja Laepia in njegove žene Moiete, cf. CIL III 3804 = 10731 = = AIJ 134. Nagrobnik je vklesan v skali,

ki leži tik ob rimski vicinalni cesti, jv. od vasi. Zemljišče ima parc. št. 1908 — gozd, k. o. Studenec — Ig, in je last Marije Kastelic-Ciber, Staje 4. Koordinate: 5462.800, 5090.500.

Leskovčeva sta povedala, da so po vojni na **Grajskih njivah** (parc. št. 1864/1, k. o. Studenec — Ig; po katastrskem načrtu Pungert) s traktorji izorali dve kamniti plošči, $1 \times 0,30$ m, brez napisu. Gre za najdbe z območja rimskodobne nekropole med Stajami in Studencem (Igom) na razpotju vicialnih cest proti Podpeči, Golemu in Strahomerju.

Alojz Kozin, p. d. pri Kozinu, Staje 8, roj. 1931, je povedal, da so ok. 1949 na ledini **Na Palmetovem** s traktorjem izorali kamnito »skrinjo«, pokrito s kamnitim pokrovom. Tedaj so po zadnji vojni prvič preoravali državno posestvo. Zemljišče je namreč do nacionalizacije imel v lasti zadnji gospodar Ižanskega gradu, ki se je pisal Palme (od tud izvira tudi naziv zemljišča Na Palmetovem). »Skrinjo« s pokrovom so našli na veliki parceli, malo naprej od prve nove hiše v Stajah, pribl. 75 m sv. od h. št. 1 (Zmuc) in čez 10 m sz. od glavne ceste Studenec (Ig)—Staje (parc. št. 1864/1, k. o. Studenec — Ig, označena kot Pungert; koordinate: 5462.700, 5090.760). Pokrov »skrinje« je bil dl. ok. 0,60 m, ši. ok. 0,30 m. A. Kozin ni vedel povedati, kaj se je zgodilo z najdbo. Očitno gre za rimskodobno pepelnico (ANSI omenja s prostora pred Stajami najdbo rimskega groba, neobjavljeno).

Marija Kastelic, p. d. pri Kapljevih, Staje 4, roj. 1910, pomni, da je še pred zadnjo vojno na **parc. št. 1864/1** graščak Palme izkopal »spomenik« (verjetno nagrobnik z območja rimskodobne nekropole med Stajami in Igom). Ni znano, kaj se je potem zgodilo z najdbo.

Franc Lenarčič, Staje 6, je povedal, da so pred leti na zadržni njivi pri Stajah, v bližini kozolca (parc. št. 1864/1 — Pungert, k. o. Studenec — Ig) izorali veliko kamnito ploščo.

Pri prvi novi hiši v vasi je v preseku vkopanega dohoda na dvorišče, na jv. robu prodnate terase nad sedanjo glavno cesto Ig—Staje, vidno rimsko cestišče, 40 do 50 cm pod površjem. Cesta je nadelana iz prodnikov in š. 4—5 m (vidna š.). Nad cestiščem je plast temno rjave peščene prsti. Gre za rimsko vicinalno cesto Ig—razpotje v Stajah (drugo, za Golo in Rakitno, via Strahomer in Iška vas). Dne 3. 4. 1975 sem v oblačnem vremenu s poti od Marofa na Ižanski grad opazil na parc. št. 1864/1, na sveže preoranem razmoče-

nem površju, dobro vidno sled proda, ki drži po najvišjem robu prodnate terase v smeri od Marofa do prvih hiš v Stajah. Ker sled proda poteka v ravni črti in gre mimo najdišča kamnite pepelnice in velike kamnite plošče, domnevam, da gre za ostanek cestišča rimske vicinalne ceste med Stajami in Igom, in sicer med prvim (za Podpeč) in drugim razpotjem (za Golo, Rakitno). Ob tem odseku se razprostira rimskodobna nekropola izžanske naselbine. — D. V.

STARI TRG, XV, 10, Slovenj Gradec. — ZSV Maribor je od 11. 7.—26. 8. 1977 zaščitno izkopal del rimske nekropole v Starem trgu, na parc. št. 941/3 in 941/1, k. o. Stari trg, ki je bila ogrožena zaradi rekonstrukcije ceste in širitve križišča Stari trg—Kotlje. Dela je financirala Republiška skupnost za ceste.

Poleg vodje izkopavanj Mire Strmčnik-Gulič, so sodelovali še: Ivan Tušek, ZSV Maribor, preparator Stanko Gojkovič iz Pokrajinskega muzeja Ptuj, študentki arheologije Marija Lubšina in Mojca Vomer, ter povprečno 22 mladincev iz okolice, ki jih je organizirala Kraj. skupnost Stari trg.

Kopali smo frontalno od JV proti Z vzporedno s cesto na Kotlje, tako da smo v 39 kvadrantih 4×4 m zajeli celotno ogroženo površino. S tem smo lahko omejili izkop notarja dr. H. Winklerja, ki je 1912 izkopal del tega terena, njegove rezultate je objavil R. Egger v JOAI 17. 1914, Beiblatt. Gradivo hrani Joanneum v Gradcu, zelo pomanjkljivo terensko dokumentacijo pa smo z izkopavanji kar se da v celoti izpopolnili. Sledili smo lahko Winklerjevi sondi, ki jo je vlekel prečno od V na Z in iz nje razširjal izkope na opazne grobove. Kako je prekopal 8 grobov, od katerih smo jih mi zajeli 7, eden je bil zunaj našega izkopišča proti v. delu parcele. Po vsem videzu sodeč je grobove sproti zasipaval po plasteh, tako da je grob po horizontalnem čiščenju dal najprej vtis nedotaknjenosti. Pri odkopu samem pa smo lahko sledili plasti močne žganine, pomešane s keramičnimi in steklenimi fragmenti, in premetanemu kamenju, menjajočemu so s plastjo humusa z rjavo ilovico. Grobovi so ležali 0,50 do 1,35 m gl., tako da so nam zelo obremenjevali izkop, fizično in časovno.

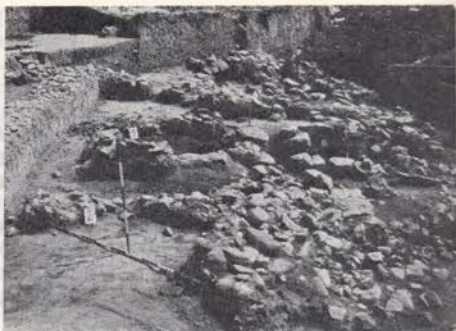
Zunaj Winklerjevih kopanj smo proti Z in SV izkopišča odkrili še 8 grobov zraven velike centralne grobnice (sl. 71), ki je bila s treh strani obdana s kamnito ograjo, proti S pa delno odprta, verjetno

vhod vanjo. Zgrajena je bila iz 1—3 vrst suho zloženih oblic v š. 55—70 cm in leži v plasti rumeno rjave ilovice, pomešane s peskom. Dol. stranic je bila različna, najdaljša na j. strani 9,10 m, v. 7,35 m, z. 5,50 m in s. 3,30 m. Ležala je komaj 0,30 m pod površino, zato so ohranjeni le temelji grobnice oz. kamniti plato, na katerem je pepelnica stala verjetno kar na površini. Plato je ohranjen v celoti, $2,42 \times 2,57$ m, zidava gre v gl. 0,80 m. Na sredini in ob z. robu smo ga odprli in ugotovili, da so oblice na površini večje in se v gl. manjšajo, najdb pa ni bilo nobenih. Proti v. obrobni zidu je bil še manjši tlakovan plato, ki ga je s sondo presekala že Winkler ali mogoče kdo pred njim, tako da je danes razdeljen v dva trikotna dela.

Jasno smo lahko sledili družbeni diferenciaciji; revnejši grobovi so bili ločeno od bogatih razporejeni na v. strani grobnice in prosto vkopani v plast rjave ilovice, pomešane s peskom v gl. 0,65—0,90 metra. Bili so brez kamnite konstrukcije in z revnimi prdatki, časovno pa jih opredeljuje novec Agrippe, Favstine in Gordianusa. Tokrat smo jih odkopali pet, v profilu pa smo jih ugotavljali proti SV in V še več.

Ob sv. in j. delu grobnice so bili bogatejši grobovi, zidani s kamnom in vezani z apnom, pomešanim z rjavo ilovico, ali

Sl. 71—72 Stari trg — pogled na centralno grobnico rimske nekropole in (desno) na fronto Winklerjevih grobov

Fig. 71—72 Stari trg. View of the central sepulchre of the Roman necropolis and (right) view of the group of graves, excavated by Winkler

pa je bilo kamenje suho zloženo v obliki kvadrata, pravokotnika ali kroga. Pokrili so bili z neobdelanimi ploščami iz gnajsa, v enem primeru pa je bilo z njimi tlakovano tudi dno. Večino teh grobov je na tem delu grobišča prekopal že Winkler (sl. 72) in sreči se imamo zahvaliti, da je ostal nepoškodovan eden najbogatejših grobov, sezidan iz suho zloženih plošč gnajsa in skrilavca v vi. 0,45 m in pokrit z velikim gnajsnimi ploščami. Sledili smo lahko dvema časovno zaporednima nivojema žganine, ločenima s temno rjavo rumeno ilovico. Vseboval je 9 različnih keramičnih posod, 9 fibul, fragmentiran balzamarij in poškodovana bronasta novca. Predmeti so bili najdeni v treh skupinah; verjetno gre za 3 pokope.

Na z. strani grobnice smo našli le en grob, kjer pa je bila kamnita konstrukcija zaradi plitvega vkopa močno poškodovana. Dalje proti Z smo grobišče omejili s kvadratno mrežo in še s prečno sondjo.

Zaradi značilne grobne arhitekture se je Kraj. skupnost Stari trg komisijsko odločila za prezentacijo na prostem, ki bi zajela centralno grobnico v celoti in najlepše ohranjena grobova. Zato so v prvi fazi ostaline zalili s cementno malto in jih čez zimo pokrili s folijo. Cestno podjetje Maribor je vzporedno z deli na cesti položilo drenažne cevi in teren s ceste zaščitilo z dvodbojno ograjo. Za dokončno realizacijo objekta bomo naredili projekt. Ostali del terena smo strojno zasuli, drobne najdbe so trenutno še v preparaciji, dokumentacijo hrani ZSV Maribor.

Vzporedno smo opravili tudi izkopavanja na trasi plinovoda Podloge—Ravne-R 24 na parc. št. 223/1, 226/4, k. o. Stari trg. Na tem delu prej sicer ni bilo evidentirano arheološko najdišče, je pa neposredna bližina grobišča in oblika terena kazala na arheološko najdišče.

Po trasi plinovoda smo zakoličili 12 kv., rušno plast smo sneli strojno do gl. ok. 0,25 m. Takoj pod to gl. smo že zadeli na trdo zbit rumeno rjav gramoz, pomešan z mivko, ki bi lahko bil podloga za rimsko cesto, ki vodi po vsej verjetnosti tod mimo iz dobrih vrstnega gozda na Colatio in naprej na Virunum. V tanki plasti sive gline, ki je bila nad rumeno rjavim peskom, smo v gl. 0,70 m našli dobro ohranjeno rimsko podkev.

Teren je močno zabokan bližnji potok, plasti so bile med seboj močno pomešane od sive naplavne muljaste gline z nanosi vejevja in količkov do sivo rjave gline, pomešane z gramozom. Ob cesti sta se najprej pokazala ozka kamnita stena iz oblic in kup kamenja, zato smo izkop razširili proti JZ in našli prav tako kamnit okrogel grob iz klesarsko neobdelanih kamnov. Vseboval je poleg 15 keramičnih posod različnih oblik še stekleno gubanko in stekleničko, lakrimarij, reliefno oljenko, železno pasno spono in tri bronaste novce, od katerih se je dal razbrati Hadrijanov. Ob tem grobu smo lahko ugotovili še več grobov na JZ, vendar so bili vsi zunaj trase plinovoda in jih tokrat ni bilo mogoče izkopati.

Kljub temu je rezultat izkopavanj presenetljiv, saj je obseg nekropole veliko večji, kot se je vedelo, kar daje obenem slutiti tudi večji obseg same naselbine.

Pri nadzoru trase plinovoda dalje proti J na parc. št. 226/4, k. o. Stari trg, smo ugotovili, da je pri izkopu jarka stroj zadel zopet na rimske grobove, jih delno rezal, tako da smo lahko površinsko pobrali črno in rdeče žgane fragmente rimske keramike, ustje velike steklene posode, del kamnitega brusa in odlomek marmornatega nagrobnika. Zaradi zalivanja podtalnice, močnega deževja in hitrih nujnih del na plinovodu grobov nismo mogli odkopati. Po vsej verjetnosti pa je glavnina grobov ostala neprizadeta in smo se domenili za prestavitev izkopa na prihodnjo pomlad 1978. — M. S. G.

SENTVIŠKA GORA, I, 7, Tolmin. — Ledinsko ime **Grad** označuje strm, gozdnat grič na s. strani ceste Prapetno—Sentviška gora, ok. 1 km z. od Sentviške

gore. Zemljišče je last Tončke Podgornik, p. d. pri Vrlatu, iz Šentviške gore. Ok. 1840 so na gradu izkopali Izidin kipec (cf. ANSI, 118).

Na v. strani cerkve sv. Vida, nad sedanjim pokopališčem, je **Lukmanov grič**. Obdajajo ga travnate terase s podpornimi zidovi iz suho vezanega kamenja. Na vrhu griča je majhna ploščad. Po ljudskem izročilu so na Lukmanovem griču našli »boginjo« (pravo najdišče Izidinega kipca?). — D. V.

SMIHEL, IX, 22, Novo mesto. — Zg. polovico antičnega nagrobnika, doslej vzdano v ograjo župnišča, smo zaradi varnosti in zaščite kamna prenesli v cerkev, kjer bo v bližini vhodnega dela tudi primerno predstavljena. — M. S.

VELIKA STARA VAS, VIII, 9, Grosuplje. — Ob širjenju oziroma rekonstrukciji ceste so zadeli na antičen nagrobnik iz apnenca z zatičem, 157 × 74 × 20—22 cm, vi. nastavka 38 cm, vi. črk 5,20—7,20 cm.

Napis: L. Pedanius
L. f. Dialo v. f. s.
et Elviae T. f. Cirpae
uxori
L. Pedanio L. f.
optato fil.

Napisno polje je poglobljeno v profiliranem okviru, nad katerim je trikoten, prav tako profiliran zatrej. Prostor nad poševnima stranicama izpolnjuje na vsaki strani po en delfin. Sredi zatepa je križno razdeljena ploskev, ki je na obeh straneh simetrično povezana s stiliziranim »cvetnim« likom na bilki.

Pred pribl. 3 leti pa je lastnica parcele v neposredni bližini, na njivi nasproti ceste, kjer je bil najden nagrobnik, našla temno modro stekleno antično skodelico, ki je verjetno pripadala grobni celoti (mere: 10,3 × 5,1 cm). Verjetno gre za grobišče ob cesti iz Emone proti Stični (podrobneje: AV 28, 1977, 110 ss). — M. S.

VRHNIKA, VIII, 43. — Na **Turnovščah** smo nadaljevali prezentacijska dela: dokončana je utrditev temeljev in pozidava stolpa. Preostala je le še utrditev dohoda, osvetlitev ter ureditev okolice. (prim. tudi članek v tem letniku VS.). — M. S.

VRTOVIN, II, 4, Ajdovščina. — Znotraj vodnega stolpa v poznoantični utrdbi pri **Sv. Pavlu** nad Vrtovinom smo odstranjevali nasutje z ročnim izkopom in dokumentirali stanje. Delo spada v okvir sanacije in prezentacije tega stolpa. Z odstranjevanjem zasutja v z. oboku j.

podaljška in poglobljanjem v v. oboku smo praktično začeli že 2. fazo del.

Delo so trajala s prekinitvami od 20. 4. do 30. 6. 1977. Zemeljski izkopi v cisterni (oziroma piscini) in v stolpu so odkrili močno razpodjedene temelje sten in obokov, razpadanje veziva in zidu so v veliki meri povzročile korenine okolnih dreves, ki so sledile vlagi in vodnemu zajetju. Čiščenje je pokazalo tudi velike vrzeli v obokih, ki jih je bilo treba obnavljati, ponekod pa posamezne dele z razmajanimi obočnimi ploščami in zrahljanim vezivom zalivati z redko cementno malto. V celoti je obnovljena zunanja tretjina obeh bokov, in sicer v enaki gradbeni tehniki s podaljšano malto. Za gradivo smo uporabili kamnite plošče stare strešne kritine. Notranjost obokov smo očistili in ponovno zafugirali z malto, v z. oboku je bilo v zunanji steni treba obnoviti tudi velik del zidu. Srednja stena cisterne, ki je razdeljena z dvema prečnima obokoma, je bila poškodovana zaradi porušene zunanje polovice zunanjega prečnega oboka. Zato se je zunanji kos stene močno nagnil navzven, razpoka se je povečala zlasti po potresnih sunkih v letu 1976. Ogrožena je bila srednja stena in vsaj polovica obeh zg. obokov v cisterni. Ta del stene je bilo zato treba opreti s podpornim zidom, ki sledi liniji srednje stene in obenem nakazuje potek zapornega zidu piscine. Ta je prvotno nedvomno opiral obok v srednji steni, pozneje so ga v sredini obeh podolžnih lokov v cisterni iztrgali. Ob vzdolžnih zunanjih stranicah cisterne sta zato ohranjena le robova tega zidu, temeljev še nismo našli. Na ostankih zidu smo očistili površino in obnovili vezivo. Vrhno površino obokov smo zaščitili po navodilih ing. S. Ribnikarja s tanjšo betonsko ploščo, dvojno izolacijsko plastjo in nasutjem. Vse skupaj je nadomestilo prvotno debelo in zelo trdno drenažno nasutje, delno še ohranjeno tik ob j. steni stolpa.

Sondi tik ob j. steni v cisterni sta pokazali ohranjene temelje, stene in naslonitev na živo skalo. Ugotovili smo tudi sedanjo raven vodne gladine v cisterni. V sedanji fazi raziskav smo zasutje pustili v vi. 0,50 m nad vodno gladino, vendar to velja samo za vodni obok, v z. delu je zasutje precej višje.

Podzidava temeljev j. stene stolpa je za zdaj zavarovala spodjedene in zrušene dele zidov pod oboki in v vogalih. Izkopi so pokazali, da slonijo vse stene na naravnih skalnih obokih iz apniške breče.

Izpod njih izvira voda nad plastmi ilovnatega fliša, ki je tod geološka podlaga tal. Najpogosteje jo sestavlja rdečkast peščenjak malo trdne strukture, ki na zraku očitno hitro propada v grob rdečkast pesek. Hitro propadanje površine naravnih obokov (nekoč pokritih z vodo, pozneje z ruševinskim nasutjem) bo prav kmalu ogrozilo v. in z. steno stolpa, delno pa tudi stopniščno in s. steno, zato bi morali te površine zavarovati z zidno oblogo.

Izkopavanja zasutja v samem stolpu smo omejili na dokumentiranje vodnega zajetja, in sicer v skrajnem sz. delu, kjer je verjetno vodni izvir. Odstranitev vsega zasutja bi pomenilo odkritje vse gladine vodnega zajetja in s tem povezana dela.

Utrjevanje s. stene stolpa je pomenilo predvsem čiščenje ruševin v gl. skoraj 1 m. Sz. vogal stolpa smo odkopali in utrdili, preostali del stene pa delno pozidali tako kot druge stene. Zg. rob je utrjen s kamnitimi ploščami, položenimi v cementno malto, ker je samo tod možen obhod objekta in je zid zato bolj ogrožen.

Prečni zid v sv. vogalu stolpa, ki je varoval dostop iz naselbine na grebenu po stopnicah čez j. rob skal v stolp, je ohranjen samo v zg. delu. Z opornim zidom smo ga podprli ob v. steni in dodatno utrdili še slabe temelje te stene. Utrditvena dela, ki naj bi pripravila spomenik za ogled, so obsegala v okviru danih možnosti naslednje: zasilno zavarovanje dostopov, kjer bi bili ti za obiskovalce nevarni, in odstranitev zasutja v stolpu in v obokih cisterne, s čimer smo omogočili dostop in ogled notranjščine. Odstranili smo tudi kontrolni profil ob s. steni in zravnali površino. Zaradi korenin smo odstranili tudi veliko drevo v samem stolpu in drevje ob zidovih. V notranjščini stolpa smo zravnali nivo ok. 70 cm nad sedanjo vodno gladino, tako da je ta vidna v zdaj zgrajenem umetnem vodnjaku. Tako so vidni tudi vsi robovi naravnega skalnega oboka in raven spodnjega podesta, kamor so peljale stopnice ob s. steni. — N. O.

ZASTRANJE, XVI, 31, Smarje pri Jelšah. — Pri naključnem obhodu območja rimske vile pri hiši št. 10, p. d. pri Grobelški (prim. ANSI, 93), je ekipa ZSV SRS opazila na mestu stare hiše št. 9 svež strojni vkop v antično zidovje v obsegu 20 × 13 m in v gl. do 2 m. O tem smo telefonično obvestili ZSV Celje. — D. V.

ZGODNJI SREDNJI VEK

BLLED, VI, 2, Radovljica. — Arheol. odd. fil. fak. je 6. 9.—2. 10. 1976 nadaljeval izkopavanje na **Pristavi** (prim. VS, 21, 1977, 280) v okviru raziskovalne naloge pri RSS, SBK. Izkopavanje je vodil Timotej Knific (Arheol. odd.), sodelovali so mag. Ljuba Teržan (Arheol. odd.) in T. Ravnik (Biotehn. fak.) ter študentje Arheol. odd. in Biotehn. fak. Nadzor izkopavanja: dr. J. Kastelic (Arheol. odd.) in Andrej Valič (Gorenjski muzej, Kranj).

Delo je bilo usmerjeno v izkop 1, da bi oddelili preostali del grobišča in ugotovili točne meje izkopa iz 1948—1949 in 1951. Izkopali smo 11 kv. 4×4 m oziroma 176 m^2 do gl. 1,80 m pod današnjo hodno površino. Ze v vrhnji, humozni plasti smo zadeli na sporadične drobne najdbe iz staroslavnega obdobja, predvsem črepe lončenine, ki po podatkih lanskich izkopavanja pripadajo naselbinskim ostankom. Pod to plastjo so ležale redke rimske najdbe (novec, prstan z gemo, črepi keramike), še niže pa je bilo vkopanih 19 skeletnih grobov, večinoma v smeri Z—V, med njimi 2 dvojna grobova. Pridatki v grobovih (bronaste pasne spona, uhani s kocko in košarico, ogrlica, nož, kresilo, železna zapestnica itd.) se ujemaajo z že znanim gradivom s Pristave, ki pripada romaniziranemu staroselskemu prebivalstvu tik pred prihodom in naselitvijo alpskih Slovanov. Omenjeni grobovi so bili vkopani med prazgodovinske žgane grobove. Odkritih je bilo 16 žganih grobov in sočasna ustrina, sežigališče. Grobovi sodijo po keramičnih in kovinskih najdbah v starejšo železno dobo. Ilustrativen je grob 22: bronasti fibuli, dvoankasta in polmesečasta, ga uvrščata v Ha B3 horizont, z najboljšimi analogijami v svetolucijskem kulturnem krogu (Sv. Lucija I a). Pri žganih grobovih je sedaj tudi boljše osvetljena grobna konstrukcija, saj je bila v več primerih ugotovljena nagrobna plošča.

V izkopu 1 je bil odkrit tudi suhi zid, ki pripada verjetno prazgodovinskemu obdobju in ga je mogoče povezati z 1948 do 1949 in 1951 odkritim zidom v kv. XXXIX, XLIX, LIX (prim. J. Kastelic, Slovenska nekropola na Bledu, Dela SAZU I 13, 1960, priloga). Ugotovili smo tudi mejo starejšega izkopavanja.

Za antropološko obdelavo je bilo na voljo 22 skeletnih grobov (grobova s tremi okostji sta bila ugotovljena že 1975) in kosti sežganih pokojnikov iz 17 prazgodovinskih grobov. Skeleti so bili pre-

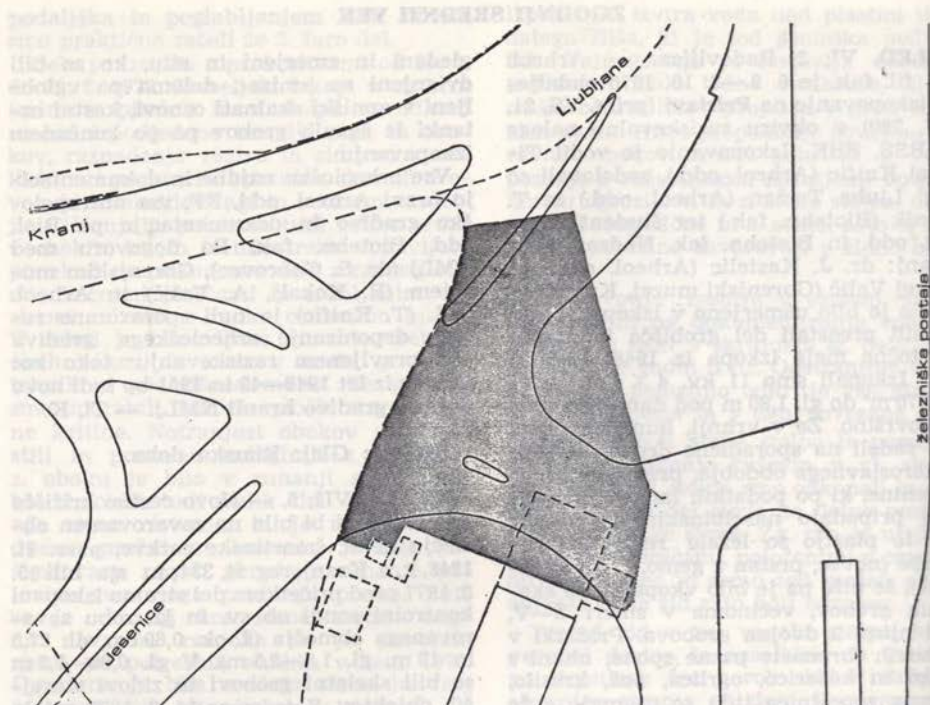
gledani in zmerjeni in situ, ko so bili dvignjeni na »mize«, deloma pa vglobljeni v apniški skalnati osnovi, kostni ostanki iz žganih grobov pa po končanem izkopavanju.

Vse arheološke najdbe in dokumentacijo hrani Arheol. odd. FF, vse antropološko gradivo in dokumentacijo pa Biol. odd. Biotehn. fak. Po dogovoru med NMLj (dr. S. Gabrovec), Gorenjskim muzejem (R. Kokalj, A. Valič) in Arheol. odd. (T. Knific) je tudi sporazumno rešeno deponiranje arheološkega gradiva po opravljenem raziskovanju: tako kot najdbe iz let 1948—49 in 1951 bo tudi novo odkrito gradivo hranil NMLj. — Ti. K.

BREST: Glej: Rimska doba.

KRANJ, VII, 5. — Novo cestno križišče pri Iskri naj bi bilo na zavarovanem območju nekd. šmartinske cerkve, **parc. št. 1248**, k. o. Kranj, reg. št. 334; tu sta bili 15. 2. 1977 pred pričetkom del strojno izkopani kontrolni sondi ob sv. in jz. robu zavarovanega območja (š. ok. 0,60 cm, dl. 27,5 in 12 m, gl. 1,5—2,5 m). V gl. 0,80—1,2 m so bili skeletni grobovi in zidovi starejših objektov. Zato so se 14. 3. 1977 začela zaščitna izkopavanja, ki jih je vodil ZSV Kranj: Milan Sagadin, mentor je bil Andrej Valič, Gorenjski muzej, Kranj, antropološko obdelavo je opravila Tatjana Ravnik-Tomazzo s Fil. fak., prvo čiščenje najdb konserv. tehnik Zdenka Kramer. Strokovni nadzor je imela dr. Iva Mikl Curk, ZSV SRS. Sodelovalo je tudi več študentov arheologije in delavcev Cestnega podjetja Kranj.

Vse izkopno območje smo razdelili na kv. po 8 m. Ker je bilo pogosto nasipavano, je kakih 70 cm db. gornjo plast lahko posnel buldožer. Tudi kasneje tekem izkopavanja smo si pri ugotavljanju obsega grobišča pomagali s strojno izkopanimi sondami. Izkopavanja so bila končana 11. 6. 1977, preiskali pa smo ok. 1000 m^2 ogrožene površine. Odkritih je bilo 546 grobov v a. gl. 355,50—354,70 cm, od tega jih je bilo 264 poznosrednjeveških. Poleg odkritih grobov je bilo tudi več ostankov stavb, zlasti velja omeniti del temeljev večje stavbe, verjetno cerkve, ob skrajnem s. robu izkopane polja (sam objekt je skoraj v celoti še neodkrit, ker ni v ogroženem območju, zato dimenzije še niso znane). To osrednjo stavbo je obdajal romanski pokopališki zid (odkrit njegov jz. del), na katerega se je znotraj

Sl. 73 Kranj — situacija izkopanega dela grobišča na novem križišču pri Iskri

Fig. 73 Kranj. The situation of the excavated part of the new crossroad near the Iskra works

naslanjala romanska kostnica (notr. pr. 4,20 m, gl. do 1,60 m, db. zidu 0,80 m). Glede na najdbi dveh fragmentov rimskih fibul je bilo področje uporabljeno vsaj od 3. stoletja dalje, samo grobišče pa po vsej verjetnosti pričinja v začetku 6. stoletja in traja do 1736, ko so zaradi Save, ki je spodjedala in odnašala v. rob grobišča, cerkev opustili in zgradili novo v Stražišču.

Grobove bi kronološko lahko razdelili v pribl. tri skupine. Prvo sestavljajo grobovi predslovanskega obdobja. Sem sodi najprej skupina zidanih grobnic, od katerih je kolikor toliko ohranjena samo ena, sestavljena iz kamnitih plošč, od petih pa sta ostali le dve, prekriti z estrihom. Poškodovani so jih poznosrednjeveški vkopi. Strnjeno zavzemajo področje ob sv. vogalu izkopanega polja, tj. ob sv. delu domnevene cerkve, orientirane pa so S—J ali V—Z. Grobnice so vkopane v prod. Datira jih zlatnik Justina I. (516 do 527), najden v ruševinah ene od njih. Poleg tega je bilo med njimi najdenih tudi več fragmentov keramike z valovnico in veliko grobih mozaičnih kamenč-

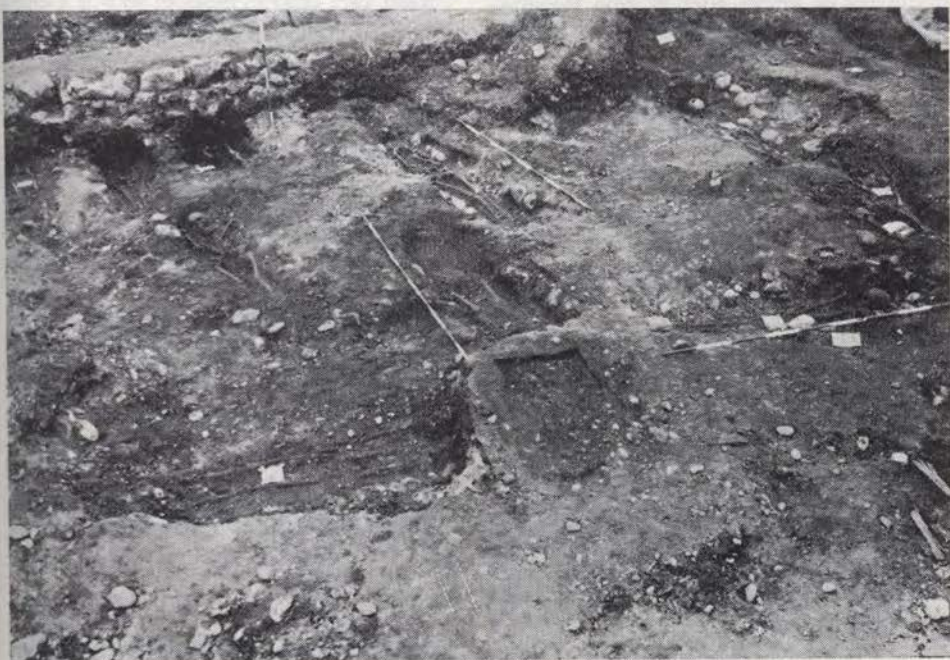
kov. Ti so bili najdeni tu in tam po vsem grobišču, največ pa prav na območju grobnic. V skupino predslovanskih grobov sodijo tudi grobovi, vkopani globoko v prod in z močno kamnito oblogo. Orientirani so bili v glavnem Z—V, nekateri pa tudi izrazito S—J. Lobanja je bila v veliki večini primerov podložena s kamnom, skeleti pa so bili na splošno slabo ohranjeni. Pogosti so tudi ostanki desk nad skeleti, pa tudi ob njih ali pod njimi. Od pridatkov velja omeniti S — fibulo z dvema almandinoma, dvodelen koščen glavnik, železne zapestnice, železne ključice, popolnoma cel glinasti vrček, pasni sponi, uhane s poliedrom, precej jagod steklene paste, prstan itd. Tudi v zasutju teh grobov so bile najdene črne žgane črepinje z valovnico. Grobovi te vrste so v sz. vogalu izkopanega polja ter ob j. in z. strani domnevene cerkve in ne segajo iz romanskega obzidja.

Številnejšo skupino sestavljajo starslovanski grobovi, ki segajo iz obzidja pokopališča, zid sam in kostnica sta jih nekaj tudi uničila. Vsi so orientirani v smeri Z—V z manjšimi odkloni proti S

Sl. 74—75 Kranj — pogled na južni del grobišča na območju nekdanje šmartinske cerkve in (spodaj) skupina grobov, odkritih na tem predelu

Fig. 74—75 Kranj. View of the southern part of the cemetery on the site of the in 1736 abandoned St Martin's church, and (below) a group of graves in this area

ali J. Skeleti so dobro ohranjeni. Grobne jame le redko sežejo do samega proda, še redkeje so vkopane vanj, tako da noben staroslovanski grob ni poškodoval groba iz predsllovanskega obdobja. Grobne konstrukcije niso bile opazne, pač pa so bili v nekaj primerih ohranjeni sledovi desk pod skeleti, ob straneh in nad njimi. Pokopavanje je bilo precej gostoto, tako da je večkrat en skelet uničil drugega, še več pa so jih uničili pozno-srednjeveški grobovi. Med drobnimi najdbami prevladujejo obsenčni obročki z odebelitvami ali S-pentljo, tolčeni ali viliti luničasti uhani z graviranimi ali emajliranimi ornamentami, belobrdski uhani, klobučaste, dvoramne in okrogle emajlirane fibule, prstani, železni noži, jagode iz steklene paste itd.

Najmlajšo skupino sestavljajo pozno-srednjeveški grobovi, ki so vsi v okviru pokopališkega zidu. Zaradi stiske s časom smo jih pazljiveje obravnavali le v prvih treh kvadrantih, dokler nismo natančneje ugotovili razlik med njimi in staroslovanskimi grobovi glede globine, lege, barve itd. V naslednjih kvadrantih smo nato hitreje in zanesljiveje prodrli do starejših grobov. Da pa je bila gostota pozno-srednjeveških grobov izredna, pove že podatek, da smo jih kljub temu registrirali kar 264. Med pridatki prevladujejo svetinjske in križci, tudi te smo shranjevali.

Ce brez podrobnejših analiz skušamo oceniti dobljene rezultate, ugotovimo, da gre za grobišče, kjer se stikajo grobovi predsllovanskega prebivalstva s staroslovanskimi. Starejša skupina kaže elemente kulture romaniziranega prebivalstva, pomešane s kulturnimi vplivi novodošlih germanskih ljudstev. Staroslovanski grobovi izpričujejo zlasti kotlaško in belobrdsko kulturo, nadaljnja obdelava pa bo verjetno odkrila še starejše elemente (sl. 73—75).

Novo odkrito grobišče postaja eno najpomembnejših arheoloških najdbišč zgodnjersrednjeveškega obdobja pri nas, čeprav so letošnje izkopavanja odkrila verjetno le slabo tretjino celotnega pokopališča (kar dajejo slutiti slučajne najdbe v okolici gostilne »Kolodvor«). To je poleg grobišč na Lajhu in okoli farne cerkve že tretje veliko pokopališče tega obdobja v Kranju in že sam problem njihovega medsebojnega odnosa je vreden več pozornosti. Zaradi svojih najdb, pripadnosti kranjskemu arheološkemu kompleksu in zgodovinske pričevalnosti sploh je lokalni-

teta evropsko zanimiva in zahteva zaščito I. kategorije. — Mi. S.

LOKA — PREDLOKA, III, 1, Koper. — Jeseni 1977 je Pomorski muzej »Sergej Mašera« nadaljeval sistematično raziskovanje skeletnega grobišča v nekdanjem zaselku **Predloka**, ki se je začelo 1975. Na novo smo raziskali 320 m² površine ob že raziskanem delu grobišča, kjer so bili doslej odkriti poznoantični, etnično nepredeljeni grobovi in dobro dokumentirani staroslovanski iz 9.—10. stoletja (E. Boltin-Tome, VS 21, 1977, 288; ista, Staroslovanski grobovi v Predloki pri Črnem Kalu in vprašanje kontinuitete naselja, Slovensko morje in zaledje, I, 1977, 81).

Ob jv., j. in jz. strani že odkritega dela starega skeletnega grobišča, ki leži ob današnjem pokopališču, smo raziskali 4—8 metrov š. pas (kv. 4 × 4 m) grobišča, kjer je bilo 16 grobov, pet pa jih je bilo v sondi 10 × 2 m ob jz. steni cerkve Janeza Krstnika na današnjem pokopališču. — Tehn. dokumentacija je izdelana v merilu 1 : 200 in 1 : 20, najdbe in situ in potek izkopavanja smo dokumentirali tudi s črno-belimi fotografijami in barvnimi diapozitivi. Drobne najdbe so že konservirane in jih hrani naš muzej.

Tudi 1977 odkriti grobovi so bili usmerjeni Z—V z odklonom proti S na mlajšem delu grobišča in proti J na starejšem delu, ki ga pripisujemo poznoantičnemu obdobju. Večina grobov je bila brez pridatkov, samo v 2 je bil dvojni pokop, v 2 pa poznejši pokop z uničenim starejšim grobom. Drobní predmeti so bili v 6 grobovih: razmeroma slabo ohranjena železna obročka, železna zapestnica na levi roki odraslega moškega v grobu z dvojnimi pokopom, 2 bronasta obročka s kvačicami na konceh, ploščat bronast prstan, kovan srebrn luničast uhan in železna pušična konica. Na 2 skeletih so bili ostanki ogljenine. Vse najdbe so pomembne za kronološko opredelitev grobišča, nekaj grobov je mogoče opredeliti tudi etnično.

Železna zapestnica s trombasto odebeljenima koncema (sl. 76) je bila najdena v grobu z dvojnimi pokopom, ki je ležal v bližini 1975 odkritih poznoantičnih grobov. Analogne primere zapestnic najdemo med poznoantičnim inventarjem grobišč na Bledu, Rifniku in v grobovih 7. in 8. stoletja v Istri (J. Kastelic, Slovanska nekropola na Bledu, Dela SAZU 13,

Sl. 76—77 Loka, nekdanji zaselek Predloka — fragmenta železne zapestnice iz groba št. 57 in srebrn kovan luničast uhan iz groba št. 65

Fig. 76—77 Loka, the former hamlet of Predloka. Two fragments of an iron bracelet from the grave No. 57, and a hammered silver moon-shaped earring from the grave No. 65

1960; L. Bolta, Poznoantično grobišče na Rifniku, AV 21-22, 1970—1971; B. Marušič, Nekropole VII. in VIII. stolječa u Istri, AV 18, 1967), v mlajše, zgodnjerednjeveško obdobje pa spadajo bronasti obročki s kvačicama na koncih, železna pušična konica ter kovan polmesečni srebrni uhan, najden v grobu ob jz. fasadi cerkve (sl. 77). Temu uhanu sta najbolj sorodna uhan iz staroslovanskega grobišča v Žminju v Istri (B. Marušič, Istra u ranom srednjem vijeku, 1960) in uhan iz Moše (M. Brozzi, Staziamenti paleoslavi dell 9.—10. sec. in Friuli, Ce fastu? 39, 1963, 63). Po analognih primerih menim, da izhaja naš uhan iz Predloke iz delavnice 9. stoletja.

Sodeč po najdbah je bil 1977 raziskan del poznoantičnega grobišča in del mlajšega staroslovanskega grobišča, ki se je nedvomno razprostiralo tudi pod jv., j. in jz. stranjo današnjega pokopališča v Predloki prav do cerkve Janeza Krstnika. — E. B. T.

LJUBLJANA — ŠEMPETER. — Spomladni 1978 smo nadaljevali raziskovanje s. polovice **Hrvatskega trga** in širše območje križišča Zaloške in Njegoševе ceste. Odkrili smo ostanke še 2 grobov (sl. 78 do 81) in nekaj predmetov na drugotnem mestu. Slojevitost tega predela je močno drugačna kot v j. polovici, ki smo jo odkopali 1977. Vzrok so najbrž prekopavanja tal v času, ko so urejali Hrvatski trg in tramvajsko progo. — M. S.

MALI MENGEŠ, VIII, 22, Domžale. — Ob ogledu najdišča staroslovanskih grobov pri ž. c. sv. **Mihaela** na Trdinovem

trgu (prim. D. Vrga, Balcano-Slavica 4, 1976, 33 ss) sem ugotovil: ž. c. z župniščem stoji na prodnati ploščadi, ki jo je na s. in sz. strani obdajala prvotna Pšata. Na franciscejskem katastru iz 1825 je vidno, da je Pšata delala velik okljuk prav na ssz. strani pokopališča in se nato povsem približala sz. vogalu župnišča. Na katastru je tudi vidno, da so takrat pokopavali krog in krog cerkve do župnišča. Danes je videz tega dela Malega Mengša močno spremenjen. Pokopališče je omejeno na s. stran ž. c. Na s. strani starega pokopališkega zidu teče v razdalji dobrih 40 m nova, umetno zravnana struga Pšate in na vmesno ravnino se širi novi del pokopališča. Na zemljišču sz. od župnišča so njive. Od stare prodnate ploščadi proti novi strugi se zemljišče zniža za 2—3 metre. Njive so sicer tik doslej ugotovljenega dela staroslovanskega grobišča na z. strani župnišča, po katastrskem načrtu iz 1825 pa je prav tod tekla Pšata. Za morebitno sondiranje, s katerim bi poskušali določiti obseg vsaj dela staroslovanskega grobišča, prihaja v poštev zato samo vrt župnišča in zemljišče tik ob z. in s. strani stavbe. Prostor na j. strani cerkve proti župnišču in vrtu je zaradi visokosrednjeveških in novejših pokopov za raziskovanja neprimeren. — D. V.

OTOK, IX, 14, Novo mesto. — Center za arheologijo srednjega veka v Nar. muzeju je 1977 končal izkopavanje v pokopališki c. sv. **Miklavža** na Otoku pri Dobravi. Neodkrita sta ostala samo z. del ladje, ok. 23 m², v smeri S—J 7,50 m, v smeri V—Z pa 3 m, in del prezbiterja, in sicer zaradi rednega bogoslužja in še

Sl. 78—81 Ljubljana, Sempeter — staroslovansko okostje z obsenčnim obročkom, uhanom in prstanom, okostje s pasno spono, staroslovansko okostje z obsenčnim obročkom in lunulastim uhanom ter staroslovansko okostje z obsenčnim obročkom in uhanom

Fig. 78—81 Ljubljana, Sempeter (St Peter's). An old-Slavonic skeleton with a temple-ring and a ring; a skeleton with a belt-buckle; an old-Slavonic skeleton with a temple-ring and a moon-shaped ear-ring, an old-Slavonic skeleton with a temple-ring and an ear-ring

posebej pogrebni obredov. V neodkritem z. delu ladje je verjetno 10—15 grobov in z. konec temeljev predromanske, romanske in gotske ladje, medtem ko sta v prezbitერიju neodkrita j. konec romanskega pravokotnega in gotskega triosmingskega prezbitერიja in kamnita podlaga romanske in gotske menze. Vendar po dobljenih arheoloških podatkih lahko risarsko rekonstruiramo pribl. obliko romanske in gotske apside in podlag za romansko in gotsko menzo. Izkop vsega prezbitერიja bi seveda dal zanesljiveše podatke o stavbni zgodovini objekta. Tudi neodkriti grobovi v z. delu ladje bi mogoče prinesli nove elemente za presojo somatske podobe srednjeveških prebivalcev Otoka, vtem ko bi drobne najdbe lahko pomagale osvetliti materialno kulturo v prehodnih obdobjih med zgodnjim in visokim ter visokim in poznim srednjim vekom. Isto velja za z. konec romanske in gotske ladje.

Rezultati in gradivo znotraj cerkve:

1. po arheoloških in gradbenih ostalinah znotraj današnjega tlorisa sklepamo, da je Miklavževa cerkev edini objekt, ki stoji na tem mestu že iz časov najstarejšega naselja (10.—11. stol.) skozi obdobje freisinskega trga Gutenwerth do gotske cerkve 14. ali 15. stol., ki so jo nato preuredili v današnjo baročno.

2. Od 30 izkopanih skeletnih grobov jih je bilo 28 v ladji z. od stranskih oltarjev, 1 ob s. steni prezbitერიja in 1 v osi med slavoločno steno in gl. oltarjem. Z majhnimi razlikami so usmerjeni kakor cerkev z glavo na Z. Večina ima roke položene v krilo ali prekrižane na prsih, nekaj jih je bilo v krstah, katerih deske so bile spete z žebli. Po najdbah so se odlikovali samo grob 4, ki je bil izjemno bogat: duhovnik v popolnem mašnem ornatu, grob 5: plastičen obesek v obliki srca, grob 2: školjke, sicer pa je bilo predvsem veliko železnih in bronastih spon. Po najdbah in stratigrafiji delimo grobove v tri obdobja:

a) najmlajši grobovi so bili prebiti skozi gotski tlak v ladji in prezbitერიju, cerkev torej ni bila v rabi: l. 1474 so Turki uničili Otok;

b) grob 23, v osi prezbitერიja in v. od slavoločne stene, sodi v čas gotske cerkve;

c) skupina grobov iz časa pred gotsko oz. prvo romansko cerkvijo sega proti V do obeh stranskih oltarjev, proti S, J in Z pa tudi prek meja s., j. in z. stene ladje.

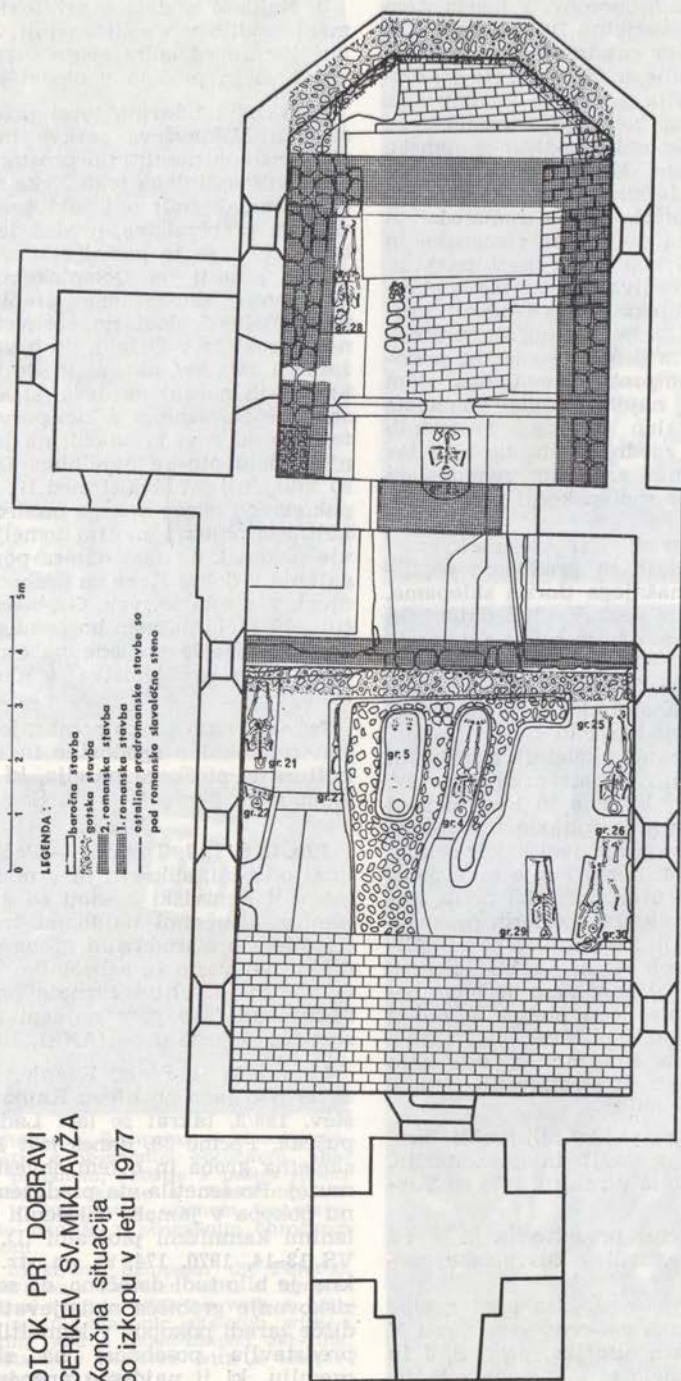
3. Najdeni obdelani arhitektonski elementi sodijo v visoki srednji vek; nekateri kamni so edini svoje vrste na Slovenskem in pridejo v otoški lapidarij.

Stavbna zgodovina torej priča ne le o starosti Miklavževe cerkve in povezavi z intenzivno poselitvijo prostora ob obeh bregovih srednjega toka Krke v 10. in 11. stol., ampak tudi o visoki tvornosti domačega prebivalstva, preden je Otok dobil naziv trga in postal eno središč freisinske posesti na Dolenjskem, kot tudi o odnosu slovenskega prebivalstva v predfreisinski dobi do cerkveno upravnega središča v Ogleju, do hrvaško-madžarskih sosedov na eni in do dolensko-kranjskih naselij na drugi strani. Še posebej je pomembna v luči posvetne arhitekture, ki smo jo odkrili na j. in osrednjem delu otoške naselbine. Dejstvo, da so tukajšnji prebivalci med 10. in 11. stol. pokopavali okrog nekega predromanskega kulturnega objekta znotraj temeljev današnje pokopal. c., nam odpira pogled v dogajanja v dolini Krke na prehodu iz zgodnjega v visoki sr. vek. Grobišče v cerkvi (10.—16. stol.) pa nam bo pomagalo izoblikovati jasnejše poglede na etnogenetsko formiranje prebivalstva v dolini Krke (sl. 82).

Izsledki nam lahko pomagajo pri predstavitvi lokalne zgodovine in materialne kulture iz otoškega naselja, ki je nadregionalnega pomena. — V. Š.

PEČINE, I, 7, Tolmin. — Pečine na nekdanj odročni, slikoviti in v marsičem samosvoji Šentviški planoti so s posameznimi naključnimi najdbami in ljudskim izročilom o starodavnih grobovih in gradišču nad vasjo že arheološko znan kraj. O zgodnji poselitvi Planote pričajo tudi blizu Šentviške gore najdeni grobovi iz starejše železne dobe (ANSI, 1975, 118).

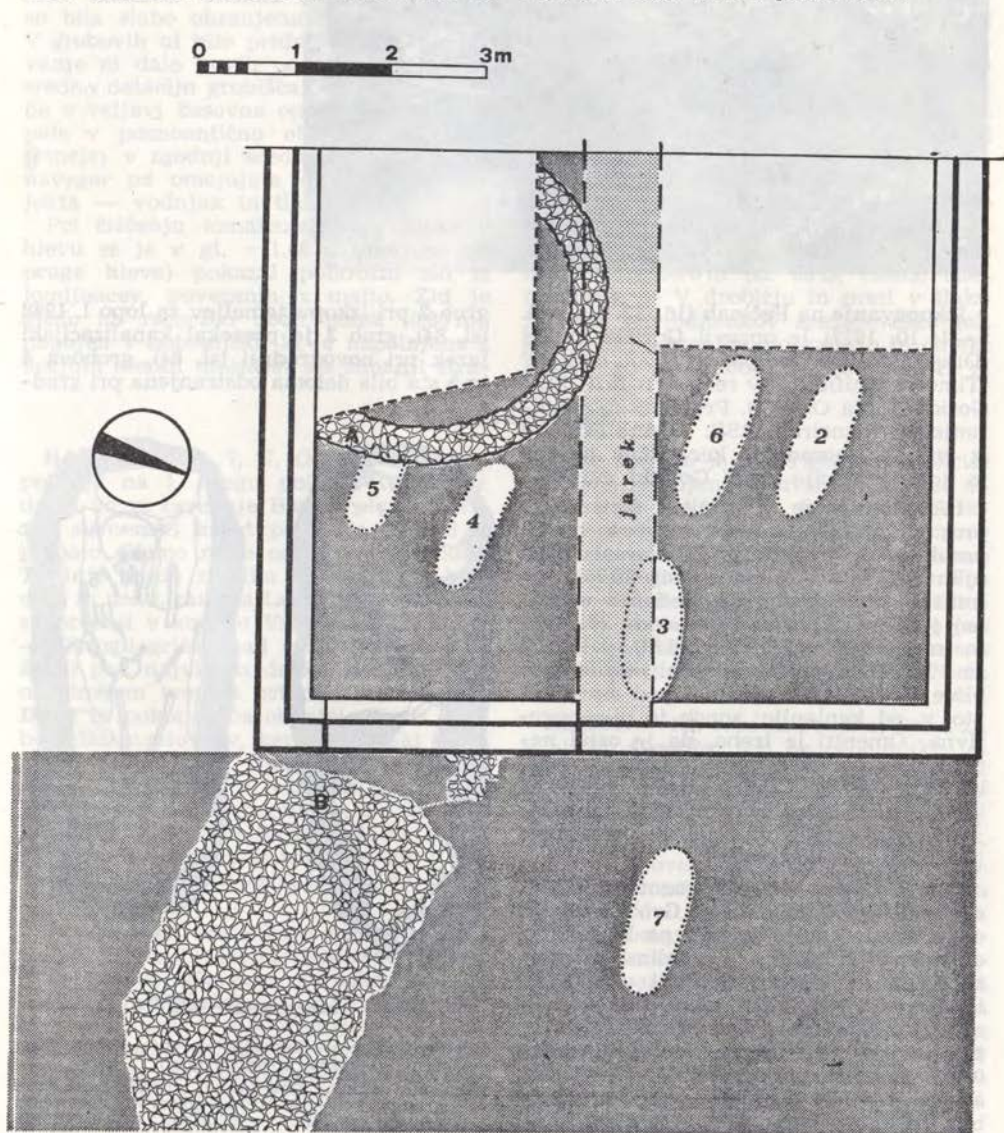
Leta 1968 je Franc Kranjc, Pečine 37, našel pod lopo ob hlevu **Kaplanije** (parc. štev. 188/3, takrat še last Ladislava Lipuščka, Pečine 38, danes last F. K.) dva skeletna groba in o tem obvestil Goriški muzej. Presenetila sta predvsem po načinu pokopa v jamah, obloženih z neobdelanimi kamnitimi ploščami (D. Svobljak, VS 13-14, 1970, 174, sl. na str. 173). Takrat je bilo tudi določeno, da se mora raziskovanje grobišča nadaljevati, saj najdišče zaradi pokopov v kamnitih skrinjah predstavlja posebnost na slovenskem ozemlju, ki ji najdemo primere le še v

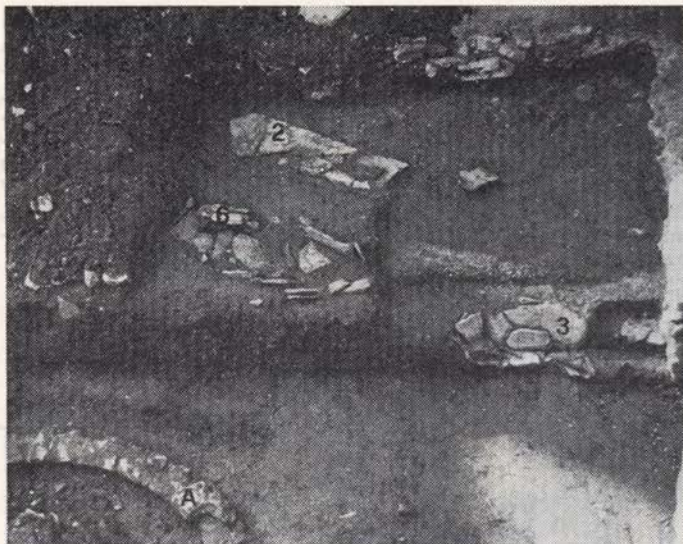

Sl. 82 Otok — končna situacija cerkve sv. Miklavža po izkopu 1. 1977
Fig. 82 Otok. The final state of the St. Nicholas' church after the excavation in 1977

Vipavski dolini in na Koprskem, pogostejše pa so v Istri in Furlaniji (D. Svoljšak - T. Knific, Vipavska dolina, zgodnjerednjeveška najdišča, Situla 17, 1976, 55 s). Nedvomno pa je bil pomemben razlog za uvrstitev Pečin v srednjeročni program Goriškega muzeja in SAD (Obvestila 1, 1977, ciklostil) tudi v upanju, da bodo nove najdbe omogočile časovno, kulturno in etnično natančnejšo opredelitev grobišča. Arheološko sondiranje na

Pečinah naj bi bili opravili spomladi 1977, a je velika raziskovalna akcija na Mostu na Soči, ki jo je izzvala tudi popotresna obnova naselij, to preprečila. Kljub temu nas je prav ta obnova pripeljala na Pečine, da bi z zaščitnim posegom rešili grobove, ki jih je razkrila gradnja modernega hleva pri hiši št. 37 (D. Svoljšak, Primorske novice, št. 25, 17. 7. 1977). Načrtovano sondiranje na Pečinah smo nato izvedli jeseni 1977.

Sl. 83—84 Pečine — str. 327: situacija: 2—7 grobovi, A vodnjak, B tlak; na levi: del grobišča: vodnjak A

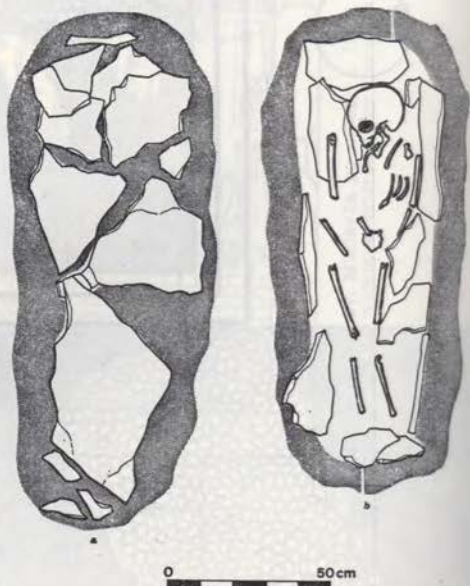
Fig. 83—84 Pečine. P. 327, situation: 2—7 graves, A/ well, B/ pavement; on the left: part of the burial-place: well (A)

Izkopavanje na Pečinah (16., 17. 5. in 26. 9.—1. 10. 1977) je opravil Goriški muzej (Drago Svoljšak) skupaj z arheol. odd. FF (Timotej Knific) in (v reševalni fazi) ZSV Gorica (Nada Osmuk). Problemsko sondiranje je financirala RSS. Kostne ostanke iz grobov, sporadične keramične najdbe in dokumentacijo hrani Goriški muzej.

Izkopavanje je v zaščitni fazi zajelo prostor znotraj gradnje novega hleva, problemsko sondiranje pa areal pred njim (sl. 83). V oddaljenosti 23,75 m (v liniji s. stene hleva, vzporedno z v. steno) je bila izkopana tudi sonda (dl. 9,10 metra, š. 1,00 m, gl. do 0,46 m), s katero smo hoteli preveriti, če se ni morda grobišče širilo tudi v dolinici pod staro cesto, v. od kaplanije: sonda je bila negativna. Omeniti je treba, da je ostal neprekopan del zemljišča (zatrpan s peskom za gradnjo), ki leži med v. mejo izkopa, 4 m v. od hleva, in asfaltirano cesto; tu bi glede na položaj nekropole lahko ležal še kak grob.

Na grobišču je sedaj ugotovljenih 7 skeletnih grobov (sl. 83). Grob 1 je bil odkrit že leta 1968, grob 2 pa le deloma, dokončno pa skupaj z ostalimi pri tem izkovanju. Grobovi so bili vkopani v ilovico, od katere se zasutje grobov le malo loči; gl. grobov zaradi odstranjevanja zemlje niso ugotovljive (za grob 1: 0,80 m pod hodno površino). Usmerjeni so bili Z—V (z manjšimi odkloni). Grobovi so bili — razen št. 7 — poškodovani:

grob 2 pri izkopu temeljev za lopo l. 1968 (sl. 84), grob 3 je presekala kanalizacijski jarek pri novogradnji (sl. 84), grobova 4 in 5 sta bila deloma odstranjena pri grad-

Sl. 85 Pečine — kamnita skrinja groba 7: a) krovna plošča, b) odprt grob

Fig. 85 Pečine. The stone shrine from the grave 7: a/ the cover plate, b/ the open grave

nji vodnjaka (sl. 83 in 84 A), grob 6 pa je ležal tako plitvo, da je bil njegov zgornji del pri izravnavanju zemljišča razrušen (sl. 84). Zato se je kamnita obloga teh grobov ohranila le deloma, popolno kamnito skrinjo pa je vseboval grob 7. Pokrit je bil z dvema plastema krovnih plošč, ki so vodoravno ležale na stranskih. Le-te stoje posevno proti okostju in ga ovalno obdajajo; tudi do groba je bilo poploščeno, pod lobanjo pa je ležala kamnita blazina (sl. 85). Okostja so bila slabo ohranjena; leže na hrbtu. V grobovih ni bilo pridakov. — Izkopavanje ni dalo novih podatkov za neposredno datacijo grobišča. Še naprej ostane v veljavi časovna opredelitev nekropole v poznoantično obdobje oz. (verjetneje) v zgodnji srednji vek. Datacijo navzgor pa omejujeta oba odkrita objekta — vodnjak in tlak.

Pri čiščenju kanalizacijskega jarka v hlevu se je v gl. — 1,46 m (merjeno od praga hleva) pokazal polkrožni zid iz lomljenec, povezanih z malto. Zid je glede na razsežen obod tenak (0,30 m), nagnjen v notranjost, ki je napolnjena z večjimi kamni (nasutje), na zunanji stra-

ni pa je ilovica. Objekt smo po današnjih analogijah v zaselku opredelili kot vodnjak; pr. 3,50 m (sl. 83 A; 84 A). — Ker sta bila pri gradnji vodnjaka poškodovana grobova 4 in 5, je mlajši od njiju.

V. od hleva je bil odkrit 0,50 m pod današnjo hodno površino tlak, ki je bil omejen z večjimi kamni, med katerimi je bila prst in manjši kamni, na nekaterih mestih pa tudi kamnit drobir. Po drugem čiščenju so bili mejni kamni še bolj vidni (vel. okoli 0,50 m), a ne preveč skrbno zloženi, vendar dovolj, da sta izstopali zunanji liniji. Pod kamni je bila drobljiva rumena ilovica, ki je nasuta na humozni grušč (verjetno starejša hodna površina). Tlak sega do gl. — 1,16 m (od praga hleva) in se zaključuje na eni strani pred temeljem novogradnje, proti V, kamor ga nismo sledili, pa se še — kot je mogoče sklepati po njegovih konturah — nadaljuje. Vidne mere: dl. 3,40 m, š. 2,40 metra, db. 0,70 m (sl. 83 B, risano shematično). — V drobirju in prsti v tlaku je bilo več odlomkov srednjeveške (ali še mlajše) keramike, po katerih bi objekt sodil v pozno obdobje. — Ti. K. in D. S.

NOVEJŠE DOBE

BANJŠICE, II, 7, N. Gorica. — Strmo pobočje na l. bregu potoka Avšček se dviga do vi. osrednje Banjšice planote. Nizek slemenski hrbet poudarja prehod v planoto. Sleme raste od V pod zaselkom **Trušnje** mimo zaselka **Mčinje** (tudi Mrčini) in nekd. zaselka Lužarji proti Z, kjer se prevesi v kotlino Vrha nad Kanalom. — Okrogli griček nad vasjo (zaselek **Lužarji**) pod najvišjim delom slemena ima na širokem temenu ostanke cerkvice sv. Duha in pokopališča ob njej. Tloris p. c. bo težko ugotovljiv, ker so strelski jarki iz 1. svet. vojne zmaličili preostanke ruševin. Pokopališče leži bolj proti Z in je verjetno bolje ohranjeno. Po izročilu je lokacija te cerkve najstarejša na Banjški planoti, njen patrocinj je bil v 17. stol. (?) prenesen v sedanjo ž. c. sv. Duha na Trušnjah.

Sv. del vasi sestavljajo od ceste proti Kalu naslednji zaselki: **Podlešče**, **Raven** (tudi Ravne), **Krvavec** in nekd. zaselka **Kušarji** in **Mokrini**. Odtod se dolina prevesi prek sedla pod Kukom v zaselek **Podlako** (naselje Bate!). — Nad zaselkom Kušarji je nad kmetijo Gačnik na nizkem platoju videti v pobočju ostaline »cerkve sv. Jakoba v Krvavcu«. Na z.

delu te ravnice je pod rušo slutiti obris tristrano sklenjenega prezbiterija. Vsa dl. objekta je bila ok. 7,5, š. ok. 4 m. Cerkvena ograda je zapirala zelo majhen prostor ob cerkvi, vendar je bilo po besedah Humarjeve, Banjšice 117 (Gačnikova) ob vkopih jarkov ob cerkvi videti tudi kosti, po čemer lahko domnevamo pokopališče. Vse to je bilo ugotovljeno ob topogr. pregledu decembra 1977. — N. O.

BREST. — Na vrtu A. Pavliča, Brest 23, v bližini **Gradiča**, leži ob čebelnjaku lepo obdelano kamnito korito iz sivega apnenca (dl. 0,70 m, š. 0,40 m, db. 0,30 m, dl. vdolbine 0,61 m, š. vdolbine 0,315 m, gl. vdolbine 0,10 m), ki ima enakomerno zaobljene robove. Vdolbina, vklesana v zg. ploskev kamnitega bloka, je plitva in ima zaobljeno dno, njeni robovi vdolbine pa se dokaj ostro stikajo z zg. ploskvijo robov. Ob straneh je korito bolj grobo obdelano, poznajo se udarci klesarskega kladiva. Lastnik A. Pavlič je povedal, da je korito izoral na j. strani čebelnjaka; ležalo je 40 cm gl. v tleh (parc. št. 445 k. o. Tomišelj). Pri najdbi korita gre verjetno za čas, ko je nastal breški Gradič (Ebenporthen), tj. 17. stol. — D. V.

ČEŠNJICE, IX, 21, Novo mesto. — Pri izkopu temeljev za novo zidanico je lastnik dr. Miroslav Pokorny zadel na 50 cm db. plast žganine in črepinj ter o tem obvestil Dolenjski muzej. Ugotovili smo, da gre verjetno za prostor za odpadke za s. zidom stare zidanice, od katere je delno še ohranjen temeljni zid. Gre za novejšo lončenino, vmes precej kosov ornamentiranih pečnic. — D. B.

DOLJNI LAKOŠ. Glej: Bronasta doba.

GORNJI PETROVCI, XX, 7, Murska Sobota. — Najstarejše poročilo o petrovski župniji, katere zgodovinsko ime je bilo Nédela, je iz 1627. Nedela pomeni isto kot Sv. Trojica. Hrib **Sv. Trojica** z enako imenovano ž. c. se omenja kot Nedelski vrh. Obe p. c. petrovske ž. c. sta obstajali že vsaj v 14. stol., torej sta vsaj toliko stari. Kosovo Gradivo 5, št. 900, 426, omenja zemljiške gospode iz l. 1208. Torej je bil ta predel tedaj že naseljen. Okrog cerkve je bilo pokopališče. Ž. c. je na vzvišenem terenu, sprednji del romanski, zadnji del gotski slog. Ljudje še danes govorijo, da je prvo cerkev postavil knez Kocelj in da je bila lesena. — I. H. Š.

GOSTEČE, VII, 15, Škofja Loka. — Loški muzej je 18.—25. 10. 1977 orientacijsko sondiral pri p. c. sv. **Andreja** (parc. št. 262, k. o. Draga). Na prostoru med p. c. in cerkvenim obzidjem smo preiskali skupaj 28 m² s tremi sondami, gl. do 1,20 m v sondah 1 in 2 na s. strani p. c. in do 0,90 m v sondi 3 na j. strani. Zemljski profil je bil povsod enak: pod rušo humozna plast, mešana z drobnim kamenjem in kosi skriline in bobrovčeve strešne kritine, db. 40—60 cm, sledi glinasta prodnata narinjena plast, ki smo jo samo v sondi 1 poglobljali do 2,80 m (obseg 2 × 1 m). V vseh 3 sondah smo v gl. 0,10—0,50 m odkrili plast nasutega, neobdelanega in nevezanega kamenja, položenega v humozno plast.

Sonda 1, 2 × 5—5,50 m, pravokotno na cerkveno ladjo, se na s. strani konča ob obzidju. V j. profilu (ob s. steni p. c.) smo dokumentirali drenažo iz zač. 20. stol. Plast nasutega kamenja je bila predvsem sredi sonde, v s. polovici izkopa poškodovana ob pokopu 2 padlih borcev leta 1944 in prekopu po osvoboditvi. Drobce in večje koščke lesenih krst smo našli v preko-

panih plasteh in dokumentirali v v. profilu sonde. — Sonda 2, 2 × 6,30—6,70 m, pravokotno na prvo in vzporedno s s. steno cerkv. ladje, se na z. strani konča pri obzidju. V v. delu izkopa smo dokumentirali plast nasutega kamenja, v z. delu pa plitvo polkrožno apneno jamo, ki se naslanja na cerkv. obzidje in njegov temelj. Rabili so jo pri gradnji prizidane vhodne lope pred gotsko p. c. in je bila zapolnjena z večjimi kamni in kompaktno plastjo strešnega skrla, ki je ob obzidju prekrivala vso širino sonde ter v v. delu sega še čez plast nasutega kamenja. Sredi sonde smo nad plastjo skrla dokumentirali še plast peska, nekoč nasutega za pot od vhodnega portala v obzidju k lopi na z. strani p. c. — Sonda 3, 1 × 5,20—4,90 metra, pravokotna na j. steno cerkv. ladje, se na j. strani konča pri obzidju. Ugotovili smo plast nasutega kamenja in spremembo smeri cerkv. obzidja zaradi prezidave in povečanja gotске zakristije. Ohranjen je temelj prvotnega obzidja, ki so ga nato pozidali bolj južno. V notr. steni obzidja je ta zalom še viden. — Vse sonde so bile arheološko negativne. V humozni plasti smo poleg maloštevilnih recentnih črepov (ustja, dna, ostenja posod) našli precej ročno kovanih žebeljev malega T formata, s katerim so bile pri-trjene skrli. V sondi 1 smo v sekundarno premetani humozno glinasti plasti našli slabše ohranjen železen gotski ključ z rombasto zanko. — Z. Š.

IG. — Alojz Pucihar, Ig 81, je povedal, da so pri stari šoli našli staro zidovje. Tu je nekoč stala p. c. sv. **Uršule** s pokopališčem. Ko so kopali jarek za vodovod pod cesto na s. strani ž. c. sv. Martina, so našli človeške kosti. Skeletne grobove so našli tudi pred staro šolo in naprej proti kaplaniji. To je bilo 1971—1972, ko so urejali cestišče na s. strani ž. c. in šolsko igrišče pri stari šoli.

Alojz in Ana Leskovec, Staje 3, sta povedala, da je stal na Igu grad **Trnek**, starodavno poslopje z zelo debelimi zidovi. Gre za 2 gradova enakega imena. Prvi, visokosrednjeveški stolpasti grad (Thurn Egg), last Spanheimov, je stal na majhni ploščadi, zdaj porasli s travo in drevjem, jz. od izvira Ižice, na parc. št. 246 k. o. Studenec-Ig. Novoveški grad **Trnek** (upodobljen v Valvasorjevi Topografiji iz 1679) leži pod starim na vznožju hriba Pungert in je povsem prezidan (parc. št. 303/1 k. o. Studenec-Ig).

Povedala sta tudi, da je bil na Igu ograven grofovski vrt za divjad in so mu rekli **Švajngortel**, tam, kjer je zdaj KZ, jv. od novoveškega gradu Trnek. Kamniti zid je bil menda vi. več kot 2 m (parc. štev. 2432 k. o. Studenec-Ig). — D. V.

Glej tudi: Starejša železna doba.

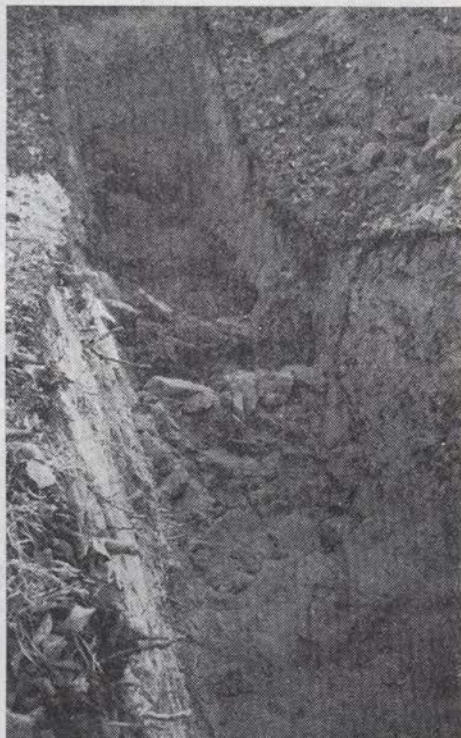
IŠKA LOKA. — Alojz Pucifer, Ig 81, je povedal, da je Iška nekoč tekla mimo Staj in naprej proti Iški loki. Na zemljišču se še lepo vidi smer stare struge, prej še 1 m gl., ki so jo zdaj precej zravnali z oranjem in zasipavanjem. Tekla je ob sedanji **Juhovi kapelici**, s. od nekd. grofovskega parka Zidana gorica. O stari strugi poroča tudi F. Tancik, Spomeniki na Igu (rkp. iz 1965), II, 1 («... da so dali Ižci drugo smer Ižanski grofje, po pričevanju ljudi radi pustošenja grofovskega polja. Naravna vodna cesta je bila Iška vas — smer vasi Staje, speljali pa so Ižco od Iške vasi pod goro do vasi Strahomer. Tam se je izlivala in združila z vodo Izbarco...»), V, 2 («... da vodi Ižci je dal grof novo smer in to pod hribom Krim za vasmí Strahomer, Vrbljenje in pri... mostu za vasjo Tomišlje. Čez barje izliv v Ljubljanico...»). Ded F. Tancik mi je v rani mladosti pripovedoval o stari strugi Iške tudi naslednje: Iška je prej tekla od Iške vasi mimo Staj na Iško loko; bila je to velika voda; ker jo je Marost pri sedanji Iški loki »lokal«, tj. požiral vase, je po starem imenu Iške dobila ime tudi vas; voda je pogosto odnašala plodno zemljo z grofovskih polj pri Stajah in so tlačani zato morali na grofov ukaz prestaviti reko od Iške vasi pod Krim, mimo vasi Strahomer, Vrbljene in Tomišelj. — Ljudsko izročilo govori o stari strugi hudo-urniške rečice Iške, ki je v arheoloških dobah tekla iz Iškega vintgarja naravnost na Iško loko (naselje iz obdobja KŽG v Iški loki leži namreč na d. bregu nekd. izliva Iške, na prodnatem pomolu, ki ga je ustvarilo starejše nasipanje reke — prim. VS 21, 1977, 177). Verjetno so premetili strugo Iške k strugi Izbarce v Strahomerju precej pred 1780, ko je dal Zorn izkopati novo strugo naravnost od Tomišlja (v začetku barskih tal) do Ljubljanice pri Črni vasi, sedanji Jankovičev graben. Še pred tem je namreč pod Krim premeščena Iška na začetku poti po barju v velikem loku zavijala h Kožuhovi sovodnji, imenovani po stari gostilni, pdp. pri Kožuhu, na sedanjem razpotju Matenske in Ižanske ceste. — Nekdanjo rečno

strugo med Stajami in Iško loko spričuje tudi ime **Globoki pot** za poljski kolovoz, ki je zlasti s. od Juhove kapelice speljan po nekakšni vdolbini. Domačini so povedali, da je bil ta jarek nekoč precej globlji in širši, a so ga počasi skoraj povsem zasuli. — D. V.

KRANJ. — Glej: Zgodnji srednji vek.

LEMBERG PRI ŠMARJU, XVI, 31, Šmarje pri Jelšah. — Domačin pri Pijovci 10 je povedal, da so v bližini Lemberka na gradu pri **Pongracu** stari jarki iz »turških časov«. Njegov sin je pred leti našel tam med drevesnimi koreninami staro »sabljo« (bajonet puške kremenjače, 18. stol.), ki ga še hranijo. — D. V.

V okviru raziskovanja zgodnesrednjeveških naselbin smo 24.—29. oktobra izkopali na hribu **Figožarju** nad Lembergom sondo (10,7 × 1,8 m) skozi okop in jarek ok. 30 m velike utrjene kope. Nekaj

Sl. 86 Lemberg pri Šmarju — obrambni zid v izkopani sondi na Fogožarju

Fig. 86 Lemberg near Šmarje. The defence wall in the test trench at Fogožar

za okopom smo odkrili 180 cm š., z ilovico vezan zid in za njim še en ožji suh zid v ostrem kotu na prvega (sl. 86). Ker nismo imeli dovolj denarja, sonde nismo izkopalni do sterilne zemlje, a lahko objekt po številni keramiki začasno datiramo v visoki in pozni srednji vek. — S. C.

NOTRANJE GORICE. — Glej: Rimska doba.

ORMOŽ. — Glej: Kultura žarnih grobišč.

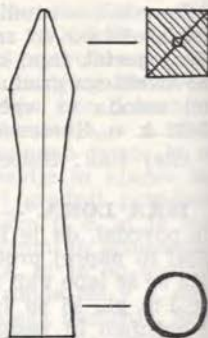
OTOK. — Glej Zgodnji srednji vek.

PODGRAD, IX, 5, Novo mesto. — V votlini pod razvalinami gradu **Mehovo** je Branko Kulovec, Podgrad 8, poleti 1977 našel puščično os, dl. 5,3 cm, in jo prinesel v Dolenjski muzej. — D. B.

PRELOGE PRI ŠMARJU, XVI, 31, Šmarje pri Jelšah. — Florijan Černoša je povedal, da je bila v bližini njegove zidanice »stara cerkev sv. Filipa« in da so pred 15—20 leti našli star »kropivnik«. Stara cerkev je stala na sedanji njivi,

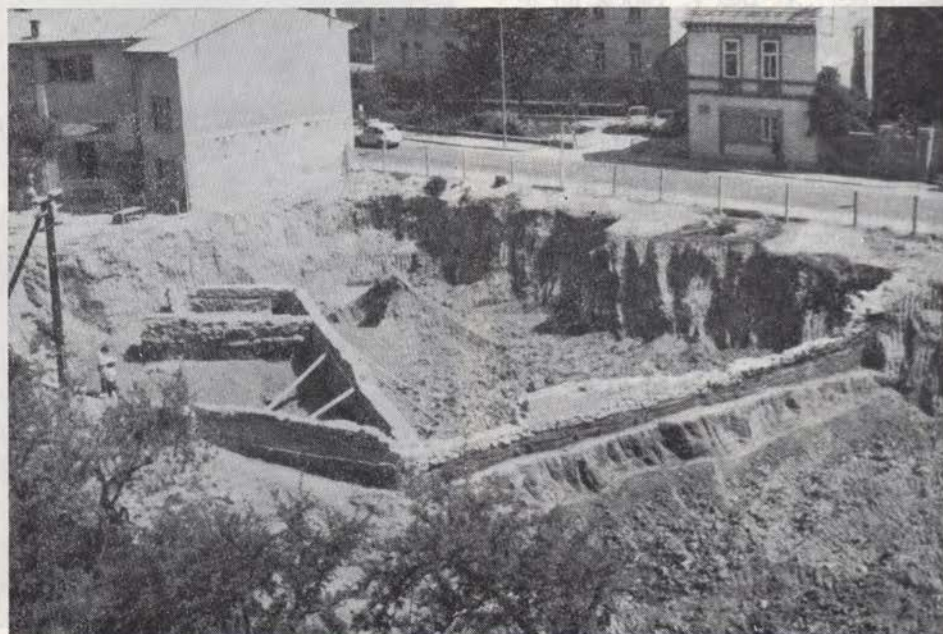
Sl. 87 Podgrad — puščična ost, najdena v votlini pod ruševinami gradu Mehovo

Fig. 87 Podgrad. An arrow head found in a cave beneath the ruins of the castle of Mehovo

malo po pobočju navzdol od Černoševe zidanice, na l. strani ostrega ovinka kolo-voza, ki se spušča proti dolini. Površina skoraj ravne njive je svetlo rjava ilovnata prst. Ob ogledu nismo našli ničesar. — D. V.

PTUJ. — Izkop za zgradbo Proj. biroja in SDK ob **Trstenjakovi ul.**, 19. 5.—21. 6. 1977, je nadziral in opravil nato zaščitno

Sl. 88—89 Ptuj — izkopišče ob Trstenjakovi ulici, pogled z juga in (str. 333) s severovzhoda
Fig. 88—89 Ptuj. Views of the excavation-site near the Trstenjakova street, from the south, and (p. 333) from the north-west

izkopavanje ZSV Maribor. Profile in tloris sta narisali štud. arheol. FF Marija Lubšina in Mojca Vomer. V gl. 120 cm v v. delu in komaj 30 cm pod današnjo površino v z. delu izkopišča je buldožer zadel ob močne kamnite dobro ohranjene temelje in zidove stavbe iz verjetno 19. stol., postavljene vsekakor po zasutju v mestnega vodnega obrambnega jarka. Stala je zunaj mestnega obzidja, v. od peterokrake bastije ob Novih vratih (sl. 88). Najbolje je ohranjen j. vogal, od katerega tečeta starejša grobo ometana kletna zidova stavbe proti SV oz. SZ (zid št. 1 in zid št. 4), oba ohranjena do temeljev. Mlajši zidovi se vežejo predvsem na z. stran zidu, ki poteka proti SZ (zid št. 4 — sl. 89).

Zid št. 1 gre od j. vogala proti SV, je zgoraj š. 80 cm, največja ohranjena vi. je 160 cm. Ima razširjene temelje in je zgrajen iz večjih in manjših neobdelanih kamnov, med katerimi je precej rumenega peščenca in ki so povezani z malto (apno, mivka, pesek, drobci opeke). Temelj je na j. strani komaj vidno razširjen, na S pa do 12 cm. Stoji na obdelanih hrastovih podolžnih tramovih zvečine kvad-

ratastega preseka, pod katerimi leže prečno hlodi kvadratastega ali okroglega preseka. Ob tramih so bili redki navpično zabiti leseni piloti. V zg. delu se na j. strani veže na skrajni v. del zidu betonski temelj mlajše stavbe. Tu smo našli precej žganine, sledovi ognja so tudi na kamnih in malti, na tramovih pod temelji zidu pa se je nabirala črna žlindrasta snov, verjetno tekoče saje. Zid je ohranjen v dl. 19 m (sl. 90—91).

Zid št. 4 (prav tako starejši od vseh drugih) teče od j. vogala proti SZ in je zgoraj š. 60 cm, največja ohranjena vi. pa je 200 cm. Zgrajen je podobno kot prejšnji. V j. delu je bila na v. strani kvadratasta vdolbina 55×50 cm, v srednjem delu pa je bil vzdian kamen z manjšima izklesanima kvadratastima vdolbinama 3×3 cm. Pod zadnjimi 3 m v s. delu ni več sledov lesene podlage pod temelji, sam zid pa ima med kamni precej opeke. Opečnati sta tudi l. in d. stran odprtine v s. delu zidu, 40×46 cm, verjetno za kanal skozi zid. Ohranjena dl. zidu je 17,40 m (sl. 92—93).

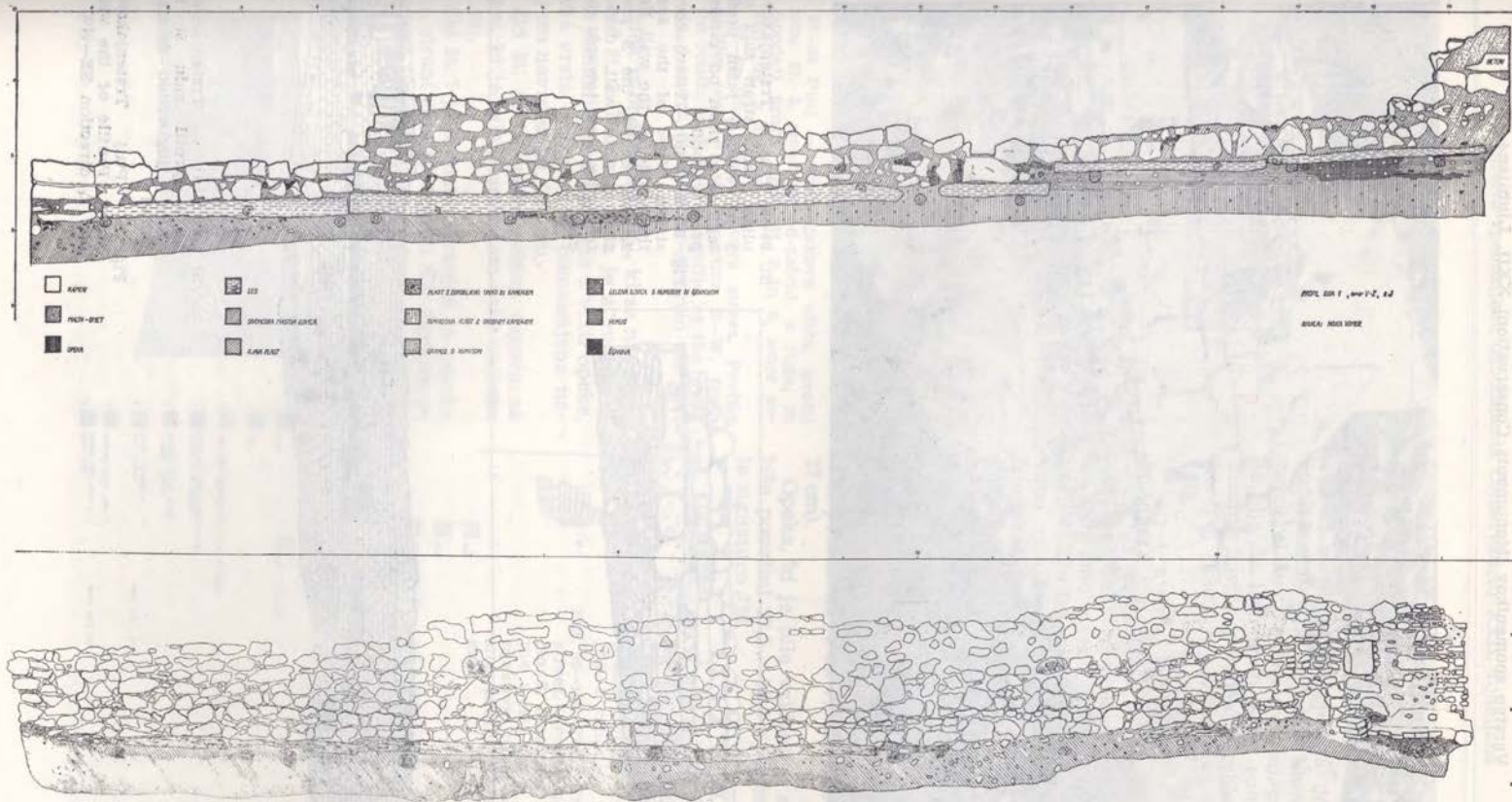
Zid št. 2, od j. vogala stavbe proti Z, je bil na v. delu v dl. 780 cm š. 60 cm,

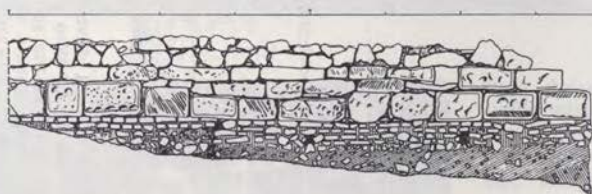
na z. delu pa se je razširil na 100 cm. Največja ohranjena vi. zidu je 140 cm. Zgrajen je iz obdelanih kamnitih kvadrov z robom, vezanih z malto, pod katerimi je v več vrstah položena opeka brez maltne povezave. Vrh ohranjenega zidu je zidan iz neobdelanega kamna. S. stena zidu je bila vsa obzidana z opeko, vmes so vidni redki kamni. Temelj iz opeke se rahlo razširi. Za opeko je bila stena zidu ometana. Na j. strani smo zid odprli do temeljev v dl. 8 m, na s. pa v dl. 15,20 m. Zid se nadaljuje še izven izkopišča (sl. 94—96).

Zid št. 3, proti JZ, je bil v ohranjeni dl. 7,20 m š. 80 cm, zgrajen iz z malto vezanih lomljencev. Na skrajnem z. delu je bil v zidu ohranjen zidan kanal 20×35 cm v smeri proti SZ, viden tudi skozi zid št. 5 v njegovem z. delu. Največja ohranjena vi. zidu je 140 cm.

Zid št. 5, vzporeden z zidom št. 3 in ohranjen v dl. 5,40 m z največjo ohranjeno vi. 160 cm, zgrajen iz neobdelanega kamna in opek, vezanih z malto, na obeh straneh ometan. Na skrajni z. strani ima

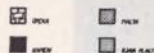
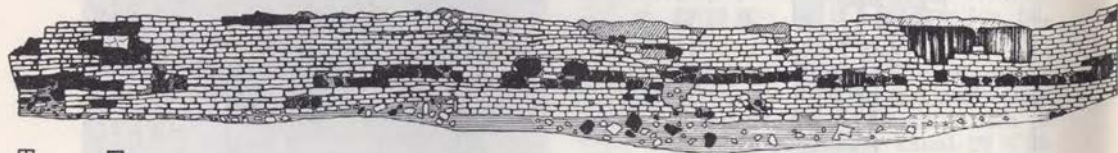

Sl. 90-93 Ptuj, Trstenjakova ulica. Str. 334: južni vogal stavbe z zidovi št. 1, 4 in 2; spodaj: zid št. 4 z zahodne strani. —
 Zgoraj: profil zidu št. 1, smer vzhod-zahod, gledano z juga, in vzhodni profil zidu št. 4, risan od juga proti zahodu
 Fig. 90-93 Ptuj, Trstenjakova street. P. 334: view of the southern corner of the building with walls No. 1, 4 and 2;
 view of the wall No. 4, from the west. — Above: profile of the wall No. 1, direction E-W, from the south, and the E
 profile of the wall No. 4, drawn from the south towards the west

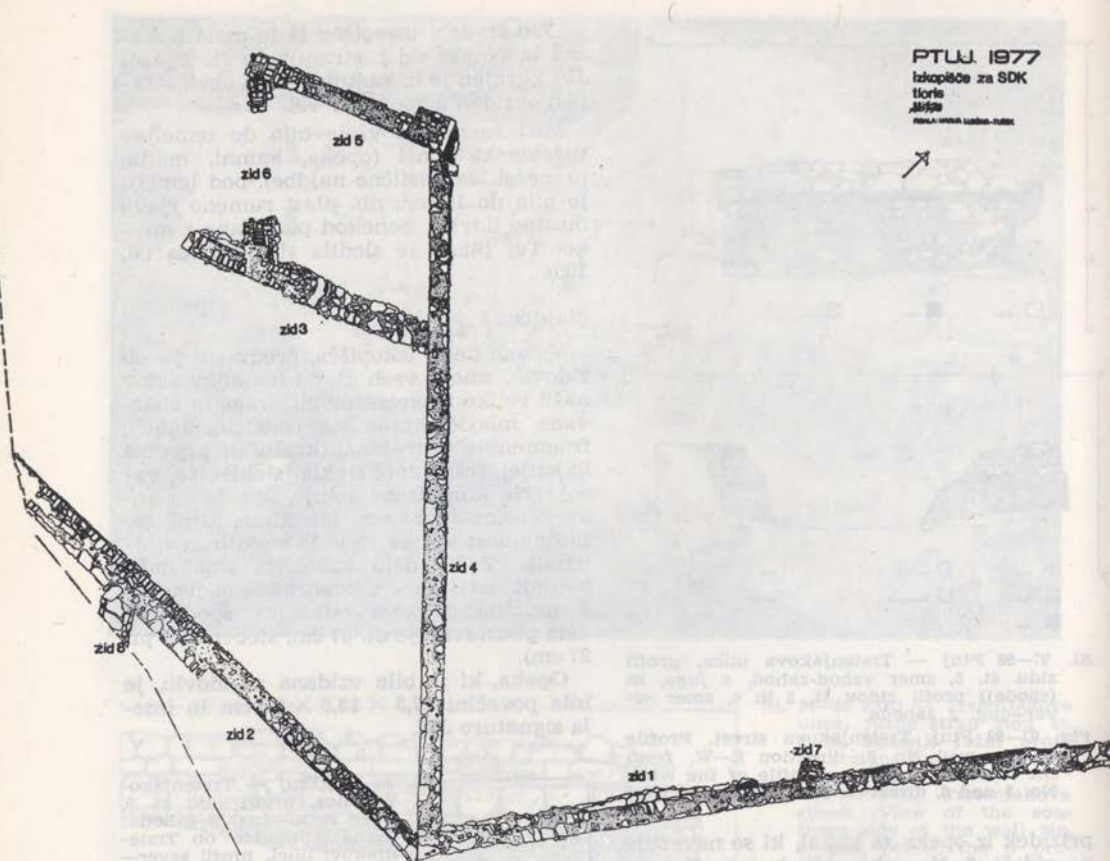
Sl. 94-95 Ptuj — Trstenjakova ulica, južna stran zidu št. 2 in (spodaj) južni profil tega zidu, risan od zahoda proti vzhodu

Fig. 94-95 Ptuj, Trstenjakova street. View of the southern side of the wall No. 2, and, below, the S profile of this wall, drawn from the west towards the east

Sl. 96 Ptuj — Trstenjakova ulica, profil zidu št. 2, smer jugovzhod-severozahod

Fig. 96 Ptuj Trstenjakova street. Profile of the wall No. 2, direction SE-NW

Sl. 101 Ptuj, — Trstenjakova ulica, tloris izkopanih zifov

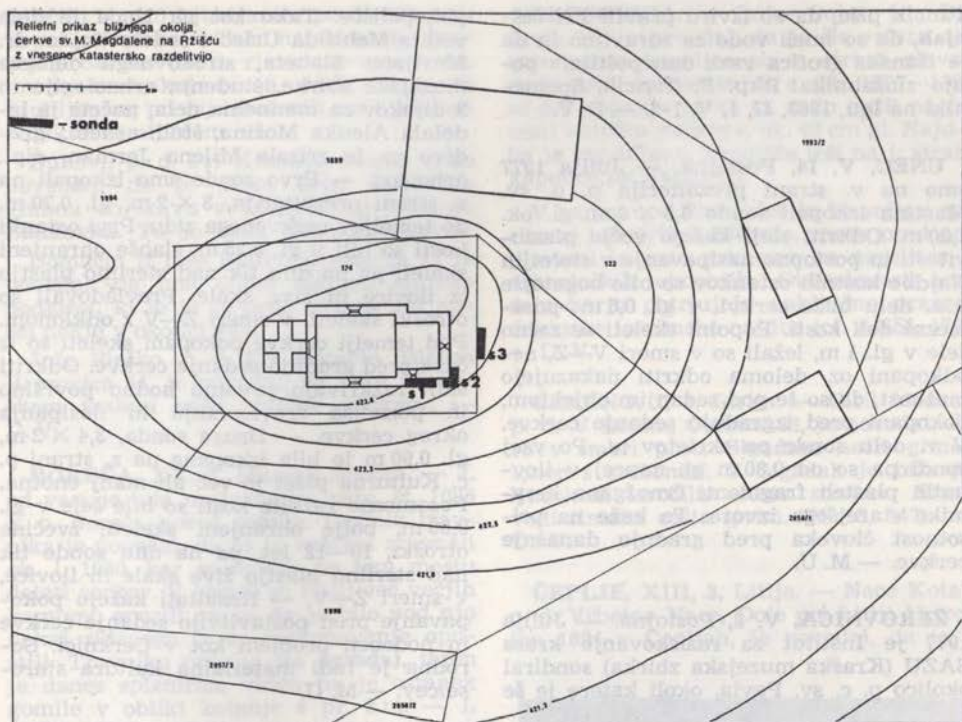
Fig. 101 Ptuj. Trstenjakova street. The ground-plan of all the excavated walls

Iz vseh naštetih elementov bi sklepal, da je tu stala zgradba, ki ji pripadata temelja z zidovi št. 1 in št. 4. Lesene konstrukcije so preprečevale pogrezanje v mehki in vlažni teren. Delno ohranjeni kletni zidovi so grobo ometani. Omet le grobo izravnava zunanjo stran neobdelanih kamnov. Ta dva zidova sta bila temelj in opora zidovom mlajše stavbe, za katero so stare temelje ohranili, delno prezidali in utrdili, delno pa po njih in skozi nje naredili kanale (sl. 101). — I. T.

RZIŠČE, XII, 12, Novo mesto. — V okviru akcije Sondažno ugotavljanje srednjeveških grobišč smo se 1976 študijsko pripravljali in 1977 sondirali okolico p. c. sv. M. Magdalene. Sonda 1: ob j. steni prezbiterija tik za v. koncem ladje, dl. 200, š. 100, gl. 60 cm. — Sonda 2: ob jv.

vogalu prezbiterija, 70 cm proti S ob v. steni in 45 cm proti Z ob j. steni, š. 60–75 cm, dl. S—J 130 cm, v smeri V—Z 110 cm, gl. 60 cm. — Sonda 3: v. od v. stene prezbiterija, 2 m od stene, 130 × 330 cm, š. 100 cm, gl. 55 cm, vkop v sz. vogal 50 × 40 cm, gl. 70 cm.

Sondi 1 in 2 sta pokazali, da počivajo temelji ladje in prezbiterija na izredno široki kompaktni substrukciji, do 20 cm širši. Lahko jo razlagamo kot podlago danes stoječe stavbe ali pa kot ostanek neke prejšnje večje stavbe enakega tlorisa, saj je v primeri s substrukcijami drugih romanskih cerkva izjemno trdna. Navadno so namreč v njih samo nametani lomljenci, ki praviloma niso zvezani z malto. O tem, ali je tu res stal kak predromanski objekt, bi mogli govoriti šele po izko-

Sl. 102 Ržišče — reliefna podoba bližnjega okolja cerkve sv. Marije Magdalene z vneseno katastrsko razdelitvijo

Fig. 102 Ržišče. The relief drawing of the surroundings of St. Mary Magdalene's with the drawn-in cadastral division

pavanjih v sami cerkvi, ki ima pa betonska tla.

Sonda 3 priča o umetnem nasipavanju terase s cerkvi, ki je tako postala sklenjen cerkven areal (parcela št. 124).

Topografski podatek, da najdejo na pobočju grebena s. od p. c. večje količine železne rude in žindro, potrjuje tudi ljudsko izročilo, da so tod kopali železno rudo in jo najbrž v neposredni bližini predelovali v železo. Če je cerkev sv. M. Magdalene nastala iz teh vzrokov, bi dolga tradicija pridobivanja železne rude zbujala misel na predromanski objekt.

Sledov pokopavanja v naštetih sondah nismo našli, vendar ne izključujemo možnosti, da je kje v bližini. — V. S.

STAJE. — Alojz in Ana Leskovec, Staje 3, sta povedala, da je imel izžanski grof v **Zidani gorici** ograjen vrt za divjad. Tako se imenuje skalnati osamelec s. od Staj in Brške poti, ki se dviga iz prod-

nate ravnine. Hrib je gozdnat, na vrhu nekoliko raven. Na vznožju hriba so ruševine kamnitega zidu, ki je obdajal lovišče. Na jv. strani Zidane gorice je še ohranjen grajski vrt, ograjen z vi. kamnitim zidom (zelenjavni vrt, last Kazensko-poboljševalnega doma Ig). — D. V.

STRAHOMER, VIII, 11, Ljubljana Vič-Rudnik. — Na pašnikih Laze je ob vznožju Krima močvirna ravnica z ostanki nasipa za grofovski ribnik, imenovan **Bajer**. L. 1956 so ga preuredili v ribogojnico: zvišali so nasip in zasuli široko vrzel pri izlivu potoka Češenca. Pri kopanju temeljev za betonsko zapornico so v močvirni zemlji ob potoku našli veliko izvotleno hrastovo deblo, ki so ga v času grofovskega ribnika morali uporabljati kot cev za odtok odvečne vode.

Na jz. robu močvirne ravnice, zunaj dosega ribnika, izvira Češenca. Izvir je kraški in precej zaraščen. Moj ded F.

Tancik piše, da so izviru pravili **Pri češnjah**, da so imeli vodo za zdravilno in da je izžanska grofica vsak dan pošiljala ponočno služabnika! Rkp. F. Tancik, Spomeniki na Igu, 1965, II, 1, V, 1-2. — D. V.

UNEC, V, 14, Postojna. — Julija 1977 smo na v. strani prezbitarija p. o. sv. Martina izkopali sondo $6,5 \times 2$ m, gl. ok. 1,30 m. Odkriti sloji kažejo večjo plastovitost in postopno nasipavanje v stoletjih. Najdbe kostnih ostankov so bile bogatejše v z. delu bliže cerkvi, v gl. 0,5 m: posamezni deli kosti. Popolni skeleti se začno šele v gl. 1 m, ležali so v smeri V—Z, neodkopani oz. deloma odkriti nakazujejo možnost, da so še pod sedanjim objektom, pokopani pred izgradnjo sedanje cerkve. V v. delu sonde pa so skeletov ni. Po vsej sondi pa so od 0,80 m gl. naprej v ilovnatih plasteh fragmenti črnožgane keramike starejšega izvora. To kaže na prisotnost človeka pred gradnjo današnje cerkve. — M. U.

ŽEROVNICA, V, 2, Postojna. — Julija 1977 je Inštitut za raziskovanje krasa SAZU (Kraška muzejska zbirka) sondiral okolico p. c. sv. Pavla, okoli katere je še

pokopališče. Tako kot na Uncu je dela vodila Mehtilda Urleb s sodelovanjem dr. Marijana Slabeta, strokovnega delavca muzejske zbirke, študenta arheologije in 3 dijakov za manualna dela, načrte je izdelala Alenka Možina, štud. arheol., gradivo pa je zrisala Milena Jerman, dipl. arheolog. — Prvo sondo smo izkopali na s. strani prezbitarija, 3×2 m, gl. 0,70 m, do temeljev cerkvenega zidu. Prvi ostanki kosti so bili v gl. 0,25 m, slabše ohranjeni skeleti pa na dnu tik nad sterilno plastjo iz ilovice in žive skale. Prevladovali so otroški skeleti, v smeri Z—V z odklonom. Pod temelji cerkve pokopani skeleti so iz časa pred gradnjo sedanje cerkve. Odkriti sloji razkrivajo prvotno hodno površino in poznejša zravnavanja in nasipanja okrog cerkve. — Druga sonda, $3,4 \times 2$ m, gl. 0,90 m je bila izkopana na z. strani p. c. Kulturna plast je več ali manj enotna. Posamezne razbite kosti so bile šele v gl. 0,50 m, bolje ohranjeni skeleti, zvečine otroški, 10—12 let, pa na dnu sonde tik nad sterilno plastjo žive skale in ilovice, v smeri Z—V. — Rezultati kažejo pokopavanje pred postavitvijo sedanje cerkve in podoben problem kot v Cerknici. Sorodna je tudi materialna kultura staroselecev. — M. U.

NEOPREDELJENO

BARKA. — Nizka flišna vzpetina **Nadguč**, kota 624, leži sv. od vasi, na j. robu Vremske doline, s treh strani obdana s strmimi pobočji, le na J povezana s planoto na Barki. Dostop na ravnico na vzpetini je z JZ in zavarovan s polkrožnim nasipom, ki ga zdaj reže na novo popravljena kolovozna pot (v preseku ni opaziti kamenja). Sredi ravnice je večja groblja znesenega kamenja, na sicer flišni površini obdelanih njiv je videti kose apnenčastih lomljenecv. Pri obdelovanju njiv so v gl. ok. 70 cm menda že našli kamene in opeko iz zidov. Današnjih najdb opeke na njivah ni bilo mogoče časovno določiti. — Živo ljudsko izročilo pozna lokacijo »stare vasi« v Nadguču, kjer naj bi bilo sprva živelo samo 6 kmetov-podložnikov »grofa v Tukulčah« (pristava pri cerkvi sv. Marije v Vremski dolini). — Vse ugotovljeno na topograf. ogledu januarja 1977. — N. O.

BEVKE, VIII, 43, Vrhnika. — Buhovi, p. d. Pri Kaminu, Bevke 7, so povedali, da je pred vojno živel v samotni hiši v

sadovnjaku v. od njih neki Lichtenberg (hiše ni več, svet pripada nekemu Bevčanu), ki je dal v muzej (NM Lj.) predmete (»podkve«, »meče« itd.), katere so oni s čolnom izvlekli iz Ljublanice nasproti svoje hiše. Rečna struga je j. od Kamina zelo globoka. L. breg Ljublanice je 2 m vi. in na njem je viden ostanek stare struge, š. ok. 10 m.

Ivan Petkovič, p. d. Pri Janežu, Bevke 29, je povedal, da so ok. 1937 našli v jarku na ledini **Zaloka** »ognjišče in črepinje starih posod«. Zemljišče je last matere I. Petkoviška na s. strani jarka, na j. strani družbena. Prej je bil na Zaloki »studeneč z gorko vodo«; nekaj vode še teče.

Vinko Keršmanc, Ig 4, rojen 1906 v Bevkah, je povedal, da je pred mnogimi leti nekje na območju vasi našel »turško podkev«. Slišal je tudi o najdbah »čolnov« pri Bevkah, verjetno drevakov. — D. V.

BLATNA BREZOVICA. — Alojz Berglez, p. d. Pri Joklu, Blatna Brezovica 21, rojen 1931, je povedal, da so po ljudskem

izročilu strugo Ljubljanice pred »500 leti« kopali »Francozi«. Tako naj bi nastal precej širok pas dobre rjave ilovnate prsti, imenovane »kojn«, na obeh bregovih Ljubljanice, precej izbočenih nad bližnjim barskim zemljiščem.

Buhovi, p. d. Pri Kaminu, Bevke 7, so povedali, da se desni breg Pekovega grabna ob izlivu v Ljubljanico imenuje **Bankovka**. Tu so našli »turške podkve«.

Domačin iz hiše Blatna Brezovica 17 je povedal, da ima doma majhno »turško podkve«, ki jo je že pred mnogo leti našel nekje v okolici vasi.

Jože Pleško, p. d. Pri Kotavlu, Blatna Brezovica 54, je povedal, da so v **Lipovškem grabnu** našli »turške podkve«. — D. V.

BOREČA, XX, 7, Murska Sobota. — J. od vasi je bila na travniku parc. št. 1083 k. o. Boreča nekoč gomila. Lastnik travnika je povedal, da so jo vaščani zravnali ok. l. 1930, ker so mislili na tem mestu delati cerkev. V gomili so našli več večjih kamnov, opazili pa so, da je bilo pod njo nekaj zidanega in so razkopavanje opustili. Travniku pravijo **Na ogradaj**, teren je danes splaniran, viden pa je ostanek gomile v obliki kotanje s pr. 3 m. — I. H. Š.

BREG, VIII, 2, Lj. Vič-Rudnik. — Ciril Šivec, p. d. Pri Šivčevih, Breg 17, je povedal, da so ok. 1957 na ledini **Navina**, na njihovi parc. št. 191 k. o. Breg, izorali »turške podkve«. Najdišče leži na barskem zemljišču. Na mahi ali Na mah oz. Breški in Pakovski mah. — D. V.

BREST. — A. Pavlič, Brest 23, je povedal, da je ok. 1970 pri prenavljanju **Gradiča** v porušeni kleti v. dela poslopja našel mlinski kamen, ki ga zdaj hrani na dvorišču Gradiča. Na dva kosa prelomljeni kamen ima pr. 50, db. 16 in vi. 18 cm, časovno pa ga ni mogoče opredeliti. Gradič je bil v sedanji obliki zgrajen v 17. stol. Ni znano, ali je tu stala kaka starejša stavba. Zanimivo je, da je kamen ležal v gl. 30 do 40 cm. Gradič ima parc. št. 726 k. o. Tomišelj. — D. V.

BREZJE PRI DOBROVI, VIII, 5, Lj. Vič-Rudnik. — Pred nekaj leti so pri **Sv. Urhu** nad Brezjami pri kopanju jarkov našli »turške podkve« (povedal stari Skodlar, p. d. Pri Rovtarju, Bevke). — D. V.

BREZOVICA. — Lojze Sojer, Lj., Bičevje 17, je povedal, da je šla »stara cesta« mimo kapelice po s. strani glavne ceste proti brezoviški ž. c. Ok. 1957—1967 so pri kopanju jarka za vodo našli na tej cesti »turško podkve«, ok. 40 cm gl. Najdba je izgubljena. Najdišče leži na j. strani kapelice na Brezovici.

V barju med Brezovico in Vnanjimi goricami leži griček **Bičevje**, varen pred poplavami in zato primeren za naselitev v arheoloških obdobjih. Obljudenost tega dela barja potrjujejo naključne prazgodovinske in rimske najdbe (cf. ANSl, 176). — D. V.

CERKNO, I, 3, Idrija. — Ciril Moškat, p. d. V Račah, Cerkno 33, je povedal, da so v smeri proti **Sigadam** našli glinen lonc s srebrniki. V Sigadah je bila po ljudskem izročilu »šesta straža«. Mimo vodi rimska cesta (prim. VS 15, 147). — D. V.

ČEPLJE, XIII, 3, Litija. — Nace Kotar, p. d. Vrbečev Nace, Dole pri Litiji 11, rojen 1894 v Čepljah, je povedal, da je v

Sl. 103 Cerkno — pogled po rimski cesti od hriba Gradiše navzdol proti Sigadam

Fig. 103 Cerkno. View of the Roman road from the Gradiše hill downwards to Sigade

gozdu nad vasjo gradišče, ki mu pravijo **Na gracu**. Vidno je še »okroglo kamenje« verjetno prazgodovinske naselbine. Polovica Graca pripada Čepļjam (k. o. Velika goba), pol pa Vodiciam (k. o. Vodice; glej **Ajdovski grac** pri Zg. Vodica, prim. VS 21, 338). — D. V.

ČRNA VAS. — Alojz Glavan, Brest 6, je pred leti našel v okolici Črne vasi kakšnih 30 »turških podkev«, širokih, ploščatih, zadaj ozkih, ki jih ni ohranil. — D. V.

DOBROVICA, XIII, 3, Litija. — Nace Kotar, Dole pri Litiji 11, je povedal, da je po ljudskem izročilu vodila »rimska cesta« od Šmartnega do Dobovice (rimski grobovi v zaselku **Borje**, cf. ANSI, 263), in sicer čez Dolgo brdo, Veliko Presko, Borovek, Jelenje in Zagozd. Stara pot je delno še vidna. — D. V.

DOBRAVICA, VIII, 11, Lj. Vič-Rudnik. — Na ploskem gozdnatem grebenu v bližini ceste Ig—Dobravica, j. nad travniki, z. od **Stare ceste** (z. krak rimske vicinalne ceste) je gomili podobna podolgovata groblja, dl. 3—4, š. 2, vi. ok. 1 m. — Na v. strani v. kraka rimske vicinalne ceste je v iglastem gozdu dobro viden rob razsežne terase, očitno delo človeških rok. Nekoliko niže je na strmem gozdnatem pobočju manjša, nekoliko ukrivljena umetna terasa. Zaradi bližine rimske ceste in neopredeljene gomile (cf. D. Vuga, VS 21, 1977, 327) je možno, da gre za sledove naseljenosti v arheoloških obdobjih.

Z. od ceste Ig—Dobravica je pod hrastovim gozdičkom velika vrtača. Nad njo sta na srednje strmem travniškem pobočju dve manjši umetni terasi, druga nad drugo. Zaradi zavetne lege in bližine stare ceste bi bil prostor primeren za naselitev v arheoloških dobah. — D. V. in M. V.

DOBRAVLJE, II, 1, Ajdovščina. — V začetku 50. let so pri postaji na parc. št. 20, 24/4 in 24/5, tedaj vse last Avgusta Jerkiča, Dobravlje 60, rigolali nov vinograd in tam nekje zadeli na skeletno grobišče. V grobovih so bili tudi posamezni predmeti, nekatere je shranil pok. Breščak, Dobravlje 51, po čigar smrti so se menda zgubili in kljub večletnemu povpraševanju v vasi nisem mogla izvedeti ničesar določnejšega. — Sicer pa je v vasi zanimivo ustno izročilo: v. del še danes imenujejo **Velika vas**; sprva so ho-

teli sredi vasi graditi prvo cerkev; ko pa so zbirali gradbeni material, so našli za gradnjo določeno mesto vsako jutro prazno, vse kamenje pa za zunaj vasi na današnjem kraju cerkve **sv. Petra** (imenovane tudi »sv. Peter v gozdu«). Zato so se odločili za »naročeno mesto cerkve«. Glede na najdbe skeletnega grobišča skriva stara pripoved morda resnico o starejšem svetišču. — Ugotovljeno l. 1973 in 1974 — N. O.

DRENOV GRIČ, VIII, 43, Vrhnika. — Franc Oblak, p. d. Pri Kolendru, Drenov grič 8, je povedal, da so ok. 1937 na ledini **Veliki Mah** pri oranju in rezanju šote našli »turške podkve«. — D. V.

DVOR, XVI, 31, Šmarje pri Jelšah. — Domačini so nam povedali, da pelje od Dvora proti vasi Vrh »stara cesta«, tlakovani kolovoz, ki se vzpenja po strmi grapi na valovito planoto in obide na l. strani dvigajoče se prepadne stene, ki jim pravijo **Pečine**.

V dolini med Dvorom in Močlami je bilo po ljudskem izročilu »pri **sv. Miklavžu** na travniku vojske konec« (povedal Alojz Jesenko, p. d. Pri Haboti, Pijovci 16). Tu so že večkrat našli »turške podkve« in »orožje«. — D. V.

GOJAČE, II, 3, Ajdovščina. — ZSV Gorica je izdal soglasje za gradnjo stanov. hiše na parc. št. 1236, 1240/2 k. o. Gojače s pogojem, da bo izkop temeljev ročen in pod arheologovim nadzorom. — N. O.

IG. — Vinko Keršmanc, p. d. Pri Keršmancu, Ig 4, je pred leti izoral na tedanjem svojem svetu na ledini **Kanale** »turško podkev«. Kanale so prva visoka prodnata terasa z. od Ižanske ceste in s. Iga, na S mejijo na ledino Na Ukli, na J na Dobje. — Povedal je tudi, da je ob Ižanski cesti star studenec **Retje**, ki nikoli ne presahne in je bil nekoč precej večji. Leži na robu nizke prodnate terase v. od ceste, kjer svet prehaja v barje. Izvir je močno zaraščen z vodnim rastlinjem, odteka pa v Barjejski in Partovski graben. Sam izvir je zanimiv zaradi bližnjih mostič (ledini V Kepju in V Partih) ter prazgodovinskih in rimskodobnih najdišč na ledinah Gmajna in Kanale. — Po pripovedovanju V. Keršmanca gre »rimska cesta« od mostu čez **Maharski prekop** proti Kremenci; je pa še »druga pot«, ki pride od Maharskega grabna naokrog na sz. konec Babne gorice. »Stara cesta« pa je

speljana čez **Parte**. — Vera in Franc Platnar, p. d. Možekova, Kot 12, sta povedala, da gre po z. koncu njihove njive na ledini **V Kepju** »rimska cesta«. Njiva, nekđ. travnik, leži v barju med Partovskim in Barjejskim grabnom. — D. V.

Sl. 104 Kamčevci — gomila 4, ki pripada večji skupini gomil pri vasi

Fig. 104 Kamčevci. Barrow No. 4, belonging to the group of barrows near the village

KANČEVCI, XX, 11, Murska Sobota. — Župnik Koudila Franc nam je pokazal skupino gomil v gozdovih blizu Kančevca, katere lastnik je rimkat. župn. urad Murska Sobota (parc. št. 2129, 2179, 2232 k. o. Kančevci). Gre za dve skupini gomil. Prvo sestavljajo 4 gomile: pr. 12,5 in vi. 4 m; pr. 14 in vi. 4 m; pr. 10,5 in vi. 2 m; pr. 11 in vi. 2 m (sl. 104). Gomile so lepo ohranjene. Po ljudskem izročilu so imeli Turki na njih topove, v njih pa je zakopan zaklad in so v njih nekaj pokopavali. Pred 2. svet. vojno so kmetje vrtali v eno, a zadeli na trdo snov, da se sveder zlomil ter so delo opustili.

Ok. 300 m sv. od te je druga skupina, ki jo sestavljata dve gomili: pr. 17 in vi. 2 m; pr. 11 in vi. 2 m. Vse gomile so zaraščene z grmičevjem in drevjem. — I. H. Š.

KAL NAD KANALOM, II, 8, N. Gorica. — Slemenski hrbet. ki na SZ zapira dolino, na dnu katere je zaselek **Koprivišče**, se na vrhu razširi v ravnico z njivami, katere v. polovico imenujejo **Gradec**. Na SV jo zapira skalnata vzpetina brez arheoloških sledov, proti J pa teče po sredi kamnita ograda, ki se ponekod razširi z grobljami znesenega kamenja. Na samem Gradcu je videti na površju zelo temno, mastno zemljo in precej atipičnih kosov dobro žgane rdeče keramike. Proti J meri Gradec ok. 70 m, nato ga zapre zelo močna groblja, postavljena poprek

čez ravnico oziroma sleme. — Na v. strani se pobočje hitro prevesi v strmino nad vasjo. Ok. 30—40 m pod robom ravnice je v skoraj pravilni vrsti 5 zelo razsežnih grobelj znesenega kamenja, kjer pa ni videti keramike. Zanesljivih sledov obrambnega sistema na Gradcu ni spoznati, možno, da sodita vanj vzpetina na S in prečna groblja na j. robu ledine. Najdeni keramični črepi so mogoče antični (?). Najdb odtod ne pomnijo.

Prinčič Radislav iz Koprivišča (Kal nad Kanalom 90) je po 2. svet. vojni na vrtu za svojo hišo, na ledini **Ograjna**, pri urejanju drevesnice v gl. ok. 130 cm našel bronast kipec, »človeško figurico, oblečeno, veliko ok. 6 cm«, poleg je opazil kose lesnega oglja. Črepinj ni bilo. Ker leži najdišče v dnu doline, je možno, da je plast zemlje tod, v nasprotju s stanjem na kraški Banjški planoti, debelejša. Do te globine so kopali le na enem mestu, zato je možno, da je domnevno grobišče tukaj še ohranjeno. Najdba sama ni ohranjena (topografija dec. 1977). — N. O.

KRIŽEVCI, XX, 11, Murska Sobota. — Na travniku **Kamenjek** so bile 3 gomile. Vidna je še ena: pr. 13 in vi. 2 m, obrasla s praprotno in grmičjem, parc. št. 6865 k. o. Križevci, lastnik Hari Janez, Križevci 133. Gomilo 2 so 1940 domačini razkopali in našli žganino, za druge najdbe ne vedo. Gomilo 3 so pred leti zravnali, viden je ostanek pr. 21 in vi. 0,50 m. Lastnik Flisar Janez, Križevci 124, pravi, da niso našli ničesar. Na JZ od vasi je v gozdu še gomila 4, pr. 8 in vi. 0,50 m. — I. H. Š.

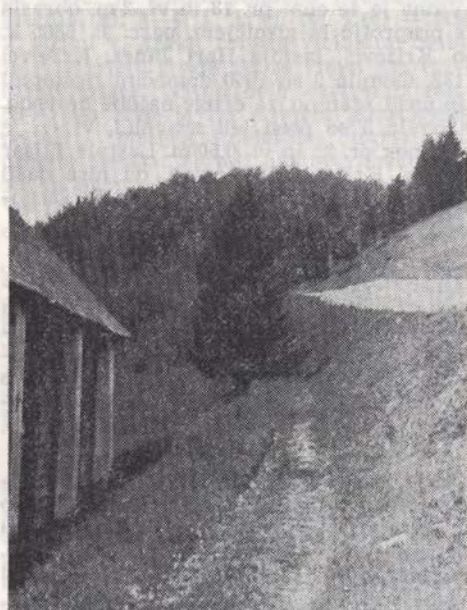
LOČICA PRI VRANSKEM, XVI, 37, Žalec. — J. od magistralne ceste pri priključku ceste iz Motnika in l. ob kolovozu v zaselek so ob gradnji plinovoda prerezali ok. 6 m š. cestišče: do 30 cm db. nasuta plast drobnega gramoza pod vrhno humusno plastjo. Starost objekta ni določljiva, mogoče pa gre za rimsko cesto. — V. K.

NOTRANJE GORICE, VIII, 3, Lj. Vič-Rudnik. — Domačini so povedali, da so v začetku tega stoletja našli na **Bregu** številne »turške podkve«, in sicer na s. strani Stare Ljubljance, pribl. na pol pota med Bevško-loškim jarkom in želez. progo Lj.—Trst. V primeri z barskim svetom je zemljišče na bregu nekđ. struge Ljubljance nekoliko dvignjeno, prst na površju je rjava, ilovnata. Na Bregu so v glavnem travniki, nekaj je tudi njiv. — D. V.

MALA PRISTAVA, XVI, 31, Šmarje pri Jelšah. — Marca 1977 smo si ogledali zemljišče med dvorom in Malo pristavo, kjer gre magistralni plinovod iz doline Bobovskega grabna, od male Pristave proti Z po precej strmem pobočju na ozek sedlast greben, po katerem gre cesta Zastranje—Sotensko. V. od ceste je visoka kopasta gomila z delno zasutim in zaraslim izkopom na z. strani temena. Gomila je na območju zaselka Orehek. — D. V.

PIJOVCI, XVI, 31, Šmarje pri Jelšah. — Franc Ebšek, p. d. Pri Dolinšku, Pijovci 19, je povedal, da je v jezercu pri njegovi hiši pogreznjena »stara cerkev«, ki naj bi bila še pred 200 leti stala na hribu kot p. c. župnije Sladka gora (to je povedal Stanko Sket, Bobovo 2). Jezerce je pribl. okroglaste oblike in leži vrh planotastega hriba Pijovci, tik pod Ebškovi hlevom, v kotanjasti vboklini. Voda je čista. — D. V.

PODLANIŠČE, I, 3, Idrija. — Z. od samotne kmetije Pri Vrhovcu je hribček Na

Sl. 105 Podlanišče — hrib Na šancah, mogoče del poznorimskih zapor med Poljansko dolino in Cerkljanskim

Fig. 105 Podlanišče. The hill Na šancah, possibly a part of the late-Roman limes between the Poljanska valley and the Cerkljansko region

šancah (sl. 105), kjer so po ljudskem izročilu Francozi postavili »šance«. Gozdni vrh ima obliko ploščadi z dobro vidnimi sledovi pravokrotne topniške postojanke z okopom in bastijonoma. Šance obvladujejo pristop iz Poljanske doline na Cerkljansko. Mogoče je hrib sodil v sistem poznorimskih zapor, ki jih omejnata Rutar in Premerstein med Cerknim in Poljanami (ANSI, 115). Novodobna utrdba je vrh močno poškodovala in zabrisala morebitne starejše sledove utrjevanja. Lastniki hriba: Franc Čadež, p. d. Vrhovec, Podlanišče 20, Miha Pirih, Podlanišče 15, Marija Bogataj, p. d. Pri Kisovcu, Podlanišče 17, in Franc Kokalj, p. d. Pri Burji, Podjelovo brdo. — D. V.

PREVALJE POD KRIMOM, VIII, 25, Lj. Vič-Rudnik. — Ivan Petkovšek, p. d. Pri Janežu, Bevke 29, je povedal, da so ok. 1960 našli na ledini **V Kotu** blizu samotne kmetije Pri Lipovcu ali Pri Jurju »turške podkve«. Tedaj so prvič preoravali travnik v njivo. Ledina leži na d. bregu Borovniščiце, od Jurja nekoliko proti toku navzgor. — D. V.

SEBEBORCI, XX, 10, Murska Sobota. — S. Pahič, AV 11-12, 1960-61, 107, omejnja gomile pri Sebeborcih, ki še niso pregledane. Z. od vasi je del gozda imenovan **Gomilice**, 100 m stran je ledina Rimska čarda, vmes so v gozdu še lepo vidne 4 večje gomile: pr. 16, vi. 2 m; pr. 13, vi. 2 m; pr. 14, vi. 3 m; pr. 15, vi. 3 m. Gozd z gomilami ima parc. št. 1991, 1990 k. o. Sebeborci. — Zanimiv je tudi zapis, da je bil na **Sebeborskem bregu** nekoč kloster Sv. Bibor; tam je še vidna rdeča plast z drobcí opeke. — Na območju ledine **Borovje** se pri globljem oranju na nekem mestu pojavlja kamenje; tu naj bi bila nekoč stala vas Sebeborci, a v času Turških vdorov uničena. — I. H. S.

STAJE. — Franc Janželj, p. d. Pri Lahu, Staje 20, je povedal, da je po izročilu stal takoj za njihovo hišo, na ledini **Boršt**, v smeri proti gozdu »grad«. Pod površjem naj bi še zmerom našli malto, kamenje pa so že pobrali. Parc. št. 1891 k. o. Studenec-Ig, koordinate 5462.640, 5090.450.

Alojzij in Ana Leskovec, Staje 3, sta povedala, da je na mestu sedanje **Ponikvarjeve hiše** nekdanja »kapelica« in da je bil pri njej »britof«.

Marija Kastelic, p. d. Pri Kapljevih, Staje 4, je povedala, da je njen sin Lud-

vik leta 1938 pri kopanju temeljev za novo hišo našel človeško lobanjo (parc. št. 1915/1 k. o. Studenec-Ig; koordinate: 5462.640, 5090.680) v peščenih tleh na sz. strani sedanje hiše in jo odnesel pokopat na ižansko pokopališče. Iste leta so kopalci na vrtu jamo za pesek, ok. 20 m sv. od s. vogala nove hiše, na parc. št. 1915/1. Pod plastjo peščene prsti so našli v prostoru »več kosti od mrličev« (grobišče nepredeljenega časa; bližino obredne stavbe posredno dokazuje tudi hišno ime »Pri Kapljevih«).

M. Kastelčeva je tudi povedala, da je bil po ljudskem izročilu od njihove hiše (Staje 4) do Zidane gorice en sam »britof«; nekoč je bila vojska in tedaj pobiti »Turki« naj bi bili pokopani na tem »britofu«. Zemljišču so prej pravili **Gračin-ska njiva** ali **Palmetov svet** (parc. 1864/1 k. o. Studenec-Ig; vsaj rimskodobno grobišče, glej: Rimska doba). Po M. Kastelčevi so pred zadnjo vojno po polju sv. od Staj vojaki kopali strelske jarke in pri tem našli »kosti mrličev«. — D. V.

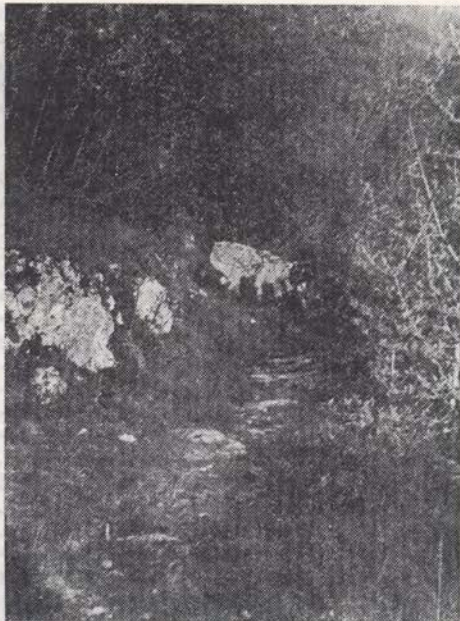
STRAHOMER, VIII, 11, Lj.-Vič-Rudnik. — Franc Glavan, p. d. Božič, Strahomer 36, je pri zravnavanju dvorišča v. od hiše 1 m gl. našel nekakšen vodnjak iz suho zloženih kamnov v krogu, noter pa drobce lončenine. — Na dvorišču nove hiše, pod Matjaževo kmetijo, je v gl. 2 m našel ostanke z malto vezanih zidov. — Obe najdišči ležita v hribovskem delu vasi, v zaselku Trnovo. — D. V.

STRMEC PRI ROGATCU, XVI, 24, Šmarje pri Jelšah. Trasa magistralnega plinovoda na enem mestu preseka »staro cesto«, ki pelje po globoki, ozki lapornati

Sl. 106 Trebenče — ledina v Gradišu, zemljišče verjetne naselbine iz arheoloških obdobj

Fig. 106 Trebenče. The fallow V Gradišu, probably the site of a settlement from the archeological periods

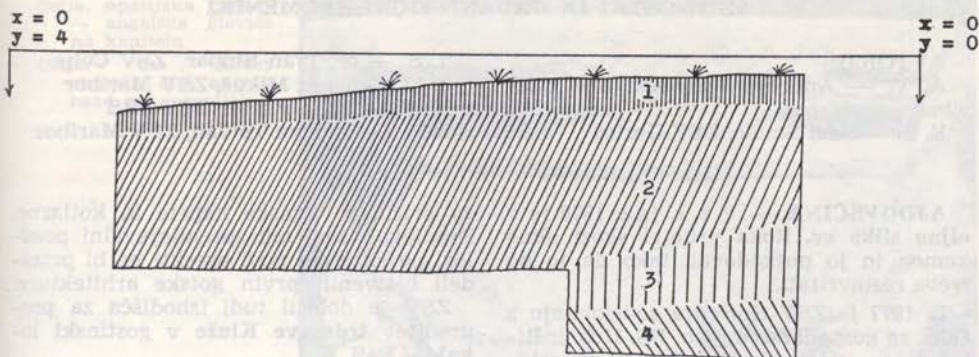
Sl. 107 Trebenče — opuščena stara pot od verjetne stare naselbine na ledini v Gradišu mimo cerkvice sv. Jošta navzdol proti vasi

Fig. 107 Trebenče. The forsaken old road, leading from the probable old settlement in the fallow V Gradišu past the small church downwards to the village

dolini na prelaz pri Strmcu in se nato spušča proti dolini Dravinje. Ob starem kolovozu nismo opazili najdb. — »Stari cesti« smo nato sledili na spustu, jz. vzdolž potoka. Kolovoz v loku obide strmi, kopasti hrib **Kamenjak** (po izročilu je na njem zakopano »zlato tele« — na vrhu je opuščena njiva, ravnica se precej poševno spušča proti JZ, na robu so sledovi nekakšne terase, mogoče nastale zaradi oranja). Na sedlu pod Kamenjakom smo pri hiši videli kamnito žrmljo, pr. ok. 25 cm, z žarkastimi vrezi na zg. površini. — D. V.

ŠENTVIŠKA GORA, I, 7, Tolmin. — Visoko nad cesto Prapetno—Šentviška gora, s. od Ajdovskega britofa je travnat hrib **Vilševna**. Po ljudskem izročilu (povedal Ivan Vogelič, Šentviška gora 18), je bila na hribu »najstarejša slovenska naselbina« in šele pozneje so »Slovenci« poselili tudi Šentviško goro. — D. V.

ŠTURJE, II, 1 Ajdovščina. — Učenec Igor Benko iz Ajdovščine je sporočil, da

Sl. 109 Mala Pristava — presek negativne sonde na južni strani trase magistralnega plinovoda
Fig. 109 Mala Pristava. The section of a negative trial trench on the southern side of the route of the main pipe-line

nju; c) bolj ilovnata temnejša prst, prvotni humus; č) rumeno rjava ilovica, sterilna, mastna (sl. 109). — D. V.

REPnje, VIII, 42, Lj. Šiška. — Na poljih med Skaručno, Repnjami in Vodica-mi smo zelo vestno sledili izkopu jarka za plinovod. Odcep proti Medvodam je namreč omogočal nadzor celotnega zemljišča, na katerem smo upravičeno pričakovali sledove rimske vicinalne ceste iz Šmartnega pod vznožjem Šmarne gore na sever. Vsi izkopi pa so rezali povsem ste-

rilne peščene prsti in prodove. Edino mogoče je torej, da je rimska trasa ohranjena pod staro krajevno cesto Repnje—Vodice, označeno tudi z znamenji. Te ceste in njene okolice (š. 10 m) skladno z načinom gradnje niso prekopavali, ampak samo prevrtali s cevjo. — IMC.

TLAKE (Šmarje pri Jelšah). — Ogle-dali smo si zemljišče s traso plinovoda. V izkopih, kjer so z rineži odstranili humus, nismo zasledili arheol. ostalin. — D. V.

PLINOVOD

Teritorialno najboljše gradbeno de-lo, ki se je v letih 1976—1978 dotikalo naše arheološke dediščine, je bilo prav gotovo polaganje magistralnega plinovodnega omrežja. Zlasti na ravninskih delih je bil ta poseg v detajlu zvečine nezna-ten, v celoti pa vendarle »najdaljši son-dažni jarek«. Za poseg smo pripravili posebno metodologijo z analizo škode, ki jo spomeniki lahko utrpé; zato je treba: traso odmakniti od spomenikov, ki so za-varovani s 1. režimom, na spomenikih, ki so zavarovani z 2. režimom, pa zavarovalno izkopati (s sondami ali frontalno) tisti del arheološkega sklopa, ki bo uni-čen. Sicer pa je bilo treba spremljati iz-kop jarka in dokumentirati arheološko interesantne profile. Nekaj zemljiških enot je bilo treba pred deli še dodatno rekognoscirati (predvsem na območju ZSV Nova Gorica).

Poseg je potem ustrezno potekal in omogočil vrsto novih pozitivnih arheoloških spoznanj. Omogočil je z negativnimi podatki (na kritičnih mestih v bližini so-dobne ceste npr. ni bilo zaslediti sledov starih cestnih tras — torej je to podatek, da je bila trasa vselej na istem mestu) tudi nekaj novih spoznanj. Dela so za-radi težke mehanizacije naposled nekaj prizadela konservirani rimski kastel Na Lanišču nad Kalcami. Škoda, delno po-sledica že prej nastalih, a neopaznih po-škodb zidu, bo popravljena v okviru za-varovalne akcije ob gradnji plinovoda.

Detajle razberemo še v poročilih pod gesli: Bistrica pri Rušah, Blagovica, Bo-bovo, Ločica ob Savinji, Ločica pri Vran-skem, Mala Pristava, Pršetinci, Repnje, Stari trg pri Slov. Gradcu, Šikole, Tlake, Veliki Mengeš, Zgornja Hajdina. — IMC

UMETNOSTNI IN URBANISTIČNI SPOMENIKI

AVTORJI:

A. V. — Andreja Volavšek, ZSV Maribor

E. S. — Emil Smole, ZSV Gorica

I. S. — dr. Ivan Stopar, ZSV Celje

J. M. — Janez Mikuž, ZSV Maribor

M. P. — Miha Pirnat, ZSV SRS

M. T. — Marjan Teržan, ZSV Maribor

AJDOVŠČINA. — V ž. c. je l. 1976 je v **oljno sliko sv. Roka** priletel skozi okno kamen in jo poškodoval, tako da jo bo treba restavrirati.

L. 1977 je ZSV Gorica v sodelovanju z Odd. za gospodarstvo Sob, SS, Urb. inštitutom in ajdovskim Ateljejem za arhitekturo pretresal možnosti oživitve **starega mestnega jedra** v zvezi z načrti za zidavo knjižnice, prezidavami podjetja Nanos in s potrebnimi arheološkimi sondiranjmi in izkopavanji v mestu. — E. S.

APAČE, Gornja Radgona. — L. 1976 je kamion porušil **stebrasto znamenje** pri Apačah. Ko smo dokumentirali stanje, smo zbrali daleč naokrog odbite kose in jih odpeljali v hrambo v etnografski muzej v Gornji Radgoni. — A. V.

ARJA VAS, Žalec. — Trasa plinovoda gre na odseku Arja vas—Žalec skozi **Govče** in prostor, kjer je stala v 16. stol. **protestantska cerkev.** — V. K.

BATUJE, Ajdovščina. — ZSV Gorica je l. 1976 izdal Pokr. muzeju v Kopru dovoljenje za izdelavo mavčnih odlitkov dveh kamnov s pleteninasto ornamentiko. — E. S.

BILJANA, Nova Gorica. — ZSV Gorica je pregledal škodo, ki jo je potres 1976 povzročil na obrambnem stolpiču **nekd. dvorca** ob hiši št. 38 in predlagal ukrepe za zavarovanje. — E. S.

BOVEC, Tolmin. — Vnovič smo sprožili vprašanje obnove gotske **p. c. Device Marije v Polju**, ki je kult. spomenik, a že dalj časa ni bila uporabljena v sakralne namene, so pa okrog nje napravili prostor za kampiranje. Morali bi popraviti streho in prezentirati notranjščino. ZSV je podprl pobudo Turističnega društva Bovec in bi strokovno sodeloval, vendar Kult. skupnost Tolmin tudi l. 1977 ni dodelila denarja za najnujnejšo obnovo.

L. 1977 je ZSV izdal odločbo o zavarovanju **ž. c. sv. Urha** kot kult. spomenika II. kategorije in zavrnil predlog ž. urada

za prizidavo zimske kapele in kotlarne. Predlagali smo mu spreminjalni predlog, po katerem novi objekti ne bi prizadeli bistvenih prvlin gotske arhitekture.

ZSV je določil tudi izhodišča za preureditev **trdnjave Kluže** v gostinski lokal. — E. S.

BRANIK, Nova Gorica. — ZSV Gorica je l. 1977 izdal Goriškemu muzeju soglasje k odkupu kamnitega polkrožnega stopnišča ob porušeni **Findlerjevi hiši** za potrebe **kromberškega gradu.** — E. S.

BRDICE PRI NEBLEM, Nova Gorica. — ZSV Gorica je l. 1976 zavrnil rušenje opuščene **p. c. Device Marije**, ki hrani zidno slikarjvo Mare Kraljeve. — E. S.

BREGINJ, Tolmin. — Spomladi 1977 je ZSV Gorica postavil **razstavo osnutkov za ponovno oživitev Breginja** in to je pripomoglo, da so bili sprejeti konstruktivni sklepi. Organizirali smo tudi diskusijski večer s predstavniki kraj. skupnosti, Sob Tolmin in tiska.

ZSV je organiziral akcijo za **nakup korcev** za prekrivanje poškodovanih streh; s pomočjo raznih podjetij in organizacij je akcija uspela in smo korce poslali KS Breginj, da jih je razdelila. — ZSV je izdal **broščuro** o Breginju, s katero je opozoril na spomeniške vrednosti naselja in očrtal program revitalizacije. — E. S.

CEGLO, Nova Gorica. — Že v majskega potresu 1976 poškodovana **gradič in grajsko kapelo** je septembrski potres še močnejše poškodoval. ZSV Gorica je dokumentiral stanje in predlagal, da objekt obnovijo po spomeniškovarstvenih načelih z nespremenjeno, tj. stanovanjsko funkcijo. L. 1977 smo zavrnil predlog, da bi baročno kapelo preuredili v stanovanjsko stavbo. — E. S.

CELJE. — Že pred poldrugim desetletjem pričeta obnovitvena in prezentacijska dela v **opatijski cerkvi** so se nadaljevala tudi l. 1977/78. Ob odстранjevanju ometa na z. delu j. stene Marijine kapele,

Celje, opatijska cerkev
— angelska glavica
na kapitelu

Celje, the Abbey
church. An angel's
head on a capital

ki sega v s. ladjo, so v zidu odkrili ostanke zazidanega baldahinskega oltarja. Ohranjena sta bila okrogla stebra s kvadratičnima bazama, ki nato prek prireza v obliki ajdovega zrna prehajata v okrogonalno obliko. Na stebrih počivata čašasta kapitel, prekrita z bujnimi akantovimi listi. Oba kapitel sta precej poškodovana, vendar je na enem izmed njih še ohranjena angelska glavica s kodrastimi lasmi, ki padajo prek ušes. Nad kapiteloma sta ohranjena nastavka reber s kamnoseško izredno bogato členjenimi profili in ostanke stare polihromacije. V celoti je ohranjen rebrast lok, ki je nekdanj uokvirjal hrbtno stran oltarja. Po plastičnem oblikovanju akanta in izraziti fiziognomiji angelske glavice lahko pripišemo oltar isti delavnici, ki je izklesala timpanon nad zakristijskimi vrati v celjski minoritski cerkvi, nastal pa je v zadnji tretjini 14. stol. Sprva je stal samostojno, ko pa so nekaj desetletij pozneje pozidali Marijino kapelo, so mu hrbtno stran obzidali s steno, ostali del pa odstranili. Poškodbe na ohranjenem delu izvirajo delno od zravnavanja stene

ob prezidavi, delno pa so nastale, ko so v baročni dobi na tem mestu prebili steno za portal.

Približno sočasno so potekala obnovitvena dela v krstni, nekdanji Križevi kapeli. Restavrator Viktor Povše, ki je obnavljal že znane renesančne freske na njenem oboku, je obenem odkril sočasno slikarijo, ki je bila pod ometi skrita na stenah. Podobe, ki so ohranjene le v zgornjem pasu v podločjih, so naslednje: na s. steni je upodobljen župnik-donator, v sz. stranici sv. Koloman s križem, nad oknom v. stene Jezus v kartuši in ob njem angela, nad oknom sv. stene Marija v kartuši in ob njej roga s cvetjem, na j. steni Vstajenje. Na slavoločni steni je akantova vitica.

1978 so v prezbiteriju odkrili stari tlak. Pri tem so bile napravljene globinske sonde. Našli smo novejši grob, nikjer pa ni bilo sledov starejšega zidovja, ki bi sodilo k predhodnici današnje cerkve ali pa dokazovalo drugačno obliko prvotnega prezbiterija. Pomembno je, da so na mnogih mestih v steni ohranjeni ostanke večjih blokov peščenjaka, ki so bili na no-

tranji strani odbiti: ostanki nekđ. baz in pilastrov. Obok cerkve torej ni rasel neposredno iz polstebrov, zasidranih v steni in počivajočih na stožčasto oblikovanih, žlebljenih konzolah, ampak so nekdanje pilastre v spodnjem delu odbili, štrclje pa konzolno prirezali. Ta ugotovitev je bila izhodišče za odločitev, da se pilastri z bazami rekonstruirajo v prvotni obliki, tako da se ohranjeni profili pilastrov preprosto podaljšajo navzdol, baze, katerih prvotna oblika ni natančno znana, pa se preprosto stilizirajo.

Vzporedno z rekonstrukcijo pilastrov je potekala tudi obnova oken. Za ravno prirezanimi ostenji neogotskih oken so se za debelimi oblogami malte skrivala stara, kamnitna, žlebljena ostenja. Ta so obnovljena, vrhovi oken pa, ki so bili delno uničeni, so rekonstruirani. Po končani rekonstrukciji kamnitih členov smo po najdenih barvnih sledovih rekonstruirali tudi polihromacijo kamnitih členov v rdečkasto rjavi barvi, tako da je prostornina prezbiterijskega spet zaživela v prvotni barvni skali. Obenem je bila na sklepnih poli oboka rekonstruirana gotška poslikava; ta je na tem delu manjkala, ker so ob barokizaciji cerkve 1742 ta del oboka odstranili in nadomestili z baročnega konho. V prezbitериjski smo zacementirali tudi temelje za bodoči rekonstruirani slavolok, obenem pa je bil urejen tlak v obliki belo-rdeče šahovnice iz pazinskega marmorja. — Stene so bile prekrita z opečno zidno oblogo, ponekod db. po 10 in več cm. Ko je bila ta odstranjena, so močnejše izstopili kamnoseški členi, na s. steni pa se je pokazala mogočna slikarska kompozicija, ok. 4 m vi. in segajoča prek vse stene. Pohod sv. treh kraljev je razen prizora Rojstva imenitno ohranjen. Spreved konjenikov, kraljev in njihovega spremstva je oblikovan izjemno plastično in z velikim zamahom, obrazom pa ne manjka realističnih potez. Kvaliteta slikarje je višjega ranga, kot smo pri nas splošno vajeni, nastala pa je okoli leta 1400. Slikarija na skrajni d. poli prezbiterijske je slabše ohranjena in tudi le fragmentarno odkrita. Zdi se, da gre za motiv Marije zavetnice in morda še kak drug motiv. Časovno teh fresk ni mogoče opredeliti, saj so vidne le lise, večji del poslikanih površin pa je še pod beležem. — V ladjah je bila z injekcijami statično utrjena j. ladja, v veliki ladji pa je restavrator V. Povše odkril na oboku poleg dveh že znanih freskiranih pol še tri. S

starih fresk je odstranil doslikave iz časa zadnje restavracije, z omenjenih pol pa beleže. Kjer so bile freske močnejše poškodovane, je manjkajoče dele rekonstruiral, tako da so kompozicije spet sklenjene. Ker gre pri teh polah le za dekorativno akantovje, je bil postopek tudi konservatorsko utemeljen. Slikarija, ki jo datiramo v drugo polovico 15. stol., je strnila gotški prostor ter ga barvno in umetniško obogatila. Rekonstruirana je bila tudi prvotna polihromacija reber v tonu žgane siene, ob rebrih pa delno obnovljena, delno rekonstruirana bordura iz križnih rož.

Drugi posegi v cerkvi so bili manj opazni, a zato nič manj pomembni. Odkriti fragmenti poslikave na oboku s. ladje pričajo, da je bil nekđaj tudi ta obok poslikan, odkritje prvotnih poslikanih ostenij okna v s. ladji (bordure v dveh časovnih različnih plasteh uokvirajo okensko odprtino) je pokazalo, da je tudi to okno, ki smo ga doslej šteli za psevdogotskega, v resnici originalno in da je neogotsko samo njegovo krogovičje. Ostanki konzole v sz. vogalu prezbiterijske j. ladje, ki so bili ugotovljeni ob odstranjevanju poznejših ometov, so opozorili na način prvotnega bokanja tega prostora. Pri pripravi j. zidu j. ladje za injiciranje so bili tudi tu ugotovljeni ostanki baldahinskega oltarja, ki pa so bili preskromni, da bi jih kazalo prezentirati. V času, ko so v cerkvi potekala stavbna dela, je restavrator Tone Podkrižnik iz Šentjurja obnovil oltar sv. Frančiška Ksaverija, delo Ferdinanda Galla.

Pri obnavljanju nekđ. gimnazije na **Slomškovem trgu** so na fasadi j. trakta, obrnjenega proti Savinjski ulici, našli **reliefno ploščo** iz peščenjaka, 113 × 133 centimetrov, gl. neznana (sonda je segla do gl. 36 cm). Plošča, sestavljena iz več manjših kosov, je vzidana med oknom nad venčnim zidcem, ki deli pritličje od nadstropja. Obroblja jo žlebljen profiliran okvir, sredi polja pa je dvoglavni orel, ki ima med prsmi in perutmi grbovna ščitca, habsburški tračni grb na l. in celjski grb s tremi zvezdami na d. strani. Pod profilom zgornjega dela okvira so vklesane inicialke: F. I. . A. E. I. O. U. (Friedrich I. Austria erit in orbe ultima), pod orlom nad spodnjim profilom okvira pa je vklesana letnica 1466. Relief je delno poškodovan, na nepoškodovanih mestih pa je skoraj povsem ohranjena prvotna polihromacija. Temeljni ton je oker, orel

in črke so črne, na obeh grbih so ustrezne heraldične barve. — Svoj čas je bil relief vzdan nad vrati Savinjskega mestnega vhodnega stolpa, ki je bil v 19. stol. že v zasebni lasti in ga je 1850 Matija Kranjc prodal občini za 540 goldinarjev. Nato so ga podrlji, obdelane kamne pa porabili delno za gradnjo novega minorskega zvonika, delno za prizidek k stari gimnaziji, ki so ga pozidali poleti 1951. Ploščo so torej takrat vzdali v neposredni bližini mesta, kjer je nekdanji stolp, ni pa znano, kdaj so jo ometali. Gubo jo v Zgodovini Celja še opisuje, potem pa je izginila. ZSV Celje pripravlja program za prezentacijo. — I. S.

CERKVENJAK, Lenart — Pri urejanju ceste skozi naselje so z vkopom cestišča l. 1976 statično ogrozili **bidermajersko hišo št. 26**, nekđ. gostilno, tako da so nastale na zidovih in stropovih razpoke. Strokovno mnenje, ki ga je dal naš sodelavec vi. gr. tehnik Jože Požauko, smo poslali na RS za ceste. — Ob tej regulaciji je bila **kapelica** na križišču v vasi predstavljena za nekaj metrov. — A. V.

CEZANJEVCI, Ljutomer. — L. 1977 smo si ogledali lesene **baročne oltarje v ž. c. in naredili načrt za restavriranje**. — J. M.

ČRNI VRH, Idrija. — Ž. urad nam je predložil v odobritev načrt za obnovo **sv. kapele sv. Križa** — strehe, oken in vrat, v drugi etapi preureditev notranjščine. Zaradi omejenih fin. sredstev ZSV ni mogel sopericipirati. — E. S.

DOBRAVLJE, Ajdovščina. — ZSV Gorica je l. 1976 dal navodila za urejanje notranjščine **p. c. sv. Petra**. — E. S.

DOBROVNIK, Lendava — ZSV Maribor je l. 1976 izdelal varstvena izhodišča za obnovo notranjščine **ž. c. sv. Jakoba**. — J. M.

DOBOVO, Nova Gorica. — Močno poškodovani **grad** je bil po drugem potresu 1976 potreben temeljite sanacije. Prizadet je bil zlasti v. stolp, ki ga je bilo treba takoj po potresu preventivno zavarovati s povezavami. ZSV Gorica je imenoval strokovno komisijo, ki je določila način obnove celotnega gradu s tem, da bi bila v osrednjem delu gradu etnografska zbirka Goriškega muzeja, v nižjem obzidnem traktu pa gostišče. V zvezi s tem

so bili izdelani načrti za statično sanacijo, sondirane stene zaradi ugotavljanja poslikav in zbrana zgodovinska dokumentacija gradu (Goriški muzej). ZSV Gorica je v l. 1977 izdelal idejne načrte za ureditev tistega dela, kjer bi bilo gostišče. — E. S.

DOLANE, Ptuj. — L. 1976 je ZSV Maribor pregledal statično stanje sv. trakta **gradu Borl** in opozoril imetnika na poškodbe. — J. M.

DOLENJA VAS, Sežana. — Že dalj časa močno dotrajana strešna konstrukcija **p. c. Marije sedem žalosti** se je deloma zrušila v notranjščino, preostalemu delu pa grozi isto. ZSV Gorica je v l. 1977 komisijsko pregledal stanje: treba bo zamenjati vso strešno kritino, utrditi obodno zidovje in slavaločno steno. Sklepnjeno je bilo, da bodo za obnovo prispevali vaščani, cerkev in KS Sežana, za sopericipacijo pa je treba zaprositi tudi KS. Akcija že teče. — E. S.

DOLENJE LEŽEČE, Sežana. — ZSV Gorica je ugotovil, da se je stanje **p. c. sv. Trojice** vidno poslabšalo, in opozoril ž. urad Divača, da ukrene vse potrebno za vzdrževanje **p. c.** — E. S.

DOMANJŠEVCI, Murska Sobota. — L. 1977 je ZSV Maribor restavriral lesene zgodnjebaročne **kipe iz cerkve sv. Venceslava**. Les je bil močno poškodovan, črvin, goba, večkratna poslikava je močno odpadala. — Les smo konservirali, utrdili prvo kredno plast, sneli poznejše barvne premaze in retuširali. Leseni kipi so zdaj postavljeni na lesenih konzolah v cerkvi. Delo smo končali 7. 4. 1977. — M. T.

DORNAVA, Ptuj. — ZSV Maribor je l. 1976 obnovil **kamnite plastike v grajskem kompleksu**. Plastike smo očistili in zaščitili s silikonskim preparatom Wacker Sandsteinverfestiger. — J. M.

DOVŽE, Slovenj Gradec. — L. 1976 je ZSV Maribor dal navodila za obnovev zunanjščine **p. c. sv. Urha**. O začetku del nismo bili obveščeni in nismo mogli nadzirati del, ki zato niso bila izvedena povsem skladno z navodili. — J. M.

DRAVOGRAD. — ZSV Maribor je l. 1977 izdelal elaborat, s katerim smo ovrednotili **stari grad** v krajinskem oko-

lju, opredelili njegovo vplivno območje in določili meje zazidalnega prostora. — J. M.

DREŽNICA, Tolmin. — ZSV Gorica je predlagal primeren postopek za obnovo fasadnih ometov **ž. c. Srca Jezusovega**. — E. S.

SV. DUH, Dravograd. — ZSV Maribor si je 1977 ogledal **p. c. sv. Duha**, ugotovil poškodbe (zamakanje, v prezbitერიju udrt strop, klazenje zemljišča) in dal navodila za najnujnejše ukrepe (drenaža). P. c. stoji na plazovitem terenu in bi sanacija terjala veliko denarja. — J. M.

DUTOVLJE, Sežana. — Streha **ž. c. sv. Jurija**, pokrita s skrlmi, pušča in je nujno potrebna popravila. Ž. urad je prosil Kult. skupnost Sežana za finančna sredstva, ki jih ni mogla zagotoviti, zato so streho le zasilno zakrpali. — L. 1977 smo tudi opozorili investitorja, ki je hotel zgraditi plinsko postajo neposredno pri **s. zidu (škarpi) ž. c. sv. Jurija**, ki je kult. spomenik, da tega ne sme in mu predlagal primernejšo lokacijo. — E. S.

FALA, Maribor. — ZSV Maribor je l. 1977 posredoval prenos ogrožene **oljne slike Marijinega vnebovzvetja z donatorjema** iz ogrožene **grajske kapele** v Pokr. muzej Maribor (v hrambo). — A. V.

FOJANA, Nova Gorica. — Izdelani so bili načrti za sanacijo močno poškodovanega stolpa **p. c. sv. Duha**. Pred leti snete **freske** so v restavr. delavnici ZSV SRS v Ljubljani prenesli na novo podlago. Nekaj teh fresk je bilo prezentiranih na restavratorski razstavi v Arkadah v Ljubljani. Zdaj so freske spravljene v depoju gradu Dobrovo. — **P. c. sv. Florjana** je bila zaradi potresnih poškodb l. 1977 statično sanirana. — E. S.

FRAM, Maribor. — Ž. upravitelj je l. 1977 prekril zvonik **ž. c. z bakreno pločevino**. — A. V.

GABRJE, Tolmin. — ZSV Gorica je izdal soglasje k popravilu **znamenja** s pogojem, da ga obnove v sedanji obliki. — E. S.

GOLO BRDO, Nova Gorica. — Drugi potres 1976 je močno poškodoval **p. c. Device Marije na Jezeru**. Statična utrditev prezbitერიja in ladje se je začela že 1976.

Treba bo sanirati in utrditi še zvonik in oltar in hkrati odkriti poslikave (freske v prezbitერიju). — E. S.

GORNJA RADGONA. — Za **znamenje** ob mejnem prehodu, ki je bilo spet na poti ob širjenju mejnega prehoda (prestavljeno je bilo že v 60. letih), je ZSV Maribor skupaj z občinsko službo l. 1977 določil novo mesto ob poti k ž. c., v osi glavnega portala. — ZSV je dal ž. uradu navodila za obnovo **ž. c. sv. Petra**. Fasade so ometane z gladkim apnenim ometom, odtočna cev, ki je šla prek renesančnega nagrobnika, vzdignena v steno prezbitერიja, pa je prestavljena. — A. V.

GRADIŠČE PRI DIVAČI, Sežana. — Strokovnjaki restavr. ateljeja ZSV SRS so l. 1976 utrdili srednjeveške freske v **p. c. sv. Helene**, ki so odstopale. Potem, ko so bile freske iz 15. stol. utrjene, bi bilo treba napraviti nova okna, obnoviti razpadajočo lopo in popraviti skrlasto streho. Za ta dela ni bilo nikjer denarja. — E. S.

GRADIŠČE PRI MATERIJI, Sežana. — ZSV Gorica je l. 1976 v **p. c. sv. Primoža** sondiral stene in strop prezbitერიja in ugotovil, da je slikarija pod beležem slabo recentno delo, ki ga ni vredno ohranjati. Notranjščina, v katero je zamakalo, je hkrati s streho na novo urejena. — E. S.

GRADNO, Nova Gorica. — V **ž. c. sv. Jurija** so bile l. 1976 po načrtih ZSV Gorica obnovljene razpadajoče baročne klopi. Ker je bila **ž. c.** v potresu poškodovana, je bila statično pregledana in so bili 1977 narejeni načrti za potrebne sanacijske ukrepe. — E. S.

GRGAR, Nova Gorica. — ZSV Gorica je l. 1976 izročil Goriškemu muzeju v varstvo **romanski relief** s konca 19. stol., izdelan iz bakrene pločevine in najden v temeljih **starega prezbitერიja**. — E. S.

IDRIJA. — ZSV Gorica je l. 1976 izdal dovoljenje za odstranitev **Grajske štale**. V l. 1976 in 1977 jo v sodelovanju z Mesnim muzejem izdelal predlog za postopno revitalizacijo **gradu**. Poleg muzeja bi v gradu ostal še Arhiv, uredili pa bi se še prostori za večjo restavracijo in manjšo točilnico. V prvi fazi bi omogočili boljšo organizacijo muzeja. Sanacijska dela bi se začela pri glavnem vhodu, nato

bi postopno izseljevali in sanirali še druge že prej predvidene prostore za muzej. Konservatorski program za 1. fazo natančno določa vsa možna in zahtevana dela, za drugi del pa okvirno. Izdelani so bili tudi načrta za popotresno sanacijo in revitalizacijo dela gradu.

L. 1977 je ZSV Gorica podpisal družbeni dogovor o postopnem odstranjevanju barakarskih objektov in stanovanj 6. in 7. kategorije, da bi lahko uveljavili izhodišča **urbanističnih in spomeniškovarstvenih redov**.

Izdali smo soglasje k prekrivanju p. c. sv. Antona. — E. S.

IDRIJA — OBČINA. — ZSV Gorica je poslal vsem ž. uradom vprašanja za podatke o škodi, ki sta jo povzročila potresa l. 1976. Iz odgovorov ž. upraviteljev je spoznati, da je **potresna škoda na spomeniških sakralnih objektih** 828.996 din. Celotna škoda na vseh spomenikih je ok. 1.435.656 din. — E. S.

IDRSKO, Tolmin. — ZSV je l. 1977 določil barve za zunanjščino p. c. sv. Tomaža in določil, da se **spomenik NOB**, vzdian v zunanjo ladijsko steno, prezentira tako, da obarvajo steno tik do spomenika in prekrijejo barvni okvir. Prezentacija bo tako likovno čistejša. — E. S.

ILIRSKA BISTRICA. — ZSV Gorica je l. 1977 pregledal idejni načrt za prizidavo zakristije k p. c. sv. Jurija in z njim načelno soglašal, od investitorja pa zahteval še idejni načrt. — E. S.

JABLANICA, Ilirska Bistrica. — ZSV Gorica je l. 1976 dal soglasje k načrtoma, ki ju je izdelal ing. arh. J. Skok za gradnjo 2 stanov. hiš v neposredni bližini **graščine**. — E. S.

JAKOBSKI DOL (SPODNJI), Maribor. — L. 1976 je ZSV Maribor skupaj s projektantom in predstavnikom škofije izdelal program za obnovo notranjščine ž. c. sv. **Jakoba**. Barokizirani in ornamentalno prebarvani gotski prostor so prebelili, s sten odstranili nekvalitetne tiske in kipe in pri vходу namestili vetrolov po načrtu ing. arh. Branka Završnika. — A. V.

JARENINSKI DOL, Maribor. — Ob obnovi notranjščine ž. c. **Marijinega vnebovzvetja** je ZSV Maribor sondiral poslikavo

gotske cerkve. Pod 6 beleži so bila kamnita rebra v prezbiteriju poslikana »na preslico« turkizno-zeleno in temno rdeče. Ž. urad ni upošteval naših navodil in prebarval vsa rebra v enem odtenku. — A. V.

KAMNICA, Maribor. — ZSV Maribor je l. 1977 sodeloval v komisiji za program obnovitvenih del v ž. c. sv. **Martina**. Adaptacijo je vodil in izdelal načrte za novo opremo ing. arh. Tone Bitenc, za njim pa ing. arh. Kregar, freske je restavriral restavrator specialist Tomaž Kvas, kipe (delno), mizarско opremo, železno kovano ograjo na pevski empori in štukaturo je restavriral kipar restavrator Anton Blatnik. Bela barva sten in polihromacija pilastrov iz kapitelov sta določeni po sondah. Ž. c. je horizontalno izolirana, vgrajena je centralna kurjava z radiatorji in položen nov tlak, temno sivi in beli kvadrati (tonalit in marmor, 40 × 40 cm). — A. V.

KAMNO, Tolmin. — ZSV Gorica je l. 1977 dal soglasje k načrtom za postopno sanacijo ž. c. sv. **Trojice**. — E. S.

KANAL, Nova Gorica. — ZSV Gorica je 1976 predpisal strešno kritino za streho **baročnega župnišča**. — Izdelali smo tudi konservatorski program za prezidavo stavbe **Trg svobode 11** in predlog za obnovo **parka** pri baročni stavbi **Trg svobode 8**. — L. 1976 smo izdelali idejne osnutke in načrte za preureditev s. **obzidnega stolpa** za potrebe galerije grafik Rika Debenjaka, tako da se vključi še sosednji objekt znotraj obzidja. Stolp je bil zanemarjen, streha (že prej predelana) dotrajana, sosednji objekt popolnoma zrušen del baročne stavbe nekd. sodišča. Ta je stala pravokotno na obzidje, tako da je bil na eni strani trikoten trg oz. lijakasto razširjena ulica, na drugi pa pravokotna notranja dvorišča (med sodiščem in obzidjem nad Sočo). Ko so stavbo v času med 1950 in 1955 porušili, je nastal širok prostor, neznačilen in v prostoru Kanala nelogičen. Zato smo se odločili, da hkrati s stolpom obnovimo sosednji objekt kot »nedokončan«, ker bi bilo v okviru kult. dejavnosti mogoče ponovno pozidati objekt nekd. sodišča, ki bi spet ustvaril avtohton prostor za prvotnim obročem obzidja. Odtod odločitev, da bo streha nad prizidkom steklena in demontažna, in zato je tudi fazada pri-

zidka na vrhu ravno odrezana ter s sledovi priključkov zidov objekta sodišča kaže na nedokončanost. — Med rekonstrukcijo stolpa so se pokazali sledovi najmanj 3 gradbenih faz. Stolp je bil najra (stopnice) pa pokazali prvotne zidove mestu sedanjega stolpa polkrožna utrdba brez strehe, ob strelnih linah so tekli leseni mostovži (konec 15. stol.), pozneje je stolp dobil prizidek na notranjo stran, streho, izvedena je bila prečna stena in obokani stropovi. V zidovih so še lepo vidne kamnite konzole, na katerih so bili leseni mostovži, prav tako so vidni z opeko pozidani utori v kamnitem zidu, ki so rabili za postavljanje remenatov pri gradnji obokanih stropov. — Ti podatki so pomembni tudi za zgodovino Kanala, zato smo te sledove pustili vidne tudi v saniranem in prezentiranem stolpu, z načinom obdelave sten in opremo prostora (stopnico) pa pokazali prvotne zidove in tiste, ki so bili zdaj na novo zgrajeni.

Objekt zraven stolpa, ki je z nanovo urejenimi odprtini povezani s stolpom zaradi funkcije in je bil skoraj popolnoma zrušen, je na notr. strani pozidan z modularno opeko od pritličja navzgor, medtem ko je zunanji zid ostal kamnit do 2. etaže, nato ponovno pozidan z modularno opeko. Ker ni dokumentacije o videzu tega dela obzidja, so okna obdelana tako, da se jasno vidi, kaj je bilo še ohranjeno in kaj je zgrajeno na novo.

Vsi stropovi v stolpu so leseni, postavljeni tako kot prvotni, z izrezi, ki omogočajo pregled nad sledovi razvoja stolpa. Strop nad pritličjem prizidanega objekta je iz armiranega betona zaradi protipotresne horizontalne zaščite.

Galerija Rika Debenjaka naj bi bila prva faza ureditve širšega območja objektov s kulturno funkcijo. V naslednji fazi naj bi bila sanirana gotska hiša, ki je v podaljšku že saniranega dela. V tem primeru bi rabil za vhod pritlični prostor v prizidku. — E. S.

KANALSKI VRH, Nova Gorica. — ZSV Gorica je izdal soglasje za zamenjavo ostrejša p. c. sv. **Antona**. — E. S.

KOBARID, Tolmin. — Zaradi posledic potresa je bila 1976 porušena hiša v **Mateličevi 6**, zato so strokovnjaki ZSV SRS sneli s fasade **fresko**. — L. 1977 je ZSV Gorica v zvezi z izdelavo urb. načrta izdelal kriterije za razvoj jedra, območje

varovanja in merila za postavljanje novih stavb v najbolj poškodovanih predelih. V sodelovanju z dr. Ivanom Sedejem iz ZSV SRS je ZSV Gorica začel izdelovati spomeniškovarstvena izhodišča in pogoje za **urbanistično urejanje** Kobarida. — E. S.

KOJSKO, Nova Gorica. — ZSV je predlagal odgovornim, da poskrbe za **urbanistično ureditev** prostora na mestu stavb, porušenih zaradi potresa. — Zlasti septembrski potres 1976 je močno poškodoval stene ž. c. **Devic Marije** in je bilo treba že l. 1976 začeti z injiciranjem, nakar so se dela 1977 še nadaljevala. Posebno prizadeta je bila sv. stena ladje, na kateri je v notranjščini tudi dekorativna slikarija, tako da je morala sanacija upoštevati tudi korektno ohranjanje le-te. — ZSV je preoblikoval tipski projekt PH 16 za potrebe stanovanja in gospod. poslopja, da bi bila stavba, ki bo nadomestila tisto, poškodovano ob potresu, primerna **okolju graščine**. — E. S.

KOPRIVNA, Ravne na Koroškem. — Po terenskem ogledu smo l. 1977 pripravili poročilo o procesih na ž. c. sv. **Jakoba** za Kult. skupnost. — J. M.

KOZANA, Nova Gorica. — KS Dobrovo smo izdali soglasje k razširitvi pokopališča. Če bi bili pri teh delih prizadeti **starejši nagrobniki**, so izvajalci dolžni pred pričetkom del obvestiti ZSV. — E. S.

KRAJNA VAS, Sežana. — L. 1977 je bilo ugotovljeno, da je na p. c. sv. **Neže**, ki ima skralsto streho, nujno treba popraviti kritino, za kar pa nimata denarja niti KS Sežana niti ž. urad. — E. S.

KRED, Tolmin. — ZSV Gorica je l. 1976 izdal soglasje k popravilu ž. c. sv. **Miklavža**, katere zvonik je bil poškodovan v potresu. — E. S.

KROMBERK, Nova Gorica. — Potresni sunki l. 1976 so povzročili nevarne razpoke v stenah **gradu**, zato je Goriški muzej v soglasju z ZSV takoj začel pripravljati sanacijo. Grad je že pred potresom kazal izrazite poškodbe nosilnih zidov in ostrejša. Zato ga je Goriški muzej začel v celoti statično utrjevati, obnavljati ostrejša in strehe, vse fasade so na novo ometali in dopolnili s smiselnimi stilnimi elementi. — E. S.

KRTINA, Domžale. — L. 1978 je ZSV SRS postavil v **p. c. sv. Lenarta in Roka** H, kar nam je omogočilo **lažje in varnejše delo**. Poslikave na l. in d. strani in zg. polovici v. stene smo razen močno zasiganih mest odkrili že 1977. Ometi na tej steni so močno odstopali, in sicer zgornji, intonaco omet, ki nosi poslikavo, in spodnji starejši omet, ki je bil močno nakljuvan in so na njem sledovi posvečenega križa. Verjetno so bili prvotno na stenah naslikani samo posvetilni križi. — Odkrivanje in odstranjevanje beležev l. 1977 na sp. polovici v. stene je bilo nevarno. Odstopajoči omet se je vdajal na več mestih že na pritisk roke. Zato smo najprej utrdili vsa votla mesta z injiciranjem apnenno-kazeinske mase po sistemu pritiskanja z vrstico in gumijastimi trakovi. Najprej je bilo seveda treba zakitati večje poškodbe, razpoke in robove pri oknih. Manjše razpoke smo pred injiciranjem zapirali s plastilinom, ki smo ga pozneje odstranili. Utrdili in zakitali smo tudi razpoke na poslikavi nad desnim oltarjem. Na v. steni smo utrdili 32 m², odkriti je treba še pribl. 12 m², močno zasigane površine je ok. 3,40 m². Problem dokončne prezentacije 3 oken v tej steni je še odprt.

Na svodu srednje ladje in 2 trikotnih poljih j. ladje smo odstranili beleže in poslikavo v secco tehniki. Z veliko pazljivostjo in potrpežljivostjo smo ohranili več prvotne poslikave. Barvno plast na odkritih površinah smo utrdili z dvoodstotnim calatonom na alkoholu. Odstranili smo grobe stare plombe, posebno ob robovih in na večjih starih poškodbah, ter te površine zakitali s finim kitom (apno + droben apnenčev pesek 1 : 2,5). Nato smo injicirali apnenno-kazeinsko maso na mesta, kjer je odstopal intonaco omet. Štiri trikotna polja v drugem kvadratu smo rahlo retuširali in povezali linije risbe. Po sledovih prvotnih barv smo tonirali tudi sklepnik. Barvno vezivo je tehnični kazein. Rebra v teh kvadratu smo tonirali v okrastem odtenuku z apnenim vezivom. Tako smo na svodu srednje in južne ladje utrdili 32 m², na novo pa odkrili 27 m² slikarij. Toniranje reber je bilo 13,22 m².

Retuširali smo 12,80 m². Nad vrati zakristije je treba obdelati še 1,17 m² stene in prestaviti električni kabel ob l. robu srednjega okna.

V l. 1978 je v Krtini delalo 7 ljudi: Miha Pirnat, Ivan Fidler, oba iz ZSV

SRS, in Franc Drev, Janez Praprotnik, Marko Butina, Matjaž Kraimer in Zdenko Šinigoj, študentje. — M. P.

LAHONCI, Ljutomer. — Nadstropno zidano **znamenje**, verjetno iz 18. stol., je bilo potrebno prenove. Lastnici Mariji Horvat je ZSV Maribor dal l. 1976 potrebna navodila. — J. M.

LENART V SLOVENSKIH GORICAH. — Potem ko je ob širjenju pločnika občina naročila (po načrtu vi. gr. tehnika J. Požauka) izdelavo obloženega opornega zidu, je ž. upravitelj zaprosil ZSV Maribor za soglasje k načrtu za tlakovanje in ozelenitev **prostora okoli ž. c. sv. Lenarta**. — L. 1976 je ZSV Maribor sondiral zunanjščino in notranjščino **Starega rotovža**, stavbe iz 17. stol., in izdelal popis in program prenovitvenih del. Obnovili so samo ostrežje in streho. Dela sta financirali KSS in OKS Lenart. — Lastnik bidermajerske hiše **Jurovska c. 3** je prosil za soglasje k odstranitvi vhodnih stopnic, zazidavi vhoda na ulični fasadi in vgraditvi manjšega okna v lok portala. ZSV Maribor je vlogo zavrnil. — A. V.

LIBUŠNJE, Tolmin. — ZSV Gorica je soglašal s projektom za sanacijo **p. c. sv. Duha**, ki je bila poškodovana ob potresu. — E. S.

LJUTOMER. — L. 1976 je ZSV Maribor restavriral baročne portale in reliefe v **obzidju ž. c.** Kamen smo utrdili s silikonskim preparatom Wacker-Sandsteinverfestiger. — ZSV je dal tudi navodila za obnovo **Osnovne šole** in določil barve bogato profiliranih historičnih fasad. — J. M.

LOG POD MANGARTOM, Tolmin. — ZSV Gorica je izdal soglasje k projektu ing. arh. Jožeta Kušarja za sanacijo **župnišča (št. 62)**. — E. S.

LOGJE, Tolmin. — ZSV Gorica je izdal soglasje k sanaciji v potresu poškodovane **p. c. sv. Primoža in Felicijana**. — E. S.

LOKEV, Sežana. — ZSV je pripravil izhodišča za ureditev **Beneškega stolpa** in predlagal najpotrebnejše sanacijske ukrepe ter v tej zvezi stolp fotografsko in tehnično dokumentiral. — E. S.

LOZICE, Ajdovščina. — L. 1976 je ZSV Gorica dal KS Lozice navodila in predračun za ureditev **kapelice Božjega groba**, ki je pokrita z dvokapno skrlasto streho, skozi katero zamaka. Kamniti portal nosi letnico 1733, v notranjščini pa so še vidni sledovi dekorativne slikarije. Nujno je treba urediti kritino. Prvotnega inventarja ni več in bi kapelica lahko rabila za čakalnico avtobusne postaje. — ZSV je dal soglasje k obnovi zunanjščine ž. c. sv. **Františka** v zvezi z ometom fasad. — E. S.

MALE RODNE, Šmarje pri Jelšah. — V prezbiteriju p. c. sv. **Mohorja in Fortunata** so bile ob ureditvenih delih 1977 na oboku ugotovljene freske, ki še niso v celoti odkrite. V 21 poljih enopolnega zvezdastega oboka so v v. rombičnih poljih simboli štirih evangelistov, v drugih pa angeli z orodji Kristusovega mučenja in raznimi glasbili ter preroki. V polju ob slavoločni steni je bog Oče. Na v. stranici je bil odkrit motiv Vera icon, ob njem pa še nerazvozan napis z letnico 1536. — Odkrite freske v marsičem spominjajo na freske v p. c. Marija Gradec pri Laškem. Upodobljene figure so ujete v abstraktno, nekonstruktivsko slikano krogovje. Risba je spretna, obrazi precej realistični, prevladujejo pa vijoličasta, zelena in okrasta barva. — I. S.

MARIBOR. — V prostorih Pokrajinskega muzeja smo l. 1977 organizirali praktično **demonstracijo** vodoravne izolacije s silikoni in **predavanje** o novih materialih za saniranje stavb. — M. T.

V l. 1976 je ZSV Maribor nadaljeval saniranje lesenega stropa, tal in podbojev v 1. nadstr. **betnavske graščine**, ki jih je napadla hišna goba. Ta se je pojavila tudi v križu. Pozvali smo Agrokombinat, naj pri najemniku poskrbi, da izprazni prostore in popravi poškodbe. Z denarjem KSS, Oks Maribor in OS Maribor smo poleg že 1975 obnovljenega rizarita obnovili še s. fasado. — Poleti 1977 je požar na baročnem stopnišču povzročil veliko škodo: razpokali so kamnita ograja, kamniti portal in okenski okvirji, zgorele vratnice in okna, zadimljene so freske v dvorani itd. Povzročitelj škode ni znan. ZSV je škodo ocenil in predal dokumentacijo zavarovalnici. Sanacija stropov in podov (hišna goba) se nadaljuje še 1978. Strop na hodniku 1. nadstr. je bilo treba po-

vsem zamenjati, nad sobami delno. — A. V.

L. 1977 smo izdelali dokumentacijo za osemletko **Cankarjeva 5**: narisi fasad, pregled in popis manjkajočih štukaturnih elementov, pregled in določitev načina restavriranja velikega reliefa, 8 × 5 m krajine (Heiligenblut). — Po sondah smo določili barvne odtenke, narisali barvno študijo. V sodelovanju z gradbenim podjetjem je delo trajalo 3 tedne. — M. T.

Ing. arh. Branko Kocmut je l. 1976 napravil načrte za pozidavo prostora v Pristanu med **Glavnim mostom** in Vodnim stolpom ter za stavbo, ki bo nadomestila podrti hišo **Dravska 3**. Načrtovani objekti se dobro vključujejo v j. obdravsko fasado Maribora. — A. V.

Enonadstropna stavba **Gosposka 5** ima na sredi dvojno okno, med okni pa pokončno polkrožna polja, poslikana v neorenesančnem slogu s prisposodobami letnih časov. Nad okni so v ovalnih okvirih naslikani 4 portreti. Pod drugo sliko je letnica 1879, signatura je J. Kolb. — Močno poškodovani ometi, v katerih je očitno veliko solitra, so odstopali, barve obledele, vso površino pokriva debela plast prahu, saj, golobjih iztrebkov ipd. — Z denarjem Staninvesta Maribor smo 12. 7.—13. 10. 1976 izvedli naslednja dela. Vse odstopajoče dele smo z injiciranjem utrdili, nato vso površino spirali z dejonizirano vodo in jo tako očistili ter izprali velik del solitra. Po čiščenju smo zakitali razpoke in z ometom zapolnili odpadle dele ometa. Pri sondiranju smo ugotovili 3 plasti ometov, zgornja dva do 8 cm db., smo pustili izrez, v katerem se vidijo plasti in način obdelave spodnjih. Po utrjevanju barvnih plasti smo slikarije retuširali in prislikali manjkajoče. Retuše so v kazeinski tehniki. — M. T.

V **Gosposki 11**, hiši s poznobaročno fasado, kamnitim portalom z letnico 1796 in pokvarjenim izložbenim pasom, so po navodilih ZSV Maribor zamenjali aluminijaste izložbene okvire z lesenimi in zožili odprtine, tako da so v oseh oken 1. nadstropja. Fasada je pobarvana s hromosilno rjavo barvo, katere odtenek je ZSV določil po sondah. — M. T.

Na fasadi **Gosposka 20** smo 20. 6.—11. 7. 1977 domodelirali in odlili 10 konzol 120 × 80, ter 8 m bisernega niza in nadomestili vse uničene rastlinske okrase. — M. T.

L. 1976 je ZSV Maribor predpisal obnovo fasade **Gosposka 30**: široke izložbe

z debelimi okviri iz teraca so nadomestile ožje odprtine s platnenimi markizami, fasado pa pobarvali z belo-rjavo hromosilno barvo. — A. V.

L. 1976 je GP Gradis ob urejanju okolja nove stanov. stavbe na vogalu Gospejna-Slovenska ul. uredil podhod skozi vogal in z. krilo bidermajerske enonadstropne hiše **Miklošičeva 4, 6**. Pri tem so obnovili tudi del fasade, ki je ohranila prejšnjo razčlenjenost in je pobarvana v rjavo okraستم odtenu hromosilne barve. — A. V.

Na fasadi stavbe **Mladinska 9** smo 1977 utrdili stare in izdelali manjkajoče štukaturne elemente. — M. T.

Kapelico na vogalu **Obrežne** in **Žmitkove ul.**, ki je ambientalne vrednosti, je 1976 poškodoval tovornjak. Lastnik jo je obnovil v prvotni podobi. — A. V.

L. 1976 smo po naročilu Škof. ordinariata izdelali barvno študijo notranjega **škofijskega dvorišča, Slomškov trg 22**; dela so bila izvedena jeseni. Sočasno smo sodelovali pri preureditvi **gospodarskega poslopja** v pisarniške prostore. Odlili smo 4 velike **štukaturne** reliefe in 8 rastlinskih ornamentov. Za to kot tudi za kalupe za fasadno profilacijo smo uporabili gumikavčuk, odlitki so iz štokat. mešanice. Fasade so pobarvane s hromosilom PB. — **Gotski relief** Kristus na Oljska gori iz aflenskega peščenca na **škofijskem vrtu** je bil močno poškodovan — mehansko in zaradi onesnaženega zraka, pokrit pa z debelo plastjo saj, prahu in mikroorganizmov. L. 1976 smo ga demontirali in ga v naši delavnici temeljito suho sprasili, utrdili z Wackerjevim Sandsteinverfestiger in očistili s pasto za čiščenje kamnite površine. Delo se nadaljuje še 1978. — M. T.

Ing. arh. Branko Kocmut je izdelal načrt za razširitev **gledališke stavbe na Slomškov trg**. Prizidek se dobro vključuje v okolje trga in je ZSV Maribor zato dal soglasje k načrtu. — A. V.

Staninvest je 1976 prosil za navodila k obnovi mesnice v **Slovenski 10**. ZSV je zahteval, da se izložbe prilagode okenskim osem v 1. nadstr., tako da nastaneta na l. in d. strani portala po 2 ožji namesto 1 široke izložbe. — Istemu investitorju je dal soglasje k obnovi hiše **Slovenska 14**. Tudi na tej historični fasadi so izložbe zožene, pobarvana pa je s hromosilno okraستمo barvo. — Birostroju je dal ZSV navodila za obnovo zunanjsčine hiše **Slo-**

venska 21: fasadna razčlenitev je ohranjena, fasadna barva je akrilna rumena. — A. V.

L. 1976 smo sodelovali z gradb. podjetjem pri obnovi fasade **Tomšičeva 2**: izdelali kalupe ter odlili in montirali 7 kapi-telov vel. 100 cm, določili vse barvne odtene in način obnove. — M. T.

ZSV Maribor je 1976 dal Staninvestu navodila za prenovo izložbenega pasu **Tyrševa 1**: l. del naj se prilagodi d. delu, ki ima izložbe v oseh oken v 1. nadstr. — A. V.

ZSV Maribor je l. 1977 izdal Dravskim elektrarnam soglasje k mansardni nadzidavi stavbe **Vetrinjska 2**, ki ima ravno streho in bo sprememba izboljšala njen videz. — Lastnik hiše **Vetrinjska 9** je 1976 prosil ZSV za navodilo, kako naj obnovi svojo enonadstr. baročno hišo. Zavodov restavrator je sondiral fasado in določil prvotne tone. Fasada je pobarvana s hromosilno barvo v zelenem in okraستم odtenu. — L. 1976 je ZSV Maribor dal navodila za obnovo zunanjsčine baročnega **Vetrinjskega dvorca, Vitrinjska 16**. Razčlenitev in štukatura fasade sta bili še dobro ohranjeni. S sondami smo ugotovili, da je bila prvič pobarvana s kazeinsko barvo. Prvotni odtenuk, ki smo ga zdaj obnovili, je bil zelen z belo členitvijo in štukaturo, sledile so še 4 barvne plasti: bela, temno rjava, roza in okra. — L. 1977 je ZSV dal Komunaprojektu spomeniškovarstvena izhodišča za prezidavo in razširitev gostinskega lokala **Vetrinjska 30**: stavba naj ohrani vse značilne elemente, kamniti portal z železnimi vratnicami na dvoršču **Naskovega dvorca**, oboke v notranjščini, obliko okenskih kril, v z. fasado pa naj vstavijo kamniti portal z baročnimi vratnicami s podrte hiše v Partizanski 38. — A. V.

L. 1976 je ZSV Maribor končal obnovo zunanjsčine **Židovskega stolpa** in mestnega obzidja pod njim. Odstranili smo prepele mlajše omete, očistili kamen, ga na novo fugirali in utrdili z Wackerjevim utrjevalcem za peščenec. Dela, ki smo jih nato nadaljevali na Sinagogi, so financirali KSS, OKS Maribor in Obs Maribor. — M. T.

V **Židovski 6** je ZSV Maribor l. 1977 nadaljeval dela z obnovo mestnega obzidja in obnovil tudi fasado in streho Sinagoge. Z različnima ometoma in barvo sta ponazorjeni gradbeni obdobji, ki ju je pokazalo sondiranje fasad. — A. V.

MAKOLE, Slovenska Bistrica. — ZSV Maribor je 1977 izdal spomeniškoarstvena izhodišča z adaptacijo in razširitev gostišča **Grajski marof pod gradom Štatenberg**. Vsi prizidki so se podredili gradu v masi, s strešnim naklonom in kritino. Eden od pogojev za soglasje je tudi ureditev okolja in obnova bližnjega znamenja. — A. V.

MIREN, Nova Gorica. — ZSV Gorica je l. 1976 izdal soglasje k novemu ometu na fasadi **ž. c. sv. Jurija**. — E. S.

MOST NA SOČI, Tolmin. — ZSV Gorica je l. 1977 izdal soglasje za popravilo strehe **ž. c. sv. Lucije** ni pa mogel zagotoviti sredstev za popotresno sanacijo **pokop. cerkve sv. Mavra**. — E. S.

MURETINCI, Ptuj. — Izdali smo (l. 1977) soglasje s pogoji za gradnjo v neposredni bližini **gradu**. — J. M.

MURSKA SOBOTA. — L. 1976 smo restavrirali baročni **portal gradu**. Kamen smo zaščitili s silikonskim Wackerjevim Sandstein preparatom za peščenec. — J. M.

MUTA, Radlje ob Dravi. — Notranjščina **ž. c. sv. Marjete** je bila l. 1976 prebeljena po navodilih ZSV Maribor. — A. V.

Notranja oprema **p. c. sv. Janeza, ro-tunde**, je močno uničena zaradi vlage in črvojednosti. Površina je čez prvotno pozlato in srebro v treh plasteh preplekana z oljno barvo. — V str. oltarju je uničen glavni leseni okvir, oljna slika na platnu raztrgana in preperelo platno pod okviru razpadlo. Sliko smo demontirali in prepeljali v delavnico ZSV Maribor. — Demontirali smo glavni oltar ter vse natančno utrdili in zastrupili. Enako smo obravnavali tudi stranski. Ker smo s sondiranjem ugotovili, da s Paintof topilom lahko snamemo gornje plasti, smo očistili vse lesene figure in oltarno kuliso vseh oljnih premazov. Glavni oltar je spet urejen. Stranski oltar še v popravilu. — Na s. in z. strani p. c. so se v zidovju pokazale večje razpoke. S komisijskim ogledom in z zunanjimi strokovnimi sodelavci smo določili postopek utrjevanja in renoviranja temeljev in zidov. Ta dela niso opravljena, ker je zaradi prejšnjih ž. uradu

NAKLO, Sežana. — ZSV Gorica je ž. upravitelju postavil skrajni rok, da odstranijo navlako v **p. c. sv. Brikcija**, kjer

je Zavod odkril, utrdil in prezentiral freske v prezbitერიju. Ugotovljeno je bilo, da je notranjščina spomenika očiščena. — E. S.

NEBLO., Nova Gorica. — L. 1977 smo izdelali načrte in predlagali sanacijske ukrepe za statično obnovo v potresu 1976 poškodovane **p. c. sv. Nikolaja**. — E. S.

NEGOVA, Gornja Radgona. — ZSV Maribor je l. 1976 izdelal spomeniškoarstvena izhodišča za izdelavo urbanističnega projekta za **ruralno naselje**, ki so ga urbanisti upoštevali.

S sredstvi KSS in KS Gornja Radgona je ZSV Maribor v letu 1977 obnovil ostrešje in kritino na stolpu vhodnega krila **gradu**. — A. V.

NOVA GORICA. — Zelo hitro po potresu 1976 je stekla akcija obnavljanja poškodovane notranjščine **cerkve in samostana na Kostanjevici**. Izvedena je bila statična konsolidacija ter restavrirani štuk in slikarije.

ZSV Gorica je l. 1977 izdal soglasje in navodilo za obnovo **spomenika NOB ob sestih IX. korpusa**. Pri obnovi je treba sanirati pločevinasto streho nad grobnico, obnoviti napis narodnemu heroju Hrastislavu Zmagotu, odstraniti bo treba del rastlinja, ker korenine razganjajo tlak, na katerega je postavljena plasti B. Kalina.

ZSV Gorica je izdelal načrte za obnovo **Lenassijeve graščine** za potrebe ZSV Gorica in Pokrajinskega arhiva. Stavbo je namreč SOB Nova Gorica za te namene odstopila Kulturni skupnosti Nova Gorica. — E. S.

NOVA GORICA — občina. Potres v maju in septembru 1976 je bistveno preusmeril delo ZSV Gorica k reševanju spomeniških objektov, ruralnih in urbanih celot, ki jih je potres prizadejal. Naloga je bila težavna, zlasti zaradi izredne situacije, zaradi razsežnega ozemlja in velikega števila poškodovanih spomenikov ter zapletenosti strokovnih posegov v popotresni atmosferi. ZSV Gorica se je že dan po potresu lotil dela in ga nadaljeval skozi vse leto. Mobilizirali smo vse svoje delavce, sodelovali pa so tudi Goriški muzej, Fakulteta za arhitekturo Univerze v Ljubljani, sodelavci republiškega in regionalnih ZSV, oddelek za umetnostno zgodovino Ljubljanske FF, muzej v Kranju. Pri izvajanju akcij smo bili povezani tudi s Projektivnim ateljejem v Ljubljani, Ur-

banističnim inštitutom Slovenije, Projektom iz Nove Gorice ter drugimi urbaniščiškimi organi kot tudi s Sekretariatom za urbanizem SRS in Komitejem za kulturo SRS.

ZSV Gorica je nemudoma rekognosciral teren občine Nova Gorica ter ugotovil, da je velika večina kulturnih spomenikov poškodovana, nekateri med njimi zelo močno. Specialna anketa je vsebovala osnovne podatke o posameznem spomeniku, kategorijo in varstveni režim, opis poškodb, stopnjo potresne prizadetosti, vrednost spomenika v slovenskem prostoru oziroma v regiji, določitev spomeniškega statusa po potresu, oceno spomeniške škode, tehnično in fotografsko dokumentacijo.

Na območju občine Nova Gorica je bilo že po prvem potresu pregledanih 325 spomenikov, pri čemer je bilo ugotovljeno, da je uničen 1, močno poškodovanih 46, poškodovanih 185, nepoškodovanih 93 spomenikov. Po prvem potresu je evidenca spomenikov z dne 25. 5. 1976 kazala, da bo treba iz registra kulturnih spomenikov občine izločiti 59 objektov.

Pregled umetnostnih spomenikov po prvem potresu:

- Banjšice — ž. c. sv. Duh — spom. III. kat. — I. potr. stopnja
 Barbana — p. c. Marijino rojstvo — brez kat. — II. potr. stopnja
 Bate — ž. c. sv. Križa — spom. III. kat. — I. potr. stopnja
 Biljana — ž. c. sv. Mihaela — spom. II. kat. — I. potr. stopnja
 Branik — p. c. sv. Urha — spom. II. kat. — nepoškodovana
 Branik — grad Rihemberk — spom. I. kat. — I. potr. stopnja
 Brdce pri Neblem — p. c. D. Marije — spom. II. kat. — II. potr. stopnja
 Britof ob Idrijci — p. c. sv. Kancjana — spom. I. kat. — II. potr. stopnja
 Ceglo — gradič — spom. II. kat. — II. potr. stopnja
 Ceglo — grajska kapela — spom. II. kat. — II. potr. stopnja
 Dobrovo — grad — spom. II. kat. — II. potr. stopnja
 Dolenje Cerovo — p. c. sv. Lenarta — spom. II. kategorije — I. potr. stopnja
 Dornberk — ž. c. sv. Danjela — spom. II. kat. — I. potr. stopnja
 Fojana — ž. c. sv. Florjana — spom. III. kat. — II. potr. stopnja
 Fojana — p. c. sv. Duha — spom. II. kat. — II. potr. stopnja
 Gluho Vrhovlje — p. c. sv. Andreja — spom. II. kat. — II. potr. stopnja
 Goljevica — p. c. sv. Volbenka — spom. II. kat. — II. potr. stopnja
 Golo Brdo — p. c. D. Marije — spom. II. kat. — II. potr. stopnja
 Gorenje Cerovo — ž. c. sv. Nikolaja — spom. II. kat. — I. potr. stopnja
 Gorenje Polje — ž. c. sv. Mihaela — spom. II. kat. — I. potr. stopnja
 Gradišče — ž. c. Brezmadežne M. B. — spom. II. kat. — I. potr. stopnja
 Gradno — ž. c. sv. Jurija — spom. II. kat. — I. potr. stopnja
 Grgar — ž. c. sv. Martina — spom. II. kat. — nepoškodovana
 Grgar — p. c. sv. Petra — spom. II. kat. — I. potr. stopnja
 Hruševlje — p. c. sv. Marjete — spom. II. kat. — I. potr. stopnja
 Kamenca p. c. sv. Marjete — spom. II. kat. — I. potr. stopnja
 Kanal — p. c. sv. Ane — spom. II. kat. — I. potr. stopnja
 Kanal — Stolp — spom. II. kat. — I. potr. stopnja
 Kanal — Neptunov vodnjak — spom. II. kat. nepoškodovan
 Kojsko — ž. c. M. Vnebovzjetja — spom. II. kat. — II. potr. stopnja
 Kojsko — p. c. sv. Križa — spom. II. kat. — II. potr. stopnja
 Kojsko — graščina — spom. II. kat. — I. potr. stopnja
 Koprivišče — p. c. sv. Tomaža — spom. II. kat. — I. potr. stopnja
 Kostanjeva — M. Oznanenje — spom. II. kat. — II. potr. stopnja
 Kostanjeva — Samostan — spom. II. kat. — II. potr. stopnja
 Kostanjeva — Knjižnica — spom. I. kat. — nepoškodovana
 Kozana — ž. c. sv. Hieronima — spom. III. kat. — I. potr. stopnja
 Kožbana — ž. c. sv. Jurija — spom. II. kat. — I. potr. stopnja
 Krasno — p. c. M. Magdalene — spom. III. kat. — I. potr. stopnja
 Kromberk — grad — spom. I. kat. — I. potr. stopnja
 Krstenica — p. cz. sv. Nikolaja — spom. II. kat. — I. potr. stopnja
 Lig — ž. c. sv. Zenona — spom. II. kat. — I. potr. stopnja
 Medana — ž. c. M. Vnebovzjetja — spom. II. kat. — I. potr. stopnja
 Miren — ž. c. sv. Jurija — spom. III. kat. — I. potr. stopnja

Neblo — p. c. sv. Nikolaja — spom. II. kat. — II. potr. stopnja
 Nozno — p. c. sv. Petra in Pavla — spom. II. kat. — nepoškodovan
 Orehovlje — p. c. sv. Avguščina — spom. III. kat. — I. potr. stopnja
 Ozeljan — p. c. sv. Jakoba — spom. III. kat. — I. potr. stopnja
 Ozeljan — graščina — spom. II. kat. — I. potr. stopnja
 Plave — ž. c. sv. Janeza Krstnika — nekat. I. potr. stopnja
 Podsabotin — ž. c. sv. Mihaela — spom.
 Podsenica — p. c. sv. Lovrenca — spom. III. kat. — I. potr. stopnja
 III. kat. — I. potr. stopnja
 Preserje — p. c. sv. Katarine — spom. II. kat. — I. potr. stopnja
 Prilesje — p. c. sv. Ahaca — spom. II. kat. — II. potr. stopnja
 Prvačina — ž. c. sv. Andreja — spom. II. kat. — I. potr. stopnja
 Ročinj — Graščina — spom. II. kat. — I. potr. stopnja
 Senik — p. c. M. Magdalene — spom. III. kat. — II. potr. stopnja
 Sveta gora — Marijino svetišče — spom. III. kat. — I. potr. stopnja
 Snežeče — p. c. M. Snežne — spom. III. kat. — I. potr. stopnja
 Solkan — ž. c. sv. Štefana — spom. III. kat. — I. potr. stopnja
 Srednje — ž. c. sv. Trojice — spom. IV. kat. — I. potr. stopnja
 Sempas — ž. c. sv. Silvestra — spom. II. kat. — I. potr. stopnja
 Šempas — graščina Mainardi — spom. II. kat. — I. potr. stopnja
 Šlovrenc — ž. c. sv. Lovrenca — spom. II. kat. — II. potr. stopnja
 Šmarto — ž. c. sv. Martina — spom. II. kat. — II. potr. stopnja
 Šmartno — obzidje in stolpi — spom. I. kat. — II. in I. potr. stopnja
 Šmihelj — p. c. sv. Mihaela — spom. II. kat. — I. potr. stopnja
 Vedrijan — ž. c. sv. Egidija — spom. II. kat. — I. potr. stopnja
 Vipolže — ž. c. sv. Egidija — spom. III. kat. — I. potr. stopnja
 Vipolže — grad — spom. I. kat. — I. potr. stopnja
 Vogrsko — ž. c. sv. Justa — spom. III. kat. — I. potr. stopnja
 Vogrsko — Bozicijeva graščina — spom. I. kat. — nepoškodovan
 Vrhovlje Kojško — p. c. M. Božje — spom. III. kat. — I. potr. stopnja

Zalošče — p. c. sv. Lovrenc — spom. III. kat. — I. potr. stopnja

Vrtojba — ž. c. Srca Jezusovega — nekat. — I. potr. stopnja

ZSV Gorica je tudi v naslednjih mesecih nadaljeval z rekognosciranjem terena ter do 13. 7. 1976 ugotovil škodo na 374 etnografskih in 47 umetnostnih spomenikih: 5.758.540 din.

Bistveno drugačna pa je bila slika ogroženosti spomeniških objektov po septembrskem potresu. Spomeniški patrimonij je bil vnovič pregledan in ugotovljeno je bilo, da je poškodovanih 523 etnografskih spomenikov in 42 sakralnih spomenikov, škoda pa se je dvignila že na 16.949.460 din.

Pri tem je treba poudariti, da se je škoda zlasti povečala na objektih, kot so npr. grad **Dobrovo**, ž. c. Device Marije v **Golem Brdu**, ž. c. D. Marije v **Kojskem**, na gradu **Kromberku**, na graščini v **Ozeljanu**, v naselju **Šmartno v Brdih**, v gradu **Vipolže**, v cerkvi sv. Kancijana na **Britofu ob Idriji**, v naseljih **Tabor nad Dornberkom** itd., medtem ko so intenzivna sanacijska dela npr. na **Kostanjevici pri Novi Gorici** v glavnem preprečila nastanek občutnejše škode po septembrskem potresu.

ZSV Gorica je že po prvem potresu del navodila za odpravo posledic potresa na posameznih spomeniških objektih, po septembrskem potresu za skupaj z že naštetimi nosilci akcij osredotočil dejavnost na najbolj ogroženih spomeniških objektih v občini, izdeloval sanacijske ali revitalizacijske načrte, vodil akcijo za zbiranje sredstev ter zavarovalna dela na poškodovanih spomenikih.

V l. 1977 je ZSV koncentriral svojo dejavnost zlasti na objekte oz. območja, ki jih je prizadejal potres, zlasti **Šmartno in Britof ob Idriji**. Sicer pa je šteti med spomeniške akcije večjega obsega nadaljevanje obnove dvorca na **Vogrskem**, obnova obrambnega stolpa v **Kanalu**, ki je bil preurejen za Debenjakovo galerijo ter začetek obnove vhodnega stolpa v **Šmartnem**. ZSV je izdelal vrsto predlogov, statiki pa vrsto načrtov popotresnih sanacij za številne sakralne in profane objekte.

Pomembna je bila odločitev SOb Nova Gorica, da v potresu močno poškodovano **Lenasijevo graščino v Solkanu** prepusti Kulturni skupnosti za poslovne potrebe ZSV Gorica in Pokrajinskega arhiva. V zvezi s tem je ZSV izdelal idejne osnutke za izkoriščanje in obnovo graščine.

OBROV, Sežana — ZSV Gorica je izdal pogoje za popravilo strehe prezbiterija in ladje **p. c. Marijinega Oznanjenja**. — E. S.

ORMOŽ. — L. 1977 je ZSV Maribor nadaljeval čiščenje in utrjevanje fresk iz leta 1932 na steni glavne ladje, **ž. c. sv. Jakoba**. — S. M.

OTIŠKI VRH, Dravograd. — ZSV Maribor je l. 1977 izdelal elaborat kot dopolnilo urbanističnemu načrtu, s katerim smo valorizirali krajinsko podobo spomenika I. kategorije **p. c. sv. Peter na kronski gori**, opredelili njegovo vplivno območje ter določili meje zazidalnih okolišev in tipologijo okoliške zazidave. Žal je bil poseg nekoliko pozen, ker stoji na pobočju že nekaj neprimernih stavb. — J. M.

OZELJAN, Nova Gorica. — Razrahljano streho **graščine** je potres l. 1976 prizadel tako, da se je del strehe zrušil. ZSV Gorica je predlagal Kult. skupnosti, da zagotovi sredstva za popravilo ostrešja. L. 1977 so bili izdelani načrti za obnovo strehe in stropov. — E. S.

PERNICE, Radlje ob Dravi. — ZSV Maribor je l. 1977 izdelal program za obnovo zunanjsčine in prezentacijo notranjsčine **ž. c.** Izvedena je bila drenaža in odvodnjavanje. — A. V.

PIVKA, Postojna. — ZSV Gorica je pregledal zaščiteni objekt II. kategorije, **župnišče**, in ž. uradu predlagal, da bolj strogo ohranja lupino, notranjsčino pa adaptira v smislu sodobne funkcionalnosti. Objekt smo posneli. ZSV Gorica 1977 ni izdal soglasja za rušenje **župnišča**, Pot na Orlek št. 22, ker je registrirano kot **spomenik II. kategorije**, soglaša pa z rušenjem gospodarskega poslopja. Spomeniška služba meni, da je v okviru sedanje stavbe z ustrezno projektiranim prizidkom k retrofasadi mogoče funkcionalno preurediti stavbo za stanovanjske potrebe in potrebe župništva. — E. S.

PLANINA, Postojna. — Spomeniška služba je l. 1976 vnovič dala strokovno mnenje o ohranjanju **gradu Haasberk**. Svoje mnenje je dal tudi ZSV SRS:

»Grad v Planini je v današnji obliki nastal v 20 letih 18. stoletja, o tem govori uklesani letnici na portalih gradu. Podoba gradu iz 17. stoletja pred to veliko predelavo pa nam je ohranjena v Valvazorjevi Slavi Vojvodine Kranjske. Pri-

merjava Valvazorjeve upodobitve in današnjega stanja nam pokaže, da je bilo na novo postavljeno glavno grajsko poslopje, medtem ko je grajski hlev iz 17. stoletja

Današnja zasnova gradu pa sodi v sam vrh tega, kar je bilo v vrsti baročnih dvorcev ustvarjenega na Slovenskem. Če predstavlja grad Dornava na Štajerskem primer dolinske zasnove dvorca z oblikovano osjo, dolgo pol drug kilometer v ravnini, potem je grad v Planini najodličnejši zastopnik dvorca odlikovanim s parkovnim in naravnim okoljem z izrabo in napravo teras. Kompozicija planinskega gradu in prirejenega okolja, pri kateri dvojno stopnišče premaguje terensko razliko do talne plošče dvorca pred dvorcem omejeno razgledišče z vodnjakom, odlično oblikovana stebriščna veža, grajsko stopnišče in nadaljevanje osi v gozdni park, še daleč najlepši primer takega terenskega oblikovanja. Poleg tega je zasnova same stavbe dvorca, obenem z Vipavskim gradom značilen primer razvitega baročnega oblikovanja, k je arhitekturo dvorca raztegnilo v široko kuliso, razčlenjeno s tremi akcenti osrednjim čelom in stranskima riselitoma, kar pomeni vrh takega tipa baročnega dvorca pri nas. Potem takem je mogoče reči, da je grad v Planini ne samo v slovenskem merilu pomemben in nenadomestljiv spomenik, zato ga je republiški zavod uvrstil v I. kategorijo spomenikov na Slovenskem.

Današnje stanje gradu kaže sicer zelo hude poškodbe, vendar je grad mogoče rešiti pri čemer sta, kakor pravilno sami ugotavljate, najprej potrebna utrditev zidov in nadstrešje. Na zavodu smo že pred leti pripravili projekte za rekonstrukcijo grajske stavbe. Ob tem ugotavljamo, da se tedaj predvidena nova funkcija lahko menja, zakaj v vsakem primeru jo je treba prilagoditi temeljni značilnosti gradu.

O funkciji gradu in poteh za njegovo obnovo smo še zmeraj pripravljene pogovarjati s krajevnimi faktorji nenazadnje s turističnim društvom v Planini pri Raketu.

ZSV Gorica je tudi v letu 1976 sodeloval z Jamarskim klubom v Planini pri reševanju nekaterih temeljnih vprašanj obnavljanja in urejanja **Ravbarjevega stolpa** v Planini.

ZSV Gorica je l. 1977 strokovno proučil potrebo, da se v **gradu Haasberku** izvedejo očiščevalna sanacijska dela, ka-

terih prva faza naj bo koncentrirana v izluščevanje arhitekturnih članov iz plastike, zasute v ruševini gradu. — E. S.

PODČETRTEK, Šmarje pri Jelšah. — Junija 1979 so se pričela obnovitvena dela na zunajščini ž. c. sv. **Lovrenca**, kjer so bile pred 2 letoma v prezbiteriju odkrite freske G. C. Wagingerja iz l. 1712 (glej: Branka Primc, ZUZ, n. v. XIII.), ki jih je 1978 restavriral restavrador Tomaž Kvas iz Ljubljane. Zdaj je odklepani omet omogočil nekateri nove ugotovitve v zvezi s stavbno zgodovino objekta. — Najstarejša sestavina sedanje ž. c. je ladja, zidana iz lomljenca, zidava je neurejena. V vogalih so sicer vstavljeni kosi rezanega lehnjaka, vendar ne gre za oblikovane šivane robove. Nikjer ni opaznih sledov, da bi stavbo kdaj povišali. Na delu j. stene je bilo v v. 2,5 m od tal odkrito prej zazidano romansko okence, ki ga pa z notr. strani zaradi mlajše pevske empore ni bilo mogoče izluščiti. Okno je zunaj in v notr. odprtini polkrožno sklenjeno, poševno vrezano v zid, enostavno zidano, obokano in ometano. Zun. mere 110 × 55 cm, notr. mere 80 × 20 cm. Sledov poslikav ni videti. Izvedba, ki je skrajno preprosta, oblikovno posnema široka romanska okna. kot jih poznamo npr. iz Jurkloštra ali Žičke kartuzije; okence lahko zato okvirno datiramo v 12. stol. — Prezidav iz časa gotike ni mogoče ugotoviti ne na ladji ne na prezbiteriju. Na j. ladji je sicer ugotovljiva sled starejšega zazidanega okna, ki pa je že pravokotne oblike in izvira morda iz 17. stol., medtem ko so sedanja okna iz obdobja zrelega baroka. Na prezbiteriju, ki je tristrano sklenjen in okrašen s kamnitim, poševno prirezanim talnim zidcem, so okna pravokotna, a očitno sekundarna, saj so vzdana v opečnih polnilih. Sledov prejšnjih, nedvomno še gotških oken, ni bilo mogoče ugotoviti.

Sredi j. stene, v njenem sp. pasu, je bil ob odstranjevanju ometa odkrit tudi manjši fragment freske z nedoločljivo vsebino, ki pa kaže značilne poteze risarskega sloga. Gre za skupino figur (glave manjkajo), ki so se z desne in leve razvrstile ob osrednji figuri, ki je mogoče Kristus. Fragment, na katerem prevladuje rdeča barva, je slabo ohranjen. Freske so bile že pred 2 letoma odkrite tudi na z. ladijski fasadi, kjer potekajo v dveh pasovih. V zg. pasu, ki ga obrobja bordura iz kvadratov, delno iz pokoncu po-

stavljenih rombov, je na levi upodobljen Pohod sv. Treh kraljev, ki se konča z motivom Rojstva. Razbrati je mogoče konja, kamelo in psa z izproženim jezikom, ki spremlja jezece, pa tudi vrhnji del postave enega izmed kraljev s kupo v roki in Marijo. V osrednjem polju tik nad vhodnimi vrati je upodobljeno Križanje z Janezom in Marijo pod križem, medtem ko prizorov v d. delu pasu ni mogoče opredeliti; le v obrisih je mogoče razbrati skupino ljudi. V sp. pasu, ki ga obrobja bordura iz rdečih in zelenih rombov, ki se med seboj dotikajo, je levo od vrat upodobljen prizor iz legende sv. Miklavža Pomiritev viharja. Sredi polja je naslikana barka z jamborom in prečnikom, napolnjena z ljudmi. Ljudje se s sklenjenimi rokami obračajo k svetniku, ki je upodobljen na desni z ozadju, da bi jih rešil iz stiske. Prizor d. od vrat še ni do kraja izluščen, tako da ga vsebinsko še ni mogoče opredeliti. Freske, ki so izjemno slabo ohranjene, delno fragmentirane in močno obledele, lahko datiramo v prvo polovico 14. stol. Prevladujeta rdeča in rjava barva, nastopata pa še rumena in zelena. — I. S.

PODBELA, Tolmin. — V potresih 1976 poškodovana p. c. sv. **Helene** je v prezbiteriju delno ohranila srednjeveške freske, ki so jih restavratorji ZSV SRS po tem, ko je bil objekt očiščen razvalin in zasilno zavarovan, sneli ter prepeljali v restavratorsko delavnico ZSV SRS zaradi nadaljnje zaščite in obdelave. — E. S.

PODBRDO, Tolmin. — Carinski organi v Robiču so l. 1977 odkrili neprijavljen poskus prevoza **baročnega kipa** Marije z detetom, ki ga je neki italijanski državljani odkupil pri zasebniku v Podbrdu in ga poskušal pretihotapiti v Italijo. Plastika je trenutno v ZSV Gorica, dokler ne bo končan kazenski postopek. — E. S.

PODLEHNIK, Ptuj. — Izdelali smo navodila za sanacijo p. c. **Marije Pomočnice**. — J. M.

PODNANOS, Ajdovščina. — Zaradi statične konsolidacije in prezentacije **starih mostov na Močilniku** je bilo l. 1976 pregledano stanje ter ugotovljeno, da je treba za to popravilo napraviti načrte. — E. S.

PODRAGA, Ajdovščina. — ZSV Gorica je l. 1977 izdal soglasje in navodila v

zvezi z obnovo ometa zunanjsčine cerkve in zvonika ter v zvezi z ureditvijo strelovoda in stenske drenaže ob j. strani ž. c. sv. **Mohorja in Fortunata**. — E. S.

POLJANE PRI PODGRADU, Sežana. — ZSV Gorica ni soglašal s predlogom ž. urada, da (1977) prekrije gotsko p. c. sv. **Antona Padov.** z eternitnimi ploščami. — E. S.

PODLJUBINJ, Tolmin. — Izdali smo soglasje k popravilu **znamenja** s pogojem, da ga obnove v sedanji obliki. — E. S.

PONIKVE, Tolmin. — ZSV je izdal soglasje k zamenjavi srešne kritine ž. c. **Darovanja Marije** s pogojem, da ostaneta naklon in kritina strehe enaka. — E. S.

PRAPETNO, Tolmin. — ZSV Gorica je izdal soglasje k popravilu **znamenja** s pogojem, da ga obnove v sedanji obliki. — E. S.

PREM, Ilirska Bistrica. — Predstavnik ZSV Gorica se je 1976 udeležil ustne obravnave o lokaciji za gradnjo gospodarskega poslopja, ki naj bi bilo na **platoju Pred gradom**, kar je neprimerno in gradnja nemogoča. L. 1977 je ZSV izdal soglasje, da ga postavijo na parc. št. 1449/2 k. o. Prem s pogojem, da dvorišče gospodarskega objekta obzidajo s pribl. 2 m vi. zidom, in sicer ob poti, ki vodi v grad ter ob obzidju. Zid je lahko kamnit ali pa ometan. Gospodarski objekt je lahko odprt na dvorišče, na treh straneh pa mora biti pretežno zaprt. Objekt mora biti zidan vsaj na treh straneh, ometan z dvo-kapno streho in korčno kritino. V tem kompleksu ni možno postavljanje kakršnihkoli provizorijev s salonitno ali kakršnokoli drugo kritino.

V ž. c. sv. **Helene** je ZSV l. 1977 ponovno ugotavljal venomerno propadanje slikarije **Toneta Kralja** iz leta 1921. Za nujna restavratorska dela pa tudi v 1977. letu ni nihče zagotovil sredstev.

Osrednji del **gradu** je bil 1977 očiščen, zlasti je bil odstranjen odpadni gradbeni material, ki je ostal v nekaterih prostorih po zabetoniranju etažnih stropov. Glavna konservatorska dela so bila osredotočena na vhodni stolp, na vhodna obzidna vrata in na del obzidja ob vhodnih vratih. Zidovi notranjščine stolpa so bili očiščeni preperle malte, vegetacije, ki se je razvila, ker je bil stolp že leta brez strehe, brez vrat in oken. Odstranili

so tudi leseni in kamniti dotrajani arhitektonski deli nad prekladami oken in vrat v vi. etažnih delitev ter izčiščena ruševina, ki je zatrpala kletni prostor gradu. Vse zidovje je statično utrjeno, enako preklade, nove okenske in vratne odprtine so zaprte. V notranjščini je v vsaki etaži postavljen primeren lesen strop, vse stene pa so ometane z grobim in zalikanim ometom. Izčiščeno in utrjeno je obzidje okoli glavnih vrat, na notr. strani tega predela je obvnoljen mostovž in parapetni zid, ki poteka ob obzidju čez mostovž do portala v vrhnji etaži stolpa. Očiščena je okolica tega predela. Dela se nadaljujejo. — E. S.

PRVAČINA, Nova Gorica. — ZSV Gorica je predlagal ureditev notranjščine ž. c. sv. **Andreja**. — E. S.

PTUJ. — V okviru izdelave izhodišč za prenavo jedra smo posneli **25 meščanskih hiš**. Delo je opravila l. 1976 tehnična služba ZSV Maribor s sodelovanjem študentov FAGG Ljubljana in VTŠ Maribor. — Pripravili smo tudi izhodišča za izdelavo načrta ureditve **dravskega nabrežja** po gradnji HC SD 2. — L. 1977 je ZSV Maribor izdelal akcijski program za prenavo **zgodovinskega jedra**, arhitektonske posnetke 20 spomeniških stavb in etažni posnetek kareja 9 a ter opravil osnovne analize.

Izdelali smo varstvena izhodišča za povečanje pevskega kora ž. c. sv. **Ožbalta**.

L. 1976 je ZSV Maribor določil barve za fasado **Bezjakova 3** ter očistil in utrdil kamnite dele fasade. — Dali smo mnenje o izrabi pritličja za cvetličarno v **Bezjakovi 8**. — Dali smo negativno mnenje o rušenju stavbe na **Hrvatskem trgu 1**, ki je bistven sestavni del spomeniške celote Ptuj. — Izdelali smo varstvena izhodišča za prenavo in dozidavo poslovne stavbe **Konusa, Miklošičeva 1** in delo nadzorovali. — Izdali smo soglasje s pogoji za ureditev gostinskega lokala **Murkova 1**. — Tovarna Peko je razširila trgovino **Murkova 2** v ves pritlični del stavbe. Za prenovitvena dela je Zavod izdelal l. 1976 izhodišča, sodeloval pri izdelavi načrta in nadzoroval dela. — J. M.

Pri prenovi **fasade cerkve dominikanskega samostana**, ki jo je izvajal Pokrajinski muzej Ptuj, so bile l. 1976 dopolnjene štukature, fasada pa je bila prebarvana s silikonsko barvo Chromosil PB. ZSV Maribor je dal navodila in dela vodil.

Izdelali smo izhodišča za prenovo stavbe **Prešernova ul. 4** in za izdelavo lokacije parkirišča v **Raičevi ulici**. — Določili smo barve fasade **Slovenski trg 2** in predpisali obliko novih oken. — Zahtevali smo, da popravijo projekt za prizidek k občinski stavbi na vogalu **Srbski trg—Raičeva ul.**, ki ni bil usklajen z okoljem. — L. 1976 smo izdelali varstvena izhodišča za prenovo stavbe **Titov trg 12** za potrebe KK Ptuj. — Restavratorska delavnica je sodelovala pri prenovi fasade na **Trgu mladinskih brigad 1**. Poleg tega je restavriral kamniti **Marijin kip**. Za fasado je bila uporabljena silikonska barva Chromosil PB — Izdelali smo varstvene pogoje za določitev lokacije poslovne stavbe, ki naj bi stala v **Trstenjakovi ul.** Opravili smo tudi zaščitna izkopavanja in našli temelje zidov, ki smo jih dokumentirali. — Izdelali smo elaborat z varstvenimi izhodišči za lokacijo hotela v **Vodnikovi ul.** — Izdelali smo navodila za prenovo zunanjsčine poslovne stavbe **Panorama** na **Vrazovem trgu**. — J. M.

PUŠČAVA, Maribor. — Cestno podjetje Maribor je l. 1976 asfaltiralo cesto **Ruta—Lovrenc** na Pohorju in odcep za **Falo** pri **puščavski ž. c. sv. Marije**. Cesto so za tampon nasuli in s tem zasipali sz. vogal cerkve in stopnico pri vhodu. Ker na stavbi niso izvedli vertikalne izolacije, je ZSV Maribor to pismeno zahteval, a do popravila ni prišlo.

L. 1977 je ZSV Maribor izdal navodila za obnovo **ž. c. sv. Marije**. Cerkevna zunanjsčina 17. stoletja je pobeljena s chromosilno barvo. — A. V.

RADLJE OB DRAVI. — Zaradi rekonstrukcije ceste na **Radelj** je ZSV Maribor l. 1976 določil novo lokacijo za zidano **baročno znamenje**, ki je stalo na križišču. Navodila za prenos je dal zavodov sodelavec v. gr. t. Jože Požauko.

V l. 1976 smo prekrili s skodlami še prezbiterij **p. c. sv. Primoža in Felicijana**. odstranili smo tudi zemljo, ki se je desetletja nabirala ob zidovju stavbe, tako da je voda pospešeno vdirala v temelje p. c. — Pri sondiranju so se pokazale pod novimi opleski baročne al secco slikane figure apostolov v naravni velikosti, ki pokrivajo vso površino prezbiterija od vi. 180 cm. Pričel sem odkrivati beleže, tako da sem z lepilom namazano površino dokaj uspešno in hitro snemal. V končni fazi sem steno in slikarijo utrdil in osvežil. Manjkajoče dele retuširal in doslikal

spodnji rob. — **Stenska slikarija** se je pokazala tudi s. steni. Ker so se plasti beležev močno sprijele, je nemogoče odbiti tudi to. Delo je preloženo do nadaljnjega. Vse ostale dele smo ponovno prebelili z apnenim beležem.

V stropu smo zamenjali in odbili preperle dele, ves les konservirali ter ponovno pobarvali nove dele. Kasetiran strop, polnilo modra, obrobe sepia. Enako smo obdelali tudi leseni kor. Vsa dela je financiral ž. urad. — M. T.

RENČE, Nova Gorica. — ZSV Gorica je izdelal izvedbene načrte po idejnem osnutku akad. kiparja **Negovana Nemca** za **spomenik Primorskim gradincem**. — E. S.

ROŽNA DOLINA, Nova Gorica. — ZSV Gorica je dal oceno spomeniške vrednosti **poslovilne vežice** na Židovskem pokopališču z mnenjem, da se iz urbanističnih razlogov ta objekt lahko odstrani ob soglasju Židovske skupnosti v Trstu. — E. S.

RUŠE, Maribor. — L. 1976 smo nadaljevali dela v **ž. c. MB**. Hoteli smo dognati smer in globino razpok na prezbiteriju in dali odbiti vse omete. Pri tem so se pokazali gotski fragmenti, ki so jih v baroku uporabili kot gradbeni material, ter dodatne statične pomanjkljivosti. Zato smo s pomočjo vi. gr. tehnika **Jožeta Požauka** izvedli nadaljnje utrjevanje arhitekture tako, da smo ves prezbiterij povežali v vi. 8 m z železnimi vezmi. 17. avgusta smo nadaljevali gradbeno delo: utrjevali smo temelje slavoloka, tako povežali s. in j. stran in preprečili nadaljnjo pogrezanje s. dela. S temi deli smo finančna sredstva izčrpali.

Na stropu prezbiterija smo pričeli čistiti in strugati barvne plasti na ravnih površinah ter strugati štukaturne elemente (3 plasti apnenega beleža). Kjer je zamakalo skozi streho, je na površini nastala trda plast sige. Z odtapanjem se je delno omehčala in je bilo mogoče tudi to očistiti. Pod prvim in drugim medaljonom so se izluščili starejši napisi, ki smo jih razvozlati in dokumentirali. Ohranili smo prvo plast s prvotnim tekstom.

Ob nadaljevanju del smo l. 1977 pripravili informativno razstavo o konservatorsko restavratorskih delih na arhitekturi in opremi s krajšim zgodovinskim opisom. — V juniju so se pričela intenzivna dela v notranjosti. Injicirali smo

razpoke v stropu in stenah prezbiterija. Zakitali smo vse razpoke, nadomestili vse manjkajoče, odpadle omete v freskah in domodelirali vso odpadlo štukaturno rastlinsko ornamentiko. Ostrugali smo s stroga in sten vse opleske do prvotne roza osnove. Retuširali oziroma doslikali smo vse freske na stropu prezbiterija. Pri struganju opleskov so se pokazali originalni podnaslovi (štirikrat preslikano) I na s. steni je še ohranjen fragment gotske freske z napisom. Zabeležene so tudi vse baročne prezidave. — Pri odbijanju ometov smo odkrili prvotni gotški kropilnik ter detajl gotskega profila med prezbiterijem in zakristijo. Na j. steni za oltarjem smo izluščili lepo oblikovano gotsko nišo. — V zadnji fazi smo premestili korne tabelne slike apostolov izpod kora v prezbiterij na severno in južno steno. Ves potek dela je fotografsko dokumentiran. — M. T.

Prillična, delno podkletena poznobaročna stavba **Pogačnikova ul. 9**, sredi industrijskih objektov tovarne Jeklo Ruše je onemogočala izvedbo proizvodnega traku. Zato je ZSV Maribor l. 1976 dal soglasje k rušitvi. — A. V.

SELO, Murska Sobota. — Izdelali smo projektno študijo za obnovo zunanjščine rotunde s posebnim poudarkom na rekonstrukciji apside, ki je bila podrtja v 19. stoletju in nadomeščena z zvonikom. — J. M.

SEŽANA. — ZSV Gorica je tesno povezan z upravo **carinarnice** in je s tem v zvezi večkrat sodeloval pri pregledu kulturnozgodovinskih predmetov, ki so jih hoteli naši ali tuji državljani skrivoma in brez dovoljenja pretihotapiti v Italijo. V letu 1977 so zlasti omembe vredni poskusi tihotapljenja ikon in starih ur in kot že v preteklih letih najrazličnejši etnografski predmeti. Za predmete, za katere smo domnevali, da so iz sosednjih republik, je ZSV navezal stike s posameznimi republiškim zavodi SFRJ. — E. S.

SKOPO, Sežana. — Ugotovljeno je bilo, da skozi škrlasto streho **ž. c. sv. Mihaela** na mnogih mestih teče. ZSV Gorica l. 1977 zaradi pomanjkanja sredstev ni mogel ukrepati. — E. S.

SLAP, Ajdovščina. — ZSV Gorica je l. 1976 dovolil, da v **ž. c. sv. Mateja** skraj-

šajo podeste 2 str. oltarjev tako, da ostane le še po dve stopnici. — E. S.

SLOPE, Sežana. — Popravljen je bila streha, izdelan nov omet in prepleksana notranjost **p. c. sv. Križa**. — E. S.

SLOVENJ GRADEC. — Zaradi dotrajnosti je bilo l. 1976 treba obnoviti streho **ž. c. sv. Elizabete**. Ker novega skrila ni bilo mogoče dobiti, smo se odločili za kritno in temno sivih salonitnih plošč 40 × 40.

Na zahtevo Ljubljanske banke smo l. 1976 izdelali izhodišča za delno ohranitev stavbe **Glavni trg 32** oz. dozidavo novih poslovnih prostorov. Zaradi malomarnosti izvajalcev in slabega gradbenega stanja spomeniških delov stavbe ni bilo mogoče obnoviti. Zato so fasado rekonstruirali natanko po originalu, tako da spomeniški ambient Glavnega trga ni bil spremenjen. — J. M.

SLOVENSKA BISTRICA. — ZSV Maribor je l. 1976 sondiral stene in stropove prostorov v j. in z. **grajskem** krilu. Poslikav ni razen dekorativne poslikave na steni prostora v l. nadstr. z. krila. Pri predvidenem beljenju bodo obnovljeni prvotni barvni toni. Prostori bodo služili za zbirko etnografskih predmetov. — A. V.

Pri obnovi (l. 1976) baročne fasade **Trg svobode 6**, ki jo je nadziral ZSV Maribor, smo s sondiranjem ugotovili prvotno gotško fasado, z obstoječe, s trakasto štukaturno ornamentiko okrašene baročne fasade pa so odstranili okrasje nad okni v I. nadstropju. Po sledih v ometu, ki smo jih dokumentirali, bo možno, ko bodo sredstva na voljo, štukaturo rekonstruirati.

ZSV Maribor je l. 1976 vodil obnovitvena dela na zunanjščini starega **mestnega rotovža**. Bele, gladke fasade so bile izvedene na podlagi sond, baročne line na zvoniku so rekonstruirane.

ZSV Maribor je l. 1976 zavrnil zahtevek Ferromota za širitev delavnice na območju nekdanjega **mestnega obzidnega jarka** ob minoritskem samostanu.

ZSV Maribor je l. 1977 izdelal navodila za obnovo fasad zvonika **p. c. Marije 7. žalosti**. Ž. urad oz. izvajalec navodil ni upošteval.

ZSV Maribor je l. 1977 k lokacijski dokumentaciji za rekonstrukcijo ceste skozi mesto izdal spomeniškovarstvena izhodišča, ki so bila delno upoštevana, izdelal pa je tudi idejni projekt za prestavitev

spomenika NOB in ureditev trga. S sondiranjem vseh hiš je izdelal barvno študijo polihromacije **Trga svobode**.

ZSV Maribor je l. 1977 Kmetijskemu kombinatu izdal navodila za obnovo zunanjsčine baročne hiše **Mariborska 1**. Rožnata barva je v kombinaciji z ubito belo določena na podlagi sond. Investitor je svojevredno zamenjal originalna okna z novimi, neprimerne oblike. — A. V.

SPODNJA IDRİJA, Idrija. — ZSV Gorica je sporočil ž. u., da bi bilo umestno zamenjati sedanjo kritino s cementnimi strešniki s kritino z rdečkasto strešno opeko na ž. c. **Devica Marije Vnebovzeta**. V zvezi s tem je služba dala investitorju še druge pogoje za izvedbo prekritja. Hkrati je dala tudi soglasje za izvedbo stolpičev zvonika te cerkve, ker so bili le-ti recentni dodatek zvonikove konice. — E. S.

STESKE, Nova Gorica. — **Gradič Steške** z gospodarskimi pritliklinami, ki imajo ambientalno in stilno vrednost, je bil v potresu 1976 poškodovan, zato smo predlagali sanacijske ukrepe, l. 1977 pa izdali tudi soglasje k rušenju hleva, s tem da kamnite detajle oken in vrat deponirajo. — E. S.

STOPERCE, Ptuj. — Po prijavi vaščanov smo l. 1977 preverili posege, ki jih je v ž. c. sv. **Antona Pušč** opravil ž. upravitelj. Ugotovili smo, da je odstranil stranski oltar in prižnico in da s tem ni naredil na spomeniškem objektu bistvene škode. Ugotovili pa smo tudi, da je neznanec nestrokovno prepleskal kipa, dela J. Strauba, na glavnem oltarju. — J. M.

STUDENICE, Slov. Bistrica. — L. 1977 smo v p. c. sv. **Lucije** začeli odpravljati poškodbe: preprel in od črvojednosti uničen les (20% manjkajočih delov), barvne plasti uničene, delno prebarvano. — Utrdili in zastrupili smo les, nadomestili manjkajoče dele, utrdili barvne plasti. Delo se še nadaljuje. — M. T.

STUDENO, Postojna. — Na mestu v letu 1976 močno poškodovanega arheološkega spomenika na **Taboru** v Studenem je zasebnik Majc Jožef začel graditi stanov. hišo kljub preklicanemu gradb. dovoljenju za to lokacijo in gradnjo nadaljeval kljub odločitvi Medobčinskega inšpektorata skupščin občin Cerknica, Ilir-

ska Bistrica in Postojna, v Postojni št. 351/A-21/78-6 z dne 24. 11. 1977 o ustavitvi gradnje.

Ob ogledu na kraju samem 4. 11. 1977 je bilo ugotovljeno, da stoji objekt, zgrajen že do tretje gradbene faze in da ob njem verjetno ne bo več mogoče razmišljati o vsaj zasilni presentaciji ostankov starejše arhitekture kastrala in tabora. Zato predlagamo, da arheološk komisija sklepa o nadaljnji usodi tega terenskega spomenika (predvsem glede tega, ali ga je še vredno konservirati in prezentirati na mestu samem, kljub temu, da bo dostop do tega arheološkega rezervata otežen, če že ne nemogoč. Razpravljati je treba tudi o načinu zbiranja sredstev za zaščitna izkopavanja preostalih dveh stranic kastela, da bi rešili vsaj dokumen tacijsko spomenika.

Pristojni družbenopolitični faktorji tega problema, ki je nastal po njihovi krivdi, očitno niso sposobni rešiti. — E. S.

SUHI VRH PRI RADLJAH, Radlje ob Dravi. — Ker si je sosednji kmet speljal cesto mimo p. c. sv. **Janeza** in pri tem odstranil zemljo ob temelju zvonika, so nastale na j. in z. steni zvonika močne razpoke. Navodila za sanacijo je dal l. 1976 zavodov sodelavec vl. gr. t. Jože Požauko. Cesto so nasuli in s tem znova zavarovali temelje stavbe. — A. V.

SUZID, Tolmin. — V notranjščini p. c. sv. **Treh kraljev** so bile na s. steni prezbiterja odkrite freske. Po poskusnih sondah se je izkazalo, da gre za nadaljevanje slikarije slikarske kompozicije iz vrhnjega dela pole, ki je bila nekoč večkrat prebeljena. Podobno slikarijo je bilo opaziti tudi v prvi d. poli prezbiterja. Deli te slikarije močno odstopajo zaradi talne vlage. Odpadli deli fresk iz p. c. sv. **Treh kraljev** so bili prepeljani v restavratorsko delavnico ZSV SRS zaradi poskusa nadaljnje obdelave. — E. S.

SVETO, Sežana. — ZSV Gorica je skupaj s KS Sveta in KSO Sežana l. 1976/77 začel pripravljati akcijo za zbiranje sredstev za obnovo strehe p. c. sv. **Egidija**. Ker niso bila zbrana vsa sredstva, je bila izvedba akcije, katere program je bil izdelan že 1976, predložena na pomlad leta 1978. — E. S.

SVIBNO, Laško. — Jeseni 1978 so pričeli obnavljati prezbiterij ž. c. sv. **Križa**. Na zunanjščini so odstranili stari omet,

pri tem sta se na j. strani pokazali zgodnjegotski okenci, eno skoraj v celoti ohranjeno, drugo le fragmentirano. Z obeh strani sta poševo vrezani v steno, zidani, notranji okvir — ta se na vrhu konča s trilstom — pa je iz peščenjaka. V notr. ostenjih so ohranjeni ostanki renesančne vitične poslikave. Na v. strani prezbiterija smo pod novejšim okroglim oknom odstranili v malto vrezan napis v gotici: HOC OPUS FIERI FECIT PAULUS VON SEPRIMBERCH SUB ANNO DOMINI 1324. Napis omenja že Valvasor, vendar je bil tedaj v cerkvi in je bil bržčas kamniten. Original so verjetno uničili ob prezidavah cerkve v 17. stol., ko so zazidali tudi dvodelno gotsko okno, odkrito ob zdajšnjih delih, in čezenj vrezali omenjeni sekundarni napis. Ob obnovi zunanjsčine prezbiterija smo vsa 3 okna obnovili in delno rekonstruirali, na v. strani zazidali okroglo lino, na j. pa veliko okno iz 19. stol. Na zakristiji, ki je na s. strani povezana s prezbiterijem, smo zazidali novejši vhod in okno v v. steni, zunanjsčini obeh delov stavbe pa na novo ometali. Novi omet je apnen, zaglajen, »gotški«.

Sonde na zunanjsčini ladje so na s. steni cerkve tik ob zakristiji pokazale šilastoločno okno, ki smo ga že obnovili, na z. fasadi so se pokazali sledovi 3 zazidanih gotških oken, na j. fasadi ladje pa 2 starejši okni v njenem delu (pri enem je viden šilastoločen vrh), v z. delu pa diagonalno drugo nad drugim 2 sekundarni, a še srednjeveški lini z obojestransko zožujočimi se ostenji ter ravnima lesenima prekladama. Na z. steni se je razločno pokazala tudi cezura med prvotno ladjo in prislonjeno mlajšo s. ladjo. Stara ladja ima tu poudarjen vogal iz rezanih kosov lehnjaka, ki pa je delno poškodovan. Med staro ladjo in prezbiterijem ni bilo mogoče ugotoviti cezure, kar potrjuje že znana ocena, da sta sedanja velika ladja in prezbiterij iz enega liva.

Pomembno je odkritje, da je na zunanjsčini in v notranjsčini stare ladje še v veliki meri ohranjen prvotni romanski omet. Klesanci so zastičeni na romanski način. Omet izravnava neravnine med njimi, v fughah pa so s črtalom vrezane črte, ki napravijo vtis rustične mreže. Črte so valovite in sledijo legam in stikom, posamični klesanci pa s svojimi zunanji površinami učinkujejo v mreži kot plavajoči otoki. Ta romanski »omet« je tako zunaj kot znotraj ponekod še presenetljivo dobro ohranjen. Pri obeh ohranjenih pravokotnih linah v j. steni seže gotški omet na robovih prek romanskega, o njunem srednjeveškem izviru pa poleg značilnih oblik priča tudi to, da je na naslednji, že tretji plasti ometa gotška freska sv. Krištofa. Cezura med romanskim in gotskim ometom vrh stene na notranji strani ladje nakazuje prvotno vi. cerkve.

Vzporedno z raziskovalnimi in obnovitvenimi deli na zunanjsčini ž. c. je restavrador Viktor Povše odkrival freske v ladji in prezbiteriju. Na ladijski strani slavočne stene je pod ometi odkril podslikavo, sinopijo prizora Križanja, medtem ko je freskirani omet že uničen. Prizor, tokrat freska, je v vrhnjem delu delno ohranjen nad obokom na podstrešju. Okvirna datacija: 14. stoletje.

Prezbiterij je prekrit z dvema plastema fresk. Plast iz 14. stol., slikana al secco, je delno ohranjena na s., j. in slavočni steni. Na s. steni je skoraj nerazvidna in prikrita s freskami iz 2. pol. 15. stol. furlanske smeri, ki kažejo cerkvene očete v kombinaciji z evangelisti. Na j. steni je bil motiv Vnebohoda, ki sodi k starejši plasti. Vidne so noge Odršenika, ki se vzdiguje med oblake, ob njem so apostoli. Spodnji del slikarije je uničen zaradi sledov zdaj zazidanega okna iz 19. stoletja. Na slavočni steni prizor še ni do kraja razviden. Po odkritih fragmentih sklepamo na motiv stvarjenja Adama in Eve. K tej prvi fazi poslikave sodi tudi poslikava reber. Ta so sicer v dobršni meri pred leti do živega obklopali, vendar se je poslikava ohranila pod beleži na obstenskih lokih; gre za dekorativni vzorec iz raznobarnih, sekajočih se src. V. stena za oltarjem je prekrita s freskami furlanske smeri iz 2. pol. 15. stol. Na osrednjem polju nad na novo odkritim dvodelnim gotskim oknom je prizor Križanja, ki je na tem mestu utemeljen s patrocinijem cerkve. V ostenju okna je na l. Kristus ob stebru, na d. je prizor nošenja križa, vrh okna pa je dekorativno poslikan. L. stran stene, kjer je zgodnjegotski stenski tabernakelj, še ni odkrita, d. od okna pa je prizor Marije zavetnice s plaščem. Ko bodo poslikane površine v celoti odkrite, bo mogoče slikarijo ikonografsko in stilistično nadrobneje opredeliti. Dela na objektu se nadaljujejo. — I. S.

ŠEMPAS, Nova Gorica. — ZSV Gorica l. 1976 ni izdal soglasja za adaptacijo j. polovice graščine (Šempas št. 91), ki je spomenik I. kategorije, ker je investitor

hotel obnoviti streho, povečati okna, narediti balkon in obnoviti fasado. Fasade z vsemi detajli morajo ostati nespremenjene.

Ker je lastnik dela graščine kljub prepovedi ZSV stavbo nepravilno adaptiral, predvsem na dvoriščni strani, smo obvestili tudi Medobčinski inšpektorat v Novi Gorici, da dela ne potekajo skladno z gradb. dovoljenjem. — E. S.

ŠENTJANŽ PRI DRAVOGRADU, Dragograd. — L. 1977 je ZSV Maribor na željo ž. urada sondiral sondiranje notranjščine ž. c. Pri tem smo našli roman-ske arhitekturne člene, med njimi prvotni slavolok med ladjo in prezbiterijem, ki je bil pod zvonikom. Izdelali smo navodila za ureditev notranjščine, katerih pa se ž. upravitelj ni držal in uredil cerkev po svoje. Pri tem je protipravno odstranil tudi dva baročna stranska oltarja. Ta poseg smo ocenili kot namerno poškodovanje kulturnega spomenika in zadevo prijavili javnemu tožilcu. — J. M.

ŠEPULJE, Sežana. — ZSV Gorica je l. 1974 odkrival freske v notranjščini p. c. sv. Antona, še poprej pa obnovil škrlasto streho, žal pa pri tem ugotovil, da ž. upraviteljstvo vse do srede leta 1977 ni poskrbelo za očiščenje in normalno vzdrževanje tega objekta; zato je od upravitelja terjal, da to stori najkasneje do 1. 9. 1977. — E. S.

ŠKOCJAN, Sežana. — ZSV Gorica je sodeloval pri iniciativi KS Divača l. 1977, da v Škocjanu postavi muzejsko zbirko. Mnenje ZSV je bilo, da se zbirka namesti v objektu poleg cerkve, Goriški muzej pa je v zvezi s tem prav tako podal svoje strokovno stališče. — E. S.

SLOVRENC, Nova Gorica. — ZSV Gorica je 1976 skupaj z republiško restavratsko delavnico izdelala načrt za utrditev stropa in stropne slikarije v ladji ž. c. sv. Lovrenca.

ZSV Gorica je zaradi enovitosti renesančno-baročne graščinske pristave v Slovrencu št. 13 in 14 odsvetoval delitev poslopja med več lastnikov, ker bi to ob preurejanjih lahko kvarno vplivalo na spomenik.

L. 1977 so bili izdelani načrti za popotresno sanacijo p. c. sv. Lovrenca. — E. S.

ŠMARTNO, Nova Gorica. — Po potresu l. 1976 je ZSV Gorica izdeloval tehnično

dokumentacijo za objekte, ki so bili tako poškodovani, da jih je bilo treba porušiti, kot tudi za tiste, ki naj bi jih sanirali, izdelal za 6 objektov načrte za revitalizacijo in popotresno sanacijo kot tudi druge študije. — E. S.

ŠMARTNO PRI SLOVENJEM GRADCU, Slovenj Gradec. — ZSV Maribor je izdelal l. 1976 navodila za obnovo župnišča (barve, okna). — J. M.

ŠTANJEL, Sežana. — Akcija na Štanjelu pri obnavljanju graščine v letu 1976 ni stekla, ker se je izvajalec Splošno obrtno podjetje Sežana združeval s Kraškimi zidarjem, ki je nalogo nadaljevanja izvajanja del prevzel šele v februarju 1977.

Dela so se l. 1977 nadaljevala po programu, ki je bil odobren in soglasno sprejet na sestankih Sklada za obnovo kulturno zgodovinskih spomenikov v Štanjelu.

Po tem programu so se nadaljevali konservatorski gradbeni posegi na delu palačija iz 17. stol. Že pred leti je bil ta trakt statično konsolidiran, prav tako je bila narejena značilna streha z rezljanimi špirovci, obnovljena pa je bila tudi arhitektura dvoriščnega »ganka« na obočni konstrukciji s kamnitimi konzolnimi nosilci. V letošnjem letu so bili narejeni železo betonski stropovi nad kletnimi prostori in enaki nad pritličjem, tako je bila izvršena idealna železo betonska povezava vseh obočnih in nosilnih zidov. S tem je ta del objekta pridobil na potresni varnosti. Ker so bili po programu tako pridobljeni trije prostori v pritličju namenjeni za postavitve stalne razstave, je bilo nujno treba rekonstruirati tudi banjasti obok s »kopami« v prostoru »belvedera«. Rekonstrukcija obokov je bila izvedena po ohranjeni dokumentaciji, poleg tega pa je bila vsa obočna lupina še posebej povezana z nosilnimi zidovi. To smo dosegli z napravno prečnih sider, ki smo jih vgradili v betonska ležišča v obstoječih fasadnih stenah. Nadaljevali smo delo za vzpostavitev teh grajskih soban v pritličju v razstavne namene. Zato sta bila detajlno naštudirana dva portala ter napravljeni obrtniški detajli za izvedbo oken in vrat v teh prostorih. Poleg tega so bili v prostorih narejeni historični ometi in v konstrukciji simbolično nakazani stari leseni stropovi. Ob statičnih posegih smo izpraznili vse grajske kleti, ki so bile zasute do današnje pritlične etaže.

Tako je bilo možno pregledati tudi vse kletne zidove, ter jih ojačiti in injektirati s cementnim vezivom povsod tam, kjer je bilo vezivo korodirano ali je preperelo in izgubilo na trdnosti. Obenem je bilo treba podkrepiti podpore kamnitih stebrov »belvedera«, ki so po odstranitvi nasutja delno viseli v zraku.

Asanacijska dela so bila opravljena tudi na **Romanski hiši**, kjer smo zalili stike kamnitih žlebov, ki so bili razmajani zaradi potresov, prav tako tudi nekateri deli strešne kritine. Nadaljevali smo dela na sanaciji kamnitih zidov in pojačanju vodoobstoynosti na istih pri Kobdiljskem stolpu.

ZSV Gorica je l. 1976 napravil obsežno **detajlno obdelavo vseh stavb** v Štanjelu. Ti opisi obsegajo umetnostno zgodovino, oceno, lastništvo, stanje in sugestije za bodočo funkcijo. Delo je bilo opravljeno z veliko natančnostjo in je odločilnega pomena za nadaljnjo, predvsem funkcionalno preobrazbo štanjelskega stavbnega fonda. Vpijoč problem, ki spremlja vse spomeniške akcije, je dejstvo, da spomeniški objekti potem, ko dobijo streho, leta in leta čakajo na funkcijo, na t. i. investitorja.

Misel, da bi za rekonstruirani **grajski palacij** iz 17. stol. takoj našli primerno funkcijo, je narekovala odločitev, da se 3 obnovljeni prostori izkoristijo za razstavo konservatorskih posegov in metodologije, ki je bila uporabljena pri spomeniških akcijah v Štanjelu. Izdelan je bil:

1. scenarij,
2. dopolnitve materiala in priprava tekstov,
3. zbiranje materiala,
4. razdelitev materiala po panojih,
5. detajlne kompozicije 35 panojev,
6. realizacija kompozicije,
7. postavitve razstave in
8. usklajevanje del z vsemi sodelujočimi.

Razstava je bila slovesno odprta zadnje dni v oktobru in je pomenila velik kulturni dogodek za Kras in Primorsko, obenem pa je Štanjel dobil novo ogleda vredno razstavno zbirko, ki bo gotovo pripomogla tudi k vzgoji in kulturni zavesti širokih ljudskih plasti.

Obenem z vidnimi operativnimi deli na Štanjelu so potekala tudi raziskovalna dela. Prav ta so zopet zapolnila nekatere vrzeli, tako pri analizi grajske arhitekture kot celotnega štanjelskega naselja. Pri izkopu grajskih kleti smo poleg tako

imenovane »kletne etaže« naleteli na kamnite konzolne nosilce v tleh, kar pomeni, da sta v objektu palacija dve kleti, ena starejša in druga mlajša, najdeni so ostanki substrukcij, ki jih pa brez detajlnih arheoloških raziskav ni mogoče razvozlati; v nasutju so našli dele pečnic z grbi. V kletni etaži so zidani portali v zidu, ki meji na grajsko dvorišče, in potrjuje trditve, da je prvotno grajsko dvorišče potekalo po skalnatem terasistem terenu štanjelskega pobočja; izravnavno grajsko dvorišče je nastalo šele v 17. stol., takrat so bile zasute grajske kleti. Ob čiščenju dvorišča so našli domnevno rimsko glavo, kar zopet govori, da tudi Rimljani kraja niso obšli. Ostanek prazgodovinske keramike je bil najden v gotski hiši, pri izkopu kanalizacije pa odkrita rimska kanalizacija.

Raziskave **obzidja** na s. strani govore o več obzidanih nivojih, ponekod so vidni ostanki rondel. Zanimive rezultate so dale tudi raziskave zelenih površin in vrtnih arhitekture iz novejšega časa, ki so postavljene na nekdanje obrambne platoje. V zvezi s tem je še posebno pomembna pristnost arh. Fabianija, ki nam nazorno izpoveduje dilemo pri obravnavanju anonimne arhitekture. Prijem, ki je za današnje konservatorstvo nesprejemljiv, namreč monumentaliziranje anonimnega tkiva, z uvedbo romantičnih predimenzioniranih elementov, ki pa jih v isti sapi tudi degradira z vstavljanjem velikih steklenih površin. Taka dilema je značilna za vse 19. stoletje in jih lahko uvrščamo v zgodovino prizadevanj za revitalizacijo Štanjela v historični smeri. (Poročilo za Štanjel sestavila arh. Nataša Sumi).

TABOR NAD KNEŽAKOM, Postojna. — Z občasnim nadzorom stanja **p. c. sv. Martina na Šilentaboru** smo ugotovili, da se notranjščina počasi izrušuje vendar se konservatorska dela niso nadaljevala, ker zanje niso bila odobrena potrebna sredstva.

TEMNICA, Nova Gorica. — Arheolog ZSV Gorica si je ogledal kapelico sv. Ambroža nad Temnico po koncu izkopavanja v notranjosti. Izkopavanja je vodil dr. M. Zadnikar iz ZSV SRS brez formalnega dovoljenja komisije za izdajo dovoljenj za arheološka izkopavanja. Ugotovili smo:

Ruševinski šut iz notranjosti ladje in prezbiterija v cerkvi so v celoti zmetali tik ob zunanje stene cerkve, s čimer je oteženo kakršnokoli nadaljnje raziskova-

nje okolice cerkve, ki je arheološko nedvomno zanimivo. Sledov tlaka v ladji ni opaziti, pač pa je v prezbiteriju dokaj kvaliteten maltni ostrih, na robu zavarovan z velikimi ploščami, ki tvorijo stopnico iz ladje v prezbiterij. Podlaga oltarne menze je pravokotne oblike, prav tako iz plošč, ohranjene le sp. plast.

Ostanki ometa so ohranjeni v sp. delu notranjih sten približno do vi. ruševinškega nasutja.

Zidovi so ohranjeni iz obdelanega kamna, izredno kvalitetno in trdno, vezivo je še dobro, na tistih površinah, ki so bile že skoraj odkrite, je tanjša plast mahu in skorjaste patine dobro zavarovala zidove.

Zaradi atmosferilij bo posebno izpostavljena propadanju površina tlakov in podlage menze v prezbiteriju, kot tudi sedaj odkrite površine zidov pravokotnih pregrad ob prezbiteriju.

Konservacija tlakov bo dokaj zahtevna, potreben bi bil tudi takojšen poseg, ker bo sicer škoda preko zime prevelika. Zasilno zavarovanje bi bilo možno že s PVC folijo na tanki plasti zemlje in ponovnim prekritjem z debelejšo plastjo humusa.

Gre tudi za problem obdelanih kamnov, izkopanih iz ruševin. Treba je predvideti njihovo mesto v morebitni prezentaciji spomenika (vzidava), sicer pa jih je takoj treba deponirati na varnem mestu. Lokacija je namreč dostopna s traktorjem in so zato ogroženi. — E. S.

TOLMIN. — ZSV Gorica je izdal sog. za rušenje stanovanjske hiše **Gradnikova 24**, pod pogojem, da se predhodno sname baročna freska na cestni fasadi hiše.

ZSV Gorica je l. 1977 izdal arhivsko dokumentacijo **stolpa graščine**, ki je bil ob potresu močno poškodovan in ga investitor hotel Krn namerava rušiti do prve etaže, nato pa soglasje k rušenju stolpa. — E. S.

TURNIŠČE, Lendava. — Restavratorji ZSV SRS so l. 1976 očistili in utrdili freske na s. steni ladje **stare ž. c.**

L. 1977 je ZSV SRS restavriral freske slavočne stene. S te stene so sneli baročno fresko. — J. M.

UKANJE, Nova Gorica. — V potresu 1976 je bila močno poškodovana gotška **p. c. sv. Kancjana v Britofu ob Idriji**. ZSV Gorica je l. 1977 izvedel celovito potresno statično sanacijo, obnovil ostreš-

je in streho, prezbiterij, ladjo in lopo ter zamenjal stare fasadne omete z novimi. Zidovi so bili tudi injicirani. — E. S.

URŠLJA GORA, Ravne na Koroškem. — V dneh 12.—23. 9. 1977 smo v **p. c. sv. Uršule** še pred pričetkom konserviranja kamnitih in lesenih skulptur v notranjosti morali zakrpati streho na s. steni str. ladje, saj je atmosferska voda v curku tekla skozi strop. Odbili smo premočeni gnili omet ter tako omogočili delno izsušitev. Sondirali smo tudi notranjščino.

Z utrjevalcem za kamen smo utrdili vse kamnite dele na treh stranskih oltarjih, zlepili polomljene kamnite figure in dele oltarnih kulis. Utrdili in zastrupili smo tudi leseni glavni oltar. Popravili smo mehanizem za dviganje in spuščanje velike oltarne slike sv. Uršule ter delno utrdili razpadajočo oltarno kuliso. Delno smo očistili in sneli oljne premaze iz oljnih slik slikanih na kamen prižnice. Zaradi izredno neugodnih delovnih pogojev (5° C in 90 % vlage v notranjosti) smo prekinili delo. Cerkvena stavba in notranja oprema je v izredno slabem stanju, zato je potrebno takoj nadaljevati z deli (streha, saniranje zidov predvsem na sev. strani tlaki, stolp-goba, zamenjava ometov v spodnjem pasu). — M. T.

USTJE, Ajdovščina. — ZSV Gorica je l. 1977 z odločbo začasno ustanovil obnovitvena dela na zunanjščini **ž. c. sv. Justa**, ki jih je investitor začel brez spomeniškega in občinskega soglasja. Investitor je z deli nadaljeval potem, ko je upošteval stališče in strokovne napotke ZSV, pri čemer pa ni bilo mogoče odstraniti vseh nepravilnosti, ki so bile zagrešene ob začetku nedovoljenega obnovitvenega posega. — E. S.

VELIKA NEDELJA, Ormož. — ZSV Maribor je l. 1976 obnovil del **strehe gradu** nad kapelo z bogato baročno štukaturo. Delo je opravilo Komunalno podjetje Ormož. — J. M.

VELIKI VRH, Ptuj. — L. 1976 je ZSV Maribor konserviral lesene kipe iz l. str. oltarja **p. c. sv. Ane pri Borlu**; snemanje gornjih barvnih plasti še ni končano. — M. T.

VIČ, Dravograd. — Ogledali smo si 1977 **p. c. sv. Lenarta** in dali navodila za prenovo strehe. — J. M.

VIPAVA, Ajdovščina. — ZSV je l. 1976 soglašal s tem, da v **pokop. cerkvi sv. Jožefa** dvignejo kamniti tlak, napravijo betonsko ploščo z izolacijo ter nanjo namestijo stari kamniti tlak in s tem, da se restavrira poškodovana oltarna slika. Baročni oltar in nagrobnika morajo ostati nespremenjeni.

ZSV Gorica je izdal tudi soglasje in navodila za ureditev dvorišča za **Lantierijevo graščino**. — E. S.

VIPAVSKI KRIŽ, Ajdovščina. — L. 1976 je bila izdelana **prva faza študije za dokumentacijo in revitalizacijo** naselja hkrati z oceno ekonomskih aspektov takih posegov. Delo na študiji se je nadaljevalo tudi v letu 1977 in je izdelana obsežna študija, ki kaže stanje urbane aglomeracije kot izhodišče za smiselno revitalizacijo naselja. Narejen je bil zgodovinski pregled razvoja naselja, podroben popis hiš s tehnično dokumentacijo, zemljiškoknjižnimi podatki, ugotovitve namembnosti, stanja in naseljenosti. Narejena je bila tudi kategorizacija posameznih objektov z navedbo spomeniških kvalitet. Delno so bili narejeni tudi ureditveni predlogi za posamezne objekte. Poleg tehnične dokumentacije, delno na Fistrovih kartonih, je bila narejena tudi fotografska dokumentacija obstoječega stanja.

Dela se bodo še nadaljevala.

L. 1976 je bil **asfaltiran trg** in nekaj ulic.

ZSV Gorica je l. 1977 opozoril upravni organ občine, da bi bilo treba izdelati načrte za minimalno sanacijo **gradu**, kjer je tudi šola.

VITOVLJE, Nova Gorica. — Po načrtih ZSV Gorica ter v sodelovanju s KS Vitovlje je bila 1976 prezentirana taborna cerkev, vnjej pa odprta manjša stalna razstava o poteku gradbeno-konservatorskih del. — E. S.

VOGRSKO, Nova Gorica. — Po projektu ZSV Gorica je bilo l. 1976 postavljeno obeležje Goriški brigadi ter spominska plošča Krajevemu NNO ter urejeno okolje spomenika. V likovni spomeniški sestav so bile vključene kamnite **konzole starega gradu** na Vogrskem.

Izdelani so bili projekti za izrabo **graščine Vogrsko** za namene Pokrajinskega arhiva. Spomeniška služba je Odboru za postavitev Primorskega muzeja NOB predlagala kot možni lokaciji **graščino**

Lože v Vipavski dolini in dvorec Vogrsko. Predloga nista bila sprejeta.

Gradbeno konservatorska dela so bila preložena v leto 1977, ker zaradi potresne situacije in splošne angažiranosti gradbenega podjetja iz Sežane, ki je na dvorcu izvajalo gradbena dela, ni bilo mogoče s temi deli začeti v letu 1976.

Obnova **dvorca** se je 1977 nadaljevala na sz. stolpu in kleti, dela so zajela čiščenje porušenega objekta, saniranje zidovja, pozidavo glavnega objekta in starejšega stolpa, rekonstrukcijo obokov. Dela se nadaljujejo. — E. S.

VOLČE, Tolmin. — Obnovljena je bila ob potresu poškodovana **p. c. sv. Danijela** v Volčah, pri čemer so bile vse stene statično sanirane, obnovljeni sta ostrežje in strešna kritina. — E. S.

VREMSKI BRITOF, Sežana. — Ugotovljeno je bilo, da se je v neurju l. 1977 zrušil del strehe leve stranske ladje **ž. c. Marije Vnebovzete**. Ž. upravitelju, ki se je sam lotil popravila, so bila posredovana strokovna navodila, KS Sežana pa je za obnovo tega kulturnega objekta participirala 10.000,00 din. Poškodovani del strehe je obnovljen. — E. S.

VUMPAH, Maribor. — **Razvaline gradu Vurberk** je l. 1976 prevzelo v upravljanje Turistično društvo Vurberg, ki se je lotilo odstranjevanja ruševin, kar je nadziral ZSV Maribor. V l. 1977 je ZSV Maribor izdelal program obnove in načrt za konsolidacijo glavnega vhodnega portala, ki se je že nagibal. — A. V.

VUZENICA, Radlje ob Dravi. — S sredstvi KSS in KS Radlje ob Dravi je bil l. 1976 utrjen lesen strop iz srede 17. stol., popravljena zasteklitev in urejena **župnijska knjižnica** in **ž. arhiv**. — A. V.

ZADLAZ-ČADRG, Tolmin. — Izdali smo soglasje za adaptacijo **znamenja v Krasni** s pogojem, da ga obnove v sedanji obliki. — E. S.

ZATOLMIN, Tolmin. — ZSV Gorica je, kot že leta nazaj, l. 1977 vnovič odpiral vprašanje obnove ali humanega porušenja **spominske cerkvice** iz 1. svet. vojne na **Javorici** ter v tej zvezi izdelal nove študije, vendar mu je KS Tolmin sporočila, da po mnenju družbenopolitičnih dejavnikov občine ni mogoče začeti obnove v l. 1978. — E. S.

ZEMONO, Ajdovščina. — V letu 1977 so bila opravljena še zadnja restavratorska dela v notranjščini **dvorca Zemono**, predvsem osveževanje originalne slikarije, v Ribji sobi in deloma v Ptičji sobi tudi primerna doslikava manjkajočih originalnih delov. Sočasno so bila na dvorcu opravljena tudi druga gradbena in prezentacijska dela po načrtih arhitektov, ki jih je angažirala Lipa Ajdovščina.

Strokovna komisija je dne 9. 12. 1977 na licu mesta ugotovila, da so doslikave stenskih slik uspešno izvedene. Komisija je nadalje menila, da je v nadaljnjem delu treba na ustrezen način dokumentirati vse posege in jih vključiti v današnjo podobo dvorca. Zapisniško pa je komisija ugotovila tudi nekatere pomanjkljivosti, ki so nastale, ker se investitor ni posvetoval s spomeniško službo. — E. S.

ETNOGRAFSKI SPOMENIKI

A. B. — Ada Bar-Janša, LRZSV Ljubljana

E. S. — Emil Smole, ZSV Gorica
J. S. — Jelka Solarič, ZSV Maribor

Pregled akcij LRZSV Ljubljana na področju ljudske stavbne dediščine.

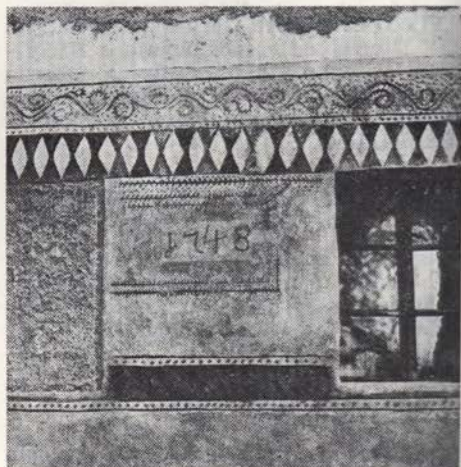
V okviru akcij za obnovo spomeniških etnoloških objektov je bilo doslej restavriranih šest fasad, obnovljeno ostrešje s slamnato kritino, s kmečke hiše **Hosta 1** so bile snete freske, v teku pa je obnova kašče na **Verdu 45**, ki je bila v letu 1978 odkupljena.

V primerjavi z drugimi spomeniki se je na področju kmečkega stavbarstva doslej storilo najmanj. V dokajšnji meri je temu vzrok dejstvo, da je stavbna dediščina zaradi slabših stanovanjskih razmer podvržena hitri in intenzivni preobrazbi, ker

Sl. 1—3 Kamnik pod Krimom, hiša št. 55, fasada pred in med (l. 1973) obnovo; spodaj: detajl z letnico 1748 (vse foto A. Bar-Janša)

Fig. 1—3 Kamnik below Krim. House No. 55, its facade before and during (in 1973) the restoration: a detail with the discovered date of the paintings. (Photo: A. Bar-Janša)

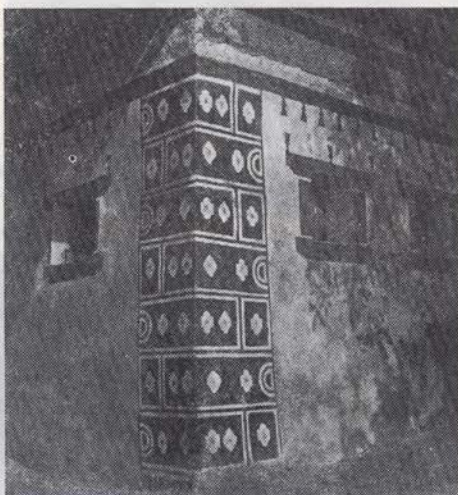

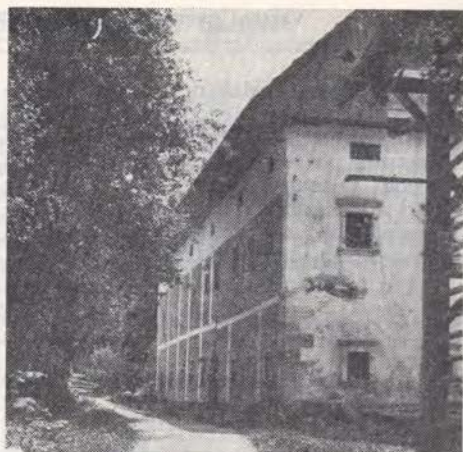
gre za privatno dediščino, pa KS po posameznih občinah niso pripravljene prispevati svoj delež finančnih sredstev. Tudi lastniki pogosto niso naklonjeni takim posegom. O tem priča majhno število akcij, ki so skromne po obsegu in finančnih sredstvih, saj gre največkrat le za obnovo fasad, oziroma fresk.

Mnenja smo, da je tudi to delo pomembno, saj so freske in drugo slikano okrasje tista pričevalna in likovna prvine naše stavbne dediščine, ki daje pečat regiji in časovnemu obdobju. Slikani šivani robovi in freske so poleg drugih detajlov (štuk, portali itd.) elementi, ki jih kljub preobrazbi naselja lahko še delo-

Sl. 4-6 Leskovec nad Višnjo goro, hiša št. 2 pred obnovo in (spodaj) po koncu del, na desni detajl (foto A. Bar-Janša)

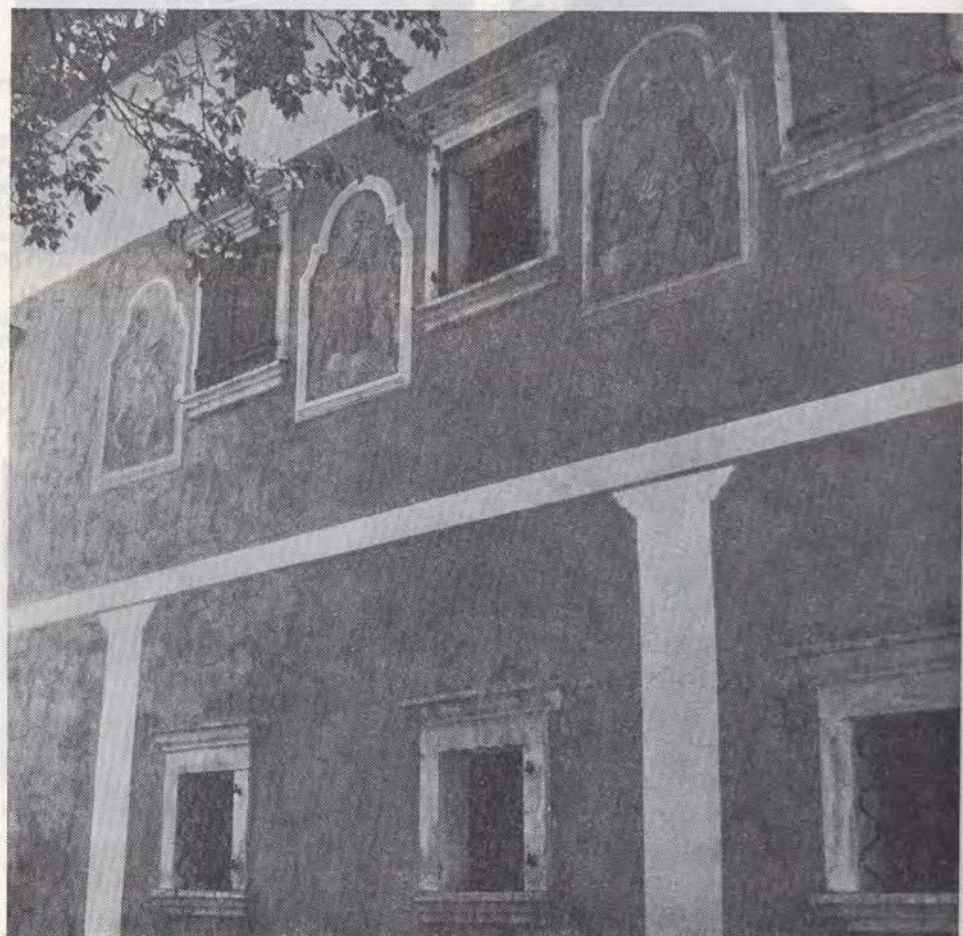
Fig. 4-6 Leskovec above Višnja gora. House No. 2 before and (below) after the restoration; on the right: a detail. (Photo: A. Bar-Janša)

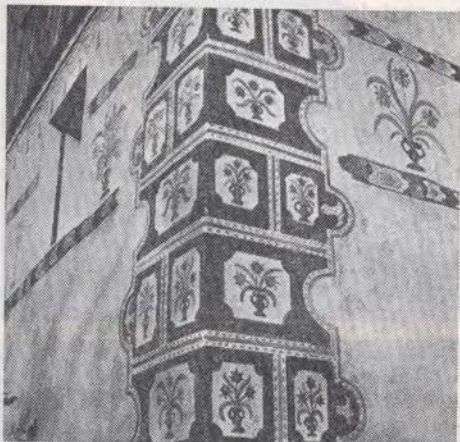
Sl. 7-9 Predmost pri Poljanah, hiša št. 3 pred obnovo in potem; spodaj s Subičevimi slikami
(foto A. Bar-Janša)

Fig. 7-9 Predmost near Poljane. House No. 3 before and after the restoration; below: a detail
with Subič's paintings. (Photo: A. Bar-Janša)

Sl. 10—12 Pugled nad Ortnekom, hiša št. 3 pred obnovo in (spodaj) potem; na desni detajl obnovljene fasade (foto A. Bar-Janša)

Fig. 10—12 Pugled above Ortnek. House No. 3 before and (below) after the restoration, on the right: a detail from the restored façade. (Photo: A. Bar-Janša)

ma ohranimo »in situ«, tako ohranjamo likovno sporočilo preteklih dob in bogatimo prostor ali zunanjo podobo vasi. Samo muzejska dokumentacija in prezentacija gotovo ne zadoščata vedno, saj je razmerje gledalca do predmeta povsem drugačno v razstavnem prostoru kot v konkretnem ambientu.

KAMNIK POD KRIMOM, Ljubljana Vič-Rudnik. — Skromna, pritlična kmečka stavba št. 55 (str. 372), prenovljena v 19. stol. Izpod več plasti beleža, ki se je pričel luščiti, so se kazali sledovi poslikave. Ob sondiranju fasade se je odkrila letnica 1748. (povsem enak ornamentalni motiv je bil najden na Zaplani 55, ki pa

ne obstoja več). V letu 1973 je ak. slikar Viktor Snój restavriral fasado s sredstvi Kulturne skupnosti Ljubljana Vič-Rudnik. Sistem obnovitve in dopolnitve je enak, kot je bilo opisano že zgoraj.

LESKOVEC, Grosuplje. — Nekd. mežnarija, hiša št. 2, je v času pred obnovo služila lastniku kmetije za gospodarsko poslopje oz. hlev. Letnica nastanka je bila znana že pred restavriranjem, izpisana pa je bila kar dvakrat: 1. v rimskih, 2. v arabskih številkah 1750. Restavriral je 1974 ak. slikar Viktor Snój (sl. str. 373).

PREDMOST, Škofja Loka. — »Županovše«, hiša št. 3, je za loško ozemlje značilen baročni kmečki dvorec. Delno je nastal v prvi polovici (strop v pritličju 1743), delno v drugi polovici 18. stol. (v pritličju kamra, nadstropje) o čemer pričajo arhitektonski detajli. V pritličju je fasada razčlenjena s slikanimi pilastri, v nadstropju pa je troje fresk Štefana Šubica. Sredstva, ki jih je prispevala KSS, so zadostovala le za obnovo glavne fasade (KS Škofja Loka ni soperarticipirala). Restavratorska dela je opravila ALU, restavratorski odd. pod vodstvom ak. sl. F. Kokalja, v letu 1972. (sl. str. 374)

PUGLED PRI KARLOVICI, Ribnica. — Hiši št. 2 in 3 sta skupaj z gospodarskimi poslopij sklenjen zaključen mikroambient. Večje poslopje, **Pugled 2**, z letnico 1732 je bilo prvotno pristava ortneškega gradu. Ker je podprla akcijo samo KSS (KS Ribnica ni soperarticipirala), je bila l. 1972 (ak. slikar Viktor Snój) obnovljena poslikava na fasadi manjše stavbe **Pugled 3** (gl. str. 375), kjer so kot redek primer pojavlja slikano okno s slikano značilno zasteklitvijo. Na stavbi **Pugled 2**, kjer se izpod beleža prav tako kažejo poslikave, je bilo v letu 1975 obnovljeno ostrešje in slamnata kritina s sredstvi KSS in lastnika.

ŠENTVID, Ljubljana-Šiška. — Kmečka stavba iz 17. stol., **Gunceljska 37**. V osnovi je verjetno starejša, v 18. in 19. stol., vsakokrat v maniri svojega časa pa prenovljena. V l. 1967 so bile fasade obarvane temno rjavo, izpod odpadajočega beleža so bili vidni fragmenti slikarij. Naše sondiranje je pod večplastnim beležem odkrilo letnico prve preнове stavbe 1769 in slikane okenske okvire. Svetlobne odprtine so bile ob poznejših adaptacijah zazidane, zraven njih pa prebite odprtine za nova okna.

Prvo restavriranje v l. 1967 se je sčasoma izkazalo za neuspešno zaradi higroskopičnega kamenja, vzdiganega v fasade, in meteorne vode, ki je začela zaradi dvignjene in asfaltirane ceste zatekati pod fasado. V l. 1973/74 je bila opravljen drenaža, freske pa ponovno obnovljene v letu 1976. — Fasade so restavrirane tako, da so ohranjeni fragmenti konservirani, propadli ali manjkajoči deli slikarij pa dodani v svetlejšem odtenku, ki pa je tako malenkosten, da ne moti celotnega vtisa. Freske je restavriral ak. slikar Viktor Snój. Drenaža in obnova fasad je bila izvedena iz sredstev KS Ljubljana Šiška.

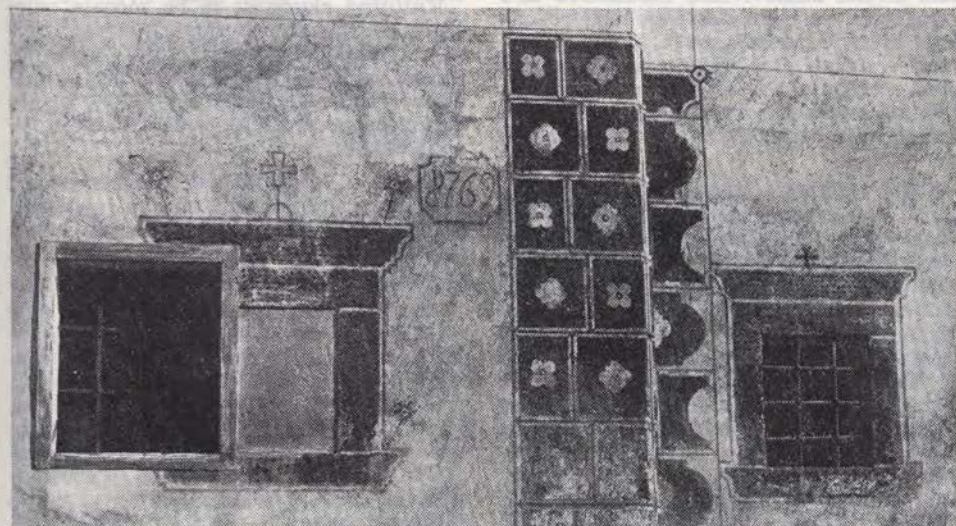
Restavratorska dela na fasadah hiše **Gunceljska 41**, ki ima letnico 1777, navajamo le kot dopolnilo. Izvedena so bila sočasno kot prva obnova Gunceljske 37, tj. 1967, ter bi bilo treba hišo iz istih vzrokov ponovno restavrirati. — A. B.

AJBA, Nova Gorica. — ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje h gradnji prizidka in adaptaciji stanov. hiše št. 20 na parc. št. 3 in 101/3 k. o. Ajba. — E. S.

AJDOVŠČINA. — L. 1976 je dal ZSV Gorica naslednja soglasja: k adaptaciji stanov. hiše **Cankarjev trg 42**, ki stoji v ambientu III. kategorije s pogojem, da bo streha dvokapnica s korčno kritino, vsa okna morajo biti dvodelna in opremljena s polkni, uporaba rolet ni dovoljena, ograja balkona mora biti lesena z vertikalnimi letvami, barva fasad pa je lahko bela, svetlo siva ali svetli oker, k adaptaciji stanov. hiše v **Gregorčičevi št. 9**, notranjščino je mogoče adaptirati tako, da preureditev ne bo vplivala na zunanjo podobo objekta, ki je spomenik II. kategorije, za adaptacijo j. fasade, ki je v zaprtem dvorišču, mora investitor predložiti zavodu skico sedanjega stanja in predloga adaptacije; SSS Ajdovščina k stanov. gradnji na območju **Ribnika** s pogojem, da bodo strešne kritine korčne, vse okenske odprtine pa pokončno pravokotne in opremljene s polkni; k adaptaciji in gradnji prizidka v **Slomškovi 1** na parc. št. 830/1, 2 in 829 k. o. Ajdovščina s pogojem, da bo gradnja skladna z lokacijsko dokumentacijo in izvedbenim projektom; k vgraditvi garažnih vrat v **Slomškovi 5**, ki je spomenik III. kategorije; investitor mora predložiti zavodu načrt sedanjega stanja, ki bo za arhivsko varstvo, garažna vrata pa lahko vzdajajo samo v j. steno s tem, da so lesena in oblikovana tako kot vrata »portonov« v

Sl. 13—15 Sentvid pri Ljubljani, Gunceljska
37, hiša pred obnovo in potem; spodaj: de-
tajl z odkrito letnico (foto A. Bar-Janja)

Fig. 13—15 Sentvid near Ljubljana, Guncelj-
ska street 37. The façade before and after
the restoration; below: a detail with the
discovered date of the paintings. (Photo:
A. Bar-Janja)

tem okolišu; k adaptaciji hiše **Šibeniška 4** s pogojem, da ostane oblika strehe in kritina enaka, vsa okna morajo biti dvo-delna in opremljena s polkni, priporočali smo, da na povečanih okenskih odprtinah obnovijo kamnite okvire. Kamnito polkrožno kolono je treba ohraniti v sedanji obliki, ograja balkona naj bo lesena in oblikovana po lokalnem vzorcu; k adaptaciji hiše v **Ul. IV, prekomorske brigade 31** s pogojem, da ostane lesena ograja balkona enaka kot zdaj; gradnji garaže v **Vilharjevi ul. ob št. 11** s pogojem, da bo imela dvokapno korčno streho in da investitor obvezno obvesti ZSV o dnevu izkopa temeljev, ker se predvidevajo arheološke najdbe.

L. 1977 je ZSV Gorica izdal soglasje: k lokaciji **industrijske trgovine** s pogojem, da bodo izkopi za temelje pod arheološkim nadzorom; k projektu, ki ga je izdelal gr. teh. Silvo Premrl za adaptacijo stanov. hiše **Gregorčičeva 9**; h gradnji balkona na stanov. hiši **Slomškova 1**: balkon bo nad nekđ. vhomom v skladišče, vohod na balkon naj bo iz sedanjega okna, iz katerega naj se izvedejo vrata 100×120 , balkon naj sega levo in desno od vrat do prvega okna, proti cesti pa največ 125 cm, ograja je lahko lesena ali kovinska; k adaptaciji stanov. hiše **Slomškova 1a**; k zamenjavi oken in vrat na stanov. hiši **Slomškova 23**: okna lahko merijo največ 107×130 cm in so opremljena s polkni, pri vhodnih vratih morajo ohraniti kamniti portal; k nadvišanju dela strehe stanov. hiše **Slomškova 29a** s pogojem, da bodo dela izvedena po načrtu, ki ga je izdelal gr. teh. Zoran Štrancan. — Izdali smo strokovno mnenje v zvezi z rušenjem nekaj sedanjih objektov **hotela Planika** in gradnjo samopostrežne restavracije in hotelskih sob na tem mestu. — E. S.

AJDOVŠČINA - občina. — Pri opravljanju terenskega dela ugotavljamo, da je na vsem ozemlju občine zelo razširjena gradbena dejavnost, bodisi v obliki adaptacij ali novogradenj, kar se pa ne kaže iz obveščanja Odd. za gradbene zadeve pri SO Ajdovščina. Čeprav je potrebno za vsakršno adaptacijo spomeniškega objekta (ali novogradnjo v neposredni bližini spomenika oziroma zaščitenega naselja) soglasje pristojne spomeniške službe, se to ne izvaja dosledno. Rezultat je uničevanje ali razvrednotenje etnografskih spomenikov in naselij. Oddelek za gradbeništvo bi moral sproti obveščati naš

ZSV o vseh adaptacijah in novogradnjah na zaščitenih objektih ali naseljih. Druga, nič manj pomembna naloga, povezana s prejšnjo, je ponovna revalorizacija celotnega spomeniškega fonda v občini; ugotoviti bi morali kolikšni so bili gradbeni posegi, v kolikšni meri so prizadeli spomenike in katere bo trba zaradi tega črtati iz seznama kulturnih spomenikov. Verjetno bi bil marsikak škodljiv poseg pravočasno ustavljen, če bi bil teritorij pogosteje nadzorovan s strani urbanistične in gradbene inšpekcije. Težave so prav gotovo tudi v tem, da so te službe medobčinske, imajo sedež v drugih občinah in so preobremenjene.

Popolnoma drugačno pa je stanje v samem mestu **Ajdovščina**, kjer se zdi, da je celotna gradbena dejavnost nadzorovana in usklajena z vsemi veljavnimi predpisi. Del zaslug gre v tem primeru tudi sprejetemu spomeniškem odloku za mesto Ajdovščina. Tak odlok bi bil nujen tudi za občino.

Verjetno bi pristojne službe morale tudi ugotoviti, koliko gradbenih posegov je izvedenih, ne da bi izvajalci imeli za to gradbeno dovoljenje. Vemo namreč, da je prav to arhitekturi najbolj škodljivo, še posebej, ker brez posebnega znanja vnašajo v stara urbana jedra nove elemente in materiale (nove kritine, plastične plošče, keramične oblog idr.). Seveda so pri tem sporne tudi statične rešitve ter kršnja osnovnih sanitarnih, požarnovarnostnih in drugih predpisov.

Kulturna skupnost se bo morala odločiti za reševanje posameznih etnografskih spomenikov ter zagotoviti zanje tolikšna sredstva, da jih bo lahko spomeniška služba restavriral tako, da se ohrani nespremenjena notranjščina in zunanjščina.

Seveda bi bilo tudi treba raziskati fond vseh historičnih naselij, ki so kljub bogati kulturni dediščini danes nevdzdrževana, slabo izrabljena, obiskovalcem pa neznana ali slabo prezentirana.

Med nepredvidene, toda večje akcije l. 1977 sodi **statistična obdelava** registriranih kulturnih spomenikov na območju celotne občine za potrebe republiške in zvezne statistike. Pri tem so bili na licu mesta pregledani vsi registrirani kulturni spomeniki, preverjena njihova valorizacija in kategorizacija. To delo je vse spomeniške stroke v ZSV Gorica zaposlilo za dober mesec. — E. S.

AJŠEVICA, Nova Gorica. — L. 1976 je ZSV Gorica dal soglasje h gradnji prizidka in nadzidavi stanov. hiše na **parc. št. 47** in 489/1 k. o. Stara gora.

L. 1977 smo izdali soglasje PTT Nova Gorica za **polaganje kabla TT** od pošte v Novi Gorici do potoka Lijak na Ajševici in **naročniških kablov** med Novo Gorico in Ajševico (odcep proti Damberju, industrijski con in ob Kromberški cesti) ter soglasje h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 804** k. o. Rožna dolina. — E. S.

ANHOVO, Nova Gorica. — L. 1976 smo dali soglasje: h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 2574** in 2576/2 k. o. Anhovo; IGM Salonit h gradnji gradbenega dela Zdravstvenega doma in postavitvi portalnega žerjava nosilnosti 6 Mp z razponom 30,005 metra ter h gradnji **obvozne ceste**; k prizidavi in adaptaciji stanov. hiše v **Gorenjem polju 2** na parc. št. 407/3 in /4 k. o. Anhovo.

L. 1977 je ZSV Gorica izdal tovarni Salonit soglasje h gradnji instalacij **Zdravstvenega doma**, TP 10/04 kV in triprekatne greznice. Dal je soglasje h gradnji stan. hiše in gospod. poslopja v **Goljevici parc. št. 2016/k.** o. Anhovo. — E. S.

AVČE, Nova Gorica. — L. 1976 je ZSV Gorica izdal soglasje h gradnji prizidka ob stanov. hiši **št. 88** na parc. št. 337/1 k. o. Avče s pogojem, da vi. novega strešnega slemena ne preseže sedanje vi., streha mora biti prav tako enakih oblik in krita s korci, vsa okna dvodelna s polkni, ograja balkona oblikovana po lokalnem vzorcu, barva fasad bela. — Soglasje h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 5/1** k. o. Avče: investitor mora pred pričetkom izkopov obvestiti Zavod zaradi arheol. nadzora izkopa, hiša pa mora biti oblikovana po vzorih lokalne arhitekture.

L. 1977 smo dali soglasje h gradnji nadomestne stanov. hiše na **parc. št. 296/3** in 296/4 k. o. Avče. — E. S.

AVBER, Sežana. — L. 1977 smo izdali h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 535/2** k. o. Avber s pogojem, da bo imela vse značilne prvine tamkajšnje arhitekture, zlasti pa dvodelna okna s polkni in korčno kritino — E. S.

AVSA, Tolmin. — Izdali smo 1976 soglasje za adaptacijo gospod. poslopja v stanov. stavbo v Avsah, **Perati št. 13**, s pogojem, da bo imela najpomembnejše karakteristike lokalne arhitekture. — E. S.

BAČ PRI MATERIJI, Sežana. — ZSV Gorica je l. 1977 izdal soglasje k adaptaciji stanov. hiše **št. 4**. — E. S.

BANJŠICE, Nova Gorica. — ZSV Gorica je l. 1976 obvestil odbor za odpravo posledic potresa, da je hiša v Krvavcu **št. 104** registrirana kot kulturni spomenik **I. kategorije**, močno poškodovana, komisija za ugotavljanje škode pa je ni ocenila, ker je lastnik ne namerava popravljati. Treba bi jo bilo komisijsko pregledati in oceniti, ker je spomeniška služba posebej zainteresirana, da se ohrani. L. 1977 smo izdelali fotografsko in tehnično dokumentacijo za potrebe obnove, oziroma arhivskega varstva.

ZSV Gorica je 1977 izdal soglasji k adaptaciji ruševine za stanov. stavbo na **parc. št. 148** in h gradnji nadomestne stanov. hiše na **parc. št. 830** in 834 k. o. Banjšice.

Etnografska hiša **Krvavec 104** (Banjšice) je kulturni spomenik I. kategorije. Zadnja leta je bila hiša slabše vzdrževana, ker jo je lastnik uporabljal za gospodarske namene. Večje poškodbe pa so nastale ob majskem in septemberskem potresu 1976. Najhujše je prizadeto ostrešje, dotrajana pa je tudi slamnata kritina. Ker lastnik ni pripravljen objekt ohranjevati v sedanjih formah, je spomeniška služba poskušala najti interesenta, ki naj bi objekt odkupil in ga uporabljal kot počitniško hišico, s tem da bi spomenik obnavljal v nespremenjeni notranjščini in zunanjščini. Kljub prizadevanjem tudi l. 1977 do te realizacije ni prišlo, ker je lastnik postavil nesprejemljivo odkupno ceno. Če želimo ta dragoceni spomenik kmečkega stavbarstva ohraniti, je treba t a k o j obnoviti vsaj ostrešje in kritino. — E. S.

BARBANA, Nova Gorica. — L. 1977 smo izdali soglasje h gradnji stanov. hiše in spremembo namembnosti hiše **št. 8** v pomožne gospodarske prostore na zemljišču **parc. št. 3207/2** in 3207/1 k. o. Biljana. — E. S.

BELO, Nova Gorica. — L. 1976 smo izdali soglasje h gradnji stanov. hiše v neposredni bližini gospod. poslopja **Belo št. 3**, ki ga je močno prizadejal potres, s pogojem, da bo imela najpomembnejše značilnosti lokalne arhitekture. — E. S.

BILJANA, Nova Gorica. — L. 1976 smo izdali soglasje h gradnji prizidka in adaptaciji stanov. hiše **št. 28/a** na parc. št. 2275/1 in 2275/2 k. o. Biljana. — Izdali smo tudi soglasje h gradnji montažne stanov. hiše pred gospod. poslopjem v Biljani **št. 37** s priporočilom, da rajši v ta namen adaptirajo gospodarsko poslopje.

L. 1977 smo izdali soglasje k adaptaciji stanov. hiše št. 38, ki jo je potres hudo poškodoval, s pogojem, da ohrani vse značilnosti zunanjsčine. Pred izdajo gradb. dovoljenja mora investitor predložiti ZSV projekt adaptacije v potrditev, projektant pa naj se poveže s spomeniško službo. — Izdali smo še soglasja h gradnjam nadom. stanov. hiš: na parc. št. 2987, 1846/4, 1716 in 544/a, vse k. o. Biljana. — E. S.

BILJE, Nova Gorica. — L. 1976 smo dali soglasje h gradnji prizidka in adaptaciji stanov. gospod. objekta št. 187 za stanovanje in atelj na parc. št. 83/8, /9, 242/3 in 214/3 k. o. Bilje s poudarkom, da je treba vsako arheološko najdbo, ki bi se pojavila ob izkopih, takoj prijaviti ZSV Gorica. — Elektro Gorici smo izdali soglasje z gradnjo **odcepa DV** (kablovoda) 10/20 Kv od TP Bilje III do Tp Šampionka, jamborske TP Bilje vas, TP Šampionka in odcepa DV do TP Bukovica s pogojem, da nas mora investitor obvestiti o času vsakršnih zemeljskih izkopov na območju Bilje in Bukovice zaradi arheološkega nadzora. — Izdali smo soglasje h gradnji prizidka in adaptaciji stanov. hiše št. 187 na parc. št. 83/8, 242/2 in 245 k. o. Bilje. — Izdali smo soglasje k predelavi gospod. poslopja v stanovanje na parc. št. 48 in 51/3 k. o. Bilje.

L. 1977 je ZSV Gorica izdal soglasje k 9 gradnjam stanov. hiš na parc. št. 138 in 64/3, 500/1, 53/2, 6813, 412, 68/1, 154/4, 202/3 in 259/4 k. o. Bilje, ter k adaptaciji vile Vo. ant, Bilje št. 48: obnova strešne kritine na stavbi in stolpu ter zamenjava strohnelih elementov strešnega stola. — Nadalje je izdal soglasja k rekonstrukciji TP Bilje III, gradnji TP Vrtojba vas — TP Bilje III in k vkopu cisterne za kurilno olje pri podr. šoli. Bilje. — E. S.

BODREŽ, Nova Gorica. — ZSV Gorica je 1976 izdal soglasje k adaptaciji stanov. hiše št. 21 na parc. št. 75/1 k. o. Bodrež. — E. S.

BORJANA, Tolmin. — Izdali smo 1976 soglasje k rušenju po potresu poškodovane hiše št. 68 in gradnji nove na tem mestu s pogojem, da bo imela vse značilne prvine lokalne arhitekture. — E. S.

BOVEC, Tolmin. — ZSV Gorica je l. 1977 izdal soglasje h gradnji telef. kabelske kanalizacije za podzemni vod zračnih kablov v avtomatsko centralo Bovec. —

L. 1976 smo izdali soglasja: delnemu prekritju strehe z motno sivo prebarvano pločevino in k zamenjavi oken na j. fasadi št. 27; h gradnji stanov. hiše pri št. 266,

s tem da je streha dvokapna, naklon 40°, kritina rdeča ali siva; k adaptaciji stanov. hiše št. 121. — E. S.

BRANIK, Nova Gorica. — Ker je potres l. 1976 močno poškodoval stavbi v Braniku št. 192 in št. 193 je ZSV Gorica izdal soglasje k rušenju s pogojem, da nadomestne gradnje ne presežejo sedanjega gabarita, strešine naj bodo dvokapne in krite s korci. Pri stavbi št. 193 (štala) je treba tam ali na drugem mestu v pritličju stavbe ohraniti kamnit gotski portal, če bi jo podrli, pa ga poškodovanega deponirati. L. 1977 nas je odbor za odpravo posledic potresa obvestil, da sta bili stavbi porušeni, kamniti gotski portal iz hiše št. 193 pa deponiran na dvorišču. Predstavnik ZSV Gorica pa je ugotovil, da so kamniti gotski portal odpeljali na deponijo z drugim materialom vred in tako uničili.

L. 1976 smo dali soglasja: k prizidavi in nadzidavi stanov. hiše št. 45 na parc. št. 555 k. o. Branik, k povišanju hiše št. 65 s pogojem, da bo streha krita s korci; k pri- in prezidavi gospod. poslopja št. 2 v stanovanje na parceli št. 291 in 2525/3 k. o. Branik, in k prizidavi stanov. hiše št. 124 na parc. št. 405 in 383/61 k. o. Branik.

ZSV Gorica je l. 1977 izdal naslednja soglasja: Primorju Gorica, TOZD Goriška, za gradnjo parketa in vkop 5 m³ rezervoarja za kurilno olje na parc. št. 182/1, 182/3, 182/4 in 4625/2 k. o. Branik; Meblu, TOZD Pohištvo, za gradnjo podpornega zidu pri TOZD Pohištvo Branik; h gradnji stanov. hiše na parc. št. 1324/2 k. o. Branik; k povišanju stanov. hiše št. 48 na parc. št. 594, 2098 k. o. Branik, s tem, da bo imela bistvene elemente lokalne arhitekture; Meblu, TOZD Pohištvo Branik, za I. fazo rekonstrukcije in razširitve; k povišanju stanov. hiše št. 121 (nekd. železniška čuvajnica) in h gradnji stanov. hiše na prc. šte. 2946/1, 2947, 2948/1 in 2946/2 k. o. Branik. — E. S.

BRDICE PRI NEBLEM, Nova Gorica. — ZSV Gorica je l. 1976 izdal soglasje h gradnji stanov. hiše na delih parc. št. 1127 in 1128 k. o. Biljana s poudarkom, da je treba prijaviti ZSV vsako arheološko najdbo, l. 1977 pa h gradnji stanov. hiše in gospod. poslopja na parc. št. 674 k. o. Biljana. — E. S.

BREGINJ, Tolmin. — Kljub mnogoterim težavam, ki so zavlačevale začetek sanacije spomeniškega kompleksa, starega jedra naselja, so se dela l. 1977 začela. Najprej so bile statično utrjene stavbe,

ki imajo na sanacijskem načrtu št. 1, 4 in 9 ter še št. 2, ki je konstrukcijsko povezana s števil. 1. Na vseh teh stavbah so bile obnovljene vse strešne konstrukcije in kritine, ostrejša so bila tudi toplotno izolirana.

Izvajalci so se med deli morali spoprijemati tudi z nepredvidenimi težavami, predvsem s talno vodo, ki je zalivala pritlične prostore teh stavb in dvorišče ter ovirala normalen potek saancijskih del. Stalna ovira so bili tudi lastniki, ki so v teh prostorih imeli še vedno ves premičen inventar in živino. Nekateri kljub opozorilom še vedno tudi bivajo v teh objektih. ZSV je na to opozarjal Odbor za odpravo posledic potresa in SO Tolmin. V zvezi s tem je bilo tudi več posvetov, na katerih je odd. za gospodarstvo in finance obljubljal, da bo vse dokončno rešil, vendar je ta problem še vedno odprt, z njim pa ovirata pri sanaciji spomeniškega kompleksa.

ZSV Gorica je tudi dal soglasje k osnutku zazidalnega načrta za novi Breginji, ki anj bi bil pozidan okoli starega jedra naselja. — E. S.

BREŠTOVICA PRI KOMNU, Sežana. — ZSV Gorica je izdal soglasje k adaptaciji stan. hiše št. 56 s pogojem, da bo streha krita s korci, okna dvodelna s polkni, balk. ograja lesena z navpičnimi letvami, in h gradnji bencinske črpalke na parc. št. 324 in 325 k. o. Brestovica. — E. S.

BREZOVICA, Sežana. — ZSV Gorica je izdal soglasje h gradnji stanov. hiše na parc. št. 1693 k. o. Brezovica s pogojem, da bo imela značilne prvine lokalne arhitekture. — E. S.

BREŽEC PRI DIVAČI, Sežana. — L. 1976 smo izdali soglasje h gradnji stanov. hiše na parc. št. 638/1 k. o. Dolenje Ležeče s pogoji: enonadstropna z minimalnim podstrešjem, streha dvokapna s korci, okna dvodelna s polkni, fasade bele, svetlo sive ali svetla okra, oporni zidovi samo iz neobdelanega kamna. L. 1977 smo izdali soglasje h gradnji DV in TP. — E. S.

BRJE PRI KOMNU, Sežana. — L. 1976 smo izdali soglasje h gradnji stanov. hiše in kamnoseške delavnice na parc. št. 770 k. o. Brje s pogojem, da bosta imeli značilne prvine tamkajšnje arhitekture. — E. S.

BUKOVICA, Nova Gorica. — L. 1976 smo dali soglasje h gradnji stanov. hiše na parc. št. 131 in 212 k. o. Bukovica, l. 1977 pa h gradnji montažne stanov. hiše tipa 34/2 na parc. št. 92, stanov. hiše na parc. št. 46/1 in 299/2 ter stanov. hiša na parc. št. 46/5 in 310, na parc. št. 16/1 in 205/4 k. o. Bukovica. Ker gre za najožjo

okolico arheološkega spomenika — Hg A SRS 914, velja III. varovalni režim, arheološki nadzor vseh izkopov, zato je investitor dolžan obvestiti arheologa ZSV o času izkopov najmanj 8 dni vnaprej, kot tudi k pri in prezidavi gospod. poslopja na parc. št. 88/1 in 88/2 k. o. Bukovica za stanovanje. — E. S.

BUKOVO, Idrija. — L. 1976 smo izdali soglasje k delnemu rušenju hiše št. 44 na parc. št. 889 k. o. Bukovo, k preureditvi dela hiše v gospod. poslopje in h gradnji hiše v neposredni bližini s pogojem, da bosta imeli stavbi značilne prvine krajevnega stavbarstva. — L. 1977 smo izdali soglasja k naslednjim gradnjam: nadomestnih stanov. hiš št. 21, 36 in 52 in na parc. št. 1/2 in hiše na parc. št. 98 k. o. Bukovo ter nadom. hleva na parc. št. 227/2 k. o. Police. — E. S.

CEGLO, Nova Gorica. — L. 1976 smo izdali soglasje h gradnji stanov. hiše na parc. št. 1378 k. o. Medana s pogojem, da bo imela značilne prvine lokalne arhitekture.

ZSV Gorica je l. 1977 izdal soglasje h gradnjama stanov. hiš na parc. št. 1378 in na parc. št. 1240/2 k. o. Medana. — E. S.

CERKLJANSKI VRH, Idrija. — ZSV Gorica je l. 1977 izdal soglasje h gradnjama nadom. stanov. hiš št. 25 na parc. št. 1277/3 k. o. Cerkno in št. 24 na parc. št. 1283 k. o. Cerkno. — E. S.

CERKNO, Idrija. — L. 1976 je ZSV izdal naslednja soglasja: adaptacija stanov. hiše št. 91, ki je spomenik III. kategorije, s pogoji: lahko jo dvignejo za ok. 1,5 m s tem, da ostane streha sedanje oblike in z enako kritino, vsa okna imajo obliko pokončnega pravokotnika in so opremljena s polkni sedanje oblike, zatrej je lahko lesen, pritlična ograja balkona mora imeti vertikalne letve, barva fasad je lahko bela, svetlo siva ali svetla okra; projekt Ateljeja za projektiranje OKP Idrija za bife pri bolnišnici FRANJI (investitor mora prijaviti ZSV vsakršno morebitno arheološko najdbo); gradnje stanov. hiš na parc. št. 431/5, št. 423, št. 417/6, št. 417/5, št. 431/2 in 434, št. 782/2 (investitor mora prijaviti ZSV vsako morebitno arheološko najdbo) in na parc. št. 431/10 k. o. Cerkno. — KS Cerkno smo izdali soglasje h gradnji kanalizacije in čistilne naprave na parc. št. 589/9, 589/1, 589/2, 589/4, 3115, 599/2, 599/1, 661/1, 681/2, 705/4, 705/5, 705/6, 734/6, 734/10, 734/9, 378, 735/1 in 735/2 k. o. Cerkno s pogojem, da investitor prijavi zavodu vsakršno morebitno arheološko najdbo.

L. 1977 je ZSV Gorica izdal soglasja

k lokacijam za gradnje: nadomestne stanovanjske hiše na **parc. št. 590/2** in 319 k. o. Cerčno ter proizvodne hale-orodjarne in **parc. št. 268** in pokritega bazena na **parc. št. 51/2** in 54/2 k. o. Cerčno; izdal je še soglasje k **projektu št. 520043 ZUM-TOZD** Biro za projektiranje in inženiring v Mariboru decembra 1976 za **čistilne naprave** kanalskih voda v Cerknem kot tudi naslednja soglasja: h gradnjam stanov. hiš na **parc. št. 235/3** in 234/1, št. 589/3, št. 216/1, št. 126/1, št. 211, št. 617/6 in 617/9, vse k. o. Cerčno, in za adaptacijo stanov. hiše št. 41 s pogojem, da bo streha dvo-kapna s čopom in naklonom ok. 45° in krita z rdečimi zarezniki, okna dvodelni pokončni pravokotniki. — E. S.

CEHOVINI, Sežana. — L. 1976 smo dali soglasje h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 3031/1** in 3033/1 k. o. Štjak.

ZSV Gorica je l. 1977 izdal soglasje h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 3073, 3079** k. o. Štjak s pogojem, da bo imela vse značilne prvine lokalne arhitekture. — E. S.

ČEKOVNIK, Idrija. — L. 1976 smo izdali soglasje h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 1978/2** k. o. Čekovnik

ČELJE, Ilirska Bistrica. — ZSV Gorica je l. 1977 izdal soglasje k adaptaciji gospod. poslopja, ki je v bližini stanov. hiše št. 10, registrirane kot spomenik III. kategorije, s pogojem, da bo nova kritina tesne barve. — E. S.

ČEPOVAN, Nova Gorica. — Izdali smo (1976) soglasja h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 306** in 412 k. o. Čepovan, podjetju za PTT promet Nova Gorica h gradnji končne ATC Čepovan in Industriji pohištva MEBLO TOZD Pohištvo Čepovan za vkop 10 m³ rezervoarja za hrambo kurilnega olja na **parc. št. 30/7** in 30/9 k. o. Čepovan.

GORENJA KANOMLJA, Idrija. — Pridavevanje vseh zainteresiranih bo treba osredotočiti v reševanje domačije v **Sturmovcih, Gorenja Kanomlja št. 43**, ki je prav gotovo kulturni spomenik nacionalnega pomena. V novih okoliščinah, ko pripravljajo do te samotne kmetije vozno cesto, lastniki želijo domačijo posodobiti. Da bi obnova ne okrnila spomenika, bi bilo potrebno, da bi vse adaptacijske posege spremljala in s projekti obdelovala spomeniška služba. — E. S.

GORENJA VAS, Nova Gorica. — L. 1976 smo izdali soglasje k adaptaciji stanov. hiše št. 44 na **parc. št. 4/2** in 4/3 k. o. Gorenja vas, l. 1977 pa h gradnji stanov. hiš na **parc. št. 62/10** k. o. Kanal in na **parc. št. 961** in 973 k. o. Gorenja vas.

GORENJE PRI DIVAČI, Sežana. — ZSV Gorica je l. 1977 izdal soglasje h gradnji stanov. hiš na **parc. št. 1891/1** k. o. Povir v Gorenjah in na **parc. št. 1479/1** k. o. Gorenje s pogojem, da bosta imeli karakteristične elemente lokalne arhitekture. — L. 1976 je izdal soglasje k adaptaciji stanov. hiše št. 13 s pogojem, da bo streha ostala dvokapna in krita s korci. — E. S.

GORENJI NOVAKI, Idrija. — Izdali smo soglasje h gradnji stanov. hiš na **parc. št. 579/1** in (1977 št. 4/1 k. o. Gor. Novaki s pogojem, da bosta imeli karakteristične elemente lokalne arhitekture, in ureditvi odlagališča smeti na **parc. št. 118/3.** — E. S.

GORJANSKO, Sežana. — Izdali smo l. 1976 soglasje h gradnji stanov. hiše in mehanične delavnice na **parc. št. 1868/2** k. o. Gorjansko s pogojem, da bo hiša imela poglobljene karakteristične lokalne arhitekture.

L. 1977 smo izdali soglasja k adaptaciji gospod. poslopij v stanovanje št. 26 in št. 93 s pogojem, da bodo strehe dvo ali štirikapne s korci, vsa okna dvodelna s polkni, enak gabarit kot v neposredni bližini, na zunanji fasadi ni dovoljena uporaba keramične obloge, ograja balkonom in stopnišč pa naj bo lesena.

ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje Vozi-lom Gorica iz Sempetra pri Gorici za gradnjo vodovoda Čepovan-Mokrini in soglasje k povišanju stanov. hiše št. 88 na **parc. št. 397** k. o. Čepovan. — E. S.

ČEZSOČA, Tolmin. — Izdali smo (1976) soglasje k adaptaciji stanov. hiše št. 34, (okna ostanejo dvodelna v proporciju pokončnega pravokotnika) in h gradnji stanov. hiše na j. delu hiše št. 98: streha dvodelna z naklonom 45°, kritina enaka kot na sedanji hiši, tj. cementni strešnik, ograja balkona mora biti lesena.

ZSV Gorica je l. 1977 izdal soglasje h ograji stanov. hiše na **parc. št. 1848/1** k. o. Čezsoča.

ZSV SR Slovenije je izdal izvozno dovoljenje za izvoz 3 slik slikarja Čopi Tomislava iz Čezsoče v Francijo. — E. S.

ČIGINJ, Tolmin. — Izdali smo (1976) soglasje h gradnji stanovanjskih hiš na **parc. št. 29/1** k. o. Čiginj, in na mestu sedanjega gospod. poslopja na s. strani hiše št. 60 s priporočilom, da bi imeli karakteristične elemente lokalne arhitekture, k adaptaciji stanov. hiše št. 42 s pogojem, da bodo nova okna dvodelna, pokončni pravokotnik, ter k prizidavi stanov. hiše št. 32. — E. S.

ČRNI VRH NAD IDRJO, Idrija. — Izdali smo (1976) soglasji h gradnji sta-

nov. hiše na **parc. št. 544/3** k. o. Črni vrh s pogojem, da bo imela značilne elemente lokalne arhitekture in h gradnji počitniške hišice na delu **parc. št. 556/5** k. o. Črni vrh. — E. S.

ZSV Gorica je l. 1977 izdal soglasja h gradnjam 2 počit. hišic na **parc. št. 297/11** in št. 497/38 in h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 809** k. o. Črni vrh. — E. S.

ČRNICE, Ajdovščina — L. 1977 smo izdali soglasje k rušenju stanov. hiše št. 59 in gradnjo nove na tem mestu s pogojem, da bo streha dvokapna in krita s korci, okna dvodelna v proporciju pokončnega pravokotnika, ograja balkona lesena, oblikovana po lokalnem vzorcu, pred izdajo gradbenega dovoljenja mora investitor predložiti izvedbeni projekt v potrditev ZSV. — Dali smo soglasje k adaptaciji delno porušene hiše št. 19 na **parc. št. 294/2** in 295 k. o. Črniče s tem, da jo obnavlja tako, da se zunanja podoba bistveno ne spreminja. Ruševine je mogoče obnavljati v sedanji tlorisni zasnovi, pozidava je možna s karakterističnimi elementi lokalne arhitekture. Pred izdajo gradbenega dovoljenja je investitor dolžan predložiti ZSV Gorica v potrditev izvedbeni projekt, projektant pa naj se prej poveže z nami. — E. S.

DANE PRI DIVAČI, Sežana. — L. 1977 je ZSV Gorica izdal soglasja h gradnji stanov. hiš na **parc. št. 80** k. o. Dane, št. 680/3, št. 680/2, št. 1101/1 in 1095, št. 188/1, št. 676/1 in št. 1096, 1097, vse k. o. Sežana, s pogojem, da imajo vse (razen zadnje) značilne prvine tamkajšnjega stavbarstva. — E. S.

DANE PRI SEŽANI, Sežana. — L. 1976 je ZSV Gorica izdal soglasja h gradnjam 14 stanov. hiš na **parc. št. 811/2** in 813/3 k. o. Dane, na **parc. št. 815, 814, 811/1** in 813/1, 1125/2, 1123/3, 678/3, 1125/1, vse k. o. Sežana; dalje: na **parc. št. 865/2** s pogoji: streha dvo ali štirikapnica, krita s korci, okna pokončno pravokotna s polkni, ograja lesena, oblikovana po krajevnih vzorcih, mejni ali oporni zidovi iz neobdelanega kamna, fasade bele svetlo sive ali svetla okra; na **parc. št. 680/1** in 678/2 ter 679/2 (obe hiši morata imeti značilne prvine stavb v kraju), na **parc. št. 679/1** in 1094 (obe hiši morata imeti dvokapno streho, krito s korci, vsa okna pokončno pravokotna s polkni, ograje balkonov in stopnišč lesene, oblikovane po krajevnih vzorcih, mejni in oporni zidovi iz neobdelanega kamna, barva fasad bela, svetlo siva ali svetla okra). — E. S.

DESKLE, Nova Gorica. — L. 1976 je ZSV Gorica izdal naslednja soglasja: OS Jože Srebrnič k adaptaciji kotlarne in

vkopu 10 m³ rezervoarja za kurilno olje pri šoli, k predelavi gospod. poslopja v stanovanje na **parc. št. 524/2**, h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 422, 423**, k pri in prezidavi stanov. hiše **Srebrničeva 11**, k zamenjavi korčne kritine s salonitno v **Srebrničevi 9** in k predelavi gospod. poslopja v stanovanje na **parc. št. 105/2** k. o. Deskle.

L. 1977 smo izdali soglasja: Skupnosti otroškega varstva SOB Nova Gorica h gradnji otroškega vrtca, k prizidavi stanov. hiše na **c. Petra Skalarja 3** na **parc. št. 556** in 398 k. o. Deskle ter h gradnji montaže stanov. hiše na **parc. št. 1/8** k. o. Ajba. — E. S.

DIVAČA, Sežana. — L. 1976 smo izdali naslednja soglasja: k adaptaciji stanov. hiše št. 67a na **parc. št. 552/24**, h gradnjam 3 stanov. hiš na **parc. št. 50, št. 161** in na k. o. DIVAČI in vse s pogojem, da imajo najpomembnejše značilnosti tamkajšnjega **parc. št. 662/5, 662/8, 664/3** in 665/4, vse telef. kabla (zemeljskega), s tem da nas stavbarstva, ter k polaganju krajevnega investitor obvesti vsaj tri dni pred začetkom izkopa zaradi arheološkega nadzora.

L. 1977 je ZSV Gorica izdal soglasja za gradnjo stanov. hiš na **parc. št. 457/2, 457/12, 457/11, 457/3**, na **parc. št. 444/10, 444/7, 444/12, 444/18**, na **parc. št. 164** in na **parc. št. 543/6, 545/6**, vse k. o. Divača in vse s pogojem, da imajo vse 4 hiše značilne prvine tamkajšnje arhitekture, ter k adaptaciji gospod. poslopja št. 17 v stanovanje s pogojem, da ostane streha korčna ter so vsa okna dvodelna in opremljena s polkni. — ZSV je izdal še soglasje k projektu Podjetja za projektiranje iz Ljubljane 15. 7. 1976 za gradnjo parketa v Divači. — E. S.

DOBLAR, Nova Gorica. — ZSV je nadaljeval obnovo Ipavčeve hiše, št. 25. V ta namen je bil 1976 delan tudi načrt obstoječega stanja hiše. Obnovljena pa je bila tudi strešna konstrukcija s kritino vred. — L. 1977 je ZSV Gorica skupaj z lastnikom hiše nadaljeval obnovitvena dela: utrjevanje stavbe, obnovo ostrešja in obnovo vseh oken. — E. S.

DOBRAVLJE, Sežana. — ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje h gradnji hiše na **parc. št. 276** in 256/2 k. o. Utovlje s pogojem, da se višinsko ujema s soslednimi, streha mora imeti korčno kritino, vsa okna pa morajo biti v proporciju pokončnega pravokotnika in opremljena s polkni. — E. S.

DOBROVO, Nova Gorica. — Izdali smo (1976) soglasji h gradnji stanov. hiš na

parc. št. 1995 ter stanov. hiše in gospod. poslopja na parc. št. 1711/1 k. o. Biljana.

ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje za gradnjo 2 stanov. blokov in 1 stanov. stavbe na parc. št. 2368 in delu št. 2364/1 in 2364/3 ter na parc. št. 2001 k. o. Biljana. — E. S.

DOL PRI VOGLJAH, Sežana. — Izdali smo (1976) soglasje h gradnji garaže na parc. št. 818 k. o. Dol pri Vogljah.

ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje h gradnji stanov. hiše na parc. št. 414/2 in 613 k. o. Voglje in h gradnji stanov. hiše na parc. št. 799/1 k. o. Voglje, s pogojem, da bosta imeli karakteristične elemente lokalne arhitekture. — E. S.

DOLE, Idrija. — Izdali smo (1976) soglasje za gradnjo stanov. hiše na parc. št. 215/2 k. o. Dole. — E. S.

DOLNJE CEROVO, Nova Gorica. — Izdali smo (1976) soglasje k nadomestni gradnji stanov. hiše in spremembi namembnosti sedanje hiše št. 9 na parc. št. 1300 in h gradnji stanov. hiše na parc. št. 1243 in 1245 k. o. Cerovo. — E. S.

DOLNJE LEŽEČE, Sežana. — ZSV Gorica je 1977 izdal soglasja h gradnji 4 stanov. hiš na parc. št. 1569, št. 1423, št. 1375/1, in na parc. št. 1575/1 k. o. Dol. Ležeče s pogojem, da bodo imele karakteristične elemente lokalne arhitekture. — E. S.

DOLNJE VREME, Sežana. — ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje h gradnji stanov. hiše na parc. št. 710 in 713 k. o. Vremški Britof s pogojem, da bo imela karakteristične elemente lokalne arhitekture. — E. S.

DOLENJI NOVAKI, Idrija. — ZSV Gorica je izdal (l. 1976) soglasje k rušenju hiše št. 4, ki jo je potres močno prizadel in ki je v zaščitenem območju kompleksa bolnice »Franje«. Za novo hišo, ki jo namerava investitor zgraditi na istem mestu, nam mora predložiti izvedbeni projekt v potrditev, projektant pa mora upoštevati naslednje pogoje: objekt mora biti enonadstropen, s strmo čopasto streho, krito z rdečimi zarezniki, vsa okna morajo biti dvodelna v proporciju pokončnega pravokotnika (uporaba rolet ni dovoljena), fasade morajo biti obdelane v apneni malti in obarvane v svetlem okru ali naravnih barvi ometa, zatrepi so lahko obiti z lesom, če bo na južni fasadi gank, mora biti ograja lesena in oblikovana po lokalnem vzorcu, temeljni zidec mora biti obdelan v grobem ometu.

Izdali smo tudi soglasje za gradnjo stanov. hiše na parc. št. 267/1, k. o. Dol.

Novaki, s pogojem, da bo imela karakteristične elemente lokalne arhitekture.

ZSV Gorica je 1977 izdal soglasja za gradnje: stanov. hiše na parc. št. 387 k. o. Spod. Novaki s pogojem, da bo imela značilnosti lokalne arhitekture in nadom. hiše št. 44 na parc. št. 65 k. o. Spod. Novaki. Ni pa izdal soglasja k nadom. gradnji stanov. hiše št. 4, ker za to območje velja odlok SOB Idrija, ki proglašata to območje za kulturno zgodovinski park bolnišnice »Franje«, kjer je prepovedana vsakršna novogradnja. Možna pa je adaptacija sedanje hiše. — E. S.

DOLJE, Tolmin. — Izdali smo (1976) naslednja soglasja h gradnjam: znamenja s pogojem, da bo enako prejšnjemu znamenju na tem mestu; stanov. hiš na parc. št. 7/5 in na parc. št. 22 k. o. Dolje s priporočilom, da bosta imeli karakteristične elemente lokalne arhitekture; prizidka k stanov. hiši št. 43; garaže na s. strani gospod. poslopja št. 14 s pogojem, da bo strešina na gospodarskem objektu s svojim nalomljenim podaljškom pokrivala prizidek garaže, tudi kritina mora biti enotna; stanov. hiše na parc. št. 7/4 k. o. Dolje s priporočilom, da bo hiša imela karakteristične elemente lokalne arhitekture. — E. S.

DOLENJA TREBUŠA, Tolmin. — L. 1976 smo soglašali s prezidavo starejšega gospodarskega poslopja št. 43 v hlev za ok. 10 glav goveje živine. — E. S.

DOLENJE, Sežana. — ZSV Gorice je 1977 izdal soglasje h gradnji stanov. hiše na parc. št. 4164/2 in 4146/3 k. o. Stjak v Dolenjah s pogojem, da bo imela značilnosti domače arhitekture. — E. S.

DORNBERK, Nova Gorica. — Izdali smo (1976) soglasja: predelavi gospodarskih poslopij v stanovanje v Stritarjevi 7, parc. št. 205 k. o. Dornberk, in v Šinigojski 2/a na parceli št. 275/3 k. o. Dornberk s pogoji, da bo streha krita s korci, vsa okna dvodelna in opremljena s polkni; k popravilu *dvorane ob ž. c.* s pogojem, da se zunanjščina stavbe, poškodovane ob potresu, ne bo spremenila; k adaptaciji stanov. hiše na *Vodnikovi 38*, na parc. št. 395 k. o. Dornberk, s tem, da bo strešna kritina korčna in ograja balkona iz lesenih vertikalnih letev.

L. 1977 smo izdali naslednja soglasja h gradnjam: stanov. dvojčka in mizarske delavnice na parc. št. 6624/1 in 6624/2, parc. št. 143/2 in 143/1, prizidka k *telovadnici*, parc. št. 347/6, Primorju Gorica, TOZD Živinopromet Gorica, za market na parc. št. 106/1, stanov. hiše na parc. št. 306/1 in 308/1, SSS Ob Nova Gorica

k adaptaciji in sanaciji upravne zgradbe, h gradnji stanovanjske hiše na **parc. št. 5783**, k nadvišanju stanov. hiše **Brdo št. 2**, **parc. št. 5770/1**, k adaptaciji stanov. hiše **Gregorjijeva 15** s pogoji, da bo ograja balkona po lokalnem vzorcu, okna dvodelna in opremljena s polkni, h gradnji stanov. hiš še na **parc. št. 710/1**, na **parc. št. 502/2**, ter na **parc. št. 710/1**, na in 1622/2, vse k. o. Dornberk. — E. S.

DREŽNICA, Tolmin. — Izdali smo (1976) soglasje h gradnji stanov. hiše **nasproti hiše št. 17** s pogojem, da bodo okna dvokrilna, pokončni pravokotnik, ograja balkona lesena, streha dvokapna z naklonom kot pri sosednjih kritina rdeče barve. — E. S.

DREŽNIŠKE RAVNE, Tolmin. — L. 1976 nismo dovolili gradnje počitni. hišice. — E. S.

DRNOVK, Nova Gorica. — ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 1233/2** k. o. Biljana. — E. S.

DROBOČNIK, Tolmin. — Izdali smo soglasje h gradnji stanov. hiše za **hišo št. 9** s pogojem, da bo imela značilnosti lokalne arhitekture. Izdali smo tudi soglasje k sanaciji hiše **št. 9**, poškodovane po potresu, k spremembi vhoda v garažo in spremembi kritine, nova naj bo temne barve. — E. S.

DUTOVLJE, Sežana. — Dali smo (1976) soglasje h gradnji stanovanjskih hiš na **parc. št. 3996/1** in **3996/2**, na **parc. št. 3989** (streha objekta dvo ali štirikapna in krita s korci, vsa okna dvodelna in opremljena s polkni, ograja balkona in zunanjih stopnišč lesena in oblikovana po lokalnem vzorcu, majhni zidovi so lahko samo iz neobdelanega kamna, barva fasad je lahko bela, svetlo siva ali svetla okra), in na **parc. št. 2722/96** in **2722/34**, vse k. o. Dutovlje, s pogojem, da bodo imele vse hiše poglobitve karakteristike lokalne arhitekture; dalje h gradnjam: prizidka k stanov. hiši na **parc. št. 4242/2**, gospod. poslopja in stanov. hiše na **parc. št. 2237/2** in **2250** k. o. (streha dvo ali štirikapna in krita s korci, okna stanov. hiše dvodelna in s polkni, ograja balkona lesena z vertikalnimi letvami, barva fasad lahko bela, svetlo siva ali svetlo okra), tehtnice za tehtanje grozdja na **parc. št. 2259** k. o. Dutovlje ob regionalni cesti Dutovlje—Repentabor s poudarkom, da mora investitor prijaviti zavodu vsakršno morebitno arheološko najdbo, in k preureditvi gospod. poslopja v stanovanje **št. 110** (streha korčno kritino, lahko nadvišajo

le do strehe stanov. hiše, okna objekta dvodelna in opremljena s polkni).

ZSV Gorica je l. 1977 izdal soglasja h gradnjam: 2 stanov. hiš na **parc. št. 3153** in na **parc. št. 839/2**, lovske kočice na **parc. št. 986**, k adaptaciji stanov. hiše **št. 59**, (bo streha delna s polkni, ograja ganka lesena, oblikovana po obstoječem vzorcu), h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 2237/1** s pogojem, da bo imela karakteristične elemente lokalne arhitekture, in stanov. hiše na **parc. št. 3023/1** k. o. Dutovlje, s pogojem, da je to območje predvideno za gradnjo individualnih hiš in bo hiša imela karakteristične elemente lokalne arhitekture. — E. S.

FAMLJE, Sežana. — ZSV Gorica je l. 1977 izdal soglasje k adaptaciji stanov. hiše **št. 10** s pogojem, da bo streha dvokapna in krita s korci. — E. S.

FOJANA, Nova Gorica. — Izdali smo l. 1976 soglasje za gradnjo stanov. hiše na **parc. št. 2988** s pogojem, da bo streha dvo ali štirikapna, krita s korci, vsa okna dvodelni pokončni pravokotnik in opremljena s polkni ograja balkona lesena z vertikalnimi letvami, vi. hiše ne sme presegati višine sosednjih objektov.

Restavrador Restavratske delavnice ZSV SRS si je l. 1977 ogledal reliefno ploščo na stanov. hiši **št. 19** in ugotovil, da je bila nekoč preklada pri portalu ali oknu. Kasneje so odprtino zazidali in ometali. Pri poskusu izluščenja se je pokazalo, da razpoke niso le v ometu, marveč tudi na plošči-prekladi, in se hkrati z ometom lušči tudi figuralna (vrhnje) plast reliefne plošče, zato celotna plošča še ni odkrita.

Podal je tudi predlog za ukrepanje in sicer: celotno površino reliefa je treba pazljivo odkriti in očistiti, razpoke pa je potrebno injicirati, ploščo pa utrditi s silikonskim utrjevalcem. — E. S.

FILIPČJE BRDO, Sežana. — Izdali smo l. 1977 soglasje h gradnji stanov. hiše in gospod. poslopja na **parc. št. 1135/4** in **1150/1** k. o. Križ: višina objektov različna, še posebej, če bosta zgrajena v isti gradbeni črti, streha objektov dvokapna in krita s korci, okna na stanov. hiši dvodelna in opremljena s polkni, ograja balkona pa lesena iz vertikalnih letev. — E. S.

GABRČE, Sežana. — ZSV Gorica je izdal soglasje h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 673** in na **parc. št. 675** k. o. Gabrče, če so v zazidalnem okolišju in s pogojem, da bosta imeli karakteristične elemente lokalne arhitekture.

GABROVICA PRI KOMNU, Sežana. — ZSV Gorica je izdal soglasje za adaptacijo stanov. hiš št. 62 in št. 68 s pogojem, da ostanejo vsi zunanji vidni elementi nespremenjeni (strešine, okna, vrata in portal).

L. 1977 je izdal soglasje h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 46/1, 46/2** in 34 k. o. Gabrovica s pogojem, da bo objekt imel karakteristične elemente lokalne arhitekture. — E. S.

GODNJE, Sežana. — Izdali smo l. 1976 soglasje h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 2436** in 2435 k. o. Dutovlje: streha dvokapna in krita s korci, vsa okna dvodelna in opremljena s polkni, ograja balkona lesena z vertikalnimi letvami, barva fasad bela, svetlo siva ali svetli oker, kamniti in oporni zidovi morajo biti grajeni iz neobdelanega kamna. — L. 1977 smo izdali soglasje h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 2550** k. o. Dutovlje. Če je tod predvidena individualna gradnja in s pogojem, da bo hiša imela karakteristične elemente lokalne arhitekture. — E. S.

GODOVIČ, Idrija. — Izdali smo l. 1976 soglasje za gradnjo stanov. hiše na **parc. št. 283/2** k. o. Godovič in l. 1977 za nadom. hišo št. 40 na **parc. št. 66**.

ZSV Gorica je izdal soglasje za gradnjo stanov. hiše na **parc. št. 568/1** k. o. Godovič. — E. S.

GOJAČE, Ajdovščina. — ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje h gradnji prizidka k stanov. hiši št. 36 na **parc. št. 109/2** k. o. Gojače, s pogojem, da bo strešna kritina korčna, vsa okna pa dvodelna in opremljena s polkni.

ZSV Gorica je izdal soglasje k adaptaciji stanov. hiše **Malovše-Gojače št. 72**: streha stanov. hiše ostane sedanje oblike in krita s korčno kritino, vsa zunanja vrata in okna obdrže sedanje oblike in dimenzije, kamnito stopnišče s kamnito ograjo in arkadami je treba sanirati tako, da se ohranijo vsi detajli, ognjišče z dimnikom in spahnjenco, ki je najbolj poškodovano, je treba statično sanirati tako, da se ohrani kamnit obok in dimnik. Notranja razporeditev prostorov, zidanje novih predelnih sten, se lahko izvede šele, ko bo spomeniška služba ves objekt zmerila in dokumentirala. — E. S.

GONJAČE, Nova Gorica. — ZSV Gorica je izdal soglasje h gradnji pritlične stanov. hiše na **parc. št. 210** in 211 k. o. Smartno s pogojem, da bo imela bistvene elemente lokalne arhitekture.

ZSV Gorica je l. 1977 izdal soglasje za adaptacijo gospodarskega poslopja št. 41, ki je v sklopu tradicionalne briške doma-

čije, posebnost je ohranjena kamnita škrlasta streha, s pogoji: priporoča se adaptacija obstoječega objekta, kolikor bi se gradil nov objekt na istem mestu, mora biti grajen v obstoječih dimenzijah. Dvokapna streha mora imeti lesen napašč in korčano kritino, okna morajo biti dvodelna v prostoru pokončnega pravokotnika in opremljena s polkni. Ohraniti je potrebno v sedanji obliki podhod in dostop na dvorišče in lesen portno. Fasade morajo biti iz zalikanega ometa.

Investitor je zavodu predložil projekt za adaptacijo, na katerega pa ni dobil soglasja, ker spreminja obstoječo formo podhoda in lesen porton, ker s projektom ni vidna povezava s sosednjim objektom in ker novozgrajena okna niso v proporciju pokončnega pravokotnika in ker so polkna predvidena v formi, ki niso tipična za to okolje.

Dalje smo izdali soglasje k projektu za adaptacijo gospod. poslopja hiša št. 41, ki ga je (izdelala Projekтивna služba v Novi Gorici v avgustu 1977, št. projekta 446/77) in h gradnjam.

ZSV Gorica je izdal soglasje za gradnjo stanov. hiš na **parc. št. 97** in na **parc. št. 319** k. o. Smartno, ter zahodno od hiše št. 29, vse s pogojem, da bodo imele bistvene elemente lokalne arhitekture. — E. S.

GORE, Idrija. — ZSV Gorica je l. 1977 izdal soglasje za gradnjo nadomestne stanov. hiše št. 9, na **parc. št. 138/2** k. o. Jelični vrh. — E. S.

GORENJA VAS, Nova Gorica. — L. 1976 dostop na dvorišče in lesen porton. Fasmo dali soglasje za gradnjo daljnovoda jamborske TP in NNO v Krstenici. — E. S.

GORENJE CEROVO, Nova Gorica. — ZSV Gorica je 1977 izdal soglasji za gradnjo stanov. hiš na **parc. št. 895/4** in na **parc. št. 1269** k. o. Cerovo, s pogoji: objekt enonadstropen (vi. sedanjih), streha dvokapnica s korčno kritino, okna dvodelna. — Izdal je še soglasja za gradnjo nadomestnih stanov. hiš na **parc. št. 830**, št. 812/2 na **parc. št. 1697**, 1698, 1699 in 1700, za gradnjo nadom. stanov. hiše in predelavo sedanje hiše št. 3 v gospod. poslopje na **parc. št. 197** in 98, vse k. o. Cerovo.

Izdali smo tudi soglasje za gradnjo stanov. hiše na **parc. št. 769** k. o. Cerovo, za gradnjo prizidka in adaptacijo stanov. hiše št. 49/a na **parc. št. 742/1**, 743/2 in 744 k. o. Cerovo in za gradnjo garaže in adaptacijo gospodarskega poslopja št. 40 na **parc. št. 781** k. o. Cerovo. — E. S.

GORJANSKO, Idrija. — Leta 1977 je ZSV Gorica izdal soglasje za adaptacijo stanov. hiše Gorjansko št. 94, ki je spomenik III. kategorije, pod pogojem, da je treba ohraniti vse karakteristične detajle celotne domačije (portale, oken-ske okvirje, konzole itd.), na vseh streš-nicah je obvezna korčna kritina, pred iz-dajo gradbenega dovoljenja pa je inve-stitor dolžan predložiti ZSV Gorica pro-jekt adaptacije v potrditev.

ZSV Gorica je izdal soglasje za adap-tacijo stanovanjske hiše Gorjansko št. 92 na parceli št. 36/1 k.o. Gorjansko, pod pogojem, da adaptirani objekt ne sme biti višji od obstoječega (maksimalno po-večanje za 50 cm), streha mora biti dvo-kapna in krita s korci, vsa okna morajo biti dvodelna in opremljena s polkni, ograja balkona naj bo lesena in izdelana po lokalnem vzorcu. Gospodarsko poslo-pje mora biti krito z dvokapno korčno kritino in ohraniti sedanjo višino. Pol-krožni kamniti portal z letnico 1867 je treba nepoškodovanega ohraniti. — E. S.

GORJE, Idrija. — Izdali smo 1976 so-glasja za gradnjo prizidka k stanovanj-ski hiši št. 26 in 2 silosov na parc. št. 97 k.o. Gorje, l. 1977 pa stanov. hiše na parc. št. 41/2 k.o. Gorje. — E. S.

GORNJE VREME, Sežana. — ZSV Go-rica je 1977 izdal soglasje h gradnji stan-ov. hiš na parc. št. 1080 in na parc. št. 1139, 1145 k.o. Gor. Vreme s pogojem, da bosta imeli karakteristične elemente lo-kalne arhitekture, in k predelavi gospod. poslopja v stanovanje št. 27 s pogojem, da bo streha dvokapnica, krita s korci, okna dvodelna s polkni, objekt je lahko pritrilčen ali enonadstropen.

GORSKI VRH, Tolmin. — Na inter-venčijo Kovačič Radka, polkovnika JLA, da bi se obnovil celoten kompleks **Jero-vice** (Gorski vrh) je ZSV Gorica odgovoril, da je omenjeni spomeniški kompleks predlagala Kulturni skupnosti Tolmin KSS, da bi zagotovili sredstva za obnovo tega edinstvenega spomeniškega kom-pleksa ljudske kulture. — E. S.

GRADIŠČE, Nova Gorica. — ZSV Go-rica l. 1977 je izdal soglasje za gradnjo DV, TP in NNO Gradišče, in za gradnjo nado-mestne stanov. hiše na parc. št. 53 k.o. Gradišče. — E. S.

GRAHOVO OB BAČI, Tolmin. — L. 1976 smo izdali soglasje h gradnjam: stan-ov. hiše ob št. 11, s priporočilom, da se upoštevajo karakteristike lokalne arhi-tekture, z enakim priporočilom za stanov. hiši na parc. št. 174, in na parc. št. 1/2, 32, za adaptacijo stanov. hiše in gradnjo

prizidka št. 40 in za gradnjo stanov. hiše med hišama št. 49 in 50, na parceli št. 82/2 k.o. Grahovo ob Bači, povsod s priporo-čilom upoštevanja karakteristik lokalne arhitekture (temna kritina, okna v obliki pokončnega pravokotnika). — E. S.

GRANT, Tolmin. — Izdali smo soglasji za gradnjo stanov. hiše na mestu nekda-njega gospodarskega poslopja na parceli št. 92 k.o. Rut ob hiši št. 3, in stanov. hiše št. 16 s priporočilom upoštevanja karakteristik lokalne arhitekture in tem-ne kritine. — E. S.

GRGAR, Nova Gorica. — L. 1976 smo izdali soglasja: k izvedbi vhoda št. 116, k projektu, ki ga je izdelal ing. arh. Fili-pič Vladimir s tem, da se gospodarsko poslo-pje lahko razširi na dvorišče za ca. 1,60 m, h gradnjam stanov. hiš na parc. št. 1501/3, na parc. št. 2483/5 in 2483/1, na parc. št. 42 in 43/1 k.o. Grgar s pogojem, da bodo imele najpomembnejše karakte-ristike lokalne arhitekture in korčno kritino, ter prizidka k hiši št. 107.

Elektrc Gorici smo izdali soglasje za gradnjo odcepa DV 10 (20) kV, jambor-ske TP 10 (20) 0,4 kV in rekonstrukcijo NNO Grgar Dol.

L. 1977 smo izdali soglasja h gradnjam: prizidka k hiši št. 61 in predelavo gospod. poslopja v stanovanje na parc. št. 282, stanov. hiš na parc. št. 2810/3, na parc. št. 2810/9, na parc. št. 2810/10 in parc. št. 33 in 2867 k.o. Grgar.

ZSV Gorica je izdal soglasje za grad-njo 10 kV kableskega priključka Grgar na RTP Gorica. — E. S.

GRGARSKE RAVNE, Nova Gorica. — Elektro Gorici smo izdali l. 1977 so-glasje h gradnji 20 kV DV, jamborske TP in NNO Dragovica. — E. S.

HLEVNIK, Nova Gorica. — L. 1976 smo dali soglasje k rušenju ob potresu poškodovane hiše št. 12 in gradnji nove na tem mestu s pogojem, da bo imela karakteristične elemente lokalne arhi-tekture. — L. 1977 smo pa dali h gradnji stanov. hiše in gospod. poslopja na parc. št. 1338 in 1339 k.o. Mirnik. — E. S.

HOMEC, Tolmin. — L. 1976 smo dali soglasje k adaptaciji starejše stanov. hiše poškodovane po potresu, v Homcu št. 9, s pogojem, da v objekt vgradijo vezi in in-jektirajo nosilne zidove. Če bi se in-vestitor odločil za delno rušenje ali spremi-njanje zunanje podobe objekta, je treba izdelati posnetke sedanjega stanja za po-trebe arhivskega varstva. — E. S.

HRPELJE, Sežana. — ZSV Gorica je l. 1976 izdal soglasje h gradnji stanov. hiš na parc. št. 20/1 in 22/1 in k.o. Herpelje,

pod pogojem, na **parc. št. 3067/1** k. o. Hrpelje, dalje k adaptaciji stanov. hiše **št. 18 a**, s pogojem, da so strehe dvokapnica, krite s korci, vsa okna opremljena s polkni, prostor med betonskimi stebri v prtiličju pozidan, pred izdajo gradb. dovoljenja je investitor dolžan predložiti ZSV Gorica projekt adaptacije v potrditev. Izdali smo še soglasje h gradnji hale za rejo piščancev na **parc. št. 577** k. o. Hrpelje, če je ta lokacija v zazidalnem okolišju. — E. S.

HRUSEVJE, Nova Gorica, — L. 1976 smo izdali soglasje h gradnji stanov. hiše na mestu ob potresu poškodovane **št. 21** na parceli št. 27 k. o. Neblo, l. 1977 pa za nadom. hišo na **parc. št. 662** in novo hišo na **parc. št. 720/2** in **723/2** k. o. Neblo. — E. S.

HUDAJUZNA, Tolmin, — L. 1976 smo izdali soglasja h gradnjam, 3 stanov. hiš: na mestu ob potresu poškodovanih hiš **št. 22** in **št. 23** s priporočilom, da upoštevajo karakteristike lokalne arhitekture, in temno kritino, in z enakim priporočilom za hišo sz. od sedanje hiše **št. 19**. — E. S.

HUM, Nova Gorica, — Cestni skupnosti občine Nova Gorica smo 1976 izdali soglasje za rekonstrukcijo cest Humte—Cеровo (brez asfalta); l. 1977 smo dali soglasje h gradnji 2 nadom. stanov. hiš na **parc. št. 1717** in **1718** ter na **parc. št. 1461** in **1462** k. o. Kojsko. — E. S.

IDRIJA, Obnova najpomembnejših etnografskih objektov se je tudi l. 1976 odvijala le na eni stanov. hiši, to je **Idrija, Kajuhova št. 40**. Zal gradbena dela tečejo izredno počasi, ker jih lastnik izvaja v lastni režiji in z majhnimi finančnimi sredstvi. Zdi se nam, da bo treba ta dela skrbno nadzorovati, da ne bi bil učinek obnove popolnoma drugačen, kot si ga želi spomeniška služba in Kulturna skupnost, ki ta dela sofinancira.

Izdali smo soglasje za obnovitev strehe in utrditev nosilnih zidov stanovanjske stavbe v **Platiševi št. 2**, ki je bila močno poškodovana ob potresu. Stavba je spomenik III. kategorije. Predpisali smo naslednje pogoje: oblika strehe, naklon in kritina morata ostati nespremenjena, razmajene zidove lahko povežemo s kovinskimi vezmi in jih z injektiranjem utrde, najbolj prizadete zidove je mogoče tudi porušiti in jih na novo pozidati, priporočali smo funkcionalno ureditev bivalnih prostorov z ureditvijo sanitarij, zunanja podoba objekta ne sme biti spremenjena, le s. steno, ki je danes lesena, lahko pozidajo.

ZSV Gorica je l. 1977 ob prvi fazi obnove rudarske hiše v **Kajuhovi št. 40** posredoval investitorju zahteve in predloge v zvezi z obnovitvenimi deli, posebej še z izdelavo novih oken.

Ker je Likar Dominik, **Kajuhova 40** zavlačeval adaptacijo stanov. hiše, ki je spomenik I. kategorije, in ni dal nobenih garancij, da se bo objekt gradil po odobrenem projektu in tudi dokončal tako, da bo novo zgrajena stanovanjska hiša še vedno predstavljala tipično rudarsko hišo se je ZSV Gorica l. 1977 sporazumno s Kult. skupnostjo Idrija odločil, da v ta objekt ne vlaga nobenih družbenih sredstev in ga tudi črta iz seznama kulturnih spomenikov.

Odobrena sredstva, ki so bila namenjena za obnovo Kajuhova št. 40 je ZSV Gorica predlagala, da se jih prenese namensko za obnovo rudarske hiše v ulici **Vinka Mohoriča št. 1**, ki je prav tako tipična rudarska idrijska hiša in zavarovana kot spomenik I. kategorije. V zvezi s tem je bil tudi razgovor z lastnikom Tratnik Ivanom, ki je pripravljen, da se objekt adaptira v skladu s spomeniški načeli s tem, da bo objekt ostal naseljen in ga tudi vzdrževal.

ZSV Gorica je izdal odločbo o kulturnem spomeniku za Rudarsko hišo, **ul. Vinka Mohoriča 1**, s katero jo uvršča v kulturni spomenik I. kategorije, in predlagal Kulturni skupnosti Idrija, da bi postopno adaptirali rudarsko hišo, ne pa adaptirali rudarsko hišo v **Kajuhovi 40**, katero je investitor porušil do temeljev in bi njena rekonstrukcija ne bila več utemeljena.

ZSV Gorica je l. 1977 izdal načelno soglasje za rušenje hiše v Idriji, **Prelovčeva 1**, ki je registrirana kot spomenik III. kategorije; hiša je v tako slabem stanju, da sanacija finančno ne bi bila utemeljena. Pred pričetkom rušenja je potrebno stavbo podrobno dokumentirati, deponirati je treba vse oblikovne detaje na zunanjsčini in notranjsčini. Kamnit portal s stranske fasade je treba vključiti kot lapidarijski okras v novo fasado. Spominsko ploščo glasbeniku Prelovcu se mora vzditi na vidno mesto ob Prelovčevi ulici, napis pa naj se dopolni s tem, da je na tem mestu stala rojstna hiša glasbenika Prelovca.

Glede oblikovanja nove arhitekture na tem mestu si zavod pridržuje pravico, da bo z investitorjevimi projektantom našel najboljšo rešitev.

Stroški arhivske dokumentacije gredo v breme investitorja, en izvod pa prejme Muzej v Idriji.

ZSV Gorica je izdal soglasje za rušenje ob potresu poškodovane hiše v Idriji, Kajuhova 10, ki je registrirana kot spomenik III. kategorije, pod pogojem, da se izdela dokumentacija za arhivsko varstvo. Dokumentacija je bila narejena na Zavodu.

ZSV Gorica je opozoril investitorja, ki je zamenjal kletna vrata z garažnimi na stanovanjski hiši v Idriji, Prelovčeva 8, ki je registrirana kot spomenik, da se ne drži pogojev, ki jih je zavod izdal za omejeno adaptacijo, zato je ZSV Gorica zahteval, da se gradnja ustavi in da investitor takoj predloži projekt.

IDRIJA-občina. V l. 1976-77 je ZSV Gorica pripravil nov spomeniški odlok za etnografske spomenike, rezultat ponovnega pregleda celotnega teritorija. Ker so bili na nekaterih posameznih spomenikih opravljeni večji gradbeni posegi, je bilo treba nekatere črtati iz seznama spomenikov, drugim pa spremeniti kategorijo in režim varovanja. Isto je veljalo tudi za celotna naselja.

Novi odlok ima nekaj spomenikov, ki jih v prejšnjem ni bilo, ker se je prva topografija delala v zimskem času in so bili nekateri zaselki, predvsem pa samotne kmetije, nedostopni. Seznam spomenikov s kategorijami in varstvenimi režimi navajamo v naslednjem.

Spomeniškovarstveni režim II. stopnje

- Cerkljanski vrh — št. 22
- Cerčno — od št. 31 do 56, od št. 106 do 114
- Bukovo — znamenje pri hiši št. 5
- Črni vrh — znamenje ob cerkvi, znamenje ob pokopališču, št. 91
- Dolenji Novaki — št. 21
- Gorje — št. 4
- Gornja Kanomlja — št. 4
- Idrija — Platiševa ulica št. 11, Prelovčeva ulica št. 4, Trg maršala Tita št. 2
- Jagršče — št. 9
- Jesenica — št. 14 — freske
- Korita — leseno znamenje
- Ledine — št. 6 — freska
- Spodnja Idrija — kapelica pri Poklonu, kapelica ob cerkvenem stopnišču, št. 14, 15, 19, 20, 21, 38 in 58
- Straža — št. 3
- Šebrelje — št. 16 — sušilnica
- Vojsko — št. 9
- Zadlog — št. 8 in 57
- Zakriž — št. 5
- Zavratac — št. 21 — freske

Spomeniškovarstveni režim III. stopnje

- Črni vrh — celotno naselje
- Dolenji Novaki — celotno naselje
- Gorenji Vrsnik — celotno naselje

- Labinje — celotno naselje
 - Spodnja Idrija — celotno naselje
 - Sasja Raven (Kanji dol) — celotno naselje
 - Zadlog — celotno naselje
 - Cerčno — gospodarsko poslopje pri ž. c., št. 59, 60 in št. 62 — skupina kozoľcev
 - Črni vrh — št. 1, znamenje pri hiši št. 43, št. 47, 53, 52, 69, 74, 79 in 82
 - Dole — znamenje
 - Godovič — št. 8, znamenje pri hiši št. 13, št. 30, 55, 76 — lesena plastika, 78 — portal, št. 81, znamenje na koncu vasi, znamenje v smeri proti Idriji, znamenje pri št. 74
 - Gorenji Vrsnik — št. 6, znamenje pri št. 14
 - Idrija — Triglavska ulica št. 1, Gregorčičeva ulica št. 23 in 37, Vojkova cesta št. 23, Platiševa ulica št. 1, 2, 3, 4, 19, 21 in 29, Srebrničeva ulica št. 4, kapelica, Kajuhova ulica št. 10 in 34, Ljubljanska ulica št. 4, 7 in 9, Trg svobode št. 1, 2, 3, 6 in 7, Kosovelova ulica št. 23 in 27, Za gradom — kapelica, Prelovčeva ulica št. 1, 6 in 8, Trg maršala Tita št. 5, 6, 9, 10, 11 in 12
 - Idrijski log — znamenje pri št. 4, št. 15, znamenje
 - Kanji dol — kapelica
 - Labinje — znamenje pri hiši št. 22
 - Ledine — št. 7 in 15
 - Ledinske Krnice — znamenje
 - Lome — št. 14 in znamenje ob njej, znamenje pred vasjo
 - Mrzli log — št. 3, znamenje
 - Orehek — znamenje pri hiši št. 7, št. 24 — freske
 - Pečnik — št. 1
 - Planina — znamenje pri št. 33, znamenje pred vasjo
 - Pluznje — št. 15 — freske
 - Poče — št. 2 — klet
 - Podlanišče — znamenje pri št. 5
 - Police — št. 21
 - Potok — št. 1
 - Predgrize — št. 20, znamenje
 - Ravne — št. 10 in 15, znamenje pri št. 27
 - Spodnja Idrija — kapelica pri št. 35, št. od 25 do 34
 - Srednja Kanomlja — št. 29
 - Sasja Raven (Kanji dol) — št. 12, kapelica pred vasjo
 - Šebrelje — št. 16 — freske, leseno znamenje
 - Trebenče — znamenje pri št. 1
 - Vojsko — št. 72 — klet, znamenje
- Spomeniškovarstveni režim I. stopnje
- celotno naselje Cerčno

57/2 in 58/1, s. od ceste Idrsko—Livek, povsod s priporočilom značilnosti domačega stavbarstva (temna kritina, pokončna pravokotna okna), in k predelavi gospod. poslopja št. 105 v delavnico.

L. 1977 smo izdali soglasje k rušenju ob potresu poškodovanih hiš št. 5, 24, 42, 45, 75, 84, in 96 s tem, da se prej opravi fotodokumentacija in s priporočilom, da deponirajo vse kamnoseške detajle. — E. S.

ILIRSKA BISTRICA. — ZSV Gorica je 1976 izdal soglasje k prezidavi hiše **Prešernova 31**, s tem da lahko povišajo prizidek samo do višine slemena hiše, ohranijo dvodelne pravokotne okenske odprtine ter dvokapno streho s korci.

Soglašali smo tudi z gradnjo garaže, **Bazoviška 11**, in posekom **divjega kostanja** pred hišo **Levstikova 27**, ki je sicer v zavarovanem okolju, ni pa zavarovan kot naravni spomenik.

L. 1977 smo izdali soglasja: k adaptacijam hiš **Cankarjeva 14** in **Levstikova 25a**, prekritju streh **Levstikova 3** in **23** z rdečo salonitko, št. 10 pa s korci ali rdečo tegolo, in k adaptaciji hiše **Cankarjeva 12** s tem, da streha ostane dvokapna s korčno kritino, vsa okna dvodelna, dimenzije oken takšne kot na št. 10, zaradi pomanjkanja stanovanjskega prostora se lahko dvigne do v slemena hiše **Cankarjeva 10**. — E. S.

ILIRSKA BISTRICA — občina. — Tudi za ilirskobistriško občino velja, da v sklopu reševanja spomeniške problematike posebej izstopa vprašanje zaščite etnografskih spomenikov, čeprav je na splošno njihovo število manjše, pa tudi spomeniki so povečini slabše kvalitete (slaba gradnja). Tudi tu se ugotavljajo številni posegi — adaptacije in posameznih spomenikov in spomeniških aglomeracijah, ki v spomeniškovarstvenem smislu niso zadovoljivi, nastajajo pa povečini kot »črni« in zanje ne ve tudi ustrezna občinska inšpekcijska služba, vendar je sodelovanje med zavodom in organi skupščine tvorno. Isto bi lahko trdili tudi za sodelovanje med zavodom in Kulturno skupnostjo. — E. S.

IMENJE, Nova Gorica. — ZSV je izdal soglasje k nadomestnim gradnjam oz. predelavam hiš št. 22 in 28, poškodovanih ob potresu, s tem, da ohranijo dvokapne strehe in dvodelna okna s polkni. — L. 1977 je soglašal z adaptacijo hiše **Šmartno v Imenuj**, št. 10 in gradnjo stanov. hiše na **parc. št. 254** k. o. Šmartno in gospod. poslopja. — E. S.

JABLANKA, Ilirska Bistrica. — Izdali smo soglasje k načrtu za gradnjo stanovanjske hiše v Jablanici v neposredni bližini **graščine**, ki ga je izdelal ing. arh. J. Skok. — E. S.

JAVORJE, Sežana. — Izdali smo (1976) soglasje h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 1539/2** in 1538/2 k. o. Javorje s pogojem, da bo imela karakteristične elemente lokalne arhitekture. — E. S.

KAL — KORITNICA, Tolmin — L. 1976 smo izdali soglasje k adaptaciji stanov. hiše št. 2. — E. S.

KAL NAD KANALOM, Nova Gorica. — ZSV Gorica je 1977 dal soglasje h gradnji stanov. hiš na **parc. št. 2010** k. o. Kal in v **Zabrdru** na **parc. št. 1673/2** k. o. Kal. — E. S.

KAMBREŠKO, Nova Gorica. — L. 1976 smo dali soglasje k adaptaciji stanov. hiše **Pušno 92** s pogojem, da se zunanja podoba ne bo spremenila, in po potresu poškodovane stanov. hiše **Pušno 91**, z enakim pogojem. Pozneje pa je bilo ugotovljeno, da je bila stavba ob potresu močnejše poškodovana, zato smo izdali soglasje za rušenje omenjene stavbe. Izdali smo soglasje za adaptacijo gospod. poslopja v stanov. hišo, ker je bila stavba ob potresu močno poškodovana, s tem, da mora imeti vse karakteristične elemente lokalne arhitekture.

L. 1977 smo izdali soglasje h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 62/12** k. o. Kanal. — E. S.

KAMNO, Tolmin. — L. 1976 smo dali soglasje k rušenju stanov. hiš poškodovanih po potresu, št. 20, 23 in 39 in gradnji novih na istem mestu, s priporočilom, da imajo karakteristične elemente lokalne arhitekture, ter h gradnji 2 stanov. hiš na **parc. št. 63** in 639 k. o. Kamno (s priporočilom, da bo nov objekt imel karakteristike lokalne arhitekture) in ob hiši št. 35. — E. S.

KANAL, Nova Gorica. — ZSV Gorica je l. 1976 ponovno opozoril lastnika in KS Kanal, da je hiša v **Pionirski št. 8** spomenik I. kategorije in zato ni mogoče spreminjati njene zunanjsčine.

Izdali smo soglasje k prezidavi in povišanju hiše v **Staničevi št. 4**, s tem, da so vsa okna dvokrilna, brez rolet, lahko pa s polkni, sleme v dosedanji smeri, strešna kritina korci.

Korčno kritino mora imeti tudi **shramba orodja, Grajska c. 45**.

Izdali smo soglasji k obnovitvi skladišča Slovenija-sadja na **parc. št. 1217/6** in gradnji **otroškega igrišča** z opozorilom na arheološke najdbe.

ZSV Gorica je izdal soglasje za adaptacijo hiše **Trg svobode 21**: streha trokaptica, torej nespremenjena, in krita s korci, ohraniti je treba oba venčna zidca v ometu in napušč, vsa okna objekta morajo ostati v sedanjih dimenzijah in opremljena s polkni. V pritličju, kjer se bodo zazidala vrata naj se v osi vzida okno enakih dimenzij kot v nadstropju. Fasade naj se obdelajo v zalikanem ometu, kot so zdaj, talni zidec naj bo grobo ometan. Če soglašajo sosedje, se ob v. fasadi lahko pozidajo zunanje stopnice za dostop v etažo, po vi. se lahko povečajo podstrešna okna do 30 cm.

ZSV je imel pripombe na izvedeno adaptacijo stanov. hiše **Grajska 45** (prej Grad št. 3) in zahteval, da investitor od strani vsaj pločevinaste nadstreške nad okni, ki so neustrezen element v tem okolju in motijo ves videz stavbe.

ZSV je izdal soglasje k adaptaciji Zdravstvenega doma in h gradnji 3 stanov. hiš na parc. št. **62/11, 62/13, 62/14** k. o. Kanal.

ZSV je izdal soglasje k nadzidku na terasi 2. nadstropja stanov. hiše **Trg svobode 11** s pogoji: na fasadi 2. nadstr. enaka okenska mreža kot je v 1. nadstropju, višina kapi nižja od sosednjega objekta, strešina naj pada v smer trga s slemenom, ki bo nižje od slemena sosednje hiše, polkna in korčna kritina, sanirani del stopnišča se na hrbtni strani izvede v obliki odprtega stopnišča (ki je lahko zasteklen, pa ne spreminja videza hiše; ZSV mora dobiti na vpogled izvedbene projekte, da izda končno soglasje. — E. S.

KAZLJE, Sežana. — Izdali smo 1976 soglasje h gradnjam 3 stanov. hiš na **parc. št. 1085 in 1086, št. 1121/1 in št. 1863/4** k. o. Kazlje s pogojem, da bodo imele karakteristične elemente lokalne arhitekture. — E. S.

KLANEC PRI KOZINI, Sežana. — L. 1976 smo izdali soglasje h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 4332/2** k. o. Ocizla, s pogojem, da bo imela vse pglavitne elemente lokalne arhitekture — montažna gradnja ni dovoljena.

Zavod za spomeniško varstvo Gorica je 1977 izdal soglasje k nadvišanju stanov. hiše št. **15** s pogojem, da bo strešna kritina korčna (ali tegole), okna pa enaka kot v pritličju. — E. S.

KNEŽA, Tolmin. — Izdali smo 1976 soglasje h gradnji stanov. hiše na mestu gospod. poslopja št. **3** s priporočilom, da bo imela karakteristične elemente lokalne arhitekture (temna kritina).

Zavod za spomeniško varstvo Gorica je 1977 izdal soglasje h gradnji prizidka k stanov. hiši št. **70a** s pogojem, da se bo naklon strehe gibal med 30 in 40°, kritina pa mora biti enaka kot na hiši. — E. S.

KOBARID, Tolmin. — L. 1976 smo izdali soglasje k rušenju ob potresu poškodovanih stavb v Kobaridu, in sicer: gospod. poslopja na **Trgu svobode 12** in stanov. hiše v **Gregorčičevi 7 in 8**, v ulici **Franca Volariča 9**, v **Mateličevi št. 4, 6 in 8**, in v **Volaričevi 3, 5, 7 in 7a**.

Izdali smo soglasje k adaptaciji stanov. hiše **Goriška 1** s pogojem, da bo adaptacija upoštevala elemente lokalne arhitekture, kritina pa je lahko korčna ali rdeča salonitka.

Izdali smo soglasje za adaptacijo gospod. poslopja v stanovanje **Gregorčičeva 10** s pogojem, da bo projekt upošteval karakteristične elemente lokalne arhitekture (dvokapna streha, korčna kritina, okna dvodelna), na ulični fasadi rolete niso dovoljene. Sedanji portal je treba deponirati. — Izdali smo soglasje h gradnji stanov. hiše na dvorišču stavbe **Gregorčičeva 10** s pogojem, da bo projekt upošteval elemente lokalne arhitekture, kritina naj bi bila korčna ali rdeča salonitka, balkonske ograje pa morajo biti lesene. — Izdali smo soglasje za gradnjo stanov. hiše na mestu stare, po potresu poškodovane **Gregorčičeva 63** s pogojem, da uporabijo temno kritino, gradijo pa po predloženem projektu.

Izdali smo soglasje za adaptacijo in razširitev stanov. hiše **Manfredova 3** pod pogojem, da se ohranijo elementi lokalne arhitekture in okoliški gabarit, strešna kritina pa je lahko korčna ali rdeča salonitka. — Izdali smo soglasje h gradnji stanov. hiš na mestu starih, po potresu poškodovanih, **Manfredova 8 in 10** s pogojem, da bosta imeli karakteristične elemente lokalne arhitekture (korčna kritina, dvodelna okna, lesene balkone, oblikovane po lokalnem vzorcu in okoliški gabarit). — Izdali smo soglasje za gradnjo prizidka k stanov. hiši v **Manfredovi 17**.

Izdali smo soglasje k projektu Investiro Koper za sanacijo objekta **Markova 12**. — Izdali smo soglasje h gradnji hiše ob **Milanovi 10** s pogojem, da bo imela karakteristične elemente lokalne arhitekture in korčno kritino. — Z nakimi pogoji smo izdali soglasje k adaptaciji in razširitvi stanov. hiše **Šarfova 7**.

Izdali smo soglasje k projektu, ki ga je izdelal viš. gr. teh. Požauko iz Projektivnega biroja Maribor za adaptacijo župni-

šča v Kobaridu, **Trg svobode**. — Izdali smo soglasje h gradnji stanov. hiše na vrtu **Trg svobode 5a** s pogojem, da bo projekt upošteval elemente lokalne arhitekture (korčna kritina, dvodelna okna) in okoliški gabarit. K projektu je potrebno soglasje ZSV Gorica. — Tudi soglasje h gradnji stanov. hiše na mestu stare **Trg svobode št. 8**, ima pogoj, da bo projekt vseboval vse elemente lokalne arhitekture, dvokapna streha, korčna kritina in dvodelna okna, okna na ulični fasadi morajo biti opremljena s polkni, rolete niso dovoljene, omet fasade pa mora biti zalikan. Pred izdajo gradbenega dovoljenja mora investitor predložiti ZSV Gorica projekt v odobritev.

Izdali smo soglasje za adaptacijo in nadvišanje stanov. hiše **Volaričeva 15**, s pogojem, da bo streha dvokapna s korčno kritino, okna morajo biti dvodelna, na ulični strani mora biti lesen napušč, okna opremljena s polkni, balkonska ali stopnišna ograja mora biti lesena, oblikovana po lokalnem vzorcu, omet pa mora biti zalikan. — Izdali smo soglasje h gradnji stanov. hiše na mestu stare **Volaričeva 21** s pogojem, da bo projekt upošteval elemente lokalne arhitekture in ga odobri ZSV Gorica, **spominsko ploščo H. Volariča** pa morajo vzditati na isto mesto.

Izdali smo soglasje h gradnji stanov. hiše zraven stare, po potresu poškodovane in porušene hiše **Janka Uršiča št. 3** na parceli št. 194, 503 k. o. Kobarid, s pogojem, da bo imela elemente lokalne arhitekture (dvokapna streha, korčna kritina, dvodelna okna).

Na predlog Odbora za odpravo posledic potresa Tolmin za rušenje stavb v Kobaridu **Franca Volariča 9**, **Gregorčičeva 7, 6, in 8**, **Manfredova 7a, 12 in 15** ter **Markova 6, 8 in 10** je ZSV Gorica 8. 1977 dal mnenje:

1. Za rušenje objektov **Franca Volariča 9**, **Gregorčičeva 6 in 7** ter **Manfredova 15** ni s strani spomeniške službe nobenih zadržkov. Vendar je treba pri nadomestni gradnji upoštevati fasadne črte, višino stavbne gmote (naklon strehe) in fasadno oblikovanje, ki naj bo v skladu s prevladujočimi likovnimi načeli v naselju.

2. Z rušenjem objektov v **Markovi ulici št. 6, 8 in 10** ZSV ne soglaš, saj gre za bistveno sestavno kvalitetnega tržnega prostora. Predlaga se, da se objekti v sedanjih oblikah (fasadna višna) sanirajo in rehabilitirajo.

Gregorčičeva 8 — objekt je sestavni del pomembnega ambienta pri hiši **št. 10**, ki se bo restavriral, hkrati pa ima tudi

visoko spomeniško vrednost. Zaželeno bi bila sanacija, in sicer tako, da bi se ohranili fasadi ob **Gregorčičevi ulici** in v ambientu ob **št. 10** (možna kulisna rešitev).

Manfredova 7a (ob št. 7) — gre za kvalitetno kmečko arhitekturo s fasadno slikarijo iz 18. stoletja. Predlagamo preobnovo v stanovanjske namene ali za primerno gospodarsko dejavnost (gostišče, servis).

Manfredova št. 12 — ki je v podaljšku dvorca **Gregorčičeva 10**. Poslopje bi bilo smiselno ohraniti kot morebitno hišniško stanovanje bodočega kulturnega centra, ki bo v dvorcu.

ZSV Gorica je 1. 1977 izdal soglasje **hotelu Zvezda** za adaptacijo in prizidavo s pogojem, da ostane streha enake oblike s korčno kritino na starem delu objekta.

ZSV Gorica je izdal mnenje k lokaciji za gradnjo trgovskega objekta **Železnina v Volaričevi ulici** na mestu hiš, ki so že porušene ali pa so predvidene za rušenje.

ZSV Gorica je izrisal stanje **Volaričeva 11** in izdelal 9 variant funkcionalne izrabe objekta ter 2 izmed teh variant sta bili detajlnejše obdelani.

V zvezi z izdelavo načrtov za sanacijo so bila izdelana konservatorska izhodišča za obnovo objekta.

V zvezi z urbanističnim urejanjem območja med **Volaričevo 11** ter **Šarfovo ulico** so bila izdelana za potrebe Invest biroja tako konservatorska izhodišča za oblikovanje dvorišča **Volaričeve 11**, kot tudi zazidave objektov vzdolž **Šarfove** in **Manfredove ulice**. — Izdali smo soglasje za gradnjo garaže **Šarfova 15**.

Zavod SV Gorica je izdelal navodila za postavitev stanov. hiše **Trg svobode 8**.

ZSV Gorica je izdal soglasje k lokaciji za **RTP Kobarid**: zemeljski izkopi pod arheološkim nadzorstvom, ker je lokacija v najožjem območju prazgodovinskega grobišča in zato obstoji možnost nadaljnjih najdb.

ZSV Gorica je izdal soglasje k načrtovani trasi **DV 110 kV Kobarid—Tolmin**.

Izdelan je bil posnetek stanja **Gregorčičeva 10**, 2 varianti funkcionalne izrabe objekta ter konservatorski pogoji za revitalizacijo. V zvezi z izdelavo načrtov za sanacijo so bile izdelane predloge ter idejni načrt za revitalizacijo. — Dela pri sanaciji objekta se niso mogla izvajati, ker sredstva, ki so bila razpoložljiva v tem letu niso bila dovolj velika za gradbeno smiselni pričetek z deli. Ob težnji Zavoda, da se prične vsaj s pripravljalnimi deli je bilo to nemogoče zato, ker

so v objektu bivalni stanovalci, kot je to še danes.

Zahtevani oblikovni pogoji spomeniške službe so: meja zazidave na ulični strani, višina objekta, v primeru, ko gre za objekt z višinskimi prostori P + 1, globina strehe nadstropnega dela 12 m, globina pritličnega dela 30 m. Tem pogojem sledijo splošni pogoji kot so: dvokapna streha, korčna kritina, ometna fasada, struktura fasade, ki izhaja iz pokončnega okna s polknom z dvoosnim konceptom oken-skih odprtih. Poleg tega se zahteva še:

1. Členitev objekta in sicer na način, ki v grobih potezah izhaja iz prvotnega stanja obstoja večjih objektov.

2. Pritlični del, ki je v kriterijih označen, da lahko sega do 30 m v globino, lahko to preseže kolikor je členjen in je na določenih mestih oddaljen manj kot 30 m od ceste.

3. Fasada na ulični strani mora tudi v pritličju izhajati iz sistema dvoosno postavljenih pokončnih odprtih (v pritličju niso dopustna velika izložbena okna neposredno ob cesti), lahko pa se izvede pasaja, ki ima v notranjosti izložbena okna.

4. Streha naj se višinsko rahlo lomi, in sicer v odnosu na prej opisani koncept tlorisa (členjenost, ki sliči členjenosti objektom pred potresom).

ZSV Gorica je obvestil Medobčinski inšpektorat Nova Gorica, da investitor gradi novo stanovanjsko hišo na mestu nekdanjega gospodarskega poslopja v **Gregorčičevi 10** brez našega soglasja, soglasje je bilo namreč izdano za adaptacijo objekta, zato je ZSV Gorica zahtevala, da se dela začasno ustavijo, da se predloži izvedbeni načrt ter po opravljenih morebitnih korekturah projekta dela nadaljujejo.

KOBDILJ, Sežana. — ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje h gradnji 3 stanov. hiš: na **parc. št. 871/1** na **parc. št. 163/4** in na **parc. št. 22/1**, k. o. Kobdilj s pogojem, da bodo imele karakteristične elemente lokalne arhitekture.

ZSV Gorica je izdal soglasje za adaptacijo stanov. hiše št. 39 s pogojem, da dosledno upoštevajo vse že prej predpisane pogoje: streha dvokapna z vidnim lesenim napuščem in korčno kritino, vsa okna objekta v sedanjih dimenzijah z obstoječimi kamnitimi okvirji (isto velja za vrata) in opremljena s polkni, fasade izvedene v apneni malti in zalikane; pred izdajo gradbenega dovoljenja je investitor dolžan predložiti ZSV Gorica projekt adaptacije v potrditev. — Soglasje k ada-

ptaciji stanov. hiše Kobdilj št. 8, ki je registrirana kot **kult. spomenik II. kategorije**: nespremenjena zunanja podoba celotne hiše, napušč na dvoriščni strani hiše, ki je krit s sivim salonitom, je treba odstraniti in prekriti s korci.

ZSV Gorica je bil mnenja, da je lokacija za gradnjo stanov. hiše in gospod. poslopja na **parc. št. 832, 833** in 834 k. o. Kobdilj dokaj odmaknjena od strnjene naselja, kolikor pa bi do gradnje prišlo, da svoje soglasje s pogoji, da zgradijo visokopritlično hišo z večnivojskimi strehami, ki morajo imeti korčno kritino, vsa okna morajo biti dvodelna v proporciju pokončnega pravokotnika in opremljena s polkni.

ZSV Gorica je izdal soglasje k situacijskemu načrtu, ki ga je izdelal Invest biro Koper (št. projekta 77-21/91 z dne 22. maja 1977) za stanov. hišo na **parc. št. 611/11** k. o. Kobdilj s pogojem, da bo enonadstropna (brez funkcionalnega podstrešja).

KOBEJGLAVA, Sežana. — L. 1976 smo izdali soglasje k rušenju dotrajane stanov. hiše in gradnji nove na istem mestu na **parc. št. 10** k. o. Kobjeglava s pogojem, da ohrani sedanjo višino slemena, streha dvokapnica in krita s korci, vsa okna dvodelna in opremljena s polkni, priporočamo kamnite okvirje pri oknih in vratih, omet naj bo izveden v apneni malti in zalikan ter obarvan v beli barvi. — Soglasje h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 1573** in 1574 k. o. Kobjeglava: kolikor omenjena lokacija še spada v zazidalni okoliš, se lahko zgradi, mora pa imeti vse karakteristične elemente lokalne arhitekture. — Isto velja za gradnjo stanov. hiše na **parc. št. 1601** in 1599/2 k. o. Kobjeglava (streh, kritino, ograjo balkona, proporcij oken itd.). — Soglasje h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 895/13** k. o. Kobjeglava: streha lahko dvo ali štirikapna, mora biti krita s korci, vsa okna v proporciju pokončnega pravokotnika in opremljena s polkni, ograja balkona lesena in oblikovana po lokalnem vzorcu, vsi mejni in oporni zidovi zgrajeni iz neobdelanega kamna, barva fasad je lahko bela, svetlo siva ali svetli oker. — Soglasje h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 895/9** in na **parc. št. 1579/2** k. o. Kobjeglava vsebuje enake pogoje. — E. S.

KOČE, Postojna. — L. 1976 smo dali soglasje h gradnji prizidka in adaptaciji stanov. hiše št. 31: streha na hiši nespremenjena in krita s korci, okna na prizidku in na hiši dvodelna, streha na gospod. posloplju je lahko krita z rdečo salonitko. —

Soglasje k adaptaciji stanov. hiše št. 43: lahko jo povišajo le toliko, da pridobijo vsaj minimalne višine bivalnih prostorov, na objektu pa morajo ohraniti vse tipične elemente lokalne arhitekture.

KODRETI, Sežana. — ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje h gradnji montažne hiše (nadomestna gradnja) na **parc. št. 1666/1** k. o. Erzelj s pogojem, da bo strešna kritina temne barve. — E. S.

KOJSKO, Nova Gorica. — L. 1976 smo izdali soglasje h gradnji 3 stanov. hiš na **parc. št. 2561, št. 90/2** in na **parc. št. 1805** k.o. Kojsko in k rušenju po potresu poškodovane stanov. hiše št. 33 in k nadomestni gradnji.

ZSV Gorica je 1. 1977 izdal soglasja h gradnji 4 nadomestnih stanov. hiš na **parc. št. 2378** in **2379, parc. št. 19**, na **parc. št. 332, 312/2** in **337** (gradnja se izvede po načrtih, hiše funkcionalno priključijo zid nekđ. grajskega poslopja ter uredijo vrt na mestu poslopja, ne poškodujejo ostankov grajskega objekta, investitor se posvetuje s spomeniško službo o vseh nastalih problemih) in na **parc. št. 471** k. o. Kojsko.

ZSV Gorica je izdal soglasje h gradnji stanov. hiš na **parc. št. 473** k. o. Kojsko (po lokacijski dokumentaciji Projekta iz Nove Gorice št. 67-431/77), na **parc. št. 712/2** in na **parc. št. 715** k. o. Kojsko.

ZSV Gorica je izdal soglasje h gradnji prizidka k hiši št. 1 na parceli št. 160 k. o. Kojsko. — E. S.

KOMEN, Sežana. — L. 1976 smo dali soglasje h gradnji stanov. hiš na **parc. št. 93/2** in na **parc. št. 1131** in **1149** k. o. Komen s pogojem, da imata vse karakteristike lokalne arhitekture.

ZSV Gorica je 1977 izdal soglasja h gradnji stanov. hiš na **parc. št. 2472** in **2473** in **št. 1866/1** s tem, da imata karakteristične elemente lokalne arhitekture, ter na **parc. št. 760** k. o. Komen s pogoji v lokacijski dokumentaciji, ki jo je izdal Invest iz Koprja, dalje k adaptaciji hiše št. 2 in ruševine ob št. 109 s pogojem: korčna kritina in eno ali dvokapna streha, dvodelna okna s polkni.

ZSV Gorica je izdal soglasje za gradnjo stanovanjske hiše na **parc. št. 1866/1** k. o. Komen, kot tudi k lokaciji in gradnji stanov. bloka v Komnu. — E. S.

KOPRIVA, Sežana. — L. 1976 smo dali soglasja h gradnji stanov. hiš na **parc. št. 204** in **68/1** in na **parc. št. 290/1** in **290/2** k. o. Kopriva s tem, da imata vse karakteristike lokalne arhitekture, nismo pa ga dali k lokaciji na **parc. št. 1053/1** k. o. Kopriva, ker ni primerna.

Izdali smo soglasja h gradnji stanov. hiš na **parc. št. 315**, na (streha dvo ali štirikapna, krita s korci), **parc. št. 36** in adaptacijo hiše na **parc. št. 24** in **61** k. o. Kopriva (**št. 10**), s pogoji, da so strehe dvokapne in krite s korci, vsa okna dvodelna in opremljena s polkni, zunanje ograje balkona lesene in oblikovane po lokalnem vzorcu, ohraniti kamnito zidovje.

ZSV Gorica je 1. 1976 izdal soglasje h gradnji stanov. hiš na **parc. št. 1051/5** in na **parc. št. 1051/5** k. o. Kopriva s pogojem, da imata karakteristične elemente lokalne arhitekture. — E. S.

KORITNICA, Tolmin. — Izdali smo 1976 soglasje k načrtu, ki ga je izdelala gr. teh. Zlata Vogrinčič za adaptacijo stanov. hiše št. 63 s pogojem, da bo strešna kritina korčna, ter soglasja h gradnji 4 stanov. hiš: nad sedanjo hišo št. 21, hiše sz. od št. 4, ob sedanji št. 61 na **parc. št. 148** k. o. Grahovo in ob hiši št. 16 s priporočilom, da upoštevajo karakteristike lokalne arhitekture in temno kritino. — E. S.

KOSOVELJE, Sežana. — Izdali smo 1976 soglasje h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 1628** in **1620** k. o. Pliskovica s pogojem, da bo imela vse karakteristike lokalne arhitekture. — E. S.

KOSTANJEVICA NA KRASU, Nova Gorica. — L. 1977 je ZSV Gorica izdal soglasje h gradnji družbenega centra — objekta P na **parc. št. 42** in del parcel št. 71, 363, 362 in 361 k. o. Kostanjevica na Krasu. — E. S.

KOZANA, Nova Gorica. — ZSV Gorica je 1977 izdal soglasja: h gradnji nadomestnih hiš na **parc. št. 1523** in na **parc. št. 606** k. o. Kozana, dalje k adaptaciji po potresu poškodovane hiše št. 9 in gradnji nove v neposredni bližini, s pogoji, da se zunanja podoba adaptiranega objekta ne bo bistveno spremenila, novo zgrajena hiša pa mora imeti karakteristične elemente lokalne arhitekture, ter k adaptaciji hiše, poškodovane ob potresu, št. 8, in k novogradnji na **parc. št. 1361** k. o. Kozana s tem, da staro hišo adaptirajo tako, da se zunanjščina ne bo spremenila, ohraniti mora tudi korčno kritino, nova in gospodarsko poslopje pa naj imata bistvene elemente lokalne arhitekture. — E. S.

KOZARNO, Nova Gorica. — Izdali smo 1976 soglasje h gradnji nadomestne stanov. hiše in spremembi sedanje hiše št. 1 v pomožne gospodarske prostore (**parc. št. 1187/1** in **1186** k. o. Biljana). — E. S.

KOZINA, Sežana. — Upravi javne varnosti in PTT Koper smo 1976 izdali soglasje za gradnjo poslovne in stanovanj-

ske stavbe na **parc. št. 3060, 2626 in 340/72** k. o. Hrpelje Kozina s pogojem, da bo strešna kritina korčna.

L. 1977 smo dali soglasja h gradnjam 6 stanov. hiš: na **parc. št. 286, na parc. št. 287, na parc. št. 291, na parc. št. 292, na parc. št. 293 in na parc. št. 2976/2 in 2976/3** k. o. Hrpelje. — E. S.

KRIŽ, Sežana. — L. 1976 smo izdali soglasje h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 625/2** k. o. Križ: vse strešine krite s korci, vsa okna v proporcijah pokončnega pravokotnika in opremljena s polkni, ograja balkona lesena in oblikovana po lokalnem vzorcu, barva fasad bela, svetlo siva ali svetli oker, oporni in mejni zidovi zgrajeni iz neobdelanega kamna.

ZSV Gorica je l. 1977 izdal soglasje h gradnji stanov. hiš na **parc. št. 2191/1, na parc. št. 1969/1** in na **parc. št. 1823** k. o. Križ s pogojem, da bodo imele karakteristične elemente lokalne arhitekture. Preden pa bo investitor porušil pritlični objekt stare kovačije na **parc. št. 101** k. o. Križ, je dolžan o tem obvestiti ZSV Gorica, da bo izvršil dokumentacijo. — E. S.

KRAJNA VAS, Sežana. — Izdali smo soglasje h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 781** k. o. Krajna vas s pogojem, da bo imela vse karakteristične elemente lokalne arhitekture. — E. S.

KRASNO, Nova Gorica. — Izdali smo 1976 soglasje za gradnjo stanov. hiše na **parc. št. 231/2 in 231/3, 231/4** k. o. Krasno.

ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje h gradnji gospod. poslopja na **parc. št. 258/2** k. o. Krasno, k adaptaciji stanov. hiše **št. 5** in gradnji stanov. hiše **na vrtu** le-te s pogojem, da staro stanov. hišo samirajo tako, da se zunanjščina bistveno ne spremeni, nova hiša pa mora imeti karakteristične elemente lokalne arhitekture, in k adaptaciji stanov. hiše **št. 9** in gradnji nove hiše na s. robu naselja: pogoji so enaki kot pri št. 5. — E. S.

KRED, Tolmin. — Izdali smo 1976 soglasje za rušenje ob potresu poškodovanih hiš **št. 39, 41 in 45, kot tudi št. 19**, ki je spomenik III. kategorije in je bila ob potresu močno poškodovana, s pogojem, da iz objekta nepoškodovane izluščijo detajle, ki jih je treba deponirati za kasnejšo prezentacijo.

Izdali smo soglasje za gradnjo stanov. hiše na **parc. št. 213/4 in 214/2** k. o. Kred, s priporočilom, da ima karakteristične elemente lokalne arhitekture, in za adaptacijo stanov. hiše **št. 35** in gradnjo garaže. — E. S.

KREPLJE, Sežana. — Izdali smo 1976 soglasje h gradnji stanov. hiše na **parc.**

št. 382/1 k. o. Dutovlje s pogojem, da bo imela karakteristične elemente lokalne arhitekture, in stanov. hiše na

Izdali smo soglasje za gradnjo stanovanjske hiše na **parc. št. 472/4** k. o. Dutovlje: streha lahko dvo ali štirikapna, mora pa biti krita s korci, vsa okna dvodelna in opremljena s polkni, ograja balkona lesena in oblikovana po lokalnem vzorcu, mejni ali oporni zidovi iz neobdelanega kamna.

ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje h gradnji gospod. poslopja št. 21 na **parc. št. 472/5** k. o. Dutovlje s pogojem, da bo imelo dvokapno streho, krito s korci ali rdečo tegolo. — E. S.

KROMBERK, Nova Gorica. — L. 1976 smo dali soglasje h gradnji prizidka k stanov. hiši **št. 146** na **parc. št. 167/2** k. o. Kromberk in stanov. hiše in rezervoarja **3 m³ na parc. št. 371**.

Soškim elektrarnam Nova Gorica smo izdali soglasje h gradnji prizidka k skladišču daljnovodnega materiala na **parc. št. 223** in **429/11** k. o. Kromberk, **Avtoprometu Gorica** h gradnji dela I. faze centralnih obratov, Primorju Gorica, TOZD Zivinopromet Gorica k izvajanju gradbenih, obrtniških in inštalacijskih del TP pri **klavnici na parc. št. 1201/19**, Kmetijskemu kombinatu Vipava, TOZD kmetijske proizvodnja Sempeter, k preureditvi silosa v **strojno lopo** za potrebe vinogradniškega obrata.

ZSV Gorica je l. 1977 izdal soglasje h gradnji nadom. hiše na **parc. št. 333/3**, k vkopu rezervoarja in centralne kurjave v stanov. **Iztokova 36**, h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 83/1**, montažne hiše na **parc. št. 170/1**, h gradnji prizidka k stanov. hiši **št. 115** in adaptaciji gospod. poslopja v stanovanje na **parc. št. 123/2** kot tudi Soškim elektrarnam h gradnji prizidka skladišča in nadvišanju objekta, gradnji zaklonišča in vkopu rezervoarja za kurilno olje na **parc. št. 223** in **429/11** k. o. Kromberk. — E. S.

LABINJE, Idrija. — Izdali smo 1976 soglasje h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 18/3** k. o. Labinje s pogojem, da bo imela karakteristične elemente lokalne arhitekture. — E. S.

LADRA, Tolmin. — Izdali smo 1976 soglasje k rušenju po potresu poškodovane hiše **št. 34** in h gradnji: stanov. hiš na **parc. št. 4**, (strešna kritina korčna, okna pa dvodelna v proporcijah pokončnega pravokotnika), lastnika hiš **št. 12 in 28** h gradnji novih stanov. hiš, in h gradnjama stanov. hiš na **parc. št. 377/1** in na **parc. št. 7/1** in del 6 k. o. Ladra z enakimi pogoji,

kot jih določa urbanistični red občine Tolmin. — E. S.

LEDINE, Idrija. — Izdali smo soglasje h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 90** k. o. Ledine in l. 1977 k adaptaciji hiše **št. 22**. — E. S.

LEVPA, Nova Gorica. — Izdali smo 1976 soglasje h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 2320/1** k. o. Kal. — E. S.

LIG, Nova Gorica. — ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje Goriškim vodovodom za gradnjo **vodovoda** l. 1976 je dal soglasje h gradnji stanov. hiše v **Lovišču** na **parc. št. 720/1**, l. 1977 pa k prizidavi in adaptaciji hiše **Lovišče št. 63** na **parc. št. 64/1, 64/2** in **67** k. o. Kanalska Idrija. — E. S.

LIVEK, Tolmin. — Izdali smo 1976 soglasje h gradnji stanov. hiše (streha dvokapna z naklonom okoli 30°, kritina rdeče barve, okna dvodelna v proporciju pokončnega pravokotnika, ograja balkona lesena in oblikovana po lokalnem vzorcu), k adaptaciji hiše **Šturm** **št. 37** in h gradnji 2 stanov. hiš na **parc. št. 2928/6** in na **parc. št. 2317** k. o. Livek s pogojem, da imajo najpomembnejše karakteristike lokalne arhitekture. — E. S.

LIVEŠKE RAVNE, Tolmin. — Izdali smo soglasje za adaptacijo hiše **št. 8** s pogojem, da bo ohranila bistvene karakteristike lokalne arhitekture. — E. S.

LOKE, Nova Gorica. — Izdali smo soglasje h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 43/2** k. o. Kromberk s poudarkom, da mora investitor prijaviti zavodu vsako morebitno arheološko najdbo, in h gradnji nadom. stanov. hiše in spremembo namembnosti sedanje v pomožne prostore **št. 15** na **parc. št. 224** k. o. Loke s pogojem, da mora investitor obvestiti zavod, če bo izvršil ob gradnji kakršnekoli izkope, ker je lokacija znotraj širšega arheološko zaščitene območja, zato je ob izkopih potreben arheološki nadzor.

L. 1977 je ZSV Gorica izdal soglasje k legalizaciji stanov. hiše na **parc. št. 191/2** k. o. Loke. — E. S.

LOKEV, Sežana. — Izdali smo soglasje za nadvišanje hiše **št. 188** s pogojem, da streha ostane dvokapna in krita s korci, okna pa dvodelna in opremljena s polkni. Prav tako l. 1976 smo dali soglasje h gradnji 3 stanov. hiš: na **parc. št. 4170/1**, na **parc. št. 4226/2** in na **parc. št. 3546** in **3565** k. o. Lokev s pogoji: strehe objekta dvokapne in krite s korci, vsa okna v proporciju pokončnega pravokotnika in opremljena s polkni, ograje balkona in zunanjih stopnišč lesene in oblikovane po lokalnem vzorcu, barva fasad bela, svetlo

siva ali svetli oker, mejni in oporni zidovi zgrajeni iz neobdelanega kamna.

ZSV Gorica je 1977 izdal soglasja h gradnjam 4 stanov. hiš na **parc. št. 3842/1** in **3849**, na **parc. št. 2221** in **2215**, na **parc. št. 2498/4** in na **parc. št. 226/81** k. o. Lokev s pogojem, da bodo imele karakteristične elemente lokalne arhitekture.

ZSV Gorica je izdal soglasje h gradnji stanov. hiš na **parc. št. 3642**, na **parc. št. 1296**, **1298** in **1315**, na **parc. št. 1941** in **313** in na **parc. št. 1498/15** k. o. Lokev, dalje ZSV Gorica je izdal soglasje k adaptaciji stanov. hiše **št. 193**, vse s pogojem, da bodo imele karakteristične elemente lokalne arhitekture.

ZSV Gorica je izdal soglasje za adaptacijo stanovanjske hiše Lokev **št. 164**, s pogojem, da bo ostal ohranjen vhodni, cestni del hiše in nespremenjen, streha celotnega objekta krita s korci, na novo zgrajeni del hiše naj ima karakteristične elemente lokalne arhitekture.

ZSV Gorica je izdal soglasje k lokaciji za gradnjo stanovanjske hiše na **parc. št. 4219/1** k. o. Lokev po načrtu, ki ga je izdelal Invest biro Koper **št. 77-21/91-4**, maj 1977 s pogojem, da bo zunanjščina vsebovala tipične elemente lokalne arhitekture, predvsem korčno kritino.

LOKOVEC, Nova Gorica. — ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje Vozilom Gorica za gradnjo TP 10/20 kV. — E. S.

LOKVE, Nova Gorica. — Izdali smo 1976 soglasje za gradnjo počitn. hišice na **parc. št. 385/8** k. o. Lokve. — E. S.

LOKVICA, Nova Gorica. — Izdali smo 1976 soglasje k projektu za adaptacijo gospod. poslopja v stanov. hišo **št. 5**. — E. S.

LUKOVEC, Sežana. — Izdali smo 1976 soglasje h gradnji stanov. hiše in gostinskega lokala na **parc. št. 394/3** k. o. Stanjel s pogoji: streha dvokapna in krita s korci, vsa okna dvodelna in opremljena s polkni, ograja balkona in stopnišč lesena iz vertikalnih letev, barva fasad bela, svetlo siva ali svetli oker. Izdali smo tudi soglasje k projektu, ki ga je izdelal Projektni atelje Ljubljana, s pogojem, da se strešni naklon zmanjša, da bo kritina korčna in okna opremljena s polkni. — E. S.

MATAVUN, Sežana. — ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje k adaptaciji stanov. hiše Matavun **št. 2**, ki je registrirana kot spomenik III. kategorije, s pogoji, da se vi. bivalnih prostorov poveča na 2,40 m s tem, da se zmanjša vi. podstrešja, kolikor pa to ne zadostuje, se ves objekt lahko dvigne za 0,5 m. Streha mora ostati

dvokapnica in krita s korci. Vsa okna morajo biti dvodelna in opremljena s polkni (uporaba rolet ni dovoljena). Pred izdajo gradbenega dovoljenja, je investitor dolžan predložiti ZSV Gorica načrt adaptacije v potrditev. — E. S.

MATERIJA, Sežana. — Izdali smo soglasje h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 24 k. o.** Materija s pogojem, da bo imela vse karakteristične elemente lokalne arhitekture. — L. 1977 smo z enakim pogojem dovolili gradnjo stanov. hiše na **parc. št. 1719 k. o.** Materija in adaptacijo stanov. hiše **št. 5:** streha obdrži korčno kritino, garažna vrata lesena (priporočamo kamnite okvirje) in jih lahko vgradijo v hišo, vsa okna dvodelna in opremljena s polkni. — E. S.

MIREN, Nova Gorica. — Izdali smo 1976 soglasja: za gradnjo stanov. hiše na **parc. št. 255/2** in 255/5 s poudarkom, da mora investitor obvestiti ZSV o morebitnih arheoloških najdbah, z enakim pogojem za gradnjo prizidka in predelavo gospod. poslopja v stanovanje na **parc. št. 108/4** in 581/3 k. o. Miren **št. 193**, Kmetijskemu kobinatu Vipava TOZD Kmetijska proizvodnja Sempeter za gradnjo lope na **parc. št. 223/1** s pogojem, da investitor obvesti ZSV Gorica o izkopih najmanj 3 dni naprej, z enakim pogojem, za gradnjo prizidka in adaptacijo gospod. poslopja v delavnico na **parc. št. 160/3**, dalje: za gradnjo stanov. hiše na **parc. št. 597/1**, na **parc. št. 13/2** in na **parc. 13/4**, za adaptacijo stropov v I. nadstropju v **Domu upokojenih sester** na **parc. št. 157/2**, za nadzidavo in adaptacijo hiše **št. 103** na **parc. št. 70/1**, az rušenje gospod. poslopja in hiše v Mirnu **št. 89** in gradnjo dvojčka na **parc. št. 64/1** in 19/24 za predelavo gospod. poslopja in lope z delno nadzidavo v stanovanje **št. 130** na **parc. št. 79/1 k. o.** Miren, ter UJV za rekonstrukcijo obmejnega prehoda v Mirnu. — E. S.

MISLIČE, Sežana. — Izdali smo 1976 soglasje h gradnji stanov. hiše z gostiščem na **parc. št. 665/2 k. o.** Misliče s pogojem, da bo imela bistvene elemente lokalne arhitekture. — E. S.

MEDANA, Nova Gorica. — Izdali smo 1976 soglasja h gradnji nadomestne, po potresu poškodovane stanov. hiše **št. 37** na **parc. št. 388**, k nadzidavi gospod. poslopja **št. 7** na **parc. št. 671 k. o.** Medana in h gradnji jamborske TP, NNO in odcepa 20 kV daljnovoda Medana II.

ZSV Gorica je 1977 pregledal stanov. hišo **št. 45**, ki je **spomenik I. kategorije** in ima gotske detajle in lepo ohranjeno fresko na cestni fasadi, pod ometom

pa vidne sledove druge slikarije. Stavba je bila ob potresu močno poškodovana in predvidena za rušenje. Predstavnik Zavoda je ugotovil, da hiša ni naseljena in je v zelo slabem stanju, zlasti sv. vogal ima nevarno razpoko. Lastnik nima denarja, da bi jo takoj saniral in bi jo prodal. Kolikor je nikakor ne bo mogoče sanirati, ali vsaj toliko obnoviti, da ne bi propadla ali ogrožala mimoidoče, bo treba pred rušenjem sneti fresko iz prve polovice 16. stol. in kamniti gotski portal. Pred rušenjem pa je treba izdelati tudi vso dokumentacijo za arhivsko varstvo.

ZSV Gorica je izdal soglasja: za vzidavo novih oken na **župnišču** s pogojem, da bodo večje okenske odprtine opremljene s polkni, k rušenju stanov. hiše **št. 32**, ki je bila poškodovana ob potresu ter novi gradnji prizidka na mestu stare hiše na parceli **št. 495 k. o.** Medana s pogojem, da ostane gabarit isti, dvodelna okna in korčna kritina, z enakimi pogoji tudi soglasje h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 235/1 k. o.** Medana. — E. S.

MERČE, Sežana. — Izdali smo soglasje h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 1112/4 k. o.** Merče, s pogojem, da bo imela glavne karakteristike lokalne arhitekture. — E. S.

MIHELE, Sežana. — L. 1977 smo dali soglasje h gradnji stanov. hiše v **Krvavem potoku** na **parc. št. 130 k. o.** Draga s pogojem, da bo imela karakteristične elemente lokalne arhitekture. — E. S.

MLINSKO, Tolmin. — Izdali smo 1976 soglasje za rušenje stanov. hiše **št. 10** in za gradnjo nove na istem mestu s pogojem, da bo imela korčno kritino, upoštevati pa je treba tudi druge karakteristične elemente lokalne arhitekture. — Izdali smo tudi soglasje za gradnjo stanov. hiše jv. od vasi v bližini hiše **št. 1** s priporočilom, da bi imela rdečo kritino. Dalje smo soglašali z gradnjo stanov. hiše na **parc. št. 1025 k. o.** Idrsko ter hiše na delu **parc. št. 1025 k. o.** Idrsko s priporočilom, da upoštevajo karakteristike lokalne arhitekture. — E. S.

MODREJ, Tolmin. — Izdali smo 1976 soglasje za gradnjo hiše v bližini hiše **št. 15** s pogojem, da bo imela karakteristične elemente lokalne arhitekture, ter soglasje za gradnjo hiše v bližini hiše **št. 15**. — E. S.

MODREJCE, Tolmin. — ZSV Gorica je izdal soglasje za adaptacijo stanov. hiše **št. 17**, ki je **spomenik I. kategorije** s priporočilom, da izvedejo vsaj najnujnejša gradbena dela: obnove streho, zamenjajo

dotrajana okna, gospodarsko poslopje pa zapro tako, da vanj ni mogoč dostop, vsa druga dela pa bi se lahko izvajala pozneje etapno. — E. S.

MORSKO, Nova Gorica. — ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje za gradnjo stanov. hiše na **parc. št. 776** in 777 k. o. Morsko. — E. S.

MOST NA SOČI, Tolmin. — Izdali smo soglasje za rušenje stanov. hiše št. 26 in gradnjo nove na tem mestu s pogojem, da bo imela karakteristične elemente lokalne arhitekture. Ohraniti je treba kamniti vhodni portal z letnico in napisom 1813 TOMAS LEBAN 44. Izdali smo tudi soglasje za gradnjo stopnišča na zun. strani hiše št. 49. — E. S.

MRSE, Sežana. — ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje za gradnjo stanov. hiše na **parc. št. 902/2** k. o. Hotična s pogojem, da bo imela karakteristične elemente lokalne arhitekture. — E. S.

NASIREC, Sežana. — ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje za adaptacijo hiše št. 9 s pogojem, da bo ohranila sedanjo obliko, korčno kritino in dvodelna okna. — E. S.

NEBLO, Nova Gorica. — Izdali smo 1976 soglasje h gradnji nadom. stanov. hiše in spremembo namembnosti hiše št. 41 na **parc. št. 1031** ter h gradnji nadomestne in spremembo namembnosti stare hiše v pomožne gospod. prostore št. 21 na **parc. št. 312, 323** in 324 k. o. Nablo.

ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje za gradnjo prizidka in adaptacijo stanov. hiš št. 20 na **parc. št. 326** in št. 4 na **parc. 1045** kot tudi za gradnje hiš na zemljišču **parc. št. 536** in 537, na **parc. 799**, na **parc. 869** in 876/1 na **parc. št. 799** k. o. Nablo s pogojem, da bodo imele karakteristične elemente lokalne arhitekture. — E. S.

NEMCI, Nova Gorica. — Izdali smo 1976 soglasje za gradnjo stanov. hiše na **parc. št. 142/14** k. o. Trnovo. — E. S.

NOVA GORICA. — L. 1976 smo izdali SGP Gorica soglasja k: postavitvi komunalnih naprav, zunanji ureditvi s podhodom in hortikult. ureditvi kareja VII Ledine ter gradnji trgovin grupe C v SO kompleksu ob Leninovi, kare IV, gradnji ceste v ul. Karla Lavriča od Vojkove do Cankarjeve ul. z JR, semaforizacijo in prestavitvijo NNO, dalje kanalov BC in B2, objektov SB 1, SB2, SB3 in SB4 z zakloniščem na delu **parc. št. 1462/1** in 1464/1, l. 1977 pa k: gradnji stolpnice S-2, S-3 in S-4 v kareju VI Ledine, komunalnih naprav in zunanje ureditve stanov. kompleksa na **parc. 1642/1** in 1464/1 k. o. Nova Gorica, kotlarne in vkopa 20 m³ rezervoarja za kurilno olje za stanov. kom-

pleks med Erjavčevo in ul. Marija Kogoja in k spremembi namembnosti Delavskega doma v obratno ambulanto. — Cestni skupnosti smo 1977 dali soglasje k asfaltiranju vozne poti ob parku, Elektro Gorici pa 1976 soglasje k adaptaciji pomožnih prostorov z nadzidavo na **parc. št. 615/1**, l. 1977 pa h gradnji 20 kV kablovodov in NNO. — Obrtnemu gradb. podjetju Final smo 1976 dali soglasje h gradnji prehoda čez potok Koren in h gradnji skladišča za vnetljive tekočine, gradnji upravne zgradbe, začasne greznice in vratarne, 2. faza, s tem da morajo prijaviti vsako morebitno arheološko najdbo. S prav tem pogojem smo izdali soglasji Podjetju za PTT h gradnji in razširitvi GATC Nova Gorica in Goriškim vodovodom h gradnji vodovoda od profila 1 do profila 30. Industriji pohištva Meblo smo dali soglasje k položitvi 20 kV kablovoda od TP A + A do RP Meblo (TP II) in h gradnji ceste in j. parkirnega prostora za tovarno ivernih plošč 1. faza. L. 1977 smo dali soglasje Goriškim vodovodom h gradnji kanalizacije na odseku Partizanske ul. in delu ceste II, Zabji kraj, Komunalni k razširitvi mehan. delavnice na **parc. št. 781**, Kraj. skupnosti Nova Gorica k ureditvi Ceste 15. september kot tudi ulice XI — Grčna, dalje podjetju Petrol za rekonstrukcijo kioska v bencinskem servisu v ul. Tolminskih puntarjev, h gradnji upravne stavbe SDK in Podjetju za elektrifikacijo prog ŽG za gradnjo kablovoda 20 kV od TP Prvomajska do TP Železn. postaja. L. 1976 smo dali soglasje Gimnaziji za rekonstrukcijo centr. kurjave in k lokac. dokumentaciji za razširitev upravne stavbe VGP Soča ob Thumovi ul.

L. 1976 smo izdali soglasja h gradnji kleti, zaklonišča rezervoarja za tekoče kurivo, zunanjo ureditev in spremembo fasad hiše na **parc. št. 1562** h gradnjam prizidkov stanov. hiš v ul. Marija Kogoja 21 na **parc. št. 1462/22**, v ul. Tolminskih puntarjev 22 (garaža) na **parc. št. 1110/3** in /9, na Prvomajski 98 (delavnica v prizidku garaže) na **parc. št. 56/4**, na Prvomajski 100 (stopnišče) na **parc. št. 73/3**, na Grčni št. 13 (nadzidava) na **parc. št. 1076**, na Grčni 83 (nadzidava garaže) na **parc. 1240**, na Grčni 89 (tudi adaptacija) na **parc. št. 1265/2**, na **parc. št. 549/6** in 579/1 (cvetličarna in stanov.), na **parc. št. 581/3** in 582/1 (garaža in česalnica) in na **parc. št. 1462/20** k. o. Nova Gorica.

L. 1977 smo izdali soglasja h gradnjam prizidkov na **parc. št. 1462/35**, na **parc. št. 543/18**, na **parc. št. 905/5** in 996 (tudi

adaptacija), k adaptacijam hiš na parc. št. 1503, objekta D Doma šolskih centrov in gostišča Hrast (tudi prizidek), h gradnjam stanov. hiš na parc. št. 1566, na parc. št. 1238 in 1270 (dvojček), na parc. št. 759/1, h gradnjam garaže na parc. št. 954, rezervoarja 3 m³ in centr. kurjave na parc. 1563, upr. prostorov in samskega doma UJV, k legalizaciji adapt. hiše na parc. št. 1164 in nadstreška nad stopniščem hiše Pod Grčno št. 13 na parc. št. 1166 ter h gradnji stanov. hiše na parceli, ki je po 16. delnem zazidalnem načrtu mesta Nova Gorica oštevilčena z zaporedno št. 7. — E. S.

NOVA GORICA (Solkan). L. 1976 smo dali soglasja: k razširitvi oken in vrat na dvorišni fasadi, **Trg Plenčiča 21**, k adaptaciji in prizidavi hiše **Trg Plenčiča 19**, k adaptaciji dela hiše ceste **IX. korpusa 54** s pogojem, da ostane celotna fasada v sedanji obliki, in zato ne smejo povečati balkona nad glavnim vhom; kolikor ni mogoče izvesti stopnišče v notranjosti, ga lahko izvedejo v jv. vogalu na dvorišni strani, vendar nam morajo pred začetkom gradnje predložiti načrt v odobritev; k adaptaciji in dozidavi hiše **Trg Srebrniča 5** s pogojem, da bo novi objekt za obrtno delavnico pritličjen in zgrajen tako, da bo čim manj viden za poglede s ceste, odstraniti morajo vse plastične strehe; h gradnji prizidka ob **IX. korpusa 42**, k adaptaciji hiše **Trg Srebrniča 1**, k zamenjavi dotrajane kritine in obnovi fasade na hiši v **Zabjem kraju 1** (strešna kritina korčna), h gradnji hiše na parc. št. 1026/4 k. o. Solkan, k nadzidavi hiše **Soška 24** (nove strešne krite s korci, nove okenske odprtine opremljene s polkni), h prizidavi hiše **Šolska 6** Solkan (prizidek pritličjen, del strehe prizidka lahko rabi za teraso, stanovanj-ptaciji stanovanjskega bloka, poškodovarska 6a (kritina ostane korčna), k adas-korci), k zamenjavi strešne kritine **Miske** hiše, ostali del enokapno streho, krito nu do križišča Lavričeve, Partizanske in nega ob potresu, **Trg J. Srebrniča 6**, h Cankarjeve ulice v Novi Gorici, ter k pri-gradnji vodovoda od pokopališča v Solka-zidavi in adaptaciji hiše **Pionerska 4**.

ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje k gradnji prizidka k hiši **IX. korpusa 62** ter Goriškim strojnimi livarnam h gradnji prizidka jedrarne in legalizaciji zgradnje plinske postaje na parc. št. 1504/4, 507 in 1504/1 k. o. Solkan, in Solkanski industriji apna hgradnji upravne stavbe in pol-odprte hale.

Predstavniki ZSV Gorica si je ogledal stavbe v ulici **IX. korpusa, Mizarski, So-**

ški, Solski, Zabji kraj, Pod vinogradi, Klanec in na **Plenčičevem trgu**, ki name-ravajo obnoviti omete ali barvo fasad ter priporočal investitorjem, da obnavljajo fasade v zalikanem ometu, ki ga naj obarvajo v sedanjih barvnih tonih, mož-ne pa so tudi vse svetle nianse sive ali oker barve, lahko pa tudi v naravnih bar-vah ometa. — E. S.

NOVA GORICA-občina. — V l. 1976 je delo ZSV potekalo več ali manj po ute-čenem sistemu v sodelovanju z vsemi de-javniki, ki urejajo gradbeno in urbani-stično politiko v občini.

Majski, še posebej pa septembrski po-tres pa je ta sistem v celoti spremenil. Spremembe je narekovala nova situacija, v kateri so se znašle vse upravne službe, ko so morale kar najhitreje in učinkovito ukrepati. Takemu delu se je morala že na začetku prilagoditi tudi spomeniška služ-ba.

Zato je takoj po prvem potresu pregle-dala vse ozemlje občine, da bi ugotovila škodo na etnografskih spomenikih. Zavod je pritegnil tudi zunanje sodelavce, saj je bilo treba enako delo opraviti tudi v dru-gih občinah, ki jih je prizadel potres.

Rezultati ogleda so pokazali, da je bilo največ škode na etnografskih spomeni-kih na območju **Brd, Kambreškega in Li-škega Kolovrata**. Od spomeniških naselij pa so bili najbolj prizadeti **Šmartno, Koj-sko in Tabor nad Dornberkom**.

Ker je bilo očitno, da se bodo od po-tresa prizadeti objekti statično in oblikov-no bistveno spremenili, hujše prizadeti pa porušili, se je spomeniška služba odločila, da vse pomembne etnografske spomenike dokumentira, da bi gradivo rabilo za ar-hivsko varstvo ali morebitno rekonstruk-cijo.

V tej izjemni situaciji, ko je prevladovalo mnenje, da je treba kar najhitreje zagotoviti vsem prizadetim občanom po-tresno varne domove, so se nemalokrat izničila dolgoletna prizadevanja vseh de-javnikov na področju urbanizma in grad-beništva. Posledica so **hujši posegi** v stara urbana jedra (rušenja, neprimerne grad-nje, novi materiali in tuji oblikovni ele-menti). Vse to bo nedvomno vplivalo na odnos in vrednotenje teh naselij, to pa na že sprejete dolgoročne programe raz-voja posameznih naselij.

Iz naštetega se jasno vidi, da je treba takoj opraviti revizijo etnografskih spo-menikov v občini, spremembe pa vnesti v že sprejete akte v občini in republiki.

ZSV Gorica je 1977 izdelal seznam spo-meniško zaščitenih naselij, ki jih je treba

v zvezi s popotresnimi sanacijami še posebej pazljivo obravnavati. Med temi nasedli izstopajo: **Avče, Biljana, Grgar, Kana, Kojško, Kozana, Medana, Prvačina, Ročinj, Solkan, Šmartno, Tabor nad Dornberkom.** — E. S.

OBROV, Sežana. — ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje za gradnjo stanov. hiše na **parc. št. 517** in **518** in na **parc. št. 1318/4** k. o. Obrov s pogojem, da bosta imeli karakteristične elemente lokalne arhitekture. — E. S.

OCIZLA, Sežana. — ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje h gradnji hleva na **parc. št. 5** k. o. Ocizla. — E. S.

OPATJE SELO, Nova Gorica. — L. 1976 smo izdali soglasja h gradnjam: prizidka in adaptacije stanov. hiše **št. 75** na **parc. št. 177** in **1/226**, prizidka k hiši **št. 3** in predelavi gospod. poslopja v stanovanje na **parc. št. 181**, vzrejališča piščancev na **parc. št. 1716**, stanov. hiš na **parc. št. 1986** in (l. 1977) na **parc. št. 1854/4**, dalje k adaptaciji **osnovne šole**, l. faza, na **parc. št. 182**, h gradnji prizidka in adaptaciji hiše **št. 26** na **parc. št. 77/1** in hiše **št. 27** na **parc. št. 29/2** k. o. Opatje selo, obe s pogojem, da ima prizidani del dvokapno streho, krito s korci, da so okna dvodelna s polkni, ograje balkona lesene z navpičnimi letvami, terasa pri prvi hiši na sv. fasadi. — Okna s polkni in kritino je ZSV predpisal tudi l. 1977 ob adaptaciji hiše **št. 38** na **parc. št. 138**. Poleg tega je dal soglasje Komunalni iz Nove Gorice k adaptaciji kamnoseške delavnice. — E. S.

OREHOVLJE, Nova Gorica. — ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje h gradnji prizidka in adaptaciji stanov. hiše **št. 22** na **parc. št. 51/1** in gradnji hiše na **parc. št. 161/5** k. o. Orehovlje. — E. S.

OSEK, Nova Gorica. — Izdali smo 1976 soglasje h gradnji stanov. hiš na **parc. št. 1503/7** in **parc. št. 1542** k. o. Osek.

Izdali smo tudi soglasje k adaptaciji gospod. poslopja v stanovanje **št. 26** s pogojem, da bo streha dvokapna in krita s korci, vse okenske odprtine dvodelne in opremljene s polkni, ograja balkona pa oblikovana po lokalnem vzorcu. L. 1977 smo izdali soglasje h gradnji stanov. hiše in gospod. poslopja na **parc. št. 1725** k. o. Osek. — E. S.

OŠEVLJEK, Nova Gorica. — L. 1976 smo dali soglasje h gradnji stanov. hiše in kamionske garaže na **parc. št. 374** k. o. Gradišče, in 1977 h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 64/2** in **245/20** k. o. Gradišče. — E. S.

OTALEZ, Idrija. — Izdali smo 1976 soglasje k adaptaciji in nadzidavi hiše **št. 5**

na **parc. št. 204/1, 27** na **parc. št. 235** in k lokaciji za gradnjo priključka **10 (20) kV** daljnovoda, TP 10/20 0,4 kV 250 kVA in priklopa na obstoječo NNO Lazec (TP) na **parc. št. 52** k. o. Otalež. — L. 1977 smo dali soglasje h gradnji nadom. stanov. hiše **št. 50** na **parc. št. 1130** k. o. Otalež. — E. S.

OZELJAN, Nova Gorica. — L. 1976 smo izdali soglasje za gradnjo stanov. hiš na **parc. št. 4019/22**, na **parc. št. 4022/13**, na **parc. št. 4109/3**, na **parc. št. 3863/9** in **št. 3863/13** stanov. hiše z delavnico s pogojem, da bo imela karakteristične elemente lokalne arhitekture. — ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje h gradnji prizidka in adaptaciji hiše **št. 38** na **parc. št. 621** in **4060/4** in h gradnji nadom. stanov. hiše na **parc. št. 579** in **315/1** k. o. Ozeljan. — E. S.

PETRINJE, Sežana. — Izdali smo 1976 soglasje h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 1736, 1737** in **1704/1** k. o. Ocizla, s pogojem, da bo imela vse karakteristike lokalne arhitekture. — E. S.

PIVKA, Postojna. — ZSV Gorica je izdal l. 1976 spomeniškovarstveno mnenje o gradnji stanov. hiše ob hiši **Pod Primožem št. 46**, ki je registrirana kot **kult. spomenik I. kategorije**, in sicer: ok. 4 m dela hiše št. 46 je porušena, zato soglašamo, da se ruševine odstranijo, s pogojem, da investitor pozida zatrepno fasado in uredi ostrešje tako, da bo ostal del hiše zavarovan in ne bo propadel. Na tem mestu je mogoče tudi urediti pristanek za novo zgradbo stanovanjski stavbi, ki mora biti najmanj 6 m odmaknjena od hiše št. 46 Pod Primožem, in sicer z ožjo stranico, da bi novi objekt ne oviral pogleda na spomeniško stavbo. — E. S.

PLANINA, Postojna. — Predstavnik ZSV Gorica se je l. 1976 ogledal stavbo v Planini pri Rakeku **št. 1 in 2**, ki je registrirana kot **spomenik II. kategorije**. Zavodu je bila prijavljena poškodba na gospodarskem poslopiju, ki naj bi jo povzročila KZ Planina, ko je odstranila del lesenega ganka na omenjenem poslopiju. Ugotovil je, da je bilo odstranjenega ok. 3 m ganka, ker KZ Planina ni imela manj dostopa, za ta dela pa zavod ni izdal soglasja. Vsakršna gradnja ob spomeniškem objektu, je možna samo z mnenjem spomeniške službe.

Izdali smo soglasje za adaptacijo hiše v Planini **št. 46**, katere okolje je spomenik II. kategorije, z naslednjimi pogoji: streha stanovanjske hiše mora ohraniti sedanjo obliko in enako kritino, vse okenske odprtine morajo biti v proporciji s končnega pravokotnika in enakih dimen-

zij, barva fasad je lahko bela, svetlo siva ali svetel oker, gospodarsko poslopje ob hiši lahko odstranijo ali preuredijo v bivalne prostore, vendar je pri tem treba ohraniti obliko strehe in kritino. — E. S.

PLANINA PRI CERKNEM, Idrija. — L. 1976 smo izdali soglasja h gradnjam stanov. hiš na **parc. št. 233/2**, nadomestne **št. 39** na parc. št. 273 in hiše na parc. 233/2 k. o. Planina (s pogojem, da bo imela značilne prvine domačega stavbarstva). — E. S.

PLAVE, Nova Gorica. — L. 1976 smo izdali soglasja h gradnjam: prizidka k hiši **Trilesje št. 10** in stanov. hiš na **parc. št. 98/2** in na **parc. št. 470** k. o. Plave. — L. 1977 smo dali soglasja h gradnjam čebelnjaka z delovnimi prostori na **parc. št. 362/2** k. o. Plave ter bifeja, vzdrževalne delavnice, avtopralnice in stanovanja in vkopu rezervoarja za gorivo, zajetje in rezervoarju vode, vse na **parc. št. 159/2** k. o. Deskle, in 2 stanov. hiš v **Trilesju** na **parc. št. 885** ter na **parc. št. 884/1,2** k. o. Plave. — E. S.

PLEŠIVO, Nova Gorica. — L. 1976 smo izdali soglasje k rušenju ob potresu poškodovane hiše **št. 1** in gradnji nadomestne stavbe na **parc. št. 569** k. o. Medana, h gradnji nadomestne in spremembi namembnosti ob potresu poškodovane hiše **št. 44** v pomožne gospod. prostore ter k pre- in prizidavi hiše **št. 55** na parc. št. 1183 k. o. Medana s pogojem: strešini dvokapni in kriti s korci, okna pokončno pravokotna s polkni, ograja balkona lesena z navpičnimi letvami. — L. 1977 smo dali soglasje h gradnji nadomestne hiše na **parc. št. 1067/3** k. o. Medana. — E. S.

PLISKOVICA, Sežana. — L. 1976 smo dali soglasje k predelavi gospod. poslopja v stanov. hišo **št. 45** s pogojem, da ostane streha krita s korci, okna pa vsa dvodelna s polkni. — Soglasje h gradnji hiše na **parc. št. 16** k. o. Pliskovica smo dali s pogojem: streha dvokapna in krita s korci, vsa okna dvodelna s polkni, ograja ganka lesena, oblikovana po tamkajšnjih primerih, mejni in oporniki zidovi zgrajeni iz neobdelanega kamna. — L. 1977 smo dali soglasja: k predelavi hiše **št. 91** s pogojem: streha dvokapna in krita s korci, vsa okna dvodelna s polkni, ograja zunanjšega stopnišča oblikovana po domačih vzorih, kamniti mejni dvoriščni zid je treba obnoviti; k predelavi hiše **št. 68**: podoba domačije se ne sme spremeniti, dotrajano skrlasto streho lahko odstranijo, še uporabne skrli pa spravijo za odkup za pomembnejše spomenike, nova streha naj ima podoben na-

klon kot sosednje, strešna kritina mora biti korčna, zato lahko znižajo slemensko lego; ZSV ni dovolil porušiti hišo **št. 90**, ki je registrirana kot **spomenik II. kategorije**; možna adaptacija ne sme bistveno spremeniti objektov, soglasje damo šele na izvedbeni načrt z obvezno prilogo sedanjega stanja. — E. S.

POČE, Idrija. — ZSV Gorica je 1977 dal soglasje h gradnji nadom. hiše **št. 16** na parc. št. 405 k. o. Gorje. — E. S.

PODBELA, Tolmin. — L. 1976 smo dali soglasje k rušenju hiš **št. 10** in **št. 11**, prav tako k rušenju po potresu poškodovane **št. 16** in gradnjo nove hiše na tem mestu s priporočilom, da ima značilne prvine tamkajšnje arhitekture. — E. S.

PODGORJE, Sežana. — L. 1976 smo dali soglasje h gradnji hiše na **parc. št. 331** in **332/1** k. o. Podgorje s tem, da bo streha dvokapna in krita s korci, vsa okna dvodelna s polkni, ohraniti morajo kamnito ogrado ob poti. — E. S.

PODGRAD, Ilirska Bistrica. — L. 1976 smo dali soglasje k prekritju strehe na hiši **št. 85** na parc. št. 15 k. o. Podgrad s pogojem, da ostane oblika strehe enaka, pokrijejo pa jo lahko s rdečim zarezni- kom ali eternitom šablonami. — E. S.

PODLANIŠČE, Idrija. — ZSV Gorica je 1977 dal soglasja h gradnji nadomestnih hiš **št. 45** na parc. št. 188/1 in **št. 46** na parc. št. 1044 k. o. Cerkno. — E. S.

POLJANE, Idrija. — L. 1977 smo dali soglasje h gradnji nadom. hiše **št. 8** na parc. št. 1044 k. o. Cerkno. — E. S.

POLJUBINJ, Tolmin. — L. 1976 smo dali soglasja: k dvigu hiše **št. 34**, h gradnjam prizidka k **št. 48** (pohodna terasa mora imeti leseno ograjo) in k **št. 55**, k predelavi kašče **št. 57** v stanov. hišo, predelavi hiše **št. 22** in sanaciji po potresu **št. 35**, k popravilu gospod. poslopja **št. 46** in rušenju hiše **št. 21** do prve plošče in ponovni zidavi, k predelavi gospod. poslopja v stanovanj. hišo s prizidkom na **parc. 21** k. o. Poljubinj ter lastniku hiše **št. 12** h gradnji hiše in gospod. poslopja, vse tri stavbe morajo imeti značilne prvine domače arhitekture. — L. 1977 smo dovolili rušenje opuščenega mlina pri hiši **št. 78**. — E. S.

PONIKVE, Sežana. — ZSV Gorica je 1977 dal soglasje h gradnji hiše na **parc. št. 1303/17** k. o. Avber, s tem da bo imela značilne prvine domače arhitekture. — E. S.

PONIKVE, Tolmin. — L. 1976 smo obvestili Sob Tolmin, da je bila hiša **št. 26** porušena brez našega soglasja, čeprav je bila **spomenik I. kategorije**. Izdali smo

soglasje h gradnji prizidka ob hiši št. 22. — E. S.

POSTOJNA. — Izdali smo 1976 soglasje k predelavi hiše **Tržaška 12**, ki je etnogr. spomenik II. kategorije; ohraniti morajo obliko strehe in kritine, ne smejo znižati slemena, vse vidne cestne fasade ohranijo sedanjo podobo, ni dovoljeno povečevati ali premikati okenskih in vratnih odprtih, pritlični prizidek pri s. fasadi lahko odstranijo. Pred izdajo gradbenega dovoljenja je investitor dolžan predložiti ZSV projekt sanacije v potrditev.

Predstavnika ZSV Gorica in ZSV SRS sta si 1977 ogledala **Modrijanov mlin in žago**, ker je Kraška skupnost za varstvo okolja predlagala, da bi dotrajana poslopja odstranili. Ugotovljeno je bilo, da je stanovanjska hiša iz leta 1393 še v celoti ohranjena, mlin in žaga pa sta v ruševinah — v lanskem letu je bila odstranjena streha in lesena konstrukcija. Mehanizem je zasut, prav tako tudi stropovi, ohranjeni so le goli obodni zidovi s kamnoseškimi detajli.

Čeprav gre za ruševino, ki je nastala zaradi zanemarjanja je objekt tako pomemben spomenik (**I. kategorije**), da ga ni mogoče podreti, še posebej zato, ker je celoten subjekt spomeniško zaščiten. Predlagano je bilo, da se v prvi fazi zidovje injektira, objekt očisti tersknoat k— je injektira, objekt očisti ter ostanke mehanizma deponira. Začasno bi lahko utrjeno ruševino prezentirali kot urejen spomeniški objekt. E. S.

POSTOJNA — občina. — Kakor prejšnja leta se je tudi 1976 problematika etnografskih spomenikov na postojnskem ozemlju reševala **skrajno nezadovoljivo**. To spričujejo številna dela na spomenikih in spomeniških naseljih, za katera ni dobil ZSV Gorica od Oddelka za gradbeništvo nobenih obvestil ali zahtevkov za izdajo soglasij itd. Število uničenih etnogr. spomenikov je tu izredno veliko. Izdati bomo morali nov spomeniški odlok, ki naj bi kazal dejansko stanje na terenu. Najvidnejši škodljivi posegi so bila spreminjanja oblike streh, naklonov, kritine, okenskih odprtih in vnašanja tujih arhitektonskih prvin. Neosveščeni posamezniki odstranjujejo in uničujejo kamnoseške detajle spomeniško zavarovanih objektov. Marsikateri spomenik bi bil lahko rešil pogostnejši nadzor urbanističnih in gradbenih inšpektorjev. Težava je v tem, da so te službe medobčinske in zato preobremenjene. — E. S.

POTOČE, Sežana. — L. 1976 smo dali soglasje h gradnji stanov. hiše na **parc.**

št. 17 in 18/1 k. o. Potoče s pogojem, da bo streha dvokapna in krita s korci, vsa okna v proporcju pokončnega pravokotnika in opremljena s polkni. — E. S.

POTOK, Idrija. — ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje h gradnji nadom. hiše št. 5 na parceli št. 945/4 k. o. Dole. — E. S.

POTOKI, Tolmin. — Izdali smo 1976 soglasje k rušenju po potresu poškodovane hiše, ki je last št. 10, ter hiše št. 9 in gradnjo novih št. 9 in št. 27 s priporočilom, da bosta imeli karakteristične elemente lokalne arhitekture. — E. S.

POVIR, Sežana. — L. 1970 smo dali soglasja: za adaptacijo hiše št. 5 na parceli št. 20 k. o. Povir s pogoji, streha ostane dvokapna in krita s korci, vsa okna dvodelna in opremljena s polkni, ohrani naj se dvoriščni portal in kamnit mejni zid; h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 91** nova stanovanjska enota mora biti skladna z domačijo, strešine obvezno dvokapne in krite s korci, vsa okna dvodelna in opremljena s polkni, ograja balkona lesena in enaka kot na stari stanovanjski hiši, kamnit trikotniški portal lahko ostane na istem mestu, ali pa ga lahko prenesejo kot vhod bodočega dvorišča ob novogradnji, pred izdajo gradbenega dovoljenja je investitor dolžan predložiti ZSV Gorica projekt v odobritev; h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 643/2, 646, 645:** streha dvo ali štirikapna, ki pa mora biti krita s korci, vsa okna dvodelna in opremljena s polkni, ograja balkonov lesena in oblikovana po lokalnem vzorcu, vsi mejni in oporni zidovi zgrajeni iz neobdelanega kamna, barva fasad je lahko bela, svetlo siva ali svetli oker; h gradnjam 2 stanov. hiš na **parc. št. 1780/1** in 1890/2 in na **parc. št. 474, 475, 476, 479** s pogojem, da bosta imeli karakteristične elemente lokalne arhitekture; h gradnji 2 stanov. hiš na **parc. št. 482/2** in 483/3 in na **parc. št. 595, 594** k. o. Povir s pogoji: streha objekta dvokapna (prva lahko tudi štirikapna) in krita s korci, vsa okna v proporcju pokončnega pravokotnika in opremljena s polkni, barva fasad bela, svetlo siva ali svetli oker, ograja stopnišč in balkona lesena in oblikovana po lokalnem vzorcu, obcestni kamniti zid in ograde ohraniti v sedanji obliki, s tem da je dovoljeno urediti dostop na dvorišče.

ZSV Gorica je 1977 izdal soglasja: k adaptaciji hiše št. 6, ki je **spomenik I. kategorije**, s pogojem, da se celotna domačija obravnava kot celota, to je stanovanjska hiša z vsemi gospodarskimi poslopji, vsi objekti domačije se na zu-

naj ne smejo bistveno spremeniti, zato mora investitor predložiti ZSV projekt adaptacije v potrditev; k načrtu, gr. teh. Slavka Bernetiča l. 1977 s pogojem, da bodo vsi strešni napušči izvedeni v enakem materialu kot obstoječi, ograja balkona v celoti lesena in izdelana po obstoječem vzorcu, enako tudi pod. Odrpne na j. fasadi (2 okni in 2 vrata) se lahko izvedejo, vendar je treba ohraniti vse arhitekturne elemente domačije (portal, reliefna plošča, vodnjak itd.) h gradnji 3 hiš na **parc. št. 2256**.

ZSV Gorica je izdal soglasje za gradnjo stanovanjske hiše na **parc. št. 2403/1** in na **parc. št. 2428/2** in 2428/3 k. o. Povir s pogojem, da bodo imele karakteristične elemente lokalne arhitekture, investitor je dolžan par dni pred pričetkom izkopov temeljev obvestiti arheologa ZSV Gorica, glede nadzora, ker so lokacije na arheološkem območju. — E. S.

PRAPETNO, Tolmin. — Izdali smo 1976 soglasje h gradnji prizidka k hiši št. 17 in za gradnjo stanov. hiše pri hiši št. 18 s pogojem, da bo imela karakteristične elemente lokalne arhitekture. — E. S.

PREDJAMA, Postojna. — V zvezi z nameravano gradnjo na mestu, kjer stoji sedaj Vrbarjeva hiša, je spomeniška služba l. 1976 posredovala stališče, ki ga je določil dr. Ivan Sedej iz ZSV SRS:

Vrbarjeva hiša v Predjami, gre za pritičljivo s slamo krito, zidano poslopje, ki je nastalo v 18. in 19. stoletju z nedvomno starejšimi prvina, je bila v letu 1964 ocenjena kot pomemben spomenik I. kategorije. Na tej podlagi in ob prizadevanju zavoda Postojnska jama smo skušali z delno finačno pomočjo tedanjega sklada za pospeševanje kulturnih dejavnosti, urediti hišo kot krajevni muzej na prostem in kot etnološko-turistično atrakcijo. V tej zvezi smo izdelali tudi širši program za ureditev celotnega naselja in pa ožji program z načrti za sanacijo in revitalizacijo hiše.

V prvem obdobju smo skušali poslopje sanirati z minimalnimi sredstvi in sicer tako, da bi zgolj pobelili in deloma na novo ometali stene in zamenjali strešno kritino in konstrukcijo. Ker se je zavod Postojnska jama z akcijo strinjal (bil je namreč tudi njen pobudnik), je hišo tudi odkupil.

Nekoliko kasneje, ko je bil narejen podoben sanacijski in revitalizacijski načrt, je bilo ugotovljeno, da bi za sanacijo potrebovali (v letu 1966) vsaj 33.000.000 S din. Tega denarja pa ni bilo mogoče zbrati. Zato smo slamo in tramovje za streho

deponirali obenem z bogatim lesnim stropom v grajski kašči, hišo pa smo provizorično zavarovali s kritino iz strešne lepence. Ker tudi v kasnejših letih nismo mogli zbrati ustreznega denarja (spomenik pa je rapidno propadal) je stara ideja o revitalizaciji hiše, ki bi bila nedvomno obogatitev grajskega objekta, zamrla.

Ker se je pojavil interesent, ki je pripravljen staro bajto (oz. njene ostanke) kupiti in jo obnoviti kot stanovanjsko poslopje, se je vprašanje znova odprlo. Podrobna analiza nam je zato pokazala malce žalostno obliko. Ostanke hiše so v obupnem stanju, zaradi trenutne situacije v kateri je tako občinska kot širša kultura, pa na njeno obnovo ni mogoče sliliti. Zato bo pač treba stavbo žrtvovati.

Hkrati pa ugotavljamo, da gre za lokacijo na dominantnem in pomembnem mestu, ki bi jo bilo škoda uničiti z novogradnjo — saj bi prosotor lahko v večji in bolj ši meri služil predvsem zavodu Postojnska jama kot pa skromen denarni ekvivalent, ki bi ga novi graditelj plačal podjetju. Iz spomeniškovarstvenega in urbanističnega vidika je zato najbolj sprejemljiva rešitev rušenja objekta, tako bi naselje ostalo povsem neprizadeto — hkrati pa bi današnji lastnik pridobil potreben manipulacijski in manevrski prostor. Na koncu koncev bi diskretno urejeno parkirišče mnogo manj motilo ambient kot pa stanovanjska hiša, ki bi hote ali nehotе dominirala nad vsem osrednjim delom starega naselja in nad kaščo.

Kot sklep lahko vnovič poudarimo mnenje — da se z novogradnjo na tem mestu ne strinjamo, zato predlagamo rušitev objekta in izrabo prostora v javne namene.

PRELOŽE PRI LOKVI, Sežana. — Izdali smo 1976 soglasje h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 1174/6** k. o. Lokev v Preložah s pogoji: streha dvokapnica, krita s korci, vsa okna dvodelna s polkni, ograja balkona lesena z vertikalnimi letvami, barva fasad je bela, svetlo siva ali svetli oker. — L. 1977 smo dali soglasja h gradnjam stanov. hiš na **parc. št. 2410** in 2410, na **parc. št. 2501/2** in na **parc. št. 2413** k. o. Lokev s pogojem, da bodo imele karakteristične elemente lokalne arhitekture. — E. S.

PREM, Ilirska Bistrica. — ZSV Gorica je predlagal investitorju DES Ljubljana, TOZD Elektro-Sežana, lokacijo za trafo postajo na Premu, in sicer na vrtu hiš št. 51 in 52, investitor je dolžan pred pridobitvijo gradbenega dovoljenja dostaviti zavodu lokacijsko dokumentacijo. — E. S.

PRESERJE, Nova Gorica. — Izdali smo soglasje h gradnji nadomestne stanov. hiše sedanje št. 22 v pomožne prostore na parc. št. 4782 k. o. Branik. L. 1977 pa h gradnji stanov. hiše na parc. št. 4710 k. o. Branik. — E. S.

PREŠNICA, Sežana. — ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje za lokacijo in gradnjo televizijskega pretvornika na parceli št. 3015/1 k. o. Prešnica. — E. S.

PRVAČINA, Nova Gorica. — Izdali smo soglasja h gradnji prizidka k stanov. hišama št. 24 na parc. št. 123/2 in 1181 in k št. 58 na parc. št. 166/2, h gradnji stanov. hiše na parc. št. 109 in 1024/13 in k adaptaciji hiše št. 46.

Izdali smo soglasje za adaptacijo stanovanjske hiše in predelavo gospod. poslopja v stanovanje na parc. št. 196 k. o. Prvačina.

ZSV Gorica je izdal soglasje za adaptacijo gospodarskih poslopij v stanovanjsko hišo v Prvačini št. 154 na parceli št. 44/1 in 44/2 k. o. Prvačina, pod pogojem, da bodo adaptirani objekti v enaki višini slemena hiše št. 154, streha naj bo dvokapna in krita s korci, okna naj bodo dvodelna v porporcu pokončnega pravokotnika (priporočamo polkna).

ZSV Gorica je izdal soglasje za rušenje ob potresu poškodovane stanovanjske hiše v Prvačini št. 60.

ZSV Gorica je izdal soglasje za rušenje ob potresu poškodovane stanovanjske hiše v Prvačini št. 168. Na nepozidano parcelo se lahko deloma razširi hiša št. 152, ki sedaj nima funkcionalnega zemljišča, ostali del parcele pa se lahko spremenijo v zelenico ali trg. Po rušenju je potrebno primerno urediti v fasado gospod. poslopja hiše št. 186, takrat naj se tudi odpre zazidani gotski portal.

ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje za adaptacijo ob potresu poškodovanih stanov. hiš št. 170, 183, 184 in 185 s pogojem, da se objekti sanirajo v obstoječih masah, gabaritih in z vsemi karakterističnimi elementi na fasadah ter z dvokapnimi korčnimi strehami. Če pa bi bilo treba objekte porušiti, je treba na teh lokacijah pozidati nove objekte, ki naj posnemajo sedanje karakteristike. Predvsem je treba ponoviti stavbne mase, gabarite, členjenost fasad in odprtine. — E. S.

PTUJSKA GORA, Ptuj. — L. 1976 smo dali navodila za obnovo fasade hiše št. 32 in ureditev lokala. — J. M.

RAVNE PRI CERKNEM, Idrija. — ZSV Gorica je izdal soglasje h gradnji nadomestne hiše št. 46 na parc. št. 369 k. o. Reka-Ravne. — E. S.

RAVNICA, Nova Gorica. — Izdali smo 1976 soglasje h gradnji prizidka in adaptaciji hiše št. 53 na parc. št. 178 k. o. Ravnica. — E. S.

RAZGURI, Sežana. — ZSV Gorica je izdal soglasje k adaptaciji hiše št. 4 s tem, da bo streha ostala dvokapna in krita s korci, vsa okna dvodelna in opremljena s polkni. — E. S.

RENČE, Nova Gorica. — L. 1976 smo dali soglasja za gradnjo stanov. hiš na parc. št. 588/40, na parc. št. 588/41, na parc. št. 1225/4, na parc. št. 470/2, 470/3 in 470/5, h gradnji prizidka ob hiši Martinuči št. 5 na parc. št. 386/2 k. o. Renče, gradnja prizidka in k predelavi gospod. poslopja v stanovanje na parc. št. 112 in 478 k. o. Renče Arčoni št. 6, prizidka k hiši Podkraj št. 39 na parc. št. 1102/1 in 1103/1 k. o. Renče, s poudarkom, da mora investitor prijaviti vsako morebitno arheološko najdbo, z enakim pogojem Krajevni skupnosti Renče za rekonstrukcijo in razširitev vodovoda na odseku Renče—Lekežiči od profila 1 do 75.

V zvezi z rušenjem dvorišnega zidu ob hiši Lukežiči št. 2 je ZSV Gorica l. 1977 dal naslednje mnenje: Če je res treba dostop na dvorišče omogočiti tudi s kamionom, lahko odstranijo zidani porton, s tem da vhod razširijo na 3,5 m (širine), vendar je treba levo in desno od vhoda ohraniti kamniti zid do vi. 1 m. Če pa bi investitor nameraval adaptirati stanov. hišo, si mora pridobiti soglasje spomeniške službe.

ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje: Podjetju za proizvodnjo in predelavo prehrambenih in kemičnih proizvodov Šampionka za gradnjo obrata čistilnih sredstev in aerosolov, zaklonska, kotlarne v vkopom rezervoarja za hrambo kurilnega olja in zunanje ureditve; Goriškim vodovodom za gradnjo vodovoda Renče (zaselki Martinuči—Ozrenj in Renče—Renški Podkraj); za gradnjo nadomestne stanov. hiše na parc. št. 5/9, hiše na parc. št. 13/7 ter hiše na parc. št. 1147/11 in 1147/10 k. o. Renče. Petrolu iz Ljubljane smo izdali soglasje za vkop 20 m³ rezervoarja za plinsko olje in namestitev črpalke na delu parc. št. 2278 in 1225/1 k. o. Renče. Poleg tega smo izdali soglasja: Ljubljanski banki, podr. Nova Gorica za predelavo garaže v poslovne prostore, za gradnjo prizidka k hiši na parc. št. 1115/4, prizidka in adaptaciji stanov. hiše iz gospod. poslopja na parc. št. 115/3 in 115/5, adaptacijo gospod. poslopja v stanovanjske namene na parc. št. 382/76 in za gradnje stanov. hiš na parc. št. 105/2, na parc. 1271/22, na parc.

št. 583/41, na parc. št. 584/1, ter Kmetijskemu kombinatu Vipava TOZD Kmetijska proizvodnja Šempeter pri Gorici za gradnjo gospod. objekta. — E. S.

ROBIČ, Tolmin. — Izdali smo 1976 soglasje za rušenje po potresu poškodovanih hiš št. 5, 13 in 14 in h gradnji stanov. hiše na parc. št. 33/1 k. o. Kred s priporočilom, da bo imela karakteristične elemente lokalne arhitekture, pred pričetkom zemeljskih del pa je treba obvestiti arheologa ZSV Gorica o eventualnih arheoloških najdbah. — E. S.

ROČE, Tolmin. — Izdali smo 1976 soglasje h gradnji stanov hiše na parc. št. 587/2 k. o. Slap, stanov. hiše ob hiši št. 18 s tem, da bo imela karakteristične elemente lokalne arhitekture, in k rušenju po potresu poškodovanih hiš št. 10 a in št. 21 ter gradnji nove na tem mestu s pogojem, da bo imela karakteristične elemente lokalne arhitekture. — E. S.

ROČINJ, Nova Gorica. — ZSV Gorica je izdal soglasje h gradnji stanov. hiše na parc. št. 177/4 k. o. Ročinj. — E. S.

RODIK, Sežana. — Izdali smo 1976 soglasje k adaptaciji stanov. hiše št. 44, zavarovane kot spomenik III. kategorije, s pogojem, da bo streha ostala sedanje oblike in krita s korci, vse okenske odprtine v proporcju pokončnega pravokotnika in opremljena s polkni, vhodni portal na dvorišču je treba ohraniti v sedanji obliki.

ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje h gradnji stanov. hiše na parc. št. 1184 s pogojem, da bo imela karakteristične elemente lokalne arhitekture ter z enakim pogojem h gradnji hiše in mizarske delavnice na parc. št. 1831 in 1835 k. o. Rodik. — E. S.

ROŽICE, Sežana. — ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje h gradnji hleva na parc. št. 952, 954, 957, 953 k. o. Materija s pogojem, da bo kritina temne barve. — E. S.

ROŽNA DOLINA, Nova Gorica. — L. 1976 smo dali soglasja h gradnjam stanov. hiš na parc. št. 437/6, na parc. št. 584/2 in na parc. št. 23, dveh garaž z zakloniščem, prizidka in nadzidavi hiše št. 3 na parc. št. 6/2, k rekonstrukciji stropa št. 79 na parc. št. 124, adaptaciji in gradnji prizidka v bifeju in h gradnji prizidka in predelavi gospod. poslopja v stanovanje v hiši št. 24 na parc. št. 232 k. o. Rožna dolina.

L. 1977 smo dali soglasje k odstranitvi zidane kolone pri hiši št. 122, k adaptaciji dela graščine, hiša št. 184, s pogojem, da ostane zunanščina (streha, okna, ometi itd.) nespremenjena, pred izdajo gradbenega dovoljenja, pa je investitor dolžan

predložiti ZSV Gorica načrt adaptacije v potrditev, ter h gradnji garaže na parc. št. 122 k. o. Rožna dolina. — E. S.

SEDLO, Tolmin. — Izdali smo soglasje za gradnjo stanov. hiše na parc. št. 1054 in 1055 k. o. Sedlo, s priporočilom, da bo imela karakteristične elemente lokalne arhitekture. — E. S.

SELA NA KRASU, Nova Gorica. — L. 1976 smo dali soglasje za gradnjo prizidka in adaptacijo hiše na parc. št. 92 in 1120 in za gradnjo stanov. hiše na parc. št. 30/1 k. o. Sela na Krasu na mestu porušene s pogojem, da bo imela sedanje dimenzije ruševine, streha dvokapna in krita s korci, sleme višino hiše št. 18, vsa okna s polkni, balkon je lahko le na dvoriščni fasadi in oblikovan tako kot na hiši št. 18, na j. fasadi pa je treba ohraniti vzdani kamnit sklepnik. — E. S.

SELA PRI VOLČAH, Tolmin. — L. 1976 smo izdali soglasje k adaptaciji in prizidavi stanov. hiše št. 26. — E. S.

SENADOLE, Sežana. — ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje za gradnjo stanov. hiše na parc. št. 937 in 938 k. o. Senadole s pogojem, da ne bo presegla gabarita bližnjih, da bo streha dvokapnica in krita s korci, in okna dvodelna s polkni. — E. S.

SENOŽEČE, Sežana. — Izdali smo 1976 soglasja h gradnji lovške kočice — bivaka na parc. št. 1439, k lokaciji za graditev čistilne naprave v Senožečah in h gradnji stanov. hiše in delavnice na parc. št. 39 k. o. Senožeče.

ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje h gradnji hiš na parc. št. 2866/4 in 2868/2, garaže in skladišča pri tovarniških objektih Tekstilne tovarne in stanov. hiš na parc. št. 1160 ter na parc. št. 2796 in 2800/1 k. o. Senožeče, s pogojem, da bosta imeli karakteristične elemente lokalne arhitekture. — E. S.

SEŽANA. — L. 1976 smo izdali soglasje za gradnjo stanov. hiše na parc. št. 2335/5, stanov. blok B in A1, SGP »Kraški zidar« smo izdali soglasje za gradnjo stanovanjskih blokov B in A1, k adaptaciji hiše Gradišče št. 6 na parc. št. 54/2, ki jo lahko povišajo le toliko, da dobi še eno etažo, streha naj ostane dvokapnica in krita s korci, vsa okna dvodelna s polkni, k prezidavi gospod. poslopja v stanovanje Prečna št. 6 (lahko povišajo, dvokapno streho s korčno kritino, okna dvodelna v proporcju pokončnega pravokotnika), h gradnji hiše na parc. št. 678/4 (karakteristične elemente lokalne arhitekture!), k adaptaciji in gradnji prizidka Pod Planino 4 na parc. št. 112/2: ohraniti morajo kamnite okenske okvire in druge kamnoseške detajle (por-

št. 583/41, na parc. št. 584/1, ter Kmetijskemu kombinatu Vipava TOZD Kmetijska proizvodnja Šempeter pri Gorici za gradnjo gospod. objekta. — E. S.

ROBIČ, Tolmin. — Izdali smo 1976 soglasje za rušenje po potresu poškodovanih hiš št. 5, 13 in 14 in h gradnji stanov. hiše na parc. št. 33/1 k. o. Kred s priporočilom, da bo imela karakteristične elemente lokalne arhitekture, pred pričetkom zemeljskih del pa je treba obvestiti arheologa ZSV Gorica o eventualnih arheoloških najdbah. — E. S.

ROČE, Tolmin. — Izdali smo 1976 soglasje h gradnji stanov hiše na parc. št. 587/2 k. o. Slap, stanov. hiše ob hiši št. 18 s tem, da bo imela karakteristične elemente lokalne arhitekture, in k rušenju po potresu poškodovanih hiš št. 10 a in št. 21 ter gradnji nove na tem mestu s pogojem, da bo imela karakteristične elemente lokalne arhitekture. — E. S.

ROČINJ, Nova Gorica. — ZSV Gorica je izdal soglasje h gradnji stanov. hiše na parc. št. 177/4 k. o. Ročinj. — E. S.

RODIK, Sežana. — Izdali smo 1976 soglasje k adaptaciji stanov. hiše št. 44, zavarovane kot spomenik III. kategorije, s pogojem, da bo streha ostala sedanje oblike in krita s korci, vse okenske odprtine v proporcju pokončnega pravokotnika in opremljena s polkni, vhodni portal na dvorišču je treba ohraniti v sedanji obliki.

ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje h gradnji stanov. hiše na parc. št. 1184 s pogojem, da bo imela karakteristične elemente lokalne arhitekture ter z enakim pogojem h gradnji hiše in mizarske delavnice na parc. št. 1831 in 1835 k. o. Rodik. — E. S.

ROŽICE, Sežana. — ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje h gradnji hleva na parc. št. 952, 954, 957, 953 k. o. Materija s pogojem, da bo kritina temne barve. — E. S.

ROŽNA DOLINA, Nova Gorica. — L. 1976 smo dali soglasja h gradnjam stanov. hiš na parc. št. 437/6, na parc. št. 584/2 in na parc. št. 23, dveh garaž z zakloniščem, prizidka in nadzidavi hiše št. 3 na parc. št. 6/2, k rekonstrukciji stropa št. 79 na parc. št. 124, adaptaciji in gradnji prizidka v bifeju in h gradnji prizidka in predelavi gospod. poslopja v stanovanje v hiši št. 24 na parc. št. 232 k. o. Rožna dolina.

L. 1977 smo dali soglasje k odstranitvi zidane kolone pri hiši št. 122, k adaptaciji dela graščine, hiša št. 184, s pogojem, da ostane zunanščina (streha, okna, ometi itd.) nespremenjena, pred izdajo gradbenega dovoljenja, pa je investitor dolžan

predložiti ZSV Gorica načrt adaptacije v potrditev, ter h gradnji garaže na parc. št. 122 k. o. Rožna dolina. — E. S.

SEDLO, Tolmin. — Izdali smo soglasje za gradnjo stanov. hiše na parc. št. 1054 in 1055 k. o. Sedlo, s priporočilom, da bo imela karakteristične elemente lokalne arhitekture. — E. S.

SELA NA KRASU, Nova Gorica. — L. 1976 smo dali soglasje za gradnjo prizidka in adaptacijo hiše na parc. št. 92 in 1120 in za gradnjo stanov. hiše na parc. št. 30/1 k. o. Sela na Krasu na mestu porušene s pogojem, da bo imela sedanje dimenzije ruševine, streha dvokapna in krita s korci, sleme višino hiše št. 18, vsa okna s polkni, balkon je lahko le na dvoriščni fasadi in oblikovan tako kot na hiši št. 18, na j. fasadi pa je treba ohraniti vzdani kamnit sklepnik. — E. S.

SELA PRI VOLČAH, Tolmin. — L. 1976 smo izdali soglasje k adaptaciji in prizidavi stanov. hiše št. 26. — E. S.

SENADOLE, Sežana. — ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje za gradnjo stanov. hiše na parc. št. 937 in 938 k. o. Senadole s pogojem, da ne bo presegla gabarita bližnjih, da bo streha dvokapnica in krita s korci, in okna dvodelna s polkni. — E. S.

SENOŽEČE, Sežana. — Izdali smo 1976 soglasja h gradnji lovške kočice — bivaka na parc. št. 1439, k lokaciji za graditev čistilne naprave v Senožečah in h gradnji stanov. hiše in delavnice na parc. št. 39 k. o. Senožeče.

ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje h gradnji hiš na parc. št. 2866/4 in 2868/2, garaže in skladišča pri tovarniških objektih Tekstilne tovarne in stanov. hiš na parc. št. 1160 ter na parc. št. 2796 in 2800/1 k. o. Senožeče, s pogojem, da bosta imeli karakteristične elemente lokalne arhitekture. — E. S.

SEŽANA. — L. 1976 smo izdali soglasje za gradnjo stanov. hiše na parc. št. 2335/5, stanov. blok B in A1, SGP »Kraški zidar« smo izdali soglasje za gradnjo stanovanjskih blokov B in A1, k adaptaciji hiše Gradišče št. 6 na parc. št. 54/2, ki jo lahko povišajo le toliko, da dobi še eno etažo, streha naj ostane dvokapnica in krita s korci, vsa okna dvodelna s polkni, k prizidavi gospod. poslopja v stanovanje Prečna št. 6 (lahko povišajo, dvokapno streho s korčno kritino, okna dvodelna v proporcju pokončnega pravokotnika), h gradnji hiše na parc. št. 678/4 (karakteristične elemente lokalne arhitekture!), k adaptaciji in gradnji prizidka Pod Planino 4 na parc. št. 112/2: ohraniti morajo kamnite okenske okvire in druge kamnoseške detajle (por-

tal, konzole ganka), streha prizidka mora biti dvokapna in krita s korci, okna na prizidku dvodelna s polkni, h gradnji stanov. hiše in lakirnico na **parc. št. 2725/254**, hiše z delavnico na **parc. št. 2725/254** ter stanov. hiše in servisne delavnice na **parc. št. 2725/258**, obeh s pogojem, da bodo vse strešne kritine korčne, k lokaciji za gradnjo krajevnega telefonskega omrežja pri **železniški postaji** in ob **Lipiški cesti** s podudarkom, da mora investitor prijaviti vsakršno morebitno arheološko najdbo, k adaptaciji stare šole v **Bazoviški ulici** in gradnji veznega objekta, s pogojem, da se zunanja podoba stare šole bistveno ne sme spremeniti, okna in oblika strehe morajo ostati nespremenjena, h gradnji 2 garaž na **parc. št. 2959** in po 2 garaže na **parc. št. 426** in na **parc. 3959**, h gradnji 3 stanov. hiše in mehanične delavnice na **parc. št. 2725/251** na **parc. št. 2725/252** in hiše z gostinskimi lokalom na **parc. št. 2725/255** s pogojem, da bodo imele vse najpomembnejše karakteristike lokalne arhitekture.

ZSV Gorica je 1977 izdal soglasja h gradnji 10 stanov. hiš na **parc. št. 2317/11**, na **parc. št. 2317/6**, na **parc. št. 723**, na **parc. št. 2317/7**, na **parc. št. 2298/20**, na **parc. št. 2298/11**, in **2317/17**, na **parc. št. 2298/3**, na **parc. št. 2317/8**, na **parc. št. 2317/21**, na **parc. št. 2317/4**, hiše z mehanično delavnico na **parc. št. 2725/254**, in hiše na **parc. št. 2298/18** s tem, da bo imela karakteristične elemente lokalne arhitekture, podjetju Krasmetal h gradnji tovarniškega kompleksa po lokacijski dokumentaciji št. 74-79/1, ki jo je izdelal Invest-biro Koper v decembru 1976, k lokacijski dokumentaciji št. 76-21/69 za gradnjo **šolskega centra**, ki jo je izdelal Isti biro v januarju 1977, k lokaciji in gradnji **transformatorske postaje** na železniški postaji Sežana in **kablovoda** od transformatorske postaje na železniški postaji do transformatorske postaje šole v Sežani, k adaptaciji reševalne postaje v Sežani, **Partizanska c. 43** (nespremenjeni ostanejo vi. slemena, strešni naklon in kritina, cestna fasada, polkrožno zaključeni strešni napušč, fasade iz zalikanega ometa, priporočamo, da na cestni fasadi zamenjajo trodelna okna z dvodelnimi), h gradnji špeditorske hiše, skladišča in parkirni prostor v **terminalu**, ŽGG Ljubljana h gradnji začasnega delavskega naselja na **parc. št. 2715/7**, h gradnji upravne stavbe podjetja **Marmor** in k lokacijski dokumentaciji za adaptacijo **gostilne Mohorič** s tem, da ostane celoten zunanji videz bistvo nespremenjen, pri ostalih objek-

tih pa je treba paziti, da ohranijo vsaj bistveno nespremenjen, pri ostalih objektske odprtine in kamnoseške detajle). — E. S.

SEČANA — občina. Prav gotovo ostaja sežansko področje eno tistih, ki vzbujajo posebno zanimanje etnologov zaradi specifične problematike in velikega števila registriranih etnografskih spomenikov, čeprav lahko zanesljivo trdimo, da so mnogi tako predelani, da jih kot spomenike ni mogoče več obravnavati. V večini primerov gre za samovoljne gradbene posege, brez potrebnih soglasij in gradbenih dovoljenj.

Nerešljiv problem pa še vedno ostaja za tisto **gradbeno dejavnost**, ki jo v občini rešujejo z izdajanjem potrdil ob priglasitvi gradbenih del. Ta potrdila, ki so vsekakor zakonita in veljajo le za nekatera dela, se v rokah izvajalcev spremenijo v gradbeno dovoljenje, tako da nekateri celo rušijo in pozidavajo nove objekte. Ta popolnoma nekontrolirana gradbena dejavnost, vodi do nemogočih urbanističnih in gradbenih rešitev, s tem pa do čisto novih, tujih elementov, ki se nikakor ne morejo navezovati na avtohtono arhitekturo. Posebno poglavje, ki pa ne sodi več v naš resor, so s tem povezani problemi statike, sanitarni ter požarnovarnostni standardi.

Tudi v tem preteklem letu smo na ozemlju **med Kozino in Obrovem** lahko ugotovili, da se stanje novih kritin ni v ničemer spremenilo. Še vedno se v velikem številu pojavlja neustrezna siva salonična kritina. Zdi se, da na tem področju gradbena inšpekcija ni opravila svojih nalog.

Kljub pogostemu nadzoru in pojasnjevanju o vrednosti etnografskih predmetov se trgovina s temi predmeti ni zmanjšala, zaskrbljujoča je prodaja teh predmetov tujcem. Zato bi bil delež **carine** pri tem nadvse pomemben.

Spomeniška služba že dolgo časa čuti potrebo po reviziji **seznama etnografskih spomenikov**, ker smatra, da je seznam le teh preobsežen in ne predstavlja več dejanskega stanja na terenu. Pri tem mislimo na vse gradbene posege, ki so bili opravljeni brez soglasja spomeniške službe. Zato se nam zdi pomembno, da bi to delo čim prej opravili in ga kot nov odlok izročili v sprejem Skupščini občine Sežana.

Pri obnovi pomembnih etnografskih spomenikov, lahko omenimo le nadaljevanje del na **Škrateljnovi hiši** v **Divači** in komaj začeto akcijo okoli prezentacije **Škapinove hiše** v **Velikem polju**, ki naj bi

bila etnografski in NOB spomenik. Zelo pomembna akcija spomeniške službe je tudi 1976 začeta dokumentacija vseh hiš v Štanjelu. Rezultati tega dela, naj bi pokazali, kakšni so trenutni gradbeni posegi v vasi, kakšne so razpoložljive stanovanjske in gospodarske površine, njena izraba želja občanov, vzdrževanost, možnost izrabe, namembnost ter predvsem potrdili, da je pri obnovi posameznih hiš, marsikaj in Sklada za obnovo Štanjela. Kot tipičen pramer naj omenimo zadevo **Svagej Jožeta** iz Tomaja št. 63, ki obnavlja gotsko hišo v Štanjelu v nasprotju z veljavnim gradbenim dovoljenjem. Nerazumljivo je dejstvo, da ostaja gradbena inšpekcija v tej zadevi nemočna in, kot pismeno navaja, brez učinkovitih ukrepov. — E. S.

SKOPO, Sežana. — Izdali smo 1976 soglasje h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 662/1**, ki mora imeti vse najpomembnejše karakteristike lokalne arhitekture, l. 1977 pa k obnovi hiše št. 7 (vse karakteristične elemente lokalne arhitekture, z višino strešnega slemenca ne bo presegala sosednje strehe), isto za hišo na **parc. št. 1018** in hišo na **parc. št. 11** k. o. Skopo, (lahko enonadstropno, vendar z nefunkcionalnim podstrešjem (P + 1), streha dvo ali štirikapnica, krita s korci, vsa okna dvodelna s polkni). — E. S.

SLAP, Ajdovščina. — ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje za obnovo ostrešja na hiši št. 57: oblika strehe ostane nespremenjena in s korčno kritino. — E. S.

SLAP OB IDRJIJI, Tolmin. — L. 1976 smo izdali soglasje za gradnjo stanov. hiše **naproti št. 37, lastnikoma št. 22 in 92** pa za novi gradnji stanov. hiš s pogojem, da bosta imeli karakteristične elemente lokalne arhitekture, ter hiše **naproti št. 32**: streha krita z rdečo kritino, okna dvodelna v proporciju pokončnega pravokotnika.

Spomeniška služba je občini in Kult. skupnosti predlagala, da skleneta dogovor o uporabi, varstvenem režimu in ureditvi **rojstne hiše** pisatelja **Cirila Kosmača**. — E. S.

SLAVINA, Postojna. — Izdali smo soglasje k adaptaciji hiše št. 54. — E. S.

SLIVJE, Sežana. — Izdali smo soglasje h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 460/2** in 381 k. o. Slivje: pri zemeljskih delih naj pazijo na možne arheološke najdbe, o vsaki morebitni najdbi je treba obvestiti zavod, hiša pa mora imeti vse poglavitne karakteristike lokalne arhitekture. — E. S.

SMAST, Tolmin. — Izdali smo 1976 soglasje k rušenju po potresu poškodovane št. 3, lastnikoma št. 24 in 36 h gradnji 2 stanov. hiš in h gradnji stanov. hiše na

parc. št. 53/1 s pogoji, kot jih določa urbanistični red občine Tolmin, k adaptaciji gospod. poslopja na **parc. št. 33** gabarit se ne spremeni;

Izdali smo soglasje za gradnjo stanov. hiš na **parc. št. 61**, na **parc. št. 20**, na **parc. št. 197**, na **parc. št. 352**, na **parc. št. 50/1** k. o. Smast s pogojem, da bo kritina korčna ali rdeča salonitka, okna pa dvodelna v proporciju pokončnega pravokotnika, in k preureditvi gospod. poslopja v stanovanje na **parc. št. 33** k. o. Smast s priporočilom: korčno kritino, dvodelna okna v proporciju pokončnega pravokotnika. — E. S.

SNEŽATNO, Nova Gorica. — L. 1976 smo izdali soglasje k predelavi gospod. poslopja v stanovanje št. 2 na **parc. 1757/2** k. o. Kojško, l. 1977 pa h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 1188** in 1189 in nadom. hiše na **parc. št. 2169** k. o. Kojško — E. S.

SOČA, Tolmin. — ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje k adaptaciji stanov. hiše št. 29 (oblika strehe in kritina nespremenjeni, okna dvodelna, zunanje stopnišče in gank je treba obnoviti tako, da bosta ohranila sedanjo obliko z leseno ograjo), l. 1976 pa h gradnji počitn. hišice na **parc. št. 434/4** k. o. Vrsnik I s pogojem, da bo objekt imel karakteristične elemente lokalne arhitekture. — E. S.

SPODNJA IDRJIJA, Idrija. — Izdali smo 1976 soglasja h gradnji prizidka k hiši št. 51a na **parc. št. 487/7** k. o. Sp. Idrija, k preureditvi hiš št. 14 in 15, ki sta bili močno prizadeti od potresa, z naslednjimi pogoji: hišo št. 15 lahko porušijo in na tem mestu zgradijo, nato, ki pa se mora podrediti okolje, pred rušenjem je investitor dolžan za potrebe arhivskega varstva predložiti projekt stanja; hišo št. 14 lahko adaptirajo le tako, da ohranijo gabarit, strešino in kritino ter celotno fasado ob stopnišču, pred izdajo gradbenega dovoljenja pa je investitor dolžan predložiti projekt v potrditev; podjetju Merktor k lokaciji za gradnjo skladišča in aneksa na delu **parc. št. 193/1** in 195/2, h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 425/2** h gradnji nevtralizacijskega bazena in ureditvi delavnice za kisló cinkanje na **parc. št. 490/13** in 490/1 k. o. Sp. Idrija s poudarkom, da mora investitor prijaviti zavodu vsakršno morebitno arheološko najdbo.

ZSV Gorica je 1977 izdal soglasja h gradnji 2 stanov. hiš na **parc. št. 463** in na **parc. št. 465/2** ter počitniške hišice na **parc. št. 442/3** k. o. Sp. Idrija, k prekritju strehe št. 80 (Kendova domačija), ki je kulturni spomenik I. kategorije, pod pogojem, da ostane strešni naklon nespre-

menjen, kritina pa je lahko bobrovec ali rdeči zareznik (kikinda), z istim pogojem k prekritju strehe **župnišča**, Slovenijalesu iz Sp. Idrije za gradnjo primarne lesne industrije na **parc. št. 1106/25**, 1106/29, 1106/28, 1109, 1527, 1144/1, 1110/2, 1113/3, 1110/1, 1106/3, 1106/26, 1113/1, 1143/5, 1144/3, 1144/4, 1143/8, 1113/2, 1115/5, 1115/7, 1141, 1142, 1143/6, 1143/7, 1115/6 in 1143/9 k.o. Godovič, Merkatorju Ljubljana, TOZD Idrija, za postavitev pokrite lope s polnilnico akumulatorjev pri skladišču na **parc. št. 193/1** k.o. Sp. Idrija.

SPODNJA KANOMLJA, Idrija. — Izdali smo 1976 soglasja k gradnji stanov. dvojčka na **parc. št. 158** in stanov hiše na **parc. št. 624/3** k.o. Sp. Kanomlja. L. 1977: soglasje h gradnji skladišča in aneksa za Iskro, TOZD Sp. Idrija, na **parc. št. 1/10** k.o. Sp. Kanomlja. — E. S.

SREDNJA KANOMLJA, Idrija. — L. 1976 smo dali soglasje h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 186/2** k.o. Sr. Kanomlja, l. 1977 pa k adaptaciji hiše na **parc. št. 103** in gradnji nadom. hiše **št. 11** na **parc. št. 258/1** k.o. Sp. Kanomlja. — E. S.

SRPENICA, Tolmin. — Izdali smo 1976 soglasja k rušenju po potresu poškodovanih hiš **št. 14**, **št. 107**, **št. 108** in **št. 119** in na gradnji novih na tem mestu s pogojem, da bodo imele karakteristične elemente lokalne arhitekture, z enakim pogojem h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 879/3** in **392/1**, k **znižanju** po potresu poškodovane stavbe **št. 122**, h gradnji prizidka in adaptaciji hiše **št. 49**, in adaptaciji hiše **št. 24** (bo naklon strehe isti kot pri sosednjih stavbah). — E. S.

STARO SELO, Tolmin. — Izdali smo 1976 soglasje h gradnji stanov. hiše v podaljšku **št. 46**, na parceli **št. 940/3** in **940/4** in h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 1096** k.o. Staro selo s priporočilom, da imata karakteristične elemente lokalne arhitekture, pred pričetkom zemeljskih del pa je treba obvestiti arheologa ZSV Gorica glede morebitnih arheoloških najdb, h gradnji gospod. poslopja v podaljšku sedanjega pri **št. 40**; l. 1977 smo dovolili rušenje ob potresu poškodovanih hiš **št. 12**, **41**, **44** in **28**. Pred rušenjem hiš pa je spomeniška služba snela freske s cestnih fasad hiš **št. 12** in **28**.

Izdali smo soglasje za rušenje po potresu poškodovane hiše **št. 49** in za gradnjo nove na tem mestu s pogojem, da bo objekt imel karakteristične elemente lokalne arhitekture.

Z enakim pogojem smo dovolili prizidavo **št. 46**, novo gradnjo na **parc. št. 1096**

in podaljšanje gospod. poslopja **št. 40**. — E. S.

STRAŽA, Idrija. — ZSV Gorica je izdal soglasje h gradnji nadom. stanov. hiše **št. 23** na **parc. št. 595** k.o. Otalež. — E. S.

STROJNA, Ravne na Koroskem. — Domačija **št. 14**, po domače **pri Janežu**, kult. spomenik I. kategorije, je tip samotne kmetije v aglomeraciji. Sestavlja jo več lesenih, s škodlami kritih poslopij. Velika stanov. hiša z odprtim gankom in veliko lopo izvira v svoji osnovi iz 17. ali 18. stoletja, več elementov tudi iz 19. stol. ZSV Maribor je leta 1975 izdelal tehnično dokumentacijo hiše. Delo na njej so še pod vodstvom zavodove tehnične službe in denarjem KSS ter lokalnih sredstev začela leta 1976 in so trajala do leta 1978.

Obnovljena je bila zidana, obokana črna kuhinja s kurišči. Po delni zamenjavi strešne konstrukcije je bila hiša v celoti prekrita z novimi koroškimi škodlami, poškodovano mansardno okno pa je zamenjano z novim. — Ojačane so bile kletne nosilne stene in obok. Del kleti je bil po načrtu preurejen v sanitarije. — V celoti je bila izvedena rekonstrukcija vseh nosilnih obodnih sten, celotnega ganka ter zamenjana vsa okna in vrata. — J. S.

STUDENEC, Postojna. — ZSV Gorica je izdal soglasje k adaptaciji stanov. hiše **št. 2**: v nespremenjeni obliki kamnit vhodni portal z obokanim predprostorom in stebrom, streha ohrani sedanjo obliko in naklon, kritina zareznik ali bobrovec, okna dvodelna. — E. S.

SUŽID, Tolmin. — Izdali smo 1976 soglasje k rušenju po potresu poškodovanih hiš **št. 7**, **19**, **20** in **36** h gradnjam stanov. hiš: od **št. 1** na **parc. št. 958**, **957**, na **parc. št. 1733**, **št. 31**, na **parc. št. 1071**, na **parc. št. 1077**, **1098** k.o. Sužid na **parc. št. 1077** in **1078**, stanov. hiše na mestu nekdanjega hleva in spremembo stanov. hiše **št. 6** v hlev, vedno s priporočilom, da upoštevajo karakteristike lokalne arhitekture, k projektu ing. arh. Marka Šenka za adaptacijo hiše **št. 8**, poslopje, pod pogoj k adaptaciji in prizidavi gospod. poslopja **št. 1**, h gradnji gospod. poslopja ob **št. 27** ter gradnji stanov. hiše in gospod. poslopja na **parc. št. 974** in **975** s (priporočilo karakterističnih elementov lokalne arhitekture in temne kritine).

Predstavnika ZSV Gorica in ZSV SRS sta si ogledala hiše **št. 1**, **3**, **4**, **5**, **7**, **8**, **12** in **45**, za katere je Odbor za odpravo posledic potresa Tolmin zaprosil za izdajo soglasja za rušenje, in ugotovila, da je naselje kot celota prizadeto v tolikšni meri, da varovanje teh objektov ne pride v po-

štev, zato ZSV Gorica predlaga, naj se pri nadomestni gradnji upošteva stavbne in urbanistične zakonitosti naselja.

Za objekt št. 7, pomemben **etnološki spomenik** (izjemni škarniki, gotska notranjščina, originalna okna itd.), pa predlagamo sanacijo in revitalizacijo, predvsem pa takojšnjo podrobno dokumentacijo. V primeru rušenja pa je treba najpomembnejše detajle deponirati zaradi morebitnega lapidarijskega varovanja ali ponovne rekonstrukcije. — E. S.

SVETO, Sežana. — Izdali smo 1976 soglasje h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 307** k. o. Sveto s tem, da je lahko streha dvo ali štirikapna, mora imeti korčno kritino, vsa okna morajo biti v proporciju pokončnega pravokotnika in opremljena s polkni, ograja balkona lesena z vertikalnimi letvami, ohraniti je treba mejni zid, barva fasad pa je lahko bela, svetlo siva ali svetli oker. — L. 1977 je ZSV Gorica izdal soglasje h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 1300** k. o. Sveto s pogojem, da bo imela karakteristične elemente lokalne arhitekture. — E. S.

ŠEBRELJE, Idrija. — ZSV Gorica je 1977 izdal soglasji h gradnji nadomestnih stanov. hiš št. 90 na **parc. št. 1512** in št. 11 na **parc. št. 1582** k. o. Šebrelje. — E. S.

ŠEMPAS, Nova Gorica. — Izdali smo 1976 soglasje h gradnji stanov. hiše na vzpetini **nad hišo št. 75**: ohraniti morajo zidano znamenje v zidu in kamnit oporni zid, hiša je lahko le enonadstropna, brez funkcionalnega podstrešja, streha mora biti dvokapna in krita s korci, vsa okna dvodelna s polkni. Dalje smo dali soglasje h gradnjam 3 stanov. hiš na **parc. 739/5**, na **parc. št. 755/1**, na **parc. 755/2**, na **parc. 3614/3**, h gradnji 2 stanov. hiš na **parc. 46/2** in **parc. št. 2127/1** in 507 s poudarkom, da mora investitor prijaviti zavodu vsakršno morebitno arheološko najdbo, z enakim pogojem za gradnjo stanov. in mizarске delavnice na **parc. št. 2128/3**, 2128/25 in 2127/4, dalje h gradnji prizidka k hiši št. 62 na **parc. št. 543/2** in h gradnji nadomestne stanov. hiše in spremembi namembnosti hiše št. 186 v gospodarske namene na **parc. št. 140/3** in 3083/1 k. o. Šempas.

ZSV Gorica je 1977 izdal soglasja k rušenju gospod. poslopja na **parc. št. 17** k. o. Šempas in gradnji stanov. hiše na tem mestu s pogojem, da ne bo presegla sedanje vi. slemenca, priporočamo dvonivojsko strešino s tem, da mora biti kritina korčna, okenske odprtine pa rušenju dela stanov. hiše št. 70 na **parc. št. 760** in 761/1 ter gradnji nove z značilnimi elementi lokalne arhitekture; h gradnji stanov. hiše

na **parc. št. 9/2**: streha dvokapna in krita s korci, višina sosednjih stavb, okna dvodelna s polkni, ograja balkona oblikovana po lokalnem vzorcu; k adaptaciji in gradnji prizidka k hiši 107 a s pogojem, da bo imel prizidek dvokapno streho, krito s korci, vsa okna pa dvodelna s polkni; h gradnjam stanov. hiš na mestu gospod. poslopja na **parc. št. 116/1** in 2121/4 in 768/7, na **parc. 9/7**, in (dvojčka) na **parc. št. 38/4** k. o. Šempas. Dali smo tudi soglasje k polaganju kablovoda NN 220/380 V za napajanje 10 hiš v Šempasu. — E. S.

ŠEMPETER PRI GORICI, Nova Gorica. — Izdali smo 1976 soglasje za gradnjo prizidka in nadzidavo stanov. hiše **Ul. Andreja Gabrška 24** na **parc. št. 3273** k. o. Šempeter, h gradnji stanov. hiše z zakloniščem na **parc. št. 113/4**, k preureditvi dela objekta v frizerski salon na **parc. št. 2921/3**, k vkupu rezervoarja in izvedbi centralne kurjave na **parc. št. 13/3** s tem, da mora investitor prijaviti zavodu vsakršno morebitno arheološko najdbo, z enakim pogojem h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 2959**, 2960 in 2958/2, dalje h gradnji prizidka in predelavi gospod. poslopja v stanovanje **V Mlinu št. 3** na **parc. št. 2719/3** in 2718/2 in prizidkov k hišam na **parc. št. 2933** in 2919/2, na **parc. 2048** in 2049, na **parc. št. 820**, k adaptaciji gostišča Lipa, h gradnji stanov. hiš na **parc. 2701/2**, na **parc. št. 113/7**, na **parc. 106/1** na **parc. 2683/1**, na **parc. 403/1**, na **parc. 2840/2** in na **parc. št. 2689/3** in stanov. hiše na parceli, ki je po 6. zazidalnem načrtu naselja Šempeter označena z zap. št. 13, in dveh na parcelah, ki sta po 11. delnem zazidalnem načrtu za to naselje označeni z zap. št. 1 in 9, ter h gradnji 20 kV kablovoda od RTP Šempeter do TP Vrtojba vas z odcepom do TP Vrtojba opekarna.

L. 1977 smo dali soglasja h gradnjam stanov. hiš na **parc. št. 2127/1**, na **parc. 2398** in 2394, na **parc. št. 2126/3**, na **parc. 2642**, na **parc. 2684** in drvarnice na **parc. št. 2390/3** in 2390/4, k adaptaciji prostorov grafičnega podjetja Soča iz Nove Gorice na **parc. št. 2905** k. o. Šempeter, in k načrtu št. 304 za gradnjo povezovalne ceste Šempeter—mejni prehod. — E. S.

ŠENTJANŽ NAD DRAVČAMI, Radlje ob Dravi. — Skladno z mnenjem ZSV SRS je ZSV Maribor leta 1977 na lastnikovo željo izdal dovoljenje za odstranitev ostankov hiše št. 46, **Drauĉbaherjeve dimnice**. — J. S.

ŠEPULJE, Sežana. — Izdali smo 1976 soglasji h gradnji lope za kmetijsko orodje s pogojem, da bo strešna kritina korč-

na ali rdeča salonitka, in stanov. hiše na **parc. št. 625/11** k. o. Križ s pogojem, da bo imela vse pogloblitve karakteristike lokalne arhitekture.

ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 2056** in 42 k. o. Križ s pogojem, da bo imela karakteristične elemente lokalne arhitekture, in hiše na **parc. št. 625/13** k. o. Križ.

ZSV Gorica je opozoril vaščane, ki nameravajo **vaški kal** v Sepuljah zasuti, ker ni več v rabi, da ga je treba ohraniti v celoti, poskrbeti, da bo kal in zunanji zbiralnik očiščen in kal ne bo več odlagališče odpadkov. — E. S.

ŠKOFLJE, Sežana. — ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje k adaptaciji hiše **št. 3** s pogojem, da bo imela dvokapno streho, krito s korci, kot tudi dvodelna okna. — E. S.

SLOVRENC, Nova Gorica. — Izdali smo 1976 soglasje h gradnji stanov hiše na **parc. št. 542** in 543 k. o. Biljana. — L. 1977 smo dali soglasje k adaptaciji ob potresu poškodovanega **župnišča** s pogojem, da se zunanjščina objekta bistveno ne bo spremenila (korčna kritina, dvodelna okna s polkni) in h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 574/2** k. o. Biljana s pogojem, da bo imela karakteristične elemente lokalne arhitekture. — E. S.

ŠMARJE PRI SEŽANI, Sežana. — L. 1976 smo dali soglasje h gradnji stanov. hiš na **parc. št. 539/1**, 539/2 in 539/3 k. o. Sežana in na **parc. št. 1316** k. o. Sežana (s pogojem, da investitor pred izkopom temeljev obvesti ZSV Gorica o dnevu izkopa, ker parcela spada v arheološko območje), s tem, da bosta imeli vse glavne karakteristike lokalne arhitekture.

ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje h gradnji stanov. hiš na **parc. št. 5903** k. o. Sežana, na **parc. št. 5903/22** in 5903/33 k. o. Sežana in na **parc. št. 1320/2**, šestih hiš na **parc. št. 1163/132**, 1163/133, št. 1163/134, št. 1163/111, št. 1136/136 ter na **parc. št. 6054/2** in 6052/2 k. o. Sežana s pogojem, da bodo imele karakteristične elemente lokalne arhitekture. — E. S.

ŠMARTNO, Nova Gorica. — Izdali smo 1976 soglasje za odstranitev ruševin po potresu poškodovane hiše **št. 20** in k predelavi kleti v stanov. hišo **št. 18** na **parc. št. 1211** k. o. Šmartno s pogojem, da se pred izdajo gradbenega dovoljenja korigira projekt, ki ga je izdelal gr. teh. Ivan Furek, kot sledi: streha ne sme biti lomljena dvokapnica, ampak enotna z naklonom ok. 20°, del strehe je lahko po višini zalomljen, kritina mora biti korčna, ograja balkona lesena z vertikalnimi letvami,

fasade so lahko obdelane le v zalikanem ometu in belo obarvane.

Na prošnjo Odbora za odpravo posledic potresa za soglasje h gradnji gospodarskih poslopj prebivalcev zunaj naselja je zavod odgovoril, da je za te lokacije pristojen organ za urbanizem, spomeniška služba pa je dolžna z njimi sodelovati.

ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje h gradnji stanov. hiše na skrajnem j. delu parcele **št. 1091/3** k. o. Šmartno s pogoji, ki veljajo za urbanistični režim za Šmartno (za pobočje Brd), soglasje k gradbenemu dovoljenju za gradnjo stanov. hiše na **parc. št. 1101**, h gradnji nadomestne stanov hiše in gospod. poslopja na **parc. št. 1252** in hiše na **parc. št. 1419** in 1420 k. o. Šmartno, k rušenju dela gospod. poslopja na **parc. št. 1201** s pogojem, da prostor na katerem je stalo, popolnoma počistijo in na njem ne postavljajo novih prizidkov in da v zidu, ki tvori del obzidja, odprejo samo tiste odprtine, ki se bodo izkazale za prvotne oziroma jih bo določil ZSV Gorica.

ZSV Gorica je ugotovil, da je bila spremenjena fasada na hiši **št. 53**, vgrajeno je bilo trodelno okno, ki kazi spomeniško pomemben objekt, zato je ZSV zahteval, da okno zazidajo oziroma se posvetujejo z ZSV o oblikovanju okna, kolikor bi bilo to zaradi funkcionalne preureditve notranjščine nujno potrebno.

ZSV Gorica je izdal soglasje h gradnji stanov. hiše na mestu stare **št. 102** na **parc. št. 1102** k. o. Šmartno s pogojem, da bo imela karakteristične elemente lokalne arhitekture, in h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 320** k. o. Šmartno z enakimi pogoji, kot so navedeni v lokacijski dokumentaciji, ki jo je izdelal Projekt Nova Gorica št. 67-324/77.

ZSV Gorica je izdelal **študijo o možno-stih revitalizacije** naselja Šmartno. Studija je obsegala:

- oznako in opredelitev naselja
- izhodišča za konservatorsko obravnavo naselja
- valorizacijo in kategorizacijo objektov
- predlog za kategorizacijo in varstvene režime za naselje in posamezne nepremične spomenike
- opise in opredelitve posameznih nepremičnih spomenikov s konservatorskimi napotki.
- **Valorizacija** je obsegala tekstualni del ter grafični del. V grafičnem delu so bili obdelani:
 - pogledi
 - vedute
 - arhitekturne dominante

- profili
- plašč naselja
- ulična struktura
- obzidne dominantne
- prvotna pozidava
- pomembni elementi v prostoru

Studija je obsegala tudi prikaz trenutnega stanja naselja ter objektov in sicer:

- prikaz trenutne neurejenosti okolja
- prikaz deformacij objektov
- valorizacijo življenjske moči naselja
- valorizacijo gradbenega stanja objektov
- prikaz življenjske moči ter gradbenega stanja objektov
- možnosti posodabljanja objektov in naselja
- preferenčne uporabnosti arhitekturnih dominant
- možnosti funkcionalne spremembe stanovanj
- možnosti urbane modernizacije naselja

Izdelan je bil tudi predlog za izbor območja pričetka **revitalizacije naselja**. Za to območje je bilo izdelano:

- tehnično poročilo
- tlorisi prve etaže
- tlorisi druge etaže
- tlorisi tretje etaže
- pogledi
- karta s problematiko posameznih objektov (lastništvo, uporabljeno objektov, gradbeno stanje objektov, zahtevani posegi na objektih).

— variantni predlogi za revitalizacijo dela naselja

— pregledna karta objektov s predlogi funkcij, gradbenih posegov in predračun. Za območje prve faze rekonstrukcije naselja sta bila izbrana oba trga ob vstopu v naselje ter vzhodna stran naselja.

Studija je obsegala tudi načrte obstoječega stanja naslednjih objektov: objekt št. 13 (stolp, dvorana), št. 16 (stolp), št. 19, št. 20, (vzhodni stolp) pod št. 21, št. 21, št. 28, št. 35, št. 38, št. 40, št. 48, romanska hiša, št. 51, št. 53, št. 54, št. 54a, ruševina med št. 54a in 55, št. 59, št. 60 in št. 62 (stolp).

Izdelani so bili **načrti za revitalizacijo naslednjih objektov**:

- Stolp št. 62 — predlog za ureditev briške enoteke
- Stolp št. 13 ter dvorana — predlog za ureditev gostišča
- Gotska hiša (tš. 48) — predlog za ureditev prostorov Krajevne skupnosti
- Objekt št. 54 — predlog za ureditev stanovanja
- Objekt št. 40 — predlog za ureditev stanovanja

— Objekt št. 54a — predlog za ureditev stanovanja

— Objekt št. 51 — predlog za ureditev stanovanja in sicer v varianti, da se priključi sedanjo ruševino, ali brez vključitve le-te

— Stolp št. 16 — predlog za ureditev stanovanja

Izdelani so bili **načrti za popotresno sanacijo naslednjih objektov**:

- Stolp št. 16
- Stolp št. 62
- Hiša št. 20
- Vzhodni stolp
- Objekt št. 48
- Hiša št. 30
- Hiša št. 61
- Hiša št. 40

— Dvorana pri stolpu, št. 13

ZSV Gorica je izdal odločbo o **kulturnem spomeniku I. kategorije za jugovzhodni stolp, št. 62**. — E. S.

ŠMIHEL, Nova Gorica. — L. 1976 smo dali soglasje k prizidavi gospod. poslopja in nadzidavi stanov. hiše na parc. št. 3726, k predelavi gospod. poslopja v mehanično delavnico in stanovanje na **parc. št. 615/3** in h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 4437/2** k. o. Šmihel s poudarkom, da mora investitor prijaviti zavodu vsakršno morebitno arheološko najdbo.

ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje h gradnji stanov. hiše in gospod. poslopja na **parc. št. 4450/1** in 4450/2 in nadomestne hiše in spremembi namembnosti sedanje na **parc. št. 4320/3** k. o. Šmihel. — E. S.

ŠTANJEL, Sežana. — Izdali smo 1976 soglasje h gradnji 3 hiš na **parc. št. 500/171**, **parc. 500/172** in na **parc. št. 500/173** s pogojem, da bodo imele vse karakteristike lokalne arhitekture, in 3 hiš na **parc. št. 176/1**, na **parc. št. 500/163** in na **parc. št. 822/1** k. o. Štanjel s pogoji, da bo streha objekta dvokapna in krita s korci, vsa okna morajo biti v porporcu pokončnega pravokotnika in opremljena s polkni, ograja balkona in zunanjih stopnišč naj bo lesena iz vertikalnih letev, vsi mejni in oporni zidovi morajo biti grajeni iz neobdelanega kamna, pri zadnji je investitor dolžan obvestiti zavod, kdaj bo pričel z izkopni temeljev, ker gre za predvideno arheološko lokaliteto.

ZSV Gorica je začel izvajati **topografijo in spomeniško dokumentacijo** Štanjela kot predpogoja za izdelavo načrtov za revitalizacijo naselja oziroma za sprotno adaptacijo posameznih hiš, pri čemer je ugotavljal stanje parcelizacije, lastništva, stanovanjskih pravic, obstoječe stanje in namembnost objektov ter želje in na-

mene lastnikov in stanovalcev v zvezi z vzdrževanjem, oziroma urejanjem stavb. Spomeniška služba je začela izdelovati posamezne predloge za urejanje najnujnejših zadev. — E. S.

ZSV Gorica je l. 1977 izdal soglasje h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 820** in **821**, k projektu za adaptacijo hiše **št. 21**, ki ga je izdelala dipl. arh. Rita Počekaj, h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 500/177** in **500/176** k. o. Stanjel pa s pogojem, da bo imela karakteristične elemente lokalne arhitekture.

ZSV Gorica se ni strinjal z adaptacijo čebelnjaka v štanjelskem parku v garažo za mrliški avto in predlagal, da za to najdejo bolj primerno lokacijo.

ZSV Gorica je predlagal investitorju hiše **št. 29**, da je nujno treba popraviti škrlasto streho, rege med škrlami napolniti s cementno malto ter površinsko zaščititi s silikonskim premazom. — Izdali smo načelno soglasje k adaptaciji hiše **št. 11** s pripombo, da gre za gradbena dela, ki bi lahko prizadela najbližji ambient. Zato je tudi Zavod izdelal načrt za adaptacijo in ga izročil investitorju.

ZSV Gorica in sklad za obnovo Štanjela sta skupaj z občinsko in inšpekcijsko službo ugotavljala, da **Švagelj Jože** iz Tomaja 63 ni izpolnil pri obnovi svoje hiše v Štanjelu pogojev, ki mu jih je določalo gradbeno dovoljenje, zato je spomeniška služba ponovno zahtevala, da gradbena inšpekcija izvede najstrožje ukrepe. — E. S.

ŠTORJE, Sežana. — L. 1976 smo izdali soglasja k adaptaciji gospod. poslojpa na **parc. št. 99/2**, h gradnji gospod. poslojpa na **parc. št. 1783** s pogojem, da bo imelo dvokapno streho, ki bo krita s korci, in h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 1753** k. o. Štorje s pogoji, da bo višina taka, kot pri sosednjih hišah, streha dvokapna in krita s korci, vsa okna v proporciju pokončnega pravokotnika in opremljena s polkni, ograja balkona lesena iz vertikalnih letev, barva fasad je lahko bela, svetlo siva ali svetli oker.

ZSV Gorica je l. 1977 izdal soglasje h gradnji 2 stanov. hiš na **parc. št. 1319/77** in na **parc. št. 392/2** s pogojem, da bosta imeli karakteristične elemente lokalne arhitekture, nadomestne hiše **št. 57a** na **parc. št. 109** s pogojem, da ne bo presegla gabarita domačije, streha mora biti dvo-kapna in krita s korci, vsa okna pa dvo-delna in opremljena s polkni, ter h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 354/5** k. o. Štorje. — E. S.

TABOR, Nova Gorica. — L. 1976 smo izdali soglasje h gradnji prizidka in predelavi gospod. poslojpa v stanovanje na **parc. št. 6298/3** ter adaptaciji gospod. poslojpa na **parc. št. 6298/4** na Taboru **št. 7**, h gradnji hiše na **parc. št. 6469** k. o. Dornberk s pogojem, da bo imela vse karakteristične elemente lokalne arhitekture in ne bo presegla gabarita sosednjih stavb, h gradnji strehe nad vhodom hiše **št. 6** na **parc. št. 6298/2** k. o. Dornberk s pogojem, da bodo oporni zidovi izvedeni v kamnu ali ometani, strešna konstrukcija lesena, streha pa korčna, vhod na dvorišče naj ima prav tako leseno konstrukcijo in korčno kritino, ter k projektu za adaptacijo hiše **št. 15**, ki ga je izdelal ing. arh. Izidor Simčič. — ZSV Gorica je l. 1976 dovolil rušenje nekaj v potresu podrtih hiš. Značilni arhitektonski kosi so bili deponirani.

Zavod ni dovolil, da podro kamnit balkon na stanovanjski stavbi **št. 7**, ker je mnenja, da imata tudi vhodni portal in balkon nad njim tolikšno historično in kamnoseško vrednost, da bi ju bilo treba ohraniti na sedanjem mestu.

ZSV, Gorica je l. 1977 izdal soglasje k adaptaciji stanov. hiše **št. 20** na **parc. št. 6380, 6382** k. o. Dornberk s pogojem, da bodo vse strešine imele korčno kritino, vsa okna opremljena s polkni, ograja balkona in stopnišča oblikovana po lokalnem vzorcu, zunanje fasade ne smejo imeti keramičnih oblog. Dali smo tudi soglasje k rušenju hiše **št. 62** na parceli **št. 6450** k. o. Tabor in gradnji nove na tem mestu s pogojem, da bo ohranila približne tlorisne površine sedanje in gabarit, strešine morajo biti dvokapnice s korčno kritino, vsa okna dvodelna s polkni, investitor je dolžan opozoriti projektanta, da se pred pričetkom projektiranja poveže s spomeniško službo glede sodelovanja. — E. S.

TEMLJINE, Tolmin. — ZSV ni dal soglasja h gradnji montažne hiše. — E. S.

TOLMIN. — L. 1976 smo izdali soglasja k zamenjavi strešne kritine nad starim delom Planike, z rdečo salonitko, k adaptaciji hiše v Tolminu, **Rutarjeva 8** s pogojem, da ostane kritina korčna in okna enakih dimenzij, in h gradnji prizidka za kopalnico **Gradnikova 28**.

ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje za prestavitev lesene kašče iz l. 1778 z »Brajde« v park ob ž. c., kolikor mogoče oddaljeno od cerkvene stavbe.

Soglasje hotelu Krn za adaptacijo stavbe na **Titovem trgu št. 2** v hotelske prostore: streha ostane korčna, fasada na Titovem trgu ohrani sedanje okenske od-

prtine, ni jih dovoljeno zvečati v višino ali širino.

ZSV Gorica je izdal mnenje k preizkusu lokacije za gradnjo poslovalnice Ljubljanske banke Tolmin, ki ga je izdelal Projekt Nova Gorica, in imel več pripomb in dal razne sugestije. — E. S.

TOLMIN-občina. — ZSV Gorica je skupaj z VTO arhitektura iz Ljubljane izdelal arhitekturno dokumentacijo po sistemu topografskih kartonov ogroženih arhitekturnih enot v naseljih Staro Selo, Sužid, Robič, Potoki, Žaga in Plužna v skupnem številu 19 domačij.

ZSV Gorica sodeluje v raziskovalnem projektu **Obnova Posočja** skupaj s sodelavci ZSV SRS in je s tem v zvezi vložil predlog projekta pri Raziskovalni skupnosti Slovenije.

Tolminsko območje je v **potresu** izgubilo zelo veliko pomembnih spomenikov, zelo veliko pa je močno poškodovanih, vendar je treba tudi za leto 1977, tako kot za prejšnje leto, ugotoviti, da kulturna sfera in z njo ZSV Gorica ni prejel **nihi minimalnih finančnih sredstev**, s katerimi bi bil sposoben odstraniti vsaj najhujše posledice potresa.

Zavod je sodeloval z organi tistih služb Skupščine, ki se ukvarjajo z urbanizmom, vendar je treba ugotoviti, da sodelovanje po potresu ne poteka več iz istih izhodišč in istih ciljev kot pred njim. Te službe žal zelo počasi reagirajo na predloge, oziroma opozorila spomeniške službe tudi v tistih redkih primerih, ko je zavodu omogočena obnova kulturnih objektov, pri čemer mislimo predvsem na definiranje lastniških vprašanj kompleksa **etnografskih hiš v Breginju**, zaradi česar je otežkočena obnova, pa tudi na stanje v dvorcu v **Gregorčičevi 10 v Kobaridu**, kjer je začetek obnove onemogočen zaradi tega, ker se še vedno niso izselile stranke, čeprav je dvorec v vedno slabšem stanju. — E. S.

TOLMINSKI LOM, Tolmin. — ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje h gradnji prizidka k hiši št. 8. — E. S.

TOLMINSKO, POPOTRESNA PROBLEMATIKA. Prva akcija ZSV Gorica po majskem potresu je bila ta, da so delavci ZSV opravili ogled celotnega spomeniškega fonda na ozemlju tolminske občine. Namen tega ogleda je bil, da ugotovimo obseg prizadetosti in ogroženosti posameznih spomnikov in spomeniških območij. Že prvi seznam je pokazal, da je najhujše prizadelo spomenike v **Podbeli, Breginju, Žagi, Ladri, Smasti, Kobaridu, Kamnem** in drugod. Kako hitro je spomeniška služ-

ba reagirala, kaže že dejstvo, da so bili delavci ZSV prvi v Breginjskem kotu, ki so se kot komisija pojavili na prizadetem območju. Seznam ogroženih spomenikov na najbolj ogroženem področju so dobili štab za odpravo posledic potresa Skupščine občine Tolmin in krajevni štabi.

Ker je **Breginj** nacionalni spomenik I. kategorije, so imeli delavci ZSV Gorica v januarju 1976 posvetovanje z najvišjimi predstavniki skupščine občine in Kulturne skupnosti Tolmin, na katerem so se pred pričetkom del na dokumentaciji tega naselja hoteli pogovoriti o pomembnosti tega dela za prihodnji razvoj naselja in, obenem precizirati posamezne naloge, ki jih bo treba poprej opraviti. Da bi delo potekalo nemoteno in v sodelovanju s krajanji, je ZSV pripravil tudi manjšo razstavo v Breginju, na kateri smo hoteli ponazoriti vrednosti naselja in možnosti, kako s strokovnimi posegi na posameznih hišah zagotoviti kvaliteto in sodobno bivanje. Razstava je bila povezana z omenjenim posvetovanjem. Ob tej priložnosti je bila tudi izdana skromna publikacija o Breginju, ki je skušala na preprost način pokazati pomen naselja v ožjem in širšem prostoru ter njegove kvalitete, zaradi katerih je bil tudi razglašen za nacionalni spomenik. Vodilo za izdajo te publikacije pa je bilo to, da se z oglasi posameznih delovnih organizacij zberejo sredstva, ki naj bi jih kot začetno osnovo porabili za nabavo korčne kritine. Zbranih sredstev je bilo 28.000 din, prav gotovo se je v tem kazal tudi odnos darovalcev do tega problema.

Majski potres je seveda nasilno pretrgal normalni tok in prizadevanja za kontinuirano delo na tem spomeniku. Odnos spomeniške službe do tega spomenika pa je tudi po potresu ostal nespremenjen. Zato tudi takojšen dogovor in začetek merjenja posameznih objektov, ki so ga opravljali študentje FAGG pod vodstvom prof. dr. Fistra. Dokumentirani so bili naslednji objekti: št. 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 15, 20, 21, 22, 23, 31, 32, 37, 38, 40, 41, 42, 44, 46, 47, 51, 56, 57, 62, 65, 66, 67, 70, 71, 73, 75, 77, 78, 83, 87, 89, 91, 92, 95, 97, 98, 99, 101, 103, 81, 119, 123, 124, 126, 128, 130, 131, 133, 136, 137, 143, 145, 146, 151, 152, 153, 48, 49, 52, 53, 55, 134, 36, 19, 10.

Izdelani so bili načrti za popolno sanacijo za hišne številke: 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 15, 20, 22, 23, 31, 32, 37, 38, 40, 41, 42, 44, 46, 47, 51, 56, 57, 62, 65, 66, 67, 70, 71, 73, 75, 77, 78, 80, 83, 87, 89, 91, 92, 95, 97, 98, 99, 101, 103, 119, 123, 124, 126,

128, 130, 131, 133, 136, 137, 143, 145, 146, 151, 152, 153, 19, 10. Izdelani so bili tudi načrti za revitalizacijo hiš št. 6, 7, 21, 46, 51, 70, 73, 77, 78, 145, 31, 21, 19, 10. Vse to delo so opravili delavci ZSV, hkrati pa sodelovali tudi z urbanistično službo pri izdelavi urbanističnih izhodišč za revitalizacijo Breginja, dajali sugestije za lokacije novega Breginja, opravili analize Breginja kot urbanističnega fenomena s ciljem, da se določijo tisti objekti, ki bi jih bilo treba ohraniti zaradi spomeniških vrednot. ZSV je hkrati sodeloval tudi pri izdelavi dokumentacije hiš, ki naj bi se rušile.

V naselju **Sedlo** so bili izmerjeni objekti št. 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 31, 32, 33, 35, 38, 39, 41, 44, 48, 49, 51, 53, 55, 54, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, in 69. Načrti za popotresno sanacijo so bili izdelani v tej vasi za hišne številke: 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 31, 32, 33, 34, 38, 39, 41, 44, 48, 49, 51, 53, 55, 54, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69. Načrta za revitalizacijo sta bila izdelana za hiši št. 4 in 21.

ZSV Gorica je izdelal tudi dokumentacijo **sakralnih objektov** za izdelavo popotresnih sanacijskih načrtov v **Podbeli, Sužidu, Volčah in Idrskem**. Temu so do konca leta 1976 postopoma sledili statični načrti in začetki posameznih obnovitvenih posegov v **cerkvah: Breginj, Sužid, Kamno, Idrsko** itd., posegi, ki so dobili večji obseg v letu 1977. Posebno pozornost je ZSV Gorica posvetil tistim sakralnim objektom, ki so imeli v notranjščini bodisi dragocene freske bodisi kak drug dragocen spomeniški inventar (**Podbela, Sužid, Svino, Kobarid**). Statično pa je bila zavarovana cerkev v **Podbeli**, tako po prvem kot po drugem potresu. ZSV Gorica je opravil dokumentacijo potresne škode tudi za vse druge sakralne objekte.

ZSV Gorica je dokumentiral tudi objekte, ki so bili namenjeni za rušenje, in sicer: **Idrsko**, h. št. 3, 23, 25, 24; **Kobarid**, Uršičeva 2, Volaričeva 2, 9, 11, Gregorčičeva 7, 10; **Breginj** 50, 33, 28, 27, 39, 40, 105.

Izdelana je bila dokumentacija spomeniških objektov, ki so ohranili svojstvo spomenika tudi po izvršeni revalorizaciji: **Kred**, h. št. 29, 51, 54, 45, 41, 19, 40, 39, 7; **Potoki**, h. št. 10, 24, 37, 34, 20, 32; **Kamno**, h. št. 20; **Volče**, h. št. 13; **Staro selo**, h. št. 44, 12, 28, 41; **Logje**, h. št. 62, 23, 21, 61 + hlev, 66, 71, 71, 70, 74, 64, 63, 26, 61, 72; **Podbela**, h. št. 33; **Robič**, h. št. 5; **Smast**,

h. št. 3, 37; **Idrsko**, h. št. 14; **Homec**, h. št. 9, 11, 12; **Borjana**, h. št. 29, 65, 68, 72, 71, 76, 92; **Trnovo**, h. št. 7; **Idrija ob Bači**, h. št. 78.

Izdelana je bila tehnična dokumentacija, spomeniška valorizacija in funkcionalna izraba za stavbi v Volaričevi 11 in Gregorčičevi 10 v **Kobaridu**. Prva naj bi po obnovi rabila gospodarskim, druga pa kulturnim namenom.

Projektiva ZSV Gorica je izdelala tehnično dokumentacijo ob potresu poškodovanih etnografskih spomenikov, in sicer: **Borjana št. 71, Logje št. 62, 64, 61, 66, 21, 74, 63, 70, 71, 23, 26.**

Izdelali smo tudi tehnično dokumentacijo za edini preostali objekt v **Podbeli št. 33**, skupaj s konservatorskim programom za potrebe gostišča (za Projekt Nova Gorica).

Zavod je izdelal konservatorski program ter načrte za obnovo hiš št. **123, 124, 125 in 126, ki so edine ostale v Breginju** po drugem potresu.

Kmalu po prvem potresu je postajalo tudi že jasno, da bo treba marsikateri spomeniški objekt porušiti. Dogovorjeno je bilo, da bo sodelovanje med ZSV in štabom za odpravo posledic potresa usklajeno in bo vsako rušenje potekalo po predhodnem soglasju spomeniške službe z upoštevanjem tudi vseh njenih pogojev. V tej katastrofi, ki je prizadela nekatera naselja bolj, druga manj, je spomeniška služba spoznala in se odločila, da mora v tej situaciji izdelati **nov seznam spomenikov**, ki naj bi temeljil na novih spoznanjih in ki naj bi upošteval samo tiste posamezne spomenike ali naselja, ki imajo neizpodbitno prečevalno kvaliteto regionalnega ali nacionalnega pomena. Pri izdelavi tega seznama spomenikov, ki pa ni bil dokončen, saj je zajemal le najbolj ogroženi del občine, je sodeloval tudi Zavod SRS za spomeniško varstvo.

Za vse druge spomenike, ki jih novi seznam ni vseboval, pa naj bi se izdelala preprosta tehnična **dokumentacija** za potrebe arhivskega varstva. Pri tem delu so Zavodu priskočili na pomoč vsi regionalni zavodi Slovenije, Goriški muzej in nekateri posamezniki.

Z najbolj ogroženih hiš v **Breginju, Sedlu, Kredu** in drugod je bilo snetih več **kmečkih fresk**, za katere pa še danes ne vemo dokončno, kje naj bi jih ponovno namestili, kot muzejski predmet v muzeju ali na kmečko hišo v najbolj primernem okolju.

Da bi bilo delo vseh štabov čim bolj učinkovito pri varovanju kulturnih spo-

menikov, jim je spomeniška služba poleg seznama kulturnih spomenikov izdelala florise posameznih naselij z označenimi hišami, ki jih spomeniška služba še vnaprej vodi kot kulturne spomenike in za katere misli, da jih je treba varovati.

Značilen pojav v tem obdobju so bile **razlike v mnenjih in odnosih** do varovanja oziroma rušenja v potresu poškodovanih stavb, pri čemer je spomeniška služba tako zaradi kulturnozgodovinskih vrednot kot tudi zaradi finančnih razlogov zahtevala, da se čim več objektov obnovi. To zamisel je skušala dokazati na vzorčnem projektu hiše št. 73 v Breginju, vendar za ta poseg ni dobila soglasja, četudi je imela za to finančna sredstva Kulturne skupnosti Slovenije. Drugod pa v času med prvim in drugim potresom spomeniška služba kljub izdelanim projektom, predračunom in s pripravljenimi izvajalci ni dobila potrebnih finančnih virov, da bi na posameznih objektih lahko izvajala spomeniškovarstvena dela.

Po drugem potresu se je stanje kulturnih spomenikov občutno poslabšalo, zato se je morala spomeniška služba odpovedati številnim zamislom in načrtom v zvezi s sanacijo stavb, kljub temu pa je še vedno zahtevala zaščito nekaterih najpomembnejših spomeniških območij, kot npr. v **Podbeli**, pri čemer pa ni uspela. Tako so npr. v Podbeli **porušili celotno naselje** razen ene same stavbe.

Podobna situacija se je ponovila v **Breginju**. Vse predloge o večji zaščiti vasi so zavrnilo kot nerealne in neizvedljive. V zadnjem hipu, ko je že kazalo, da bodo vsi napore in prizadevanja zaman, je spomeniški službi uspelo ohraniti vsaj ambient treh domačij, oblikovanih v značilni elipsi. Poleg tega sta se v Breginju ohranila samo cerkev in župnišče, in sicer zato, ker sta bila primerno sanirana takoj po prvem potresu. V tej fazi je ZSV Gorica pospešeno izdeloval arhivsko dokumentacijo, sodeloval pa že tudi pri urbanističnem programu za novi Breginj, pri čemer je zastopal zlasti težnjo, da se novi Breginj lokacijsko ne oddalji od starega.

Spomeniška služba se je tudi na vsem Tolminskem borila za to, da bi v teh tragičnih okoliščinah ohranili vsaj najpomembnejšo spomeniško dediščino, kar pa ji ni uspelo v veliki meri, saj so bile splošne tendence usmerjene v to, da se zagotovi streho nad glavo občana.

Spomeniška služba je s težavo ustavila začetek sistematičnega rušenja **Volaričeve ulice v Kobaridu** kot tudi rušenje ne-

katerih ključnih spomeniških objektov v tem naselju. Bilanca spomeniške službe v popotresnem obdobju v letu 1976 ni bila pozitivna v smislu reševanja kulturnih spomenikov, delno se je začela popravljati šele v letu 1977.

Kulturna skupnost Slovenije je prispevala za reševanje kulturnih spomenikov na Tolminskem:

Breginj — sanacija etnogr. stavbe	200.000
Sužid — zavarovanje fresk v cerkvi	30.000
Podbela — zavarovanje cerkve s freskami	300.000

Kulturna skupnost Tolmin je odobrila 20.000 din za kritje povečanih stroškov Zavoda za spomeniško varstvo v okoliščinah potresa.

Sredstva Kulturne skupnosti Slovenije v znesku 99.000 din in sredstva KS Tolmin v znesku 170.000 din, ki so bila namenjena redni akciji za dokumentacijo in valorizacijo Breginja, smo porabili za popotresno dokumentacijo spomeniških objektov. — E. S.

TOMAJ, Sežana. — Izdali smo 1976 soglasje h gradnji hiše na **parc. št. 1801/1** in 1802/2 k. o. Tomaj s pogojem, da bo imela vse najpomembnejše karakteristike lokalne arhitekture.

ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje k adaptaciji gospod. poslopja v stanovanje št. 60 na parc. št. 53/3: višina ne sme presegati slemena stanov. hiše, streha mora biti dvokapna in krita s korci, vsa okna dvodelna in opremljena s polkni, h gradnji stanov. hiš na parc. št. 1590/1 in na **parc. št. 1509/1** k. o. Tomaj s pogojem, da imata karakteristične elemente lokalne arhitekture. — E. S.

TREBENČE, Idrija. — ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje h gradnji nadomestne hiše št. 14 na parc. št. 478 k. o. Gorje. — E. S.

TRENTA, Tolmin. — ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje k prekritju strehe na hlevu na **parc. št. 491/2** k. o. Trenta desno s pogojem, da bo strešna kritina pravokotna temna šablona (salonit), s tem da se ne zmanjšuje strešni naklon. — E. S.

TRNOVO, Nova Gorica. — ZSV SRS je izdal izvozno dovoljenje za izvoz kolovrata v Cleveland OHIO — USA.

TRNOVO OB SOČI, Tolmin. — Izdali smo 1976 soglasje k adaptaciji stanov. hiše št. 54 in k postavitvi stopnišča ob hiši št. 7. — E. S.

TRTNIK, Tolmin. — Izdali smo (1976) soglasje k adaptaciji hiše št. 17 in h gradnji stanov. hiše št. 17 s pogojem, da bo

streha dvokapna, naklon ok. 35 do 30°, kritina rdeča, okna pa dvodelna v proporcu pokončnega pravokotnika. — E. S.

TUPELČE, Sežana. — ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje h gradnji gospod. poslopja na **parc. št. 1556/5** k. o. Kobjeglava s pogojem, da bo imelo obvezno dvokapno streho krito s korci. — E. S.

VEDRIJAN, Nova Gorica. — L. 1976 smo izdali soglasja h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 353**, k projektu za adaptacijo in dozidavo hiše **št. 5**, ki ga je izdelal ing. arh. B. Mikuž, k prizidavi hiše **št. 7** na **parc. št. 1282** k. o. Biljana, h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 543, 544, 545, 546**, k. o. Vedrijan s pogojem, da bo streha dvokapna in krita s korci, vsa okna dvodelna s polkni, oporni zidovi zgrajeni iz neobdelanega kamna, ograja balkona pa lesena in oblikovana po lokalnem vzorcu.

ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 479** k. o. Vedrijan s pogojem, da izdelajo skupno lokacijsko dokumentacijo za dve stanov. hiši na **parc. št. 471, 472** in na sz. delu **parc. št. 470** k. o. Vedrijan, tako da bi čim manj motila silhueto naselja Vedrijan, gledano s smeri Dobrovo—Smartno. Obvezna je korčna kritina.

ZSV je izdal soglasje za gradnjo prizidka ob hiši **št. 8** na **parc. št. 519** s pogojem, da bo streha prizidka dvokapna in krita s korci, vsa okna dvodelna v proporcu pokončnega pravokotnika in opremljena s polkni, h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 470, 471** k. o. Vedrijan s pogojem, da bo imela vse karakteristične elemente lokalne arhitekture, in h gradnji nadomestne hiše na **parc. št. 320, 321** in **322** k. o. Vedrijan. — E. S.

VELIKI DOL, Sežana. — ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 83/2** s pogojem, da bo imela karakteristične oblike lokalne arhitekture, in h gradnji gospod. poslopja na **parc. št. 77** k. o. Veliki dol. — E. S.

VIPAVA, Ajdovščina. — L. 1976 smo dali soglasje k obnovi fasad OŠ s pogojem, da jih bodo obnavljali skladno z barvnimi predlogi, izročeni investitorju. Izdali smo soglasje za gradnjo 2 dvojnih stanovanjskih blokov P + 3. ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje za adaptacijo stanovanjske hiše v Vipavi **št. 180**. — E. S.

VIPOLŽE, Nova Gorica. — L. 1976 smo izdali soglasja h gradnji hiše na **parc. št. 292** in **293** k. o. Vipolže, gospod. poslopji na **parc. 451/2** in na **parc. št. 433**, nadomestne hiše (in sprememba namembnosti sedanje) **št. 20** na **parc. 817**, stanov. hiše in gospod. poslopja na **parc. št. 516** in **517**,

k prizidavi in predelavi stanov. hiš **št. 4** na **parc. št. 878** in **št. 94** na **parc. št. 43**, k prizidavi in predelavi gospod. poslopja **št. 94a** na **parc. št. 40** in predelavi gospod. poslopja v stanovanje na **parc. št. 53/2** in **53/1** k. o. Vipolže. — L. 1977 smo dali soglasja h gradnjam stanov. hiš na **parc. 303**, na **parc. 446/3** in na **parc. št. 727** k. o. Vipolže. — E. S.

VISNJEVIK, Nova Gorica. — L. 1976 smo dali soglasje h gradnji prizidka in adaptaciji stanov. hiše ter gospod. poslopja v stanovanje na **parc. št. 454** k. o. Višnjevnik in **457**, in h gradnji gospod. poslopja in stanov. hiše na **parc. št. 1297/2** k. o. Biljana. — L. 1977 smo dali soglasja h gradnjam: hiše **30 m od št. 28**, s pogojem, da bo imela značilnosti tamkajšnje arhitekture in **3 hiš** na **parc. 966** in **963/6**, na **parc. št. 161, 162, 163** in na **parc. št. 985**, vse k. o. Višnjevnik. — E. S.

VITOVLJE, Nova Gorica. — L. 1976 smo izdali soglasja h gradnjam 2 nadomestnih hiš in spremembi namembnosti hiš **št. 87** na **parc. 405/1** in **3150/6** in **št. 92** na **parc. št. 3224/1** in **403/1** ter h gradnji novega in predelavi starega gospod. poslopja v stanovanje **št. 68**, na **parc. št. 608, 2101/2, 2083/5** in **2086/1** k. o. Vitovlje, s pogojem, da ostane stara streha dvokapna, nova prav takšna in krita s korci ali rdečo salonitko, vsa okna dvodelna s polkni. — L. 1977 smo izdali soglasja h gradnjam stanov. hiš na **parc. št. 1077**, na **parc. št. 2068** in na **parc. št. 1070, 1071, 1072, 165**, h gradnji gospod. poslopja na **parc. 227/2** in vzrejališča piščancev na **parc. št. 2086/1** in **2083/5** k. o. Vitovlje. — E. S.

VOGLJE, Sežana. — ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje k adaptaciji in povišanju hiše **št. 2**. Streha mora biti krita s korci. — E. S.

VOGRSKO, Nova Gorica. — ZSV je l. 1976 izdal soglasje h gradnji stanov. hiš na **parc. št. 2576/2** k. o. Brje, l. 1977 pa k adaptaciji gospod. poslopja v stanov. hišo na **parc. št. 8/2** k. o. Brje, s tem da ohranijo dvokapno streho s korčno kritino, dvodelna okna s polkni (ok. 70×100), zun. fasade grobo zalikane, tako da bo na nekaj mestih vidna kamnita gradnja, stopniščne ograje in ograja ganka v celoti lesene in oblikovane po domačem vzorcu.

Izdali smo še soglasja h gradnji nadom. stanov. hiše **št. 150** na **parc. 250/3** k. o. Vogrsko in hiš na **parc. št. 140** in na **parc. št. 643/3**, prizidavi in predelavi hiše **št. 90** na **parc. št. 112** in **626/2** in gospod. poslopja v stanovanje **št. 35** na **parc. št. 224** ter predelavi gospod. poslopja v stanov. hišo **št. 1** na **parc. št. 503** in **498** k. o. Sempeter,

h gradnji nadom. hiše in spremembi sedanje v pomožno gospod. poslopje na **parc. 178** in 42/1 k. o. Vogrsko, h gradnji nadom. hiše in gospod. poslopja na **parc. št. 953/7**, k predelavi hiše **št. 50** v gospod. poslopje in zidavi hiše na **parc. 47/2** in 1103/2 s tem, da bosta imeli obe stavbi značilnosti tamkajšnje arhitekture, isto tudi za gradnjo hiše na **parc. 643**, poleg tega morajo pri tej kot tudi pri naslednjih dveh prijavitih morebitne arheol. najdbe: pri prizidavi hiš **št. 155** na **parc. 118** in 38/2 in **št. 163** na **parc. 202** in 196/13 k. o. Vogrsko.

L. 1977 smo izdali soglasja h gradnji stanov. hiš na **parc. 113/1**, na **parc. 643/8**, na **parc. 975/25** in na **parc. 75, 279/1** (in predelavi sedanje hiše za gospod. name-ne), k ureditvi frizerskega salona na **parc. 1285/2** k. o. Prvačina, — E. S.

VOJSKO, Idrija. — ZSV Gorica je 1977 izdal soglasja h gradnji nadom. stanov. montažne hiše S-404 na **parc. št. 48** k. o. Vojsko, Merktorju Ljubljana iz Idrije h gradnji trgovine na **parc. št. 12/4** ter gozdne ceste Troha na **parc. 426, 422, 443, 842** in tipske jamborske TP Mrzla rupa na **parc. 815** k. o. Vojsko. — E. S.

VOJŠČICA, Nova Gorica. — ZSV Gorica je izdal soglasje h gradnji hiše na **parc. št. 973** in 970 k. o. Vojščica. — E. S.

VOLARJE, Nova Gorica. — L. 1976 smo izdali soglasja k rušenjem po potresu poškodovanih hiš **št. 36, št. 24** in **št. 51** ter gradnji novih s tem, da upoštevajo značilne prvine domače arhitekture, enako priporočilo smo dali k soglasju za gradnjo hiše **ob št. 30, ob št. 29** in **ob št. 49**. Soglašali smo tudi z gradnjo garaže in drvarnice **ob št. 23**. — E. S.

VOLČE, Tolmin. — L. 1976 smo dali soglasja h gradnjam stanov. hiš **ob št. 141, ob št. 54, ob št. 104, ob št. 111, dvojčka ob št. 119**, vse s priporočilom dvokapnih, s korci ali rdečo salonitko pokritih streh, in k adaptaciji hiše **št. 1**. — E. S.

VOLČJA DRAGA, Nova Gorica. — Izdali smo soglasje k nadzidavi stanov. hiše **št. 43/A** na parceli **št. 154** k. o. Bukovica, Tekstilni tovarni Okroglica h gradnji kotlarne s cisterno za gorivo, kolesarnice, vratarnice, skladišča vnetljivih tekočin, zunanji ureditvi z ograjo in prekritju med halama na **Dombravi** s posebnim poudarkom, da mora investitor prijaviti Zavodu vsakršno morebitno arheološko najdbo, z enako zahtevo podjetju POLI-GALANT za gradnjo skladišča z obratnimi pisarnami ter zakloniščem na **parc. št. 178** k. o. Bukovica, in za gradnjo hiše na **parc. št. 531/12** k. o. Bukovica; soglašali

smo s prizidavo stanov. hiše **št. 16** na **parc. št. 585** k. o. Bukovica. — E. S.

VOLČJI GRAD, Sežana. — L. 1976 smo izdali soglasje h gradnji mejnega zidu pri **št. 1** s pogojem, da bo zgrajen iz neobdelanega kamna. — E. S.

VRABČE, Sežana. — ZSV Gorica je izdal soglasje za gradnjo stanov. hiše na **parc. št. 1599** k. o. Veliko polje s pogojem, da bo imela karakteristične elemente lokalne arhitekture. — E. S.

VRHOVLJE, Nova Gorica. — L. 1976 smo izdali soglasje k projektu za adaptacijo in prizidavo stanov. hiše **št. 6** na **parc. št. 1566/2** in 1566/1 k. o. Vrhovlje, ki ga je izdelal ing. E. Zuljan. — E. S.

VRHOVLJE, Sežana. — ZSV Gorica je 1. 1977 izdal soglasje h gradnji stanov. hiše in kamnoseške delavnice na **parc. št. 1306/14** k. o. Voglje s pogojem, da bosta imeli karakteristične elemente lokalne arhitekture. — E. S.

VRHPOLJE, Sežana. — L. 1976 smo dali soglasje k adaptaciji dotrajane hiše **št. 10**, ki jo lahko porušijo in na tem mestu zgradijo novo z dvokapno streho s korčno kritino, vsa okna morajo biti dvodelna s polkni. — E. S.

VRTOJBA, Nova Gorica. — L. 1976 smo dali soglasje h gradnjam stanov. hiš na **parc. št. 167/2**, na **parc. št. 167/5**, na **parc. 188** in na **parc. št. 390/2, 300/4**, k prizidavi in predelavi hiše **št. 217a** na **parc. št. 226** k. o. Vrtojba in h gradnji mehan. delavnice na **parc. 78/2** in 63/6 k. o. Bilje, s tem da morajo pred začetkom izkopa obvestiti arheologa v zavodu. — L. 1977 smo dali soglasja h gradnji otroškega vrtea z rezervoarjem za kurilno olje 15 m³, k predelavi hiše na **IX. korpusa št. 218** na **parc. 3155** k. o. Vrtojba, hiše **Cesta na Čuklje št. 25** na **par. 2627**, h gradnji stanov. hiše na **parc. 642/1**, na **parc. 2644** in na **parc. 167/4**, gospod. poslopja na **parc. 3552**, k rušenju obcestnega zidu ob hiši v **Ul. IX. september št. 132**, k prizidavi hiše na **parc. 365/38** in 365/39, k prizidavi in predelavi hiše na **parc. št. 2499**, predelavi gospod. poslopja v stanovanje na **parc. 3248/2** in tistega na **parc. št. 2599/2** k. o. Vrtojba. — E. S.

ZAGORJE, Postojna. — L. 1976 smo dali soglasje k prekritju strehe na gospod. posloplju **št. 58**, ki stoji v okolju III. kategorije, z rdečim zareznikom ali bobovcem. — E. S.

ZADLOG, Idrija. — L. 1977 smo dali soglasje h gradnji nadom. stanov. hiše na **parc. št. 1170/4** k. o. Zadlog s pogojem, da bo imela značilnosti tamkajšnjih stavb, in nadom. hleva na **parc. 23** in 1144, kot tudi h gradnji gozdne ceste po **parc. št. 1367/27**,

1367/19, 931, 933/1, 1367/1, 1367/26, 932, 930/1, 1687/7, 1687/8, 1687/9, 1668/5, 1367/20, 1668/1, 1668/4, 1772/1, 1666, 1664/1 1664/4, 1772/10 k. o. Zadlog.

Opozorili smo lastnika hiše št. 57, ki je zavarovana in je za vsako spremembo potrebno naše soglasje, da mora ob gradnji nove hiše sporočiti, kaj bo s staro. — E. S.

ZAKOJCA, Idrija. — L. 1977 smo dali soglasje k postavitvi spominske plošče na **rojstni hiši** pisatelja Franceta **Bevka**. — E. S.

ZAKRIŽ, Idrija. — L. 1977 smo dali soglasje h gradnji nadome. hiše na **parc. 27** in 56, hiše na **parc. 394** k. o. Zakriž in gozdne ceste **Gorje-Zakriž**. — E. S.

ZALI BREG, Nova Gorica. — L. 1976 smo dali soglasje h gradnji stanov. hiše na **parc. št. 963/2** k. o. Neblo, hiše na **parc. št. 578/1** k. o. Bukovica z opozorilom na morebitne arheološke najdbe in k predelavi stanovanjskih prostorov hiše št. 2 v gospodarske. Domačija ima danes št. 1, 2 3, je **spomenik II. kategorije**, delno že predelana, vendar ima z dvokapnicami še prvotni videz. Predpisali smo nespremenjene strešine s korčno kritino, vse odprtine v sedanjih merah, vhodni portal s podhodom na dvorišče nespremenjen, za vsako dodatno spremembo morata investitorja prositi posebno soglasje ZSV. — E. S.

ZALOŠČE, Nova Gorica. — L. 1977 smo dali soglasje k rušenju ob potresu poškodovane hiše št. 48, hiš št. 47 in 52, zadnje, ki je bila **spomenik II. kategorije**, s tem da morajo pred rušenjem opraviti dokumentacijo za arhivsko varstvo, vse kamnoseške detajle pa nepoškodovane spraviti, dalje k predelavi hiš. št. 42 in št. 24. — E. S.

ZAPOTOK, Nova Gorica. — ZSV Gorica je izdal soglasje h gradnji stanov. hiše v **Miščeku** na **parc. št. 969/2** k. o. Idrija Kanalska. — E. S.

ZAREČJE, Ilirska Bistrica. — ZSV Gorica je L. 1977 izdal soglasje h gradnji stanov. hiše na mestu gospod. poslopja, ki je zavarovano kot spomenik III. kategorije, s pogojem, da bo imel karakteristične elemente lokalne arhitekture. — E. S.

ZATOLMIN, Tolmin. — L. 1976 smo dali soglasje k rušenju po potresu poškodovane hiše št. 61 in gradnji nove ter gradnji hiše ob št. 43, oboje s priporočilom, da upoštevajo domače značilnosti stavb. — E. S.

ZEMONO, Ajdovščina. — L. 1976 smo dali soglasje h gradnji stanov. hiše ob s. fasadi št. 6, kjer so ohranjene ruševine. Streha dvokapna, krita s korci, vsa okna dvodelna s polkni, ograja balkona lesena po tamkajšnjih zgledih, oblaganje fasad ni dovoljeno, omet je lahko bel, svetlo siv ali svetla okra. — E. S.

ŽABČE, Tolmin. — L. 1976 smo dali soglasje k popravilu gospod. poslopja hiše št. 3, streha mora biti dvokapna, in l. 1977 k rušenju stanov. hiš in gospod. poslopj št. 4 in št. 27. — E. S.

ZAGA, Tolmin. — L. 1976 smo dali soglasje k rušenju ob potresu poškodovanih hiš št. 132, št. 153, št. 125, št. 114, št. 48 (gabarit nove enak kot št. 47!), št. 131, št. 32, in št. 1 in gradnji novih na teh mestih s tem, da ohranijo značilnosti tamkajšnjih stavb, z enakim pogojem tudi k prizidavi in predelavi št. 16, za povišanje in predelavo hiše št. 105 s pogojem, da bo streha dvokapna z naklonom ok. 35°, kritina eternit, okna dvodelna, pokončno pravokotna, lastnikoma hiš št. 114 in št. 73 h gradnji novih hiš, dalje h gradnji hiše na starih temeljih hiše št. 4 s tem, da bo imela čopasto streho in druge značilnosti, podobno k predelavi hiše št. 16, št. 43 in št. 78. — E. S.

ZGODOVINSKI SPOMENIKI

AVTORJI:

A. A. — Aleš Arih, ZSV Maribor

E. S. — Emil Smole, ZSV Nova Gorica
J. M. — Janez Mikuš, ZSV Maribor

AJDOVŠČINA-občina. ZSV Gorica si je l. 1977 prizadeval pri Kult. skupnosti, da bi dobil sredstva za izdelavo **topografije NOB** in delavskega gibanja v ajdovski občini, vendar **brezuspšno**, zato se akcija ni mogla izvršiti. — E. S.

AVCE, Nova Gorica. — Pregledane so bile (1977) potresne poškodbe na **spomeniku padlim borcem NOV** in predlagani

sanacijski ukrepi. ZSV je pri Odboru za odpravo posledic potresa zagotovil sredstva za obnovo spomenika. — E. S.

BUKOVICA, Nova Gorica. — ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje za postavitve plošče z imeni na **grobnico padlim v NOV** s pogojem, da bodo črke na ploščah stilno ustrežale sedanjemu napisu. — E. S.

CERKNO, Idrija. — ZSV Gorica je skupaj z investitorjem in izvajalcem izdelal program in postavil spomeniške pogoje za obnovo **grobnice padlim borcem**, ki je bila l. 1976 v celoti obnovljena.

Predstavniki ZSV SR Slovenije in ZSV Gorica so se l. 1977 udeležili posveta v zvezi z zaščito območja **partizanske bolnice Franje**, na katerem so bile sprejete smernice, ki so nakazane v predlogu spomeniškovarstvene valorizacije območja. Sklenjeno je bilo, da se pripravi urbanistična dokumentacija za ta predel in da se sklene družbeni dogovor o določitvi nosilcev posameznih nalog in o načinu zbiranja sredstev za realizacijo nalog v zvezi z zaščito. — E. S.

ČRNA NA KOROŠKEM, Ravne na Koroškem. — ZSV Maribor je 1977 izdelal program sanacije **osrednjega spomenika NOB** v Črni. Spomenik je delo arh. Bitenca, najožjega Plečnikovega sodelavca. Po svoji simboliki in arhitekturni oblikovnosti spada med najlepše tovrstne spomenike v Sloveniji. — A. A.

DOLANCI, Sežana. — ZSV Gorica je 1977 na pobudo Goriškega muzeja predlagal Krajevni skupnosti Gorenja Branica, da bi odkopali **spomenik Andreja Čehovina**, delo kiparja A. Biteznika, in ga postavili v naselju Branica, če pa bi se za to lokacijo ne mogli odločiti, je ZSV predlagal, da mu poiščejo primerno mesto v okviru štanjelskega parka. — E. S.

DOLENJI NOVAKI, Idrija. — Posamezniki hočejo zidati ob novo asfaltiranem odcepu ceste proti **bolnici Franja** (Dolenji Novaki). Mnenja smo, da je treba to področje čim hitreje zaščititi, in bi zanj veljala prepoved vsakršne novogradnje. — E. S.

DUH NA OSTREM VRHU, Maribor. — ZSV Maribor je izdelal l. 1976 elaborat, potreben za identifikacijo in pravno zavarovanje **spomenika** org. sekretarju CK KPJ Djuru Djakoviću. — A. A.

DVORJANE, Maribor. — ZSV Maribor je izdelal spomeniškovarstvena izhodišča za postavitev **spomenika NOB** v Dvorjanah. Spomenik je delo akademskega kiparja Viktorja Gojkoviča iz Ptuja. — A. A.

CEZANJEVCI, Ljutomer. — ZSV Maribor je 1978 izdelal spomeniškovarstvena izhodišča za postavitev **spomenika** petim ustreljenim **talcem** v gozdiču Sarje ob stari cesti proti Cezanjevcem. — A. A.

GORIŠKA BRDA, Nova Gorica. — V preteklih letih je bilo posebno na področju Brd uničenih nekaj nagrobnikov, zato smo l. 1976 opravili ogled **vseh pokopališč** v Brdih predstavniki Odd. za komunalne

zadeve SOb Nova Gorica, Krajev. skupnosti in ZSV Gorica. Namen ogleda je bil določiti urejanje pokopališč.

Predstavniki ZSV Gorica je oddal podrobno poročilo in predloge o hortikulturnem urejanju pokopališč ter o načinu prezentacije **starih nagrobnikov** za vsako pokopališče posebej. — E. S.

IDRIJA. — ZSV Gorica je l. 1977 izdal soglasje za prestavitve **spomenika NOB** v Idriji ob cesti v Godovič. Spomenik, ki je simbol Triglava, bo umaknjen v nišo v opornem zidu. — E. S.

IDRSKO, Tolmin. — ZSV Gorica je določil barve za zunanjščino p. c. Sv. Tomaža in določil, da se **spomenik NOB**, ki je vzidan v zunanjo ladijsko steno, prezentira tako, da se ploskve ladje stene obarvajo tik do spomenika samega, odpravi barvni okvir okoli spomenika in izvede likovno čistejša prezentacija. — E. S.

ILIRSKA BISTRICA-občina. — V letu 1977 se je pričelo sistematično topografiranje NOB spomenikov, obeležij in grobnic. Pregledani so bili naslednji kraji: **Bač**, (spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, spominska plošča Tonetu Tomšiču), **Colje** (spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja), **Dolnji Zemon** (spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja), **Harije** (grobnica žrtev fašističnega nasilja), **Hrušica** (grobnica padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, spominska plošča Rudolfu Ukoviču), **Jelšane** (spominska plošča padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, grobnica padlih borcev Istrskega odreda, spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja), **Fabci** (spominska plošča padlim borcem), **Knežak** (spomenik Miroslavu Vilharju, Tonetu Tomšiču in Alojziju Valenčiču, spominska plošča Matiji Gržini, grobnica padlih borcev), **Koritnica** (spomenik zaprsegi Rabske brigade), **Maša Bukovica** (plošča padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja), **Mašun** (spomenik padlim borcem, spominska plošča Revirnemu vodstvu Mašun — Jurjeva dolina), **Novokračine** (spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja), **Ostrožno brdo** (spominska plošča padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja), **Podgrad** (spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja), **Podbeže** (spominska plošča padlim borcem), **Podgraje** (2 oljnati sliki, ki prikazujeta požig vasi in izgon prebivalcev leta 1944 — v cerkvi, grobnica padlih borcev), **Pregarje** (spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, spomenik Rudiju Mahničju), **Prem** (grobnica talcev), **Rjavče** (spomenik pad-

lim borcem, spominska plošča), **Šembije** (spomenik z grobnico padlih borcev), **Tomnje** (spomenik padlih borcev), **Topole** (spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja), **Vrbica** (spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja).

Za vse navedene spomenike in spominske plošče je bila narejena fotodokumentacija in zbrani podatki o postavitvi. — E. S.

JAVORNIK, Idrija. — ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje za premestitev **spominske plošče** v spomin **47 padlim borcem** III. bataljona Gradnikove brigade na primernejše mesto. — E. S.

KIDRIČEVO, Ptuj. — ZSV Maribor je 1977 izdelal spomeniškovarstvena izhodišča za ureditev **vojaškega pokopališča** v Kidričevem, kjer počivajo žrtve dveh svetovnih vojn in ubežniki oktobrske revolucije. Sredstva za ureditev pokopališča je prispevala SO Ptuj. — A. A.

KOZANA, Nova Gorica. — ZSV Gorica je 1977 izdelal načrte za postavitev **spomenika padlim borcem NOV**, vršil je tudi gradbeni nadzor. — E. S.

KROMBERK, Nova Gorica. — Krajevna organizacija ZB NOV je 1977 zaprosila ZSV Gorica za obnovo napisa na **spomeniku** padlemu borcu **J. Lemutu-Saši**, ki stoji v Kromberku pod Gabrijelom ZSV Gorica nima v ta namen nebenih sredstev. — E. S.

LENART V SLOVENSkih GORICAH. — ZSV Maribor je 1976 sodeloval pri postavitvi **osrednjega spomenika NOB** v Lenartu. Spomenik simbolizira skupen boj kmetov, delavcev in delovne inteligence proti okupatorju. Spomenik je delo akad. kiparke Vlaste Tihec. — A. A.

LENDAVA. — ZSV Maribor je 1976 pripravil spomeniškovarstvena izhodišča za obnovo fasade na zgradbi, v kateri je bila dotiskana prva številka **Ljudske pravice**. — A. A.

LENDAVA-občina. — ZSV Maribor je 1976 izdelal okvirno **evidenco** spomenikov in spominskih obeležij NOB. — A. A.

LENDAVSKE GORICE, Lendava. — ZSV Maribor je 1977 opravil spomeniškovarstveno valorizacijo in izdelal načrt za prenovo **Kranjčeve zidanice**, ki je pomemben etnološki in kulturnozgodovinski spomenik. V letu 1978 je bila zidanica dokončno restavrirana in izročena namenu. Sredstva za obnovo sta prispevali KS Slovenije in KS Lendava. — A. A.

LJUTOMER-občina. — ZSV Maribor je 1977 izdelal **topografijo** spomenikov in

spominskih obeležij NOB v ljutomerski občini. — A. A.

LOKOVEC, Nova Gorica. — ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje za postavitev **spominske plošče** padlim borcem NOB in žrtvam fašističnega nasilja na stavbo Zadrúžnega doma oziroma šole v Gornjem Lokovcu. — E. S.

MAKOLE, Slovenska Bistrica. — ZSV Maribor je l. 1976 izdelal elaborat, potreben za identifikacijo in pravno zavarovanje **Sagadinove domačije** v **Srecah pri Makolah**, kjer je bila partizanska bolnišnica do aprila 1945, ko so Nemci vdrl v hišo in jo zažgali s partizani vred. — A. A.

MALA POLANA, Lendava. — ZSV Maribor se je leta 1976 vključil v priprave za ureditev **Copekovega mlina**, kjer so 26. dec. 1944 ustanovili prvi odbor OF za Veliko Polano. Leta 1977 je bil Copekov Mlin obnovljen. — A. A.

MALEČNIK, Maribor. — KS Malečnik smo 1978 opozorili, da je po zakonu skrbeti za **vzdrževanje spominskih plošč** v svoji krajevni skupnosti. — A. A.

MARIBOR. — ZSV Maribor je 1976 izdelal elaborate, potrebne za identifikacijo in pravno zaščito spomenikov zaščitenih z odlokom (Ur. l. SRS 26/73). Sredstva je prispeval Republiški sekretariat za urbanizem. Izdelani elaborati so:

— **sodni zapori Maribor**, najhujša okupatorjeva mučilnica v okupirani slovenski Štajerski,

— **grobišče talcev Ledina**, Sp. Radvanje (nad streliščem v Sp. Radvanju so Nemci streljali svoje žrtve od konca marca do srede aprila 1954,

— **grobišče talcev v gozdu Rogoza** (v gozdu Rogoza so Nemci aprila 1945 ustrelili več žrtev. Na enem grobišču je spomenik z napisom 120 žrtv fašizma,

— **partizansko grobišče in grobišče ruskih ujetnikov na pobreškem pokopališču** (v ruskem grobišču so pokopani ruski ujetniki umrli v Mariboru od gladi in epidemij v zimi 1941/1942, v partizanskem grobišču pa tisti partizani, ki so padli ali bili ranjeni v zaključnih bojih maja 1945 in so umrli v mariborski bolnišnici).

L. 1977 smo nadaljevali evidentiranje spomenikov in spominskih obeležij NOB v mesto Maribor in izvenmestnih območjih.

ZSV Maribor je l. 1978 pripravil program sanacije **sodnih zaprev** in **spomenika talcev** ter sodeloval pri projektiranju hitre ceste skozi Maribor in opozoril na problem **ruskega grobišča**, ki leži v samem projektiranem cestnem telesu. — A. A.

MARIBOR-občina. — Na pobudo Sveta za razvijanje in prenašanje tradicij NOB ter SIS za komunalne dejavnosti pri SO Maribor smo izvedli 1. 1978 akcijo, s katero smo želeli ugotoviti **dejansko stanje spominskih obeležij NOB** v mariborski občini, ter skladno z določili zakona o grobovih in grobiščih borcev NOV (Ur. l. SRS št. 4/28) je sodeloval v pripravah na popis grobov in grobišč NOV. — A. A.

MOSTJE, Ptuj. — ZSV Maribor je 1978 zavzel odklonilno stališče za prestavitve spomenika NOB ter načrtovalcem prestavitve predlagal pridobitev soglasja s strani avtorja spomenika ing. Kocmuta. — A. A.

NEDELICA, Lendava. — Na hiši **Štefana Kovača** v Nedelici smo 1976 opravili popravilo slamnate kritine. — A. A.

NEMCI, Idrija. — ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje za postavitev plošče na staro v kamen vklesano **ploščo**. Krajevni odbor ZB NOB Orehek-Jesenica misli na zbrušeno ploščo postaviti novo marmornato ploščo (granit) v merah sedanje vdrete ploške. Črke naj bi bile izklesane in obarvane. — E. S.

NOVA GORICA. — ZSV Gorica ni dovolil (1. 1976) izvoza **osebnega avtomobila znamke Lancia, tip Avgusta**, v Italijo (1976), ker gre za redke avtomobil starejšega letnika, ki ima vse značilnosti tehniškega avtomobila.

ZSV Gorica je 1977 dokumentiral, republikanska konservatorska delavnica pa očistila in konservirala **spominsko ploščo Jožeta Kollerja (1798—1970)** ob poti Solkan—Trnovo. — E. S.

NOVA GORICA-občina. — V letu 1977 se je pričelo sistematično topografitiranje NOB spomenikov, obeležij in grobnic. Pregledani so bili naslednji kraji: **Anhovo** (spomenik Jožetu Srebrniču), **Avče** (spomenik NOB), **Banjšice** (spomenik padlim borcem in žrtvam fašizma), **Branik** (spominska plošča Možina Pavli-Rasti, spominska plošča narodnemu heroju Ljubu Šercerju — spomenik 89 padlim borcem in žrtvam fašizma, grobnica padlih borcev NOV), **Brdce pri Kožbani** (spomenik padlim borcem iz kožbanskega okolja), **Bukovica** (spomenik padlim borcem in žrtvam fašizma, grobnica padlih borcev), **Cerovo** (spomenik padlim borcem NOV), **Čepovan** (spominska plošča prvemu Krajevemu odboru OF, grobnica padlih borcev, spomenik dvem talcem), **Dobrovo** (spomenik padlim borcem in žrtvam fašizma), **Gmajna pri Kozani** (spomenik padlim borcem Briško-Beneškega odreda in žrtvam fašizma iz vasi), **Gradišče** (spo-

menik padlim borcem in žrtvam fašizma, grobnica padlih borcev), **Gradno** (spominska plošča ustanovitvi Partizanskega briško-beneškega odreda), **Grgar** (spomenik padlih borcev in žrtev fašizma, grobnica padlih borcev), **Hlevnik**, pri Peterneleu (spominska plošča posvečena 22. talcem, spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja), **Hum** (spominska plošča dvem padlim borcem), **Kojsko** (grobnica padlih borcev), **Kostanjevica na Krašu** (spomenik padlih borcev in žrtvam fašističnega nasilja, spominska plošča sestanku komunistov spodnjega Krasa), **Kostanjevica pri Novi Gorici** (spominska plošča, posvečena spominu na Goriške zapore), **Kožbana** (spomenik volilnemu zborovanju Jožeta Srebrniča), **Kromberk** (spominska plošča posvečena vsem aktivnim vaščanom v NOB, spomenik J. Lemut-Saši), **Lipa** (spomenik padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja in grobnica padlih borcev), **Lig** (spomenik padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja, grobnica padlih borcev), **Lokovec** (spominska plošča padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja, spominska plošča Francu Mermolja-Mitji, spominska plošča Pavlu Pančetu, spomenik padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja), **Lokvica** (spominsko obeležje štirim padlim borcem, spominska plošča ustanovitvi 1. odbora OF za Lokvico), **Martinuči — Ozren** (spominska plošča padlim borcem in talcem), **Medana** (spomenik padlim borcem in žrtvam fašizma), **Opatje selo** (spomenik padlim borcem in žrtvam fašizma, grobnica padlih borcev, spominska plošča dvem žrtvam fašizma, spominska plošča narodnemu heroju Darku Marušiču-Blažu, spominska plošča ustanovitvi 1. odbora OF za Opatje selo), **Nova vas** (spominska plošča 12. žrtvam fašizma), **Osek** (spominska plošča padlim borcem in žrtvam fašizma), **Plave** (grobnica padlih borcev in žrtev fašizma), **Preserje** (spominska plošča prvi pokrajinski partijski konferenci, spomenik padlim borcem in žrtvam fašizma), **Prvačina** (grobnica padlih borcev, spomenik padlim borcem in žrtvam fašizma, spominska plošča zaprisegi borcev 3. čete 2. bataljona 2. brigade VDV, spominsko znamenje posvečeno spominu na prehode kurirjev in obveščevalcev čez železniško progo), **Podsabotin** (spomenik, posvečen taborišču partizanov 2. čete), **Ravne Dolce** (spomenik padlim borcem), **Ravnica** (spomenik padlim borcem in žrtvam fašizma, spominska plošča Pavlin Francu-Jeranu, družinski grobovi partizanov), **Renče** (spomenik 1. sestanku KP Primorske, spome-

nik padlim borcem in žrtvam fašizma, grobnica padlih borcev, spominska plošča Antonu Velušček-Matevžu, kip Lucijana Bratkoviča), **Snežetno** (spominska plošča Bole Albertu-Milošu), **Bela na Krasu** (spomenik padlim borcem in žrtvam fašizma, grobnica padlih borcev), **Solkán** (spominska plošča Jožetu Srebrniču, spominska plošča ustanovitvi OF za Primorsko, spominska plošča Maksu Valentinčiču, spominska plošča Milojki Strukelj, grobnica padlih borcev, spomenik padlim borcem z grobnico narodnega heroja Rastislava Delpin-Zmaga), **Sempeter** (grobnica padlih borcev, spomenik Primorski Goranski diviziji, spominska plošča padlim borcem in žrtvam fašizma, kip Ivana Roba), **Temnica** (spomenik padlim borcem in žrtvam fašizma), **Trstelj** (spominska plošča Šibolja Antonu-Stjenki), **Vipolže** (spominska plošča padlim borcem in žrtvam fašizma), **Višnjevik** (spomenik padlim borcem in žrtvam fašizma, spominska plošča ONOO za Brda, spominska plošča 1. ilegalnemu učiteljskemu tečaju med NOB), **Vrhovlje** (spomenik 5. padlim borcem, spomenik Gregorčičevi brigadi), **Vitovlje** (spomenik padlim borcem in žrtvam fašizma, spominska plošča borcem NOV), **Vogrsko** (spomenik padlim borcem in žrtvam fašizma, spominska plošča ustanovitvi Pokrajinskega komiteja KPS za Slovensko Primorje, spominsko znamenje ustanovitvi Goriške brigade, spominska plošča 1. krajevnemu NOO za Vogrsko, spominsko znamenje Pavletič Maksu, grobnica padlih borcev), **Vojševica** (spomenik padlim borcem in žrtvam fašizma, grobnica padlih borcev), **Vrtača pri Ligu** (spomenik zaprisesi I. Soške brigade XVIII. SNOUB Simona Gregorčiča).

Za vse zgoraj naštete spomenike in spominske plošče so bili zbrani zemljiško-knjižni podatki, podatki o lastništvu, podatki o postavitvi, narejena je bila foto dokumentacija in pri nekaterih so bile narejene izmere.

ZSV Gorica je obvestil vse krajevne in občinske organizacije ZB NOV, da so dolžni za vsako postavitve kateregakoli obeležja zaprositi ZSV Gorica za soglasje. — E. S.

OSANKARICA, Sl. Bistrica. — ZSV Maribor je 1. 1976 izdelal laborat, potreben za identifikacijo in pravno zavarovanje prizorišča zadnjega boja **Pohorskega bataljona pri Treh žeblih** na Osankarici. — A. A.

PLODERŠNICA, Maribor. — ZSV Maribor je 1977 izdelal načrt prezentacije **Bajsičeve hiše**, v kateri so leta 1944 ustano-

vili KO OF Ploderšnica. Bajsičeva hiša predstavlja poleg zgodovinske vrednosti še pomemben etnološki objekt. — A. A.

PLANINA, Ajdovščina. — ZSV Gorica je 1. 1977 izdal soglasje za postavitve **spomenika NOB** s pogojem, da mu pošljejo kopijo načrta in točen prepis besedila. — E. S.

POLENCI, Ptuj. — ZSV Maribor je 1978 izdal soglasje k odkritju spominske **plošče Arnu Karlu-Savinjskemu** na domačiji št. 22. — A. A.

POSTOJNA-občina. — V letu 1977 se je pričelo sistematično topografiranje NOB spomenikov, obeležij in grobnic na območju občine Postojna. Pregledani so bili vsi kraji, v katerih je bilo ugotovljeno: **Belsko** (grobnica padlim borcem in talcem), **Bukovje** (spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja), **Doljna Košana** (spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja), **Gorenje** (spomenik posvečen spominu požiga vasi), **Krenovica** (spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, spominska plošča partizanskemu učitelju Jožku Turku, grobnica padlih borcev), **Hruševje** (spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja), **Kal pri Pivki** (spomenik padlim borcem), **Koče** (spominska plošča padlim borcem in žrtvam fašizma), **Landol** (spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja), **Orehok** (spomenik padlim borcem in talcem), **Ostrožno brdo** (spomenik posvečen uporu partizanske skupine iz Brkinov), **Palče** (spomenik padlim borcem, spominsko obeležje padlim borcem na vrhu Korena), **Pivka** (spomenik padlim borcem in žrtvam fašizma, grobnica padlih borcev), **Planina** (spomenik padlim borcem in žrtvam fašizma, spominska plošča Benčan Francu, grobnica padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja), **Postojna** (spomenik padlim borcem, spominska plošča diverzantski akciji Vojkove brigade pred vhodom v Postojnsko jamo, spominska plošča diverzantski akciji Vojkove brigade pred vhodom v Črno jamo, spominska plošča ustanovitve 1. odbora za Postojno, spomenik Sardincem, spomenik talcem na cesti proti Javorniku, spomenik Hercegovski diviziji v Ravbarkomandi, spomenik Tomšičevi brigadi pri Skrbcu, vojaško pokopališče), **Predjama** (spominska plošča Jeseniško-Bohinjskemu odredu), **Prestranek** (spominska plošča Janezu Vadnalu, spomenik padlim borcem in žrtvam fašizma), **Razdrto** (spomenik padlim borcem in talcem), **Sajevec** (spomenik padlim borcem), **Slavina** (spomin-

ska plošča padlim borcem in talcem), **Stara Sušica** (spomenik padlim borcem Istrskega odreda), **Studeno** (spomenik padlim borcem in žrtvam fašizma), **Suhorje** (grobnica padlih borcev), **Smihelj pod Nanosom** (spominska plošča padlim borcem), **Veliko Ubeljško** (spomenik padlim borcem in žrtvam fašizma), **Zagorje pri Pivki** (spomenik padlim borcem in žrtvam fašizma), **Zalog pri Postojni** (spominska plošča, posvečena trem tankistom). Pri vseh zgoraj naštetih spomenikih in spominskih ploščah so bili zbrani zemljiškoknjižni podatki, podatki o lastništvu, podatki o postavitvi, narejena je bila fotodokumentacija in pri nekaterih so bile narejene izmere in tehnična dokumentacija.

Izdelani so bili predlogi za adaptacije poškodovanih obeležij oziroma grobnic. — E. S.

PRAGERSKO, Slovenska Bistrica. — ZSV Maribor je 1978 sodeloval pri postavitvi muzejske **parne lokomotive 125-037** pred železniško postajo Pragersko. — A. A.

PREŠKI VRH, Ravne na Koroškem. — Po strokovnih zapisih in ocenah ZSV je hiša na **Preškem vrhu 13** etnografski in memorialni spomenik. Hiša je neločljivo povezana z delom in življenjem Prežihovega Voranca. Po dolgem prizadevanju za odkup je l. 1977 bajta postala družbena last. Sedanjemu lastniku **Prežihove bajte** je KS Ravne zgradila v letu 1978 nadomestno zgradbo, v stari bajti pa bo uredila Vorančev muzej. — A. A.

PTUJ. — ZSV Maribor je 1976 sodeloval pri izdelavi elaborata za preureditev **Sodnih zaporov** v Muzej ljudske revolucije. V dobi okupacije so gestapovci v teh zaporih mučili sodelavce in organizatorje osvobodilnega gibanja, ki so jim padli v roke. Tudi narodni heroj **Jože Lacko** je preživel zadnjih osem dni svojega življenja v teh zaporih. — A. A.

Izdelali smo arhitektonski posnetek nekdanjih **zaporov Prešernova 37** in izdelali izhodišča za ureditev **zbirke ljudske revolucije**. — J. M.

ZSV Maribor je 1978 pripravil akcijo za **evidentiranje grobov** in nagrobnikov pomembnejših osebnosti na **ukinjenem pokopališču** v Ptuj. — A. A.

PTUJ, občina. — ZSV Maribor je 1976 izdelal okvirno **evidenco** za spomenike in spominska obeležja NOB ter pripravil predlog za dogodke in revolucionarje, katere bi bilo treba obeležiti. — A. A.

RAVNE NA KOROŠKEM. — ZSV Maribor je 1977 naredil posnetek stavbe in

izdelal projekt prenove **Kefrovega mlina**, spomenika delavsko revolucionarnega gibanja in zgodovine Partije in SKOJ. Zgodovinski pomen Kefrovega mlina je predvsem v tem, ker sta bila v njem II. in III. kongres SKOJ. Delavci ZSV so tudi sodelovali pri lokacijski razpravi o ureditvi okolja ob Kefrovem mlinu. Sredstva za ureditev tega zgodovinskega objekta sta prispevali KS Slovenije in KS Ravne.

ZSV Maribor je 1977 sodeloval pri lokacijski komisiji za postavitev **skulpture — spomenika NOB** pred železarno Ravne na Koroškem.

ZSV Maribor je 1978 sodeloval pri določitvi nove lokacije za **spomenik borcev za severno mejo** na nekdanjem pokopališču pri cerkvi sv. Antona. — A. A.

RUŠE, Maribor. — ZSV Maribor je 1978 v sodelovanju s Krajevno skupnostjo Ruše izdelal načrt odkritja **spominskih plošč** na treh pohorskih kmetijah, ki jih je zažgal okupator. — A. A.

SELNICA OB DRAVI, Maribor. — ZSV Maribor je 1978 sodeloval pri lokacijski razpravi o novem prizidku OŠ Selnica in o ureditvi **spominskega parka**. — A. A.

SEŽANA. — ZSV Gorica je izdal soglasje za razširitev **pokopališča**, obenem pa opozoril investitorja, da bi se morali dogovoriti, kje in kako bi prezentirali **najstarejše nagrobnike**, ki jih je na tem pokopališču veliko in so nekateri med njimi zelo pomembni. — E. S.

SEŽANA-občina. — Do leta 1975 se je problematika varovanja spomenikov ljudske revolucije obravnavala po strokovni plati zunaj spomeniško-varstvene službe; Zakon o varstvu kulturnih spomenikov je namreč nalagal zavodom le varovanje avtentičnih spomenikov NOV, torej tistih, ki so nastali v času NOB. Po vojni je bilo postavljenih veliko število spominskih obeležij v spomin na dogodke delavskega gibanja in NOB. Skrb za te spomenike je bila ves čas naložena povečini organizacijam ZB in podobnim družbenim organizacijam, ne pa tudi spomeniški službi. Šele v zadnjem času (1975) so tudi obeležja delavskega gibanja in NOB izenačena z ostalimi kulturnimi spomeniki in prehajajo v skrbstvo spomeniške službe. Tako razširjena in nova dejavnost je najprej terjala nov ustrezen kader v ZSV. Soglasje kulturnih skupnosti za namestitev strokovnega delavca za to področje pa smo dobili šele leta 1977. Takoj je ZSV Gorica uvedel strokovno službo, ki naj bi spomenike ljudske revolucije najprej evidentirala, nato pa skrbela za njihovo varovanje, obnavljanje in saniranje, po po-

trebi pa tudi dajala strokovne nasvete pri postavljanju novih.

Skupščina občine Sežana je prva odobrila financiranje **topografije NOB oboležij**, zato smo na tem področju takoj začeli z delom.

Na osnovi dela na terenu in zbranega gradiva smo izdelali osnovno evidenco spomenikov, spominskih plošč ter grobnic z opisi, topografskimi in zemljiško-knjižnimi podatki, podatki o lastništvu in delno foto-dokumentacijo. Izdelati bo potrebno še tehnično dokumentacijo in predloge za adaptacije spomenikov in njihovega okolja.

Za vsak registrirani spomenik, spominsko ploščo, grobnico, grobišče in posamezen grob bo nastavljen dosje z vsemi razpoložljivimi podatki in končno bomo vse te podatke zbrali v elaboratu. Dela seveda še niso končana, kajti tako obsežna naloga terja veliko časa.

Da bi dobili vse potrebne podatke za dokumentacijo posameznih oboležij, se povezujemo z občinsko organizacijo ZB NOV Sežana, še posebej pa s krajevnimi organizacijami ZB, od katerih pa mnoge ne razpolagajo z gradivom, ker za tako delo niso imele niti ustrezne metodologije, niti ustreznega strokovnega kadra, ki bi bil delu kos.

V občini Sežana smo registrirali 46 spomenikov, 37 spominskih plošč, 16 grobnic in 17 partizanskih grobov v 63. krajih in sicer:

Avber (2 spominski plošči), **Artviže** (spomenik), **Beka** (spominska plošča), **Barka** (spominska plošča), **Grize** (spominska plošča), **Brezovica** (grobnica), **Brestovica pri Komnu** (grobnica, spominska plošča), **Brestovica pri Povirju** (spomenik), **Gabrovica pri Komnu** (spomenik, grob, spominska plošča), **Gradišče pri Materiji** (2 grobova), **Gorjansko** (spomenik), **Dane pri Sežani** (spomenik), **Dolenja vas** (spominska plošča, grobnica), **Dolanci** (spomenik), **Divača** (spomenik, grobnica), **Dutovlje** (spomenik, spominska plošča in grobnica), **Ivanji grad** (spomenik, partizanski grob), **Kačice** (grobnica), **Krajna vas** (spomenik), **Komen** (2 spomenika, spominska plošča, grobnica), **Kazlje** (spomenik), **Kobdilj** (grobnica), **Kopriva** (spomenik in grob), **Kozjane** (spomenik, spominska plošča), **Kozina** (spomenik), **Koboli** (2 spominski plošči), **Kosovelje** (spomenik, spominska plošča), **Laže** (spomenik, spominska plošča), **Lokev pri Divači** (spomenik, spominska plošča), **Matavun** (spomenik), **Materija** (spomenik), **Orlek** (spomenik), **Ostrovica** (spominska

plošča), **Rodik** (spomenik), **Podgorje** (spomenik, spominska plošča na Slavniku), **Povir** (2 spominski plošči in partizanski grob), **Hruševica** (5 partizanskih grobov), **Pliskovica** (2 spomenika), **Senožeče** (spomenik), **Skopo** (spomenik, spominska plošča), **Slope** (spomenik, spominska plošča), **Sežana** (2 spomenika, 3 spominske plošče, grobnica in partizanski grob), **Sveto** (2 spomenika in spominska plošča), **Skandanci** (spominska plošča), **Skrbina** (4 spominske plošče, 2 spomenika, grobnica), **Štorje** (2 spomenika), **Štjak** (spomenik, spominska plošča, grobnica in 3 grobovi), **Stanjel** (spomenik), **Šmarje** (spomenik), **Raša** (spomenik), **Trebižani** (spomenik), **Tupelče** (spominska plošča), **Tomaj** (spomenik), **Tatre** (spominska plošča, grobnica), **Tomačevica** (spomenik in spominska plošča), **Vremski Britof** (spominska plošča in grobnica), **Veliki dol** (spomenik in partizanski grob), **Vrhovlje** (spomenik), **Volčji grad** (partizanski grob), **Veliko polje** (spominska plošča), **Vrabče** (grobnica), **Zazid** (partizanski grob).

Pri velikem številu pregledanih spomenikov ugotavljamo, da je njihovo današnje stanje naravnost porazno. To se kaže v zelo zanemarjeni in neprimerni okolici spomenikov. Prav dobro pa vemo, da je pri postavitvi vsakega spomenika dodeljena nekemu v skrb za njegovo vzdrževanje. Nekaj spomenikov, predvsem starejših, je v takem stanju, da bi jih bilo treba sanirati.

Z ustanovitvijo konservatorske službe za spomenike NOB smo v dogovoru z vsemi organizacijami Zveze borcev, da nas obveščajo o kateremkoli posegu (sanacija spomenikov, hortikultura ureditev in podobno), sami pa skušamo pomagati pri vseh zadevah vzdrževanja in varovanja spomenikov NOB, pri izbiri lokacije za nove spomenike in, če je potrebno, tudi pri izdelavi projekta in spremljanju del pri postavitvi. Vsak investitor, bodisi za adaptacijo spomenika ali za postavitev novega, je dolžan pridobiti soglasje našega Zavoda za lokacijo in je dolžan predložiti Zavodu izvedbeni projekt za postavitev kateregakoli oboležja NOB. — E. S.

SLOVENJ GRADEC, občina. — ZSV Maribor je 1977 izdelal evidenco spomenikov in spominskih oboležij NOB za slovenjegraško občino ter pregledal stanje **Pavčkovih bolnic.** — A. A.

SLOVENSKA BISTRICA, občina. — ZSV Maribor je 1976 izdelal elaborat za identifikacijo in pravno zaščito naslednjih dveh spomenikov:

— Sagadinova domačija (**Srece pri Makolah**)

— Spomenik Pohorskemu bataljonu (**Osankarica**)

Sredstva je prispeval Republiški sekretariat za urbanizem. — A. A.

SPODNJA IDRİJA, Idrija. — ZSV Gorica je soglašal s tem, da zavarujejo **park ob spomeniku NOB**, lahko tudi z verigo, razpeto med železnima količkoma, vendar naj bosta slednja kot tudi veriga močnejšega profila, kot so količki in verige, ki varujejo običajne pločnike. — E. S.

SPODNJA POLSKAVA, Slovenska Bistrica. — ZSV Maribor je 1978 izdelal spomeniškovarstvena izhodišča za **prestavitev žar iz pokopališča k spomeniku padlih talcev na Pragerskem**. — A. A.

SPODNJI DUPEK, Maribor. — ZSV Maribor je 1977 izdelal spomeniškovarstvena izhodišča za postavitev **osrednjega spomenika NOB** v Sp. Dupleku. Spomenik je delo akademskega kiparja Viktorja Gojkoviča iz Ptuja, posvečen pa je bratom Greif. — A. A.

STARA CESTA, Ljutomer. — ZSV Maribor je 1977 sodeloval pri odkritju spominske plošče na **Jesenikovi domačiji**, kjer je bila med okupacijo postojanka OF. Tu so se leta 1944 spopadli partizani in aktivisti z okupatorjem. — A. A.

STARŠE, Maribor. — ZSV Maribor je 1978 izdelal spomeniškovarstvena izhodišča za postavitev **spomenika NOB**. — A. A.

SUHI VRH PRI RADLJAH, Radlje ob Dravi. — ZSV Maribor je 1977 evidentiral **spomenik NOB** in pripravil akcijo za prenovno in prezentacijo **Župankove domačije**. V času velike nemške ofenzive proti Lackovemu odredu na Kozjaku je padlo novembra 1944 pri Županku sedem borcev Lackovega odreda. — A. A.

SENTILJ V SLOVENSKIH GORICAH, Maribor. — ZSV Maribor je 1978 izdal potrebno soglasje za okritje spominske plošče na nekdanjem Slovenskem domu. — A. A.

SENTVIŠKA GORA, Tolmin. — ZSV Gorica je 1977 je podprl predlog Krajevnega združenja ZB NOV za postavitev **novih obeležij** partizanski saniteti, okrajnemu narodnemu sodišču za baški okraj in telefonski sekciji IX. korpusa ter je pripravil sodelovati pri uresničitvi načrtov. — E. S.

TOMACEVICA, Sežana. — ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje za popravilo fasade na rojstni hiši narodnega heroja Antona

Sibelja-Stjenke v Tomačevici št. 6 s pogojem, da bo spominska plošča ostala na istem mestu in nepoškodovana. Odkrito gnojnično jamo zraven hiše je treba odstraniti ali pokriti. Okrog 25 m dolgo makadamsko pot od glavne ceste do hiše je treba primerno vzdrževati, predvsem urediti odtok gnojnice. Na spominski plošči pa je treba ponovno obarvati črke. — E. S.

TRNOVA VAS, Ptuj. — ZSV Maribor je 1977 izdelala spomeniškovarstvena izhodišča za postavitev **spominskega obeležja NOB** ob cesti Trnova vas—Vitomarci. Obeležje je posvečeno boju Lackove čete na tem območju. — A. A.

TRNOVO, Nova Gorica. — ZSV Gorica je za delno poškodovani **spomenik NOB**, ki je tudi grobnica padlim borcem, izdelal projekt za obnovo ter intenzivno vključitev v okolje v povezavi s široko zasnovanim kompleksom rekreacijskih površin. Objekt je bil med letom tudi statično saniran. — E. S.

VELIKO POLJE, Sežana. — ZSV Gorica je v zvezi s **Škapin-Pevcovo hišo**, ki je etnografski in NOB spomenik, zavarovan kot **II. spomeniška kategorija**, določil varovanje tega objekta v njegovi avtentični pričevalnosti, dejavnosti, ki naj bo skladna s spomeniškim značajem, ter predlagal nekaj konkretnih rešitev za obnovo in skega kiparja Marka Pogačnika. — E. S. 3 in 101/3 k. o. Ajba. — E. S.

VIDEM, Gornja Radgona. — ZSV Maribor je 1978 izdelal program sanacije za **osrednji spomenik NOB**. — A. A.

VINTAROVCI, Ptuj. — ZSV Maribor je 1978 določil spomeniškovarstvene pogoje za postavitev stanovanjskega objekta v neposredni bližini spominskega **obeležja NOB**. — A. A.

VODOLE, Maribor. — ZSV Maribor je 1977 izdelal spomeniškovarstvena izhodišča za obnovo spominske plošče na **domačiji Rudolfa Škamleca**, ki se je vključil v organiziran upor proti okupatorju. Bil je izdan in so ga ustrelili na dvorišču sodnih zaporov v Mariboru. — A. A.

VOJSKO, Idrija. — ZSV Gorica je izdal soglasje za gradnjo gozdne ceste na relaciji **Vojsica—Zgavc**, pod pogojem, da je cesta najmanj 20 m oddaljena od roba **grobišča**. — E. S.

VRTOJBA, Nova Gorica. — ZSV Gorica je 1977 izdelal načrte za postavitev **spominskega obeležja NOB**. — E. S.

VRTOVIN, Ajdovščina. — ZSV Gorica je 1977 izdal soglasje k postavitvi **spomenika NOB** po predloženi maketi akademskega kiparja Marka Pogačnika. — E. S.

BIBLIOGRAFIJA CLANKOV V ZVEZI S SPOMENIŠKIM VARSTVOM

(1945—1972)

Nada Stergar

Ljubljana, Knjižnica Zgodov. odd. FF

UDK 016:719(49712)

Bibliografija člankov o kulturnih spomenikih v Sloveniji in varstvu kulturnih spomenikov na osnovi Slovenske bibliografije.

Bibliography of articles on various cultural monuments in Slovenia, and on monument conservation (based on the Slovene Bibliography 1945-72).

ALES Franjo: Likovna umetnost na Primorskem. (S sliko.) — Nova Gorica, VI/1952, (5. IX.), št. 36.

A(VGUSTIN) C(ene): Umetnost v Kranju. — Tovariš, 1953, št. 24, str. 650. 2
(AVGUSTIN Cene): Škofja Loka v umetnostni kulturi. — Tovariš, 1953, št. 13, str. 348. 3

AVGUSTIN Cene: »Zgornji stolp« na Kranjcu in nekdanja župna cerkev v Stari Loki. (Poročilo o izkopavanjih v l. 1954.) (S slikami.) — Loški razgledi, 1954, str. 107—120. 4

AVGUSTIN Cene: Škofja Loka v luči umetnostne kulture. (S slikami.) — Gorenjski glas, 1954 (1. I.), št. 1 — (9. I.), št. 2. 5

AVGUSTIN Cene: Zgodovina Kranja v luči spomenikov. (S slikami.) — Tovariš, 1954, št. 51, priloga Rast in lepote naše domovine. 6

AVGUSTIN Cene: Zgodovinsko urbanistične osnove Radovljice. (S slikami.) — Gorenjska, 1957, št. 1-2, str. 64—70. št. 3, str. 122—125. 7

AVGUSTIN Cene: Samovolja in nenačrt-nost oskrunjata gorenjsko kmečko arhitekturo. Iz problematike spomeniško varstvene službe. — Gorenjski glas, 1959, (21. VIII.), št. 65. 8

AVGUSTIN Cene: Nekaj starejših kulturnih spomenikov na Gorenjskem. (S slikami.) — Planinski vestnik, 1960, št. 8, str. 356—360. 9

AVGUSTIN Cene: K problematiki meščanske stanovanjske arhitekture v l. in 17. stoletju na Gorenjskem. (S slikami.) — ZUZ, 1965, str. 93—106.

Résumé: Contribution aux problèmes de l'architecture de la maison bourgeo-

oise des 16e et 17e siècles en Haute-Carniole. 10

AVGUSTIN C(ene): Mestna hiša v Kranju in njena bodočnost. (S slikami.) — Glas XVIII/1966 (5. II.), št. 11, str. 9 + 14—15. 11

AVGUSTIN Cene: Peraška kamnoseška delavnica. Zeleni kamen v gorenjski arhitekturi. (S slikami.) — Snovanja, 1967, (3. VI.), št. 3. 12

AVGUSTIN Cene: Prešernova hiša v okviru srednjeveške meščanske arhitekture Kranja. (S slikami.) — Snovanja, 1968, (7. II.), št. 1. 13

AVGUSTIN Cene: Oris razvoja meščanske arhitekture v Kranju od srednjega veka do začetka 20. stoletja. — Kranjski zbornik, 1970, str. 227—244. Ilustr. 14

Zusammenfassung. 14

(AVGUSTIN Milan): Novo obdobje spomeništvva NOB? Po zveznem posvetovanju o zaščiti spomenikov ter muzejih in oddelkih ljudske revolucije. — Ljubljanski dnevnik, 1955, (30. VIII.), št. 203. 15

(AVGUSTIN Milan): Problemi konservatorstva. Zapiski ob drugem zveznem posvetovanju jugoslovanskih konservatorjev v Ljubljani. — Ljubljanski dnevnik, 1955, (11. X.), št. 239. 16

AVGUSTIN Milan: Neme priče — živ spomin. Razgovor s predsednikom spomeniške komisije pri Zvezi borcev z ravnateljem Zavoda za spomeniško varstvo Edijem Turnherjem. — Ljubljanski dnevnik, 1955, (7. V.), št. 106. 17

AVSENAK Branko: Baročna glasba in »Ranjene umetnine«. Dvojna otvoritev

- v pokrajinskem muzeju v Mariboru. — Večer, 1972, (28. IX.), št. 226, str. 1. Ilustr. Podpis: B. A. 19
- AVSENAK Branko: Nenavadna razstava Pokrajinskega muzeja. — Večer, 1972, (23. VI.), št. 145, str. 5. Ilustr. Podpis: B. A. 19
- O poškodovanih umetninah. 19
- (BALOH Vera) V.: Podobarstvo na Slovenskem. — Glasnik slovenskega etnografskega društva, V/1963, št. 1, str. 2—3. 20
- B(ar) A(da): Spomeniško varstvo v zadnjem letu. — Loški razgledi, 1964, str. 214—216. 21
- BASSIN Aleksander: Spomenika na ljubljanskih Zalah. — Sinteza, I/1964—65, št. 3, str. 89. 22
- BAS Angelos: K stavbnemu in zemljiškemu značaju Ljubljane v francijskem katastru. — Slovenski etnograf, V/1952, str. 76—100. 23
- Zusammenfassung: Zum Bau- und Bodenkarakter von Ljubljana im franciscschen Kataster. 23
- BAS Angelos: Noše na freski Sv. Nedelje v Crngobu. (S slikami.) — Loški razgledi, 1956, št. 3, str. 175—182. 24
- BAS Angelos: Stavbni značaj Kamnika v franciscejskem katastru. — Kamniški zbornik, 1957, str. 62—68. 25
- BAS Angelos: Orodje v poznosrednjeveškem stenskem slikarstvu na Slovenskem. — ČZN, 1971, str. 70—75. Résumé. 26
- BAS Franjo: Spomeniško varstvo v Sloveniji. — Zgodovinski časopis, 1951, str. 268—277. 27
- BAS Franjo: Spomeniško Pomurje. (Uvodno predavanje na prvem posvetovanju slovenskih konservatorjev v Murski Soboti 27. septembra 1956.) — Svet ob Muri, 1956, št. 4, str. 161 do 174. 28
- BAS Franjo: Razmerje med etnografskimi in tehniškimi spomeniki. — Glasnik slovenskega etnografskega društva, 1959, št. 1, str. 2. 29
- BAS Franjo: Začetek varstva tehniških spomenikov na Slovenskem. (S slikami.) — ZUZ, 1959, str. 515—530. Zusammenfassung: Die Anfänge der Pflege technischer Kulturdenkmale in Slowenien. 30
- BAS Franjo: Kropa — dragocen kulturni spomenik. (S slikami.) — Ljudska pravica — B, 1954 (17. I.), št. 13, str. 5. 31
- BAS Franjo: Uvod v zgodovino stanovanjske hiše na Slovenskem. (S slikami.) — Svet med Muro in Dravo, 1968, str. 265—286. Zusammenfassung. 32
- (BATISTA Milan) M.: Kulturni spomeniki Tržiča. — Tovariš, 1953, št. 32, str. 872. 33
- BERNIK Stane: Odprta vprašanja spomeniškega varstva slovenskih obmorskih mest (Koper, Izola, Piran). — Problemi, III/1965, št. 29, str. 682—685, št. 30, str. 814—826. 34
- BERNIK Stane: Pogovor o spomeniških vrednotah in merilih našega urbanizma. Jutri v Kopru. — Delo, VII/1966 (27. VII.), št. 201, str. 5. 35
- BIZJAK Lojze: O varstvu kulturnih spomenikov. — Kulturni odmevi, 1958, št. 1, str. 18—21. 36
- B(oriko) B(ožidar): Problematika in varstvo naših kulturnih spomenikov. — Ljubljanski dnevnik, 1956, (31. III.), št. 77. 37
- BOŽIČ Milan: Spomeniško varstvena zaščita v Idriji. (S slikami.) — Idrijski razgledi, 1968, št. 4, str. 92—96. 38
- BREJC Tomaž: Primer iluzionizma v slovenskem slikarstvu do konca 19. stoletja. — Sinteza, 1971/72, št. 23, str. 47—50. Ilustr. 39
- BRESKVAR Silvo: Portal starega ljubljanskega liceja. (S slikami.) — Kronika, 1967, št. 3, str. 192. 40
- BREŠČAK Peter: Melodija ukleta pet stoletij. Angelski godci v Mirni na Dolenjskem. (S sliko.) — Tedenska tribuna, XII/1965, (5. X.), št. 39, str. 7
- O freskah v mirenski cerkvi. 41
- BREŠČAK Peter: Prosojno kot gotška okna. Oživiljene freske Jožeta Gorjupa. (S sliko.) — Delo, 1967, (16. IX.), št. 252, str. 18. 42
- BREŠČAK Peter: Angel z žveglo. Imeniten zbor na Mirni. Odkrivanje fresk. (S sliko.) — Delo, 1968, (21. IX.), št. 259, str. 17. 43
- BREŠČAK Peter: Gospa z balkona. O restavratskih delih v dolini Krke. (S sliko.) — Delo, 1968, (20. VII.), št. 197, str. 18. 44
- BREŠČAK Peter: Odkrivanje fresk. Mirna na Dolenjskem. — Delo, 1968, (7. XI.), št. 305, str. 5. 45
- BREŠČAK Peter: Poslikana vrata Jožeta Langusa. Iz Gracarjevega turna na Dolenjskem. — Delo, 1968, (30. III.), št. 88, str. 18. 46
- BREŠČAK Peter: Okameneli nasmeji gotskih kapitlov. Kostanjevica na Krki. Obnavljanje kulturnega spomenika. — Delo, 1969, (23. VIII.), št. 230, str. 17. 47

- BREŠČAK Peter:** Vrednost kostanjeviških kapitelov. Rekonstrukcija gotске cerkve iz začetka 13. stoletja. — Naši razgledi, 1969, (3. X.), št. 19, str. 575. 48
- BREŠČAK Peter:** Fantastika poldrugega tisočletja. Imenitne freske s Homanove hiše v Škofji Loki. — Delo, 1970, (6. V.), št. 272, str. 5. Ilustr. 49
- BREŠČAK Peter:** Trije vogelni kamni pod mahom. Sprehod k Trubarjevini, k Stritarju in Levstiku. — Delo, 1970, (3. X.), št. 269, str. 18. Ilustr. 50
- BREŠČAK Peter:** Odkritje vredno Hrastovelj. Na Bregu pri Preddvoru našli doslej edini figuralno poslikani gotski strop. — Delo, 1971, (13. XI.), št. 309, str. 17. Ilustr. 51
- BREŠČAK Peter:** Poročilo o nekdanjem stanju. Restavrirana dela iz zbirke Gorenjskega muzeja v Mestni galeriji v Kranju. — Delo, 1971, (29. IX.), št. 265, str. 5. Ilustr. 52
- BREŠČAK Peter:** Pretorska palača od sramu umira. — Delo, 1971, (26. III.) št. 82, str. 5. Ilustr. 53
- O propadanju pretorske palače v Kopru. 53
- BREŠČAK Peter:** Kirurgija umetnin. Danes opoldne otvoritev razstave o restavratski dejavnosti Zavoda za spomeniško varstvo SR Slovenije. — Delo, 1972, (10. V.), št. 125, str. 6. Ilustr. 54
- BREŠČAK Peter:** Odkritje pod prevleko goščave. — Tovariš, 1972, št. 30, str. 55—57. Ilustr. 55
- O poslanem stropu v cerkvi na Bregu pri Preddvoru. 55
- BREŠČAK Peter:** Ranjeni kipi, nemi izziv naši javnosti. — Tovariš, 1972, št. 39, str. 31—33. Ilustr. 56
- O razstavi v Mariboru. 56
- BREZNIK Silva:** Cerkev na Uršlji gori. (S slikami.) — Koroški fužinar, 1969, (25. IV.), št. 25—27. 57
- BRUMEN Jože:** Igor Skulja, projekt »Plasč«. Idejni projekt za zaščito kamnitih plastik v javnih ambientih (diplomsko delo v študiju prof. E. Ravnikarja, 1970). — Sinteza 1970/1971, št. 20, str. 78—79. Ilustr. 58
- BUDAL Andrej:** O kmečki hiši na Krasu. — Primorski dnevnik, 1967, (12. XI.), št. 268. 59
- C.:** Naše panjske končnice. — Slovenski Poročevalec, 1955, (24. VII.), št. 170. 60
- C.:** Problematika naših poslikanih končnic. — Naša sodobnost, 1955, št. 11-12, str. 1061—1078. 61
- C.:** »Sopotniški rezbar« iz XV. stol. (S slikami.) — Loški razgledi, 1955, str. 127 do 133. 62
- C.:** Začetki slovenskega impresionizma. — Slovenski poročevalec, 1955, (24. V.), št. 119. 63
- CAMPLIN Ivan:** O nekaterih kulturnih spomenikih v Prekmurju. — Nova pota, XV/1963, št. 11-12, str. 623 do 628. 64
- CEVC Emilijan:** Romanski Marijin kip v Velesovem. (S sliko.) — ZUZ, I/1951, str. 86—118. 65
- Résumé: La statue romane de la Vierge à Velesovo. 65
- CEVC Emilijan:** Dvoje zgodnjerednjeveških figuralnih upodobitev na slovenskih tleh. (S slikami.) — Arheološki vestnik III/1952, št. 2, 214—249. 66
- Zusammenfassung: Zwei frühmittelalterliche Gestaltungen auf slowenischen Boden. 66
- CEVC Emilijan:** Parlerjanske maske v Ptuj in okolici. (S slikami.) — Ptujski zbornik 1893—1953, 1953, str. 49 do 55 + 100—105. 67
- CEVC Emilijan:** Mengeš v luči umetnostne zgodovine. (S slikami.) — Mengeški zbornik, 1954, str. 61—70. 68
- CEVC Emilijan:** Umetnostni pomen škofjeloškega okoliša. (S slikami.) — Loški razgledi, 1954, str. 65—76. 69
- CEVC Emilijan:** Umetnostni pomen škofjeloškega. — Gorenjski glas, 1955 (17. XII.), št. 52. 70
- CEVC Emilijan:** Goriška v slovenski umetnostni preteklosti. (S slikami.) — Goriški zbornik, 1957, str. 30—42. 71
- CEVC Emilijan:** Gotski svečnik z zgornjega stolpa. (S slikami.) — Loški razgledi, 1957, str. 53—56. 72
- CEVC Emilijan:** Kamnik v starih podobah. (S slikami.) — Kamniški zbornik, 1957, str. 24—42. 73
- CEVC Emilijan:** Umetnostni diagram gorenjske preteklosti. (S slikami.) — Gorenjska, 1957, št. 1-2, str. 11—23. 74
- CEVC Emilijan:** Crnogrobska pletilja. (S slikami.) — Loški razgledi, 1958, str. 144—149. 75
- CEVC Emilijan:** Luxuria z Visokega pod Kureščkom. (S slikami.) — Kronika, 1959, št. 3, str. 161—168. 76
- CEVC Emilijan:** Geografski položaj srednjeveškega kiparstva na Slovenskem. — ZUZ, 1959, str. 273—290. 77
- Résumé: La situation géographique de la sculpture médiévale en Slovénie. 77
- CEVC Emilijan:** Kranjska župna cerkev v luči stavbarskega reda. (S slikami.) — 900 let Kranja, 1960, str. 105—127. 78

- Zusammenfassung: Die Stadtpfarrkirche in Kranj in Lichte der Bauhüttenordnung. 78
- CEVC Emilijan: Poznoantični mozaik v Tuhinjski dolini. (S slikami.) — Kamniški zbornik, 1960, str. 35—48. 79
- CEVC Emilijan: Novi podatki o stavbni zgodovini in stavbarju prezbiterija in zvonika loškega Sv. Jakoba. (S slikami.) — Loški razgledi, 1961, str. 84—91.
- Zusammenfassung: Neue Beiträge zur Baugeschichte des Presbyterium und des Turnes der Pfarrkirche in Skofja Loka. 80
- CEVC Emilijan: Feichtingerjev nagrobnik v Stari Loki. (Spomenik renesanse in protestantizma na Loškem). (S sliko.) — Loški razgledi, 1962, str. 105 do 110.
- Zusammenfassung: Das Grabmal des Georg Feichtinger in Stara Loka. 81
- CEVC Emilijan: Odkod je doma mojster križnogorskih fresk? (S slikami.) — Loški razgledi, 1963, str. 104—112.
- Zusammenfassung: Woher stammt der Maler der fresken in Križna gora? 82
- CEVC Emilijan: Poznogotski stavbenik Jurko iz Loke. (Jurko Maurer ali Jurko Streit?) (S slikami.) — Loški razgledi, 1964, str. 50—61.
- Zusammenfassung: Der spätgotische Baumeister Jurko von Lack (Jurko Maurer oder Jurko Streit?) 83
- CEVC Emilijan: Mojster Filipove plošče in problem Jakoba Schnitzerja iz Loke. (S slikami.) — Loški razgledi, 1965, str. 30—38.
- Zusammenfassung: Der Meister der Reliefplatte des Bischofs Phillip und das Problem Jakob Schnitzers von Lack. 84
- CEVC Emilijan: Renesančna plastika na Slovenskem. (S slikami.) — ZUZ, VII/1965, str. 119—170.
- Zusammenfassung: Die Renaissanceplastik im slowenischen Bereich. 85
- CEVC Emilijan: Rezbar Hans iz Loke in relief Križanja na nunskem samostanu. (S sliko.) — Loški razgledi, 1966, str. 67—71.
- Zusammenfassung: Der Schnitzer Hans von Lack und das Kreuzigungsrelief am Nonnenkloster in Škofja Loka. 86
- CEVC Emilijan: Nekaj starejših škofje-loških umetnikov. (S slikami.) — Loški razgledi, 1968, str. 56—61.
- Zusammenfassung. 87
- CEVC Emilijan: Das Problem der Kontinuität im Kult und der bildenden Kunst in Slowenien. — Alpes orientalis, 1969, str. 103—112.
- Povzetek 88
- CEVC Emilijan: Stirje renesančni nagrobniki v Novem mestu. (S sliko.) — Novo mesto 1365—1965, 1969, str. 180—195.
- Zusammenfassung. 89
- CEVC Emilijan: Umetnostni delež loškega ozemlja v preteklosti. — Loški razgledi, 1969, str. 23—38.
- Zusammenfassung. 90
- CEVC Emilijan: Ikonografski problem dveh baročnih slik. — ZUZ, 1970, str. 133—143. Ilustr.
- I. Valentin Metzinger — Titus Manlius Torquatus; II. Simone Cantarini — Oidip se v Kolonu pripravlja na smrt. Zusammenfassung.
- CEVC Emilijan: Poznogotski kip sv. Ane Samotretje iz Kranja. — Kranjski zbornik, 1970, str. 199—206. Ilustr.
- Zusammenfassung. 92
- CEVC Emilijan: Začetki grafične umetnosti na Slovenskem. — Zivljenje in tehnika, 1970, št. 7-8, str. 482—486. Ilustr.
- Résumé. 93
- CEVC Emilijan: Božja znamenja v našem domu. — Nova mladika, 1971, št. 2, str. 69—71. 94
- CEVC Emilijan: Kregarjeva oltarska freska v Dražgošah. — Nova mladika, 1971, št. 3, str. 97—98. Ilustr. 95
- CEVC Emilijan: Gotska plastika na loškem ozemlju. — Loški razgledi, 1972, str. 179—198. Ilustr. 96
- Zusammenfassung. 96
- CEVC Tone: Nastanek in razvoj pastirskega stanu na Veliki planini nad Kamnikom. (S slikami.) — Kamniški zbornik, 1967, str. 47—86.
- Zusammenfassung. 97
- CIGLAR Milan: Simpozij o varstvu in oblikovanju slovenske kulturne pokrajine. — Socialistično kmetijstvo in gozdarstvo XVI/1965, št. 7, str. 177—178. 98
- CIMPERMAN-Lipoglavšek Marjana: Iluzionistične poslikave gradov v lasti rodbine Attems na slovenskem Štajerskem — ZUZ, 1972, str. 51—76 + pril. Zusammenfassung. 99
- (CRVENKOVSKI Krsto): Družbeno upravljanje tudi na področju zaščite kulturnih spomenikov. — Ljudska pravica, 1959, (16. IV.), št. 88, str. 2.
- Govor na zasedanju Zvezne ljudske skupščine. 100
- (CUNDRIČ Janez) J. C.: Nova zgodovinska znamenitost na Hajdini. (S sliko.)

- Večer, 1968, (14. VI.), št. 139.
O odkritju poznogotske freske. **101**
- CURK J(ože): Ptuj — staro kulturno mesto. (S slikami.) — Slovenski poročevalec, XII/1951, (21. V.), št. 117 **102**
- C(CURK) J(ože): Ptujске umetnostne znamenitosti od renesanse dalje. (S slikami.) — Slovenski poročevalec, XII/1951, (31. V.), št. 126. **103**
- CURK Jože: Kulturni spomeniki Podravja. (S sliko.) — Turistični vestnik, 1954, št. 8, str. 259—260. **104**
- CURK Jože: Kulturnozgodovinski spomeniki na področju okrajev Celja in Šoštanja. (S slikami.) — Turistični vestnik, 1955, št. 5, str. 231—232. **105**
- C(CURK) J(ože): Grad Polzela rešen. — Slovenski poročevalec, 1956, (20. XI.), št. 274. **106**
- CURK Jože: Razvoj portalov v Celju. (S slikami.) — Kronika, 1956, št. 2, str. 77 do 82. **107**
- CURK Jože: Grad Gornje Celje. (S slikami.) — Celjski zbornik, 1957, str. 103 do 152. **108**
- CURK Jože: Stara grofija. Poročilo o delovanju referata za spomeniško varstvo OLO Celje. — Celjski zbornik, 1958, str. 213—215. **109**
- CURK Jože: Stara grofija. Kulturni spomeniki Celja in okolice. (S sliko.) — Celjski tednik, 1958, (17. X.), št. 41. **110**
- CURK Jože: Stara grofija. (S slikami.) — Celjski zbornik, 1958, str. 184—204. **111**
- CURK Jože: Kulturni spomeniki Celja in njegove okolice. (S sliko.) — Celjski tednik, 1959, (17. IV.), št. 16, (29. IV.), št. 16—17. **112**
- CURK Jože: Meščanske hiše... Kulturni spomeniki Celja in okolice. (S slikami.) — Celjski tednik, 1959, (20. II.), št. 7 — (27. II.), št. 8. **113**
- CURK Jože: Olimje. (Njegova stavbno zgodovinska skica in konservacija.) (S slikami.) — Celjski zbornik, 1959, str. 277—297. **114**
- CURK Jože: Umetnost v Celju in okolici v zadnjih 150 letih. (S slikami.) — Celjski zbornik, 1959, str. 196—229. **115**
- CURK Jože: Umetnostna problematika savinjske metropole. — TEN, 1959, št. 2—3. **116**
- CURK Jože: Spomeniškovarstvena problematika celjskega okraja. — Celjski tednik, 1960, (27. V.), št. 21. **117**
- CURK Jože: Umetnostni profil Posavinja skozi stoletja. — Celjski zbornik, 1960, str. 292—304. **118**
- CURK Jože: Delovno poročilo Zavoda za spomeniško varstvo Maribor za leto 1960. — Celjski zbornik, 1961, str. 530 do 533. **119**
- CURK Jože: Konservatorska problematika Posavinja. — Celjski zbornik, 1961, str. 457—469. **119 a**
- CURK Jože: Umetnostni profil Šmarsko-Rogaško-Kozjanskega skozi stoletja. — Celjski zbornik, 1961, str. 487 do 501. **120**
- CURK Jože: Delovno poročilo Zavoda za spomeniško varstvo Maribor za leto 1961. — Celjski zbornik, 1962, str. 261 do 268. **121**
- CURK Jože: Likovna umetnost v Ptuj. (S slikami.) — Ptujski zbornik, 1962, str. 372—381. **122**
- CURK Jože: Konservatorska problematika Laškega. — Celjski zbornik, 1964, str. 129—132. **123**
- CURK Jože: Delež italijanskih gradbenikov na Štajerskem v 16. in 17. stoletju. (S slikami.) — ZUZ, 1965, str. 37—72. Résumé: L'oeuvre de architectes italiens en Styrie aux 16e et 17e siècles. **124**
- CURK Jože: Nastanek in razvoj fevdalne arhitekture v Posavinju, Obsotelju in Posavju s posebnim ozrom na razvoj celjske grofijske posesti. (S slikami.) — Celjski zbornik, 1965, str. 249—280. **125**
- CURK Jože: Kulturni in NOB spomeniki Pomurja. (S slikami.) — Panonski zbornik, 1966, str. 53—69. **126**
- CURK Jože: Ptuj in njegovi kulturnozgodovinski spomeniki. — Poetovio — Ptuj, 1969, str. 166—183. Zusammenfassung. **127**
- CURK Jože: Vedute štajerskih trgov in mest. (S slikami.) — ČZN, 1969, str. 313—330. **128**
- CURK Jože: Pregled slovenskega slikarstva 20. stoletja. — Tednik, 1972, (7.—28. XII.), št. 46—49. **129**
- ČEPE Marica: Tretji spomenik borbenim ljubljanskim ženam. (S sliko.) — Ljubljanski dnevnik, 1953, (21. VII.), št. 168. **130**
- ČERMELJ (Lavo): Naravni rezervati na tržaškem ozemlju. — Proteus, XXVIII/1965—66, št. 9—10, str. 273—176. O knjigi: Renato Mezzena, La flora del Carso. **131**
- Č(ERNIGOJ) J(aroslav): O vprašanih mariborskega spomeniškega varstva. (S slikami.) — Naši razgledi, 1959, (17. I.), št. 1, str. 18—19. **132**
- ČERNIGOJ Mica: Zamudniški odnos do spomeniškega varstva. (S sliko.) — Naši razgledi XIII/1964, (19. IX.), št. 18, str. 364. **133**

- CERNIGOJ Mica:** Česa je kriva in česa ni kriva spomeniškovarstvena služba. — Sodobnost, XIII/1965, št. 5, str. 509 do 510. 134
- CERNIGOJ Mica:** Pojasnilo o stanju spomeniške službe. — Delo, VII/1966, (29. X.), št. 295, str. 6. 135
- ČERNIGOJ Mica:** Brezbrižnost do kulturne dediščine. — Teorija in praksa, 1967, št. 6-7, str. 1082—1085. 136
- O varstvu kulturnih spomenikov. 136
- ČERNIGOJ Mica:** Odkod podtikovanja in obrekovanja »politike« spomeniškovarstvene službe. — Sodobnost, 1976, št. 6, str. 660—663. 137
- ČOPIČ Špelca:** Povojna spomeniška plastika. (S slikami.) — Sinteza, 1967, št. 7, str. 16—30. 138
- DERMASTIA Matija:** »Lutrovska klet« v Sevnici. (S sliko.) — Delo, 1967, (24. VI.), št. 169, str. 19. 139
- DESETAK Slavko:** Gledališko pročelje. (S slikami.) — Gledališki list Ptuj, 1956, št. 1, str. 12—16. 140
- O pročelju Mestnega gledališča v Ptujju. 140
- D(OBIDA) K(arel):** Šest let spomeniškega varstva in naši spomeniki. — Tovariš, VII/1951, št. 33, str. 531. 141
- DOBIDA K(arel):** Gore v naši umetnosti. (S slikami.) — Mlada pota, 1953, št. 1, str. 3—9. 142
- DOBIDA K(arel):** Varujmo umetnostne spomenike. (S slikami.) — Mlada pota, 1953, št. 9, 260—266. 143
- D(OBIDA) K(arel):** Starinska lekarna v Olimju. Dragocen umetnostni spomenik izredne redkosti. (S sliko.) — Ljudska pravica, 1955, (8. IX.), št. 211, str. 5. 144
- DOBIDA K(arel):** Za Jakopičev spomenik. (S sliko.) — Ljubljanski dnevnik, 1956, (24. I.), št. 18. 145
- DOKLER:** Premislek o družbenem pomenu spominskih obeležij NOB. (S sliko.) — Sinteza, 1967, št. 7, str. V-VII. 146
- DOLINŠEK Maks:** Spomeniško varstvo v občini Ravne. — Koroški fužinar, 1971, (29. I.), št. 1, str. 16—19. Ilustr. 147
- dr —: Stare umetnine — v novem sijaju. (S slikami.) — Tovariš, 1955, št. 14, str. 300. 148
- D(ULAR) J(ože):** Metliška delavnica podobarjev Jerebov. (S sliko.) — Dolenjski list, 1965, (30. IX.), št. 39, str. 4. 149
- D(ULAR) J(ože):** Varujmo kulturne spomenike. — Dolenjski list, 1955, (3. VII.), št. 22. 150
- DVA bisera naše stare umetnosti.** (S sliko.) — Slovenski poročevalec, 1956, (9. IX.), št. 213. 151
- O freskah iz 16. stoletja v cerkvi sv. Ahaca nad Senovim in v Lutrovski kleti v Sevnici. 151
- ERŽEN Štefan:** Dvoje mišljenj. — Glas XVI/1963, (16. III.), št. 31. O umetnosti in kranjskih kulturnih spomenikih. 152
- ERŽEN Janez:** Začasno poročilo o sondiranju grajskega dvorišča. — Loški razgledi, 1964, str. 212—214. 153
- FISTER Peter:** Mali grad. — Kamniški občan, 1972, št. 5, str. 4. Ilustr. 154
- GLOBEVNIK Josip:** Pomen in organizacija spomeniškega varstva kot javne službe. — Javna uprava, 1960, št. 11-12, str. 263—273. 155
- GOTSKE freske v Bohinju.** (S slikami.) Gorenjski glas, 1959, (16. I.), št. 4. 156
- (GRABNAR Boris) bg:** Srednji vek v podobah. (S slikami.) — Tedenska tribuna, (14. VII.), št. 28, str. 7. 157
- O freskah v Crngrobu. 157
- GRABRIJAN D(ušan):** Dediščina narodov Federativne ljudske republike Jugoslavije v arhitekturi. (S slikami.) — Likovni svet, 1951, str. 60—86. 158
- GREGORIČ Jože:** Srednjeveška cerkvena arhitektura v Sloveniji do leta 1430. Z dopolnitvami Fr. Stelèta. — ZUZ, 1951, str. 1—36. 159
- Résumé: L'architecture religieuse en Slovénie jusq'au 1430. 159
- GROBELNIK Gustav:** Kronika celjskega gledališkega poslopja. (S slikami.) — Gledališki list Celje, 1953, št. 8, str. 238 do 252. 160
- GUMILAR Fr(anjo):** Umetnostni spomeniki v Prekmurju. (S sliko.) — Obmurski tednik, 1955, (7. IV.), št. 14. 161
- HORVAT Viktor:** Bistriški grad, središče kulturne dejavnosti v občini. — Tednik, 1972, (22. VI.), št. 23, str. 9. Ilustr. 162
- HÖFLER Janez:** Freske v Srednji vasi pri Šenčurju (ok. 1440) in njeni sv. Trije kralji. — ZUZ, 1972, str. 7—21 + pril. 163
- Zusammenfassung. 163
- HRIBAR D(rago):** Starožitna podoba zaselkov izginja. — Delo, 1967, (19. IX.), št. 255, str. 5. 164
- HRIBAR Drago:** Freske v Marija Gradcu. Odlično opravljena restavratorska dela. — Delo, 1968, (21. XI.), št. 319, str. 5. 165
- HRIBAR Drago:** Izredna najdba. Dragocena izkopanina v celjski opatijski cerkvi: romanska plastika. — Delo,

- 1972, (12. V.), št. 127, str. 6. Ilustr. 166
ič: Spomeniški kompleks pri Urhu. — Ljubljanski dnevnik, 1955, (7. V.), št. 106. 167
- I. K.: Umetnost na Dolenjskem. (S sliko.) — Turistični vestnik, 1954, št. 4, str. 114—116. 168
- IVAČIČ Ivan: Ali gre za novo odkritje? Profesor Jurij Rojs iz Celja je prepričan, da je napis na svetogorski kapelici sv. Jurija čitljiv. — Večer, 1972, (7. X.), št. 234, str. 16. 169
- JAGODIČ Darij: Naša najnovejša spomeniška arhitektura. Prispevek naših občin k 25-letnici osvoboditve. — Jadranski koledar, 1972, str. 104—109. Ilustr. 170
- JENKO Rado: Obnovitvena dela na Starem gradu. (S sliko.) — Lepo mesto, 1968, št. 1, str. 5. 170 a
- JELINČIČ Z(orko): Grljan, nekdanja božja pot ribičev. (S slikami.) — Primorski dnevnik, VIII/1952, (6. VII.), št. 164 (2160). 171
- JERAM Janez: Kmečka bajta. (S slikami.) — Idrijski razgledi, 1968, št. 3, str. 68—68. 172
- J(ERNEJČIČ) I(van): Zaščita materialne dediščine slovenske kulture. — Turistični vestnik, 1962, št. 2, str. 43 173
- (KAJZER Janez) (jK): Spomeniški vodniki Hrastovlje, Crngrob in Janezova cerkev ob Bohinjskem jezeru. (S sliko.) — Mladina, 1962, (17. XI.), št. 45, str. 7. 174
- KAJZER Janez: Nežna slikarija pod oboki. Presenetljivo odkritje v Celju. (S sliko.) — Tedenska tribuna, 1969, (5. III.), št. 10, str. 9. 175
- KANTE L(ojze): V oklepih finančne stiske. Na Primorskem propada vrsta pomembnih spomeniških objektov. — Delo, 1968, (16. IV.), št. 105, str. 5. 176
- KASTELIČ Jože: Ob kritiki Šempetra. — Naši razgledi, 1960, (15. X.), št. 19, str. 453—454. 177
- KAVČIČ Janez: Nekateri elementi gotike in baroka na Idrijskem in Cerkljanskem. — Idrijski razgledi, IX/1964, št. 4, str. 72—75. 178
- KAVČIČ Janez: Ob restavraciji Mrakovih fresk v Spodnji Idriji. (S slikami.) — Idrijski razgledi, X/1965, št. 4, str. 120—128. 179
- KISLINGER J(ure): Novo odkritje fresk v cerkvi Marija Gradec pri Laškem. (S sliko.) — Večer, XXI/1965, (14. VIII.), št. 187. 180
- KISLINGER J(ure): Freske v Marija Gradcu. — Naši razgledi, 1968, (3. VIII.), št. 15, str. 452. 181
- KISLINGER J(ure): Zgodnje renesančna barvna prelest. Taborna cerkev Marija Gradec pri Laškem. (S sliko.) — Večer, 1968, (5. VII.), št. 156. 182
- KISLINGER J(ure): Restavriranje gotških fresk. Bistrica ob Sotli. Velik pomen odkritja avtorja poslikave Mihaela iz Vidma. — Večer, 1970, (15. X.), št. 240. Ilustr. 183
- KISLINGER J(ure): Svetina nad Celjem. Primer kompletnega spomeniško-varstvenega posega. — Večer, 1970, (20. X.), št. 224. Ilustr. 184
- KLEMENC Jos(ip): Portreti treh članov iz rodbine Enijcev v Šempetru v Savinjski dolini. (S slikami.) — ZUZ, 1959, str. 69—77. 185
- Zusammenfassung: Drei Porträts der Familie der Ennier aus Sempeter in Savinjatal. 185
- (KNAPIC Janko) - ič: Še o Bizeljskem gradu... (S sliko.) — Turistični vestnik, 1962, št. 9-10, str. 243—244. 186
- KOCMUT Branko: Adaptacije, opreme in ureditve v povojnem Mariboru. (S slikami.) — Arhitekt, 1954, št. 15, str. 12—16. 187
- KOČAR Lojze: Cerkveni kulturni spomeniki v Sloveniji. — Organizacijski vestnik Cirilmetodijskega društva katoliških duhovnikov, 1955, št. 4-6, str. 127—167. 188
- KOLŠEK V(era) in P(avla) Petru: Antični spomeniki Vitanja. (S slikami.) — Celjski tednik, 1956, (29. XII.), št. 52, str. 13. 189
- KOMAVLI Eda: Kulturne vrednote naše preteklosti. Zapiski o usodi nekaterih dragocenih spomenikov. (S slikami.) — Slovenski poročevalec, 1956, (24. VI.), št. 147. 190
- KOMELJ Drago: Poročilo o ogledu kulturnih spomenikov v Tržiču. — Tržiški vestnik, 1953, (10. XII.), št. 20. 191
- KOMELJ Ivan: Ob restavriranih umetninah. — Naša sodobnost, 1955, št. 10, str. 944—948. 192
- KOMELJ Ivan: Umetnostni spomeniki Kočevske. (S slikami.) — Kočevsko, 1956, str. 203—221. 193
- K(OMELJ) I(van): Nekateri nesporazumi v spomeniškem varstvu. (Ob Tednu muzejev in varstva spomenikov.) — Naši razgledi, 1957, (18. X.), št. 20, str. 488. 194
- KOMELJ Ivan: Gotska arhitektura v Sloveniji. (S slikami.) — Kronika, 1959, št. 3, str. 138—148. 195

- KOMELJ Ivan: Položaj gotskega stavbarstva na Dolenjskem. — ZUZ, 1959, št. 2, str. 337—350. Résumé. 196
- KOMELJ Ivan: Gotska arhitektura v Sloveniji. (S slikami.) — Kronika, 1960, št. 2, str. 111—122. 197
- KOMELJ Ivan: Arhitektura kranjske župne cerkve. (S slikami.) — 900 let Kranja, 1960, str. 128—136. Résumé: L'architecture d'église paroissiale de Kranj. 198
- KOMELJ Ivan: Naši spomeniki in spomeniško varstvo. (S slikami.) — Slovenski izseljenski koledar, 1962, str. 69 do 75. 199
- KOMELJ Ivan: Iz zakladnice naše spomeniške arhitekture. (S slikami.) — Tovariš, XIX/1963, št. 30, str. 26—28. 200
- Grad Rihenberg. 200
- KOMELJ Ivan: Utrdbena arhitektura 16. stoletja v Sloveniji. (S slikami.) — ZUZ, 1965, str. 73—92. Zusammenfassung: Befestigungsarchitektur des 16. Jahrhunderts in Slowenien. 201
- KOMELJ Ivan: Umetnostna preteklost Novega mesta. (S slikami.) — Novo mesto 1365—1965, 1969, str. 196—222. 202
- KONSERVAȚORSKI problemi mesta Celja v luči turizma in urbanizma. (S slikami.) — Celjski tednik, 1956, (28. IV.), št. 17-18. 203
- KOZINC Branimir: Nemi vodnjaki. (S slikami.) — Ljubljanski dnevnik, 1953, (31. VII.), št. 176. 204
- O okrasnih vodnjakih Ljubljane in Slovenije. 204
- KOZINC Željko: Znova zgrajeni kloster. — Tovariš, 1970, št. 40, str. 18—23. Ilustr. 205
- O samostanu v Kostanjevici. 205
- KOZLEVCAR Polde: Rešimo kužno kapelico pri Mirni! — Dolenjski list, 1970, (15. X.), št. 42, str. 7. 206
- KRALJ Drago: Stari opatijski portali. (S slikami.) — Tovariš, XX/1964, št. 11, str. 14—15 + 45. 207
- KRANJSKI grad in njegov stavbni razvoj. — Gorenjski glas, 1953, (3. XI.), št. 40. 208
- KRISTAN Tine: Varujmo Begunje in Drago! (S sliko.) — Ljubljanski dnevnik, 1960, (11. V.), št. 110. 209
- KRIVEC F(ranc): Spomeniško varstvo ni odvišno breme. — Delo, VII/1966, (21. VI.), št. 165, str. 5. 210
- KURET Niko: Babji mlin. Prispevek k motiviki slovenskih panjskih končnic. (S slikami v tekstu in na posebnih prilogah) — Slovenski etnograf, 1955, str. 171—206. 211
- KURET Primož: Angeli z glasbili v Srednji vasi pri Šenčurju in v Gostečah. (S slikami.) — Muzikološki zbornik, 1967, str. 41—46. Summary. 212
- KURET Primož: Glasbila na srednjeveških freskah na Slovenskem. (S slikami.) — Kronika, 1967, št. 2, str. 84—90. 213
- KURET Primož: Angeli z glasbili v Mirni na Dolenjskem. (S slikami.) — Muzikološki zbornik, 1969, zv. 5, str. 10—18. Summary. 212
- LJUBLJANSKA srednjeveška umetnost. — Naši razgledi, I/1952, (27. XII.), št. 22, str. 30. 215
- LOBODA Marjan Tudi kot tak bo ostal spomenik. (S slikami.) — Perspektive, III/1962—63, št. 28-29, str. 1138—1144. O spomeniškem kompleksu na Žalah. 216
- LOGAR Srečko: O spomeniškem varstvu v Idriji. — Idrijski razgledi, 1968, št. 1, str. 2—4. 217
- M. T.: Smisel spomeniškega varstva nasploh in na Krasu posebej. — Primorski dnevnik, 1970, (29. III.), št. 75. 218
- MAČUS (Rudi): O sanaciji mest. (S slikami.) — Lokalno gospodarstvo, II/1951, št. 7-8, str. 138—142. 219
- MAKAROVIČ Gorazd: O kulturi javnih spomenikov. — Perspektive, III/1962—1963, št. 23-24, str. 406—414. 220
- MAKOVEC Jože: Prleška kmečka hiša skozi stoletja. — Obmurski tednik, 1955, (2. VI.), št. 22. 221
- MARIN Marko: Mirenski grad: gledališče brez zidin. Zapisal Alfred Železnik. — Dolenjski list, 1972, (9. XI.), št. 45, str. 10. Ilustr. 222
- O obnavljanju ruševin za gledališče na prostem. 222
- MARUŠIČ Branko: Dva spomenika zgodnesrednjeveške arhitekture iz Južne Istre. (S slikami.) — Arheološki vestnik, 1956, št. 1-2, str. 143—174. Vsebina: Sv. Nikolaj v Puli. — Sv. Nikolaj v Banjolah pri Puli. — Riasunto: Due monumenti d'architettura dell' altomedioevo nell' Istria meridionale. 223
- MARUŠIČ Branko: Stenska slika v cerkvi Sv. Foške pri Peroju. (S slikami.) — ZUZ, 1959, str. 133—146. 214

- Résumé: Une fresque dans l'église de sta Fosca pies de Pesoj. 224
- MASTERL Marijan: Urbanistična ureditev Loke v očeh njenih prebivalcev. (S sliko.) — Loški razgledi, 1954, str. 121 do 138 + 1 priloga. 225
- MASTERL Marijan: Vzdrževanje fasad v Loki. — Loški razgledi, 1955, str. 217—220. 226
- (MAUČEC Jože) (-ac.): Plečnikova cerkev v Bogojni. (S sliko.) — Koledar Mohorjeve družbe, 1957, str. 62—63. 227
- MEDVED Drago: Prevrednotiti vrednote. Razstava Grad Celje. — Novi tednik, 1972, (27. VII.), št. 30, str. 7. Ilustr. O restavriranju celjskega gradu. 228
- MENAŠE Helena: Pred mesecem spomenikov. Skrb za kulturno dediščino in naravne lepote. — Delo, V/1964, (13. IX.), št. 250, str. 7. 229
- MENAŠE Helena: Spomeniško varstvo, zvezni zakon in mednarodna listina. — Naši razgledi, XIII/1964, (22. VIII.), št. 16, str. 310—311. 230
- MESESNEL Janez: Zakladi slovenske vasi. (S slikami.) — Tedenska tribuna, 1960, (17. II.), št. 7, str. 6. 231
- MESESNEL J(anez): Bedna pokojnina za 800 let službe. Nekulturni odnosi do naše kulturne dediščine na Malem gradu v Kamniku. (S slikami.) — Tedenska tribuna, XI/1963, (12. XI.), št. 45, str. 7. 232
- (MESESNEL Janez): Spomeniki ob naših cestah. (S slikami.) — Tedenska tribuna, XI/1963, (24. XII.) št. 51, str. 7. 233
- MESESNEL J(anez): Pregled nalog in dela. Razstava republiškega zavoda za varstvo spomenikov. — Delo, V/1964, (22. IX.), št. 259, str. 5. 234
- MESESNEL J(anez): Danes sramota, jutri naš ponos! Za dokončno ureditev in obnovo ljubljanskega gradu. (S sliko.) — Tedenska tribuna, XIII/1965, (29. VI.), št. 25, str. 7. 235
- MESESNEL J(anez): Mleko in živo apno: zdravilo za freske. Konservatorji pod Krnom. (S slikami.) — Tedenska tribuna, XIV/1966, (15. VIII.), št. 32, str. 7. 236
- MESESNEL J(anez): Nov, svež veter v Krškem. Spomeniška obnova, nov razstavni prostor, Stovičkova razstava in še kaj. (S sliko.) — Delo, VII/1966, (9. VII.), št. 183, str. 6. 237
- MESESNEL J(anez): Obnovljeni Rihemberk. Ob novogoriški razstavi o restavratskih delih na gradu nad Brani-
kom. (S sliko.) — Delo, VI/1966, (2. IV.), št. 89, str. 7. 238
- MIKL CURK Iva: Varstvo arheoloških spomenikov v prostorskem planu SR Slovenije. — Informativni bilten (Zavod za regionalno prostorsko planiranje), 1972, št. 8-9, str. 4-6. 239
- MIKUŽ Janez: Pregled slikarstva na slovenski obali do konca XVIII. stoletja. (S slikami.) — Sinteza, 1967, št. 5-6, str. 69-72.
- MIKUŽ Jure: Delež Koroške v slovenski umetnosti. Prispevek umetnostnih zgodovinarjev na 3. koroških kulturnih dnevih, Celovec 27.—29. decembra 1971. — Naši razgledi, 1972, (14. I.), št. 1, str. 13. 241
- MIKUŽ Jure: Freske iz 16. stoletja v cerkvi na Taboru pri Grosupljem. — Zbornik občine Grosuplje, 1972, str. 181—189. Ilustr. 242
- MIKUŽ Jure: Model srednjeveškega kulturnega prostora; perceptualna analiza slovenske gotške podružnične cerkve. — Problemi, 1972, št. 110, str. 66—74. 243
- MIKUŽ Milan: Soča naj ostane bistra hči planin. — Planinski vestnik, LXVI/1966, št. 9, str. 418—419. 244
- MIKUŽ Stane: Spomenik v Kočevju. (S sliko.) — Obzornik, 1953, št. 8, str. 317—319. 245
- MIKUŽ Stane: Ob spomeniku v Cerknem. (S sliko.) — Borec, 1954, št. 11, str. 458—459.
O spomeniku Marjana Keršiča in Staneta Keršiča. 246
- MIKUŽ Stane: Likovna problematika spomenikov narodnoosvobodilnega boja. (S slikami.) — Borec, 1957, št. 8-9, str. 315—318. 247
- MIKUŽ Stane: Spomenik v Krškem. (S sliko.) — Slovenski poročevalec, 1957, (11. VIII.), št. 187.
O spomeniku NOB. 248
- MIKUŽ Stane: Partizanska grafika. — VI. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, 1970, str. 35—42. 249
- MOŠKON Helena: Umetnostno-zgodovinski spomeniki ob Savinji. — Turistični vestnik, 1961, št. 8, str. 235—236. 250
- MOŠKON M(ilena): Senzacionalno odkritje na Mirni. (S sliko.) — Dolenjski list, XVI/1965, (23. IX.), št. 38, str. 5.
O odkritju fresk v cerkvi. 251
- MURKO Matija: Spomeniško varstvo — družbena služba, da ali ne? Nekatera organizacijska in vsebinska vprašanja

- službe v Sloveniji. — Komunist, 1966, (8. XI.), št. 46, str. 10. 252
- MUŠIČ Braco: Zaščitimo Posočje. — Naši razgledi, XIV/1965, (11. XII.), št. 23, str. 485. 253
- MUŠIČ Drago: Nabožna slikarska in podobarska dela z medicinsko vsebino. (S slikami.) — Pro medicó, 1969, št. 1. 254
- MUŠIČ Marjan: Magistrala, hrbtnica velike prostorske kompozicije v luči spomeniškega varstva. (S slikami.) — Naši razgledi, 1958, (22. XI.) št. 22, str. 540—541. 255
- MUŠIČ Marjan: Veliko delo jugoslovanskega spomeniškega varstva. (S slikami.) — Naši razgledi, 1959, (14. II.), št. 3, str. 66—67. 256
- MUŠIČ Marjan: Kozlerjev dvorec v novih okoliščinah. (S slikami.) — Naši razgledi, 1961, (25. III.), št. 6, str. 147—148. 257
- MUŠIČ Marjan: V obrambo Dornave. (S slikami.) — Naši razgledi, 1961, (26. VIII.), št. 16, str. 397—398. 258
- MUŠIČ Marjan: Obnova Kalanovega doma na Bukovici. (Poseben primer regeneracije našega ljudskega stavbarstva.) (S slikami.) — Loški razgledi, 1963, str. 129—142. 259
- Résumé: La reconstruction de la maison Kalan à Bukovica. 259
- MUŠIČ Marjan: Novomeški umetniški prerod in Jakopič. Iz mladostnih spominov. (S sliko.) — Naši razgledi, 1969, (19. II.), št. 8, str. 232—233. 260
- M(UŠIČ) V(ladimir): Kako bodo prezimili naši kulturni spomeniki? (S sliko.) — Ljubljanski dnevnik, 1953, (26. XII.), št. 302. 261
- MUŠIČ Vladimir: Kako bodo prezimili naši kulturni spomeniki? — Ljubljanski dnevnik, 1954, (12. I.), št. 8. 262
- MUŠIČ Vladimir: O kulturnih spomenikih. (S sliko.) — Tribuna, 1954, (29. I.), št. 2. 263
- NEDELJSKI grešniki iz Crngroba. (S slikami.) — Tovariš, 1956, št. 27, str. 748 + 760. 264
- O freski »Sveta Nedelja«. 264
- NEKAJ umetnostnih spomenikov. — Koroški fužinar, 1954, (10. II.), št. 1-2, str. 17. 265
- NEŽIČ Draga: Restavracijska dela v Olimju. — Farmaceutski vestnik, 1960, št. 5-8, str. 90—91. 266
- NOVAK Dušan in Anton Grimšičar: Varstvo geoloških znamenitosti. (S slikami.) — Proteus, 1966/67, št. 9-10, str. 253—255. 267
- (NOVAK Vlado) vln.: Povojna prizadevanja za obnovo obeh poslopij grofije v namen Mestnega muzeja in Študijske knjižnice (1946—1956). — Celjski zbornik, 1958, str. 207—212. 268
- N(OVŠAK) France: Spomeniško varstvo v ljubljanskem okraju. — Delo, V/1963, (22. IX.), št. 260, str. 5. 269
- OBRAVNAVA spomeniškega varstva v skupščini SR Slovenije. — Turistični vestnik, XIII/1965, št. 2, str. 47—50. 270
- OGRIN Dušan: Židovsko pokopališče v Novi Gorici, pomemben spomenik pokopališke kulture. — Srečanja, 1972, št. 35-36, str. 33—40. Ilustr. 271
- Summary. 271
- OGRIN Rafael: Robbov glavni oltar pri frančiškanih v Ljubljani. — Kronika, 1962, št. 2, str. 125—127. 272
- (OSTERC Alojzij): Odnos do spomenikov krščanske umetnosti. — Cerkev, 1970, št. 5-6, str. 77—78. 272 a
- (OSTERC Alojzij) A. O.: Nekaj misli o vzdrževanju cerkva. — Cerkev, 1970, št. 9-10, str. 147—148. 273
- OŽIVLJENE lepote preteklosti. O delu zavoda za spomeniško varstvo. — Slovenski poročevalec, 1958, (12. X.), št. 241. 274
- (PAVČEK Tone) top: Za ohranitev pomurske krajine. Zapiski o nekaterih problemih spomeniškega varstva. — Ljudska pravica, 1956, (4. X.), št. 234, str. 5. 275
- PAVLOVEC A(ndrej): Škofja Loka — zaščiteno mesto. — Glas XVI/1963, (13. VII.), št. 81. 276
- PAVLOVEC Andrej: Ne samo »popravljalci« umetnin. Restavratorska dejavnost Zavoda za spomeniško varstvo SRS. — Dnevnik, 1972, (11. V.), št. 126, str. 5. Ilustr. 277
- PAŠ B(oris): Skrb za nekdanje — nuja sedanjosti. Načrti Zavoda za spomeniško varstvo. — Delo, 1962, (17. II.), št. 47, str. 5. 278
- (PEŠTA Jelka) jp: Za ohranitev kulturnih spomenikov. — Slovenski poročevalec, 1958, (21. IX.), št. 223. 279
- PETKOVŠEK Viktor: Antični naravoslovci na freskah stare lekarne v Olimju. — Proteus, 1969/70, št. 5, str. 187—190 + pril., št. 6, str. 233—234. Ilustr. 280
- PETROVIČ Razumenka: Spomeniško varstvo. (Problemi koordinacije.) — Komunist, 1961, (24. XI.), št. 47, str. 7. 281

- PETRU Peter: Obnovitev šempetrskih spomenikov. (S sliko.) — Obzornik, 1960, št. 4, str. 261—263. 282
- PETRU Peter: Parva ne pervenit. — Naši razgledi, 1960, (15. X.), št. 19, str. 454.
- O postavitvi šempetrske antike. 283
- PETSTOLETNICA fresk na Kamnjem vrhu. — Družina, 1959, št. 11. 284
- PIŠKUR Janez: Obnavljanje gradu Kamnen. — Glas, 1972, (7. VI.), št. 44, str. 9. Ilustr. 285
- PLANINA France: Spomeniškovarstvene naloge Škofje Loke. (S slikami.) — Loški razgledi, 1963, str. 120—128.
- Zusammenfassung: Die Aufgaben des Denkmalschutzes in Škofja Loka. 286
- PLANINSKA zveza Slovenije o HE Trnovno na Soči. — Planinski vestnik, LXVI/1966, št. 1, str. 16—21. 287
- POGAČNIK Bogdan: Pomlajeni grad. (S slikami.) — Slovenski poročevalec, 1957, (18. VIII.), št. 193.
- O blejskem gradu. 288
- (POGAČNIK Bogdan) bp: Baročni jubilej. (S sliko.) — Slovenski poročevalec, 1957, (12. V.), št. 110.
- Ob 250-letnici ljubljanske stolnice. 289
- POGAČNIK Bogdan: Znova odkrite lepote. — Slovenski poročevalec, 1958, (14. IX.), št. 217.
- O novo odkritih freskah na Bregu pri Kranju. 290
- POGAČNIK Bogdan: Bogastvo velikéga mozaika. Konserviranje antičnega spomenika v Pulju. — Delo, V/1963, (31. VII.), št. 207, str. 5. 291
- POGAČNIK Bogdan: Vzajemno spoštovanje. Zapisek s simpozija o varstvu pokrajine. — Delo, VI/1965, (30. III.), št. 86, str. 5. 291 a
- POGAČNIK Bogdan: Oživljeni Bogenšperk. — Delo, 1972, (26. XII.), št. 351, str. 7. 292
- POGAČNIK Bogdan: Romanika pod gotiko. Arheološko odkritje iz 10. stoletja v cerkvi sv. Tomaža v Ratečah. — Delo, 1972, (14. IV.), št. 102, str. 6. 293
- POLJŠAK Tone: Jasnejša razmejitev naloge. Ob razpravi o spomeniškem varstvu. — Občan, IV/1965, št. 1, str. 25—26. 294
- POVH Peter: Celjska arhitektura v 19. stoletju. — ZUZ, 1972, str. 77—124 + pril. 295
- Zusammenfassung. 295
- POVŠE Viktor: Nismo vredni svoje kulturne dediščine. (S sliko.) — Večer, 1968, (2. VIII.), št. 179.
- O restavriranju kulturnih spomenikov. 296
- POVŠE Viktor: Restavracija je tudi medicina. Zapisal Slavko Dokl. — Dolenjski razgledi, 1971, št. 2, str. 23. Ilustr. 297
- PRELOVŠEK Damjan: Olbrichov projekt deželnega dvorca v Ljubljani. — Sinteza, 1970/71, št. 18-19, str. 23—30 + III + V. Ilustr. 298
- Summary. 298
- PRIMC Jože: Renesansa renesanse. (S slikami.) — Dolenjski razgledi, 1969, št. 8, str. 101—104.
- O kulturnih zanimivostih v ribniški občini. 299
- r.: Rešena je velika umetnina. (S slikami.) — Tovariš, 1955, št. 43, str. 1000 + 1010.
- Ob obnovitvi cerkve sv. Sofije v Ohridu. 300
- RAKUŠA Jože: Teško je najti besede... Kako varujemo zgodovinske spomenike? Tednik (Ptuj), 1971, (10. VI.), št. 23, str. 10—11. Ilustr. 301
- RAVNIKAR Edo: Spomenik NOB na Blokah. (S slikami.) — Arhitekt, I/1952, št. 4, str. 26—27. 302
- RAVNIKAR Edvard: Spomenik na Rabu. (S slikami.) — Arhitekt, 1954, št. 11, str. 14—15. 303
- (RAVNIKAR Edvard) SS: Pogledi na ljubljanski grad. (S slikami.) — Arhitekt, 1956, št. 20, str. 30. 304
- RENEŠANČNA in baročna arhitektura. (S sliko.) — Tribuna, 1956, (20. VII.), št. 12. 305
- ROMANSKA in gotska arhitektura. — Tribuna, 1956, (20. VI.), št. 10. 306
- ROZMAN Ksenija: Priprave in misli o izdaji spomeniške topografije. — Kronika, 1960, št. 1, str. 56—58. 307
- ROZMAN Ksenija: K profilu poznogotškega slikarstva. (S slikami.) — ZUZ, VII/1965, str. 231—244.
- Résumé: Contribution au profil de la peinture murale du gothique. 308
- ROZMAN Ksenija: Srednjeveški slikarji pri Sv. Primožu nad Kamnikom. (S slikami.) — Obzornik, 1965, št. 2, str. 133—138. 309
- ROZMAN Ksenija: Freske 16. stoletja v Kranju in okolici. — Kranjski zbornik, 1970, str. 207—222. Ilustr. 310
- Summary. 310
- ROZMAN Ksenija: Stensko slikarstvo 15. stoletja v Slovenski Istri. Pittura murale del secolo XV nell'Istria slovena. — Slikarstvo, kiparstvo in urbanizem ter arhitektura v slovenski Istri 1971, 1972, str. 9—31. 311

- R(UDOLF) B(ranko): Bistriški grad. (S sliko.) — 7 dni, XIV/1964, (28. VIII.), št. 33, str. 4—5. 312
- (RUDOLF) B(ranko) B. R.: Grad Dornava in njegove perspektive. (S slikami.) — 7 dni, XIV/1964, (28. VIII.), št. 33, str. 4—5. 313
- RUPEL Dimitrij: Le če je zraven steeve reeves... Razmišljanja ob mesecu varstva kulturno zgodovinskih spomenikov. — Mladina, 1964, (10. X.), št. 40, str. 6—7. 314
- S.: Razvaline Kamna bodo konservirali. — Delo, 1959, (7. X.), št. 157, str. 5. 315
- S. A.: Plastični spomeniki v Celju. — Savinjski vestnik, 1953, (21. III.), št. 11. 316
- SEDEJ Darinka: Cerkevica sv. Marka v Vrbi. — Glas, 1972, (4. III.), št. 18, str. 20. 317
- SEDEJ Ivan: Podobarstvo na loškem ozemlju v 19. stoletju. (S slikami.) — Loški razgledi, 1961, str. 92—102. Résumé: Les imagiers de la région de Škofja Loka aur XIXe siècle. 318
- SEDEJ Ivan: Nekaj problemov spomeniškega varstva. — Glas, 1962, (8. XII.), št. 141. 319
- SEDEJ Ivan: Problematika ljudske umetnosti na loškem ozemlju. (S slikami.) — Loški razgledi, 1963, str. 113—119. Résumé: Le problèmes de l'art populaire dans la région de Škofja Loka. 320
- SEDEJ Ivan: Varstvo spomenikov NOB. — Glas, XVI/1963, (2. II.), št. 13. 321
- SEDEJ Ivan: Varstvo kulturnih spomenikov kot kulturna dobrina. — Glas, XVI/1963, (26. I.), št. 10. 322
- SEDEJ Ivan: Kmečko stavbarstvo in problem arhitekture na Spodnjem trgu v Škofji Loki. (S slikami.) — Loški razgledi, XI/1964, str. 62—68. Résumé: L'architecture nestique et le problème des bâtiments de la Place Basse de Škofja Loka. 323
- SEDEJ Ivan: Cerkev in znamenja. (S slikami.) — Obzornik, 1966, št. 3, str. 210—215. 324
- SEDEJ Ivan: Kmečko slikarstvo. (S slikami.) — Obzornik, 1966, št. 7, str. 543—549. 325
- SEDEJ Ivan: Ljudska in »narodna« umetnost. (S slikami.) — Obzornik, 1966, št. 11, str. 865—866. 326
- SEDEJ Ivan: Ljudska plastika. (S slikami.) — Obzornik, 1966, št. 5, str. 362—368. 327
- SEDEJ Ivan: Ljudska umetnost. (S slikami.) — Obzornik, 1966, št. 1, str. 43—49. 328
- SEDEJ Ivan: Ljudsko stavbarstvo na Krasu odraz položaja tamkajšnjega človeka. — Primorski dnevnik, XXII/1966, (29. V.), št. 126. 329
- SEDEJ Ivan: Pogled na slovensko ljudsko stavbarstvo. (S slikami.) — Obzornik, 1966, št. 6, str. 450—459. 331
- SEDEJ Ivan: Vrednote izročila ljudske umetnosti. (S slikami.) — Obzornik, 1966, št. 12, str. 943—949. 332
- SEDEJ IVAN: Arhitektura in stilna problematika kmečkih dvorcev na loškem ozemlju v 18. stoletju. (S slikami.) — Loški razgledi, 1967, str. 68—81. Résumé. 333
- SEDEJ Ivan: Beseda o spomeniškem varstvu. (S slikami.) — Obzornik, 1967, št. 1, str. 62—68. 334
- SEDEJ Ivan: Kmečko naselje — kulturni spomenik. (S slikami.) — Obzornik, 1967, št. 10, str. 733—738. 335
- SEDEJ Ivan: Konservatorski paberki. (S slikami.) — Obzornik, 1967, št. 5, str. 372—377. 336
- SEDEJ Ivan: Pristaniško mesto Koper kot kulturni spomenik. (S slikami.) — Obzornik, 1967, št. 11, str. 841—845. 337
- SEDEJ Ivan: Pričevanje drobnega okrasja na zunanjščinah kmečkih hiš. (S slikami.) — Obzornik, 1967, št. 12, str. 929—934. 338
- SEDEJ Ivan: Stara mestna jedra — kulturni spomeniki. (S slikami.) — Obzornik, 1967, št. 9, str. 690—695. 339
- SEDEJ Ivan: Zidane kmečke kašče — kulturni spomeniki. (S slikami.) — Obzornik, 1967, št. 6, str. 447—451. 340
- SEDEJ Ivan: Kmečka hiša v goriških Brdih. (S slikami.) — Obzornik, 1968, št. 6, str. 455—458. 341
- SEDEJ Ivan: Kmečki klasicizem v vaseh okoli Vrhnike. (S slikami.) — Obzornik, 1968, št. 8, str. 617—621. 342
- SEDEJ Ivan: Kraška arhitektura. — Veliki Repenj. (S slikami.) — Obzornik, 1968, št. 5, str. 373—377. 343
- SEDEJ Ivan: Notranjščina kmečke hiše. (S slikami.) — Obzornik, 1968, št. 9, str. 696—700. 344
- SEDEJ Ivan: Stara Loka. (S slikami.) — Obzornik, 1968, št. 4, str. 293—298. 345
- SEDEJ Ivan: Beseda o starinah. (S slikami.) — Prešernov koledar, 1969, str. 88—93. 346
- SEDEJ Ivan: Razprave o problematiki spomeniškega varstva. Ljubljana, 16. do 18. junija 1969. — Sintez, 1969, št. 15, str. 84—85. 347

- SEDEJ Ivan: Ljudske prvine v arhitekturi mesta Kranja. (Teoretična skica.) — Kranjski zbornik, 1970, str. 262—267. Ilustr. 248
- SEDEJ Ivan: Slovenske umetnostne topografije in topografsko gradivo. — Sinteza, 1970/71, št. 18-19, str. 93—94. 349
- SEDEJ Ivan: Kulturni spomeniki v Sloveniji. — Matajur, 1971, (15. X.), št. 18-19. Ilustr. 350
- SEDLAR Neda: Kratak oris konservatorske službe v Narodnem muzeju. — Argo, 1971, št. 1, str. 64—65. 351
- SELMANKOVIČ Kemal: »Leto imenovano Jakopič.« (Pogovor zapisal) Peter Breščak. — Delo, 1970, (13. VI.), št. 158, str. 17. Ilustr. 352
- O restavriranju Jakopičevih slik. 352
- SERAJNIK-Vavken Juša: Stavbni razvoj Grubarjeve palače v Ljubljani. (S slikami.) — Kronika, 1959, št. 3, str. 174—185. 353
- SIMENTIČ Miodrag: Nezadostno razumevanje. Zaščita kulturnih spomenikov. — Komunist, 1961, (25. VIII.), št. 34, str. 7. 354
- SIMPOZIJ o varstvu in oblikovanju kulturne pokrajine v Sloveniji. — Turistični vestni, XIII/1965, št. 6, str. 158—160. 355
- SLIKARSKI rod Šubicev. (S slikami.) — Obzornik, 1965, št. 5, str. 368—371. 356
- SMOLE Emil: Med kulturnozgodovinskimi spomeniki na Koprskem. — Turistični vestnik, 1954, št. 7, str. 216—217. 357
- SMOLE Emil: Naši kulturni spomeniki. Gabrovnica. — Slovenski Jadran, — 1955, (25. XI.), št. 48. 358
- SMOLE Emil: Umetnostni spomeniki v Slovenski Istri. — Turistični vestnik, 1955, št. 2, str. 73—75. 359
- SMOLE Emil: Zaščita kulturnih spomenikov in turizem. — Slovenski Jadran, 1955, (18. XI.), št. 47. 360
- SMOLE Emil: Arhitekturni razvoj koprške Loggie. (S slikami.) — Kronika, 1958, št. 1, str. 13—20. 361
- SMOLE Emil: Ob začetku obnove rimskega obzidja v Ajdovščini. (S sliko.) — Primorske novice, 1960, (16. XI.), št. 47. 362
- SMOLE Emil: Pred obnovitvijo rihemberškega gradu. — Primorske novice, 1960, (15. VI.), št. 25. 363
- SMOLE Emil: Konservatorska dela na gradu Kromberk. — Primorske novice, 1962, (7. III.), št. 141. 364
- SMOLE Emil: Kulturni spomeniki in spomeniška služba. — Goriški zbornik, 1968, str. 94—98. 365
- (SMOLE Emil) S.: Spominska cerkva iz I. svetovne vojne na Javornici. (S sliko.) — Srečanja, 1969, št. 17, str. 34—35. 366
- SMOLE Emil: Deset let plodnega dela. Jubilej Zavoda za spomeniško varstvo v Novi Gorici. Zapisal Mir (Miro Cencič). — Primorske novice (Nova Gorica), 1972, (14. I.), št. 3, str. 7. Ilustr. 367
- SMREKAR Lado: Praznik dolenskih Benetk. Pred sobotnim slavljem v Kostanjevici na Krki. — Dolenjski list, 1970, (27. VIII.), št. 35, str. 4. Ilustr. 368
- O restavriranju cerkve v Kostanjevici. 368
- SNOJ Jože: Predniki v živih barvah. Restavrirane freske na Pristavi pri Polhovem Gradcu. (S sliko.) — Delo, VII/1966, (13. VIII.), št. 218, str. 7. 369
- (SNOJ Jože) J. SN.: Uspešno leto na Gorenjskem. Spomeniško varstvo. (S sliko.) — Delo, VII/1966, (5. XI.), št. 301, str. 7. 371
- SNOJ Jože: Burja že odkrila streho... (S sliko.) — Delo, 1967, (28. I.), št. 25, str. 18. 371
- SNOJ Jože: Nadlesk: neokrnjena kmetiška gotika. (S sliko.) — Delo, 1967, (11. II.), št. 39, str. 18. 372
- SNOJ Jože: Vrata v ta svet si moraš odpreti sam... Resničnosti in (prijetne) utvare okrog Jelovškovih fresk. Sprehod na Kodeljevo. (S sliko.) — Delo, 1967, (11. XI.), št. 307, str. 18. 373
- O restavriranju Codellijeve graščine. 373
- SNOJ Jože: Živo ozadje svete zgodbe. (S sliko.) — Delo, 1967, (14. I.), št. 11, str. 6. 374
- O podobi svete Uršule na steni cerkvice v Lanišču. 374
- SNOJ Jože: Gotska slikarija iz Frama. Pri konservatorjih republiškega zavoda za spomeniško varstvo. — Delo, 1969, (11. II.), št. 40, str. 50. 375
- (SOTTLER Jožko) Posoteljski: Vprašanje bizeljskega gradu. (S sliko.) — Turistični vestnik, 1962, št. 2, str. 53—54. 376
- SPOMENIKI borbene Ljubljane. — Tovariš, 1953, št. 27, str. 6—11. 377
- SPOMENIŠKA restavracija rotunde v Selu. (S slikami.) — Topoli, 1956, št. 4, str. 6. 378
- SPOMENIŠKO varstvo v Kamniku. — Kamniški zbornik, 1958, str. 291. 379
- SPREHOD po arhitekturi. — Tribuna, 1956, (1. V.), št. 7-8. 380
- STELE France: Rómarska bazilika v Stični. Rekonstrukcija na osnovah štu-

- dija, ki sta ga l. 1950 izvršila seminar za proučevanje domače arhitekture in Zavod za spomeniško varstvo LRS v Ljubljani. Risbe je v seminarju prof. Mušiča izdelal štud. arch. Milošević Jovo. (S slikami.) — Arhitekt I/1951, št. 1, str. 137. 381
- STELÈ France: O varstvu Slovenske domačije. (S slikami.) — Koledar Mohorjeve družbe, 1953, str. 79—85. — Z biografskimi podatki o avtorju. 382
- STELÈ France: Slikarstvo v Sloveniji v XVI. in XVII. stoletju. (S slikami.) — ZUZ, VII/1965, str. 205—230. — Résumé: La peinture en Slovénie aux 16e et 17e siècles. 383
- STELÈ France: Gotsko stensko slikarstvo v Ptujju in minoritska cerkev. (S slikami.) — Poetovio — Ptuj, 1969, str. 120—135. — Zusammenfassung. 384
- STELÈ France: Spomeniško varstvo v Sloveniji do leta 1941. — ČZN, 1969, str. 535—539. 385
- STELÈ France: Emblematika zrcalo duhovnih razpoloženj baročnega človeka. — Naši razgledi, 1970, (3. VII.), št. 13, str. 400. 386
- STELÈ Melita ml.: Ljubljanska frančiškanska podobarska delavnica. (S slikami.) — ZUZ, 1955, str. 161—196. — Zusammenfassung: Die Ljubljaner Franziskaner bild-hauerwerk stätte. 387
- STELÈ M(elita): Ljubljansko baročno kiparstvo v kamnu. (S slikami.) — ZUZ, 1957, str. 31—70. — Résumé: La sculpture baroque en pierre de Ljubljana. 388
- STELÈ-Možina Melita: K problematiki »Ljubljanske frančiškanske podobarske delavnice«. (S slikami.) — ZUZ, 1959, str. 489—498. — Résumé. 389
- STOPAR Ivan: Štiri leta Zavoda za spomeniško varstvo v Celju. — Celjski zbornik, 1967, str. 257—267. 390
- STOPAR Ivan: Adam in Eva. Edinstvena na Slovenskem. (S sliko.) — Novi tednik, 1968, (12. XII.), št. 46. — O freski v Marija Gradcu. 391
- STOPAR Ivan: Med celjskimi kulturnimi spomeniki. — Celje, 1968, str. 51—57. — Izvadek. Summary. Zusammenfassung. 342
- STOPAR Ivan: Nova odkritja v cerkvi Marija Gradec pri Laškem. (S slikami.) — Celjski zbornik, 1968, str. 255—274 + pril. — Zusammenfassung. 393
- STOPAR Ivan: Kulturni in turistični pomen obnovljenih fresk v Marija Gradcu. (S slikami.) — Naše delo, (Laško), 1969, št. 1, str. 6—7. 394
- STOPAR Ivan: Program za spomeniško obnovo velenjskega gradu. — Celjski zbornik, 1970, str. 307—353. Ilustr. Zusammenfassung. 395
- STOPAR Ivan: Spomeniškovarstveni red za staro mestno jedro v Celju. — Celjski zbornik, 1970, str. 273—305. Ilustr. Zusammenfassung. 396
- STOPAR Ivan: Na pragu starega Celja. Razgovor pripravil Drago Medved. — Novi tednik, 1972, (11. V.), št. 19, str. 7. Ilustr. — O starih vedutah Celja. 397
- STRUŽNIK Lado: Lep gotski strop. V cerkvi na Bregu pri Preddvoru so ga odkrili povsem slučajno, ko so začeli obnavljati mlajšo leseno oblogo. — Delo, 1972, (17. XI.), št. 314, str. 6. 398
- STUPICA Anton: Plastična skupina Oznanenja celjskega oltarja na Ptujski gori. (S slikami.) — Ptujski zbornik 1893—1953, 1953, str. 55—59 + 106—108. 399
- ŠARF Fanči: Posvetovanje o problemih varstva etnoloških spomenikov v Čačku. — Slovenski etnograf, 1961, str. 202—205. — Résumé: Délibération sur les problèmes. 400
- ŠIJANEC Fran: Baročne freske v Brežiškem gradu. (S slikami.) — Posavje, 1957, 43—51. 401
- ŠIJANEC Fran: Krog Attemsovih freskantov. (S slikami.) — Kronika, 1957, št. 3, str. 146—155. 402
- (ŠIJANEC Fran): Ohranjene vrednote. Razgovor v zavodu za spomeniško varstvo v Mariboru. (S slikami.) — 7 dni, 1960, (18. III.), št. 11, str. 11. 403
- ŠIJANEC Fran: Umetnostni spomeniki na Pohorju. — Planine ob meji, 1961, str. 20—27. 404
- ŠIJANEC Fran: Ptujski okoliš v luči spomeniškega varstva. (S slikami.) — Ptujski zbornik, 1962, str. 281—303. 405
- ŠIJANEC Fran: Arhitektura v spomeniškem varstvu. — 7 dni, XIII/1963, (15. XI.), št. 44, str. 2. 406
- Š(KALER) S(tanko): Brežiški grad dragocen umetnostno-zgodovinski spomenik. (S sliko.) — Zasavski tednik, 1955, (21. V.), št. 20. 407

- ŠKODLAR Č(oro): Tihožitji v Hrastovljah. — Slovenski poročevalec, 1958, (28. IX.), št. 229. 408
- ŠKODLAR Č(oro): Velika umetnina v Istri. (S slikami.) — Slovenski Jadran, 1958, (28. XI.), št. 47 — (12. XII.), št. 49.
- O slikah Janeza Kastavca v Hrastovljah. 409
- ŠKODLAR Čoro: Odkrivalci umetniške resnice. Prikaz restavratorske dejavnosti. Po razstavi v Arkadah. — Delo, 1972, (3. VI.), št. 149, str. 20. 410
- (ŠKUFCA Saša) — ca: Štiri leta spomeniško-varstvenega dela. — Gorenjski glas, 1957, (21. VI.), št. 48. 411
- Š(KUFCA) S(aša): Restavratorji na delu. Zapuščina furlanskih slikarjev na Bregu pri Preddvoru. (S slikami.) — Gorenjski glas, 1958, (22. VIII.), št. 66, (prav 64). 412
- Š(KUFCA) S(aša): Gorenjski restavratorji odkrivajo freske v Seničnem. — Delo, 1959, (1. VII.), št. 61, str. 8. 413
- Š(KUFCA) S(aša): Restavratorji na delu. Zapuščina srednjeveškega slikarja v Seničnem. (S sliko.) — Gorenjski glas, 1959, (12. VI.), št. 45. 414
- ŠLAMBERGER Snežna: Kako oživljajo stare umetnine. Delo restavratorjev v Arkadah. — Dnevnik, 1972, (10. V), št. 125, str. 5. 415
- ŠORLI Marjan: O pokopališčih, grobovih in nagrobnikih. (S slikami.) — Lokalno gospodarstvo, II/1951, št. 9-10, str. 185-187. 416
- ŠORLI Marjan: Spomeniki NOB na prizoriščih dogodkov. (S slikami.) — Arhitekt, 1955, št. 16, str. 18-19. 417
- ŠORLI Marjan: Dajmo mu ustrezno funkcijo. K načrtom za obnovo ljubljanskega gradu. — Delo, 1970, (20. VI.), št. 165, str. 17. Ilustr. 418
- ŠORN Jože: Novi podatki o umetninah in umetnikih našega baroka. — ZUZ, 1955, str. 254-256. 419
- ŠTUKL Franc: Razvoj portalov v Škofji Loki. (S slikami.) — Loški razgledi, 1965, str. 39-46. 420
- Résumé: L'évolution des portales à Škofja Loka. 420
- ŠTUKL France: Dolinarjev načrt vodnjaka v Tivoliju. — Kronika 1972, št. 1, str. 50-52. Ilustr. 421
- ŠTUPAR-Šumi Nataša: Mogočno obrambno zidovje. Ob deseti obletnici obnavljanja rihemburškega gradu. — Delo, 1972, (9. XII.), št. 334, str. 20. Ilustr. 422
- ŠUMI Nace: Kranjski portali. (S slikami.) — Kronika, 1953, št. 1, str. 39-46. 423
- ŠUMI Nace: Ljubljansko posvetovanje konservatorjev. — Naša sodobnost, 1955, št. 10, str. 959-960. 424
- ŠUMI Nace: Ob ureditvi Križank. (S slikami.) — Naša sodobnost, 1955, št. 7-8, str. 728-733. 425
- ŠUMI Nace: Posvetovanje slovenskih konservatorjev v Pomurju. — Kronika, 1950, št. 2, str. 111. 426
- ŠUMI Nace: Pregled cerkvenega baročnega stavbarstva v loškem območju. (S slikami.) — Loški razgledi, 1957, str. ka, 1956, št. 2, str. 11. 426
- ŠUMI Nace: Gorenjsko stavbarstvo v baročni dobi. (S slikami.) — Gorenjska, 1958, št. 4-6, str. 165-194. 428
- ŠUMI Nace: Dve »novi« baročni fasadi v Ljubljani. (S slikami.) — Kronika, 1959, št. 2, str. 97-102. 429
- ŠUMI Nace: Dornavska graščina. (S slikami.) — ZUZ, 1959, str. 499-513. 430
- Résumé: Le château de Dornava. 430
- ŠUMI Nace: Nastanek in razvoj meščanske hiše v Kranju. (S slikami.) — 900 let Kranja, 1960, str. 175-182. 431
- Zusammenfassung: Das Bürgerhaus in Kranj. 431
- ŠUMI Nace: Pogled baročne arhitekture v Sloveniji. (S slikami.) — Kronika, 1960, št. 3, str. 166-174. 432
- ŠUMI Nace: Profano baročno stavbarstvo v Škofji Loki. (S slikami.) — Loški razgledi, 1960, str. 106-110. 433
- Résumé: L'architecture profane du baroque à Škofja Loka. 433
- ŠUMI Nace: Spomeniški problem Škofje Loke. — Loški razgledi, 1960, str. 216-219. 434
- ŠUMI Nace: Aktualne naloge in perspektive spomeniškega varstva. — Naši razgledi, 1962, (25. VIII.), št. 16, str. 318. 435
- ŠUMI Nace: Pregled arhitekture XVI. in XVII. stoletja na Slovenskem. (S slikami.) — ZUZ, 1965, str. 9-36. 436
- Résumé: Aperçu de l'architecture dès 16e et 17e siècles en Slovénie. 436
- ŠUMI Nace: Spomeniške vrednote v Mengšu. — Mengeški zbornik, 1969, sn. II, str. 148-151. 437
- ŠUMI Nace: Nova Štifta pri Ribnici. — ZUZ, 1970, str. 95-106. Ilustr. 438
- Résumé. 438
- ŠUSTERŠIČ Jernej: Etnografija — pastorka spomeniškega varstva. — Delo, V/1963, (13. IV.), št. 101, str. 5. 439
- ŠUSTERŠIČ Jernej: Za ohranitev naše ljudske arhitekture na podeželju. — Rodna gruda, X/1963, št. 2, str. 35-37. 440

- SUŠTERŠIČ Jernej: Kulturni spomeniki in njihov pomen. — Panorama, 1964, (17. X.), št. 41, str. 1 + 8. 441
- SUŠTERŠIČ Jernej: Nekateri važnejši kulturni spomeniki. (S slikami.) Jeklo in ljudje, 1964, str. 479—482. Résumé: Quelques monuments culturels importants. 442
- SUŠTERŠIČ Jernej: Regeneracija ljudske arhitekture. — Delo, VI/1965, (26. III.), št. 82, str. 5. 443
- SUŠTERŠIČ Jernej: Strokovna integracija spomeniške službe. — Naši razgledi, XIV/1965, (6. III.), št. 5, str. 93. 444
- SUŠTERŠIČ Jernej: Usoda memorialnih spomenikov. — Naši razgledi, XIV/1965, (8. V.), št. 9, str. 181. 445
- SUŠTERŠIČ Jernej: Kaj sodi v službo spomeniškega varstva. — Občan, 1967, št. 3, str. 4—5. 446
- SUŠTERŠIČ Jernej: Turistične in spomeniške vrednote naselij. (S slikami.) — Sodobno kmetijstvo, 1968, št. 4, str. 58 do 60. 447
- Š(VAJNCER) M(arija): Stara celjska grofija in denar. Že letos: obnovitvena in ureditvena dela. (S slikami.) — 7 dni, 1957, (26. V.), št. 17, str. 11. 448
- TEPINA Marjan: O arhitekturi spomenikov padlim borcem. (S slikami.) — Borec, IV/1952, št. 4, str. 100—103. 449
- TEPINA M(arjan): O trajnosti spomenikov posvečenih narodnoosvobodilni borbi. (S slikami.) — Borec, 1956, št. 2, str. 85—87. 450
- TERČAK Stane: Spomeniki NOB v celjskem okraju. — Turistični vestnik, 1955, št. 5, str. 728—733. 451
- TERŽAN Marjan: Obnovljajo stare fasade. Zapisal B. P. (Božo Podkrajšek). — Večer, 1972, (18. IX.), št. 217, str. 2 V Mariboru. 452
- (TRILER Andrej) — t: Ohraniti najbolj ogrožene umetnostne spomenike naših prednikov. Ob razstavi o restavratorski dejavnosti v mestnem muzeju v Kranju. — Gorenjski glas, 1960, (30. I.), št. 13. 453
- TRILER A(ndrej): Umetnine pod beležem. Obiskali smo ljudi, ki odkrivajo in ohranjajo stare freske. (S slikami.) — Glas, 1967, (11. X.), št. 76. 454
- TRILER Andrej: Freske v Olimju, ki jih občuduje ves svet. (S sliko.) — Dnevnik, 1969, (16. VIII.), št. 221, str. 5. 445
- TRILER Andrej: Mrtvaški ples v Hrastovljah. — Dnevnik, 1939, (30. VIII.), št. 235, str. 9. 456
- TUCAKOVIČ Zorica: Za blestečim pročeljem. — Komunist, XXI/1963, (15. II.), št. 6, str. 7. O varstvu kulturnih spomenikov. 457
- TUFEGDŽIČ Dragan: Na smrt obsojena secesija? — Delo, 1962, (3. XI.), št. 303, str. 5. O spomeniškem varstvu v Ljubljani. 458
- TURK-Vilhar Breda: Vzgoja mladine in varstvo kulturnih spomenikov. — Naši razgledi, XIII/1964, (24. X.), št. 20, str. 393. 459
- TURK-Vilhar Breda: Renesančne freske v podružni cerkvi v Dolenji vasi pri Senožečah. (S slikami.) — ZUZ, 1965, str. 245—248. Résumé: Les fresques de la renaissance dans l'église à Dolenja vas près de Senožeče. 460
- T(URNHER) E(do): Iz preteklosti za sedanjost in prihodnost. — Borec, 1956, št. 8-9, str. 361—362. 461
- (TURNHER Edo): O delu Zavoda za spomeniško varstvo. — Borec, 1957, št. 1, str. 11—12. 462
- (URBAS Tončka) T.: Oglejmo si spomenike starega mesta ob Dravi. (Ob 60-letnici Muzejskega društva v Ptujju.) — Večer, 1953, (18. IX.) št. 220. 463
- URBAS Tončka: Renesančni spomenik v Ptujju. — Ptujski tednik, 1955, (15. IV.), št. 15 — (22. IV.), št. 16. 464
- VUDLER Zoran: Končana je prva etapa obnovitvenih del celjskega Starega gradu (S slikami.) — Bilten, Celje, 1957, št. 2-3, str. 17—19. 465
- V(AHEN) D(amjan): Freske v dvoranju gradu v Brežicah. (S slikami.) — Naši razgledi, 1960, (30. IV.) št. 8, str. 190. 466
- VARSTVO etnografskih spomenikov. — Glasnik Slovenskega etnografskega društva, 1959, št. 1, str. 1—2. 467
- VEIDER Janez: Stara ljubljanska stolnica. Njen stavbni razvoj in oprema. — Ljubljana, Umetnostno zgodovinsko društvo. — 1947, 112. str. z 10 slikami. (Razprave UZD 1.) 468
- VELEPIČ Ciril: Ljubljanski grad. (S sliko.) — Ljudska pravica, XII/1951, (8. XII.), št. 175. 469
- VELEPIČ Ciril: Najstarejši plastični spomenik v Ljubljani. (S sliko.) — Ljudska pravica, XII/1951, (20. V.), št. 117. 470
- VIDIČ Jože: Grad Kamen obuja spomine. V čudovitem svetu pod Begunjščico obnavljajo starodavni grad. — Dnevnik, 1972, (1. VII.), št. 177, str. 6, Ilustr. 471

- VIDMAR Vida: Poreška starokršćanska bazilika. (S slikami.) — Koledar Mohorjeve družbe, 1955, str. 68—70. 472
- V(ILHAR) B(reda): Restavratorska razstava v Moderni galeriji. — Ljubljanski dnevnik, 1955, (7. X.), št. 236. 473
- VOGEL Herman: Lutrovska klet čaka. Drobec in slovensko spomeniško varstvo. — Tedenska tribuna, 1971, (29. IX.), št. 39, str. 7. Ilustr. 474
- VOGEL Herman: Svetega Lenarta razodetje. Breg ob Kokri: lesen in poslikan cerkveni strop presenetil strokovnjake. — Tedenska tribuna, 1971, (1. XII.), št. 48, str. 6. Ilustr. 475
- VOŠNJAK Sergej: Kako bo urejen ljubljanski grad. Rezultati javne nagradne ankete o ureditvi ljubljanskega gradu in čemu naj služi. (S slikami.) Naši razgledi, XIII/1964, (23. V.), št. 10, str. 194. 476
- VRABL N(iko) I.: Usoda Miklošičevega spomenika v Ljutomeru. — Kronika, 1953, št. 3, str. 194. 477
- VRABL Tone: Restavriranje fresk v »lutorski kleti«. — Delo, 1968, (10. IX.), št. 248, str. 5. 478
- V(REG) F(rance): Rešimo impresioniste. — Ljudska pravica, 1954, (3. III.), št. 32, str. 5. 479
- O ohranitvi slik v Narodni in Moderni galeriji. 479
- VRISER Sergej: Konservatorsko delo in spomeniki. — Večer, 1957, (9. X.), št. 236. 480
- VRISER Sergej: Mariborski baročni kiparji. (S slikami.) — ZUZ, 1957, str. 71—130. 481
- VRISER Sergej: O štuku in njegovih mojstvih pri nas. (S slikami.) — Večer, 1959, (19. IX.), št. 217. 482
- VRISER Sergej: Prižnici v Ponikvi in Slovenjem Gradcu. (S slikami.) — ZUZ, 1959, str. 453—468. 483
- Zusammenfassung: Die Kanzeln in Ponikva und Slovenj Gradec. 483
- VRISER Sergej: Umetnostni utrinki ob mariborskem gradu. (S sliko.) — Večer, 1959, (4. III.), št. 51. 484
- VRISER Sergej: Nekaj podatkov o baročnih kiparjih in njihovih delih na Slovenskem Štajerskem. (S slikami.) — Kronika, 1960, št. 1, str. 50—53. 485
- VRISER Sergej: Posvetna baročna plastika v severozahodni Sloveniji. (S slikami.) — Kronika, 1960, št. 1, str. 5—15. 486
- VRISER Sergej: Beseda k obnovi mariborskega kužnega znamenja. (S sliko.) — Večer, XIX/1963, (9. XI.), št. 262. 487
- VRISER Sergej: Renesančni viteški nagrobniki v Sloveniji. (S slikami.) — ZUZ, 1965, str. 195—204. 488
- Zusammenfassung: Rittergrobmäler der Renaissance in Slowenien. 488
- VRISER Sergej: Kulturni spomeniki, kopriive in turizem. — Dialogi, II/1966, št. 10, str. 513—516. 489
- O slabostih spomeniškovarstvene službe. 489
- VRISER Sergej: Dela štajerskih baročnih kiparjev v Medmurju. (S slikami.) — CZN, 1967, str. 144—156. 490
- Zusammenfassung. 490
- VRISER Sergej: Naši javni spomeniki v baroku. (S slikami.) — Sinteza, 1967, št. 7, str. XIII + 1—3. 491
- VRISER Sergej: Baročno slikarstvo v Slovenskih goricah. (S slikami.) — Svet med Muro in Dravo, 1968, str. 71—73. 492
- VRISER Sergej: Deset let v službi za kulturno podobo mesta in pokrajine. — Dialogi, 1970, št. 1, str. 24—26. 493
- O mariborskem zavodu za spomeniško varstvo. 493
- VRISER Sergej: Kužna znamenja. Mariborski kulturni spomeniki. — Ruški delavec, 1971, št. 6, str. 9. Ilustr. 494
- VRISER Sergej: Spet: v obrambo Dornave. — Naši razgledi, 1971, (12. II.), št. 3, str. 72—73. Ilustr. 495
- VRISER Sergej: Izzivanje s kulturnim namenom. Pred razstavo ranjene umetnine v Mariboru. Zapisala M. Š. (Marija Švajncer). — Večer, 1972, (23. IX.), št. 222, str. 4. 496
- VRISER Sergej: Mariborski kulturni spomeniki. — Naša tovarna, 1972, št. 1—5. Ilustr. 497
- Izhajalo neredno. 497
- VRISER Sergej: Nova podoba mariborskega gradu. — Večer, 1972, (29. VII.), št. 173, str. 6, št. 174, str. 5. Ilustr. 498
- VRISER Sergej: Znamenja in javni spomeniki v Mariboru do 1941. — Večer, 1972, (5.—17. V.), št. 103—113. 499
- VUK Vili: Izziv kulturne preteklosti. Razstava ranjene umetnine opozarja, da smo dolžniki kulturne dediščine. — Večer, 1972, (4. X.), št. 231, str. 12. 500
- WESTER Jos(ip): Ljubljanske žale in njih kapelice. — Družina, 1958, št. 11. 501
- ZADNIKAR Marijan: Ali so kulturni spomeniki v Kamniku res premalo proučeni. (S sliko.) — Ljudska pravica, XII/1951, (22. IX.), št. 164. 502

- ZADNIKAR Marijan: Križanke in še kaj. K vprašanju našega spomeniškega varstva. (S slikami.) — Slovenski poročevalec, XII/1951, (9. VIII.), št. 185. 503
- ZADNIKAR Marijan: Med kovaškimi umetnostnimi spomeniki. (S slikami.) — Tovariš, VII/1951, št. 36, str. 576—577 + 584. 504
- ZADNIKAR Marijan: Tam, kjer »operirajo« umetnine. V restavracijski delavnici zavoda za spomeniško varstvo. (S slikami.) — Slovenski poročevalec, XII/1951, (25. VI.), št. 147. 505
- ZADNIKAR Marijan: Umetnost na Koroškem in pri nas. (S sliko.) — Ljubljanski dnevnik, I/1951, (24. XI.), št. 125. 506
- ZADNIKAR Marijan: Med umetnostnimi spomeniki Koroške od Celovca do Osoj. — Tovariš, VIII/1952, št. 1, str. 10. 507
- ZADNIKAR Marijan: Umetnost v Slovenjem Gradcu. — Tovariš, VIII/1952, št. 4, str. 63. 508
- ZADNIKAR Marijan: Umetnostnozgodovinsko odkritje v Soštanju. — Ljubljanski dnevnik, II/1952, (19. I.), št. 16. 509
- ZADNIKAR Marijan: Besede, ki ne bi smele biti odveč. — Slovenski poročevalec, 1953, (5. VII.), št. 156. 510
- O varstvu kulturnih spomenikov. 510
- ZADNIKAR Marijan: Med koroškimi umetnostnimi spomeniki. (S sliko.) — Koledar slovenske Koroške, 1953, str. 126—133. 511
- ZADNIKAR Marijan: Ptujška mestna župnijska cerkev v romanski dobi. (S slikami.) — Ptujski zbornik 1893—1953, 1953, str. 39—49 + 92—99. 512
- ZADNIKAR Marijan: Umetnostni obraz naše Istre. (S slikami.) — Tovariš, 1953, št. 22, str. 591. 513
- ZADNIKAR Marijan: Umetnostni Ptuj. (S slikami.) — Tovariš, 1953, št. 9, str. 242—243. 514
- ZADNIKAR Marijan: Vodnjak v Polhovem Gradcu. (S sliko.) — Ljubljanski dnevnik, 1953, (24. I.), št. 18. 515
- ZADNIKAR Marijan: Romanska arhitektura v Prekmurju. (S slikami.) — Kronika, 1954, št. 3, str. 178—183. 516
- ZADNIKAR Marijan: Lapidarij v Gornjem gradu. (S sliko.) — Slovenski poročevalec, 1955, (9. VIII.), št. 184. 517
- ZADNIKAR Marijan: Portal s pletenasto ornamentiko na Cmurskem gradu. (S slikami.) ZUZ, 1955, str. 147—160. 518
- Zusammenfassung: Das Portal im Schlosse Cmurek. 518
- ZADNIKAR Marijan: Spomeniško varstvo v Sloveniji v zadnjem desetletju. — Ljubljanski dnevnik, 1955, (21. VII.), št. 170. 519
- ZADNIKAR Marijan: Umetnost predgotске dobe v Sloveniji. — Naša sodobnost, 1956, št. 10, str. 924—929. 520
- ZADNIKAR Marijan: Spomeniška restavracija selanske rotunde s freskami. (S slikami.) — Naši razgledi, 1956, (22. IX.), št. 18, str. 439—440. 521
- ZADNIKAR Marijan: Naši kulturni spomenik. (S slikami.) — Koledar Prešernove družbe, 1956, str. 63—67. 522
- ZADNIKAR Marijan: »Iring« in romanska arhitektura v Poljčanah. (S slikami.) — ZUZ, 1957, str. 221—232. 523
- Résumé: Iring et l'église romane de Poljčane. 523
- ZADNIKAR Marijan: V Predjami odkrivajo Erazmov jamski grad. (S sliko.) — Ljudska pravica, 1958, (22. V.), št. 119, str. 7. 524
- ZADNIKAR Marijan: Jugoslovansko spomeniško varstvo v Bruslju. (S slikami.) — Naši razgledi, 1959, (25. IV.), št. 8, str. 190. 525
- ZADNIKAR Marijan: Problem »Laške skupine« v naši poznoromanski arhitekturi. (S slikami.) — ZUZ, 1959, str. 209—233. 526
- Résumé: Le problème du »Groupe de Laško« dans l'architecture romane tardive en Slovénie. 526
- ZADNIKAR Marijan: Umetnostnogeografski položaj romanske arhitekture na Slovenskem. (S slikami.) — Kronika, 1959, št. 1, str. 21—30. 527
- ZADNIKAR Marijan: Romanska arhitektura na Gorenjskem. (S slikami.) — 900 let Kranja, 1960, str. 74—83. 528
- Zusammenfassung: Die romanisch Architektur in Oberkrain. 528
- ZADNIKAR Marijan: Naši kulturni spomeniki. (S slikami.) — Prešernov koledar, 1961, str. 80—82. 529
- ZADNIKAR Marijan: Iz zakladnice naše spomeniške arhitekture. (S slikami.) — Tovariš, XIX/1963, št. 16-17, str. 40—43 + 60—61, št. 19, str. 40—43, št. 21, str. 54—56, št. 24, str. 26—28, št. 27, str. 26—28. 530
- Predjama; Ptujška gora; Stična; Žički samostan; grad nad Slovenjim Gradcem. 530
- ZADNIKAR Marijan: Žičko kartuzijo rešujejo. (S sliko.) — Delo, V/1964, (12. VII.), št. 188, str. 7. 531
- ZADNIKAR Marijan: Slovenska znamenja. (S slikami.) — Sinteza, I/1964—65, št. 2, str. 38—41. 532
- ZADNIKAR Marijan: Znamenja in stilne menjave med gotiko in barokom. (S

- slikami.) — ZUZ, 1965, str. 107—118.
- Zusammenfassung: Bildstöcke und Stilwandel zwischen Gotik und Barock. 533
- ZADNIKAR Marijan: Malo resnične kulture ne škodi. (S slikami.) — Naša žena, XXVI/1966, št. 7-8, str. 246—248.
- O kulturnih spomenikih. 534
- ZADNIKAR Marijan: Nekaj o slovenjeh goriških znamenjih. (S slikami.) — Svet med Muro in Dravo, 1968, str. 734—741.
- Zusammenfassung. 535
- ZADNIKAR Marijan: Pleterske »štirnice«. (S slikami.) — ČZN, 1969, str. 200—210.
- Zusammenfassung. 536
- ZADNIKAR Marijan: Znamenja okrog Ptuja. (S slikami.) — Poetovio — Ptuj, 1969, str. 136—144.
- Zusammenfassung. 537
- ZADNIKAR Marijan: Ptujška minoritska cerkev. — Delo, 1970, (30. V.), št. 144, str. 20. Ilustr. 538
- ZADNIKAR Marijan: Romanski portal. Ob vnožju stare šišenske cerkve so odkrili najstarejši arhitekturni spomenik srednjeveške Ljubljane. — Delo, 1972, (23. II), št. 51, str. 6. Ilustr. 539
- ZAGORC Jože: Barok v Ljubljani. (S slikami.) — Tovariši, 1954, št. 2, str. 36—37 + 40. 540
- Z(AKRAJŠEK) M(iro): Kaj letos delamo? (Ob tednu spomeniškega varstva.) — Ljudska pravica, 1956, (24. V.), št. 120, str. 6. 541
- ZAVAROVANA območja in spomeniki v občini Ravne. — Koroški fužinar, 1971, (25. XI.), št. 4, str. 20—22. Ilustr. 542
- ZAVOD za spomeniško varstvo Maribor. — ČZN, I/1965, str. 223—225. 543
- ZELINKO Darinka: Zdravljenje starih umetnin. — Ljubljanski dnevnik, 1955, (16. V.), št. 113. 544
- ZELKO Ivan: Romanska arhitektura in naselitvena zgodovina Prekmurja. (S slikami.) — ZUZ, 1959, str. 235—244.
- Résumé: L'architecture romane et l'histoire de la colonisation du Prekmurje. 545
- ZELKO Ivan: Stenski tabernakliji v prekmurskih cerkvah. (S slikami.) — ČZN, 1969, str. 188—199.
- Zusammenfassung. 546
- ZLOBEC Marijan: Ponovno rojstvo kraške arhitekture. Obnovitev znamenitega Stanjela na Krasu. — Tedenska tribuna, 1972, (11. X.), št. 41, str. 8. Ilustr. 547
- ZOREC Črtomir: Zanimarjeni spomeniki in obeležja NOB. (S sliko.) — Glas, 1969, (2. VII), št. 51, str. 14. 548
- ZOREC Črtomir: Pogled v restavratorsko delavnico Gorenjskega muzeja v Kranju. — Glas, 1971, (22. IX.), št. 73, str. 7. Ilustr. 549
- ZUPAN France: Barok na Slovenskem. — Mlada pota, X/1961—62, št. 2, str. 132—134. 550
- ZUPAN Olga: Gotski slikani strop pri Juriju nad Bistrico. (S sliko.) — Glas, XVIII/1966, (5. II.), št. 11, str. 15. 551
- ZUPAN Olga: Spomeniško varstvo na Gorenjskem. — Kranjski zbornik, 1970, str. 157—160. Ilustr. 552
- ZUPAN Olga: Gotska umetnost na Bregu. Zapisala L. M. (Lea Mencinger). — Glas, 1971, (20. XI.), št. 90, str. 6. — Ilustr. 553
- ZUPAN Olga: Poslikane fasade kmečkih hiš na Gorenjskem. — Snovanja, 1971, (12. V.), št. 2, str. 17—19. Ilustr. 554
- ZUPANČIČ Beno: Varstvo kulturnih spomenikov. (Iz obrazložitve zakona o varstvu kulturnih spomenikov na seji Republiškega zbora Ljudske skupščine LRS.) — Delo, 1961, (1. X.), št. 269, str. 7. 555
- ZALAR Andrej: Skoraj 4 milijone vredna želja. Prihodnji mesec bo na blejskem otoku spet zazvonil zvon želja. — Glas, 1972, (26. IV.), št. 34, str. 15. Ilustr. 556
- ZELEZNIK Milan: Osnovni vidiki za študij »zlatih oltarjev« v Sloveniji. (S slikami.) — ZUZ, 1957, str. 131—132.
- Résumé. 557
- ZELEZNIK Milan: Varujmo kulturne ostaline. (S slikami.) — Moščanska kronika, 1958, št. 2, str. 46—50. 558
- ZELEZNIK Milan: K problematiki »Zlatih oltarjev«. (S slikami.) — ZUZ, 1959, str. 429—445. 559
- ZELEZNIK Milan: Rezbarstvo 17. stoletja na Slovenskem. (S slikami.) — ZUZ, 1965, str. 171—194.
- Zusammenfassung: Die Schitzkunst des 17. Jahrhunderts in Slowenien. 560
- ZELEZNIK Milan: Prenova Homanove hiše, Skofja Loka. — Sinteza, 1971/72, št. 21-22, str. 68—70. Ilustr. Soavtorja: Svetozar Križaj in Viktor Snoj. 561
- ZELEZNIK Milan: Zlati oltarji na loškem ozemlju. Prva polovica 17. stoletja. — Loški razgledi, 1972, str. 199—205. Ilustr. 562
- Zusammenfassung. 562
- ZERJAL Rudolf: Obnavljanje in vzdrževanje starih fasad. — Gradbeni vestnik, IV/1951, št. 5-6, str. 132—135. 563

URBANIZEM, PROSTORSKO OBLIKOVANJE IN VARSTVO NARAVE:
(NA OSNOVI SLOVENSKE BIBLIOGRAFIJE 1945—1972)

- ALFIER Dragutin: Zaščita prirode, svetojni problem in splošna obveznost. — Turistični vestnik, 1967, št. 4, str. 143—146. 564
- AVGUŠTIN Cene: Zgodovinsko-urbanistične osnove Radovljice. (S slikami.) — Gorenjska, 1958, št. 4-6, str. 211—228. 565
- AVGUŠTIN Cene: Poglavitne črte urbanističnega razvoja starega Kranja. (S slikami.) — 900 let Kranja, 1960, str. 160—174. 565
- Zusammenfassung: Die Hauptzüge der urbanistischen Entwicklung des alten Kranj. 565 a
- AVGUŠTIN Cene: Stari Kranj v okviru sodobnih urbanističnih prizadevanj. (S slikami.) — Sinteza, 1967, št. 5-6, str. 53—59. 566
- AVGUŠTIN Cene: Nova ureditev mestne hiše v Kranju. (S slikami.) — Sinteza, 1967, št. 5-6, str. 83084. 566 a
- AVGUŠTIN Cene: Oris zgodovinsko-urbanističnega razvoja Kranja v srednjem veku. (S slikami.) — Snovanja, 1969, št. 3, str. 25—27 + 32. 567
- AVGUŠTIN Cene: Stari Kranj v okviru evropskih urbanističnih in arhitekturnih prizadevanj. — Snovanja, 1971, (14. VII.), št. 3, str. 25—30. Ilustr. 568
- AVGUŠTIN Cene: Zgodovinsko-urbanistična podoba starega Kranja. (S slikami.) — Planinski vestnik, 1969, št. 9, str. 395—400. 569
- AVGUŠTIN Cene: Naselbinski razvoj Radovljice z orisom meščanske arhitekture. — Snovanja, 1972, št. 6, str. 57—597 + 66—67. Ilustr. 570
- AVČIN France: Naša pokrajina in naša odgovornost. — Naši razgledi, XII/1963, (27. VII.), št. 14, str. 269. 571
- AVČIN France: Poslednja zatočišča miru. Planinski vestnik, XX/1964, št. 8, str. 350—352. 572
- BAŠ Franjo: Nekaj o rasti naselij na Slovenskem. — Ljudska uprava, IV/1951, št. 3, str. 128—137. 573
- BAŠ Angelos: Stavbni značaj Kostanjevice v francijskem katastru. (S sliko.) — Kostanjevica na Krki, 1953, str. 103—108. 574
- BAŠ Franjo: O predhodnikih sedanjega urbanizma. (S slikami.) — Naši razgledi, 1955, (9. IV.), št. 7, str. 153—154. 575
- BERNARD Anka: Kako je z urejanjem javnih zelenic v Sloveniji. — Naš vrt, 1967, št. 1-2, str. 24—25. 576
- BERNARD Lado: Urbanistični razvoj Škofje Loke. — Loški razgledi, 1972, str. 278—287. Ilustr. 577
- Zusammenfassung. 577
- BERNIK Stane: Arhitektura in urbanizem Kopra, Izole in Pirana v XV. stoletju. Architectura e urbanistica di Capodistria, Isola e Pirano nel secolo XV. — Slikarstvo, kiparstvo in urbanizem ter arhitektura v slovenski Istri 1971, 1972, str. 65—96. 578
- BERNIK Stane: Umetnostnozgodovinska opredelitev urbanih in ruralnih naselij v Slovenskem Primorju — skica. — Seminar slovenskega jezika, literature in kulture, 1972, str. 100—112. 579
- BOHINEC Marjan: Problemi povojne urbanistične izgradnje v Sloveniji. (S slikami.) — Arhitekt, I/1951, št. 1, str. 2—5. 580
- BOŽIČ Milan: Ureditveni problemi mesta Idrije. (S slikami.) — Kaplje, 1966/67, št. 1-2, str. 25—31. 581
- BUFON Zmago: Ne uničujmo narave! — Lovec, 1954, št. 12, str. 383—384. 582
- CURK Jože: Razvoj celjske mestne vedute. (S slikami.) — Celjski zbornik, 1957, str. 251—269. 583
- CURK Jože: Celje — urbanistično-gradbeni zgodovinski oris. (S sliko.) — Celjski zbornik, 1963, str. 5—44. 584
- CURK Jože: Maribor. (Urbanistično-gradbeni zgodovinski oris.) — ČZN, 1968, str. 83—105. 585
- Zusammenfassung. 585
- CURK Jože: Zgodovina urbanizacije v severovzhodni Sloveniji. — ČZN, 1970, str. 244—284. 586
- Zusammenfassung. 586
- DERMOL Ludvik: Problemi urejanja in vzdrževanja mestnega zelenja v Celju. — Naš vrt, 1967, št. 11-12, str. 168—171. 587
- D(OBIDA) K(arel): Grad Turjak in »lutrovska« kapela. (S sliko.) — Tovariš, VII/1951, št. 25, str. 400. 588
- DOBIDA K(arel): Za lepo Ljubljano. — Ljudska pravica — B, 1953, (17. XI.), št. 228, str. 5. 589
- (DOBRAVEC Majda in Janez Lajovec) dm, lj: Kaj bo z našo pokrajino? (S slikami.) — Naši razgledi, (24. V.), št. 10, str. 251—252. 590
- ERŽEČNIK Stanko: O parku na Ravnah. Grajsko zelenje ob 100-letnici nasada.

- (S slikami.) — Koroški fužinar, XIII/1963, št. 9—10, str. 9—15. 591
- FISTER Peter: Tržič — oblikovanje mesta v stoletjih. (S slikami.) — Snovanja, 1969, št. 4, str. 33—34 + 40. 592
- FISTER Peter: Uničevanje likovnih kvalitet gorenjskega naselja. — Snovanja, 1971, (8. IX.), št. 4, str. 34—44. Ilustr. 593
- FEGUŠ Marko: Nastanek in razvoj glavnega trga in preobrazba njegove današnje podobe. — Dialogi, 1971, št. 5, str. 279—281. 594
- GOLJAK Rudo: Varstvo narave na slovenski obali. — Turistični vestnik, 1967, št. 4, str. 147—148. 595
- GRABRIJAN D(ušan): Lik Plečnikove Ljubljane. (S slikami.) — Naši razgledi, 1957, (23. II.), št. 4, str. 80—82. 596
- HORVAT Božidar: Nekaj sprememb h gradnji kulturnih in združnih domov. (S slikami.) — Koledar Prešernove družbe, 1951, str. 239—245. 597
- H(UMEK Ljubo): Iz ruševin je vstalo novo mesto. (S slikami.) — Tovariš, VIII/1952, št. 45, str. 908.
Poročilo o razvoju Maribora. 598
- HUS Herman: Pripombe k predlogu urbanistične osnove za Ljubljano. (S sliko.) — Slovenski poročevalec, 1953, (24. VI.), št. 147. 599
- JEGLIČ C(iril): V Volčjem potoku so položeni temelji za naš arboretum. — Zbornik za kmetijstvo in gozdarstvo, 1953, zv. 1, str. 105—109.
Summary: Establishment of an Arboretum at Volčji Potok. 600
- JEGLIČ Ciril: Poglejmo spet v Volčji potok. (Spominski zapis.) — Kamniški zbornik, X/1965, str. 167—169. 601
- JEGLIČ Ciril: Teden varstva narave. — Naš vrt, 1967, št. 7-8, str. 97—99. 602
- JUSTIN Elica: Vloga zelenih površin mesta in kratek prikaz problematike teh površin v Ljubljani. — Vestnik za komunalno, stanovanjsko in vodno gospodarstvo, 1971, št. 4, str. 58—61. 603
- KALIŠNIK Š(tefan): Kje je Triglavski narodni park. — Delo, 1961, (27. VIII.), št. 234, str. 6. 604
- KALIŠNIK Miroslav: Teden varstva narave na Slovenskem. — Proteus, 1966/67, št. 9-10, str. 233. 605
- KALIŠNIK Miroslav: Varujmo naravo! — Turistični vestnik, 1967, št. 2, str. 47. 606
- KIAUTA Boštjan: Mednarodna koordinacija varstva narave. — Naši razgledi, XIII/1964, (7. III.), št. 5, str. 87. 607
- KLEMENČIČ Vladimir: Sodobni problemi regionalnega razvoja Krasa in perspektive njegovega nadaljnega razvoja. — Jadranski koledar, 1971, str. 205—208. 608
- KOBAL Boris: Narava v svoji podobi. Triglavski narodni park postaja stvarnost. — Delo, 1961, (30. VII.), št. 206, str. 6. 609
- KOBE Boris: Stara Ljubljana. (S slikami.) — Naši razgledi, 1957, (6. VIII.), št. 13, str. 313—314. 610
- KOCIJANČIČ Boris: Narodni parki Slovenije. — Rodna gruda, 1959, št. 5, str. 123—124. 611
- KOCMUT Ivan in Borut Pečenko: Ureditev rotovškega trga v Mariboru. (S slikami.) — Arhitekt, 1961, št. 2, str. 24—25. 612
- KOLARIČ Marijan: Obnova »Stare Ljubljane«. — Nova proizvodnja, 1960, št. 1-2, str. 54—55. 613
- KOLARIČ Marijan: Iz dejavnosti Zavoda za ureditev Stare Ljubljane. (S slikami.) — Gospodarski vestnik, 1964, (5. XI.), str. 17—18. 614
- KOMELJ Ivan: Srednjeveška grajska arhitektura na Dolenjskem. Stavbno zgodovinski oris. (S slikami.) — ZUZ, 1951, str. 37—85.
Résumé: L'architecture médiévale de châteaux en Basse-Carniole. 615
- KOPRSKI urbanistični in stavbni spomeniki. Bogata in poučna razstava. (S sliko.) — Delo, 1960, (11. V.), št. 123, str. 6. 616
- KRAMBERGER Marijan: Gosposka ulica v Mariboru. — Dialogi, 1971, št. str. 42—48. Ilustr. 617
- KRAUS Otto: Kugy: Soča je najlepša evropska reka. K projektu elektrarne Trnovo na Soči s stališča varstva narave in pokrajine. — Naši razgledi, XIV/1965, (27. XI.), št. 22, str. 450—451. 618
- KUNAVER Pavel: V novo dobo. — Planinski vestnik, 1959, št. 2, str. 49—51.
O zaščiti gorske flore. 619
- LAJOVIČ Janez: O varstvu pokrajine. (S slikami.) — Naši razgledi, 1960, (10. XII.), št. 23, str. 555—557. 620
- MARUŠIČ Branko: Nastanek in razvoj goriške mestne naselbine. — Srečanja, 1978, št. 37-38, str. 30—35. Ilustr. 621
- MARUŠIČ Ivan: Nova Gorica — hortikulturni spomenik. — Goriška srečanja, I/1966, št. 1, str. 26—31. 623

- MARUŠIČ Ivan: Javne zelenice na pre-tresu. (Poročilo s posvetovanja v Novi Gorici.) — Naš vrt, 1967, št. 1-2, str. 23—24. 624
- MAZI Vilko: Juliana restituta. (Razmiš-ljanja ob Jegličevi monografiji.) — Tu-ristični vestnik, XII/1964, št. 3, str. 75. 625
- MUŠIČ Marjan: Ureditev cerkve sv. Sofi-je v Ohridu. Prof. ing. arch. Marjan Mušič — sodelavec abs. arch. Miloš La-pajne. (S slikami.) — Arhitekt, I/1951—1952, št. 4, str. 23-25. 626
- MUŠIČ Marjan: K obnovi Novega me-sta. (S slikami.) — Dolenjski list, 1957, (23. X.), št. 43. 627
- MUŠIČ Marjan: Za načrtno obnovo naših vasi. (S slikami.) — Naši razgledi, 1957, (12. X.), št. 19, str. 467—468. 628
- MUŠIČ Marjan: Življenjski prostor. — Dolenjski list, 1971, (5. VIII.), št. 31, str. 13. Ilustr.
O urbanističnem razvoju Novega me-sta. 629
- (MUŠIČ Vladimir) V. M.: Za mestno cest-no oblikovan prostor. (S slikami.) — Naši razgledi, 1957, (25. V.), št. 10, str. 241.
O vprašanju porušitve Kozlerjeve hi-še. 630
- MUŠIČ V(ladimir): Smrtna obsodba ple-menite hiše. (S slikami.) — Arhitekt, št. 23, str. 7—12.
O Kozlerjevi hiši v Ljubljani. 631
- NARODNI parki: Po raznih virih pri-re-dil I. (= Ivo Pintarič). (S slikami.) — Tabor, št. 3-4, str. 34—35, št. 5, str. 64—65, št. 6, str. 86—87, št. 7-8, str. 111—112, št. 9-10, str. 136—137. 632
- OGOREVC Miha: Pejsažno likovna re-konstrukcija parkovnega območja sta-rega gradu v Ptujju. — Turistični vest-nik, 1968, št. 3, str. 93—94. 633
- OGOREVC Ruška: O vrtnarskih ure-ditvah. (S slikami.) — Lokalno gospo-darstvo, II/1951, št. 2, str. 46—48. 634
- (OREL Tine) to: Varstvo narave — proti človeku ali zanj? (K tednu varstva na-rave od 22. do 28. maja.) — Planinski vestnik, 1967, št. 5, str. 193—194. 635
- PAVŠIČ Vladimir-Matej Bor: Skrb za našo pokrajino. (Nekaj misli ob razpra-vi o osnutku zakona o narodnih par-kih.) — Turistični vestnik, 1959, št. 1, str. 2—3. 636
- PENKO Tone: Zaščita rastlin na tržaš-kem krasu. (S sliko.) — Jadranski ko-ledar, 1967, str. 67—70. 637
- PETKOVŠEK Viktor: Varstvo narave. (S slikami.) — Pionir, 1961—62, št. 5, str. 157—160. 638
- PETERLIN Stane: Zavarovanje Notranj-skega Snežnika. Območje planinskega rastlinstva razglašeno za naravno zna-menitost. (S sliko.) — Delo, V/1964, (21. II.), št. 50, str. 5. 639
- PETERLIN Stane: Naši narodni parki. (S slikami.) — Turistični vestnik, 1966, št. 4, str. 155—160. 640
- PETERLIN Stane: Ob načrtu za akumu-lacijsko elektrarno na Soči. (S slikami.) — Proteus, XXVIII/1965-66, št. 6, str. 137—141. 641
- PETERLIN Stane: Človek v naravi. (S slikami.) — Obzornik, 1967, št. 4, str. 315—320. 642
- PETERLIN Stane: Kaj je varstvo nara-ve. (S slikami.) — Obzornik, 1967, št. 2, str. 153—157, št. 3, str. 233—239. 643
- PETERLIN Stane in Otto Kraus: Velik uspeh slovenskega varstva narave. Od-mev odločitev o HE Trnovo. — Naši razgledi, 1967, (28. I.), št. 2, str. 30. 644
- PETERLIN Stane: Varstvo narave. O za-konu o varstvu narave in drugih oko-ličinah. (S sliko.) — Naši razgledi, 1967, (13. V.), št. 9, str. 228. 645
- PETERLIN Stane: Zavarovana pokrajin-ska območja in naravne znamenitosti v Sloveniji. (S sliko.) — Proteus, 1966/67, št. 9-10, str. 264—267. 646
- POGAČNIK B(ogdan): Kultura prirode. — Slovenski poročevalec, 1959, (17. II.), št. 39. 647
- P(INTERIČ) I(van): Zaščiteni predeli v Sloveniji. — Tabor, 1958, št. 5-6, str. 92—95. 648
- P(INTARIČ) I(van): Triglavski narodni park. (S slikami.) — Tabor, 1958, št. 9-10, str. 109—112. 649
- PINTARIČ Ivo: Dočakali smo! — Tabor, 1959, št. 3-4, str. 66—67. Zakon o na-rodni parkih. 650
- P(IRC) A(nton) S.: Sprehod skozi Krü-gerjev narodni park. — Življenje in tehnika, 1956, št. 8, str. 146—147. 651
- PISKERNIK Angela: Gorska straža. — Tabor, 1954, št. 1-2, str. 8. Varstvo pri-rode. 652
- PISKERNIK Angela: Zapiski z zasedanja Alpske komisije. — Naši razgledi, (20. XI.), št. 22, str. 8—9. 653
- PISKERNIK A(ngela): Delokrog Medna-rodne alpske komisije. — Naši razgledi, 1960, (30. IV.), št. 8, str. 182—183. 654
- PISKERNIK A(ngela): Mednarodna alp-ska koimisijska. — Proteus, XXIII/1960—1961, št. 3, str. 92—94. 655

- PISKERNIK** Angela: Triglavski narodni park. (S sliko.) — Naši razgledi, 1961, (26. VIII.), št. 16, str. 383—384. 656
- PISKERNIK** Angela in Stane Peterlin: Varstvo narave v Sloveniji. (S slikami.) — Turistični vestnik, 1962, št. 5, str. 133—137. 657
- PISKERNIK** Angela: Alpski vrt »Juliano«. — Naši razgledi, XII/1963, (7. IX.), št. 17, str. 346—347. 658
- PISKERNIK** Angela: Razmišljanja o zaščiteneh rastlinah. Ob razstavi Prirodoslovnega muzeja v Ljubljani. — Naši razgledi, XII/1963, (11. V.), št. 9, str. 177. 659
- (PLANINA** France): Delo za ohranitev pristne podobe loškega mesta. — Škofjeleški prosvetni list, 1955, št. 31 do 36. 660
- PODPEČAN** Dani-Kavka: Splošna zaščita prirode. — Tabor, 1960, št. 1-2, str. 16—17. 661
- POKRAJINSKO** izročilo Gorenjskega. (S slikami.) — Turistični vestnik, 1955, št. 2, str. 65—70. 662
- POLENC** A(nton): Naše zaščitene rastline. Ob razstavi: Naše zaščitene rastline. — Planinski vestnik, XIX/1963, št. 6, str. 261—263. 663
- POTOČNIK** Katja: Triglavski narodni park. (S slikami.) — Planinski vestnik, XIX/1963, št. 2, str. 65—70. 664
- POTOČNIK** Miha: Prvi narodni park v Sloveniji. (S sliko.) — Turistični vestnik, 1961, št. 9, str. 247—249. 665
- O Triglavskem narodnem parku. 665
- RADINJA** Darko: Načrti o zaščiti kraške pokrajine na Tržaškem. (S sliko.) — Geografski obzornik, 1967, št. 4, str. 117 do 121. 666
- RAMOVŠ** Anton: Nahajališča in uporaba okrasnih kamnov na škofjeleškem ozemlju. (S slikami.) — Loški razgledi, 1954, str. 89—98. 667
- (RAVNIKAR** Edvard) I. r.: Nekaj misli o Ljubljani v njenem širšem prostoru. (S sliko.) — Naši razgledi, 1957, (28. IX.), št. 18, str. 435—436. 668
- RESOLUCIJA** o varstvu in oblikovanju kulturne pokrajine v Sloveniji. — Urbanizem, III/1965, št. 1-2, str. 38—39. 669
- SMOLE** Majda: Preprečimo razdejanje. — Delo, V/1963, (27. VI.), št. 174, str. 5. O urbanistični ureditvi Ljubljane. 670
- SNOJ** Jože: Človeku ustrezno naravno okolje. Pripravlja se zakon o varstvu narave. — Delo, V/1963, (15. IX.), št. 253, str. 5. 671
- (SNOJ** Jože) J. Sn.: Kamniški narodni park. — Delo, V/1963, (13. XI.), št. 312, str. 5. 672
- SPACAL** Lojze: Ohranimo poezijo Pirana! — Turistični vestnik, 1959, št. 12, str. 319. 673
- (SRŠEN** Vekoslav): Zakaj Turistična zveza Slovenije odklanja gradnjo HE Trnovo. (S slikami.) — Turistični vestnik, 1966, št. 1, str. 3—15. 674
- STELE** France: Minoritska cerkev v Ptuj. (Samostan v Kostanjevici.) Posebni odtis iz Mohorjevega koledarja za 1947. 8 str. (s slikami.) 675
- STRGAR** Vinko: Iz domače zakladnice. Zaščita narave. — Sadjarstvo, vinarstvo, vrtnarstvo, 1958, št. 7-8, str. 113—114. 676
- STRGAR** Vinko: Zapisek o »Tednu varstva narave«. — Naš vrt, 1967, št. 9-10, str. 148—149. 677
- S(TUPICA)** A(nton): Novo mesto — mesto spomenikov NOV in vzorne urbanistike. — Savinjski vestnik, 1953, (14. XI.), št. 45. 678
- ŠAŠEL** J(aro): Emona — Ljubljana — Emona. Urbanizem in arheologija. (S slikami.) — Ljudska pravica, 1959, (12. III.), št. 58, str. 6. 679
- ŠAVLI** Ivan: Triglavski park. — Planinski vestnik, 1960, št. 12, str. 622—624. 680
- SIVIC** Anton: O alpskem naravnem parku pri Triglavskih jezerih. (S sliko.) — Proteus, XIII/1950—51, št. 9-10, str. 339—346. 681
- (SIVIC** Anton): Park v Volčjem potoku. (S sliko.) — Protues, 1953, št. 6, str. 162—166. 682
- SIVIC** Anton: Ljubljanski gozdni park »Tivoli«. (S slikami.) — Gozdarski vestnik, 1956, št. 9-10, str. 301—307. 683
- SIVIC** Anton: Naši narodni in drevesni parki ter parkovni gozdovi, pragozdi in drugi, zakonske zaščite vredni objekti. (S slikami.) — Gozdarski vestnik, 1956, št. 9-10, str. 257—271. 684
- ŠOŠTARIČ** Mirko: Sodobni pogledi na varstvo prirode. (S slikami.) — Planine ob meji, 1962, str. 32—39. 685
- ŠOŠTARIČ** Mirko: Naši parki. (S slikami.) — Turistični vestnik, XI/1963, št. 7, str. 190—192. 686
- ŠOŠTARIČ** Mirko: Varstvo narave pri nas. — Planine ob meji, 1963, str. 6—20. 687
- ŠOŠTARIČ** Mirko: Varstvo narave. (S slikami.) — Turistični vestnik, XI/1963, št. 12, str. 334—340. 688

- ŠUMI Nace:** Ob novem predlogu generalnega načrta za Ljubljano. (S sliko.) — Kronika, 1953, št. 3, str. 201—202. 689
- ŠUMI Nace:** K temi: urbanizem in spomeniško varstvo pri nas. — Naša sodobnost, 1957, št. 1, str. 82—87. 690
- ŠUMI Nace:** Ljubljana — spomenik zgodovinskega urbanizma in arhitekture. (S slikami.) — Kronika, 1959, št. 1, str. 36—49. 691
- ŠUSTERŠIČ Jernej:** Varstvo naših naselij. — Naši razgledi, XII/1963, (23. III.), št. 6, str. 125. 692
- TEDEN** varstva narave na Slovenskem. Turistični vestnik, 1967, št. 4, str. 174—177. 693
- TEPINA Marjan:** Prirodne lepote in spomeniki ljudske ustvarjalnosti. — Turistični vestnik, 1959, št. 1, str. 38—40. 694
- TOMAŽIN Tomaž:** Varstvo narave in Gorska straža. — Planinski vestnik, LXVI/1966, št. 12, str. 531. 695
- TOMINŠEK Jos(ip):** K urbanizmu mesta Celja. — Savinjski vestnik, V/1952, (26. VII.), št. 30. 696
- TRIGLAVSKI** planinski muzej — pomembna pridobitev. — Turistični vestnik, 1957, št. 8, str. 225. 697
- VALENČIČ Vlado:** Gradbeni razvoj Ljubljane od dograditve južne železnice do potresa 1. 1895. — Kronika, 1965, št. 3, str. 135—144. 698
- VALENČIČ Vlado:** Regulacijski načrt severnega dela Ljubljane. (S slikami.) — Kronika, 1968, št. 2, str. 102—113. 699
- VARGA Ivan:** Pospešujmo varstvo prirode z ustanavljanjem narodnih parkov in zelenih pasov! (S sliko.) — Turistični vestnik, 1955, št. 3, str. 119—120. 700
- VARSTVO** in oblikovanje kulturne pokrajine. Simpozij konservatorjev in urbanistov v Piranu. — Naši razgledi, XIV/1965, (10. IV.), št. 7, str. 136 do 138. 701
- VINŠEK Anka:** Alpski vrtovi v službi zaščite alpske flore. (S sliko.) — Planinski vestnik, 1962, št. 7, str. 301—303. 702
- VINŠEK Anka:** Skrb za javno zelenje je družbena naloga. — Gospodarski vestnik, XII/1963, (8. III.), št. 20. 703
- VINŠEK Anka:** Hortikultura urejenosti. (S slikami.) — Turistični vestnik, 1966, št. 1, str. 30—32. 704
- VREMEC Vladimir:** Ljubljana obnavlja grad in grajski hrib. Pri pogovoru sodeloval Jože Strgar. — Naš vrt, 1970, št. 4, str. 103—106. Ilustr. 705
- VRIŠER Igor:** Zapoznel odmev na simpozij o HE Trnovo. — Naši razgledi, XV/1966, (29. I.), št. 2, str. 40—41. 706
- VRIŠER Igor:** O urbanem sistemu Slovenije. — Teorija in praksa, 1970, št. 12, str. 1666—1682. 707
- VRIŠER Sergej:** Za obstoj starega Maribora. — Večer, 1968, (5. XI.), št. 259. 708
- VUDLER Zoran:** Celje in urbanistični načrt. (S sliko.) — Celjski tednik, 1956, (17. II.), št. 7. 709
- WRABER Tone:** O varstvu rastlinskega sveta. — Proteus, 1966/67, št. 9-10, str. 234—237. 710
- ZADNIKAR Marijan:** Umetnost v Kostanjevici. (S slikami.) — Kostanjevica na Krki, 1953, str. 63—76. 711
- ZAVODNIK Edmund:** Vzdrževanje in obnova mariborskih drevoredov. — Naši razgledi, 1967, (12. VIII.), št. 15, str. 407—408. 712
- ZAVODNIK Edmund:** Zelenice niso enakovredne drugim mestnim objektom. — Moj mali svet, 1971, št. 1, str. 14—15. Ilustr. 713
- ZUPAN Olga:** Oris razvoja starega mestnega jedra Kamnika. (S slikami.) — Snovanja, 1969, št. 6, str. 56—57. 714
- ŽUPANČIČ Marko:** O ureditvi ljubljanskega središča. — Arhitekt, I/1952, št. 3, str. 2. 715
- ŽUPANČIČ Marko:** Prispevek k reševanju Ajdovščine v Ljubljani. (S slikami.) — Arhitekt, I/1952, št. 2, str. 34 do 35. 716